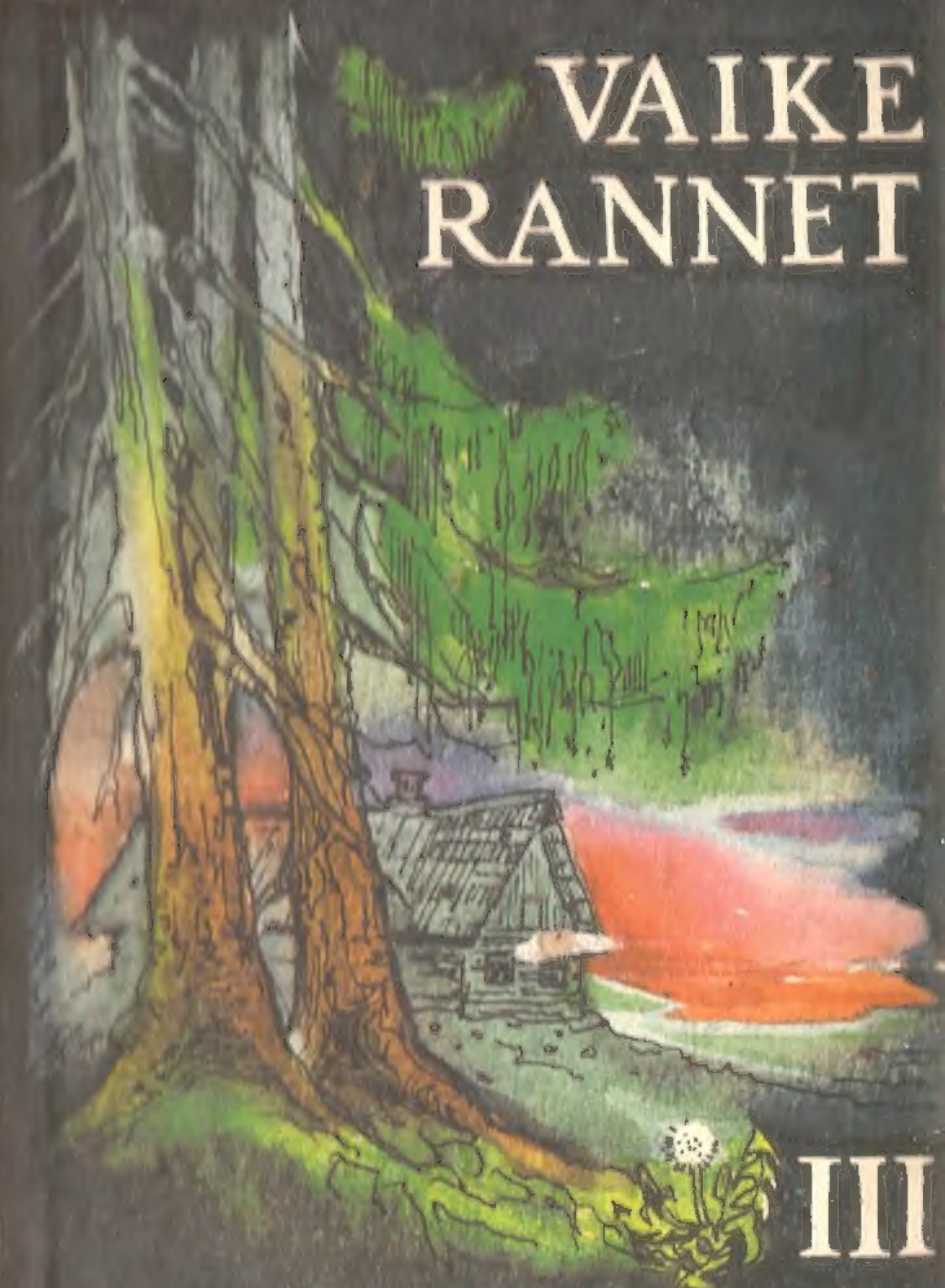

VAIKE
RANNET

KIVIDJALEIB

VAIKE
RANNET

III
KIVIDJALEIB

VAIKE RANNET

KIVID JA LEIB

Kunstnik Gita Teearu

Autori siiras tänu firmadele

Aktsiaselts Rehkalt

Kauplus «Volga»

Trükikoda «Ühiselu»

© Vaike Rannet, 1992

Vellole

Taevas laskus süngelt maadligi, hilissügiseseid päevad olid hallid ja rusuvad. Heitlikust, rapsivast tuulest kistuna lohisevad rebitud servadega pilved üle laotuse, tumedad ja halvavendelised, igaühele kaenlas lõputu hulk vihmamärga. Sades tõdimuseni visalt, masendavalt. Maa ei tahtnud ega jaksanud enam juua. Põllumullast oli saanud püdel pori, läiklesid lugematud loigusilmad, virvendasid pikad veeviirud. Kõik ümber ringi oli kurvalt longus, trööstitult kõssis.

Haruharva juhtus siiski ka väikesi imesid. Keset laia ladinat helgatas äkki piivelohede vahelt kirgas päikesepaiste, pani eretama puuokstele klammerdunud suured, ümmargused piisad. Nõtked leinakased sädelesid, nagu oleks keegi neile pillavalt hõbekeesid külvanud. Muinasjutuhelmeid jätkus põliste pärnade raagus käsivartele ja suurte sangleppade pahklikele turjakühmudele. Iga piisakese südamest kumas päikeseküld, tipularendas lõbusalt tibatilluke, vilkalt värelev vikerkaar.

Nagu elus enamasti ikka, jätkus võluvaid imet vaid viivuks, ainsaks hapraks hetkeks. Karm käsi sakutas paksu pilveräsu taas päikest varjama, sillerdavad rüü kadus — jälle oli maailm risakil, inetult tuhmjas. Kalk rõskus tungis hingepõhjani, tegi sõnakehvaks ja pahuraks, nukraks ja õnnetuks, väsisas.

Vintskeft veniv sügis ootas pikisilmi korralikku külma. Jah, lgatses või üsna kärekrõbedat pakast, naksaku see pealegi oma härmaküüntega. Ainsa õõga tekiks teedele kõva põhi alla ja peatselt kataks kogu maad õrnhell heibetekk. Põllud tahavad ometi puhata, niidud ja heinamaad mõnusalt nurru lüüa, orased vaadata omi väikesi armsaid unenägusid. Inimesed aga rõõmustaksid toasoojast — tore on tõtata jäise õuehinguse käest kuuma ahju kaisutama!

Jah, mida rutem talvele keerab, seda parem. Hahkhämarad, kitsilt lühikesed päevad ja varesekarva pikad nädalad ei tundu siis enam nii pimedad ja lõputud; looduse nägu saab puhtaks, pehmeks, lumeheledaks. Ainult et veel pole kõik koristatud, mida kehvaks kurnatud maamuld kasvatas. Varakult kohale kihutavad külmasellid lõpetavad järsult põllutööd ja nolpsavad aitäh ütle mata endale kõik lohakile jäetu. Ahnelt parastades, jultunult irvitades. Halastust ei leia mullas konutavad sõõdajuurikad ega põllule koo tsutama jäänud kapsapead, naksatakse ära iga viimane kui ülesnoppimata kartulipabul. Mõnuga kee- ratakse kael kahekorra haletaval, kasvama unustatud maisil, lõikamata jäänud haibakal teraviljal.

Mis sinuga ometi on, põllumees? Alles kümmekond aastat tagasi olid vägagi varmas saaki salve koguma, ei patustanud sa jumalavilja ega lahke mullapõue vastu, ei jät nud põhukõrtki vede lema. Sulle on ränka ülekohut tehtud, sinu hing haigeks hirmutatud — ja sa ei hooli enam millestki, oled kaotanud lootuse...

Varsti saabub talveisa, lööb tõredalt kokku oma suured helbekirjalised käpikud, ja juba lemme tabki lumepihu. Katab tegemata tööd ja pakasepoiste kurjad vallatused kinni koheva, kauni väibaga; peidab kevadeni kõik, mis võiks kunagise hea peremehe silma riivata.

Novembri alguspäevil läkski taev as selgeks, hakkas tõsi- meeli karguma. Nii õõl kui päeval tegi väikestviisi külma, pil- lutas vahel peotäishaaval teravaid jäänõelu ja hõljutas harva sekka sakilisi säravvalgeid tähekesi. Jõudis loikudele krõmps- kooriku peale vedada ja maapinna rontkõvaks kahutada, tegi teed tahedaks. Tali tuleb!

Ilmataat otsustas aga kiuslikult naljatada, nagu ta seda Eestimaal aastalõpukuudel ikka tihtipeale ette võtab — otse enne Mardipäeva tuuris päris Kadri-viguritega lagedale. Vaju- tas üheainsa õhtupooliku ja mõne esimese õõtunni, jooksul taeva uuesti madalaks, raskelt hämutama — vedas kohale suure sula, pani külma vihma jälle sabisema, loopis pauralt lobjakat sekka, uputas orased kleepjasse mudasse ja muutis külavaheteed päris põhjatuks.

Inimeste näod tõmbusid aina mornimaks, külmud üha kur- jemalt kipra, tülpimus ja lootusetus muudkui kasvas...

ESIMENE OSA

Esimene peatükk

I

Pimedus oli tihke, läbitungimatu.

Kustas Lõkk seisis oma kabineti akna all, otsmik surutud vastu külma klaasi. Hulk aega tagasi tõusis ta elutoas vaik- selt diivanilt; uni ei tulnud ega tulnud, mõtted vaevasid üha hulmemini. Ta riietus valgust läitmata ja libistas end korteri- uksest hääletult välja. Laskus astmete seinapõlseid servi pidi ettevaatlikult alla, et trepp ei nagiseks. Öõvaht on ergas, kohusetruu — ta ei maga kadunukese Atsmanni Antsu kom- bel, tema valvab tõepoolest. Ei olnud sugugi tahtmist mehega allimisi sattuda, enda peaaegu et õise liikumise kohta aru anda.

Oma tööruumi jõudes Kustas tuld ei süüdanud. Leidis koba- misi tee akna alla — ja nii ta seal seisis, juba õige kaua. Lauakell raius ükskõiksest sekundeid — hoolimatult, lakka- matult, valjusti. Põlv tegi haiget, aga see valu tundus tühine; hing es peksles meeletu ahastus. Onnetust saunaskäigust õõl mõõdas juba kaks päeva ja kolm õõd, hingepiiri aga ei taga- nenud. Pigem tugevnes.

Kustas sufus rusikad tugevasti aknalauale. Miks on elu nii ääretult ülekohtune ja kuri? Miks andis ta uskumatult suure õõne, et seda kiirustades lõplikult tagasi võtta? Ja mitte üks- nes võtta, vaid kõik kaunis ja õõn lootusetult purustada, ine- lult poriseks pilduda. Miks?

Ränkvalus laine mattis ta jälle enda alla, mõtted ei kuula- nud sõna. Uuesti tajus ta sama vapustavat piina nagu siis, kui ta hilisõõhtul koduükselt minema tormas, kõrvus Mari-Eltsu ehmunud hääle.

Mari-Elts pettis teda! Nii õõn ja puhas, kütkestav ja kait- setu, ja pettis? Mari-Elts, imeline ja armas — pettis... Kui lõpmata usaldavalt ja siiralt oskas ta õõelda, et ootab temalt last... ja lisas pisut kartlikult, et ei tea, mis nüüd

saab, kas Kustas temaga üldse abiellub — isa on ju kunagine kulak.

Kustas loomulikult ei kõhelnud hetkegi, oli pimesi õnnelik. Peale pulmi ootas igatsusega lapse sündi. Armastas piiritult oma naist ja last. Oma naist? Kirjade järgi jah oma naist. Oma last? Lapski on ametlikult tema oma. Nüüd aga selgus, et isa on hoopis... Neetud, neetud!

Kustas püüdis end kokku võtta. Mõtted tuleb sundida rahulikuks, süda tundetuks, muud teed ei ole. Nii otsustas ta juba samal kõledal ööl, kui pärast sihitut ekslemist end äkki peaukse lähedal kõrgete sammaste vahel seismas leidis, suure musta klaassildi ees:

LINNUPETTE MASINA-TRAKTORIJAAM

Pimedas polnud näha ainsatki kirjatähte, ent ometi kumaksud need ta silme ees kollakatena, pisut kullatoonilistena nagu päevavalguses. Traktori jaam... Traktori jaam?

Hinge peab tekkima tulmus, ükskõiksus.

Linnupette traktori jaam...?

Enne Mari-Eltsu oli traktori jaam oma inimeste ja töödelegemistega esmatähtis. Asugu mehed ja masinad uuesti esikohale; töö on ainus sõber, kellega rassides rängast südamevaluist ehk üle saab. Aga edasi?

Mari-Eltsule peaks ütleva, et võtku oma tütar ja mingi lapse tõelise isa juurde, elagu õnnelikult.

Kui ta viimaks lähebki? Lootusetu üksildus peale nii suurt õnne — ja õnnetust...? Ei, elu Mari-Eltsuta oleks lakkamatu piin. Aga elu Mari-Eltsuga? Näha päevast päeva ta silmi, mis tunduvad ausad, tegelikult aga varjavad inetut petmist ja valet — kas see on elu? Talutav?

Tol rängal tõe teadasaamise ööl rändas ta väga kaua mööda põldudevahelisi konarlikke teid. Arvas, et ei leia enam kunagi koduteed ega tahagi leida, aga lõpuks astus ometi öövaikuses aegamisi trepist üles. Mari-Eltsu peab püüdma mõista, kinnitab ta endale. Lootusetult ummikteel olemine sundis valima halastamatut moodust — haaras teda päästerõngaks ja lavastas koguni õnnetuse, jätmaks muljet, et trepil kukkumise tõttu sündis laps enneaegselt. Teise mehe sigitatud laps...! Olgu see libekeelne Roland Kriisa igavesti neetud!

Mari-Elts tõi endaga kaasa suure armastuse, kuuma kire ja piiritu õnne. Kordagi polnud ta silmis märgata muret, hirmu, häbi. Ega iseenda õnnelikud silmad ei oska ega vist tahagi tabada teise pilgust kurbust.

Kui ta tol rängal hilisööl õige vaikselt korteriukse avas, tuli Mari-Elts ärevana vastu. Naist nähes tormas ahastus nii laastavalt hinge, et Kustas toolile vajus ja pea käte vahele haaras.

«Mis sinuga ometi on?» ehmus Mari-Elts. «Midagi on vist väga hullusti? Ütle!»

Kustas vaikis.

«Miski vapustas sind hingepõhjani, tõsi?» Mari-Elts oli seda-võrd ärevil ja hirmusegane, et Kustas hakkas tahes-tahtmata vastust otsima. Imelik, kuidagi ei leidnud, mida öelda.

«Kustas,» sosistas Mari-Elts, «kui sa minust natukenegi hoolid, pead mulle oma muredest kõnelema.»

Kui ma sinust hoolin, kordas Kustas endamisi kibevalusalt. Hoolin väga, kõigele vaatamata. Püüan sind säästa, ehkki õigem oleks otsemaid seletust nõuda. Tuleks lendu paisata karme, hukkamõistvaid sõnu — ent ta kuulis end väga vaikselt valet lausuvat:

«Vana peahaav... talumatult tugev valuhoog...»

«Miks sa ometi ei öelnud?» Mari-Eltsu hääles tundus helisevat kergendust. «Mina juba mõtlesin, et...» Ta pani sõrmed huultele.

«Mida?» küsis Kustas valvsalt. «Mida sa mõtlesid?»

«Oh, ma ei tea isegi... Ehmun. Kartsin, et... et olen sind millegagi pahandanud. Kas veel ikka valutab?»

«Jah, Mari-Elts. Valutab. Väga.»

«Aga kodunt niiviisi minema tormata...? Miks?»

«Vajasin üksindust, et... üle saada.»

«Tule, aitan sul lahti riistetada,» kutsus Mari-Elts. «Heida voodisse.»

Kustas jäigastus.

«Ei.»

«Varsti on hommik, pead pisutki puhkama. Valu annab ehk lagasi.»

See valu ei möödu iial, teadis Kustas. Halastamatu tõe hii-les hinges ringi ja tegi meeletult haiget.

«Tule voodisse,» keelitas Mari-Elts.

«Tee mulle ase diivanile.»

Mari-Elts vaatas mehele uurivalt näkku, pidi midagi pärima, kehitas aga vaevumärgatavalt õlgu ja täitis vaikides Kustase soovi.

Edasine oli hulga piinavam, kui arvata võis. Kustas ei maganud silmatäitki, pelgas hommikut. Pühade kaks pikka päeva tuleb olla koos Mari-Eltsu ja lapsega. Hinges närib mee-

heide, aga ometi peab käituma nagu alati. Kas õnnestub? On sellel üldse mõtet?

Aeg-ajalt tabas ta endal Mari-Eltsu kartliku, äreva pilgu. Oli see hirm, et ta on midagi teada saanud? Või mure oma mehe tervise pärast? Ei tea. Ei tea...

Mari-Elts tuletas ettevaatlikult meelde, et ema ootab neid külla. Ei, kohtumine Elts Korneliga on liigne katsumus, lööb lõpliku mõra niigi katkemise piiril võbelevasse, viimse pingul vaoshoitusse. Kustas vabandas halva tervisega ja Mari-Elts ei korranud minekusoovi.

Kellaosutid seisis lausa paigal; aeg oli end kuhugi mõtisklema unustanud.

Täna on ometi ükskord jälle harilik argihommik.

Mida see endaga toob? Head vaevalt. Lisaks tuikavale valule luurab kõrvetav häbi — mehed pimedas saunas ju naersid tema üle. Parastati, irvitati kahjuröömsalt. Peamine ilkuja oli Joosep Lahka, tema häält tundis Kustas eksimatult. Tegelikult ei ole selle mehe ütlemissed kuigi kaalukad, Lahka põlgus või poolehoid pole eriti tähtis. Tema enese üle muiatakse üsnagi tihti ja päris avalikult, kuna ta haiglasest armukadedusest ajendatuna alalõpmata oma naise kannul ringi kihutab. Teisi saunasolijaid hääle järgi kahjuks — või õnneks? — ära ei tundnud. Iga mees, kes vastu juhtub, võib kõigest teada. Inetud jutud levivad ju kulutulena; suure mõnuga kiputakse teiste kohta nimelt halba rääkima. Saunas oli mehi tõenäoliselt käputäis, aga küllap Lahka vahepeal hoolitses, et kumu leviks.

Kustase käed tõmbusid rusikasse. Maha tuleks lüüa see vanaeidelik vatraja — laimaja, vastik lontrus! Aga oota-oota, miks nii käredalt? Inimene rääkis ju tõtt, selget tõtt. Tegi seda jah õelalt irvitades, aga laimanud pole ta ei Mari-Eltsu ega teda ju sõnagagi...

2

Novembrikuine napp valgus, udutavast vihmast tumehall ja kartlik, jättis vana mõisapargi veel ikka peaaegu õisesse pimedusse; kõrgete puude latvade kohal võis taevast rohkem aimata kui näha. Ometi oli aeg jõudnud venida nii kaugele, et kontoris tulid valjusti juttu ajades peazootehnik Soorand ja pearaamatupidaja Kukk. Nemad on tööpäeva alustamisega alati väga täpsed — aga mis seal imestada, mõlemad elavad ju samas majas.

8

Lähenedid kiired, tippivad sammud. Naabertoa uks avati harme liigutusega, ja kohe sulgus see kerge kolksatusega. Arvameetnik alustab tööd pigem veerand tundi varem kui viis minutit hiljem — tubli noorik, äärmiselt kohusetruu ja harilik.

Keegi trampis mütsudes jalgu, nagu oleks õues poole meetri jagu lund. Kostis teretamist, harjumust mööda lasti lendu igahommikusi naljatusi. Jah, tulijaid oli nüüd õige mitu.

Kustas tahtnuks olla siit nii kaugel kui vähegi võimalik. Kus? Eks ikka paigas, kus valu, häbi ja ahastus vahetpidamata ei näriks. Kas on üldse maapeal sellist kohta? Ei vist.

«Peremeest pole veel näha olnud?» kostis traktorist Jull Karbi vali küsimine. Vastust ei olnud kuulda, aga Julli raske astumine lähenes.

Kustas süütas kiiruga laualambi, istus ja pilgutas valgusega harjumatu silmi. Ta püüdis teha nägu, et tegeleb olulise kirjatööga, tõstis juhuslikke pabereid ühest virnast teise.

Koputati. Enne, kui Kustas jõudis sisse kutsuda, lükkas Jull ukse lahti. Teretas napilt, vajutas ukse oma seljataga hoolikalt kinni ja jäi murelikuna seisma.

Kustas tundis, et mees ootab temalt mingit küsimist või ütlust, aga ei taibanud, mis see peaks olema. Kas oli Julliga enne pühi mingi kokkulepe? Sai talle midagi lubatud?

«Eks võta platsi.» Kustase hääl oli sedavõrd kähe, et sõnadest ei saanud aru. Ta kõhatas kergelt ja kordas öeldut.

Jull heitis kärga.

«Aega on napilt. Kole napilt.»

«Väljas alles pime nagu kotis, kuhu nii kiire?» Kustas imestas, kui igapäevaselt ta kõneldas suutis.

«Direktor, sa oled täitsamees. Arvan, et saad minust aru.»

Kustas kergitas ootavalt kulme.

Jull välgutas korda paar oma teraseid silmi.

«Võta «Willis», teeme väikese sõidu,» ütles ta tungivalt.

«Kuhu?»

Ehkki uks oli tugev, tammeline, kuulatas Jull seljataha koridori.

«Tähtis asi,» sõnas ta poolsosinal. «Kõigepealt pörutame minu juurde koju. Teepeal räägin.»

Kustas uuris Julli tõsist, ärevat nägu. Pidune ta ei ole ja üldameli tundub tõepoolest midagi õige pakilist.

«Sõitmise vastu suurt poleks, aga mul on hulk kiireid asja-

9

toimetusi, pean tingimata kohal olema. Teeme selle lõbureisi ehk veidi hiljem? Või koguni homme?»

«Lustisõidust on asi kaugel. Siin pole koht ega aeg seda lugu üksipulgi arutada.» Jull kortsutas kannatamatult kulme, hõõrus peoga oma tugevat kandilist lõuga. «Olgu niipalju öeldud, et esimene sõit on meile Sabatale, sealt aga kihutame otsejoones alevisse.»

«Mis teoksil?»

«Pagan võtaks sind ja su pärimisi... Aga olgu. Võtame kodunt paar kasti peale, alevi otsime Truusilla üles,» selgitas Jull vintskelt.

«Toh-oh? Mis juhtus, et otsejoones julgeolekusse kipud?»

«Ära rohkem küsi, raiskad aega. On vaja, et kaasas oled. Seisad minu eest, kui mulle turja karatakse.»

«Mõttele õige otsaga, mees,» pahandas Kustas. «Kas ma sinna kaasa tulla üldse tahan? Sulle abiks olla? Kuidas saan ma sind kaitsta, kui mul aimugi pole, millega sa toime tulid?»

«Toime tulid, toime tulid,» osatas Jull närviliselt. «Tegin suure heateo, riiklikus mõttes. Mõistad?»

«Ei. Kui heateo, miks sul püksid püüli sõeluvad?»

«Tõmba omale midagi selga,» käsutas Jull kannatamatult. «Näe, müts on siin. Tule!»

Tee oli konarlik, vana «Willis» kolises nagu jaksas ja jutujamamisest ei tulnud esialgu suurt midagi välja. Ainus, mida Kustas oma korduvatele pärimistele vastuseks kuulis, oli Julli mõmatamine:

«Pärast räägin.»

Enne silda, Sabata küla teeotsas võttis Kustas kiiruse maha.

«Kui sa kohe ei selgita, milles asi, keeran otsa ringi. Käitunud nagu poisikel!»

«Ole täitsa, sõida edasi.» Jull ohkas, silmitses möödalibisevat sügisnukrat, raagus kasesalu ja pööras pilgu lõpuks Kustasele. «Nädalapäevad tagasi, just siis, kui kõva kõmin Ungarist meie kanti hakkas kostma, sattusin juhuslikult salajase relvalao peale.» Jull ootas, et Kustas sellise põrutava uudise kohta midagi ütleks, vähemalt mehemoodi imestaks, aga auto vuräs endistviisi edasi ja Kustas vaikis — ainult et tundus väga pinevil.

«Niimoodi jah,» jätkas Jull. «Kaalusin välkkiirelt, mida teha. Seda ohtlikku laadungit samasse paika jätta ju ei tohitud,

omand oleks võinud iga minul oma varanduse sealt sootuks teha kohta varjule viia... või koguni kätke lasta. Tarisin kasid koju.»

Kustas ei öelnud ikka veel midagi, heitis vaid silmanurgast turjapoolse pilgu.

«Ja jah, tagantjärele saan aru,» jätkas Jull sellepeale ärritatult, «et kogu kupatus oleks tulnud jalamaid ametivõimudele üle anda. Aga minu käes oli see krempel ometi kah täitsa kindlas kohas!»

«Miks sa leiust teatamisega viivitasid?»

«Ungari madin on, ajanud Maarjamaal mõnelgi meele üsna ärevaks ja jutu okkaliseks, tõsi? Mida sa selle kohta ütled?»

Kustase kulmude vahele tekkis sügav kurd.

«Hõimuvõimude juures toimuvad rängad lood,» sõnas ta moralt. «Kaldun arvama, et meie siin ei tea kaugeltki täit tõde — aga saa vist eales õiget põhja kätte.»

«Tallinnas ja Tartus olevat üliõpilased lendlehti jaganud ja seintele kleepinud, kutsusid üles võõra võimu vastu välja astuma ja...»

«Kuulsin. Aga rääkisime sellest, et sa relvi kohe ära ei viilnud. Miks sa teist juttu teed?»

Jull pidas õigemaks vaikida, kuna Kustase toon oli järsk. Niigi sai vist liialt lobisetud, valusate küsimuste puhul on kindla peale õigem keel hammaste taga hoida. Mitte et ta Kustast peljanud oleks, ei. Aga aeg on sihuke murelik ja raske, igal omad mõtted ja arusaamad parajalt kõva kooriku all peetud. Pole siin lõgisevas autos koht ega aeg maailma segaseid asju arutada!

Jõuti Sabatale, keerati Kärbi-pere õuele. Koer oli võõrast nähes otsustanud kogu ketisoltsinise vaeva oma karvaselt südamelt tagedalt välja haukuda. Temast valjemat häält ei jaksanud keegi teha, Kustas ei saanud õieti teregi öelda. Julli ema lõi aina käsi kokku, et nii kõrge ülemus uskumata varasel hommikutunnil otse nende tare manu tuli. Ka isa oli hämmastunud ega osanud seda muuga märkida, kui vangutas pead ja kergitas ühtelugu pükse.

Jull läks avas kuuriukse, astumine pahur ja ilme sünge. Kellelegi pilku heitmata tassis ta kaks rasket kasti autosse, aetas need ettevaatlikult tagaistmele. Viipas korraks vanematele, siis aga kärsitult direktori poole: lase käia!

Kustas sõitis nüüd ettevaatlikult. Heitis aeg-ajalt uuriva

pilgu Julli poole, esialgu aga viivitas pärimisega. Jull põrnitses murelikuna läbi porise esiklaasi kuhugi õige kaugele.

Kui lõpuks Linnupette alevi poole pöörati ja auto hakkas vutama mööda siledat asfalti, sõnäs Jull järsult:

«Kogu see nodi on Joska Mügeriku oma.»

«Kust sul nii kindel teadmine?»

«Ise nägin. Joska hiilis vanasse küüni, uuris ähmi täis olles pidevalt ümbrust. Kui ta mõne aja pärast lahkus, läksin sinna minna ja enne ei jätnud, kui varanduse üles leidsin. Tegin puhta töö, muud võimalust ma ei näinud. Ta on liiga ohtlik mees, see Joska Mügerik.»

Mügerik, jälle Mügerik?

Just selle mehe juurest tuli Anto Laanepüü paari päeva eest otse traktorijaama. Poiss oli meeleheitel, palus abi — äsja oli Mügerik talle jultunult näkku irvitanud ja ülbelt kinnitanud, et nimelt tema jah saatis Laanepüüde pere teise ilma. Kirus, et Anto tookord kogemata hinge jäi. Oli julma kavalusega haaranud oma kätte ainsa asitõendi, õuemärgiga jahinoatupe, mis Mügeriku aidas Antole pihku sattus, ja heitnud selle osavalt tulle.

Truusillale helistamisest polnud abi, kellaaeg oli juba nii kaugel õhtupoolikus, et telefon vaikis. Ei jäänud muud üle kui Antot rahustada ja teda vannutada, et ta omapead midagi teha ei tohi — poisi silmades hõõgus hirmuäratav kättemaksuha.

3

Kaks põrgulikult rasket kasti leidsid koha otse julgeoleku voliniku kirjutuslaual.

«Relvad,» teatas Kustas napilt.

Truusild ei püüdnudki oma jahmatust varjata. Ta nägu muutus ärevalt punaselaiguliseks.

«Nalja teed või?»

«Ei, loomulikult mitte.»

«Selgita, mis on traktorijaama direktoril tegemist...»

«Lokk aitas mul kastid siia toimetada,» sekkus Jull rutakalt.

«Tema pole asjaga üldse seotud.»

«Vastab see tõele?»

«Jah.»

«Miks see mees just nimelt sinu poole pöördus?»

«Aga kelle poole siis veel?» hämmeldus Kustas.

Jull tahtis omaltpoolt midagi lisada, aga Truusild tõstis keelt kae.

«Jätame targutamise, lugu on selleks liialt tõsine. Oled hetkel vaba, Lokk.»

«Ootan eesruumis, peame koos Kärbiga võimalikult kiiresti tagasi sõitma, töö ootab.»

«Kiiresti? Hm... Kärbil on endal tee selge,» mühatas Truusild ja lausa tõukas Kustast oma närvilise pilguga ukse poole. «Kogu asi jäta rangelt omateada. Mitte kellelegi mitte ainatki sõna. Aru said?»

Niipea, kui uks Kustase seljataga sulgus, kangutas Truusild kastidel kaaned pealt.

«Kurat ja põrgu,» pomises ta, silmad relvades kinni. «Kust said? Kelle omad? Mis ajast sinu käes? Räägil!»

Truusilla hoiak tekitas Jullis ebameeldiva, seletamatu süütunde, vastik hirmuviirg kippus kusagilt esile ronima.

Jull vihastas iseenda peale. Arg pole ta peluaeg olnud, ja milles üldse küsimus? Teed oma meelest mehise teo, hoiad ära pagan teab kui suure pahanduse — ja hüüd kiputakse tänitama?

«Kaotasid kõnevõime, mis? Räägi, otsekohe. Üksikasjalikult. Midagi varjamata, kiirustamata.»

Jull surus solvumise maha ja jutustas lühidalt, et paari päeva eest märkas metsaserval Mügerikku, pani imeks tema veidrat võsas varjumist ja nägi ettevaatlikku küüni hiilimist. Kirjeldas täpselt, mil moel ta peale Mügeriku lahkumist küüni läbi uuris, lõpuks relvad leidis, koju tassis ja hästi ära peitis.

«Nüüd on nad siin, teie valduses,» lõpetas Jull ja heitis relvakastidele nagu hüvastijätuks pika pilgu.

Truusild tõmbas sügavalt hinge ja ütles siis, mida ta Julius Kärbi tegevusest arvab. Tubli tegu, et Jull relvalaadungi leidis ja ära tõi, viivitamise luges aga üle mõistuse rumalaks, vastutustundetuks ja mõtlematuks. Tegemist on relvadega! Jalamaid tulnuks teatada, veel samal õöl, kurjustas ta. Peidupaigale oleks seatud varitsus ja Mügerik tabatud hetkel, kui ta oma varanduse juures põlvitab.

Jull vaidles vastu. Poleks ta relvakaste kohe küünist minema sikutanud ja hakanud selleasemel vastu ööd kauge maa taha alevisse vantsima, ei tea kust ametimeeste jälgi ajama, võinuks Joska Mügerik teha samal ajal puhta töö. Kes ütleb, et ta juba tunni-paari pärast uuesti küüni ei hiilinud? Abivägi poleks ju valgukiirusel kohale jõudnud, tõsi?

Truusild ei taganenud, süüdistas teravalt. Ja nõudis, et kirjutagu Julius Kärp jalamaid seletus relvade leidmise, nende tahtliku varjamise ja oma ääretult rumala käitumise kohta.

Jull tundis, et turjakarvad kerkisid ja keelele kippusid üpris äkilise moega sõnad, kuid tuli end taltsutada. Ega niisuguse asutuse töötajaga kõlba pahuksisse minna, ehkki ta inetult, ülekohtuselt kärgib. Tegelikult peaks see inimene teda tänama, pisutki paindlikum olema, suutma selgeid tõdesid mõista. Truusild on aga pahameelest puhevil, räägib tigedaid sõnu mingist tahtlikust varjamisest ja nõuab kui kurjategijalt, et tuleb kirjutada seletus oma rumala teo kohta. Jah, just nii ta ütles — ääretult rumala.

Tänava kivilillutis oli udutavast vihmast läikivmärg, kõik ümberringi näis lootusetult hall. Kustas seisatas kitsukesel kõnniteel. Pagan teab, oleks ehk pidanud siiski paigale jääma? Aga Truusild ju lausa peletas minema, ja ega selle jutuaamise juures kõrvalisel kõlbagi olla. Kummaline, et Truusild end ei talitsenud, tavaliselt koosolekul või bürool oli ta sõna-kehv, rõhutatult rahulik, olgu küsimus kuitahes terav. Millest see arusaamatu äkilisus? Aga eks ärevad päevad jätavad paratamatult oma jälje, ja ei juhtu just sageli, et tohutu relva-koorem äkki lauale sajab.

Hiigelkõrge pärna raagus okstelt rabises rõivastele jämedaid veetilku, otse krae vahelegi, ja ometi jäi ta paigale. Vist küll päris esimest korda ei olnud Linnupette alevis olles isu kuhugi minna. Alati oli tal siia sattudes aega vähe ja lahendamist ootavaid muresid sedavõrd palju, et vahel andis päris nuputada, millest alustada — ei tea, kas rutata kõigepealt rajoonikomiteesse, või otsida üles täitevkomitee asjamehed, või minna panka, kus alailma oli rahadega arusaamatusi, või...

Mitte et traktoriijaama asjad oleksid äkki üleöö kõik imeväel korda saanud, seda ei juhtu iial, pakilisi küsimusi on igavene rodu. Aga... Mari-Elts...

Mööduv auto lennutas pori Kustase pükstele ja kingadele, ent ta ei märganudki seda, seisis lõõduna rõeskes tuhmis hommikus ja ei tahtnud mõelda millelegi ega kellelegi.

«Tere.»

Tuttav hääl?

«Tere jah, Anto. Truusilla jutule?»

Anto noogutas.

«Nüüd Mügerik enam ei pääse, kindel.» Ta pöördus minekule, ent seisatas ebalehes ja Kustasele tundus, et poiss tahab midagi öelda.

Anto võttis nii pikalt hoogu, et Kustas otsustas teda pisut ahlata.

«Mõni uus mure hingel?»

«Jätkub vanadest,» sõnas Anto kõheldes, «neidki ülearu palju Ma...»

Anto kaalutles palavikuliselt, kas kõnelda sellest, millega ta tõi juures hakkama sai ja mis nüüd tinaraskelt südamel lasus. Ei, ei sõnda! Talle näis, et direktor võib äkki silmist midagi välja lugeda, ning ta ei tõstnud enam pilku.

«Ma siis lähen,» ütles Anto imelikult võõra häälega. «Head päeva.»

Kustas viipas vastuseks. Oksaraagudelt rabises iga väiksegi tuulehooga raskeid raudkülmis sügispiisaraid.

Jull polnud seletuse kirjutamisega veel eriti kaugele jõudnud, kui kostis tagasihoidlik koputus. Truusild tõmbas ukse rapsaki lahti.

Lävel seisis Anto, hele juuksetukk otsmiku kohal turris ja silmad nii noore mehe kohta liialt tõsised. Ta märkas Julli, ei jõudnud aga teregi öelda, kuna Truusild tõrjus ta kärmesti tagasi eestuppa ja lõi ukse enda seljataga kinni.

Antoga oli ta tuttav juba hulk aega, kunagisest poisikesest on vahepeal sirgunud turd nooruk, aga oma kinnisideest ta ei loobu. Tuli lausa tüütuseni kinnitada, et liiga palju aastaid on traagilisest sündmusest möödas, uurimine lõpetati kui lootusetu juba ammu. Viimasel ajal konkreetseks muutunud süüdistused Mügeriku vastu põhinevad üksnes Anto oletustel, pealegi on Mügerik tõestatud kuriteo eest karistuse ära kandnud. Tuhkimist ja nuhkimist niigi ülearu palju, lollus oleks kindlalt liiva jooksva vana asja sisse nina torgata.

Truusild uuris Antot altkulmu. Noorukese, poisiohtu mehe suu oli jonnakas ja lõug kangemaelne, nägu otsusekindel. Küllap on end kättemaksusoooviga jälle kuumaks kütnud...

«On midagi südamel?»

«Minu vanemad tappis Joska Mügerik,» sõnas Anto valjusti, silmad valust tumedad. «Ta ise tunnistas üles, ütles mulle põhjade laupäeval otse näkku. Mul ei õnnestunud teid üles leida, telefon ei vastanud. Te peate ta kohe vahistama!»

«Enne räägi mulle kõik täpselt ära,» rahustas Truusild. «Kinnipidamine saab toimuda vaid seaduslikul alusel, sa ju mõistad?»

«Te kuulsite — Mügerik võttis tapmise omaks! Mida veel vaja?»

«Sinule miskipärast ütles, hea küll. Aga kas sa tõesti arvad, et ta ennast ka minu ees süüdlaseks tunnistab? Ja kinnitab sama ka kohtus, eks? Ei, vennas, seda ei maksa oodata. Loomulikult eitab, teeb mind naeruaifuseks. Nüüdsel ajal on juba tõendeid vaja, ümberlukkamatuid tõendeid. Olen korduvalt öelnud, et see lugu on ammu aegunud.»

Anto pilgus oli põlgus ja etteheide. Nii ränk õnnetus — ema ja isa hukkumine — ei aegu ial, ei tohigi aeguda. Ja kuritegu ei või jääda karistusetal! Ta töötas oma vanemate mälestuse nimel, et maksab mõrtsukale kätte. Kui seadus takerdub loiult ikka mingite tõendite otsimise taha, tuleb ise astuda otsustav samm!

Juhus pakkus ahvatleva abilise granaadi näol, mille ta Jull Kärbi tagant salamisi tasku poetas — sama päeva õhtul, kui Mügerik talle võikalt näkku naeris.

Oli üsna hämar, kui Anto lahkus Kärbi-perest. Kodutarest põikas ta suure kaarega mööda, kõndis rutakalt ja kaaluftes palavikuliselt, kuidas edasi toimida. Korra viiksas mõte, et granaat tuleks tegelikult Jullile tagasi viia, aga samas kerkis pähe tumepunane vihaudu ja silme ette Joska Mügeriku julm, eemaletõukav nägu. Kätte maksta, raius kõrvus järjest valjemini, viivitamatult kätte maksta!

Mügeriku taluni oli hulk maad. Onneks, sest aegapidi hakkasid maailma asjad uuesti enam-vähem õigetes värvides kätte paistma — ja kusagilt kaugelt kõlasid kellegi murelikud, hoiatavad sõnad:

«... ära tee midagi mõtlematut... Lubad mulle?»

Korras isegi samm aeglustus, aga kõrvetav arvetoendiandmise soov rebis kui magnetiga Mügeriku eluaseme poole, ja taskus ootas granaat.

Ent Kustas Lokile antud sõna, kas see midagi ei kaalu?

Karge õhtuõhk jahutas kuumavat nägu, Anto sundis end vägisi peatuma. Mõtted visklesid ärevalt siia-sinna, ja alles tüki aja pärast suutis ta otsustada, et toimib siiski Kustas Loki soovitus mööda ja kõneleb kõigepealt Truusillaga.

Aga granaat? Kõju viia ei tohi seda mingil juhul, ei.

Ta uuris ümbrust. Läheduses losutas igipoline, sammeldu-

nud kivikangur, eemalt paistis Jantsiveski metsatukk. Otse ees mustendas küntud põld, tihedas hämaruses tundus see mõnulevat sügavas unehõlmas, ääretu. Läheduses polnud ainsatki elanikut, ei ühtki hingelist.

Anto tõmbas taskust suure tumedaruudulise taskuräti, keeras selle oma varandusele hoolikalt ümber. Pikemalt mõtlemata torkas ta granaadi kahe kõige kogukama kivihiiglase vahele osavalt peitu, rõhus õige sügavale, nii kaugele kui käsi vähegi ulatas. Patsutas siis kummalegi mürakale korra usaldavalt torjale — valvake hoolega!

Ta pöördus juba minekule, ent seisatas kohkunult. Viimaks mõni Töldsepa taoline lontrus tuleb oma pehmekünni hektari-le lisa tegema? Pöörab kogu kangru ahnelt segi, tõukab kiviõmakate niiskelt mustendavad mullased kõhualused silmnägudeks, et kogu tohutu kuhi oleks nagu värskelt kokku lükatud...

Tühi kartus, hiline sügis on käes ja traktorid lõpetavad üha-homme töö. Ei tule siia enne kevadet keegi, mitte keegi!

Anto tajus, et teda torkiva tähelepahuga silmitsetakse ja raputas end tagasi tänasesse. Mida Truusild uurib?

Kael ja nägu muutusid kuumaks, Anto ei sõandanud tõsta pilku. Viimaks Truusild loeb millestki välja, et süda pole puhas? Granaadi hoidmine on keelatud, kindel!

Kõrvus kumisesid Truusilla viimased sõnad — ikka vana jutt, et kuritegu on ammu aegunud.

«Tähendab, seadused on imelikul kombel Mügeriku poolt ja minu vastu?» nõudis Anto ägedalt. «Aga kui ma mõrtsuka ise teise ilma saadan, mis minuga siis juhtub?»

«See, mis mõrvariga ikka.»

«Tähendab, ka mina jään karistamata.»

Anto väide üllatas Truusilda sedavõrd, et ta vaid sõnatuna pead vangutas.

Poiss sirutas ette vasaku käe, millel puudus kaks keskmist sõrme.

«Te ju teate, kaotasin need hetkel, kui ma ilma jäin minule kõige kallimatest inimestest,» ütles ta õige tasa. «Annaksin mõlemad käed, et...» Anto hääi murdus, ta jätkas sosinal: «Jah, annaksin või oma hinge, kui ma ema ja isa sellega ellu tagasi saaksin tuua...»

Truusild otsis alles sõnu, kui poiss küsis:

«Õelge mulle vähemalt kui eraisik — kas teie usute, et Mügerik on tapja?»

«Nüüd, kus ta seda sulle suisa suhu kinnitas — usun. Olen selles ka ametiisikuna veendunud.»

«Jah? Aga ometi ei võta te midagi ette?»

Truusild viipas rahustavalt, tellis kaugekõne Tallinna ja sõnas siis Antole:

«Räägi mulle viimase kui üksikasjani kõigest, mis sinu ja Mügeriku vahel toimus.» Ta heitis kiire pilgu suletud uksele, mille taga Jull seletust kirjutas. «Ilmsiks tulid mõningad uued, äärmiselt huvitavad asjaolud. Mine tea...»

«Te mõtlete Mügeriku poolt peidetud relvi?»

Truusild vihastas rängalt, vandus paar parajat suutäit. Kuidas võib Anto-sugune relvadest teada?

«Seleta!»

«Kärbi Jull on meie üleaedne, käin ikka aeg-ajalt nende pool... Sattusin kogemata peale, kui ta relvi puhastas...» Anto takerdus, süütunne tõstis taas pead. On viimane hetk üles tunnistada, et ta sel ajal, kui Jull käis ust lukustamas, midagi endale salaja tasku poetas. Aga edasi? Kohe sajab selga vastik riuragin, sõitlemist ja häbistamist kui palju. Ja sugugi mitte et tasku poetas, hoopiski varastas Julli tagant. Maast madalast on teada, et varastamine on kohutav kuritegu — Hamba-pere suured ja väikesed olid hingepõhjani ausad. Tema, nagu selgus, kahjuks mitte. Loomulikult tuleb granaadiga kohe igaveseks jumalaga jätta — töötus jääb aga täitmata, Mügerikule kätte maksmata.

Truusilla mõtted liikusid hoopis teist rada pidi, ta ei uskunud oma kõrvu.

«Kärp puhastas relvi, ütled sa?» raius ta morni huviga, pahasena.

Anto noogutas süüdlaslikult, ehkki ta ei taibanud, mis halba võiks olla relvade puhastamises.

«Sinuga on praeguseks kõik,» sõnas Truusild halvasti varjatud kannatamatusega. «Kui mul seoses Mügerikuga sind vaja läheb, kutsun välja. Mine, mine... head aega.»

Juba seisis Truusild nagu kõuepilv Julli kõrval.

«Julius Kärp, sa oled ikka tõesti erakordselt arukas ja taipliku mõtlemisega mees,» sõnas ta lõikavalt.

Jull muutus valvsaks.

«Ega inimene ise ei tea oma mõistust eriti hinnata,» põmmis ta ettevaatlikult.

«Kas relvad on kastides täpselt sedaviisi, nagu sa need küünipõranda alt peidikust välja tõid?»

«Püüpealt,» kinnitas Jull. «Neid tuli väga akuraatselt tagasi paigutada, muidu poleks ära mahtunud.»

«Jah? Täheandab, ladusid kastid kodus tühjaks? Uurisid iga murratavat eraldi?»

Loomulikult. Otsisin oma memme sahtlist kõige pehmemad lapid välja ja...» Jull tõmbas kulmud millegipärast tugevasti kokku, vaikis.

«Ii tea, mida sa nende kaltsudega õite ka nühkisid?»

Küsin relvad asjalikult üle. Takseerisin, kuidas roostega hool on. Kaua ju teised maa sees peidus olnud, niiskus oleks olnud kõik ära rikkuda.»

Oled üks kuradima tubli mees,» kiitis Truusild tagedalt. Puhkisid iga viimase kui võimaliku sõrmepõlve hoolikalt maha, et see neetud Mügerik saaks meile näkku irvitada ja öelda, et ka Kärp näeb lahtiste silmadega und. Pole ju enam ainsatki jalge, mis teda asjaliseks näitaks, mõistad? Või puhastasid ikk sellepärast, et kavatsesid kogu noosi omale jätta, mis? Ah...» Sa igavene...»

Truusilla õige kopsaka kirumise katkestas kiirete lühikeste sõnadega telefonihelin. Kaugekõne Tallinna, Julgeoleku Komiteesse.

Kustas sammus aeglaselt rajoonikomitee suunas. Põlv tegi haiget. Peab vist uuesti hakkama kepiga käima, siis ei ole istumine nii valus. Kepiga...»

Kepp sai nurka visatud kohe peale Mari-Eltsuga tutvumist. Nii säravalt kauni neiu kõrvale ei sobi ometi keppilt tuge otsiv mees, mõtles ta tookord. Eluaastaid alles paar-kolm üle kolmekümne, juustes pole veel härmatistki suurt märgata — ja lonkab? Onn andis jõudu, ja ta mitte et hakkas liikuma ilma kepita, vaid kõndis nagu kõik teised. Tõsi, veidi haiget see legi, aga mitte nii palju, et oleks lausa seganud. Mari-Eltsu pärast oli ta valmis hulga suuremateks ohvriteks...

Elu enne Mari-Eltsu polnud küll teab mis rõõmurohke, aga töö täitis ääretasa kõik päevad, nõudis lisa öödestki; pingutamisel oli oma kindel eesmärk. Viimasel aastal-pooleteisel pole traktorijaama asju enam kogu hinge ja südamega aetud, sünneged pilved jäid mõnigi kord kahe silma vahele, tundusid tähtsena. Sageli näpistas ta tööpäeva lühemaks, kiirustas koju.

Mõnigi tüütu koosolek jäi pidamata või ta lõikas selle lõpust paraja jupi maha. Mari-Elts ootab!

Kustas muigas mõru. Nüüd tuleb elule taas endine nägu —
ees pole muud kui üksnes töö ja õige pikad päevad, mil kor-
dagi kella ei vaata. Ei enam muud kui töö, ainult töö...

Kas tõesti selleks, et end jäägitult tööle pühendada, peab inimene olema õnnetu, sügavalt mures? Ei, muidugi mitte. Õnnel k on palju võimekam kui see, kelle turjal lasub ränkade ebakõlade koorem.

Rajoonikomitee kitsavõitu akendest kumas läbi heledate kardinade pehmet valgust. Arno Pihlak istub arvatavasti oma mõnuses, ruumikas kabinetis kirjutuslaua taga ja uurib pabeleid või vestleb mõne jutule kutsutuga. Pole temaga tükk aega kohtunud, üht-teist oleks vaja arutada. Aga Arno küsib kindlasti midagi ka Mari-Eltu ja Marikese kohta. Kust ammutada jõudu heatujuliseks vastuseks? Pealegi on võimalik, et ka Arno Pihlak kõike teab. Ei, mida vähem suhelda, seda parem!

... ja kütus juurde, käivitas kärsitult. Mootor turtsa-
... tööle, kõhatas tõrksalt, kippus välja suurema.

...rõhumistega gaasipedaalile kutsus ta
...sina korrale. Võimalikult kiiremini traktorijaama, meeste
juurde! Kas töö käib õige hooga, või kipub pühadele viimaks
...line saba taha s'ginema? Ja pearaamatupidaja Kukkk kind-
lasti ootab pikisilmi ja hädaldab, temal on kolhoosidelt saa-
mata jäänud rahade sissenõudmisega eriline tuli takus

Alles lihtsalt elada ja elada — ei inimesi liikumas, ei sõnu, ei laulu. Juba jäid seljataha uniste väikeste elamute read. Mustjashall, õliselt läikiv asfalt oli rataste all mõnusaali.

Kus mõttelõng pidurdus? Oigus, laekumata rahade juures. Kõik, mis kohtusse andmist on viimasel ajal mitmel korral peetud, on laenuks. Sai viivitatud lootuses, et esimehed jäta-
vad rumala jonnī ja tasuvad võlad — Kukk mõistis aga oota-
mise hukka. Majanditelt saamata jäänud summad tõukavad
traktorijaama aärmiselt ebasoodsasse seisusse, raius ta. Alles
järele mõeldes ei ole maksimisega tõsiseid raskusi, ja seda poliit-
ilises ja majanduslikus ebasoodsal ajal, kui verised sündmused kau-
ga ei ole. Kõik, mis on jäänud, on meil siin meeled ärevile. Nime poolest
on meil vagev töörahva riik, aga näe, närust palkagi ei suu-
deta maksada!

Kukk hoiatas, et rahaasjad võivad õige pea lõplikult umma kusse joosta. Eks oleks kena küll, hoiatas ta sarkastiliselt, kui

ama rahvas aasta lõpul päris kopikata jääb; direktori
 ab paratamatult rappa. Alvestagu, et lahke vastu-
 li kahe otsaga asi. Heategija saab alati nii või
 ellesama ilusa teo eest millegi ebameeldiva osali-
 tud juhul pole küsimus aga kaugeltki üksi direktoris,
 dukorda jääb kogu traktorijaama rahvas. Piirkonna
 kümnest kolhoosist on ligi pooled veel ikka võlgu. Nad
 ei õiendavad, ei ole rahul aktides näidatud tööde
 hinnaga. Sõakamad koguni süüdistavad traktori-
 lehtuses. Ja kurdavad, et kui need ülekohtuselt
 ummad tõesti ära maksta, jäävad niigi nälja piiril
 olhoosipered hoopis kopikata
 pearaamatupidajal kuulahes õigus, kohtusse kaeba-
 retult tõsine samm, sellega nõustuda ei saa ega

üh muudki muresid. Sügistööd jäid jälle inetult lohisema, läheneb omasoodu, on õigupoolest päris käega kat-
 tuda. Obris olid taevaluugid vahetpidamata laiali lahti, kilelalt porised, madalamad maad lausa lageda vee
 sügiskünni jäi tegemata. Brigadir Kelder rõhub mehi
 koristama ja kände juurima. Põhjus — peh-
 me laktarid! Kõrrepõllud aga ootavad, nende mustaks
 peale jätta on kuritegu.

...kõrval, mõõdalaskmised, igasugu muud mustad
kas teisti ei kuma ainsatki heledamat laiku? Kuidas
...hakk...

... tipus kergot heameele virvendust — onneti viimaks
... sel lemmeliperioodil korralik katus pea kohal. Pikkade
... ltel sai talveti tööd tehtud hõreda sara all, jäises
... uules. Päeva aeglaselt venivate tundidel pugus külm nii
... le kontidesse, et seda ka kõige kangema kuumaleitsa-
... õo jooksul kuidagi välja ei saanud. Nüüd, siis viimaks
... onneti peale häbiväärsest pikka ootamist käib töö uues majas —
... valge, soe. Enam pole meestel vaja kannatada käte põr-
... külmavalu ega tunda, et õhtuks on ihu ja hing lootu-
... et tões

11. Spulastaja kriksus hädiselt ja Kustas märkas, et auto-
12. polnud enam piisku; sadu oli tasahilju lakanud, päeva
13. kiskus pisut heledamaks. Peaks nüüd ometi mõnda aega
14. et ei sajak ega tuleks külma — sügisküünd jääb muidu
15. mätta riuks. Bülletaani ei taha vaadatagi, Linnupette trak-
16. rijaam pole enam, tükk aega esimeste sekka ulatunud. Kor-

raks tegi Arno Pihlak oma kõrgelt ametikohalt ägedat häält, aga sai vastu hakatud, kohe raginal. Ega ilmad ole oma teha! Vedela pori sisse mehi ega masinaid saata ei saa, upuvad sootuks.

Eemalt paistis suur park, jämedatüveliste raagus puuhiiglaste vahelt vilksas Linnupette põline mõisahoone.

Kas minna kontorisse?

Ii, paevale saab mõnusa alguse, kui kõigepealt töökotta sisse astuda.

Kustas pööraski autonina sinnapoole, vajutas aga kohe pidurile. Milliste nägudega mehed talle vastu vaatavad? Igaüks neist võis olla kottpimedas saunas ja tema üle põlastavalt irvitada...

Jull istus murelikuna köögis laua ääres, lusikas peos ja tõukas taldrikupõhjale jäänud supivedela sees edasi-tagasi kollakasvalget klimpi. Harilikul õhtul oluoks toit ammuilma oma ettenähtud teed läinud, sest Julli meelest oli memm eriti suur meister just nimelt klimbisuppi tegema. Täna aga oli meelütlemata mõru ja kõrvus kumisesid pealinnast kohale kihitanud meeste tõredad etteheited; söök ei istunud mittele üks põrm.

Peale pika ja põhjaliku seletuse kirjutamist sõideti Linnupette alevist vana küüni juurde. Manitseti olema eriti tähelepanelik ja kästi uurida, kas pilt on täpselt selline, nagu temast äi.

Juba uksest oli näha, et vahepeal on siin käidud. Tema viskas peale kastide väljakangutamist augu põhja petteks parajaid sarikatüükaid, laotas puldani üle. Kattis peidiku õhukese mullakorraga kinni, nagu Mürgerik oli teinud ja tõstis lõpuks mitu head peotäit kõdunenud sindliprahti peale. Praegu aga oli puldan auguserval hooletult kuhjas, sarikarandid samas üks-teise seljas ja peidik vahtis vastu tühja, ammuli suuga.

Pealinna-mehed pahandasid järjest vangemaft. Tagantjärele sai Jull ka ise vägagi hästi aru, et tegi vea. Rumala, mõtlematu. Just nimelt tema ääretu lolluse tõttu vingerdab Joska Mürgerik kriimust loost puhtana välja. Loomulikult vannub võikõigi pühakute nimel, et vana küüni juurest pole tal tal asja olnud ja et relvalaest ei oska undki näha aast temal midagi võtta on olnud. Ja seegi kuuldus nagu näo vastu seatakse, ütleb rahumeeli, et Kärbi Jull on segaseks läinud.

Varitsuse puhul oleks Joska muidugi otse teo pealt kätte saadud, selgemast selgem. Nüüd on ta ettevaatlikuks hõõr-

teinud, mis õnne tal tühjaks kaabitud peidikust enam otsida... Kullap julgeolek sõitis küüni juurest otsemal Mürgeriku... Jull tundis aga ihulukmega, et sealt ei leita mitte midagi. Joska on põrgul kult kaval. Sandisti kakkus välja... Joska... Aga kõige arusaamatum ja vastikum oli, et... lausa naku kahtlustati. Nõuti esialgu enam... aga, siis aga järjest pealetakkivamalt, et palju relva... oh, mitu kasti ta kõrvale lõi, kuhu peitis, kes... on, ja andku otsekohe ja heaga välja.

Mis kuramuse kõrvalelöömine, ei saanud Jull esimese ehmapärrugi. Mõistlikule inimesele ei tule ju nii nurjatu mõte... aga eks need mehed on sellist uskmata tõugu,... istuvad iseennastki. Ajasid jah järjekindlalt ühtsamat... Jull kogn laadungit kohe ara ei andnud, palju ta... mda nendega peale mõtleb hakata ja et tapariis... hoidmine on raske paragrahvi alune tegu.

Kurat, küll ajas hinge täist! Ta ju ise, omal vabal tahtel, relvakastid neile lausa sülle. Kas nii tohib kohelda meest? Mida paganat siis veel nendega ette võetakse, kui vestivahe päris puhas pole?

Jull vajutas lusikaservaga klimbi pooleks, siis neljaks ja siis sügavalt. Võib arvata, et isegi kui ta samal õhtul jala... katsunud saagi julgeolekule üle anda, ega nad oma... kahtlustamist ja suadistamist ikka poleks jätanud. Nüüd... rabalaks kiskunud asjast jaanud vähemalt nii palju... et su mitu head tundi relvadega tegelda. Oh sa poiss, poleks olnud age tunne mõni hea tarin taeva poole saatat... Hukk teaga imeltes ta relvade külma, kurja ju ja asus... neid lähemalt uurima, lahti võtma, puhastama. Kurat... gu, puhastas jah! Lollimat tegevust ei suuda meesterahva... nal välja nuputada, sai ta praegu täiesti aru, selles... oli nähasti Truusillal kui Tallinna-meestel tuline õigus. Aga, ega selgeid sõrnejälgi poleks ikkagi leitud, kogu kupa... oh ju vana kuu nipli, paksult õli ja määrdega koos. Aga mine sa tea, viimaks siiski?

Jull kõlksutas lusikaga kurjalt vastu taldrikupõhja, paha-meel ja häbi vaevasid, otsmik tõmbus higiseks.

«Pojake, sul on vist tervis paha?» päris ema ja uuris Julli, kergelt viltu «Kangešti plassiks kipud ja oled imelikult tosin... Kuule poiss, mille järel te hommikul Lokiga siin käisite?»

«Ei... ei midagi erilist.» Jull heitis käega. «Paar juppi trak-

torile, remondimeestele pusida. Aga tervis? Pole mul häda midagi.»

«Kas sul kohe kuidagi ei seisa meeles, et inimene ei tohi lial teistviisi ütelda, kui ainult sulatõtt.» pahandas memm. «Kogu eluaja olen sulle õpetanud, et tuleb aus olla. Otsekohene.»

«Olengi.»

«Aga miks sa siis sedaviisi toitu sorgid?»

«Mh... Köht ei ole tühi.»

«Klimb'suppi sööd alati või kõhutäie peale,» vaidles ema, «käid seni pliita juures pajapõhjalt kummutamas, kuni enam tükki võtta pole.» Ta vaatas potavalt pojale. «Sa kohe mitte ei räägi?»

«I... ole mul ninge taga midagi, mis sind huvitaks.» Jull püüdis teha võimalikult ükskõikse näo, sirutas end teeseldud mõnuga, oskas koguni lahedalt haigutada — ise aga nuputas pingsalt, mis ees ootamas. Küüni juurest lasti täna jah lõpuks tulema, aga hoiatati, et saab veidi mõtlemisaega ja oodaku lähemal päeval teadet, millal tuleb ilmuda Tallinna Pagari tänavale, ülekuulamisele. Kuidas neile huiludele küll selgeks teha, et temal on süda puhas mis puhas? Hakka või takka-pihta oma lolli ausust kahetsema...

Valjusti mürisedes liikus võimas traktor mööda viletsat, mudast külavaheteed. Roomikujälgedesse vajus aeglaselt pori — sitket ja sügiskülma.

«Paalas» tuli töö pooleli jätta, kuna ootamatult käis paras pahunud raksakas ja tagasikäik kadus. Armin Töldsepp vandus maa ja taeva süsimustaks, aga abi sellest polnud. Peab sõitma traktori jaama; viga on suur, parandada annab ainult töökojas.

Anto jälgis tahelepanelikult teed, mõtted aga kihutasid ringiratast. Neid kordi polnud just palju, kui Töldsepp teda juhtida lubas, ja alati tegi see tulist heameelt. Täna ei rõõmustanud ta peaaegu üldse.

Hingel lasub halb koorem, kurta pole kellelegi. Töldseppile, kes ta kõrval poolsuletud silmil istub ja õlaga kabiininurka toetub, ise tige nagu saatan? Ei, seda meest ei saa usaldada, on ta sellest peale, kui Töldsepp koos brigadir Keldriga jämeda pettuse toime pani ja direktori juhtunult ümiku-se surus kange

n Töldseppast lahku lüüa, aga direktor ei taha sellest kuul-

uto kortsutas kulme. Tühja selle Töldsepaga, kannatab midagi ära, et temaga koos edasi peab rahmima. Hoopis tõsi-
mad mured ajasid meele ärevile ja südame pekslema. Truu-
lla elue jutt pole tuhkagi väärt, kõigele vaatamata ei võeta
Amprikuga ikka midagi ette.

Anto meenus ilmselgelt koltunud, puruks rebitud pilt, mille
oma sünnikodust — väikesest asunikumajast, mille
druad ja uks on laudadega ristamisi kinni naelutatud. Kui arm-
ult naeratab ema, kui mehine ja rõõms on isa! Neist helgib
mõistus, õnn, elamata elu, lootused. Selle kõik hävitas Müge-
riki paari automaadivalanguga. Ja tollele jõhkrale, julmale
võimalegi ei tohi kätte maksta?

Anto hoidis juhtkangidest nii tugevasti kinni, et sõrmenuki-
dendad silme ette kippus tihe udu, hinges tormles ahas-
anev valu.

«... ja toda kaiku, tee tegi järsu käänaku. Metsasalu, mille
... jäi seljataha. Eemalt üle põllulageda paistis
... metsatukk. Mõne aja pärast müriseb traktor õge-
... mööda põlisest turjakast kivikangrust, mille rüpes
... granaat...

kummalgi pool tukkusid parajalt kõrge, sammaldundud kivi-
... tee muutus järgest kitsamaks. Hea, et kedagi pole liiku-

«...
... tee keskel sammus otse traktorile vastu keskmist kasvu
... jopihõlmad laiali, müts kuklasse lükatud. Ta otsis ilm-
... kiivemat astumisekohta ja mõõtis praegu pilguga, kuhu
... paras kõrvale põigata, kui traktoriga kohakuti jõuab.

Anto pidi just sõidukiirust vähendama, kui tuli ära tundis.
... Mägerik!

Viivuks kerkisid taas silme ette ema armas nägu ja isa
... rõõmsad silmad.

Anto ei kõhelnud hetkegi. Ta tõstis järsult tuure ja traktor
... kiirel käigul suuna otse Mägerikule.

Mees ilmselt kohe ei taibanud, mis teda ootab. Ta koguni
... veel paar pikka sammu, tuli lähenevale surmale rahu-
... vastu. Siis jõnksas ehmunult seisma, vahtis hetkeks
... vanisilmi kabiini aknasse — tundis Anto ära ja mõistis poisi
... oletust ilmselt, et midagi väga pöörast on teoksil.

Kõigest väest jõurav traktor tormas otse peale. Nüüd kohe lõmastab luud ja kondid!

Hoogu võtmata hüppas Mügerik surmahirmus üle kiviaia — ja samas raksas traktori vasakpoolne roomik vastu rohetavaid mürakaid, just sinna, kust Joska hetk tagasi üle kargas.

Virgunud Töldsepp karjus midagi, haaras ähmis peaga juhtkangidest, tõukas Anto toorelt kõrvale.

Tagasi vaatamata jooksis hingetuks kohkunud Mügerik üle põllunuka, päästva metsa poole.

Anto ei kuulnud Töldsepa ägedat sõimu ega märganud, et teine teda tugevasti sakutas. Marulises vihahoos rebis ta end Töldsepa haardest vabaks. Järele lurjusele!

Anto tormas minema, teejuhiks Mügeriku värsked jäljed nätsuvalt porisel põllusiilul. Metsaveerel peatus ta nõutult. Maapind oli siin kõrgem, kaetud tiheda rohukamaraga, jäljed kui peoga nähtamatuks puhitud. Aga jäljed jälgedeks, liikumist peaks raagus puude vahel ju kaugele näha olema...? Pealegi oli metsatukk hõredavõitu, siin-seal väikesed lagedadki sees.

Polnud märgata ainsatki hinge. Küllap Mügerik varjus mõne tiheda kuuse taha, peab hinge kinni ja luurab teda vihkaval pilgul...

Anto tegi mõnekümne sammulise sөөstu ühes suunas, siis kohe teises ja kolmandaski, vaatas iga suurema kivi ja laiema kuusejupatsi taha. Ei, sel kombel Mügerikku kätte ei leia; ta on osav ja kaval, oskab end peita tont teab kui leidlikult. Kui ta mõne aja pärast näeb, et ohtu enam pole ja varjus konutamisest tüdib, kuhu ta siit minna võiks? Tema talu pole kaugel, eks huilib kindlasti koju. Vast ehk Suurekivi juurde ette minna? Paljakäsi sellele lurjusele, muidugi midagi ei tee, aga... jah, kivikangur! Seal ootab vägev abiline. Ole ainult mees, suruta kasi välja, kahe kivihiiglase vahelt leiab selle otsekohe üles... Kas jõuab?

Joska Mügerik ei olnud tõepoolest kuigi kaugel. Kaitsvate puude vahelt heitis ta korra pilgu seljataha ja nägi kohkudes, et poiss tal kannul oli. Aastatevahe on liialt suur, metsa-salu lõpeb kohe; põgenemisega end ei päästa. Peitu põgata! Kuhu...?

Paar mehekõrgust räsakil kadakat olid läheduses ainsad, mis väheke varju võisid pakkuda, aga poisirajakal on terav silm, tabab ära, tuleb ja tapab...

Jalg sattus mingisse tühemikku, vääratas valusalt. Joska koõksatas ootamatusest, rantsatas kõhuli. Näed sa, õnnetus —

... õnn, peidupaik missugune! Ta viskus vanasse, pool-
lehti kinnikasvanud kraavi. Tugevad tuuled olid selle põhja
lehtjannud hulga lehti. Need olid, vihmadest, vahepealsest kül-
mest ja nüüd uuest sulast ligedad, klitsjalt üksteise kulge lii-
kunud, aga neid oli palju ja Joska üritas osavalt vääneldes
enda alla pugeda. Tundus, et pea ja rindkere on päris hästi
loolud. Aga ülejäänud? Viimaks lausa lagedal? Tuleks veidigi
mõeldada... ei, mitte ainsatki liigutust, keelas ta ennast.
... paremaks sättima, ja läheduses traaveldav õnnetus ongi

... viirastus Anto vihast moondu nägu, mis pais-
... läbi tuuleklaasi, kui traktor vastikult mõrattes
lehtjannud peale tuli. See oli selge surm, millest juuksekarva
... puudu jäi... Tähendab, elu kallale kipub, reo?

Joska kõhutas ligedate lehtede all ja ootas. Korra tuli
... mummüdin õige lähedale, seest, kiskus vastikult õõn-
Kas tõesti märkab?
... eemaldusid.

Joskal jooksis raske külmavärin üle selja, ja samas tundis
ta lammutavat kuumust. Kogu keha kippus higitst leemendama,
oleks tahtnud ahmata hea suure suutäie külma õhku. Ei tohi
... tada, ei tohil Poiss oma hullumeelse viha ja noore mehe
jõuga võib tal tõesti või paljakäsi kaela kahekorra kee-
... ta; ta on arvestatav vaenlane, kättemaksuisu pealaeni täis.
Põsikodjakaš võib talle mistahes minutil ootamatult turja
... — ükskõik kus, ükskõik millal...

Joska vandus toorelt, kirus ennast. Pidi ta sellele sunnikule
... nlatõtt suu sisse ütlemata? Aga peale jahinõa tupe tulcheitmist
... hui kuradima mõnus üleoleku tunne, asitõend oli sama hästi
kui tulraks põlenud — ja edevusevaim päästis keelepaelad valla.
... Mas poisil ees eputama, et näe mina jah kohe päris ise, oma
... meega täristasin automaadist sinu vanemaid ja sind ennast, ja
... keeri ei keera mul selle eest juuksekarvagi kõveraks, kuna sea
... usemeestel pole kõige väiksematki konksu ega aasa, millest
... ... katab. Võis arvata, et poiss kohkub lõplikult eemale ja

... ks. Ei osanud tõesti aimatagi, missugune oht sai endale
... la hooplemisega kaela kutsutud. Nüüd pole õiget hinga-
... enam ei õöl ega päeval. Koguni traktoriga tantis selga
... da, igavene jõle mõrtsukas sihukel

... Põlv hirmutunne jahitas Joskat tegelikult juba mitu öö-
... va... sellest peale, kui ta traktorjaama ühiselamust tui-
... ... meeste peale pahasena vanasse kün. kiirustas, et oma

relvalaost paar parajat tulenua tasku toppida. Ta ei mäleta nud, kuidas koju sai, ei mäleta sellest jubedast ööst ega järgmisest päevastki suurt muud peale tapva hirmu. Keegi oli relvakastid minema viinud — küüni põrandas haigutas tühi peidik, parastavalt irevil nagu hambutu peletise suu.

Sealtpeale hakkas ta piiluma, millal julgeoleku mundrimeeste jõuk õuele sajab, ehkki teadis, et valvamisel vähimatki mõtet pole. Nad tulevad niikuinii ega lähe enne minema, kui ta neid näinud on, õigemini nemad teda. Võtaks vanasarvik ise kogu nende sugul!

Valvamine oli jah mõttetu, aga ometi tõusis ta koguni öösel iga paari tunni tagant ja hiilis kardinat kõrvale lükates nähtava musta öösse, kas pole viimaks autotulesid näha. Kui tulevad, ole mees nagu rauda, kinnitas ta endale tunnist tundi ja looda, tulemata nad ei jää.

Tulidki. Jõudsid päralt alles eile, ilusa selge päevavalguse ajal ja polnud neid sugugi mitu autotäit, nagu ta millegipärast arvas. Oli hoopis päris harilik «Willis». Traktorijaama direktoril on samasugune, ainult et julgeoleku oma on uus ja korras. Kummaline, et inimene kriitilisel hetkel igasugu tühi seid pisiasju märkab ja meelde jätab, aga nii see kord on. Vähemalt temal küll.

Joska sõnavara koosnes vaid veendunud, kaljukindlast eitamisest. Ei tea, ei ole käinud, ei ole näinud. Ei tea, seda missugusest vanast küünist räägitakse. Relvi pole kunagi olnud, ei ole ka praegu. Ei pea õigeks, et talus labiotsimise toime panete — ehkki varjata pole midagi ja keelata kahjuks ei saa. Tühja kah, eks otsige pealegi. Kel võim, sel vägi.

Otsitigi. Hoolikalt, hulk aega. Joskal käis mõnus judin üheselja, kui mehed aita läksid ja hulgal ajal nähtavale ei ilmunud. Tuhnivad? Nuuskigu palju tahavad, enam ei leia sealt midagi. Kaugest vanast küünist suure relvalaadungi kaotamine järgi oli ohutunne nii talumatult tugev, et ta rüüa järgmisel varahommikul aidas põrandalauad üles kangutas. Sinna oli kiire vajaduse puhuks jäetud kaks granaati koos sütikutega ja paras peotäis padruneid. Koiduhämu kaitsva halluse varjul hiilis ta kodunt minema. Otsis hulk aega sobivat peidupaika, tegi hirmununa igasugu imehikke haake, et võimalikke jälitajaid kannalt raputada.

Milline oleks hea, kindel koht? Ei tea... Hädaga toppis ta oma kesiseks jäänud varanduse lõpuks Hallajõe kaldaserva ühe iseäralikult pikerguse kühmuga, lameda raudkivi alla. Eriti

hädaga ei suutnud hädaga välja minna. Hea seegi. Peaasi, et granaadid kodunt ära sai, muidu oleks ju endale ise silmuse valmis keeranud.

Peale pikka otsimist tulid mehed tühjate kätega õuele ja ta tõl andukse uhke paugatusena kinni. Pidi juba rinna ette ajama ja terava markuse tegema, et süütut inimest nii alandavalt kummal tühtataks, kui tuppa mindi ülekuulamise protokoll koostama ja esimese küsimusena uuriti Laanepüüde lugudele olevat paari päeva eest poisile suisa suhu kinnitanud, et temal lema selle veretöö toimepanija oli.

Müngerik naeris nad välja, endal sisikond vastikus kramb' kottus. Naeris täie lõuaga, mürina. Ütles, et vaene poiss on lipast peale totakas, süüdistab igaüht. Tana teda, homme aga...

...olla koguni rajooni julgeoleku voliniku Truusilda ennast. Me tead, Kahju noorest inimesest, seda muidugi. Kas isanda... ülekuulajatel on või üksainus niidiotsakenegi, m.s. neid lubab sedaviisi kahtlustada? Näete, ei ole. Ei saagi olla, sest lema on igati aus ja täiesti riigivastane kodanik. Vanglakaristust kandis ta vaid kadedate inimeste valekaebuse tõttu. Tana homme jõuavad rehabiliteerimise paberid päralt, kindel. Vast... tulele mõne aja pärast oma sõiduristaga korraks siit läbi, et vabandadar.

Joska muutus järjest enesekindlamaks. Kui kangekaelselt kinnitati, et teda nähti vana küünis relvakastide juures... mas, oli ta nii solvunud, et lõi... sikaga lauale. Miks... last... ausat meest ometi kord rahus elada? Iga ametivõimudel ole... ki puramatuid volitusi korralike inimeste kimbutamiseks?

Julgeolekumehed läksid lõpuks minema. Hing muutus kergeks ja tuju heaks. Raginal vastu hakates saab asjad ülla lavalt hästi... Tõendmaterjali pole, see on kõige tähtsam. Ajad on õnneks muutunud, palju süüdistava jutu peale pole vaja enam kõhatadagi. Võib hakata täiesti sirge seljaga ringi karmal!

Mööda nägu ja kaela venisid lehtedel... jäised ilged eemired, raudkülm kraavipõhja pori... rüüa, ihule... ma lähemale.

Eks selg ole mul praegu muidugi sirge mis sirge, pa... Joska ennast ja oma uhkeid mõtteid. Olen peadpidi sopahunn... aga peaasi, et selg on mehiselt sirge.

Ta polnud kuigi kaua külitanud, ent parem... ja... kord... korralt aina hullemat puna... Kõhuhäda... oli...

visanud ja ei julgenud enam liigahtadagi, ehkki õla all oli mingi nukiline roigas

Joska keeras end pisut, tõmbas aeglaselt käega üle silmnäo ja luuras vargsi ümbrust

Vaikne?

Vaikne jah, ainult traktor pobises eemal, nina vist siiani vastu kiviaeda.

Salajas, minema hiilida? Ei, targem on oodata, kuni traktor oigelt haaled sisse võtab ja minema sõidab.

Joska tõusis ettevaatlikult istukile, uuris ärevalt ümbrust. Küll tahaks suitsu teha... Ei tohi, lolipea, noomis ta end pahaseks, käsi juba taskus paberõssikarbis kinni.

Nüüd on siis esimeseks mureks Anto Laanepüü. Päevast peava võimaliku kallaletungi karta, oma elunatukese pärast peavalt var seda? Ei kannata ära. Mida ette võtta? Ainus väljapääs — poisireo vagaseks teha. Esialgu tuleb sellest kenast plaanist kahjuks loobuda, sest võimumeestele oleks kohe selgemast selgem, kellele seda vaja oli.

Joska sülitas. Kuradima ebameeldiv vahetpidamata hirmul olla, sööb närvid ribadeks ja elul pole mingit mekki. Onneks on talv ukse ees, põllutööd jäävad toppama. Vähemalt selle jõlede rauakolakaga ei saa poiss teda laiaks sõita... Ptüi, kena trööst küll!

Ta kikkitas kõrvu. Traktorile tõmmati kõvad tuurid peale, haaled muutusid üsna valjuks. Sõidab minema? Mürin hakkas tõepoolest eemalduma.

Joska oleks võib-olla veel igaks juhuks paigal lõsutanud, aga istumise alla oli kogunenud kõvasti niiskust. Märg ja külm andsid end miskipärast eriti tagutüki kaudu tunda.

Ta ajas end vandudes püsti, rapsis riidetelt ligaseid lehti ja prahti, otsis oma äsjasest peidupaigast mütsi üles, raputas sellegi enamvähem kandmiskõlblikuks ja hakkas kärmesti sammuma. Pugesin poisikese eest peitu kui viimane argpüks, manas ta ennast. Kargasin peadpidi kraavipõhja kui tola, kurat!

Joska libises märgadel lehtedel, pidi kukkuma, vandus õige rammusalt. Et iseendale oma vaprust näidata, võttis ta suuna tee peale tagasi, suutis jooksupistmise isu pidurdada kiireks, mehiseks astumiseks. Varsti tuleb järsk käänak, siis paras lühike jupp maad Suurekivi, aga sealt pöörab rada otsajoonel kodu poole. Oma katuse all rahuneb meel maha, kindel.

Laanepüü külgedega, inimesest hulga kõrgema Suurekivi mäe otsas. Ta hingeldas, kuna oli peaaegu kogu tee mööda sõitnud. Seisatas korraks vaid siis, kui kuulis traktorimürina ümbrust ja seejärel aeglast kaugenemist. Tõldsepp ei jäänud teda ootama, parem ongi!

Aga Mürgerik, kuhu ta kadus? Jõudis vahepeal koju pageda? Ei, võimatu. Peidab end alles metsas? Vaevalt. Tuleks ta juba tulla!

Anto meeli valdas halastamatu vaen, äge kättemaksuiha. Kõrvalt tajus ta küll nagu kusagilt õige kaugelt mingit keeldu, loatust, kuid ei suutnud mõtteid koondada, endale aru anda.

Laulepanu, keegi vist tõesti tuleb...?

Anto haaras granaadi tugevamini pihku. Kurjategijal peab lastama paraja maa peale jõuda, siis tõmmata splinti, lugeda ühe ja kaks ja...

Õnneks käis hoiatav mõte läbi pea, seekord valutegeva teravusega. Mida sa plaanitsed, mida sa põrguline teha kavat-
ad...? Jäta, veel pole hilja. Ei tohi!

Aga taas kerkisid silme ette ema ja isa — nende eest peab kätte tasuma!

Teekäänule ilmus Joska Mürgerik.

Nopea, kui Anto kivi tagant välja astus, nõksatas mees etema. Tundus, et Mürgerik ei saa granaadilt pilku lahti.

Sina tapsid minu vanemad — nüüd saad ise sama mõõduga...

Sorm kobas splindirõngast.

Käinu tagant sööstis välja jalgratas. Samaks kivistunud Mürgerik keset teerada oli harjunud sõitjale täiesti ootamatu lakistus. Ta üritas kõrvale pöörata, aga riivas seisjat. Kostis ladine plekikolin ja poriliga tee kukutas sadulamehe külili.

Anto hüppas peitu, toetus seljaga vastu kivimürakat ja vajus tegamisi istuli. Granaat libises peost, veeres poriloiku. Veel sekund-paar ja ta oleks toime pannud ränga kuriteo... koos Joska Mürgerikuga pidi praegu hukkuma inimene, kes milleski mudi pole!

Minema siit. Minema!

Anto haaras porise granaadi ja tormas läbi metsatuka traktorijaama poole. Kuidas ta küll oma kättemaksuihas nii pime oli, et julges otsustada elu ja surma üle?

Joska Mügerik seisis liikumatult endises paigas. Hetke eest kuulis ta seljatagant tulejat, tundis hoopi vastu saaretoru ja taipas tumedast mütsatusest, et keegi kukkus. Jah, kindla peale, sest kohe vallandus sõim ja hädaldamine.

Joska ei pööranud pead. Ta juurdles pingul, kas ta tõesti nagi või talle vaid viirastus, et Suurekivi tagant välja astunud volaski peos oli viskevalmis granaat.

«I või olla, kinnitas ta end rahustada püüdes. Ei või olla! Lolisti pingul närvid mangisid rumala vingerpussi, hirm võib teha isegi jalutuskepi automaadi. Kindlasti oli see mõni paras kärnlise pinnaga kivi või mingi traktorikabiinist kaasa haaratud krobeline rauakolakas, millega Anto kavatses talle vastu lagipead kopsata.

Aita mind vähemalt üles, tõbras,» hüüti poriselt teelt. «Mis sa passid nagu postament!»

Joska vaatas alles nüüd sinnapoole. Maas ukerdas tema naabrimees Parnu Juku, jalgratas külili ja suurest leivakotist hulk pätse teele pudenenud.

«Oled pimedaks ja kurdiks jäänud, ah?» vigises Juku. «Sinu raibe parast ma pikali lendasin... Pea meeles, Joska, kui mul praegu mõni jalaluu või muu kont pooleks praksas, maksad kõvad lohtrikulud ja valurahad!»

Joska tõmbas hädaldava mehe püsti ja sammus teise saajata-mise saatel kodu poole.

Mida hoidis Anto heitmisvalmina peos? Oli see rohekas, tihe-dalt ruuduliselapiline ikka tõesti kivi? Aga viimaks ei olnud?

Anto seisis traktorijaama direktori kabineti ukse taga, hingeldas tugevasti. Kogu pika tee Suurekivi juurest siia oli ta jooksnud — tegemata jäänud teo üle üdini ehmunud, õnnetu, meeleheitel.

Koputus tuli nii arglik, et läbi paksu tammise ukse vist sisse ei kostnudki. Ta katsus ust, see avanes.

Kustas Lokk istus kirjutuslaua taga. Ta tõstis pea ja Anto markas, et mehe nägu oli väga murelik.

Pois ei lausunud ühtegi sõna. Paari pika sammuga astus ta laua juurde, võttis taskust granaadi, hoidis seda viivu porises peos — ja asetas siis direktori ette lauale.

Midagi pärinrta tõusis Kustas Lokk aeglaselt püsti pilk nagu naelutatult laual lebava surma küljes kinni.

juba parajalt hiline pealelõuna, aga Kustast polnud veel kuulnud, et ta on kokku lepitud, et vanemad tulevad täna lõuna- ja ei vaieldud vastu. Kuhu ta ometi jäi?

Kõhuvallalt tabas Mari-Elts ema uuriva pilgu, see tekitas talle seletamatu ebamugavustunde. Miks ta oma vaatamisega ei tule? Iha, et nad Kustast pikalt ootama ei jäänud, õigel ajal loomalauda istusid. Nüüd on sellest juba paar pikka tundi möödunud, kohvigi ammu joodud.

«Ma lupatas Marikest, aga millestki seletamatust oli tunda, et ta mõndagi pärida tahaks — isa on aga kogu aeg juures ja tema kuuldes kõiki jutte rääkida ei saa.

«Elts naeratas emale. Ära ometi närvitse, kõik on rahul. Ma saan sõnadeta kinnitada. Kas õnnestus?

«Ei hulk aega seisnud akna all. Praegu ta millegi- viis vaatas korraks uurivalt tütart, siis oma naist ja tunc sõnas tagasihoidlikult.

«Midagi, aeg muudkui veereb. Väga hakata kodu poole

«Ei pööranud Marikeselt pilku, raputas pead.

«On, lohter lubas ju õhtupoolikul haiged loomad ise la,» vaidles ta. «Oma kõrvaga kuulsin.»

«Kene küll, nii ta jah ütles,» nõustus Ludvig, «aga iga muu peab oma kohustused siiski ise täitma. Mina ei taha sellest teid jätta.»

«Kustas Marikesest lahkuda,» tunnistas Elts heldinult. «Mulle ei sudame külge hakanud, et võtaksin ta he- la. Oled mu väike kullake, mu tibatilluke pääsu- Elts suudles last hellalt juustele, pilk soe ja juba kumishukker.

«Sa ei metasid, isa, et sul oleks vaja Kustasega k ootad veel veidi?»

«Mulle tundub, et Kustas nimelt ei tule, kuni meie siin sõnas Elts kergel, mängleval toonil, nagu kõneleks ta. «Ta poleks tana muidu võibolla välja läinudki, unnapäevane päev ju kõigil ristiinimestel prii.»

«Kustas ei ole,» pahandas Ludvig. «Paljugi, mis võis tulla.»

«Muide on telefon olemas, miks ta ei helista? Kustas olevat pahur. Või solvunud. Tõsi ju?» Marike häälit- selt ja Elts naeris. «Naete, isegi tilluke laps kinnitab minu

sõnu. Küllap miski meie olekus või meis endis on direktorihärrale vastukarva.»

«Me pole tükk aega temaga kokku puutunud, sa pole teda pahandada saanud,» arvas Ludvig. «Võibolla ongi õigem, kui sa Kustast ka täna ei näe, hääletoon kipub sul juba praegu vägisi kurjapoolseks.»

Elts ei teinud torkest väljagi.

«Mulle ei meeldi, kui minust sihilikult eemale hoitakse,» sõnas ta jahedalt. «See on juba teist korda lühikese aja jook-sul. Arvata võib, et Kustasele on oktoobripühad kangesti kal-lid, ja mina kutsusin teda nimelt siis meile koos Mari-Eltsu ja lapsega, mäletad küll. Et harjume kah neid punaseid päevi tähistama, kui perekonnas nii tähtis isik olemas on. Tema ei pidanud ka siis vajalikuks tulla.»

«Mina arvan, et Kustas ei tahtnud oma tuju rikkuda,» ütles Ludvig veendunult ja istus diivanile. «Ta tunneb sind ja sinu suuvärki juba küllalt hästi. Sa ajad oma saagimisega teine-kord päris julinud üles.»

«Jäta ometi, isa,» palus Mari-Elts. «Teate mõlemad hästi, et Kustasel oli raske haigushoog. Ta pole veelgi päris terve.»

«Jah, ega tervis pole oma teha,» nõustus Elts hajameelselt ja silmitses korraks tähelepanelikult oma meest. Ludvig on viimasel ajal pahuravõitu, pillab aeg-ajalt üsnagi okkalisi ütle-misi. Huvitav, miks? Kas kõik mehed lähevad turri, kui paras-a-sti tekoorem turjale koguneb ja nad mõistavad, et elu hakkab vägisi õhtusse kalduma?

Telefon helises, Mari-Elts kiirustas vastama.

«Ei, ta ei ole kodus,» sõnas ta kerge pettumusega, kui oli ühendamise ära kuulanud. «Kahju, ma ei tea, millal ta tuleb.»

Mari-Elts ei tahtnud näha ema ärevil silmi, langetas pilgu.

Oli väga vaikne. Marike vist väsis, ta toetas pea vanaema rinnale ja haigutas.

Elts uuris oma tüdrit. Kuhu on jäänud sära, mis Mari-Eltsu varem ümbritses? Ja mis kibe jooneke tal huulenurgas pesit-seb? Kas kahetsus? Või on see igatsus?

Igatsus on piinav, võtab jume põskedelt ja rõõmuhelgi sil-madest, seda mõistis ta hästi. Temast valusamini ei tea seda vist küll keegi, ka Mari-Elts mitte. Tüdrukul on jah, Roland veel ikka tugevasti südames, aga õnneks ei puutu nad kokku, nende teed ei ristul. Tema oli hulga raskem, sest mõis, kelle järele tema kogu hingest igatses, elas sama katuse all, söödi ühes lauas. Pikkadel sügisõhtutel ja karmidel talvepäevadel

...toll perelõus pikki tunde koos — aga tõeliselt kokku ei saa-
...nad kedagi. Ta lausa ootas, et Kondrat laheks sulaseks
...enda teise tallu valla kõige kaugemasse serva; öeldakse ju,
...adumist, see südamest. Aga ei, Kondrat hoidis Kortli-Jaa-
...ost kovasti kinni, ja Kornelitest. Ta ei lahkunud neist enne,
...kirikaiale

Kahju, et sõandanud Kondratile isegi pikalt silma vaadata —
...ma kuu armastust sai varjatud kogu elu. Kes teda selle
...tunduse eest kiidab? Tuhat korda on õigus targal ütle-
...vanaduses kahetsed kõige kibedamini tegemata jäänud i-
...pattel

Elts ohkas nii sügavalt ja valjusti, et Ludvig ja Mari-Elts
...hinnunult otsa vaatasid

«Sul on viimaks jälle südames valu?»

Ludvig ootas pingsalt Eltsu vastust

«Südames,» kordas Elts ja muigas nukralt.

«Pead ehk rohtu võtma?» muretses Mari-Elts.

Südamevalu ei võta ära ükski rohi, kulla laps.»

«Aga miks sul süda valutab?» imestas Mari-Elts. «Marike
...terve ja rõõmus, minul kah kõik korras.»

«Jah? Siis on hästi, tütreke...» Elts naeratas soojalt. «Eks
...misterahva süda olegi vist nii imelikult sätitud, et ta vahel
...hohe nagu päris ilma põhjuseta kipub rahutuks ja teinekord
...teeb kibedasti haigetki. Ole sa noor või vana, aga näe, ikka
...valutab...»

Mari-Elts noogutas mõtlikult, heitis vilksamisi pilgu isa
...le

«Sul on õigus, ema. Valutab. Aeg-ajalt koguni väga,» sosis-
...ta

Kõik vaikisid, igaüks tegeles oma mõtetega.

Mari-Elts tõstis kuulatades pea; suur uks all nagu liikus?

Kustas jõudis vist koju.»

Oodati, aga trepist üles ei tulnud kedagi. Imelik?

Mari-Elts kiirustas uksele

Lahen vaatan,» ütles ta üleõla, «võibolla Kustas ajab kelle-
...gi juttu...»

Alkorrusel polnud ainsatki hingelist. Ta pidi juba üles
...lagasi minema, märkas aga, et Kustase kabineti uks oli irva-
...ki

Mari-Elts astus on pehmetes toatuhvlites kuuldamatult, pea-
...uksele. Hämaras ruumis akna all seisis Kustas, käed süga-
...valt taskus.

Viiuiks valitses vaikus.

«M's viga...? Oh sul halb?» Mari-Elts lähenes ehmununa.
Kustas pöördus alles nüüd

«Miks sa seda arvad?»

Kustas vaatas hulk aega naisele otse silmadesse.

«Jah, Mari-Elts,» ütles ta viimaks, «mul on valus Vaga»

«Midagi tuleb ette võtta, valuga ei saa ju elada...»

«Ka rānga valuga tuleb elada,» sõnas Kustas karedalt.
«Peab piüdnina sellest üle saada — või üle olla.»

Tapi...! Tidath, et gul veidigi kergem oleks Midagi sinu heaks tenda...?»

Mid. *ca* 1000 *le* *ks* *tola* → *Ka* *tas* *mõõ* *lus* Mari Eltsust
st *la* *n* *a* *la* *n* *the*.

«k, sa ūles ei tul: p»

«Ei, Mul on, vaja... jah, hulk pabereid tuleb läbi uurida.»

«Kustas, kuidas siis nii?» Mari-Ellis tuli üsna lähedale; oli tundis, et kogu päev on ta kaotanud. «Lähe!»

Дат.: 18.07.2016 г. 01:34:56, 100.0%

Marl-Elts taganes kohkunult.

«Kotli...?» «ist...», silmad hirasid. Tundub, et need
mõnu peale kurisid»

«Ütlesin, et pean töötama. Kõik.»

[illegible]

«Милосрдје, а не мржња, ми стоји на путу, а не на савести»

Alma i lts kehtas kergelt õlgu.

«M. d. l. K. sta. » kühin » üldse nõ õe! ka aga kangi
võetud, murest e. j. a. l. e. r. a. murest e. j. e. k. s. J. e. m. a. k. h.
e. g. e. e. a. k. k. , et sa ma vanem, d. s. o. v. a. d. H. o. r. d. n. e. s. t. e. r. a. k.
n. d. t. a. m. e. t. a. v. e. s. e. a. p. l. a. n. e. v. a. d. l. a. d. e. m. »

«L'itinerario» Kostas non glielo «dava» perché era «pericoloso». »

«Tean, ta on sulle mõnigi kore oma tervete allikastega meelchunni vabastanud, aga... Kudas, palun sind — vii nad vabemad oma autoga koju, see oleks sinu poolt tuis tegu ja hütaks elli pleva tulemala jätuse. Pean!» Mar.-Ella'ha oli pehme ja soe.

• Toetend mulle heameelt, Kustas. Oled ju nõus, jah?»

1. J. J. Kustas õpetas, häälelõppu

Teine peatükk

1

Ilmehallid pilved rippusid laisalt maadligi, muutsid niigi tühjaks ja elutühjaks pahuralt värvituks. Nädalapäevad tagasi l. bi-
 ügise looduse esimene tugev külmalaine ja kõr-
 vete kook veel veidigi hingitseva mustjaspruuniks, elutuks.

... Sandy Karp, se siid kõrvuti avaras elatoas
... akna all ja vaatasid välja. Nagu erinevad inimesed ikka,
... omustsevat otseil kombel. Rõõm ja oks oli akna
... lohakile jäetud aed koristamata lehtede ja kurbade, jaise
... kaes alandlikult norutavate, küllma küpsetatud lille-
... Sandy ei märganud midagi, puid-põõsaidki mitte.

[illegible]

Andyl kerkis südamesse valuviirg. Ta õleks oma lapsi väga
 armastada, neid siin rohkem tühine, olgugi nad muretsesid
 ja targa ega kergeid hea naisega.
 Andy võttis end kokku võtta. Kaetsemine ei võta olnud ei
 meeski vahi ja naine, nagu üks, on tegelikult paar. Ta
 ei ole vaatamata perekonna purunemisele on end ees-
 sõltu poole pöördunud ja hirmutseva, kurja, oled naisele
 on lahilemata sada korda kergem

Meriväljale tulek oli hingematvalt vastumeelne, aga Roland, kes sündis Ullse pnn. k, et rahaasjade korraldamisega nii kaua viivitati. Esialgu laks kõik üllatavalt libe-

dalt — Roland oli just äsja tädi päranduse sellesama ma-
näol kätte saanud ja seda veidi korrastanud, kui Silvi van-
mad, papa ja mamma Magusad, hulga raha lauale ladusid
elamu aru otsida. Ent tehing paugatas vaid maja Hinnal-
sisustus keldrist põõningun, ja tookord koguni hindamata

Sandy imestas Rolandi laia joont. Ei tannenud nad teinetei-
peaegu üldse, ainult et mõlemad on Linnupette-kandi mehed.
Magusate peret näg ta aga usna esimest korda. Haruhar-
sundub keegi olla nii suure zestiga. Milleks usaldada võhivõ-
raid — jätta nende kasutada kallid mööbel, uhked vaibad,
tantslikud serviisid, sädelev kristall, väärtuslikud maalid ja
graafilised lehed, mitu Viiraltit nende seas. Midagi hinnal-
võib ju kaduma minna, puruneda; välistatud pole ka petmine.

Sandy surus käed rusikasse. Puruneda? Jah, nimelt puruneda.
Puruneski, ja mitte vähe. Silvi oma kiivusemõllus lõhkis hul-
kauneid esemeid — portselani, kristalli, keraamikat. Lok-
koguni mööbli kallale, lõi vigaseks paar kerget, stulset tooli.
Ei taha meenutada... ei...

Täna sõideti siia, kaasas antikvaar. Oige pea ei seo Sandy.
Kärpi enam abielutunnistus, muututakse lõplikult võõraks. Min-
tea, viimaks lüüakse uks Rolandi nina, ees valju pauguga
kinni, kui ta tuleb tasu nõudma? Temast poleks võrholle ni-
pea tulejarki, suured rahad on teinud ta mammona suhtes ük-
olevaks. Aga sellise laheda eluviisi juures, nagu Roland endale
lubas, ei löö ka kõige kopsakam varandus lõputult ette. Ja
üldse, milleks kinkida Magusate perele kogu see väärt sisus-
tus? Nead tühjad ei oska seda õigesti hinnatagi. Maksu-
si's võimalikult palju, et nad vähemalt sel moel taipaksid, kui
unikaalsete asjade otsas elavad. Töötaks antikvaar ometi ka
remini! Siinviibimine muserdab rohkem, kui arvata võis...

Ka Roland tundis end selles majas halvasti. Ta oli paari
korral Silvi ägedatele raevuhoogudele tahtmatult kaasa elanud,
teades ka eelseisvast lahutusest. Täna polnud too fuuria veel
ei temale ega Sandyle peaaegu pilkugi kinkinud, aga mine tea
mida ta plaanitseb. Onneks käib ta tihedalt antikvaari kannul,
ei sõanda teda üksi jätta. Nõuab otsekohe iga eseme hinda
tingib ägedalt.

Roland vaatas hetkeks Sandy poole, tabas ta narvilise pilgu.
Miks ta nii aktiivselt sisustuse parast muretses, väärtuse sel-
gitamisega ki rustas? Nad pole kanag. sõbrad olnud, viimase
aja puutuvad aga ikka vanem ja vahem kokku. Ootamatult võ-
malus turismigrupiga Rootsis kaia tundus neid enne teisi kuul-

duvat, aga nüüd, paar kuud hiljem, hoiab Sandy millegi-
lugu kõrval. Mida ta üldse teeb, kelega suhtleb?
Sandy on põhiliselt aus poiss, ehkki küllaltki mõjutatav ja
tõttiku meelega. Nurjakeeranud elu pärast on tal meel mui-
hig hige. Tuge vajades ja seda mitte leides võib
ta vajuda sohu, päästmatult; ei tohiks teda üksinda jätta.

Roland trummeldas sõrmedega aknalauale. Veidralt piinlik
on oodata ja oodata, millal antikvaar oma tööga lõpule jõuab
ja hokkuvõtte teeb. Summa koguneb kindlasti kopsakas, Magu-
sad hakkavad muidugi hädaldama, kauplema, hinda alla man-
guma. Vastik on jäigalt keelduda, hoida küüned ahnelt oma
pöole — ise pole selle varanduse kogumiseks ju tundigi tööd
teinud. Sandy aga lausa nõudis, et mingit vastutulekut Magu-
satele ei tohi olla. Mõneti õigus, milleks võhivõõrastele maja-
tas hinnalisi esemeid alla nende väärtuse sülle visata. Pealegi
on rahal laiduväärt komme üllatava nobedusega kuluda. Pude-
loh märkamatu sormede vahelt, kaob jäljetult. Merivälja
maja müümise ajal oli kindel plaan kogu osa saadud sum-
ma Linnupettel käiku panna — tädi lagunema kippuvalle
majakesele tuli korralik remont teha, peaks paar tuba juurde
ehutama. Sai hangitud materjalid, need Linnupettele toimetat-
ud, aga töödega alustamiseks polnud mahti. Akki oli sõpru
jalaga segada, inestamisväärselt palju. Pidutseti üpris sageli,
iga koosviibimine oli eelmisest märksa särtsakam ja põora-
sam. Kes maksis? Eks tema, tal oli raha ja hoopiski rohkem
kut teistel.

Mida nukram oli meel Mari-Eltsu pärast, seda sagedamini
murestatud joomalaua äärde. Võluvaid noorikuid on kogu maa-
lul laus, seda koges ta õige pea. Aga ainsatki ei sattunud ta
kohta, kes oleks kaunim, õrsem, ihaletavam kui Mari-Elts. Ta
on lebe ja järeleandlik, jäägitult kuulekas. Kellelgi pole nii
mõneldat nahka, erutavat ürgnaiselikku pehmust, uimastavat
statikheina hõngu, sihvakat nõtket keha. Ei, mitte kellelgi.
Mõeldav, et Mari-Elts pakub oma võlusi nüüd igal ööl Kus-
lele — neetud!

Viimane aeg on sellest õnnetust kiindumusest vabaneda,
olgu voi jõuga, otsustas ta ikka ja jälle. Süda kalgiks ja hoo-
lmituks, mõtted jahedaks ja selgeks!

Millegipärast ei edene töö, kirjutuslaua taga, sellest on tuline
kohju. Näidend on pooleli, jätkamine lükkub aina edasi. Mis
rõõm? Vähene kogemus, küündimatus, andetus? Või ikkagi
teadmised, et Linnupettel on Mari-Elts — ja ometi teda ei

ole...? Ehk aitab füüsiline töö? Aja surnukslöömine on rumal ja mõttetu, südamevalu ei kustuta ka kõige suurem peomõli. Hakata ehk ehitusmeheks, teha enne talve saabumist nii palju tööd, kui vähegi jõuab? Tädi elamine-olemine vajab muidu töö poolest mõne tugevama tuuleiili käes kurvalt ohates kokku majake on üsna põdur.

Kõige õigem oleks Linnupettelt hoopiski lahkuda, kas või koos tädiaga Tallinna asuda — ja ometi ei tule see kõne alla. Kui Linnupettel edasi elada, võib miski muutuda. Traktori jaam pole alevist kuigi kaugel, lootus Mari-Eltsuga kohtuda hoiab vaimu erksa. Ei saa ju alatiseks nii jaada, et Mari-Elt. nende igal kohtumisel ei ütle muud, kui mine ära, mine ometi ära...

Ülalt kostis Silvi erutatud hää.

«Peaksid antikvaarile abiks olema, Roland!» soovitas Sandy. «Noorproua rõhub kõigil esemetel huna m. mudalaks, kui vähegi annab. Sinu tasku arvel.»

«Ahnus on mulle olnud alati vastumeelt, iga rubla pärast ma maadlema ei hakka. Ei taha. Muide, ma ei mõista tänase päevani, miks tädi selle kupatuse üldse minule pärandas.»

«Kui sa supled lausa kullas ega tea, kuhu raha panna, kingi oma varandus mõnele lastekodule või üksipuha kellele, aga palun sind, mitte Silvile. Ta ei ole seda väärt, ei. Ja mammonat on Magusatel lähedalt, turg toob uhkelt sisse.»

Kõpsusid rutakad, närvilised sammud. Juba oligi Silvi elu toa ukse, nägu ärrituselaiguline.

«Ma ei mõista, kuidas te sellise ebanormaalse inimese julgusega minna majja kaasa tuua,» pahandas ta. «Sellel mehel ei ole mööblit, maalidest ega üldse mitte milleski arusaamist. Vahib igasugu kuli küll prillidega, küll ilma ja ohib kas või kõrvata savikruusi suurest kunstiväärtusest ja kõrgest hinnast. Mina tean ometi täpselt, mis asjad kaupluses maksavad. Ennast petta ma ei luba!»

«Palun vaiksemalt, Silvi,» keelas Sandy.

«Härra Kriisa, kas teie ka kuulsite — keegi nagu piiksus?» Silvi naeris õelalt. «On teil aga hädised tuttavad. Või koguni sõbrad?» Ta kohendas oma hõredaid, platinablondiks värvitud juukseid. «Mina teie asemel poleks seda viletsusehunnikut siia kaasa võtnud.»

«Jälle teed sa mulle häbi,» sõnas Sandy mornilt. «Võta end ometi kokku.»

Silvi ahtad huuled muutusid nurkadest allapoole kiskunud kit-

... intuks kaarjaks triibuks ja niigi isekalt püstaka nina poole tulla kippuv ots tõusis veelgi kõrgemale.

«Ei, mina pean ilmalõpmata olema see, kes end kokku võtab,» karatas ta. «Aga sina? Ega mehel pole end vaja vaos pidada, jah? Mees võib igasugu lipakatega mööda restorane ringi roomata, oma naist solvata, teha seitset surmapattu — aga temale, looduse kuningale, ei ole lubatud isegi markust kanda, jah? Ma ei taha su vastikut lõusta oma majas enam kedagi naha, mõistad?»

«Küll ma mõistan,» vastas Sandy, pilgus lootusetus. «Ega mõnu igalse sinuga kohtuda. Me näeme teineteist veel vaid mõnda korra. Kohtus.»

«Mõeldad, et niisama lihtsalt vingerdad välja? Ei, armuline mees! Legid seatempe, rebisid mu närvid narmasteks, rikku-
d mu elu — ja nüüd oletad, et jalutad korraks kohtulaua eest läbi ja kogu lugu?» Silvi vaatas Sandyle luurates näkku. «Miks ei loobutusega äkki nii kiire hakkas? Kas mingi lirva juba vabatahtlikult vaadatud, jah? Või koguni pärm kerkima pandud, nagu mõeldad minuga?»

Sandy oli pahameelest ja piinlikkusest kahvatu.

«Ootan autos,» ütles ta vaikselt Rolandile. Veel enne, kui Sandy keelata jõudis, oli Sandy ukse juures.

«Härra paigale,» käsutas naine, pleekinudsinised silmad tige-
dat, otsmik kurjusest kipras.

Mees jäi sõnatuna seisma.

Kui oled sinusuguse rojuga elus või korraks õnnetul koin-
tel kokku trehvanud, saab igast normaalsest naisest mees-
kõhaja. Ja ma ütlen, et...

«Miks ei jõudnud Silvi jätkata, kuna sisenes antikvaar,»
õpped-maunmad Magusad tihedalt kannul. Sandy sammus aeg-
selt akna juurde tagasi ja jäi välja vaatama, selg toa poole.

«Hakkate otsi kokku tõmbama?» päris Roland antikvaarilt.
«Mitte et minul kiire oleks, aga just teie väärt ajast on kahju.»

Antikvaarsed esemed nõuavad ülitäpset lähenemist, siin
mõtela oleks patt,» vastas mees pisut hajameelselt. «Uskuge
mind, mulle pakub erilist mõnu just see, kui kunstiväärtustega
tugilemisel ei pea kella vaatama.» Ta ei saanud pilku lahti
võtta peast, mida ta hellalt peos hoidis. Puulõige oli ilm-
selt väga vana, meistikäega elama pandud. Näkku oli koon-
datud veidi irooniline, metsik iharus — alates otsmikule linge-
nud paarist keerdunud juuksesalgust, tihedatest kirekaares
tolmuudest, meela pilguga silmadest ja lõpetades ahne, haara-

misvalmidusest pisut avali suuga Jarsulõkeline arumine huul oli tiiraselt alla vajunud, paistsid torced tugevad hambad. Elegantse, pehmelt kaarduva haame vasakpoolne kulg oli nagu kirvelöögiga maha raiutud, juel jalm haav. Ka posk oli kannatada saanud, samuti pandus tšak ahkest peadlgi hoidvast sirvest.

Antikvaar laks akna lähedal asetseva väikese intarsialauakese larde, pani puulõike ettevaatlikult käest ja libistas huiga pabereid toolile, ise kunstiteoselt silmi pööramata.

«Mis inimene see küll on, kes nii toore teoga hakkama sai?» pomises ta endamisi. «Ah ei, eksisin, inimene see ei olnud Vandaal.»

Papa Magus kummardus lauale lähemale, et ka vaadata. Mamma Magus ta öla taga ajas kaela uudistades nii pikaks, kui vähegi suutis.

«Kas see puumaske on teie meelest tõesti seda väärt, et tasub ta kallal nii palju urgitseda?» päris papa Magus imes-tunult. «Katkine kolakas pealogi... Mine tea, millal ta võis seinalt maha kukkuda, hm... jah...»

«Nimelt,» kinnitas mamma kärmelt, «asjad ju teinekord kohe päris iseenesest.»

«Ei,» vaidles antikvaar veendunult, «siin pole tegemist kukkumise jälgedega. See imepärane saatar on kellegi juhmuri poolt kogu jõust millegi vastu virutatud. Kahju, ääretult kahju.»

Silvi tõmbus vaikseks, kui antikvaari käes puulõiget nägi. Kust see välja kougiti? Pahasena istus ta toa kõige kaugemasse nurka väikesele sügavpunase sametiga kaetud diivanile ja tagus kingatallaga rütmiliselt vastu põrandat. Ta pilk eksles mööda seinu, haakus mööblil, jäi peatuma Sandyl.

Naise silmadesse sügenes vahkviha. Selle mehe parast varu-tas ta jah puruks puust peletise, mille pärast see vanapapi peaaegu et pisaraid poetab. Algusest peale ei suutnud ta taluda motet, mis seda nägu silmates alati tekis — Sandy vahib just samasuguse dirase pilguga võõraid naisi, ja seda sai talle ka öeldud. Ta nurjatu seletas midagi Kreeka mütoloogiast, Dionysost saatvatest saatüridest ja otsis välja koguni mingi paksu teatmeteose. Silvi keeldus lügemast, küll aga uuris kir-jutatut täht-tähele, kui Sandy järgmisel päeval tööle laks. Ta hakkas vihast värisema, kui tabas sõnad orgia, fallosokultus, sigitisjõu kehastis, erektsioon, joovastus, ekstaas.

Silvil oli täpselt meeles, millise kannatamatusega ta tol

tol mehe tulekut ootas ja kui hästi tal süüdistused pika-ajaksul ette sõnastatud olid. Mäletas muidugi ka seda, kuidas lähedalt ta need Sandyle näkku paiskas. Lõpuks haaras ta kogu selle vastiku lõusta ja saatis kogu jõust vastu põran-dat. Ta tundis vaid kahetsust, et see jõletis päris pilbasteks ajunud. Kes selle jalkuse jäänused üles korjas ja säi-litas?

Kui Sandy mäletas täpselt, kes saatüri hävitada püüdis ja keda kui naine tookord inetusi karjudes toast lahkus, kogus ta hoolikalt viimase kui killu kokku ja pani ümbr.kku. Peitnud saatüri peitis ta Silvi pilgu eest raamatukapi ülemisel rühil teas seisvate erinevat värvi lilleväside taha, torkas sinna ka ümbriku. Eks antikvaar hakkas vaase uurima, pihku seelus ka lõhutud saatür. Taervas halasta, saaks siit ometi

Antikvaar uuris veel ikka saatüri haavu.

«Min ees laual on suure väärtusega kunstitöö,» nentis ta enesekult. «Oma kataloogi abil suudan selle identifitseerida. Muult selles pole ma kindel, kas meistrit leiame, kes oleks või-nudne uuendama puuduvad detailid.»

«Need on alles,» teatas Sandy õige vaikselt. «Kui soovite, teen kogu»

«Milleks vana risu kallal aega viita,» torkas Silvi sapiselt. «Te ei saa niiviisi oma tööga kolmel päeval valmis! Meid huvi-tab, et tarbeesemed olksid mõistlikult hinnatud, kõik muu on

Antikvaar võttis oma kitsaste kuldraamidega prillid eest, vaatas korraks Sandy poole ja jäi huviga Silvi uurima. Ta põlku lekkis oletus, siis mõistmine ja kohe ka terav hukka-

Vajan iga viimast kui kilukest, mu noor sõber,» ütles ta Sandyle. «Mida rohkem neid alles on, seda kindlamini võin lubada, et restauraator oma tööga meid kõiki rõõmustada

Ümbriku leidis Sandy sealt, kuhu ta selle peitnud oli. Antik-vaar kontrollis tükikesi, noogutas rahulolevana ja pani ümbr-ikku koos saatüriaga oma suurde, heast nahast lõõtsportfelli, alles selleks enne niihästi Sandylt kui Rolandilt luba palunud.

Paberite kallale asudes vaatas antikvaar veel korraks pikalt Silvi ja mõtles millegi üle väga sügavalt. Kohendas siis oma suuvalge päeväsärgi targeldatud kraed, kontrollis õrna sõr-me puudutusega tumerohelist kikilipsu, vangutas kergelt pead

ja laotas hindenimistud enda ette lauakesele. Ta oli aastates mees, aga juuksed polnud tal sugugi hallid, kuigi olnud mõnevõrra kaugemale taganenud. Erksad silmad ja sirge, õhuke nina andsid ta kitsale näole meeldiva, range ja targa ilme. Ta hästihooldatud käed olid kuivatud, pikkade salendate sõrmedega.

Silvi ema ohkis tasakesi, kogus julgust ja pomises viimaks hädaldade.

«Hea inimene, ärge te neid hinna-asju liiga kõrgelt kalla pingutage. Pole me mingid kröösused, saate isegi aru...»

«Ja ega me kogu seda koli ei tahakski, meil pole sugugi kõiki neid nigelaid lauakraikasid ega toolikiitsakaid isegi osta. Aga tuleme inimesele vastu, kuhu ta need klobinad ikka paneb,» toetas teda papa Magus, ise samuti ärevil kui ta teine pool.

Antikvaar kuulas, pea kergelt kaldu, ja ta silmadesse tekkis tilluke leek.

«Vast oleks õigem kogu vallasvara majast ära viia,» ütles ta Rolandile. «Nii väärt esemetele leiaksime meie kaupluse kaudu kindlasti ostjad. Sellised, kes antiigist oskavad lugu pidada.»

Silvi silmad muutusid ümmarguseks.

«Kes sihukest koitanud rämpsude tahab? Nägite õmeti ise magamistoa mööbel näiteks ei ole sugugi nii veatu, nagu pealt paistab. Olgugi, et punasest puust.»

«Magamistoa mööbel on korras, hinnaline. Tugev defekt on suure puhvetikapi ukse ja kahjuks ka söögilaua. Selged löögijäljed,» lisas ta kuivalt.

«Kõik see kola saab kinni makstud ja jutul lõpp,» otsustas Silvi võimukalt ja vaatas isale nõudlikult otsa. «Kõik see kola Viimase jublakanil!»

Papa Magus noogulas kõheldes.

«Kas sa ikka nii väga soovid, tütre?»

«Jah. Vaga. Olen kogu selle risuga harjunud, ja ega saa muud sobigi. Tahan!»

«Tuleks vähemalt inimlik hind... inimlik...»

Võttis üsna kaua, enne kui antikvaar arvestuste kohalt pea tõstis ja summa nimetas.

Magusate pere nais olevat hingamisega unustanud, vaiku oli nii sügav. Viimaks häälitseis papa Magus nutuselt ja hakkas järjest kiirenevate käelöökidega nagu midagi eriti vastikut endast eemale tõrjuma.

mõistuse palju,» suutis ta lõpuks ehmunult lausuda, et on ju hulga rohkem, kui me terve maja eest

hanna nii üles ajab?» päris Silvi asjalikult. «Kahtlen tundmises.»

Silvi poole keelava liigutuse, antikvaar aga sõnas poleks Silvi sõnu kuulnudki:

«Mmekond eriti väärtuslikku õlimaali, nimekate Kardan, et ma neid koguni liiga madalalt hinnolin. Hoiatan juba ette, hind võib tõusta!»

«Piltideta?» tahtis mamma Magus teada hetkel täpsust garanteerida, «aga arvan, et maa a väärtus kokku moodustab tubli kolmandiku» «S küll ei võta,» arvas papa Magus. «Ilus kirju tahes etem, kui need uskumatult kallid pildikola

ni, et minu kodus oleks võimalikult palju kunsti,»

«...sid omavahel kiiresti sõsinal nõu. Heideti äre tütre poole, kurje antikvaarile ja Rolandile, vihka

«...nõus selle kupatuse kinni maksuma,» sõnas papa püks resoluutselt, «aga ainult ilma piltideta. Need rra Kriisa kohe täna kaasa, meie neid plätserdisi ega vullast raame ei vaj.

«...vi tagus jonnakalt kingatallaga vastu pörandat lalle ei jätku sul raha, jah? Oleme alati nagu viimased lal»

«...ps, igal asjal on siiski piir,» ütles papa Magus usekindlusega

«...matus virilaks. Ta vaatas isale vihkavalt otsa ja ukse oma seljataga valju mürtsatusega kinni.

«...pimlik. Ta pidi juba käega lööma, et võtku maalid niisama, kauba peale, aga antikvaar

«...hoone praegune valdaja tegi üllatavalt õige osus ta asjalikult. «Ütleksin, et targa. Arvan nimelt,

«...me siin praegu kõnelone, et de s lles me p s s, h a k l t n s e a a s t e t e g a p i m e d a v o i l u m a j a s

«...t e s o n n e e r i t u d. Mõni kollektsionäär kindlasti kui vähemalt ükski neist tema kätte satub. Te pole

«...and Kriisa? Otsus on, ütleksin, salomonlik»

Magus läks kõige lähema maali juurde ja tõstis selle seinalt maha.

«Võite need viimseni ära viia. Kohe täna.»

«Olgu nii,» otsustas Roland. «Võtan meelsasti kaasa.»

Veel paar maali seina najale põrandale ootele seadnud, jäi Magus seisma, hakkas hädiselt jalalt jalale tammuma, ilmselt kibeles midagi hingel. Roland julgustas teda pilguga.

«Seda et... paluksin väikest vastutulekut. Ma maksaks sisustuse eest paaris jaos. Häda ei anna häbeneda, korraga nii suurt purahunnikut kokku kühvelada pole momendil võimalik. Kõigepealt maja, nüüd veel see ilmatukallis mööbel ja muu kolu ka, kellele seda nii kangesti vaja... aga tütar on meil ju väga õnnetu...»

«Tasute, kuidas saate,» nõustus Roland rutakalt, et ebameeldiv situatsioon ometi kord lõpeks. «Mõelge ja kaaluge, millal Paar. päeva pärast teeme paberid korda.»

Antikvaar jättis hüvasti, Sandy läks teda autoga koju viima, siit napilt paari kilomeetri kaugusele.

Piltide kogumine ei võtnud kuigi kaua, mõlemad Magusad tegutsesid energiliselt.

Sandy jõudis õige pea tagasi, asus appi. Silvi ei näidanud end enne, kui viimased maalid kabiini mahutati ja mehed autosse istusid. Naine oli kleidiväel ja seisis jaisele vihmababinale vaatamata rõhutatult sirgena, jaigalt. Ta koputas sõrmenukkidega nõudlikult vastu akent, Sandy keeras klaasi vastumeelselt alla.

«Sa veel kahetsed, lontrus,» sisistas Silvi. «Kõige eest saab kätte makstud! Jõudu, tarkust ja kavalust mul jätkub, kindel. Ole sa neetud igaveseks ajaks! Oled vastutustundetu kaabakas, ilge lontrus, nurjatu! Aga lahutus? Seda ma veel kaalun, sest suuremat...»

Roland võttis nii tormakalt paigalt, et kummid kiunatasid.

2

Klaasipuhastajad töötasid usinasti, aga väikesi kleepjaid vihmapiisku langes õige tihedalt ja aken oli kaetud nagu sitke halli killega.

Roland vajutas üsnagi tugevasti gaasipedaalile. Iga mööda sõit paiskas esiklaasile paraja sahmake poripritsmet lisaks, eriti paremale poolele, ja Sandy ei näinud ajuti enam väljagi

...loomulikuks vaadata. Antikvaari koju sõidutades arvas, et tänane kohtumine Silviga oli oma ebameeldiva kõrg-... juba saavutanud. Nende riid on ammuilma ruldud, ... buhirmus eemale. Oma vahesed asjad tõi ammu ... Altiivaljale tulemise vajadust polnudki. Aga Silvile oli ... veel vahe.

lontrus... kõige eest saab kätte makstud... nurjatu...»

«Mis saab kohtus, lahutusprotsessil?»

Sandy ohkas. Ega muud, kui et laviinina selga mürisev sõidutamine tuleb kuidagiviisi ära kannatada — ja ongi vabatahtlikule kiires. Ta ei igatsenud vabadust vabaduse pärast. Sellega pole midagi erilist peale hakata, taeval vajagi seda. Küll aga on tarvis võimalikult kiiresti välja rabelda ametlikest side-... mis teda hetkel Silviga veel ühendavad. Aga nüüd... ta ohvardas, et võibolla ei annagi lahutust. Mis siis ette

...kõrval, tuleb ainult vältida kohtumisi. Tänane oma tera-... vate nurgiste ogadega jääb kauaks häirima, kulub nürimaks... alles ajapikku, kunagi vast ehk unub. Kannatlikku meelt, mis... Ja peatähtis — hoolitseda, et nende teed ei ristuks.

...Hinges närib vastikult, kusagilt sügavalt roomab esile tulpi-... tõdemus.

Sandy sõrmitses hajameelselt ukse käepidet. Lääkiv nikkelt oli juba, Sandy surus hoova oma kuumale pihku.

Roland tegi järjekordse äkilise möödasõidu, suurendas kiir-... into rappus asfaldiaukudes. Vältimaks üle tee kaevatud... hooletult kinni aetud kraavist ülesõidu liiga äkilist... hupet, vajutas Roland korraks pidurile.

Sandyl oli viivuks tunne, et ta lendab peadpidi vastu esi-... klasi ja sealt koguni läbi. Automaatselt tõstis ta käed kait-... ette, parem pintsakukäis takerdus hetkeks uksele külge.

Alateadlik tegutsemine oli ennatlik, pidurdus polnud kau-... polliki nii ohtlik, kui hetkeks tundus. Juba lisas Roland gaasi ja... polster haaras Sandy selgapidi tugevasti endasse. Ta... märkas kõrvale vaatamata, et Roland teda korraks tähelepane-... tult nuris. Vahtigu palju süda lustib, peaasi, et ta midagi... tegiks. Kaastunne oleks talumatu, samuti on ebameeldiv... ohraemelik olale patsutamine, et pole viga, poiss, küll lood... kunagi heaks käänduvad.

...sõitnud ühtegi aptot, ka vastutulijaid polnud näha... alleasemel, et mööda Piritä teed linna poole sõita, keeras... Roland kiire, ulja kaarega vasakule, Rummu kurvi. Sandy-

poolne üks paiskus ootamatult lahti ja ta tundis kogu olemusega, kuidas mingi eriline tugev jõud teda endasse haaras istmelt kergitada püüdis, autost väevõimuga välja tõlmata tahtis. Kummaline, ta oli hetkel täiesti nõus sellele võimsale nimetule järele andma, kaasa minema. Kõigil ebaeetilisustele oleks korraste lõpp. Jah, lõpp... Hirmu ei olnud, vastuhaku soovi samuti mitte. Ometi kahmas Sandy vasak käsi instinktiivselt, surmahirmus Rolandi küünarnukist kinni — kramplikult, kogu jõust. Ta rebis end istmelt otseks ja laskis lahti alles siis, kui Roland räpakalt pidurdas.

Sandy tõmbas ukse kinni.

«Mis juhtus?» Roland oli ehmunud.

«Nagu näed, ei midagi.» Sandy imestas, et ta nii harilikult toonil vastata suutis. Kõris tagus keegi väikese raske vasa raga kiires rütmis tugevaid, valulikke hoope.

«Kurvis autost välja lennata... Mõtles, inimene, mis sinust praegu järel oleks!»

Sandy kehtas õlgu, vaikis.

«Ma ei mõista, kuidas võis üks lahti minna?» imestas Roland. «Ega sa ometi... tont võtaks, ega sa viimaks sihikult...?»

Sandy raputas pead. Ta ei vaadanud Rolandi poole ega teadnud, kas teine eitamist märkas. Vist mitte, sest juba järgnevat pahur etteheide:

«Sa oled tuhat korda rohkem väärt, kui see õel fuuria, hüsteeriline peletis! Andesta, et naissoost inimese kohta nii rangealt ütlen, aga paremaid sõnu temasuguse jaoks pole. Vota ennast kokku, mees! Elu on niigi ülekohtuselt lühike, milleks järelejäänud juppi ise veel napimaks kaksata.»

Sandy ükskõikse pilk libises üle möödavilksatavate sirgete, sihvakate männitüvede.

«Kas sulle pole vahel tundunud, et elu pole elamist väärt?» küsis ta peale pikka vaikimist.

Roland ei öelnud midagi, ehkki vastust teadis. Elu näis talle ootamatult piinav ja eriti mõttetu sel päeval, kui oli Mari-Eliisa ja Kustas Loki pulm. Ta jõis end silmini purju, et hingevalu, tühimaks, lärmas ja möllutas juhuslike inimestega restoranis, hiljem Tuuliga. Miski ei aidanud.

Edasi maamunal ringi rännata tundus üldse rank, lõplik tundetu vaikus oluks hülga parem, arvas ta siis. Aga täna hilju tuli päevadesse siiski mingi valgus tagasi. Mari-Eliis meenub liigagi sageli, valu ahistab veel ikka — kuid pigem peale

lind. Praegu, hilissügisel, on mõtted küll liialt ja ees ootav pikk, pime talv ei tee meelt rõõmsat. Täna on aga peidus kevad, ta astub ühel kaks paikesenaeruga lagedale, muudab looduse meeleks. Elada on siiski neetult vahvat

See kinnitaski. Sandy istus jälle sõnatuna, pilk klaasi kaugusse hulkuma lastud

ilmistu kurvi, juba Kloostrimetsa sirgele lõik

kus kummid uljalt vilisesid — ja uuesti Piri

ringrajal tiiru peamiselt selleks, et Sandy

saaks. Kahju teda nii nägus meeleolus kesk

melel, esimene käik oluks tal tõenäoli

Mõttetu on püüda meelehärmi napsi

h tundubki, et mured surevad ilusat

hommikul on nad jälle kõik kohal,

hulgi, kuigi, kui enne uputamist et

soites tuli Roland, le hea mõte

ime pildid Linnupettele, Nõus?»

Ma pole memme-taati tõepoolest juba ilma

Oola, mõtlen veidi.» Ta arutles endamisi, mil

homseks on. Võttis koguni märkmiku ja lehit

es, kuigi teadis, et loenguid pole. Jah, tagasi

«Lase käia, Roland!»

Madalast, pisut upakile hoidvast väi

kohvikust osteti kaasa salu-kooke, külakosti

ühasti Sandy oma vanematele kui Roland tädile,

uuma, maitsvat kohvi ja Rolandi viisat pealekäimi

lihapirukatki

aras auto sõnakuulikult teel. Sadu lakkas, taeva

utis tuul tumedaid pilvi paarist kohast nii palju üks

hti käristada, et päikesekuma korra üle nukra sügis

endas ja ilm veidi valgemaks muutus. Külma helen

gi vihmakaarde püsima.

al püüdis juttu alustada, et Sandy mõtteid Merivälja

ale viia, sai aga nii nappe ja tõrjuvaid vastuseid, et

tiidid

tte alev oli uniselt vaikne nagu alati. Liikus vaid

ik inimene, vastu tuli paar-kolm autot.

eti kohvikust, mis päeval oli söökla, ent praegu vastu

õhtul astumas restorani väärrikasse seisusse. Mõlemad heitsid sinna poole pika pilgu. Roland teadis, et nende akende taga kõnnib ringi Tuuli oma sihvakatel jalgadel ja kõpsutab kõrgeid kontsi, iga samm võrgutavalt nõlke. Viivuks tekkis rahutu igatsus, pole teda ju enam näinud terve igaviku. Vaike pits konjakit, lonks head kanget kohvi istuks maruhästi... Vast ehk peatuda?

Sandy aga teadis, et nende akende taga on mõnu soojus, kõige ebameeldiva unustamise ahvatlev võimalus ja lahe minnalaskmise meeleolu. Seal hõljub tihe suitsuvine, puhvetis pakub oma huvitavat sisu hulka kirjuseidilisi, erineva kujuga pudeleid, igas maitsev rõõmujook. Kahju, et Roland ei pidur-
danud. Korra ta siiski võttis jala gaasipedaalilt...

Tädi põsed õhetasid, silmanurgast poetus salamisi koguni paar heameelepisarad. Ta oli toimekas, ladusa jutuga — ja juba kiirustas piltide jaoks ruumi tegema, aitas väiksemaid sisse kanda.

«Poisid, ma teen teile kohe süüa,» pakkus tädi, elevil nagu koolilaps, sest Roland oli talle just ulatanud koguka paki. Kõiges äärmiselt tagasihoidlik, mõis tädi suun nõrkus — maiustamine. «Tulge sisse, kohe kaalaua...»

Roland'i head kavatsused Sandyt võimalikust joomingust vähemalt täna eemal hoida kühtusid olematuks — silme ees kumas kutsuvalt restorani aken. Võtaks pagan, kuniks elu...

«Ära pahanda, aga meil on väike käik ees. Ametlik.»

Tädi solvus.

«Oled siin ülekohtuseid harva, ometi on see sinu kodu.»

«Ära torise, seekord jäävad Liinupettele vist õige tükiks ajaks.»

«Mul on üksinda tõesti kurb ja igav,» kurtis tädi. «Ja sinu eest tuleb tingimata hoolt kanda, ilma korraliku toiduta jaad viimaks haigeks.»

«Aitäh, oled mul kullatükk!» Roland silistas tädi hõbehalle juukseid, andis Sandyle märku ja juba seati end minekule.

«Oota, Roland...» Tädi kiirustas piki aiateed neile järele. «Mul läheb viimaks meelest ära, sind on paaril korral otsimas käidud.»

Roland ei astunud enam sammugi. Otsimas? Ega ometi...?

«Kes?» päris ta kannatamatult. «Kes?»

«Sa ei oska eluilmaski ära arvata,» näeris tädi. «Mina imestan siamaani...»

«Otle ometi, kes?»

«Sulkaudl üks silmapaistvamaid naisterahvaid,» teatas tädi tõdelt. «Meie alevi meestejuuksur preili Grill isiklikult. Teda ta suust tahab, mis?»

«Pole aimugi,» vastas Roland pettunult.

Ta oli kangesti puhvitud ja värvitud ja onduleeritud, viimane kavatses sulle külge lüüa?»

Ta veldur väljavaade ajas Rolandi muigama.

«Ja võiks aastatelt vabalt mu ema olla, tõsi?»

«Aa, sa ütlesid, minu silma järgi annab küll mõnele neljakümnele või nooremalegi kõvad silmad ette,» arvas tädi. «Ma tundagi küsisin, et mis asjus, ja preili nimetas, et tal on hoopis väga isiklikud teemad arutada. Põnev, eks ole?»

«Vagagi,» nõustus Roland, et tädile mitte meeletu val-
metada. Tegelikult kustus huv: külalise vastu niipea, kui sel-

le polnud Mari-Elts. Juuksurit ta teadis, preili Grill oli polnud alevi elanik, aga tema teeneid ei olnud ta kasutanud aastaid. Põhjust, miks preili teda otsimas käis, ei püüdnudki ta mõistatada.

«Aga mul liiga kauaks jääge,» hoiatas tädi. «Ja mis imelik muutus teil nüüd õhtul peaks olema...?» Ta kortsulisel vana-
nime näol oli sedavõrd suur teadatahtmine, kuhu poisid
hõlpsalt lähevad, et Roland heldis.

«Koodid on pikast autos istumisest kanged, tahame end
peut luulutada. Jalutame väikese ringi, ei muud.»

Tädi jäi korrapealt rahule. Ta läks rutakate sammudega
maja, magusapakk õrnalt käte vahel.

«Vagagi,» polnud märku antud, kuhu minna kavatsetakse,
või suures üksmeeles astuti piki tänavaid kindlas suunas.
Alutamiseks oli samm kahtlemata kiirevõitu, aga seda ei mär-
kanud kumbki.

Restorani lähedal jõuti järele pikakasvulisele, halli kaabut
lunedat mantlit kandvale langesõlgsele mehele. Tema jalu-
le poolest, aeglaselt ja vist, sihitult.

Voorast kiirustati mööda; ehkki eesmärk restorani näol oli
juba käulatuses, tuli astumisehoogu aina juurde.

Sandy...?

Sandy pöördus pahasena, kulmud kortsus. Mitte et tal mõne
lullavaga kohtumine eriti vastumeelt oleks olnud, aga täna oli

päev näidanud sedavõrd ebameeldivat nägu, et ta oli turris kõigi ja koige vastu

«Sina, Raag?»

Juba ulatas Heldur käe, Sandy surus seda sõbralikult ja tugevasti.

«Rõõm kohtuda,» sõnas ta siiralt. Selle mehega sidus teda palju — koos on läbi elatud mõndagi rasket, ohtlikku. See tekitas sooja tunde, mida võis peaaegu sõpruseks nimetada, ehkki nende vanusevahe oli tublisti üle kümne aasta. Ajal aitas Heldur Raag teda palju, julgustas, õpetas. Ta võlg jääb alatiseks.

Roland teadis Heldur Raagi kui Linnupette-kandi meest, tundis aga valusa hukkamõistuga kui jääka, hala lammutanud taitjat. Just Raag oli see, kes tema surmhaigele tõi tuli, kui sakslastel olid käes kõige kibedamad päevad. Püüdis talle seletada, et sõjaväkke võtmine on rängalt haige inimese otsejoones surma saatmine. Raag ei hoolinud, viis isa kaasa Suur-Saksamaad päästma.

Lootusetust tuberkuloosihaigest polnud kuigivõrd abi. Oig varsti tuli ema saadetud kiri tagasi, ümbriku vasakus ülanurgas jämeda musta randiga tempel: «Gefallen für Gross-Deutschland.»

Roland ei tahtnud Raagi kättpidi teretada, aga kuna teine ilmselt seda ootas, surus ta vastutahmist talle pakutud kätt.

«Kuhu kiirustate?» päris Heldur Raag

Sandy heitis Rolandile kiire kõrvalpilgu.

«Me niisama... hm, jalutame peale pikka autos istumist.» Heldur naeris.

«Jah? Võibolla Tallinnas tõesti jalutatakse saja meetri temp, mulle aga tundub pigem, et...»

«Oigesti tundub,» tunnistas Sandy. «Kõrts tõmbab. Ehk ei ütle sinagi ära?»

Rolandi hoiak oli tõrjuv, kuid Heldur Raag seda ilmselt ei marganud. Või ei hoolinud?

«Aitah kutsumast, tulen meelsasti»

Mantlid riidehoidu ära antud, siseneti saal. Toopäev ohtu vaatamata oli juba hulk külalisi kohale jõudnud ja linnukinni, kuigi mõne ääres istumas vaid üks-kaks inimest. Aina saad kõige kaugemas nurgas, teistest meeldivalt eemal, olid viisid vaba laud? Ei, siiski mitte; valendas piklik silt mustade, rangete tähtedega reserveeritud.

...endis Rolandile märku. Mis sa ootad, sinul on selles ju piiramatud võimalused!

...kui jah, meenutas Roland kerge kibedusega; enam ei ole. Ja ei tahagi, et oleks. Kui on tehtud lõpp, tuleb sellele järele jätta. Ei mingeid privileege! Oleks meeldiv, kui Tuuli järele jätaks. Tal peab ju vahel ka mõni vaba päev olema,

...kui olnud vaba päev, vahemalt täna küll mitte. Juba ta oli suur kandik taldrikuid-klaase-pudeleid täis laotud ja pöördunud ukse juurest vasakule, näol tavapärane rõõm naeratus. Tal polnud üldse asja saaliukse poole vaadata, vaid oli ju hoopis teisale — ja ometi täbas Roland hetkeks talle kuuha, ootamatusest eriti äreva pilgu.

...ulatas heitu lärmakale laudkonnale kärmesti kätte ja ... Rolandi ees — vaatas talle avalalt vastu, nagu ... ülespoole pööratud. Tüdruk oli endiselt võluv — tõmmu, ... keha tumedas kitsas kleidis erutavalt siug- ... tannu siravpuhtad nagu alati

... Tuuli hääli oli õrn ja pisut hirmunud, nagu kar- ... mees ta pilgu ees otsekohe haihtub, ning samas ... õnnelik, et Roland tema juurde tuli. Jah, ta oli kin- ... Roland on siin ainult tema pärast, aetuna võitmatust ... meest

...Tuuli roomsatesse mõtetesse tekkis ebakõla. Sada aastat on ... moodas, kui Roland talle siiasamasse restorani tuse ehtsast karusnahast pehme, tupepuuni ... taskus oli kiri, hüvastijätuks. Milliste see lõppes? Tuuli teadis hästi:

...malestus meie loost on ilusam, kui lugu ise...»

...ole põhjust loota, et Roland tookordset otsust muutnud ... Kustunud tuleasemele pärast niisugust ütlemist ei Ei tohi nutma hakata, ei tohi!

...Teie, Tuuli.» Sandy sõbralik hääli sundis Tuulit end kokku ... ja naeratas Sandyle, noogutas tuttavlikult — ja oli ... Linnupette alevi ainsa restorani korrektne, tähelepanelik ... kandja.

...teie tulemast meie majja,» sõnas ta pidulikult «Palun, ... mege mulle.» Oma kõige kaunima kõnnakuga laks ta reser- ... laua juurde, keeras hoiatava sildi näo poole vastu ... ja viipas kutsuvalt. «Palun, teie jaoks vaba.»

Heldur Raag ja Sandy tänasid, Roland vaikis.

...ulatas menüü.

Telliti kerge õhtusöök, selle juurde soovis Raag kuiva veini, Sandy ja Roland aga konjakit ja kohvi.

Sandy uuris vargsi Heldurit, Tabas ta ilmes ja kogu olekus varjatud rahulolematuse, tugeva märgi ning mõtles väikese ironiaga, et ega päris õnnelikke, eluga rahul olevaid inimesi maapeal vist polegi.

«Kuidas läheb?» päris ta kombekalt, ehkki arvas juba ette, millist vastust kuuleb.

«Mis ikka... läheb kah, kuidagi.»

«Oled alevisse elama asunud?» küsis Sandy. «Mida sa oma väikese majaga ette võtsid? Või vajus hoopis upakile?»

«Elan endiselt Orbutal, pesapaik on truult püsti. Uudiseid pole.» Heldur Raag silus oma hõredaid juukseid kahele kõrvale ja istus tahapoole, libistas peoga üle kõrge otsmiku ja palja peale ning kergitas kulme. «Sinul, nagu kuulda, on viimasel ajal küll kuhjaga pörutavaid sündmusi.»

«Mida sa silmas pead?» Sandy toon muutus valvsaks. Kas Heldur kavatses ta perekonnaasju uurima hakata, pärib midagi Silvi kohta?

«Eks ikka, sinu vapustavat väljamaale pääsemist.» Heldur vangutas pead. «Uskumatu lugu — sina; ja uhke sõit piiri tahal»

«Uskumatu või mitte, aga sõidetud sai jah tõesti. Me mõlemad käisime,» lisas ta.

«Tean, tean.» Heldur uuris viivu Rolandit, pöördus aga kohe uuesti Sandy poole. «Jutusta kõigest. Elavad kui paradiisis, tõsi?»

«Ma ei teagi midagi, millest alustada,» ebales Sandy. «Mida sina kõigepealt räägiksid, Roland?»

«Eks oleneb küsijast. Antud juhul kõneleksin rootslaste ja kõigepealt muidugi sealsete eestlaste ülisuurest heaolust. Rootsimaa jõukusest ja ilust, kõigi suguvendade jõudmisest haljale oksale. Kinnitaksin, et viimane kui üks on miljonär. See oleks teile kõige enam meeltmööda, Heldur Raag?»

Helduri suunurkadesse tekkis pilklik kurd

«Tabasite kümnesse. Pealegi, mis Rootsit paudatab, viimane tõde.»

«Huvifavalt sügav olukordade tundmine. Mida sa seal kaunistasid, et nii kategooriline olete?» Roland ei piinudki krooni varjata.

Sandy kõrvad roosatasid. Roland on korduvalt põliskust

elatanud oma teravate ütlemistega, nüüd kipub vägisi Heldurile talle. Miks ta kedagi ei talu, aiva okkaid turritab?

Oli tunda, et Heldur plaanitses äkilist vastust, aga parajasti talle tunda, kandik pudelite-klaaside ja kenasti garneeritud õhtuõhtu osavalt ühel käel, nagu oleks kandam imekerge. Ta ei teadnud lauakatmisega, seisis koguni viivu tihedalt Rolandi kõrval ja ilmselt nautis mehe lähedust. Taldrikuid ja nuge-stahleid kohale pannes puudutas ta paaril korral õige vargsi meega Rolandi käsivart, ei sõandanud talle aga otsa vaadata. Kui ta lõpuks piisavalt julgust kogus, silmitses mees parajasti meega naaberlauas istuvaid inimesi ega pannud teda üldse juhtu.

Tundis et teadnud, mida mõelda või loota. Kas ehk paljutöövõttel naeratada? Või hoopis kõõki kiirustada, et pisarad kellelgi silma ei hakkaks?

Levitas end kokku. Roland tegi lõpu, olgu nii. Enam pole midagi ennast talle pakkuda ega kaotatu pärast nukrutseda. Tõsi oli ta ise süüdi, andis oma korteri võtme kahele mehele — Rolandile, ja millegipärast ka Armin Tõldsepale. Ahnus, sellega võis toime tulla üksnes liiga ahnelt meest jah-tiv naine. Oleks pidanud ette arvama, et varem-hiljem mõle-mal volimeetmanikud tema korteris võivad kokku sattuda, kum-malgi ju tuline õigus tulla. Nii laski. Onn veel, et mehed kättupidi kokku ei tormanud! Ta ei jõua siinamaani ära unustada, kuidas nad teda pealtnäha koguni üksmeelselt oota-tasid. Tõnaks joodud konjakipudel ja kohvitassid diivanil-mal, mõlemad millegipärast paljareisi. Siis Roland lahkuski, oplikult. Jät Armin. Kahju, oleks pidanud vastupidi minema! Tõttad isu, meeldivat õhtut,» soovis Tuuli, naeratas võluvalt, tegi kerge kummarduse ja kiirustas saali teise otsa, kust kan-tonamantult märku anti.

Sandy oli konjaki järele nii vastupanematu ahnus, et käsi alusel värisema hakkas. Pudel kõiksus reetlikult vastu harrastava, aga tühja sellega — vaevalt, et keegi märkas.

«kohtumise terviseks,» sõnas Heldur. Sandy vaid noogutas talle natuke ja jäi ahnelt. Valas kohe uue, kuigi Roland ega Heldur veini veel maitsnudki polnud.

«Mul oli täna erakordselt kehv päev,» pomises Sandy. Ta andi midagi lisama, kuid jäi selleasemel taas isukalt, tilgatu-maks. Kui Rolandit juures poleks, võiks mõtted meeldivamasse kurdada ja Heldurile pikalt laialt kõnelda Rootsimaal elutatud muljetest, jutustada kõigest. Jah, nimelt kõigest.

Veider, Rolandiga ta ei saa ega taha mõningaid teemasid üldse puudutada, tekib tugev tõrge. Heldur Raag on mees hoopis teisest puust, ta on oma, teda võib järglult usaldada. Räägiks palju ja põhjalikult Lange-Paaverist, Kraustest, nende eesmärkidest, soovidest ja unistustest. Vürtsiks sekka kõneleka naistest; meenutaks Kristat ja tema seletamatut, haldumeelsu seni viivat erootilist võlu. Kristale mõlemisel tekkisid tal vägagi vastakad tunded — eemaletõukavad, ja ääretult ligi tõmbavad. Peale Stockholmis kogetud pöörasusi ei huvitunud ta enam ühestki naisest, oli nende suhtes koguni nurettekitavalt ükskõikne. Hetkeline Krista meenutamine tekitas otsesemal iharuse, metsikult kuuma soovi tema järele, ainuüksi tema järele...

Vaenus kestis kuu. Heldur Raag, oma kuuva veini nautides, väikeste sõõmudega, pikapeale sai klaas tühjaks. Aeg-ajalt vaatas ta Rolandi poole, huuknuka le pilkudel tugevasti märgatav. Ta jälgis, kuidas Roland tujutult konjakit rüüpas ja mitte eriti isukalt sööma asus.

Nüüd lõikas ka Heldur krõõpepruuni snitshi kudest pilakese ja torkas suhu. Maitsev, pole midagi öelda. Friikartulid olid just niisugused nagu peab; a la'carte toidu väljanägemist ja headust oskas ta täpselt hinnata. Mitte et ta sõjajärgsele aas tatel oleks olnud esindusrestoranide pidev külaline. Ei, kus sellega, need kümme oli ta ju paigas, kus restoranidele mõtle minegi ähmastus. Seal ei tundunud lõepärane, et kusagil ühes võiks veel olla mingi avar, puhas, meeldivates toonides ruum paljude väikeste, lumivalge linaga kaetud lauakestega, saravad kristallklaasid kutsuvalt ootamas. Vangi-maailm oli räpane alatu, hall, ligane, vastik, kuri, ülekohtune. Ta näris seal koo teiste omasugustega vesist leivaportsjonit ja rüüpas peale lei get lürpi, mis hädavaevalt tee nimetust vääris, või ahmis tül gastavat, lahjat lurri, mida julgeti supiks tembeldada.

Koju tagasi jõudes peletas ta väevõimuga need elajalikud kumme aastat oma mõtetest, nii hästi-halvasti kui suutis. Sageki kargasid nad vastu keeldu tagasi, trügisid pahk, sil madesse ja südamesse, aga ta sai neist siiski enam vahem jagu, rõhus nende meenutustega kaugemale. Ikka detailsemalt meelitas ja oma teadvusse tagasi sõjaeelse elu kogu sõra ja luksuse, ehkki ta seda ise tol ajal kuigivõrd nautida ei jõud nud. Aga tudengina nägi ta siiski mõndagi ja sai aeg-ajalt pisutki osa sellest imepärasest, mis teda ta enda arvates lan mas tulevikus kindlalt ees ootas.

...mõnune tegi haiget. Elu keeras lõplikult ette pahupoole, ...tubumma argise külje, ülekohtuse ja inetu. Midagi meel ...loota oleks iseenese mõttetu petmine

...pahandas praegu enda peale, et imetleb selle nigela ...restorani toitu. Mõtleks ometi, friikartulid ja paneeri ...edevalt püstakile sidrunivul kukil. Imede ime, jah?

...kellega me Rootsis kohtusime?» sõnas Sandy enda ...omadamatult. Konjak oli päralt jõudnud, meel muutus ime ...kõrgeks ja tekkis kange isu pisutki jagada huvitavaid ...«Sa ei oska ära arvata, mõistata palju tahes.»

...muga nelja silma all olles nimetaks pika rea neid, kel ...«Saadus mind väga huvitab,» pillas Heldur jahedalt.

...«Tähtis, küsi rahulikult,» soovitas Sandy. «Meilt mõle ...

...«Võib, et seltsimees Kriisa soovib vastata,» vaidles Hel ...«Aga teeme proovi, võibolla on sulatunud teidagi ...«...»

...«...» Roland muigas. «See mees ...tuse sõrme ootama ...«...»

...«...» Helduri pilgus kumas eriline huvi, ehkki ta seda ...«...»

...«...»

...«...»

...«...»

Heldur ei teinud Rolandi ütlemist märkamagi.

«...»

«...» Sandy hääles kõlas imellus. «Käitumist mitu korda ...«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

Palju ta uldse teab? Vunaks Krause või Lange-Paaver poetas midagi se lest, mida temale ualitati?

Atab, lõikas ta oma mõtted otsustavalt pooleks. Tuleargad, teemadel pole lubatud isegi mõelda, veel vähem kõhelda, üks kord kui mõistu seda teha suudaks. Ta rahunes ja valas kogu, k l, joi nautides.

«Mis huvitav ettepanek see olla võis? Ku... ehk ualdest Roots... oetas Heldur.

«Ta soovitas kogu mitte tulagi, kene sinna jääda»

«Te l? Ikka tõsi või?»

«Minul jah, Mks see te d nu imestama paneb?»

Heldur ei vastanud, uaris Rolandil hoopis... Vaata kui halb, et inimest ei tunne ja suhtud tem...

mussega. Ligitad ta mone aminuse seiga pärast... kategooriasse, tegel kult on aga Michel kindlad vaartused ol...

Lange-Paaver, hea n naga vana hant, teda... itrad?

«N... Heldur. «N... te abvatevat pakkumist vastu. Magus elu meelitanu?»

«E u võib galpool magus olla»

«Ei ütles,» vaidles Heldur. «Ja male tundub, et mina... parem n... Kogemusi on mal vaieldamatult rohkem kui teil,...

«Kogemused kogemusteks,» sekkus Sandy, «aga Roland... elu magusaks teha iga issanda kelli. Ta võib endale koki lubada, kõneda lausa roosidel, kui soovib. Tal on usumat nalgal raha, tuleb veel juurdegi. palju, teenima... palju.»

«Kuusin juba ammu suurest paranusest ja seltsimehe... jonar, se susest,» muigas Heldur sarkastiliselt. «Sa ei jäl... me e kõnetust vast ku gi hoolikalt, pois. Magusa elu all... raha ei mõe nud.»

«M n a ka n lte,» k un las Roland.

Lange-Paaver laks oma ettepanekuga alt, mõttes Heldur k... gelt parastades. Sattus endise krimka peale, kutsunud, pa... Sandyt.

Roland ei tundnud restoranis istumisest vahimatki mõnda... koguni imestas, et äsja... se tubnaga si a tuli. Ol... nud maafid lahti pakkima, õhtu kenasti tädi seits... nüd aga kuula ebasõmpaatse mehe torkeid. M...

«... va va oma oelust talitseda, ja vastik on naha, ku cas... metleb. Mis neid seob? Hingesusugulus?»

«... tundis endat Tuuli pikku. Jah, seal ta seis s — lop... t... mustad juuksed lä gavad, pisit luke edev p tstan... adruk üen. sire ja särav. Tuu, on tegeli...

«... kes monegi korral teda nu meeldivalt hellis ja... otis, et muud mõtted ja agatsused peaaegu o...

«... d. Vast lõpetaks sinise kesise istumise ja laheks... aga annaks tüdrukule marku et ta teda õõse...

«... on veetiev, sugas, lõnnab uimasta... varske rist kheima jarg, naga üks te ne ja...

«... ja kergemeelne? Karyaks jah. Aga ega n ilus... olla mingi vooruse verstapost, tal meel ta,...

«... kerge vaaratada. Pea eg, mis õ gust... ha? Et Kiv kuningas valel, ajal Tuuli vood s...

«... oma oma võimega ootamatult õnnaks? Tagat... naljakalt sant ja pikantne lugu, mis oaks võ...

«... tont leab kui koleda verivalamisega. Aga n... ahunkut, asjaosalised puha hinges... Huvitav...

«... labe? Pole põngast arvata, et see mees ha... aks. Kuningal kindla peale kun nga elu...

«... ale mõtlemine tõi reaalsuseta, u tagasi. Ei ole tan... ist seda vaart, et hilem Tuuliga jälle hakata lõppu...

«... endada on mõtletu, see ei pakuks midagi... t on se'gemast se gem, tema ootab oma...

«... iselakale pikisim abiellunaise väärjat tanu. Tõmb... seda ei tule, aga ootab ikka. On k... solvanud...

«... Leidku endale mõni teine muinasjutu... u õigel hetkel rang d kaela, palsec...

«... hõltsievalt otsa, et Roland ei saa... losine, kogun. range, raputas ta...

«... Ei, Tuul, lahendas see, me ei kohtu... lagi ma, nagu varem. Lopp...

«... da vaidas nukrus. Ta pöördus ebsledes ja... spai serveerim sruum. poole...

«... e la saad tervest servast, kuid tüdruk e te... la peidab end tük ks ajaks kooki. Aga e...

«... a pea selga ja kord s veidi edeval, rutakal sammul... e juurde...

«... unses viisikest, kaotas melood a kaest, vaatas He...

tur Raagle monusalt purjus pilguga hulk aega otse
sisse ja nentis ootamatu enesekindlusega

an et sa elad vaest. Absoluutselt»

«Jah? Aga mind ehk ei lasta õigesti elada? Selles riigis
sin pole kaugeltki kõik oma teha»

«Siin saagusel mehel on,» jai Sam
Pagana püha, miga sa Linnupetel.
Ietad? Keetvad traktor jaamas mingeid jõledaid rauakotakaid
kokku ja lahti, ja ongi kogu lugu. Milleks seda tarvis on?»

n seks»

Samu naeris valjusti ja kaua, tegi sis

«Päa lub et sa sauresonalt vai
sine heaks mis? Pärast mulla»

hakata seda laubit, ulikoolis nag
kõik on neal pmas. Ainult seal, meie nalgas. Sel

ega on mõttekas maa lma asjade üle aru pida

laare. Umberring on erudeeritud, huvitavad inime

le probleemide üle, vaagitakse eilset,
lomset peamiselt homset. Mis õigusega sa hestimaa

ja mere ranna elust kõrvale hoiad, kui teoksil on sui
datused ja ikka enam saab kaasa rääkida terve mõistus? Mis
õigusega sa oma va mu sin nuristad? Me vajame sinil»

lel. rimestas entamisi, et Sam

millele ta ise on pikka aega mõelnud. L

oma nõgin nade ja tuma tööga on äärelult üksk

vastumeelne, lõpmata tühine. Järjest enam on tun

miski muutub ja suuresti — lähedamaks

ab utlemise julgus, trükisõnas kõnelcaks

asta-paar tagasi poleks keegi susistat

genud. On tõesti vürmane aeg raputada jälgelt Linnupette

tolm, asuda ema pealinna või Tartusse. Aastaid on turjal

kul üle neljakümne, aga tegevalt pole seda sugugi linal —

just paras vanus jätkata täie teadlikkusega, sinikimolalt. Koge

tud raskused annavad jõudu ja tarkust, võiks ehk spavutada

Traktorjaam ei paku midagi, nagu ja kaed, hing ja sõda elu

lopu tahnakr. mad

elustil lausa vastik on tööpäeva haku, selga ajada oma

l gascit la k vad' töö pced ja küürutada päev otsa vinguses

ohas, ka tseprillid minai ja sädemepilt naku karglemas. Töö

saab tehtud tipp-topp, õmblused ei rebene kunagi. Ja just selle

sama hasti tehtud töö pärast vaevab iga

õnnell — sest ke'e neaks ta ena vaevab, kene kastus

õtab? Neade heaks, kes terven sti kumne aastat

teda, julma joonega talastamata maha kripsuta

narune keev tustrup, mis ainult hada

nah rebeneb. Kead aga m illegi

a oskavad, võimalikult

ei hooli moistuse kasust ega

kogu kupatuse

atma otsema d kus see ja te ne

l u nud, kop tanud L e maha jätma, astama kahe

e ellu L ma midagi sturt, oisat, kasulaku

rahu neeli ara tulla, tööd le aks ka

ki vist teha. Vangilaagrist vabanemisest

k aega, pea egi on asjameeste arusaamata

paljaski inimi karmaks muutunud; kü l teda kuhugi vi

toole võetakse. Linnupetel, aga lahkuda e sap.

Jõhata järve kaldal asub va ke maja, ja see on haaranud

st uskumatu tugevusega kinni. Li võiks arvata, et ig

maakesel on nii palju jõudu — a na hoiab ja hoab.

er lase lahti

kaag naeratas hukralt

ra maja kui selime üksi mai ugi ei noia. Aga see on

ou, ja peamine — seal elab ema. Memmeke on vaike ja kle

ga kulupaine, ta uduo kesed juuksed on a ati hool

st olepea karmitud ja kastasse kogutud. Silmad on tal õ ge

hustusaised, nagu alat sest karmusest luitunud ja tiht lugu

elkud. Lõu sis, kui tema oma sfire kirj. tustlata

ak tsub, sonagi ei raag, ja tasapisi veini roupab. Ema te

veini, maitsvat. Kas suudaks emale öelda, et si une vai

ugugi ei rah. loo, et vaevab igatsus

a tarkade meeste seltskonna järele?

a, a ema aina muretses, puidis oma suure

saania eemale, nagu tegi seda

Luvaim ja g. s sse, aga tervelt

nast ikka pea sama lasti ka

s ta selle ranga a, a jooksu

u labipa stvaks

ja he a n as, keda ko

u ree aksin la, jatta. Lir

it koju jõudes ootab ees pimedate äken

dega maja, suletud uks — ja ema ei tulegi avama Anna taevast, et see õhtu ei saabuks, vähemalt nüpea mitte annaks taevast!

4

Aruanded, aruanded, aruanded ... Nende koostamiseks on raske satud palju aega, ja hulk tunde kaob olematuks, et neist p. k. kiruga üle lühistada

Arno Pihlak otsis võtmekimbust pika hambareaga õhukese võtme, avas kirjutuslaua vasakpoolse kapi, tõstis lauale veel paar kopsakat kaustla ja asus kergelt ohates dokumente sirvima. Hakkama saaks mitmekordselt vaiksema paberite hulgaga, kindel. Nügi pudenevad päevad üllatava kiirusega sõrmede vahelt, kirjatöö tegemiseks ei jätku kunagi aega.

Uks avanes lasahilju, nähtavale ilmus konksus sõrmedega mehekasi, mis uksepihta kobas ja siis arglikult sõrmenukidega koputas.

«Ja-jah, paun sssel»

Ope pikkamööda tuli ukse vahele hõredate, mütsi all nuikesteks saljudeks kleepunud juustega, kõrge otsmikuga pea. Vilkad hehahallid silmad uurisid ruumi. Nüüd jõudis lüppa ka anja, pikk kael ja koletusuur kõrisõlm, ja alles siis mees ise.

«Sant lugu, ei leidnud kohta, kuhu koputada. Uks puhas, segest kalist nahast ja kangesti pehmeks tehtud, ainult potsub vastu, kui inimese kombel oma tulckust teatada katsusin.»

«Et sellest midagi, astu aga edasi,» kutsus Pihlak.

Kilk uuris ikka veel üst.

«Näe, seestpoolt samamoodi unelt ära polsterdatud. Sa püha tont, mis sihukesest ilmatust nahahulgast kõik tarvilisi oled saanud teha.»

«Võta platsi.»

«Ei, ma ... Jah, mina parem seisan.» Kilk tõmbas aeglaselt üle oma sagavate kortsudega kirjatud näo ja vaatas pisut abistut Arnole otsa. «Mul õige mitu asja rääkida.»

«Lase aga tulla. Aitan, kui vähegi oskan ja suudan.»

Kilgi ilme muutus tüki maad roomsamaks.

«Seda ma arvasin kohe, et ega sina abist ära ei ütle. Mu poleks ju tasunud tallagi. Hakkasin juba poole öö ajal istuma, et hommiku esimene jutulesaaja olla.»

Arno arvas, et ei kuulnud õieti.

«Istuma? «Sotsialismi Võit» on ju ilmatukaugel ... Ega sa, hõlvaim, ometi jalga ei tulnud?»

«Ega kuda siis?» Kilk ajas oma pikapoolse, kõheta koha peanagu sirgu ja sõnas unustades. «Mina oma isikliku käsimise ja jula jaoks ei hakka kulutama kolhoosi autot ega bensiini. Pole seda kunagi teinud, ei tee ka tulevikus. Omnibussis jõe loksust ma aga üldse ei seedi.»

«Kas kolhoosi esimehe aeg ei maksa rohkem, märgatavalt rohkem kui autosõit?»

«Ma maksa minu aeg mitte kui midagi ...» Kilk heitis tujukaega, «Meie krusa on omadega nagu peaaegu õhtul. Ja te, kolhoosi arstid ja parajad, koma see, jalg»

«Võtke»

Arno Pihlak heitis Kilgile allikulmu pilgu.

«Oled jälle millegagi hakkama saanud?»

«Ees see viga ongi, et ma ei saa mitte millegagi hakkama.»

«Ole lais, tee mind esimehe vabast lahti.»

«Kõigepealt, mis sul juhtus?» nõudis Arno.

«Pealinäha pole teistvõisi midagi, kõik läheb üsna harilikult. Meel paraja lohinaga allamäge. Et seda õnnetat vajumist enne paris põhja jõudmist kinni pidada, poab mind lahti laskma, ma juba ütlesin.»

«Võta ennast kokku, pane allakäik seisma ja hakka liikuma.»

«Oelda lihtne, teha võimatu,» leidis Kilk. Suur kõrisõlm kerkis korda paar üles, tunde k. ta vaikselt jalkis. «Ma oomistest tudinud, tervis läheb vägisi karest ära.»

«H? Tundub, et oled teinud rõõmustavat targa otsuse ja ometi viimaks karsklaseks.»

«Ei saa hakata ... mitte kuidagi ei saa, kunni ma sellel nee»

«Inimene kohal pean olema,» kurtis August Kilk tõõdu.

«Ma ei salga, karakas, mekib mulie teinekord kohe last.ks»

«Ega üldiselt ... jah, enamasti rüüpan südamevalust.»

Kulunud vabandus. Joomamehed lasevad selie katku nigela

«Eõgustusega.»

«Mina võtan, ausõna, murest,» kordas Kilk kangekaelselt.

«Ma oult murest. Kolhoos käib alla.»

«Kolhoos käibki alla, kuna sina jood. On nii?»

«Jah, Kilgi silmad hakkasid pikuma nagu ikka, kui teda

puski pahandas.

«Ei ole mina ilal esimeheks kippunud, vägisi pandi. Sina

el ajal veel sunkandis ei tõõtanud, aga ega seegi poleks

Handwritten text, mostly illegible due to extreme blurriness. Some faint characters are visible at the top and bottom of the page.

sest edasi-lagasi. «Kolhoosis on tarku põllumehi, loetu nendele Pea vastu, ole tugev»

«Kerge käskida, võimatu teha. Nimetasin juba, et n... sugast ei sahi, mida sa hing seal loetud? Anna val... tust, et mind sellest ülejõu koormast vabaks teed»

«Kui ke leg. le an, kes võiks esimehe kohale asuda... kaalumegi sinu valjavahetamist. Ära looda, et see t... tina-hüme»

«Che käega annad, teisega võtad. Mina arvasin küll et saan jalamaid vaevast lanti. Ei teanud su juttu tuju teragi paremaks» Kikk oli pettunud. Ta pidi midagi lisama, loe... lootusetult kaega ja astus aegamisi ukse poole. Seisatas, sil... tas hajameelselt nankpoistrit, kehitas rahumeelsematult õlg... ja sead end minekule.

«Pea kinn...» keelas Arno, «ega sa ometi kavatse uues seia tohutat maad jagasi maha traavida? Jouad alles lõuna...»

«Tööle ja tööle, muud ma ei kuule,» mõnises Kikk. Arvata, kui vahegi mõelda võisid, et ega ma suit sinu... oma naurus mee eolus otse «Sotsialismi võitu» küll ei vänd. Minu tee võib kooperatiivi poodi, seal saan hengekosutust, mis sinu kaest saamata jäi. Ja varsti olen ma lustlik ja teragi, kü... mõni juhusik auto mind enamvähem õigesse k... parajas paigas maha lukeb»

Arno P hlaak vangutas ettehe tvalt peav.

August Kikk otsis mõniti tasku sügavast põhjast... keeratud, võidunud sõnu, vaatas korraks vi... ja süges enda järele vaiksest ukse.

Eeskoda oli ebameeldivalt pime. Elektripirn laes tuhi kupli all põles ammuilma läbi ja Armin Tõldsepp kirus o... hooletust, et õigel ajal ruumimisi öeldud kasu peale yangu lagasi ei korradanud. Juba tükike aega pusis ta lukk... saanud ega saanud ust lanti. Ta teadis kindlalt, et võti...

õige, kuna teist ma la... vat ja vaigest tema võtmerõnga külje... polnud. Ja üks on kah... õige, mu gas ja endamisi. Selle uk... tanneks ta kinnisidmi juba üksnes lohna jargi ära... kum... aastase vaheaja tagant. Üks loomulikult ei jäänud, kull...

t mingi peen aroom, mis meeldvalt erutas ja

pole veel tööt hilmud, Selle kob stamise peale oleks ta... minu ima ukse avanud. Ongi hea, saab end kodusest sisse... a Tuule kena ulatuse valmistada.

Minim ladusalt lib sev mote hakkas võnkudes visklema nagu... ale suurte põlukivide. Ah et üllatus? Paremini seda mitte ete... niseda, sest enkki kavatsed koige paremat, võib see kuu... ulatus viimaks järele nii magedalt väija tulia et kahetse... natumini. Kahet korral on see juba ni... onud.

Arno ni huulteie kerkis parastav muie. «Kes neist jäi suuresti... katusseisu siski. Krissa, s... pole midagi kahetseda. Muudug... meeldunud mitte üks raas, et Tuuli ka sellele selule kunagi... korterivõtme oli andnud — aga peremeheks jäi siiski tema, k... kuningas. Ta pikutas rahumeeli Tuuli armastuse altari, ku...

s kah tudrukule üllatust valmistada. Paras talle ei... s kaares minema lendas nagu sabaga taht.

Uune üllatus oli aga kahjuks seda kõrda hullem. Ei, tühat... korda masendavam. Nii kohutavalt vapustav, et sellest ei saa...

Arminil oli erilise selgusega meeles kena jaan... diti, kui ta sinu tuli, omateada kogu ees ootav...

elli peidetuna kaenlas. Jah, sõna otseses mõttes. Sai... portsüdamlukult kindeldud, et selles portfeilis on ilasates sile... ates pakkuies kena väike maja ja noobel mööbel ja ilmitula... abertvoodi ja uhked rinded — ja vaata et... logi. Kui aga... tootak õhinal pakid avas... Tont võtku, seda elumistust ja hab... et taha meenutada. Ei leia ni tooreid sõnu, millega Mart Par... kka ja jalle portu... olija manada. Jale retsidivist,...

rapased kaed teise inimese varanduse külge! H... vas rana... peitus selge rottidele spaks, asemele aga meisterdas võlts...

Armin suutas tulivihaseilt ja lõgistas närviliselt võtit. M... pagan sellel lohakal lakul ometi hada on, et ta ti ei lase...

Ja otsis taskust tikutoosi. Leeg kesse va gel sobitas ta veel... kod võtit ja taipas akki, et viga polnudki võtmes — lukk on... tatud. M...?

Urevana hakkas Armin pead' mürdma, mis põhjusel laskis... luuni uue luku panna. Et temast vabaneda? Ei, see ei võit tõi... se ta ju võtme andis ja ütles armsalt, et tuiga Armin...

millal soovib ja nii tui kui soovib. Tõsi, võtne arvanud ol-
lekk aega enne raapakkide lugu. Peale seadumise ja
pole ta just eriti sageda Tuuli neitsikambrit külastanud. Pinn-
lik ja tulla ja olla polevad nagu midagi raakida, pealegi tun-
dus Tuuli, melkaf pingul ja voores, harjumatu särke

vana tuleb edasised eluplaanid selgeks klaarida. Ser ei
kõmbel venitades ja ei tea mis suurt vedamist oodates ei jõua
kuhugi. Eemalt õnates kasvab pealegi oht tüdrukust ilma
jääda. Vahepeal ongi tuul ilmselt suunda muutnud, miks muidu
kus lakk? Huvitav, kelle poole Tuulike oma ilusad silmad ja
kõnnivad haled

Seisel tro... Tuulike...
endaale, et tüdruk vahetas loka mingil muul, mis ei põhjuse-
kas või selleparast, et kaotas naiteks võtme. Kuna tema poe-
s n tükil ajal kulas kannud ega uut votit veel saanud, peab ta
nand paratamatult võõra kõmbel ukse taga oolama. Solvumi-
seks ega mustadeks nuteteks pole põhjus

Laheks jalutaks ehk väljas? Ei, ilm on vinge ja kõle, tuul
puhub rõivastest labi, kisab silmad vesiseks ja nina pun-
tama. Peale rahaapardust on ta suani kahvatu kui kooljas, mis
kõle nagu talle veel külmetamisega pahe tuleb? Tuuli ruttu
tööti koju pool jooksupalu, minake mantikrae varjus, silma
saramas ja põsed roosad. Imelik, mitte kunagi ei kisu Tuuli
nagu meenut sinakaskaameks ega lippa ta ringi punetava-
r naga ka kõige vingema ilmaga mitte. Nii kena tüdruk muu-

torkeva tuule kaes üksnes kaunimaks
Vast n nra Tuulile restorani kanti vastu? Aga...
kandil, milist teed pidi ta koju tuleb, vi...
at kaudu mooda. Kõige õigem on...
istu seina toetada ja aavateks hoolikalt ette vali-
miste sõnadega oma armastuse vagevust kinnitada
t ja ausamat naist kui Tuuli ei leia eluilmaska, otsi n
põhjalalt kui tates

Paremat ega ilusamat? Parema leiaks küll, ega Tuuli er-
kandekas ega tasane ega kalukindlalt vooruslik ei ole. Ta
im on aga n n nagas, et Armin juba ammu otsustas tõe-
vä kesed kaprisid ja temekord imelikult torkse oleka
raimee, ära kannatada. Kuulsa Kivikuninga kõrval peab
olema sartsakas ja kaunis ja igati esinduslik, ihaldusväärne
noorik. Amelik abielustunnistus aitab naisukese tussatunud ja
ilgse meeste poole silmade võksutamise oma kaejäägi para-
aks talitsutada, ja elu lahaks mis murin

itõolt tuleb Tuuli maadug... ehkki se...
te... Ei ole just mõnus kodus põldaid keerutada ja õhtust
mõnuse moelda, mida su kallis kaadake poolpauus meeste seas
teeb. Kehkendada, kas mõni talle parajasti ehk vastu ta
n potsuta või karta, et keegi meenab ta kuhugi saatma
n jatkama. Valvata ei jõua, kätt ees hoidma ei uata. Tuuli
küll arvalavasti n n meestemaas nagu n teks Mägeriku
aga temagi tundub olema kahjuks seda väga naine, kes
n enam-vähem truu vaid seni, kuni oma mees kõrval passib
kõrvald kired samm... isuks avanes ja sügis kore. Veel
nunt, ku. Armin haalt jõudis teha, ei... asjalt ei e naks,
k lutas tüdruk heledalt

«Oh, kes sin on...?»
«Mina, kusuke, mina» rahustas Armin
«Tõidsepp?» Tuuli haates oli tunda kergendust
n mind perekonnatime järg, soivas A... n Ta vältis
naga kohe kokku ja sõnas oma kõige raskeldivamal tooni
«Lee üks lahiti, mu kudake lgatses n sinu juurle n n huli-
poora, et enam ei kannatanud välja»
«Mine eest,» kasutas Tuuli jahedalt. Ta... ukse ja vajutas
n talle. Toas süttis h mair, penne valgus. «Linnatad n inesi

Armin astus Tuuli kannul sse, k skus jopi seljast ja mitsi
pessil, püüdis neid tagasihäält varna riputada. Jopp vaj...
nondale, aga Armin ei ku istanud seda üles tõstma. Selle-
nemel aitas ta Tuuli viisakalt manth seljast

«Ih? Armin uuris tahelepanekult se... selt pehmet,
karvast, millest tüdruk välja lpsas. «Kasukas? E
jopp. Aga ehtsast ungari lambast ja tundus n n kinnu-
Armin vaivaks nõksatas. Ei usu, et Tuuli endale n n
sja raats naks ise osta. Eks mõni isand ole k kral-
nad, kindel!

«Joolrahadest on sulle vist vähe pand kök nna võlud ja
l selle kasukatõrtsu eest mangu,» karatas Armin

Tuuli kihvatas. Üelda Rolandi king... kha kasu-

Armin uuris kasukat, viskas selle vast kist indega varna ja
mihatas polglikult

«a teadmuseks, mulle misugused asjad ei istu. Ogu tagu-
more kord»

h pani kasuka hoolikalt rüdepunne, sihtas õnn... hek-
jat tumepruuni tihedat karva. Ta oleks andnud e tea m da, ku

Toldsepa asemel seisaks sin Roland. Tema jaoks öelda üheksa korda teravaid sõnu, kas või ülekohutusi, teenimatult sõnades — aga talle vaid naerataks. Hultega, siimadega, juhtega kogu kehaga.

«Tunnista üles, tüdruk, s selle Krusalt, mis? Vasia
Armin haaras naise loorelt k

«M... on nusugune tunne, et sa tahad otsukohe ara minna

[illegible]

$\mathcal{P} = \{P_1, \dots, P_n\}$ is a partition of \mathcal{P} into n parts, $P_i \cap P_j = \emptyset$ for $i \neq j$, and $\bigcup_{i=1}^n P_i = \mathcal{P}$.

$R = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{\mu_1} + \frac{1}{\mu_2} \right)$

v $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$

$\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$

letu žestt laia magamisdivani suunas, muleie kardin va

ammu põhjat kult paari. Sul pole midagi vaelela ega trikatad

1. The first part of the document is a list of references. The references are listed in a standard format, with the author's name, the title of the work, and the publisher. The references are as follows:

1. J. H. Van der Linde, *Die Geschiedenis van die Kaapkolonie*, 1895, 1900, 1905, 1910, 1915, 1920, 1925, 1930, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005, 2010, 2015, 2020, 2025, 2030, 2035, 2040, 2045, 2050, 2055, 2060, 2065, 2070, 2075, 2080, 2085, 2090, 2095, 2100, 2105, 2110, 2115, 2120, 2125, 2130, 2135, 2140, 2145, 2150, 2155, 2160, 2165, 2170, 2175, 2180, 2185, 2190, 2195, 2200, 2205, 2210, 2215, 2220, 2225, 2230, 2235, 2240, 2245, 2250, 2255, 2260, 2265, 2270, 2275, 2280, 2285, 2290, 2295, 2300, 2305, 2310, 2315, 2320, 2325, 2330, 2335, 2340, 2345, 2350, 2355, 2360, 2365, 2370, 2375, 2380, 2385, 2390, 2395, 2400, 2405, 2410, 2415, 2420, 2425, 2430, 2435, 2440, 2445, 2450, 2455, 2460, 2465, 2470, 2475, 2480, 2485, 2490, 2495, 2500, 2505, 2510, 2515, 2520, 2525, 2530, 2535, 2540, 2545, 2550, 2555, 2560, 2565, 2570, 2575, 2580, 2585, 2590, 2595, 2600, 2605, 2610, 2615, 2620, 2625, 2630, 2635, 2640, 2645, 2650, 2655, 2660, 2665, 2670, 2675, 2680, 2685, 2690, 2695, 2700, 2705, 2710, 2715, 2720, 2725, 2730, 2735, 2740, 2745, 2750, 2755, 2760, 2765, 2770, 2775, 2780, 2785, 2790, 2795, 2800, 2805, 2810, 2815, 2820, 2825, 2830, 2835, 2840, 2845, 2850, 2855, 2860, 2865, 2870, 2875, 2880, 2885, 2890, 2895, 2900, 2905, 2910, 2915, 2920, 2925, 2930, 2935, 2940, 2945, 2950, 2955, 2960, 2965, 2970, 2975, 2980, 2985, 2990, 2995, 3000, 3005, 3010, 3015, 3020, 3025, 3030, 3035, 3040, 3045, 3050, 3055, 3060, 3065, 3070, 3075, 3080, 3085, 3090, 3095, 3100, 3105, 3110, 3115, 3120, 3125, 3130, 3135, 3140, 3145, 3150, 3155, 3160, 3165, 3170, 3175, 3180, 3185, 3190, 3195, 3200, 3205, 3210, 3215, 3220, 3225, 3230, 3235, 3240, 3245, 3250, 3255, 3260, 3265, 3270, 3275, 3280, 3285, 3290, 3295, 3300, 3305, 3310, 3315, 3320, 3325, 3330, 3335, 3340, 3345, 3350, 3355, 3360, 3365, 3370, 3375, 3380, 3385, 3390, 3395, 3400, 3405, 3410, 3415, 3420, 3425, 3430, 3435, 3440, 3445, 3450, 3455, 3460, 3465, 3470, 3475, 3480, 3485, 3490, 3495, 3500, 3505, 3510, 3515, 3520, 3525, 3530, 3535, 3540, 3545, 3550, 3555, 3560, 3565, 3570, 3575, 3580, 3585, 3590, 3595, 3600, 3605, 3610, 3615, 3620, 3625, 3630, 3635, 3640, 3645, 3650, 3655, 3660, 3665, 3670, 3675, 3680, 3685, 3690, 3695, 3700, 3705, 3710, 3715, 3720, 3725, 3730, 3735, 3740, 3745, 3750, 3755, 3760, 3765, 3770, 3775, 3780, 3785, 3790, 3795, 3800, 3805, 3810, 3815, 3820, 3825, 3830, 3835, 3840, 3845, 3850, 3855, 3860, 3865, 3870, 3875, 3880, 3885, 3890, 3895, 3900, 3905, 3910, 3915, 3920, 3925, 3930, 3935, 3940, 3945, 3950, 3955, 3960, 3965, 3970, 3975, 3980, 3985, 3990, 3995, 4000, 4005, 4010, 4015, 4020, 4025, 4030, 4035, 4040, 4045, 4050, 4055, 4060, 4065, 4070, 4075, 4080, 4085, 4090, 4095, 4100, 4105, 4110, 4115, 4120, 4125, 4130, 4135, 4140, 4145, 4150, 4155, 4160, 4165, 4170, 4175, 4180, 4185, 4190, 4195, 4200, 4205, 4210, 4215, 4220, 4225, 4230, 4235, 4240, 4245, 4250, 4255, 4260, 4265, 4270, 4275, 4280, 4285, 4290, 4295, 4300, 4305, 4310, 4315, 4320, 4325, 4330, 4335, 4340, 4345, 4350, 4355, 4360, 4365, 4370, 4375, 4380, 4385, 4390, 4395, 4400, 4405, 4410, 4415, 4420, 4425, 4430, 4435, 4440, 4445, 4450, 4455, 4460, 4465, 4470, 4475, 4480, 4485, 4490, 4495, 4500, 4505, 4510, 4515, 4520, 4525, 4530, 4535, 4540, 4545, 4550, 4555, 4560, 4565, 4570, 4575, 4580, 4585, 4590, 4595, 4600, 4605, 4610, 4615, 4620, 4625, 4630, 4635, 4640, 4645, 4650, 4655, 4660, 4665, 4670, 4675, 4680, 4685, 4690, 4695, 4700, 4705, 4710, 4715, 4720, 4725, 4730, 4735, 4740, 4745, 4750, 4755, 4760, 4765, 4770, 4775, 4780, 4785, 4790, 4795, 4800, 4805, 4810, 4815, 4820, 4825, 4830, 4835, 4840, 4845, 4850, 4855, 4860, 4865, 4870, 4875, 4880, 4885, 4890, 4895, 4900, 4905, 4910, 4915, 4920, 4925, 4930, 4935, 4940, 4945, 4950, 4955, 4960, 4965, 4970, 4975, 4980, 4985, 4990, 4995, 5000, 5005, 5010, 5015, 5020, 5025, 5030, 5035, 5040, 5045, 5050, 5055, 5060, 5065, 5070, 5075, 5080, 5085, 5090, 5095, 5100, 5105, 5110, 5115, 5120, 5125, 5130, 5135, 5140, 5145, 5150, 5155, 5160, 5165, 5170, 5175, 5180, 5185, 5190, 5195, 5200, 5205, 5210, 5215, 5220, 5225, 5230,

$$K = \frac{A}{\pi} \int_0^{\pi} \sqrt{1 - k^2 \sin^2 \theta} d\theta$$

lusega plaadite

Kui Tuuli veidi aia pärast tuppa tagasi tuli, istus

mõnusalt naeritades mägavas, tugitoolis, jalad peremeel ja
va a.s.rutatud

«Tubli, kiusake, i... e le kohvi teed lõesti kena sinust
ot g, pisut i...»

*Ku, sa sešeparast turritad, et mind hulk arga pole n

olmad, sus voin sule k nntada, et...

▶ תחילת

P

... the
... ..
... ..

70

...vusi keset tuba ja vaatas Arminile välja

mu kusuke tee en'ast kra'nal ri est lan'

ebanise nantub sus mōnusalt kodaseks . mul on mudu

Read aloud 3

1. The first group of authors (e.g., [1, 2]) considers the problem of the stability of the motion of a system of particles in the field of a central body. The results of the calculations show that the system is stable for a certain range of initial conditions. The results of the calculations show that the system is stable for a certain range of initial conditions.

^a The number of subjects who were included in each group was 10.

1. *Journal of the American Medical Association*, 1997; 277: 1033-1038.

1. The first group of people who are not in the labor force are those who are not in the labor force for any reason. This group includes people who are not in the labor force because they are not in the labor force for any reason. This group includes people who are not in the labor force because they are not in the labor force for any reason.

[illegible]

1000

Journal of Management Studies, 19(6), 701-718.

word nobl kombel, et armukadedus ajab mõtted krassi j.

Sunnige övningar på att kunna säga till sig själv: "Det är inte jag som gör fel, det är omständigheterna."

At the King's College

Luuli tombas noori üle barbikese otsa, rebis paberi ära, tõi

Liikuvatest lühidest
Liik sulmad muutusid see aga

Aman hingga kergendat.

• 3 tahun lalu : malaras petanek

1. The first part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $f(x)$ defined by the equation

[illegible]

«Kas selles ametis mehet võib igasugu sigadasi oodada ka seda et ausat nimest tagasi, a suudstama hakkab.»

Vihjand ta mõistu ega õelnud otse Aga ma ise, juba

esimeselt naeratada «Usu, mina ei ole Pargase

«Ma ei oska tärast päevani öelda, on mul selle üle heameel,

Armin kõrk es, kogun ohkas.

prestitudiks. Ja mitte üksi mehed, naisedki põrnitseva:

vor kohvikusse satud»

kuias ma siukest asja küs n? Kohe lausa et vabandage,

«Lata rõvetsemine ja püüa asja süüst aru saada. Kusi kas

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Millelilise vastuse saad»

«Toeti d kigun taevastele vägedele, va patuorikas» Tuuli

«Kaissa aga võtan sind nü, et su kondikesed ukshaaval suurest mõnast peksuval — seleks vargiks jatkub mul svunk: lõputu t. Sul on minuga alati metsa küll hea eks?»

«Jäta loil leba»

«Olen monigi kord voodis m... amise ajal su nagu nurinud. Sel he kel na ne e valet... et meeldi sulle pööraselt»

Tuul... itas peaaegu nõustudes õlgu agi sõnas

«Mee did mu le kui Kivikuningas, kel on igas taskas raha j... kes mitte a nalt et k... p ka d vaid ka rublasid ei loe Kivikuninga e talen na seka» Tuul... ma gas pisul «Pea meeles — üksnes eni se e tugevale, järele Kivikuningale, kellel on kova rahad ja kes ei karda vanapaganatki»

Armin oli ärevil, kuulas tahelpanebkuul j... «Jumal! T... otsustas teda veelgi enam ehmatada

«Kevad on a ga kangeli, Tõlosepp» rõhutas ta karmult kaugel et alies sus oma rahasaju korraldama hakkad... sugune mees, ja saamatut kevadeni kikitada, kopikaid veere

s... ees-lagas

paeva oodata ei vo ks»

«Si na selle peale?»

«le tugevale õale»

... luse, tumeda hõimu tuhmi vaikuse katkestas jär...

... kes parajast, peegli ees seistes habet a... vaaga vaaratus, louapara... seeb vahu sekka ket

«Il sel kombel ja nü varasel ajal sisselaskmist nõuab?»

«Anto Laanepuu...?»

... elmisest ägedam prõmmum...

«Vada? Hah, milleks loiljuiget kanglast mang da lseg ei tasu minna. Ei tanagi teada saada, kes n i ägedalt tub. Ei hooli, ja tõttõelda — ega sõundagi

... jõudnud ennast ara vanduda. Lõkustav toega praas- Anto ees ahiis vaid hetkerõõmu — naud aga on iga

Põmm-põmm-põmm!

Vastu val sst taoti vist kuul jalgaga malsud oad <
tugevad. Kes omeli, kes>

«Vesta» naud s Jaska poolthaali, «mis pagan sa s
lad? Eks on ukse taga kau ed x il»

Vesta tui - unine, janksed salkus, silmad veidi tursunud,
ra pun

«Mine vaat - mis Jaska»

«Mine ise,» Vesta kart

küll, et ma ha ge oler x

Nu ka mon

ra, meelseit r.

Vesta tõmbas rohelist r,

õstis va kese krae n

avama,

Kosts d rasked sammud ja tuppa astus Parr -
ta, u astus Jaska napi pilamusest parasiagu eemal. I
aastatega peaagu metsaks kasvavad ja naabr mehe
chele vaatama e. alatarad. Tredat lahkanst polond t
e hooldat

Parmu Juhani h i

vagagi ettevaatlik i

tõttu - piri just e.

vike vari temalegi? Kui o i vana ko'hoos l'ood teha

in karmest, igasugu haiguseoende,

„li, te rekord vaevas li gesterem - is teg

Oma maatük l aga velun kui masin i r'is

t bi e, te la

«Mis sa se lav is n

me surm, ole visaka kopitah se peale i

uhan tõmbas vihaselt oma suured karmblad

keset tiha ja vaht s Juskat. Ta ei sa l'nu ad e

jat Juruks h iut

«Varja sa oma tares k l'ia ja br'iaht i

peab s sse p'issem seks sõrmenuk d verele ta

ginat. «Me ekan, s paise paeva ajal k il

peategi, kui p're ki du

Vaska p k

vahtas e les

toon ei p

toon ei p

toon ei p

toon ei p

toon ei p

toon ei p

toon ei p

toon ei p

toon ei p

toon ei p

toon ei p

rigiasja parast kulmu kortsu k saks, veel a rem
«ga pasandaks»

plara. Mut on hobust vaja, kohe»

seni oli va kides kuulnad, hakkas tugevasti

sulges t'kse. Joska oli just para

raise tall. Head st valgusevaimu küli

iga hamarus oli siski alles li ga eamceli va t

«I t'rollale taga k'atades melkult uimaseks jaanud,»

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

«I t'rollale nagu va' pulma - hen. kuhu ennast sinu parast

[illegible]

Joska astus väikselt voodi juurde, võitis teki alla

Vesta tervisel ei olnud tõesti suurt häda, aga ta oleks väga lahtnud kas või ühe päeva voodis vedeleda, vaheldumisi magada ja mõnda havigavat raamatut lugeda. Kevadeti-suve

Vestibergutok, vest k... tosi... hagus...
 n... n... t... t... mat... k... g... s... I... s... a...
 se... k... monuga... H... m... m... e... g... t... f... a... t... o...

1. *Principles of Mathematics*, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 263

1. *Chlorophyll a* (Chl *a*) and *Chlorophyll b* (Chl *b*) were determined using the method of Lichtenthaler and Whistler (1987). The total chlorophyll content was determined using the method of Lichtenthaler and Whistler (1987). The total chlorophyll content was determined using the method of Lichtenthaler and Whistler (1987).

kõigest jõudis magamiskambrisse esimene mõnus lõhnani!

...the

kes terneteisest sugagi ei hooli ja pik silmi ootavad, et eba-
meeeldav laakaaslane lahkuks.

Kellaaeg oli juba ammu sealmaal et valjas pidanuks o. va
lai va ge. Aga ei, palved naisid rppuvat paris puulatvades ja
adu,oom lamaskles paigal nagu suur, laisk elukas. Kergitas
vahe vastutahim st korraks pead või saba, vajus aga kohe
uuesti rasket maadigi.

Tuultult palju olema peab, mõttes Joska tündinult Joulukuu alles
veel hakkamata, kindlasti tuleb sama pime ja tume nagu
praegu peab kaua ilma lumeta. Alles kui maa ükskord valge,
muutub meel rõõmsamaks ja ehk tuleb Vestalegi eluvaim
jalle sisse?

Joska uuris naist. Vnmaks on ta suski tõsiselt haige? Eks
v st jah, sest juba hulk aega pole margata ko ge vaiksena
kahtlast, põnev t virvendust naise suurtes, ilusates silmades.
Ja uhked paksud juuksed on pulstunud, tuhmid. Ja ringi kaib
ta nagu paris harilik inimene, ei vanderda taguotsa ega sul-
suta endale peale head lõhnavett. Alles veel hilissuvel haises
kogu maja «Siprist», nüüd aga seisab pudel peeglilaua ja
Vesta e võta seda pinkugi. Voodis on ta aga hoopis imelikult
unne ja unane, enamasti kee dub heilitustest. Joska
dalt Joska teadis, et traktorjaama rahvas
nud Vestale hüüd me — Vesta-neitsi. Nae
neitsiks kattel See, kui ta väljas neitsin
eretu nud. Mks ta aga kodu a na rohkem
ma siku mene traksis-traksis olekast

po ss, pole terve igavik naha olnud. Mks ta omel

Joska raksas rus kaga lauale

Vesta ehmus, kargas pusti, vaatas hirmununa n

vaga on? paris la vargsi

kurat. Too karakapudel»

tahtlaks vaie da, pidas aga õigemaks mehe soov

Toi klaas gi, kohe kaasa

«Ainult siga joob ukse,» teatas Joska «inimene tahab seltsi»

Vesta ohkas vaevakuuldavalt, toi ka endale klaasi ja istus
vaivas ja ootel. Joskalt ei tea kunagi, kuhu ta mõtted võivad
keerata ja rida see endaga kaasa toob

K onk kiõnk-k onk

Joska valas klaasid täis. Vesta jälgis teda silmanurgast

teb korgi peale? Kui jah, pole vigagi sus tavaliselt

me e joob

koeksas. Atale kora ja Joska e sõrmede vahele man

n ab, kavatses kailata veel teise ja võib-olla kol

napst. Pahasti küli Vesta kartis purjus Joskat. Ta

õigupoolest kainenagi, kana mehel oli kombeks

et vaikesel jutuaajam t jasku kas kurjalt käreata, lausa

või lullivihaseks pööratsema saada. Seda viimast

ta vaga — tuli kiiruga meenutada, kus ja mida ta te

i ja kas Joska on võ nad jälile saada. Ometi oli süda

el ajal taie sti puhas, ei ainsalt patukest hinge taga

Mügerik oli, aga hoopis hirmuäratav, vandus ramedalt

alalt ropotsi ritta. Vastik! Vangi-aastatega omanda-

ent kõigest, mida Joska käiku lask s,

k ei osanud vene keelt. Ainult et mehe

isvõ kalt n na ja ga hetki oli oodata hoopis. Jah

on teda loonud isna mitu korda

Isi kummufas k e lukkas tugeva lõuapära

ja vaatas oma vesihailde, k made s imadega

e noudikult otsa «Õilesin — joone»

hobuse mangajatest oli toonud puskarit. Jook oli küll

valmistaja üleimist mooda ekstraklassi kaup, aga Vesta

lnud seda suu sissegi võtta. Tem rmas tas ven, jõ

rd oma hea l päevadel klaasi valget külma viinaga

chka ja maitset ta jälestas

lele põsesarnadele tekkisid punased laigud?

Armuust prouat peab vahetpidamata paluma ja kummar-

jaht»

ile oli seige et

Eks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

lks mis

Jaama Me e oma lehm on see, kes nõnuga pu
pistab Mo stad?»

«Meil pole ja lehma ja ma e ntle kunag

«Jätti jätta Meil saab ko ge lahem

pumamas n laudas. ja sina ei vaidle

«Ise talitad Ma ei taha l ta cga sonn

sega mahilust vaia»

«Aga raha tahab prouake küll, mis?»

«Nipa ju, kui tarvis, teenin as»

«Lubage naerda. Nende kopikatega sa ju

sega parem ni kui mina Sitsid saits d

sad sukad ja rehvidega õõsargd ei kaku jumalai

«Ma ei vaja nroagi eriaat Kelle e m

«Sa puha karat, e

s ei tasu kammga labi juuste tommata j.

munag vi sakat se ga panna ni ei olet

pärast mehed vaatavadki võõraid naiti.

rangi kui v. m. e. tuust, m. m. m.

sukad keerdus, tuhvi d jaapa talat

«Arvad, ei need sinu kaetud vo

puhvad, on õopiev labi ulesõõnu

on nad ikkag va aonia mehe na s

Vesta panti kied puusa «Ole aus

tal. s ara hobustest o

Joska mahit s

«Lks keera lukku ja võti vot.

atas te

lulge ja vapper mees teeb

kas ta, haal kum ja hukkamõ st

Kolmas peatukk

Paika ol ni ere, et k ppus vägisi p

sepp sulges, kordavalt silmad, et hetke

m dag naha Tont võtaks, loodus oleks

r s. v. auesti platsis!

ausa pidulik tunne Hissügi-

atsepa midis õmaltpoolt toreda tuja, aga

tu. J. opaks ometi on ta Antosi

naste. Jarjest agarat aks

Vhts ja uers porgul re, ei haarem

kakkis juurde trug a, kui brigadiriga tui,

ail ol tarvis plaani p dada V drik Keide

raks katset Antot keheligi teisele plaalipoisiks soku

ga noorherra polnad nous, hakkas vastu Mu dug, ta

atori pailaps, tema lahtmne ja peale Selgemast selge,

ss just temaga tahab koos toptada ehka nende lahn-

kuningas vauraks jälle paha peale e lähe Ja tem

ei jagenud tööpoolest m dagi asja. Ikuu ette võtta

askeid rublasid otsidag, ja just

ku. Tuuliga valu läheb. Hea, et tüdruk vah

ga and s.

lastas tana esimeet paeva üks n ta traktorikabi n s ja

end üle hulga aja jille ehtsa Kiv kun ngana Lõhvat

es sõus ta tais legutsemisest paika, kuia muckuks

, soovitusel sai. See meediv keht on s it veel

Kalevipoja kolhoosi vaimane sabaots. Aga sed.

ei tui nuuskana Ei oskagi tuda Isegi üle ra,oon

kolhoosi esimees Laskiti Juak ei satu sirna sest nu

eskusest kui ka muudest inimasalatest on see pa k

seame h. glasuur põlu arakas

tsheid kuniud, servast servast, k antas V

h enne kevadet asja ühelgi e

e v i c

mure maadag, on, sest enamast lasch see vantske

Laskiti millegiparast alailma möö a koih

a lina vastu karjust tais linel k met

uurk, kõvakaanelist markm kka a i

lagu sanges pi v m aks ku

Seja rookim s m s sus lahti laieb, ei Joua üksk

ie inimene ara k a — ja ta, t h k t nao mu dagi

kile kaebama

silitas vaikese suitsaka Rahu, Kvikun ngas, narv oigu

idrik Kelder on tark brigadir ja tema k nntas au-

et lanane ots on ohutu Ja kopsakas. Se le mehe

s kaares mats man! Oskas rahategemise võimaluse

ipitada veel naud, kaheteistkümendal tunnil, otse enne

Armin sültas jaile ja torkas lambi sügavale kätme alla

... lapse silmaga ja jõuab oma kareda oeku ja kange korra-

nõudm sega igale poole. Vaidlemist ja kraaklemist muidugi ol
aga Ke der on brigadiri-tarkased hästi kätte oppinud, lisaks
tub ist kavalust. Tema on niusugune kalju, mille vastu ka kuge
äk lisemad esimehed nospil marraskile löövad. Nüüd on Linda
Pahkel oma suures tragiduses ja ettevotlikkuses. A
d le» juba paar traktorit muretsenud. Tahab omade jõududega
toime tulla, traktorjaamaga võimalikult vähem tegelda. Mis

ka
a ja uurima, kas ta ikka nagi õieti
ose, melik vigur Keidrimae? Nim, on uhke
olemas. A nut minge armetu kunkake, hor
kaski kuk l nagu peotä s kurbi karvu kulaspäiseks kiskuna
pealael Olgu see Linda Pahkel nii väge ja võimu tais ku
tanes, aga nae, vähemalt ühiki maage tema maadel ei ole, te
m s tahad

Ja le äikles miski taevast, samas kadus. Toh-oh, metsaluka
varjust lorkas oma nina välja traktor, vuehõlmaline taga
tohtu hulk kajakaid pea kohal. Linnud lendasid tihedalt k
ja kui nad oma helevaiged kõhud kaarat ringi tehes päike
poole pöörasid, särataski kogu parv silmipimestavalt. Ni po
aga, kui linnud külje keerasid, kadus nendelt pä keseheik, j
nüüd näisid nad s nencava taeva taustal vaid mustade liug
vate punktadena

Tee tegi kena kaanaku ja traktor koos kajakateparvega ja
uesti metsaluka varju. Veel ve di, ja juba algasidki «Kaie
poja» maad.

Esialgu polnud eriti märgata, et tee nüüd labi teise kofh
põludelageda vi s, mõne kilomeetri pärast aga hakkasid s
kõrrepolud, kuhu künnimehed polnud jõudnud. Maapind lau
ges pea märkamatu, põidudel helkies ikka rohkem ja rohk
ett Hõre, nõrk rukkioras vaevles kohati poolkulili pari
a l Femalt pastis suur lakk koristamata maisi, taimede mus
tad kaetud kurvalt kahekorra, ladvad vee

Armin ma gas sapiselt. Ta oli mitmel korral Laskit Joakies
pahuks s onud ja tundis praegu teise rabalast tööde seises
sulaseket heameet K. sagu see Laskit või kõripõhja, nõud
tapsust ja korda, aga kurjale inimesele teeb ise
karistuseks pahandust — hu ga rohkem näitek k
Päik le si nsamas lanedal

Vasakul libises mööda kula, teest parajalt kaugel, Ulakü

teat Armin ja ei jõudnud ära imestada, miks seda nime n
traktorit. Traktorit oma noad
teest pidanuks aitama. Aga nae, sun kah. Ei ole kuulda
omud, et külarahvas seda veidravõ tu nime õigustaks — ena
masti, onid nad vaiksepoolsed nohkud. Rabelesid oma kodu
kul usinasti tööd teha; nalja-naeru, veelvähem roõmsat
ist poindud ual märgata

Nii, nüüd veel kõrgest kuu setukast mööda tõmmata, ja
püksi Jakob Lagi elamine-olemine kätte paistma

Mees oli ootel, tuli traktorit kuuldes õuele ja vahits lukuma
tuli paigal, mahorkaroostesed vuntsid sorakil. Seljas olid ta
lad rüdekodinad, jalas vanad saksa sõjavae saapad, nu
apa ja laiaks tallatud, et kontsa peaaegu polnuck. Mäts
hulmit jattis mulje, nagu oleks mees just äsja ärganud
oma esimese hooga arugi, mida temast tahetakse. Ta nuh
ka oma pikka, punetavat nina ja pudles silmanurgast võimsat
traktorit.

Aru pidada polnud vaja, aitas terendogit
olig
sorta. Traktor ron s aeglaselt
la kitsukest, rohtunud teed tohutusuure k.v.kangru juurde
me losutas eemal, värskelt küntud põllu servas.

Kivimurakad olid ana varasematei aastatei kokku veelud,
torjad juba parajalt sammaldumas. Põlukivi ehtsa sinakas
n l
est leheprahist, küll tuultega kandunud tolmust ja mul
-g
n peatas traktori paris kiv kangru laures, astus room
s n sha Jul
sead jargmisele — vaatas, nagu tal kombeks, enne pihta
amist paiga täpselt üle

Ka Jakob tuli traktorit maha. Ärevalt põrn tses ta ringi, vist
te kedag
gasse kanti nii suure hooga, et nāruse pintsakukrae vahelt
terkis välja pikk sooneline kael, pealeku vanud tolmust ha
-t n al Jalle
-sinna

Armin vihastas. Pelgab esimeest? Nii ei tule korralikust löö
g st midagi välja, kui teine juba enne pihtanakkamist põlvi
varistab!

Tohutu pold oli tööpoolest alles hõluti kändud, nagu Vid
Kander eile kinnitas. Muud laikus rasvaselt ja mitmele vabu
vanel p. gutas.d p kad veeiombid paikese kaas kavalalt sil

*On sul paberimajandus selle meie vargi kohta jonn-
kuis Armin

«Pead mind poisikeseks või?» mūhatas Jakob poolpai. «E

«Laskati Joak on kotka pilguga, lorkad talle var
kesed paprid ette, et enne kändi kundmas ja alles
k v d »

«Olen tegel kuit hulga targem, kui valja paistab,» pööras Jakob ja toinbas oma lameda näo imelikult kipsa

«Jata, ma nusiama nalyaks . Parem utle, kuidas vah
danuse va javaatega on?»

«Laskit pole meil veel kuigi kaua esimeses olnud ja o
vaistsemisaja jooksul põikas ta vaid ühe korra suukaudselt k
sa seda kivikolakatelt mage silmas pead, siis neist pole t
kandlasti a mugi.»

«Maks sul sine n na ni norus on? Lane vark ju?»

«Muhe mitlegiparast seekord sobilegemine hasti ei is-
tunnistan ausalt Aga Vidrik on muide hea semu, narr talle
õelda» Jakobi nagu muutus hetkega erksaks, ahneks. «A
sõna, et mul peo priskelt vaigiks leed. Kuil ma süs tok
die korral kult joonde atan»

Mida rohkem ma na tee, seda enam sulle kukub. Hiline ma! kontrolli sa ei pea!

«Tärv kargab kohe tuhatnelja seega, ei tule sua enam k...
vahl ma kevadel aga natub igavene võimas kivilaam põ...
veerel, m. sukest menetööd sin sügisel enne kündmist t...
rassiti»

«L'arch 14 1999»

«Mundugist, sival Lase aga kana, lisakopik kulub igad
k bedast, ära»

Ydrak Keldri jutust oli jaanud mulje, et Jakob Lagi tein tana tööd peaaegu nagu igameesarmastlusest, on hõrdlik, sonakehv ja vähenõudlik mees. Praegu aga pais et tahab lõviosa endale? Tont teab, luodetud rammus leiab ju sel moel naruselt viiletsaks lurriks. Olgu kui on, ettevõetud asi tuleb karmelt kaima panna. Seda nähtud, et Kivikuringas laseks oma naha ühe raudtommal.

Armin vaatatas ringi, üks kolm teiselt. "Kas sa ei taha minuga
natuke nigelavõtta tänne, mu hääle ei taha minna, kui sa ei taha."

hakata pole seisusele pashk. Ta on ju	3	I n	t k
maama ko ge kangem mees. Ah		k .	lahke soher
			brepartsu valja,

[illegible]

«And tahetse?» küsis ta Jakobilt. «See jääb sinu ülesandaks. Kutsu gale kivile tross nu kaela panna, et kui ma tõmban keetab ta ennast oma pesas ümber. — mullane kõnt peab olema tingimata ulespoole. Kui vaja, võta kang abiks. Tiirpüki se jao kõigepealt korda, siis pöörame servadel kuu tavaliselt ülespidi. Alusponnyaga pole mingit motet jännata. Kõikame kuhja võimal kult korgeks. Selge?»

noogulas koheldes, tahtis trassi seadmise kohta
gi küsida, lõi nga kannustamist käega. Vastas veel
kõne uur valt ringi ja sõnas otsustavalt

Yamen kinnitas tõssrotsad traktori külge ja hüppas kabiin
istutusse, tõss lombus pingule, traktor taganics — ja kivi
gült ohates ümra harjunud pesast, veeres raskeli

võitis ettevaatlikult tõssi ja uuris, kuidas seda kõige

Isap tõnuab nüüd kõne ropsaki, sõrmed jäavad trossi ja
 hele kole mäeldal

... oli suksa asjatu — tross lamas rõdvalt, traktor se-
... anult jorises pahuralt Jakob kontrollis ki-
tross ikka istub kõige sobivamas paigas, kargas
ile ja vupas. Tõmba!

see kivi vanisatas kumekait paigast, jät üksikõ ksenä omä
e kõrva.e kultama

«Et saltimine ei olnud just raske töö, jõudu ei ti ei nõud-
ga Jakob tundis juba õige pea, et särk on

1 ühs ja satna kogu harm — kogu praegu lõhkeb. Toi

ka jalad kippusid umelkult var sama Kangi abu, tõõd

1. H_2O is a polar molecule. The oxygen atom is more electronegative than the hydrogen atoms, so the oxygen atom has a partial negative charge (δ^-) and the hydrogen atoms have a partial positive charge (δ^+). This creates a dipole moment.

2. H_2O is a bent molecule. The oxygen atom has two lone pairs of electrons, which repel the two O-H bonds, causing the molecule to bend. The bond angle is approximately 104.5° .

3. H_2O is a liquid at room temperature. This is due to the hydrogen bonding between water molecules. The partial positive charge on the hydrogen of one molecule is attracted to the partial negative charge on the oxygen of another molecule, forming a hydrogen bond.

4. H_2O has a high specific heat capacity. This is also due to the hydrogen bonding. A large amount of energy is required to break the hydrogen bonds between water molecules, so the temperature of water does not rise very quickly.

5. H_2O has a high boiling point. Again, this is due to the hydrogen bonding. A large amount of energy is required to break the hydrogen bonds between water molecules, so water has a high boiling point.

6. H_2O is a good solvent. The polar nature of water allows it to dissolve many ionic and polar substances. The partial positive charge on the hydrogen can attract the negative part of an ionic compound, and the partial negative charge on the oxygen can attract the positive part.

7. H_2O is essential for life. All known life forms require water. It is the medium in which most biochemical reactions take place.

8. H_2O is a universal solvent. It is the only liquid that can dissolve more substances than any other liquid.

9. H_2O is a renewable resource. It can be recycled through the water cycle.

10. H_2O is a clean energy source. It can be used to generate electricity through hydropower.

[illegible]

... para a ...

... vast pesast valja,

[illegible]

1. The first step is to identify the key components of the system. This includes understanding the hardware, software, and data involved.

The first part of the document is a list of names and dates, which appears to be a roster or a list of participants. The names are written in a cursive script, and the dates are written in a more formal, printed style. The list is organized into columns, with names in the first column and dates in the second column.

The second part of the document is a list of names and dates, which appears to be a roster or a list of participants. The names are written in a cursive script, and the dates are written in a more formal, printed style. The list is organized into columns, with names in the first column and dates in the second column.

The third part of the document is a list of names and dates, which appears to be a roster or a list of participants. The names are written in a cursive script, and the dates are written in a more formal, printed style. The list is organized into columns, with names in the first column and dates in the second column.

The fourth part of the document is a list of names and dates, which appears to be a roster or a list of participants. The names are written in a cursive script, and the dates are written in a more formal, printed style. The list is organized into columns, with names in the first column and dates in the second column.

The fifth part of the document is a list of names and dates, which appears to be a roster or a list of participants. The names are written in a cursive script, and the dates are written in a more formal, printed style. The list is organized into columns, with names in the first column and dates in the second column.

Arminile tundus, et mingi helk vilksas tal vasakust silma mööda. Ta pöördus kiiresti vaatama ja nägi, et keegi on väetava jalgrattaga jõudnud üsna lähedale, ja et see keegi ise kah kangesti tuntud moega.

Ei või olla, manas Armin ja keeras pilgu teisele. Ei ometi, ometi! Ta ei vaata rohkem sinna poole ja see, mida äsja arvas märkavat, oli va d inetu, vast k viirastus. Nii su nööri ei saa ju maamunal olla!

Viirastus jõudis kohale, tuli rattalt maha, pani sõidurõõs suure kivi rajale ja jäi uadistades seisma.

Armin laskis tuurid madalaks ja hüppas traktorilt ahenes aeglaselt, kulmud turris ja silmad kurjad.

«Kes tont sind suu juhatas?» karatas ta hungi. «Põld ju kroupusse minema, mida sa enam ringi...»

Ka Antol kiskusid kumud korisu.

«Mind e võetud,» vastas ta mornilt.

Armin pöördus kätt oma helkalt. Ta puudust tööjopi tasku, võttis uuesti välja ja rebis pehme pr... I kult palav võ, ei jatkuks õnku hingamiseks. «Kui see ju ise nagi!»

«E, võetud» kordas Antol ja näitas oma vasakut kätt. «P... uivate sormede parast praagiti va»

«On need võtjad ikka harda si amega, pole in... Noor mees nagu metsapiil, mis see tuhine viga loeb... kõhaks igal juhul!»

«Seda arvasin mina ka, aga saadeti koju»

«Ja mis häda sind kohe mulle kannule ajas?»

Armin

«Kuidas siis teist? Nii gi laks hulk tunde raisk»

Jakob Lagi oli p kka nõõda kuu dekaug...

uudishima ja kerge lootus.

«E, tea, kes see noorharra peaks olema?» pätis ta huv...

«Olen Tõldsepa paarimees»

Jakob hingas kergematult

«Tul d sra, et kaed kulge lõua»

«Milleks muuks, tööle ikka»

Jakob tõmbas mütsi peast, pühkis voodripoolegi korrak

otsmiku ja näo.

«Ega mind vist enam v... ei ole?» pöördus ta Armini...

ja teas veel enne, kui teine vastata jõudis. «Head päeva, kõva... Ta nooksas imelikult peaga, vaatas korraks Tõld... etteheitvat näku ja laks... ruttu, kui väänud... rahugi lubas, otse üle polu kodu poole. Jaiad kippusid... ja iga sammuga tuli neid sitkest, kleepuvast mulast... rebida — põld oli ju alles h luti kantud ja peale seda... vihma saanud. Jakob aga ei hoolinud Joonelt koju,... kuremini Kivakuningast eemale, seda parem!

Antol uuris pööratud kive, muutus aina süngemaks. Ega... olekuski midagi roomsat olnud. Poiss on kukil nagi.

... läbi... ja keeras mäeeta kokku...

... plaani nahka. Päike paistab kah nagu arust ära, segab... ja mõtlemist. Milleks novembris veel niisugast kil...

«Kuidas sa suu oskasid tulla?» uuris Tõldsepp. Keegi peale... ei leadnud, kuhu täna hommikul sõiduks läks, mida... ja kauaks.

«Ke drit naine juhatas.»

«Kust tema seda leadis? Nägi unes või?»

«Ma ei küsinud»

«Miks sa tema juurde läksid?» ei saanud Armin ku dagi aru

«Otsisin Keldrit. Töökojas teda polnud ja mõned teasid

... et vist läks korraks koju»

«Milleks sul teda vaja oli?»

«Milleks... Polnud ei sind ega traktorit, ja kes teaks kõige

paremini, kus keegi parajasti töötab — eks brigadir»

Tõldsepp nõõpis jopi aeglaselt lahti, lükkas hõlmad tagasi

ja lorkas kaed sügavale püks tasku.

«Nii «Wandererile» kargasid kohe misama heast peast ja

... loata selga»

«Mis üks sõit valjamaa rattale ikka teeb. Pealegi oli see

nagu lausa võtniseks töökoja seina naiale jäetud. Kuidas ma

... sulle appi oleksin jõudnud?»

«Pole mul sinu abi vaja, tulen ise vägagi hästi toime»

«Paistab jah» Antol oli kuri. «Mida sa in meseoom jälle

...»

Armin astus paar pikka sammu, kaed ikka taskus. Se satas

... kunnivao serval, tonksas saapan naga para, at mulla-

... nakat, mis aeglaselt kõrvale libises ja veeloiku sulpsas

... st, poisitait, täismehe kallal haukumast! Sinusugusel noh-

... tuleb oma lugupeetud lõuad kinni hoida ja ...»

«Habene,» käratas Anto vahele. «Tead selgesti, et pettused sul enam korda ei lähe — aga näe, ikka proovid!»

«Kao mu silmist, või kahetsed kibedalt.» Armin tõmbas rusikad aeglaselt taskust välja. «Minel!»

«Lähen, aga ainult koos sinuga. Mina sind siia sohki tegema ei jäta!»

«Eks kebluta kaebama, ole lahke! Tilpa karmesti Loki juurde, kanna ette Palun, kallid noorharra — võta jahe minu jalgratas, jõuad rüüsel!» Armin oli vihast kahvatu

«Saa ometi aru,» palus Anto, «me peame ausalt töötama, aga mitte vanu kivikangruid ümber keerama ja aklades näitama, et need on põldudel värskest kogutud kivid. Me ju petame kolhoose, pigistame neil hinge kinni! Iladavaevalt suudavad nad ausalt tehtud töö eest maksta — sina aga oled ahne, järele röövlina!»

Anto sai ootamatu, terava rusikahoobi lõua alla ja lendas uperkuuti. Ta tõusis kohe, tahtis midagi öelda, aga uus raskus hoop raskas näkku.

«Mida sa teed, metsal ne?» karjus Anto vaarudes. «Kas imesid kombel ei võiks?»

Armin lõ jalle, julmalt ja hoolimatult. Anto tõstis küll kaks kätt, aga hilines pisut.

«Säa, see on sulle metsalise eest... ja see, et mind röövlis tembeldasid,» kahises Tõldsepp. Ta taganes sammuke ja tungis nooga Antole peale.

Poiss ei osanud muud, kui püüdis Tõldseppa kinni hoida, saruda tal käsivarred tugevasti vastu külge, et ta lõua ei saaks. Vastane oli aga tugev, oskas end paari tõmbega vabastada.

«Ah kavatsed mul käsi sõduda? Pole viga, varsti palu armu...» Raske hoop tabas Anto käsivart, mille ta lõua kaitses oli tõstnud.

«Jäta!» Anto oli kohkunud, pühkis käeseljaga üle veritseva suu.

«Enne ei jata, kui olen sulle mõistuse pähe tagunud,» määratas Armin. «Sa kuts kas jookse oma kallite kommade kannul aja nendele jalg! Ausad nimesi, ara puutu, molkus!» Ta tahtis küest, aiata, aga Anto tõmbas pea välgalt maha ja lõi altpoolt vastu. Lõök oli ootamatu, tabas korraga lõuga ja kõrvi. Armin istus akki poolseljakil põllul, jalad hakis, kael pehmesse künnivakku vajunud.

«Sina löid mind? Sina...?» Armin rebis käed silkest mul-

last lahti, upitas end püsti ja süüdas Antole näkku. «Sina tati-
lus, igavene raibel! Loki ilane lakei, närune pugeja!»

Tõldsepa rusikas lendas jälle Antole näkku. Poiss kaotas lõp-
likult enesevalitsuse, lõi vastu.

Armin püüdis end kiire peapöördega päästa, kuid hilines
asut ja ta kõrva pihta raskas selline hoop, et pea kumises;
kohe järgnes tugev löök ribidesse, võttis hingetuks.

Tõldsepa hetkelist hämmeldust ära kasutades haaras Anto
vastasel ümbert kinni, tõstis ta üles ja virutas endast eemale
kunnivagude vahele, kus läiklesid loigud.

Armin kukkus selili, vett lartsatas kahele poole. Anto viskus
talle peale. Ehkki vastane oli tugev, ja vintske, käis Antol
peena asendi tõttu jõud pisut üle. Tõldsepp rabeles nagu jak-

vajus aga pikkamööda aina sügavamale püdelasse, musta
mudamudasse. Anto rõhus põlvega ta pead lõua alt tagaspidi;
Armin tundis, kuidas kleepjas pori talle krae vahelt sisse
roomas.

Ta vandus rõvedalt ja püüdis kogu jõudu kokku võttes end
Anto käest vabaks rabelda, kuid ei suutnud.

«Kas lubad, et enam sigadusi ei tee?» nõudis Anto tagedalt,
vajutas Tõldseppa aina sügavamale. «Et enam ei peta, töö-
lad?»

Tõldsepp katsus end külili keerata, aga Anto hoidis teda
paigal kui raudsete pihtidega.

Lase lahti, raisk,» ägises Armin. «Lase... lahti...» Juba
vajus kalgilt külmamudane veenire kõrva.

«Tööta,» nõudis Anto visalt, rõhus peale kogu keharaskusega.
Armin keeratas veidi pead. Suhu volksas paras lonks püdelat

muda. Ta püüdis seda välja puristada, läkakas, ahmis õhku.

«M... Kivikuningas, paisati kui tuust porisele põllule, suud-
maid soppa tirs, ja tal pole jõudu end vabaks raputada...?»

«Muidav...» Haristav. Uskumatu.

«Tööta, tööta!» raius Anto tüdimatult.

«Hea küll,» suutis Tõldsepp vaevu kähiseda. «Lase lahti,
mõlakas sihuke.»

«Tööta? Ütle, kas tööta ausalt töötada?»

Kukal ja kael kiskusid järele mudas külma krampi.

Pori lööb üle silma kokku, tungib ninaasse ja suhu, vajub
seganööda kõrisse ja kopsu, takistab hingamist, tundis Armin.
Jätk, külm, masendavalt talgastav... See hall võib niivisi
... uputada!»

«Olgu,» kraaksatas ta labi haca.

Anto tõusis, sirutas käe, püüdis Tõldseppa püsti aidata. Andis paris tõmmata ja kostis vali lartsatus, kui mees oma porisest pesast vabanes. Maha jäi suur, sile jälg, kuhu aeglaselt hakkas valguma tumepruunikat vett. Just samasugust värsket, läkivat, aeglaselt pisaranüresid veevett aset oli Armin kunagi näinud Sikurabas. Tookord oli seal värskelt püherdanud metsiga. Metsiga...?

Armin astus kergelt tükides paar sammu.

«Kaapa mul suurem sõnnik seljast maha,» kaskis ta. Tema, kes ta alati, ka too juures oma valimusele ja rõvastele suurt tähelepanu pööras, oli üleni koos paksu, siike poriga. Ta korralikust helehallist jopist ja sama varv. pikkstest polnud enam värvigi näha ja kena pehme pruuni kampsuni kõrge kaelus oli raskelt ripakil ilgest lõgast. Tavaliselt laikivad töösaapad tundusid kleepja mudakorra tõttu puucased.

Anto püüdis puhastada, tulemus polnud just kuta. Ja ega ta väga pingutanudki, selleks ol. viha veel liiga vägev. Tal oli nagu paistetusest tuim ja kange, põsenukk tugevasti marraskil ja suu tuleva. ta s, keelgi tarsunud. Nnast valgus vaike verenire.

Armin vaatas poisile korraks hävitava pugaga naku, tiris trossi traktori juurde ja keris kärmesti kokku. Ta haaras moodamaines kivi najalt jalgratta, riputas selle kivikammi plaadi külge, hiivas ennast kabiini ja lükkas tagasikaigu sisse. Tõmbas veidi maad tagurpidi, sai lageda peale ja pööras traktori nina tee poole. Ta ei heitnud Antole ainsatki pilku, pani masinale täiskäigu peale ja sõitis vägeva mürina saatel minema. Alles siis, kui ta juba tübi tüki maad eemale oli jõudnud, pööras ta end juhustmel sedavõrd, et korraks üleöla uurida, mida poiss teeb.

Ei teinud midagi, seisis endisel kohal liikumatult paigal, tundus eemalt vaadatuna üllatavalt väike ja kuidagi nagu nõutu.

Armin katsus ettevaatlikult oma tugevasti paistetunud nina, valutavat kõrva ja tundis, et ta on üleni, päris kohe ilu-nahani ja sügavamalegi sügiskülma, natske poriga läbi imbenud. Jole dus! Ta vandus viha, kaotusest ja vastikusest kogu oma kolmes keeles olemasoleva sõmasonade rikkaliku varu korralikult läbi, aga ikka oli sellest hingehaaga vaigistamiseks veel vahe. Ah et Anto seal eemal na s akk, hoopis vaike ja kurb...? Ei tea, kes see oli, kes ulike Kivikuninga kui kaltsutite oma haardesse sasis ja künnivagude vahele jaise sodi

e pressis? Ja kes see oli, kes tugevaid hoope jagas, nii et tulesademed silmist lendasid?

Armin püüdis juustest ja näolt pori peoga maha tõmmata, aga tundis, et ajas sopa vaid läiali. Mis parata, tuleb sellisena - outa. Hull küll, aga otsejoones peab pörutama Keldri juurde, munda kiiremini, seda parem. Vidrik on ainus, kes mingi pääse- lee oskab leida. Kust teda otsida? Traktori jaamast?

Pole vist suurt mõtet, pealegi ei ole just eriti meeldiv ennast nmsugusena sealsetele tavotiöökikutele näidata. Üldse võtab linnupettele jõudmine siit viimasest pärapörgust nii palju aega, et tööpäev saab enne otsa ja õhtupime ammu käes. Vidriku juurde koju, mis muud!

3

«Sind ma just otsingi.» Pearaamatupidaja Kukk kohendas oma niigi laimamatult istuvat tumedat pintsakut, veendus kiire harjunud liigutusega, et kaelaside on otse, ja osutas kaustale oma käes. «Vajan kiiresti mõned allkirjad.»

«Jah? Kohe, kohe...» Kustas läks oma kabinetti, Kukk kannul, «Milles asi?»

«On viimane aeg esitada hagi nende kolhooside vastu, kes möödunud aastaseid arveid pole tasunud.»

Kustas jäi oma töölaua taha murelikult seisma.

«Kohtusse kaebamise allkirja andma minu käsi ei taha tõusta, sa tead.»

«Võlakohustused ja hell süda ei sobi kokku,» nentis Kukk kuivalt.

«Ootame siiski veel. Möödunud sügis oli eriti raske, saagid kõigil närud. Naturaaltasu maksta nad ei jaksanud, mäletad küll?»

«Loomulikult. Seetõttu tegimegi ümberarvestuse raha peale.»

«Ehk tasuvad selle aasta arvetega koos ka eelmise aasta võlad?»

«Looda sa seda. Mina olen ammu selles eas, et muinasjutud jätavad mind külmaks. Nad ei suutnud jah toona maksta, näpud olid mitmetel tõesti põhjas mis põhjas. Aga millest tänavune sügis parem on? Kaldun arvama, et ka järgmisel aastal peame kohtult abi otsima, et käesoleva aasta maksujõuetuid korrale kutsuda.»

«Ütlesid õigesti, maksujõuetuid. Isegi va' vikatimees ei võta sealt, kus midagi pole.»

Kuke hoiak oli äärmiselt jahe.

«Eksisin väljendusega. Nad pole minu arvates niivõrd maksujõuetud, kui et tahavad omi nappe ressursse kasutada endi arvates targemini, tulutoovalt.»

«Sa ometi ei vaidle, et neid tõukab sellisele teele kibe puudus?»

«Ei vaidle. Aga meid sunnib kohtumaja uksi kulutama kah vajadus, samuti kibe. Traktori jaam pole heategev asutus.»

Kustas vaikis.

«Näen, et sa mind mõistad.» Kuke hoiak muutus veidi pehmemaks. «Me ei ole ülekohtused, nõuame vaid oma. Meil on vaja kätte saada tasu tehtud traktoritööde eest.»

«Tean. Ja ometi...»

Kukk vangutas etteheitvalt pead.

«Tahad, et meie inimesed palgata jäävad? Kas sa traktori jaama eest enam hea ei seisa? Mis ootamisse puutub, oleme seda teinud lubamatult kaua. Minagi lootsin, et härrased kolhooside esimehed suvatsevad ehk aumeeste kombel käituda, õierdavad võlad ära. Nüüd on nad muhtunud sedavõrd ülbeks, et ei palu enam viivitustki. Mitmed ütlevad irvitades kolhooslastest, et nad keelduvad maksmast. Kuulsid — keelduvad!»

Kustas uuris dokumente. Kukk silitas peoga oma täpsesse otselahku kammitud pruune, halliseguseid juukseid, nagu ta tegi alati siis, kui miski ei meeldinud.

«Kustas Lokk, oled traktori jaama direktor. Kordan, sinu kohus on Linnupette traktori jaama ja tema inimeste eest hea seista. Palun kirjuta alla.» Kukk muutus järjest pahasemaks. «Miks pean mina oma kallist aega ja energiat raiskama, et sind korduvalt veenda asjas, mis on päevaselge ja tegelikult juba ammu otsustatud.»

«Rajoonikomitee ei vaata sellele hea pilguga, et kolhoosidele paragrahvi toetusel turja kargame. Tahaksin teada, mida arvab Pihlak.»

«Temal on lahendada hulga keerukamaid, pakilisemaid asju» sõnas Kukk veendunult. «Ma ootan, direktor.»

Sisehääli keelas kategooriliselt, kohtusse kaebamise paberitele alla kirjutada ei tohi. Aga teisest küljest — kolhooside tõrksuse tõttu jääb traktori jaam tööpoolest oma pargarahade gag! hätta! Eelmisel kuul juba jäid, ees ootab ilmselt veelgi komplitseeritum olukord. Mida teha?

Vneed, allkirja paned siia...» juhatas Kukk. Kustas ei võtnud sulle peadki pihku.

«H!»

Ilumine oli sedavõrd järsk ja lõplik, et Kukk haaras kummitest nohisedes laualt paberid ja vanus kurja, mida hiliselt kunagi ei teinud. Vaatus ükselt korra tagasi. Isegi midagi sapist öelda, lõi aga narviliselt kaega ja...

Kustas ja lau aarde seisma. Raamatupidajal on tulemus vihas tuda. Direktoril peaks tõesti olema esikohal oma tase kaekaik, sragu teistest mis saab. Ja ometi — kohtuga võtta, kus nagi midagi ei ole? Keegi ei jata ju lõpu võlgu maksinata. Aga jah, traktori jaamal on aha vaja. Ega muud, tuleb iga esimehega üuesti kõnelda, et neid veenda. Kurja kohtukull asemel peab leiduma ilikum, pehmem lahendus!

Kustas astus akna juurde. Häkkas üsna hämaraks kliskuma, kellaaeg ei olnud veel kuigi hiline. Mis parata, novemori pole juba seljataga, hilissügis käes. Päev-päevalt muutub üha süngemaks, pimedamaks.

Süngemaks... Nagu ikka tegevusetult olles hakkasid piinavad mõtted otskohe kuhjuma. Et neist vabaneda, tõmbas Kustas jopi selga, võttis mütsi.

Ta oli pooles koridoris, kui trepik... nule ilmus Mari-Elts.

«Kustas,» hüüatas ta naeratades.

Mees peatus ja silitas pilguga Mari-Eltsu tihedaid, kohevaid juukseid, ta väikest ümarat lõuga, pehmeid huuli, jõudis suurte helepruunide silmadeni. Mari-Elts jättis ääretult armsa, voodi abitu mulje; hetkel näis ta olevat mallegi tük pisut nures. Ja misugune ime inimese näol oskas ja suutis olla kaval ja alatu, hoolimatult pettal!

Kustas kiirustas välisukse poole. Ta kuulis, et Mari-Elts teda ei kord hüüdis, aga lisas sammu. Hetkel ei jatka jõuga ega terahu temaga kõnelemiseks. Minema ait, välja... kahuga, kus pole ainsatki hingelist, kus ei rebeneks ikka ja jälle veritsema haav, mis niigi põrgulikult valu teeb.

Rutates sammus Kustas läbi kõleda, raagus pargi uue töökoja poole. Ega sinnagi pole õiget tahtmist sisse astuda — paratamatult kipud kaaluma ja uurima, kes meestest teadja pilguga altkulmu sihib, kes püüab irvet varjata.

Parajasti väljus Oksmägi töökojast ja tuli talle vastu, oma suures hallis talvepalitus tavalisest veelgi kerekam. Ei jõutud

paari lausetki vahetada, kui eemalt hakkas kostma traktori-mürin. On mõnel raudloomal jälle midagi häda, et nii õhtu eel siia tormab? Kes?

Lähenes roomiktraktor. Ahah, Töldsepp. Vähemalt hääle järgi tundus masin küll heas korras olema, ainult et kuidagi nagu äkiline, kärsitu, kurjapoolne.

Kui Armin ülemusi märkas, tahtnuks ta otsa kärmesti ringi keerata, aga oli juba hilja. On see tänane alles võimsalt supernöögi päev, kirus ta endamisi. Vägeva tööotsa keeras Anto nahka, Keldrit kuradit põlnud kodus, ja nüüd on siin ootamas kaks meest, keda üldse näha ei tahaks. Keldri naine ei osanud muud arvata, kui et Vidrik on töökojas. Võib-olla ongi, aga näe, keerubid on ees, mõõgad nuhtlemiseks käeparast. Nad neetud hakkavad ju kohe põhjalikult pärima, aina üks ja teine, üks ja teine. Riided on paksult poriga koos, nahavahe märg, kondid valutavad kaklemisest, kõrv kumiseb. Kurat ja põrgul! Kustas Lõki viipe peale peatas Armin traktori, laskis tuurid madalaks, hüppas maha ja jäi ootama, mis edasi saab. Pagan küll, nagu lõhna peale tuli kusagilt pooljoostes veel ka Joosep Lahka, vanaeidelik lõualöksutaja....

«Mis juhtus, Töldsepp?» päris Uksmägi.

Armini peas möllas lootusetu segadus. Mida vastata? Sant lugu, et Keldriga ei saanud nõu pidada. Poiss loomulikult jookseb varsti siia, moka tõllakil, ülemustele kaebama. Paremini toimunud ise paari sõnaga valgustada, nii napilt kui võimalik.

«See teie pailaps Laanepüü Anto on segaseks läinud,» ütles ta valjusti. «Koleda solvumisega, et teda vigase käe pärast sõjaväkke ei võetud, kargas mulle täna keset selget päeva ootamatult kallale ja peksis mu läbi, enne kui jõudsin asjast arugi saada.»

«Mis jama sa nüüd ajad, mees?» põlastas Lahka kärmelt. «Et keegi sind kaks korda järjest lüüa saaks, ilma et vastu virutaksid! — niisugust meest pole veel maapeale tehtud.»

Armin saatis Lahka poole vihase pilgu, sülitas.

«Ära plagise, tola!»

«Sattusid ometi kord õige mehe rusika otsa,» parastas Lahka õelalt. «Andis sulle teenete kohaselt ja vajutas lõpuks, mudavanni kosuma, mis?» Lahka naeris mürgiselt, tal oli Kivikuninga vastu juba mõnda aega kõva vim. Sihib, näo, jultunult tema naist, topib ennast alailma Elleni autot, putitama ja mine tea, mida veel.

«Selle poisirajakaga mina enam koos ei tööta,» direktor,

Armin otsustavalt. «Pane ta kelle juurde tahes, mulle tules aitab. Igal inimesel on õigus rahus elada ja töötada

Willest tüli tekkis?» päris Kustas rangelt. «Kus?»

Armin ei vastanud, välgutask vaid tigidalt silmi. Ta nägu oli nii kuri nagu ei kunagi varem.

See mees võib äkkvihas tont teab millega hakkama saada, mõttes Kustas ja kohe kerkis talle silme ette Mart Pargase kreenuke kugu. Anto on suur ja tugev, virutas vähemalt vastu. Mart aga kadus jäljetult, päevapealt. Kas tulivihane Töldsepp tõesti viimaks...?

«Sa oled nii kuramuse jõhkra olekuga, Kivikuningas, et võid kinnida peale inimese rahumeeli teise ilma saata ja ükski närv ei liigu,» kostis Joosep Lahka õela irvega pipardatud ütlemine kustase äreva mõtte sekka.

Armini pilk muutus varjundi võrra tumedamaks ja kui direktoril poleks juures olnud, aidanuks Joosepit üksnes kärmed jalad.

«Kus sa täna töötasid?» uuris Uksmägi.

«Ah...?» Armin ei tahtnud mingi hinna eest vastata. Head valet ei suuda selle ärapõrutatud peaga paugupealt välja mõelda, taipas ta, tõe ütlemisega aga sööb ju niihästi enda kui Vidrik Keldri lollisti sisse. Aja võitmiseks katsus ta nagu motlikult hõõruda lõuga ja kratsida kukalt, aga kogu näopool oli tugevasti turses ja eriti kõrv puudutamisel koledal kombel valus.

Arminile tuli hülgav idee.

«Kuidas...?» küsis ta valjusti. «Ma ei kuulnud, partõrg vist nagu ütles midagi?»

«Küsisin, kust sa tuled, missuguses kolhoosis olid,» kordas Uksmägi.

«Ah...?» Armin pani peopesa kumeralt kõrva taha, et paremini kuulda. Ta kummardus Uksmäe poole ja päris: «Mida?»

«Ära tembuta,» pahandas Lahka. «Ega me sind nagunii ei usu. Sina nüüd äkki ei kuule...»

«Ah?» päris Armin kangekaelselt, muud teed ei olnud. Ei tohi ühelegi pärimisele vastata — ja ega ta ju saagi, kui sonakestki ei kuule; kurti mängida pole kuigi keeruline. «Näete nüüd ise, kõrged ülemused, mida see teie korralik ja reskujulik poiss minuga tegi. Jah. Virutas mulle nii kõvasti vastu pead, et võttis kõrvakuulmise ära. Mine tea, kas hakkangi enam kuulma? Mis? Keegi ütles midagi või...? Ah,

kuradile...» Armin laks longates traktori juurde tagasi, ronis vaevaliselt kabiini, pööras masina ringi ja sõitis minema. Tuleb tahes-tahmata Keldri juures kodus passida, kuni mees lagedale ilmub — mingu kaua läheb...

4

Ehkki päev oli olnud päikeseline, jõudis jahehall sügishämarus ikka kohale ja muutus kiiresti külmaks pimeduseks. Juba polnud enam näha Sabata küla küntud ega kündmata põlde, ei hädist talivilja orast, üks kidur kõrreke teist hüüdnas. Ka väga hoolikalt vaatamisel ei tabanud ära midagi, mis Hallajõe kõrgel kaldal nuku tses, polnud näha jõe ennastki ainult väikse kohu osutas paika, kus raudkülla veegi Hallajõgi oma tujukalt vonklevas selgis mõttikult, aegamisi voolas.

Jõeäärarvas paknevi Halla-pere mitmesoplane, valjust varjates mitte eriti usaldustarvatav elama rookas alati liste naerust ja k'getest. Juba tormas mõn õue üks ajas teist tagi, kolmas hüües uksel misama selgest elulustist. Tana aga valusess siin vaikas. Lastepere istus sõnatult, elumunna koog, tasahilju lekke mängitava koldetule ääres kobaras koos. Hallar, soojas ruumis keerles ringiratast sonatu kuisimas.

Ka kämbriis oli vaikne. Lamp poles õige madalaks keeratud tahiga ja valgus ei jõudnud laudina servast palju kaugemale. Ega toas midagi uhket näha poleks olnudki. Ümmarguse laua ääres olid mõned aastatega üsna tume laas maardunud kerged toolid, üle põranda joosaks halli-kollast triipu vana, hõõrseks kulunud kaltsuvaip. Iga seinagaates asetses vood, kirjutest lappidest tekk üle tõmmatud.

Ukse kõrval ma lala aseme serval istas Kati.

Ta siltas nellalt Antol pead ja sosistas:

«On see tanane päev ikka imelikult hull küll...»

Poiss püüdis noogutada, aga kuklast lõikus labi terav, lai valutrip.

Kati tunnetas seda.

«Ole hasti vagusi,» ranastas ta. «Usa, hommikuks on hulga kergem.» Jälle libises Kati kare, õrn kas, ühe Antol juuste.

«Ela on imelikult seatud,» jätkas Kati vaikelt. «Eiad ühtvõisi päevast päeva, ikka poole oo ajal lauta, peale hommikust lüpsi korraks koju, pärast jälle sama tereis ja too. Grupis on palju lehma, piinab käed päris ära. Ohtu tuleb kätte nagu ikka,

melagi erilist ei juhtu. Siis aga satub üks imelikult hull päev tõrka, loobib sind heast meeleolust kõige viimasema musta muude sekka, pärast jälle tagasi natuke kergemaks... Ja võib öelda uuesti kogu maailma segi keerata. Kust võtta jaksu, et ka õige pahas olukorras vastu pidada?»

Anto avas silmad, tahtis midagi öelda.

«Ole pai, ära praegu katsugi rääkida,» keelas Kati. «Sul ju kummeli kompress, hoia ilusti. See võtab suurema paistetuse maha, parandab suu ja põse jälle korda.»

Anto seadis pea mugavamasse asendisse.

«Sedasi on veidi parem, jah?» Kati vaatas tuhmi lambitule kaudu Anto kahvatut nägu, uuris ta tõsiseid, kurbi silmi. Poisi silmad, lihedad kulmud olid ninajuurele kokku tõmmatud, nägu õhukas, lõug kangekaelne.

«Mõistan, mõistan, oled tagedust ja kättemaksuhimu kaelan!

Sellest tundeist peab lahti saama, muidu võib juhtuda õnnetus. Sa vist muregad minu üle, et olen oma juttudega liiga ja arust, vanamoodne ja mis kõik veel. Aga ma ütlen sulle, et kurjale samal kombel vastu minna pole õige. Ei saa ühtegi homme jälle te nefeist rusikatega lõhkuda, nagu tana...» Kati ohkas sügavalt. «Ütlema imelik päev... Hommele jooksin kargajadest enne õiget aega koja, saatsin su laupettele sõjakomissariaati — ja hoidsin kõigest jõust nuttu. Kui kaldarannast üles ronisin, hüvastijätuks viipasin ninauku vahele kadusid, ol mul tunne, et suur tükk elust enesest on lahti kistud ja läheb jga samaluga aina kaugemale. Keegi ju ei tea, kas jaetakse sind Eestisse või saadakse kuskale Venemaa põhja. Aasta eest saatsin tapetud samal kombel Eerit, meel kurb ja süda ääretäsa valu täis. Ma ei võta, äga ilma ma läbi ei saanud... ei siis, muid. Mõistan küll, et sõjaväeteenistus on noortele meestele õiglane ja riigile tarvilik, aga ometi... Ja ku sa siis keskvald tagasi tulid ja ütlesid, et sind välja praagiti, olin äkki õnnis, et kas või laula. Mu kallakallis Anto jääb koju, juurdel Tore ju. Ja kui omale karmesti tööriided selga heideti, et päev ilmaaegu raasku ei läheks ja uuesti silmist voolust, ol mul südames hea rahulik tunne. Mõtlesin, et edasi kõik selge ja lihtne. Aga näe, mis veel varaks oli... Tuli pojake koos õhtupimedusega, üleni porine, nagu verine ja jätanud, suu puruks... Hea veel, et mingi auto peale said, ilal sa muidu oleksid jõudnud. Tubli mees, see autojuht.»

Käti ohkas

«Tõldsepp on esimene halb inimene, kes sulle elus ette juhtus...»

Teine, pidi Anto peaaegu parandama. Teine, memmeke! Esimene ja ääretult metsik on Joska Mügerik, mõrtsukas. Aga ta ei olnud temast seni kodus rääkinud ega tee seda kunagi. Koduseid ei tohi häirida, pole neil vaja samuti piinelda kui temal. Pealegi otsustas ta kindlalt juba mõni aeg tagasi, et enam Mügerikule ei mõtle, jätab kättemaksuplaanide haudumise. See toimus tollel kurjal, rängal päeval, mil ta Mügeriku üle tahtis omakohut mõista ja granaat peos teda Suurekivi ääres ootas. Kavatsitava teo kogu ohtlikkust, alatust ja lubamatust taipas ta täie selgusega alles siis, kui ta oma tegemata jäänud teost üdini ehmununa traktorijaama tormas ja granaadi Kustas Loki ette lauale pani. Iial ei unune, millise süüdistava pilguga direktor talle otsa vaatas. Alatiseks jäävad meelde rasked sõnad, mida ta temalt kuulis.

Jah, samas sündiski lõplik otsus. Selle kinnituseks võttis ta õhtul koju jõudes taskust isa tehtud väikese puuhobuse ja vaatas seda nukralt. Ei lähe päevagi, mil ta sõrmed seda ei puudutaks, ja alati teeb see haiget, tuletab terava valusähvatusena meelde hukkunud vanemaid, ohutab kättemaksule. On mõistlikum, kui tilluke mängukann puhkab laekas — armastus ema ja isa vastu püsib niigi hellana hinges, alati. Hobu leidis koha kummuti salalaekas, tigesta jahinoa juures. Ainult korraks vaatas ta Mügeriku talu õuemärki noa käepidemel, tõrjus silme ette kerkiva Joska võikalt irvitava näo eemale — ja kummaline, sellest hetkest peale oli tal nagu veidi kergem elada.

Käti leebe hääl tõi Anto tagasi tänasesse — halba, inetusse, raskesse.

«Mõtle, kui paljudega sa oled kokku puutunud, kõik on olnud tublid ja mõistlikud,» trööstis meem. «Ja ega Tõldsepalgi viga polnud. Opetas lahkelt ametit, söötis-jootis, isegi ülikonna kinkis. Usu, häid inimesi on sada korda rohkem, kui halba... ei, häid on tuhat korda rohkem!»

«Mis saab edasi, ema?» küsis Anto vaevu huuli liigutades.

«Eks homme pead minema direktori jutule. Kustas Lokk on tark, teab kõike, mis ja kuidas. Tema aitab,» sõnas Käti veendunult.

«Aga miks Tõldsepp nii alatu on, uskumatult ahne ja julm?»

«Sul on pikk elu ees, poeg. Kohtad vägagi erinevaid inimesi,

uskumatult ka halbu. Kõige tahtsam on, et sina ise alati heaks ja ausaks.» Käti puudutas huultega poisil juukseid ja lisas: «Heaks ja ausaks, pojake...»

5

Ilmamaras ruumis, mida valgustas vaid roheka kupliga kirjutustaua lamp, seisis Anto Laanepüü. Juba hulk aega polnud ta lausunud ainsatki sõna. Valkis ka Kustas Lokk. Ta oli pakunud Antole istet, poisil aga raputas eitavalt pead. Ja kuigi Anto ise direktori üles otsis, et temaga kõnelda, tuli Kustasel tulemise põhjus päris sõnahaaval, peadegu et poolvägisi kätte kutsuda. Anto polnud kunagi eriti jutukas, praegu aga eelistas hoopis vakka olla.

Ille õhtul Tõldsepa ägedat manamist kuuldes ei osanud tema süüdistusi kuidagi tõeks lugeda. Kõlm marraskil, jook paistes, kõrvakuulminegi kadunud. Selle taga ei võinud olla Anto, ei. Kui poisil aga täna siia ilmus — silm kitsaks nukuks tursunud ja sinine, huuled puruks pekstud, lõual rasked norgijaljed — oli pikemata selge, et meeste vahel toimus tõepoolest äge kokkupõrge.

«Kas sina löid esimesena?»

Anto ei öelnud sõnagi.

«Oolan vastust.»

«Me... alustasime korraga.»

«Ii?» Rusikatega ei kõlba ometi teisele kallale minna?»

«Ii,» nõustus Anto, «ei kõlba.»

«Oled kõvasti märgitud, aga ka Tõldsepa on parajaid muhke ja vermeid. Võid arvata, et mulle taoline lugu sugugi ei meeldi.»

Anto pea vajus norgu.

«Uskuge, mulle endale ka mitte,» tunnistas ta. «Mul on väga kahju.»

Miks sa ei püüdnud asja sõnadega sirgeks rääkida?»

Anto tõstis pilgu ja oli tunda, et nüüd kohe kuulab Kustas talle kokkupõrke kohta midagi väga täpset ja põhjalikku, kuid ta Poiss kehtas vaid ebamääraselt õlgu, jäi silmitsema aknalaugust nappi hommikuvalgust.

Mõistan, sa ei taha pealekaebaja olla,» sõnas Kustas, «aga õigustust tuleb anda.»

«Kas sellest tõesti ei piisa, kui kinnitan, et ma Tõldsepa

enam kunag' koos töötada ei saa? Kõik peaks olema ju aru saadav.»

«Olgu Remondiperiood on samaväärtne kui kaes, töökoja juhataja määrab, mida tegema hakkad. Tulevaks kevadeks aja paberid korda. Saad traktori, hakkad asendavalt tööle.»

«Aitäh!» Anto oli väga tänulik. «Suur aitäh,» kordas ta ukse laurest. «Ja head päeva.»

«Head päeva, Anto.» Inimestel on kena komme soovida teineteisele head päeva. Head. Aga mida ette võtta, et päev tõesti oleks ja tuleks hea? Kuhu peletada nariiv sadamevalu kiiva kiskunud elu pärast, kuidas tõrjuda püüv kõhklus toonarele ees? Mil moel jagu saada visalt pead tõstvast kahtlusest, et ta ei oska traktori jaama ni juhida, nagu vaja? Linnapettele tööle asudes kujutas otsekohe arusaam, milline peaks olema ideaalne traktori jaama direktor — aus, tork, lahise julguga, asjatundlik, võimekas organisatsioon, eriliste juhitudustega. On ta sellele uulale mudelile pisutki läheneda suutnud? Kah, eks mitte, ehkki valdavaal tarkusi juurde kogus. Töötas rüüslalt? Kuidas siis, loomul kult. Viimasel ajal naab aga järjest selgenema, kui vahe tegelikult teab. Tunnetab tõsist vastuolu traktori jaama ja kolhooside vahel, ent ei oska selle lagunemise kuldagi tabada. Põhjuse avastamiseks ega siivastamiseks pole õigupoolest mahtigi, ikka tuleb miski koldest läheneda st nõudev naga raginal vande. Et asjade seisu põhjan, mõista, peab olema põlvne maanases, kogu elu hinge ja sidamega alla põllumulla kaljes kinni olnud inimene.

Kustas heit's plüü õue. Põlvne pimedast lommikust saab varsti hall keskpaev, on vaimane aeg tegutseda. Edesest tanaesse astunud nurede talgas ootab lähendamist kaklus. Habi e lange aksnes Tõlasepa ja Anto õlgadele, sellest vajub paratamatult õige saar, kivilaske kootem ka direktorile.

Nä edas ei saa, pidevalt ketkib esile aus, pettusi ja juurdekirjutus. Neie ei tule lõppisemi, kuni traktori jaamas toetavad n'isagused mened naga Tõlasepp ja Kelder. Selge, et just nemad on karja juur. Aga Kelder on urosav, pargulikult kaval, lühen süda stastest alati punilana välja.

Õigupoolest tuleks istuda rooni taha ja keerata minna Linnupette alev, saunas. Peaks sõitma otsejoones rajoonikomiteesse ja pidama Arno Pihlaaga maha pika jutu, kiskugu see kuitahes nakkuseas. Tema mõistaks kuulata, aitaks arutada, oskaks edasiseks enk midagi toekat karte juhutada.

Kustas muigas, meel mõnu. Jah, eks Arno tuleb talle vastu,

brilikuks tervituseks ette sirutatud, arvatavasti rõõmus-
toopoolst. Ta on heatujuline, energiline, vast pisut püsi-
... ja aega on tal vähe. Rõõgiks hästi lühidalt Anto ja
... kaklusest see aga kergitab paratamatult üles
... ja petmise sada korda lahvalutatud teema. Äärmiselt
... kivilood aina korduvad — direktor, tugevat kätt pole
... lisaks peaks avameelselt lagedale tooma mure, et vahe-
... kolhoosidega on kõvasti k. v. kiskunud, ollakse k. h.
... vaenlased. Neist asjust nap sõnaliselt kõnelda pole võ-
... kas Arno on mahli? — Lood on tõssemast tõsise l.
... jaoks jagub aega kindlasti. Neetud olukord, minna on
... ebameeldiv, aga minemata jätta pole õigust...

... päev oli hõmar ja unine. Puude maagus, mustjaks veti-
... asad nõretasid raskest udust, poetasid aeg-ajalt kurvalt
... mure tilga.

... Lahka se sis akna juures ja vaatas tanavale. Jalad
... lasid vasima, ta oli oodanud juba kaua. Peaks ehk trak-
... ma helistama, viimaks otsitakse taga? Ei, siis paritakse
... kis oled — aga seda, et ta otsejoones rajoonikomiteesse
... esimese sekretäri jutule trügib, ei tohi keegi teada.
... pogan see Pihlak ometi jääb?

... lalt lahenedes paraja kiirusega hall, porine «Pobeda» ja
... maha ees. Taevale tänu, viimaks ometi!

... etär tajus millestki seletamatust, et tulemus tuleb. Ta
... lis oma niigi korras soengut ja istus laua taga rõhuta-
... rigena. Kui Arno Pihlak sisenes, naeratas naine talle
... ali vastu, põsed kenasti roosad.

Arno noogutas tervituse, markas siis Lahkat ja torkas talle
... pihka.

«Mis traktori jaamas uudist?»

«Oleks väga vaja raakida...» ebales Lahka. «Tähtis jutt...»
... midagi, astu sisse.» Arno läks ees oma kabinetti, Lahka
... nud sammugi maha. Ta sulges hoolikalt ukse ja kontroi-
... s see ikka tõepoolest korralikult kinni sai. Kärme p. d.
... hindas ta ukse head nahkpolstrit, v. lksas korraks ruumis
... vaadata ja jäi siis aupaklikult ootama, mil Pihlak teda
... tib.

... las üldse alustada? Imelik, sai siin ukse taga terve iga-

vik aega oodatud, aknast pikalt välja vahitud, aga hakatuse-
sõnu valmis mõelda ei märganud. Viimaks lipsavad nüüd
ähmis äkki liiga lamedad otseütlemised? Ettevaatust, neid ei
saa enam kuidagi tagasi võtta. Pihlak tabab ära siiatuleku
tegeliku tagamaa, naerab ta välja, saadab habiga minema.

«Võta istet. Mis südamel?»

Uldiselt vägagi jutukas ja sõnaosav Joosep Lahka ei teinud
suudki lahti, otsis palavikuliselt just seda kõige lõõvamat
algust.

Arno Pihlak uuris paari-kolme kirja, mis ilmselt tema ära-
olekul lauale olid toodud ja tõstis pilgu.

«Jah?»

«Ma... hm... ei ole mul kaugeltki meeldiv rääkida, aga...»
Joosep vajus toolile, kehtas end närviliselt.

«Kas tervisega viimaks sandisti, et ilme nagu veidi hapu-
võitu?»

Joosep vangutas väarikalt pead.

«Oma tähtsusetu tervise pärast ei tuleks ma ju omelt esi-
mest sekretäri tülitama»

«On Linnupettel miski viltu?»

«Jah, nimelt. Traktorijaamas on asjad täitsa käest ära.»

«Juhtus midagi?»

«Või veel...» Lahka hääl vajus peaaegu sosinaks. «Oli seni,
mis oli, aga nüüd läheb ju lausa tapmiseks.»

Arno kergitas kahtlevalt kulme.

«Ehk selgitad?»

«Meie kuulus Kivikuningas, juhtkonna poolt ärahellitatud
Töldsepp pekstis eile Anto Laanepüü poolsurnuks. Mine tea, kas
poiss üldse ellu jaab.» Joosep ehmus pisut oma vanaaste sõnade
üle. Ta ju kuulis eile õhtul oma kõrvaga Töldsepa kuitmist, et
just nimelt Anto alustas, taale hallununa kallale kargas, too-
reid hoope jagas. Viimaks oligi nii, ja poisil pole kriipsugi viga
kõljes? Oelut pehmendada pole aga mõtet. Asi tuleb esitada
võinse piirini rangalt, et võimalikult äkilisemalt mõjuks. Sel-
lest jõledalt takku taas mehest peab lahti saama! Anna mehkel-
dab Elleni ümber, pakub ab. sen. sekeldab, kuni... Olga
see vastik naistekätt neetud!

«Ei või olla, Töldsepp õpetab Antot juba pikka aega, nende
labisäämine on minu meelest rohkem kui hea.»

«Kui tõsine põhjus vahele kuulub, võivad ka kõige suurema
südamesõbrad muutuda metsikuks ja verejanuliseks.» Lahka
naeris paljuütlevalt, suunurgad allapoole kistud. Ta libistas

kutaks sõrmedega läbi oma õlgkollaste, rasvaste sirgete juuste
... silmi. «Huvitav, kas rajoonikomitee sekretär tohib
... misugust masti mees, kes ausa nõukogude inimese sõna-
... litleb? Luba küsida, miks sa mind e. usu?»

«Tõsisest kokkupõrkest oleks Kustas mulle otsekohe teata-
tud.»

«Arvad?» Lahka vangutas põlglikult pead.

«Loomulikult. Või Üksmägi.»

«...» Lahka hukkamõistev ilme näitas selgelt, mida ta
... jutust peab; hääl kippus kahedaks. «Sinu meelest
... ja partorg kangesti kibelevad ebameeldivaid asju
... kella külge riputama, jooksevad ümmisjalu ette kandma?»

«...» Arno uuris Lahkat. Mehe kõnnad põsed olid ärevuselapilised,
... huuled inetus õelusemuiges. Selle inimese sõnu tuleb
... usnagi ettevaatlikult, teadis ta. Traktorijaama nõukogu
... kantel oli Lahka korduvalt mõnegi tühisevõitu kõrvale-
... hõimise suureks paisutanud, jahvatas sõnaohtralt, ülepingu-
... listada. Enamasti ajendas teda rumal, kiivusest kas-
... larm peaaegu iga siledama valimusega mehe suhtes.
... on tänase jutu tagamaa?

«...» Lahka oli surmfõsine.

«Võksin praegu sügavalt solvuda ja omad järeldused teha,
et sa mind ei usu — mind, ametiühingu esimeest, ausat ja ri-
ikorraale igati truud inimest. Aga mul on sinust hale. Jah, kui
... suhteliselt uuest mehest kõrgel ametipositsioonil. Ja
... ohju on ka Linnupette traktorijaamast, kuna ma ju ise seal
... ootan. Pingutan selle nimel, et meil kõik asjad oleksid kor-
... rikujulikus korras.» Märgates, et Arno Pihlak tahab
... segada, lisas Lahka kiirustades: «Kordan, palju e. puu-
... ja Töldsepp oleks eile oma käed veel kord verega mää-
... »

«Veel kord? Oled äge süüdistama.»

«...» Lahka küllap minust paremini, et nimelt Töldsepp tegi Mart
... paskle otsa peale.»

«Vilab,» keelas Arno. «Pargas on jah kadunud, teda otsi-
... Juurdlus pole asjade tegelikku käiku veel välja selgi-
... »

«Ei selgitagi, seft Töldsepp on kuratlikult kaval. Lõi Par-
... ägedas vihahöös maha, ja laiba peitmine oli temasuguse
... tuhi asi. Eilse sünge sündmuse kohta ma kõiki üksikasju
... ei tea ega oska seetõttu öelda, mis või kes vahele tuli, et
Töldsepp ei jõudnud Antot teise ilma saata. Puudu jäi sellest

küll vaid karvakese jagu, kindel. Pead selle üliohtliku kurja tegija siitkandist minema kupatama. Oige paik oleks tal tegelikult rootsi kardinale tagal»

«Miks Loka mulle ei teatanud?» Pihlak küsis seda poolihääli, rohkem nagu eneselt.

Joosep Lahka kummardus veidi ettepoole, suunas terava pilgu otse Arno Pihlaku silmadesse.

«Olgu sulle teadmiseks — Loka endaga on lood hullemast hullud. Polnud ta varemgi mingi jutumees, aga viimasel paaril nädalal on lausa tumm, vahel ei saa paarikordsegi küsimise peale vastust. Ja arvesta, Tõldseppa ta hoiab. Kivikuningas on traktorijaama tugisammas, tema peast ei tohi langeda karvadeki!»

«Kipud kõike suurendama, see on sul vana viga.»

«Eks ausat tõe ütlemist ole varemgi ei tea milleks püütud tembeldada,» pahandas Joosep. «Räägin sulle puhast tõtt, pead seda meeles. Usu, Lokil on hingol midagi eriti rasket. Ka teda vaevab, et ta peab täna-homme kolhoosid kohtusse andma? Pikka aega on ta mulle, raamatupidajale ja teistele kõvasti vastu raiunud, aga kindel, et varsti saame temast siiski jagu. Pane tähele, Pihlak — minul on tõsimeeli tunne, et kui veel üks väikegi mure Lokile praegu selga vajub, on selle mehe jõud otsas. Usu, ta murdub. Rängalt ja päriseks.»

«Loodame siiski, et tal murede mõõt veel pilgeni pole,» muigas Arno.

«Kipud mu sõnu naljaks pöörama, mis? Ilmaaegu. Usu, sellel mõõdul on juba kõva kuhi peal, ehkki ta seda ise vist ikka veel ei tea...» Lahka püüdis end pidurdada, aga rääkimiseis oli suur. Tõldsepa kohta saigi ülearu mustades värvides ütlemisi pillatud, las mõni muu teema parandab seda veidi heledamaks. «Mingist ebamäärasest loomisest pole kasu, varem hiljem saab Loka paratamatult tõe teada. Ja just nimelt see lõob ta lõplikult rööbastelt.»

«Tõe?»

Joosep madaldas jälle häält, oli põnevil.

«Korneli plika vedas ausat meest jõledalt alt. Läps ju tegelikult teise mehe siksitud! Aintus, kes veel midagi ei aima, on Kustas ise.»

Arno oli masendatud. Lahka tuleks jalamaid jälja visata kohe. Aga oleks sellest abi? Vastapidi, jutuveiski jahvata veelgi hoõksamalt. Mida ette võtta, et sellised ütlemised Kustase kõrvu ei ulatuks...?

«Muu sind ei usu,» ütles Arno jahedalt. «Keelan laimu levitamise.»

Lahka lõi üleolevalt käega.

«Kriisa-poiss, see tite tegelik autor käib ühtelugu noorproual. Loka Lokki kodus pole. Olen ise näinud, oma ihusilmaga.»

«Isa juhtub kõike. Eriti sageli seda, et pahatahtliku pilgu põrmitsetuna tundub mõnigi lugu kahtlustäratavalt tegelikult on kõik aus ja puhas. Ka mõnede poolt muideks peetavad külaskäigud.» Arno toon oli teravalt ette-

«Ma ma mingi keelekandja ole,» tõrjus Lahka, «mul on Loka ja tubli mehe pärast hing otsata haige. Ta võtab töö- ja kovasti südamesse, on raske pinge all — kole õnnetus ju, et ta muu vaeva sekka ühel heal päeval kogemata valusalt talle kuulub.»

«Laim!»

«Tõde. Üldse imede ime, et see veel temani jõudnud. Inimised teavad ju kõigest kõike ja aina latravad, dood muudkui lendavad suust suhu... Aga Loka on siin- ja seal päris võhivõõras mees, pealegi kõrge ameti peal — kes talle ikka otse näkku sõandaks ütleva minna. Lisaks sinuga ühele ja puha.» Lahka ohkas sügavalt. «Varem-hiljem tuleb midagi siiski paratamatult salamisid läbi, toimub ränk lahhi. Eks kulakuplika lendab laias kaares Linnupettelt...»

«Loka lõob talle sule sappa, kindlamast kindel. Aga...»

«...temast endast?»

«Ei luba, et sa Kustast Lokist ja tema naisest sel kombel...» kehtas Arno kurjalt.

«Ja ometi aru, inimene, räägin sulle kui Loka sõbrale, et üks toeks olla — ta on juba mõnda aega niigi väga sünges...»

«Ma ei taha seda lõba enam kuulata. Kohtus on Lokiga...»

«...oktoobri lõpupäevil, ja ta oli tapselt selline nagu ikka.»

«...kes võtab igaüks ennast krapalt kokku, mis muud,»

Lahka ja tõmbas sügavalt hinge. Viimane aeg uuesti Tõldseppa rünnata, jutt keeras rumala visadusega liialt palju peale. «Kustas Lokil on seda raskem tööd teha, mida...»

«...selline kraade ja kõriloikaja nagu Tõldsepp meie-ma...»

«...gi liigub. Võta midagi ette, enne kui hilja.»

«On Tõldsepp tõesti mingi tõsise seaduserikkumisega hak-»

«...sianud, tuleb Kustas minu juurde nõu pidama. Olen...»

«...muid.»

Joosep kehtas õlgu.

«Milleks Lokki oodata? Peaksid ise Tõldsepa minema looma. Nimelt! See räpane johkard pole seda vaart, et Loka taolis mehe murekoormale mitu kanti kive lisaks otsa vinnata»

Arno Pihlaku silmad olid veelgi tumedamad kui muidu.

«Kustas Loka otsustab ise, keda ja mille eest vallandada. Tühjalja kakkuse pärast...»

«Kuritegu,» hüüatas Joosep vahele, «Tõldsepp pani toime kuriteo, saa ometi aru!»

«Kui nii, otsib Loka mind ise üles. Veel tana.»

7

Arno Pihlak oli oma kabinetis tööpäeva lõpuni. Ta ei käinud kordagi ära, isegi pooleks tunniks mitte — ootas Kustast. Asjatult, ta isegi ei helistanud.

«... Korneli plika vedas ausat meest jõledalt alt...»

Joosep Lahka inetud sõnad vasardasid Arnol tunnist tunda kõrvus, järjest valjemini. Ka näüd, kui ta juba tükk aega kodas oli. Enamasti pani ta raadio mängima, et ruumikas kott ter veelgi õhusam tunduks. Täna ta seda ei teinud. Vaima ei kuule, kui Kustas juhtub helistama! Pealegi polnud meeleolu sugugi sobiv rõõmsa ajavahetuse jaoks.

Paaril korral läks ta otsustavalt telefoni juurde, et Kustasega kõnelda — pani aga toru hargile tagasi. Kui miski on väga halvasti, pole telefon õige suhtlemisvahend.

«... Korneli plika vedas ausat meest jõledalt alt...»

Mida kauem Kustas ei tea, seda kergem talle!

Aga viimaks teab? Võib-olla koguni juba hulk aega, selle ka siis Lahkale silma hakanud rõhutatud olek?

Esmakordselt tundus talle, et talitas lubamatult valesti, kui Linnupette teeristi kaupluse tagatoas pesunäti seinale valetas. Tal õnnestus kustutada Roland Kriisa pilbed kriiteldused katta Mar. Eltsu häbi ja peamine, peita Kustase eest teatavlikkus. Kiriuga sai valitud salgamise tee. Miks? Kas üksmeel et Kustast hoida? Või oli kahju Mar-Eltsust? Tõgi ta üldse Kustasele nead? Püüdis jah iga hanna eest kaitsa tema suuõrnat, kuid ei osanud, pigem küll ei jõudnud mõelda, et ta võib viimaks süüdi mingit teist teed pidi päevavalgele imetada seda. Mida suurem õnn, seda havigavamaks võimendub õnnetus...

Is eksimatult, et see nii on — temagi sügav armastus, mis vapustava ootamatusega. Naine leidis sakslase, keda laia maailma — unustas, et oma mees tuleb sõjast.

... meenutused, mis lainud, see läinud, peletas Arno. Ta ei vaju järele eemale, püüdis mõelda millelegi hooletu, kuid ka teisalt kerkisid rasked mälestused nagu kühkused sõlmed kõuepilved, ja nende eest polnud pääsu. Ise, tagantjärele kahetsemine ei anna midagi peale meele. Kõik elus toimepandu on paratamatuse pitseriga määritud igaveseks inimese külge, ei jää sammugi maha; ja kui aastatega üht-teist unustada oskad. Aga on mõndagi, mis ei suuri halastaja. Aeg põrmugi madalamaks ei kuluta. Toimus viimasel ajal palju vapustavat, minevik terendab reljeefsemalt, sai muudatuste valgusel järjest mõrva värvingu, koputas kurja nõudlikkusega südame tinnis, kord kordamata torkis neljakümne aastal tehtu, õigemin.

... ja võtsid rahumeeli vastu korralduse, et kuulud...

... kagi, oskasid sellele ara seedida tuimana ja vaikides,...

... pidanuksin tegema, mida? Olukorrad...

... kui muud pahe ei tulnud, karanud võimetsal...

... sõngi, jaan aga viivuks kõhklema, paremat plaani...

... kokulasid, kuni oli lootusetult hilja. Argpüks, naha...

... üks, meid peeti kasarmus käsukorras kinni — mitte...

... te parajad kehvad vennikesed kokku, mis muud...

... etteheiteid teha, nii hulga aastate tagant lausa...

... ruta, sul pole end millegagi õigustada. Kuidas sina,...

... harugi noor ohvitser, suutsid hüljata oma vandetöö...

... Kuhu jäi truudus isamaale, lubadus võidelda vaba...

... raksas rusikaga lauale, vandus, haaras korraks pea...

kate vahele. Neetud, millised uperpalle elu teeb! Tema, kes ta kandis hinges kuuma isamaa armastust ja pidas pühaks trikoloori, on nüüd Linnupetite rajoonikomitee esimene sekretär. Hruštšovi pilt seinal ja punane lipp kirjutuslaual, parteipilet hulk aastaid taskus.

Kas lagi kakskümmend vahepealist aastat on kurnagised eredad tunded lõplikult maha kaianud?

Ei, oh ei. Ainult et sõda ja eriti sõjajärgne pööraselt raske aeg õpetas varemolnule mitte mõtlema, mitte juurdlema, mitte kahtsema. Tänane on tähtis, ei muu. Ta on end praeguse võimuga sidunud, tugevasti. Sõjaväest komanderinguga julgelooskusse üleminek ja neli piitasaamist tegid seda lõplikult. Vana naav oli erit tõsine, mündrikandjaks ta enam ei koiha. Neetud, et ku dagi ei oska kolle neli tul palavatel aastatel üldelata mala kolle kambrasse neita. Ent moodunu peale ometi ükskord kõrvale astuma, tulumuma, tulmenema.

Nukilised mõtted ei lasknud hilise ööni magama jääda. Kui ünlõpuks saabus, oli see rahutu, katkendlik, unenägudevane.

Ärgates tormas esimene mõte ärevalt Kustasele.

Kuidas Joosep Lahka ütles?

«... üks väikegi mure lisaks ja see tugev mees, mureb...»

Tuleks Kustas ometi ja raagiks, mis teda tõnub!

Kustas ei tulnud.

Kell sai kümme, üksteist — ei tule ega tule.

Kas sõita traktorijaama? Aga kas Kustas üldse mõistab avameelse kõnetusega? Ei saa ometi kohale tormata ja öelda et puista kärmesti kõik südamest, ma aitan sind uuesti jalgele. Kustas on küllaltki kinnine, ja solvub, kui liigselt uurida pealegi võib tahtmatult libiseda taktitusse, olukorda veelgi halvendada. Mida teha? Alateadvus kinnitab järjest veenvamalt, et Kustasel on tõesti raske.

Sekretär tuli uksele, silma saramas ja naga naeral.

«Vanandage, seltsimees Pihlak, aga...» Naine oli nii rõõmus, et Arno ootas mõnd eriti meelavat teadet.

«Jah, palun?»

«Olete ehk nii lahke ja votate telefoni, ma lülitan kohe teie juurde.» Jälle võluv naeratus.

«Loomulikult. Kes päägib? Kas Kustas Lokk?»

«Oh, liinil on «Kalevipoja» esimees Joak Laskit.»

«Palun ühendage.» Arno oli pettunud.

Naine pilgutas silmi, kõpsutas paar 'korda' kingakontsaga otu pörandat ja sõnas siis õrnalt:

«... karjub koledasti.»

«Karjub?»

«Jah, hulga hullemini kui tavaliselt. Ta kohe päris... sõi...»

«Palun ühendage.»

Sekretär kehitas rahulolematult olgu, tahtnuks nagu vaielda, vastumeelselt.

Arno haaras toru.

«Kuulen?»

«En Laskiti Joak,» kostis käre, kurjusest katkev hääl. «... luba, et mind petetakse ja minu kolhoosi rõõvi...»

«... emalt, vaikselt,» püüdis Arno teise ägedust pidurid alla vastu pika ja põnaliku sõimuvalingu.

«... Lokk õige mees traktorijaama ja kogu seda ahmet...»

«... ja juhtima, ja ei kolba sina ise kah koera saba alla, ...»

«... nonda lagastada lased,» müristas Laskit. «Päise päeva ajal...»

«... või jultunult suht tegema, siis lähivad millegiparast oma...»

«... vahel rattana, taavad vastakuti teineteist või pool-armuks. Lks...»

«... ühes teisel naha üle kõrvade tõmmat, ahvatgas küllap...»

«... rase raha omale võtta, et nii äge lalt kokku loks...»

«... need ise peale.»

«Kus sa sellega, dii musta asja tehakse ju salamahti. Mulle...»

«... et see va' Lokk, kuidas kivikuningas oli sinise silma...»

«... tsava muga mere maadelt traktoriga jalga lasknud, ...»

«... tulnud Lagi Jakobi brigaadi kandist. Pöruatasin kohe kohale, ...»

«... vanamehe kerge vaevaga lõhki, tunnistas saatanas üles...»

«... ikka kuulad, mis?» käre Laskit äkki õige valjusti.

«Jah, pole pääsu. Kas aktid on olemas?»

«... saarjoneelne sulategemine alles algas. Ma tneetan...»

«... puhmust, mina poleks eiu, mask, ni kahtlastele paber...»

«... kirjutanud ilma kohal kahtmata ja põhjalikult kontrolli...»

«... Laskit vandus, alle mahlakalt...»

«Hea, et pettus vähemalt pooleli jät.»

«... et petta kavatsen ja petma hakati, vaga halb! Nimele...»

«... Lks rajoonikomitee sekretär, kinnitama, mitte paucma...»

«... mule loole häid külgi juurde kleepida, vaat mis ma ütlen!...»

«... ilma seda asja nii ei jäta, ma kaeban edasi — et te kuradid...»

«... ok tunneks ja näeks, et petke keda tahes, aga Laskiti Joak...»

on läbinisti aus inimene ja tema ülekohtu ei kannata. Kaeb edasi, mõistad?»

«Kuhu edasi?»

«Noh, ma kaeban...» Laskit vedas vuhinäl hinge. «Kaeba sulle ja... nõuan, et võtaksid Lõki büroole ja näitaksid tal ometi kord kätte tema õige koha. Ega mina pole ainus mees, kes traktorijaama ahne bandega leppida ei taha. Mu parandustööde aktid on ka sel sügisel jalle uskumatult suureks punnitatud peaaegu, et aga traktorijaam kõvasti ta saaks. Tegelikult tuleks kõik kändude juurimise ja kivide koristamise dokumendid usaldatava komisjoni poolt üle kontrollida, kokku lükatud kivid täpselt üle mõõta. Lase seda teha Pihlak. Ja kohe, kui vähegi mees oled!»

«Näed asju liiga mustades värvides, Laskit.»

Arno sai vastuseks suure sahmaka valimatuid sõnu, kostis paras tükk aega ragisevat kõha.

«Ma ütlesin sellele kuramuse Lokile kah natukese aja ees kõik puha suu sisse, kutsusid korrale.»

«Vaata kui tubli sa oled...»

«Iryitad minu üle? Et sina see ja teine võtaks, olete Lõki paras paar.»

«Mina tõsse jutu juures ei naera ja ei usu ka, et Lõki seda tegi.»

«Ega ma mingi tsirkuse tola ole, et tahtsain mehi lõbustada peaksin. Lõki on ausalt oelda hulga uimasem kui sina - ei hakanud vastu, tema ei saa peaaegu sõna suust. Tead, tema vaikiv olek ajas mind nii vihale, et nüüd sinuga olen topelt lümmiga... Kogu see traktorijaama kamp on sulde kokku seatud, ja tagatipuks laskid kivikanungas ja ta sulde käsitsi kokku, peksavad endid minu kolhoosi maa peal omade tuks! Pead tingimata kae vahele torkama, kui sul natukene südameelunnistust on!»

«Veritsev mina või marraskil koon ei ole midagi eriti tosi. Rajoonikomitee tühistab kaklustega ei tegele.»

«Ah et tuhne?» Laskit vandus jalle agedalt. «Mulle raadi Lagi Jakob, tema ise nägi ju pealt. Ütles, et ei jalgunud h... vaadatagi, olid teised püherdanud värskelt kintud vabu vahel jääkülmas mudas, porised ja verised kuu põrgupeh... sed... Ja poiss sai Tõldsepalt väga kõva keretale Jakob ütleme, et ellu ja! Sa pead otsemaid tegutsema, Pihlak! Traktorijaam on nagu puuk meie kõigi kukil. Astu ausate... meste kaitseks asjalik samm, tee pisutki meie heaks. Pikem

...kuradiga rääkida ei taha. Kõik.» Toru virutati hargile. Pihlak kogus laual olnud kaustad ja kirjad lackasse, las selle, libistas võtmekimbuksesse tasku. Ta tõusis, pani kirjutuslaua tooli harjunult õigesse paika, kustutas laualambi. «Tulen paari tunni pärast tagasi,» ütles ta sekretarile. Alati. Pihlaku lahkumisel vaatas naime talle pisut nuk-

«...autoga?»

«Palun olge hästi ettevaatlik, ilm on veidi külmemaks muundunud ja teedele võib varsti tekkida kiidasjää,» hoiatas sekretar naime naeratuse saatel.

«Laan teid. Annan sõna, et olen ettevaatlik.»

Arno leidis Kustase tema kabinetist, kustas küll tõusis, aga tema tavaliselt hoogne teretegemine tummaliselt ükskõikne, tõrjuv. Ta nihutas Arnole tooli alla, laks uuesti kirjutuslaua taha ja istus, näol kerge ootamatu külalise üle.

«Tulid siit mööda sõitma?»

«Tulin otsejoones sinu juurde, Kustas.»

«...ahh?»

«Peab tingimata kuri karjas olema, kui korraks head... opra vaatama tulen?» küsis Arno vastu. Ta tunnetas, et... on toimanud midagi rasket. Lahkal on õigus, Kustas... ole enam üldse see, kes varem. Alati teraseselt läiklevad, silmad tundusid imelikult tuhmud, tummad. Suu ümber... võinud nukker kibestumisjoon. Laiad mehised õlad... kitsamad, alistunud, langus. Isegi arm vasakul näopoo... ts sügavam, rebitum.

«Kustas teab kõike!»

Arno valdas age, terav kaastundesööst. Oli nii hingematvalt... nagu oleks Mari-Elts teda ennast alatult petnud.

«...silges silmad. Pettiski! Mari-Elts... õrn, armas, kuldsed... kaunites pruunides silmades... ta jooksis ehmununa... tema kate vahele, mesilased juustes siplemas... kaitset... meline, siras... Mari-Elts?»

«...oli Arno Pihlaku ootamatust tulekust pisut üllatunud. ...veidi, nagu ta, endamisi kerge hämmeldusega nentis.

Kuidas siis — nii tähtis mees, rajoonis valitseda kolm traktorijaama ja juhtida mitukümmend kolhoosi, tuli otsejoones temajuurde? Veel mõni aeg tagasi oleks ta teda nähes kas rõõmutanud või, kui põhjust, koguni vihastanud — hetkel tekitas see vaid napi, jaheda imestuse. Kahju, et Arno just nimelt täna, päeva valis Traktorijaam kõmiseb kõvast löömingust nagu suur tühi tõrs ja on kõike muud kui meeldiv, et kaja paratamatult nüüd ka Pihlakule kõrvu hakkab. Või, on ta juba kuulnud, tuli uurima? Kes teda valgustas, millese kallakuga, ka mustades värvides?

Eile hommikul peale Anto lahkumist oli tukk tegemist puud. Vidrik Keldrit üles leida. Kadunud! Töökojast oli ta oige vabal sel hommikutunnil läbi tormanud, midagi ebamaarast ponninud kuhugi tahtsasse kohta minemiseks ja oma viimiseva sõduristaga silmist kadunud. Võis arvata, et Kelder kihutas «Kalevipoja» kolhoosi, suure pahanduse jalgi likvideerima. Viivitamatult soitis ta ka ise sinna.

Andis hulk aega otsida, enne kui õige paiga kätte leidsid. Pärkonna viimane sopp, kuhu varem pole kordagi sattunud.

Kõik oli vaikne, ei ainsatki hingelist. Varskelt kantud polu vahetus naabruses kohutas suur, vagagi suur kivikangur — hulk mirakaid oli ümber pööratud, veidi kaugemale lohistanud, raske traktorilain, risti-rasti jälgi oli rohkesti. Tahendat veel polnud Vidrik Kelder siia jõudnud, kõik puhast silumata. Selgemast selgem, mida Tõldsepp plaanitses. Ja mitte ükski plaanitses, vaid laskis ka juba kaiku. Vastikult ahne immen kivikunigas kõige halvemas mõttes. Kelle peale ta oma pa ja palgakõrvase saagi kulutab? Peab sellegi rahaisu olema, et ta tahtmatu...

Kustas märkas põlluserval k've uurides, et teda keegi eemal jälgib. Ta viipas mehe laemale ja kuulis mitmekordse kõneme peale hädiseid vastuseid eilse kohta. Jakob Ligi oli aga nii lootusetult kidakeelne, et Kustas ta panascna sinnapaas jättis.

Mornina sõitis ta traktorijaama tagasi, päev üceres õhtu mõne tühise telefonikõne ja tähtsusetu asjaajamisega. Mu keerles ringiratast, suurenēs. Ei lasknud öösel, magada e, täna hommikulgi tööasjadega rahulikult tegelda. Rõhus ka tuslaua taha mõtisklema, sundis sügavalt kaaluma, mis illedasi saab.

«Tahaksin kuulda, mis sind häirib. Arutame veidi mõne situatsiooni,» pakkus Arno sõbralikult.

«Oletad, et mul on midagi pihitada?» nõudis Kustas ootamatult ühega, püüdis aga kohe tooni pehmendada. «Tõele auandes, üks iga asutuse juhil ole kenake hulk patte hingel — hulk suuremaid, küll väikesi. Minul ka. Aga kuni ma nendega te toime tulen, pole mõtet sinusuguse mehe aega raisata.»

«Kõos leiame kiiremini lahenduse, hõlpsamalt.»

Kustas viivitas hetke. Vaja oleks põhjalikalt analüüsida oma jaama ja kolhooside vahelist pinget, ebalooget suurt probleemi. Probleemid keerlevad peas vagagi visalt, kipuvad aga millegipärast ähmaselt laiali valguma, pole veel parits konkreetset kaju võtnud — kuidas kõike sõnadesse panna, et toime muutaks? Kui ei oska küsimust täpselt esitada, jääb õige vastus ootamatult saamata. Ja kas muudub koorem sellest kui küsida, kui avameelne olla? Kõnelda kõhlastest, mis aiam. kanda kinnitava? Võib-olla koguni tunnustada, et oline ulirank hoop rohus kõik mõtteid lootusetult maha lüüa. Tahaks selga ja pea norgu? Ei. Aga väev pakitsch hingel, vajab se paasu.

Vankus kippus pikaks, Arno alles otsis sõnu, kui Kustas tõusis, peopesad lauale vajutas, end Arnole lähemale kalluta.

«Eile otse välja, miks sa talid?»

Arno viivitas vastusega, tahtnuks kõnelda hoopis muuse, aga ei saanud.

«Vajan sinu seletust üleelise pahanduse kohta.»

Kustas astus akna juurde, uuris korraks lajamiselt, kahtlusest lugub, pöördus aeglaselt ja ja Arnole arvavalt vaatama.

«Juba jõuti kaebamas käia?»

«Oleksid pidanud mulle ise kohe teatama.»

Kustas muutus tõrksaks, ehkki ta seda sügavalt tahtnud. «Ma ei teadnud, et oled uue korra kehtestanud.»

«Mis mõttes?»

«Kust võisid minna aimata, et pean koheselt rajooni loote kandima, kui mul mõni traktorist porilisel talil kukub ja põlve natuke ära loob. Tõel'sest eluolukorrassest tuleb sulle nüüd operatiivselt teatada, jaa? Kõs nogrammiga? Voi tormata isikliku kenale?»

«Iroonia on liigne. Tead sama hästi kui mina, et lugu kuulub tõsiste kilda. Mis toimus? Palun võimalikult täpselt.»

Kustas kehtitas tõrjuvalt õlgu, istus.

«Iga sa ometi arva, et mina juures vahtisin? Ma ei tea maud, et kaks meest omavahel veidi rusikaid rullitasid. Tahame

kaklus, nagu seda ikka juhtub. Või on minu traktoristid kogu Linnupette rajooni kohta tõepoolest ainsad, kes pahuksisse minnes sõnadega toime ei tule ja matsud käima panevad?»

«Arvan, et tegemist pole tühise tüliga,» sõnas Arno. «Ja mehed pole kah ükskõik kes. Anto on aus ja tubli poiss, seda teame mõlemad. Tõldsepp...»

«Mis parata, koos nad ju mul töötavad. Täpsemini tööta-
sid»

«Võtsidki juba midagi ette?»

«Anto palus end mujale määrata, loomulikult nõustusin.»

«Pahanduse põhjus?»

Peaks tingimata tött rääkima, otsustas Kustas — aga va-
kis. Tött? Et ta Keldri—Tõldsepa pettustele alla jääb, töö-
õigesti organiseerida ei suuda, et traktori jaam väntskleb ühest
kraavist teise, et kolhoosid pole rahul, et kõik on lootusetult
viltu? Kas jagub jõudu nii raskeid teemasid puudutada? Ja kas
pole ükspuha, millal lahendamatud mured ise raginal paeva
valgele murravad? Ei, viivitamine on kurjast. Kui kiirelt ab-
ei saa, lohiseb kõik lõplikult käest.

«Põhjuseks oli jultunud petmisekatse,» tunnistas Kustas
järsult.

«Jälle kivid?»

«Mis muud. «Kalevipojas», viimases kauges sopis, asub
tohtu kivikangur, kokku veetud mõned head aastad tagasi.
Eks see ahvatleski, ainult et nii lamedat rahategemist ei o-
nud karta. Aga ega Tõldsepp praegusel remondiperioodil ve-
turbaveol kuigi prisket palka välja ei teeni, eks härä sopid
ole tublisti suuremad.»

«Oled sa tänavuse aasta aktid üle kontrollinud?»

«Veel mitte, varavõitu. Nagu ikka, venivad sügistööd lumet-
välja. Brigadirid alles teevad kokkuvõtteid.»

«Kolhoosid kurdavad, et aktid on ülekohtuselt suured, väga
valdselt paisutatud. Ma ei pea silmas üksnes maaparandus-
brigaadi omi.»

«Kulla mees, olid ise mõnda aega tsoonisekretär, tead olu
korda sama hästi kui mina. Meil ei tasu seda teemat ringi-
ratast käiata, siidkindad asja siledamaks ei tee. Traktori jaam
ja kolhoosid jäävad vastastikku urisedes kihvü haitama.»

«Eksid, see ei tohi lõputult kesta. Kindlasti on mõistlik te-
kokkuleppele jõudmiseks»

Kustas kenitas õlgu, vaikis. Mõtted pidanuksid tegelema üks-
nes töömuredga, kinutasid aga selleasemel oma lahtsi pidevat

Eltsu ja ränga pettumuse ümber — rahutud, kibedad.
Adamevalu otsis pääsu sõnadesse, tikkus vagisi esiplaa-
di. Jah, ääretult keeruline on oma häbi päevavalgele tuua.
Jah, katastroofi. Maa ilma kokkuvarisemist. Piin ei anna
süveneb. On muidugi hea hängeke, keda võib jaagi-
tult usaldada, kuid tema juurde ei tohi minna. Ei raatsi ju oma
hingele haiget teha, milleks Maile sellist tuskat...?

Kustasel oli ebameeldivalt kuum, silmad tulistasid. Miks
Arno teda ainiti vaatab, enam midagi ei küsi, on otsenu ootel?
Probleeme, mis kibedasti arutamist vajavad, on kuh-
nemad aga ei leia jutule kuidagi jatka.

Elts pettis, pettis, pettis... Tunnist tundi vasardab valu
julgemalt, vaev ei taltu. Kaua seda taluda suudab?

Advus õhutab avanemissusele, sunnib muret jagama, töö-
tah kergendust.

«Aga...»
«Mingit aga, tee seda kohe! Ja kellele siis veel, kui mitte
Maile? Ära viivita!»

Vaikimise nõiaringi lülid lõtvusid.

«Mind tabas... õnnetus.»

Arno teadis, et nüüd kohe kuuleb ta halastamatut tõde —
ja pelgas. Lohutada vist ei oska, aidata ei saa.

Õhus väreles masendava vaeva sõnadeks saamise pinget.

«Eltsu, neetult keeruline on sellest...»

«Kas avanes.»

Kustas, ega ma sind vega ei sega? Viimane aeg on üles
tulla, söök ei kannata enam minutitki ootamist.»

Arno istus seljaga ukse poole, ent tundis kõneleja otsemaid
kuuld, kuidas Kustase ilme ainsa hetkega veelgi väevatu-
muutus, silmadesse kerkis meeletu ahastus.

Arno pööras pilgu kõrvale, tõusis aeglaselt.

«Arno Pihlak...?» Mari-Elts sirutas naeratades käe.
«Ve igaviku pole te enam meie juures käinud.»

«Arno hoidis Mari-Eltsu kätt oma peos õige pisut
peem, kui seda põgusal tervitamisel tehakse. Mari-Eltsu käsi
oo, kindel, usaldatava inimese oma. Usaldatava...?»

«Jumal ka teid lõunale» Mari-Elts vaatas vilksamisi Kus-
tase poole. «Saate söögilauas juttu jätkata, mille ma kogemata
lõigestasin. Palun!»

«Aitäh, aga...» Arno oli siiasõidul end korduvalt tabanud
mõttelt, et võib Mari-Eltsuga kohtuda, ja otsustas seda igati
võimalda. Nüüd aga seisis Mari-Elts paari sammu kaugusel ja

Arno ei suutnud temast pilku lahti rebida. Ikka sama kütkestav, habras ja meelikõitev nagu enne. Ja ometi — alatu. Pett. head, ausat, mehiste inimest!

Arno tajus, et lummus, mis teda Mari-Eltsuga kohtumisel alati haaras, oli tana, kus ta ometi pidanuks äda kogu hingest põlgama, eriti tugev. Mari-Eltsu kaunites silmades helkk midagi kuldset, pehmetel huultel püsis õrn naeratus, näoke oli aval ja armas. Tekkis kummaline veendumus, et kõik on alatu la m, netu vale; teda peab kaitsma inimeste kurjuse, kadeduse, õeluse eest. Ja ometi teadis Arno tõde juba kaua, koguni enne Kustase ja Mari-Eltsu pulmi...

Mari-Elts kallutas pea veidi viltu, silmad kelmikad.

«Mina küll ei usu, et te keeldute, kindlasti on kõht korral kult tühi. Palun, tulge!» Ta heitis pilgu Kustasele, kes veel ikka oma töölaua taga istus, läks mehe seljataha, pani talle käed hellalt õlgadele, kummardus Kustase kohale. «Aita sin ka kutsuda!»

Arno pidi just tänama ja kinnitama, et ta suure heameelega maitseb Mari-Eltsu valmistatud toitu, kui Kustas piinatult veidi ettepoole vajus, end naise katest märkamalt vabastades piibus.

«Jata» Valkselt lausunud ainus tühim sõna oli valus, tõrjuv hukkamõistev.

Mari-Elts tõmbus kui kõrvetatult eemale, ehmunud kuisma silmis, kuldset sädemed kadusid hetkega.

Masendus Kustase pilgus oli sedavõrd meeletu, et Arno segesti tajus mida kiiremini ta lahkub, seda kergem Kustasele. Kahju, Mari-Elts tuli äretult ebasobival hetkel, Kustas just valmistus kõnelema millestki ülimalt tahtsast. Mida ta tahtis öelda, mida ometi? Kas taoline usaldushetk enam mitte kordub?

Arno otsis lahkumiseks sobivaid sõnu, aga need olid kusa, kaugel peidus.

«Vabandan,» suutis ta lõpuks pomiseda, hääl võõras ja tühine. «Mul on täna eriti napilt aega, pean sõitma otsekohe alevi tagasi. Elage hästi, teie mõlemad.» Ta ei andnud kummalegi ega oodanud vastust.

Ei. Mari-Elts ega Kustas vaadanud talle järele. Kustas veel ikka kummargil laua kohal, ja gastunud Mari-Elts seisis sammukese kaugusel, kokkunenud ja õnnetu.

«Kustas,» sosistas ta kaastundlikult, «kas jälle tegi haava haiget?»

Kustas ei vastanud.

«Saun ma ehk aidata, Ütle või paar sõnagi, palun sind!»

«Mina ära.»

«Ma ei saa ju minna, kui sind on halb,» vaidles Mari-Elts. «Kutsune arsti, see on sul juba mitmes kord. Mulle näib, et lõpuks minema hullemaks. Kustas...? Mis küll saab? Teed mulle muret.»

Ütle Kustase huulte libises nukker muigevirve.

«Ah et mina teen... sulle muret? Oh Mari-Elts, Mari-»

Neljas peatükk

1

Vinge tuul oli leidnud huvitava ajavilje — tõukas rahetõugu nii tugevasti tagant, et näis, nagu oleks tillukestel valdlik kuulikestel maapinnale jõudmisega eriline kiire. Nad kihutasid ühtlaste, sirgete vöötidena — tihedalt, lõputult.

Kustase kabinetis oli valgust napilt, aga laualampi ta ei andnud. Ei marganud seda teha, jutuaajamine oli muutunud üld teravaks.

Kustase vastas teisel pool lauda istus Vidrik Kelder. Ta silus kaks tuhakarva, hoolikalt ülepea kammitud juukseid ja vaadandulikult direktorile otsa, lai ahnevõitu suu meeldivale tühisele seatud.

«Ma ei soovita sul akiliseks minna, direktor,» sõnas ta tasakaalukalt, õige veidi üleolevalt. «Kõigest saab rääkida tasa ja targu, sel kombel jõuame hulga arukamatele tulemustele.»

«Aga keeruta. Istume siin juba tükk aega, aga veel ikka ei ole sa vastanud, miks sind viimasel kolmel päeval näha polenud. Ei kodus ega kontoris, töökojast rääkimata. Miks sa kõrval hoidsid? Kus oled? Ütle, ma käsin viimast korda.»

«Lalle tõstad haalt?» Vidrik Kelder kohendas oma võidunud näo sideme täpselt otseks. «Teinekord ei saa me nädal või kuu kokku, ja sa ei uuri hiljem kunagi, kus käisin, mida tegin, mida rääkisin. Peatahtis, et tööde järg toppama ei jääks, aga kui see sinu hingerahule millegipärast nii tahtis on, siis viimaste päevade kohta loomulikult vastata — organiseerime hiliste sügistööde saba, talv ju samahästi kui käes.»

«Kadusid sel päeval, kui Anto ja Tõldsepp lahingu maha pidasid Järjekordselt on su südameetunnistus paksu sopaga koos, jah?» Kustas ootas vastuhakku, aga et see viibis, jätkas ta ägedalt: «Redutamine ei aidanud, lõpuks tuli sul ikka vaev ilmuda. Ja nii suur pahandus ei aegu, seda taipad kah hast»

«Pahandus või asi... Põsike kargas tublile tõmehele runa last peast vunts ja sai, mida otsis. Muul kombel sümest tolmakat naakmann ei õpetagi, kui paraja keretarega»

«Miks pidi Anto vahele astuma karitegelikule ettevõtmisele, miks sina seda ei teinud? Oled brigaadir, vastutad kõige eest»

«Ei jõua mina igaljuhul vahetp damata kõrval seista ja mõistatada, kes mida kavatses. Mehed on labi proovitud, igaüks vastutab ise. Minu brigaadis on kord nagu Viiburi sõjakoolis»

«Sinu mustad teod näitavad, et...»

«Pane pidureid, peremees,» soovitas Kelder kurjalt «Ah mina ei tea rangest korrast midagi? Eks direktoriharra peab vist seda silmas, et ma oma lõhise sõnnimise vee lõttu pole kunagi kroonus teeninud? Selle üle ei tohiks üldse muretseda, ei inetuud märkusi teha, kui teisel on terv serike. Ehkki sa se selgesti tead, kordan ma igaks juhiks, sa ei ole mina pole jahi teeninud üheski arnees. Aga lojatu kodanik olen ikkagi, ega kartsevat mahv üksi kedagi ausaas tee» Kelder keerutas kael vahel oma sinist, pleekunud nokatsmutsi, oli solvunud «Olga, mu organism nõrk, teen sellest hoolimata raskest brigaaditööd. Suure vastutustunneaga, ilma ühegi haigisprehvata. On sa minu asjaajamise kohta midagi ette heita?»

«On küll. Organiseerid viimasel ajal ainult valgustkartvaid asju ja kui jalgealune kõrben, kaod saluapimist. Ühesin, viimasel ajal, aga kardan, et eksisin. Oled karitegelikke sõbranguid pidevalt ka ku lasknud»

Vidrik Kelder silmitses oma pehmeid sõrmi ja väga puhta küünealuseid, hoidis laia irvet tagasi

«Ja kui olengi, mis siis? Traktorijaam on vastu saanud, direktor on talle nana targale tegevusele prisked preemiad taskust torganud, teistest ametmeestest raakmata. Teenivad ja traktoristid, sinu oma mehed. Ja miks siis mina ise, kes ma ne asju korraldada oskan, peaksin vesise suuga kõrvalt vaatama, kui teid kõigil näpuu raha lugedes meeldivat sõltuvad?»

«Tagantjärele olen hakanud aru saama, et teadused julge osavusega, tõsi. Aga teinistus meie meeste on sinu asjaajamise tõttu tulnud ja tuleb kolhooside arvele, ülekõhtuselt. Ja iga üksiku kolhoosniku taskust, just nende toidulaualt võt

chaseaduslikult matti. Sellele pole sa muidugi mõelnud,

kuhu sa oma tänase jutuga üldse sihid, direktor? Mõtled ülle poliitloengut pidada? Asjatu vaev. Mis puutub kolhoosidele, mina heid geuist ei harrasta. Ei tõsta see kolhoosidele, geu, kui me e sin traktorijaamas koos nende naljaka hõimad vana riputame ja samal kombel ringi hiltuul pukstest puhta paljas tagument valkumas»

«Mina potad kolhoose, Kelder»

«Mina, et potta lasevad» Kelder naeris mõnusalt, aga

«Mina pika nakes kiskus naa uuesti tšisiks» «Dokum

«Mina alati, tšeskujulaks korraks, kolhoosi esimeeste ja

«Mina kinnitavad ja kooskõlastavad ilkirjad tapselt õigel

«Mina kelle kohtadele saadud. Aktid nagu pilt, riputa või

«Mina tšisiks»

«Mina tšisiks, kuidas teha ei sa?»

«Mina mitte. Üksvahe arvast, et elu l'heb vägiks»

«Mina, kui Arno Pihlak tsoonisekretari ametit pilas ja

«Mina tšisiks. Tal on peenike nina, varem hiljem

«Mina elegi vunkale jilde saanud. Tanu tševale, et võitis

«Mina vastu meesuguse jaas pole ta õnneks ennu

«Mina tšisiks, mis valgust kardab?»

«Mina tšisiks, naeratas sobralikult, tuntuatavalt

«Mina tšisiks, sinu suust kuuldi...» «Mina. Meil on seega jahi tšisiks

«Mina tšisiks, tead sinu h'sti kui mina. Aga arvesta, juba ei

«Mina tšisiks, pime talvine aeg...» «Mina varsti lupa katub ja matab

«Mina tšisiks, et meie v'gurid on kõik kenade solgete pitsatne ja

«Mina tšisiks, kinnitab kanstuid»

«Mina tšisiks. Vidrik Kelder luges sellest välja, et direktor

«Mina tšisiks, tapselt ja on võt vastutahamist sunnitud sinu

«Mina tšisiks, h'sti. Lõkk, et sa oneti kord aru pahe võt

«Mina tšisiks, k'as mees mehega traktorijaama naresid aru-

«Mina tšisiks, kõige suuremad lõõgid oled teinud. Kividega?»

«Mina tšisiks, kõvema pliki loob toesti nimelt kividega kokku,» kn

«Mina tšisiks, «Võsaloikamine, tšisiks, talvine sõnnikuvee»

«Mina tšisiks, sest kogused on ikkagi mingil moel kontrolli-

«Mina tšisiks, tšisiks mehi tšisiks masinad kulutadagi»

«Mina tšisiks, n'aga uhkustad, et tagantjärele ei saa sinu kiv-

«Mina tšisiks, ennu saba peale astuda?»

«Mis imelikud küsimised need olgu?» pahandas Kelder. «Aga hea küll, võin vastata, ehkki ma ei usu, et sa kursis poleks. Eks kuula, kui lõbu pakub. Meie traktorijaama parkonnas voolab nagu issanda õnnistus Hallajõgi, teeb igave t. suu poognaid ja kaanakuud. Paiguti on ta kahjuks niiglavõitu, madal ja kitsaski, aga enamasti siiski parajalt kõrge kaldaga kenasti sügav, siin-seal naeravad vastu põhjatud hauakohad. Milleks vaartuslikku põllumaad või jõeäärseid kenasid luhtasid kokkuveetud kivikarjade kõhu alla jätta? Minu mehed teevad targasti, nemad tõukavad kivid kaldalt vette. Mõistad? Ja mitte üks minu brigaad, s, te stes ka Traktorikulu ja aja raiskamine on tänasemast tühine, kasu aga mitut p'di suur. Sa ju taipad jah? Igale käsiljale võib kasti südamele kinnitada, et kivid, millede vastu meie kogu hingest võitleme, ei jät sel moel taluakaljalga, ei rühm vaartusliku mullapinda endi alla kasutuna seisma. Aktides aga torkame kirja kubatunni, mis meestele korraliku palga väljarehkendamiseks sobilik.»

«Kaval oled,» pomises Kustas, «saatanlikult kaval.»

Kelder noogutas, ta võttis Kustase ütlemist tunnustusena.

«Muudu läbi ei löö,» sõnas ta elutargalt ja lisas usalduslikult: «Olgu sul teada, ka teemeister veab hulga kive oma töö tarbeks minema, siis veel igasuguste trustide autode, paugugi, kuhu kive vaja läheb. Ega igaüks minu või mõne teise brigaadiri käest käsimata tule, ei oskagi tulla.»

«Kolhoosid vaidlevad ka sel aastal agedalt vastu, aktid on nende arvates jälle ülekohtuselt pausutatad.»

«Miks nad kae alla torkasid?»

«Sina saad'sid, mis muud.»

«Ära aja naerma. Kinnitan puhtast südamest — just talpealt nii palju on kive siin-seal jõe kõrgelt kaldalt alla lüüritud ja igasuga jahuslike autode poolt aravectud, kui kontrolmöötmiste puhul puudu jaht olema. Paberil on tipp topp Traktorijaam saab iga nõutud rubla kolhoosidelt auka kätt. Kui vaja, kohtu abiga. Targalt teed, kui vanadele aktidele otsakohe seadusliku käigu annad. Vigisevad, aga maksavad!»

«Ilmselt kavatsed samal moel jätkata?»

«On elul midagi viga või? Oleme seni puhtalt välja tulnu tuleme ka edaspidi. Talve ajarte napimate rahadega läbi, kevadel läheb jälle täie hooga lahtil.»

«Ikka üks sõhitegemine teise seljas, kas nii?» Kustas tõuse lõi rusikaga tugevasti lauale. «Aitab Kolhoose jätta ei tõi kuuled? Inimestel on elujärg ütle mata vilets, meie kahmame

meid vaevõimuga viimase. Olen sul või ööd ja päevad vahetundamata kõrval, jälgin iga sinu sammu ja sõrmeliigutust. Loolu sind vanatühi ise, kui midagi avastan!»

«Mõrdama oled üllatavalt kange mees... naerma ajab.»

«Vidrik Kelder, ma ei ähvarda — nimele nii ma just loon. Ja esimese vääratuse puhul viskan sind suures kaares traktorijaamast välja.»

«Praali, mina vahele ei jää. Soovitan sul minuga kõnel-
malikult viisakat tooni kasutada, et ma ei solvuks, vali
sõnad. Minust paremini keegi nooti ei tunne.
Kõneline jaab alati alla, ära parem häälitse.»

«Kub sul aga ülbust,» imestas Kustas vaenulikult.

«Sinu kuppel ei jaksa vist olnud asju kuigi hästi kinni
lõlida, ah?» tõgas Kelder. «Tuleta meelde, mis aastapäevad
agasi toimus — jäid vägagi lolli olukorda, kui «Sotsialismi
idne» Kilgi juures kokkuveetud kivide ääres molutasid ja
katsusid tõsta. Mida sa mulle teha said? Lontisid minema,
ovad ludus.»

«Koige lähemal ajal kutsun koosoleku kokku, räägin mees-
avameelselt, paljastan sinu kuriteod. Nad ütlevad sinust
lahti — alatu kombineerija, nagu sa oled. Petist! Kaa-
kakast!»

«Mehed on minu poolel,» kinnitas Kelder rahulikult ja tun-
nagu poleks ta Kustase sõnu kuulnudki. Ta koguni nae-
«Meie sinuga kuulume kindlalt kokku, sest meid seovad
mitmed ühised ettevõtmised. Nisugused, millest sa näi-
rajoonikomitees Pihlakule otsustadagi ei julge. Kui sa aga
valjenduste loopumist ei lõpeta, läheb mul naru väga
du ja mina poetan talle ise mõnest meie koostööst.»

«Nimele?»

«Kas või sinu prouakese ja tite jaoks koleda kiruga ehitatud
uslik vannituba, riigi materjaldest ja puha.»

«Skusin sind ja su libedat juttu, et kõik on seadusetahe
tehtud; olin neetult lühinägelik. Oma ramalase eest olen
lms vastutama. Sinuga aga...»

«Tatame sundsusetu süüdistamist,» tuli Kelder üleolevalt
vahele. «Veame ühist koormat, Linnupette traktorijaama. Meie
praegusel jutuaajamisel on tegelikult vaid üks arukas põhjus:
mid kombel toimida, kui miski pahandus peaks kaela sadama.
Iseisõnu — otsustame, mis on ohu puhul kõige arukam ette
võtta.»

«On sul kokkuvõtted tehtud, sügisesed aruandluse dokumendid valmis?» läks Kustas näiliselt teisele teemale.

«Naed,» rõõmustas Kelder, «saabki ilma selle totra rusikatega vehklemiseta. Mida kõvemini meie sinuga käealt kinni holame, seda paremini elame.»

«Pärisin dokumentide kohta sellepärast, et sinu küsimus tuleb neil päevil arutusele.»

«Mis jama sa ajad? Jääd tobedasse seisusse, sul pole minu vastu ühtegi fakti.»

«On. Ja värske. Selle taga, mida Töldsepp «Kalevipojas» tegema asus, oled just nimelt sina, Kelder. Vallandan sind Kuulsid? Sinu nurjatused kannan su tööraamatusse sisse, hoiate tuseks järgmisele asutusele või majandile, kes sind endale õnnetuseks juhtub tööle võtma.»

Vidrik Kelder mõistis, et midagi head loota ei ole.

«Arvesta, Lökk, mina ei kuku üksi,» hoiatas ta. «Mina ei kukugi. Kuulsid? Tõenäoliselt kahetsed sina pärast kibedamini, kui mina!»

«Minul pole kahetseda midagi. Tunnen rõõmu, kui Linnupette traktori jaam sinust vabaneb. Annan sind kohtu alla, vaat mis!»

«Sinna võid lennata ise, mul ju ka suu põigiti nina all ja mõte ketrab nagu siidi.»

«Kui vaja, annan oma senise rumaluse eest ükskõik kus vastust. Mine ära, Kelder. Asi on otsustatud. Ma ei taha sind enam näha.»

«Kukud ise, kulla härra,» hoiatas Kelder. Ta oli ärritusest lapiline, silmad pilkusid tigevalt. «Kukud palju kõrgemalt kui mina — järelikult saad hulga valusama matsu. Arvesta, ma tõrvan su nime ja teod nii paksult üle, et sul isegi ninaots välja ei paista. Kinnitan, et kõik viimseni on tehtud direktori käsul, direktoriga kooskõlastatult, direktori nõudmisel. Selle kohta olen hoolega papreid varuks kogunud. Mina olen vaid väike sõnakuulelik putukas, kes võimuka direktori ees on sunnitud alati küüru selga tõmbama. Torgid enda arvates küll mind — tegelikult aga kutsud sünged kõuepilved ja ränga müristamise nimelt just endale kukile. Arvesta, et parteipileti ripub sul kaelas nagu pirakas vesikivi. Kui meid koos vette visatakse, jääb mina pinnale ja ujun märjaks saamata kuivale maale tagasi — sina aga vajud koos oma kallide karidamiga mulinal põhja, aina sügavamale ja sügavamale...»

«Mine kohe, või ma...» Kustas talitses end vaevu. Ta jäiselt vihkav, raevust kalivatu.

Vidrik Kelder taganes ukse poole. Ta kavatses suuri ähvardusi lendu lasta, aga Kustas Loki otsustavust mõistes kiskus ahmad ehmunult pärani ja ruttas komistades minema.

Kustas tardus paigale — ta nägu oli nagu kivist mehel.

Loe ei edenenud, tee mis tahes. Tegelaste repliigid olid kohmakad, kunstlikud. Inimesed nii ei kõnele, tajus Roland selgesti, otsis ladusamaid ütlemissi. Ta uuris oma näidendit ikka ja jälle hirmuse tähelepanuga, keskendunult, püüdes end gasse kujusse sügavuti sisse mõelda. Kõik on pealtnäha paigas — ekspositsioon loogiline, intriig küpseb ja haagib tugevasti, areneb soovitud suunas — aga õmeti miski lonkab. Milles viga? Võib-olla on tegelaste lavaväline käitumine alles ahmane? Tõsi jah, veel pole nende iga viimane kui liikumine täiesti pandud, läbi mõeldud ehk on küsitavused ja lüngad. Mõeldud just nimelt sellest varjatud tegevusest, mida teatrikolustaja kunagi ei näe?

Roland sasis juukseid ja viskas pliiatsi tüdinult käest. Ei ole, kohe mitte üks raas. Ja üldse sai valesti tehtud, et dramaturgiaga sarvad kokku löi. Mis muud kui rumala, päris loheline algaja upsakas enesetsimetlus ja oma kesiste võimete üle ülehindamine.

Dramaturgia on kõige raskem žanr, kinnitavad teadjad mehed. Oigus! Just nimelt sellepärast hakkaski ta näitemängu pihta, et oma jõudu demonstreerida juba ette võidus tunde. Arvas jah, et kõik läheb lausa ludinal, pole muud kui dialoogide rittalükkimise vaev. Tegelikult aga...?

Esimene näidend läks puhtalt aia taha, Sandy Kärp ja Kilustik löid selle kolinal hunnikusse — deklaratiivne, lõdva üleschitusega, peaaegu et kirjaoskamatu.

Kas see uus siin laual on ikka parem, tasub ta kallal üldse vaeva näha?

On märksa tugevam, kindel, veenas ta ennast. Kõik ongi juba paigas, ainult vägevast lõpupuuganti ei leia kuidagi kätte, mõte takerdub, lahendus seisab kui kännu taga...

Meeleolu on nullis, eks peamiselt see takistabki. Võiks elada lobusat, kirevat elu, mõllutada kuidas hing vahegi igatseb —

aga suus on kogu aeg mõrkjas maitse, hinged tõrge. Ometi sai ennast juba hulga aja eest palgatööst täiesti vabaks tehtud, mittekooresseisulise kirjasaatja staatus ei kohusta peaaegu millekski. Jah, ta on vaba — täiesti vaba — mitmes mõttes. Ei naist-lapsi, ei kohustusi; just selline seisund, mida ta igatses.

Roland muigas sapiselt iseenda üle. Ikka ei kõlba, jah? Nüüd tahaksid ilmselt vastupidist — unistad abielu rangidest ja arvad veendunult, et nende rõhumine kaelal, turjal ja rinnaval annaks elule mõtte? Ja millest veel ikka see lakkamatu, närv, rumal valu ja alusetu teadmine, nagu oleks Mari-Elis ainus naine maailmas? Teisi on ometi ka, kümneid ja sadu ja tuhandeid, ja nad pole temast põrmugi halvemad. Vast koguni paremad, kaunimad? Ainult vaata, vali ja võta. Leiad hea ja torema naise, vast hakkab ka töö lennates edenema? Pole mõtet siin Linnupettel kükitada, end vägisi kirjutuslaual taha suruda — juba ammu on näha, et kobedat näitemängu seest tule.

Koputati. Lühidalt, energiliselt.

Rolandile ei meeldinud ootamatud külalised. Üldiselt polnud tal inimeste vastu suurt midagi, aga hetkel oli parem omaette olla. Tuju on räbal, paistab viimaks väljaagi?

Roland kuulis, et tädi ukse avas ja külalised sisse palus. Laskis tal mantli ära võtta. Tulija oli naine. Kes?

Juba lükkas tädi toaukse lahti.

«Palun, astuge aga edasi,» sõnas ta veidi võltsi sõbralikkusega. «Sulle tuli võõras, Roland.»

Tuppa astus hästirõivastatud, tusedapoolne daam. Helelilla villane, pikkade käistega kleit oli range lõikega, tume rätt kaeluses sobis hästi.

Roland tõusis, ulatas käe.

«Vabandage,» sõnas naine, «mul on tõepoolest piinlik tülitada, aga... Grill on minu nimi, Miralda Grill.»

«Kriisa.»

«Roland, peaksid vist tundma — preili on meie alevi juuksur,» selgitas tädi. «Ta on sind juba paaril korral otsinud.»

«Jah, vanaproual on õigus,» kinnitas naine ja ühitas Rolandit. «Teie ju minu juurde kunagi sisse ei astu.»

«See viga annab parandada,» muigas Roland. «Palun, võtke istet. Saan ma teile millegagi kasulik olla?»

«Täna,» Preili Grill tõstis vaevumärgatava, lihtsa, kollase kleidi puusade kohalt väheke kõrgemale, istus. Ta silus koe

lase hellalt oma hõbeblondi, laitmatut soengut ja langetas

«Ihk soovite tassi teed, võileiba?» pakkus tädi, uudishimust täis. «Vast jood sinagi, Roland?»

«Vabandust, mina õhtuti ei söö... hm... Ja loomulikult ei taha ma teha kõige väiksematki tüli, aitäh. Jutt on mul õige lahke, ainult et... äärmiselt intiimne.»

Roland kergitas küsivalt kulme.

«Olen põnevil.»

Preili Grill heitis häiritud pilgu Rolandi tädi suunas, aga kuna vananimene oli end juba kindlalt diivaninurka kuulama asunud, ohkas ta vaid kergelt. Kas mingi vanamutt juures on veel mitte, ükspuha.

«Kuulsin, et käisite mõni aeg tagasi Rootsis,» alustas preili toodi mahedalt. «Küll oli mul kahju, et teie sõidust alles tagantjärele teada sain.»

«Jah?»

«Ma oleksin...» Preili Grill vangutas pead. «Mis ma ometi hobisen, oleksin ja oleksin. Hiljaksjäänud kavatsusest polegi ometi kõnelda, tõsi?»

«Jah, muuta ei anna enam midagi.»

«Nii see on, nii see on... Te vabandate, mul on keeruline end võõrale inimesele avada. Hulga raskem, kui kodus oleksin.»

«Ilmselt soovite midagi teada sealse elu-olu kohta?» püüdis Roland aidata.

«Nimelt. Täpsemini — ühe isiku kohta. Arvestage, teie vastusest oleneb minu elus väga ja väga palju. Ma pole temast midagi kuulnud, tervelt üksteist pikka aastat on olnud täis teadmatus, muret, närvitsemist... Ta kadus sõja lõpul. Ja ma olen sugugi kindel, et ta Rootsis asub. Ma ei tea sedagi, kas ta üldse enam elavate kirjas on. Üksteist aastat, ja ei ainsatki teadet!»

«Teie väga lähedane inimene?» küsis Roland.

«Vaga.»

«Ta teab teie elukohta?»

Preili Grill silmitses Rolandit huviga. Näed, võhivõõras noor mees jõuab jalamaid sama küsimiseni — kontakti kaotanud lähedane sõber ju teab, kuhu endast elumärki saata. Miks Karl ometi ei kirjuta? Aga mida mõtleb see kena ja sümpaatne Roland Kriisa, kui talle tõtt öelda? Ja vanamutt on kindlasti kuulnud hoopis teistsuguseid lugusid, mida sai enesekaitses

koneldid, kui teda pikalt teelt ja kaugelt võõralt maalt sõja
lopi sunniviisil tagasi toodi et peigmees langes Punaar-
mees, ja tema ka's nauda otsimas.

«Minu aadressi pole see isik kunagi teadnud,» vastas preili
Grill malbelt. «Meie lahkumine toimus sõjakeerises, vagagi
dramaatilistes oludes.»

«Jah, mis parata, eks sõda pooras segi väga paljude elu.»

«Küll on ikka meeldiv, et olud nüüd nii palju muutusid, et
vähemalt mõni üksik aravalt tugi saab meilt valjamaale sõita.»
kutsis preili Grill ja kasis arva huviga. «Te kohtusite seal mine-
taga ju ka valitseestlastega, eks?»

«Kohtusin.»

«Palun, kas oli nende hulgas... oh, ma ei söanda tema nime
väljagi öelda, teda pole viimaks enam olemaski... Aga tuleb
olla julge, tõsi? Kas te kohtasite juhushikult uhe harrasinelega,
kelle nimi on Karl Lange-Paaver? Palun, püüdke hästi meelde
tuletada! Võib tema vahinust kirjeldada, ta on tumedate juus-
tega ja...»

Tädi kummardas huviga ettepoole, et Rolandi vastuses
midagi kaotse laheks.

«Laske pigem mina raägin teile. Tema tumedad juuksed on
nüüdseks tugevasti hõbetunud, aga valjanagemine silmapaist-
valt hea.»

Preili Grill kuulas Rolandit sõnatuna ja ta mitte just eriti
suurtesse silmadesse tekkis kahtlase laige, nagu oleks varsti
pisaraid oodata.

«Karl, mis hea sõber Karl on tööpoolest elus...? Flus?»

«Vahemata siis, kui mina Stockholmist liikusin, tundus ta
olevat vägagi hea terve juures.»

«Tanan teile, tanan südamest... Tegite mulle aaretult vaar-
tusliku kingituse!» Preili Grill ei olnud oma südames siiski
pärast kindel, kas ta asjast teadusajast nii väga hindabki
Karl on elus, kõnnib kenasti, mööda Rootsimaad ringi ja pole
tema, oma jumalcatud Mirry vastu vähemata huvi üles nuda-
nud! Hulga romantilisem siiski, kui Karl Lange-Paaver oleks
jaljetult kadunud ja just seetõttu ei tule temalt ainsatki kirja-
riki. Aga vast ei kirjuta ta, kana kardab ebameeldivat temale,
Mirryle?

Mirry... ku, unearmsalt Karl seda sosistas! Teised utlevad
jaigalt Miralda, Karl aga leidis kauni nallitusnime. — Mir-
ryke...

Preili markas Rolandi pilgus ootust.

«Laske mulle andeks, raiskan teie kallist aega... kuid ma

on viivuks minevikus. Olen vapustatud, õnnelik, julgen

lööda. Teatud ajajärk inimese elus paneb meid igatsema

... sõpru, püüdke mind mõista. Ta elab Stockholmis?»

«Heas linnaosas, korter on ruumikas ja luksuslikult

...»

«Kui te seda kõrke teate...? Olete lausa võlur, te ei sõnad

...»

«Ma ei siin imet midagi. Suur juhus mängis oma rolli, viis

... kokku. Kaisin härra Lange-Paaveri juures kodus, ta

...»

«Väga mõistke mind hukka, aga ma pean kõike teadma. Kui-

tema abikaasa välja näeb? Eestlanna? Või koguni roots-

...»

«... ja kehtas õlgu.

«Ma pole sellele varem mõelnudki, aga nüüd, kui küsisite...

... arvates on ta põline poissmees.»

«Poissmees...?» kordas preili Grill kui kauge kaja... väga

... tahtes ja samas seda mitte julgedes.

«Jah, tundub nii. Igatahes tema juures kodus ei olnud küll

... abikaasat, ja tagantjärele meenulades ei ainsatki eset,

... vaitaks, et korteris elab ka naine.»

«Te olete võrratu,» kutsis preili siiralt, «mul tarvitseb vaid

... da, ja teie vastate kõigele... Milline õnn! Karl...»

«Tehi istus nüüd üsna diivaniservakesel, tahtis kangesti

... oelda, aga Roland andis talle vargsi märku, et pole

... vastumeelselt jättis tädi omad jutud endateada.

«Tore, kui sain teile heameelt valmistada,» sõnas Roland

... hajameelselt. Ta mõtted randasid tagasi hilissuvisesse

... laskolmi, sealsete kohtumiste ja teravate mõtlevahetuste

...»

«Laske oma imedega, anun teid,» sosistas preili vaevu-

... mullivalt. «Kirjutage mulle paberile tema aadress!»

«Minu võlurivõimed on kas nad,» kahetses Roland, «aadressi

...»

«Kuidas siis? Käsite ometi tema juures kodus, nagu ma aru

...»

«Sõitsime sinna autoga, omapead ei leiaks ma seda koh-

... ei tea ma tänava nime ega majanumbrit.»

«Ah, äärmusest äärmusesse nagu elus sageli. Mida annab

... teadmine, et Karl on elus ja terve, kui ma ei saa temaga

... ühikü võtta?»

Roland mõtles viivu.

«Loomaarst Paaver on ju tema vend, kindlasti aitab»

«Tõpratohter?» Preili Grill naeratas põlglikult, ja hetkeks muutus ta nägu kummaliselt vanaks, aastate jooned olid halasamatult sügavad. «See mees ei poeta sõnagi, ma püüdsin juba varsti peale sõda temalt midagi kuulda. Ta pole pealegi Karl vend, vaid poolvend. Ja mulle jai kindel mulje, et isegi kui ta Karlst teab, ei julge ta piiksatadagi. Arg, selgrootu mehike. Aga mis temast tahtagi, ta puuab suurt karjääri teha»

«Mida te silmas peate?»

«Ta on ju mingi saadik, eks? Mina ei tea, kas külanõukogusse või rajooni... ah, need praegused terminid ei hakka mulle pähe, mina ei vaja neid. Igatahes temalt ei saa midagi»

«Kadunud isikuid otsib minu teada päris ametlikult rahvusvaheline Punane Rist»

«Karl pole ju kadunud isik, teie leidsite ta minu jaoks ules! Kuidas ma saaksin talle endast teatada...?»

«Saatke kiri Stockholmi, sealse Eesti Maja aadressil. Rootslased on suurelt korrektsed, ta saab teie läkituse kindlasti kätte»

«Arvate...?»

«Olen selles veendunud»

«Kas kohe sulaselges eesti keeles?»

«Õigem oleks aadress kirjutada rootsi või saksa keeles»

«Jah, seda ma teen, juba hommepäev. Ei, veel täna!» Preili Grill tõusis, ta põsed õhetasid ärevusest. «Jään alaliseks tänuvõlga, teiepoolne kingitus on hindamatu väärtusega. Tanan teid!»

«Loodan, et saate õige pea vastuse,» sõnas Roland ja kummardus kergelt.

«Elu on pikk ja keeruline, vast ehk suudan mina kunagi midagi teie heaks teha...?»

Roland aitas esikus preili Grillile mantli selga, avas ukse. Väljas oli vahepeal jõudnud minna õige pimedaks.

«Soovite, et ma teid saadan?» pakkus Roland.

«Ei, tänan. Mul on palju mõelda, ma lihtsalt pean üksinda olema. Ja mina pimedat ei pelga, meie armas Linnupette alev on maailma kõige rahulikuim paik. Siia võõraid ei tule, ial ei juhtu midagi ebameeldivat. Head öhtut, ja tänan veelkord. Elage nauti!»

«Aitäh, teie ka»

Preili Grill sammus mööda aiateed väravani, pöördus tänava jõudes paremale ja kadus õige pea silmist.

Roland läks aeglaselt tuppa tagasi. Tädi oli tal tihedalt kaela, suu kiskumas nutukõveraks.

«Kull on otsata valus, et mul enam Ennu pole — ja see on juba Lange-Paaveri süü...» Pisarad jõudsid kohale ja Roland oli kahju, et ta lohutada ei suuda. Poeg üles kasvatada ja oma ilma jääda on talumatult raske. Tegelikult on Enn nuke olemas, ainult et elab kaugel, kah Stockholmis.

«Miks sa selle mõtte juures nii kaljukindlalt kinni oled, et Lange-Paaver halba tegi? Sõjamõll kiskus lõpujärku ja Enn omais, milline saatus teda siia jäämisel ootab. Kas pikk Siberi teedid vangipõlvevintsutused oleks parem olnud? Tal oli

üks võimalust — kas tda oma sunnitoolaagritega võita ühe mehe elu» Roland võttis tädi ümbert kinni, keeras ta kallalt. «Peaksid Lange-Paaverde tanulik olema, et ta oleks Rootsi maaikul abiks olla. Poiss elab seal kui mees seljataga, nägin oma silmaga — ja olen sulle vist kull oma kümme korda jutustanud, tõsi?»

«Jah, kõik on õige, aga... Kinnitasid tõemeeli, et ta muud vaatama tuleb. Ma uskusin, muudkui ootan. Kuu läheb... Seda ütleb, et minu silmad oma poega enam ei näe»

«Lksid,» vaidles Roland ja püüdis anda häälele hästi usutavat kõla. «Enn tuleb kindlasti, mingu kaua tahes.»

«Mingu kaua tahes?» kordas tädi mõtlikult. «Ära unusta, Roland — olen oma eluaastatega juba tammu sealmaal, et pikaks ootamiseks päevi ei jätku...» Eaka naise silmad olid väga nukrad.

Luulesellid mõllasid täna eriti ulakalt, sikutasid räästa kallil hooti nii ägedalt, nagu tahaks hütilt katust ära kergitada. Jämeda vihmaga segi langes laiu räitsakaid, aeg-ajalt paiskas nagu kellegi pahur käsi neid vastu akent; laisalt vajusid nad klansil allapoole.

Küdeva ümmarguse raudahju uks lõgises tormipuhangutega

«Kaasa, äge rajukeer!» lõi jälle paraja pahvaku suitsu

Ahjuukse vahelt lümpas koguni paar pikka kerg keelt umbrust haarama, peotäis sädemeid kaasas

«Pargas tõusis torisedes istuli. Põrandal oli prahti ja

laastapüra ohtavalt palu, juba järgmise termika algul veel
sahmesükkidega selle segamise sisse paistunud hõõgniidid
viimaks tulektoruga tühjaks mangida

Ta otsis nurgast va kesse rauds kalunud hery, nelly va
p. let koer kats kapolves ou heolikalt netaad. Hary vas tui
das ebameelava t okkaline. Aga kuhvel, kus see t. As n. s.
semar.

Pörancal ve leles hink pudatard, gasugu kolu, paca, xes, tahi torlukorv. Lks katsı selle segaduse seastim, xes lerdal Suski, scal see kühyl nua kük taski. roosten, xes l seks künunua esise, vaga, sapa lommi astad.

Mert vaskas kuhyl ja harja ahjastu ette. Mida sa
koostama hakkad? Pole see päris sündinud, et
peaks ta siis just tana põlema minema? Mitten
peetud kontides n... lesaamatu laisk, et vaevalt
servare istuda. Hei dräas tuesti s...?

Selg, ja külgea on juba ammu lõperguseks jäänud, ja püüdnud vahelduseks kogu aeg kanda olla. Lõpuks, ja see ongi vastavõetavat praktilist seadust, moodustatud. A. posti seaduse, istuda on ka rütmilis, ja voolav, ja küllaga kaks.

Aristad on ta gatsunud, et poleks vaja kogu see, mis seks valet, damata taltsuda. Tustas sageda kinnituse, et ta on tervelt terve ja ka järjest, esmaspäevast järgmiseni, ja vana, L., seda oleks naerist vaele — pa em kahtlema, et ta ei ole, teine kuu teisel, kolmas päris terviselt. Aristad on tervelt manatsit, ja ka keegi teine suhtu tõrkas, et tervelt tervelt istul!

Niie on tal mõnda aega tööpoolest see, mis on tal, ja
 age jumi anna, et selge, et pean maapeal, v. s. m. t.
 voodis kaatamine. Ootam tult sulle kaakon. Lase
 Ikaal taustlik, e. kitem net ega taidipadast, e. s. m. t.
 va u tentad või tegemata patidde p. rasi, e. t. g. m. t.
 Lla ku kitemga kass - magi kaks kesuke valul, soe
 seadasy ja leiba. Lase p. rasi, e. t. g. m. t.
 et kort koveras teer. Mata, e. s. m. t.

Ma t. Maagab virescaks, hukkad vägist kõrgc 100 ft pe
nina kirtsulama

Ole talubk, mees, manitses ta ennast Tee su, ja kullu, ja
 eas vähemalt kolm korda päevas iga limakate ja nina
 maks omelt ulatas saatus sobralikult kae, esmakordselt ehk

• utlemata parajal hetkel, ta oli ju aärmiselt loetuse-
• andpär

... Kivikuningas ahvardas teda rahavarguse pärast
... tandsis ta iga uksiku ihulukmega, et see pole pal-

Tõldsepp oli mets.kult v.hane, esimesel võ.ma.
as ta selle ütle.mata .netu teo ara temud - Linnu-
le .enem.kimise .eä .mähk .Sallik .

...li surmahinimas põgeneda Sellise toorest jõudu ja
just silmami ta s peletise vastu ei sauda harilik inimene

... see omakorda annab rusikale koletu löögijõu...

... linnas toimuv hingat, keeras end vahelduseks külili ja
k hylutundega, et temast pole* meest ennast jõuga

• nappalt vahe rannu Üldse on ta lootusetult kõhetu

... ja nigelapoolne valja kukkunud. Haalgi on ebameel-
... kade ja agestumise puhul küsib hädiselt peeneks, ehkki

...kõne ja aegsamuse puhul kisub hädiselt peeneks, ehkki
võne lausa harjutas end kõnelenä võimalkult magala,
tunbrga. Ja veel - nagu puhtluseks on nägu kiria-

tunbrga. Ja veel - nagu nuhtluseks on nagu kirja-
toimetajate teoretikestega. Milleks! Talvel kahvatavad
talad vahke heledamaks, kevadel aga esimese püüke-

...lõust jalamaid kirju nagu tedremuna. Miks on just
...aluse oleku peale kõik sühikesed hädad laht, lastud ja

...pandud? Miks ei võiks ta olla hästi pikka kasvut, laia-
...klaari nööri kandmisega lõuaga? Miks ei võiks ta

1. Kaselisi kasivars, nagu teie el noortel meestel?

...kõige kõige suurem kummaga ei julge sarkilgi seista
...kõige kõige suurem kummaga ei julge sarkilgi seista

...kõik, mis on juba kordunud, algab jälle uuesti. Kui kassad, koiad, kohetunud, haledad sorakad, mis aupärast
...olema leestelava jouised kaed

trunkas, kraats, s hajakmeelselt selga. Äkki just sellepärast, ki vargile ja kõ.kkõugu muude mustade varkidega tege-

... ja kui ta teda maketas, polnud vaga vägiagi. Jah, ol. tött-

...küll ta ledamaletas, poliitil vaga vigagi. Jah, ol. tött-
u-nagi nagus naine. Mis ime!ik vaimustus talle küll
tul., et tema isaks siukese alamõõdulise vahis? Sellis ei

... ja ema haiba maitset ara unestada. Kas kedagi etemat

...id ema haiba maltset ara imestada. Kas kedagi etemat
...sti silmapilil polnud? Vaeskesel olid mehist kavale-
...sas näpud ilmselt patis põhias kahin küll. Targem

... tal süski monda aega oodata, aga mitte esimese ette-
... hakata. Ah, hiline mantsude, hms on armu duo

aga hakata. Ah, hilja manitseda! Ema on ammu ilus
te tubadega ingel, oma isa pole ta aga ilal näinud – ja

tundub, et küllap emagi seda haledat meheroju kohlas vaid üheainsa korra elus.

Tuul moiratas ootamatult valjusti, tõmme ahjus lõi tagurpidi käima ja hulk sademeid koos suure tiheda suitsupahvaku ja tulekeeltega paiskas ahjusuu vahelt laia lühvikuna välja.

Suits ei jõudnud veel hajuda, kui põrandal tuleleegike mängima hakkas. Haaras vaiatledes helevalge, kenasti keerdunud, kuiva laastu, silitas seda siuhti, puudutas karmesti tohutukke, ja kõik nad süttisid rutates, otsekui üksteise võidu, tuli lahvas suureks.

Mart kargas ainsa hüppega üles, silmad suitsust kibevest sed. Onneks oli kühvel käeulatuses, hari aitamas ja kiirest rändas tulepessa ahju. Ta pühkis suuremad tulehakatised, prahid ja puutükid kokku, saatis needki tulle. Alles siis märkas, et ta peaaegu vahetpidamata kõhib ja et põsed on vingupisaratest märjad.

Ruttu uks lahtil!

Ta hingas paar sügavat sõõmu ja äigas varrukaga pahaselt üle nāo. Milleks küll peab inimesele igasugu hädasid uksest ja aknast, kogunisti ahjusuu kaela sadama...?

Kett kõrises, suur hundikoer ronis kuudist välja ja vaatas rõõmsalt Marti. Liputas igaks juuks paar jõnksu sabagi, et oma lugupidamist rõhutada. Kuna temast välja ei tehtud, tõmbas ta otsmikule kortsud ja jäi käsivalt vaatama, saba vajus aeglaselt sorgu. Midagi on viltu?

Mart märkas koera tõsist olekut ja mõtles taas imetlusega, kui targad on loomad. Nema Robiga elavad kahekesi koos alles napilt kuu aega, aga juba on loomahingele kõik selge. Tunneb eksimatult, kui ta on heas tujus — Robi hüppab sülausa nelja jalaga paiga peal õhku niipea, kui uksele tulla. On aga meeletult kesise poolne, jääb koer vaikselt seisma, ei liputa sabagi. Ja lausa uskumatu, ta oskab sel puhul vedada otsmikule, õigemini pealaele, sügavad murekortsud Arusaamatu!

«Robi, sõbrake...» Vaatamata pahurale, lõrtsasajusele ilmale ja tugevale tuulele laks Mart sargiväel, nagu ta oli, tema juurde. Silitas koera ja ta tänulikku pilku nahes, tundis jälle vastupandamatut soovi. Robi oma juurde sooja viia; Peremees oli selle aga karmilt keelanud, tema ütlemist mööda on koera töökohaks õu. Tal on ja varandus valvata! Toas põõnutaks nii sama, silmad mõnusalt poolkinni, ega liigutaks võrd olla kõrva otsagi, kui mõni varganagu peremehe vaevaga varatud materjalidele käed külge ajab.

Muidugi võiks salamisi üle keelu toimida ja Robi aeg-ajalt nappa võtta, aga tark see tegu poleks. Peremees tuleb erinevatel kellaaegadel, vahel vägagi imelikult päris tintmustas pimeuses või jälle hommikul nii habemata vara, et õõ pole veel edasi olna saanud. Sellepärast ei julgegi koera kunagi uberikku võtta. Ta käib ise tihti Robi juures, istub putka kõrval pakul ja ajab juttu.

Koer tõusis tagajalgele, pani esimesed käpad Mardi õlgadele ja hummardus veidi allapoole, kuna oli Mardist pikem. Oma sõbruse tõendamiseks tuli tingimata Mardi põske lakutada. Soe, veidi kare keel libises meeldivalt üle nāo — ja Mart meelkorda hoidis Robil tugevasti ümbert kinni, sasis ta tihedat sõnast. Siis jooksis ta majja ja tõi koerale paraja kondimaka. See pidi küll homseks jääma, aga Mart lõi mõttes aega, ilm nii nāru, las Robi tunneb vähemalt heast nokitsemisest mõnu.

Koer ronis tänulikult saba liputades kuuti, kont hambus, ja Mart kiirustas tagasi ulualla. Puhh, külm jõudis pugeda päris tšarootsuni... hea, et ahj nii karts kuum on! Tore, hubane õnn!

Oli tõepoolest eriline õnnepäev, mil ta suures viletsuses oma praeguse peremehega kokku sattus. Linnupettelt tuli ju tormapageda, võimalikult kaugemale Tõldsepa eest. Sai redutades küünides, hiilitud ettevaatlikult metsaveeri pidi Heinaküla... lüki pelgupaigaks, ainult et mida edasi, seda kõhuümaks kulus väike rahakõpik, mis tal viimasest palgast veel alles oli. Tõbi tuli sügis peale, vilude tuulte ja pikkade vihmadega. Mis saab siis, kui päralt jõuavad talvetuisud...?

Murelikuna istus ta tollel õnnepäeval mingis väikeses maa-allas ja mõtles pingsalt, mil kombel elu edasi veeretada, ulu varjule pugeda. Ofukord on kõike muud kui roosiline!

«Tohib ehk platsi võtta?» küsis keegi energiliselt.

Mart kohkus. Esimene mõte — põgene, see on miilits!

Ta vaatas areldi üles. Laua ääres seisis suur turske mees. Eni oli ta istunud eemal akna all ja hajameelselt välja vaadanud. Miks ta nüüd siia tuli?

Mart kobas ta pilguga kiiresti üle. Ei, seda tõugu isand see mees ei ole, kes nüüd kohe ütleks, et Martin Pargas, seaduse järgi võtan ma teid pikemaks ajaks riigi hoiale ja ülalpidamiseks.

«Kui teile nimelt see laud meeldima hakkas, olge lahke.»

küsi, miks sa sealt... hm, ütleme pealegi, et Otepäält jalga lasksid. Ei taha ma täpseid kohanimesid teada ega midagi. Ja sina ara kah uuri. Võõrad peleta minema. Ässita või koer ka lalle, kui mõni jultunud tüüp tülikaks muutub. Kaup võta vastu kui tullakse sama autoga, millega siia sõitsime. Pea meele ainult selle masinaga. Pole oluline, kas mina kaasas olen. Välja aga ei anna sa siit omapead tikutsa kah mitte, mõistad?

«Võtan teadmiseks.»

«Ja veel nunkida ei soovita, kaste lahti kangutada ei luba. Märkan kohe, kui oled urgitsenud. Mida vähem tead, seda parem su enda tervisele.»

«Sain aru, boss. Ainult et...» Mart kõhkles, aga kuna mees julgustavalt noogutas, küsis ta huviga: «Ma ei jõua ära imestada, kuidas te oma väärt materjalid minu, võhivõõra kätte usaldate? Ma võin siin ju tulla teid maha panna?»

«Arvad? Palju sa kargteliseid kaevatsas ara kannad? Võt konnid katusekivi seljatäiega paarikümne kilomeetri taha, et neid seal maha ärida? Kui suure lademe sa eterniitplaate kaevlasse tarid, et saaks siit ilmatuma kaugel rahaks teha? Ei, seda ma ei mul pole. Ja mis kohe tahtsam — minu meelest naed just täpselt nii välja, et pikka aega pole sul isu kohata ainult satki hingelist. Ei ole minu asi, kui kriim taak sul kukil on, aga paremat paika varjul olemiseks sa vaevalt leiaksid. Silma on sul erksad ja arukad, taipad lennult. Selge see, et ma ühikõik kelle kätte oma vara ei usalda. Ja koera ka mitte. Tuu teen sind temaga tuttavaks.»

Koer kuulas peremeest ja istus vaikselt, kuigi tahtnuks ilmselt vastu hüpata, võõra peale kurjalt haukuda.

«Robi, see on oma,» ütles mees talle toonil, nagu kõneleks inimesega, »

Robi vaatas oma tarkade pruunide silmadega Mardile tükk aega otsa. Mardile meenus tore pikakarvaline Kaaru — vahva sõber kaugel Sabata külas, Laagri-peres. Kaarule sai lubatud õige pea tagasi tulla. Eks loomahing nüüd ootab, igatseb ja mõtleb, miks ta küll sõna ei pea.

Mart naksutas keelt, nagu ta alati Kaaruga vesteldes tegi, ja pilgutas Robile kavalalt silma. Koer pani pea kergelt viibu ja hakkas ettevaatlikult, umbusaldades tasapisi saba liputama. Mart sirutas Robile käre.

«Tere, mina olen Mart.»

Koer kõhkles viivu, tõstis siis käpa ja torkas selle Mardile

otsa. Ta oli sealjuures nii aruka ilmega, et Mart polekski võinud imestanud, kui koer talle oleks öelnud:

«Tere juh, mina olen Robi.»

Peremees tõstis autost maha toidukorvi, ulatas selle Martile.

«Nimesine teile mõlemile,» sõnas ta ja sammus ees kuuri, mis samas veidi kühmutõmbununa kükitas. «Vaata oma kühmut.»

Kühmut oli väliselt õige viletsake, seinad tundusid hõredad ja kühmutõmbunud arvata, kuidas talvel sellises saras hing sees kühmut lööb ta sinu seitsmeks tükiks!

«Näis asi toekam — seinad olid täp-plaatidega üle löödud, maas vedeles hulk klaasvatti.»

«Kui vilu hakkab, topi praod kinni. Aega on sul selleks üheks päevaks.»

Kühmut oli kõle, röske, külm. Peremees tõmbas raudahju ukse lahti, haaras maast peotäie lüaste ja pilpaid, leidis paar ajalehte. Niske paber ei tahtnud süttida, aga kühmutõmbunud tuld võttis ei pidanud enam kaua. Puhpraht hakkas karedalt leegitsema. Veel pilpaid ja paar kopsakamat halgu lisaks, ja juba laulis ahi kudemiseviisi.

«Hindas oma uut elupaika. Väike ja vilets, aga kenasti. Mis sellest, et rõõmsalt räpane. Ega traktorijaama elamu kah luksusega silma ei paistnud. Sealgi olid viimistlusekorraldatud kõikud, põrandal igat sorti sodi lausa ladestatud pudelid jalus kolisemas, laud söömaegade jäädega katma raamas.»

«Mis see laks, kes sinu seni elas?» päris Mart, uuris halli kühmutõmbunud väkannikat iger kul laual.

«Tahis,» vastas peremees pahuralt. «Nimetasin, et ära ära, mina sulle aru andma ei hakka. Oli kokkulepe?»

«Nä, boss.» Pole tõepoolest tema asi, mis või kes või.

«Ja kiikas nüüd toidukorvi poole, hindas pilguga selle

«Ma ei oska öelda, kaua me Robiga sellest saame. Ega

«et unusta, et sinu kaks hingelist iga issanda päev

«vajavad?»

«Kulult mitte.» Mees muutus veidi pehmemaks, koguni

«Arvesta, üldiselt pole ma suurem asi inimene, kuid

«mistan vaga Robi oli mul varem kodus, ja karamuse

«on teda sinu pidada, aga olukord nõuab. Nii et sinu võim

«unustada, oma koera mitte mingil juhul. Te valvate kui

küsi, miks sa sealt... hm, ütleme pealegi, et Otepäält jalga lasksid. Ei taha ma täpseid kohanimesid teada ega midagi. Ja sina ära kah uuri. Võõrad peleta minema. Ässita või koer kallale, kui mõni jultunud tüüp tülikaks muutub. Kaup võta vastu kui tullakse sama autoga, millega siia sõitsime. Pea meele ainult selle masinaga. Pole oluline, kas mina kaasas olen. Välja aga ei anna sa siit omapead tikuotsa kah mitte, mõistad?»

«Võtan teadmiseks.»

«Ja veel — nuhkida ei soovita, kaste lahti kangutada ei luba. Märkan kohe, kui oled urgitsenud. Mida vähem tead, seda parem su enda tervisele.»

«Sain aru, boss. Ainult et...» Mart kõhkles, aga kuna mees julgustavalt noogutas, küsis ta huviga: «Ma ei jõua ära imestada, kuidas te oma väärt materjalid minu, võhivõõra kätte usaldate? Ma võin siit ju tont teab mida pihta panna.»

«Arvad? Palju sa kärgtelliseid käeotsas ära kannad? Võõrkonnid katusekivi seljataiega paarikümne kilomeetri taha, ja neid seal maha ärida? Kui suure lademe sa eterniitplaate kaenlasse tarid, et saaks siit ilmatuma kaugel rahaks teha? Ei, seda muret mul pole. Ja mis kõige tähtsam — minu meelest naad just täpselt nii välja, et pikka aega pole sul isu kohata ainult satki hingelist. Ei ole minu asi, kui kriim taak sul kukil on aga paremat paika varjul olemiseks sa vaevalt leiaksid. Silmad on sul erksad ja arukad, taipad lennult. Selge see, et ma üks kõik kelle kätte oma vara ei usalda. Ja koera ka mitte. Tule teen sind temaga tuttavaks.»

Koer kuulas peremeest ja istus vaikselt, kuigi tahtnuks ilmselt vastu hüpata, võõra peale kurjalt haukuda.

«Robi, see on oma,» ütles mees talle toonil, nagu kõneleknimesega.

Robi vaatas oma tarkade pruunide silmadega Mardile tükk aega otsa. Mardile meenus tore pikakarvaline Kaaru — vahva sõber kaugel Sabata külas, Laagri-peres. Kaarule sai lubatud õige pea tagasi tulla. Eks loomahing nüüd ootab, igatsseb ja mõtleb, miks ta küll sõna ei pea.

Mart naksutas keelt, nagu ta alati Kaaruga vesteldes tegi, ja pilgutas Robile kavalalt silma. Koer pani pea kergelt viltu ja hakkas ettevaatlikult, umbusaldades tasapisi saba liputama. Mart sirutas Robile kae.

«Tere, mina olen Mart.»

Koer kõhkles viivu, tõstis siis kapa ja torkas selle Mardile

otsa. Ta oli sealjuures nii aruka ilmega, et Mart polekski osanud, kui koer talle oleks öelnud:

«Tere jah, mina olen Robi.»

Peremees tõstis autost maha toidukorvi, ulatas selle Martile.

«Nahsine teile mõlemile,» sõnas ta ja sammus ees kuuri poole, mis samas veidi külmutõmbununa kükitas. «Vaata oma paberile.»

Bank oli väliselt õige viletsake, seinad tundusid hõredad ja osanud arvata, kuidas talvel sellises saras hing sees oleb. Külma lööb ta siin seitsmeks tükiks!

Need näis asi toekam — seinad olid tep-plaatidega üle löö-
tud, maas vedeles hulk klaasvatti.

Kui vilu hakkab, topi praod kinni. Aega on sul selleks üle-
piisalt palju.»

Kuuba oli kõle, röske, külm. Peremees tõmbas raudahju ukse
tõusult lahti, haaras maast peotäie laaste ja pilpaid, leidis
kogust paar ajalehte. Niiske paber ei tahtnud süttida, aga
mõnikord lõpuks kuidagimoodi tuld võttis, ei pidanud enam kaua
keema, puupraht hakkas karedalt leegitsema. Veel pilpaid
võeti, siis paar kopsakamat halgu lisaks, ja juba laulis ahi
õnnat kudemiseviisi.

Mart hindas oma uut elupaika. Väike ja vilets, aga kenasti
soe. Mis sellest, et rõõmsalt räpane. Ega traktorijaama
hooldamu kah luksusena silma ei paistnud. Sealgi olid viim-
sed aratallatud kõikud, põrandal igat sorti sodi lausa lade-
mes, lühjad pudelid jalus kolisemas, laud söömaegade jää-
mudest alailma räämas.

«Kuhu see läks, kes siin seni elas?» päris Mart, uuris halli-
mud leivakannikat igerikul laual.

«Pole tähtis,» vastas peremees pahuralt. «Nimetasin, et ära
olagi päri, mina sulle aru andma ei hakka. Oli kokkulepe?»

«Just nii, boss.» Pole tõepoolest tema asi, mis või kes või
miks. Ta kiikas nüüd toidukorvi poole, hindas pilguga selle

Ma ei oska öelda, kaua me Robiga sellest saame. Ega
ikki ei unusta, et siin kaks hingelist iga issanda päev
arvestust vajavad?»

«Loomulikult mitte.» Mees muutus veidi pehmemaks, koguni
armast. «Arvesta, üldiselt pole ma suurem asi inimene, kuid
minu armastan väga. Robi oli mul varem kodus, ja kuramuse
hju on teda siin pidada, aga olukord nõuab. Nii et sinu võin
ik unustada, oma koera mitte mingil juhul. Te valvate kui

kahe mehega, ta on tegelikult inimesest etem. Olge tublid! Muide, osmiku lähedal, vasakule minna, on hea selge veega allikas. Ära unusta, Robil olgu veekauss alati ees.»

Peremees läks uuesti koera juurde, kõneles temaga tükk aega, patsutas turjale. Viipas siis Mardile, istus autosse ja vuras minema.

Vart seisis ubriku uktsel ja vaatas talle inimese ja järele mõtetest ja küsimustest kirju. Võhivõõras nimere, järele teda sedavõrd, et tõi siia? Miks langes vahik juurde? On tal tõesti nii aus nägu?

Nägu näoks, siin otsustas hoopis muu. Mees on hea inimestundja, tabas ära ta poolhirmunud oleku ja miilitsakartuse. Ta ei tahtnud kaab end iga hinna eest varjata, mündrimees ei ole kaastunne ja arvestab ilmselt ka sellega, et kui usaldus kaotatakse, ei pakud talle lahkelt varastamise võimaluse, ei taha ükski korralik kaabakas oma nime määrida eesvea alt. Tema igatahes otsustas peremehe komiteedist kõlaltäpselt täita ja teadis juba ette, et ta siit ilal isegi oma peotäie ei võta.

klōk-klōk-klōk-klōk . . .

Algne, häälitset nääriliselt, tuul väijas kogus jõudu.

oli Mart tagasi tänases.

[illegible]

...kiippusid vägisi sinnakanti, kuhu ta neid lubada tahtnud. Pole vaja lasta neid uitema paikadesse, mille järel tunded igatsust, ega inimeste juurde, kelle meenutamise tekitab kibeda kahetsuse, et oled midagi lõpmata ilusat hoolimatult jätnud, kõik hea lõplikult hävitanud.

art uuris tähelepanelikult tep-plaadi krobelist pinda, a-
agilt pisitilkukese prao vahelt puges mõttekild-siiski s-
läbi ja koputas südamele: Linnupette! Linnupette!

Seal on Anto... hea ja tugev ja tõsine. Tööl täismehes ees väljas, aga ometi nagu alles poisike oma ääretult usaldava naisele. Tema kulul sai mõnigi kord rumalat nalja tehtu kahju küll. Õnneks Anto ei pahandanud kunagi. Eks ta mõnigi muretseb. Vist kardab koguni, et Töldsepp oma kole ahvarduse täitis ja kustutaski Mardi eluküünla. Ja Kust

...? Temalt kui direktorilt nõuti kindlasti seletust, kuhu
... traktorist Mart Pargas.

Lokk usaldas teda sedavõrd, et võttis isiklikult traktorijaama tööle Kehvasti, et direktoril nüüd tema pärast ebameeldivusi ei ja küllap ka Lokk närvitseb, et vundis on tõesti mädanenud ja hirmsat toiminud, sest ehk ei meenagi, et see on juba päris ajutult kaduda. Peaks neile ilmutama, et teatavasti et kade ole suurt midagi, elu on on tšug kõvasti see ja mõne nädala peal kohal.

Silme ette kargas Tõldsepa õel nägu, ja Mart vopatas. See
 ei andesta iial! Ja eks tal ole tühine õiguski, kogu ta
 elu hekseldati pudiks. Tegelikult oli see äärmiselt räpane
 võimetus, Tõldsepp oli selle kaardimängus ja kivide korista-
 misel niibelt pettes suure sohiga kokku ajanud. Aga raha po-
 litaani saamise silti küljes...

...neefud Kivikuningas otsis tema jälgi aialdaselt. Ta ei leia kunagi, ja lahleb ta, endal veel ühe pilk halastamatult ringi luuramas. Tänu taevale, kes meile on siit väga palju maad!

Alart küll ei tahtnud, aga ometi heitis suletud silmil pilg-
latlajõe kõrge kalda all asuvasse veidravõitu, seitsme-
nappi. Seal elutseb suur pere, aga tema nägi neist vaid üht.
Tänavad rohekad silmad naeratasid, kaunid tulecegi värvi
harad olid vallatult sassis ümber armsa tütarlapsenao. Kas
tevi ikka veel oina tulevase kodust, kenast vaike-
susest ja kirjutest volangidega kardinast? Igaüks mõeldi
mõtle sellest kõneles...?

Nukrana kuulatas Mart tormivihinat, ahjuuude sootist alevat, tuult ja ei suutnud end kuidagi eemale rebida Linnupettest elanimestest.

1. Kõik mõnisalt soe. Madalad temperatuurid on 1997. aastal
 võrreldavalt tavalisemad ja 1998. aastal on 1997. aastal
 võrreldavalt tavalisemad.

pööranud pilku Marikeselt, jälgis teda kuni ta
Laps ukerdas end tugitooli najal poolepöörd
ikka ühesi ja ühesi, tüütu ja väsinud. Väsinud
poole, näoke naerul, ja Litsa suuainesse voogas
rd kuum laine. Küll on see väike inimesehakatis armas!

Ei osanud oletadagi, et laps, kelle pärast juba ammu enne tema sündimist ülearu palju südamevalu sai tundud, võiks kunagi nii lõpmata kalliks olla. Aga ehk just seetõttu?

Eltsule tundus, et kuulis trepil samme. Kas Mari-Elts tuli juba tagasi?

Ei, kõik oli vaikne. Hea, et ta lõpuks ometi sõna kuulas ja välja läks, lubas teha hästi pika jalutuskäigu. Ilmad on viiged, last ei söanda praegu õue viia, Marike kippus kõhima. Aga Mari-Elts ise vajab ometi värsket õhku, vaheldust, liikumist. Ta muutub aina tõsisemaks, endist sära ei ole silmades enam, ammu, kunagine jumekus kipub kaduma. Ometi on nüüd kohe halb seljataga, ohud maetud pika kuuderea alla.

Elts tõusis, silus kirjulillelise põlle sirgeks ja läks kööki. Seljataga patsusid väikesed pehmed peod vastu põrandat. Marike järgnes vanaemale. Kõndida ta veel ei osanud, rooni aga, nii kärmesti, et vahel tundus, nagu oleks tilluke tüdruk mitmes kohas korraga.

Juba oli Marike vanaema kõrval, jõudis koguni ette, lükkas otsejoones pliidi juurde ja jäi ootama. Lapsele meeldis vaadata elusat tuld, olgu ahjusuu ees või köögis. Üksisilmi, põlvil jälgis ta leekide mänglemist, kui selleks vähegi võimatu oli.

Elts võttis valge kootud pajalapi ja kergitas tumepunase hautamiskõue rasket kaant. Koos väikese aurupilvega lendas köögis laiali piprane, pruunistatud sibula, loorberi ja valmis liha eriline, isuäratav lõhn. Puud on väheseks põlenud, tule tuld kohendada.

Marike püüdis end vanaema najal seisma upitada, jättis ootusohinal pliidiuksel. Ta sirutas juba korraks käegi sinu poole, aga Eltsu järsk keeld sundis lapse kuuletuma.

Elts võttis tuletangid, tõstis konksukese üles ja tõmbas ühe lahti. Pliidi all kõogusid suured helepunased, labipaisatud söed, puudekastis ootas hulk lõhutud kasehalge. Elts võttis neist paar parajat, pani süte peale ja pidi juba pliidiukse seest välja, kui tundis, et laps end tugevasti tema vastu surub.

Marike jälgis võlutuna, kuidas kasetoht tuld võttis. Ah, limpsid leegid halge, kostis kerge pragin ja tulekuma helk. Lapse põskedel, pani silmad rahutult särama.

Elts lükkas pliidiukse aeglaselt kinni ja talle näis, et Mari oli pettunud. Ta võttis lapse süle ja viis sinu köögi juurde; Marike ei tüdi seda uurimast. Kell on omaparane, meeldis Eltsulegi. Ta ise ostis selle Eesti aja lõpul Tallinnas.

Marikelaud on süsimust, paraja ümmarguse panni suurune, lüüke käepide taga; sedapidi kell seinal ripubki. Osutiteks aga olid nuga-kahvel, hiilgasid kuldsest.

Marike pani pea vastu vanaema põske ja vaatas oma suurte pruunide silmadega imestades üles kella poole, nagu ta juba nüüd, pisitillukesena, kui meeletu kiirusega muunduvad minutid tundideks, kasvavad päevadeks, nädalateks — ja muidugi kihutavad minevikku, ikka rutem ja rutem.

Kas keegi koputas?

Jah, vist küll, kuna ka Marike pööras pead ja jäi kuulama.

Elts läks avama, laps süles.

Ukse taga seisis Teele Kukk, traktorijaama pearaamatupidaja tütar. Nende korter asus siinsamas mõisamajas ja nii ei tahtnud Teelel mantlit vaha, et sili tulla. Tal oli seljas tuumaseelik ja helesinine, rüüžidega pluus, õlgadel hall peep-õllane kampsun.

«Tere päevast, ega ma ometi ei sega?» küsis Teele mesiselt. «Tule otamata astus ta esikusse ja vaatas kiresti ringi. «Küll teil on ikka ilus ja uhke elamine!»

Elts sulges ukse. Talle ei meeldinud naise võlts sõbralikkus, ta tundus alati olevat mingi õelavõitu plaan kas midagi teha saada või kellegi kohta mõnd halvustavat kuulujuttu kinnitada. Muidugi, inimesel pole muud teha, kui ainult mehe ja poja eest hoolitseda, eks tal ole ju igav. Töötamiseks on tal alati olnud ilmselt paljuvõitu, nagu teisel peeneid kortsunidikesi.

Elts ja silmadki vanainimeselikult pleekinud. Kukk ise ei olnud mehejõus, uhke ja sirge hoiakuga, päris kenagi mehe veidi halliseguste juuste ja äärmiselt korrektse riietusega. Tema see väline puhtus ja kenadus on muidugi, tänu Teelele, na poega kui ka meest klanib ta visa järjekindlusega. Pidi talle peale koledasti armukade olema, vanusevahe on suurem. Elts pole kunagi tundnud kiivuse varjugi, aga eks piinav ole see kindlasti — nii et Teele-proua on omal kombel mõeldud inimene. Miks ta tuli?

Elts ei tahtnud ebaviisakas olla, kuid külalist tuppa paluda ei pakkuda polnud vahematki tahtmist. Jaab ei tea kui ta otsustama, aga varsti on vaja koorida-keeta kartusöögiaeg jõuab kätte, Mari-Eltsul õueõhust tulles kõht kinstaski soovib ehk lõunat. Ei, vaevalt küll, Mari-Eltsu ei mõnda pidi mehel praegu peaaegu et ülejõu palju olemas. Elts imestas endamisi, mis suurt töötuhinat talve

hakul enam olla saab. Aga mine tea, traktorijaama elu on tundmatu maailm. Tema teab ainult talupidamist ja oskan aastaegade järgi täpselt arvata, mida on vaja teha ja mis peab tingimata lõpetatud olema.

Ta jäi vist natuke liiga pikalt mõttesse, sest kuulis Teele köhatamas

«Kas on midagi mureks?»

«Oh ei-ei, minul küll muresid ei ole,» kekutas Teele suurel iselt. «Tead ju ise, kui tubli abikaasa mul on. Teenib hästi ja armastab meie poega nii väga, et kellegi muu peale ilal aega ei raiska, rahast rääkimata. Minul jah muresid ei ole!»

Teele lipsas osavalt Eltsust mööda, lükkas toauksel oma madalakontsalised kingad jalast ja sammus sukkis põiki üle toa akna alla.

«Näe, teil on loopis isemoodi väljavaade... meie aknad on teise külge. Siit paistab millegipärast ilusam.»

«Eks mõisapark ole igast kandist kena»

Teele pöördus nüüd Eltsu poole, valmistus midagi ütlemas, aga mõtles nähtavast ümber. Vaatas selleasemel tahelepanekult põrandale, kõrgi kummardus pisut.

«Olete siia uue vaiba maha pannud, jah?» päris ta kadedalt. Ta torkas oma kitsa, pikavõitu labajala nii sugavale pehmesse vaipa, kui andis. «Jaa, rikas rahvas, pole midagi öelda! Iga paari nädala tagant vahetavad hiiglasuuri eltsaid pärsu vaipu nagu teised inimesed voodis linu»

Elts pani Marikese sülest mangukurka, andis talle kätte nuku ja kõrist, silitas lapsel pead, sosistas hellituse. Nüüd läks ta kööki, võttis põlle eest, heitis pilgu hautamishõlmele ja tuli pikkamööda tagasi.

«Sina ära ärritu, Teele. Vaip ei ole uus. Oled ju varem me juures käinud ja kõike vägagi põhjalikult vaadanud. Imelik, et sul meeles ei ole. Või hakkavad aastad liiga tegema, mälu kipub nõrgaks jääma?» Elts naeratas lahkelt. «Palun, võtke istet...»

Teele heitis oma punakate servadega silmadest Eltsu poolt pisut üleoleva pilgu. Tegi, nagu kaaluks, kas üldse istuda ja aega viita, vajus siis aga sügavasse, pehmesse tugifooli. Sirutas jalad pikalt ette, pani käed ristamisi sülele ja küssitas midagi meenutades silmi.

«Mina küll ei mäleta, et härrased mind küllakõrgega õnnistanud oleksid,» sõnas ta irooniliselt.

«Meie pole kedagi kutsunud, pole mahti. Väimees, nagu tead

lood praevast päeva töö. Noor abielurahvas, eks nad talia õhtuti kuhkust olla. Oigemini kolmekesi oma kalli väikese tütreke-
ga...» Elts istus Teele vastu diivanile.

«Jah-soo, et tahavad või?» Teele naeris täie suuga, nii et ta suu ühtlased hambad nähti paistid. «Nähtavasti o ka l...
ompaaselt, pole midagi öelda...»

Elts muutus valvsaks. Kummaline, Teelega pole kunagi min-
utusest riidu olnud, aga alati kisub nende jutuaajamine karu-
like. Üks suskab öelalt, teine vastab samaga. Varsti on mõle-
meil pahurad, lahutakse solvunult. Miks?

Intimavad on nad juba väga ammu ajast, tublisti üle
sotikunne aasta. Ennevanasti kohtuti tihtipeale ümbruskonna
mõnades taludes küll ristsetel ja pulmades, sünnipäevade ja
sõnadest. Teele oli Metsakülalt pärit, see jäi siit Linnupette
mõnest, kui Lambamännikust otse labi minna, ainult kümne-
tunnine kilomeetri kaugusele. Teele oli pikka aega, koguni sünd-
sõnatult kaua preili-seisuses — aga võib-olla just seda enam
tõttiselt oodatud külaline, kuhu ta laadis väga kenasti, oli nuuga
tõhusam kui siitkandi naistel-noorikutel kombeks. Ei teagi,
kuid see suur õelus ja kadedus selle päris kena inimese hinge

Nad on ta ometi juba kaua aega mehel, suur tore
põrg kodu silmarõõmuks — aga näe, läheb millegipärast aina
ilmetisemaks! Tundub, et täna on tal miski eriti ebameeldiv
võime.

«Lähe lagedale, ja kibeled mulle midagi rääkida,» nõudis
Elts.

Teele ümises kerget viisikest. Tal oli tõesti meeldiv ha-
kunagi ammu, enne abiellumist, õppis ta laulmist ja unistab
sõnadpooritavast karjäärast — sõda tõmbas kõigest kr psu
abi. Ja omakorda veel ka ootamatu, hiline meheleminek Teele
teosand või ei tahtnud koduste tööde nõiaringsi...
... Ta on puhase ja ketta...
... me perenaine. Aga kunagi avameelsuse hetkel kahetses ta
... kes kibedalt, et tahtejõuetuna, suurest arinastusest ajen-
datuna üksnes pannide-pottide riiki jäi. Mis on kodu neli seina
... karjääri vastu! Ja...
... tal igal võimalikul juhul kuulda lasta

Nu nüüdki. Märkamatuks läks ta üle tõsisemale laulule, rütm
muutus aeglaseks, hää madalaks. Poolkinniste laugude vahelt
... ta Eltsu, ümises ja ümises.

«Mul ei ole eriti pikalt aega oodata,» sõnas Elts lõpuks kan-
... Teda ei huvitanud põnevad klatšijutud, ta ei suhel-

«Minu ees tembutamisel pole mõtet, Elts. Ajasid siin vahepeal nina kõvasti püsti, et oskaksid direktori äärmiselt tügida»

«Kumb teist selle trepist kukkumise välja nuputas, sina või Mari-Elts? Me kõik tundsimme kaasa, et laps õnnelikult enneaegselt sündis ja muretsesime, et kas jääb üldse elama. Aga ei tulnud ta maailma põrmugi varem ega hiljem, vaid täpselt õigel ajal, sest oli juba ammuilma enne kolme sahmardama hakkamist paika pandud.»

«Abellumise ametlik päev ei anna põhjust mingiteks edasirehkendamisteks,» püüdis Elts olukorda päästa. «Ega veel ajal peig ja pruut pulmaööl esimest korda kokku saa, vaid pigi hästi. Mari-Elts ja Kustas olid ju kaua tuttavad.»

«Miks sa tühja keerutad, Elts?»

«Ma on alatu vale,» tõrjus Elts jahedalt. «Kust sa kuulsid?»

«Minu oma mees rääkis. Tema ei valeta.»

«Kui ta selle ometi võttis...?»

«Ma ei öelnud.»

«Miks sa ei pärinud?» pahandas Elts. «Ahmid vastiku taga mine mi suure õhinaga omaks, ei küsi allikat.»

«Veele! Iga erakorralise loo juures peab kõik selge olema.»

«Minu mees on kõiges ülimalt täpne.»

«Kui ta nimetas, see sinu korda armastav abikaasa?»

«Mäsin, aga tema eelistas vaikida. Ilmselt aumehelikkusest.»

«Kust talitsust sellel, kes nimelt valgustas? Pealegi polnud me enam mingi uudis number üks, ta teadis kõigest juba mõnda aega.»

«Lõundab, suutsid end mitu nädalat talitseda ja tulid miljonist alles tana mulle seda laimu nina alla hõõruma?»

«Oh ei, mina sain teada eile õhtul hilja. Sattusime maast-»

«Tähtu ajama, siis ta muuhulgas nimelaski.»

«Kõhju, ei näi arukas ja tore mees, nagu ta sul üldiselt on,»

«hoideliku lõksutamisega.»

«Mille sugugi, tema sõnadel on alati kaljukindel toepõhi.»

«Alatu valet!» Elts tõusis. «Ma ei taha sellest rohkem kõnelda. Meesed on räpase mõttemaailmaga ega anna endile aru, mida teevad.»

«Veele ikka oled ülbust kaelani täis?» Ka Teele tõusis. «Pole, näen su ränga lüüasaamise juba õige pea ära. Usu, Loka, sind koos su suguharuga siit minema, nii et välgub!»

«Kihistas mõnusat naeru. «Ma ei saanud terve öö sõba»

«ole, aina mõtlen ja imestan. Arusaamatu, et seda hullu»

«pole keegi Lokile otse nakku öelnud... aga mida tihe-»

«Kriisa siin oma autoga ringi tortsutab ja Mari-Eltsu kabs-»

tamas käib, seda valjemaks sumin tõuseb.» Teele märkas pettumusega, et Elts oli kummaliselt rahulik. Kas sai veel vähe öeldud?

«Uhkus tuleb ikka enne langust,» jätkas Teele põlglikult huuli krimpsutades. «Kindla peale jõuab tõde täna-homme peal osalise kõrvul!»

«Kustas on tugev mees, teda mingid labased kuulujutud ei kõiguta.»

«Jah, aga sulatõde lööb ka temasugusel jalad alt. Lendate siit minema, kindel! Ja mida su plika õige väärt on? Kriisa on tahtnud teda ka rohkemaks, kui... sai, mida soovis ja kergitas kaabut.»

«Olid sa juures, et tead öelda, mida Roland Kriisa tahtis või sai? Nende vahel ei juhtunud midagi, võin selle eest ka tulle torgata.»

«Kõrbe koledasti ära, pole mõtet pistal! Ei jõudnud sinu päevast päeva ega ööst öösse kaupluse tagatoas valvata, kui palju ja kustkohast see kena noor mees su tütart katsub.»

«Mine ära, Teele. Ja ole mõistlik, ära hakka oma looga korterist korterisse käima. Arvesta, Kustas ei mõista nalja, kui su inetustest, väljamõeldud juttudest kuuleb.»

«Sina jääd selle juurde, et kõik on puha vale ja laim?»

«Vale ja laim,» kordas Elts rahulikult.

«Usun seda valeks vaid juhul, kui Kustas Lokk lähemal aja midagi ette ei võta — tähendab, kui Mari-Eltsuga jääb nagu seni.»

Midagi ei jää nii nagu seni, kui Kustas kõigest kuuleb, mõtles Elts ahastades. Kõik lendab pihuks ja põrmuks... Inimkombel suutis ta end kokku võtta ja tõsise, peaaegu lahke pilguga Teelele näkku vaadata.

«Siis vast ehk tuled ja vabandad minu ees?»

Teele uuris altkulmu Eltsu.

«Siis jah tulen,» pomises ta vaevukuuldavalt, torkas kingi jalga ja lahkus sõnatult, tagasi vaatamata.

5

Elts kõndis paar korda narviliselt edasi tagasi üle toa, peatus Marikese juures. Laps naeratas, tillukesed valged hambahakatised särasid imearmsalt, tüdrukuke sirutas käed vastu emaemale vastu.

160

«Vaike murede laps,» sosistas Elts ja võttis Marikese kätt, «meist küll saab...?» Tükk aega seisis ta akna all, aga äkki, et lapse kätel hoidmine on raske, peaaegu tõusis. Ta astus kobamisi mõned sammud, jõudis tugitoolini, Marikese ettevaatlikult põrandale ja vajus istuma. Ohku tõusis.

Elts sulges silmad. Kas seni läbielatud hirmudest ja vaevast oli lõesti vähe, et saatus teda ikka veel rahule ei jäta? Milliga ta ometi kõik need vintsutused on ära teeninud?

«Ema, mis sinuga on? Ema...?»

Elts avas silmad. Ta ei kuulnud, milal Mari-Elts tuppa tuli ja mõistas, et tütar tema ees seisis, ärevil ja ehmunud.

«Ma vaatas ootavalt ema poole, tuli lähemale, püüdis end kaitsta, sikutas kleidiservast.»

«Sõitsas tütrekese pead, ei pööranud emalt pilku. Teda...? On ehk rohtu vaja?»

«Jah, seda küll. Aga mingi arstirohi meid praegu ei

Murke laipas, et temast millegipärast ei hoolita. Ta häälitamata peatumult laskus sus aga neljakäpuli ja läks kätega rõõmsalt vastu põrandat patsutades kõõgiukse lähedal seinale najal otuva nuku juurde.

«Ma ei mõista...?»

Luba mul pisut mõelda, mu laps. Istu minu juurde, aga rohkem päri.» Elts sulges silmad, rasked mõtted haigestasid teda rõhmas. Kõik kipub vägisi kildudeks lendama.

Mari-Elts ei pööranud emalt pilku. Ta on hulga haigem, kui ta näitab. Vähe sellest, et Kustasel tervis käest ära on ja idipeavalud asu ei anna, nüüd jälle uuesti ka ema.

Kõnnitab viimasel ajal, et südamele pole suurt vigagi, temast koguni Marikese hoidma. Ema on praegu päris haige, huuled sinakad ja jäigad, otsmik tillukeste tihepigipiiskadega kaetud, põskedel eredad ärrituselaigud.

«Ma ma sind aidata?»

«Ei tõrjuva liigutuse. Oota, mul on vaja veel pisut oma tähendas see»

Mõlised sõnad tüdrukut kõige vähem kohutaksid...?

Mari-Elts, istu minu juurde.» Nüüd vaatas Elts tütrele otsa, ebalev. «Tule.»

Elts astus sammukese lähemale.

«Ei ole ometi haige, ega ju?»

la leib

161

Eltis heitis kannatamatult käega.

«Jatame selle, tervis pole praegu oluline. Ma palusin, istuksid minu kõrvale.»

Mari-Eltis täitis peaaegu hirmunult ema soovi. Tuleb midagi ebameeldivat...?

«Ma ei tea, kuidas sulle öelda...»

«Keerutada pole vaja, ema.»

Nüüd uuris Eltis omakorda tütart.

«Oled kummaliselt tõrges, mu laps. Miks?»

«Ei, eksid. Aga tajun selgesti, et kuulen sinult halba. Pikk ettevalmistusel pole mõtet, ütle lausa välja. Ega ma nii nõrguke ei ole, kui arvad.»

«Ära ennast ülehinda,» hoiatas Eltis. «Teinekord juhtub, inimene ise ei oska õigesti otsustada, on ta tugev või mitte. Mina näen kõrvalt hulga paremini. Tean sind ju sinu esimestest eluminutitest peale. Sa oled praegusaegse elu inetuste jõhkruse jaoks liiga hellik, sind peab kaitsma ja hoidma. Sa viin sulle üksnes head, tütreke!»

«Jah, usun.» Mari-Eltis haales helises tilluke kannatanuseno. «Vast räägid nüüd, milles asi? Sissejuhalus on ka laselt pikk.»

Marike tõstis pea, näoke tõsine, peaaegu nutune, ja Mari-Eltis läks korraks ta juurde. Ütles talle paar seotut sõna, torkas lapsele mingi mänguasja hajameelselt sülle.

Eltis jälgis oma tütart, rida küsimusi kihutas peas rütmiliselt. Kas Mari-Eltis enam kuuletub, kui teada saab, et hoiatamine lausa mööda noatera jooksupälu tormamine lendas tütre ebaõnnestus, võib lõppeda krahhiga? Jätkub tal usaldustveendumust, et ema on tark? Ja peamine — leiab ta jõudu uusi õpetusi täita?

Pole parata, kell tiksus aega kiiresti napimaks, oht aina suureneb. Kustas võib olla juba trepimademel, astub viivu päetuppa ja nõuab seletust. Mari-Eltis peab olema ettevalmistunud — muidu võtab esimese ehmatusena tõe omaks, tunnistab pettuse üles. Kaotada ei tohi enam minutitki, õnnetus võib tulla muda iga hetkel.

Eltis tundis, et südame ümber hakkas tekkima ahvardav, haare.

Mari-Eltis lähenes.

«Vast soovid veel omaette mõelda? Või otsustasid, et pühenda mind kõigesse, mis sul peas keerleb?» Ema nägi nii kurb ja etteheitv, et Mari-Eltis oma kärsitustooni häbeni.

«Olen sinu heaks valmis tegema mida tahes,» sosistas ta, «ütle...»

«Pead olema eriti tugev, toimuma väga julgelt ja vapralt,» sosistas Marike ema. «Tule istu minu juurde, hasti lahe-»

Mari-Eltis täitis ema soovi, võttis ta käe oma jahedate peode vahel.

«Ündis on halb. Väga halb.» Eltis silitas tütre kätt. «On karta, et...» Eltis sulges silmad. «Jah, on karta, et Kustas...»

Mari-Eltis võpatas.

«Ei või olla,» sosistas ta valjusti, «ei või olla!»

Rahune, kullake. Võimalik, et ta veel tõepoolest ei tea, aga... et kõige lähemal ajal...»

Mari-Eltis silme eest tormasid läbi mõttepildid — Kustase rõõmetud, õnnetus silmad, kui ta saunast tulles ukse taga seisis, ahastades tema nime kordas ja pikkadeks tundideks öösse. Ja Kustase väga napid vastused, kui temalt midagi päti, ta piinatud ilme... Ohtuti tuleb ta tingimata alles siis, kui laps juba magab, Kustas ei ole Marikest enam kordagi võtnud, mitte kordagi...

«Ma...» Mari-Eltis peitis pea oma ema sülle.

Eltis silitas õige tasakesi tütre päiklipruune, kuldse helgiga juukseid ja lausus viimaks mõjusalt, iga sõna rõhutades:

«Tuleme ka sellest katsumusest terve nahaga välja. Plaan on mul juba valmis.»

Mari-Eltis kargas püsti, nagu oleks ema teda kogu jõust üles tõuganud.

«Lille mingi vastik vale, jah?» küsis ta etteheitvalt.

«Palun ära kasuta nii inetuid sõnu,» keelas Eltis.

«Inetuid sõnu kasutada ei luba, aga inetute tegude vastu pole sul ilmselt jälle midagi, eks?»

Marike oli märkamatult lähemale roomanud, kuulas ehmuva ema harjumatu ägedat tooni; tunnetas kogu oma väikese orna olemusega, et midagi on halvasti ja hakkas nutma.

Mari-Eltis võttis lapse süle, kõndis edasi-tagasi. Marike hoiatas tal tugevasti kaela ümbert kinni, surus näo ema kaela vastu; nutt vaibus aegamööda.

«Raskade sõnade pildurpise asemel peaksid mõtlema, mis tahes edasi,» sõnas Eltis jäiselt.

«Miks ma sind üldse kuulasin,» ahastas Mari-Eltis. «Kui palju südamevalu, häbi, alandust iseenese ees... Kuidas ma

kohe alguses ei taibanud, et pettus maksab nii või teisi ti haldamatult kätte. Ja kui see imehul kombel avalikuks ei tulnud, piinab ta inimest ometi päevast päeva, vaevab pidevalt. Hing voogab kogu aeg ränk, valus häbi.»

«Sa pole kordagi märku andnud, et kahetsed,» ütles Elts selg kramplikult sirge ja hoiak jäik. «Rumal oled, tüdruk. Kõik on kahju, et sulle minu selget mõistust pole antud! Kõik loobu siiani hasti. Hiilgavalt.»

«Palun, jata ometi... Ma ei taha, et mul selline ema, kes lausa naudub enda alatust...»

«Sinu sõnad on kibedad ja kurjad, teevad mulle haiget. Ometi olin mina see, kes su päästis. Jah, päästsin kõige tummast häbist, mis ausat tütarlast tabada võib.»

Mari-Elts kallutas Marikese endast eemale, vaatas teda pilguga ja surus siis lapse tugevasti enda vastu.

«Marike... minu väike Marike... Mis inimene küll sa kasvab, kui su ema ja vanaema üksteise võidu valetavad, nipetavad...»

«Jäta rumalused, Mari-Elts! Otsemaid, kas kuuled?»

«Rumalused, ütled sa?» Mari-Eltsu ilmes oli segi kahetsust, häbi ja hukkamõist. «Oh ema, kui piiratud sa kogu oma tarkuse juures oled! Ja mina koos sinuga. Suutsid mulle süü danda, et vallaslaps on kohutav õnnetus ja jätab meie edas elule kustumatu häbipitseri.»

«Jah, Kornelite puhast nime ei tohi määrada väljaspool elu sündinud lapsega,» kinnitas Elts veendunult.

«Ei,» vastas Mari-Elts ägedalt, «sel kombel arvati vana Ajad on teised, arusaamad muutunud.»

«Lähad öelda, et vallaslaps on koguni ehk auasi?» Elts irooniline

«Seda mitte, ega ta noore neiu kõrget moraali muidugi kinnita.» Mari-Elts langetas pea. «See, mida meie sinu toime panime, on tuhat korda hullem.»

«Nagu mäletan, jäid minuga üsna meelsasti nõusse, vaieldudki.»

«Jah, kahjuks. Olin ääretult õnnetu, tundus, et maailma on kaes. Ma ei osanud loogiliselt mõelda, usaldasin pimesi elukogemusi, tarkust, ettenägelikkust.»

«Vallaslaps on häbi,» rõhutas Elts. «Oli talumatu häbi tüdrukule juba õige kauges minevikus, on seda ka tänapäeval ja jääb alatiseks, kuni on olemas moraalist ja tüdrlapse tusest lugu pidavaid inimesi. Ega tüdrukud näitepärast lino

«... ei taibanud, kui laps oli tulemas, mees aga altari ette viie-...»

«Tema, sa elad minevikus. Tänapäeval ei hüppa ükski tüdruk...»

«... ei lapse pärast ei linaleo auku ega mitte kuhugi, usu. Sa...»

«Võib,» lõikas Elts tütre ütlemise teravalt pooleks. «Meie...»

«... ma määrada ei lubanud ega luba, arvesta sellega. ...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«Ei ole päikese all nii tugevat inimest, kes sellist löök-
kides taluda suudaks... kahjuks ei ole. Kui tõde temani jo

...kesetuba, valjusti nuttev laps süles. Ta puhus
 naekesele, et valu võidigi leevendada. Minu süü, et

plaanist ainult neli viiendikku, kulutas õlisid kõvasti üle normaalse brigaad jäi meil uheksandale kohale. Meeste palk polnud k'ita, aga ometi on nad rõõmsad ja rahul — ja kõhust m'it ühtegi paha sõna, kuna meie arved nendele on m'arksa väikesemad kui teistele kolhoosidele. Kehvapoolse töö eest võtan minu tasu, nii ju peab?»

«Nimetasid, et traktoristid on rahul, ja samas kinnitasid, et meestel jäi tasu tagasihoidlikuks. Kuidas sellest aru saada?»

«Kolhoosil jagus oma rahva normipäeva peale seetõttu r'akem, et meie brigaad töötas kehvalt. Traktoristid aga teenisid kolhoosist saadud lisatasu näol hulga enam kui need, kes viibid kolhoosis paremini plaani täitsid. Miski on lõplikult paigast ära. Muile tundub juba mõnda aega, et vundament on üsnagi vildakalt laotud.»

«Mitte üksi selles liims, mida sina äsja puudutasid.»

«Jah, tõsi ta on. Suured vead said alguse minevikus, nende väljajuurimine võtab palju aega. Tõttõelda muutus elu veel r'abedamaks, kui kõigest avameelselt kõneldi.»

«Stalini kohta?»

«Nimelt. Minu osas — veider tunnistada — ei jõudnud tõl oma raskuses esimese hooga taie selgusega paralegi.»

«Kuidas ni? Uskumatu...» Arno h'änimeldus oli siiras.

«Inimene on teinekord võimeline laskma endast mõnda mõõda libiseda. Minu meeled ja mõtted olid neil aegadel j'gitult muus kinni.» Kustas vaikis viivu. «Just see periood mu elus hellusest ja rõõmudest kõige r'ikkam...»

Arno hoidis hingamistki tagasi, et Kustast mitte häirida.

«Ja kehe teine äärmus — ka siis ei hooli millestki, kas riiklikult vägagi tähtsast, kui oled kõik kaotanud, kui su on kokku varisenud, hinges silmutu valu... Ma tean.»

Möödus sõnatu minut, teinegi.

Kustase kulmud tõmbusid kortsu, pilk muutus ärevaks, kui oleks ta alles nüüd taibanud, mida kõike avameelsusega endalegi ootamatult puudutas.

«Maal on jalad uuesti maas,» pomises ta. «Vahepealsed suured sündmused, ootamatud tõed tulid halastamatu selguse robinat kaela. Mida tähtsamad, seda valusamalt.»

«Eks meil kõigil on mõndagi oma hinges vaja selgeks teha, vetada, muidu edasi ei saa. Ainult et inimesed teevad seda erinevalt, igal ju is'esugune valuskaala. Või ka v'ihkamine, k'as das kellelgi.»

«Jah, olenevalt päritolast ja maailmavaatest, nõustus ka

«Ja eelnenud elust. Meil sinuga arusaamad ühtuda ei saavad.»

«Tulud sellele, et enne neljakümendat olin käsundusohvitser. See jättis oma tugeva jälje, ei vaidle.»

«Sul on märksa lihtsam Stalini kuritegusid tõeks võtta kui minul.»

«Huvitav, miks sa nii arvad? Koos sai oldud sõjas, partei-polit on taskus nii sinul kui minul.»

«Aga sul on seljataga hea lahe elu Eesti Vabariigis, mis kolhoosi poolt toorelt hävitati — järelikult on suhtumine temasse märgatavalt mitmetahulisem kui minul, kes ma õigupoolest sõja sõda polnud peale lihttöölise leiva midagi maitsnud. Suhtumine Stalini? Eks ülistuslaulud tema kohta niihästi sõja-aegil kui pea viimase ajani välja tegid oma töö... Alles mõnd mõistan, kui lihtsustatult kõigesse suhtusin. Häbenen oma luhinägellikust. Ja argust. Silmaklappe.»

«Meetaolisi on palju. Samuti neid, kes heitlevad veel ikka minev segaduses ega leia teed tõe juurde. Olen juurelnud, vaadatud omaenese kunagisi arusaamu ja tegusid. Ei saa just öelda, et võiksin lausa püstipäi ringi kõndida.»

«M'it sa sellega...?»

Arno oli morn.

«Tutame vanad lood praegu kõrvale,» sõnas ta järsult.

«Jah, tänased mured rõhuvad kõvasti peale. Kordan — juba ma ei saa oma direktori ametiga hakkama. Lihtki ausalt pingutan, töötan süsteem salakavalalt vastu. See olen ju mina, kes ma traktorijaama direktorina oma ahne käe välja sirutan ja kolhoosnike laualt võtan pihku krahman! Inimesed teevad tööd peaaegu nagu t'õde selleks, et traktorijaamale suuri arveid maksta — küll ma ei saa, küll selges rahas. Elukorraldus on lootusetult kiivas. Ma ei t'ha sel moel jätkata.»

«Nimetasid, et tunnetad süsteemi ebaloogilisust juba mõnda aega. Tulid aga alles täna. Miks sa viivitasid?»

«Peamine põhjus — ma ei jõudnud endas kuidagi viisi selgitada.»

«Nüüd on täpne arusaam paigas?»

Kustase muie oli kibe.

«Kindlasti tead Vidrik Keldrit, maaparanduse brigadir? Ma ütles mulle masendava tõe näkku, julgelt ja ülbeilt, otse omaasugusele kaabakale. Kinnitas, et kolhoosidelt saab rahust t'õmmata või seitse nahka ja et ta on seda naerdes tei-

Uudishimulikud pilgud seljal tantsimas, läks Kustas la
ruumi, sealt edasi väikesesse elutuppa

«Tulen kohe,» hüüdis Mai taile järele. Ta vaatas omavahel
isukalt sosistavatele vanadele naistele nii tõrjuvalt otsa, et nad
rahakotid lagedale kohmitsevad, ostud kinni maksid ja kaup
sest pahuralt torisedes välja taganesid. Võib arvata, mill
nad jahvatavad!

Mõne päeva eest oli keegi siitkandi kärmas jutuveski
veeri kippunud Maile sosistama, mis hullud kõminad tem
venna ja uhkest Kornelite soost vennanaise ja väikes
endise kaupmeheisanda kohta käivad

Ta peletas uudisterääkija karmilt minema, ise ehmumisest
jääkülm. Taevast hoidku, et jutud Kustaseni ei jõuaks! E
ta narvisejat tõugu polnud, oli ta venda ähvardavast õnnel
sest esmahetkel nii vapustatud, et tahtnuks otsekohe Kusta
juurde joosta, teda kaitsta. Taipas muidugi kohe, kui teost
matu see on. Ja tundis siis eriti teravalt, et Linnupettel
suuda ta enam päevagi olla. Tuleks põgeneda võimalikult ka
gele, et Kustase elu karilejooksmit mitte kaasa elada.

Ei, peab kohale jääma. Abiks, kui vennal ülejõu raskel
läheb. Ja on ju mõningane võimalus, et tõde suski Kustase
ei jõua. Jutumaiad vanamutikesed ei jülge oma lõksutamise
Kustase ees lagedale tulla; ta on õnneks direktor ja siinsete
võõras. Varsti kulub uudis tuhmiks, õige pea varjutab selle
mõni teine aeg ja põnev kohalik sündmus, elu läheb vanav
edasi. Jah, Kustas usub pimesi oma Mari-Eltsu ega tea a
tagi, et... Uskagu ja olgu õnnelik, vaga õnnelik!

Kustast nõhes tekkis Mai hinge terav ehmumiseokas. V
oli sunge, väsinud, õlad longu vajunud. Vist suski mingi lo
rus ei suutnud suud pidada?

«Tore, et sa ometi kord aega leidsid mind vaatama tulla.
ütles Mai soojalt ja istus Kustase vastu laua äärde. «Oota
päevast päeva.»

«Ootasid? Mured kimbutavad?»

Mai püüdis lõbusalt naerda.

«Kas üksnes siis oma venda näha tahetakse, kui miski v
veab? Ei, sugugi mitte. Igatsésin sinu järele, Kustas.»

Kustas ohkas.

«Mina ka, Mai. Mina ka...»

«Miks sa küll nii haruharva selle teeotsa üles leiad, mis s
toob?»

«Aga sina, külla õeke, ei mäleta vist seda rada enam üld

«Oota, pidi minu juurde traktorijaama tulla,» vastas Kustas.
«Oota, oli seal sinu kodu.»

«Kodu?» kordas Mai puudutatult. «Oli jah kunagi, sul on
kodu?»

«Miks sa küll ei tule?»

«Minu kodu on nüüd siin, Kustas. Seal ei oota mind keegi.»

«Mina ootan, sa tead.»

«Jah.»

Mai laks pliidi juurde, seadis tule kuumemaks, kallast tee
minu vett juurde.

«Pakun sulle kuuma teed. Soovid?» Mai piidles venda. Nii
tõulima polnud ta teda kunagi näinud.

«Peaksime sagedamini kohtuma,» sõnas Kustas rusutult.
«Päkki aastaid jagasime kõiki muresid ja rõõme... viimasel
ajal hakkame võõrduma.»

«Kustas, mis sinuga on?»

«Ei teinud küsimust märkamagi.»

«Sul läheb?» päris ta peaaegu usutava huviga. «Har
to vastumeelseks muutunud ei ole?»

«Jah, m? Paevad kuluvad kiirelt — ostjatega tegelda,
ajada...»

«Kaugeltki kõik inimesed pole meeldivad, tõsi?»

«Jah. Häid on siiski palju rohkem, need telsed ei hakka
mille eriti silmaga. Aga mis me minust... Räägi parem
mõtled.»

Kustas uuris kirjuruudulist laudlina millegipärast nii tähele
pärast Mai küsimust ilmselt ei kuulnudki. Kui väikus
oleb luga pikaks venis, päris Mai uuesti:

«Lahaksin teada, kuidas sul läheb...? On muresid?»

«Ei teinud veelgi pilku, lõi vaid ebamääraselt käega.

«Läheb kah... kuidagi.» Ta pani oma suured tugevad käed
laule, sõrmed pisut harali. «Lood on tegelikult kehvad, Mai.
Aga ma ei tulnud siia selleks, et kurtma hakata.»

«Sul oleks vast pisutki kergem, kui arutaksime,» pakkus
«Vanasti me alati...»

«Vanasti? Jah, oleme koos õige kurjalt vatti saanud, aga
Ma jaime püsti, tõsi? Mäletad, kui hullupööra raske oli esi
algu kivimurrus toime tulla?»

«Jah, mäletan muidugi. Ja Linnupettel oli ka alguses usku
mattult keeruline, peaaegu et ülejõu.»

«Linnupettel? Siin on kogu aeg ülejõu. Mul pole kordagi
õnne tunnet, et jalad oleksid tugevasti maas.»

«Midagi on väga hullusti, vennas?»

«Jäta, ole hea.»

«Olin küllalt kaua dispetšer, tunnen traktorijaama enda arvates mitme kandi pealt üsnagi põhjalikult. Miski sul seal laht on?»

«Ära mind täna kõnelema sunni,» palus Kustas. «Rahugi kunagi, mis mind töö juures häirib... mõtlen kõik veel põhjalikult läbi. Lähemal ajal on rajoonikomitee büroo, seal kaalutakse ja vaagitakse... Tulin täna sinu juurde peamiselt selleks, et istuda ja vaikida. Lubad ju? Ma ei tahaks ilose juttu ajada.»

«Muidugi, Kustas...» Mai silistas venna õlga. «Ole nii kaua kui iganes soovid, sa mu hea, armas poiss...»

Kustas tundis üle tüki aja, et maapeale on alles jäämasiiski ka midagi lähedast, sooja, hella.

8

Akende taga vihises kuri, hooti pahuralt möiratav detsembrituisk. Kuigi tuba oli mõnusalt soe ja suvit helevahelkahhelkividest ahi õhkus sõbralikult, oli Mari-Eltsul jahe. Ometi oli tal seljas paks villane kleit, mis pidanuks ka hulga viimas ruumis külma eemale peletama. Millest selline ebamugav tunne? Ei tea.

Ta laks magamistuppa. Ei suudanud valgust, avas õige ettevaatlikult kapiukse. Marike uinus alles veidi aega tagasi, ei taha teda aratada. Laps on viimasel ajal kummaliselt närviliseks muutunud, avab silmad iga väiksegi krõpsu peale, olgu see või südaöö. Varem magas nii sügavalt, et ei kuulnud parajasti valju raadio-juttugi, nüüd aga... Eks käe põletamine viis end rütmi ärevaks. Valu ei tohiks enam olla, Marikē ei kaeba enam, nuta, aga käeke on sidemetes, ja laps hoiab seda kogu aeg endast eemal. Vaatab tõsise, veel ikka kohkunud pilguga oma haiget kätt — ja kõõki ei tule. Ka siis mitte, kui teda kutsutakse. Laseb end vastutahtmist süles söögilaua äärde viia, sööb vähe ja tõrkudes, piilub kartlikult plüüdi poole. Onnetus hoiab äretu ebameeldiv, aga uks, hea külg tundus sellel siiski olevat. Vaevalt, et Marike enam kunagi kudevale plüüdile õnnelikult hõõruda dale tikub või ahjuust lahti püüab kangutada.

Mari-Elts võttis rõivakap olemiselt raudelt välja, soe

ni, lõmbas selle selga, seisis, viivu lapse voodi ääres, lungas rahulikult, ühtlaselt.

et õuel peatus auto...? Ta kiirustas elutuppa, tõmbas ukse enda järel pehmelt kinni. Ehk jõudis Kustas büroo

Li, kõik jäi vaikseks. Mari-Elts teadis, et Kustas ei sõida detoli autoga kunagi mõisahoone ette, võib masina alati tööjõu olla ulualla, olgu kellaaeg kuidahes hiline. Milleks püüda tunda automootori müra? Ja pikisilmi, ärevalt oodata? Vahetati paremgi, et teda veel ei tule — aega mõtteid koguda.

Mari-Elts toetus seljaga vastu parajaläsooja ahju. Küll loob uskumatult raskeid olukordi, mõtles ta murelikult ja paranenud end kohe: mitte elu, vaid inimesed ise oma tegudega muudavad kõik enda ümber sageli ülesaamatult keerukaks.

Sed poolteist aastat oli nagu pörgu. Jah, hüljatuna, ma tuli otsida õnnetusest väljapaist. Potta. Valetada, et valutada, hirmul olla, kahetseda. Lõpuks näis juba, et saamiseks ometi on ohud möödas — ja jälle uperpall. Sedavõrd ootamatu, tugev ja peadpööritav, et jalgele maandumine ei olnud loenäoline.

Mausa vaev, et Kustas veel ikka kibevalusast teemat ei puuduta. Esimesel õhtul peale Kuke Teele vapustavat teadet oli umbasti temal endal kui Kustasel last tabanud õnnetuse tõttu olnud pilgeni muretäis. Ema lahkumise järel vahetasid nad end üksikuid nappe lauseid. Kogu õhtu hoidis Kustas last kinnis, ta tõuks nagu talle, mis hellalt vooesse. Ja juba loolgi ajaks Marikese juurde istuma — sõnatu, tõsine, vaevaline. Kui ta sealt viimaks tõusis, ei julgenud enam hingata. «Nüüd kohe ütleb Kustas, et...» Kui mees oleks sel hetkel talle nõudnud, poleks suutnud ema õpetust mööda talitada. Lõugu hukkamõist ja karistus kui raske tahes, enam ei taha valetada!

Kustas aga ei pärinud midagi, vältis ta pilku. Haaras laualt õhuke, süvenes, ehkki tundus, et ta sealt midagi ei luge-
nud.

Vaikus oli nii piinav, et vaevu sai end talitseda — sõnad leppusid vägisi huulile. Ükskõik, kas Kustas on tõde kuulnud või mitte, alatus tuleb üles tunnistada, kohe praegu! Süükoor-
maga ringi kõndimine ja pidev hirm rüüstab hinge ja räsib
südamet, nii edasi elada on võimatu. Kusagilt hämarusest ker-
ke kull ema hoiatav nägu, aga ta tõrjus selle minema. Kui

das alustada? Taeva pärast, miks Kustas ometi midagi ei küsi?

Mari-Elts tajus, et ei leia õigeid sõnu. Kuidas, õigeid? Miks otsida valede ülestunnistamiseks õigeid sõnu? Valed... õiged... hulluks võib minna!

«Kustas...» Mari-Elts püüdis kõnelda tavalise häälega, sulis aga vaid sosistada. «Kustas...»

Mees pani ajalehe kokku ja tõus s laua aarest

«Jah, aeg on hiline. Tuleb puhkama heita.» Ta tõi linale, teki ja padja nagu viimasel ajal ikka, tegi omale aseme diivanile.

«Head ööd.»

«Jah...» Mari-Elts otsis hetkeks toolikorjult tuge ja taganes siis ehmununa magamistuppa. Taevas halasta, millega ta toime oleks tulnud! Ei tohi ometi ise pead silmusesse pista...

Oli väga vaikne.

Intelk, kuhu Kustas nii kauaks jääb?

Takk-takk, takk-takk, takk-takk... miks nii halastamatult vaidlustada?

Lopulu viisilusega kõngetas suur kappkell oma pendlit, teda ei häiri miski. Tänase on ta juba üsna lühikeseks tiksumas, järel on vaid paar tundi. Kummaline, et Kustas ei tule.

Mari-Elts kõndis paar korda edasi-tagasi. Istus siis diivanile, võttis ajalehe. Viimaks on bürool ebameeldivusi? Tuleb Kustasel ehk selgitada midagi eriti keerukat? Pole muidugi loota, et seal kedagi kiidetakse — ainult et Kustas on seda võrd aus ja kohusetruu, et teda ei mõisteta liiga karmilt hukka ka siis, kui ta mõnes asjas veidi eksinud on...

Vana mõisahoonetugev, massiivne uks tegi oma avanemise sulgumise tavalist ohkavat häält.

Kustas?

Jaa, trepilt kostsid sammud. Mitte rutakad, pooleldi jooksuvalu astunud nagu veel alles mõne aja eest, vaid viimastel nädalatel rasked ja murelikud. Täna tuli Kustas veelgi aeglasemalt, päris vastutahmist üles.

Mari-Elts kõhkles, kas minna vastu või mitte. Tahaks minna, aga...

Juba Kustas sisenēs, toetus seljaga vastu välisust; seisis hulk aega sulletud silmil, nagu kahvatu.

Mehest kiirgas nii palju hingepiina, et see mõjutas Mari-

Eltsi süda hakkas kiiresti lööma, hoiatavalt. Kustas

hõõrusest ärevusest hoolimata oli Mari-Eltsul Kustasest ootust kahju. Ei taha enam petta nii ausat inimest, ei tohigi. Mari-Elts ka veel ei tea, tunnistan kohe kõik ise üles, otsustas Mari-Elts. Ehk suudab Kustas andestada?

Ma nõudlik hää sosistas jalle oma õpetusi ja käsk: vastu võtta, vaeleks materdada! Pead mind kuulama, tütar! Meie... hää... nõi...

Mari-Elts jälgis Kustast nii pingsalt, et mees seda tundis. Ta avas silmad, vaatas pisut ebaledes ringi. Lükkas siis kindlasti plast, heitis hajameelse pilgu põrandale, nagu midagi harjumuspärast leida soovides, ja astus sokkides tuppa, enkki pehmet lootuhvli seisis sealsamas, tavalises paigas.

«Midagi, ootas Mari-Elts. Ei oska ju ometi ise alus-

tegi paari sihitut sammu ja jäi siis tugitooli. Tä... sõrm sormeotsad tugevasti vastakuti, piik raske.

Miks ta vaikib? Kas otsib pehmeid sõnu, milledega süüdistama hakata? Pehmeid...? Vastupidi, alatutest tegudest tahab raakida võimalikult halastamatult, rängalt — ja küllap Kustas seda praegu vaagib. Ei leia nii kibedate kidadega sõnu loovata.

Väikus muutus talumatuks. Milleks enam oodata? Ei suuda, ei annult et midagi kõigepealt öelda? Tegelikult piisaks ju mõnest vaiksest sõnast: olen sinu ees suur süüdlane, Kustas.

Talle kajab kõrvus ema nõudmine: raiu vastu, aja vaele!

Mari-Elts püüdis ema sundusest vabaneda. Nüüdsest alates ainult tõtt, toogu see endaga kaasa või maavar.

Arvan, et... et meil tuleb väga tõsine kõnelus, lausus ta katkendlikult, murduva häälega.

hoorus meelekohal tukslevat sügavat, sakiliste sermidega vaadanud Mari-Eltsu poolegi.

«...kõn peavalu...?»

«Midagi on halvasti, Kustas?»

«Kõnitas oma lihedaid kulme, heitis Mari-Eltsule pika, ja noogutas.»

«...halvasti?»

«Noogutas veel kord.»

«Saan ma ehk aidata?»

«Ei, Mari-Elts. Aidata ei saa mind ei sina ega keegi teine. Kui üldse, siis ainult mina ise.»

«Mis juhtus?»

Mees ei vastanud.

Mari-Elts tunnetas, et vähemalt hetkel on Kustasel töömured ülepea kokku löönud, kipuvad enda alla matma.

«Usu, sul on hulga kergem, kui mulle kõigest räägid ja me koos nõu peame,» pakkus Mari-Elts.

Kustase naeratus oli ääretult nukker, see peaaegu polnud naeratus. Ta pidi midagi ütleva, hammustas aga huult ja vaikis.

«Bürool oli pahandusi, jah?»

«Pahandusi...?» kordas Kustas, mõtted hajali.

«Oli midagi valesti? Aktid korrast ära?»

«Ei.»

«Milles sind siis süüdistati? Ütle ometi!»

«Aktid olid liigagi korras — ainult et kolhoosid pole nendega sugugi rahul. Veaks loeti, et ma meile võlgu olevaid kolhoose pole kohtusse kaevanud. Teisalt lendas teravaid etteheiteid, et traktorijaam tõmbab ahnelt viimase kui iva kolhoosniku laualt; oleme pidevalt kätipidi nende kõhetus kukrus.»

«Jah, aga ega sina pole seadusi teinud...»

«Minu töös leiti hulk vigu, kuid seaduse ees ma suud ei ole. Oleksin pääsenud noomitusega.»

«Oleksid? Kuidas sellest aru saada?»

Kustas kõhkles, vaatas Mari-Eltsule otse silma sisse.

«Arvan, et sa ei suuda mind mõista. Ma ei sunni sind meile kooselu jätkama.»

Mari-Elts kohkus.

«Miks äkki siisugused mõtted...?»

«Palun kuula lõpuni.» Kustase hääl oli kare ja fuhm. «Peame Linnupettelt lahkuma. Ma ei ole siin enam direktor. Büroo kuulab mind ära ja...»

Edas ne laks Mari-Eltsust mööda. Ta tundis, et nagu ja ka muutusid kuumaks. Kustasel oli bürool suuri ebaratseeldivusi, traktorijaama asjad on teda ilmselt pikka aega raskelt rõhutanud. Aga oma lapsikus avameelsusechoos pidi ta peaaegu, oh taevast, taevast!

Mari-Elts surus peopesad kuumavatele põskedele.

Mida Kustas siiski praegu ütles? Ei ole enam direktor...? Ei tuleb Linnupettelt lahkuda? Ei... ei!

Konelesin bürool kõigest, mis pikka aega südamele. Ka sel minu jaoks on mehe ja arusaamatu traktorijaama ja te vastulolude ragastik. Tunnistasin, et ma ei saa haadusid ennast vabastada.»

«Sina ise...?»

«Mina ise.»

«Vaatamata sellele, et nad oleksid piirdunud vaid noomitusega ja sa võinuks rahumeeli direktorina edasi töötada?» Jah, vaatamata sellele.»

Mari-Elts vangutas pead vägagi etteheitvalt.

«Ma ei suuda sinust aru saada, Kustas! Ei suuda...»

«Ilus juhtub mõndagi, millest ei suuda aru saada.»

Sina võtsid ennast ise kohalt maha? Kui püsti tõusid ja konelema hakkasid, olid veel direktor, aga kui lõpetasid ja istusid, siis... Uskumatu! Uskumatu... Mis nüüd edasi?»

Mõtlesin ka sellele. Palusin võimalust oma vigu parandada. Kolhoosi esimehe ametist peaks mul jõud ja mõistus üle kama.»

Mari-Elts peaaegu ei uskunud, et õigesti kuulis.

Kolhoosi...? Taevast halasta, millise sa endale valjsid?»

Valida pole mul midagi. Palusin mulle usaldada «Sotsialist Võitu.»

Purkonna kõige rübalam, viimane viletsusepesa...?»

Head poleks mulle ju antud — ja hea eesotsas olemine pole laostus. Mul jääb üle loota, et rahvas üldkoosolekul mind vastu võtab. August Kilk on juba hulk aega ennast esimehe ametist püüdnud vabaks võidelda.»

pead siis ju... meil tuleb siit ilusast korterist ära minna, jah? Ma ei taha... ei! Jään ilma oma vannitoast?

«Mari-Elts.»

«Sotsialist Võitu...?» Mari-Elts tundis, et pisarad ei saadud. «Mis küll saab minust ja Marikesest? Eks meil meil kindlasti väga halvasti...»

«Ei tea. Kõrdan, sa ei pea kaasa tulema, kui see sulle ei meeldi ja vastumeelne tundub.»

«Ei tulinud õigesti, Kustas! Kuidas sa toht sid? Kes suudaks öelda, mis saab...? Kes ometi?»

«Ei aruta emaga. Tema oskab sind alati aidata.»

Mari-Elts tardus. Kas Kustase hääles torkis mõru pilge? Emaga nõu pidada? Mida oskab tema siin öelda või õpetada? Ja kas kogu elu tuleb ema tahtmist mööda toimida? Aga siiski, ta on tark, väga tark...

«Naib, et paljas mõtegi kolhoosis elamisest vapustab sind hingepõhjani. Oled vaba edasise üle otsustama. Mina sind sundida ei saa - ega tahagi.»

«Aga Kustas...? Jah, tõepoolest, sundida ei tohi kunagi kedagi... Ütle, kas sina... sa ju tahaksid, et me koos, kolmekesi... sina, Marike ja mina? Sul on ju meiega koos kergem?»

Kustase pilgus oli valu, meeleheide ja armastus. «Ma ei tea, kas... Aga jah, eks ma muidugi tahaksin, et...»

TEINE OSA

Esimene peatükk

1

Analavahetus jäi seljataha — vihmamärg, mudane, pime, tormituulene. Juba on kulunud hulk jaanuaripäevi, ent õiget talvetunnet ei tule ega tule. Maa külmus küll rontkõvaks ja kodus paar peotäit lundki, kuid teed on künklikud ja krobeline, teravalt nukilised. Vankrisõit raputab või hinge seest, reepalaste tarvis jääb lumelibedust aga tublisti vajaka. Põllud ugatsavad pikisilmi valget kohevat vaipa, et saaks mõnusa kevadeni tukkuda. Vinge tuul viliseb pahuralt üle poolpalja maa, puhub siit-sealt haaratud lumetutsakuid väikeste hõredate vihuritena kõrgele üles ja pillutab ükskõikselt, kuhu juhtub. Jäine rõskus poeb kõikjale, ka inimeste hinge.

Kolhoosikontor asus Sorguta külas maadligi vajunud, päevi maaud hoones. Oma väikeste aknasilmadega vaatas majast ümbrust ringi, ümbritseva vastu ükskõikne. Lastagu teda vaikelt omaette kõssitada, olgu aastaaeg misülgune tahes. Eriti talvel ei salli ta tülitamist, uste avamist-sulgemist või koguni, hoidku taevas; nendega prõmmimist. Viimasel paaril nädalal on aga mitmel korral juhtunud, et mõni mees virutab ukse ümber seljataga nii tugeva mürtsuga kinni, et kogu majast käib läbi vastikusevärin. Miks muututi järsku äkiliseks, sallimatuks, sügeks? Heatu Julisel ei lähe ju uks kunagi kurja hooga käest lahti; rõõmsameelne, eluga rahul inimene liigub mõnusal pehmel sammul ringi, suu muigel ja tema kannul ei hakka ukseid kahle pidi käima.

Mis juhtus, et «Sotsialismi Võit» ei mõnule enam häirimis, sügavas talveunes nagu varasematel aastatel? Kõik on ju sama nagu varemgi — laudad-tallid ja põllumaad, aasad ja metsad, ka vaesus ja viletsus.

Kas tõepoolest kõik?

Peaaegu, ja siiski mitte.
Kolhoosi tuli uus esimees.

Kustas Lekk istus igeriku, üht jalga lonkama kippuva laua taga. See pidanuks olema kirjutuslaud, aga oma väikse ja ainsa tillukese laekaga ei andnud ta kuidagi parajat mõõtu välja. Ometi mahtus lauale üllatavalt palju esemeid. Seal oli telefon ja kõrge jalaga, valge kollasetriibulise püstja kupliga petroolilamp. Ühkesti kõrvu võimatses ja neljakandiline hallist marmorist raske tindipotialus ja samast materjalist mehine kirjapress, narmendama kulunud ohuke, tihedalt tindikuju kuivatuspaber kõhu all. Veel levis seal lademes hulk kaustu, naputais tihje paberilehti ja millegipärast ka väike äratuskell. Lina maks polnud ruumi, aga mida sinna rohkem vaja oligi?

Kustas märkas kella kohe, kui tööle asus, ja muigas endamis. Miks ärataja? Kas selleks, et esimees päevase tukkumise parajal ajal lõpetada teaks ja kogemata kauemaks norutama ei jääks? Ta pidi kella kappi torkama, aga kuna ruumis teist ajanäitajat polnud ja isalt päritud vana uuri taskust välja tõmmata alati hästi ei sobi — võidakse arvata, et uus esimees ootab kannatamatult, mil tüütu külastaja lahkuks —, jai kell pisut nagu häbelikult oma endisse kohta.

Lamp kippus suitsema. Kustas keeras tahi madalamaks.

Kolhoosikeskusesse on küll paber teinud jargi ja võlakohustust silmas pidades juba möödunud kevadel elekter sisse toodud, ent veel pole üheski ruumis ühtki seinal ega pinnil laes. Tellitud on üksnes kullakas projekt, lampostid siia veel ei ulatu. Lekt. meeslega tehtud leping nõuab, et kolhoos paneb postid püsti. Miks see pooleli jäi? Küllap August Kilgil ei käinud jõud ul, eks inimesi oli vaja tähtsamatele töödele. Kevadel peab asja tõsiselt ette võtma, kortsunud paber laualaekas ei anna küll vähimatki valgusekuma.

Taht tuli veelgi madalamaks keerata, valgusesõõr laual ahenes tunduvalt. Kahju, et ka kodus tuleb ilma elektrita läbi ajada.

Kodus...?

Kustas ohkas. Mari-Elts elab veel ikka Linnupele mõisas, tema aga juba mõnda aega uues kohas, siinsamas, Sorgutal. Kokku saavad nad häruharva, sest traktorijaam on siit küllaltki kaugel ja bussiühendus rohkem kui räbal. Maria «Willis», millega sai alailma ringi sõidetud, jäi koos direktori ame-

liga uuele mehele Vello Kasele, nii et ega siit liikuma õigupoolest pääsegi. Telefoniühendus on, hea seegi.

«Tšialismi Võidus» oli korralikku peavarju võimatu leida. Iial leppida kurvaimelise rüpatanud majakesega, nii vilets kui see ka polnud. Ainus kiiduväärt omadus, et asupaik on hea, kolhoosikontor samas lähedal. Pikki aastaid oli Hallikivi talus elutsenud ammu leseks jäänud vanataat, ei lapsi ega sugulasi toeks. Kõigest oli märgata, et ükski naishing polnud selle elamise-olemise ligi õige kava sattunud. Isegi muldvana nainehoiab või vähesegei kodutunde alles ka siis, kui ta ise onge haiglane ja päris väeti on. Üksiku mehe käes kipub enamusli kõik rääma ja ripakile. Eluaeg oli ju naine see, kes lambrites tuuseldas ja köögis kolistas. Nii ka tolle vanapapil,

ta leseks jäänud ajal ihuõlasinda kõigea toime pidi tulema. Ei ta tulnud, hingitses vaid hädiselt päevast päeva oma kesisemalt, aina kriimumalt.

Rohkem kui aasta pole tedagi enam elavate kirjas, ukseaknad olid peremeheta varal laudadega hooletult kinni löödud.

Valkjashalliks pleekinud kestendav sindlikatus hoidis keskest kogusse, nagu hakkaks täna-homme päris sisse vajuma. Aknad olid jäänud oma pisikesi silmi pilgutadagi, aastate tolm ja nagi muutis nad tuhmiks ja inetuks. Välisüks oli kiltas, lokukeel ja vastaline vahtisid nagu üksteist põl tes teine teise kanti, võti ei keeranud. Aga ega lukustada pole vajagi, varga'd ei ole liigu ja võtta ei ole majast mitte kui midagi.

Kustas kandis koli välja, hiris luuaga põrandad puhtaks ja tultis nii tugevasti, et kõveraks kooldunud, suure praoga puitraud muutus helepunaseks. Ta hoidis ukseaknaid õige aega pärani lahti, laskis hästi läbi tuulduda, et elu kustumise ohtu minud, kauged lõhnad lõplikult minema lendaksid.

Tulekuba on nõud vane vusikam vahemalt plud imbrus; sealt sai paaril korral pintsliga hoolikalt üle käidud. Ruum on kahjuks lootusetult pime ja sünge, kivipõrandaga. Plüü aval- läbenematult lagunemise tundemärke. Kõhela aenus ahen, väiksemast väiksem, piilub oma nelja hädise ruuduga; küllap südasuvelgi on valgusel tükk tegemist sisse pääsemine. Lagi oleks mujdu ilmatukõrge ja tontlik, aga paraja peal, keskmisel mehel kätt üles ajades sõrmeotstega puutuda, seisavad parred tihedas reas. Tõsi, need kah aastakümnete suitsust ja tahmast mustjaspruunid ja kurjailmelised, ei paranda asja sugugi. Aga paljudest seal köögis ikka olla.

Kamber muutus lae valgendamiseks märksa sõbralikumaks,

ja... on kind pahas, belekirju tapeet vaatamata, et... varem tehtud pole, tuli kaunis kenasti välja. Ja... hoopis teine, ja on ikkagi koht, kuhu õhtul tulla. Sa... loma, rihutu, pikade ärkvelolekutega segatud une... ta tukistada... pole ei aega ega isu... olla. Kodu...?

IV. 14. 1. parratõugas tuli Mar-Elts esmakordselt Hallikivile
tõusma, seisis ja kamoruksel, ei sõندانud esialgu
sõndanud. And vaatas ja vaatas, sõnatuna ja väga nuk-
ralt, kants kohast st varjula Vobstas nagu kulmatunde
sõndanud, kants kohast st varjula Vobstas nagu kulmatunde
sõndanud, kants kohast st varjula Vobstas nagu kulmatunde
sõndanud, kants kohast st varjula Vobstas nagu kulmatunde

«...vi on lüve küla peale ainus vaba, peremehta (hu
lasti kontori lähedal.»

Kutub, c. 1500 n. s. edası; tuleb

*...tal se saaks ma rahu ei päeval ega ööl. Ei.»
 *...muud Kustast tükike aega

Vii Eilis näksas hamiastega huult, ei vaieldud rohkem
 t. t. is õlgu, mõttes pinges. Uuris sisu ülesti kambale, se sis
 hulk aega rehetas. Koldes hõõgusid suured söed ja nagu tel-
 l. t. peale vilksas parke pälvele vahalt, se tuis oma talve, ei
 t. t. kired aknasilmast sisse, muutis hamaa ruumi, hulg-
 meeldivamaks.

...aga ei sõandanud küsida, mille otsuse Maikats teeb. Kui ta mu kehvakese elamisega võitlema loom. ravilises, sa. ema tiiva alla? Sundida pole mõtet, ei kutsuda ega keelata. Kui midagi valus ja raske, kui talle ei tule võit. Kõik see.

«do a l minut ja Marikesest comaly, Kostas»

"Pardud vaid helistam.sega, . juba õige hullu aega pole sa kordagi kodus õõbinud.»

«İkkagi imelik»

«Mida sa silmas pead?»

«Suu ükskõiksust! Tähtsin juba mõn' aeg tagasi mõjale, vee-
mi tuula, aga sa polenud nõus»

kok oli laokil, sest¹ ara milleks sind elmat² l³u

Ma olen . . » Mari-Elts sai andavalt sõnastades öelnud: «Ma olen ikkagi kohkunud ja masenatud, peaaegu äärmiselt, e - siin on küjulteda, et tuleb loobuda ilusast elamisest Läänemere mõisast ja tulla siia, olen meeleheitel.

Miks sa katkestasid?» püüas Kustas ja vaatas n. n. inglaste
lööda, nagu oleks ta võimast kui mõtet kuulnud.

Mari-Elts võttis end kokku.

«Pidin ütlema, et ma olen jah, olen hakanud täpselt kokku panema. Ega kolumine pole lihtne.»

Varavas anti signaali, valjusti ja k. rustama sundivalt Mar.

Flis oli traktorijaama veoautoga siia sõitnud ja tahtis sellega tagasi pääseda. Nii ja Kustase kustinata, kas Mari-Eit tuleb Hankile ema või lapse vanemate juurde.

Mari-Eits rattas välja, naeratas korraks Kustasele, nagu kohkunud ja nukker, soovis head päeva — ja läks.

Päevad a na veerevad, kaua veel tuleb teadmatuses piinelda. Näed, lamp suitseb jälle...

Kustas pani peopesa klaasi ülemise otsa taha ja puhus järsult. Leek kustus, taht aga tossutas mõnda aega eriti vihaselt levitas tugevat tahmalõhnalist petroolivingu.

Akendest hiilis sisse hall, ähmane valgusekuma. Väljas oli nii vaikne, nagu oleks alles mehine unacg — ometi oli töö päeva algusest kulunud juba mitu head tundi.

Linnupettel on elu ammu täies hoos, mõtles Kustas ja igatsas tõesti teravalt pead. Kui kärmed on traktorijaama inimesed sinsetega võrreldes! Seal algab töö täpselt kell kaheks, ja hulinemist ei tunne isegi kõige lodevamad ja unisemad. Kustas sellegi Tragimad mehed on platsis juba hulk aega enne ametlikku töö algust, valgus särab töökoja akendes õige varakult. Nüüd on neil ometi viimaks traktorite kallal nokitsenud selge mõnu — ruum soe, ilus, avar. Polegi imestada, et nad kõik õigeks ajaks kohale jõuavad. Kuigi tööle astu andes täpselt alustati ka vanas töökojas, hõredate seintega, igiammugunenud mõisarehes, jääkülma tuule halastamatute piitsa hoopide käes...

Dispetšeri juures on hommikuti hulk inimesi koos. Arutatakse päevaprobleeme, mõlgutatakse mõtteid kõige erinevamatel temadel. Siin, kolhoosikontoris, on hea, kui päeva jooksul küsime inimest näed. Ainus, kes alati kindlalt kohal, on raamatupidaja — eakas morn mees, vähese jutu ja tõrjuva hoiakuga.

Linnupette vana mõisahoonel alumisel korrusel hõljub minime mõnus, üksnes sinna kuuluv lõhn. Väga auväärses eesmaalingus on segunenud traktoristide rõivaist kerkiva tahma-õlilõhnadega. Ega töökojamehed alailma kontoris käigi, ag nad ise ja nende tööriided jätavad toreda hõngu — tõise, asliku, energilise. Aeg-ajalt hõljub raamatupidajate juurest mõnu kohviaroom, lisab omapoolse kerge vürtsi; kõik kokku loob ääretult omase, meeldiva tunde.

Viimane uks paremal viib direktori kabinetti. Kirjutuslaua põleb roheline kupliga lamp, valgustab kaustu ja dokumentide värna, ahi õhkub mõnusat sooja... jah, kõik on alles neetu selgesti silme ees!

lapsele korrusele saab mööda laia, nagisevate astmetega. Kui astuda hästi seina veegest, jõuab õige vaikselt ules. Juba käänakult paistab kõrge, muvitavalt lõigatud tahvlitega toime lammine uks. Tarvitseb vaid alla vajutada vaskne toekas klapide, astuda esikusse, minna elutuppa... Kes kõnnib seal märgu kirevas siidises hommikukleidis nõtkelt ringi, heledad ohvrid jalas? Nüüd puudutab ta korraks oma kohevaid juuksool, sirutab end, sihvakas ja kaunis. Naeratab, rattab telefoni juurde. Kellele ta helistab? Kellele...?

Kustas rebis mõtted vägivaldselt tagasi Sorgutale ja heitis oma tööruumis pilgu ringi. Toake lõhnab tolmu, ammuilma lohakatesse kuhjadesse visatud ja sinna unustatud kaustade, kopitanud mööbli ja petroolilambi suitsunud klaasist lenduvate tolmuabemetete järele. Valitseb hall, unine igavus, seiskunud elu tautusetu tardumus.

Traktorijaamas on uhked kõrged valged kahhelahjud, usatavavad ja mõnusalt sooja jagavad — siin kükitab tüdinult mugas ümmargune, värvikorra tükati maha ajanud penike dekk-kerega ahi, mis kiiresti kuumeneb, aga veel kiiremini ahhtub.

Linnupette mõisal on aknaid palju, nad on kõrged ja meelavavad ruumidesse rõõmsa valguse. Kolhoosikontoril on valjavalutamiseks väikesed tuhmid ruudud, — toad pimedapoolsed, mugad pahuralt hämarad ka päikesepaistelise ilmaga.

Kuigi valitsuse ajal harjus «Sotsialismi Võidu» rahvas ilmeti tubli keskhommikuni põõnema, seetõttu ei saa nad ka mind kuidagiviisi silmi lahti. Ja kui ärkavad, kohmetavad hulk aega niisama, tööle pole kellelgi kiiret. Päevavalgust jagub aga praegusel aastaajal napilt, ja kui nad ükskord oma ohvraid nägusid näitavadki, on paras pime varsti jälle käes — minnakse kohe nagu õigusega koju.

Kustas ei osanud arvata, kui ta end rajoonikomitee bürool peatus traktorijaama direktori kohalt vabastada, ja kui vähegi võimalik, lubada kolhoosi esimeheks minna, et edasine nii keerukas on. Tõsi, ta ise soovis võimalikult raskeid ülesandeid. Loodis nendega toime tulla, sellega oma süükoormat kergendada. Süükoormat? Jah, vaieldamatult oli ta paljuskil rängalt mündi. Tundis ju kohe alguses, kui Linnupette traktorijaama direktoriks määrati, et töö on temast kõvasti üle — aga ei tundnud sellest väljagi; uskus, et ajapikku saab ohjad tugevasti pihku haarata. Juba aastapäevad hiljem sai selgeks, et ta loodetud aega ei tule ega tule — ja ometi ei öelnud ta

«Vale puha. Eestimaa põllumeest pole ial olnud kamandada, tema teab alati ise paremini, mida teha ja mida mitte teha. Peaksid mõistma, et taluperemees ei taha ega sa moonaka kombel kellegi käsualune olla.»

«Räägitakse, et kolhooside alguses tehti tööd etemini praegu, ja eriti ei nurisetudki.»

«Mis sa neid aegu enam,» tõrjus Kristjan. Ta kaalus, kuidas mida öelda ja kui palju öelda. «Mis nurisemist on olnud, kes julges sel ajal suud paotada? Keel hoiti hoolega. Meie vanad, ei tahtnud ju ükski hing endale pikka priisõitu kutsuda. Aga tööga läks esimese hoo ja hirmuga töö otsas küllalt kenasti. Tehti vanast harjumusest, et kui ega nii ometi jääda saa, ja põldu peab korralikult maad ei või lasta hukka minna. Lisaks see, et talude ümber olid põllud olid hakatuseks veel rammusad, kandsid kahjuks jäid nad korrdkorralt. Tööd ei saanud enam teha. Tada väevõimuga meil järele ei jäänud, sest see ei tahtnud. Iga mõtleja tunneb selgesti, et kolhoosid ei sugugi ei kõlba, see on hukatuseks Eestimaa ja rahvale. Kustas vaikis mornilt.

«Sa ei ütle sõnakestki vastu?» uuris Kristjan. «Minu sul polegi suurt iitsatada — sinul ja sinu sugustel ju kõva iga hinna eest kolhoosikorda kaitsta ja upitada...» Kristjan imestas oma julguse üle, ent tajus samas mingi meeleka, et Kustas Lokk pole seda tõugu mees, kes hakkab hauduma või keelt kandma tõttab. Ja kõik, mis pole öeldud sai, on ju tõde, puhas tõde!

Kristjani silmist kumas kurjus ja hukkamõist.

«Meile on otsata palju ülekohtu tehtud. Kas see üldse?»

«Lähed oma ütlemistega ilmaaegu väga äge,» ütles nurme,» pomises Kustas. «Tead sama hästi kui mina, et midagi tagantjärele muuta ei saa, mis läinud see lausa talpad sedagi, et praegusest nadist seisust tuleb igal viisil välja rabelda. Pole mõtet endisi aegu taga õhatos käed liita ahjusau ees konutada ega praegust viimast aega reetada. Aitab ainult õige kõva töö ja hirm, mis on.»

«Ära mitte loodagi, et eesti mees kolhoosis ühtegi ei hakka nagu oma talas.» Kristjan lõi rusikaga vastu põlve, et hakata. Tal ju ei olnud aega hakata, n loomad käest riisunud, hirmu sunnil kolhoosi aetud.»

Kustasel polnud vaidlemiseks sõnu, tahtmist ega õigust

«Aga valjapääs?» küsis ta agedalt. «Peab ju olema mingi pääs? Ütle?»

«Kulla mees, kellelt sa seda küsid? Mina pole ei selgetnägija ega melegija.»

«Arvad, et ainult ime suudab «Sotsialismi Võitu» päästa?» uuris Kustas mornilt.

«Nad ise, kogu elu seisab nagu hiiglasuure kivimüraka taga. Rahvas on ära viisutatud, lootuse kaotanud, tumaks muutunud.» Kristjan tõmbas sügavalt hinge ja jätkas karedalt: «Aga mis ma sulle sellest, põline linnamees nagu sa oled. Sinult pole ju väevõimuga talu käest võetud, sa ei oska eales arvata, mida see tähendab. Sulle on tundinud, kui neetult raske on kodulaudast loomad ilma peale nälgima saata. Sa ei mõista, mida ülejõu ahastust, mis inimese enda alla rõhub, kui tuli enda tallist omad hobused võoraste kätte vaevata. Sa ei suuda tal aru saada raevust ja trotsist ja piinast, mis maarahva mees mässab!» Kristjan vakatas, ei suutnud jätkata.

Kalle polnud Kustasel võimalust vaielda, Kristjani sõnad olid üdvõrd rängad — ja õiged. Ta vaikis endassetõmbununa n'i et Kristjan pisut rahunes, siis aga nihelema hakkas ja ühnapuhumaste alt tema poole terase pilgu heitis.

«Oli sul asja ka, millest minuga kõnelda tahtsid?»

«Kas sa meie praegust jutuaajamist ei pea miskiks?»

«Jah, mis sa nüüd... ainult et tühje sõnu pole mõtet veereada, meist lulu loota ei maksa. Ja mina olen üldse vähese jutuga, peaksid teadma.»

«Maletan meie iga viimast kui kokkusaanmist,» sõnas Kustas. «Sul pole olnud teab kui palju, aga meelele on nad mul kõik kordagi ei jäänud muljet, et sa minuga rääkida ei taha.»

Kristjan raputas pead.

«Mille et ei taha, aga minu meelest ei tasu suud kulutada, kui juba ette on teada, et kõik jääb nii nagu seni.»

«Neil kordadel, kui ma Rabanurmele juhtusin põikama, olid talga lähedama olekuga.»

«...» Kristjan kehtas õlgu. «Siis polnud suurt midagi muudada, mina väene kolhoosnik, sina aga kõrges ametis...»

«Kas meil nüüd on põhjust sarvi kokku lüüa? On's meil tõesti juba puid-maid jagada?»

«Kes seda rehkendada oskab, mis ees ootab...» Kristjan vaatas tükk aega ühte punkti. «Ei tea mina sinust kuigi palju,

sina minust aga hoopis vähe. Oled kõva parteilane, sa pruugi minusugust üldse sallidagi.»

«Sinusugust? Mida sa sellega mõtled?»

«Jatame parem, mul rasket taaka ikka üksjagu südamele kallis seda torkida...»

«Ei, kulla mees — jutuots keeras sihukese kandi peale, enam pooleli jätta ei saa. Räägi, ma kuulan»

Kristjan kõhkles, koguni ohkas sügavalt, heitis siis mille pärast käega.

«Et sa ise mind kõnelema õhutad, eks ma siis... Tead, n... ega mul peale sõja lõppu pole muid kaaslast olnudki, ainult mure ja lein.»

«Mõistan su valu,» sõnas Kustas soojalt. «Tean sinu p... lugu.»

«Jah... see selleks. Kas neljakümne üheksanda aasta mä... kuu nimetamine toob sulle midagi meelde?»

«Kahjuks küll. Aga millele sa vihjad? See puudutas ju p... miselt suurtalunikke?»

«Hektarid jätsid mind jah numbri järgi ametlikult keskm... kirja, aga eks sulast sai vahel peetud, muidugi ka suulist.»

«Arvasid, et sulle tullakse järele?»

«Leidus hea inimene, kes oma poisipõngerjaga hoiatas sõna saatis.» Kristjan tabas Kustase pilgus midagi sellist, n... sundis teda kärmesti lisama.

«Metsa ei laanud ma argasest, ei sugugi. Leinavalu poja naise pärast oli mind selleks ajaks nii ära kupsetanud, et n... oli täiesti üksipuha, mis minuga tehakse. Elu mõte oli kad... nud, hing tuim, meel väsinud. Tulgu ja vüga, amet ne... selge... Aga Margit, tema pärast pidin end kokku võt... Saatsin tüdruku otsejoones Tallinna sugulaste juurde v... jule. Jatsin kodu maha, redutasin nädalapäevad metsas, p... torts oli kah ligi. Üksi ma lukku ei keeranud. Mitte sellepärast, et ülearu kürustasin või väga hirmul olin. Ma ei tahtnud k... küüditajad mu ukseid-aknad puruks peasavad, viimaks kogu punase kuke räästasse suskavad, kui sisse ei paase.» Kristjan lükkas tooli kolinal cemal, astus akna juurde, vaatas to... aega välja.

«Ja käidigi otsimas?»

«Nimelt. Mu hea naabrimees jäi neile kui lambatalleke küü... vahele. Kutsusin teda endaga kaasa, hoiatasin, aga tema o... kindlamast kindel, et nende peret keegi ei puutu... maa pe... lest kesine keskmik, elamist-olemist polnud ollagi. Aga n...

... nad viidi. Miks, pagan võtku? Mees ja naine ja väetid... naimud, lisaks veel õige nõrguke vanataat. Milles nad... olid?» Ehkki Kustas midagi ei öelnud, jätkas Kristjan... hgedamalt: «Mis süüd oli Antsu-Juku perel? Tubli ja... mees, tegi touaretamisel tähtsat ja vajalikku tööd... selle eest tohib inimest karistada? Ei osanud meist keegi... et Stalin tuleb ja tembeldab paremale elu järjele püüd... nureks kuriteoks. Üksainus meiekandi mees oli nii ette... et...» Kristjan jättis jutu katki, kõhatas.

«Keda sa silmas pead?»

«Eks sinu äiaatai, va' Kortli-Jaagu peremeest. Tema on... nutikas mees, oskas just õigel momendil oma väärt... ulava ja kogu varanduse punastele kinkida. Sa püha kurat —... kida! Aga näe, ei pahandusi ega küüditamisevaevu, kõnnib... ringi kui aus proletaarlane kunagi. Ei tea, kes talle... kavalat nõu andis? Viimaks sina?»

«Kulla mees, neil aegadel ma Kornelite peret ei tundnudki.»

«Al sa sinder, tõsi jah — küüditamisest saab varsti kaheksa... tus, sina liigud siinmail märksa vähem. Aga ega ainult... ukamaid viidud, natike aega tagasi sa sedaviisi ütle... a see ei pea paika. Isegi meie vaesevõitu maanurgast... nu peret Siberisse saata — ei olnud nad sugugi haljale... aksale jaksanud tõusta, rääkimata mingist süüst. Araviidud... te talud lagunevad tasapisi, nende kohal keerleb surma... ng...» Kristjani hingamine muutus raskeks, ärevus võttis... nam võimust. «Ka mu noorusearmastuse, minu õrnu... kristina värsid nad ära. Tema seda vaeva vastu ei pea... all oleksin tahtnud panna rongide rattad feistpidi veerema, mu eesti pered koju tagasi... Mis kurja olid need tuhanded... danded inimesed ometi leinud, et nad kaugele tundmatule... le veeti, sunniviisil võhivõõra rahva hulka heideti?»

Veel ikka polnud Kustasel midagi öelda, ta vaid kuulas ja mõtles.

«Oled kõrgete käsuandjatega sina-peal — küllap teaksid... mille vastata, kui tahtmist oleks,» arvas Kristjan, hääles var... jumatut süüdistust.

«Ei ole mul mingeid kõrges ametis tuttavaid. Tol kurjal ajal... paemurru direktor, minul nende ränkade asjadega tege... mist teha ei tulnud. Onneks.»

«Onneks?» kordas Kristjan. «Tahad sa öelda, et sina poleks... madele appi läinud, kui käsk oleks antud?»

Jatame need ammused lood parem sinnapaika, Rabanurme

peremees. Teame mõlemad, et elul on tihtipeale ütle mata ka nagu ja tegu. Ükskõik kui kibedasti kahetseda — tehtut saa olematuks muuta, ainsatki valesammu tagasi võtta. A püütakse siiski parandada, inimestel lubatakse koju taga tulla.»

«Mõned olvat jah küüditamisel kodumaile ilmunud, ole kah kuulnud. Aga nende otsata vaev, kannatused? Kas keeg oskab ja suudab ja tahab seda heaks teha?»

«Kui juba koju last, küllap siis ka tahetakse.»

Kristjan kehtitas õlgu.

«Mina ei usu, kohe mitte ei usu,» vahtles ta. «Naed ise, me hoiakud ja arusaamised ei klapi sugugi ühte.»

«See ei sega meid koos rege vedamast.»

«Arvad? Aga kas see kah ei riku asja, et mu poeg lange saksa sõjaväes?» Kristjan võttis väru vastust. «Tema võit selle nimel, et sina ja sinu oma tagasi ei tuleks. Sai rangelt pihta, olgu kodumuld talle kerge...» Kristjani hääl murdu.

Kustasel oli temast kahju.

«Ta oli selgi poistona, tema tegusid ei saa taie mõõdu kaaluda.»

«Seitseteist... ainult seitseteist...»

«Elu andis sulle ranga noobi, tema ei tule lõppu. Tahak aidata, aga teame mõlemad, et seda ei saa. Üksnes aeg ei silub veidi.»

Kristjan ajas end sirgu, rapatas ägedalt pead.

«I, mis vanemaks jaan, seda kibedamalt valu vaevab.» Kustas surus näo kätte, kõigutas end aegamööda ühelt küljelt teisele. «Oid koge aeglasemad paevad, kui ta surmuna koo kant, tood ja mitta ta vargsi hobusega Rabanurmele vii. Sakslased lasksid jalga, venelased polnud veel päriselt kohajõudnud. Oleks ta ometi saanud eest ära pageda, elaks üli kõik kui kauges maailmakolkas... Aga ei, tema silmad ei pälvest enam ilal. Ta puhkab kodus, õuevärava lähedal su kase all.»

Kustas ei osanud Kristjanit, trööstida, tunnetas aga masdava selgusega, kui lõplik ja halastamatu on surm. Haara jaakülma käega ega anna enam kunagi tagasi seda, keda ko puudutanud on.

«Pojal on täna sünnipäev, kolmekümnes,» pomises Kristjan. «Minevik langes mulle kurjalt kallale, nagu lämmatav lav vajus peale... Ta oleks ju võinud elada...?»

Kustas noogutas. Ei tohiks olla, et vanemad matavad on

aga, eil Elu vägivaldne kustumine on eriti julm ja mõisteta- oolu, kui see puudutab mõnd noorukest inimest. Me kõik peak- me lohtima ära elada pika elu, kõrge eani valja — ja siis videselt kustuda.

Kristjan vaatas kummalise, palavikulise pilguga.

«Jala sa minust nüüd üldse arvab?» küsis ta toonil, nagu ootaks vastusest suurt vabanemist.

«Täpselt nagu siiani — pean sind tubliks meheks.»

«Mõtlemata uperpallidele, mida mind on tegema sunnitud?»

«Loomulikult, ja targaks põllumeheks pean ka. Kahju, et sa ei ühendast esinehe ameti maha pan d.»

«Ainult tola oleks selle losiduse etteotsa jäänud. Võib märki võtta, et asi läheb päriselt uppi.»

«Jala sa Kilgi Augusti vist sugugi ei ardanud? Tema see ei ohi, kes suurt «Sotsialismi Võitu» juhtina hakkas.»

«Kilgiga omad sõid, vaenlasele pole mõtet abi pak- kuda.»

«Kohe nii hullusti, et vaenlane?»

«Jah. Ta nimetab mind kulaku kalduvustega keskmikuks, aga palaja auru all on, ristib keskmiku kalduvustega kula- kuka.»

«Kilgi-papi sündsusetud naljad, et tasu südamesse võtta.»

«Almad on tal neid sõnu pillates küllatki õelad. Aga on muudki. Korduvalt on ta mulle hammastega kõige hellemasse kinnim karanud — südistab, et poiss saksa sõjaväes.»

Kristjan heitis lootusetalt kaega.

Kustas mõistis, et täna ei tule neil tööasjade arutamisest loo valja. Nii raskete mõtete juurest ei vii juttu kolhoosi- oole, vaevalt need Kristjanit sellises meeleolus huvitavad. «Täna mees voogab leinavalu, sinna kõrvale muu ei mahu.

Palatis oli vaikne.

Kustas lamas liikumatult, nägu kahvatu ja väsinud, silmad uletud. Juba mõnda aega andis süda tagedalt tunda, aga ikka ei käega löödud, arsti soovitusi mitte kuulda võetud. Eks midugi oleks õigem olnud tulla ravile omal jalal — nüüd aga midagi, nädalat kolm tagasi. Kiirabiautoga, sireeni huilates. Talud muutusid vastu ööd talumatuks, esimest korda tekkis

surmahirm. Hea, et Ludvig nii toimekas on ja keelamist ei kuulnud, jooksis helistama.

Kas uus infarkt?

Arst keeldub ütlemast, palub vaid lamada ja mitte muretseda. Jah, kästakse rahulik olla — aga Mari-Eltsul on just praegu eriti tuge vajal. Ja kojusaamist pole vist niipea loota, tohter on peale eilset tõsisemast tõsine.

Et pahad asjad ka lausa robinat peavad tulema, üks teises hullem. Kui pearaamatupidaja proua jahyatas kohutava uudise keeras kogu maailm pea peale, masendus lõikas hinge kurgu noaga. Ja Marike põletas käe, Elts luges seda ainuüksi enda süüks, oma hooletuseks. Lapsekese käsi õnneks paranes pärast karmesti, aga hirm, et Kustas võib ükskõik kellelt tõde kuulda, ja Mari-Eltsa päeva pealt Linnupettelt häbiga minema ajada, vaevas päeval ja ööl, ei andnud hetkekski rahu. Muud teed pole, kui kõik vaeleks ajada, aga kas Mari-Eltsul jätkub jõudud? Millal krahhi kätte jõuab? Mis saab edasi?

Juba libises ajahõlma nary line nädal, siis teine, kolmas. Imede ime, lausa uskumatu, aga see karkas laks vist möödunud. Kustasele ei hakanud keegi tõde kõrva sissestama. Selle õnnega ei osanud veel päriselt harjuda, kui keegi sadas järjekordse vapustus — päevapealt ei olnud Kustas enam direktor, vaid läks esimeheks lausa vaestemajja, tule taevast appil. Takka pihta veel oma vilets suga ja selle pahad vigurid — lihtsalt palju, ülearu rask kooren.

Elts uuris tasahilju tütar. Silmad on tal lohutamatuks muutunud, otsekui saja-aastaselt naisel — väsinud, lootusetud. Kunagi võis arvata, ei, kindel olla, et Mari-Elts sündis õnnetähe all ja et ees ootab teda üksnes rõõm, rikkus, elu kui sulakuld. Kõik lendas ülekaela, vägagi mitmes mõttes...

Et rusuvaist mõtteist vabaneda, tegi Elts endalegi ootamatult käega tõrjuva liigutuse ja tundis kohe, et tütar tal tugevasti sõrmedest haaras, paigale sundis.

«Ei tohi, ema!»

Jah, muidugi ei tohi. Talle tilgub veeni ju elu-eliksiir, nagu ta seda protseduuri ise naljatamisi nukralt nimetab. Seda on tehtud hulk kordi, ainult et viimasel nädalal jäeti juba ära, ta loeti sedavõrd paranenuks. Eile õhtul aga tekkisid südamesse jälle tugevad valud, ulatusid õlga ja selga. Valvearst oli ärevil ja kohkunud, kutsus õõ hakul kõrgi Ludvigi siia.

Elts silmitses voodi kõrval seisvat kõrget nikeldatud tilgat hoidjat, mille ülemise võru taga oli pudel helkja, selge vedel

kõrgi, põhi püsti. Peenikest, läbipaistvat voolikut pidi nõrgub vedel neglaselt, piiskhaaval. Elu-eliksiir...

«Millal isa sulle teatas, et mul halvemaks pööras?»

«Ei, tuli hommikul traktorijaama. Otse haiglast.»

«Iga ta siis ometi...» Elts meenutas. «Ei, palatis teda näha pole. Oli ta kogu õõ siin?»

«Jah, ema. Sinu lähedal. Koridoris, palatiukse kõrval.»

«Sed oli eelmisel korral vist mingi küseti moodi asi?»

«Praegu on ukse taga päris harilik tool. Kui väga muretsed, pole lahtsust, kas istud pehmel diivanil või väikesel viletsal talonetil... Isa ju hoiab sind.»

«Elts noogutas kergeit.»

Ta on minu vastu jah alati hea olnud... alati. Ainult sel ajal, kui Kondrat suri ja me oma talust ära tulime, oli ta väga meen ja ei kõnelenud minuga pea üldse. Pikkamööda muutus jälle endiseks. Aga mõnda aega, eriti viimasel aastal on ta midagi isemoodi.»

«Iga ometi halb?»

Seda mitte, aga... tunnen, et teda miski rõhub. Tal on ootamatult minu vastu.»

«Mis saab isal sinu vastu olla? Kogu elu on ta sind pimesi põnnaldanud. Ennem võiks arvata, et sinul...» Ta vakatas.

«Ei mõtlel ega osanud head rahulikkude jätku leida. Ei tohi mõelda, et just emal endal on isa suhtes alati olnud mingi loogivõitu ülalt alla vaatamine, pisut sobimatu käsutamine, ükskord silmapaistvalt kalk hoiak. Onneks ema vist ei märkanud viimaseid sõnu — ta mõtleb pingsalt, millelegi, nüüd talpes koguni silmad.»

Mari-Elts istus väga vagusi, ehkki tundis, et jalga jääb tulnaks ja sipelgad kipuvad säärt pidi jooksuma.

Tilk, sekundi pärast järgmine, siis jälle ja jälle... Iga piisake annab südamele jõudu ja tuge juurde, aitab edasi elada. Ta tahab sellele mõeldagi, et ühel päeval... ei, ei ilma emata ei oskaks kuidagi toime tulla, teeks paratamatult suuri vigu.

Mari-Elts hammustas huult. Kas ema soovitusi mööda toimides pole vigu tehtud?

Ei tohi nii mõelda, ema haigeveoodi ääres hoopiski mitte! Ema tahab ju head, ainult head! Armas emake...

Tilk, tilk, tilk...

Ema, kogu jõudu, ära jäta mind!

Ode oskas nii hiirvaikselt ukse avada, et Mari-Elts ei kuulnud. Ta vaid nägi silmanurgast, et keegi palatis ettevaatlikult

liigub, tasakesi laheneb, tilkumise rütmi ja allesoleva vedeliku hulka hindab

«Kui lõppema hakkab, palun kutsuge mind,» sosistas õde peaaegu haäletult, üksnes huultega. «Olen kõrvalpalatis»

«Jah.»

«Täna.»

Mari-Elts haaras õel käsivarrest, püüdis pisaraid minema pilgutada.

«Mis te arvate, kas ema...?»

Õde silitas Mari-Eltsu õlga ja sosistas julgustavalt:

«Muidugi läheb hästi, meil on väga tublid arstid. Ärge muretsege.» Ta noogutas sõbralikult ja lahkus sama tasa, kui oli tulnud.

Läheb hästi? Annaks taevas...

Minutid möödusid, pikad kui tunnid — ümberringi rusuv valge vaikus, ei muud.

«Kus Marike on?» küsis Elts, endal silmad ikka suletud.

«Eks kodus, taat on tema juures, ma ju tulles rääkisin sulle... Arst ei luba, et sa palju kõneled.»

«Hea küll, hea küll...»

Mari-Elts silmitses tähelepanelikult ema nägu, püüdis seda viimse kui joonkeseni meelde jätta.

«Mida kauem ebameeldiva asjaga viivitada, seda vastikumaks see kasvab,» sõnas Elts endamisi.

«Palun, ema, rääkimine väsitab, ärritab.»

Elts katkestas lütre keelu pahasevõitu pilguga.

«Mind ärritab, kui ma kõnelda ei tohi.» Ta hingas paar korda ebaloomulikult sügavalt. «Linnäpette mõisa uhkest korterist lahkumine on raske. Aga peab, sest kaalul on meie perekonna...»

Õde oli jälle kuulmatult sisenenud. Ta sulges tilkuja ja eemaldas osavalt leukoplasti ribad, mis nōela paigal hoidsid. Tõmbas selle järsult veenist välja, rõhus piiritusega niisutatu tupsuti tugevasti peale ja surus Eltsu kae küünarnukist kõverdusse.

«Hoiame veidi aega...» Ta viis instrumendid minema ja tagasi koos arstiga.

Mari Elts tõusis, et visiidi ajaks palatist lahkuda, ent arst andis märku, et tema juuresolek ei sega.

«Väsinud?» päris tohter Eltsult, kontrollis pulsisagedust, ja ütles selle tugevust: Õde tegi samal ajal küünarliigese ümber kerge sideme.

«Mulle väga.»

Õde vapper, mul on hea meel. Ega külmatunnet ei tekkinud, arst kattis Eltsu tekiga hoolikalt kinni.

Kõik on korras. Mis minuga eile õhtul juhtus? Ega is infarkt?»

«Kui imised?» sõnas arst naeratades. «Täna ei uut ei näita, ma juba ütlesin.»

Õud olid hulga tugevamad, kui haiglasse toomisel.»

«See on selles, et eile saite kohe abi, ohtlik seisund kiiresti likvideerida — midagi väga tõsist ei jõudnud»

«Nüüd aga palun puhake, see on mõeldud kõige olulisemaks»

Õde väsinud. Tütrega jäi tähtis jutt pooleli.»

Tulen ju homme jälle... ja ülehomme, iga päev. Mul on minna, jään äkki bussist maha.»

buss esimene ega viimane. Ära vaidle, istu.»

Mari Elts mõistis arsti pilgust, et ema soovi tuleb arvestada.

«Kõnni minutit, rohkem ma küll ei luba,» lausus arst sõbralikult ja lahkus, õde kannul.

Mari Elts istus, ema võttis tal käest kinni.

«Haudas sa selles kolelas osmikus küll elada suudad, ja muud ei ole Marike...»

Mari Elts kahetses, et peale Sorgutal käimist kohe haiglasse minna juurde tõttas ja avameelselt kurtis, kui lootusetult inetu ja lagunud seal kõik on. Ei osanud ju karta, et emal tervis kiiresti halveneks pöörab ja kuuldu teda nii tugevasti vapustas.

an, miks Kustas end maksma ei pannud. Ikkagi kolme... Viimaks esimese ehmatusega ainult tundus

«Mulle väga.»

Õde vapper, mul on hea meel. Ega külmatunnet ei tekkinud, arst kattis Eltsu tekiga hoolikalt kinni.

Kõik on korras. Mis minuga eile õhtul juhtus? Ega is infarkt?»

«Kui imised?» sõnas arst naeratades. «Täna ei uut ei näita, ma juba ütlesin.»

Õud olid hulga tugevamad, kui haiglasse toomisel.»

«See on selles, et eile saite kohe abi, ohtlik seisund kiiresti likvideerida — midagi väga tõsist ei jõudnud»

«Nüüd aga palun puhake, see on mõeldud kõige olulisemaks»

Õde väsinud. Tütrega jäi tähtis jutt pooleli.»

Tulen ju homme jälle... ja ülehomme, iga päev. Mul on minna, jään äkki bussist maha.»

buss esimene ega viimane. Ära vaidle, istu.»

Mari Elts mõistis arsti pilgust, et ema soovi tuleb arvestada.

«Kõnni minutit, rohkem ma küll ei luba,» lausus arst sõbralikult ja lahkus, õde kannul.

Mari Elts istus, ema võttis tal käest kinni.

«Haudas sa selles kolelas osmikus küll elada suudad, ja muud ei ole Marike...»

Mari Elts kahetses, et peale Sorgutal käimist kohe haiglasse minna juurde tõttas ja avameelselt kurtis, kui lootusetult inetu ja lagunud seal kõik on. Ei osanud ju karta, et emal tervis kiiresti halveneks pöörab ja kuuldu teda nii tugevasti vapustas.

õelda, aga ta oli nii väsinud, et kaotas mõttelõnga käest. Ja ainult südamevalu tütre pärast, ei muud. «Kuidas sa küll hakkama saad? Marikesest on pööraselt kahju... Ja meie talust kogu õnnelikust, rahulikust elust Eesti-ajal... Miks meid küll nii julmalt koheldi? Ja mida sel vaenulikul võõral võimul võõr kurja tagavaraks on?»

«Ära muretse, ema,» palus Mari-Elts. Tahtnuks valjusti nutta. Ema pärast? Jah. Ja et emaga võib üleöö väga halvasti minna vaatamata arstide hooletule? Jah. Ja et ilus, hea elu Eestimaal karmilt lõpetati, inimesi taga kiusatakse ja vangi pannakse minema küüditati — jah, jah! Selle kõige kõrval on üsna tühine, et tuleb Linnupette härrastemajast lahkuda, elama asuda räpasesse, vaesesse hütis. Aga eks seegi pane ahastama paratamatult...

Elts ohkas sügavalt.

«Palun sind, ära muretse,» kordas Mari-Elts vaikelt.

«Käsu ega keeluga ei võta keegi hingest valu oma kaltsu saatuse pärast, kullake...» Elts sirutas käe, nagu tahaks ta Mari-Eltsu emmata. «Muretsen, kuni elan ja hingan.»

Mari-Elts kummardus ema kohale, pani pea ta õlale ja tundis, et ema tal tasakesi juukseid silitab.

«Kallis tütreke...»

«Ema, oled mulle armas... ära jata mind, ära jata...»

«Pean puhkama,» sõnas Elts. Karmilt Mari-Elts mõistis, et ema valis järsu tooni enesekaitseks. Meeleinguliselt võib vallandada uue haigushoo, küllap ema seda mõistis ja kartis.

«Homseni, emake! Armas ema...»

«Hoia Marikest,» palus Elts. «Hoia...»

Mari-Elts taganes ukse poole ega pööranud pilku ema näolt. Kobamisi leidis ta lingi, vajutas selle alla, avas ukse.

«Saa terveks, emake...»

Elts viipas väsinult ja püüdis naeratada, sulges siis aga silmad ja pööras pea aeglaselt ära.

5

Vinge tuul keerutas siia-sinna, sakutas lausa ulakalt rõivaid ja proovis õela huviga, kaua keegi vastu peab, enne kui kõleda puhumise eest majade juurest varju jookseb otsima.

Mari-Elts oli oma hea sooja mantli sooblinahkse krae juurde ammu üles tõstnud ja karusnahkse mütsi tugevasti pähe surunud.

mul, aga ikka hakkas vilu. Ta ei olnud külmakartlik, hetkel aga tundis ebameeldivat jahedust. Millal buss ükskord ometi tuleb?

Temalt lähenes auto, mis näis Mari-Eltsule tuttav. Jah, muidegi, Arno Pihlaku «Pobeda». Enne bussipeatuse juurde jõudmist voeti kiirus vaiksemaks ja Mari-Elts nägi selgesti, et roovet olev Arno libistas pilgu üle seisjate; ta naeratas mehele otavlikult vastu. Kummaline, Arno ei märganudki? Viibata? Ei, enam ei jõudnud. Ja kas sellel oluks mõtetki? Huvitav, kas ta tõesti ei tundnud ära...?

Külm, ebameeldivalt külm. Mari-Elts püüdis mantlikraed üle male tõsta, surus pehme siidja karusnaha tugevasti vastu oma Mõnus... Selle kauni krae, mütsi ja toredad labakud maks talle pulmadeks ju Arno... nüüd aga sõidab temast üksikult mööda, ei pane tähelegi.

Kolisesedes, auklikul sillutisel jääkonarust vahel pahaselt taast, jõudis buss peatusse.

Mari-Elts sai koha akna alla. Väljavahatamiseks tahtmist polnud, aga ometi kraapis ta jääkirmesse paraja augu. Pikk sõit aeg-ajalt võib siiski uurida, kaugele on jõutud.

Et et jutujahvatajate silma alt minema saate, arvas ema, et ainus meeldiv külg Linnupettelt lahkumisel... Aga tehnikud patuvad liiguvad kaasa mööda mägesid ja jõgesid, inetud inimesed jää inimesest iial maha, hoiatas ärev sisetunne. Hirm paratamatult kaaslasteks, luurab halastamatult kannul oma elu. Kohutav!

Akna taga hämaruses möödalibisev maastik ei olnud Mari-Eltsu meelest vaatamist väärt. Raagus puud põrmitsevad sünnit, põlludki tunduvad erakordselt mornid, sest lund on liiga palju. Kõju jõuab alles pimedale hakul. Kõju? See, kuhu ta nüüd sõidab, pole ju enam tema kodu. On ta seda üldse kunagi olnud? Traktorijaamas on juh direktori korter, ametnikute korter. Hetkel on seal tema laps, tema isa, tema mööbel, tema sõbrad... Korteri kuulub uuele direktorile.

Kas kodu, kus see on? Kas isa-ema elupaigas loomalaatsari kõrval toapugerikus? Ei. Või Linnupette teeristi kaupluse lähedal majakeses, kus õnn teda viivuks üles leidis? Või kaupluse tagatoas, kus elas Roland ja kuhu ta end aina sagedamini kaugemaks kaugemaks öödeks...?

Roland.

Kodu kodutunnet ei otsitud, seal võimutses armastus. Tõeline

armastus, mis pidi kestma kogu elu — meeletu armastus ja imeiline õnn.

Õnn purunes tillukesteks nõelteravateks kildudeks. Armastusest sai vihkamine. Kirgas, sügav kiindumus — ja vihkamine?

Jah, üksnes vihkamine, kinnitas Mari-Elts endale. Ta peab Rolandit vihkama. Peab! Aga kas ikka tõesti vihkab?

Ah, see mees pole seda väärt, et teda üldse mäletada tasuks!

Kuhu mõte äsja takerdus, otsis nagu midagi? Oige, püüdis leida paika, mida ta koduks peab. Eks Kortli-Jaagu, Kornelli pere oma elupaik, lapsepõlvkodu. Jah, seal oli tõesti hea. Ema käis siis alati rõõmsana ringi ja tema jooksis kõikjale kaasa. Elumaja oli ruumikas, tube palju, mööbel uhke. Teel ja püüdis sõbralikult naljatada, mõni koguni mängis temaga. Eiti, Clem-sulane Kondrat.

Ja külalisi käis Kortli-Jaagul palju, ilusasti riides, kangeste lõbusad. Tal oli meeles, et tema kohta öeldi preili juba siiski, kui ta oli alles õige väike, ja kuidas see tema enesetunnet tõstis. Preili Kornelli Jah, Kortli-Jaagul on... ei-ei, oli tõeline kodu, ainus ja kordumatu.

Vilksas mööda üksikuid elamuid, igal puud-põõsad ümber raagus oksid kiigutamas. Majad ei näinud oma luhtunudhalli kuues sugugi kenad välja, tundusid verivaesed. Ka need viletsad eluasemed on kellelegi koduks, kindel. Aga vaesus ja kodu tunne ei kuulu ometi kokku...?

Buss peatus mõne aja pärast lõikavalt valju kriiksatsusega. Mari-Elts virgus mõtetest. Jah, ongi Linnupette teerist, aga maha minna.

Maanteelt kaasa haaratud hõre lumelehvik sabas, kadus buss kiiresti silmist. Mari-Elts seisatas viivuks ja kuigi ei tahtnud heitis pilgu kaupluse poole. Hinge tulvas kõrvetav, erutatud mälestus, asendus aga valgukiirusel kibeda kriipimisega. Roland...? Ah, olgu ta noetud! Hea, et teda juba ammu enam siin pole, ameti Kustase õele üle andis.

Kaupluse akendest kumas tuhmivõitu valgust. Mari-Elts tahtnuks edasi sammuda, seisis aga lummatuna paigal. Paar treppastet, siis tuttav klaasiga uks... Vasakul on küllap juba õlleküstide kõrge vörn ja samas ka limonaad, kui keegi juhtub soovima. Ruumis võimutseb kirev lõhnadesegu, mis poole lõpmata omane ja meeldiv. Terve igavik aega pole seal enam käinud...

Tärgas vastupandamatu soov minna ja viivuks tunnetada seda.

...hõngu. Juba ta astuski mõned sammud kaupluse suunas, kui peatus. Leti taga vasakul on laoruum, edasi aga väike, lubadate seintega elutuba, kus tema ja Roland... ei tohi meenutada! See, mis seal toimus, on moraalitu, keelatud, häbi-

Aga miks püüan ma kõiges näha üksnes halba, küsis Mari-Elts endalt ootamatu ägedusega. See oli ju elu kõige õnnelikum aeg! Olgu taevast tänatud, vähemalt mõned lühikesed kuud hõljusid sädelevas muinasjutus!

Mari-Elts hakkas kiiresti traktorijaama poole sammuma. Aga kui Kustase õde leti tagant vastu vaatab, ei taha ta kaupluse ust avada. Mai ei ütle midagi halba, aga ta hoiak on talumatult hukkamõistev, kuri ja vihkav. Algusest peale oli Mai tõrjuv, kalk. Vahetult pulmades eel kasvas see halvasti varjatud vaenuks. Onneks ei kohtu nad just sageli — ei astu tema Linnupette teeristi kauplusse ka kõige suurema vajaduse puhul, ja ei tule Mai Loka traktorijaama oma venna peret külastama isegi mitme kutsumise peale. Marikestki käis vaatamas vaid paar hädist korda, alati vabandas end millegagi välja — küll ajapuuduse ja kohustustega, tellimuste koostamise kiirusega. Mis seal poekõkatsis üldse nii kangesti teha, kui hankida on, kaup ju igapäevane ja harilik, ostjad tuntud-teadud, nende soovid üsnagi lihtsad. Leiba-sepikut, vorsti-silku, olul-viina. Eriti seda viimast peab poes küll alati olema, muidu traktoristi-murjanid pahandavad. Ja mitte ükski nemad; siiski, hanti on vist elama sattunud Eestimaa kõige kõvemad joomamehed — plaani saab nende abil igatahes kergelt täis.

Kärmas kõndimine peletas külmatunde.

Juba hakkas jämedate puuhiiglaste paksu koorekorbaga kaetud tüvede vahelt paistma Linnupette härrastemaja, pea igas aknas särav tulesilm. Oleks hea, kui koridoris ega trepil inimesi ei liiguks — ei taha uudistavaid vaatamisi, veel vähem mõne libeheelset juttu.

Kedagi kohtamata jõudis Mari-Elts oma korterisse. Endisesse korterisse, parandas ta ennast kohe.

...istus tugitoolis, Marike süles. Ta hoidis last hellalt, ilma millegi, õnnelikk. Tüdrukuke oli pugenud vanaisale üsnagu alla ja magas, temagi näol kumas rõõm.

Kuidas emaga on?» küsis Ludvig õige tasa. «Ega ometi hullem, et nii kauaks jäid?»

Ei.»

Ehk on paremaks pööranud?» päris Ludvig lootusrikkalt.

«Nii ruttu?»

Ludvig ohkas sügavalt

«Küll tahaks aidata... ei oska...»

«Jah, kahjuks.» Mari-Elts istus isa lähedale diivanile. Ta tundis, et on imelikult väsinud, ehkki teinud pole midagi — ainult bussiga sõita logistanud, paar tundi haiglas olnud, uuesti koju rutanud. Ei tahaks end liigutada, aga tööd, harjumatu ja rasket, on palju.

«Hakkame pihta, jah?» Mari-Elts tõusis, võttis magava lapse ja viis kõrvaltuppa, võretatud voodisse. Ta hoidis last hetke kätel, suudles ta uneroosat põske. Marike lõhnas imearmsalt, naeratas silmi avamata. Küllakallis tilluke tüdrukuke — mis sind elus küll ees ootab...?

Kohe peale Hallikivil käimist oli Mari-Elts end kokku võtnud, tegutses otsustavalt. Tänu sellele olid pakitud peaaegu kõik lauanõud, hinnalised serviisid eraldi ja hästi tugevates kastides. Nendesamade kastidega toodi Linnupettele palju väärtuslikku, koguni osa mööblist oli neisse pakitud. Isa viis tütarjad kastid tookord loomaravilasse, nüüd kuuluvad need jälle kibedasti ära.

Mari-Elts kavatses hakata pesukappi tühjendama, aga käed vajusid rippu ja ta jäi tahtjõuetuna seisma.

Ludvig vaatas tütrele altkulmu pilguga otsa.

«Minu meelest peaksid sa oma uude kodusse kõik kaasa võtma, viimase kui tassi ja taldriku, rääkimata pehmest mööblist ja muust kolist,» arvas ta. «Sealsel elul tuleks hulga mõnusa nagu pähe, kui ilusad asjad toas.»

«Ei, ema tahtis teisiti.»

«Seda jah,» nõustus Ludvig, «aga ega alati ja kõikides asjades ei pea ometi teda kuulama. Sinu elu, sina otsusta ise.»

«Ruumi on Hallikivil vähe, maja kopitanud ja röske mööbel läheb seal paari kuuga viimaks niisuguseks, et viska võlminema. Ema ütles, et kõige õigem on head asjad tagasi viia.»

«Ema ütles...»

«Küllap ta sinugagi arutas, ega see sulle uudis pole.»

«Ega muidugi, jah...» Ludvig seisis keset tuba, pilk ekslemas, ja küsis ettevaatlikult, nagu kartes haiget teha, «Kauaks nad meie juurde jäävad, need uhked ja kallid asjad?»

«Eks edaspidi paistab,» vastas Mari-Elts ema sõnadega ega vaadanud isa poolegi. Kortsutas vaid kulme ja hakkas pesukapist linu kasti laduma.

«Saadad isegi kõik lipid-lapid, püksid-särgid meie juurde paremaid aegu ootama?» päris Ludvig kiusakalt.

«Jah, mul pole tuju naljatamiseks.» Mari-Elts tegutses karmult. Sai kasti täis, isa sulges selle korralikult, ja juba võeti kasti järgmine. Need, mis uude elupaika saab viidud, pandi ümber veerde hunnikusse ja virm sai madal, mannetu. Kaasa võtta tuleb ainult kõige hädapärasem, ilma milleta kuidagi lohkama ei saa.

Hilisõhtul helistas ta haiglasse. Valvearsti ametlik, jahe hääl teatas, et Elts Korneli seisundis muudatusi ei ole.

Rasketel haigetel on ööd eriti rängad, muretses Mari-Elts endamisi, kuid isaga oma südamevalu ei jaganud. Ta tegi tema jaoks diivanile aseme, sundis pikali heitma. Eelmine öö jäi unetu, isa istus ju palatiukse taga — aga tal on eluaastaid palju, ka tema tervist tuleb hoida.

«Keks häiris, et Kustas ei helistanud. Miks? Ah, küllap koosolek hoiab kaua kinni...»

«Jatkas pakkimist ja imestas, kui ükskõikne suudab olla. Oli seljatanud, et lossist hurtsikusse asumine viib meeleheitele —

...aga tundus täiesti ükspuha, kus ja mil moel elama hakata. Maad võttis tülpimus, tunnete teravad nurgad olid pideva valu poolt tuimaks lihvitud.

Oost oli kulunud juba mitu tundi, kui teda valdas ääretu väsimus. Hea, et veel vaid vannituba on jäänud tühjaks teha...

Nupea, kui Mari-Elts vannitoa ukse avas ja valguse lüüdis, tormasid kõik päevased piinad sedamaid kohale.

Ka sellest peab ta ju loobuma, jah? Jääma ilma mõnusest kuumast veest, säravatest nikkelkraanidest, moodsast valamust, teledatest helkivatest kahhelseintest, veel ikka uhiuue näivast lumivalgest vannist...? Midagi ilusamat, kui see siin, ei olegi maapeal olemas!

Mari-Elts toetas pea vastu kreemjat uksepiita. Nii üürikeseks seda ilu siis oligi...?

Kambrissee kostis rida tuhme, kiireid koputusi.

Koska ei pööranud peadki, selle toksimisega oli ta ammu harjunud. Vesta paneb tihastele aeg-ajalt pekitüki kõõgiakna taha vana pärna oksa külge rippuma. Linnud maiustavad selle kallal usinalt, ja kui lõpuks ainult paljas kamar nõõri otsas

kõlgub, annavad aknale koputades märku, et ood silmi uut söögipoolist. Eks nisuke metsalindude ülearune asi, kasu p karvavõrdki, mõtles Joska, samas, et ega see suutais teda va se b temagi par's mõnuga, kuidas tihased semuseks järjekorda seavad Ühtelugu laiali, endil vihased naod peas ja nokas vama ja suurema õigus maksab ka linn vaadata on neid tore, omamoodi lõbuski.

Lõbus?

Joska nõjatus tooli seljatoele ja ohkas. See origi, ei muud. Ometi sai aastast aastasse seal kaugel traadi taga, püssimeeste hoolsa valve all mõeldud, et kunagi koja pääseb, on elul ainult naerunägu peas. Sai lol lausa lapsikult loodetud.

Pahandused ja ehameldivused algasid juba kojujõudmise. Kui ta Vesta mingi vastiku meheloikami kaisus m kene ki'll, sellest sai kuidagiviisi üle — ise lõtvade kommetega naise võttis, selle litsal

Töökoha leidmise arvas ta väga lihtsaks pole muud kui heade pakkumiste hulga valida. Tegelikuses aga läks hoopis teisiti. Käi teise juurde ennast pakkumas, seisis alandlikult l mehe ees, kellega temasugune poleks pidanud sõnagi rääkima. Ei oleks ju eluilmaski osanud arvata, et ta parteimehega kõneldes ada jääb, et teda keeldutakse tööle võtm traktorijaama direktor Kustas Loka näitas des ust, kui kuulis, et te

Paras kuradile, et mõni aeg tagasi ise krobinal koha t see teeb rõõmu Aga samas ka meelehärmi, sest Loka tuli «Sotsialismi Võitu» esimeheks. Kas polnud peal tõesti mujal rummi, et ta just sellesse kolla oleks võidud lükata kuhu tahes, mida kaugemale, seda parem. Mõgeriku talu ei saa ju kukile võtta ja minema rännata, et Lokist vabaneda. Elumaja istub raskelt oma toekal v mendingil, ait ja maud hooned samuti. Siin on nad põlistest aegudest, siia nad ka jäävad. Ja tema kuulub alatise nende juurde, see on kah selgemast selgem. Aga Kustas Loka Ainus lootus, et ehk kõrheb varsti põhja ka selles ametis, ja krob pe iselt si

Joska mõtles jameelselt paar suutäit, mõte pööras teisale. Ta oli arvanud et kodumail saab olema sõpru lausa mürdu,

enese kombel mõtlemaid, tugevaid mehi — aga elul on eelnevõtmised, inimese soovidest ei hooli ta teinekord. Mõttekaaslasti on nüüdsel ajal raske kätte leida, igal ju etukoorig kavalalt ümber. Kõigil on omad konksud ja kidad. Mõne senaokka otsa paksitagumikku p ohtlikult rippuma jääda, ennast mõttetult veritsema kriipida. Pealegi iga lähedasem tuttav, sõpradest rääkimata, otamatult pärima, kusma, uurima ja kuulut teis p sundama. Ligset suupraukimust tema iska ümber olla, eriti nüüd, kus pinnale ujus oht Anto näl. Las vangirahadest vaevatud meest, rahul kult e ada pole tal kedagi vaja peale oma naise ja poja.

Kahjuks pole ka siin midagi kiita. Naisel käi kogu aeg kaad, kaigas peos, et ta aina uusi ja uusi sarvi ei pü. k s n ker dala. Ja Ossi on imelikult tõrges, loqib inetuid ütlemisi, koguni nagu kipub teda milleski õige hõlvas kahtlustama. E pole küll midagi lausa välja öelnud, aga käib kodus lubamatult muudkui põrmisb alikulmu. On ta vaarepeal vinnas loonepüü-poisiga kokku saanud? Kuulis tõe ära? Annaks taevast, et ei. Peab hea vänge põhjuse välja nuputama ja karmi teelu kehtima panema, et Antost kui katkutõbisest eemale

Nupea, kui mõte pikemalt Anto peale keeras, hakkas Joskale nagu kusagilt õige kaugelt kõrvu kostma traktorimürin, mis kuesti valjenes, aina ohtlikumaks ja kurjemaks muutus. Juba näistsid poisid vihkamisest sädelevad silmad, rõõgatu nāsin oli roomikute lõgisedes aina lähemale, tormas lausa peale...

Loit ja põrgu, hulluks võib minna!

Joska kargas vandudes püsti ja põhjas oma nigelaks jäänud naarikava, mis ohtliku pildi alatihti tüdimatult ette keeras. Ometi pole märgata, et poiss siinkandis ringi hiiliks! Vastik ja alandav on iga vööra hääle või jalaastumise puhul vōbi-seda, muutuda aina kartlikumaks; ööunigi jääb muudkui lūhe-maks. Viimaks asjatult? Ehk on Antol kurjus kustunud, tasu-utseha ununenud?

Joska sülitas. Ei see poisitõhk jäta! Et juba ligemale kolm kuud vaikus valitseb, on jah kena küll — aga nii see lõputult kista ei saa, kindel. Seni on ta istunud vaikselt paigal kui hor urus ja kramplikult valvas olnud, et nende teed ei ris-tuks. Kui poiss teda või eemalt silmab, kaotab prauhti enese-valitsuse, kargab turja kui marutõbine kiskja. Pidev varjumine,

alaline hirm sööb aga vägisi hinge seest. 'Poisist peab vaba nema, ja lõplikult.

Praegune talvne aeg on arvete endanuks nädal. Esimeses joonel lumele jäävate jalgade mõttes, ja Ants ei lugu peaaegu kunagi üksinda. Poiss töötab traktorijaamas, teeb talvist remonti — pidevalt kari mehi ümber. Ja koju va' nāruses. Sabata külla läheb ta õhtul koos Kalle Jalli ja vana Laagriaga, vastikud matsid, muuvalhel kar kokku laulatatud.

Napilt enne lume tulekut sai kaudu kuulda ja maad kuulama, mis võimalused Sabatal oleks. Mitte lootust ka petki, sest Hamba-peres on pesakond lapsi, sõeluvad kui tulekerad ringi. Lisaks veel pereema Kati, kes on nii väle ja karme inimene, et teda jagub taresse ja õuele korraga. Tähendab, esialgu ei saa midagi toekat toime panna... aga ometi peab kiirustama, kuues meel hoiatab, et vaikus on äärmiselt ohtlik.

Teskoja väikesele aknale koputati kaks kerget lööki, hetke pärast uuesti. Vesta?

Joska läks avama.

Naine möödus temast sõnagi lausumata. Riputas oma kummu poolseks võidunud lambanahkse kasuka harjunud paika kõrgel taksel kõrvale, tõmbas paksu villase helerohelise rāti peast, vahetas vildid toatuhvlite vastu — ja jäi tähelepanelikult valjalt kuulatades liikumatult seisma.

«Mis on?» päris Joska ärevalt. «Keegi tulekul või...?»

Vesta tegi keelava liigutuse, ise aina kikitask kõrvu. Ta astus tasahilju akna juurde, näol nii ergas ilme, mida Joska tervel igavik aega märganud ei olnud. Jah, viimati oli Vestal niisugune nägu peas sügisel, kui veel soe õhk õues lükkus ja puud edvistasid kühklevs, siis.

Ka Joska lähenes aknale, heitis teele kiire, luurava pilgu.

«Märkasid kedagi tulemas? Ütle juba,» nõudis ta karmilt.

Vesta silmad muutusid igapäevaselt ükskõikseks, nagu argiseks.

«Ei tea, kes meid nii kangesti külla toobks tulla...» ütles istus laua äärde, sirutas jalad pikalt ette. Lükkas tuhvliid ära liigutas varbaid.

«Keda kuradit sa siis kuulatasid?» nõudis Joska, kulm kortsus.

«Sinusugune seda ei mõista. Öelda muidugi võin, miks mitte Tihast.»

«Mis sest kekutajast kuulata?»

«Linnuke rõõmustab, et kevad tuleb...» Vesta silmadesse ilmus uuesti mingi eriline õrn sära. «Päike on jälle soe, lumi

alab, tärkavad esimesed kevadlilled, laululinnud jõuavad tagasi...»

«Meie proua on õite luuleliseks muutunud,» pilkas Joska. «Kupud kohe praegu lumehangest kullerkuppe noppima? Ära jätka, räägi parem uudiseid.»

«Iga polegi enam väga kaua oodata,» unistas Vesta edasi. «Juba on veebruar, märtsis aga hakkab kevadetunne suuresti vaimust võtma. Ja aprillis...»

«Ah-haa,» taipas Joska, «aprillis hakkad jälle ringi traamima, saba seljas, iga isase ees tagumikku keerutama, jah? Ma sulle teen kevadet, kui vähegi midagi märkan. Ja arvesta, muude hakkab isegi see silma, mida peaaegu olemas ei ole. Ma ei ettevaatust ahtri hõõritamisega, kallid prouakel Vesta mu küsimusele, ja kohel!»

Vesta vangutas tüdinult pead.

«Ma ei saa aru, mis uudistenaig sind vahetpidamata vaevaldab? On see sulle kangesti tähtis teada, palju ma täna õli ja lutust vastu võtsin või välja andsin?»

«Räägi, mis kuulda oli,» kordas Joska kannatamatult.

«Midagi huvitavat pole.»

«Nii vastad sa mulle pea iga issanda päev,» ei olnud Joska rahul.

«Kust pagana pihta pean ma mingeid põrutavaid teateid võtma, kui elu venib nagu hall kõis? Kodunt naftabaasi, päev otsa jagelemist, siis koju tagasi. Järgmisel hommikul jälle laansi, õiendamine ja sekeldamine, ja tööpäeva lõpul tuhatnelja koju, sest isand ju pahandab, kui ma täpsel minutil uksest välja ei hüppa. Tõsi?»

«Kas mõni võõras nägu ringi liikus? Kes üldse sinu juures tana käisid?» tahtis Joska teada.

«Oota, pean meelde tuleutama...» Vesta mõtles päevale tagasi. «Jah, esimene oli Lahka Ellen, tuli oma virtsapriitsiga, bensini otsas. Ta...»

«Tema mind ei huvita. Edasi?»

«Siis tuli kontorist arveametnik, peotäis pabereid kaasas. Tema lolipea oli dokumendid ümber vahetanud, igavene segadus ja jama...»

«Püüad mulle näidata, nagu töötaksid traktorijaamas ainult naisterahvad, jah?»

«Et sa ka ei tüdine...» Vesta torkas tuhvliid uuesti jalga. «Tead hästi, et ma ühestki mehest ei hooli.»

Joska krimpistas nägu.

«Teed mage-lahjat nalja, kallid naine. Kes veel käis?»
«Kes minu juurde peaks tulema? Miks? Utle, mis põhjusel sa igapäev nii üksikasjalikult pärid?»

«Igavusest. Meil kodus ei liigu üldse kedagi.»

«Aga hobuseid ju käiakse võtmas, räägi külameestega.»

«Nendega pole huvitav.»

«Kes sul keelab joppi selga tõmmata, mütsi pähe vajutada ja kõndida, kuhu süda iganes lustib? Kodus ei hoia sind miski, ka tallimehe amet mitte, sest selle töö teen mina ära. Oled nii laisk, et ei viitsi hobustele hangutäit heinugi ette visata.»

«Mul pole tervis viimasel ajal kiita,» tõrises Joska. «Haige ikka võib vahel olla, või kuidas?»

«Ega ma sellepärast... ole, kui tahad. Mulle pole see mingi koorem, kui hobustega tegelen. Nad on ilusad, targad, sõbralikud.»

«Tummad loomad, minul on nendega igav.»

«Võta siis kätte, mine poodi... või kolhoosi kontoris, seal peaks ju rahvast liikuma, kuuled vast tõesti midagi uuemat,» soovitas Vesta. «Ei tea, kuidas Kustas Loka ka elama peaks? Kas ta pere on juba kolhoosi ümber asunud?»

«Mis see minu asi on? Sa parem räägi, kuidas traktorijaa- mas võimuvahetusse suhtutakse? Inimesed on vist rõõmsad, et said lahti sellest limpsjalast...»

«Ole vaib,» keelas Vesta. «Kuula!»

Ti tsit, tiitsit, tiitsit, kostis õuest.

«Kõlistab nagu väikese hõbedase vasaraga vastu alasit, eks?» Vesta naeratas unistavalt ja liigutas õlgu otsekui embuse ootel. «Oi, ma tunnen kogu kehas, et...» Ta vaikis, vaatas korrak- mehele otsa. Tõsises, ohkas sügavalt, tõusis aegamööda, pani tooli endisele kohale tagasi ja läks kööki. On ju alles veebruar, mis kevadet siin loota või rõõmustada niisuguse jõhkra mehe ohmaka kõrval...

Mari-Elts lükkas kardina pisut kõrvale ja vaatas, otavalt õuele — imelik, miks Kustas nii kauaks jääb? Läks juba hulga aja eest kuuri puid lõhkuma, lubas õige pea tagasi tulla. Tuisk on ta jäljed ammuilma tasaseks silunud, hangeharjad kerki- vad aina kõrgemaks... Hakkas viimaks saagima! Korruga väga palju ära teha pole ju vajadust. Ajab ilmaaegu naha

alavaks, hõredate seintega saras uitab aga ringi vinge tuul. Kulmetab viimaks, jääb haigeks!

Lah, tervis pole tal niigi kiita. Onneks väga rasket valu- tuugu ei ole rohkem olnud — novembrikuine oli aga sedavõrd tugev, et muutis Kustase vähemalt esialgu nagu hoopis teiseks inimeseks. Mitu nädalat oli ta äärmiselt sõnakehv ja morn, tundis kodunt eemale, isegi magas hulk aega eraldi, teises toas elavalt. See kippus olema märk, et lisaks halvale tervisele on veel midagi õige hullu. Hirmud tulid ja läksid — muudkui lühid ja ei tahtnud kuidagi tagasi tõmbuda, vaevasid pidevalt. Peale Kuke Teele masendavat juttu oli kogu maailm pikka aega muremust. Ja siis meeletu elumuutus — Linnupette mõi- nud «Sotsialismi Võitu». Hallikivile tulek oli raske ja vastu- meelne, sellega sai viivitatud võimalikult kaua...

Nüüd on siin läbi häda mõnda aega elatud, veebruari lõpp pilu käes. Onneks muutus Kustasega kõik peaaegu endiseks. Ta oli vahepeal siiski just nimelt tervisega tõsiselt kimpus, ei muud — nüüd on ta jälle tähelepanelik, hellitab Marikest ja paneb igati, et uus elupaik kodusemaks saaks. Ka oma kaisu- lustega on ta peaaegu nagu varem. Peaaegu...

Mari-Elts naeratas nukralt. Kõik ta ümber on ainult pea- aegu, mitte rohkem. Kogu elu. Ja küllap ka ta ise. Hoopiski mitte selline, nagu ta Linnupette kaupluse päevil lühikest aega oli ja veelgi olla tahaks — vaid kõiges üksnes peaaegu, sedagi napilt.

Ilea, et ema peab ilma liiga kurjaks, teekonda ülearu pikaks, jätab täna tulemata. Oli telefonis Kustasele kurnud, et Andvig keelab — aga päev on tähtis, Marikesele jääb esimene tunnista seljataha, tahaks teda ometi väga näha!

Ei tea, kas Kustas oskas ema rahustada, talle midagi sooja ja meeldivat öelda, trööstida?

Tänu taevale, et ema sellise otsuse tegi. Tal jääb vähemalt esialgu nägemata lagunenud majahütt, nigelad kõrvalhooned, vilets kitsuke kamber ja sünge rehetuba. Tema tulekuga peab viivitama kuidagimoodi kevadeni. Esimene õrn rohelus muu- dab ehk sellegi lootusetult inetu paiga veidi sõbralikumaks. Ima vähemalt ei kohku nii, nagu see oleks juhtunud tanasel pühapäeval tuisupäeval tulles, mil ruumid on tavalisest veelgi tumaramad, eriti eemalõuakavad.

Mari-Elts ohkas. Olgu talvehari või südasuvi, Hallikivi jääb kindlasti ühesuguseks. Ei muuda erk päikesevalgus midagi paremaks, see ei pääse tibatillukestest aknasilmadest sissegi.

Ja kõike haledat, mis väljas, näitab veel teravamalt ja valusamalt kätte. Kindlasti on kogu ümbrus räämas ja inetu, nii viletsa majahütiga käib see paratamatult kaasas. Ei taha mõeldagi sellele ajale, kui räästad tilkuma hakkavad ja lumi ära läheb. Mis kõik siis välja sulab? Praegu vähemalt on ümber ringi suured, puhasvalged kohevad hanged, nõgusse vajunud katuselgi pehme lumetekk seljas. Peaaegu et ilus?

Marike sirutas käed üles, tahtis sülle. Tule, väikseke...

Mari-Elts heitis jälle pilgu vana kuuri suunas. Ka laps uuris valendavat aknatagust ja kui tuisukeeris katusele tiheda lumekanga järsult alla rebis, surus end tugevasti ema vastu.

«Isa ei tule ega tule,» sosistas Mari-Elts tütrele. Marike vaatas küsivalt, silmad suured ja suuke naerul.

Mari-Elts kordas mõttes äsjaõeldut. Isa...? Kus Marikesel isa küll praegu olla võib, kellega aega viidab, keda võrgutab?

Kilksudes leiutasid viimased halud omale mõnusa pesapaiga õlakõrguses riidas, põrandal ootas paras sületais tuppa viimist.

Kustas sirutas korraks selga ja hindas nuhasti uleslaotud kui veel saagimata-lõhkumata puid. Kaua nendega läbi saab? Talve selgroog on küll murtud, aga tuisumõll ja vingelt lõõtsuv külm tuul ei lase veel niipea kevadet tulla. Vanä täre ei taha kuidagi sooja pidada, ja et pisutki kodusemat tunnet hoida, tuli mehemoodi kütta. Praeguse hea reeteega peab tingimata veel paar korralikku koormat puid koju vedama, jäägu muist või järgmiseks sügiseks ette.

Halud sülle ladunud, lükkas Kustas kuurivärava tagasikätku kokku. Tuisuvihur paiskas peeneteralise lumepeotäie otsa näkku, sundis viivuks seisatama. Ta pilgutas silmad uuesti nägema ja märkas, et tulemise jälgi polnud ollagi, õu silmas tuisueit on vahepeal tublisti tuuseldanud...

Mõni pikem samm, ja juba oli Kustas trepil. Ta alles kopsis jalgu puhtaks, kui uks avanes.

«Ometi viimaks...» Mari-Elts naeratas, taganes kulmast eeskojast kõöki. Kustas järgnes talle, vus pausuletaie kolle kõrvale, lõi oma tumedatelt, karvaseks kaskuvast riidest püksitelt prahi maha, rapsis paksult hallilt kampsunilt lõhutükki kesi.

«Oleksin tulnud sind varsti kutsuma, söök ammullima valmis. Rassisid kohe mehe moodi...»

«Halud nii kuivad, et kõlisevad, rohkem lõbu kui töö,» kinnitas Kustas ja vaatas nuviga pliidist poole, kus kõhukas pott

teisel tulel sõbralikult podises. «Sul on seal vist herne-supp?»

Jah, ja pehmeks haudunud suitsuliha.»

«Tore!» Kustas pesi käsi ja ei jõudnud rätti veel varna lapset riputada, kui Marike kambriuksele tuli ja kärmesti tema poole vudima hakkas, käed Kustasele vastu sirutatud — sülle!

«Ole pai, võta ta natukeseks oma hoolde,» palus Mari-Elts. «Meie väike sünnipäevalaps...»

Kustas hoidis last hellalt. Jah, täna saab Marike aastaseks. Päeval, mil ta sündis, sadas laia vaikset lund ja traktor ja muud mehed olid kõik viimseni raudteejaamast, uut tehnikat koju toimetamas. Masinad lagunesid üksteise järel, jäid teele; enamus tõi trossi otsas kohale vedada. Ja just siis, kui olukord oli tammuselt kriitiline, kuulis Kustas, et Mari-Eltsuga on juhtunud onnetus. Onnetus...

Ei tohi meenutada! Armistumata haava pidevalt soolaga hõõruda, kuhu see viib? Kõik halb tuleb võimalikult kaugemale tõugata, unustada. Unustada?

Juba oli toit laual, supp auras taldrikus.

«Ole hea,» pakkus Mari-Elts, «loodan, et maitseb. Sünnipäevala roog see muidugi pole...»

Viläh, minu meelest sobib hästi just nimelt täna.»

Marike on alles nii väike, ei tea sünnipäevast ega millegistki...» Mari-Elts ulatas Kustasele leiba. «Palun, muidu ei saa kõht täis.»

«Jah,» vaikides. Mari-Eltsul polnud millegipärast isu ja ta ei tahtnud süüa. Mehe juustes oli üllatavalt palju halli, ja kui sügavad kortsud, nagu tõsine.

Kustas märkas Mari-Eltsu uurivat pilku.

«On midagi südamele?»

Mari-Elts püüdis naeratada.

Ei, miks sa nii arvad?»

Kustasel sai taldrik tühjaks, Mari-Elts tõstis lisa.

Täna. Lausa lust, et sa oma emalt oled pärinud väärt elamuse hästi head toitu teha...» Kustas jätkas isukalt söömist, jäi siis aga Mari-Eltsu vaatama. «Mis vahepeal juhtus? Naen, et toitki ei maitse.»

Vahepeal?» Mari-Elts kehtas õlgu. «Mis siin ikka juhtuda võib, päevade viisi ei näe ma ainsat hingelist möödagi käimist.» Ta jätkas hoopis teisel toonil: «Sind oodates mõtlesin kasuguseid mõtteid.»

Jah? Ehk räägid mulle ka, kui see saladus pole?»

«Ei, miks saladus...»

Üle madala maja kihutas criti äge tuisukeeris, lõi tupp-tiheda suitsupahvaku ja pliidiuks, mis korralikult ei sulgunud vajus lahti, sületäis sädemeid kaasas

Mari-Elts kiirustas pliidi juurde, astus põrandale kukkunud sädemed surnuks ja proovis ust sulgeda. Hinged olid kõverad ei kuulunud sõna. Mari-Elts rõhus tugevasti, ja ammuilma logisenud poolik kivi raami kõrvalt kukkus valju mürtsatusega põrandale. Raam, servadest tükati lagunenu, vajus kiiva ja jäi inetult rippu.

Mari-Eltsu kohkunud pilk eksles ruumis ringi, nagu näek kõike taas esmakordselt. Ta võttis Marikese süle ja surus tugevasti vastu vastu, otseselt peale last ahvardava ohu eest. Kustas pilk ta aeglaselt laua äärde tugist, istus ja jalgisnucki, mida Kustas ette võtab. Kuulis küll, et mees püüab asjast äpardusest jagu saada, aga ei suutnud end suhelda peadki pöörama. Kui armetu on sel kombel elada... kõik on lagunud, pudoneb otse käte vahel laiali...

Kustasel ei läinudki palju aega. Juba oli ebameeldivast kriiksastusest teada, et pliidiuks vanaviisi liikus ja tugevalt peale surudes hädapärast sulgus.

«Katsu homseni läbi ajada, võtan midagi tõhusamat ette. Ega tea, ehk on kellelgi juhuslikult kõlbulik üks väruks muretsed. Tule vaata, kas jääd rahule?»

Mari-Elts ei läinud

«Rahule?» kordas ta endamisi. «Ah et kas mina ja rahule?»

Kustas istus tema vastu, tõsine ja mõistev.

«Sina suuda Hallikivil veel ikka harjuda?» küsis ta õhuga tasa

«Ära pahanda, Kustas, aga... kas sina suudad? Kas sina ei igatse tagasi traktorijaama — meie mugavasse, avarasse puhtasse korterisse? Kas sina ei tunne puudust meie muinasjutuliselt ilusast vannitoast? Ja meie suurest välgest kahhelahjust, mis peale kütmist püsis lõpmata kaua soe...?»

Kustas ei vastanud.

«Lähed hommikul pimedas kirjuga minema,» jätkas Mari-Elts kurtmist, «päeval sõõd pooleldi püstijalu lõunat, aega ole sügugi. Kõju jõuad enamasti alles õige hilja... Sinul pole päev mõttetult tühi ega veni tüütu aeglusega õhtusse, sul on inimesed pidevalt ümberringi.»

«Mul on ümberringi suured mured.»

«...id ja soovid...» Mari-Elts sili-ju küll, pole muud kui ainult

...väga ainult»

süda tegi paar kiiremat lööki. Miks ei öelnud e tütar?

«Hemalt juba kevadki,» sosistas Mari-Elts seose-...»

«...saa kerge olema,» sõnas Kustas karedalt, on sul meele»

teogutas

«mäletad sedagi,» jätkas Kustas, «et sulle nõu and ajaks vanemate juurde elama...»

«ab oma mehe kõrvale jaama ka siis, kui elu taie age kihutab,» sõnas Mari-Elts kõ.

«...nii vapper oled ja Hallikivile talid. Üksinda...»

«...raskem.»

«...tõlt, Kustas?»

«...nihelema, sibas pauralt jalgadega, taht

«...s Mari-Elts, «ole ometi vagus!»

«...kuulanud vaigistamist ja nais, et kohe jõuavad

«...Kustas hüpitask teid korda paar, pani põl tuma. Laps naeratas imelarsalt ja pööras pilgu uuri ketile, puudutas seda ettevaatlikult

«...si parema ulualuse leidma,» arvas Mari-Elts. «Esimel on ju suured õlgused, eks? Uusi, siin

ge ja lahna ei kiiri maha isegi siis, kui ma päevade mit harja ja pesupulbriga massaksin. Proovisin põh

puhastust teha, aga ei edene sugugi, kõik on liiga rää pöördi külm ja kõle, Marikest ei saa haigeksjäämise

«...seda — vähemalt sunn jaise kivipõrandaga rehe

«...Ära pahanda, et ma kurdan, aga tegevusetalt tikuvad pahe igasugu mõtted, ja tuhat küsimust, ei

peab elama nii halvasti. Tekib mingi seletamatu masen une, lootusetus...»

«...deb vastu pidada, muud võimalust...»

«...üüan elu talutavamaks muuta. Seda aga, et su päevad...»

«...ühjad, mõistan hästi. Kuna sa sellest ise kõne-...»

«...d, sõandan ma oma murega lagedale tulla»

«Nimelt. Mul on sinu abi vaja, Mari-Elts.»

«Aitan hea meelega, kui vähegi suudan.»

«Suudad küll, ma ei kahtlegi. Kas sa aga tahad ja nõus oled?»

«Olen, kindlasti olen,» kinnitas Mari-Elts. «Räägi ometi...»

«Viimaks pahandad?»

«Olen ma siis nii kangesti pirtsakat ja pahandajat tõugu? Jääb vägisi mulje, nagu kisuks ma sinuga iga päev riidu, nagu vahetpidamata mossis, kulmud kortsus...»

«Ei, oled leplik,» nõustus Kustas. «Ma ei hakka keerutama, ütlen otse välja — meil on vaja vasikatalitajat. Ja kohe.»

Mari-Elts vaatas Kustasele ehmununa otsa.

«Vasikatalitajat...?»

«Vasikatega on marksa lihtsam ja kergem kui näiteks lüpsjatel karjalaudas,» rahustas Kustas.

«Keeegi ometi teeb seda tööd? Kuhu tema jääb?»

«Tal on tervis kaest ära.»

«Sa vajad mind ajutiselt, eks? Asendajaks?»

Kustas kõhkles, vaikis.

«Ta saab terveks ja tuleb tagasi, on nii?» tahtis Mari-Elts teada.

«Ta on üsnagi aastates inimene, väga tubli ja töökas,» sõnas Kustas murelikult. «Kaebab juba mõnda aega, et astma ei laske kuidagi elada, matab lausa hinge. Viimastel päevadel läks asi eriti tõsiseks, töötajat temast enam pole. Praegu hoolitsel karjagadir vasikate eest, aga kahte tööd teha ei saa ega suuda. Tema näitab sulle põhilise kätte. Ta nimi on Hilda, toreda olekuga ja lahke naine. Esialgu loomulikult aitab sind kui vaja.»

«Ja sa arvad, et mina...?» Mari-Elts vangutas pead ja jäi kas alles tüki aja pärast: «Sa usud tõesti, et mina hakkau laudas tööle? Kui sa tahaksid mind kontoris, näiteks raamatupidamisse — see oleks mõeldav...»

«Kontori poole peale mul inimest vaja pole. Ja minuteada sa raamatupidamist vist ei tunne, on nii?»

«Jah, aga vasikatalitamist ka mitte. Ma pole loomadega elu seeski tegeleenud, peaksid seda hästi teadma. Oskan labi hädalt ainult dispetšeritööd. Kõige paremini tulen toime kauplusest, sest seal olin ma...» Mari-Elts vaikis. Millegipärast tõusis näkku kuum õhetus, valgus aegapidi kaelale, süda peksles.

«Saad vasikatega kindlasti hakkama,» sõnas Kustas rahulikult. «Sa armastad loomi, see on sul küllap isalt päritud

omadus. Vasikad vajavad head kätt, tahavad suurt hoolt ja hellust. Lapsena imetlesid neid sageli, eks?»

«Jah, isa võttis mind tihti vasikate juurde kaasa...»

«Löö ei saa muudugi kerge olema, mitmes mõttes. Olukorra tõttu eriti raskeks see, et söötadega on viletsamast vilets. Loodanaised annavad loomadele heina ette lausa apteegikalauna, omal nutt varuks.»

«Seda kah veel? Talitada poolnäljas loomi... kohutav!»

«Inimselt vajad mõtlemisaega. Homme hommikul tahaksin saada vastuse. Loodan väga, et sa nõus oled.»

Mari-Elts kuulatas oma sisehäält. Ütle jah, ja tee seda kohe, ära viivita! Nii astud pika sammu hingerahu saavutamiseks — võta seda kasvõi üsnagi tühise karistusena oma...

Hirm raske, harjumatu töö ees tõstis tugevasti pead, sundis emusteed otsima. Juba ta leidiski keeldumiseks põhjuse.

Aga Marike? Teda lauta kaasa võtta ei saa, veevalami aga tekitab koju jätta.»

Olen sellelegi mõelnud.»

Vaata aga vaata, kui ettenägelik,» ei suutnud Mari-Elts talida tillukest irooniat.

Naabrimemm aitab meid hädast välja.»

Kas nii muldvana inimene oskab ja suudab tillukese lapsega toime tulla, tema järele vaadata?»

Muidugi, ta on ju ainult Marikese jaoks. Arvesta, memm on mul mitu tüdrukut poissi inimeseks kasvatanud. Ja veel ta on hea ja abivalmis.»

Jah, seda on ta tõesti...»

Mari-Elts ütles Kustas hellalt, «ma saan hästi aru, et sul on raske mu palvet täita — aga sellele vaatamata kordan: meil on sinu abi kibedasti vaja. Ole tubli, tule tööle.»

Mari-Elts vaikis, ehkki vastuhaku sõnad huulte kippusid. Ma ei oska, ma ei tule toime, ma ei ole nõus, ma ei taha, tahtuks ta kinnitada — aga jättis kõik ütlemata. Kui hingel on hoolusetult raske süükoorem, pole õigust tõrksalt eemale tõmbuda, kurja nagu teha. Peab elu poolt pealesunnituga leppima, muidu kisub viimaks veel hullemini kiiva. Karistuseks!

Teda valdas äkki ääretu tülpimus. Kõik kihutab allamäge traktorijaamast, uhkest mõisamajast inetusse viletsasse osmikusse. Pole selle õnnetusega veel õigupoolest harjudagi suutnud, nüüd ootab raske ja ebameeldiv töö vasikalaudas. Millised katsumused ees varitsevad?

Sina usud, et naabrimemm võtab Marikese oma hoolde ja

«saab hakkama?» küsis ta hajameelselt ega oodanudki vastust jatkas alistunult: «Eks teeme nii, nagu sa vajalikuks pead. Kes teab, vast saan harjumatu tööga siiski hakkama...»

Mari-Elts ei märganud Kustase heameelt. Ta vaatas aknast möödavihisevat tuisukeerdu, pilk tühi ja lootusetu.

Tumepunane «Moskvitš» liikus vaevaselt läbi teele tuisanurme lumevaalude. Need polnud teab mis suured, tihedad ega sügavad, aga mootor jorises pahuralt, nagu püüaks mõista anda, et niisugune piinamine on talle peaaegu ülejõu.

Elts tundis, et selg hakkab väsima. Ta kavatses just parandada teekond viib tõesti päris maailma lõppu, et veel ikka paraku ei jõua, kui Ludvig peale pikka vaikimist teraselt umbri uuris ja hääle puhtaks kõhatas.

«Väikeste kuusehakatiste juurest keerame vasakule,» juhata ta. «Võta vahelt läbi, ja ongi keskus, sealt pole enam kuigi kaugel... Ainult et minu siinkäimisest on tükike aega, vale peal aga puistas taevaluukidest ohtralt lund... ega me päris treppi sõita vist ei saa.»

Nii oligi. Tubli sadakond meetrit pidi jalgsi minema, autot edasi ei pääsenud. Ludvig sammus ees, siis Elts, viimasena loomatohter. Max Paaver esialgu küll tõrkus, et temal ei sobi kutsumata külalisena sünnipäevapeole kaasa tulla, ta tuleb Kornelite vanapaari vaid siia sõidutama, ei muud. Ta võis autos oodata või pisut ringi vaadata ja parajaks ajaks taga tulla, tapselt nii, kuidas proua soovib. Elts keelas vaidlemise kindlal toonil; Max Paaver viskas kapotile suure teki, et mase kauem soe seisaks ja võttis eesistmelt koogikarbi.

Elamu kõssitas eemal hangede vahel, paras lumekoorem katel ja aknasilmad talviselt unised. Maja otsas sirutusid uhked taeva poole kolm kõrget, sihvakat kuuske.

Nii pika maa pealt peaaegu nagu eesti-aegne jõulukaarti hindas Elts endamisi, aga samas tabas ta tähelepanelikult igivanu halle seinapalke ja nende vahelt tolknevaid, tuulelpendavaid takutorte. Aknaraamid mustendasid, kivas ukse polnud vist iial värvi näinud. Katus hoiab tüdinult nõgusskorsten katkise servaga ja viltu vajumas. Jõulukaardil oli alati kõik läikiv; jõukas, sirendav — siit kiirgab vastus vaesus ja kodus.

«Tuli õuele. Uks avanes enne, kui koputada jõuti, Mari-Elts astus chunununa lävel. Ta püüdis rõõmsalt naeratada, aga see tuli usnagi armetult välja.

«Ma...? Sa ju ei pidanud tulema...»

«Hea laps, kes siis külalisi niiviisi vastu võtab? Oleks et ainult meie isaga, aga sa ometi naed, et tohtr. härra ju ka...»

«Tere, doktor Paaver, mul on väga hea meel,» sõnas Mari-Elts mitte eriti veenvalt, aga naeratus õnnestus juba paremini. «Ma vabandan, tõepoolest ei teadnud külalisi oodata.» Ta püüdis kirstustades põllepaelu lahti tõmmata, tiris need aga esimese ehmatusega umbsõlme ja harutas püüdnärviliselt, piinlikusepuna põskedel. Põll oli ilusast türgimustrilisest riidest, kinnade volangidega, aga juba mõnda aega kasutada olnud ja külaliste vastuvõtuks sobimatu. Saaks selle ometi eest ära!

Niud tuli uksele ka Kustas.

«Kleidivael tuisu kaes...? Ole pai ja mine kohe tuppa.»

Mari-Elts kuuletus, Kustas aga läks tulijaile vastu.

«Tere tulemast!»

Elts lähenes, ulatas käe. Teised ei märganud, et Kustas selle tülukese viivitusega vastu võttis — Elts aga tajus, et tervitamine oli vägagi põgus, peaaegu tõrjuv. Põhjus? Ega viivitaks...

Eltsul hakkas kuum. Millal küll sellest neetud hirmust vabaks saab? Näen päise päeva ajal tonte, kõik on ometi korras. Tuleb end kokku võtta ja käituda nii nagu alati.

Pole sind enam ammu kohanud, Kustas. Tere.»

«Tere ka sulle,» lausus Kustas tagasihoidlikult. «Hea, et sa viis siiski lubas tütre tüdrit vaatama tulla.»

Ludvig patsutas Kustasele sõbralikult õlale, soovis tähtpäeva puhul õnne.

Loomatohter seisis takitundeliselt pisut eemal, nüüd lähenes, kiitis toredat tuisust veebruarilõpu ilma ja leidis, et koht elamiseks tundub olema hästi valitud.

Elts saatis talle hukkamõistva pilgu, ei öelnud aga midagi. Kutses ootamata läks ta esimesena majja, kopsis oma ilusateid lühikallidelt, pruuni pehme nahaga servatud viltidelt suurema lüme maha ja vaatas tähelepanelikult ringi.

Leskoda oli armetult väike, lõhnas kopituse ja suitsuvingu järele. Vasakus seinas oli mingi hädine riul, tüdinult viltu vajunud; mustjaks tahmuinud marlikardin ei suutnud põrmugi varjata paari mõlkis, rasvaselt määrdunud vana kopsikut ja muud poolroostes kolu. Kus on Mari-Eltsu silmad?

Otseuks viis arvatavasti kööki, paremal asetses ilmselt kamber. Uks oli poollahti, kostis Mari-Eltsu kutse sisse tulla.

Ainus aken oli väike, tuba seetõttu hämarapoolne, aga Elts jõudis mõndagi märgata. Kui armetu! Ukse kõrval seisis van ümmargune söögilaud, mida Linnupetlil köögis kasutati. Varem oli sellel katteks laia ääretikandiga kreemikas lin. nüüd ilmetu rohelisekirju vahariie. Laua ümber asetses poolpehmet tooli, mis sellesse ruumi sugugi ei sobinud. Tolide puitosad olid poleeritud, seljatoe ja istme katteriie hel pruun, sametise helgiga, Linnupette härrastemajja, jah. Aga sila?

Kamber oli kitsuke, seetõttu jättis tagaseina paigutat küselt mulje, nagu oleks ta pahameelega poolenisti laua tõugatud. Vana tuhm riietekapp, ilmselt Kustase poissmela põlvest pärit, seisis keset tuba, varjates oma seljatala vood ja öökapikest. Ainus, mis veel hiljutist hiilgust meenutas, suur põrandavaip — pehme ja paks, soojalt ergavates värvides.

Elts jäi vaibamustrit uurima, nagu näeks ta seda esmakordselt Kanju tültrest... kahjul

Mari-Elts mõistis ema ainitist pilku valesti.

«Tõin selle vaiba siiski siia kaasa, Marikese pärast,» vabandada ta. «Põrand on laiade pragudega, õhkub külma.»

«Räägid, nagu poleks mina lubanud sul korralikke as kaasa võtta. Millest siisugune ekslik arusaam? Ma ju ei ka lanud, tõsi?»

«Ei,» vastas Mari-Elts kähku, «muidugi mitte. Aga mu tundus, et sa vist parema meelega näeksid, kui ma...»

Marike uudistas seni eemalt, nüüd lähenes arglikult.

«Marike, mu väike kullake...» Elts oli äkki nagu hoop teine inimene — heldinud, hingesoe. Ta võttis kiirustas mantli seljast, mütsi peast.

Marike uuris vanaema, ärev ja pisut kartlik.

«Palju õnne sulle, mu tilluke pääsulind... Oodaku sind teel ainult rõõmsad päevad.» Eltsu hää murdus liigutuse

Marike kuulas tähelepanelikult, nagu mõistaks ta õel mõtet, kui aga Elts teda suugles, hakkas tuurukuke nihet ja vaatas ärevalt ukse poole, kust parajasti mehed sisene. Kustast naies hüüatas ta hädaselt, nagu appi kutsumas.

«Tule, Marike,» kutsus Kustas, «ütieme vanaisale ja on tere. Anna-patsi, ole hea laps.»

Marikesel oli kummaline komme peljata naisi, ükskõik k mesiselt need ka temaga kõnelesid, ja sõbrustada meest

olgu nad kui tahes karvased ja päris võhivõõrad. Traktori-päeval oli ta lasknud end sülle võtta ka kõige tahmase-mal traktoristil, kes vahel õuel tere tegi ja ilusat väikest tüd-rukut uudistama jäi.

Marike sirutas vanaisale mõlemad käed vastu. Ludvig suud-les lugutatult tillukesi pehmeid peopesi oma pragunenud, karedale huultega.

«Õnne sulle, lapseke... palju õnne!»

Marike silistas Marikese kuldpruune juukseid.

«Kui sama kauniks kui sinu ema, ja olgu sul sama palju... sina pisike inimesehakatis.»

Kustas läks ees rehetuppa, Ludvig ja tohter kannul. Joped-muulid riputati ukse kõrvale seinapalkidesse löödud pikkade noelte otsa; ruumi jagus siin lähedalt.

Ludvig seadis end kohe juttu vestma ja otsis juba istumis-kohta. Kustas aga kutsus külalised tagasi kambrisse. Looma-õhul oli koogikarp ikka veel näpu otsas, nüüd asetas ta selle ettevaatlikult lauale.

«Punlik küll,» vabandas ta, «aga mina tulin sünnipäevale kaft taskus. Kook ei ole minu muretsesud, veel vähem minu küpsetatud.»

Selle tegin jah mina täna hommikul oma kullakalli Mari-ke jaoks,» sõnas Elts.

«Jäna, ema.»

Lekkis vaikus, mis õige kiiresti kippus imelikult piinlikuks.

Ole hea,» Mari-Elts, pane õige tuli põlema,» soovitas Elts vanaaks. «Tahan sind ja su uut kodu selgemini näha, tuba on tumem kui hämar...»

«Kohe, ema.» Mari-Elts läks kärmesti riietekapi taha, tuli kaali lambiga. Petroolilambiga. Omal kombel oli see iluski — ahvaka pronksivärvi jalaga, toreda kummis läbipaistva kõhu ja laia kreemja kupliga. See oli ainus ese, mis Hallikivi kuna-guse pererahva asjadest kasutada kõlbas.

Elts silmitses lampi, siis Kustast.

«Jah, esialgu ajame läbi ilma elektrita,» sõnas Kustas. «Suurem asi pole, aga tuleme toime.»

«Ilma elektrita...?» kordas Elts. «Oleksid võinud vast ikkagi organiseerida, et...»

Südatalvel ei organiseeri midagi, kevadel jätkame. Kui hooli läheb, on sügiseks valgus sees. Ei ole meie ainsad, kes nii peavad läbi ajama.»

«Pole see mingi lohutus, et teised ka.» Elts ohkas. «Linna pette mõisas säras valgus ööpäev labi.»

«Meie oma jõujaam töötas jah küllaltki hästi,» nõustus Kustas. «Viperusi juhtus harva.»

Ludvig kõhatas tagasihoidlikult paar korda, nagu tal kombeks.

«Mina kasvasin kah tattnina valgel, ja pole mul häid midagi.»

«Ka minu isakodus ei teatud elektrist tuhkagi,» lisas looma tohter heatahtlikult.

Mari-Eltsul käsi veidi värises, kui ta kupli ja lambiklaasi ära tõstis ning tahti püüdis süüdata; ei võtnud tuld külge, ta mis tahad! Tikk kulus aina lühemaks, juba jõudis leegike üsna sõrmede ligi, kippus kõrvetama. Mari-Elts kustutas tiku.

Kustas tuli appi, keeras tahi korraks hästi madalaks, süüest kõrgetele ja süütas. Leek kahmas nüüd kitsast traadist suust kinni, tantsiskles edasi-tagasi tumepunaste, laiade tahvli servadega — muutus aga kohe helekollaseks ja rahulik-õhkuks, kui klaas peale sai. Kuppel omakorda hajutas valgust sõbralikult üle kambri laiali.

Elts silmitses madalat, valgeks lubjatat püütud lae ja uuemad kiivas, muhklikke seinu. Asja pandud puhas tapeet ei suutnud konarusi katta, üldmulje polnud suurem asi.

«Oleksid püüanud etema meistri otsima, Kustas,» arvas Elts.

Mari-Elts hammustas huult, pidi midagi selgitama, aga Kustas jõudis ette.

«Sul on õigus, kukkus jah, natuke nadilt välja. Ma pole varem maalritööd teinud.»

Selle uudise peale Elts sobivat ütlemist ei leidnud, kergeid vaid kulme.

«Kõige tähtsam, et tuba kenasti puhas,» sekkus Ludvig kinnalt. «Ega külmal ja pimedal talvisel ajal saagi teada head remonti teha. Ei mina usu, et mõni päris selle töö mõistlikult kuigivõrd paremini toime oleks tulnud. Kannatab, sees ei ole küll.»

«Kuidas esimehe amet ka edeneb?» päris looma tohter kinnalt, püüdes juttu mujale keerata. Taipas samas, et ega see teema kuigi lahe ega meeldiv pole, ent juba olid sõnad lennalt lastud.

«Ei edene,» tunnistas Kustas. «Mõistan järjesta selgenemise millise ranga koorma vedada võtsin.»

«... kolhoosi eesotsas olla on muidugi teine asi kui traktori juhtida,» nõustus Max Paaver.

«Praeg on sihuke imelik,» arvas Ludvig omakorda, «praegu ei saa töödega õieti kusagilt pihta hakata. Kõva tali võtab võimust, paks lumi maas, põllud puhkavad.»

«Kahjuks inimesed ka,» kurtis Kustas. «Nagu karud talve-ajaks, ei viitsi külgegi keerata.»

«Mis imet see vaene kolhoosnik praegusel aastaajal tegema peaks?» Elts naeratas, silmad tõsised. «Ega nad sul talvel ju muudki kontori ette riviisse ei tule.»

«Oh sind küll oma imelikkude ütlemistega,» ei olnud Ludvig rahul. «Kipud naljatama tõsiste asjade juures.»

«Kust sa võlad, et ma naljatasin?»

«Ima, ole hea...» Mari-Elts otsis võimalust tähelepanu teinud viia. «Tule aita kohvi teha, sina oskad seda paremini kui keegi teine. Ja Marike tuleb meiega kaasa...» Ta lahkus, laps loomul vudimas.

Elts tõusis aeglaselt, otsis kätega lauaservalt tuge. Jõud jäi haigeveodisse, tundis ta jälle. Mõnel päeval pole suurt vigagi, aga samas nõuab iga liigutus tugevat pingutust. Nagu praegu — tühipaljas toolilt tõusmine. Jalad tahavad kätelt toetust, imelik...

Ta järgnes tütrele läbi väikese külma eeskoja. Raske, võidumult pruun uks avanes tigea kriiksatusega, nagu ei tahaks ta minnakki hinge sisse lasta.

Ta sinnapoolegi, et tahmunud ruum üleliia madal olnuks, aga meele tõmbas Elts pea õlgade vahele ja koguni kummutas kergelt. Talle tundus, et nüüd kohe pörkab ta vastu roove, mis ootetena laes ähvardasid.

Elts sulges ukse, toetus seljaga selle vastu. Väike aken valgustas hädiselt nagu sitika silm, ehkki Mari Elts kardina kõrvale lükkas, et vähepe õuevalgus kuidagiviisi sisse pääseks.

Rasked palkseinad olid aastakümnete nõest lootusetult mustjalg, inetud. Ukse kõrval turritasid korraliku varna asemel pikad aelad, nende otsas oli miski häledalt vana ja määrdunu endale koha leidnud. Rippusid mitu vitstest punutud korvi, suur sõel, paar külimittu, jalgratta vändad, laiaservaline tiheda võrguga meesinikumüts, suitsulõõts, meeraamid. Kes neid vajab?

Porand oli lamedatest põllukividest, vahed aastate kõntsaga lüüdnud. Kogu talve õhkub see kalki külna ja on ka kõige palavamal suvepäeval ebameeldivalt jahe, niiskusepisarad kukil,

mõtles Elts. Ei anna heledatriibuline pikk pōrandariie kuigi vōrd hubasust juurde...

Paremal asus kolle, kah nōgine ja trōōstitu. Supipott olis tõmmatud kuumalt pliidiplaadilt kõrvale, samuti pruun kõhukas pika tilaga emailkann.

«Kōök on jahedavōitu, aga siin me oleme ũldiselt vāhe sõnas Mari-Elts peaaegu vabandades.

«Kōök?» kordas Elts. «Ah seda paika nimetad sa kōögiks...? Ei, tūtär, vanasti ōeldi roovialune. Või rehetuba, kuidas soovid. Ajast ja arust, isaisade-aegne... Meie talus kasutati rehetuba tööruumiks, mitte iialgi kōögiks ega inimestelupaigaks. On sul Kortli-Jaagu enam ũldse meeles?»

«Kas saab sünnikodu unustada?» Mari-Elts ei teadnud, kuidas silmad peita. «Ma ei harju siin iial, ema.»

Elts istus laua äärde, toetus seljaga vastu toolileeni — naeris, hästi sirgena, oli pisut kergem hingata. Ehk Mari-Elts märkas, et vāhegi pikema ũtlemise kipub tige ōhupuudus vāg pooleli jätma...

«Suru hambad risti,» soovitas ta vaikselt. «Ma ei arvanud, et siin nii masendav on, aga pea vastu. Mōne aja pärast võid ukse rahumeeli tagasikätt kinni lūua — ei jahvata siis enam keegi, et sind on minema aetud.»

«Jah, ema,» nõustus Mari-Elts kuulekalt ja kaalus pingsalt, kuidas ōelda, et juba homme peab ta vasikalauta tööle minema. Ei, parem mitte — ema ärritub, pahandab, hakkab väljapäätsi otsima, pūūab aidata, ja seda kōike oma tervise arvel. Ei!

Mari-Elts võttis seinariiuvalt vaskse kohvikannu, valas kuumat vett sisse, Marike kaenlas. Seda oli kullaltki ebameeldiv teha, ehkki ta oli harjunud kōögis sageli just niiviisi toimima — kalkkülmale pōrandale ei sõanda vaiksest lasta.

«Ole hea, ema, hoia natuke aega.»

Tüdrukuke taipas, et ema tahab ta sülest anda ja peitis neid Mari-Eltsu juustesse. Surus oma tūllukesed ũmarad sõrmed emale kleidikaelusesse ja hoidis nii tugevasti kinni kui vāhegi suutis.

«Marike, kuidas siis nii?» sõnas Elts soojalt. «Egā sa mu ometi unustanud pole? Olen ju sinu vanaema... Tule, mu vāike kullake... oled mulle lõpmata kallist!»

«Kalli-kalli,» arvas Marike ja piidles Eltsu. Ettevaatlikult puudutas Elts sõrmega lapse pōhmet, roosakat pōske ja talle keest ninaotsa, mille peale Marike naeratas.

«Kalli-kalli,» kordas Elts. «Tule...» Talle tundus viivuk nagu oleks ta kätel aastane Mari-Elts — Marikesel oli ju

...kaunis nukunāoke, temagi suurtes sāravates silmades mänglesid kuldsed sādemed. Ja ta lõhnas imearmsalt, täpselt nagu kunagi Mari-Elts.

Sel kaugel ajal, nūūd juba rohkem kui kaks aastakümnet tagasi, oli ta alles noor, terve. Jōukust, uhkust ja rahulikku kindlustunnet nāis jaguvat kogu pikaks eluks, alatiseks. Nāed, et jatkunud. Pole enam ei uhkust ega jōukust, ei noorust ega loovust, Liiva-Annus luiskab juba kannatamatult, vikatit. Kōige kindel hea asemel voogavad ũksnes mured ja vaevad, hirmud ja ahastus, nii et sūda ei saagi muud teha kui aina valutada ja kurbust tunda.

Marike avastas, et vanaemal ripub kaelas ilusa helkiva kēti otsas mingi imelik, kiiri pilduv kivi. Ta uuris seda tähelepanelikult, puudutas siis ettevaatlikult sõrmega, võttis pihku, pūū-
...suhu panna; kett polnud nii pikk, ei ulatanud.

Elts jälgis teda hardunult. Nii vāike alles, aga oskab ilu nautida...

Tule,» kutsus Elts, «ma ei saa ũhe kāega... võta mul see illepea āra.»

Mari-Elts täitis ema soovi ja temagi jäi imelist kiivi vaatama, silmad viivuks sama sāravad kui Marikesel.

Meeldib, jah? Peaksid māletama, sinu isa kinkis selle sulle, kui ma sain... vist kolmkümmend viis... nāed, ei teagi enam täpselt!»

Elts võttis tütrelt kēti ja pani selle Marikesele kaela. Laps istus liikumatult, lummatult.

Mulleks,» keelas Mari-Elts. «Aastasele lapsele nii hingeline kingitus? Ei.»

«Kas me võime kindlad olla, et ma tema sünnipāevi veel kunagi palju nāen? Tānane esimene vōib olla ka... viimane.»

Mari-Elts oleks tahtnud vastu vaielda, langetas aga nukralt pea ja pōördus tagasi kolde juurde.

«Tāh... tāh...» Marike mõistis, et sārav kivi anti talle ometi.

Kullakallis,» sosistas Elts tüdrukule kõrva, «oled imetilluke, juba ũtled ilusti aitah...»

Tāh,» kordas Marike ja võttis kivi tugevasti pihku.

Kohviaroom muutis inētu ruumi pisut meeldivamaks.

Eltsule nāis, et tūtär kavatseb kannu võtta ja tuppa minna.

Kohv tahab tõmmata. Egā ma sulle ometi algtōdesid õpetama ei pea?»

Muidugi mitte, ema,» vastas Mari-Elts kuulekalt. «Tahtsin

kohvikannu kambrisse viia, tal seal aega tõmmata küll, kui tassid lauale panen.»

Mari-Elts tundis, et emaga omaette olemine tuleb otsekoheselt lõpetada. Ta kartis, et ei suuda end enam kuigi kaua valet hoida — võtab emal kaela ümbert kinni ja ahastab kogu oma kurbuse ja heitlikkuse talle hinge. Räägib hallist, ilmetu elust, kurdab laudatöö hirmu, sosistab igatsusest Rolandi järele... ei tohi, ei! Ema on selle kõige kaalumiseks liiga hea. Peab leidma jõudu olla tugev, ebameeldiv jaagu on teada. Kustasele tuleb tingimata märku anda, et ta vasikalaug sõnagagi ei puudutaks. Kuidas seda teha, et ema tähele ei paneks?

9

Juba paar minutit seisis Roland Kriisa loomataravilas Kornelite korteriukse taga. Koputas esialgu tagasihoidlikult, järgest nõudlikumalt. Ootas, koputas veel.

Kõik oli endistvisi vaikne.

Ta astus sügavat hange trotsides akna juurde ja toksis sõnakuulajale, keda parajasti valjusti vastu ruutu. Kummaline, avama ei tulda? Või on mõlemad viimaks ravila poolel, loomad juures?

Roland kiirustas üle õue. Suur, tumepunaseks värvitud uks avanen aeglaselt just siis, kui ta selleni jõudis.

«Tere päevast ja vabandage tülitamast,» sõnas Roland, saka kummarduse saatel keskealisele, haiglase olekuga naisel, kes teda varjamatu huviga uudistas. «Tulin Kornelite juurde, aga neid ilmselt pole. Vast teate, kust ma proua Korneli leiaks?»

«Tean muidugi,» noogutas naine ja rõhus nutsakuks käed, datud taskuräti vastu punetavat, tursunud nina. «Vabandusel mul on kerge nohu...»

«Kahju, et minu pärast uksele tulite. Viimaks külmetate veelgi haigemaks,» muretses Roland galantselt.

Adeele Paaver naeratas meelitatult.

«Pole viga, ega loomatohtri naine tohi olla mingi maripärist nukuke...»

«Olete proua Paaver?»

«Olen. Astute ehk sisse?» kutsus Adeele.

«See oleks minu poolt ülim taktitus,» keeldus Roland. «Polegi ma kiirustan. Tähendab, proua Kornel ei ole kodus?»

«Kahjuks ei. Mina jäin oma viletsa tervisega maha, aga minu mees võttis mõlemad Kornelid autosse, viis Sorgutale. Mari-Elts elab ju nüüd seal.»

«Tean.»

«Lah?» imestas Adeele. «Lapsel on täna aastane sünnipäev.»

«Tean.»

Adeele silmad muutusid aina ümmargusemaks. Roland taipas, et mõistlikum oleks pisut täpsustada.

«Ootas Kornelite tütreka mõnda aega koos, tunnen nende poolt hästi. Minu nimi on Kriisa.»

«Linnupette risttee poest,» lisas Adeele ja surus taskuräti kotti huuli, silmad ahnelt uudishimulikud.

«Sõitsin juhuslikult mööda, tahtsin teha tillukese viisakuseks. Midagi tähtsat mul polnud.»

«Sõitsite...?» kohmas Adeele. «Kuidas siis, tulite bussist või peatuses maha või?»

«Jätsin oma auto tee. Sissesõit tundus liiga hange tüütuks, ei tahtnud riskida.»

«Lah, eks lund ole palju muidugi... seda küll...»

«Lah, teid, ja veelkord vabandage. Head paranemist!» Roland pöördus minekule.

«Mida ma Kornelitele ütlen?»

«Parimad tervitused, ei muud.» Roland sumas läbi lume ja keeras paremale, istus autosse. Maad võttis kibe talutsus. Ta kavatses paluda, et Elts Ma ikkagi suudleks ja Mari-Eltsule midagi hästi ilusat, südamlikku edasi ütleks. Mis talle saab?»

Peale kiiret siia-sinna mõtlemist käivitas Roland auto ja vaputas gaasipedaalile. Sõit kauplusse ei võta kuigi palju aega, ehk on Mai Loka veel kodus. Tema läheb ju ka täna Sorgutale, koolile.

Roland ei kaalunud, kas Mai juurde minek üldse sobib; talle meeldis, et võib kavatsitava hea asemel mõndagi üpris ebameeldivat korda saata. Ajus vasardas võimukalt soov Mari-Eltsule ükskõik kelle abil teatada, et ta tänasel päeval temale üli tugevasti mõtleb.

Veel keskpäeval oli ta veendunud, et jääb jahedaks kõrvaltvaatajaks. Linnupettelt lahkumisega kadus Mari-Elts ju sootuks silmapiirilt. Kuni ta traktoriijaamas elas, võis vähemalt tunda, et juhus neid alevs kokku viib. Ega see kuigi tõenäoline küll polnud, sest tanavaid pidi hulkumiseks ei jätkunud aega — ta püüdis võimalikult intensiivselt töötada. Tallinnas

ei suutnud ta juba hulk aega enam midagi märkmisväärselt paberile panna, seetõttu tuli paratamatult tädi juurde urg-pugeda ja vähemalt iseendale näidata, et kõik pole veel lootusetult kangunud. Ta ei mõistnud, kuhu see anderaasuke kadus, mis tal enda arvates siiski olemas oli. Kas Mari-Eltsust loobumine tõukas elu rõobastelt? On see kättemaks hoolimatuse, ei, pigem julmuse eest?

Roland vajutas järsult gaasipedaalile, auto möiratas, visku poolpõiki teele ja sõostis hange. Lumevall püüdis masina pehmet end sülle, midagi tõsiselt ei juhtunud; õnnestus uuesti teele tagurdada ja sõitu jätkata.

Kohtumine Kustas Loki õega ei valmista just rõõmu, sellel oli Roland juba ette kindel. Üldse oleks targem tagasi pöörata, koju sõita. Solvangud jääksid kuulmata, häbi tundmata.

Ei, häbi eest pole pääsu, see jälitab niigi pidevalt. Kas Mari-Eltsu seda rasket, halba tunnet mõnevõrra teravdab, pole oluline. Häbi on olnud kaaslasteks juba hulk aega, visalt. Kaua. Eks sellest peale, kui ta mõistis, et käitus Mari-Eltsuga äärmiselt alalt.

Kas Mari-Elts suudab kunagi andestada? Ta meeleheitlikest silmadest hõõgus armastus, igatsus. Ei lpe, et ta igal kohtumisel kordab: mine ära, mine ometi ära!

Roland aeglustas sõitu. Vilksas mööda hoiatusmärk — risttee. Kaupluseni on õige vahe maad. Kas ikka jätkub julgust minna?

Jätkub Mari-Elts ei tohi mõelda, et Marikese isa tänast päeva ei mäleta või et ta sellest ei hooli.

Mai teab kõike, kahjuks. Vihkab teda? Jah, ja tal on sellel õigus. Eks ta põlgab ka Mari-Eltsu, kes ta venna elu võl lootusetult rikkuda. Aga ta on küllalt tark ja armastab oma venda nii kiindunult, et talitseb end. See naine ei ütle Lokile üht, mida ta Mari-Eltsust ja temast ja... jah, ka Marikese teab.

Roland sõitis bussipeatusest mööda — seal seisis üksik kaunatlik ootaja, selg kartlikult tuule poole ja mantlikrae hant kõrgele tõstetud, paras pakk käeotsas. Alles kui Roland kaupluseni jõudis, kangastus talle too seisja uuesti ja karmest keeras ta auto ringi. Ootaja oli kindlasti Mai. Peaks ometi enne bussi jõudma...

Mai vastas Rolandi tervitusele väenulikult ja pöördus vastu tuult vaatama, kas buss viimaks ometi ei tule. Ta jäigi niisama, nagu tuisuteravate jäänõelte torkida.

Roland astus talle tuule kaitseks ette.

«Leian, et mõtlete minust halvasti,» sõnas ta järsult, «ja teil on õigus. Aga arvestage, palun, et ka väga halval inimesel on hing sees ja et tal on süda, mis võib halastamatult valu teha, kahetsust tunda. Ärge suhtuge minusse kui vaenlasse.»

«Kes te enda arvates siis olete?» küsis Mai pilkavalt.

«Hummene. Onnetu. Andestust paluv.»

Minul pole vajadust ega vast õigustki teid süüdistada, veel vähem andestada. Olete ja jääte mulle võõraks, halvaks meheks. Lühemat ja tüütuks. Palun, jätke mind rahule.»

Rolandil oli nii külm, nagu ei kunagi varem. Mitte kurjast talvelilmast ega tuisust, ei.

«Kõnitsite kavatsete sõita oma venna juurde?» küsis Roland. «Kui end tõsiselt kokku võtma, et huuled ei vibiseks. «Ma ei lohin teid sinna sõidutada? Muidugi mitte treppi... Räägime teel vast mõndagi sirgemaks ja selgemaks. Arvan, te mõistate...» Roland katkestas. Mai vaatas talle nii lõikava kujukusega näkku, et sõnadel polnud enam mõtet.

Labl tuisumüha hakkas kostma aina selgemini mootorimürin. Hõõs tuleb, Mai astub sisse — aga kõik on alles ütlemata!

Nii oligi. Juba avanes bussiuks. Mai lähenes sellele, ei vaadand Rolandi poolegi.

Palun öelge Mari-Eltsule, et ma väga kahetsen. Et mul on kõik meeles, et ma teda kunagi ei unusta, et ma...»

«Teie häbematusel pole piire,» sosistas Mai üleõla — teravalt, hukkamõistvalt.

«Ks sulgus, buss hakkas liikuma.»

Mai istus akna alla ja pööras selja põlglikult Rolandi poole. Süda peksles kiirelt ja tugevasti, iga pulsilöök tõi silmanurkadesse hetkelise pimeduse. Ikka ja jälle, vahetpidamata.

Poleks pidanud toastki välja tulema, mõtles ta. Niigi oli tuju halb, ja nüüd rikkus Roland Kriisa oma jultumusega sellegi vahese, mida ta oli püüdnud säilitada oma vennaga kohtumiseks. Tahaks järgmises peatuses väljuda, läbi tuisu tagasi kahelata, voodisse heita, tõmmata tekk üle pea.

Lanane külaskäik on mitmeti raske. Mõni aeg tagasi tegi ta olulise otsuse, täna peab sellest Kustasega avameelselt kõnelema.

Mai huulenurka tekkis mõru kibestumiskurd. Tema muretses, et viimaks teeb oma jütuga vennale haiget — aga Kustale on oma õe saatus ilmselt üsnagi ebaoluline. Miks ta muidu jalle mitu pikka nädalat pole enam mahti saanud kauplusse

tulla? Helistanudki on vaid paar-kolm korda ja napilt pärinud, kas on ehk muresid. Taevake, muresid? Muud polegi, kumured. Aga nendest ju telefonis ei räägi.

Kustas ei leia kuidagi teed kauplusse. Miks? Tõsi, direktor ametist loobumisega jäi ta jalameheks, ja «Sotsialismi Võit» on hulga maa taga, buss käib harva, sõit kulutab liiga palju kallist aega.

Kuidas Kustas üldse liikuma pääseb? Ei ole mõeldav, et eelmise esimehe August Kilgi kombel kõikjale jalgsi ruttaks. Mitte üksnes oma sõjahaavaga põlve pärast; tema ei hakka töötunde rumalalt raiskama. Sõidab Kustas hobusega ringi. Näed, ei tea enam sedagi tühist asja oma vennast, kellest ta ometi nii väga hoolib — paneks ta või klaaskupli alla üdupele mele vaibale, et keegi haiget teha ei saaks.

Võõraste eest jah hoiaks, aga ise? Kas ei sõda ta praegu oma venna juurde andma talle valusat hoop? Nii et klaaskupli alla varjata tahtmine on tühi mõttekõlks. Elu teeb rahu meeli oma halastamatuid käike, ja tema sõidab kilomeeter kilomeetri järgi Kustasele aina lähemale, et talle haiget teha. Jah, ehkki endal süda kувendab ja hinges kibedalt tuikab.

Juba oli joodud paar tassi kohvi ja kooki maitstud, aga ladusa vestiuse asemel kippus vägisi sügenema pikki, piinliku võitu pause.

«Sul tuleb hakata tõuloomi või tikutulega taga otsima, Kustas,» võttis Ludvig ootamatult jutuotsa oma kätte. «Kari olgu tingimata tubli piimaanniga, seda aga ilma teaduseta ei saavuta. Minu tõulavas aretatud heade liinide järglasi peaks siin kandis olema veel mõneski peres, viimaks «Sotsialismi Võit»? Need tuleks otsekohe kätte leida ja kolhoosile osta, muu ei aita.»

«Kui sa aimaks, mismoodi meil söödaga lood on...» Kustas vangutas pead. «Kevadeni ei tule mingil juhul läbi, äanna või kõrshaaval loomadele ette. Ja raha? Isegi kui ma jahatrükimise masina välja nuputaks — kas sa arvad, et osmine hõlpsasti läheb? Kes tahab oma tublist piimaandjast loobuda?»

«Küll müüvad, kui hästi maksad, raha teeb alati õigust,» arvas Elts. «Heast südamest ja jumalamuidu ei anna mõistlik...

...mõine teisele kättpidi teregi, ikka on selle taga mingi rehv...

Maksta tuleb hea looma eest muidugi palju — ja raha pole veel esialgu üldse. Oheainsa vasikagi lunastamiseks ei jätku...

Mari-Elts võpatas. Vasika...? See veel puudub, et nüüd kohe... katalitajatest juttu tuleb!

«Esialgu?» rõhutas Elts peidetud irooniaga. «Kolhoosid ei anna sul jalgu alla.»

«Ara pahanda, aga minu arvates saavad küll. Vast jätame... teemal jutuajamise, hoiame parem siia tervist.»

Eltsu sõrmed kohvitassi kõrval hakkasid lauale koputama... kiiremini ja kiiremini.

Mul ju silmad peas ja kõrvad kuulevad,» ütles ta. «Eesti... talupojal lõigati saaned lõplikult labi, midagi head tulemas ei ole.» Ta ootas, et Kustas või loomatohter vastu vaidleksid, tahtis ägedate, vankumatute väidetega lagedale tulla, aga mõlemad vaikisid. Ludvig pilgutas oma väikesi, vesisevõitu silmi, ei teinud temagi suud lahti. Vaatas ainult kordamööda hädiselt Eltsule ja Mari-Eltsule, ikka uuesti ja uuesti tundus, et ta paaniliselt otsib võimalust juttu teisale keerata.

Vanal heal ajal võeti sündimise päeva puhul tite terviseks loomulik klõmakas,» meenutas Ludvig kähedalt. «Võiksime ehk meilegi piisakese võtta, meel läheb rõõmsamaks ja jutt laheda-...»

Elts ei uskunud oma kõrvu.

«...ja nõuad vana?»

«Oh, eks nõu muu väärt jook kõlbaks ka, ei pea sugugi...»

Ludvig...? Elts oli rõhmunud. «Lapsel on aastane sünnipäev, aga sina käitunud nagu viimane... hm...»

klaasi veini võiks ikka,» ei jätnud Ludvig jonnile.

Lohtrihärja juhhib autot, tema ei võta. Mina ei tohi. Sina ei tohi, Mari-Elts ei joo, ja Kustas...» Elts kergitas kulmud õige kaugele. «Kustas pole minuteada seda sorti mees, kes muresid... sisse uputada puuaks.»

Tahendab ainus, kes võib, tohib ja viimaks koguni tahab, et sinu otsust mööda meie väike Marike...?» Ludvig kõhises naerda. «Ma niisama naljatasin, aga sina võtad iga ütle-... kohe tõe pähe... Millal ma enne joonud olen, mis?»

Oh sind ja su jutte...»

Välisuksele koputati, parajalt tugevasti.

Elts millegipärast ehmus, võpatas, pani käegi südamele! Ka Mari-Elts kohkus.

«Kes meile tuleb...?»

Kustas läks avama.

Kostis rõõmus, naerune naisehää — ja Elts vahetas tütrega pika pilgu. Kohale jõudis vist Mai, jah? Eks teda oli siia muidugi kõige rohkem vaja...

Mai trampis vildid lumest puhtaks, ja juba oli ta uksele

«Tere jõudu,» sõnas ta ringi vaadates

«Tere jah,» vastasid Ludvig ja loomatohter peaaegu korraga

«Tere, Mai,» lausus Mari-Elts ja püüdis üllatunud naeratada

Elts naeratada ei püüdnud. Ta noogutas väliselt ükskõiksenä, võttis kohvitassi ja rüüpas.

«Kuhu meil jutt pooleli jäi, tohtrihärra?» küsis ta, rõhutades sellega, kui tühine on äsjasaabunud külaline ja kui tähtis kaalunud mõttevahetus. Tohter aga läks appi Mai mantlit seljast altama ja ei pannud Eltsu märkust vist täheleegi.

«Mis riistapuuga te siia Sorgutale jõudsite?» uuris Max Paaver. «Pealegi veel tänase ilmaga...»

«Ilm on tore,» vastas Mai. «Ja buss tuli imelikul kombel ka õigel ajal.»

«Peatusest siia ju ilmatu maalahmakaš, pealegi läbi hangeda sumada,» imestas Ludvig. «Oleme meie ikka nõmedad küll... Miks me kaupluse kaudu ei sõitnud?»

«Me ei teadnud, kas soovitakse kaasa tulla või mitte,» täpsustas Elts.

«Küsimine oleks ikka pidanud,» ei jäänud Ludvig rahule.

«Tõesti piinlik,» vabandas Paaver. «Istusin roolis, aga loogiliselt mõelda ei osanud.»

Mai võttis mütsi peast, raputas selle suuremast lumest puhtaks, kohendas juukseid.

«Mis te nüüd,» tõrjus ta. «Pealegi tegin tulemise-otsust alles täna.»

«Alles täna?» Eltsu suujoon oli kark. «Kuidas saab oma lihase venna lapse nii tähtsale sünnipäevale tulemist või tulemata jätmist otsustada viimasel hetkel? See on ometi kordumatu-sündmus — aastane maimuke.»

«Jah,» nõustus Mai, «aga olin paar päeva kerges palaviku-ega teadnud ette, kuidas tervis tänaseks on.»

«Eks oma isikliku tervise pärast peab noorepoolne naiserahvas muidugi väga valvel olema ja kartma,» salvas Elts.

«Rohkem Marikeše pärast, laps on võimaliku nakkuse ees

kaetult. Aga olen täiesti terve, põhjust muretsemiseks ei ole.» Mai puhkis kingitusekarbilt viimased poolsulanud lumehelbed. «Palju õnne, väiksele!»

«Jah,» vastas Mari-Elts tütre eest, sest Marike oli surunud vastu vastu ema õlga ja pillus võõrast tädil umbusalt kahtlikult.

«Ma pööranud Mari-Eltsult silmi. Kusagil siit õige kaugel on mees, kes palus talle midagi edasi öelda. Kuidas Roland tültsa ometi sõandas? Rääkis koguni oma hingest...»

Kauein vaikida oleks olnud sündsusetu, kuna kõik olid jäänud ilmselt veel mingit ütlemist ootama.

«Õnne ka sulle, Mari-Elts,» jätkas Mai ja imestas, kui soosalt ja usutavalt tal see välja tuli. Mitte et ta Mari-Eltsule oma õnnetust soovida tahtnuks, aga õnne kah mitte.

«Lüüan, Mai,» Mari-Elts tajus eksimatult teise osavalt peidetud, jäika ebasõbralikkust, aga tegiagi suutis ilusasti mõelda. «See on tore, kui lapse sünnipäeval õnnitletakse ka ema.»

Jah, väga ilus ja ääretult õige,» kiitis Max Paaver. «Õhmu teiega ja leian, et ka lapse isa on südamlikud sõnad igati teeninud.»

Mai vaikis, hoidus Kustasele otsa vaatamast.

Ludvig naeris oma väikest viguriga naeru.

Lust isa on selle loo juures kõige suurem vaevanägijal, et meil nüüd või piisake va' metsakohinatki, lööks klansid kokku ja jookse nimelt isa terviseks...»

Mari-Elts hoidis hingamist tagasi, Eltsul oli kulumud kurgult kortsus. Ludvig oma ääretus rumaluses jookseb lamedalt mõlgatades nagu kiuste mööda noatera, mööda tuliteravaks muutunud noatera! Kustas õnneks ei taipa, aga Mai küll. Inimene seisab päevast päeva poes leti taga, jutumaiad vanamoorid ei hooli suuvärke kinni pahnagi. Nüüd Ludvig oma sobimatute sõnadega pahandab Maid ja annab talle hoogu takka kas, või kohe praegu Kustasele öelda, et...

«Lüüan sind, Mai, et nii tülika teekonna ette võtsid,» lausus Kustas. «Olen väga rõõmus, et tulid.»

Mari-Elts tegi laua äärde ruumi, tõi kohvitassi ja koogitaldriku. «Taevas, kuidas käed kipuvad värisema...»

«Istu, ole hea.» Ta nihutas tooli lähemale, puudutas peopesaga korra kohvikannu. «Õnneks alles paris tuline...»

Kustas valas Maile kohvi, pakkus kooki. Mai tänas ja otsis

oma mahukast käekotist kena väikese paki. Pani selle lauale Mari-Eltsu ja Kustase ette.

«Jätkugu selles majas alati soola-leiba. Siin on tilluke kingitus, teile mõlemile. Valitsegu teie uues kodus rõõm ja üksimeel»

Mari-Elts leidis pakist nägusa lauakella, mille õõtumeda numbrilaua kuldsed osutid aega tasahilju minevikku nihutasid.

«Kavalalt mõeldud,» kiitis Ludvig. «Ei ole vist asja, mis kindlalt tihedamini meelde tooks. Kella vaatab inimene iga issandi päev hulk kordi — ükskõik, kas on tundidest kibe nappus või ei oska ta aegapidi venivate minutitega midagi peale hakata.»

«Jah, kõik maailma kellad tiksuvad ja aeg aina kaob...» Elts vaatas kuhugi aastate taha. «Noorena ei oska selle üle hirmu tunda. Elu näib lõputu, lootusrikas, kuldne. Tundub, et kõik unistused täituvad, viimane kui üks — pikad aastad ju ei ootamas. Tegelikult on elu ülekohtune, kiirustav ja kitsi. Unistused selle lühikese ajaga ei täitu...»

«Eks mõned ikka täituvad ka,» püüdis Max Paaver lustakalt vaielda.

«Jah-soo? Ma ei ole teiega nõus. Võtame või meidki siin laua ümber...» Eltsu pilk kinnitus Kustasele. «Kas minna väimees poeg noorena tööpoolest igatses saada mingi viletsuses vaevleva kolhoosi esimeheks?»

Veel enne, kui Kustas midagi öelda jõudis, vaatas Elts vilksti Maile näkku ja jätkas üleolevalt:

«Mai Loka — eks tema unistas teie arvates, kuidas ometi saaks poeleti taga päevi õhtusse saata, külacitedele nätsket sepikut jagada ja viletsat vorsti kaaluda, traktoristidele ja muudele lakkekantsidele lahke naeratuse saatel viina ja õlut kätte ulatada...»

«Teil on õigus, sellest ma tööpoolest ei unistanud,» tunnistas Mai.

«Eks oli mingi õige roosiline ja kullaviiruline eesmärk, suur igatsus?»

«Jah, muidugi. Minu suurim soov oli, et vend pisutki paraneks ränkadest sõjahaavadest. Jä kui see tasapisi toimuma hakkas, igatsesin ma, et ta päris terveks saaks.» Mai sulges silmad «Ja õnnelikuks.»

«Naete, armuline proua,» lausus Max Paaver, «praegu saime kinnitust, et koguni suurem osa unistusi laheb toeks — Kustas paranes, sai täiesti terveks, on õnnelik. Tõsi?»

Ilts ei sõandanud lasta vaikusel kuigi pikaks venida.

«Mai on vaieldamatult õilis kangelanna, et elu-unistused omaga sidus ja iseenda heaolu ükskõikseks saatuse hooleks jätta,» ütles ta jahedalt. «Mina pidasin silmas harilikke inimesi, nagu ma ise olen, ja nagu kogu ilm täis on. Mõistate? Muult isiklikult ennast puudutavaid igatsusi.»

Loomaarst noogutas hajameelselt, mõtetega poisipõlves.

Minu isakodus oli hobune Sellu — tubli, tark ja hea, nagu nad kõik on,» kõneles ta peamiselt endale. «Hoolisin temast väga, ta hoidis mind ja armastasin teda kui kõige paremat sõpra. Aga juhtus suur õnnetus — Sellu jäi haigeks. See oli tank löök kogu perele ja isa-ema püüdsid teha, mida vähegi oskasid, et Sellut aidata. Loomaarste oli tol ajal vähe, neid tuli kaugelt otsida. Naabriga saadeti kutse, aga tohtri tulek jäi hiljaks...» Max Paaver vaikis, püüdis liigutusest jagu saada. «Lemmas oma head Sellut siamaani. Ma vist nimetasin, et olin tol ajal alles paras väike marakratt? Mäletan täpselt, et just siis asus mu hinge suure kaotusevaly kõrvale igatsus saada loomaarstiks, aidata haigeid loomi elule tagasi võita. Näete, olengi tohteri! Jään selle juurde, et mõistlike unistuste puhul jõulakse eesmärgile. Tõrge tekib kui tahetakse lausa võimatu — muinasjutulossi, pähe kuldsel krooni...»

Ilts muigas mõrult. Mida teab see tõpratohter suurtest, tõeldest igatsustest ja soovidest? Kui räägiks neile õige, mida kuke omal ajal sai loodetud ja... Pole mõtet.

Ta ei jälginud enam vestlust, väsimus võttis võimust. Sai üldse üleüldiselt pikalt istuma jäädud, südames on rusuv tunne.

Ilts heitis pilgu aknale, mille taga järjest tihenev hämarus tulelas meelde lühikese talvapäeva rutakalt saabuvat lõppu. Viimane aeg lahkuda!

Täname kena kostitamise eest,» lausus Elts pidulikult.

«Meil pikk tee minna, nii et...»

Aga ema, vara ju alles,» vaidles Mari-Elts, hingepõhjas ootamatult meeldiv vabanemistunne: «On sul ehk enesetunne...»

Ilts raputas pead. Milleks tunnistada, et on jah raske hingata ja südame ümber pigistab tige võru — pole vaja mõnele vanale laua ääres istujale rõõmu teha! Samas küsis ta endalt, kes tema viletsa tervise üle heameelt tunneb. Mari-Elts loomulikult mitte, samuti Ludvig. Loomatohter teeb haigus, ükskõik kellele, tõi muret. Kustas on selleks liiga sirgjooneline ja aus, et teise häda üle naerda. Mai?

Ah, mis tühja vaagida... Valu annab pikkamööda tagasi, arsti kinnitust mööda pole lood sugugi halvad. Kindlasti ootab ees veel hulk kevadeid, enne kui...

«Hakakme minema,» ütles Elts järsult.

«Eks muidugi,» pomises Ludvig. Ta tõusis vastumeelselt, lükkas tooli lauast eemale.

«Aitäh pererahvale. Oli rõõm kohtuda, meeldiv juttu vesta.» Max Paaver kummardus kergelt ja pöördus Mai poole. «Viin teid koju, nõus?»

«Ei,» keelas Kustas, «Mai jääb siia. Me pole hulk aega kokku saanud.»

«Vilja võtab pimedus võimust, kuidas te siit pärast lähete,» muretses Paaver, «ilm kah lausa pöörane.»

«Pole viga, tuisu ma ei karda, pimedat ka mitte. Ja bussi liikumise ajad on teada.»

«Jää ööseks meile,» nõudis Kustas. «Üksinda ma sind hilisel ajal minna ei lase. Mari-Elts, oled ju nõus, et Mai meile jääb ja alles homme hommikul Linnupettele sõidab?»

«Jah... jah, muidugi.» Jälle suutis Mari-Elts meeldivalt naerata, ehkki Kustase soov talle ääretult vastumeelne oli. Mai tõendaga alati kaasa mingi seletamatu, ebameeldiva pinget. Milleks ta siia peaks jääma, ja veel kogu ööks?

«Ma ei usu, et võõras kohas rahulikult magada saan,» sõnas Mai, «ja Mari-Eltsule tüli teha ma ei taha. Lähen hilise bussiga tingimata tagasi.»

«Kahju...» Kustas ei hakanud peale käima, ta tundis oma öde hästi. On Mai korra midagi kindlat otsustanud, ei tasu enam vaielda.

«Alles olite palavikus,» muretses loomatöhter. «Mina teid tuisu kätte ei jäta. Palun, tulge meiega,» pakkus ta veelkord ja tegi seda nii meeldivalt, et Mai peale hetkelist kõhklust nõustuski.

«Vast on nii paremgi, mõtles ta. Ainult et tähtsad jutud on rääkimata; Kustasele peaks tingimata ütlema, et...»

Riietumise saginas jäid nad viivuks kahekesi.

«Me ei kohtu enam niipea,» sõnas Mai ilma sissejuhatuseeta. «Olen mõnda aega maad kuulnud, asju ajanud. Oige varsti saan Viljandisse hea töökoha, kortergi lubati. Uhetoaime, aga omaette.»

Kustase ilme muutus hetkega.

«Miks sa mind maha jätad, Mai?»

«Mis vahet sellel, kas lahutab meid kaks, kakskümmend või kolssada kilomeetrit?»

Mai, mis on juhtunud? Sul peab olema lahkumiseks mingi viga oluline põhjus, muidu sa ju ei läheks minust nii kau-
«Ei...»

«Ma... Jah, kaupluse õhkkond on mulle vastumeelt,» püüdis Mai veenvalt põhjendada, ent nägi venna näost, et teda ei usutud. «Kirjutan sulle kõigest õige pikalt ja põhjalikult, kui olen ennast uues kohas sisse seadnud...»

«Lahan kohe teada, et kaaluda, kas sa oma ootamatu page-
murega viimaks valesti ei tee.»

Pagemine tõepoolest, mõtles Mai kibedalt. Põhjust Kustasele öelda ei saa, ka kirjas mitte. Aga ära minema peab, elu on muutunud talumatuks. Kaugemale Kustasest ja ta valusa pilguga silmadest, võimalikult kaugemale alatust Mari-Eltsust, tema kurikavalast emast, kõigest muust inimest!

Max Paaver torkas pea ukse vahelt sisse.

Son te mul olele...? Mõtlesin juba, et pistsite plehku ja pean teid mööda hangeharju püüdma... Tulge, teised on juba
«Ei...»

Mai riietus kiiresti. Ta ei vaadanud venna poolegi, aga tundis, et Kustas jälgib teda küsivalt, imestunult, peaaegu kohku-
«Ei...»

Keskoja uksele seisis Mari-Elts.

«Ela hästi,» sõnas Mai jahedalt — ja Mari-Eltsu kauni näo asemel nägi ta viivuks Rolandit, meenus teravalt ta palve.

«Head aega,» vastas Mari-Elts rõõmsalt. «Täna kingituste

Mai tekkis õel soov Rolandi tervitused sõnasõnalt edasi anda — aga ei saa, Kustas on ju siinsamas, teda lüüa ei tohi.

Mai vaatas vennale suuril silmil, nii tähelepanelikult näkku, etsekui näeks ta teda viimast korda.

«Hüvasti, vennas,» sõnas ta kurvalt. «Mingu sul kõik hästi. Soovin kogu südamest edu... ja õnne.» Mai püüdis häält reipaks sundida. «Edu ja õnne, Kustas,» kordas ta, pöördus ära järsult ja ruttas jooksujalu minema.

«Hüvasti, Mai...» Kustas seisis uksele, saatis pilguga läbi uigava lume kahlavaid inimesi, keda tursukeerud hoogsalt oma sülelusse haarasid ja sosistas õige vaikselt: «Mai...?»

Ei olnud veel kuigi hämar, aga Joska tõmbas jopi selga, vajutas läkiläki pähe ja läks luuke kinni panema. Ühelgi päeval ei jäta ta seda toimingut hilja peale; käsikaudu pole vähimatki isu õuel kooserdada.

See, et Vesta teda hukkamõistvalt silmitseb, kui ta aknaalüliga vara pimedaks katab, ei häiri pea üldse. Naise kogu olekust on näha, et ta tema aravõitu tegutsemise välja naerab, suunurgad tõmbuvad teisel õige tihti alaspidi kõveraks, hoiak pilklikuks. Irvitagu, totakas. Oma naisearuga ta ei mõista, et ohus on ju ka tema enda närune elu.

Luugid on tubli kaitse, ja sellest peale, kui need akendele ette said, on öhtul hoopis teine tunne voodisse pugeda. Saeveski mehed meisterdasid just täpselt sellised, nagu ta soovis — tugevad, headest kuivadest plankudest. Läbi nende ei lennuta keegi midagi ohtlikku sisse, ei kivi ega ... granaati.

Joska lükkas magamiskambri luugid kinni, pani raudlati poolviltu üle, torkas lati otsas oleva parajalt pika raudpulga aknaraamis oleva augu kaudu sisse. Nii, järgmine ... Kui kõik luugid ees, saab seestpoolt kiilud kinnituseks torgatud, ja pimedus võib rahulikult maa peale laskuda.

Köögiakna taga rinnutas Vesta, nagu peaaegu vastu klaasi, ja vaatas unistaval pilgul kuhugi kaugele — üle lumest valendava põllulageda, üle eemal mustendava metsaviiru. Joskat margates surus ta end aknale veelgi lähemale, nagu soovides näidata, et temal on vaja veel hulk aega välja vaadata, ilma tingimata.

Joska päästis luugi väikesest haagist vabaks ja virutas na suure hooga kinni, et kogu maja kõmises. Ka põikraud kolksas järele hulga kurjema paugatusega kui tavaliselt, seigest peremehetundest.

Joska trampis jalad lumest pühtaks, lukustas enda järe välisukse, võttis juba eeskojas mütsi peast ja tuli tuppa päris mõnusalt muheldes. Jälle üks päev õnnelikult öhtus, mõtles ta nagu alati peale luukide sulgemist. Vesta on kodus, ja kuigi temast suurt seltsi pole, ikkagi elav hing majas, kellega soovi korral sõnake rääkida. Peamine aga, et Vesta on varmsõuele minema, kui keegi hobust ära tuleb tooma. Venivad teised vahel kordamööda päris hilise kellaaajani välja, igaüks ronib

lootule siis, kui heaks arvab. Vestale loomad meeldivad, õigemini hobused. Lehmapidamisest ei taha ta millegipärast kuulagi, ja veel pole jõuga peale rõhuma hakanud, kuigi tuline kahju on näha, et heinavaru kasutult väheneb. Peaks kõvasti karutama? Ei, parem mitte, tuleks igal juhul heaga katsuda. Aga narvid on vastikult pingul, teinekord tõuseb tihe punane kurjuseudu silme ette juba ainuüksi sellest, kui Vesta teda ülesolevalt vaatab.

Joska lõi käega. Milleks aina arutada ja kaaluda, ebameeldivaid mõtteid risti-rästi solgutada? Mida see annab? Teeb meele ärevaks, võtab une otsast tüki maha, rikub söögiisu.

Vesta seisis köögiuksel ja silmitses Joskat nii, nagu ta seda juba ammu enam pole teinud. Ta silmad olid kurjad, nagu ei, käed võimukalt puusas.

Sa tead, et ma ei kannata, kui päise päeva ajal oma idiootid luuke kinni prõmmid, ütles ta teravalt. «Praegu valgustangi kitsilt. Ma ei salli pimedat tuba.»

Aga mina ei salli, et sa minuga sellisel toonil kõneled, vastas Joska laua äärde istudes. «Ja ei seedi ka seda, kui sa loosta inetult viltu tirid ja suunurgad allapoole vead. Minuga ei maksa, teed endale halba.»

Ei tea, missugust käitumist härrad soovivad? Vesta suunurgad olid pahameelest ja pilkest tõepoolest põlglikult kaardu, ilma et ta seda ise teadiski.

Minuga kõneldeš tuleb naeratada, lahkelt ja julgelt silma vaadata, sõbralik olla, sõnas Joska nõudlikult.

Julgelt? Vesta naeris lühidalt. «Tea, kust see julgus peaks tulema, kui sinu enese argust on maja maast laeni täis? Eks mul lippavad kah hirmujudinad seljal edasi-tagasi.»

«Tule istu siia minu vastu laua äärde,» käsutas Joska. «Mulle näib, et meil on vaja maha pidada üks tõsine jutuaajamine. Nagu näha, kipuvad sul mõned olulised asjad ununema. Oled viimasel ajal muutunud liiga ülbeks, kipud silmile karjama ja unustad, et mina ...»

Vesta taganes vaikides kööki ja sulges ukse.

Joska vangutas vihaselt pead. Tähendab, pruugib jultunult uud ja ei kuula oma mehe juttugi lõpuni? Eks tiris omale tooli istumise alla ja lõsutab rinnuli laual ei tea kui kaua, mingi tobe juturaamat peos. Pole talle pikka aega kõriorelit teinud; palja headusega, nagu näha, läheb naisterahvas kergeti käest ära. Tuleb talle vist kohe praegu utsi anda ...?

Ouelt kostis hobuse puristamist, trampimist. Hüüti tallmeest.

«Vestal»

Ei mingit vastust.

«Kuuled, väljas on keegi!»

«Kuulsin jah, et sa kuulsid,» kostis läbi ukse. «Eks minu võta hobune vastu.»

«Mida sa endale lubad, naine?» Joska lükkas köögiukse laht. Vestal oligi raamat käes, ta istus lambi ligikal ja luges. Nüüd sirutas ta jalad nii kaugele kui ulatas, koguni ringutas mõnu salt ja ei vaadanud Joska poolegi, jätkas lugemist.

Mees lõi talle tugevasti vastu säärt. Kahetses, et oli tupp tultes saapad jalast võtnud, sest sussiga hoop oli nadi, ei avalda õiget mõju. Või siiski?

Joska tahtis veel kord juua, aga Vesta kargas karjatades üles.

«Lontrus! Mis õigusega sa...»

«Vait,» sisistas Joska vahele. «Viska kapsas peost ja minu võta loom vastu, vii talli. Muidu sa veel tunned, mis tähendab minu kallal haukumine! Ja küsimise peale ütled nagu ikka, et minul pole tervis suurem asi, ei taha külma kätte tulla. Ara said?»

Vesta läks kergelt longates riidevarna juurde, tõmbas kasuka õlgadele ja väljus. Oli kuulda paar lühikest jutukatket, hobuse talliviimise tuttavat hääli.

Õige pea jäi kõik vaikseks, Vesta tuli majja tagasi.

«Keera üks lukku,» käsutas Joska.

«Ma... ma ju panin,» vastas Vesta tüdinult.

«Valetad!»

«Ära karju, ei pannud jah. Milleks me vahetpidamata peame lukkude ja lukude taga istuma? Mis suuri varandusi meil kaitsta on?»

Joska sammus tulivihasena välisukse juurde, keeras luku valju plaksatusega kinni ja lähenes Vestale. Enne, kui naine ontu taibata jõudis, sai ta tugeva löögi vastu nagu. Veel uhe

«Kas jätkub? Kas aru tuleb pahe tagasi?» Joska oli paha meelest kahvatu. «Miks pean ma selged asjad ikka sulle seletama?»

Vesta oli kummiargil laua kohal, nuuksus.

«Jäta vesistamine. Tead väga hästi, et see neetud Laanepüü-poiss haub oma jõledaid kättemaksuplaane. Tahad, et meile aknast granaat tuppa prahvatab, jah?»

Minu õudsete pattude parast pean mina kogu elu kannatama... jooksen minema, ei tule enam ial tagasi, ma...»

Joska haaras Vesta lopsaka juuksepahmaka tugevasti pihku, koputas toorelt, rebis naise pea kuklasse.

«Minu hingel pole ainsatki pattu, said aru?»

Lase lahti,» karjatas Vesta, «mul on valus... Lase ometi

Joska tõukas naise endast järsult eemale, pööras talle selja ja vandus. Manas maapõhja omaenese viimseni pingul närvid ja taltsutamatus. Vestaga ei tohi toores olla — täeva pärast, ei Tema ajnsana teab kõigest, ülearu palju. Ohtlikult palju. Ahustab viimaks togimise pärast ja... Heaga, üksnes heaga tuleb teda kohelda, muidu tormab, reo, äkki kaebama. Aga tont teab, võib-olla on just nimelt õige teda parajalt hirmu all hoida, siis ehk seisab suumulk kindlaminini koos?

Joska mõttelõng katkes, sest lõgistat ukselinki; kostis valj koputus.

«Mine vaata, kes seal on,» käskis Joska.

Koputati uuesti.

Mine juba,» sundis Joska ja tõmbus tagakambrisse.

Vesta hoidis kätega pead, nuuksus.

Õigem oleks mitte väljagi teha... ma ei suuda...»

«Nukuinii teatakse, et oleme kodus. Liigu ometi!»

Vesta püüdis veidi juukseid kohendada, äigas korraks peoga nite pisaratest märjää naos.

Võti ei keeranud hästi, tegi inetut kraapivat häält ja lukulehel kolksatas valjusti.

Ukse taga seisis Ossi.

Tere, Vesta!»

«Jah, tere müdugi... eks tule sisse.»

Poiss tabas sedamaid, et miski on korrast ära.

Mis viga? Oled haige?»

Vesta püüdis naeratada, suu aga kiskus vägisi nutukõvetaks.

Pole mul häda midagi,» sosistas ta. «Tühi asi...»

Joska oli häälest ära tundnud, kes tuli.

Tere, poeg! Miks sa küll nii lõpmata harva minu jaoks meega leiad? Ma ju ootan, aina ootan...» Ta sirutas Ossile kae, aga poiss sikutas parajasti palitut seljast, vist ei märganud. Pööras koguni selja, pani mütsi varna, vaatas siis ringi ja vanutas pead.

Väljas alles lai valgus, aga sul aknad-ukseed kõik puha kinni

maetud,» sõnas ta ettehe tvalt. «Arvasin, et olete kuhugi arastunud, maja tundub olema õige pikaks ajaks üksi jäetud»

«Kuhu meil sõita? Tule istu... Süüa tahad?» Joska naeratas pojale sõbralikult vastu, kutsus kaevupega lähemale. «Vesta, ehk leiad meile miskit head narimist?»

«Kas sa neid jubedaid luuke üldse eest ära ei võta?» päris Ossi.

«Miks jubedaid? Ilusad helerohelised, mis neil viga peaks olema? Ja ega meie maja ainus ole, millel luugid ees. Neid on sadadel ja tuhandetel, keegi ei pane imeks.»

«Hoiad need kohe ööpäev läbi kinni?»

Joska naeris mõnusalt.

«Ei sugugi, miks sa nii arvad? Täna sa võidake varem ette lükatud, kuna... jah, mul ei ole enesetunne kuigi hea, tahtsime hästi vara põhku pugeda.»

«Ah et enesetunne pole kuigi hea?» kordas Ossi nü üheliku alatooniga, et see Joskale teravalt kõrva hakkas. Kuhu poiss süüab? Aga ta rahustas end kohe, sest Ossi, tema oma poeg, on küll väimane, kelle ütlemise pärast arevile minna. Närvil on liiga pingul, iga tühine asi käib kerest läbi. Mees, võta end kokkul

«Mul on jah aeg-ajalt külmavärinad,» kinnitas Joska. «Tead, niusuke eriliselt sant tunne, jadinad panevad aina mööda selja-rootsu üles ja alla, üles ja alla...» Joska naeris. «Tühi asi, pole tegelikult kõneväärt. Räägi parem, kuidas sinul läheb? Miks sa mind vaatamas ei käi?»

Ossi uuris Vesta nägu, kus asjased löögid eredalt punasid; vasakul põsel kaumasid jamedad vorbid nagu harali sõrmed.

«Mis juhtus, Vesta?»

Vesta ei vaadanud poisi poole ega vastanud. Seisis rasi-tuna, käed külgedel rippu.

«Sinu töö, vana?»

«Mis sa nüüd, poja,» tõrjus Joska. «Vesta on kangesti äge ja tragi iga töö peale, õiendab alailma hobustega — eks üks lükkas ta ootamatult mürtsti vastu latrit, nagu sai terake viga.»

«Oli nii?»

Vesta lõi pea selga.

«Ei olnud. Hobused on head ja targad, nemad inimesele häda ei tee. Ei löö ega tõuka, kui nendega sõbralik ja aus olla»

Joska naeris tehtult.

«Ja sina siis ei olnud sõbralik ega aus, mis? Aga jätame selle rumala jutu. Ma küsisin su käekäigu kohta, ja arvesta, et oma isakodus peab inimeselaps võimalikult tihti ennast näitama. Aga kõigepealt tahan teada, kuidas koolis...»

«Kas vanamees tuli sulle kallale?» ei jätnud Ossi pärimist. «Mille eest?»

Vesta nuuksatas valjusti ja jooksis tagakambrisse. Joska vaatas talle õelalt järele, pidi ütleva midagi sapist, otsustas aga vaikida.

«Toores tegu,» otsustas Ossi.

Joska heitis lepitavalt käega

«Oled alles udusulis tsirguke, mida tead sina toorusest või aluse elust... Igakord ei saa asju ajada siidikinnastes, see õgu meesterahval maast madalast alates selge.»

«Pole ma enam udusulis midagi,» vaidles Ossi. «Ja elust tean kah küllalt palju. Kardan, et liigagi.»

«Jah-ah?» Joska ei leidnud jutule kuidagi parajat jätku. «Jeda, et... ma küsisin kooli kohta. Sa ikka õpid korralikult?»

«Mis sinul sellest, kas ma õpin või mitte?»

«Kuidas nii, poja? Mul on ju ikka hoopis uhkem tunne, kui kui kõik kenasti edeneb, pea seda alati meele!»

«Kas sina oled meele pidanud, et mina tahaksin ka uhke olla — väga uhke sinu, oma isa üle. Oled sa seda alati meele pidanud?»

Aga muidugi, Ossi. Elu on mul elatud mehiselt ja ausalt, «ju tead,» kinnitas Joska südamlukult, endal ärev mõte sinu ekslemas. Põiss on täna õige imelikkude ütlemistega. Pikka aega uskusin, et istusid süütult kinni, valkaebuste pärast.»

«Ja nüüd äkki enam ei usu, mis?» Joska naeris laialt. «Hea nali, väga hea nali...» Ta tõsines kohe ja jätkas asjalikult: «Tead täpselt, et elu haaras mind segastel aegadel oma hammasrataste vahele nagu paljusid teisigi. See, et mind esimehe võimalusel vabastati, peaks sulle selgelt näitama, et istusin süütult.»

Said amnestia. See pole süütu inimese vabastamine, vaid karistuse vähendamine. Esialgu ma seda ei taibanud, tõsi. Aga ma arva, et ma veel ikka nii tüme olen kui pealt paistab. Oskan seadusi ja määrusi lugeda, suudan aeg-ajalt ka oma peaga mõelda.»

«Kuhu sa oma suure tarkuse ja mõtlemisoskusega tüürid?»
«Tahan tõde teada.»

Joska naeris jälle südamest, aga see ei tulnud tal enam kuigi usutav välja.

«Mis me tühja kallal jaurame, täna-homme jõuavad minu rehabiliteerimise paberid kohale ja sa näed oma silmaga et...»

«Jäta, vana,» segas Ossi kannatamatult vahele. «Need paberid ei jõua kunagi kohale, sa jahvatad väljamõeldud loba.»

«Kipud mind nagu süüdistama? Mõtles sellele, et riik on meil nüüd ilmatuma lahmakas, ulatub üle poole maakera — aga postiteenistus lonkab nelja jalga, pabereid liigub ringi arutul hulgal ja mine tea, kus soojal maal ahvide ja palmide hulgas või koledas pakases ja pimeduses polaarjoone taga mu dokumendid ekslevad...»

«Ei usu.»

Joska kallutas end pojale lähemale.

«Ütle otse välja, mis sul kulmude taga keerleb,» nõudis ta. «Mulle ei meeldi keerutamine.»

«Mulle ei meeldi paljud asjad, vana,» vastas Ossi etteheitvalt.

«Näiteks?»

«Näiteks see, et mõni sõber minust nagu katkutõbisest eemale hoiab. Rääkidagi ei taha. Mida sina sellest arvad?»

«Mis sa siin ikka arvata oskad...» Joska ei lasknud välja paista, et ta eksimatult teadis, kellest Ossi kõneleb. «Küllap oled mõne lehtsaba üle löönud, mis? Või mõnel muul kombel talle küüned hinge susanud, nooruses ju kõik kole ägedad ja tormid...»

«Sa ei küsigi, kellest ma räägin?»

«Mina Linnupette alevis ei liigu, sinu semusid ei tunne.»

«Seda, kellest juttu, tunned. Liigagi hästi.»

«Jah? Kes see võiks olla...?» Joska püüdis aega võita, kuna ei olnud otsusele jõudnud, milline moodus valida. Jätkata leplikult? Või rünnata?

Ossi vaikis.

«Kes see sihuke on, ütle?» Joska vihastus. «Miks sa ei vastar!»

Mehe valju hääle peale tuli Vesta ehmununa uksele.

«Mis sul ometi on? Jäta Ossi rahule, kuuled! Sul on täna mingi erilise riuhimu kallal...»

«Sina ole va. Poiss, oled mulle vastuse võlgu?»

Ossi tõusis.

«Mul ei ole sulle midagi öelda.» Ta mõtles viivutades ja lisas

«Ja ma ei tahagi sulle vastata.»

Joska tundis, et rohkem pärida oleks mõttetut, samuti kui oma pahameele väljanäitamine, kuid ta ei suutnud end talitada ja virutas rusikaga lauale.

Pole mul sinu ütlemist vajagi — see on Laanepüü-poiss. Aga temaga arvesta, ta ei ole normaalne. Ta kannatab tagakiusamismaania all.»

Kuidas sa just teda nimetada oskasid?» päris Ossi, pilgus hirmu võimaliku ränga teadasaamise ees.

Rahune, pojake...» Joska taipas lennult, et Ossi on taiest toest veel kaugel, kobab aimamisi. Targalt ja tasakaalukalt jatkata! «See õnnetu inimeseloom otsib ju aastaid taga oma vanemate mõrtsukat, ei leia ega leia. Mäletad küll, ta kaits tugevalt, kui tagasi jõudsin, ka minult küsimas. Mina kahjuks ei tea sellest loost midagi. Ta kahtlustab igaüht, ja ma saan temast aru. Kurjategija peab karistuse saama, mina olen väga selle poolt.»

Ossi oli segaduses.

Sinu käitumine on imelik,» ütles ta kõheldes. «Lukustad ukse, muretsesid majale vägevad luugid. Ometi olid varem meil ukseid-aknad teinekord isegi siis päraní, kui kodunt eemale laksime. Miks sa viimasel ajal nii pelglik oled?»

Sõbrake, saa minust õigesti aru — see lugu ulatub minevikku. Ma ei veetnud neid ülekohtuseid, vastikuid, tüütult pikki aastaid pitslinakesi heegeldavate vanamammide hulgas. Nägin igat masti kurjategijaid, olin sunnitud nendega külg külje kõrval koos elama; nad uurisid kõike. Jah, koduseid aadresse, jõukust, perekonda.» Joska tasandas häält. «Seal õppisin põhjalikult mõistma ütlemist, et inimene on inimesele hunt. Kõriloikaja.»

Kardad oma varanäituse pärast? Et mõni neist saab kah vahaks ja tuleb rõõvima?»

Mitte just et kardan, aga olen jah arukas. Ettevaatlik.»

Ossi mõtiskles veidi.

«Aga viimaks kardad kättemaksu?»

Joska tegi põlgliku grimassi.

«Ei ole mina midagi teinud, mille pärast hirmu peaksin tundma.»

Kas ikka tõesti ei ole?» Ossi vaatas abiotsivalt Vesta poole. «Ütle sina, Vesta? Kas tõepoolest ei ole? Sina ju tead, l...»

Joska pilk, mille ta Vestale pillas, oli julm.

«Vesta, mu armas naisuke,» lausus ta teeseldud soojusega, «ole hea ja räägi talle. Ütle tõtt.»

«Jah, täit tõtt,» kordas Ossi ärevalt.

Vesta surus käe vastu valusalt tuikavat põske, kaalus hetke ja sõnas siis mornilt.

«Mina ei tea mitte midagi.»

Joska, ergud viimseni pingul, ei tabanud Vesta ütlemises lausa kahtlast alatooni, kuigi seda oli õhus kübeke tunda. Ei leidnud tema, siis ei märka Ossi ammugi. Aga miks poiss, neetu, umbusklikult silmi kissitab ja nüüd temale näkku põritseb?

«Oled Vesta viimaks nii ära ehmatanud, et ta ei julge iitsatadagi?» küsis Ossi. Ta taganes samm-sammult ukse poole, selg ees. Leidis käsikaudu oma talvepalitu, tõmbas selga. Votis mütsi, keerutas seda kaes, ei pööranud oma isalt hirmunud pilku.

«Ossi, kuhu nüüd? Söönudki pole veel, jutuajamine jääb poolikuks...»

«I-ei,» hüüatas Ossi, «ma ei tahagi midagi teada, mitte midagi!» Ta tõukas ukse laiali lahti ja seisatas trepil. Vaatas veel korraks pikalt isa poole, vandus, tõmbus vanamehelikult kühmu ja kadus talvise õhtupooliku tihedasse hämarusse.

Joska vaatas talle uksest seistes hulk aega järele.

Kaua Anto veel Ossist eemale hoiab, lõuad peab? Vähe sellest, et värise kui narr kättemaksu kartes — nüüd hakka pelgama, et Ossi kuuleb kõigest ja ütleb temast viimaks lahti... see oleks õnnetuste õnnetus. Tuleb midagi ette võtta, et Anto ei lobiseks. Kuidas teda vaikima, panna?

Ah et vaikima...?

Joska tõmbas käed rusikasse ja ta silmad muutusid kurjadeks piludeks. On kangemaidki mehi vaikima sunnitud. Täiesti vaikseks. Lõplikult.

Taevas oli selge ja kõrge, päike kerkis pimestavas säras metsalätkade tagant aina kõrgemale, aga nägu oli tal veel valkjaskahvatu, jahe. Juba on märtsi algus, ta võiks ometi veidi sõbralikumalt naeratada ja keskpäeval mõned kevadised rõõmupisarad katuseräästast kukkuma panna!

Kauplus oli juba paar tundi avatud, aga veel polnud käinud

ükski ostjat. Akenidel ilutsesid kalkkülma õõ järel lopsakad talvilled, samuti uksest oleval väikesel kitsal klaasiribal. Pakkime oli end seintesse kiilunud, ahjusoe ei ulatanud teda kütama ja pörandki õhkus jäiselt, nagu oleks alles südatalv.

Mai läks oma tuppa ja võttis paksu villase rätiga õlgadele. Ta loots ahju paar jämedat halgu, et lausa külmetama ei peaks, ja murekas, et kahar männioks, mille ta mõni aeg tagasi lauale madalasse vaasi pani, on hakanud okkaid poetama. Ta sirutas lae, et neid ära korjata, võttis aga selleasemel laualt kirja, libistas silmad jälle korraks üle ridade. Milleks okkaid koristada, kraamida, puhastada? Kümne päeva pärast oodatakse teda Viljandis — enne asjade pakkimist pole mõtet sinsele muum kuigivõrd kätt külge panna.

Kiri oli lakooniline, nagu ametlik teade olema peabki. Ometi meeldinuks hulga enam, kui selles oleks olnud või paar sõbralikku, inimlikku sõna — kas või lihtne tere tulemast. Viljandisse minek on ääretult suur elumuutus, millegi rahuliku ja hea ootus — hetkel aga tundus, et seal elavad veelgi ükskõiksemad kahejalgsed kui siin, Linnupetel. Ta pidanuks neile eile vastama, kohe kirja saabumisel, ent jahe, kalgivõitu toon tekitas tugeva tõrke.

Nacruväärne, sõitles Mai ennast pahaselt, tuleb olla korrektne ja nõusoleku-teade jalamaid teele saata. Miks ta üldse lootas, et Viljandist saabuvad mingid rõõmuhõisked? Tema soovis töökohta ja kaks või õige tillukest korterit, nendel seal oli koht vakantne ja väike kööktuba olemas — mõlemad osapooled rahul. Kõik!

Mai ohkas. Rahul? Hoopiski mitte. Ta lahkus siit mõrkjal meelel, toeks üksnes lootus, et Linnupettest võimalikult kaugel, tundmatute inimeste hulgas on ehk pisut kergem.

Heledad kellakõlksatused teatasid, et keegi tuli kauplusse.

Mai üllatus — leti ääres seisis Kustas. Ta oli võtnud mütsi peast, avas parajasti jopinööpe.

Tere hommikut,» ütles ta millegipärast üsna võõra häälega, nagu oleks ta juhuslik ostja, kes soovib pätsi leiba, mõnisada grammi vorsti või paki sigarette.

Kustas...?»

Mina jah. Miks sa nii väga imestad?»

Ma ei suuda meenutada, millal mind viimati vaatamas käinud, eks sellepärast. Ei osanud sind oodata, tõesõna.»

Arvasid, et lasen sul niisama heast peast minema tuisata?» Kustase ilme oli karm. «Juba mõnda aega pole sa enam päris

plika-aastates, aga täiskasvanud inimese mõõtu veel ikka kahjuks kuidagi välja ei anna.»

«Sul pole õigust minuga tõelda.»

«On. Olen sinust vanem, vastutan sinu käekäigu eest.»

Mai kehtis solvunult õlgu.

«Nädalate ja kuude viisi ei tule sulle meeldegi, et ma üldse olemas olen. Võiksin päevapealt maha surra, aga sina ei tea matuselegi tulla — sedavõrd võõraks oleme jäänud.»

Mai oli oma sõnade pärast häbi.

«Andesta, see polnud mul nii halvasti mõeldud kui välja tuli.»

Kustas noogutas mõistvalt.

«Tule edasi,» kutsus Mai. «Toas võid jopi seljast võtta, mul ah juba peaaegu köetud. Teen sulle kohvi, vast soovid paar väikest võileibagi?»

«Aitäh, kodus sai söödud. Mis aga jutuajamisse puutub, siis pole sel suurt vahet, kas siinsamas või sinu toas.»

«Ehk astud siiski tahapoole,» palus Mai veel kord ja küsis kohe: «Kuidas sa üldse siiakanti sattusid? Said kolhoosile sõiduauto?»

Kustas läks tuppa, võttis jopi seljast, riputas varna ja astus ahju juurde. Mai märkas, et vend lonkas palju rõhkem kui möödunud suvel ja sügisel. Kas kunagised valud on jälle platsis?

«Autost pole mõtet isegi unistada.» Kustas soojendas ahju vastas käsi. «Ega muu aita, pean kevadeks ostma mootorratta.»

«Kas kolhoosil nii palju raha ikka on? Tean ju traktorijaama päevilt vägagi hästi, et «Sotsialismi Võit» on viimane viletsuse pesa.»

«Sul on õigus. Ratta ostan oma raha eest.»

«Küllaltki kulukas lõbu,» arvas Mai. «Aga muidugi, liikuda on vaja, kirjutuslaua tagant kolhoosi ei juhi.»

«Nimelt.» Kustas märkas laual kirja, mida Mai just enne tema tulekut oli silmitsenud, luges selle läbi ja saatis Maile etteheitva pilgu. «Kuidas seda mõista?»

«Ma ju sinu juures Hallikivil olles rääkisin, et...»

«Neid paari minu jaoks arusaamatut, peaaegu üldla poetatud sõna ei osanud ma päris tõseks pidada — kirja näitab su kummalise otsuse kaalu. Mis sinuga on? Ma ei tunne sind enam ära.»

Kustas, süüdistav toon on ülekohtune. Kui sa siia ainult kujustama tulid, ei talita sa kuigi mõistlikult.»

Kustas pani kirja käest, istus laua äärde, hõõrus valutavat polvi.

«Leeb kõvasti haiget?» küsis Mai kaastundlikult.

Tühiasi. Jah, tühiasi sellega võrreldes, kui suurt valu sina mulle teed.»

Püüa mind esmalt ära kuulata, ma...»

Kustase viibe kirja suunas oli nii järsk ja paljuütlev, et Mai vaikis.

Oled minu seljataga juba kõiges kokku leppinud.»

Mis seal nii väga imestada? Sina ju...» Mai pidi peaaegu ütleva, et sina tegid ka kõike minu eest salajas, niipea kui Mari-Eltsu esmakordselt nägid, unustasid minu olemasolu — aga sellistel sõnadel pole mõtet, pealegi on nad sobinud üsimeheks saamisest alates oled minust sedavõrd kaugele jäänud, et iga tühist asja ei jõuagi meele pida.

Minu juurest põgenemine on sinu meelest tühine?»

Ma ei põgene, Kustas. Ja miks sa arvad, et nimelt sinu juurest?»

Kelle juurest siis? Ma ei lepi enne, kui mulle kõik ära räägid.»

Mai teadis, et ei saa seda kuidagi teha. Ei söanda, ei raatsi, ei suuda.

Pole mul midagi erilist öelda,» vastas ta võimalikult ükskõiksena, läks omakorda ahju juurde ja toetas selja vastu nooja lamelist ahjukülge. Imelikult külm oli, ja venna siinolek lisas jäist hingust nagu juurdegi. Mida talle vastata? Ei saanud ette avameelselt tunnustada, et lähen siit võimalikult kaugele, kuna mul on sinust pööraselt kahju. Lahkun, sest ma ei suuda su kibedat pettumust pealt vaadata. Kardan, et oled oma kallakalli Mari-Eltsu ja tema tegude kohta tõe teada saanud, ent mul pole nii palju julgust ega hoolimatust, et seda sinult öelda. Aidata ma kind ei saa, ja su lootusetult kuivad silmad peavad mulle vahetpidamata haiget. Kui sa aga kogu sellest sest lõpupoolest ei tea, siis seda enam pean ma siit jooksmale eemale tormama — sa oled mulle lahedane ja kallid, ma ei jaksa su õnnetust abitult kõrvalt vaadata...

Mineku põhjus?» nõudis Kustas kannatamatult.

Mulle käib leti taga olemine üle jõu,» püüdis Mai hästi veenvalt selgitada. «Ma ei suuda kauplusetööga harjuda, mul

on lausa füüsiliselt vastik purjus meestega alailma mail jagada.»

Kustas mõistis, et Mai jättis tõelise põhjuse ütlemata.

«Kui traktorijaamas dispetšer olid, tulid vindiste meesteg. üllatavalt hästi toime,» meenutas ta. «Paremini kui mina. Sind nad koguni kuulasid ja häbenesid. Tahan tõelist tagamaa teada, kulla õeke.»

Mai silmades välgatas trots, ja ta otsustas hoopis isesuguse lehekülje ette keerata — peaasi, et Kustas jätaks pärimise.

«Pean siit tingimata ära minema, jään Linnupettel vägi- vanatüdrukaks,» naljatas ta, ehkki oli kindel, et Kustas tabab öeldu kurblooluse.

«Viljandis ootab muidugi mingi suurvürst?» pilkas Kustas. «Oled mul alles selles eas, kus meheleminekuga kiiret pole.» Ta püüdis vaadata Maid mitte kui oma õde, vaid võõrast. Jah, igati kena noorik — tuhkblondid pehmelt lainjad juuksed, ilusad silmad, tihedad kaarjad kulmud. Nina on tal väike ja sirge, huultejoon küll veidi range, aga naeratus müudab ta näo kauniks. Praegu on ta väga tõsine — sügav kurd kulmude vahel, suunurgad pisut allapoole vajunud; niisugusena ta meestel vaevalt meeldib... ei siin ega Viljandis.

«Kustas, tead sama hästi kui ma ise, et olen juba kolm kümmend kaks, ehtne vanatüdrukukrõnks. Näed ise, Linnupettel ei taha mind keegi!»

«Ja oled kindel, et seal leiad kohe oma õnne?»

«Aga miks mitte?» vastas Mai kärke küsimusega.

«Viimaks tormad õnne eest just nimelt minema,» hoiatas Kustas.

Tükk aega polnud kummalgi midagi lisada — Mai hoidi selga vastu ahju, Kustas hõõrus oma tuikavat põlve.

«Mu armas õekene,» sõnas ta viimaks erilise soojusega. «palun sind, ära jäta mind üksinda.»

«Üksinda...?» Mai ootas ja kartis, et Kustas nüüd kohe pihib midagi sellist, mida ta hiljem viimaks kahetsema hakkab. «Tulen kohe, kui sa abi vajad ja mind kutsud,» lubas ta karmesti. «Tulen või seitsme maa ja mere tagant, tuulekiirusel...»

Kustas oli tõepoolest sellel punil, et kõigest rääkida — Mar Eltsust ja Roland, Kriisast, Marikesest. Ehk suudab Mai teda lohutada, oskab oma soojade sõnadega anda edasiseks jõudu ja julgust...?

«Mai, ma tahaksin...» Kustasele oli juba ammu tundunud.

et tõe jõudis Maini hulk aega tagasi, aga ta polnud selles üki lõplikult veendunud. Kui õde midagi ei tea, milleks talle on kogu seda häbi ja inetust hingele koormaks pakkuda?

«Ih, Kustas?»

«Tahaksin sulle vägagi paljust kõnelda, aga just moodsama märkas, et mul on varuks liiga vähe sõnu. Ja... tulust ei jätku.»

Mai tuli venna juurde, silistas tal pead.

Minul samuti. Ei julgust ega sõnu...»

Kustas võttis Mai käe, surus selle tugevasti oma põse vastu.

Mul on raske,» ütles ta karedalt. «Rääkem, kui ehk arvata on kaad.» Kustas pigistas Mai kätt nii tugevasti, et see haiget hakkas. «Olen kulutanud jõuvarud päris lõpuni, püüdes iseenesega toime tulla. Mul on tunne, et kui sina mind nüüd maha jätad, murdub kogu mu vaevaliselt ehitatud enesekindlus. See ei ole egoism — usu, ei! See on kindel teadmine, et sinu araminek toob kaasa just selle viimase kivikese, mis kogu meeleolu koorma laviinina kuristikku paiskab...»

Kustas...?» Paar suurt, helkivat pisarat kukkus Kustase hallisegustele juustele.

Ütle sa mulle kõigest hoolimata hüvasti, Mai? Sina, kes oled oma hoole ja headusega elule tagasi tõid, sa mu tubli tüdruk õeke?»

Mõistan, et sa mind vajad... loomulikult ei lähe ma kuhugi. Üks käsi veel ikka Kustase peos, teisega tasakesi venna juukseid silutades sosistas Mai vaevukuuldavalt, nagu teendale: «Õnn ei ole ju veel maailmast kadunud, ei... Ta on olemas, kindlasti on ta olemas...»

Auto seisatas töökoja uksele, nõõpis aegamööda vatijopi kinni. Lõltses oravat, kes küünte kergel krabinal vana lehise tüve all ni karmesti üles tormas, et tillukesed hallikaspruunid võõretükid pudenesid. Sama puu alumisele oksale, talviselt kulma päikeselaiku lendas rasvatihare, vaatas oma säravate mustade silmadega lustakalt ringi. Häälitse paar lühikest, kiiret laulunooti, kuulatas, peake viltu — ja läinud ta oligi. Kas linnud tõesti tunnevad, et kevad hakkab tulema? Sinna- poole on ju veel tükk aega, jõuab tulla tugevat tuisku ja

võib-olla käredat pakastki, mis lauluisu kindla peale tuki ajaks ära võtab...

Kummaline, kui tööpäev venib ettenähtust pikemaks, peenemast, muud mõtet peas, kui et saaks omati kord õhtu. Täna laskis töökoja juhataja ta vabaks, võiks ei tea mida võtta, aga nüüd ei tule pähe midagi mõistlikku. Kuhu sa hoi ikka minna oskad?

Eks koju, mis muud. Kahju, et töö tuli pooleli jätta, aga trepingi juurde ei pääse, järjekord venib õhtuni ja nisan töökojas vahtida polnud tööpoolest mõtet. Millegi kallal noki seda oleks muidugi võinud, tegemist leiab alati, aga kui n lahkest lubat, on selge rumalus vagasi paigale jääda.

Anto hakkas Sabata küla poole sammuma. Mõtles, et võid korra ehk poest läbi minna, aga kui oli taskupõhjad sõnu otstega läbi uurinud ja mutrite-poltide hulgast vaid mõnikümmend kopikat peenraha leidnud, jättis selle katki. Pealegi ei just eile õhtul ütles, et poodi pole niipea asja, isa olevat toonud alevist hädapärase toidukraami ära.

Anto kuulis klirustavat astumist, vaatas seljataha. Esimesel hetkel tahtnuks ta minema tormata, joosta järjest kiiremini, teine teda kätte ei saaks. Ta oligi sel kombel paaril korral minema pääsenud, aga siis märkas ta tulejat juba eemalt. Mida nii, nagu praegu, mil nende vahemaa on kümmekond sammu. Ja lausa põgeneda oleks inetu, pealegi pole tal selleks põhjust.

«Tere, Antol!»

«Tere.»

Anto ootas, kuni Ossi temani jõudis. Ta ei ulatanud kätt, Ossi ei pakkunud enda oma. Põrnitses vaid altkulmu, ise veidi kõhevil.

«Olen seda sorti mees, et üdused lood mulle ei istu,» sõnas Ossi järsult. «Mis sul minu vastu on?»

Anto kehtas õlgu. Nagu varem, kui Ossi talle kusagil silma hakkas, nii koputas ka praegu ärev küsimus: kas poeg vastatab oma isa tegude eest? Kas mõista lõplikult hukka ka poeg, kui tema isa on kurjategija?

«Miks sa minust eemale hoiad?» küsis Ossi. «Varem ajasid alati tõrtsu juttu, kui teinekord kusagil pörkasime, nüüd aga juba-mitu kuud sa nagu ei tunnegi mind enam. Niipea, kui kusagil kas võid ainult mu lõhn liigub, teed pikad jalad. Miks?»

«Me ei ole kunagi sõbrad olnud.»

«Jäta jaäna, tahan põhjust teada. Enda arvates pole ma kusagil põiki ees olnud.»

«Meie teed ju peaaegu ei ristu. Ei käinud me koos koolis ja me ei elad alevis, minul pole sinna asja.»

Kain siinkandis oma vanamees vaatamas, ja tema juurde oli sul möödunud suvel asja küll ja küll, õigus? Tõsist asja, mis sul meeles, kui tahtsid mu isaga oma vanemate hukkumise-lood rääkida, aga...»

«Miks ei, mäletan hästi.» Anto pilk tumenes. «Ta oli tookord väga haige, süda vigurdas. Nii sa ütlesid, eks?»

«Jah, nii ma tõesti ütlesin.» Ossi sorkis saapaninaga lund, katkus kinnikülmunud jääkamakat lendu lüüa. «Kui see välja tuli, et ma tookord valetasin ja sul hing minu peale täis läks, oleksid võinud mulle mehe kombel rusika nina alla torgata. Nõlvavimma ma ei seedi.»

Valetasid?»

Jah, mu vana oli tookord ennast nii täis kaaninud, et hakkas ajama. Ossi vaikis viivu ja lisas üsna tasa: «Häbe, ma isa.»

«Miks ei, isa peabki häbenema, mõtles Anto. Ja mitte üksik häbenema, vaid...»

Ja jätkas koduteed. Ei vaadanud seljataha, aga kuulis, et talle ei jää temast maha. Kuhu nende jutuaajamine küll viib? Kas see on meie riiu põhjus?» päris Ossi.

Pole meil mingit riidu.»

Sis peab olema küll midagi eriti ränka kas minul või sinul, mis loomult teab kellel hinge peal... Kas on?»

«Jah.» Anto lisas sammu. Mõistku Ossi, et rohkem pole mõtet küsida, vastust ei tule.

Ossi ei jätnud.

Minul või? Teel oli parasjagu laiust ja ta hakkas nüüd Anto kõrval kõnidima. Astus sama pikki, kärmeid samme ja vaatas vilksamisi Antole otsa. «Ütle otse välja, mina saigamist ei kannata.»

Asjatu vaev, sa ei kuule minult midagi. Anto ei saanud endast päriselt aru. Lihtsamast lihtsam oleks Ossile näkku näisata: sinu isa tappis minu vanemad, oled mõrtsuka poeg, mu silmist! Imelik, miks ta seda ei tee? Hoiab hirmsat hääst tagasi, et teisele mitte haiget teha?

Anto teadis, et Ossi oma isa imetles. Poiss oli kindel, et aegastel aegadel sattus tema hea ja tubli taat vangi võõraste pattude pärast. Ossi rääkis sellest mitmel korral väga veendumisega — ja tema uskus. Ootas koguni koos Ossiga pikisilmi, luska Mügerikku tagasi, lootes midagi kuulda oma vanemate

hukkaja kohta. Rõõmustas, kui Mügerik tuli — ja kosis usaldavalt otse mõrtsuka enda käest, kas ta äkki ei tea Laanepüü pere havitajat.

Elu on uskumatult keeruline, mõistis Anto. Uskumatult! Nagi praegugi — Ossi aina kõnnib, ei jäta küsimist ja tema ei taha vastata. Ei suuda. Kunagi edaspidi, kui Ossist on kasvanud tugev mees, kes tõde jaksab taluda ja sellest õiged järeldused oskab teha, siis jah. Ossil on praegu luga vähe eluaastaid, ta tundub nõrguke. Imelik, nad on peaaegu ühevanused, aga tema tundis end Ossi kõrval elukogenud inimesena. Ossi on alles poisike, vähese enesevalitsemisega, kipub alatihti lapsikult ärplema.

«Jää korraks seisma,» palus Ossi. «Vaata mulle otsa, tahan näha su silmi. Teeme nii, et mina küsin ja sina ainult ka noogutad või raputad pead. Nõus?»

«Ei.» Anto seistas. «Ohe lubaduse ehk võin sulle anda aga...»

«Jah? Lao välja, kähkul» Ossi oli kannatamatu.

«Kunagi edaspidi räägin ma sulle kõigest»

«Tule kohe lagedale,» nõudis Ossi närviliselt. «Ma ei tahan ega tohi olla kui kotis, võin teha lolle vigu, uskuda libeda juttu. Juba pikka aega pole mul rahu ei päeval ega ööl, muu kui mõtlen — küsimused jäävad vastuseta. Oudseltsel sel moel elada. Räägi, mis sul hinge vaevab, et sa minu vastu...»

«Tule mõistusele, ära rohkem päril Liiga palju teades lähe sul võib-olla nii neetult raskeks, et sa ei suuda seda taluda.»

Ossi silmadesse tekkis hirm, tema tavaline räme enesekindlus kadus hetkega.

«Tähendab, et siiski...? Ei või olla, eil Teed minuga rumalat nalja, tahad eemale peletada...»

«Olen ummikus, keegi ei saa mind aidata,» sõnas Anto mõnelt. «Isegi riigivõim mitte; ehkki nad justkui tahaksid.»

«Mina ehk saan?» küsis Ossi poolihääli.

«Ei, sina kõige vähem.»

«Sa vihkad mu isa, eks? Ja sellepärast ei salli ka mind.» Ossi püüdis jätkata, kuid neelatas ja vaikis. Ta pilgutas talle dalt lauge, nagu tõrjuks tagasi vägisi vallanduma kippuvad häbitavaid poisikesepisaraid. «Sa vihkad minu isa. Miks? Põhjus peab olema... koletu...» Ossi kõigutas end küljele, nagu kannaks ülejõu koormat ja suudaks vaid taata

lis vnevu tasakaalu säilitada. Teadasaamise soov ja tõe kuulmise hirm olid talumatult rasked. «Anto...?»

Mul ei ole sulle midagi öelda, Ossi. Huvasti.» Anto ruttas minema. Kui ta mõne aja pärast teekäänakuni jõudis ja korralduse pilgu tagasi heitis, seisis Ossi veel ikka liikumatult samas poos.

Ludvig jättis lairite puhastamise katki. Keegi nagu kutsumaks Elts? Või petavad kõrvad?

«Jah, huuti tõesti. Ludvig tundis häälest, et see oli loomade proua; Elts hõikab teistviisi. Sama nõudlikult, aga väga lohtudalt. Adeele ei hoia kunagi sõnu kokku, nii ka praegu — ta lühas lõppu veel pika «Uuuuut!»

Mis juhtus? Tulen, tulen...» Ludvig pani kühvli käest.

Teid kutsutakse telefonile,» teatas Adeele, ise parajalt põne-
dult «Vist Mari-Elts»

Ludvig lisas sammu.

Vaevalt kull, mis temal nii hadalist olla võib...»

Oh süski Mari-Elts, nutune ja ärev.

Isa, aita ometi... ma ei tea, mida teha...»

Mis juhtus?»

Oh, ma ei tea... Isa, ma olen nii hädas, ja ei oska enam midagi ette võtta...»

Rahune ja räägi selgesti, milles asi.»

Jah...» Mari-Elts nuuksatas. «Üks vasikas on surnud... mis küll saab? Miks ta ometi suri? Ja kaks väiksekest ei võta kuidagi jalgu alla... Eile polnud vigagi, olid nagu ikka... nad on muidugi kõik nõrgukesed, aga... Vaatavad mulle kurbade silmadega otsa, tõusta enam ei jaksa. Mis saab, isa? Ma ei suuda seda välja kannatada, nad kustuvad vägisi...»

Üks piimaga ollakse vist liialt kitsid?»

Mari-Elts nuttis nüüd lausa

Ma ei saa laudanaistest aru... Nad ei raatsi jah vasikatele piima anda, käsivad mudukui kõvasti veega lahjendada.»

Vasikas peab kahel esimesel elunädalal saama tingimata piima,» kinnitas Ludvig. «Alles siis veega lahjendatult, või...»

Jah, aga see piim, mis väsikatele tuleks anda, ei lähe neil valjalüpsi plaani kirja... eks käib rahakoti peale. Aga paljas vest ju ei toida!»

«Kas nad siis seda lihtsat tõde ei mõista, et poolnäljas vakatest ei tule eluilmaski tugevaid piimaandjaid?» imestas Ludvig. «Sinu juures üles kasvatatud loomad lahevad ja edaspidi neile suurde lauta tagasi.»

Mari-Elts ei osanud midagi öelda

«Oled sa karjarahvaga rääkinud, nõudnud?»

«Ei, ma pole nendega veel õieti tuttavgi. Ja nõuda ma julge, liiati veel ägedalt või kurjaga. Ma ei osanud täpselt seletada, sa said minust valesti aru. Iga nad lausa ei keeldu aga piima on üldse kole vähe ja... oh, ma ei oska... suuda... Jumal küll, kui masendav oli täna hommikul näinud vasikat... missugune õnnetus...»

«Ära nuta, tüdruk. Oled laudas liiga vähe töötanud, halba asjadega harjumata.»

«Kas sellega saab harjuda, et vaesed väikesed loomad minema saamatuse tõttu surevad?»

«Pole sul vaja ennast süüdistada, siin on hoopis muud põhjused,» püüdis Ludvig rahustada.

«Ükskõik, aga mina olen see, kes neid aitama peab! Ainult seisan nende juures, silitan... ja nutan.»

«Kulla laps... Kust sa räägid?»

«Kontorist.»

«Mis Kustas arvab?»

«Teda pole, ta läks täna varahommikul Paidesse. Vist sa saad seal mootorratta osta.» Mari-Elts püüdis end kokku võtta. «Iga aita mind ometi — homme hommikuks on ka need kaks vasikat surnud, kui nad kohe abi ei saa... Isa?»

«Ma ei oska sulle praegu muud soovitada, kui et neile on kõige väetimatele peaksid andma toorest muna. Klopi tilga peale, maga segi, nad joovad seda hea meelega. Jookse või küla ringi peale, kellelgi ikka mõni muna on.»

«Toorest muna?»

«Nimelt. Ja lüpsinaistega räägi tõsine jutt, kohe täna. Nõu nagu praegu minuga.»

«Jah.»

«Suurematele vasikatele lössi jka jätkub?»

«Enamvähem... Aitäh, isa. Lahen ruttu mune ootama. Kui sul vähegi võimalik on, tule mind vaatama. Õigtemini on vaikesi loomi. Sõota on piimakarjal nii vane, et muna küll ei oska arvata, kuidas me laudarahvaga kevadeni välja saame. Ehk oskad sina nõu anda? Meil pole ju zootehnikut ega loomiarsti... üldse mitte midagi...»

«Suurematele vasikatele on vaja iga päev anda natuke korralikku heina, nad hakkavad seda isukalt näksima. Koresööt on looma tervisele hädavajalik, paneb seedimiseaparaadi maast madalast õigesti käima.»

«Heina ju ei ole, kuulsid! Mitte kui midagi ei ole... Kohutav! Usu, isa...»

Kulla laps, ara pahanda, aga mina ei usu. Et on väga napilt, päris näljaratsioon, seda usun — aga et üldse pole? Kustas teab olukorda, tema kindlasti ei istu käed rüpes.»

Iga temagi võimatut teha suuda, puudus vaatab sisse aknast ja aknast. Mina küll kardan, et enne kevadet jääme paris nälga, mine või õlgkatuste kallale... laudas sellest juba räägigi. Aga õled pole ju ometi toit...?»

Ludvig kaalus viivu.

Ka kõige hullemast olukorrast leitakse väljapääs. Tulen nüpea, kui võimalik. Ja ära unusta — pea hoia püsti ja nägu olgu rõõmus. Loomad tunnevad, kui inimene mures ja nutune on, pole mõtet neid vaesekesi ärevile ajada, neil niigi paha.»

«Aitäh sulle, isa... kui hea, et sa mul olemas oled!» Mari-Elts haales kumas soojust, mis isegi läbi telefoni plekise kõla Ludvigile hinge hakkas.

«Ole tubli...»

Mõlemad vaikisid, ja kohe küsis keskjaama näitsik oma ametlikus, jäigas kiirkõnes: «Räägite? Räägite? Lahutan.» Kõigestaski.

Tule juba täna, kohe,» sosistas Mari-Elts, ehkki teadis, et isa teda enam ei kuule. «Tule ometi, aita...»

Juba mõnda päeva pilgutab märtsipäike üsna kelmikalt silma, loodudel võimutses aga talv. Lumi oli küll hallikas, laiguti kutsjaks vajunud, teisal urbne, ent üksnes mõni harv mullatükk suutis turja mustendama tõugata.

Põldudevahelisel kitsal, jääkonarustega kaetud teel sõitis ettevaatlikult Kustas Lokk. Alles paari päeva eest oli ta mootorratta ostnud, nüüd tuli sellega harjuda. Viimati oli ta taoline riistapuu selga istunud poisiohtu noorukina, kuid sõidu-praktika jäi tookord õige napiks, kuna ratas oli sõbra oma ja seda sai proovida vaid mõnel harval korral.

Pole vigagi, edeneb üle ootuste. Tähtis, et haige põlv sõita

laseb, ei teegi eriti valu. Parema meelega oleks muidugi tahtnud külghorviga ratast, marka tugevamat, aga hinnavahe on sedavõrd suur, et hoiukassasse poleks peaaegu midagi alla jäänud.

Mootor turtsatas pahuralt ja näis, et jääb pauselt vahele, aga peale paarikordset tüdinud kõhatamist hakkas siiski ühelaselt pörisema. «NSU», kõhnukese kubatuuriga, oletatavasti kõvasti näguripaevi näinud ja õige eakas, oli kahjuks töö nõrgavõitu. Ega ei kavatse sellega teab mis kõrgeid mägesid ületama hakata või teda raskes sügavas poris sõitma sundida, kuid edaspidi on siiski vaja muretseda kopsakam sõiduriist.

Tee viis künkaharjale. Päikesesoe lõunapoolne kallas rohelisest ettevaatlikult, pisut kutsuvaltki.

Kustas peatus, seadis ratta valgetüvelise suure kase naja ja jäi eredas valguses silmi vidutades kaugusse vaatama. Ohtu hõljus kevade ainukordset hõngu. Jah, varsti on lumi läinud ja põllud näitavad kätte oma näo. Sellele, kes vaadata oskab, jutustavad nad avameelselt, midagi varjamata. Maamees mõtab nende sõnatut kevadejuttu, oskab järgida salamisi ante soovitusi — loomulikult kui see vähegi võimalik on.

Kuid tema, hiljutine linnamees?

Suhteliselt lühiajaline traktorijaamas töötamine ei andnud põllumehe tarkusi kuigivõrd juurde. Enne seda oli ta juba jaoks esmatähts hoopis kivimurru. Sellel pole aga tumeid loomade ega viikandava maista mulaga midagi ühist. Ta on seal vana kahtluda kalvakooldi, valuta ta sadant seemnevilja nappide varude ja väetise puudumise pärast ega karta, kui lootusetult räsituna talve käest pääsenud rukkioras selle vaataab. Jah, neil aastail polnud vähimatki põhjust narvitse, kuidas loomad ületalve elus hoida ja kas jõuab neile järele suvel piisavalt sööta varuda.

Mehed tegid kivimurru päevast päeva oma ränka, kindla kätte õpitud tööd. Nendele polnud kunagi vaja sõna järele saada ega meelde tuletada, et iga päev tuleb väljas olla; nemad kartsid tööl käske ja korraldusi ootamata. Olid kohal juba vana hommikul, täpselt õigel ajal ja haruharva juhtus, et mõni mees jäi haiguse pärast tulemata. Umberringi kõmisesid kivipuud ja võimsad saed, kaikus raiumine ja murisesid suured lihvimismasinad. Tolm, imepeenike ja helehall, pugest kõikjale, kuus lahutamatu kivimurrujuurde.

Traktorijaamas oli lugu sootuks teine, seal tuli muudistada keset maaharimist ja külvi, heinategu ja viljakoristust, kartu

otumist ja söödajuurikate ülesrebimist. Tõsist võitlust sai peetud kividega, mis igaks uueks kevadeks pöörase järjekindlusega mullapõuest välja pugesid — ja sai ärevil oldud pehmele hektarite pärast. Tõepoolest, Linnupettel oli ta nailiselt nii maamehe kombel tuhande põllumurega tihedalt seotud, et ometi sai vaadatud kõigele üksnes traktorijaama direktori pilguga, mitmeti kahjuks vägagi pealiskaudselt.

Mida toob esimene kevad uues ametis? Kuidas üldse toime tulla, kui juba praegu on ridamisi nii lootusetult keerukaid loomusi, et neile kuidagi ei oska vastust nuputada?

Meele teeb haigeks, et söödavarud on täiesti lõpukorral, traktorijaama pääsemiseni läheb aga veel oma paar kuud, sedagi varajase, hea kevade korral. Alles nüüd taipas ta masendava selgusega, mida tähendab elatussööda miinimum. Elatussööd on juba niigi napimast napim toiduvaru, üksnes hinge sees hoidmiseks. Aga elatussööda miinimum? Lausa nälga, ei muud. Lõunanaised teevad valusat nalja, et nendel on elu imekerge, need kohe puhkavad. Heina ette andmise? Selle mõne kurva kuu pärast ei võeta enam hangugi pihku. Jõusööd? Seda imet tola ettevaatlikult ainult näputäie kaupa, vaeva ei mingit. Ja lipsamine jääb iseenesest ära, kuna lehmadel ei tule ilma ninaeseta millegipärast mõttessegi piima anda. Mis seal piimast tarkida, loomad ei suuda enam jalulgi seista. Veel nädal-paar, ja lehmad peavad elama ainult õhust, põhust ja veest — kuid pihku on haledalt vähe, nii et...

Pöögimisperioodi kõrgpunkt on kätte jõudmas, aga paljudest juba nälginud loomade järglastest ellu? Mari-Eitsyl on silmad kargeli nutused, ta loeb lõpnud vasikad enese süüks.

Põllubrigadirid kurdavad, et maa on välja kurnatud — väetist jagatakse majanditele peaaegu et grammikaaluga ja sõnnikut ei jatku hoopiski. Seda ei saagi olla, kui laudas ninaesist pole...

Kolhoosil on aga uhke, paljuütlev nimi — «Sotsialismi Võit». Kes küll selle välja mõtles? Kindel, et keegi irvhammas. Naeruvärne... või hoopiski nutuvärne? Peab hullupööra vaeva murena, ülejõu rabelema, et madalseisust natukenegi kõrgele tõusta. Palju selleks aega kulub, kui ilmatupikk rida haid labkeid suvesid? Mitme aastaringi võrra ollakse selleks ajaks vananenud? Kas üldse suudetakse kunagi haljale oksale jõuda? Vist mitte. Aga rügama peab, muidu lõpeb elu.

Kohe ründavad kevadtööd — tuhatnelja, üks pakilisem kui tõe. Kust ammutada tarkust, ettenägelikkust, jõudu? Mil moel

hankida maamehe põliseid teadmisi, oskust põlluserval seistes eksimatult tunnetada, mida maa sulle kõneleb...?

Kuidas tohtis ta enesekindlalt kinnitada, et esimehe töö toime tuleb? Seda tunnistas endale küll, et traktorijaama direktori amet käis ülejo, pealegi segasid ebaloogilised seadused ja kogu süsteemi vale aluspõhi. Aga on siis kolhoosi esimehe kohustused kergemad, lihtsamad, vastutus väiksem? Kas esimees tohib olla vähem arukas, kesisemate võimetega kui traktorijaama direktor? Häbi, kuid just nii sai arvatud. Ei olnud jah direktori amet päris kontimööda, heakene küll — eks andke mulle võimalikult räbal kolhoos, selle tõstan mängides jalgele. Avantürism!

Kurjad mõtted ja teravad kahtlused siia-sinna heitlemas, seisis Kustas mõnda aega päikesesoojal künkal raagus kase all. Ajas siis äkki selja sirgu, sügav pahameelekurd kulmude vahel. Pole veel esimehe tööga õieti alustanudki, aga juba kõhklen ja närvitsen, kas jaks vastu peab, kas ikka mõistan sügavuti uusi kohustusi ja vastutust. Ometi olin veel poole aasta eest veendunud, et tragidust ja jõudu jätkub päris elu lõpuni välja. Lõpp, kuhu see hakkaja mees kadus?

Kustas tonksas porise saapakontsaga vastu kivi.

Kas on mõtet endale etteheiteid teha? Elu näitas tuliteravaid hambaid. Julmalt, halastamatult. Uskumatu õelusega, nagu tahtes kadedalt kätte maksta õnne eest, mida Mari-Elts ta ellu tõi.

Mari-Elts — ja õnn...?

Kõrvetav kirvendus hakkas jälle kõrgemale kerkima, aga Kustas surus selle otsustavalt tagasi. Aitab, lõputult ei toh morne mõtteid heietada; valuga harjumiseks, pettusega kohtumiseks on raisatud juba küllalt palju kallist aega.

Raisatud? küsis Kustas endalt ja vastas kohe jah, nimelt raisatud. Vahepeased kuud suurest onnetusest tänaseni on mööda libisenud otsekui unenägu, mõrudad okkad igal ainsamalgi päeval hinge torkimas. Viimasel ajal, tõsi küll, veidi vähem, ja Mari-Eltsuga suudab ta olla peaaegu samasugune kui varem — hooti aga kipuvad ahastuselained vägisi peal kohal kokku mühama. Aitab! Ränkadele katsumustele tuleb sarved vastu lüüa, neid rünnata — muidu lohised tahtjõuetult allamäge. Võta erinast kokku, vennas!

Kustas käivitas mootorratta. Peab kiirustama, kontoris on ühe tingimata hulk pabereid läbi uurida ja homseks mõndagi loode seada.

Praegu viis tee Hamba-peresse. Robert Hammas on siin- ja seal ainus oskaja mees, kes ahjude, pliitide ja muude tulekütetega kenasti toime tuleb, ka kõige umbunuma lõõri tõmmata oskab meelitada. Söödaköögis on vist suitsutoe sisse varbunud, igatahes sigadele kartulite aurutamine kipub rohke toidu suitsutamiseks, tõmme liigub praegu et tagurpidi. Teistel olid viimastel päevadel silmad suitsuvingust päris punased ja vesised, eile läks jutt eriti pahuraks. Üks tragi õnnapapi püüdis äpardusest jagu saada, aga talitajate üllemist mõnda laks asi veelgi kehvemaks. Paks tumehall suitsukangas tõmbab söödaruumist vägisi sigade juurde, paneb loomadki tõkestama. Kas siis sedaviisi saab...?

Hamba-pere elupaik Hallajõe kauges käärus, Sabata külas, kus kõigist eemal, sõna saata pole kellegagi. Traktorijaama ei olnuks lihtne — ütle ainult Antole, et poitsepp-meistrit ei lasti vaja, ja Robert tuleb järgmisel hommikul kohale. Antole laagu Karlale, kes elab sealsamas Sabatal, kivi-õu eemal. Ehk Jull Kirsile, teiselt poolt naabrile. Kustas, kuidas neid elu ka edeneb?

Lihe enam kuigi laua, ja nad on oma traktoritega kõik «Sotsialismi Võidus», lisaks Nurmela. Praegu nokitsatakse masinate kallal veel viimast, ja küllap oodatakse väljasõdu.

Kevadine väljasõit?

Traktorijaama rahvale on see pidulik sündmus, eriti direktorile. Meeste laialisaatmine teeb südame hellaks, meele pisut mokraski. On tunne, nagu läheksid nad kuhugi kaugemale ja et neid näeb uuesti alles väga pika aja pärast, hilissügisel. Ometi mahub selle vahe sisse sagedasi kohtumisi, kurje pahandusi, õnne ja puuduvaid tagavaraosi, igasugu viperusi ja oien- s, joomapäevigi. Ja siiski ei võta ka kõige selle võim- talva etteteadmise kevadist väljasõitu sugugi vähem pidulikuks. Tänavu saadab mehed teele Vello Kask, uus direk- tor.

Möödunu tagaigatsemine? Parem tähelepanelik olla, jämedad muun- juured vonklevad kui muinasjutuhiiglaste kasivarred siin-

seal ootamatult üle kitsukese tee — sõiduoskus aga pole kuta...

Ei tea, kas leiab Hamba Roberti üldse kodunt kätte? Põllu töölistel on praegu veidi vabam, aga see mees ei raiska aega vedelemise peale, tema laob arvatavasti kusagil mõnda kavalat kaminat või teeb head ahju, parandab pliiti või meisterdab uut korraliku tõmbega korstent — pere ju vägagi suur, normipäevast eest saab kolhoosist aga nii näruselt vähe, et sellega küll midagi kuidagi ära ei ela.

Kustas lisas pahuralt gaasi. Mõtled kellele või millele tahes, ikka jõuad sinna välja, et elu kolhoosis on raske, lootusetult vilets ja vaene. Mil moel asju soodsamaks suunata, midagi toekamat saavutada?

Tee keeras alla, viis päris kaldaservale ja tegi nüüd jõesangiga truult kaasa viimase kui käänaku. Hallajõgi oli karm vooluga, väga külma veega. Kalda ääres oli kohati veel jääd, keskel aga näitas laincharjakesi vaba vesi. Jääkamakad sõitsid lustakalt allavoolu, kuhjusid aeg-ajalt, kantisid roomsalt teravaid nurki ja näis, et jäävadki siiasamasse hülpima. Aga ei, varakevadisel vilgas jõgi oli neist tugevam, võttis jonnakalt kraest, haaras kindlalt kaasa.

Nüüd viis tee uuesti üles, kõrgele kaldapealsele. Varsti peak vist kohale jõudma?

Jah, juba paistiski all Hamba-pere seitsmesopiline, veidra võitu eluase. Kustas jättis ratta järsakuservale, laskus püstakalt rada pidi alla.

Valitses vaikus, ukseid-aknad olid suletud. Ega nii jahedalt ilmaga peagi aknad valla olema, küllap keegi ikka majas on vähemalt pereema Kati on hommikuselt laudatöölt tagasi.

Uksele tuli Anto.

«Oled keset kallist tööpäeva kodus?» imestas Kustas. Ta märkas alles nüüd, et poisi vasaku käe põial ja esimene sõrm olid paksult sidemes, mõlemil otsad läblimbunud verest puna kaspruunid, peaaegu mustjad.

«Onnetus?»

«Tühine.»

«Ei näe just selle järele välja? Millal juhtus?»

«Üleeile. Jäin rumalalt sõrmipidi mootori ja raami vahele. Vajus kiiremini peale, kui oskasin arvata.» Anto lõi käega. «Viha teeb, aga pole parata. Mul õnneks remont äsna lõpu korral, pahandus pole kuigi suur. Ja pealegi vasak käsi, lahene juba homme-ülehomme jälle töökotta, nokitsen võin hea käega.

Aga leiab? Sõidate lusti? Kontoris istumine tüütas ära?»

Sõidan asja pärast. On su taat kodus?»

«Pole siin ainsatki hinge peale minu. Lapsed on koolis, ema memme läksid alevisse. Taadil on sealt ühe uhke kamina ostu tasu saada, memm aga lubas rahale poodides otsemaid lõpu peale teha. Kahju, et nad just täna läksid! Memm oleks võinud head vaarikateed või muud suupärast... Aga tege- skult oskan ju mina ise kah päris korraliku joogipoolise val- mistada, meisterdada. Palun, tulge sisse!»

Kustas astus poisi kannul majja. Ukse kõrval seina najal sei- tis uhmus jalgratas ja Anto silmitses seda nii paljuütleva pil- gul, et Kustas lausa pidi küsima, kelle oma nii kena sõiduriist

Minu,» vastas Anto ja püüdis võimalikult ükskõikset nägu teha, omal silmad säramas. «Äge värk, eks ju?»

Vaga ilus ratas,» kinnitas Kustas.

Ostsin oma teenitud raha eest, töötamineku peale kulub mõned imelikult vähe aega... Aga jah, teen kohe tule pliidi alla, ajan vee keema.»

«Aga, teed joome teine kord.»

«Tõesti on nii kole vähe aega?» imestas poiss. «Tulite maha taha nagu tule tooma?»

«Praegu. Utle oma taadile, et leidku kuidagiviisi aega ja helku Sorguta sigala söödaköögi suur kolle korda. Olgu mees, meil viimane häda käes.»

«B täpselt edasi antud. Minu teada pole tal praegu kelle- lgi kindlalt kokku lepitud, nii et küllap ta on homme vara- lult kohal. Aga natukeseks võiks ikkagi pausi võtta...»

«Hea küll, aitäh.» Kustas istus suure ümmarguse laua äärde. «Kuidas läheb?»

«Oh, mis seal ikka... Veebruari lõpul tegin eksami ära, paberid taskus. Traktor määrati ka, «DT»-54. Ma veel täpselt ei tea, kelle brigaadi mind pannakse, aga ma...»

«Jah?»

Rääkisin, et... hm, direktor Kasega...» Anto takerdus järele.

«Ja mida ta sulle ütles?»

«Ma ei oska kuidagi harjuda, et teie meil enam direktor ei ole. Kask on asjalik mees, aga... Uhesõnaga, ma palusin, et saaksin «Sotsialismi Võidu» brigaadi. Ega teil ometi selle vastu midagi pole?»

Loomulikult mitte. Mul on hea meel.»

«Vahva!» Anto heitis Kustasele areldi pilgu. «Aga teie ise kuidas teil läheb? Elu on vist üsna keeruline?»

«Jah,» tunnistas Kustas, «väga.»

Tükk aega valitses vaikus.

«Mis traktorijaamas uudist?» päris Kustas äkki nii soojalt huviga, nagu küsiks teateid mõne õige lähedase inimese elu-olukohast.

«Erilisi uudiseid ei tea olema. Ega meil suurt kiita pole. Vist ei saagi kõik korras olla, eks? Ei möödu päevagi, kui keegi koledat kombel ei vannuks...»

«Tagavaraosad?»

«Jah. Minu teada ei ole neid kunagi olnud, pole praegusel momendil ega saa olema isegi vist siis, kui minul juba hall habe ees ori.»

«Kulla sõber, sinnamaani kulub äraarvamata palju aega... Loodan, et asi laheneb siiski märksa kiiremini.»

«Jah, eks mina ka, aga ega meil sihukesi hästi arvajaid kuigi palju pole. Mehed on tülpinud, ja õigusega. Elu näitab, et aastast aastasse jookstakse peaga nagu vastu paksu kivimüüri...»

Kustas oli traktorijaamast ära vaid napilt kolm kuud, aga juba tundus, et vahepealne aeg on aastatega mööda. Vaevaõnne igatsus meeste järele, koguni nende kõige viinamajamatega võiks kokku saada. Mõnus oleks minna uude töökotta, uurida silakraana sujuvat liikumist, silitada peoga üle radiaatorite soojust õhkuvate ribide. Tunda mõnu asjalikust keevituse särast, mõnusast määrdeõlide hõngust ja ventilaatorite meeldivast mühinast.

«Kuidas uus direktor hakkama saab?» päris Kustas

«Ei oska öelda. Rääkisin temaga see ainus kord, paar sõna. Ta on kole vähese jutuga. Arvan, et kurjapoolne mees. Konnaringi, kulmud aina kortsus, ilme pahur.»

«Ei, Anto, sa eksid. Vello Kask on oma põhiloomult sõbralik ja lustakaski. Aga muresid on tal liiga palju, ja see muudab ka lõbusa inimese morniks.»

Anto ohkas ja lisas elutargalt:

«Jah, kes meist ilma muredeta läbi saab... Mina pole ka kunagi rõõmus.»

«Tohoh? Tõdsepa käe all õppisid sedavõrd palju kasulikkust, et tööasjad — ma mõtlen remont ja muu — peaks minema sul viperusteta.»

«Sellega on jah kõik korras — ainult et olin rumalalt hoolitu ja sõrmedega juhtus õnnetus. Aga...»

«Ainult aru, mis sind vaevab. Mõgrik, tõsi?»

«Tema jah. Ma ei suuda veel ikka leppida, et mees, kes minu vanemate hukkumises on otsene süüdlane ja seda mulle nii tihelt kinnitas, elab karistamatult edasi. Miks ei käi kellegi temast jõud üle? Tuleb välja, et seadused on imelikult mehed ja nende täideviijad uskumatult nõrgad, rumaladki.»

«Ja, nii hull see asi ei ole. Aga esineb olukordi, kus...»

«Tean, tean,» segas Anto ägedalt vahele. «Nüüd tuleb jälle see tuhat korda kuulnud jutt süütõendite puudumise kohta. Ma olen ausalt — ma pole enda peale sugugi kindel, et kui selle mõeldud mõrvariga kusagil kokku saan, siis ma... Õnneks pole ta mulle vahepeal silma alla sattunud.»

Sel kombel ei tohi sa isegi mõelda, poiss,» kurjustas Kustas.

«Andsid sõna, et omapead midagi ei tee. Tunnen, sa oled kindlalt otsustanud lubadust pidada. On nii?»

Anto vaikis tükk aega.

«On muidugi...»

«Ussu, ajapikku läheb sul kergemaks. Ja varem-hiljem teeb Mõgrik kindlasti mingi vea, reedab end. Karistus tuleb loomulikult.»

«Võite?»

«Olen selles veendunud.»

«Ülekohtune, et niisugune jõhkard elab lähedat ja mõnusat elu, ei tee töödki.»

«Kuidas sellest aru saada? Ta on tallimees.»

«Eks teie meelest rabab vahetpidamata hõimlikust õhtuni, mil et pea märg?» Anto vaatas Kustasele päris imestunult otsa. «Seda ma küll poleks osanud arvata, et teie loete logelemist raamat. Tallimeestel on meie kolhoosis kindla peale kõige kergem amet, päevas ainult paar tundi tegemist, kui sedagi — aga voli ja võimu küllaga. Ja priskeit normipäevi. Meie taat ütles ükspäev torises, et turskeid mehi lastakse looderdada. Kõik andis selle hea ameti ju rohkem kui tosinale inimesele, eks?»

Kustas noogutas. Tallimehi on «Sotsialismi Võidus» terve neli neliteist — tähendab neliteist täies jõus tööinimest ei ole kuigivõrd rakendatud? Imelikul kombel pole ta sellele nagu mõeldagi osanud. Ja tallimehe töö on tõepoolest lihtne — hommikul anna hobused välja ja õhtul võta vastu; jootmise-söötmise peale ei kulu aega kuigivõrd.

Kustas kordas endamisi: jootne-söölmine Söölmine Piimakarja ja noorloomade jaoks pühitakse praegu küünlina kadest viimaseid kõrsi ja pepri kokku, tallimeestel on aga head kuiva heina süle ja seljaga tõsta, hargigä söimeses vinnata; paberitest näha, et isegi kaeru sai neile antud. Miski on nagu paigast ära...? Ei, pigem hakkas tasahilju kumama ootamatu võimalus, millele ei osanud esimese korraga nimegi anda ega seda päris lõpuni valmis mõelda.

«Viist pahandasite?»

«Vastupidi. Ole meheks, andsid mulle huvitava mõtteotsa pihku.»

«Jah? Tahaksin teid kangesti aidata,» sõnas Anto õhinal «Olen palju tänu võlga.»

«Aitäh, sõber. Võlgu pole sa mulle loomulikult midagi, aga aidata tahtmise mõte on ilus ja omal kohal. Oled tubli.»

Anto punastas heameelest, vaatas Kustast imetlusega.

«Mõtlen teile sageli. Teile ja Mari-Eltsule.»

Kustas ootas vaikides, mis nüüd tuleb.

«Olen rõõmus, et teil naisega nii ütlemata vägevalt vedas, kiitis Anto siiralt. «Mõni teine tema asemel, niisugune erakordne selt ilus ja isa-ema poolt kangesti ära hoidatud, oleks kindla peale käega löönud ega sellesse õudsel vietsasse kolhoosi üldse mitte...» Poiss vaikis kohmetult.

«Jätka, kuulan huviga.»

«Ma poleks vist pidanud ütleva, et lootusetult räbalasse kolhoosi,» vabandas Anto, «aga...»

«Nii see on, mis parata.»

«Jah. Tema tuli teiega kaasa, Linnupettele jäi maha uhke korter, mõnus ja kerge elu... Ta on vapper, tõsi?»

Kustas ohkas.

«Sul on õigus, Mari-Elts on jah omal kombel vapper.»

«Memm ükspäev raakis, et Mari-Elts pidi koguni vasikalaudada töötama? Mina ei jõudnud ära imestada, minu meelest on ta selle töö jaoks küll liiga peen ja ilus.»

«On sul aga veidrad arusaamad,» muigas Kustas. «Ega muu mure ilu ei kao kunagi, kui ta ka rasket või ebameeldivat teed teeb. Minu meelest muutub nagu inimese sehest veel kaunimaks.»

«Imelik, ma ei osanud sedapidi üldse vaadata.» Anto pilgust libises läbi unistav virvendus. «Mä muidugi ei tõi aimata mismoodi minul elu võib minna — aga küll tahaksin endale täpselt niisugust naist nagu teil on. Et ta oleks sama ilu

ku Mari-Elts, ja sama hea. Sama tubli ja töökas kui tema. Ise niisugust kahjuks pole... ja mina ei ole sellist naist varem teeninud.»

«Naist ei saa keegi ära teenida selle sõna otseses mõttes.» Kustas kergitas kulme. «On sul mõni kena neiu silmapiiril?»

«Li ole, eil!» Anto punastas ootamatust pärimisest ja oli seejuures nii üdini kohkunud, et Kustas suutis vaevu tõsiselt rääkida.

«Mina ei võta üldse kunagi naist,» jätkas Anto veendunult. «Ma mul viga elada, memm hoolitseb paremini kui ükskõik milline naine... Ma ei saa aru, kuidas teil jutt üldse sinna-kuuli keeras.»

«Ilu paneb õigel ajal kõik kenasti paika,» sõnas Kustas. «Küll näed! Ainult et püüa pea hästi selge hoida, siis teed kindlasti õige valiku.»

«Ei, mulle tüdrukud üldse ei meeldi,» vaidles Anto ägedalt, «pole kunagi meeldinud...» Ta vaikis vilvu, pilgutas tihti silmi nagu midagi meenutades, naeratas. «Kui päris aus olla... tunnistan üles, üksvahe meeldis Mari-Elts mulle küll jubedalt. Kooliajal. Aga ta oli liiga vana! Ja nüüd tulite teie, otsite ta omale. Targasti tehtud, pole midagi öelda! Teil oli pea küll täiesti selge, tõsi?»

Kustas jäi vastuse võlgu. Kerge on soovitada, et pea tuleb selge hoida. Ometi tuiskas tal enesel juba Mari-Eltsuga esimese kohtumise järel, mitte üksi pea, vaid kogu elu õnnelikult segi. Õnnelikult?

Jah, väga. Esialgu.

Kolmas peatükk

Vallatu märtsipäike oli tubljusti sulatanud, õhtu eel aga taga-nes päevasoo rutates mitu kraadi alla nulli ja tee muutus porgulibedaks. Anto ei kuulanud hästi rooli, piduri vajutamist oli targem hoiduda. Paaril korral tekkis kiillasjäl vastik külghibisemine, ja muidugi just siis, kui mõni vastutulija parajalt lähedale jõudis. Kokkupõrked jäid üle noatera toimumata. Pidin ma üldse maanteele tormama, manas Sandy endamisi. Ja tundis, et südame niigi ülemäära kiire põksumine ägenes

veelgi. Peale riskiolukorda kestis tal ebameeldiv erutusseisund alati tükk aega. Mida suurem oli olnud õnnekombel möödunud oht, seda kauem värisesid käed ja koguni jalad — vastikult, väärikust alandavalt.

Sandy vandus oma nõrku närve. Ta on ilmselt nii kodeeritud, et ei suuda taluda äkilist, suur pinget. Tema jaoks sobib vaikne, harmooniline, erutuseta elu. Ainult niisugune, ei miski muu.

Mida oli saatnud talle seni pakkunud? Kas iseloomule ja organismi piiratud jõuvarudest tingitud hädavajadusele vastavalt tõepoolest ainult kaunist ja rahulikku?

Oh ei. Selleasemel, et udusulis noorukina Sabata külas ema-isa seljataga oodata sõjamürina vaibumist, tulid rängad seiklused — saksa munder selga, kodunt kaugemale, masendavad kuud Heidelaagris... Huh, sellele kõigele ei taha mõeldagi!

Hämarus.

Sandy süütas tuled ja heitis pilgu nii kaugemale ette kui kaunistvõitu tee lubas. Vaatas koguni kaugemale, üle küngaste ja metsatukkade. Linnupettele on veel huik maad, aga seal kusagil on kodu...

Ta oli varemgi tajunud, et kui ebakõlad ja mustad mured kipuvad teda maadligi rutjuma, tõmbab vastupanumatult isa-ema juurde Sabatale, igivanasse tarre. Uksnes seal tunneb ta end kaitstuna, vaid seal kaob pinge ja hirm.

Tavaliselt pakkus autosõit talle rõõmu, tekitas heaolutunde. Küllap seetõttu ta Rolandilt täna masinat paluski, koguni kaheks päevaks. Närvitses, et viimaks kavatses Roland ka ise Linnupettele sõita — siis oleks pool mõnu paratamatult olemata jäänud. Ei, õnneks pidid tont teab mis kokkulepped võttes ülesanded mitu päeva järjest kukil kükitama, ja nii istuski ta ihuüksinda autos, rool käte vahel, nagu oli soovinud.

Heameelt see talle siiski eriti ei pakkunud, vähemalt loodetud määral mitte. Mõtted kippusid kihutama suvekuumal Rootsimaale, siis uuesti tuhatnelja tagasi tänasesse, koguni hommikesse, ja ebamäärane rahutus vaid süvenes.

Kummaline, kuidas mõned telefonis kuulnud sõbralikud sõnad võivad ärevile ajada!

«...härra Lange-Paaver saadab südamlikke tervitusi...»

Helistaja katkestas kohe ühenduse, ei lausunud ehta kohta midagi. Kes ta oli? Milleks anonüümsus?

Pole mõtet juurelda, küll tervituste saatja oskas vahendada jaks valida usaldatava isiku, kes teate korrektselt edasi annab.

Teale? Jah, selle paljukasutatud tavasoovi sees peitub tege-likult tähtis sõnum, kindel. On ilmselt õhutamise tagajärjekaudsele legutsemisele ja meeldetuletusele, et Stockholmis sai antud sõltumatu lubadus. Peamine aga — sõbralikku võltsrühasse on peidetud terav etteheide. Härra Karl Lange-Paaver pole temaga rahul, ja tal on pahameeleks õigus.

«...» võtaks, kurv on ohtlikult lähedal! Neetud...

«...» hilineb kiiruse mahavõtmisega. Kuigi teadis, et järsk pidurdamine jäisel teel on kurjast, ei suutnud ta hoiduda pedaalile vajutamast. Auto oli temast tugevasti üle, tegutses omalahksi ja Sandy tajus alandavat abistust. Ta ei osanud muud teha kui hoidis kramplikult roolist.

Auto pööras külje ette ja lohises hea tüki maad. Sai mil-lestki seletamatust nagu hoogu juurde, tormas kurvist läbi ja keldas teelt välja. Rappumine oli sedavõrd tugev, et Sandy tõus pea paar korda õige valusalt vastu lage. Önn, et polnud moanteekraavi, kiviaeda, posti ega puud — oli vaid külmutatud, mattaline karjamaaserv.

Mootor turtisatas pahaselt korda paar ja suri välja.

Sandy vajus mööda selga alla higinire, külm ja ebameeldiv. Lühikese viivu vältel tohtuks lahvanud hirm koondus vastikuks võbinaks, mis haaras kogu keha. Kas ainuüksi Lange-Paaveri nimi viib sedavõrd närvi, et sõida end või puruks?

Ta loetas pea kätele. Pidin ma sinna neetud reisile üldse tungima, kahetses ta mornilt. Mida see andis peale äreva unust?

Ta naeratas virilalt. Oli ju siiski järetult huvitav, põnevgi. Ilusal jõukal Rootsimaal järgnes üks väike ime teisele, kõike ei osanud esimese hooga nagu tõeks uskudagi. Kaunis loodus, puhtad linnad ja asulad, uhked ärid, kirevad kaubad, rikkalik jõukus... Sihvakad, saledad põhjamaalased, naiste silmad on kummaliselt suured ja kõnekad. Lisaks veel hõlpsamatu intiimne mälestus, eemaletõukavalt meeldiv, üht-ajaga peletav ja ligitõmbav. Sellist pöörast kiresööstu nagu meil Kristaga kogevad oma elus väga vähesed, kui üldse. Toimimise oli kaugelt üle mehevõimete piiri, kestis meeletus äge-likes seletamatult pikka aega ja tundus tagantjärele vaata et

«...»

Krista? Toimis ta ikka õigesti, et niisuguse kuumkõrvetava keelitusel jäise eiga vastas? Teda oodanud Rootsis ju nagu muinasjutus...

Lahenev auto aeglustas sõitu, peatus. Juht tõukas ukse lahti.

«On abi vaja?» hõikas ta ja pidi juba väljuma, kuid Sandy viipas rahustavalt.

«Täna, kõik on korras. Olge ettevaatlik, kurv on pagana libel!»

Võõras sõitis edasi.

Peaks käivitama, tagasi teele manööverdama, mõtles Sandy loult, kuid jäi tegevusetult paigale. Ta nõjatus lõdvalt seljatoele, hingas sügavalt. Käed värisesid ikka veel, jalaalundid tundusid pehmed, tuimad. Ei juhtunud midagi erilist, tühine teelt väljasõit, püüdis ta end rahustada.

Teelt väljasõit? Kas pole ta mitmes mõttes teelt välja sõitnud?

Krista oli möödunud seiklus, olgugi ülimalt erootiline. Jah, sedavõrd eriskummaline, et teda meenutades tekib sageli lausa v. lupiiril liikuv erutus, paheline igatsus. Ent kõik see on tühine, ebatähtis.

Aga mis tühine ei ole, küsis Sandy endalt, kuigi vastust lasti teadis. Ülitähtis oli kohtumine Karl Lange-Paaveriga — sisukas, huvitav. Ja koormav. Rahulikust, lõbusast tundesist kasvas vilja tõsine kohustus, mis järjest nõudlikumalt sõltumatuselisele koputas. Saadud ülesanne on oma eba-konkreetsuses hulga keerukam kui esialgses tuhinas paistis. Oleks vist pidanud keelduma... Aga härra Lange-Paaver oskaskelise panna isamaa-armastuse valusõrnod akordid, õhutas lõkkele niigi piinava vabaduseiha, kergitas kodu-Eestis lõplikult tabuks kuulutatud unistustelt ja mälestustelt lootusetuse kanga. Ükski tõeline eestlane ei tohi enam olla passiivne!

Loengutel on liigutav näha noorte inimeste avalaid nägusid, nad haaravad ta sõnu lennult, need jõuavad päralt, kinnistuvad. On ta ütlemised ikka nii väärtuslikud ja sisukad, nagu seda soovib härra Lange-Paaver? Stockholmis sai teatatud, et edasine tegevus oleks põhjalikult läbi mõeldud — tuleb kasutada oma pedagoogi privileegi ja tegutseda tagajärjekalt, sügavuti, julgelt. On ta seda aktiivselt teinud?

Vist väheviitu

Vist? Nimelt, sest taolise ülesande puhul ei saa hindamiseks joont maha tõmmata ega sammu pikust või hüppe. August konkreetselt mõtta. Tahan läbi, lühidalt on siiski saavutatud?

Iseseisev tegevus peab mõtet peabust maagial... on selgemast selgem, et tehtud on armetult vähe. Olgupoolest, et oskagu milagi suurt ette võtta, kuna ei antud tapseid juhiseid, detailset tegevuskava. Aega jätkunuks küllaga, kuid Lange-Paaver

oli oma ettepanekuga lagedale päris üheteistkümnendal tunnil, vahetult enne ärasõitu. Miks nii tark mees viimse hetkeni ootab? Püüdis mõjutada äkkrünnakuga, isamaa-armastasele koputades maruliselt kuumaks kütta, sel moel kiiremini nõusolekut saavutada? Ei tea. Igatahes olid selle mehe sõnad kaalukad, targad ja mõjusad, ta on eriline isiksus, ta lausa lummutas. Ja loomulikult sai antud lubadus, et... et mida? See vaevabki kõige enam. Nimelt, kuna saadud, täpsemini — võetud ülesanded on liialt ebamäärase, tema enese otsustada. Pidevalt kumiseb häirekell, et ta on aralt ettevaatlik, läheneb eesmärgile lubamatu aeglusega. Aralt ettevaatlik? Aga julge ettepanemusega ei jõua tõenäoliselt kuhugi mujale kui pikema reisiride ida suunas, ehkki ajad on muutumas ja jutud monelgi mehel äkilisemad kui kunagi varem. Kuidas määratleda viimane piir, millest vähemalt esialgu juuksekarva jagugi üle kalduda ei tohi...?

Sandy lõi rusikaga väikesi kurje hoope vastu rooli. Küll oleks vaja kellegagi arutada, tõsiselt nõu pidada! Nüüd, tagantjärele oskaks ta härra Lange-Paaverile esitada küsimusi lausa hulgi, kõnelda mõndagi selgeks. Aga Rootsimaale ei pääse ta enam niipea, kui enam üldse kunagi. Ei tasu end narriks teha ega uurima minnagi, alles ta ju käis — kuuldavasti peab vähemalt kolm aastat vahet pidama. Tähendab, Stockholmist abi ei saa. Senine intuiitiivne tegutsemine tundub aga hale, ingel, hõre, konkreetsete tulemusteta. Kas on inimest, kellele võiks oma kõhklustest kõnelda? Kes väärib nii suurt usaldust?

Sandy laskis hulga nägusid silme eest läbi libiseda. Ei leidnud ainsatki, keda sõandaks asjasse pühendada. Mine sa tea teise hinge sügavaid soppel! Arvad, et on igati ausameelne eesti mees, aga viimaks on elu teda vägivaldselt muutnud, või on ta hoopistükkis teise usku läinud või sinna värvatud? Enda ohtuandmine oleks kuritegu mitte üksnes enese vastu, vaid õilsa idee alatu reetmine.

Ta käivitas, tõmbas auto kärsitult tagurdades teele ja jätkas sõitu — märksa aeglasemalt kui seni. Mitte hirmust, et moni kiilasjääga kaetud teelõik ta uuesti kraavi paiskab, vaid akki tekkinud seletamatust vastumeelsusest vanemate kodu ees. Olge pea jõuab ta Linnupette alevisse, ja sealt pole Sabata kolla enam kuigi palju maad, igatahes autoga on tee suhteliselt lühike. Oleks muidugi tofe näha ema rõõmu ja isaga vedatut ajada — aga päev on õhtus, Jull töölt tagasi. Temaga kohtumine on hetkel vägagi vastukarva. Mitte et ta vennast

ei hooliks, aga Jullil kärvitub alati eksimatult kuues meel, kui temal miski hinge vaevab. Julli silmad muutuvad siis imelikult torkivaks, ja aina küsib ja parib, mitte ei jäta.

Juba ongi Linnupette, tänavatel liigub inimesi — aga nad kõik viimseni on võhivõõrad, pole temal nendega ega neil temaga asja. On vaid üks, kelle juurde ehk tasuks minna Tuuli. Kunagi oli ta Rolandi kallike. Kes teab, võib-olla on ta seda veelgi? Kuigi mis tähtsust sellel?

Tuuli on nägus, ent see pole peamine. Ta on heasüdamlik, tundub arusaaja. Just niisugust kaaslast oleks hetkel hädasti vaja! Loomulikult ei tule kõne allagi tema ees hinge avada muredest ja kõhklustest kõnelda, aga mõnus jutuaajamine toob kindlasti kergendust. Pealegi on rumal autonina uuesti Tallinna poole pöörduda. Kilomeetreid kulus siiajõudmiseks paris paras hulk, ja eesmärgitud pikka edasi-tagasi teekonda pidas Sandy tobeduseks, pealegi veel põrgulikult libeda teega.

Ta sõitis aeglaselt restorani suunas, kavatses peatuda ja üle ukse vaadata, kas Tuuli viimaks tööle pole. Imelik, kohale jõudes ei tõstnud ta jalga gaasipedaalilt ega vajutanud pidurile. Lisas hoopis ägedalt kiirust, nagu oleks tal äkki selgunud tähtis sihtpunkt.

Oige pea jäid viimased hõredalt paiknevad alevimajad seljataha. Teeristil heitis ta pilgu tihenevas pimeduses vaevu näha olevale viidale — ja pööras auto otsusekindlalt sinna poole, kuhu osutasid suured mustad, kollasele, põhjale maalitud tähed: ORBUTA.

Tiheda okastraataia taga konutasid kümned — ei, sajad ja sajad kauakestnud nälgimisest viimseni kurnatud naised. Nad suutsid hädavaevalt seista, neil oli külm; nagu hoope karte, olid nad aralt kühmu tõmbunud, pilgus ahastav abipalve ja sügav lootusetus.

Heldur Raag kõndis oma ülemuse kannul siinpool traataeda. Ta ei tahtnud vaadata, aga ometi libises pilk vahgidele. Ta teadis hästi, mis neid viletsakesi ootab, sest siia inspektorima tulles sõnas obersturmbannführer autojuhile rapilt:

«Rawensbrück.»

Surmalatärgisse, kordas Heldur endale. Ta mõistis, et teda kaasa võeti. Mis on tõlgil siin teha? Kas tõesti suviseb aare

... kõrge ohvitser vestelda mõne vaevu püstiseisva, luukeret ootavava vangiga, juba samahasti kui eksekuteerituga?

Kuid polnud tema asi imestada, oletada, küsimusi esitada. Siis munder kohustas jaagitule kuulekusele, ka tõlki.

Nad laksid kummaliselt kaua, lõppu ei paistnud ei okastraatidega selle taga jõuetult paigaltammuvatel inimvaredel. Heldur muutusid jalad äkki imelikult tuimaks, ei kuulanud enam ema ja ta hakkas kärmesti kõndivast ülemusest sobimatult talu maha jääma. Porine tee nagu tahtis teda endasse imeda, tal sammul aina tugevamini. Mis on lahti...? Seni pole tal olnud ainsatki tervisehäiret, ja nüüd äkki tundub tühine jalu-... ülejõu?

Heldur püüdis end kokku võtta, jälgis iga sammu — aga sammus nõksatas paigale. Taevas halasta, okastraadi tagant vaadates tema poole ta oma ema! Ema nagu oli tundmatuseeni muutunud — niigi kõhnad põsed hoopis sisse langenud, tilluke, tolg üliterav, silmad vajunud mustavatesse koobastesse.

Ei või olla, ahastas Heldur endamisi, ei või olla! Tema ema on ju kodus, Orbutal! Elab koos isaga väikeses majakeses, ja temaga on kõik korras. See viletsake siin traataia taga on võib-olla oma väikese kasvu ja ahtakese näoga emale pisut sarnane, aga kokkumiseks pole küll põhjust. Hetkeks raius talle sisehääli mõttesse, et kui see õnnetuke ei ole sinu ema, kes kellegi ema on ta ju ometi. Ema, igal juhul ema...

Heldur raputas end sentimentaalsusest vabaks, sammus edasi ja märkas, et ülemus on jõudnud kaduda. Kuhu?

Traataia järsu nurga taga asetses mingi maja, Heldur sisema Reas seisis mitu ahju, kõik kuumasid tulipalavalt, laiad ja ahnelt ootevalmis — ja esimene mõte viis pagaritööstusele.

Aga taevas halasta, mis see siis on? Lähima ahjusuu ees paistas sissetõukamist raam, ja sellel lamas... ei või olla, ei võt ometi olla! — lamas ema, tema oma ema! Alles ta ju seisis väljas teiste hulgas...?

Heldurit tõugati õlast. Ära viivita, lükka ahjul! Iga minut on avel, kohe tuleb järgmine!

Heldur seisis, sõrmed kramplikult ümber raami käepidemete ja märkas õudusega, et ema... elab.

Angistus muutus sedavõrd talumatuks, et Heldur valjusti ronis. Jah, ema avaski silmad, vaatas talle näkku meeletul pilgul.

«Mitte viivitada! Ahjul!»

Ema haaras tal tugevasti käest.

Heldur karjatas, ema haare pitsitas sõrmi, surma lähedus moonutas ta nägu.

«Käsku kuulata, ahju!»

«Pojake, miks sa nutad...» Ema silitas õrnalt ta käsivart.

«Ema,» ahastas Heldur. «Memmeke...»

«Olen sinu juures,» sõnas ema rahustavalt ja pehmelt, nagu oleks Heldur alles väike poiss. «Nägid vist halba und...»

Heldur püüdis avada silmi, oli aga veel liiga kaugel. Ta tahtis ärgata, vabaneda painajalikust piinast — kuid hukkamisele määratud naised voogasid temast visalt mööda. Hüüti etteheitlert, sajatati, sosistati needusi, vaikiti alistunud või halati lakkamatult...

Alles kui ema teda õlast raputas, taganes õud.

«Ranune ometi, rahune... Näed, oled omas toas, mina olen su juures...»

Jah, tuba on oma. Ja kušett, millel ta peale sööki ajalehte lugedes uinus, oli kah oma. Ja ema — hõbehallide udupehmete juustega, väike ja kleenuke — seisis kohkununa, siinsamas, lausa käeulatuses.

Heldur tõus istuli, tõmbas ema ettevaatlikult enda juurde istuma, kaisutas õrnalt. Ta oleks tahtnud nutta nagu laps, paluda andestust. Ei, ema hakkab siis veel enam muretsema. Ja nii jäi Heldur tükiks ajaks sõnatuks, surus ema järjest tugevamini enda vastu. Kehutav, et kunagine kõik surmalaagrisse sel kombel mällu sööbis, ikka ja jälle armsa memmeke-sega seostub!

«Sõid vist kõhu liiga täis, poiss...» Ja sedaviisi varasel õhtu tunnil, enne õiget aega, toob uinak tihtilugu kaasa pahad unenäod... Mida sa unes nägid?»

«Nägin, et... ära päri, ma ei mäleta midagi.»

«Aga sa olid hädas, karjusid, hüüdsid mind... tuleta meelde,» palus ema. «Kui halva unenäo ära jütustad, saad vaevast vabaks.»

Ei, memmeke, sellest kohutavast unenäost ei sõanda ma sulle üal kõnelda, mõtles Heldur endamisi ja silitas emal helialt pead. Ei, ehkki kõik on tavalis, viimase kui üksikasjani. Ja vabaks sellest vaevast ei saa, vist mitte tal.

Taolist unenagu ei näinud ta sugugi esimest korda. See painas teda vangilaagris, ründas õnnetuks ka peale vabanemist. Ta arvas, et kui kunagi koju pääseb, jäävad kõik kannatused ja hirmud kaugele seljataha. Mõndagi olnust on tuhmu

mid, okastraadi taga veedetud julmad aastad oma nälja ja toomsega, vaevade ja alandustega, ei kummita vähemalt öösiti, unenägudes. See aga, mida tegelikkuses olnud ei ole, tuleb kottlemaksuhimulisena aina uuesti tänasesse, rikub praegusi ja iluselt edasisigi elupäevi.

Ma pilk oli murelik ja küsiy.

Eks see oli vist sõjast?» sosistas ta. «Rängad üleelamised tulevad ennast vägisi meelde, mis teha... kuigi me mõlemad teame, et sul midagi hullu hingel ei ole. Ma üldse ei jõua ära mõeldada, et nad sulle ainult saksa ajal tõlgiks olemise eest su suure karistuse tihkasid määrata... ütlemata kurjad ja halastamatud inimesed! Sa ei teinud ju muud, kui et oskasid inimeste jutud saksa keelde ümber panna. Kordagi ei saadetud sind tapariistaga peos rindele... milleks küll nii raske kättemaks? Aga pole parata, ajad olid segased, paljud süütud inimesed kannatasid tegemata tegude pärast. Nad on märtrid, ka sina. Nüüd on õnneks kõik möödas, püüame unustada...»

Ema vaatas pojale uurivalt otsa. Süutis ta Heldurit veidigi rahustada? On vaja hulk tarku, usutavaid sõnu, et poega mineviku vaevadest eemale tuua. Heldurit tuleb kaitsta Helduri enda eest... Sõjapäevil, aga eriti vangisolemise ajal võis toimuda äärmiselt kohutavaid asju, selliseid, et poeg veel ikka tihu ei saa... jah, saatus oli tema vastu julm. Oli? On veelgi, võib-olla jääbki halastamatuks — kas Heldur käis selleks ülihoolis, et nüüd leppida keevitaja ametiga? Mida tal muud kuulata... Või ehk on kõige õigem lugeda suureks halastuseks seda, et inimene peale pikki vintsutusi tohib siiski elada oma elodus...? Purunenud lootustest ei maksa hoolida, hea, kui enam kunagi mingit minevikusüüd ei otsita, lastakse rahus olla...

Heldurile näis, et koputati. Kes nii hilisel tunnil...? Kiire pilk seinakellale näitas, et õhtu on tegelikult varane, pole veel üheksanigi jõudnud. Tund ränka, vaevadega pikitud magamist jättis eksliku mulje, et käes on sugav südaöö.

Heldur uuris, kas ema märkas koputamist. Ei, ta istus liikumatult, heietas mõtteid ega tõstnud pead.

Näen unenägusid, mis on valusalt tõesed, nagu toimuks kõik tegelikult — ja juba hakkab ilmsi kuulma seda, mida olemas pole, mõtles Heldur häiritult. Kuhu ma nüüsi jõuan? Süda oli nagu kellegi kurja halastamatus haardes, ja seesama tige oli vajutanud ümber pea kitsa raudvõru, mis aina rangemini pigistis.

Siiski, keegi nõudis sisselaskmist, sest nüüd jõudis koputamine ka ema kõrvu, ja ta tõusis käbedalt.

«Vaatame, kes seal on,» ütles ta ootusrõõmsalt. Tulgu kehtes, ikkagi elus inimene; Helduri rasked mõtted lähevad siis õnneks teisale...

3

Ukse taga seisis meeldiva välimusega mees. Ta oli kaabu peast võtnud juuksed olid tal tihedal, väga tumedad ja tugevasti lokkis, ripsmed ja kulmud sitikmustad. Marie Raagile tundus, nagu oleks ta seda kena noort inimest kunagi kohanud.

«Tere õhtust ja vabandan tülitamise pärast,» sõnas võõras tagasihoidlikult. «Kas Heldur on kodus?»

«Tere-tere,» vastas elatanud naine sõbralikult ja taganevatskotta. «Kodus muidugi...»

«Sina, Sandy...?»

«Heldur...» Kohtumise ootamatus andis sellele sooja, kodumatu värvingu.

«Viitsisid mind ometi kord Orbutalt üles otsida,» sõnas Heldur end reipaks sundides ja tundis, et unenäost tekkinud masendust hakkas taganema. «Memmeke, vaata meile midagi lauale, jah?»

Marie Raag oli poja meeleolu muutusest sedavõrd rõõmus, et suutis vaid noogutada ja ruttas kööki.

Mõnda aega istuti vaikides.

Heldur oli tervitamisel oma tarmukusevaru vist ära kulutanud, tal ei õnnestunud samas toonis jätkata. Teesklemiseks polnud põhjustki, Sandy juuresolekul võis end rahumeeli lõpetada, võiks lasta, avameelselt olla. Nõud sidus alati hulk erilisi mälestusi. Et siianud õelca, et need kõik just meeldivad oleksid, aga ega ela üksnes pühapäevadest koosne. Et Sandy tulla tuli, pole juhus. Ilmselt on midagi viltu, vajab vastast.

Sandy oli lootusetult väsinud. Mitte autosõidust, ei. Viimasel ajal tasahilju tekkima hakanud, märkamatuks ja kavalalt kasvav ja püüdis teda praegu väga madalale rõnuda. Veider, koguni pea käis ringi ja mõtted olid kuhugi kadunud. Alati? Talle näis, et on vana, elu poolt lõpliku läbi kulutatud mees -- oma napilt kolmekümne aastaga.

«Sinuga on midagi sandisti,» sõnas Heldur vaikelt. «Oh haige?»

Pole mul häda midagi... sõitsin ühe hooga, tee on kehv, maad lõigud vastiku kiilasjääga.» Sandy püüdis kõnelda tavapärasel toonil, aga jutt kõlas kahedalt, katkendlikult, hädiselt.

Heldur tegi näo, et ei märka midagi.

Tulid Tallinnast olsejoones Orbutale, minu juurde? Istusid loepuolest selle mõttega autosse?»

Sandy noogutas, ja ei olnud endaga sugugi rahul. Naed, isegi mu tühise seiga juures ei jätku ausust! Ta ei kavatsenud ju üldse Raagi üles otsida -- Heldur isegi ei meenunud enne, kui ta Linnupette alevist peaaegu oli läbi sõitnud. Mis pagana viga see on, et otskohesusest jääb alati puudu? Aga teisest küljest -- äärmiselt taktitu oleks meeldivat õhkkonda lameda loe ütlemisega rikkuda ja avameelselt tunnistada, et Orbutale lühk sai otsustatud alles paarikümne minuti eest.

Sandy tunnetas taas, kui võrd ta on liimist lahti. Isegi aususe ja ebaaususe kriteerium on rumalalt paigast nihkunud; ikkagi kohitused ja ennatlikud, hädised otsused.

Sandy morn ilme aina süvenes ja Heldur ei leidnud moodust teise mõtteid millelegi helgemale suunata. Polnud ju endalgi leeb mis toredat tuju, eriti peale äsjast unenägu. Aga tuleb end kokku võtta, vähemalt Sandy must mure metsa peletada!

Elan siin päramises kolgas, ei tea ega kuule midagi. Kindlasti on sul sadat sorti uudiseid, üks huvitavam kui teine?»

Sandy kehtas tõrjuvalt õlgu ja haalus pilguga diivanilaua vahelises vaasis oleva kastanioksa suurtesse läikivpruunidesse, kleepjatesse, puhkemispakil pungadesse.

Heldur kaalus, mis oleks õigem -- kas püüda pärimistega teist kõnelema ergutada või lasta tal rahus istuda, kuni ise sinu lahti teeb.

Enam koputas tasakesi uksele, Heldur ruttas talle abiks. Ta võttis kandiku vastu ja asetask selle madalale kapikesele, et emal oleks mõnus toimetada.

Memm pani lauale kenad tikitud servadega heledad salvrätid ja pidulikud, kuldsete roosidega teetassid, alustassid, leivalaldrikud, ka suhkrutoosi ja kannu. Ta oli täna saia küpsetanud, ja see õnnestus nagu alati väga hästi. Leivalaua ümber olid toredad kohed sormepaksused kollakad viilud, isuäratav pruun koorik ümber, ja sinna juurde kuulus kenasti must riisiks vajutatud või, maasikakeedis, mesi.

«Meie armastame juua vehvermentsi teed,» sõnas ta lahkest, «ehk tohib ka teile pakkuda?»

Ta ootas Sandy vastust, sõelaga varustatud kann juba käes.

«Täna, muidugi,» kohmas Sandy.

«Jah, see on tervisele väga kasulik jook,» seletas memmeke veendunult. «Kohe õige mitme lõve vastu, palavikust kuni pahade närvideni välja. Rahustab...» Juba auraski tassides hele, aromaadne jook. «Heldur, sa hoolitse külalise eest — paku kodust saia ja... küll sa ise tead. Ma toimetan veel natuke aega kõõgis. Kui midagi peaks vaja olema, tule küsi.» Nagu väike hea kulupäine haldjake libises ta naeratades minema, astumistki polnud kuulda.

Ei tea, kas erilise koduhõngust, mida Sandy juba igavik aega enam polnud tundnud, või Helduri emast õhkuvast hea soovikkusest või veel millestki tabamatust, aga hakkas märksa kergem. Pakkumist ootamata võttis ta saiatüki, määris sellele paksu korra võid, pani peale kuldset, läbipaistvat mett ja sõisuga. Rüüpas maitsvat kuuma jooki, mis pidi muude headeomaduste juures ka liigse närvilikkuse vastu aitama.

«Sa tahtsid teada, mis uudist,» sõnas ta, nagu oleks teinud niisama oma küsimusega lagedale tulnud. «Keeruline vastata, ma ei oska teha valikut. Eks mõndagi jõuab perioodika vahetaval ajal ju ka sinani, tõsi?»

«Ei ütles. Seda, mis huvi ei paku, kohtub jah rikkalikult ja paljusõnaliselt — aga kõik minu jaoks eluliselt tahtis satub trükimasinatesse veel ikka liiga kitsalt, tundub jäävatki peitu seitsme luku ja riivi taga. Sina oled pealinnas elu keskel, kuulad avameelseid arutlusi ja tead palju. Raagi!»

Sandy jõi tassi mõnuledes tühjaks.

«Elu, sul tahtis?» kordas ta. «Ega ma ei eksi oma veendumuses — meile mõlemale on just teatud teemad ääretult vajalikud, ja et me stame kõike ikka ühtemoodi?»

«Vaatamata meie rohkem kui kümneaastasele vanusevahele vaatamata meie vägagi erinevale elukäigule ja tänaselegi paavale, mil meid väliselt enam miski nagu ei seo — meie käime alati ühte sammu.» Heldur võttis raamatukapi alumisest sügavast laekast veinipudeli, otsis klaasid. «Neist asjust kõnelemine teeb kurgu kähedaks, mis seal salata. Hellad mälestused...» Ta valas veini.

«Hellad?» Sandy pidi peaaegu muigama, aga teise piduliku tõsine ilme ja liigutatud olek sundis teda sellest loobuma.

«Sa arvad teisiti?» küsis Heldur valvsalt.

«Ei,» kiirustas Sandy kinnitama. «Ainult et viivuks mulle näis, kas mõistega hell saab seda üldse haarata, mida me koos oleme läbi teinud. Tookordne oli ju kõike muud kui...»

Oled küllalt vana teadmaks, et kaugemale seljataha jäänu, olgugi raske ja ebameeldiv, muutub ajapikku teiseks, aratab... Heldur, lapraid mälestusi. Ja et toonane naardana l hal... vab tana meid ümbritseva inetuse juures näida puhas, särav... vilgegi.» Heldur jõi väikeste sõõmudega oma klaasi tilgatu... maks. «Ma ei tea, kuidas sulle paistab, aga ega näiteks Heide... laager tagantjärele kõige kehvema paigana sin sand.s maail... mas küll ei kangastu.»

Sandy maitses veini, mõtted Helduri sõnade juures. Jook oli hea, ta rüüpas ahnelt. Miski Helduri ütlemises muutis meele... uuesti ärevaks, süda hakkas jälle kiiret rütmis taguma. Mitte... uknes Heidelaagri meenutamise ja meeldivaks pidamise... parast, ei. Tema ei suutnud järelestat maha suruda, kui ta vii... vakski mõnd sealset seika meenutas, aga jäägu Heldur oma... avamuse juurde, vaielda pole mõtet. Küllap vanglaaastad ja... elu peale vabanemistki on olnud tal üksainus suur piin —... alle valgel on varasemad inetuvõitu suidmused tõesti küllalt... kaunid. Tal endal läks ju hoopis paremini, tema on saatuse hel... lik. Oli küll saksa sõjaväes, aga imekombel pole päevagi kinni... olunud. Ja õigus, ta keerleb täiesti elu keskel. Heldur aga lööb... ärga surnuks Orbutal ja käib traktorijaamas leiba teenimas,... kaastasteks räpased tahmatondid, nagu vend Juul ennast ja... kolisi nimetab. Helduri-sugusel intellektuaalil pole nende... nooguste meestega vähimatki ühist, ei millestki kõnelda. Ime, et... ti neid üldse taluda suudab! Tema, kes ta peale ülikooli lõpe... tamist pidi alustama diplomaadi karjanti.

«Sul on õigus, Heldur,» lausus Sandy pehmelt, «neetud... kombel õigus.»

Heldur valas klaasid uuesti täis, uuris altkulmu Sandyt.

«Raagi, sul on südamel midagi tõsist.»

«Jah, ma... Neetud olukord, mul on pind jalge alt kadunud, tükerdun tüütutesse kõhklustesse... oled ainus, keda usal... dan...»

Kuulan tähelepanelikult, ära ole sõnadega kitsi.»

Sandy laskus seljakile tugitooli, sulges viivuks silmad.

Loobun sissejuhatusest. Sain Stockholmis ülesande. Usaldus... lugutas mind, eesmärk on mulle püha. Lubasin kõigi ausate... postlaste tuleviku heaks intensiivselt tegutsema hakata. Esi... algu näis, et tulen mängides toime — nüüd aga, pool aastat... hiljem, olen ummikus. Ma pole sammu võrragi edasi jõudnud,... ke on püsti.»

Ehk täpsustad, milles ülesanne seisnes?»

«Ma ei hakka seda ilukõneliselt selgitama, vaid annan edasi sama nappide lausetega, nagu see mulle Stockholmis esitati. Sandy näole tekkis viivuks põlgus. «Vahemärkusena — ega vene turist ei saa kusagil tundide viisi omapead luusida, aeg on vägagi piiratud, põhjalikeks jutuajamiseks polnud lihtsalt võimalust. Ja millegipärast jätsid harrad Lange-Paaver ja Krause minu instrueerimise üsna viimasele minutile.»

«Hea küll,» kiirustas Heldur kannatamatult, «mind huvitab tuum.»

«Noortega tuleb võimalikult tihedalt suhelda, neile loengutele ja kuluaarides kõnelda põhjalikult ja ausalt iseseisvast enne so. aegsest Eestimaast, maalida nostalgilisi tõeseid pilti künagistest uhketest taludest ja toonastest vabadest inimestest. Tuleb õhutada isamaa-armastust ja rahvastunnet, koke eestlastlikku, et see võõra ikke all ei hääbuks. Loomulikult ei tohi mõelda minna Eestimaa raskest saatusest — ebaõiglusest, mis meil toimub, küüditamistest, arreteerimistest... Armastus ja viha, mõistate?»

«Sügav kummardus sulle. Ja loomulikult härradele meretagusel maal, kes selle ettepanekuga välja tulid. Kõik?»

«Ei. Noortele peab sügavuti tutvustama ennevaad kunsti ja kirjan lusvoole, koolkondi, nad tuleb viia lõplikult teemale sotsialistlikust realismist kui kõlbmatust, toore jõuga peale sunnitud meetodist. Seda kõike tegin õigupoolest tasapisi juba enne sõitugi, mul on teemad ammu läbi tunnetatud. Peale Stockholmi jätkasin energilisemalt, sihiteadlikult, julgemini. Aga...»

«Jah?» õhutas Heldur teist jätkama.

«Vahel mõtlen, et mine sa teä, kes mul' auditooriumis istuvad või teinekord kusagil koridormurgas pealt kuulavad selles mõttes, et sean viimaks oma tudengid ja ennastki lõõg alla.»

«Nüüd, kus Staliniga tehti arved klaariks, peaksid sellist liiki hirmud iseenesest ära vajuma,» arvas Heldur.

«Jah, muidugi. See on meile aastatega sissetuubitud vastik alateadlik pelg... ega ma tegelikult ei kardagi. Aga kurdan küll, sest tulemusi pole märgata.»

Heldur mõtiskles hetke, silmad vidukil, ja hakkas sünaerma. Mitte pisut vintis mehe lõbusat naeru, vaid imelikult kalki ja tõsist.

«Ilmselt ootad, et need sinu noored kuulajad hakkavad kole hasartselt riiki pöörama, tulevad juba täna lippude ja Joosui.

ole all tänavale, hüüavad ägedat hukkamõistu vene võimu ja vägisi pealesunnitud elukorralduse vastu?»

Lugse viivitamisega mängime võimalused käest.»

Jah ja ei. Meilt on elajalikult aadrit lastud — veel pole poodu ega vist julgustki pead tõsta. Arvesta, me ei ole homses kindlad. Kas sula püsib, suureneb? Kui aga saabub taas jahe-nemine, koguni kõva külm, mis siis juhtub?»

Minu saavutused on nirud, vaevalt nad pikale ooteajale vastu peavad — lenduvad olematuks, kiduvad ära, närbuvad.»

«Ammu teada tõde, aga olgu see sulle toeks: inimene, kes istub metsa, ei näe oma töö tulemust ise ilal — igatahes võimusa, täies elujõus laane näol mitte mingil juhul.»

Sandy raputas rahulolematult pead.

Vabanda, võrdlus ei lähe täppi. Me ei tohi käed süles moolima jääda — nii laseme rahvastundel tuhmuda, kild-looval pudeneda, nõrgaks vajuda, siis aga on eesti rahva lõpp lähedal. Võõraid valgub siia aina rohkem, tsariaegne venes-tamine oli praeguse kõrval üksnes kerge eelproov... assimilaatsiooni poliitikat rõhutakse avalikult peale. Masendav mõelda, et kunagi saabub aeg, kus eestlasi ja Eestimaad enam polegi...»

«Kõik,» vaidles Heldur peaaegu kurjalt. «Ei suutnud meid patunid sajandite vältel suretada, meie mehe meel, eesti valmisus jääb püsima ka nüüd, seda ei murra keegi. Tuleb olla tark, talukas. Tormakusega teeme kasu asemel kahju, kaotame jõududest kõige väljapaistvaimad, julgemad, andekamad — me unusta, et Venemaal on arutu hulk vangilaagreid... Oleme seni ülekohtu talunud, tehkem seda näilise vagurusega veel mõnda aega — kuni koidab õige tund.»

Kes meist on piisavalt tark seda hetke tunnetama ja talutama?»

«Helgeid päid on Eestimaal alati olnud ja saab olema ka edaspidi, igas põlvkonnas. Välja astuda tohib alles siis, kui võime jäägitult kindlad olla, et see meie rahvale uut õnnetuste lavliini, julma kättemaksu kaasa ei too.»

Minult oodatakse tegutsemist. Ma ei tohi ega taha antud ülesandele murda.»

Jah, sinu missioon on püha. Need sinu tänased veel verius kuulajad kannavad oma noores, avali hinges sinult saadut ja jagavad seda täna kui kallist kingitust kodustega, homme tookaaslastega, ülehommega juba oma lastega.» Heldur tõusis, koidis ärevana paar korda edasi-tagasi, patsutas korraks San-

dyle õlale. «Miks nii morn ja tujutu? Elu ulatas sulle kuldse kandidaadi õilsamast õilsa ülesande — sina aga pole rahul?»

«Himustan tegu, mille tagajärjed oleksid konkreetsed.»

Heldur seisatas raamatukapi ees, silmitses läbi klaasi keldi dete selgi, tihedat ajakirjade rivi.

«Loen ahnelt algupärandeid,» ütles ta nagu muuseas, «aga eriti hoolikalt jälgin perioodikat. Sina, kes sa pealinnas sünnimuste keskel oled, ei maldagi vist nii sügavuti vaadelda... Oled mille üle rõõmustada. Küll naudid sinagi mõne aja pärast oma töö tulemusi. Oiekesed on ju ometi näha, tõsi? Viljad aga tohigi ülemäära kiiresti küpseda. Anna aega, seda elujõulisemad need tulevad. Kordan — tasakaalukust on praegu rohkem vaja kui kunagi enne.»

Mõlemad vaikisid tükk aega.

«Olen sind alati pidanud oma vaimseks isaks,» ütles Sandy viimaks. «Kõiges usaldanud, saanud head nõu. Enesekindlust ka praegu.»

«Täna,» Helduri toon oli soe.

«Palun, ära palanda, aga tänaksin sulle esitada tõsise, vabatahtliku küsimuse, mis puudutab konkreetselt sinu isikut. Täna üksnes siis, kui töötad täiesti ausalt vastata.»

«Vastan, ausalt. Palun küsi.»

«Miks sa elust — pean silmas eesti rahvale vajalikust aktiivsest tegevusest oemale hoiad? Sina sugust kõrgharidusega, end deede tuu, puhtast eesti soost meest oleks pealinnas väga vaja. Sina on siin olnud pühad aited, sege siin silma ees. Oled tugev isiksus. Miks sa ennast sinu ümber kolmas rasked lapsed on vaartunud, teravad tunded, tühjaks nad külastada, muuta ükskõhseks; varsti oled meie rahva jaoks samahästi kui teine neli teede kõndija. Tule meie hulka, tee mehetegusi! Sinu sugune inimene on kingitus meie vaprale rahvale.»

«Hästi öeldud — vapper rahvas,» nentis Heldur. «Olen siin olnud veendunud, et meid ei suudeta hävitada, eestlus ei lähe kunagi. Ta on tugev kui raud. Et lõppa teha, tuleks teha taguda puruks ja jahvatada pulbraks. Et leida natsuguseid natsureid ega selliseid kangeid järvatajaid, kelle jõud meid ei karda. Raud on vasa ja vintske, tugev ja järeleandmatu.»

«Uksjaga pulbrit on kahtlusega tehtud, mõõda Siberi laiali loobitud; teine osa lendles, õhtuse ja värvade teel läände... Aga sa jätsid mu küsimusele vastamata.»

«Avameelsus avameelsuse vastu,» sõnas Heldur veinikla

alles. «Ma ei ole oma elukäiguga, eriti aga iseendaga juba võimased viisteist aastat sugugi rahul.» Ta pilku sügenes midagi eriti morni. «Ajaloo kulgu ei saa muuta, ole või tugev ja vapper kui Kalevipoeg. Mul on vilets iseloom. Tean oma nõrkusi, kuid ei suuda midagi ette võtta.»

«Ma ei tule lagedale läila kiitusega, vaid kinnitan seda, mil olen veendunud,» lausus Sandy. «Minu arvates oled sa erakordselt mehine.»

«Mehine?» kordas Heldur irooniliselt. «Oskan end küllaltki karmiliselt vaadelda, kuid püüan sellest kramplikult hoiduda, et alati hakkab mul siis häbi. Põrgulikult.»

«Vabanda, ma ei mõista?»

«Sinu kõrgkoolis käimise aeg erineb minu omast kardinaal-
«Helduri ilme muutus meenutusesoojaks. «Oo, burši kuna-
me hilgus... Kuidas mind haarasid keerukad rituaalid ja
müüdi elu, püüdsin kõigest osa saada. — mina, kes ma tol
ajal olin noor, eluahne, suurte ambitsioonidega, sihikul pööra-
«Heldur huvitav diplomaadi karjäär... Esmalt kuulusin rebaste
fraktsiooni, mille põhikiri koosnes afnsast lausest: «Et rebas-
tel hea oleks!» Loomulikult oli fraktsioone mitmeid — näiteks
veini fraktsioon, kuhu astusid need, kes harjumuspärase üli-
õpilasjoogi õlle asemel tavatsesid veini pruukida.» Helduri
hoidude tekkis kerge iroonia. «Oma tänase vajaduseks kujune-
nud veiniarmastusega kuulaksin kindlalt sinna... Jah, mul ei
mõõdu selle mõnusa keelekasteta päevagi.» Ta jõi klaasi nau-
tudes lühjaks ja vaikis nii pikalt, oli mõtetega sedavõrd kau-
gel mõõdnus, et Sandy teda juba peaaegu kõnetama pidi —
«Heldur rebis end ise järsult tänasesse tagasi. «Millest ma
rääkisinigi? Ah jaa, fraktsioonidest — ja oma nõrkustest. Ise-
loom oli mul juba tol ajal välja kujunenud, määratles mind
kuuluma hoopis kummalise kõlaga fraktsiooni — nimelt ukse-
püüda fraktsiooni. Jah, kuulsid õigesti. Sellesse arvati need, kes
näiteks kohviõhtutel ustel seisid ja üksnes pealt vaatasid, kui
leised daamidega tantsisid. See oli nende noorte, arglike
meeste kohta mõnusa nõokamisega antud nimetus, minu tarvis
aga erakordselt tabav ja sügava, valusa alltekstiga. Mina,
noorune hing, olen kogu elu toetunud õlaga uksepiidale, nii-
hasti otse kui üle kantud mõttes — alati püüdsin jääda kõrvalt-
vaatlaja rolli. Olen loodud kuuluma uksepiida fraktsiooni, sobin
«Heldur ideaalselt. Kahjuks! Tahaksin minagi olla aktiivne, bra-
vuuriselt sekkuda, suurte tegude tegijatega võrdväärseks kaasa
lööa — aga alati taban end tagaplaanil seismas, õlg mõnusalt

vastu uksepiita. Kas loomuparast argusest? Või nahahõõr
mise soovist?»

«Elu käsikivide vahele sattusid siiski,» märkis Sandy
kahetses samas oma ütlemist, sest Heldurit pahandada või talo
haiget teha ta ei tahtnud. «Vabanda, olin taktitu.»

«Ah, tühja... Ja üldse, aitab möödunud uitamisest,» otsustas
ta kategooriliselt. «Tuleme kahe jalaga tänasesse. Igal hommiku
kul lähen traktorijaama nagu sunnitööle. Põhjus? Minu ch
loogiline tegevus. Mul on psüühikas miski lootusetult paiga
ära.»

«Naeruväärne,» arvas Sandy.

«Keevitan õmblused siledad ja tugevad, need ei rebene
ja ometi tahaksin, et nad põllul juba esimese kümne meetri
järel puruks partsataksid, laiali laguneksid. Mõistad sa mu
traagikat? M.a., kes ma südames ahastan oma isamaa kaotuse
tuld vabaduse pärast, raban töökojas nagu mõni tobe eesriin
lane, loorbereid ihkav stahaanovlane. Arvad, et ma pole end
korduvalt põlastusega küsinud: mida sa ometi teed, hull ju
mene? Kelle kuradi heaks?»

«Tule sealt idiotsest traktorijaamast kohe ära, muidu lõpe
tad veel hullumajas,» soovitas Sandy. «Oled oma nõiagise va
jopiga nii sõbrunenud või, taevas hoidku, sedavõrd kokku ka
vanud, et Irakis ei oska sa end varsti enam ettegi kujutada.
Tule ära!»

«Jah,» pomises Heldur, «peatsest teen sellega lõpu.»

«Tallinnas leiame sulle sobiva ameti, sinule vaarilise. Ja pe
tähtis — sa astud oma kahe tugeva jalaga tõelisse ellu, ee
maigikindlasse ja huvitavasse. Jäta otsustavalt seljataha ko
see nõi Linnupettel!»

«Traktorijaam? Seda jah. Aga Tallinna ma ei tule. Leian et
alevis on rohkem enam-vähem normaalse tegevuse, vast koopera
vis või... Orbutalt ma ei lahku.»

«Ma ei mõista, miks?»

Helduri silmadesse tekkis soe helk.

«Sa ju nägid teda, minu memmekest... Tema on ainus, k
mind tõeliselt armastab — ja mina teda. Ei, oma ema ma ü
ei jäta...»

Lõulu veiniuim peas ja vaid õige vähe leebunud halb äre
vus hingest, hoidis Sandy hooletult roolist. Helduri keelitusest
ootas Orbutale jääda keeldus ta endalegi ootamatu ebayisaku
ega. Tundus, et Heldur solvus. Jah, tal on õigus pahane
olla — pakkus heast südamest mõnusat peavarju ja keelas tal
võõrasena autot juhtida, sai vastuseks aga põlgliku, kategoori
lise arutlemise.

Sandy lõepoolest ei mõistnud, miks ta lahkus. Mõtted ja aru
annad elust liiguvad ju sama lainepikkusel, vastastikune
lugupidamine on vaieldamatult kõrgtasemel. Mis segas? Kas
ta loolis rohkem, kui sai? Aga Heldur ometi julgustas just seni
el kombel jätkama, peab tema tegutsemist õigeks, ei osuta
mid ainsalegi võimalikule veale. Häiris ehk see, et Heldur ava
metsusehoos end ülemäära paljastas? Jah, vägagi riivab tema
uksepiidale toetumise mentaliteet. Vaja oli tugeva, aktiivse ini
muse toetust, õpetussõnu ja heakskiitu, mitte passiivse kõrvalt
vaataja oma. Kuidagi ei saa nõustuda Helduri vankumatu
otsusega jääda siia, elu ääremaale, tuima vegeteerimisse. Põh
endus on muidugi soe ja südamluk, eriti Helduril iseenda ces.
Võib loogel on mitu tahku, igal viimasel kui eluilmingul, ja
ilt rõhub peale mõte, et Heldur püüab oma sügavalt emot
ionaalse otsuse taha osavalt peita loomuparast kiretut hoiat
kut. Vabaneb ta sellest ilal või jääbki ettevaatlikuks kõrvalt
vaatajaks...?

Pea oli raskevõitu ja Sandy vihastas enda peale. Ikka mingid
ingilised mõtted, mis enesetunde üksnes rääbalemaks rebivad
kukitagu see uhke hoiakuga, arg Heldur Raag elu lõpuni siin
põllast mahajaetud paigas ja muidkui toetagu end vastu
puta, kuni ta sellega või õlgapidi kokku kasvab!

Autotuled olid valedsti reguleeritud, ei näidanud hästi teed;
vasakpoolne latern suunas valgusevihi tugevasti üles.

Otsust pimedusest kerkis esile teeviit, mis suunas otse ja
paremale. Sandy vajutas pidurile, auto peatus.

Otse ees tukub Linnupette alev — pime, vaikne, nagu välja
surnud. Ei ainsatki inimest tänavatel, kõik on pugunud ammu
leki alla ja vaatavad unenägusid, häid ja halbu.

Sandy tundis kerget pahameelt ja põhjas siinsete suurt
magamiseisu. Irvitas aga kohe oma rumalate mõtete üle ja lei
dis, et sellises uimases kolkas polegi ju kesköö paiku muud

peale hakata, eks nad seetõttu lasevadki kulmu looja. Hingak-
issanda rahu, ei taha tema neist kedagi näha...

Tähendab, otse sõita pole mõtet. Aga kui järgida paremat
osutavat viita, millele on kirjutatud KALEMAA? Enne sovhoo-
keskust saab pöörata traktorijaama viivale tee, millest on
korda ära keerates on mõne aja pärast Sabata küla. Kodu.

Oleks pidanud kõhklemata sinnapoole sõitma, sest isamagi
on inimesele kõigis olukordades turvaline, kutsuv, sõbralik. Ta
ei saanud aru, miks ta veel ikka paigal seisab. Tuleb tingi-
mata Sabatale minna, katsuda õõ kuidagi ära tukastada
hommikul seni teeselda sügavat und, kuni Jull läinud on.
Veeta mõnus, rahulik päev isa-ema šeltsis — ja enne lahkuda
kui vennas töölt tagasi jõuab. Praeguses meeleolus ei taha
Julli põhjalikke pärimisi hoopiski, kindel. Oigupoolest pole ta
vähimatki isu sattuda ema küsimiste turmtule alla. Teda va-
kima sundida? Ei sobi, ta pahandab. Poeg tuleb üle mitme
aja külla, ja esmane nõue on, et temaga keegi ei kõneleks? Em
on aga jutukas, tüütult paljusõnaline, aina jahvatab ja jahva-
tab...

Sandy hammustas huult. Kuidas tohib emast nii halvusta-
valt mõelda, olla temast tüdinud juba enne kohtumist? Kui
suure hingesoojaga suhtub Heldur oma emasse... Ometi võ-
arvata, et kümme karmi laagriaastat hävitas viimsegi helluse
kübeme. Ei, kaledaks ja külmaks on muutunud millegipärast
tema ise — ei hooli ta enam kellestki, isegi oma ema-
mitte.

Kõrvetav häbi lõi näo kuumaks, käed roolil hakkasid vana-
sema, nagu ikka ärrituse puhul. Oige pisut küll, aga ääre-
ebameeldivalt. Rahunemist pole mõtet oodata, see ei saabu
niipea; pigem sõitu jätkata. Kuhu? Tagasi Tallinna?

Ka see sihtpunkt ei meelitanud sugugi, pealegi ei taha
pikka maad pimedas sõita. Üksikud lumehelbed liuglesid auto-
tulede valgusvihus. Hakkab sadama? Seda raskem on margat
jäätnud teerõike, end ohtu seada pole isu. Ja suurel maanteel
võib mõni miilitsamees ta kas või igavusest peatada, veimle-
nad ära tabada — pärast pahandust kui palju.

Sandy oli kindel, et pöörab rooli paremale, vanemateko-
poole. Aga ei, auto veeres mõnusalt urisedes otse edasi — nä-
kilomeetri kaugusel puhkab öövagane Linnupette alev...

Nii eksimatult, nagu oleks ta sun alaline külaline, lei-
Sandy kätte väikese kõrvaltänava ja vaid põgusalt tuttav
maja. Öine visiit on ääretult ebaviisakas, tal oli juba ette pila-

aga Tuuli päris korrektset käitumist ei ootagi, suhte-
selt vabade kommetega nagu ta on. Mitte päris kombelõtv,
ed etiketti kindlasti ei nõua — sest miks ta näiteks siis, kui
talisel talveoöl sai tema aknale koputatud ja Rolandit
õutud, tuli uksele peaaegu paljana ega häbenenud ei oma
appi kehakatet, rõivasteta Rolandit ega segipaisatud voodit?
... stus rahumeeli laua äärde, pakkus kohvi — endal
... usinust froteerätt ümber keha keeratud. Sitikmust värv
... kaunilt esile õrnad ümarad õlad, ja rätt oli sedavõrd
... et sihvakad jalad olid katmata peaaegu sinnamaani,
... nad algavad. Meel oli tookord loogusetult haige ja elu
... näis olevat lõplikult kadunud, aga ometi jäid mitmed
... kaetud ja katmata kehapiinad täpselt meelde. Need olid
... peibutavad, et kinnistusid hetkega ja meenusid praegu
... tellimise peale.

Sandy väljus autost.

Tuuli aken oli pime. Kust võtta julgust koputada, sisselask-
mist paluda?

Ja lähenes kõheldes. Läbi tihedate kardinate kumab nagu
midagi punakat, vaevutabatavat — Tuuli on vist ärkvel?

Sandy tõstis käe tagasihoidlikuks koputamiseks, ent peatus.
Võimaks pole ta üks? Aknale prõmmimisest võib Tuulile tulla
lahandusi, võõravõitu mehe öine visiit on paratamatult vaid
heselt tõlgendatav.

Sandy koputas siiski. Miks peaks tema kõiki maailma inimesi
tõelma, nende hea nime eest hoolitsema? Kes tema hingerahu
üle mõtleb? Kui Tuulil on külaline, võib ta ju rahumeeli
... Rolandit küsida... ei, see pole kuigi hiilgav ettekäänd;...
... ajal vallalise neiu juurde otsima mingit meest on ilm-
... napuga näitamine, et... Ah, küll vajadusel kargab pähe
... tra-leidlik mõtel

Ja koputas veel kord, pisut tugevamini ja läks siis ümber
mojanurga, ukse juurde. Just praegu keerati võtit, link vaju-
tati alla.

lanavalatena kauge kuma valgustas hädiselt, aga ometi oli
algesti näha, et Tuuli oli öise aja kohta üllatavalt päevaselt
rudes, paks kampsun ülalt all tihedalt kinni nõõbitud. Kindla
peale üksinda...

Tere õhtust, Tuuli.»

Tüdruk viivitas vastusega. Kas püüdis nime meenutada?
«Sandy...?» Selles ainsas sõnas oli siirast imetust ja see võrd palju äratundmise soojust, et Sandy'le pika aja jooksul mustas.

«Vabandan, tulen üsnagi sobimatul tunnil, aga...» Kui Tuulile seletada, et teda ei toonud siia üldse see põhjus, mis Tuuli ilmselt oletab? Kui ütled puhtast südamest otse välja, tulid ausõna ainult juttu ajama, võib noor ilus naine üles solvuda. Tõepoolest, eks öösel koputatakse aknale vaid kindla kuuma, erutava, meelise gava sooviga... ja ta ise ju ka alati äsja mõtles pingsalt omapärasele sitikmustale lüües, ahvatlevatele paljastele õlgadele, sihvakatele säärtel ja.

«Tulge sisse,» kutsus Tuuli. «Ma ei osanud külalist oodata teid muidugi kõige vähem.»

Tuuli laskis Sandy endast mööda, lukustas ukse. Vaikne koridori valgustas vaevu hingitsev alasti elektripirn, mis jagas vaid sedavõrd valgust, et Tuuli pesakese uks näha oleks. Sandy sisenes, Tuuli järgnes talle.

Sandy oli siin käinud vaid korra, aga kõik tundus üllatavalt omane: ruumi hämar, punakas valgustus, lai magamiskambriga sügavas nišis, diivan tugitoolidega ja lauake — eriti aga lohn, mis tollest esimesest korrast hästi meeles oli ja nüüd tuttavalt endast märku andis. Nõrga kohviaroomiga segunes putuse hõng, värske metsaõhu hingus. Kas hoidis Tuuli vaipvoodikatet, kardinaid hästi kaua õues ja muutis oma toakambril kombel nii nauditavaks?

Tuuli palus Sandy mantel seljast võtta, end koduselt tundma. Ta sirutas käe lüliti suunas, aga Sandy keelas.

«Palun, hämarus on mulle hetkel parim, mida soovida saan... Olen pikast sõidust pisut väsinud, silmad vajavad puhkust.»

«Kena, kui teile niivõisi meeldib,» nõustus Tuuli tagasihoidlikult. «Pakun tassi kohvi.»

«Ei, ärge jätke mind üksindal. Ma ei taha, et kaote tükk ajaks kööki...»

Tuuli naeratas kelmikalt.

«Ma lausa nagu ootasin teid, sest alles tund aega tagasi tegin termosesse kohvi valmis.»

«Olete imetlusväärne, täna.» Sandy istus tugitooli ja jälgis naise nõtket liikumist. Noor, kaunis, karmas... Millel ta kolmakümpide kampsuni jõudis seljast võtta? Ta näis viimastest veelgi saledam oma pruunis, liibuvas lihtsas kleidis, mille n

laevaks kaeluses ilutses paari kahvatu rohelise lilleõiega õhuke kile rätik.

«Julite kaugelt, viimaks on kõht tühi? Ma ei ütle, et mul muidagi eriti head oleks pakkuda, aga üht-teist suupärast leian ikkagi. Tohib?»

«Laeva pärast, Tuulil Täna, mulle piisab kohvist. Ma tõepoolest ei talu mõtetki, et minu juurest või kaheks minutiks lahkuks.»

Tuuli naeratas, valas kohvi, istus diivanile. Põrandalambi kuum kuma muutis ta näo meeldivalt päikesesoojaks, jume-

Nagu tellimise peale kõlas raadiost unistav, meloodiline

Tuuli pakkus suhkrut ja jäi Sandyle murelikult otsa vaatama.

«Mis on juhtunud?»

«Laevast halasta, mõtles Sandy, ma näen, tõesti lõpmata hale. Olen juba väljas, sest kõik pärivad alatas, mis lahti on. Ometi tundis ta end üle hulga aja meeldivalt rahulikuna, see pida- miks ju väliseltki margata olema?»

«Andke andeks,» kiirustas Tuuli vabandama, «ma ei tahtnud puuletükkiv olla. Te ei pea mulle vastama, kui ei soovi. Ainult et tabasin teie silmades rahulolematuse, ekslemise, suure

«...»

«Tean, millest teil see tunnetus,» sõnas Sandy jahedalt. «Ma vinnasel kohtumisel, täpsemini — ainsal, kui kunagi ootakupoole ood sinu peaaegu vägisi sisse tungisin, olin väga hästi valjas. Äretult. Eks tänane sündsusetult hiline külal- lase assotsieerus toonasega, ja nüüd olen teie silmis alatiseks mine hädavares, õnnetuse ilmalik kehastus.»

«Kurb, et ma teid pahandasin.» Tuuli haaras Sandy kae oma omade, pikkade sõrmede vahele, surus seda põgusa vilvu. «Olen piisavalt elu näinud, et teada, kui kergesti võib teiesugu- sele inimesele haiget teha, ja mulle tundub, et keegi ongi teile jalle...» Tuuli vaikis ebalehes ja oli oma kohmetuses seda- võrd siiras ja võluv, et Sandy tahtmatult naeratas.

«Pahandamisest pole juttugi. Sõbrad ei pea pidevalt sõnu vahetama, teravatest teemadest mööda hülama, kriipivaid küsi- musi vältima. Aga sõber tahaksin ma teile tõesti olla, Tuuli. Kogu südamest.»

Oi, tore! Pikki aastaid igatsen inimese järele, keda võiksin abiks pidada — ei leia, tee mis tahad. Selle asemel pakutakse mul küll muinasjutuprintsiks, armukeseks, koguni seaduslikuks

kaasaks. Vahel on elu aga ääretult raske ja kahetsen siis alati, et mul sopra pole. Tanan, Sandy! Te lubate, ma toon selles kauni kingituse kinnitamiseks piisavalt head konjakit?» Tuuli tõusis vastust ootamata, libistas kattega üle puusade, et istumiselega veidi üles kerkinud kleiti kombekalt allapoole siluda ja ruttas kapi juurde. Sandy imetles ta sihvakaid saari ja heledaid kõrgekonsalisi kingi, mis Tuuli lukumise eriti ahvatlevaks muutsid. Mida ta need jõuaks jalga panna? Või istu hilisel tunnil raadio juures, gaks juhaks taies lahinguvärdustuses?

Sandy oli püüdnud oma inetute mõtete parast. Kui Tuuli läks äärde tagasi, tuli, tõusis ta ja võttis konjakipudeli oma kätte. Valas ühe, et mingi konkreetse tegevusega seotud olla, ja pealegi oli tal oma olematule lastetoale vaatamata kaalumisele, et mõningane ettekujutus, et mingil juhul ei tohi lubada, et alkoholil valada.

«Sõprase terviseks,» sõnas ta tõsisena, pidulikult.

«Jaagu see kestma üle aegade,» soovis Tuuli rõõmsalt.

Lööd kokku, jõodi põhjani ja kumbki istus oma endise kohale. Kohv oli kuum, parajalt kange, sobis konjakiga. Tekas heaolutunne, ja Sandy ei sõandanud mõistatada, jatkub sel viisil mõneks viivaks või mõjus sinne odusus segavõrd hääle, et kõik näib taganeb loopiskal.

Sandy vaatas ringi ja nägi, et tuba saras puhtusest. Iga tundus olevat tapset õiges paigas, nagu oleks perenaine neid oma viimul käega just asja ni seadnud.

«Tuuli, mille näib, et ootasid kedagi?»

«Nüüd, õösel? Arvate minust ilmatavalt hästi...» Tuuli valatas muiges oli kibeke roonlat.

«Ei, ega ma... ma ei arva midagi misugust, et... Tuuli me ju oleme sõbrad? Tubla. Kasin, kuna taban umberrim, hoolika ettevõtmistase jaagi.»

«Jah? Keeruline vastata. Kui tunnistan, et loepoolest ootasin, hakaab teil minust nala... arvate, et mind jätki istuma oodatav leidis kusagil huvitavama tegevuse. Ütlen ma aga, et tegin just nime tina oma elamise veidi korralikumaks selge naiselikest puhtusearmastusest, siis arvate, et tavajärgelt valitseb mul kodas poórane segadus... Lubage, heietan seda mõteldi edasi. Kamb teie oletustest mulle vastuvõetavam on? Kambki. Võin käs. südamele öelda, et ma kunagi asjatult ootan ei pea. Kui kellelegi loa annan, siis uheksakümne uheksal juhul sajast on katsutü minuti pealt kohal.»

... Tuuli. Ja see üks, kes ehk kogemata ei tule, jääb... ta vaid seetõttu, et jai karvupiili auto alla või sai ees... teie rõõmudele mõeldes enneajakselt infarkti.»

... kummesse tabatud. Muide, mina teie asemel valak... lüsid uuesti läis,» soovitas Tuuli. «Te ilmselt murrate... pead, miks ma nii hilisel ajal veel ei maganud ja koh... parast võtta oli? Olen sel nädalal õhtupoolikuti tööl, ... argipäevadel kell üks öösel. Nii et tulite minu aru... mõõda taiesti sobival ja suhteliselt varaselgi tunnil, ... koju mitte just kaua enne teid.»

... valas konjakit, ulatas Tuulile klaasi.

... restoranis on veel ikka meelmööda?» küsis ta peami...

... parast, et midagi öelda.

... lükka?» kordas Tuuli imestunult. «Miks te arvate, et... oma ametist tuduma?»

... ma arvagi, ainult et pidev õine ülevaalek võib ju aja... vastada...»

... kleit oli kerkinud üsnagi kõrgele, aga ta vist ei mar... seda. Ta heitis jala valjakutsuvalt üle põlve, nii et... arv veelgi taganes, naeratas kibedalt.

... naen teie arvates nii lõpmatu vilets ja vana ja väsi... lja, et aratan lausa kaastunnet?» Tuuli jõi klaasi hoog... tanjaks ja pani selle vaikese järsu kõlksatusega lauale. Ei... kohvigi peale, tõmbas vaid sügavalt hinge.

... Sandy jõi, aga rapilt pool klaasi. Psimene, põhjanijoodu, ... varasema veiniga segi ullatavalt tugevasti ja ta ei taht... luga vinti jaada. Kuigi, mis salata, purjusolek on õnd... kiovad kahtlused, hingepiin, mustad mõtted keerduvad... latsiks. Eks Tuulil ole kah miskit sakilist hingel, ei oleks... lgest heameelest praegu ni. agedalt klaasi kummutanud. ... uresid kull sellisel kenakesel siristajal olla võib?

... an histi, kahjuks vagagi hästi,» lausus Tuuli ootamatu... ega, «et veel paar-kolm aastat, kõige rohkem viis, ja... on aeg senisega lõplikult hüvasti jätta. Sandy, ma... sob...avad ju omavahel sina öelda, jah?»

... vile et võivad, vaid peavad» Sandy airustas klaase...

... Ma ei talu sinasõpruse joomist,» vabandas Tuuli. «Naen... ohtust õhtusse, joomalaua taga vennastutakse eriti põn... tult. Te ei pahandar?»

... komulikult mitte» Sandy tõusis, ulatas galantselt klaasi, ... enda oma «Oleme sinuga sobrad, Tuuli.»

Tuuli sirutas Sandyle käe, et mees teda tõusta aitaks. Ta seisis pisut ebakindlalt, sai aga kohe tasakaalu katte

«Oleme alati head sõbrad, Sandy... väga head sõbrad, eks?»

«Jah, Tuuli.»

Klaasid löödi pidulikult kokku

«Põhjani, mu, du ei loe!»

«Põhjani, mu, du viimaks tõesti ei loe...»

Nüüd pani ka Sandy oma tilgatumaks joodud klaasi parajalt kõlksatusega lauale ja tabas Tuuli rõõmsalt üllatunud, heakskiitva pilgu.

«Elu pole rappa keeranud mitte üksnes sinul, Sandy, vaid ka mina olen omadega kraavi lendamas,» tunnistas ta avameelselt «Aastad aina lähevad — ei, nüüd juba lausa tormavad. Mis minust saab? Masendunud vanapüha, kellele ilmub nakk, aina uusi kortsekesi, järjest sügavamaid vagusid, kõnelemakõrsest elust, kõrtsi ettekandja ameti juurde nagu paratamatult kuuluvatest räpasevõitu seklustest...»

«Ei-ei, sul pole õigust asjadele sel kombel vaadata. Oled kaunis naine, sul tarvitseb vaid valida. Kui ainult soovid, leiad endale suurepärase mehe ja saad kindlasti väga õnnelikuks.»

«Õnnelikuks...?» Tuuli vaatas talle suurte silmadega otsa. Kohendas häämeelselt oma tihedaid, ronkmusti juukseid ja avas paar ülemist kleidinööpi, nagu hakanuks tal kuum.

«Jah,» kinnitas Sandy veendunult, «sul on ees palju ilusat.»

«Arvad sa tõesti...?» Tuuli haäl värahtas ja ta polnud vastanud päris kindel, kas valdab teda nüüd kohe trööstitu kurbus või muutub ta Sandy sõnade mõjul üleemeelikuks.

«Oled ju alles noor,» jätkas Sandy.

«Vilekümnese meelest muidugi,» nõustus Tuuli irooniliselt. «Aga kolmekümnese arvates?»

«Mina olen kolmekümnenene, ja ütlesin oma ausa otsuse. Oled noor, väga kaunis, erakordselt ahvatlev.»

«Aastate poolest olen jah veel õige noor, näen aga hulga vanem välja kui pass kinnitab. See vahe hakkab edaspidi suurenenema aina kiiremini, aina hävitavamalt. Mõne lähema aasta pärast arvad sinagi, et oleme üheeaalised, tegelikult aga...»

Sandy ei osanud midagi öelda — talle näis, et Tuulil on elu aastaid temaga tõesti peaaegu et võrdselt.

«Tule istu minu juurde,» palus Tuuli, kudrutas oma erilist meloodilist naeru. «Joome, ma tahan tana hästi rõõmus olla. Minu sõber Sandy ütles just praegu, et olen noor ja kaunis

... Ah jaa, erakordselt ahvatlev.» Ta nõjatus divani pehmele patjadele, kallutas pea kuklasse, nii et õrn, lüüaallune ja veetlev kael näisid lausa ootavat hellitusi.

«Tule,» kutsus ta sosinal, «sa ju tahad minu lähedal...»

«Nõustus Tuuli kõrvale, otsemaid kandus temasse naise soojus. Vaevumargatav aroom, mida oli tunda alles tol endaga kaasa midagi, tuttavlikku, mitte eriti ammu...»

«Holm Krista, Unustamatu kiremõli.»

«Oled mures Sandyt kerge hammeldusega...»

«Oled sa endale kellegi kindla leidnud?» päris ta asjalikult. «Kõiguni uuesti abiellunud?»

«Teda ega teist Vabanda, nendel teemadel ma kõnelda ei...»

«... muidugi mitte. Ma ainult... Sõber peab ju teadma, et...»

«Oled öeldud nii võluvalt, et Sandy võttis Tuuli kätt ja...»

«... armas,» kinnitas ta «Ja meelisegavalt võluv.»

«... oli rahul, naeris.

«Miks meil klaasides jälle midagi pole? Kes küll meie kõige aeg ära limpsib? Mul on meeltu janu, mõistad?»

«... tõlv tants Tuuli soovi, ehkki talle nii tempokas joomine...»

«... hakkas, tekitas kahtlase iveldustunde. Neetud, ta ei teegi...»

«... muidugi viga vea otsa. Mis pagan teda tana öösel siia...»

«... Millega see lõpeb? Ei olnud sugagi kindel, et ta Tuuli...»

«... atke soovidega kaasa suudab minna — aga kus selle...»

«... uluse ja habi ots, kui selgub, et Sandy Karp on omadega...»

«... talt labi, ei kõlba enam mehe nime kandma. Stockholmis...»

«... mees, ja kuidas veel, aga kulutas end seal vist mõne tun...»

«... pankrotti — asja viivuks pead tõstnud ihast polnud enam...»

«... Peaks otsukohe lahkuma, enne kui hilja, mõtles ta, aga...»

«... d kinnitas, et õige aeg ongi juba mööda lastud.

«... Tuuli nõudis vindise visadusega, et Sandy temaga kokku...»

«... ja jalle põhjani jookis. Hea küll, seda ta muidugi suutis,...»

«... vastumeelselt — aga rohkemat? ...»

«... Tuuli pani pea Sandy õlale, sulges silmad, ümises raadost...»

«... talle laulule kaasa. ...»

«... kas minu sõber ei võiks mul ümbert kinni võtta,» sosistas...»

«... taha tundub kummaliselt jahe...»

Sandy embas teda tagasihoidlikult. Tuuli nautis seda vana vaatas vilksamisi niši suunas, kus väga lai magamisase olnud veel ööks valmis seatud — ja tõusis aeglaselt. Ta kolis oma kõrgetel kontsadel paar ebakindlat sammu, lükkas sukingad bravuurselt jalast, tõmbas nagu möödamindes magamisdiivanilt heleda, suurelillelise siidkatte ja laskis selle libeda madalale tumbale. Nüüd läks ta raadio juurde ja keeratas muusika valjemaks.

«Tantsi minuga,» kutsus ta. «Hoia õige tugevasti, mul on peaga midagi imelikku... käib ringi-ringi-ringi...» Tuul vaarus pisut, Sandy ruttas teda toetama. «Või on see sinust?»

Tuuli liikus rütmiliselt, sundis Sandyt tantsima, naeris mõtetult ja valjusti, ehkki kumbki neist polnud naljatanud — ja jäi siis äkki liikumatult seisma, pilk naelutatud voodile.

«Miks tulid sina, aga mitte Roland...?» sosistas ta. Ootamata, et ahastus pole kaugel.

Sandy viis Tuuli tagasi laua juurde, aitas mugavalt istuma.

«Roland...?» Tuuli hääles oli meeleheide. «Ta ei tule enam kunagi, ma tean... aga ometi ootan, väga... jään alati ootama...» Tuuli kattis näo kätega.

Sandy oli temast kahju, kuid teise kurbust leevendada ta ei osanud.

Tuuli viskus kummuli diivanile, matlis pea paljadesse juuksedesse.

Õige tasa tõmbas Sandy endale mantli selga, astus poolvargi eeskotta, uks sulgus ta seljataga vaikse klõpsatusega. Ta ei leidnud lüliti, kobas mäletamist mööda käsikaudu edasi. Välisukse võti keeras raskelt, lukk krääksus inetult.

Ei ole ülekohtune, toores ja julm, mõtles Sandy ja sammus noruspäi auto juurde. Miks pole saatusel nii kauni ja hea tüdruku vastu halastust? Mida meeldivat on siis temasugusest oodata, kui isegi Tuuli-taoline puhas hing on jäärakust alla tõugatud...?

Sandy istus autosse, käivitas. Talle ei tulnud pähegi, et ole joodud konjakist vintis ning et rool on tema jaoks tabu.

Miks pole inimestele antud õnne ega hingerahu, küsis ta endalt üha uuesti. Miks elab temagi nagu viimane heidik — ei kodu, ei naist, ei hingesoojust...?

Sul on aated. Püha idealid. Missioon.

Kes neid sõnu kusagilt õige kaugelt sosistas...?

Aated?

Jah, õnneks. Aga tahan juba täna inimese kombel elada õnnelik olla, sõltumatu ja vaba oma põlisel maal. Ei, mitte

üksinda, vaid meie kõik, kes me imelühikeseks viivuks oleme tulnud siia viletsusteorgu, mida nimetatakse eluks. Me ei taha lõputult oodata, kulume ja vananeme, kustume...

Ja sõitis aeglaselt, jõudis paari hädise tulukesega varustatud peatänavale. See lõppes imelikult kiiresti, jälle polnud midagi peale sügavmusta öö. Maailm tundus eksisteerivat ainult tühedele valgusvihule — kõik muu oli mattunud lootusetusse, ootamatusse, kadunud olematusse, ja nii oligi hea. Põrgusse aga kupatus!

Aga kohe kostis nõudlik, visa, julgustav hää: sinu aated... idealid... missioon!

Huad olid märtsi teise poole kohta ülearu hallid, pimedad ja kummutatud, ainult et lõunatuul tõi sooja kaasa ja lumi sulas õnnelikuks. Asi seegi, vähemalt sammuke kevade suunas. Linn oli kogu maailma mähkunud eriti tihedasse, ühtlasse mahuvaipa ja vasikalaut tavalisest veelgi hämaram. Aknad on väikesed, osa neist katki ja näruste põhukottidega kinni topitud — korralikku valgust pole siin vist keset suvegi.

Mari-Eltsu silmad olid napi valgusega ammu leppinud ja igapäevane töö sedavõrd harjumuslik, et võinuks toimetada või laadida. Jarg oli praegu sealmaal, et jäi veel vahekaik puhastada ja latritesse allapanu kühveldada. Selg tegi haiget, jalad ja käed kippusid vasuma — aga ometi tuli võtta laisõhuse esiservaga kühvel ja hakata karmesti õnnikut kokku lükkama. Kroops ja kroops, kroops ja kroops...

Varsti pani Mari-Elts kühvli jämeda vahetala najale ja läks uude. Ei paistnud kümne sammu kauguselegi, kõik ümbermugugi oli vatiselt valkjashall ja liikumatu. Miks isa ikka veel ei tule? Ta teab, et abi on kibedasti vaja. Või unustas Kustas talle helistada? Ei, Kustas ei jäta kunagi midagi tegemata kui lubanud on.

Mari-Elts teadis hästi, et laudauksel seismine isa kiiremini lahule ei too, aga kuidagi ei saanud rahu, keegi nagu sundis toimetamise aeg-ajalt sinnapaika jätma ja vaatama minema, ehk on teda ometi juba näha. Loomadele on ruttu abi vaja!

Mari-Elts sulges ukse ja läks piki vahekaiku korra vasi-kate juurde. Kaks päris nõrgukest, kelle kustumist ta väga oli kartnud, said tublisti jõudu juurde, kui ta neile mune söö-

tis. Praegu vaatasid nad mõlemad armsal niiskel pilgul ootavalt vastu, kas tal ehk jälle midagi söödavat kaasas pole.

Ta silitas loomakesi, kõneles nendega vaikselt, andis sormilutsida. Astus siis edasi, nende nelja juurde, kes talle nädal tagasi toodi. Nad olid esialgu tragid, küllap vajalikul hulgal ternespiima joonud ja eluvaimule sel kombel tubli hoo sisse saanud. Täna varahommikul aga ootas ebameeldiv üllatus. Senine elulust oli jäljetult kadunud, vasikad päris võõrast moodi — harjumatult vagased ja loiud, seisavad selg kühmus. Ninake on külm ja märg nagu tervetel loomadel, aga ometi on miski ohtlikult korrast ära. Puhastamise ja jootmise ajal pukisid nad hoopis isesugusel, pahuralt hädisel moel, koguni nagu abi otsides. Silmad on tuhmid, saba märg. Kas nad üldse jäävad elama?

Mari-Elts silitas korraks haigeid loomakesi, heitis taas ootusevaevas pilgu ukse poole, onkas ja võttis uuesti kühvi.

Kroops, kroops, kroops... Raske ja tüutu töö, saaks ometi kord valmis!

Mõne aja pärast toetus ta väsinuna lähima latri vaheseina vastu ja silmitses vastikustundega oma sõnnikusi, inetuid suuri kummsaapaid, määrdunud mustjashalli, lohakat, töökihti, punetavaid kasi. Sõrmed olid külmast kõhmetunud, pahk ka seljal kare, korpas, paarist kohast lõhenenud.

Olen see ikka tõepoolest mina, küsis ta endalt — ja kaugeltki mitte esimest korda. Peaks vastama jaatavalt, kõigelt vaatamata. Aga kunagisest Mari-Eltsust pole ju enam muud jargi kui tühipaljas eesnimi. Ei võimalust uhkeldada ilusate, hinnaliste rõivastega, ei imetlevaid pilke ümberringi nagu sad kõrgekontsalised kingad, milledega ta nii meelsasti alati kõndis, seisavad unustatuina kapipõhjas.

Sellest alates, kui Korneli nime asemele tuli Loka, muutus kõik tundmatuseks. Väliselt mitte otsekohe, traktorijaamas oli pealispindset heaolu võimalik vahemalt teeselda. Tegelikult tõsi perekonnanime vahetus kaasa lõputu murelaviini, pideva vaatamise vajaduse, katkematu hirmudeahela. Kas Mari-Elts Loka peab üksnes allamäge libisema? Näib nii, elu muutus aina raskemaks. Ja lootusetumaks.

Mitte et lõss-ämbrite tassimine ja vahekäigu tühjaks rookimine oleks liiga ränk. Ülejõu käib näljaste loomade kurb pilk, vaevab lakkamatu mure haigestuma kippuvate vasikate pärast. Igal hommikul lauta tulles on esimene asi vaadata, kas nad ikka suudavad end jalgele ajada, ja kas nad kõik üldse elus on.

...mitmel korral on ta pidanud surma kui paratamatusega kokku. Väikese looma kehake on veel veidi soe, eluvaim aga ohtlikult lahkunud. Valus, kurb...

Kuidas isa kohe päris alguses ütleski? Sa pole harjunud. Kindel on, et vasikate hukkumisega ei saa mitte kunagi leppida. Ja et älati jääb ta süüdistama ennast, vähe kogemusi ja võib-olla hooletustki. Iga õnnetuse puhul tahaks endast põgeneda, joosta kordagi peatumata aina edasi, nii kiirele kui vähegi võimalik — ja enam mitte kunagi tagasi pöörduda. Aga juba on väikesed loomahakatised talle sedavõrd tuge läinud, et pakkumine ei aita — nad tulevad oma hädade, tühjade kõhtude ja kurbade silmadega talle kõikjale kaasa ja vaatavad etteheitvalt otsa: kuidas sa raatsisid meid maha jätta? Kuidas sa tohtisid...?

Kustas ilmselt taipas, et tal on raske. Uuris sageli, kas töö lõpuks viimaks liiga ei tee, tervisele ei hakka.

Tema ei kurnud muu kui meeletu soodanappuse üle ja et võltsitud tõttu on vasikate seisund ohtlikult nigel. Ja et nende surm vapustab teda iga kord hingepõhjani. Aga et töö ülejõu oleks? Ei, hoopiski mitte.

Ta oskas seda nii siiralt öelda, et Kustas uskuma jäi, sõbralikult naeratas ja tema tublidust kiitis. Oleks pidanud kiitma uskujulikkust, petmisoskust, mõtles Mari-Elts kibedalt. Lõpuks tõepoolest paremini kui keegi teine. Valedest ta ei teinud paar aastat elabki, suurtest ja väikestest. Suurest ei pääse ta enam eluilmaski. Aga miks väikestega alati lagedate tulla, päris uutega? Miks ei talle ta Kustasele öelt, et on rüüpsesest tööst hingepõhjani tülinud, et laudalehk... ikka veel tugevasti vastu ja et jõud kipub teinekord tõepoolest napiks jääma? Varjab ta selleks, et oma inetut, õige suuremat valet iseenese ees kuidagivisi hüvitada? Eks muudugi. Pealegi näeb ta liigagi selgesti, kui rängalt vaevab talast kogu kolhoosi madalseis, ja tal on mehest kahju. Jah, ta parem usub, et kõik on korras...

Ja ometi ei suutnud Mari-Elts mõnel eriti mustal päeval ära unustada, et ta seda tüütut, harjumatut tööd üldse teha hakkas. Aga näe, teeb! Juba varsti kuu aega, pühapäevigi pole ununud — hommikuti kaheksast peale neli-viis tundi või natuke rohkem, õhtul kuuest umbes teist sama palju. Ringiratast, aina ühes ja seesama...

Kustas tõuseb õige vara ja teeb koldesse marulise tule, sellega vaatamata on röske ja kõlekülm, juba ainuüksi soojust voo-

dist välja tulemine on omaette kangelaestegu. Petroolilamp annab kitsilt valgust, aga kui tahti veidigi kõrgemale keerata hakkab laialt suutsema, tahmab mis kole. Jahedad rõivad selga, tass kuuma kohvi — ja juba on viimane aeg äratada Marike, poolvähisi sööta, värisema kippuv laps riidesse toppida, paksu villase suurrätik sisse mähkida ja naabrimemme juurde viia.

Laudas on esimeseks tööks tuli põlema süstitada, veepada soojenema panna. Vasikatele, tohib joota ainult sooja pinda või lõssi, see on kõigutamatu seadus.

Mari-Elts vangutas nukralt pead. Piima...? Kust see uni- tus oskas välja hüpata? Piima saavad lühikest aega ainult üsna tillukesed. Ülejäänutele lõss, ja sedagi ei jätku, muudku pane veega pooleks — aga väikesed sõbralikud loomad olg- tugevad ja terved, kasvagu kiiresti, saagu uhketeks kõrgtoe- danguga lehmadeks...

Vasikas, kelle latril najale Mari-Elts toetus, vaatas juba tükike aega uudishimulikult üleöla. Ootab hellitamist... "Ta läks ütles paar sõbralikku sõna, sügas tal lagipead, patsutas turjale. Loomake surus end ta vastu... üsaldavalt, armsalt.

Mari-Eltsu südamesse tulvas soojus. Olgu töö pealegi eba- meeldiv ja raskegi, aga sellel on vaieldamatult omad toredad hetked. Ja ega kõik, mis vasikate hooldamisega seotud, suurt jõukulu nõua. Näiteks hommikune söime puhastamine. Kerge muidugi, muigas Mari-Elts mõnelt. Kui õntul sinna pea midagi panna pole, mida sa hing siis hommikul puhastad või mis raskust sel mitte millelgi olema peaks?

Aga tore on tulla ämbriga, igale vasikale jahupeotais ette anda. Kahjuks üksainus, sest «Sotsialismi Võidus» valitseb halastamatu vaesus. Kevadeni tuleb ülinappide varudega välja pigistada. Millal keha suvine aeg oma halja rohuga omale kord kätte jõuab? Praegu tundub, et mitte kunagi. Elu jääbki udusombuseks, halliks, inetuks, rämpseks. Lausa nälja piiril vaakumiseks...

Ta kiirustas veel kord uksele, aga väljas ei liikunud ikka ainsatki hingelist. Kas isa viimaks ei tulegi?

Mari-Elts tundis, et seistes on pisut jahe hakanud ja jätkas kärmesti vahekäigu puhastamist. Saaks see tüütu töö tehtud!

Kõige meeldivam on vasikate jootmine. Aegaviitav, seda jah- Ja ämbrite tassimine on raskevõitu, aga hing on sel ajal alati imeliselt hell. Peab vaid hoolitsema, et jook tõesti peajalt soe

... ja et õige väikesed ei jook suutäit rohkem, kui kolm

Oh... tingimata oleks vaja heina anda. Üsna tillukestele vahepeal, nemadki hakkavad õige pea tasakesi näksima suuremad peaksid saama isu järgi. Taevas hoidku, isu järele...? Ei jätkunud heina piimakarjalegi, vasikalauta raat- sil seda jagada vähem kui kasinalt; mitte pahatahtlikkusest või kurjusest, nagu talle esimestel päevadel tundus, vaid... Jah, ääretu vaesus on majas. Nälg.

Mari-Elts sirutas selga ja märkas, et keegi seisis vasikate... just nende haiglaste lähedal.

Millal ta tuli? Ja kuidas oskas nii tasa liikuda, et... ei olnud?

Mari-Elts jättis kühvli sinnapaika ja ruttas oma suurte kummikutega paratamatult lohinal astudes isa juurde.

«Kui hea, et aega leidsid... tere!»

«Tere, Mari-Elts.» Isa polnud teda kunagi kätkpidi tereta- nud, täna tegi ta seda esmakordselt. Soojalt, koguni lugupida- valt.

«Kuidas emaga on?»

«Ei oska öelda. Räägib küll, et pole väga vigagi, aga rohud kummuti pealt aina kahanevad.»

«Ma pole teda hulk aega näinud, varsti juba terve kuu...»

Jah, eks Marikeste sünnipäeval oli viimane kord. Ta igatseb järele hullupööra, et lähe päevagi, kui temast ei... Täna kippus vägisi kaasa, aga kus seda tohib... juhi kõrval raputab liialt, ja külma ei tohi ta ju ka...
«Ütle, et ma tulen esimesel võimalusel,» palus Mari-Elts, «ainult et täpset aega veel ei tea, oleneb millal asendaja vaba päeva annab.»

«Ma on õige mitu korda nõudnud, et ma Marikese siit moneks ajaks päriselt ära viin, tema tahaks ise last hoida. Kuid sina sellest arvad?»

Marikesele oleks see küll hulga parem kui praegune vält- ulamine, ja mul jääb tema jaoks vähe aega. Ainult et see peaks emale üle jõu.»

«Õige muidugi. Aastase lapse järele valvamine ei ole raskeit

südamehaigele inimesele kuigi sobilik,» nõustus Ludvig. Ta silmitses vasikaid. «Siin need sinu murelapsed siis on...»

«Jah. Kuidas sa nad ilma juhatajata oskasi leida?»

«Paikene, mina tunnen loomi paremini kui inimesi...» Ta kummardus vasikaid uurima, pomises õige vaikselt sõnu, mida inimkeeles vist polegi. Viimaks ajas ta end sirgu. «Kaua nad sul siin laudas on?»

«Ümber nädal.»

«Ja-jah, sel ajal hädad just kipuvadki tulema — ikka kuue- dal-seitsmendal päeval pärast ema juurest aratoomist. Neil on äge kõhulahtisus, muud ei oska ma küll välja lugeda. Hüllem, kui nad siia ületoomisega juhtusid külma saama, kopsupõletik on väikestel varmas tulema.»

«Esiatgu ei märganud ma küll midagi...»

«Oled sa ikka küllalt hõlbas oma ametis? Ma mõtlen, kas joodad parajalt sooja? Ja peaaegu, mõtle nüüd hästi täpselt tagasi — ega sa neile viimaks tilgastanud või koguni haput joogipoolist pole nina ette torganud? Seda ei tohi mingil juhul, see oleks kuritegu. Nad on väikesed ja rumalad, usaldavad...»

«Isa, ma ju tahan kogu hingest, et nendega kõik hästi oleks! Sa kohe algul hoiatasid ja õpetasid, mul on kõik täpselt mee- les. Kus rohi on? Tõid?»

«Kuidas siis...» Ludvig kohmitses oma paksu talvemantli sügavates taskutes, otsis lagedale rusikasuuruse nutsaku ja väikese karbi. «Tabletid kõhuhäirete vastu, peaksid üsna ruttu abi andma,» seletas ta, ise samal ajal pruuni paberist kott lahti nokitsedes. «Aga see, näe, on tammekoore pulber, seda pean kõige etemaks. Sellest tuleb teha teed, mõjub kindla peale hästi.»

«Aitäh, aga... seda on ju kole vähe?»

«Tänaseks-homseks jätkub,» rahustas Ludvig. «Mul kliinikus rohkem valmis pulbrit ei olnud ja apteegist otsima ei tasunud minna, sealt leiab seda haruharva. Tammekoort varusin sügisel ise paraja hulga, see on ütlemtahe hea rohi avitama... Küll ma peeneks jahvatan, saadan ära mõne juhusliku masinaga. Või tulen ise uuesti, kui vähegi mahti on.»

«Tule jah, tingimata! Aitäh... Kuidas ma küll sinu abita hakkama saaksin?»

«Tohoh? Minu meelest oled sa küsimistega üsnagi tagasi- hoidlik olnud, ja mul on selle üle hea meel. Tähelepanu, tuled ise kenasti toime.»

«Ei, isa. Suures laudas on brigadiriks kuldaväärne inimene,

hüda on ta nimi — hea ja lahke, seletas mulle kõik ära, kohe unusteni. Aga asjad ei lähe hästi, ka tema abiga mitte, sest tal on meil kole vähe ja loomad jäävad järjest nõrgemaks...»

«Tead, rääkisin sulle.»

«Jah, loomapidamises rikub toidupuudus kõik ära. Aga mis peata, elu juba hulk aastaid sihuke arusaamatult niru kirat- mine. Ei mina usu, et üle Eestimaa neid lautu palju leiab, kus loomad isu järgi süüa saavad. Aeg on kuri, ollakse oma adustes ja lootustes pettunud, elu ära lõhutud — keegi ei taha kumbel tööd teha... Ja loomad, vaesekesed, kannatavad go enam. Inimesed lasevad heina juhal puituda, hukka minna. Või kui karmi käsu peale niidavadki, jätavad loo tihti- kele mädanema, mitte ei korista. Head metsaheinamaad kas-avad võsa täis, neist ei saa varsti enam midagi — aga oma eakikule loomale sealt niita ei lubata...»

Ludvig raputas end nukratest mõtetest eemale, tuletas midagi meelde.

«Mul on sulle tähtis õpetus,» sõnas ta rõhutades, ja silmad olid tal erksad. «Jah, ühe asja olen seni rääkimata jätanud. Sul on oma vasikatele, niihästi tervetele kui põduratele, iga päev tingimata anda kadakaleotist.»

«Esimest korda kuulen.»

«Muidugi esimest, kui mina, vana tohmakas, unustasin kä- da! Tuleb tuua kadakaoksi, need parajaks raiuda, õhtul minna vee alla suurde patta tõmbama panna, ja hommikuks on hea joogipoolis valmis. Vitamiinirikas, ja kadakaokka leot- tel on loomade seedetraktile kangesti hea mõju. Ei tule neile mingid kõhuhädad kallale, ja tugevust saavad kah kenasti.»

Aga anna seda neile tingimata järjest, iga päev — nii siis on sellest kasu.»

«Mul tööd niigi kuhjaga, kuhu ma veel neid kadakaid oskan minna...» Mari-Elts oli kohkunud. «Tead hästi, kui võimas ma siinkandis olen, pole ma märganud ainsatki kadaka- lullu... ja üldse... Ma ju ei oska ega jaksa neid vintskeid murda ega tükeldada, ja siis veel leotist teha...» Mari- Elts nagu muutus virilaks.

Ludvigi pilk oli jahedaht uuriv.

«On sul tervis paha?» küsis ta jarsult.

«Viks sa...» Mari-Eltsul oli oma äsjaste sõnade üle piinlik. Vasta, ma ootan.»

Pole mu tervisel häda midagi. Aga...»

lah?»

«Ma ei saa vahel isegi aru, mis minuga on. Uhest küljest tahaksin teha kõike, et loomadel hea oleks ja mul on hing haige, et nad nii nāru toiduga peavad läbi hāda elus pūsimā. Nende alati nālĵane vaade tapab mu aegapidi, ūsu. Ja seal samas teisest küljest — oh, kuidas olen kõigest vāsinud, tūl pinud, tūdinenud... Mismoodi ma vālja nāen — inetu, rāpane, lohakil...» Ta sirutas kāed isale nāha. «Kas need peavad olema uhke ja jõuka Kortli-Jaagu peretūtre pehmed sõrmed, siledad ja hoolitsetud?»

«Peenutsemise ja uhkustamise oled sa oma emalt vāga edu kalt ūle võtnud,» torkas Ludvig mornilt. «Tead sama hasti kui mina, et pole meil enam ammu talu ega tōulava, mitte kunagi midagi. Sina oled kolhoosi esimehe naine. Oled sa Kustasele seda kõike rāākinud, mida praegu mulle hingelt puistasid?»

«Tal endalgi muresid ūlepea, mul ei kōlba hādaldata. Ja ega ta mind vasikalauta vāgisi sundinud. Ei, ta palus. Viimases hādas, kedagi polnud võtta.»

«Miks sa küll selline imelikult heitlik inimeselaps oled? Peaksid rõõmustama, et suudad toime tulla, oled oma mehele abiks. See ju kõik teie ūhine elu, ūhised pūūdmised — seda, mida enam ei ole, taga nutta ei maksa.»

Mari-Elts kehtas ūlgu, taganes isast paar sammu eemale libises ja pidi kukkuma. Viimasel hetkel suutis ta tūgipostist hāarata, aga nii ūnnetult, et kāsi sai tugevasti haiget.

«Nāed nūūd,» āgestus ta, nagu oleks isa kõiges sūūdi. «Sa ei suuda ega taha aru saada, kuidas mulle viimane kui asi vastu hakkab! Oskad sa kujutleda, mis tähendab igal vara hommikul ja ūhtupoolikul külma vōbinal lauta joosta ja ust avades kõigepealt seda masendavat, hingematvat lehka tunda? Kas sa ūldse taipad, mis minusugusele tähendab kühvel võtta ja sõnnikut rookida... sõnnikut! Kas Ludvig Korneli tūtar pole siiski paremat saatust vāārt?»

«Minu tūtar peaks loomi nii vāga armastama, et annab neile vōi oma viimase suutāie...»

«Ma ju armastan, valusalt ja kāastundlikult,» kinnitas Mari-Elts. «Aga kogu see inetus ja viletsus ja ūnnetused mu ūmber... Ma ei jaksa, isal Kahju, et sa mind sugugi ei mōista.»

«Ega ma nii vāga taipamatu polegi, ehkki sinu ema ja vist ka sina pole mind kuigi targaks kunagi pidanud.» Ludvigi ilme oli karm. «Ainult napilt kuu aega on Korneli tūtar vasikalaudas tōōtanud, ja juba on preilike sellest nū tūdinud, et pōgeneks vōi maailma otsa. Jātaks vāikesed armsad loomad

ladasse, peaasi et enesel igasugu elumōnud varnast võtta oleksid. Kuidas seda nimetada? Ega sa viimaks laisk ole?»

Mari-Elts tahtis midagi teravat ūelda, aga isa keelas teda vipega.

«Kui juba jutuks tuli... Ma eriti ei tihanud lootagi, et sinust tūhli ja tōōkas naine saab; sind hellitati maast-madalast sandist āra. Ainult arusaamatu, kellesse sa tōō pōlgamisega lāi-mud oled? Selles vanuses, nagu sina praegu ja veel hea tūki lūljemgi oli sinu ema nagu ime — tragi ja naerune, iga tōō peale varmas. Hommikul alati esimene, ja leidis tegemist veel ūltsel ūhtutunnilgi. Teinekord minu isa kohe pāris tōsiselt keelas. Kāskis hinge tōmmata ja vahetevahel ikka puhata...»

«Sealtpeale, kust māletama hakkan, ei ole mina küll nāinud, et ema lausa tōōd oleks teinud,» vaidles Mari-Elts trotslikult. «Tema polnud vaja, kühvel peos; laudas sõnnikut lūkata, tema ei meele kombel elada. Jalgis ainult, et teised tōōtaksid ja ta kōske tādaksid.»

See kahtluse mood ja tōōst eemaleminek tekkis tal siis, kui perenaise seisusse sai. Ludvig vaatas ūige kaugete aastate taha. Tūdrukul on ūigus, ega Eltsult siis keegi enam raske tema tōō tegemist oodanudki, tema ise kõige vāhem. Pisas, kui Elts palgalistel silma peal hoidis ja ainult seda tegi, mis talle enesele meele jārgi oli. Kogu majapidamise eest seisis hea ju Kondrat...

Ludvig vōpatas. Kondrat...? Ei saa oma mōōdunud elu peale rahulikult tagasigi mōelda, kohe on see mees pōigiti ees. Mulk aastaid pole teda enam elavate kirjas, aga nāe, on teine tegelikult hulga rohkem elus, kui mōni, kes pāevast pāeva silma puutub. Miks pidi see neetud Kondrat oma surivoodil nii julmalt aus olema...? Oli tal elust lahkumine sedavōrd raske, et ei suutnud suud pidada? Selgest ūclusest, et tema kauem maailmal ringi kōnnib, heitis kamalutāie mōrudat mūrki edasist lo rikkuma... Ise oli nii nōrk, et ei jaksanud enam kātkti... aga nāe, tapvateks sõnadeks jagus jõudu küll. Mis talle sellele viis? Kadedus? Vōi ei tahtnud ta rānga sūūkoor-muga ūle olematuse piiri astuda ja pani oma patuelu sõna-...?

«... Elts, see sinu Elts on kogu elu olnud hulga rohkem minu naine kui sinu oma...»

Ludvigi silmad muutusid kibedaks. Ta pōōras tūtrele pea-vegu selja, tegi, nagu uuriks hoolega vasikat, hinges aga raius

meeleheide. Miks see ütlemine ometi kord ei unune, vähemalt nürks ei kulu?

Mari-Elts jäi teda viivuks silmitsema. Alles kuuekümnene, aga näib hulga vanem. Ta on kühmu vajunud, vägane inetult kõver õlg hakkab seetõttu veel rohkem silma. Nägu on tal väga tõsine, pilk tuhm. Ometi oli ta varem hoopis teistsugune — jutukas, lõbus... aga sellest on kaua, tema oli siis alles väike. Millal toimus selline masendav muutus? Oma murede ja häda dega rabeldes polnud ta enam midagi muud tähele pannud, isa sõnaahtrus tundus päris loomulik. Seda enam hämmastasid ta nased teravad ütlemised; kuidas tohtis ema kohta lendu lasta selliseid salvava alatooniga sõnu?

«Sa mõtled emast lubamatult halvasti,» süüdistas Mari-Elts. «On ju ilmselge, et suure talu perenaisel polnud vajadust sõnnikuharki peos hoida...» Mari-Elts tõukas jalaga kühvlit, see kukkus valju kolinaga tsementpõrandale. Vasikad kohkusi.

«Haigete loomade juures ei maksa ägedaks minna,» keelas Ludvig vaikselt. «Nemad tunnevad ära, kui inimesed on pahurad. Li taha seda terve loom, rääkimata neist väikestest lobistest hingedest...» Ta kõneles edasi õige tasa, sõnadest polnud võimalik aru saada. Aga need polnudki määratud Mari-Eltsule, vaid loitult paigal seisvatele, selga hädiselt küürus hoidvatele, kurva silmavaatega vasikatele.

Alles täki aja parast vaatas Ludvig üles.

«Sooja vett ja natuke lõssi on?»

«Jah.»

«Munega sega hea leige jook valmis, anname ravimud kohe sisse. Ja õhtul veel ühe korra.»

Ludvig aitas loomil rohtseda, kummalgi polnud enam midagi öelda. Alles kui oli arvata, et isa nüüd minekule seab, sõnas Mari-Elts kõheldes:

«Ma ei tahaks, et sa pahasena lahkud... Usu, laisk ma ei ole; teed mulle ülekohut, kui nii arvad. Sa ju tead, olin Linnupette kaupluses müüjaks küllalt kaua. See töö sobis mulle, tegin seda väga hea meelega ja ma olin seal...» Mari-Elts vaikis. Olin seal väga õnnelik, pidi ta hoogusattununa tunnustama. Hea, et ütlemata jäi, isa vaatab niigi imeliku pilguga ja millegipärast nagu juurdleb möödunu üle.

«Miks ma ei mäleta,» sõnas Ludvig vaevutavatava mälestusega, milles ei olnud raasugi rõõmu. «Mäletan hästi. Aga leti taga kekutamine pole mingi töö, ütlen ma sulle. Aja surnuks-

loomine, muud ei midagi. Lootsin, et elu Kustase taolise mehe korral keerab sul maailma asjadest arusaamise õigemaks, õpetab tööd armastama.»

Mari-Elts kohkus. Isal on pilk enamasti kaugusse suunatud, nagu oleks ta mõtetega aiva minevikus ega hooliks juuresolijatest kuigivõrra. Näib, et ta on kõike siiski tähelepanekult jälginud, omad arvamused kujundanud, ütleb need rahulikult välja. On ta seetõttu nii varmas kõnelema, et ema kuulma pole?

«Jah, Mari-Elts, millest mul kõige enam kahju on? Selgub, et sa nii karigesti emaga sarnaned. Ise alles nooruke, oled veel puha elamata... Pahasti küll, kui see ema moodi olek ema süveneb. Ja missuguseks sa tütre kasvatad?»

«Oled täna oma ütlemistega päris võõras, karm ja ülekohuline niihästi minu kui ema vastu.»

«Olen lihtsalt aus.»

«Miks sa emaga üldse abiellusid, kui ta sulle sugugi meele juttu ei ole?»

«Lule haigete loomade juurest ära, läheme siia tahapoole. Aeglaselt, rahulikult,» käskis Ludvig tasase häälega. «Mina tahaksin oma naiseks rõõmsa ja tööka, päris lihtsa tüdruku.»

«Ma tahaks uskuda, et tema hilisem muutumine ainuüksi muenda suud oleks,» arvas Mari-Elts.

«Siin on sul teatud määral õigus,» noogutas Ludvig mõtlikult. «Eks mina, rumal, muidugi hellitasin teda hullupööra, kuidlasti olid tal mingid erilised uhkuseidud vist, juba et madalast kõvasti sees — ei oleks need muudu võhama muutega omakorda sinu varakult välja löönud.»

«Mispärata, selline ma olen. Eks kodu ja vanemad loevad ka seda.»

«Ja muidugi. Kasvatuse said sa minult ja emalt; minult vähem, peamiselt temalt. Ma ei oska arvata, kuhu sa oma elulolaku ja arusaamadega jõuad, eriti praegusel ajal. Onnetuseks muutud sa, nagu ütlesin, aina rohkem ema sarnaseks...»

«Kui teada tahad, rõõmustan selle üle. Ema on ilus, tark, tore.»

«Li südameetu,» põmises Ludvig; aga nii vaikselt, et Mari-Elts ei kuulnud.

«Korda, palun?»

Ludvig võttis hetkeks talvemütsi peast, pühkis taskurätiga üle märjaks kippuva otsmiku, silus oma õhukestvõitu, tugevasti halliseguseid lühikesi juukseid.

«Kust meil see paha jutt alguse saigi?» meenutas ta. «Mis see oli, mille peale sa kippusid häält tõstma? Oota, oota, kätte sain — sul on jah vaja raiuda kadakaoksi, lüüa parajateks juppideks, panna suurde patta... Ära unusta, sellega tuleb alustada jalamaid ja jätkata kevadeni, rohumaale pääsemiseni välja.» Ludvig uuris oma kuldkapslitega taskukella, vangutas pead. «Tuleb kohe minema hakata, masin sõidab tagasi klunakusse ja ma ei tohi maha jääda.»

Ei suuda mina neid vastikuid torkivaid kadakaid raiuda ega tirida, mõtles Mari-Elts, ei, julgenud seda, aga isale enam korrata.

Ludvig taipas sõnadetagi.

«Sa ju ometi tahad, et su loomahingekekesed haigeks ei jaaks ega ära ei lõpeks?» küsis ta murelikult. «Mäletad, alles hilja aegu jooksid telefoni juurde ja palusid nutuselt abi ja õpetust? Üks väike oli sul sel hommikul surnud, kaks ei võtnud enam jalgu alla. Niisugusena oled sa õige inimene. Ei tohi lubada oma hellal südamel ükskõikseks muutuda, vähemalt nii varases nooruses mitte. Muidu oled viiekümneselt veelgi kalgim, kui...»

«Isa!» Mari-Elts haaras kühvli ja jätkas ägedana tööd. Juuksepahmak pugus räti alt välja, langes otsmikule ja kippus silmaga, aga ta ei hoolinud.

Kroops, kroops, kroops, tegi kühvli oma harilikku inetut häält.

8

«Tere, jõudu tööle!»

Mari-Elts jättis kühvli paigale, ei julgenud pead tõsta. Miks tuli siia mees, kelle ta on otsustanud oma elust lõplikult kustutada, olematuks mõelda?

«Mari-Elts, miks sa mulle tere ei ütle?»

«Tere, Roland,» vastas Mari-Elts vaevukuuldavalt.

«Anna andeks, et ma sind töö juures segan, aga kodus Kustas Loki juuresolekul ma...» Roland märkas alles nüüd Ludvigit, kes aegapidi lahenes ja teda ebasõbralikult uuris.

«Terē hommikut,» sõnas Roland hämmeldunult.

«Kellel alles hommik, kellel tubli pool päeva juba tööd tehtud... Tere muidugi, jah.»

«Te vist ei maleta mind, Mari-Elts töötas minu juures Linnupette kaupluses.»

«Tean,» sõnas Ludvig kalgilt. Ehkki laut oli hämar, märkas ta lugagi hästi, kuivõrd Mari-Eltsu olek Kriisa tulekul muutus, hääli läks teiseks. See tegi talle haiget, meenutas Eltsu õnnelund tegusid ja kõrvus kumises võikalt Kondrat, Kondrat, Kondrat... Elts ja Kondrat... Jumal hoidku, viimaks hakkab Elts neiski asjus ema jalgedes käima? Mis on niisugusel tal isandal aja asja? Pealegi, nimetas, et Kustase juures ei ole tahta raakida. Miks Mari-Elts akk, hoopis isesuguselt... on? Kuid õige pörutaks prauhi välja, et ho a sa, äbe sell, mis mehe naisest heaga kaugemale? Votaks kohe ka plikal... tagaks juhuks põhjalikult läbi?

Ludvig hoidis end tagasi. Mida see Kriisa sin vletsas vas'ka... ikka raagib, veel vähem teeb? Ja Mari-Eltsul on omal... vanud inimese pea otsas ja selge arusaam ammu käes, ta korralik abielunaine tohib, mida mitte. Aga kas ikka on? Parema paigale jääda ja ära mõelda, mil Kriisa minema läheb... aga ei, loomakliinikus närvitseb tohter, täna on ees üks tõsisem operatsioon.

«Ütle emale, et ta end hoiaks,» palus Mari-Elts. «Tervita.»

«Kui tohib, ka minu poolt,» lisas Roland. «Pean teie abikaasa... väga lugu. Nii et — parimad soovid!»

Kummallegi kält andmata sammus Ludvig sõnatuna laudaukseni, pöördus siis ja vaatas pikalt Mari-Eltsu.

«Aga sa ei unusta, millest sulle kõnelesin?»

«Ei, isa, muidugi mitte. Tammekoore pulber ja kadakaokste...»

Seda muidugi, loomade tervise eest peab hea seisma. Ludvig püüdis end pidurdada, aga ei saanud. «Kontrolli ennast, ma muutu kellegi sarnaseks. Ma palun sind, Mari-Elts.»

Lühike, kui Mari-Elts midagi öelda jõudis, oli isa läinud.

«Olete pisut pahuksis?»

«Ei, arutasime niisama...» Mari-Elts oli Rolandi tulekust veel ikka ehmunud. Miks pidi ta nägema teda selles põrguvastikult lehkavas laudas, rokaga koos, sõnnikune kühvli...»

«Palun, on sul minu jaoks pisut aega?» küsis Roland seda võrd tagasihoidlikult, et Mari-Elts talle imestunult otsa vaatas. Alati oli Roland ründav, bravuurne, nagu millestki solvunud ja sõnadega räpakas.

«Ainult kümme minutit, ma väga palun. Vähemaga ma toime ei tule.»

«Kui sa seda just tingimata vajalikuks pead...?»

«Täna.»

«Lähme siit ära,» kutsus Mari-Elts. «Ees söödaköögis on vast pisut viisakam.»

«Teeme nii, kuidas sulle kõige vastuvõetavam on,» nõustas Roland ja järgnes Mari-Eltsule.

«Mul on töö peaaegu valmis, ehk ootad, kuni ümber riietun?» Mari-Elts vaatas häbenedes oma inetut kilbit, saapalohmakand ning tundis, milline hingemattev lehk valitses söödaköögis veelgi vastikum, kui laudas. «See ei võta kaua...»

«Ei, pole vaja,» arvas Roland, «Kui lubad mul aus olla, siis mi, nagu sa praegu oled, on meie jutuaamine õigem, põhjendatum.»

«Jah?» Mari-Elts oli oma välimuse pärast sedavõrd löödu, et ei osanud muud teha, kui kannatlikult oodata.

«Andesta, kui sind nüüd millegagi riivan,» palus Roland. «Ma tööpoolest ei taha taklitu olla, veel vähem sulle haiget teha. Loodan, sa usud mind.»

Mari-Elts ei vastanud.

«Sul on õigus minus kahelda, sest meie kaks teame eksimata tult ja lüme... jah, milline lurfus ma olin.»

«Tegid halvasti, et minurjuurde lauda tulid. See on, mulle häbistav, alandav, solvav,» süüdistas Mari-Elts.

«Toimisin ettekavatsetult,» tunnistas Roland. «Tulin nimelt sel ajal, kui sul töö on pooleli. Ainult et mitte sind solvama vaid imetluma. Järgi pidevalt sinu olukäiku; jutumanaid me meist jäteti. Lurvisid vaid luv, tunde.»

«Mida sulle räägit,» püüas Mari-Elts aruvalt. Juba ammu oli ta lõplikuks omaks võtnud ema poolt sisendatud teaduse, et inimeste jutud on tähtsad, kuna just need loovad Korneile perekonna ümber teatud kindla hoiaku. See tohib olla imetluse lugupidamise ja kerge kadeduse põiming, mitte kunagi aga parastav või hukkamõistev. «Meie üle naerdakse, jah? Minu ja mu vanemate üle, kas nii?»

«Ei sugugi.» Roland oli siiralt imestunud. «Teatakse ju, kui heast perest sa pärit oled ja et sind väga hoiti. Seda enam peetakse sinust lugu, et nõustused laudas tööle hakkama. Mees heitis Mari-Eltsule kiire, uuriva pilgu. «Või sunniti? Oled avameelne, ma palun.»

Mari-Elts ohkäs kergelt.

«Ei sunnitud.»

«Tähendab, soov või käsk või ettepanek esitati sul viisil, et sul polnud võimalik keelduda,» oletas Roland.

Mari-Elts vaikis.

«Milline ülekohus koormata sind sellise ränga tööga,» oli Roland nõrkinud. «Ma ei anna seda talle kunagi andeks, ja veel kas või täna ma...»

«Jatsid ütlemata põhjuse, miks sa tulid,» katkestas Mari-Elts Rolandi ähvarduse.

Meie lahusolek on kestnud piisavalt kaua. Ära pahanda, muetlan asju nende õige nimega. Lootsin, et oma kiindumusest sinu vastu ajajooksul vabanen. Ei, hõõgun pidevalt kui põrgutules... Tulin, et sulle selgeks teha, kui väga ma sind vajan.»

Maailm on täis veetlevaid naisi. Olen kindel, sa tunned paljusid. Milleks enam mina?»

Sinuta jooksis mu elu rööbastelt maha,» kutsus Roland. «Püüan tõsiselt tööd teha, aga kõik nurjub. Proovisin jõudu andendi kallal — ei õnnestunud. Kirjutasin mingi dokumentaalfilmi stsenaariumi, aga see tuli ka nii nadi välja, et yist ei lähe käiku. Olen sohu vajumas, Mari-Elts!»

«Sind pole kaua näha olnud. Tulid alles nüüd, kui arvad abi olevat.»

«Ksid, mu kallid. Iga kord, kui sind üles otsisin, ei jätkunud sul minu jaoks muid sõnu kui üksnes: mine ära, mine ometi ära! Otsustasin, et tulen uuesti alles siis, kui ka sina hädas oled. Direktori prouana oli sul oletatavasti mõnus elu, ma ei nõandanud segada, pealegi polnud mul enam jõudu kuulata, kui kalgilt sa mind eemale peletad. Nüüd aga — näen seda sinu silmaga — ei lähe sul enam sugugi nii, nagu minema aaks ja sinutaolisel erilisel naisel minna võks. Me mõlemad vaevleme — mina ja sina...»

«Ma ei luba, et sa niivõisi kõneled.»

«Koos sinuga kaotasid elu mõtte ja sügava õnne, milline mees inimesele osaks vaid üksainus kord...» Roland lähenes Mari-Eltsule, pani käe talle tasakesi lõua alla, tõstis ta näo üles. Lükkas ettevaatlikult juuksed Mari-Eltsu laubalt, silitas vormeotstega hellalt üle põskede. «Sa mu armas väike kul-luke...»

Mari-Elts vaatas Rolandit, nagu näeks ta teda esmakordselt. Aeg oli meest uskumatult palju muutnud. Ta on tasakaalukas, kindlamlik, mõistev. Kui pehmelt vaatavad ta ilusad hallid silmad, kui lõpmata kaunit ta räägib, kui mehelik ja nägus on ta tihedate heledate juuste ja meeldivalt naeratavate huulidega...»

«Ma armastan sind,» sõnas Roland vaikselt ja Mari-Elts

mõistis, et nii see tõesti on. Ta püüdis end kokku võtta, eemale tõmbuda — surus aga otsmiku tugevasti Rolandi õla vastu ja hakkas lohutamatult nutma.

Mees embas teda, sosistas midagi. Mari-Elts ei kuulnud, ei hoolinudki hetkel rohkemast. Roland on siin... nii hea ja avameelne pole ta kunagi olnud. Ent kummaline — seda õnnetum tundus Mari-Elts endale, seda ahastavamalt ta nuuksus.

«...võtan sind kohé täna kaasa,» jõudis äkki Mari-Eltsu teadvusse. «Kohel!»

Ta vabastas end ehmununa.

«Roland, sa ei mõtle seda ometi tõsiselt?»

«Kallis, kas sa veel ikka tõrgud? Vaata, kus me seisame ja mis on meie ümber... Tean, ka seda tööd peab keegi tegema. Aga mitte ükskõik kes, igal juhul mitte sina! Sina, kes sa pead seda sõrma kõige kaunimana, olema õnnelik, hellitatud, imetletud, kandma elegantseid rõivaid — sina, õrnuke, tirid rasked ämbreid, kraabid kühvliga laudapõrandat... Veel täna, enne kui sinuga koos siit lõplikult lahkume, nõuan Lokilt seletust, kuidas ta lohtis sind sundida sellisele vastikule, kohutavalt rängale tööle.»

«Jäta, ma juba ütlesin, et Kustas pole mind kunagi sundinud. Ja töö polegi nii raske, sellega tulevad toime tuhanded naised, isegi vanad memmed, halva tervisega.»

«Ei ole vähimatki tähtsust, et teised teevad,» vaidles Roland. «Oled maailmas ainus Mari-Elts, sind on loodud hoopis muuks. Loka on äärmiselt hoolimatu, püüab isegi sinu arvel oma närust kolhoosi kuidagi upitada ja...»

«Keelan sul muvisti kõnelda,» Mari-Eltsu haäl oli äkki järe ja nõudlik. «Kustas muretsseb alati, kas mul viimaks raske pole, soovib mulle ainult head. Ta on aus ja tubli mees.»

Roland vaikis lööduna.

«Oled temasse üllatavalt tugevasti kindunud,» sõnas ta viimaks mornilt. «Või koguni... armastad teda?»

«Roland, elu on n'igi keeruline, piinlen kahetsuse ja raskete mõtete küüsis...»

«Seda enam tuleb teha kiire, järsk lõpp. Täna, ja kohé. Kustas Marike on? Võtame ta kaasa, meie elu saab uue näo. Õnne ja armastuse näo... kallis...»

«Palun, Roland, ole mõistlik! Nii meelelt keerukaid samme ei astuta esimese mõtte ajendil. Anna mulle aega, pean selgusele jõudma. Viimaks teen parandamatu vea, kui... Ei, kõike

tuleb tõsiselt kaaluda. Olen kohustatud mõtlema ka sellele, et tulelasele on hetkel elu nii ränk nagu ei kunagi varem.»

«Jah? Nagu näha, hoolid temast hulga rohkem kui minust.»

«Mõista mind õigesti,» palus Mari-Elts. «Ma ei saa tal eesmärgust häbi ja valu teha, et päevapealt ära tulen. Mis saab temast ja ta tööst? «Sotsialismi Võit» on sedavõrd omadega sõprus, et isegi Kustase taoline tugev mees kipub vägisi hätta...»

Roland suutis solvumise ja tugevasti pead kergitava armu-õnnetuse maha suruda. Veel mõned kuud tagasi oleks ta sarnaselt naernud ja teravalt pilgates vihjanud Mari-Eltsu õpetule heategemise soovile, vapra riiklikule ellusuhtumisele. Nüüd ei tulnud taolised ütlemsed enam kõne alla, vahepealne aeg oli inetu ironia maha lihvinud.

«Veel kord, imetlen sind,» sõnas Roland pehmelt. «Ja, veider küll, ka mõistan. Sundida ma sind ei saa ega kavatse. Palun vaid, ära tõuka mind endast lõplikult eemale. Tohin ma vähemalt loota? Ütle, tohin ju?»

Mehe toon oli nii alandlik, koguni hirmusegune, et Mari-Eltsu südames värahtas kaastunne ja igatsus, tõelise õnneloomis, õhkõrn kuma.

«Kui elu on talumatult sünge, aitab edasi lootus,» ütles ta mollikult. «Miks peaksin ma selle sinult võtma?»

«Mari-Elts...» Rolandi hääles helises tänu. «Millal ma sinu tulla?»

Kas sa ei arva, et nii erakordse otsuse tegemisel on võimalik kuupäeva ja kellaega määrata? Kirustada ei tohi õhus midagi ahvardav eksimisevõimalust.»

Vaesta mu pealetükkivus ja palun püüa minust aru teha. Ma ei suuda taluda, et senisel kombel jätkad, end ainult kulutad, ränka vaeva naed. Ja Marike? Mis saab temast, kui ta nagu tülikas komps igal varahommikul ja õhtul tule naabri lase sisse loigatakse?»

«Miks sa nii, Roland?»

Nagu naed, tean kõike. Mõistan, keegi peab teda hoidma. Meie suure armastuse laps peab kasvama oma ema ja isa juures, heades tingimustes, soojas ja kenas, puhtas ja haritud keskkonnas. Meie väike Marike... Kui sa ka enda heaolust ei hooli, talle peaksid siiski südamega mõtlema.»

Mari-Elts vaikis jälle.

«Kui sa minulgi ole mingi päev sind ootamas, elan endistviisi juures. Ainult et mul on projekt ammu valmis ja ehtus-

materjal kohal, mitmed ettevalmistavad töödki tehtud. Kevad on sama hästi kui käes, tädi majakesele saab tehtud tubli remont. Panen keskkatte sisse, et poleks ahjudega jant. Ja juurdeehitus tuleb huvitav, paar ruumikat tuba ainult me jaoks. Muidugi vannituba, köök, avar rõdu...»

Mari-Elts kuulas suuril silmil, tahtis midagi vahele öelda, ent Roland jätkas hoogsalt:

«See ei võla kuigi kaua, usu. Aga ka kohe täna saaks. Me end mõnusalt sisse seada, sest tädi on mul tubli, lahke ja mõistlik, küll me ära mahume.»

«Palun sind, jäta ometi...»

«Millal sa tule?»

«Aga Roland, ma pole sulle ju veel midagi lubanud! Ütle sin, et vajan aega.»

«Tohin ma sind uuesti üles otsida? Millal?»

«Ei, ainult seda mitte. Kui sa minust vähegi hoolid, ära enam kunagi tule. Ma ei taha, et mingid külamutid lõksutaksid ja hakkavad.»

«Kustas Loki pärast?»

«Ka minu enda pärast.»

«Kaua pean ma teadmatuses vaevlema, sinu nõusoleku ootama?» Rolandi hääl oli soe, nukker. «Päev, kaks? Või nädal? Kuidas ma sinust kuulen?»

«Kirjutat sulle.»

«Täna, Mari-Elts. Tahaksin sulle öelda, et...»

«Pead nüüd minema, Roland.»

«Hea küll, kui sa nii soovid. Milliste mõtetega sa mind ära saadad? Vast leiad paar head sõnakest minu jaoks? Ja? Oled sa?»

Muidugi on, teadis Mari-Elts. Ja mitte paar, vaid terve hulga üks kaunim teisest. Tahaksin tulla sinuga või maailma lõppu, Roland!

Selle asemel ütles ta tasakaalukalt:

«Palun ära tee midagi mõtlematut. Ei siiasõite, ei telefonikõnesid. Vajan töepoolest aega, ja ei keegi ega mitte miski tohi mind häirida, eriti sina... kuigi tunnen juba praegu, et ma ei suuda Kustasele anda nii ränka hoop...»

«Jäta ometi kord selle Loki pärast ohkimine, kui me kõneleme endi tulevikust!»

«Roland, ma pelgan kurjustamist ja ägedaid sõnu.»

«Vabanda. Olen pöörases seisus — minu naine elab ko-

võõra mehega, teeb ülejõu käivat tööd, hingitseb mingis lagunenud osmikus, paneb kaalule meie väikese tütre tervise, ja mina pean seda vaikides taluma. Ma ei suuda, kallid... mu

» Roland...» See oli vaikne nagu hingus, haihtus samas. «Ja hästi!» Mari-Elts kiirustas pisaraid varjates tagasi vaatamata lauta, vasikate juurde.

Ilmu oli ääretult üksluine, aeg näis olevat peatunud. Ometi ei olnud külmast novembrist lõrtsine detsember, tasahilju tuli karm jaanuar, tuisumöllune veebruar. Märkamatu jõudis kohale märts, seegi rühkis juba lõpu poole. Varsti on kogu maailm paigest ja linnulaulu otsast otsani täis...

Mart Pargas poleks ilal arvanud, et ta nii kaua suudab paigest püsida. Aeg ajalt ta lausa inestas, et kükitab veel ikka siin dardas tihnikus, kehvakeses onnis. Ju siis on olemine seda-võrd mõnus, et muu järele ei igatsegi, mõtiskles ta loitult ja leidis, et elul pole töepoolest viga. Katus pea kohal, head kartsu kuuma õhkav raudahi käeulatuses; ninaesise eest hoolitseb peremees kah, nii et muudkui ela ja ole.

Igav? Seda muidugi. Aga teadmine, et ükski nuhkija sind kätte ei leia, oli uskumatult hinge kosutav, kõik muu tundus lohune.

Lõsi, esialgu häiris ohutunne päris teravalt, sest Mart oli hullalt tark taipama, et valvab kaunisti valgustatavat kaup. Oli just peremehe siiasõidud olnud ebameeldivad, kuna ta kard näis, et kohe ta kannul saabub seaduselne ja parib kartult aru, kes, kus, miks ja millal. Onneks kais peremees narva ja mingit märkimisväärt kaubavedu ei sisse ega välja ei toonud.

Nagu igal asjal on kaks otsa, olid ka peremehe tulekul erinevad tahud. Ohest küljest jah oht, et mundrimees teda jälgib ja tohib hale vahelejaamure seetõttu oli muidugi hea, et ta harva käis. Teisest küljest aga ei jõudnud Mart tema tulekut kuidagi ära oodata; ta pidanuks käima hulga sagedamini, sest toidupoolis kippus tihti päris otsas olema. Ei osanud ju kuidagi arvata, millise aja peale toit jaotada. Moona kättemaksmisel vitsutasid nad Robiga esialgu nii palju kui vähegi lohtu mahtus — ja alles siis hakkas Mart arutama, mil moel

[illegible][illegible]

...randamine ei läinud kuigi hõlpsalt, juba esimese rünnaku ajal oli ta juba rünnaku alla jäänud. Talle tundus, et silmist lendasid sädemed, valu oli nii suur, ja ta kuum.

322

— Jah, oi kui koledal kombel! Poal? Jah, mudugi. Aga
 ka suda. On akki otsast otsani tais hoiatavat, masen-
 duma. Kuidas see võõras mees ütles? Olehomme on
 mus kova laar. Tahendab, peremees on talveunes nagu
 el. rüümm, nüüd loi silmad lahti, on akki ahn tsemise isa
 t. t. t. Aga kas oskab ja suudab ta olla kullalt ettevaat-
 okas, hoolas ja tark, et jaagi ei tekiks? Ja mis salata,
 pane autojuht oli aarmiselt ebameeldiv. Eks teadjaid või
 ole mehi ole kindlasti rohkemgi. Vaanab üks, kakub kogu
 t. t. t. kokku — ja mida siis enesekaitseks oelda? Et
 t. t. t. teadnud hingestki aunnata, mida valvab? Et uskus
 t. t. t. he juttu majaehitamise savatsusest? Naeravad välja,
 toivad kaasosalise pitsati partsti otsaette.

Antu sasis hajameelselt Robi turjakarvu Vanglasse sattuda. Iga mingil tingimisel — ei oma, veel vähem võõraste pat-
parast. Kui ta uuesti sinna kukub, on elul põhi lõplikult
lõtt; siis saab temast paadunud kurjategija, ja sellest kõntsast
juba välja ei rabele. Ta teadis seda tegelikult ammu, Linnupetel.
pe pärast otsustaski raudselt, et ei siruta enam kunagi kätt
võõra järele, elab ausalt. Näed, ei suutnud kiusatusele
panna. Neetud Tõldsepa rapane nodi, kokku aetud valsku-
kaardimängus, sobiga kivice koristamisel ja alatu pettu-
ga Anto vastu — just need rahad tõmbasid kui magnetiga.
kurjad ja inetud rublad, ehkki neil märki küljes polnud, et
sobiga saadud — ja või sel tähtsustki. Aga õnnetuse tõid ikkagi
maha, sest just nende räpaste krabisevate pärast ole jooksus
lõpuni. Ei tohi ennast kusagil näidata, otsitakse taga kui
viimast varganägu. Ja Tõldsepast tuleb iga hinna eest eemale
hoida, see rikkusehull viib oma ahvarduse kindlasti täide ja
tuleb ta esimesel võimalusel maha, päris surnuks. Nöök värk,
et siin, kust ükski hing teda, otsida ei oska, on jalgealune
minutumas äkki väga ohtlikuks, kõrvetavalt kuumaks.

323

mine on sedavõrd läila. Selge, et ta loetakse kaasteadjaks. Kõige
mitte muus, siis selles ilmtingimata, et aitas varjata varast
tud vara — see on aga kurjategijate otsene abistamine. Tähe-
dab, kah kurjategija. Kill-kõll, jalaraua kõlin. — Ei taha vanu
kukkuda, ei taha!

Mart kirustas osnikusse. Ta lõikas leiva vüeks parajalt viilakaks, määris igale paksu korra margariini peale. Kõik karpi ol' sealha konserve, ta tegi neid kõik lahti. Mitu pae Robi sellest söönuks saab? Õeldi küll, et tullakse juba 10 homme, aga mine tea... ?

Mari vis õue veepeange, milles oli tubu kolmveerandi ja vett. Ta vajutas ambri tugevasti, kuudi ja istumisepaku vahel, et see ümber ei läheks. Söömata võib hulk aega vastu pidada vesi aga on see, mis elu sees hoiab ja ilma milleta päev, läbi ei saa.

Ta ruttas uuesti majja. Ega midagi maha ei unune? Tema oma pole siin muski peale sonimütsi ja maardunud vab jopi... Ta tombas selle selga, tõrkas mütsi tasku

Kas peaks pereimende teate jatma? Kusagil pidi plaatsjupp olema —? Ah! Alal, raapsu alla peetu pugenu! ja nii niiri, et ei j. fa paberile vist kaapsugi — Suski, pa stab paris hasti

Mart rebase kasvase pakkimuspaberil küll, est paraja tuki ja k
jutas sellele suute tahtedega:

«MINA LI TAILA VANGI MINNA»

Ta pani paber' padja peale, sealt lakkab see hasti silma.
Kiiresti laus ta avatua konservikarbid ja leivaviljakad
korvi ning vaatas uksest tagasi. Pagana puita, kas tulluke
aknal on tõesti maeda! trell'ga ees. „?

Mart images virulalt armu, file, mis kippus juba silmanähtavaks rikkuma, ehkas ja sammus Robi juurde. Teads, et nüüd saabub kõige raskein hetk.

Koor seis s liikumatult, silmad usumatult tõsised ja sügavad murekortsad ulatumas otsmikult pealaele, kõrvade vahel.

«Robi, vaata nus ma sulle tõin...» Mart puüdis teha ha-
rõõmsat haalt, aga see kõl's voltsilt «Nae...» Ta tor'kas meel-
dvalt lõhnava konservi Robile paris nina ette, koer aga po-
ras koonu kõrvale ei n'usutanudki. Vaatas vaid Mardile ot-
ja tundus, naga nõuaks seletust.

Mart paim konservikarbid kaudu seinale kõrvale leivatükid margariiniga samasse, ikka tükk leiba ja karp, tükk leiba ja karp. Sellest reast jääb tõepoolest inimeks paevaks. Kui k. ülenomme veel ei tule, siis nädala jooksul ikka.

...kui peremees juba täna, just praegusel minutil vahele
tõdab puuri pistetakse, mis siis Robist saab?

[illegible]

100 viimaks tõesti keegi enam siia ei satu...?

„...a muncii dintr-o parte, muncii Marti alături de ceilalți pașii, * muncii, et kedagi c. t. d. j. Robi
* c. j. m. d. c. d. c. g. c. l. h. k. k. u. n. g. c. l. h. s. e. a. c. t. o. n. i. t.

...s koea. Ma ei ...a sind kaasa võtta, kuidagi ei
...nda ehk suudan end peita ja varjata, aga sina
...kkad ju kohe silma. Ja igaüks, kes sind vaatab, naeb pa-
...matult ka mind, kui koos rändama läheksime. Mida küll

Mart laskis Robi kaelarihma kahe augu võrra suuremaks. Proovis, kas see tagurpidi üle kõrvade tõnnimates ära tuleb. Jah,

1. *asket* 'ku' *viatun* 'hed', *kāos*, *osk* 'b' *tark* 'loan end'
 2. *erj* 'an' *st* 'p' *de* 'm' *na*, *ab* 'otad'

reiss kuulunud inimesed ei paku tagasi, Sander Robi
 ei vabasta, reiss ei selge, Mis annab ma kull
 patimähi keha sisse hoides?

1919, and a large, handsome specimen of the same

A. J. Goss,» son of Mr. Mcl.

...keel keelustas, keenis pea vere viltu, tombas kõr-
vad peadigi ja tõstis kapa.

1. etas ja alle 17-ajh. võtavad pakuvad kapi tugevust
 1. etas 18-95 keera ja muna, et Rõu end tugevust
 1. etas 18-95 keera ja muna, et Rõu end tugevust

...als katearidim vee ni e. Jugu võra la k amaks, ho
...t. Vm suluses ja sumas. Oo toasma. Ta põbra
...es selge. ei summa. I eram k era s'ha. ncha

... et sola mātē kuūda Jock's, ise nuttis Nutis omi

nurjunud elu pärast, ees ootava teadmatuse ja ohtude p. homsete murede pärast, nuttis hirmust ja vaevast. Kõige en aga tegi talle haiget, et ta jättis saatuse hoolde arms. Robi.

Veel ikka kostis koera nuutsumine.
Mart jooksis, jooksis...

Koosolek rajoonikomitees lõppes juba' tükk aega tag Arno Pihlak palus Kustasel kohale jääda.

Nüüd nad siis kõnelesidki, õigemini Arno rääkis ja Kustas kuulas. Ei püüdnud kordagi vahele segada, vaielda, end õig tada. Alles kui Arno seda märkas, takerdus ta veidi oma ho sas jutus.

«Sa ei ole midagi...»

«Ei. Siin listus, sadre...»

«Nõuan selgitust» Arno tõusis, Kustas... Kustas... veidi vahele, p... helekreemiks värvitud... Pihlak... Mees on nagu muutunud... hall on kerkunud omu... aastap... ja Arno... case le

«Vast ehk alustad,» soovitas Arno kerge kannatamatuse Kustas ei lausunud sõnagi.

«Sinuga on toimunud midagi üpris kummalist. Vanasti lubanud sa ei enda ega oma traktorijaama kohta ku... vihjetki lendu lasta, tulid raginal vahele. Nüüd aga...

«Õigus,» tunnistas Kustas. «Ei on mind vist veidi tai maks lihvinud. Milleks mürinal vastu hakata, eriti kui tead õigus on sinu poolel. La... valgusnööled isu jargi ära — eks hiljem näe, kui palju või üldse on mõtet suud kulutada.»

«Tähendab, minu juut ei ole küllalt tõene?»

«Loomulikult. Sa pole meie juures kordagi käinud... oodanudki. Saame hästi aru, et nii kõrge ülemus...»

...asju. Kui päris tõsine häda käes ja oma mõistus... perutama, eks siis peame muidugi tulitama. Aga üksnes... puhul, kui väga vaja on.»

«Nah, et seni pole erilist tarvidust tekkinud?» märkis Arno... jalkas endalegi ootamatu irooniaga: «Eks «Sotsialismi...» tööd-tegemised on kangesti heal tasemel? Ja ega mina... tarka juhatada oskagi, te seal kõik ise kõvad asja...»

«Ahi, mida vajame, on nii suur ja keerukas, et rajoonikomi...»

«Ja teete omapead — vabanda, aga ütlen siiski lausa...»

«Tahsid öelda, et mina teen. Pole valikut. Tuleb minna või... rada pidi, kui elu seda nõuab.»

«...et vallandasid tallimehed ja jagasid hobused endis...»

Nüüd tõusis ka Kustas

...taskest... Pihlak... hobused... ei... lubasin... need igal mehel omas kodus pidada. Muud mul üle ei jäänud, usu.»

«...küll palju, jah?» Arno oli... oma öela... palme, kuid ei summad... talitsee... «Ihk... kasuteguri, mida selline teguviis sulle süle puistab?»

«Sain kätte mõninga koguse heina, ka kaeru. Lisaks heina...»

«...et andsid kolhoosiperele...»

«...on nende juures ajutiselt. Tallimehi oli meil ter... neliteist, kõik tuguvad nagu lõvid; neid on vaja teis...»

«...vähemalt mõneks ajaks sööda kokku...»

«Ega hobusedki paljast õhust ela. Mida sa neile jagad?»

«Oma hobule jätkub igal talumehel ninaesist. Kolhoosi hein... kasvama, aga põllupeenrad ja kraaviperved, kaugetest... rääkimata, on sügise hakul nagu habeme... puhtaks kõõbitsetud. Oma lakka, oma küüni kogutakse... võimalikult palju ja võimalikult head, olgu laudas või üks... lehm. Ja oma suksut ilma hea ninaesiseta ei jaeta, kindlamast kindel. Ei ole Eestimaal talumeest, kes hobust ei...»

hoiaks. Hobune — see on kindel tugi, vägev abiline, truusõber...»

«Ja sa loodad tallime likvideerimisest saadud söödaga karta maa minnekuni loomi toita?»

«Ei v.st. Kes teab, vast naputame veel mõne kavaluse välja.»

«Hoiatan juba ette — kooskõlastamata ei tohi sa enam midagi taolist teha, kuulsid?»

«Ei tule mina rajoonikomiteesse sinult nõu küsima, kui istuda või astuda, ära loodagi. Olen esimees, toimin vastavalt vajadusele.»

«Inimesed ei ole sinu teguviisiga rahul,» sõnas Arno. «Ma ei oleks sellest kõigest teadnudki, aga...»

«Ahah, eks mõni tallimees käis hädaldamas. Jäi mõnusa rahavedamise ametist ilma ja kolhoosi poolt kohale võetud toit viidi minema, omad lehmad-lambad peavad nüüd valtsimaga läbi ajama... Teeb muidugi hinge täis!»

Arno kaalus hetke, kas nimetada kirujat või mitte. Aga kuna kaebaja tundus vägagi ebameeldiv, otsustas ta öelda.

«Õige kõva häält tegi Mügerik. Sa tunned teda?»

«Kes Joska Mügerikku ei tunne...»

«Näiteks mina. Seni ei tundnud.»

«Nüüd arvad tundvat?»

«Ei, kõnelus toimus telefoni teel.»

«Tema sõnad olidki, et mina õonestan kolhoosikorda? Naeru väärne.»

«Aga ta ju põhjendas ja...»

«Hea küll, hea küll.» Kustas heitis käega. «Temast pole midagi üldse isu rääkida. Sina ilmselt ei tea, kellega tegemist on.»

«Üht-teist siiski. Kõigele vaatamata pead talle senise tallimehe ameti asemele mingi töö ikka andma?»

«Kahjuks jah, ta pesitseb minu kolhoosis.» Kustas vaikus. «Minu kolhoosis, ütles ta praegu, seda päris esimest korda. Mina kolhoosis? Ära muretse, saan hakkama.»

«Peaksid aeg-ajalt siiski meie juurde sisse astuma,» nõudis Arno. «Tuled?»

«Ei oska lubada, aega on pagana napilt.» Kustas ulatas hüvastijätuks kae. «Ela hästi.»

«Nägemiseni, Kustas. Ja tulevikus ilma isetegevuseta.»

Oues oli hakanud vahepeal tibatama tüütut uduvõhma, hallrõske päev polnud varakevade moodigi. Kustas kiirustas ümber

...mootorratta juurde ja nägi, et kaugelki kõik koos-
...osavotjad polnud veel lahkunud.

...auto korval ajas paari esimehega juttu Linda Pähkel, kükuga naine Kustast margates tuli ta teiste juurest, olse talle vastu.

...lune oli liiga palju rahvast, ma ei tahtnud su töösju...
...da,» sõnas Linda, hääles ja hoiakus vaevutabatav üleolek.
...olis läheb?»

...võisid, et ma ei julge teiste juuresolekul tõtt tunnistada?
...pole millegi üle. Oled rahul?»

Linda solvus, ta ümar nägu muutus pahuraks.

«Pead mind ikka inimsööjaks küll, Loka. Mina tulen... sõbralikult juttu vestma, pärin käekäigu järele, sina...»

«Olen vanast ajast harjunud, et sinu ütlemiste tagant võib... karti mingit okast.»

«Vanast ajast?» Linda kergitas oma hõredavõitu kulmud... kõrgele. «Kui sa seda perioodi, mil traktorijaama direk... olid, vanaks ajaks nimetada mõtled, eksid kõvasti. Oigem... öelda, et veel alles eile olid suur ja tähtis mees.»

Kustas läks sõna lausumata mootorratta juurde, otsis taskust... tulevõtme.

Linda Pähkel puudutas teda käisest.

«Pea minutiks kinni, meil on vaja võlavahekorrad likvidee...»

«Lõsi või?» Kustas tegi hästi imestunud näo. «Sina oma suu... säras ja külluses oled meie kolhoosile võlg...?»
Linda isegi ei muianud Kustase kesise naljatamise peale.

...imine «Sotsialismi Võidu» esimees ei pidanud paljaks... tida möödunud talvel minu tagant kaks suurt heina... ütles ta karmilt. «Uus esimees ehk on nii lahke ja õien... asja ära.»

Esimesel hetkel Kustas ei uskunud, et Linda Pähkel tõtt... lõneleb. Pärимise peale kordas naine aga kindlalt, et just ni... oli ja et tema loomad vajavad neid kahte August Kilgi... poolt mullu varastatud, hligelsuurt kuhja kohe, veel sel... nadalal.

«Miks sa sügisel Kilgilt ei küsinud? Küllap ta oleks oma... lunastanud.»

«Mida niisuguselt viimaselt viletsalt võtta...?»

«Seesama viimane viletsus on ju nüüd minu seljas,» sõnas

enda oma talle tragilt pihku «Tuttavad me oleme, juba ammu,»
jätkas mees «Tõs?»

«Hulk aega muidugi,» naeratas Vesta kelmikalt, «ainult et
mina arvasin, et teie minusugust tühist õlkkallajat üldse tana-
legi ei pane»

«Mulle aga nais, et teil jätkub silmi vaid uhe mehe jaoks»

«Ni. peabki oema. Oled altari ees sõna andnud, siis teist
mehi enam piiluda ei tohi. On nii?»

«Jah,» kinnitas Ellen kerge ohkega, «ku, naine leiab endale
mehe, kes mees on, ei teki tal mujale vaatamise tahtmistki.»

«Täpselt!» Vesta silmis hüplesid kenad väikesed vallatud
sarvikud. «Lähme edasi, kohvi keetmine ei võta kuigi kaua
aega.»

«Aitäh, aga mul on täna veel hulk asjatoimetusi ees,» kahet-
ses Ellen.

«Minul ka,» tunnistas Nurmela.

«Põikasin sisse, et saada sinu nõusolekut. Kavatsen ma
pühadel anda väikese kontserdi, oma jõududega.»

«M'i konbel mina sind aidata saan?» imestas Vesta

«Olen sine laumas kuulnud, meil on ansamblist just alla
vaja laulud val sine lihtsad, tuleme ühikese kokkuharjutami-
sega kindla peale toime. Tuled?»

Vesta kõhkles. Mida Joska ütleb? Ohtuti proovidele käia
vaevalt lubab, või tuleks vägisi kaasa, häbilugu. Ei, peab loo-
buma.

Vesta otsis keeldumiseks sobivat põhjust, ta ekslev pilk sa-
tus traatorjaama poole viivale teele. Sealt lahenes sorkjook-
suga ei keegi muu kui Joosep Laaka.

«Ellen, vaata,» sosistas Vesta.

Ellen oligi juba näinud Naeratuses polnud enam jälgegi
ja poskedele tormas ere pänilikkasapuna nääd kohe valla
paiskuva lärmi ees.

Vesta torkas Ellenile nagu hüvastijätuks käe pihku, ise aga
sosistas kiirustades:

«Sina istu otsekohe autosse ja sõida minema. Kui Joosep
väga häälitsema hakkab, ütle, et Nurmela on minu... hmi,
ütle, et sa tulid peale, kui meie kangesti kudrutasime. Oh, eks
ise tead paremini!»

Olukorda ainuõigesti hinnates jalutas Nurmelaid aeglaselt
Vesta ubriku poole, ei pööranud enam tähelepanu Ellenile ega
Joosep Laakale.

«Mine jah kohvi jooma, sul pole ju kiiret,» hüüdis Vesta

Joosep Laaka, et Lahkale... Mida
tund puha pooleli...»

Joosep värvava taga, Vesta tervitab laulu...»

«Aga, me Lühemga just raamistile silmas...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mida,» ütles Joosep... keda, et Nurmela...»

«Mis minul neist rikkuda,» vaidles Vesta. «Ma olen lootusetult korralik.»

«Naerukoht või, ah?» Joosepi hääles oli põlgus. «Keerut vahetpidamata oma... hm, keerutad kõiki kohti silmadest saba juurikani, ajad teistele kah patuisu peale... va' kolvatu, te o sind küll! Vaata kui lähen vestlen neil teemadel viimaks J kaga, siis sa alles...» Juht jäi katki, kuna Ellen käivitas motori ja vajutas kurjalt gaasipedaalile. Ainsa hüppega oli Joosep oma naise kõrval kabinis, Ellen sundis auto järsult liiguma vele.

Vesta sulges hoolikalt võrkvärava, katsus, kas lukk on ikka tõesti kinni ja läks ubrikusse.

Nurmelaid mõnules kušetil ja naeris talle peaaegu jultunud vastu.

«Panid sa ennast minuga lõplikult paari?» küsis ta end kindlalt. «Oled sile tots, meeldid mulle juba ammu.»

Vesta imestas, et ta sellest kenast, noppimisvalimis noorest lõvist erilist rõõmu ei tunne. Hirm Joska võimaliku peale tuleku ees? Vaevalt. Pigem jälle kusagilt ajusopist ootamatult vana abinõu mälestus pikakasvulisest, pisut vimmas selgaga mehest. Helder on viisakas, tagasihoidlik, tal on targel silmal ja peen nacratus. Juukseid jah vähevõitu, aga ei suutnud öelda, et talle Nurmelaidi hele sasipea ei meeldinud oleks. Tal on alati olnud nõrkus tõmmude, laste tammelauk eliste meeste vastu. Alles kui väga paha aeg, kasatki sõjaväe sõjapõlvu, mõles ta mõne vlgelakelise endi jaoks sisse musta s.

«Hidavaled on ju alati,» sõnas Vesta, lüües ukse võlksu sga. «Näe, et sa asustastel tõe paha võtta. Mu ei jäänud muidugi!»

«Vesta...» Mees teisis, silmad ahned ja ärevil. «Kuniks elu on nii...» Ta püüdis Vestat emmata.

«Täna mitte,» keelas Vesta uksele taganedes. «Ja võib-olla üldsegi mitte, sest mulle ei meeldi, kui mind poolv. g si muidugi kiputakse. Nii et head päeva.»

Mees lõi sõrmedega nipsu, kulmud pahuralt kortsus.

«Kuidas proud soovivad. Ma ei osanud arvata, et nii neitsiga tegemist on. Tuli alles praegu mõttesse, et oled vämmaks tööpoolest ehtne neitsi, Vesta-neitsi...»

Tagasi vaatamata sammus Vesta värava suunas ja tänas minekuga viivitavale Nurmelaidile kannatamatu keevipega märku, et armumäng talle ei meeldi. Ta avas värava ja laskis

enne endast mööda. Kavatses ukse ta järel valju raksatusega looni virutada — aga jäi pisut pettununa seisma.

Nurmelaid eemaldus kirustades. Vesta silitas silmadega ta nigel selga, laiü õlgu, kauni joonega püstist pead, tugevaid pikki jalgu. Juuksed tundusid nüüd kaugemalt millegipärast nagu küllaltki tumedad...?

Kuidas ta ütles, see... Andres? Et neitsi?

Vesta hammustas huult. Mis kiire tal Nurmelaidi minema-tele misega ometi hakkas? Poiss on kahjuks ülearu solvuv ja on... ja ilmselt vägagi kogenematu — võtab naljatamisi ille mängitud näilist keeldumist puhta küllana...

Neljas peatükk

1

Aprillikuu esimene nädal üllatas meeldiva soojaga, päike noodkui säras. Lund oli põldudel veel vaid laiguti — õhuke ja urbne, hallikas, servadest sakiliseks sulanud.

Oige pea saab töödega algust teha, lootis «Sotsialismi Võidu» ikka veel suhteliselt värske esimees Kustas Lokk oma kimesel põllumehe-kevad.

Haruharva läheb täpselt nii nagu plaanitsetakse, eriti kui legu on tujuka varakevadega. Temperatuur langes ootamatult kulma poolele, jäi isegi päeval nullist madalamale, öödest rääkimata. Paaril varahommikul oli koguni kümnekond miinuskraadi, mis külvi-väljavaated esialgu hoolimatult läbi lõi.

Ega Kustas muidugi afvanudki, et juba täna-homme saab põllule minna, muld oli suurest kevadisest sulamisest alles... onemas, veel tugevasti kleepjas, liigniiske. Nüüd külmus maa uuesti, mõnel märjemal põllul tõmbas peale vintske jääkooriku.

Ilmataat aga üllatas uute viguritega. Selleasemel, et ometi kord ilusat kevadet näidata, kattis ta ühel ööl maa paksu valge vaibaga. Lumi aina sadas ja sadas, ja nagu ikka löid vanad inimesed käsi kokku ja kippusid suisa kinnitama, et nii hullu asja pole nemad elu seeski näinud. Utlesid, et ega idatulega pole iial midagi head oodata — aina kurja külma, lõikavat tuult ja muud paha. Nüüd saatis veel koguni täistõkse talve uuesti kohale, halb märk!

Sama ootamatult kui lumi tuli ja päevaks-paariks püsima jäi, oli see äkki kadunud. Jälle jätkus päikest küllaga ja ehkki tuul hoidis veel ikka idakanti, oli kogu loodus äkki kevadisest rõõmurõõkes. Viljapuude ja marjapöösaste pungad paisusid silmnähtavalt, sarapaud õitsesid. Oli ka juba viimane aeg, aprill oli vahepeal jõudnud tubli taki vanemaks saada.

Kuigi väljas mängles tänagi ere kevadpäike, oli kolhoosi kontoris ikka hämarapoolne. Esimehe kabineti väikesest aknast ei mahtunud valgus kuidagi sisse, ruudud olid pika sügise ja kauakestnud talvega sedavõrd tuhmunud. Kes teab, võib-olla kardsid nad koguni mitmeaastast nõekoormat?

Kustas väljavaatamisest suurt ei hoolnud. Igasugu ringkirju sadas laakamatult; need tulid vahemala labi lugeja, mõni juhtus sekka ka päris asjaliku sisuga.

Kustas uuris pabereid, mõte aga libises tagasi paari päeva eest peetud juhatuse koosoleku juurde. Keerukaid küsimusi oli kuhjunud ülik, tuleb tingimata abi leida! Aga kõikide haleda vastu mõjuvat imerohtu pole seni osatud kusagil välja nuputada, lihtni veel «Sotsialismi Võidus», ja arutlemine jätis tuntuks, targad otsused tegemata. Ei aita ju kõige kõvemgi kesk-ega korraldus, kui lood on rābalamast rābald. Võta või rukki-oras — hõre ja nigel, hale peale vaadata; mitmel põllul koguni nii kehvake, et tuleks ümber künda. Aga mis asja sa hing asemele külvad, kui seemet pole salvedes ivagi? Jääb nagu on — mida põld jaksab jõuetust, nirust orases kasvata, sellega peab leppima, tänulikki olema. Orastele tuleks vähemalt korralikult täisväetist anda, ilm ka selleks soodus, ja eks natuke sipsutataksegi. Aga et korralikult? Oh ei, kus sa sellega! Ei saa ju põldudele seda lahke käega pakkuda, mida peaaegu üldse hinge taga ei ole... Osta? Ei tea kustkohalt, ja kui ka allika leiaks, pole millegagi tasuda, kuna «Sotsialismi Võidus» raha üldse ei ole ja lootust selle saamiseks kah mitte.

Ometi peaks ka kõige sandimast seisust leiduma väljapaist, peanupud tööle! Milline põllumajandusharu annab kõige kiiremini võimalikult suurt tulu?

Soovitatakse kanakasvatusele kõva hoog sisse lüüa. Kanala on auparast olemas, aga rumalalt väike ja päris kaest ära lästunud, kulud-tulud võrdsed; kasu ei kopika eest. Raagitakse, et mõni kolhoos just nimelt kanade-munade varal on karimelt jalgeid saanud. Miks «Sotsialismi Võidus» kõik nii ütlemata nigelal järjel on, mitte miski ei too midagi sisse...?

Paneme aga käima, mis siin nii pikalt kaaluda!

Hidage kinni, kas suure kanala ehitamiseks ikka jõudu on? Praegu oimerdab paar-kolmkümme unist kaña vanas kitsukases talulaudas, ja isegi seda ei jaksu etemaks kõbida, mis on veel uuest rāakidal. Näed, rahapuuduse taha jääb see linnake sissetuleku-lootus paratamatult toppama, jõukamaid ei ootama.

Rabanurme Margit arvas, et tasuks hakata kasvatama kapsa-munet. Teadagi nõuab see palju hoolt, tööd on kohe ütle mata kovasti — pidi aga uskumatult suurt kasu tooma. Niisama leas peast ja mitte millegi eest ei saa sedagi mõtet teoks teha, tingimata on vaja põhja, eks muldugi raha. Istikute ületalve pidamiseks tuleb ehitada hoidlad, ilma ei saa — kõik aga mak-sab, iga viimane kui lauajupike.

Nimetati, et tugevat tulu saab seakasvatusest — see jutt jäi kohe sinnapaika. Põlve peal aga põlletaskus kärssninasid ei peetud, korraliku sigala ehitamine nõuab teadagi mida. Ja kovastil ikka ja jälle raha, et tont teda võtaks! Kapital on alus- konge — kuid mida pole, seda pole.

Seni oli üks ja teine oma mõtetega lagedale tulnud, kehvale seisule vaatamata püüti pisut naljagi heita, nüüd aga jõuti nii suure mure juurde, et jutt takerdus. Nimelt heinanatukesed, mis hobusetallidest kokku veeti, ei löönud kahjuks nii kaua vastu, nagu loodeti, ehkki lüpsinaised jagavad seda kogu aeg väga kitsilt, omal hing haige. Aga jõusööt, mida August Kilgi valitsuse ajal mullu hilissügisel imekombel saadi? Selle varud on kah nii nurjatult vähe-seks kulunud, et karjalayta ei tohiks enam sugugi anda — hädaga näpistatakse sigade ärvelt igale lehmale kord päevas näpuotsatäis. Teeks ilm ometi head suurt sooja, lööks rohu kiirelt kasvama, saaks loomad karja-mmale lasta! Sigade ninasine oleks siis veidigi laheda. Nad vne-seked on imelikult pikkade jalgadega, küürus ja kõhnad nagu ei tea mis imelikku sorti võõramaa elukad...

Oldi ühel meelel, et piimakari on kolhoosile tulus. Aga mis kõrge-st väljalüpsist või uhkest kasumist saab kõnelda, kui loomi püütakse praegu läbi raske näljahäda ületalve pidada; annab tõsiselt pingütada, et eluvaim karjamaale pää-veniseni üldse sees seisaks. Järjest rohkem on neid, kes ase-melt enam tõusta ei suuda. Nad vaatavad igale tulijale haleda, valu tegeva pilguga vastu — inimene, kes sa seni toitu and-sid, miks oled sa meid unustanud...? Rasked ketid kõhnade kaelte ümber on vali süüdistus — inimene, sina panid meile lõa kaela, et me sulle kasu tooks. Anna siis ometi süüa, oleme

sinu meelevalla all. Aita meid, aita... nälg vaevab rängalt...
nälg... hukkume...

Kustase tõi raskete mõtete juurest tänasesse tagasi kaugemürin, milles tundus midagi ääretult omast. Ta klorustas trepile uudistama. Niisugust ühtlast ja tugevat häält teevad heas töökorras traktorid! Ja neid polnud lukvel mitte üks, vaid mitu, nende jõuramine kõlas kui muusika. Niisugune kevadkontsert teeb tõesti südame soojaks ja tekitab erilise kindluse tunde. Põldudele ilmuvad väärt abimehed — tugevad ja kuulekad, ei hooli nemad pikaks venima, kippuvast tööpaevast ega viluviletsast ilmast, pole neile vaja heina ega jõusööta...

Traktorid nagu aina lähenevad? Huvitav, kuhu nad siitkaudu sõidavad? Põllud ei kannu ju veel suurt kusagil, enamasti on mulla asemel püdelavõitu pori.

Mürin muutus järjest valjemaks — ja traktorid sõitsid otse joones kontori juurde nagu kuulekad alluvad ülemuselt käske ootama. Jäid neljakesi kenast. r. visse seisma, tuured lasti madalaks ja mehed hüppasid maha.

Kustasele meenus möödunud kevad, kui ta veel direktor oli ja Linnupetl harrastemaja laal trepil seistes väljasõitu jälgis. Tookordset head tunnet jagus tänasekski.

Kustas silmitses heidinult mehi ja masinaid.

Aga miks nii kummaliselt vara? Neil pole siin ju veel mõnda aega midagi peale hakata, iga tööta passitud päev läheb aga täie eest kirja, ja kolhoos muudkui maksku?

Peale mehist teretamist Kustas päriski otsemaid, mis lahti, miks juba kohal.

Mehed vaatasid imestunult üksteise otsa, kehtasid õlgu

«Peaksid õnnelik olema, et tulime,» sõnas Nurmelaid veidi puudutatult. «Masinad korras kui kellavark, esimesel võimalusel pörutame põllule.»

«Ülearu priskelt jääb tühja ooteaega,» vaidles Küstas. «Kuld-
nokad pole veel hakanud pesagi ehitama, aga teie juba plat-
sis? Varasematel aastatel nii rutakat väljasõitu küll polnud,
mäletan täpselt.»

«Tõsi jah, lappisime alati viimase minutini mootoreid,» märkis Jull Kärp ja kõhatas millegipärast.

«Mis ime läbi remont siis sel kevadel nii varakult valmis sai?» tahtis Kustas teada.

«Ega muud, kui et tingimused muutusid etemaks» leidis Nurmelaid.

„Jah,» kinnitas Juul kärmesti, «elul ja tööl on hoopis teine

Ihus direktor näib ülihästi toime tulevat, kohe nagu must-
 ... » mis s. k. stas p. sul. me. adalt ja kahetses saamas, et
 ... luse utlemise lendu laskis.

«...aks sa nimega» Langri Kella, polme traator s, iker s
«...tus mees ju alkas nu vane aega ametis olud,
...sana ka...ak kõvasti harjuda se...»

«En asjata, kindl sõnaga ja nõuab kerla,» lausis
«Pealegi seea sort, tannere, kellega vastan, si
muuna ei tahaks.»

Meil kiskus jutt väheke teise kanti,» segas Juul vahele. «Mina pidasin silmas uut töökoda kui nimetasin, et elu on ilu keeranud hoopis kenama lehekülje.»

ka Anto, kes siiani vaikides kuulaš, sõandas omaltpoolt sõna
nõuvaldusele, et ta loob loojas muuts, umbes ingelius ja
ingelid nenditi kaupa asen, jeks seetõttu jaksid nüg
nõuandiga varem valinid.»

«Ei oleks mina ilma pealgi uskunud,» muheles Laagri Karla, «et saan sihukeses uhkes saalis oma juppide kallal nokitseda ja et teinekord on koguni nii soe, et võtab pea aurama...»

Kustas kuulas meeste juttu- ja mõtles, kui otsata palju sai
 tehtud ja palju kiskunud lubadust. Looma lookeja
 valminine aia vennis, tükati ja ehitus hoopis soiku; alles möö-
 dunud aasta hilissügisel sai asjad ühele poole. Mis aga sel-
 lesse puutub, et traktoribrigaad varakult kohale müüses

... ja tõuvaldajad ei ole võimelised, et nad saaksid
 elu ees seisvate raskete olude teepoolsest üksnes reaktiiv-
 sest reageerimisest ümber pöörata ja seeläbi mõnede muu-
 tuste tekkimiseks pöörduda, ja pole üldkõikvõimeline ja
 võimeline, parem teada enam eeldata ega muuta, ja seetõttu
 on ikka õigeks ajaks kohale jõuavad. Täpselt parajal hetkel
 sekkuvad hõimud, sisse ja tõe lühid meelusest muuta
 lahki...

2

Kevad jõudis kõikjale, ka Hallikivi tallu.

...litsule oli lumeminek, ebameeldivate avastuste aeg. Ta tuli siia südatalvel, mil lumi oli silunud ümbruse puhtaks, luogsalt lainjaks, ilusakski. Elamu tundus muudugi vilets, ei meeldinud sugugi oma tillukeste ähmaste aknasilmade ja kur-

sis ja kui...
 tud lumemütsid põõsastel-puudel petsid pisut rõõm-
 ted pahe. Tuleb kevad, küll siis muutub kõik hulga kenamaks.
 Nüüd oli lumi läinud, midagi meeldivat aga...
 p... kogu peidetud inetus näitas end ha...
 neelusega. Paake torkis oma kiirtega vildakile vajunud, lag...
 annu suuga korstent ja naeris nõgusa seljaga pilpak...
 mida aastate vältel oli mitmeid kordi häd...
 ja mis seetõttu, kummal ne küll, tundus e...
 dot...
 nais...
 tel elu sedavõrd elatud, e...
 õuest tuppa. Paariastmeline lagunenud trepp hoidis...
 kiiva, valisuksest värv ämmuüma maha koorunud.
 Selline õsmik on nüüd siis koduks. Täevas...
 koduks...?

Kustas lubas kevade ja si... jooksul elamist veidi mugav-
 maks kohendada. Parandab, t... tki, soojustab hõredaid pala-
 seinu, laseb laduda h... tõmbega plüdi ja mõnusat soo-
 andva anju, värvib siit ja korrastab seal. Oige pea tuuakse
 majja isegi telefon. Ja juba sel suvel saame ka elektri sisse-
 kinnitas Kustas. Postidega on asi korras, montaažiläinesteg...
 leping sõlmitud. Nii et edasised sügised ja talved tulev...

Mida...
 tute, ja...
 k...
 küll siis jõuab aeg, mil kuhugi suu laledale ehitata...
 uued hooned, nende hulgas kena väike elamu...
 perele. See saab misugune, mis Mari...
 ja meeldib — parkeseline ja...

Mu...
 tamise plaan on nüüdugi tore, aga nagu Kust...
 see teoks alles siis, kui «Sot...
 Kas Kustas on nii võimek...
 toime tuleb? Kas peab ta tervis vastu? Jäustesse suge...
 rohkem halli, mure tõmbab oma karmi käega ta...

muul sügavaid jooni. Müüdnud sügisega võrreldes tundub
 Kustas hulga vanem, väsinum, kulunum. Uue elamu ehitamise
 algus lükkub kindlasti õige kaugemale... jah, väga kaugemale. Ees
 ootab pikk rida raskeid aastaid — elu veereb aegamööda
 nagu ilmetu, tahmhallist tokerdunud lõngast kera, üks inetu
 ja raske päev ikka teisele kaksikvennaks. Veereb kuude ja aast-
 ate viisi — aina seesama igerik tare ja rõõmutu töö vasika-
 laudas...

Aga vast ehk kunagi, ebamääraselt kauges tulevikus miski
 muutub?

Kahvatu, mõttetu lootus — õige pea kustub seegi.

Linnupette alevis, ühes vaiksuses väikeses tänavas, laseb keegi
 ajalik mees juba praegu töömeeste kätel kärmesti käia. Kohen-
 datakse sealgi vana majakest, aga selle külge kerkib juurde-
 ehitus, milles on ruumikad toad, avar rõdu, abiruumid, vannit-
 uba... Ja keskküte, et poleks vaja ahjudega jäntida. Ehita-
 mine juba käib ja töö ei lõpe mitte pikkade aastate, vaid ilm-
 nelt juba mõne nädala pärast. Värskest töödeldud puidu ime-
 parane hõng hõljub kõigis ruumides, seintel on heledad, kal-
 lid tapeedid, kõik on uhiuus, värvid erksad...

Ja kes neis äsjavalminud tubades rõõmsana ringi kõnnib,
 naljatab, õrnusi sosistab? Maailma meeldivaim mees... Tal
 on tihedad heledad juuksed ja kaunid hallid silmad, energiline
 lõng ja ilus, lausa jumalike huultega suu. Ja mida ta just
 praegu ütles...? Sosinal, suletud silmil — ja ometi jõudis see
 kuu, paljude kilomeetrite taha, sellesse haledasse, igivanasse
 hõltsi; Mari-Elts kuulis seda tõepoolest:

«... armastan sind üle kõige maailmas... ootan... igatsen
 meeletult...»

Mida küll teha? Juba on möödunud kaks nädalat päevast,
 mil Roland vasikalaudas käis ja talle sai antud lubadus õige
 pea kirjutada. See pole värvukski ununenud, ei. Päeval, lauda-
 too vaheajal, jattis ta paaril korral Marikese naabrimemme
 juurest kaasa võtmata, ruttas koju. Koju? Ei, armetusse hurt-
 kukusse. Mida rābalam see tundus, seda kärsitumalt võttis ta
 paberi.

«Tule, mu armas — Marike ja Mari-Elts ootavad Sind!»

Miks pole ta neid sõnu seni kirjutanud? Praegugi on sule-
 pea peos, aga paber jääb vägisi puhaks. Kas argusest, et küla-
 koeradki hakkavad kooris tema nime haukuma? Aga kui ini-
 mene viletsast, hallist elust vaevatuna läheb sinna, kus paistab
 üksnes meeliterutav päike, on see keelatud? Või siiski...?

Mari-Elts teadis, miks kirja kirjutamine polnud teoks saanud — Hallikivi!t pagemine oleks naeruväärne. Jätta maha mees, kellesse inimesed usuvad... Kas ikka usuvad? Eks muidugi, ega nad teda ju huupi esimeheks valinud. Kui valida polnud neil midagi, nad hääletasid. Ilmselt peetakse Kustast siiski targaks ja tugevaks. Seda ta ka on, ja hea on ta ka. Väga hea. Kas tohib niisugusele inimesele haiget teha, teda alandada, häbistada?

Ei tohiks, oli Mari-Elts kindel — aga samas vasardas kõrvus: sinagi elad maapeal vaid korral. Miks peaksid sa end mingi mehe pärast ohverdama? Võta, mida elu sulle lahkel käel pakub!

Mis küll saab? Mida teha?

Lõpmatuseni viivitada ei või, Roland oma kannatamatuses tuleb varem-hiljem keelust hoolimata kohale, kõneleb Kustasega. Ei, seda ei tohi!

Kahju, kellegagi pole nõu pidada. Ema? Tal tuksub süda vaid ravimite najal, arst hoiatas isegi tühiste ärrituste eest.

Mõelda, kaalutleda, viivitada?

Parem mitte — ühtki eilsesse kustunud päeva ei anta tagasi. Noorus kulub vasikalaudas küürutades kiiresti ja mõne aja pärast ei kutsugi Roland teda enam — vananevat, tööst kurnatud naist.

Aga Kustas, mis temast saab?

Alles nüüdsama libises mõtetest läbi veendumus, et ta on tugev. Eks tugev talub ka väga raske löögi hulga kergemini, kui nõrk?

Aga ikkagi, temast on kahju. Ei sõanda kuidagi halastamatu tõega lagedale tulla... ei suuda... Ei raatsi...

Et oma ringiratast kihutavatest mõtetest veidigi vabaneda, võttis Mari-Elts laualt ajalehe. Püüdis lugeda, aga tähed jooksid hallideks koondridadeks kokku ja isegi pealkirjade mõtet ei tabanud.

Kas minna korraks Marikese juurde? Pole mõtet, õige varsti on jälle laudareis ees. Jah, kell on juba kaugelt viis läbi...

Mari-Elts pani Kustase jaoks toidu pliidile, seadis puud süütamisvalmiks; pole muud, kui koju jõudes tikku tõmmata, kuiv kasetoht võtab krabinal tule külge; halud lõovalt lõomama, supp soojeneb kiiresti.

Tulebki kärmesti minema hakata, laudas on hulk tegemist. Täna lähevad viimased kadakaoksad kuuma veega tõmbama. Hea, et Kustas pani okste raiumise Kilgi-papile ülesandeks...

Ainult et mõtted on hajali, ta unustas oksti juurde tellida — isa aga soovitas, et vahet sisse ei tuleks. Ah, küll Kustas välja-paasu leiab!

Kohale jõudes oli esimene asi vasikad üle vaadata. Tänu taevale, tundub olema korras...

Löö polnud tavalisest raskem ega kergem, mõtted aga rändasid aina ärevamalt ringi. Küsimused, üks keerukam kui teine, kerkisid visalt esile, jäid vastuseta, peitusid viivuks kuhugi, tulid uuesti tagasi, aeg möödus märkamatuult.

Mari-Elts lõpetas just allapanu kühveldamist, kui piki vahekuuku lähenes Kustas.

«Jõudu tööle, Mari-Elts! Luba, ma aitan sind.»

«Aitäh, mul juba viimane ase käsil...» Taevake, kuidas põsed õhetavad! Kustas vaatab nii teadja pilguga, nagu oleks asjaseid kõhklusid kuulnud... «Soo, ongi valmis. Arvasin, et oled juba ammu kodus ja söönud. Sul läks täna veel kauem kui muidu?»

«Jah, lõin korraks traktorijaama ülemustega sarved kokku.»

«Kohe nii pikalt, päris mitmeks tunniks?»

«Telefonijutt jäi kesiseks, sõitsin sinna. Aga abi polnud selleski.»

«Kas nad sind siis enam sugugi ei kuula? Ei tee sinu talitmist?»

«Sul vist ei püsi hästi meeles, et ma juba hulk aega olen kolhoosi esimees, mitte traktorijaama direktor.»

«Oh, seda ei saa kuidagi unustada. Aga...»

«Tean, mida öelda tahtsid. Arvesta, nüüd olen lihtsalt üks esimeestest, ja ega ainult mina oma nõudmistega neil kukil kiikita. Nad on peremehe-positsioonil, meiesugustel tuleb tihti-peale kõrvad kuulekalt lonti lasta.»

«See pole sugugi sinu moodi, Kustas! Ja sina erined ju teistest esimeestest nagu öö päevast. Olid ikkagi hulk aega Linnupettel ülemuseks, nad peavad arvestama.»

«Eksid. Olin vilets direktor ja nemad ei hinda mind karva-võrdki rohkem kui piirkonna ülejäänud esimehi.»

Mari-Elts pani tööriistad ära. Ta silistas möödudes vasikaid, üks nendega vaikselt.

Riietumine läks kähku, Kustas ootas seni söödaköögis.

Enne, kui nad väljusid, meenus muski Kustasele. Ta otsis põuetaskust kirja ja ulatas selle Mari-Eltsule.

«Anna andeks, mul ei tulnud kohe meelde. Pealelõunal käis meil loomaravila auto, ema saatis sulle kirja.»

«Oi, aitäht!» Mari-Elts oleks pidanud rõõmustama, aga emaga seoses kõik ootamatu, ka juhuslik kiri, pani kartma, et miski on halvasti. «Luba, loen kohe läbi...» Mari-Elts avas kärsitult ümbriku ja tõmbas pooleks kokkukeeratud joonelise kirjapaberi välja. Ta tundis otsekohe, et selle vahel oli veel midagi, ilmselt teine kiri, ja vaist hoiatas, nõudis suurimat ettevaatust. Aga juba oli hilja, kitsas suletud ümbrik libises ema kirja vahelt nurkapiidi välja. Rolandilt...?

Mari-Elts heitis Kustase poole kiire pilgu. Kas ta märkas? Mees seisis üsna lähedal — võis näha, võis ka mitte tähele panna, ruum oli küllaltki hämar.

Mari-Elts ei osanud muud, kui surus ümbriku ja kirja l mantlitasku, kohendas pearätti, kiirustas välja.

Kustas jargnes talle.

«Sa ei lugenudki, mis emal südamel on?» küsis ta Mari-Eltsu arvates veidi isesugusel toonil.

«Ei.» Mida öelda, kui Kustas põhjuse järele pärib? Et valgus oli vilets? Naeruväärne, ta ju avas ümbriku ja oleks hästi lugeda näinud. Millest küll kõnelda, et Kustase mõtteid mujale suunata?

«Oi, hea, et mul meelde tuli — kadakaoksad on otsas,» sõnastas ta lõbusalt, nagu mõnd õige meeldivat uudist teatades. «Ehk saadad Kilgi-papi jälle tooma, tal töö tuttav. Sellega on kiire, ega sa ei unusta?»

«Ei.»

«Isa on väga tark loomi ravima, oskan seda alles nüüd õigesti hinnata,» jätkas Mari-Elts elavalt. «Varem, meie oma talu ajal, olin liiga väike seda mõistma. Mul on temast praegu uskumatult palju abi... võta või tammekoore pulber ja kadakaokste leotis. Vasikatel on kõhud korras, vähemalt see mure langes ära... kui ainult söödaga nii räbal poleks...»

Mari-Elts lisas sammu. Tee oli kitsas, ta kõndis ees. Millest veel rääkida? Ta hoidis kätt sügaval taskus, ümbrikud krampilikult peos. Tundus, et see, mida Kustas hoopiski näha ei tohtinud, oli kuum. Jah, lausa hõõgus vastu sõrmi — ja Mari-Eltsu silme ette kerkis Rolandi mehine nägu.

«Palun, Kustas, too sina Marike, mina jooksen ees, teen ruttu söögi, soojaks...» Vastust ootamata lippas Mari-Elts minema.

Ta jõudis Hallikivile. Imelik küll, võti ei tahtnud kuidagi keerata. Ta raputas kannatamatult ust, tõstis seda nõksukese, sai lõpuks sisse ja süütas pliidi all tule. Kiirustas aknast vaa

ma, ega Kustast viimaks juba näha pole. Õnneks mitte. Et ta paneb Marikese kõigepealt soojalt riietesse, see on üheksa aega, ja juttu ajama on vanamemm kah õige

Mari-Elts tahtnuks küll kõigepealt lugeda Rolandi kirja, ent Kustas silmad siiski kiiresti üle ridade, mis ema saatis.

Tütreste, kallid!

Oled olnud tubli ja mõistlik, mind kõiges kuulnud. Teg on nüüd lähedalt sealmaal, et peaks väga tõsiselt ühele peale mõtlema. Leiad ehk kuidagi võimaluse pöörduda koju. Igatsen väga. Soovin kogu südamest, et teil kõigil kolmel vastastikku läheneb — Sinul, mu armsal vaikesel Marikesel ja tema isal.

Ema.

«Sa ei osanud muud, kui surus ümbriku ja kirja l mantlitasku, kohendas pearätti, kiirustas välja. Ei, Kustast polnud veel näha.»

Ka edaspidi ärevusest värisema, ümbrik rebenes avamisel peaaegu pooleks.

Mari-Elts, mu armast!

Päevad Sinuta on pikad, hallid ja valusad. Kas tõesti ei hooli Sa minust sedavõrdki, et oma lubadust pidada ja mulle paar rida läkitada? Igal hommikul kinnitan endale: täna saabub kiri! Ja õhtul, kui unetult voodis leban, kahel- sen kogu hingest, et olenie jälle mõttelt ühe päeva oma elust kaotanud — pöördumatult. Tean, meil on neid ees ootamas veel väga ja väga palju, aga usu, kallid, kurvas- tan koguni lga aini mase tunnigi pärast, mida Sinuta veelma pean.

Elus on täies hoos, ja mul õnnestus saada ka tele- fon. Number on hea lihtne meele pidada — üks-kaks-kolm. Helista, ma palun! Olen kaugel sellest, et esitada sulle ultimaatumit, aga kui Sa lähema kümne päeva vältel endast elumärki ei anna, tulen Kustas Loki jutule — ja kõik laheneb.

Aga mõista mind hukka mu ägeduse ja kannatamatuse pärast, kuid Sinuta pole elu elamist väärt.

Armastan Sind väga, mu Mari-Elts!

Igatsen meeletult...

Roland.

Mari-Eltsule tundus viivuks, nagu seisaks Roland siinsamas, üsna tema lähedal ja sosistaks meelisegavalt: armastan sind väga, igatsen meeletult... armastan...

Mari-Elts avas pliidiukse. Tuli oli saanud hea hoo, leelimpsis kivi, peeneid halge oma punaka, laia keelega. Ümberkud ja ema-kiri põlesid kiresti imeõhukeseks, juba rebisid tõmme tunalemmeid tükkideks, viis närviliselt värelevate näotade helvestena endaga kaasa.

Leegihelgeda valgus Mari-Elts veel kord Rolandi kirja, hoidis seda hetkeks nagu hüvastijätuks tugevasti sõrmes, vaadates siis nukrana tulele vastu. Leek küübitas ahnel, ootamatu misvalmis huuli.

Mari-Elts lausutas ehmunult ja tõmbas kirja tagasi. Õnneks ei jõudnud süttida... Rolandi kirja ei tohi ometi lüüa! Jäädse, milleks ta ema sõnumi tulle heitis?

Mari-Elts ohkas. Eks sellepärast, et see Kustas... k... satuks ja oma otsekohesusega viimaks kõike seda... jastaks. Aga kunagi tuleb tõde ju siiski Kustasele välja öelda.

Kunagi, jah. Aga praegu mitte, veel pole selleks piisavalt jõudu.

Ta salges pliidiukse, pani Rolandi kirja hoolikalt kaitstasku ja torkas sinna ka pea otsi, et kiri kogemata välja ei libiseks.

Kusagil kaugel sosistatakse kirglikult — armastan sind väga... igatsen meeletult...

Kustas astus üle õue, Marike süles.

3

Ilmaga kiputakse alati kurjustama, isegi kui ta heapoolne on, seekord aga tundus tõesti, et ka kõige suurem nuriseja oleks põhjust pahandamiseks.

Aprilli lõpul alustasid traktorid tööd — põllulappe tuli esialgu muidugi hoolikalt valida, ainult üksikud kandsid normaalselt, aga asi liikus, maa tahenes mitte et päevade, vaid tundidega. Jah, künd käis! Teada see kevade peale, jäänud maaharimine, aga mis parata, õigel ajal ei jõutud küngelkorki polt mustaks pöörata, tehnika yedas alt.

Kustas ei olnud meele, et August Kask on sagiselt p... korral traktor jaamas kurtmas, pomises midagi hoolimatusesest ja järgmisele kevadele vägisi jalgu jäävatest töödest, mis ta üg

põllumees tingimata enne talve tulekut ära peab tegema. Ta mäletas jah Kilgi hädaldamist, pidi aga oma hääks tunnistama, et sugugi ei suuda meenutada, mida talle vastas.

Mnjah, mis seal ikka mõelda, «Sotsialismi Võit» oma raahakate, kehvalt haritud põldude ja tegemata jäänud sügiskünniga on ise kõige selgem vastus. Iga põllusiil on otsene süüdistus; direktori poolt tegemata jäetu tuleb esimehel ülepea kaela ära teha.

Tööd rõhusid korruga turjale. Kivikülv valgendab valusalt vastu, kuhu sa ka ei vaata — põllud otsekui pleekinud kooljaluudega tihedalt kaetud. Kivide koristamine õnneks juba käib. Aga kohe peab järg jõudma kultiveerimise, väetiste, suviviljade külv kätte, siis kartulid maha, kapsakükitamine, sööda-juurikad...

Ja künd peab kogu aeg müriinal minema, vahetpidamata. Sööti lastud maad on ütle mata palju, võsa tungib tagedalt peale.

Otsekui tellimise peale tuli mitu head sabinat sooja vihma, tegi lausa imet — just seda, mida juba südatalvel kibedasti igatseti; rohi koplites kasvas karjatamiskõlblikuks peaaegu et üleöö, sai loomad ometi välja lasta. Lustlikust karjalaskepäevast ega üleannetust karglemisest polnud muidugi märki. Loomahinged olid lootusetult nälginud, roided kui laeva luukerel viimseni näha, jalad nõrgad, silmad tuhmid. Neid tuli kõitega püsti upitada, kuidagiviisi õue talutada, mõni ei võtnudki enam jalgu alla. Lõikas südamesse kui nürri noaga, ei lähe ega lähe meelest. Ehk nüüd ometi kosuvad, ilma lähevad ju järjest soojemaks, rohi lopsakamaks...

Kostsid rasked sammud, Jull Kärp tuli vandudes sisse. Töö toppab, kultivaatori piid praksatasid puruks, olgu uued kohe olla!

Huvitav, kust esimees neid võtab, kirjutuslaua sahtlist või pintsakutaskust? Traktori jaamas oli just nendesamade tühiste piide pärast pahandamist ja kära koledal kombel; nagu taga varaosi üldse, anti ka piisid vaid näpuotsaga. Ei jäänud muud üle, tuli hõredamalt panna. Nad on aga viletsamast viletsad, murduvad kergesti.

Paari päeva eest oli Jull häda sunnil servadelt mõned piid katkiste asemele keskele tõstnud, aga nagu needus — täna läks kolm tükki korruga looja karja. Temal pole mõtet ei peainseneri ega direktoriga rääkida, saadavad ta kuu peale. Kui aga Kustas Lokk ise küsib, leiab Kask ehk kusagilt mõned,

tal neid kindlasti peidus. Ja Loka ju ikkagi endine ülemus, ja kõrvalt vaadates tundus alati, et läbisaamine oli neil hea.

Kustas kuulas Julli äkilist juttu, uuris ta kortsulist, kriimude tahmajuttidega kõhna nägu, ja kui Julli pahameelehoo-sonimütsi peast tõmbas, oli näha, et juuksed on tal veelgi hõredamaks kulunud, paljak kippus päris sarama.

«Aita,» nõudis Julli, «vagu jäi pooleli.»

Kustas palus telefoni juurde traktorijaama direktori. Et hakanud maast-ilmast keerutama, ütles oma mure otse välja.

Vello Kask ohkas sügavalt, ja Kustas teadis sedamaid, et midagi head pole loota.

«Kahju, ma ei saa aidata,» kostiski Kase tagasihoidlik keeldumine.

«Veebruaris sõlmisime sinuga lepingu, see katab tervet aastat, mees! Alles on varakevad, ja juba jääb töö mõne nädala kultivaatoripii taha seisma?»

«Pole parata,» sõnas Kask, hääles kerge tüdimus. «Sinu ajal telliti neid kolmsada, meile anti ainult sada kaheksa. Kvaliteet vilets nagu ikka. Sulle peaks lugu seletamatagi selge olema.»

«Nimetasid, et said sada kaheksa. Mille on vaja ainult mõned.»

«Arvad, et panin need omaale tuppa riiulile imetlemiseks? Kõik läksid remondi ajal käiku, kultivaatorid said korda tehtud. Sul on vaja oma põllud korralikult kividest puhastada, siis tehnikaga naljalt pahandusi ei juhtu.»

«Tead sama hästi kui mina, et piid on üle karastatud ja kröksavad pooleks üsnagi tühisel põhjusel, aina pröks ja pröks.»

«Jah, tõsi,» nõustus Kask. «Aga meil mõlemil on ka see selgemast selge, et ega traktorijaam neid karastanud pole.»

«Neid tuleks lõõmutada, annab sitkust märgatavalt juurde,» soovitas Kustas, ehkki teadis, et ei jõudnud tema tehase praaki ümber teha ega suuda seda ka Kask.

«Servapealsed piid tuleb tõsta pürunenute asemele.»

«Suur tänu õpetamast, juba ammu tehtud. Rohkem ei saa, kultivaator jääb sedasi nii hambutuks, et ei ulata traktori jälgigi ära segama,» pahandas Kustas. «Kas poleks õigem, kui sa ühe kultivaatori laseks teiste lappimiseks laiali lammutada?»

«Tark ettepänek,» nentis Kask jahedalt. «Võtan sinult selle kõige näruma ära, teeme pealegi tagavaraosadeks. Sinu kol

hoosi kivirägu põllud lõhuvad kõige hullemini.» Kask vaikis mõnu. «Minu poolt kõik, kahjuks ei saa ma aidata.»

«Lundus, et ta oleks meelsasti kõne lõpetanud, aga Kustas ei lasknud.»

«Minu arusaamist mööda on leping mõlemapoolne kohus-»

«Ii vaidle. Meie ei kavatsegi põigelda, kõik tööd saavad tehtud.»

«Lisa veel, et õigeaegselt,» ärgitas Kustas.

«Õigeaegselt,» kinnitas Kask.

«Kas viljakoristamiseks kombaini saan?»

«Seda punkti me lepingus ei fikseerinud. Tead hästi, et kõigile kolhoosidele kombaine veel ei jätku.»

«Eks «Sotsialismi Võit» on millegipärast nende hulgas, kes duna jäävad?»

«Mõttekas on anda kombainid sinna, kus on kindlustatud kõrge saak.»

«Oled oraakliks hakanud, ütled saagi juba praegu kindlasti ille ära?»

«Oli sul veel midagi südamele?» küsis Vello Kask rõhutatult vasakal toonil. «Palun, ma kuulan.»

«Sügisküündi tegid su mehed pagana räpakalt ja vähe.»

«Kui lubad, väike täpsustus — sügisel tegid tööd mitte muu, vaid sinu mehed. Tõsi?»

Kustas neelatas.

«Praaktöö tuleb parandada,» nõudis ta piinlikkustundega vordeldes. «Direktori kohus on garanteerida, et traktorid ja haakeriistad terved oleksid, vastu peaksid.»

«Praegusel ajal ei garanteeri isegi vanajumal taevast mitte kui midagi. Kõik läheb enamasti hea õnne najal, ja võib üksnes loota, et midagi rohkemat ei juhtu — ma mõtlen mõnd tõesti tõsist apsu.»

«Kuidas me sügisesse välja jõuame, kui tehnika juba nii varakult pudeneb hakkab?»

«Kordan, Kustas Loka — sa oled minu tööga ja kõigi meie võimalustega tegelikult veel ikka paremini kursis kui mina ise. Palun ära minult rohkem päri.»

«Sina kui traktorijaama direktor ei mõista kolhoosi esimehe muresid ega kohustusi, sa ei tee katsetki abiks olla.»

«Räägid sa seda kui varasemast pähe kulunud juttu, mida sinu vahitsemise ajal kõik esimehed sulle endale tüütuseni korrutasid?»

«Saan neist alles nüüd õigesti aru.»

«Küllap mäletad, kui tihti tuli käsi laiutades alla vanduda?»

«Jah, aga selline olukord ei saa ometi lõputult kesta, asjad peavad hakkama ülesmäge minema!»

«Selle mõne kuuga, mis sa siit ära oled, kipub tegelikult mõndagi veel rohkem ära vajuma, kohe vägisi.»

«Näha jah, kui isegi kultivaatori piid on ülesaamatu kumus»

«Pärandasid mulle kõvasti longerdava ettevõtte, ja imet teha mina ei oska,» oli Kask solvunud. «Ära pahanda, aga selle piide-korrutamisega ajad mul lihtsalt hinge täis.»

«Sina minul kahl!» Kustas raksas toru hargile. Palu ja mangu nagu ei tea mis heategu, inimene ei täida kõige elementaarsemadki kohustusi. Vaata et võtab suures nõokimise hoos veel viimasegi risu käest, lammutab tagavaraosadeks.

Jull Kärp uuris altkulmu esimeest, kratsis kukalt, vandus suutäie kurja ja pomises:

«Küll sihuke värk teeb koledat viha... Kirevase pihta, see jama jääb vist igavesest ajast igavesti kestma, mis? Ükski vägega võim ei aita, osade nappus oli, on ja jääb.» Jull vandus mälakalt. «Üldse on seda va tobedust otsata kombel. Võta teata vaks, ülehomme jääb mul traktor konutama, tuleb teha treit Tallinna.»

Kustas vaatas küsivalt Jullile otsa.

«Ega ometi jälle...?»

«Kuidas muidu,» irvitas Jull vihaselt. «See on juba mitmes setmes kord, aga jutuaajamise isu ei saa neil kuidagi otsa. Laks hakkasin julgeoleku-meestele kangesti meeldima, mis muud?»

«Pärivad muudkui üht ja sama?»

«Nimelt, et kas ma ikka tookord kõik relvad ära andsin. It vanasarvik neid võtaks! Näed, meie riigis kohe ei tohi aus olla, pärast vintsutatakse või sada korda ega taheta uskuda kindlat mehe sõna.» Jull vandus paraja suutäie. «Tühja nendega, eks ükskord peab see junnamine ikka ära kah lõppema. Olla parem, mis nende piidega nüüd siis saab, peremees?»

Kustas jäi vastuse võlgu.

«Traktori jaamas kippusid sa mulle ühtelugu turja; et mul olla alalõpmata kikk peas, mälefad? Aga mis muud sulle jääb, ah? Kui näen hoopetust ja saamatust ja rumalust, läheb mul viha koleda mürnaga otse hingepõhja, märgitab mind üleni ära ja sulaselge päevavalguski tundub tontlikult süüdistust. Leia teist teed, peab ennast korralikult desinfitseerima.»

Viinaga? Ma ei pea seda õigeks, Kärp.»

Huvitav, millega siis? Alkoholi tapab igasugu pisikuid — ehk ta keerab pettumuse itikatel kah kaela kahekorra, vähemalt mõneks ajaks.»

Jata naljatamine. Kultiveerima peab igal juhul, tead seda sama hästi kui mina.»

Julli kandiline, tugev lõug muutus eriti jonnakaks.

«Ma ei saa ju oma kümmet küünt panna traktori taha maad lunapima, tõsi? Ei muud, hakkan suure vihaga kohe pudelit otsima.»

«Istu siis parem minu juures rahumeeli edasi, rahune,» soovitas Kustas. «Pool tundi ees või taga.»

Jull oli morn.

«Küllap pean Kalemaale pörutama — soovhoosist noolin ikka midagi välja. Mul seal hea semu mehaanikuks.»

«Vaevalt ta sulle palja aitähi eest annab. Kavatsed asja koraka abil korda seada?»

Jull vaikis.

«Mul on selline aimdus,» jätkas Kustas, «et aitad ise kah mõnuga piide-pudelil põhja taeva poole pöörata.»

«Ma ei saa ju lausa ära öelda, muidu ta piisid ei annagi.»

«Sul peaks teada olema, mida ma joomisest ja joodikutest arvan.»

Jull noogutas pahuralt ja näis juba, et lahkub — selle asemel aga võttis ta hoopis Kustase laua lähedalt tooli, vedas selle kolinal akna alla, istus ja jäi käsipõsakile välja vaatama. Oli ühtegi sõna, mitte ainsatki pilku Kustase poole. Kõua ta nii mõtleb pörnitseda? Aga vahtigu kaua tahes, Jull tlinneb ennast ise kõige paremini.

Koputati arglikult, vaevukuuldavalt. Uks avanes vaikselt ja õbluke neiu kohmakas, kulunud tolmumantlis vaatas sisse.

«Sina, Helve...? Tule ometi edasi...» Tüdruk peaks praegu olema põllul kivide koristamise juures, brigadiri silma on seal kibedasti vaja. Miks ta kontoris tuli? Ja kangesti mureliku moega?

Jull oli end akna all toolil korraks uudistades ukse poole pööranud, nüüd aga keeras selja. Ta mõistis, et jälle üks

«Olen naljast kaugel.»

«Esimehe amet on sul viimasegi mõistuseraasu peast v
nud,» leidis Aljas õela naeru saatel. «Maisi kasvatad sa
suurel pinnal, nagu mina ütlen ja mitte üks vaidlemine, a
said?»

«Jõuga ei maksa rõhuda, siinsetel maadel pole maisi kasv
tamisel mõtet.»

«Arvesta, et minu suu läbi kõneleb sinuga riiklik plaan, ko
meie elukorraldus. Mäletan täpselt, kuidas mina koos sinu
teiste seltsimeestega aru pähe panime möödunud kevadel
enne seda ka neile esimeestele, kes vastu punnisid. Närut
tuulelipp oled, vaat' mist!»

Kustasel oli piinlik, kuna meenus üksikasjadeni, kuidas
tõrksatele esimeestele tööpoolest maisi hüvesid selgitas. Toot
loetud artiklitele, uskus neid; ajakirjandus ju lausa kõn
maisi kiitmisest ja raadio andis omalt poolt, mis suutis. Ta j
kinnitas jah peaaegu veendunult, et mais on erakordselt kõrg
söödaväärtusega. Tõlvikud? Muidugi, ka tõlvikud jõuav
vähemalt vahaküpsuse faasi, aga varase, täpselt õigeaeg
külvi puhul koguni täisküpsiks.

«Traktori jaama direktor on tark nagu täisküps tõlvik,» ko
tis talle ühel ägedal koosolekul õige selgesti kõrvu. Praeg
tundis ta kanget tahtmist Aljast ja tema peakolu samal mo
nimetada. Inetu?

«Hästi, et vait jäid — tähendab, tabasin kümnesse,» mõne
les Aljas. «Inimene peab alati olema põlümõttekindel, ig
olukorras riigi tõdedest kas või küünte ja hammastega kind
hoidma.»

«Eksid. Maisiga jääb, nagu me siin otsustasime,» vaidle
Kustas ägedalt. Kivimurrus ja traktori jaamas luges ta om
esmaseks kohuseks riiklike plaanide täitmise eest hea seista
Mis nüüd muutunud on? Kolhoosi esimehena peaks ta ju tä
selt samuti nendesse kõrgemalt määratud plaanidesse suu
tuma...?

«Kustas Lokk, teed vahikäiku,» käratas Aljas. «Sul on seal
kolhoosis igasugu mahajäänud kodanlised elemendid, ja sin
lased ennast juba nende poolt mõjutada. Olen kuulnud, et istud
ühtelugu koos nlsukese mehega nagu Rabanurme Kristjan -
tema aga orr ju üks ehtne kulakuhing!»

«Vale» Kustas ol. tõsiselt pahane. «Sinu ametikohal olev
mees peaks oma sõnu kaaluma. Kristjan oli keskmik, kui see

alle nii tähtis on, ja ta on targem, kui kümme sinusugust
lokku.»

Vale, kui ägedalt sa vaenlasenähku ja pursuisid kaitsed,»
käratas Aljas õelalt. «Mina ütlen sulle selges eesti keeles, et te
seal seal oma tagurlaste kambaga ükskõik mis otsuseid vastu
võtta ja keelt peksta, aga riiklikud korraldused tuleb täita,
vastu vaidlemata, kuuled? Maisikülviga alustada esimesel või
mulusel, kõige lähematel päevadel. Korraldus tuleb ülevall,
peab saama tingimata täidetud.»

«Kui sulle, Aljas, keskkomiteest öeldakse, et lisaks maisile
tuleb meil hakata kasvatama ka palme,» ja mõni õige tähtis
mees kinnitab, et palmid meie kliimas eriti kõrgeks kasvavad,
õnneks sina käe kuulekalt kõrva äärde ja ütled: just nii, kõik
idale kogu lile timaa hakkavad tanasest alates palme
kasvatama. Minu meelest oleks ainus tore asi see, et ahve pole
võja sisse vedada — neid on ilma palmidetagagi meie hulgas,
hullu palju...»

Foru visati hargile.

Hankisin endale vänge vaenlase, mõtles Kustas, aga erilist
muret ta selle üle ei tundnud. Kahetses vaid, et ei jõudnud
kogu lasta sisukat, asja juurde sobivat ütlemist: tark nagu
täisküps tõlvik.

Kustas heitis pilgu akna suunas. Kuhu Jull Kärp kadus? Ja
müllal? Tool seisis kirjutuslaua ääres endisel kohal. Kas Alja
mega vestlemine oli siiski sedavõrd ebameeldiv, haakis kogu
lähilepanu, et Julli lahkumine ei hakanud silma?

Suus oli mõru maitse.

Aitab kontoris istumisest, ainult vihasta ennast. Pealegi ei
anna päeva õhtusse saatmine nelja seina vahel midagi, elu
on siit välja kihutanud, kevadesse. Tuleb minna Tuki Helvele
abiks inimesi tööle manitsema, ja siis saab sõidetud kolhoo
sile ringi peale. Brigaadides koristatakse kive, see töö ei lõpe
nal. Igaks kevadeks keedab mullapõu nad üles, ikka ja jälle —
needus põldudele, vaev inimestele. Traktor veoplaadiga ees,
hulk rahvast ridastikku kannul — mootorimürina sekka kaigu
vad kolksud-mürtsud, kui kive raudplaadile visatakse. Töö on
tüütu ja raske, aga teha tuleb seda kannatliku meelega, aas
last aastasse — peab koristama kivid, et saaks kasvada leib...

Varakevadisest tööpäevast, pisutki rõõmu oodates läks ta
õuele — ja ei uskunud oma silmi. Kontori seina ääres pikal
pingil sooja päikese käes istus rida turskeid, turjakaid mehi
ja naisi. Ah need ongi siis kurnatud, töövõimetud inimesed?

Nad ei vaadanud ringi, vist ei märganudki esimehe tulekut. Nende liikumatuses oli midagi nii kaljukindlat, nagu vallandamine neid alatiseks jäine rahu. Või oli see vaid pealispindne? Hõbe rabeles nende südames siiski elutukse? Brigadiri-tirts seisis ju hinge seest, tüütas oma vastiku töö-kisaga iga issanda pausi. Võim ja seadus on esimehe käes, tuldi temale kaebama, õigust nõudma. Kas karjaga? Või viimaks heaga?

Kus sa sellega... Kustas tajus enda suunas kiirgamas teravat õelast. Jah, tema kui võhivõõra vastu, kellega ei suudetud ega tanetagi harjuda. Ja peamiselt tema kui võimu esindaja vastu, kes kehastab vaid sundust, pahatahtlikkust, sulaselge ülekohtu.

Kustas uuris istujaid. Talle tundus äkki, et näeb enda eest turjakatest samnaldunud jõmakatest kokku veeretatud põlvkivieada. Vaenusambla selga kasvatanud inimesed on tööpoolest nagu kivid, sama jäigad ja tundetud. Ei muretse ju kivisugugi, kas põlvudel tuldse midagi kasvab ja kas sügisel saad kogutakse; neil täiesti ükspuha, kui salved lootusetult tühjad jäävad, kõik ümberringi aina laguneb...

Häbikihvatus peatas Kustase mõtiskluse. Kuidas tohib inimesed, elusaid inimesi võrrelda kividega? Kust võttis ta õiguse otsustada, et need tööle tõrksad mehed-naised sinna tema ees pingil on tumad, hoolimatud? Igal üksikul neist on hing, auge, vaev ja kibestumine alatiseks saatjaks, elu rikutud. Nad ei harju veel ikka, et neid hirmasunniga kolhoosi aeti, et nad oma talust ja loomast ilma jäävad, et ega suuda nal leppida viletsa moonaka-seisusega. Elu rängas kivakiskumises peavad nad süüdlaseks teda ja temasuguseid ja üllatava vaprusena näitavad nad välja oma sissimusta raevu. Kuidas neile selgitada, et rumalalt mõttetu on sin kolhoosikontori seina ääres istudes püüda ära oodata päeva, mil imepärane unistus tähtsaks ja kolhoosile saadetakse, talud tagasi antakse. Haljumetsust! Rankrasket kaevitunud masinamurakat tagurpidi liikuma ei saa, paratamatusega peab leppima, tuleb kohaneda olgu kuitahes ebameeldiv. Elu tahab ju elamist, ja kui kõvasti pingutada, saab kolhoosis kah mõne aja pärast jalad maha. Milla küll need kõige karmimad vastalised arusaamused jõuavad, et ta ei ole neile traktoriiaamast kaela sadanud tulikas, nende käekäigule vaenulik, võõras ametmees, vaid et ta tuli siia viimasesse viletsasse paika abiks ja paneb mängu kogu jõu, et elu püsutki talutavamaks muuta.

Valus igatsus oma talu ja loomade, käest võetud maa ja

maanduse järele jääb inimestele muidugi alatiseks südame-
oppi, selle vastu rohtu ei ole. Norutamise ja jäiga kõr-
nutvatamisega ei tee asja sugugi paremaks. Vastupidi! Kui
hõbe otsekohe ei hakata kõvasti pihta andma, pudeneb tasa
... on viimanegi, mis hinge veel sees hoiab. Aga elu saab
ju sedaviisi päris otsa, kidub ja hävib lõplikult...

5

Pühapäeva varahommik oli nii täis päikesesära ja linnu-
müra, et Tuuli ei taatsinud taas istuda. Juba hulk aega jättis
ta unehõlmas mõnuleva alevi kitsukest tänavaid pidi, imetles
kevadist kargust, nautis üksindust. Hinges helises kogu aeg
nii imeliselt, nagu oleks ta alles tilluke tüdruk, kellel on just
täna sünnipäev.

Kuldnokad ja muustrastad vilistasid õnni viise, tihased hüüdsid
hõbekõlaliseltselt, varblased särtsatasid lustakalt ja metsvin-
idid hõiskasid kogu oma tillukesest südamest. Puud-põõsad olid
rõõmsalt rohelisetipulised, sirelitel lehed juba üsna suured. Loo-
duses oli sedavõrd palju värskust ja sära, et üle hulga aja
tundis Tuuli end muretult, oli hea olla. Tulgu pealegi veel
kulmi vihmapäevi ja vinget tuult, jätkagu jahedust või päris
maikuu lõpuni välja — kevad on siiski käes. Kevad!

Ei taha mõeldagi, et juba varsti peale keskpäeva tuleb tööle
minna — hilise õõni kõndida naeratades ühe laua juurest teise-
rühma, taluda orkestri põrast, mis...
...aks nimetatavad, hingata suitsust, alkoholiaurudest ja pürjuta-
jate ebameeldivast lehest rasket õhku. Hetkeks tundus, et peale
nii kaunist ja puhast hommikut ei suuda ta oma tavalist tööd
enam kunagi teha.

Muidugi suudab, ega ta esimest päeva ettekandja pole —
läheb tänane pealelõuna ja pool ööd takkapihta täiesti tavalist
rada. Pidevalt selle sees olles ei tundugi restoran nii masen-
davalt vastik nagu praegu näib. Ainult et karske kevadhõng
unub küll kiiresti, kõik hea ja ilus upub kõrtsi õhkkonda. Ah
lühja, ju see nii peab olema... õnneks on sinna veel hea hulk
tunde.

Linnupette alev ei olnud just eriti väike, aga Tuuli ei jät-
nud enne, kui oli selle otsast-otsani läbi käinud. Ainult sinna-
kanti ta ei läinud, kus elab Roland. Kuuldavasti laseb ta vanale
majakesele midagi uut ja imeuhket juurde ehitada. Mine tea,

viimaks oli Roland varasele tunnile vaatamata juba koos et-
tusmeestega tööd murdmas? Juhtub pilgu ringi heitma, märk-
teda ja loeb sellest välja meeletu igatsuse. Pole tal tait-
teada, isegi kui see nii oleks.

Hinges torkisid väikesed teravad okkad. Ta igatseb muidugi
jaaki igatsema. On püüdnud selle lootusetu tunde vastu võ-
delda, kuid tagajarjetult — Roland oli ja on tema jaoks ideaal.

Tuuli lõi pea selga, lisas sammu. Mis läinud, see läinud!

Oma kodutanavasse keerates nägi ta juba eemalt, et tema
maja ees ootab pikakasvuline, laiaõlgne mees. Polnud vaja
mõistatadagi, kes see on — kaugelt tunda, et Armin Tõldsepp.
Mees oli hetkel tema poole seljaga ja viivuks nõksatas Tuuli
seisma. Vast tagasi pöörduda, nurga taha peitu lipsata? Armi-
niga kohtuda ei ole vähimatki tahtmist, see ei paku midagi
meeldivat. Ent on see inimene üldse seda väärt, et tema ees
pageda? Ei, muidugi mitte.

Tuuli jätkas nõtkelt astudes koduteed.

Armin kuulis sammu, heitis lootustlik pilgu üle õla ja hak-
kas kärmesti vastu tulema.

Tuuli tundis teda talle järele. Healõkeline helebeež mantel ja
pruun kaabu, kollased semahksed kingad, tumepruunid kin-
gad... jah, härra on nagu moelehest välja astunud. Ainult et
mida lähemale ta jõudis, seda enam tabas Tuuli, et Arminiga
on juhtunud midagi ebameeldivat. Tema tahtekindlal näol ilut-
ses küll tavakohane bravuurne ilme ja üks kulm oli teisest
veidi kõrgemal nagu alati, et parajalt irooniline välja näha
kuid hetkel tundus see sunniga saavutatud, kunstlik. Tavaliselt
rõhutatult puhtad rõivad olid pisut kortsunud, vist tolmusedki;
kaabu elegantne joon kadunud.

«Kust sa tulid, Tuul?» Armin toon oli etteheitev, hääli käh-
«Sa põhinotte, seit enam koas ei olegi?»

«Sule aru, ma ei kavatsen, pealegi, ei soovi ma ebavõr-
sakate inimestega kõnelda.»

«O, oi, kas see näitab kohe kuusi?» Armin puudis naera-
tada. «Valjatusin, mu kadis. Pärast seda pahana.» Mees
avastas Tuuhle aiavärava ja tuli lähedalt ta kannul trepi juurde.
Tuuli võttis tsauust võtme, ehitatanud aga ast avada.

«Luba, ma keeran lanti,» pakkus Armin abi. «Teatigi lakk kaib-
raskelt.»

«See lakk käib jah nii raskelt, et Armin Tõldsepp seda enam
kunagi ei jaksa lahti teha,» sõnas Tuuli ükskõikselt. «Ela
hästi.»

Armin kummardus Tuuhle hästi lähedale.

«Mis sinuga on, kiisuke?»

Tuuli keeras pea tülgaastusega kõrvale.

«Issand, kui vastik lehk... Oled õõ läbi mingit laketi lürpi-
»

«Mameid sigaretti suitsetanud, puhhi... Mine eemale,
»

Armin võttis korraaks kaabu peast, silus oma sirgeid, täp-
«» lahku kammitud juukseid. Ta nägu oli kolkunud-hall, sil-
» alged punetasid.

«» sul ikka julgust! Peale õõ läbi kestnud joomingut tuled
» eh mina juurde...?» Tuuli oli tõepoolest paigas. «Ütle
» sulle juba ammugi, et meie lool on lõpp. Naised mõistvat,
» terve talve pole sa mind häirinud. Olin kindel, et sain sinust
» loplikult rahu.»

«Vale puha. Enne ma ei jäta, kui sa minuga abiellud. Lähme
» se, mul on vilu.»

«» oõhulguseid ei tunni sta, oma lüppa lähen üksinda.»

«» tohi minuga nii julm olla,» popises Armin. «Katastroof
» oli ränk...»

«Mis juhtus?»

«» parem küsi.» Armin suutas sigaretti, ta käed värisesid
» tugevasti.

«» pole õõ läbi silma kanni saanud?»

«Ega ei ole küll.»

«Ja jõid palju?»

«» ütleks, vähemalt ei otsa ainult maitsesin.»

«Esiotsa?»

«Jah,» noogutas Armin mornilt. «Mulle ei istugi kaardi-
» mangu juures joomine, aga nende meestega ilma ei saanud.»
» lindi nojatus vastu väljast.»

«Sellest orjusest ei saa vist ükski väg. sind eemale meel-
» t... kaardimang tõmbab sind kui magnetiga. Vastik, et
» tees selame loru on.»

«Ma ei lannud kaardilauast sugugi mõnu ega ajaviluet
» tema.» vaidles Armin. «Tegid seda sinu pärast. Sinu kõsul.
» Sinu nõudmisell.»

Tuuli vaikis ootavalt.

«Jah,» jätkas mees aegedalt, «laksin ja panin kõik mangu.
» Kuulsid, tüdruk? Kõik viimase pennini, mida ma talve jooksul
» tatsin kokku kraapida.»

«Oh seda palju?»

Armin mõtles hetke.

«Mulle jaoks oleks see tööpoolest palju olnud. Tagasihoidlikult püüdis elada ja normaalseks elamiseks oleks muidugi jäänud. Sinu jaoks Vane.»

«Aga sinu enese jaoks?»

«Kuidas võtta... ütleksin, et parajalt. Küllalt, et ranulikult. Aga sina, peab jooksma ja aeg juurde. Ja sul on pealegi korter. Ja naine mõõdukas, naine pole esialgu midagi vaja juurde osta. Aga sina ju keskmisega ei lepi.»

«Miks ma seda peaksin?» imestas Tuuli. «Olen püüdnud sulle kannatlikult selgitada, et mina tahan lehedat elu. Ja tarka meest Hea, tugevat, aruast. Sina nende nõuetele ei vastu. Heavast, ka minui hakkab külm...» Tuuli ei torganud võitit hukka, jättis mehe et Armin lahkuks.

«Ole inimene, luba sisse tulla... me pole ju ometi võõrad, kiisuke!»

«Jaane võõraks, muutume kiiresti päris võhivõõrasteks,» ütles Tuuli rahulikult. «Sa mängisid ennast tääa öösel puu pajaks, naen seda kogu su olemisest. Tõsi?»

«Kõik läks, viimane kui rubla.»

«Ja julged siia tulla?»

Armin vaatas Tuulile paluvalt näkku.

«Miks sa nii julm oled, tüdruk? Sul on head ja soojad sõnad, piltlikus näo. Iga sõlme asemel tundub olema vaikus. Aina raha ja raha, see on su elu ainus eesmärk. Aga inimene...?»

«Inimene?» torgas Tuuli pikavalt. «Sina või?»

«Olen hea töömees, tead kalli. Ikkagi Kivikungas!»

Kivikungas, see pole jukski jülas. Mõnigi ka need maha, kivi!»

«Sa ei tohi minu üle irvitada, tüdruk. Oled mulle kõvasti teinud kiire hakanud, mina sinust ei loobu. Jan, ma ei jata sind, chaki nimen, ei noolid taanmonast rohkem kui ausast ja aotanaust mehest. See on sul see viga küljes, peaksid end kesse võtna.»

«Jah, lasti, Kivikungas. Mine ära, tahan tuppa sooja minna.»

«Enne ei lase, kui sinult või paar pehmemat sõna kuulen. Sa oled ju nõus mulle naiseks tulema ja...»

«Aga ma ei taha. Ma pole olnud, et nõas olen.»

«Hea küll, peaaegu nõus. Mis seal vahet? Ja tegelikult oleme juba ilmaammu mees ja naine, meie abielu on sinu nõusalt...»

«...kastuse altari kümneid kordi ära pitseeritud. Miks sa ei laskisid, kui sa minust sügugi ei nooli?»
Tuuli kehtas õlgu.

«Lootsin sinust üksvahe palju, eks sellepärast läksingi nii kaugele.»

«Toukad mind ära üksnes seepärast, et mul korralikku tehnikavabrikut pole, kust sajarublaised laias kaares välja lendavad? Midagi on sinu arusaamadega väga viltu, kiisuke.»

«Ei. Kui ma oma vabadusest loobun ja sinusugusega abiellun, peab mu edasine elu olema märksa parem kui seni. Hea elu nõuab kõva raha. Olen sedavõrd aus, et ütlen enne ametlikku pitsatit kõik välja — pärast on nõudmiste esitamine veel ülekohtune.»

«Ma ei saa hästi aru, mis sind niiviisi kõnelema sunnib, aga selles olen veendunud, et see on sul üksnes mingi veider poos, koguni sadistlik himu mind piinata. Raha pole kedagi õnnelikuks teinud, ütlevad teadjad inimesed.»

«Miks sa seda siis ise nii ahnelt jaga igatsed, traktorijäätas sohiga ja kaardimängus tüssamisega kokku kühveldad?» päris Tuuli põlglikult. «Olen raha järele maiaks muutunud sinu teeskujul, mis muud.»

«Kardan, et suure lõikamise ajad on vist kahjuks möödas või mööda saamas. Arvasin, et uue direktoriga lähevad asjad lüdrimaks, aga paistab, et suurt ei lähe. Ega ma muidugi alla annu, ja mul on priima boss.»

«Sa mõled Keldrit?»

«Teda nimelt. Maaparandusbrigaadi brigadir on minu jaoks teinud jumala asemik maa peal. Tõnaga on mul sõbramine kui kuld, õige varsti hakkab kivikammiga jälle kõva raha kokku rehitsema.»

«Miks sa minu juurde tulemisega klistustasid? Kivikamm ei ole enne tablist, töö tegema, alles siis oleks põnjust tulla.»

«Laksin omadega sassi, ei muuda,» tunnistas Armin. «Olin aus ette surinud, kui eile kaarte taguma läksin. Tundsin tundes, et täna hommikuks olen agedate rahadega mees ja olen sealt otsejoones sinu juurde. Tahtsin kogu võidetud nod. sulle sulle puistata, kasuke, sa poleks rahalaadung alt valjagi paistnud...»

«Nii riskantseid asju ei tea kunagi ette.»

«Pohjakõrbemise läksin sedavõrd endast välja, et kaotan mõtlemisvõime. Peas tagus vaid eilne otsus, et kindla poole tulen täna hommikul sinu juurde. Sin ma nüüd olen.»

Tuulil oli Arminist äkki kahju. Saaksin endale vist pähe hea mehe, arvas ta. Armin on tragi ja ettevõtlik, teokas ja julge. Tema palgaga tuleks tegelikult toime küll, ega ta traktorijaamas just vähe ei teeni. Aga ainult palgast elab ükski siis ära, kui armastad. Mida väiksem palk, seda suurem peab olema armastus — tuleb ju paljustki loobuda, alailma keppida kokku lageda ja vastu pidada. Kust aga suurt armastust võtta, kui tal Armin vastu enam vahestki ei ole? Ei midagi et iluse kanagi oleks olnud. Roland tuli ja sai kõik endale alatiseks. Jah. Omal ajal meeldis Arminiga seoses see, et arajooni kuulus. Kivikuningas talle wisalt silma heitis ja meeltusi puistas, tihtilugu restoranis tema lauas istus ja rikkalikult jootrahasid pillas. Ega tal armastuse altarilgi viga pole, kui keskmise mees...

«Lähme ometi sisse,» nõudis Armin. «Kohtled mind kui poole aruga poisikest.»

«Niisugusena, nagu praegu oled, ma sind oma juurde vii taha.»

«Sa mõtled magamata, pea norus?»

«Ka seda.»

«Hea küll, lühen sinu kasu peale minema,» nõustus Armin. «Aga enne pead muie luuadase andma, kasuke?»

«Millest?»

«Et sa mind ei unusta. Sul on kauni luigekaela otsas ilus ja tark peake, oskad asjalikult mõelda. Ja suudad oodata, ei tean.»

Tuuli kergitas imestunult kulme.

«Jah,» jätkas Armin. «Hilissügisel ma palusin, et sa muie uisapäisa ette ei võtaks. Nõast sind, andsid mulle aega, kui mul oli varsti peale seda erakordselt äge võimalus priske naise kivikamuga kokku keerata, aga...» Ebameeldiva mälestuse tuhm vari libises üle Armini näo.

«Läks vett vedama?»

«Neetud poisirajakas tuli peale — ja lärm jõudis otsa rajooni välja.»

«Oli paksult pahandust?»

Armini suunurgad vajusid parastavas, õelas muiges meel allapoole.

«Jah, aga mõnel teisel märksa rohkem.»

«Sa mõtled oma brigadiiri?»

«Mis sa nüüd, Vidrik Kelder on libedam kui lutsukala, ta ei võta maha isegi hõbekuuliga. Ailas mindki puhtamaks...»

«Tule vunts.» Armin ootas, et Tuuli veel midagi küsiks, kuid tundmine on hea märk. Et ta aga vaikis, jätkas Armin ja paraja mõnuga: «Kõige rammisam koorem langes Kustale selga.»

«Kustas mi? Sina teed kividega sigadusi — ega tema sul...»

«Oke, et maeb ja teab ja peab vastutama.»

«Väljas silm matugu kõikjale!»

«Nõustage!» Paljad sõnakõlksud, ega direktor jõua...»

«Egu aeg kaitsega kõrval oila?»

«Jah, pole ta omal ametipostil õige mees. Naed, võetud muie...»

«Sina paltude pärast? Ei usu, kohe mitte ei usu.»

«Mina asi. Aga just nimelt see Anto poolt vussi keeratud...» «Ma ots, mis mul kahjuks pooleli jäi, pani viimase piraka...» «Munuri ülemäära kõrgeks kogunenud kuhja otsa, ja kogu veeres kõrvulukustaval kõminall laiali.»

«Karistuse sa poisile määrasid?» küsis Tuuli pisut nõõvalt.

«Mis teinud oli. Andsin talle sealsamas põllul muie...» «Ei inglid taevast keelama hakkasid,» sõnas... «dudalt, silitas hajameelselt üle põsesarna ja kõrva. Hm, arvamusel, et tarkast tuleb... hmi, tead ise, kust...» «ndu pahe taguda.»

«Oled raske käega mees, pole midagi öelda.»

Armin ei olnud päris kindel, kas lugeda Tuuli sõnadest välja muistus või etteheide.

«Muult kõvad mehed löövad elus läbi. Ega Lökk pole kah...» «tuurude killast, aga mina jäin peale.»

«Praalimine ei meeldi mulle sugugi rohkem kui joomine ja...» «letamine. Ma ei usu sind.»

«Ah et mina praalin?» solvus Armin. «Mõtles oma ilusa pea...» «mukeseaga korraks loogiliselt, kiisuke. Kus ma töotan, kellena?...» «kka endistviisi oma vägeva traktoriga, ja keegi pole minult...» «kivikuninga tiitlit võttaagi püüdnud. Vidrik Kelder on kindlalt...» «dasi maaparandusbrigaadi brigadir. Aga kus on Kustas...» «Lökk? Nügib «Sotsialismi Võidus», silmad pungis — jäi oma...» «ühkest direktori elust paugupealt ilma.»

Tuuli ei vaielnud enam.

«Milleks sa mulle sellest kõigest üldse räägid?»

«Sina, minu tulevane naine, pead ometi teadma, mis vahe...» «pool toimus.»

«Heakene küll, ma siis nüüd tean — ehkki minust sulle nais ei saa.»

«Küll näed, saab. Praegu ei taha ma muud, kui et sa veel veidi ootaksid; sõitsime brigaadiga juba moni aeg tagasi välja. Esialgu nokitseme sundtöö kaalal, igakevadane kivikoristas saab varsti joonud. Sits aga...» Armin vilistas pikalt, meloodiliselt «Kaued kõlinal, mu kusuke? Kulla kõhnat? Oled arukas naine, ja tõtt öelda — ega minagi taha abielu alustada peost suhast. Tühiseks viivaks oleme siia maamunale sattunud, olgu elupaevad siis võimalikult kirevad ja lühked. Ainult üht palun — ära vahepea mehele mine. Ära mine!»

Tuuli hakkas naerma.

«Mäi on esimene meheleminna, tuhin juba ammu ilma mehe kas, pole ma ju enam mingi...»

«Täna sind, Tuuli. Näed, et sulle see mehele tüdruk, kes mu pea kunagi lootusetult segi keeras ja südames lõpliku koha sisse võttis... Lahne ehk sisk, tantsikeseks tuppa?» kuis ta areldi.

«Ei, Armin. Ma ei taha.»

«Millal tohin uuesti tulla?»

Tuuli silmades tantsisklesid äkki vallatud helgid.

«Tulec siis, kui oled hästi jõukas!»

«Neetud, ma ju täna hommiuks oleksin olnud...» Armin vandus endamisi «Enne ikka tõesti ei tohi, või kuidas?»

«Ei tohi jah,» sõnas Tuuli naerdes, ja Armin ei osanud kuidagi ära arvata, oli see naer kutsuv või peletav, südamesoe või jahedalt ükskõikne.

«Tuuli...?»

«Soovin sulle edu, Armin. Kõik.»

Mees pöördus kuulekalt minekule. Ta väljus aiaväravast ja hakkas piki tänavat sammuma, hinges kibe kahjutunne kaardis lauas manamängitud rana pärast ja mõru teadmise, et see nagus, nõtkes, sitikmustade juustega noor naine teda väga vähe armastab. Vahe? On karta, et üldse mitte.

Armin vaatas, kas Tuuli ehk veel ikka trepil on ja teda äkki tagasi ei viipa.

Majaesine oli tühi ja uks nii kindlalt suletud, nagu ei kavatseks keegi seda enam kunagi avada.

Kolm kõrget kuuske kõigutasid tasahilju latvu, taevast oli okunatult sinine, tuul õrn ja soe.

Mari-Elts seisis majauksel. Kevad...

Peale lume sulamist tundus kogu ümbrus esialgu hoopis muutunud — kõikjal vaid pori, eelmise suve hallpleekinud kulu- puhmad, kleepjaks kokku vajunud lehed, oksaristu. Aga tuul ja kee tahendasid maa, õu hakkas peaaegu üleöö rohetama. Ingevasti rehaga hoogu andes muutus taeümbus veidi meeldivamaks. Mari-Elts koristas akende alt kõrgeid kuivanud raod ja märkas, et mullast olid uue suve lilled oma helerohelised õnnakesed ettevaatlikult välja torganud.

Hallikivi kunagine perenaine, nüüd juba ammu kabeliaias pulkamas, ei olnud omal ajal vaeva paljaks pidanud ja pani muga pusililli kodule ilu andma. Kuigi hoolitsejat enam polnud, tõotasid floksid tulla tihedad, ja uuse kõrval ergab mõne ja pärast saialillede meri, naabriks suured karikakrapuhmad kuuskede all ja kaevu lähedal seab end õitsema hulk piibe- lehti, ja aiavärava kõrvale jõuavad jaanipäeva eel puhkeda pojengid.

Varbaia taga kraavipervel valendasid ülased. Neid oli nii palju, et tundus, nagu oleks talv oma valge vaiba tuulduma loolanud. Peaks minema korjama, mõtles Mari-Elts, laual on is juba kaua tühi.

Lähki ta püüdis endale sisendada, et miski ei muutu, siin peab ära harjuma, Hallikivi tuleb hakata koduks pidama, kõne- les lilledeta vaas halastamatut tõtt. Ei härju, ei tahagi har- juda!

Veebruaris tõi ta tuppa männioksi, kevad-talvel kasvatas vaa- kis kaseraagudele lehetutsud külge — aga siis tuli Roland ja võttis mõtted jälle viimseni endale. Vaas jäi tühjaks.

Roland...?

Ta ootab helistamist, aga veel pole selleks piisavalt julgust. Mitte et ta Rolandit kardaks. Oh ei, ta pelgas hoopis ennast. Tundis hirmu, et Rolandi meeldivat häält ja kauneid sõnu kuuldes ta viimaks ütleb midagi sellist, mis laviini liikuma paneb. On see kord paigast tõugatud, ei peata seda enam miski. Mis siis Kustasest saab?

Emaga tahaks nõu pidada, end vähemalt tühjaks rääkida, aga peale kirja saamist pole veel ikka inimest leidnud, kes vasikalaudas ühel õhtupoolikul loomade eest hoolitseks.

Valetad, sa pole asendajat otsinudki, sest jutuaajamist emaga peigad sa ka. Kardad, et ema mõjutab tegema kiiret, lõplikku otsust.

Jah, tõepoolest ei söandanud minna. Selle asemel helistas ta emale tohtri telefonil; raagiti lühidalt. Nad mõlemad teadsid, kui anneti nende kõnet võidi keskjaamas pealt kuulata. Mõistumistest ei tule ni. õrna teema juures õnneks midagi välja; Mari-Elts palus emal ettevaatlik olla ja tervist hoida, lubas õige pea tema juurde sõita.

Rolandile helistamiseks on tana viimane aeg, kirjas lubatud kümme päeva saab mööda. Number oli peas, ta kordas seda kui mingit jõuduandvat rütmi. Üks-kaks-kolm, üks-kaks-kolm, üks-kaks-kolm. Lihtne ju. — tõsta toru hargilt, anna margukell, ütle keskjaama noorikule sada kakskümmend kolm, ja...

Jah, see kõik pole tõepoolest keeruline. Aga edasi?

Viiv tan veel vähemalt paar tundi, kogun julgust, otsustas Mari-Elts, aga talle meenus, et homme on esimene mai, pühade laupäeva puhul võib Kustas tavalisest märksa varem tulla. Ei, peab otsekohe helistama!

Mari-Elts sai üllatavalt kiiresti ühenduse.

Näis, et Roland ootas otse telefoni kõrval, käsi haardevalmis.

«Tere...»

«Mari-Elts!» Rolandi hääl oli nii rõõmus, nagu oleks ta saanud kauni kingituse. «Oideti viimaks, kadis...»

«Roland...» Mari-Elts muutus ülem kuumaks. «Roland!»

«Mari-Elts, armas,» sosistas Roland. Ta hingas ärevalt, katkendlikult. «Millal ma tahan tulla? Kohe?»

«Ei-ei!» Mari-Elts kohkus. «Andesta, aga meid võidakse kuulata, telefon ei kõlba tõsisteks juttudeks.»

Roland ei öelnud midagi.

«Helistasin, et... et soovida sulle häid maipühi,» jätkas Mari-Elts ebalevalt. «Jah...»

«Ei usu, kallis,» vaidles Roland. «Millal ma võin...»

«Palun, Roland,» tuli Mari-Elts ehmunult vahele, «ega sa pole unustanud, et lubasid kõiges minu soove arvestada.»

«Arvestangi. Ainult et lubadust andes ma ei teadnud, kui neetult raske on seda pidada.»

«Kavatseisin neil päevil tulla korraks alevisse, aga see lükub veidi edasi.»

«Kauaks?»

«Kahju, tõepoolest ei oska öelda...»

«Mis sind takistab?»

«Kevadtöödega on keeruline ja raske, olukord mõneti vägagi halv. Inimesi ei jätku, tegemata tööd rõhuvad karjas...»

«Väga si jääb mulje, nagu juhiksid sina seda kuramuse kolhoosi,» ägestus Roland.

«Ma vist hetk tagasi nimetasin, kui vähe hoolin inimestest, kui kergesti enesevalitsuse kaotavad.»

«Vabanda. Usu, piin on talumatu. Millal ometi?»

Rolandi hääl oli kurb ja Mari-Elts tahtnuks öelda — tule kohe, ja temaga alatiseks kaasa minna, aga valusa selgusega lerkis silme ette Kustase tõsine nägu. Reetmine just siis, kui tal ülejõu raske on, oleks liiga julm.

«Las kõige keerukam aeg saab mööda.» Mari-Elts imestas, kui rahulikult ta kõnelda suutis. «Palun ära mõista valesti, aga mind on siin praegu hädasti vaja.»

«Siin ka. Väga!»

«Roland... Helistan sulle varsti jälle, tahad?»

«Mari-Elts...»

«Lapset päeva ei oska lubada, aga õige pea.»

«Võtäh sellegi eest.»

«Ela hästi.»

«L., Mari-Elts, miks sa nii ütled? See kõlab kui hüvasti-jätt.»

«Sugugi mitte, Roland, ma...» ...ju armastan sind, pidi Mari-Elts sosistama. «Ma... ei oska midagi öelda, ehkki väga tahaksin. Nägemiseni?»

«Jah, mu kallis. Nägemiseni on suure lootuse sõna.»

«Nägemiseni, Roland.»

«Nägemiseni, Mari-Elts. Nägemiseni...» Mehe hääles kõlas meeleheide. «Mari-Elts...?»

«Roland...»

Kumbki ei lausunud enam ainsatki sõna, aga kahjuks sai paljuütleval vaikus kesta vaid viivu, sest kohe päris ametlik-kalkuudistejanune hääl teravalt: «Räägite? Räägite?», ja vastust ootamata: «Lahtitan!»

Olen õnnetu tähe all sündinud, nukrutses Mari-Elts. Mis üldse saab? Lähem ma tõepoolest vastu suurele, imelisele õnnele, või...

Telefon helises järsult.

«Esimehe korter.»

«On peremees kodus?» päris nõudlik mehehäääl. «Kibe töö-
aeg, aga ehk tuli korraks läbi? Või on pühad juba sees?»

«Ei, teda pole.»

«Kust ma ta leian?»

«Kontoris vast osatakse juhatada.»

«Küsisin, seal teda ka ei ole.»

«Võin ma midagi edasi öelda, kui ta õhtul tuleb?»

«Kirete päevaste asjade tarvis on õhtul lootusetult hilja,»
kõlas pahane ütlemine ja toru visati hargne

Kustas ei saa ometi olla mitmes kohas korraga, oli Mari-
Elts pisut solvanud. Varavalgest peaaegu pimedani vaja rabe-
leb ta kolhoosi muredega, ja mõni julgeb veel teha kurja
nõut

Mari Elts tundis end halvasti. Mitte tolle asjase helstaja
pärast, et Taolisi pahuraid kõnesid tuleb ikka, see kaib vist
esimelise ametiga kohe naga seadusega kinnitatult kaasa. Eba-
meeldiva enesetunde tekitas rahutus, igatsus, ees ootava suure
reelmise taskas ja metas, süü rank koorem. Miks toob armas-
tus kaasa nii palju valu?

Kustas armistub teda väga, teadis Mari-Elts kindlalt. Armastab, ja ometi saab talle osaks õnnetus. Aga Roland? Tõttagi,
kinnitab, et armastab. Miks peaks teda ootama õnn, ta on ju
Kustasest palju halvem! Oli alatu, jättis hatta. Need kahte
meest ei saa ega tohi võrrelda.

Jah, kõik on õige. Aga klindumus Rolandi vastu ei kusi elam-
uldse, mis oli. Kui armastus on sedavõrd passiv, sügav ja
tugev, et kõik nalva unustata suudab, siis on see tõeline. Ja
tõelisele armastasele peab nagu heledale õnnetahele järgnema
võ, maailma lõppu...

7

Kirevas kuues metsvint hõiskas kõrge lehise ladvas oma
rõõm. Jätu nii valjusti ja õnnelikuna, et Joska ule hulga aja
teakis hinge soe tunne. See oli harjumatu meeldiv ja kum-
maline küll, mõjas peaaegu ondsalt.

Miks on ta ometi niiviisi valmis meisterdatud, et peagi alati
kõlgi ja kõige vastu näitab kalkust, kadedust? Oma ema male-
tas ta vaid heana. Millegipärast oli ema sageli kurb, ja kui
vahel lauluvõisi ümises, kõlas seegi vaikset ja leinat. Isa
rühinas tööd teha, kõneles vahe. Vahele vinditas mõne võõrsile

370

olnud naabrimehega, sundis teinekord ägedalt sulast takka
ja vahete-vahel kiskus päris heast peast lausa riidu. Kurja-
pööline oli ta enamasti lühikest aega; keset kärkimisetuhinat
us ikki gotamatult hardaks, puhkis vargsi pisaragi oma
vate servadega silmapragudest. Joska polnud kogu elu
l morganud oma iseloomas ei ema nukrameelsast ega
igedast pehmusest. Huvitav, kellesse tema laks?

ta viatas ouele, kus midagi uut naha polnud. Või kui, siis
pikemaks sirgunud rohututte aiaveeres ja natuke suure-
kasvanud haralisi lehti, vanal, la alt ringitaval kas-

olen rohkem sinasse kui isasse, otsustas Joska ja oli oma
meheduses ikki sügavalt veendunud. Jah, emalt päris ta
elotuse hinge, elu aga oma johkruses ja halas amatuses
mõttis sellele paksu korbakorra peale. See kivistus oli kal-
et talle endalegi on tekkinud ekslik malje, nagu oleks
südame asemel tundetu kivist rusikas. Oigupoolest ongi
ol a kergem elada, kui kedagi ei haletse ega elu poolt jaga-
ol kolakand hinge ei lase. Alatu, kui miski viltu keetab, teab
e vastuvirutamise soov, ja kui kellelegi liiga teeb, on crit-
e meel. Kahetsust? Mitte kunagi.

Ja muud ikki hoidis tillukesest punarindsest sirstajast?
kasvanud hakkab ligi takuma, et halemeeelsus peale kipub?
Olgu kuidas on, võidutseb pagana hea sulgkerge tunne, kõik
meeldiv taganes, hinge soojendab suur rõõm kogu issanda
nõlmast — kenast kevadest, saabuvast suvest. Unub seegi,
el pole tegelikult päriselt elamist väärt.

Pea künni, sober, manitses Joska end mõistlikuks. Kuidas
na, et pole elamist väärt? Ihtisügisel ei olnud jah, tõsi. Anto
oma kättemaksutuhinas seisis tal nädalate viisi silme ees ja
lunnist tundi kippus saatjaks vastik, närune hirm. Pikk, pime
talv möödus aga üllatavalt vaikselt, lumi talu ümber seisis
puitumatu ja polnud millestki märgata, et poiss ta eluka-
lalt kastutadi kavatses.

Ikks rahunes lõpuks maha, oletas Joska, ja kartus taanitus
asjast. Aina kaagemale, aina tulusemaks. Akende ette aga
seadis ta ikkagi ysalit luuke ja oli igaks juhaks küllaltki ette-
vaatlik, aga juba hulk aega polnud enam kripeldamas võigast
hirmu, et poiss tuleb ja tal on peos granaat... ptüi, vist siiski
kui!

Ei ta reo enam tule.

Elu vcereks kui hernes, aga Kustas Lokk tõmbas tailmehe-

371

amet le jämeda joone peale, latrid puha tühjad. Ja viha teeb, et mõnigi senine õige äge esimehe vastane vanatol ei vandanud enam sugugi ühel meel ja südamest kaasa, kui ta teinekord Lokki põhjas. Ah, tobe matsikari!

Joska irvitas kurjalt iseenese üle. Näe, seda kadunud emu suurt südameheadust jätkus vast ainult saheks minutiks juba jälle uitavad tigidad mõtted ringi ja natukese aja pärast on meel nii äkiline, et tõmba vihasid või varbad rulli.

Põhjusega, mitmegi põhjusega!

Kui Lokk kena ja kasuliku talinõu-elu tal ära lõpetas, sai kaljandlalt otsustada, et selle mehe poolt juhitud kolnoosis ta elu lõpetas tööle ei hakka. Esimalt kuulutas ta end tükk ajaks gripiseks. Siis teatas, et haigus lõi kopsu ja mollab seal. Mingi palavik tuli tööpoolest korraks kallale, arstipaberil sai päris kergesti.

Esimesel viimisel ajal paaril korral sõna saatnud, et tuleb välja ilmutada hommikupäev, pole Johannes-Oskar Mägerikul pollu töö sena veel amsatki kirjast, ja töökohaslane ta ometi on.

Joska mõtles pingalt, mis vga see olema peaks, et üldse töö teha ei toiks egi suudaks. Kres, raakulid! Oled tark ja nupukas, et ka tõlgegi hinnata, on sul seljas toesti põrguvaim või mitte. Veel vähem tal pab sellest. Lõki taoline isehakanud esimees. Ja nii saatis. Joska kontorisse sõna, et ta on ta esimees sünninõu — raakulid muredis maha.

Näed ei tunda oma ka võimalku põllutöölise vastu juba mõnda aega väkseri ka hui. Esialgne ühtis leidlikuse idee muutus tasapisi nõrduks, sest kui sa kõigi teada oled omadega nõu otsis, et jalg alla ei võta, ei tohi ja samnugi vga ei tani. Elu laab ega sel kombel kurimuse üksluseks. Ta pool juures teha selles ilusasid vürtsiseid jataajamisi, ei tantsida navaavat egi. Iga päev annab Vesta ja Vesta, hominad alata ja õa il lõpetada. Kena teine vaadata küll, aga selavere ma arjand, et e paku mingit erilist lusti ega tosta pinget. Pealegi on ta kangesti tõsine ja tujust ära, kunagist sarti kust pole enam ollagi.

Joska oli oma vahepealsest armukadeduse vaevast üle saanud, õigemini sihukesest alandavast janditamisest loobunud. Kui Vesta on aegsasti lõplikult taim ja ükskõikne, ei karga ta sisuldas ka enam mõne ettesattunud sõledama kutiga poosasse. Seda, k mehe sellegi teise vastu huvi tunneti talpab mees ju lennult ära. Vesta vahtis jah vahepeal kõvasti kõrvale, sihtis sda va' lalaspaiast korendikau. Raagi Hoidari, Mehele

paar parajat jalahoopi ribidesse ja Vestale korralik keretäis, võttis kõik kihud maha ega lasse patumõtetel enam peadki teha. Ja eks Vesta hakka ju kah, vanemaks jääma, muutub ühvi suhtes ükskõikseks nagu tema ise...

Mõte tegi mureliku jõnksu. Vesta, ja vanemaks? See neetud mehe näeb ütle mata isuäratav välja, eriti kui teda võõra pilgu hinnata. Aastaid on tal ka lubamatult palju vähem kui endal. Ta reo, see Vesta ikka, viimaks ainult teeskleb mees, ja on tema vastu sihilikult nii tundetu, et isasele inimesele looluse poolt kingitud mehe jõud ära nartsiks, päris vajaks ise aga töö kaamise sildi all jooksen viimaks ei otsa saba seljas ringi, ei malda oma neetud õlsideki välja anda ega sisse võtta, muudkui...

Joska tundis Vesta vastu äkki nii suurt õelust, et oleks talle lohtuise peoga paar parajat laksu virutanud, juhtunuks naine vana kodus olema. Tanu taevale, et ei olnud. Ega sellised vihasööstused pole normaalne asi, närvid on sassis. Pealegi tuleb Vestaga üldse ettevaatlik olla. Ta on imelikult muutunud, kuukaus kipub kaduma. Ent ta teab õnneluseks palju. Liiga palju. Ohtlikult palju. Aeg-ajalt peab teda muidugi hirmutama, et ta ilal ei julgeks suud paotada, kuid sellega tuleb ettevaatlik olla, ei tohi üle pingutada. Ligne toorus võib ta keelepaelad just nimelt lahti päästa, ja ehkki oma seadusliku naise tunnistus ei kehti ametliku süüdistusena, toob see 'nii rasketes asjades, nagu Vestal temast teada, erakordselt hirmsaid pahanõusi kaasa. Viimaks koguni uuesti vangimaja leiva ja valvurite püssitorud? Või hoopiski seina äärde? Ptüü!

Kusagilt mitte eriti kaugelst kostis traktõrimürin. Kas hakatakse siinseid põllulappe viimaks tööpoolest üles harima? Sügis-künd jäi tegemata, põllud seisavad söötis kaugelstki mitte esimest aastat. Joska tundis selle üle läbisegi pahameelt ja rahulolu. Hinge tegi täis, et tema põlde ei küntud ega väetatud, mõne aja pärast võtab võsa võimust. Aga igal halval lool on ka kriipsuke head siiski küljes — puhaku maa pealegi, see on igal juhul etem, kui et talle midagi rammuks ei anta, ja ometi sunnitakse vilja kasvatama. Põld, vaeseke, teeb mis suu-

l, omal nalgivaruks. Üks kõrs hüüab teist laga, saak on talast rabalam, aga muld rumaluke annab ära ka v. mase lungepideme, iga kabe mekeseg. oma jõust ja rammust. Iga punased põldu turguta, nemad on ainult mehed võtma, ja cales pole neile küllalt. Otle mata tore, et vähemalt Mägeriku talumaad neile tulu ei anna!

Joska teritas kõrvu. Jah, traktor möllab siinsamas lepiku taga, tema oma kunagisel põllul. Kunagisel?

Joska sulistas oma inetu mõtte peale. Kuidas kunagisel? Tema põllud jäävad alati tema omaks, kuulugu nad võltsi kirjatahe järgi praegu pealegi ajutiselt sellele igerikule kolhoosile.

Tähendab, traktor künnab tema põldu...?

Tuleb minna vaatama, et sahad oleksid õigesti seatud ja et nurgad ja servad korralikult üles haritakse — poolikut tööd oma talu maadel tema teha ei luba, oma põldu narrida ei lase, kuigi... jah, ega saagist ju ivakestki oma salve kuku.

Juba oli vammus seljas ja soni peas, välisukski krapas lukust lahti keeratud.

Aga radikuliit? lendas hoiatav küsimus kõrvade vahelt läbi, kuid ta lõi käega. Olin jah rängalt tõbine, aga eks ilusate ilmadega läheb haigetel alati kergemaks. Lonkan, kui vaja ja vean koibi vaevaselt järele — või ma esimest päeva siin patusel maamunal ringi vingerdan, tühipalja traktoristi petan mängides äri.

Joska ei läinudki teed pidi, ruttas otse läbi võsa. Lepiku-alune oli kohati lige ja lirtsuv, ta koguni libises paar korda, aga ei hoolinud. Tema põldu küntakse, tema oma põldul!

Traktor jõudis just praegu kaugemasse serva, kus piiriks on hõredavõitu kuusetukk. Pöördel tegi raudne elukas mõura-mõura-mõura ja hakkas siis nagu joonlauaga veetud vagu mööda tagasi tulema.

Joska astus masinale vastu, uuris tähelepanelikult künnisügavust ja jäi sellega rahule. Nii rahule koguni, et unustas kavatsatud lonkamise. Ta plaanis traktoristile öelda, et kui see tubli mees on ja tema talu põllud hoolikalt üles harib, saab ta korraliku punnsuutäie hüva kärakat otse peremehe isiklikust lapikpudelist.

Ta läks pikkade sammudega, pilk mahlakalt mustendaval maamullal, meel jälle imelikult pehme ja rõõmus. Hingeheadus tundmatu masinamehe ja tema töö vastu aina paisus.

Vahemaa polnud enam kuigi suur ja Joska andis märku, et ole täitsa, pea korra kinni.

Mees kabiinis võttis masina tuurid madalamaks ja hummardus lahtisest uksest välja vaatama. Ta nägu oli mõnelt sallimatult tige.

Joskal kadus viivuks mõtlemisvõime. Ollatus ja eelnumine muutusid hetkega hirmuks, paaniliseks põgenemissooviks.

Vahemaa polnud enam kuigi suur ja Joska andis märku, et ole täitsa, pea korra kinni.

Uleõla vaatamiseks polnud aega. Traktorimüra sisse juooksu müdinat ei kuule — neetud Laanepüü-poiss ajab teda tagasi taga, ja peos on kivi... või granaat...? Praegu on lihtne asi oma jõe ahvardus taide viia. Põld lõppes põld, lepavõsa ragises, oksad tantsisid vabalt välja torgata. Joskale naas, et kaelal ja kakkal on tunda kuumat hingeõhku. Noor tugev mees, kohe saab ta muuta, ahastas ta.

Edasi, muudkui edasi! Kiiremini, kiiremini! Jõuaks omale, lõöks tureukse ründaja nina kes kinni! Lukk on tugev, õhust õlitatud, keerab karmelt... Lhk paaseb veel see...?

Paase, juba püüdis poiss kraest haarata — küüned kraapsid kaela, kibedad kriipumisjäljed hakkasid kuklaaigust tulla...?

Joska ei vaadanud enam üldse, kuhu tormas, ja komistas mingile mättajõrmähele. Lendas vesisesse samblasse kähkli, tombus kallaletungi ootel kõnksu ja püüdis end kuidagi külili keerata, et saaks vähemalt jalgadega võimalikult tugeva hoobi anda. Põlved kõnksus, jalad äkiliseks löögiks valmis, jäi viivuks liikumatuks. Hiilis surmahirmus, mis juhtub — ja siis siis silmad pärani. Ta oli üksinda. Ihuüksil! Ei olnud puhumas isegi tuuleõhku, ainult jahe vesi tungis tasahilju püksivärvli vahelt kõhunaha ligi.

Aga kes tal äsja turjast haaras, kaelale kraapsud kiskus? Eks mõni tige oksatüügas, mis muud. Traktor müris eemal, üle selle kostis õige lähedal metsvindi hele triller.

Joska ajas end toorelt vandudes püsti, rapsas korra vesist püksitagumikku, märgi vammusehõlmu ja jätkas rutates koduteed — rängalt vihane oma loll-ara põgenemise üle, samuti poisilõntruse juhtumuse peale. Kuidas ta julges tulla oma põldu sonkima...?

Hea küll, põllul pole nime peal, ta võis seda pidada lihtsalt kolhoosi kesaks, kui see tolvan üldse midagi mõelda oskabki.

Pole ei tema vanematel ega tal endal kunagi talu ega maad olnud, ei taipa sihuke peremehetundest ega armastusest oma varanduse vastu mitte monkug.

Joska jõadis koduõuele ja vaatas igaks juhuseks üle õla, kas poiss vaimaas siski, jaigi ei k. hutana. Onneks mitte. Joska läks karnest, majja, pööras võeti kaks kindlat keerdu teetas vastu ust ja tundis alles naud, et allupoora tugevas hingelab. Kuklas avendas.

Peaks vammuse seljast tõmbama, kuamus tahab vagasi hinge maha, voolane leemendab võsaveest ja higest. Aga ometi seis ta samas paigas. L. kumatult edasi, sest just praegu võttis pika aega alateadvuses ukerdanud mõte konkreetse kuju. On selgemist seigem, et elu su. manimuga pooleks k. m. le jõa. Poiss tootas kätte maasta, ja ga ainsam. ihulige hoi. tih. arv. et ta selle varem-hiljem t. a. v. v.

Anto. tal. ette jõuda, ma. l. äle ei j. a. Poiss tootab t. s. a. d. a. t. e. d. a. o. l. e. k. s. k. a. l. l. a. t. k. i. l. i. h. t. n. e. o. t. a. m. a. t. u. l. t. r. a. b. a. o. a. a. i. n. s. a. m. e. h. i. s. e. v. a. h. o. o. b. i. g. e. t. e. s. e. l. i. n. a. s. a. t. a. K. a. l. j. u. k. s. o. n. s. e. e. i. s. e. n. e. s. e. j. o. o. k. s. l. i. g. a. o. t. t. k. i. k. o. h. e. j. u. l. a. u. s. a. i. l. m. s. e. l. g. e. t. e. g. e. m. i. s. t. o. n. v. i. g. i. v. a. l. l. a. g. a. H. a. k. a. t. a. k. s. e. v. a. s. t. i. k. u. l. k. o. m. b. e. l. t. u. u. s. t. i. m. a. s. ü. ü. d. l. a. s. t. o. t. s. u. n. a. L. a. s. t. a. k. s. e. k. ä. i. k. u. t. o. n. t. t. e. a. b. m. i. s. k. r. i. m. i. n. a. a. l. k. o. e. r. a. d. j. a. m. u. u. c. e. l. u. x. a. d. n. e. e. d. s. a. t. t. a. n. a. d. s. u. u. d. a. v. a. d. k. ö. i. k. e. a. v. a. s. i. a. d. a. J. a. h. k. a. s. i. i. s. k. ü. l. s. a. o. m. a. t. e. a. d. a. a. i. n. s. a. t. k. i. j. ä. l. g. e. m. a. h. a. e. i. j. ä. t. a.

Joska peas hakkas ootamatult keerlema hoopis parem mõtte. t. u. ta ainult ei saanud sellel veel päriselt sabast kinni, ei osanud täpset teostamisplaani toeks torgata.

Oigupoolest keerles kulmude taga esialgu vaid üksainus sõna — õnnetus. Noorte tormakate meestega juhtub jah ala ilma raskeid lugusid, aga selle peale mängida, et Anto kusa. g. i. l. t. k. ö. r. g. e. l. t. a. l. l. a. s. a. j. a. b. j. a. s. u. r. m. a. s. a. a. b. v. ö. i. m. ö. n. e. s. u. u. r. e. m. a. s. i. n. a. r. a. t. a. s. t. e. a. l. l. l. ö. p. u. l. e. i. a. b. o. l. e. k. s. j. u. t. o. t. t. e. r.

Õnnetus... Miks see mõte ei tagane?

Tõsi, õnnetusi on mitut liiki, vast leidub nende hulgas mõni sobiv?

Luklusõnnetus — poisil on ainult jalgrattaniiru, sellega võid saada k. o. d. a. v. a. s. t. u. p. o. s. t. i. p. ö. r. u. t. a. d. a. j. a. e. i. m. i. d. a. g. i.

Rongiõnnetus?

Läevaõnnetus?

Loodusõnnetus?

Ükski ei sobi, neid ei saa kuidagi ise käiku lükata. Juhus on aga küllaltki laisk an. mees, kui uldse. Mis õnnetusi veel oleks? Ei tule ette, põlegi vist rohkem...

Joska silmad tõmbusid pilukile. On ikka! On tööõnnetus. Küllaltki tihti juhtub neid just traktoristidega. Kas oskamatu. ist, hoolimatusest, joomasest peast või sulaselgest lohakusest leiab mees rumala vea ja maksab selle eest eluga. Ainult et sellist õnnelikku juhust käed süles oodata on nõme. Mingi. m. o. e. l. t. a. g. a. n. t. t. ö. u. g. a. t. a. Vaevalt seda oskab või saab. Aga vast ehk siiski?

Tööõnnetus...?

8

Juba hulk aega istus Elts Kornel diivaninurgas ja vaatas üksisilmi ehetekastikese musta, tuhmjalt läikivat kaant. Löögi. v. a. l. m. i. s. o. d. a. d. ä. h. v. a. r. d. a. m. a. s. k. i. h. u. t. a. s. s. e. l. l. e. v. a. s. t. a. k. u. t. i. k. a. k. s. r. a. u. d. m. ü. i. s. k. u. r. j. a. r. ü. ü. t. l. i. t. — a. l. l. s. e. r. v. a. s. a. g. a. h. ö. ö. g. u. s. e. r. e. p. u. n. a. n. e. r. o. o. s. i. o. s. a. r. m. a. s. t. u. s. e. s. ü. m. b. o. l.

Mida kõike suure armastuse pärast ei tehta! Ja kui palju. a. l. d. a. m. e. v. a. l. u. t. a. e. n. d. a. g. a. t. o. o. b. . .

Millal ometi Mari-Elts tuleb? Tingimata on vaja kõnelda, v. i. m. a. k. s. t. e. e. b. t. ü. d. r. u. k. o. m. a. p. e. a. d. v. ä. a. r. a. o. t. s. u. s. e.

Kes oskaks öelda, milline samm nimelt õige on ja elulõpuni. v. a. i. d. õ. n. n. e. t. o. o. b. ? I. n. i. m. e. s. e. m. e. e. l. o. n. m. u. u. t. l. i. k. e. l. u. s. j. u. h. t. u. b. k. ö. i. k. e. v. a. h. e. l. k. e. e. r. a. d. i. s. e. o. m. a. k. i. n. d. l. a. d. a. r. u. s. a. a. m. a. d. p. e. a. p. e. a. l. e. J. a. h. v. e. e. l. m. ö. n. i. a. e. g. t. a. g. a. s. i. a. r. v. a. s. t. a. e. t. R. o. l. a. n. d. t. e. m. a. s. i. l. m. i. s. i. i. a. l. h. a. l. a. s. t. u. s. t. e. i. l. e. l. a. — p. r. a. e. g. u. a. g. a. l. o. o. d. a. b. h. i. n. g. e. v. ä. r. i. n. a. l. e. t. M. a. r. i. - E. l. t. s. t. u. l. e. k. u. g. a. i. i. a. l. t. e. i. v. i. i. v. i. t. a. k. s. s. e. d. a. k. e. n. a. m. e. e. s. t. l. i. i. g. a. k. a. u. a. o. o. d. a. t. a. e. i. l. a. s. e. k. s.

Kui Roland siin käis ja Mari-Eltsule edasisaatmiseks kirja. t. o. i. p. o. l. n. u. d. s. ö. n. u. p. e. a. a. e. g. u. v. a. j. a. s. e. d. a. v. ö. r. d. t. u. g. e. v. a. s. t. i. o. l. i. t. u. n. d. a. s. i. i. r. a. s. t. k. ä. h. e. t. s. u. s. t. j. a. s. ü. g. ä. v. a. t. a. r. m. a. s. t. u. s. t. E. i. r. a. a. t. s. i. n. u. d. ö. e. l. d. a. t. a. l. l. e. a. i. n. s. a. t. k. i. e. t. t. e. h. e. i. t. v. a. t. s. ö. n. a. R. o. l. a. n. d. o. n. n. i. i. g. i. v. ä. g. a. õ. n. n. e. t. u. P. e. a. b. k. i. i. r. e. s. t. i. l. e. i. d. m. a. l. a. h. e. n. d. u. s. e. v. i. i. m. a. k. s. t. e. e. b. m. u. i. d. u. m. ö. n. e. m. e. e. l. e. h. e. i. t. l. i. k. u. s. a. m. m. u. . . t. i. n. g. i. m. a. t. a. t. u. l. e. k. s. t. e. d. a. k. e. e. l. a. t. a. h. o. i. a. t. a. d. a. s. u. n. d. i. d. a. t. a. s. a. k. a. a. l. u. k. u. s. e. l. e. K. ä. i. b. j. u. m. ä. n. g. t. u. l. e. g. a. m. i. s. n. i. i. v. ö. i. t. e. s. i. t. i. k. ö. r. v. e. t. a. b. k. ö. i. k. i. k. o. l. m. e. — M. a. r. i. - E. l. t. s. u. R. o. l. a. n. d. i. t. K. u. s. t. a. s. t.

Süda andis jälle tunda. Tervisega on lood halvemad kui. a. r. v. a. t. a. v. ö. i. k. s. i. s. e. g. i. t. ü. h. i. n. e. p. i. n. g. u. t. u. s. h. a. k. k. a. b. k. ä. i. m. a. ü. l. e. j. ö. a. V. a. j. a. a. v. a. s. t. a. p. e. s. u. k. a. p. i. u. k. s. e. t. ö. s. t. u. s. k. ö. r. v. a. l. e. l. i. n. a. d. e. v. i. r. n. a. j. a. v. ö. t. l. i. s. a. r. a. p. a. a. r. p. ö. h. j. a. l. a. u. d. a. e. t. e. h. e. t. e. k. a. s. t. i. k. e. s. t. k. a. t. t. e. s. a. a. d. a. S. e. e. v. ä. i. k. e. k. u. m. m. a. r. d. a. m. i. n. e. t. ö. i. a. g. a. k. a. a. s. a. ö. h. u. p. u. u. d. u. s. e. o. o. t. a. m. a. t. u. l. t. r. a. s. k. e. o. l. i. d. i. i. v. a. n. i. j. u. u. r. d. e. j. ö. u. d. a. H. i. n. g. a. m. i. n. e. m. u. u. t. u. s. k. ü. l. l. v. a. r. s. t. i.

kergemaks, süda kloppis aga veelgi ja rinnus rõhus ärevalt, halvaendeliselt. Kas tõesti jääb see kevad viimaseks? Kas toonesepp juba koputab...?

Elts sulges viivuks silmad. Kahju, lõpmata kahju! Eluaastad pole veel ju teab mis palju, alles pisut üle viiekümne. Juuksed on küll tugevasti halliga segatud, aga see pole vanadusehall. Hõbeniidid ilmusid koos ahastuse, hirmu ja meeleheitel. Esimesed juba neljakümnendal aastal, aga eriti palju tekkis neid siis, kui heale elule tõmmati lõplikult peale inetu, toores must joodi ja tal, küüdatamise kartusest, varandusest ilmajäetuse toomakorda aina uusi juurde.

Elts ajas selja sirgeks, hingas sügavalt. Südames torkis vana meel, tülterav. Ei tohi möödunule mõelda! Ja laadikut ei otsinud ta peidukust välja mitte selleks, et süngeid mõtteid heietada. Vastupidi, ehete vaatamine mõjus alati hästi, nendega seoses meenus lõpmata palju ilusat, mured tühjusid. Hiljem tekkis küll mõrkjas kahetsus, et elu ülepeakaela uppi kihutas, aga pole parata, tuleb ära kannatada...

Elts kergitas õige pikkamööda laadiku kaant. Päike paistis tuppä, kiired hüplesid kastikese sisu uudistama, panid selle inimeselt kilgendama.

Ehetesära mõjus palsamina, Eltsu enesetunne paranes. Muutus koguni nii heaks, et ta kastikese kaane täiesti üles tõstis ja kergelt naeratades selle siseküljel asuvasse peeglisse vaatas. Peeglikesi oli kolm, tinasse raamitud. Pärinus kinnitab, et keskmisel on eriline võlujõud, muudab vaataja nooreks ja kauniks. Jah, peeglis naeratas praegu tõepoolest noor naine, kellel polnud kortse silmade ümber, valujooni huulenurgas ega sügavaid ajakraapse otsmikul. Peegel vähendas, tegi näo õige väikeseks, sellega peletaski kurjade aastate küntud jäljed.

Koos imepärase legendiga rändas see kummaline laadik põlvest põlve, ikka emalt tütrele — jõudis niiviisi tänasesse kaugesse aegasse Lõunast, mil elas kunagine esimene Moisa Mari...

Mida sügavamale võlupeeglisse vaadata, seda suurem saab olema armastus, seda kuumem ja kestvam õnn, mille elu kingib, rääkis kunagi õige ammu Eltsule tema ema. Aga hoiatas samas, et vaatajat võib tabada ka õnnetus, armastusest ilma jäämine — sest Moisa-Mari jäi oma õnnest ilma; härra ei tohtinud teda ju naiseks võtta. Mari sunniti mõeldule mehele. Moisa kinkis oma kiindumuse märgiks üksnes selle võlupeegli laadiku, ei muud.

Noorukesena vaatas Elts sageli peeglisse, hingepõhjas värelnas ärev ootus. Ei aidanud, tema juurde armastus ei tulnud, küll käeulatuse, ja ometi kättesaamatu... peeglike oli õnne jagamisega äretult kitsi.

Ka Mari-Eltsu vastu polnud peeglike helde, armastuse aeg jui tal õige napiks. Oskab ja suudab ta seda uuesti leida?

Eltsu ema oli kastikest andes hoiatanud, et kolmikpeeglisse liiga sügavalt vaadata ei tohi, keskmises pidavat olema peidus ohtlik jõud, mis muudab tüdruku meelestuks, kustutab mõistuse. Nüüd sootuks, jätab valitsema vaid arutu, armukuumas südame. Kas Mari-Elts viimaks ületas lubatud piiri? Oleks tulnud keelata, karmilt ja rangelt.

Hilja kahetseda, kõik kaugete aegade hea ja halb on juba aratamatult ja pöördumatult tänasesse jõudnud.

Elts silmitses kaua pulmakinki, briljantidega käekella. Armastuseõnne peeglike ei andnud, oma laulatatud mehe vastu oli ta algusest peale jahe. Hinge aga sõjendasid eeskujulikus korras suurtalu, tulus ja tuntud tõulava, kuld ja pimestavalt säravad vääriskivid, hulk teenijaid. Igaks tähtpäevaks sai ta oma mehelt hinnalise kingituse. Siin nad on, üks ilusam kui teine. Nende väärtus vaid tõuseb, ja mitte kellegi julm käsi ei suuda isegi tänasel ülekohtusel ajal neile halba teha.

Elts hoidis sõrmede vahel õhkõrna, kuldsetest lehekestest vormitud õit, mis oli teemandikillukestega kaetud, nagu sädeleks ta üleni kastepiskades. Ludvig tõi selle siis, kui sündis Mari-Elts. Ja kui Elts sai kolmekümne viieseks, ulatas Ludvig talle sünnipäeva hommikul pärliga kulusõrmuse. Suur pärl oli ümbritsetud rubiinidega, need tundusid kuivad nagu tillukesed verepiisad. Kuldsed käevõrud, safiiriga sõrmus, roosakalt kumavad imeühtlased pärlid, hõbedast filigraanehete komplekt, kuldsetest rõngakestest pikk kaelakee... Kahju, et neid nii vähe kanda sai. Käidi vaid korda paar-kolm Tallinnas, suurel ballil — õnnetuseks toimus neid haruharva. Ta tundis end seal ülihästi. Kord istus kõrvallauas Eesti Vabariigi välisminister Selter, ja siis oli Eltsul musta sametkleidi kaunistuseks sire teemantidega rinnanõel... jah, seesama siin... ilus ja nii hinnaline, et koguni ministrihärja pilk sellel paaril korral peatus.

Hea, et on nii meeldivaid mälestusi. Sedavõrd helgeid, et isegi kõige toorem ülekohtus ei jaksa neid tumestada. Miks elu küll oma julma näo nii kiiresti ette keerab? Millega oli ta saatuse ära pahandanud, et kogu jõukus ja õnn hoolimatult

ära rahmati? Ta hüppas rikaste rekke, sobis sinna ülihästi ja arvas, et nii jääbki. Harjus jõuka eluga, oli uhke talu perenaine, käsutas tüdrukuid-sulaseid. Nüüd loetakse seda raskesti, suurele ja kurjale naabrile need asjad sugugi eimeeldi. Ehk oleks pidanud enne meheleminekut vagevalt üleatselt tuba küsima, kas üldse tohib jõuka taluga paari hakata? Jah, nimelt taluga; mees kais rikkusega paratamatult kaasas, ja kuna Ludvig oli vägane ja arvestas väga oma naise soovidega, ei hairinud ta kuigivõrd.

Kõik rüüsi ära — talu, eeskujulik tõulava, uhke karr, lordid hobused. Päästa õnnestus ehetekastike oma vaatusliku süuga, nõobel, vahad, servisid. Üleöö tekkis heaolu asemele napp vaha, järjest tugevnev, lämmitama kippuv vaen, masendav lühiküüditamuse ees. Ometi laks nendega veel hasti, Ludvig jõudis ise oma varanduse käest anda, tõulava ja talu riigile kinkida, — eks see päästis pikast priisõrdust, vähemalt Siberi oma vaevadega jäi nägemata.

Hinges möllas raev. Tä kalestus, näole tekkisid kurjusevaod. Aga mida on ta oma v'haaga saavutanud? Kas nõukogude võimuks nimetatud riigikord on hakanud murenema, taganema, kustuma?

Elts muigas pilkavalt iseenda üle. Tema on oma vähe suurusle vaatamata siiski sedavõrd tilluke, et midagi muuta ei suuda. On ennast vaid lubamatult palju kulutanud, sest aeg vihkamine nõuab erilist jõudu. Jah, rasis tervise ära, süda kipub vägisi üles ütlema. Aga ülekohtu käes kannatajaid on palju, lugematul nulgale nende kõigi ühine hukkamõist kogub jõudu, kasvab, paiskub kunagi võib-olla tõkestamatult esile. Ainult kas tema silmad seda enam näevad, jõuab ta õigluse võidulepääsu ära poodata? Väevast küll, aga vähemalt unistada on ilus...

Elts tõstis kuulatades pea. Keegi avas eeskoja ukse?

Ta korjas ehted kiiresti laadikusse, sulges kaane, pani kastikese samasse diivanilaua alumisele riiulile ja kattis ajalehega.

Kes tuleb? Ludvig see pole, mehe tasase astumise tunneb ta tuhandete hulgast ära.

Tuttaja ei koputanud, uks lükatati hooga lahti.

Mari-Elts...? Ja Marikel

Eltsu rõõm last näha oli sedavõrd suur, et ta oma tütre juttu isegi ei kuulanud. Ta võttis Marikese süle, hingas ahnelt tillukese tüdruku imeärmsat lõhna. Läps oli vahepeal kasvav

nuol, sarnanes veelgi enam Mari-Eltsuga. Kui armas ta on, kui ilus... Elts poleks osanud arvata, et südamesse nii palju ilust mahub.

Ta märkas üllatudes, et Mari-Elts oli ukse avanud, nagu lavaleks ta lahkuda. Tütar oli elevil, ta silmad tundusid eriti nured ja särased nii, nagu kunagi ammu. Millal see oli? Eks siis, kui Mari-Elts oli Linnupette teeristi kaupluses alles mõni kuu koos Rolandiga töötanud.

Mida Mari-Elts praegu ütles? Et Roland teda ootab...! Armas aeg, nad on vist milleski kokku leppinud?

Juba oli Mari-Elts eeskojas, enam ei jõudnud midagi pärida.

«Lähed sa kaugele?» hüüdis Elts, hääles segi imestus, kerge ohumine ja heameel. «Kus ta sind ootab?»

Vastuseks kõlas ainus sõna:

«Metsateel...»

9

Elts tõttas akna juurde, aga Mari-Eltsul oli minekuga nii kiire, et juba oli ta väravani jõudnud, kadus silmist.

Metsateel?

Aga kui keegi neid koos näeb? Pole ju veel sugugi kindel, kuidas elu täpselt keerab; ei ole mõistlik, et Mari-Elts oma hea nimega riskib! Aga siinkandis liigub inimesi harva, vuhisevad muudkui autodel mööda — kõrvalisele rajale ei satu naljalt keegi.

Hetkeks kerkis Eltsu huulte kibedavõitu muus. Tähenõuab — peaasi, et keegi ei näeks? Kui pole ohtu, et peale tullakse, võib lubada endale ükskõik mida, kas nii? Sinu moraal on üllatavalt kõrge, Elts Kornel, ütles ta endale irooniliselt.

Marike püüdis endal ise mütsi peast tõmmata, Elts asus talle abiks. Nõõpis lahti mantli, tõmbas selle seljast ja kammas ettevaatlikult Marikese siidjaid juukseid. Ta võttis lapse kor-raks süle, surus hellalt enda vastu. Marike mõistis, et teda väga hoitakse, haaras oma tillukeste kätega vanaemal kaela ümbert kinni. Kallj-kallil!

Kõrge kappkell toanurgas lõi kuminal kolmandat päevatundi.

Elts pani Marikese maha, laps vudis kärmesti kella uurima. Ta jäi seisma ja jälgis imetlusega, kuidas pikk pendel suurt kuldset ketast tüdimatult edasi-tagasi kõigutas. Marike tahtnuks seda kinni püüda, kuid paks klaas oli ees. Laps patsutas

oma väikeste pihkudega klaasi, jäi pendli liikumisest ikka ja jälle maha.

Elts jälgis Marikest, naeratas soojalt Peaks vaiksesele ometi hästi, mähema! Ei tohi ju, et õnnetused ja hadad ainult jätkuvad, lõputult vaevavad. Temal enesel jäi rõõm üürikeseks. Mari-Eltsul oli seda veelgi vähem. Annaks või oma hinge õnnistuse, et Marikest ootaks sama ilus elu, kui ol. Mari-Eltsul lapselõpves. Vast ajad siski muutuvad? Inimeste südamed hoõgub vabalt iseha, lahvat varem-hiljem põletavaks leegiks... Ülekohus ja võõra võimu kurjus ei saa ega tohi kestma jääda. eil Ehk näeb Mari-Elts paremaid aegu?

Mari-Elts...?

Elts paiskus oma mõtetega tagasi tänasesse, mure jahutas kaunid unistused.

Mida toob endaga kaasa tänane kõnelus metsateel? Kas neid kummalgi jätkub tarkust keerata päris uus lehekülg? Mari-Elts pole kasvatatud ei vasikatalitajaks ega lupsinaseks, ei põllu tööliseks ega sigade sööjaks. Ta peaks elama kenas, mugavas majas, huvitavate inimeste keskel jõukalt ja muretu. Kes talle seda pakuda suudab? Roland, kes muu. Pole parata, see mees on Mari-Eltsu saatja — ja tüdruk on temasse pööraselt kindlunud. Ikka veel, vaatamata kõigele. Jooksis muusama temaga kohtuma, põsed õitamas, hing õnnepöel, jalgadel kultivad all. Läks abhikana lenneldes, nagu poleks tal ei meest ega üldse mingeid kohustusi kellegi vastu. On see halb? Või hea...?

Õnne on maapeal imevähe, iga ainumas viiv tuleb tingimata kinni püüda...

Elts oskas hästi kujutleda, milliste silmadega need kaks noort inimest praegu teineteisele otsa vaatavad. Rääkida oleks neil palju, ainult et kas nad raatsivad? Tõsi, alati pole sõnu vajagi, eriti inimeste vahel, kelle hinge on puudutanud armastus. Väga suur armastus tõi kaasa pisarad, hingepiina, meeleheitte. Kas saab mõranenut nii parandada, et ei jääks inetuid arme? Ja kas seda ikka tõsimeel. tahetakse? Ei nae ju Rolandi südamesse... teda ei tönks võib olla üldse psaldada? Kevad pani noorel kenal mehel vere massama tekkis kange tantsimine Mari-Elts uuesti kate vahele haarata. Või lüaks solgutab tüdrukut jälle nõiama oma lõhuks, hümide rüheldam. seks? Tal on vaadamatult erilise võtu ja Mari-Elts, ruma luke, laseb end uuesti võrgutada? Taevast halasta, võib olla

õnne aja pärast nuuksub tüdruk jälle siinsamas voodiserval ja tekitab ahastades, et Marike saab õe või venna...?

Kuri rõhumine südame ümber, mis Mari-Eltsu tulekul taganes, muutus endiseks; Elts püüdis oma ärevust ja hirmu vaigistada. Juhtugu mis tahes, Mari-Eltsul pole häbisse sattumist enam kart. Tal on seaduslik abikaasa, Kustas on isaks nii-ist Mari-Eltsule kui ka...

Elts häbenes oma mõtteid — esmakordselt, teravalt. Ikka pelmiseplaanid, ikka mingid alatud ja inetud väljapääsu otsimised-leidmised? Kas ausamalt elada ei saaks? Ja üldse, kas ta ikka tegi õigesti, et omalajal sundis Mari-Eltsu nii keerulistele tegudele?

Kahetseda on hilja, lootusetult hilja. Aga oli sellest hulljulgest ettevõtmisest ikka päriselt abi? Ei tea, pole sellele kõigele muusugusest seisukohast mõelda tahtnud — viimaks tuleb välja, et sai valesti talitatud. Pikalt kaalumiseks polnud aega, petmise-mõte tuli kui ainuõige veerema lükata — ja enam polnud võimalik seda peatada, laviin kihutas edasi, aina edasi, üles vale tõi kaasa teise, kolmanda... Meeletud närvitsemised, lausa pöörane hirm käib kogu aeg truult kaasas, ja tõe päevavalgele tulemise mure pole neist veelgi lõplikult lahti lasknud, ei temast ega Mari-Eltsust. Oleks parem, kui tüdruk krahhi ootama ei jää — Hallikivilt lahkumiseks on aeg tänaseks oma töö teinud, kellelgi pole tagaselja lõksutada, et Kustas Lokk naise pattudest teada sai ja ta ära ajas, Kornelite hea nimi jääb määrimata. Rahval on selge teadmine, et korraks üle traktorijaama lennanud kõmuline jutt oli tühi loba, — Mari-Elts on puhas kui kuld. Et ta nüüd ise siit lahkub, on hoopis teine asi — noor ilus naine leidis tõelise armastuse, kellelgi pole põhjust Kornelite peale napuga naidata.

Seda jah, aga... kui noorik jatab maha oma seadusliku abikaasa ja hakkab teise mehe majas laulatamata elama, vähemalt esialgu — kas see teeb nende perele au? Tema ise mõistaks küll sellise kergemeelse naise hukka, ja miks ei peaks seda leisedki tegema? Tähendab, häbi nii või teisiti...

Imelik, et suur selgus varem pähe ei tulnud, sai ainult pööraselt hädas olnud, et lapse-lugu Kustasele kõrvu ei ulatuks, peljatud häbi ja pilkeid. Lausa nagu mingi kinnisidee, millest kõrvale kalduda polnud luba.

Mõtted heitlesid siia-sinna. Mari-Eltsul kipub vist õigus olema, praegusel ajal ei vaadata lapsega tüdruku peale enam kaugeltki nii, nagu vanasti. Jah, võõra võimuga koos tuli tuhat

õnnetust — muu halva kõrval ka see, et rahva moraal langeb. Kirik, mis seda omal ajal tugevasti toetas ja hoidis, on põlu alla pandud, välja naerdud, noortele keelatud — seetõttu lüderdatakse ja looderdatakse, kuidas süda lüstab, patuelule vaadatakse läbi sõrmede.

Uuesti küsis Elts endalt, kas mitte päris ilmaaegu ei kannatatud kõiki neid tuhandet muret ja hirmu; palavikuliselt valja pääsu otsida ei olnud vajagi.

Aga korralikud inimesed oleksid tädruku hukka mõistnud, kui ta kilrest tani alla poleks saanud, kindel. Korralikud? Kas neid üldse enam on, neid endisaegseid puhtaid eesti mehi naisi...?

On, rahustas Elts end karmesti, neid on palju. Nad ei hakka ainult silma, nad on hirmust, ettevaatusest ja tarkusest varju tõmbunud, elavad karskelt, ausalt — nagu tema ise.

Ausalt? Tema ja ausalt...?

Ring on täis, peab hakkama oma tegude üle tõsiselt järele mõtlema, neid õige nimega nimetama. Jah, teiste silmis on ta aus — aga iseenese ees?

Elts imestas, millest taolised siia-sinna heitlemised. Kas lood tervisega on tõesti sealmaal, et hakkab pooleldi alateadlikult eluarveid kokku lööma? Kas süda on ettemääratud tuksumiskorrad tõesti viimseni kulutanud? Mingi tabamatu tunnetus sunnib kõigele hoopis erisuguse pilguga vaatama, tehtut mõistma — ja hukka mõistma.

Miski kolksatas valjusti põrandale, kostis veeremisekõrinat ja Marike hakkas ehmnult tihkuma.

Elts kummardus vaatama.

Sa väike paharet, ohkas ta kergendatult, äpardus polnud kuigi suur. Laps oli laadiku leidnud, seda küllap avada proovinud ja nüüd lamas kastike kummuli põrandal, ehted poole nisti välja kukkunud.

Marikese nutt muutus ägedamaks ega vaibunud ka siis, kui Elts ta süle võttis. Laps tahtis uuesti põrandale, ta sirutas koguni kaed alla etete poole. Et Elts teda maha ei pannud, näitas Marike oma pahameelt kuidas vahegi suutis. Ta karjus, siples kogu jõust. Eltsul oli väikest tüdrukut üllatavalt raske hoida, mattis rangalt hinge ja valu südames jõudis ohtlikkuse piiri lahedale. Last ehetega mängima lubada ta ei sõandanud. Mõnel prossil on pikad nöelad küljes, Marike kriimustab end, lõhub viimaks mõne õrna eseme.

Rabelev laps kaenlas, püüdis Elts kõigepealt sõrmused ja

luldrahad kokku koguda. Ei saa varandust ometi põrandale aakile jätta, mine tea, kes juhuslikult sisse astub — taoline ime on aga ainult oma pere silmade jaoks. Praegu on see üksnes tema oma, varsti kuulub kõik Marike Eltsule, on aga õigupoolest Marikese jõukas tulevik...

Silmade ette kerkis tihe, tume pilv, kaelas ja kõrvades surin, ebameeldivalt, käed kippusid tundetuks ja jalad polnud niigi enda omad.

Õnnetult, õige aeglaselt võttis Elts põrandalt eheted, näitas seda Marikesele, pakkus tema kätte. Laps jätkas, uuris altkulmu vanaema ja silmitses siis huviga kastikese kaanepilti.

Elts viis Marikese voodile istuma, seadis suured kohevad padjad ette, et ta maha ei ukerdaks, ja pani laadiku tüdrukule süle. Ise aga võttis laualt lainjate servadega, madala jalaga puuviljaaluse, põlvitas ja hakkas sellesse ehteid luguma.

Nii, ongi vist kõik? Ei, eemal läikles kümnene kuldraha, ja tema seina äärde oli veerenud sõrmus, mis selles kastikeses õigupoolest polekski tohtinud olla. Kondrati härjapea kujutisega sõrmus, mille Ludvig oli kunagi ammu käskinud visata Halla-Jõe kõige sügavamasse hauakohta...

Elts vaatas viivu sõrmust, pani selle siis erilise õrnusega teiste juurde. Silme ette kerkis Kondrati tõsine nägu, südamesse tulvas igatsus.

Ta oleks vist veel hulk aega Kondratist mõelnud, aga ehmus kuulatama, mida Marike teha võib; teda kohutas vaikus. Mis ühtu?

Marike istus voodil patjade vahel. Ta oli osanud kastikese avada ja vaatas kaane sisekülje peeglisse. Keskmisse, kõige suuremasse. Vaatas lummatuna ega pannud tähelegi, kui Elts teda puudutas.

Elts tõmbus pisut eemale, pani vaagna ehetega tagantkäit le ja surus sõrmed huultele. Marike, ise alles imeväike, näis üksikult võlupeeglisse. Marike, armastuse ja murede laps...

Kas aegade hämaruses elanud kauge esivanema Mõisa Mari võib just praegu Marikese eluteele imeparase õnne kaasa tuuleks see seletamatu jõuga peegel otsemata ära võtta, et penta, et väikest õnnetuse eest hoida? Vast oleks sti parem, kui Marike seda enam kunagi ei näeks?

Elts sirutas juba käe, et kastikest Marikeselt ära võtta, aga ei raatsinud. Vahekiht oli kammardunud pisut ettepoole, vaatas, aina vaatas, ning ta silmades helkles eriline kerge valgus, nagu saras imeline rõõm.

Onnest, nagu Roland seda endale igatses, puudus paljagi, aga enam ei piinanud teda valus kõhklusekirvendus, et ta seda kunagi ei saavuta. Jutuajamine vasikalaudas andnud erilist kindlust, kuid telefonikõne mailaupaeval omi ütlejamatmiste, igatsusest heitseva alatooniga näitas, et Mari-Elts on omi viimaks otsuse teinud. Vamane aeg, tema elu vahepeal aina kiremini allamäge. Ent nae, tarvitse Mari-Eltsu hääles vareeda vaid vaevutabatav lubadus, ja juba muutus kõik. Enesetunne paranes märgatavalt ja teoalane madalseis, kammaline kõll, nais olevat lõppenud. Jal lausa askumatu, aga mõne kuu eest esitatud filmistsenaarium, millest keegi vahepeal sõnakestki ei kõnelenud, lahob töösse. Kahju maadugi, et suhteliselt vahetavakava dokumentaalfilmi asemel näidend mürinal lukuma ei hakanud — aga teater loomulikult ei vaja vildakat tükki, läbitöötamine ei parandanud asja veel kuigivõrd. Pole viga — tuleb Mari-Elts, saabub kindlasti ka elu tiptund. Võib-olla juba järgmine näidend on sedavõrd kopsakas, et kõlbab lavale?

Miks Mari-Elts veel ikka viibib...?

Roland jõudis kokkulepitud ajast paarkümmend minutit varem kohale. Ta korjas metsa alt õrnu pubelehti, tegi neist kena kimbukese — ja aina vaatas ärevalt, kas Mari-Elts ometi kord juba ei tule.

Nüüd on ta oodanud terve tunni, pika ja järjest ängista vana. Ikka enam tugevneb soov sõita Mari-Eltsu ema juurde, stasamasse naabrusse — enk, tema teab midagi lapsemat?

Aga ei, sai ju kindlalt lubatud kuuletuda Mari-Eltsu soovidele. Eile astus ta niigi üle, keelu ja helistas Mari-Eltsu koju, aga alles pärast seda, kui oli võtnud kõne kolhoosi kontoris ja sealt kuulnud mingi jahusliku inimese kaest, et esimees on kihutanud korra traktori jaama, ei tule enne paari tundi.

Onneks oli Mari-Eltsul päevane vaba aeg, ta vastas koh-

ile pisut ehmunud, kuid ei pahanidanud; Rolandi teade oli tal tahtis. Sõdan mõneks ajaks ara, stsenaarium laks, peame tingimata kohtuma.

Mari-Elts ei vaielnud. Mõtles viivu, määras kohtumise täna-ole, ütles kellaaja ja palus, et Roland ootaks loomaravilast vahi eemal, esimesel väikesel metsateel. Mari-Elts sosistas ta nime nii kuumalt, et Rolandi süda suurest rõõmust pekslema hakkas.

Lihtsalt mees pilgu kellale. Minutid möödusid halastamatult kiirusega. Kaua veel aega kulub, enne kui ta tund? Või koguni kaks?

Mari-Elts oli Rolandi jaoks ime, ja ime ei tohi olla ega olnudki puudust. Ometi jai miski Mari-Eltsu käitumises olematuks, kippus tekitama solvunust. Miks ta viivitab? Kus on see lahkus? Llab koos lapsega kchvas osmikus, kirevast ranka tööd — aga ikka palub mõtlemisaega ja kiregati, et Lakk millestki teada ei saaks. Ei tohi tulla, kallauga ega Hallikavile, ei tohi kirjutada, ei tohi helistada — teeb tõesti meele mõruks. Ja ometi vaatas Mari-Elts oma karmide silmadega talle nii aruunult otsa, et kogu ümbritseva maailma vajus olematuks. Kadus lehkav vasikalaut, polnud arvat hirmu, et keegi võib tulla... Vastuoluline, mõistetamatu.

Mari-Eltsu alateadliku kartuse võti oli siiski vist olemas — mingine ränk pettumus. Ta reetis tühjaku kõige kriitilisemal hetkel — arusaamatu, häbiväärne, uskumatult inetu. Ja põhjus? Igatses pidude pillerkaari, põnevaid seiklusi, šampusepudelite korkide paugatusi ja üleemeelikuid õid, võluvate naiste paljulubavaid pilke ja nende kuuma kirge — kõike patuselt unarusas, mida ta seni polnud jõudnud kogeda. Tormaski läbi tühisuse, pöörles keset afulagedat möllu ja tasapisi hakkas luipama, kui vähe see kõik talle tähendab ja millise andestamatu eksisammu ta teinud oli. Kas on tal õigust solvununa ühistada, et Mari-Elts pikka aega jaiselt torges oli, teda igal võimalikul kohtumisel aina ara ajas? Kui hea, et ta uuesti on eludama hakanud. Aga kas naine suudab reetmist unustada? Või mitte ükski. Enk kui, siis vana aimus — Mari-Elts. Ta on tead, aaretult sooja südamega, mõistev.

Roland oli sõitnud metsavahetee esimese kaanaku taha, et autot suurelt maanteelt näha poleks. Mari-Elts soovib äärmist tähelepanu, pole mõtet teda vähemagi omapoolse veaga pahan-

Jälle on kümme minutit möödunud... Mari-Elts jätab tulematar. Aga ta ometi labas... Viimaks juhtus midagi?

Pehme autoiste tundus ebamugav, Roland ei talunud enda tegevusetust. Ta võttis lillekimbu, väljus autost. Hingas sügavat sõõmu kevadet ja hakkas aeglaselt maantee paksu sammuma. Ta ei pööranud pilku teekäänult ja silmitses kasvavaid suuri kaski nukra igatsusega, nagu suudaksid nad nemad Mari-Eltsu siia võluda. Ei tule ega tule...

Ja äkki seisis Mari-Elts siinsamas, ainult mõne sammu kaugusel, naeratav ja kaunis.

«Anna andeks,» vabandas ta soojalt, «hilinesin palju, aga üks buss ja vahelt ära ja pidin kaua ootama. Meiekandis lüügid juhuslikke autosid haruharva, täna nagu kiuste mitte ei saaki.»

«Tere, mu armas,» lausus Roland ja ulatas talle lõhnava lillekimbu. «Sina ei pea minu ees kunagi vabandama, ootab ükskõik kui kaua.»

Mari-Elts naeratas oma imekena, õrna naeratust. Ta põhmetasid ja suurtes helepruunides silmades manglesid kuldseid sädemeid. Niipea aga, kui Roland teda suudelda püüdis, kadusid need ja Mari-Elts tõmbus ehmununa eemale.

«Ei, Roland,» sosistas ta, «me ei tõi kiirustada, ma kaandan...»

Roland püüdis solvumist varjata, ent Mari-Elts taipas ikkagi, et oli teinud mehele haiget.

«Näed, milline ma olen, aina pahandan sind,» ütles ta vaikselt. «Mul ei jätku julgust, kõhklen ja olen hirmul... Tee see ei meeldi sulle.»

«Ma pole enam poisike, kes kõike kannatamatult kätte nõua. Kahe käega kahmama kipub, oodata ei oska.» Roland vaikus viivu. «Ammutan jõudu teadmisest, et sa õige pea tuled alatiseks, mu armas...»

Mari-Elts möödus Rolandist, kavatses ilmselt autosse minna sammus siis aga edasi.

Roland järgnes talle.

Tee oli piisavalt lai kahekesi kõrvuti kõndimiseks, ent nüüd pea kui Roland võttis Mari-Eltsul käest, tõmbas naine end vabaks ja hakkas ees minema, kiiremini. Väikesele järgend. Kui jõudis ta peatus.

«Sinu stsenaarium, millisel teemal see on?» küsis ta huviga.

«Dokumentaalfilm Tootsi turbarabadest ja hõlketulootusest.»

«Miks sa just nimelt selle valisid?»

Roland kehitas õlgu.

«Ei tea. Hulgun ju sihitult ringi, ei leia oma igatsustes kuhugi ningerahu. Sattusin kunagi Parnu, sealt edasi Tootsi ja mõtlesin, et see oleks mulle täiesti võõras, näis kõik sealne erakordselt huvitav. Ka inimesed. Nii tekkiski mõte, et seda tuleks eesti rahvale tingimata tutvustada.»

«Ja võtsid lihtsalt kätte ja kirjutasid stsenaariumi valmis? On see nii kerge?»

«Minusugusele võhikule pole mitte miski kerge, aga kuna olen lugenud palju näidendeid ja uurinud möödaminnes ka filmidramaturgiat, saanud pilgu peale neita stsenaariumidele, siis otsustasin proovida.»

«Mul on hea meel, et sul õnnestus. Jääd kauaks ära?»

«Filmimehed arvavad, et nädalat paar-kolm, vaevalt et rohkem. On ju aasta kõige valgem, pilvitum aeg, võtteid teha saab aga nimelt päikesega.»

«Paar-kolm nädalat,» kordas Mari-Elts, mõtted hajali.

«Jah, minu meelest kah pikk aeg. Kui soovid, keeldun kaasa minemast — ja läheme juba täna koos koju, Linnupettele,» pakkus Roland.

«Nii mõtlematult loobuksid oma tööst?»

«Vastupidi, Mari-Elts. Kaalusin põhjalikult ja leidsin, et ei miski, ka kõige ahvatlevam pakkumine või edu ei ole kübetki väärt selle kõrval, et sina lõplikult minu juurde tuled. Kõik muu lennaku kus see ja teine, tähtis oled vaid sina — ja meie tulevik.»

Mari-Elts vaikis, pilk piibelehtedel.

«Meid ootab ees kirev, huvitav, mitmes mõttes rikas elu,» kõneles Roland hoogsalt. «Sõidame, kuhu iganes soovid — Musta mere äärde või Baikalit imetlema, Kesk-Aasiasse või Suhtside juurde. Millal sa viimati Tallinnas käisid?»

«Kui kooli lõpetasin, sellest on hulk aastaid.»

«Sa mu väike metslane, isegi oma sünnimaa pealinna sa ei tunne...? Näitan sulle vaimustavaid paiku, tutvustan hulga meeldivate inimestega. Muretseme sulle kõige moodsamad rõivad, kõige elegantsemad ja hinnalisemad! Oled ju kaunis kui muinasjutuprintsess — ülekohus, et sind ei nähta. Mu armas, oled loodud imetlemiseks...»

Mari-Eltsu silmad säratasid korraks õnnelikult. Ta ei oelnud midagi, surus viivuks oma pehmed huuled ja väikese ümara lõua lilledesse.

«Ootamisel pole mõtet,» rõhutas Roland. «Jää minu juurde Kohe. Juba täna!»

Taas tekkis Mari-Eltsu ilmesse kohkumine.

«Ei-ei,» tõrjus ta. «Ma pole veel emagagi nõu pidanud

«Tema suhtub meie plaanidesse hästi. Küsi, kui sa mind usu.»

«Oled temaga kõnelenud?»

«Muidugi. Ta on tark, hoiab sind väga ja mõistab, et sul on viimane aeg inimese kombel elama hakata. Kuula teda, ta võib sulle ju parimat.»

«Jah, aga... Selle otsuse teen ma ise. Palun, ära kiirusta ma ei kao kuhugi.»

«Piinad mind. Ma ei tea, mida su viivitamise ja kõhklemise tagant otsida.»

«Ei muud, kui... hirmu uue vea ees.» Mari-Eltsul hakkas Rolandist kahju, mees oli sedavõrd loodud. «Kas chitani edeneb?» küsis ta vaid selleks, et juttu mujale viia.

«Töö liigub üle ootuste hästi, leidsin tublid mehed. Juba käib siseviimistlus.»

«Kuidas nii ruttu?»

«Juurdeehituse tarvis oli vundament olemas, hea kuiv materjal, ootas varikatuse all. Saime kohe kõva hoo sisse.»

«Kuni filmi teed, jääb ehitamine soiku?»

«Mitte minutikski. Leppisin ühe semuga kokku, ta elab alati vis, võtab järelvalve enda peale. Ja ega ma Tootsi turbarahvilt külge laulatatud ole, sõidan aeg-ajalt koju, vaatan ka ise üle. Mehed on mul sõnapidajad. Viieteistkümnendal juunil saan piltlikult öeldes võtmed kätte.»

«Juuni keskel? Sinna polegi enam kuigi palju aega...»

«Kuidas võtta, mu armas. Minu jaoks igavik.»

«Tead, mis mõte mul tuli?» sõnas Mari-Elts äkki elavalt. «See sinu filmiasjandus on meile nagu saatuse poolt tehtud kingitus.»

«Vabanda, ma ei taipa...?»

«Lähed hulga uute inimeste keskele, hoopis võõrasse paikkonda, sul on huvitav ja põnev tegevus, viimaks mõnigi ahvatluski. See on nagu katsekivi.»

Roland naeratas.

«Mingit katsekivi pole mul vaja, tead seda vägagi hästi. Puhastagu mind peibutada kuidas tahes, viidagu mind või kõlge sadu levamasse lõssi — minu kuninganna oled vaid sina.»

«Jah, aga... Usu, Roland, nii on hea. Vajad süski pisut

... ja mina ka. Vaata elu lahti lahtiste silmadega.»

«Mari-Elts, ära ütle, et sa veel ikka kõhkled, aina mõelda tahud! Pean ma tõesti piinlema, pidevas hirmus, et keeldud tulemast? Ometi näen su silmadest, et sa tahad tulla — ja et oled otsustanud tulla. Sõida minuga Tootsi kaasa, suureparane mööda!» Roland ootas viivu vastust, ohkas. «Miks ei pane sa oma lundeid otsekohestesse, ehedatesse sõnadesse? Saaksin ometi kord hingerahu...»

«Aga mina? Antud lubadust ei tohi murda.»

Roland lähenes Mari-Eltsule.

«Sa tuled, jah?»

Mari-Elts vaatas pikalt ta hallidesse, tõsistesse silmadesse, hellitas pilguga ta meeldivat nägu.

«Tulen...» See kõlas vaikselt nagu ehmunud-õrn hingus.

«Tulen!»

Roland sirutas talle käed vastu, ta tahtis üks vajusti hõisata.

«Täna?» nõudis ta kannatamatult.

Mari-Elts taganes sammukese.

«Li. Alles siis, kui oled filmitöö lõpetanud.»

«Määrame kindla päeva, annan sind. Viieteistkümmes juuni?»

Mari-Elts pidi juba nõustuma, kuid ta naeratas korraleheltselt, pilk õrn ja unistav.

«Jaanikuu on aasta kauneim, ja see on hea märk uue elu alustamiseks,» sõnas ta tõsinedes. «Oled ehk nõus, et tulen kõige valgemaal, imetlusväärsemal päeval — Jaanipäeval?»

«Täna sind, mu armas,» sosistas Roland. «Täna, täna, täna!»

Mari-Eltsu huuled olid ahvatlevalt lähedal, aga ometi oskas ta kiiresti pead pöörata ja Roland tabas vaid ta kuumavat põske.

«Ei-ei,» palus Mari-Elts. «Roland, lase mind...»

«Miks küll, Mari-Elts? Ma ei mõista sind, tüdruk... Kas sa mind enam sugugi ei armasta?»

Mari-Elts kiirustas tagasi sinna, kuhu oli jäänud auto. Ta möödus sellest, seisatas siis ja pöördus Rolandile otse vastu.

«Rumaluke,» sõnas ta õrnalt, «rumaluke... Armastan, olen alati armastanud. Armastan koguni nii väga, et just seetõttu kardan. Sind ja... ennast. Pelgan meie esimest suudlust, sest mul on tunne, et ma ei hooli siis enam millestki... kaob veel see viimane arukuseraas, mis ehk olemas on.»

Roland vaatas teda sõnatuna, imetledes.

«Ma pean minema,» sosistas Mari-Elts. «Ei, sa ei tohi minema minema. Varsti on aeg tagasisõiduks, ma ei või viivitada, sest...» Mari-Elts vaikus. Ta pidi ütlevat: ...sest Kustas hakkab väga muretsema, kui ma lubatud ajal tagasi pole. Täna hoidku, mis küll saab...?»

«Ja see ongi kõik?»

«On seda sinu arvates vähe?» küsis Mari-Elts vastu.

«Tulen Jaanipäeval täpselt kell kaksteist sulle kolhoosi järele?»

«Ei, Roland. Mina jõuan koos Marikesega täpselt keskpäeval sinu juurde, tohib?»

«Autoga oleks ometi palju mugavam,» arvas Roland, kuid Mari-Elts polnud nõus.

«Kustasel on niigi raske, oleme tema vastu ääretult ülekohtused. Ta on hea, aus ja mehine...»

«Jääb ta oma aususe ja mehisuse ja tont teab mille kõrgema alaliseks meie vahele kummitama?»

«Ägestud asjata. Mul on temast kahju, ja see ongi peamine, miks seni viivitasin. Ei jätku jõudu halastamatuks ayameelseks... Mõtlesin, millist piina ta tunneb, kui talle kõigest kõrgemal — tõde enesest, sinust ja Marikesest...» Mari-Eltsu hääle oli ärev. «Kustasel on vast veidigi kergem, kui ta sind ei näe. Ta on mind ju jäagitud usaldanud, peab ekslikult heaks ja ausaks.»

Roland noogutas mõtlikult.

«Tõttõelda on minulgi temast veidi kahju. Seda meest olen ma ees põrgu — piinarikas ja kõrvetav. Aga sa kuulud minule, Mari-Elts,» jätkas ta ägedana, «ainult minule, mõistad? Sinu ja Marike — olete minu omad! Elu on meil kõigil vaid ainsus, see tähendab õnnelikuna ära elada kui vähegi võimalik. Mari-Elts, sellest sügavat armastust nagu meil sinuga saab osaks vaid üksikule, valjavalitutele. Nüüd oleme küllalt targad, et seda hoida kui imet. Sa tule, nagu lubasid?»

«Jah, Roland. Aasta kõige kauhimal päeval — Jaanipäeval.»

«Ootamiseks siiski pööraselt pikk aeg!»

«Ära unusta, katsekivi. Mul on sulle palve — kui sa selle aja vältel või viivuks milleski kahtled, miski või vähekeneg muutub, räägi mulle kohe. Meie edasine elu peab luginema üksnes aususele — oleme valedest ja petmisest muserdatud, väsinud, tüdinud. Ainult aususele, Roland! Muidu tabab meid õnnetus.»

«Tahan olla sinu vastu alati aus, Mari-Elts.»

«Mina ka, Roland. Tootan.»

Lindude sädistamine, nende hõbetriilerites helisev rõõm tundus mul pidulik, kaunis ja püha, et Mari-Eltsu silmad muutusid miskeks.

«Hulk aega ei lausunud kumbki ainsatki sõna. Nad vaid seisid hardunult ja vaatasid üksteist — kaua, õige kaua.»

«Nägemiseni, Roland.»

«Nägemiseni, mu Mari-Elts — nägemiseni Jaanipäeval!»

«Jaanipäeval...»

«Armastan sind, Mari-Elts.»

«Oled mulle väga kallis, Roland...» Mari-Elts puudutas kätt pubelehtu, vaatas mehele veel kord pikalt otsa — ja minema, sammudes mööda rohtunud metsateed oma kantsalist rohelist kingadega nõtkelt ja kaunit. Ta oli ja habras Heleroheline, kollakeseline kerge mantel, mis ta saledale pihale, sihvakad jalad aia astusid ja astusid üheksa kaugemale Rolandist, aina kaugemale. Kui Mari-Elts seisatas, pöördus tagasi vaatama. Ta kaskede vahel tundus ta võluva väikese halljana — pisut abitu, usaldav, veidi kurb ja väga rõõmus ühtlasi. Ta kohevates juustes helkis kuldseid päikesekirgi, ta silmadest ulatus hingesoojus Rolandi südamesse. Mari-Elts tõstis kae, vüpas korra armsalt — ja kadus selle suverohelusse.

Esimene peatükk

Pikaldasest, jahedast kevadest sai viimaks ometi soojahelide varasuvi. Puude-põõsaste õlgadel uhkeldas ereroheline, lopsakas rüü ja aasad olid tikitud lõbusa lillekujuga.

Traktorijaamas töötades oli Kustas arvanud, et hullemat aastaaega kui sügis pole inimestele nuhtluseks osatud välja mõelda. Tööd jäävad vagisi hilja peale, ükskõik kui vaga ka ei pinguta ja talv oma kurjade külmaküüntega kipub põldudel ahnelt matti võtma.

Nüüd oli ta veendunud, et kevad on sada korda hullem. Kõik tööd tahavad peaaegu ühekorraga tegemist, kuhjuvad pahuralt ülestikku; paratamatult jääb mõni asi lohakile, venima, poolleli. See aga, mis praegu tegemata jääb, paistab kogu suve vältel kibedasti katte ja näitab sügise lausa õelalt oma teravaid hambaid.

Ehkki vahepeal tundus, et mõndagi paris kuiva kisu ja ummikusse jookseb, hakkas tööjärg siiski nii kaugele jõudma, et kõige hullem kiire pisut koguni taandus. Teravili on õnneks külvatud. Muld soojenes kiiresti ja oli murdmist mis oli, aga kartul jõudis enam-vähem õigel ajal maha. Neetud mais ja teiste sappa, aga kuidagiviisi sai seegi tehtud. Habrasi, kapsa taimed torgatakse mulda alles tana. Loota on, et tuleb hulk imimesi ja lapsed aitavad kasta; õhtuks peaks Altvälja tohutu põld päris kena välja nägema.

Varakevadest peale oli vahetõrja traktorijaamaga kõike muud kui hea. Alles hiljuti kerkis tõsine pahandus, kui Laagri Karla traktor ennast salakivi otsa puruks ajas ja trossi otsas parandamisele veeti. Töökojast sadas tigeid etteheiteid, miks «Sotsialismi Võidu» põllud on nii vastikult kivirisu täis. Kustas omakorda pahandas, miks mõne tühisepoolse äparduse puhul remont imelikult kaua venib. Ega ometi sihilikult aega viideta, mine tea?

Vintske, nähkne suhe ilmselt ei parane. Eile hommikul läks Nurmela «Sipelgaga» tehnilist hoolt tegema ja lubas kindlalt

õhtul tagasi olla — täna hommikuks oli tal kiire töö teada, töötulumuldamine. Ei olnud teda õhtul, pole siiani nägu näidanud. Kas direktoril ole hing täis, võib-olla soovitas Nurmelaidil põllulaklikaks mõni kahtlane pulk vahetada või niisama aega võtta, traktori kallal nokitseda?

Kustasel juba käsi kerkis, et telefonitoru haarata ja Vellole kareda sõnad öelda; kuidagiviisi jätkus siiski nii palju kannatlikku meelt ja enesevalitsust, et selle kavatsuse pooleli

tund aega tagasi, kui ta kartulimaast mööda sõitis, pol-Nurmelaide tööpoolest näha. Vast ta siiski ainult veidi

praegu usinasti vagu pidi müristab?

õnneid kasvatatakse igas brigaadis, kuid nendega pole

seal kaib töö hobustega ja on juba ette teada, et asi

mullatakse korralikult ara. Sorguta—Sabata lee aares

mu palju maad kartuli all, et silmaga ei ulata peaaegu
— seal hobuseid kasutada oleks mõtetu, jõudlus
mõeldav. Kas Nurmelaide on hanejalad maasse vajutanud?

Kustas nimetas raamatupidajale, et on paarikümne minuti pärast tagasi ja väljus.

Kartulimaa pole kuigi kaugel, näeb juba eemalt ära, kas mees on kohal.

Li aidanud eemalt ega ligidalt vaatamine, Nurmelaide polnud. Hiigelpõld ootas vaikides, õrnrohelised kartulitaimed vagude harjal maailma uudistamas ja tihe, lainjas umbrohu-vaip mõnusalt lakkamas.

Kustas kihvatas vihaseks. Tagasi kontoris, telefoni juurde — traktorijaama juhtkond kuuleb otsemaid, mida kolhoosi esimees neist ja nende tegudest arvab!

Ta jäi viivuks mõttesse. Traktorist ei ole minuti pealt plat- ja kohe jooksen kaebama, kõvad sõnad pikas reas ootel? direktor ole kohustatud iga üksiku mehe kõrval seisma, neid kättpidi tööle talutama.

Kustas teadis, et kipub ülearu kergesti sädemeid pilduma. Millegipärast eriti siis, kui tegemist on Linnupette traktorijaamaga. Teisest küljest aga — mille või kelle pärast siis veel tagistada, kui mitte oma kolhoosi ja oma inimeste kasude eest väljas olles?

Oma inimeste, kordas ta endamisi. Ah et oma toredate ja tublide inimeste pärast...?

Ta muutus veelgi mornimaks. On need kenad inimesed täna üldse kõik väljas, nagu vaja? Altväljal kaib töö täie hooga? Palju rahvast kohale ilmus?

Võitis hea tüki aega sõitmist, enne kui kohale sai.

Kiita polnud midagi, istutajaid hõredavõitu. Ometi oli kindlalt kokku lepitud, et tulevad kõik Tük. Helve brigaadi inimesed ka kõrge sammaldunud. Praegu paistis küll, et töötavad peamiselt Altvalja asunduse naised ja poisikesed tüdrukutirtsud, igatahes tuncus neid marka rohkem kui Sorguta rahvast.

Kustas astus ligi, soovis jõudu ja märkas, et põlubrigaadil on kangesti mossis, ei teretanudki, lautas vaid kasi.

«Ma ei jõua oma rumalust ara imestada, et aastast aastasse veel ikka brigadir ametit pean,» ütles ta tajutult.

Helve aratas kaastunnet, Kustas tahtnuks teda lohutada.

«Hull on see,» jatkas tüdruk, «et need, kes kunagi tööle ei tule, elavad teistest marka paremini. Ja naeravad mulle rahu meeli naku, kui panen nende sudametunnistusele koputade. Teevad kuldaga, siis uuejälgi ainult neid toid, mille eest saab võimalikult palju normipaev, et hädapärane jagu taks tuleks.»

Eemalt viipas paar naist, tühjad korvid kaevatagus.

«Jõudu jutuaajatele,» hädas üks.

«Kuhu taimeid jätav?» nõudis teine. «Meil on tööjarg otsas.»

«Naete ise, kui saamatu ma olen,» sõnas Helve vaikselt, hõikas aga reipalt vastuseks. «Paar sekundit hinge tõmmata, kuhub ara... Aga koorem juba tuleb.»

Tulgu.

Esimest märgates hakkas hobune mullegiparast marka kärmemini astuma. Muidugi vist mitte paaris omaenese tarkusest, eks ohje hoidev matsakas naine andis igaks juhuks hoogu.

«Oskad sa arvata, kaugele õntuks jõuab?» tahtis Kustas teada.

«Enne ei jeta, kui kõik istukud paigas,» kinnitas Helve. «Raakis'n inimestega, nad on nõus...» Juba ta lippaski minema.

Töö käis kärmesti pulgaga auk ette, kapsatammel tutist kinni, juurpidi pesasse, kiire vajutus, ja juba oligi jälle üks tulevane kapsapea pikaks suveks kasvukoha saanud. Ikka auk ette, taim kohale, muld kinni ja jargmine, ja jargmine. Kastjalt sai iga taimeke janu vett, mis esialgu istutamiselõiku laiema ja. Päev tuleb raske, põld on otsatu.

Kustas viipas hävastijätku, sõitis tagasi. Hea, et ilm ilus püsib, taevakaar oli ainagi pilvetupsuta. Ehk lahebbki nii, nagu nooruke brigadir lubas, et õhtuks on asjad ühelpool.

Liiga ilus soovisegi unustamiseks, mõtles Kustas endamisi.

Kas ehk seanaha vedajatega jälle sarved raksaki. Vahest põigata mõne juurde sisse, nad pesitsevad.

Aga mida see annab? Haiguse dokument on kaalul, sellest ei paase labi ükski kask ega terav eite. Olgu nad pealegi oma raskete tõbede käüsis ja pu tervist isiklikul maalapil.

«Munas neile mõeldes tüki maad hallimaks, aga hoopis tumeel vallandus, kui meenus muldamist ootav kartul. «Mectud Nurmela küll aega surnuks lööb».

«Mõtsustas veel kora kontrollida, ja kui Nurmelaidi... Kask süski üht-teist. On ta aga vahepeal tulnud, chele suu sisse oeldud, mida sellisest looderdajast arvasu tahate iga ainumasegi tunni eest, ükskõik kas tööd lante. Ja suurt tasu! Oodake ainult!»

«Täi oli kohal. Ja mitte et kohal, vaid paras hulk pikki... juba üle käidud. Imelikult palju, leidis Kustas. «Arvata, milline songermaa tal selle tempoga seljatab. Isand ei suvaisenud õigel ajal alustada, nüüd... nagu võidusõidul. Mis vao hooldmist või korraldiku... oodata! Tuleb mees peatada ja kõvad ätlemised öelda, k paneb kuruse õgeks ja vaatab, mis näga on seljataha... vagudel».

«Tas pidas põlluservat kinni. «S. pelgas» oli just äsja... tõnud ja lükas põllu teise otsa poole. «... oli hall, kiviklune. Kartulihakatised jätsid imelikult... mu meele. Mis seal imestada, vaikselt, vaaratuse panul... ja ots peal».

Kustas teritas pilku. Hanejalad näisid olevat eriti hoolikalt... dekritad ja vagu hoid... mees kui kulda. Muldamine käis... juhtlut, otsi viga või tikutulega. Nii kaugele kui silm... ulatus mullatad vagusid hindama, olid need mustjad, igi umbrohutul ta.

Kustas aeglustas sammude, jõi korraks seisma, astus siis põiki... vagude, aina uuris. Tont võtaks, mitte midagi pole ette...

«Nurmelaidi oli nüüd põllut teises otsas, hakkas pöörama. Ta... hanejalad üles, keeras traktorinina osavalt silapoole ja... tas lausa kellassepa täpsusega uut vaguerida. Mida...

lähemale ta jõudis, seda tähelepanelikumalt Kustas teda silmitses

Mees traktoril oli laiaõlgne ja sirgeseljaline. Sitked, lihased käed kindlalt roolil, salk tihedaid juukseid laubale vajunud; hoiak enesekindel.

Nagu Kaelivpoeg, vilksas sõbralik mõte Kustasel läbi pea. Ja teda tahtsin ma liistule tõmmata?

Ta vangutas oma ennatliku kavatsuse üle pead, viipas Nui melaidile laialt vastu, kui mees tervitas — ja sõitis minema, üle mitme aia päris mõnus tunne hinges. Tuleks suvi soe ja päikeseline, joodaksid vihmad põlde just nii palju, kui täpselt vaja, ei põrmugi vähem ega rohkem. Ja kui saagikoristamise ajal ilma peaks, siis... Küll peab!

Kustas lisas gaasi.

Päev oli mõne aja pärast otsaga sealmaal, et Kustas sai mahti tunnikeseks koju minna, sööma. Mari-Elts hoolitses toidust, Kustase ülesandeks oli Marike naabritada juurest koju tuua. Enne õatust laudatööd jäi Mari-Eltsul mõni tund aega lapsega tegelemiseks, pärast viis ta Marikese ise nusti hoidu.

«Randa nagu mustlane, laps süles,» oli Mari-Elts alles eile öelnud. Mitte just lausa etteheitvalt, ent nangi võõravõitu alla toon lakkas Kustasele siski kõrva. Ega selline olu mõistagi suurem asi ole, aga mis parata! Hea, et naabruses tragi memmeke käepärast on, iga vanainimene väikese lapse hoidmisega toime ei tule, ei tahagi jannata.

Marike oli vanatädiga õuel, vudis Kustasele kärmesti vastu. Kukkus potsti istuli, naeratas, keeras end käpuli, tõttas uue hooga edasi.

«Äitäh hommikupooliku eest,» sõnas Kustas. «Paari tunni pärast tuleb Marike tagasi... Head päeva!»

«Head päeva jah...» Eideke tuli väravale, vaatas Kustasele hulk aega järele. Küll on inimestel viimasel ajal tuli takus, ei ole neil aega kaht sõnagi juttu ajada.

Mari-Eltsul oli piimasupp valmis, või-leib laual. Ta pesi Marikesel käed ja puhastas näolt paar suuremat tolmu kriimu.

«Kuidas päev silani läks?» päris Kustas.

«Nagu ikka.»

Tavaliselt küsis Mari-Elts kohe vastu, kuidas Kustasel asjad edenevad, viimasel päeval aga oli ta väga sõnakehv ja endassesulgunud; ka praegu. Ei kõnelnud Marikesega, sõitis teda, oli aga mõtetega ilmselt kusagil õige kaugel.

Kustas sõi hulk aega vaikides ja püüdis tabada teemat, mis Mari-Eltsu huvitada. Ei leidnud ega leidnud, ja siis helitelefon.

Mari-Elts kohkus, koguni võpatas.

«... tuu palja helina peale niiviisi ehmunud tohib,» rahustas Kustas naeruselt, kuid Mari-Eltsu silmad jäid hirmunuks — «olul samas ka nagu ootel. Ta andis Marikese Kustasele ja ütles vastama.

«... esimehe korter?»

Kustas imestas, miks on Mari-Eltsu häälimelikult ärev, «... võõras, kähe.

«... on küll,» Mari-Elts hingas sügavalt, märgalava kergetundega. «Soovitakse esimeest.»

«... mõis oodatakse pikisilmi, teatas raam. tupidaja.

«... sti, tulen.» Kustas ei hakanud parunagi, kes ootab või kui ta tulek on. Talle näis, et teeb õigeni, kui Mari-Eltsa üksinda jatab.

«... minema.»

«... h, eks muidugi,» vastas naine sõnavõrd kiirustades ja ütles, et see Kustasele haiget tegi. Mis on juhtunud? Viimase tervisega midagi pahasti? Või on ta tööst väsinud, tüd...

Kustas tahtnuks parida, hetk aga ei tundunud sobivana.

«Õhtum, Mari-Elts,» ütles ta vaikselt.

«... h,» vastas Mari-Elts ja vaatas talle äretult kummalise nurguga otsa, «õhtum...»

Rajoonist olid tulnud ootamatult kontrollid, nõudsid igasuguseid andmeid; raamatupidaja ei osanud kõigele vastata. Ega ta taski osanud, aga mis teha — tuli aru pidada, tolmunud kaustadest abi otsida, ridamis arve nimetada. See võttis palju aega. Koguni nii palju, et märkamatu oli saabunud hiline poolik, ametlik tööaeg ammuilma lõppenud.

Lopuks asjameestest ometi vabanenud, otsustas Kustas minna vaatama, kuidas kapsapõllul lugu on. Eks töö vist veel üb...?

Kustas jõudis parajasti mootorratta juurde, kui Kallaku õnn kiirustades tuli ja tal kuureväärist haaras.

Kaks sõna,» mangus ta, «ainult kaks! Mul on kole tähtis ettepanek!»

«Enne, kui oma jutuga lagedale tuled, tahan sinult midagi küsida.»

«Vastan rõõmuga, suure rõõmuga,» kinnitas Oinu. Ta pöördus kesed silmad vilasid ärevalt ringi, Kustasele otsa vaatamiseks polnud ilmselt tahtmist.

«Miks sa täna kapsaistutamise osa ei võta? Ja Kadrit pole nud ka näha.»

«Kapsa...?» Oinu tõmbas oma luitunud sõni aeglaselt pealt silus peoga üle päikeseta jäänud helevalge, otsmiku, lahki pruuniks tuuldunud põski ja vastas viimaks: «Kapsakükita mine mulle kui meesterahvale ei sobi hingeliselt, ja ma ei taha sellest üldse kuulda.»

«Logelesid päeva maha ja ei häbenegi?» kurjustas Kustas. «Kas Kadri oli töö!»

«Taevast tule appi, Altväljal loomulikult mitte. Naisterahvaks süda ju eriti kerge solvuma ja ülekohtul meeles pidama. Tema igatses veel rohkem kui mina kapsapõldu meie naabrusse, nagu varasematel aastatel, sina aga suskasid sinna vana mees. Agronoom uhas väetist mis kole — maisi jaoks! Mis õnne sellest nuhtlusest küll ootad?»

«Käsk on vanem kui meie. Ja mida paremini ettevalmistatud põld, seda toekam mais kasvab. Tublisti vihma ja kõvasti sooja — tuleb mis mühin!»

«Huvitav mees oled, teed nalja päris surmatõsise moega,» pilkas Oinu. «Ei usu meist keegi ega sina ise kah, et maisi jändamine ära tasuks.»

«Sul pidi olema ettepanek, ja tähtis?» tuletas Kustas meeld, nagu poleks Oinu vahepeal sõnagi öelnud.

«Jah, ja see puudutab just sinu kallist maisi. Olen kindel, et nõusse jääd. Kaalusin ja rehkendasin pikalt-laialt, ja tahan nüüd sulle rääkida, et...»

«Tee lühidalt, mul pole aega homseni oodata,» lõikas Kustas teise pikale jutule seadmise katki.

«Varesed.»

«Mis nendega?» imestas Kustas.

«Käskisid lühidalt, enam napimalt mina ei oska,» vastas Oinu solvunult. «Jah, va-re-sed!»

«Hüva õhtut, mul on tõesti kiire,» sõnas Kustas tüdinult.

«Pea ometi kinni, varesed panevad su kuulsa maisi pinnal lisse! Jah, kraabivad mulla seest terahaaval välja. Imestan, et meie Eestimaa kraaksujatel süda seda jäledust üldse vastu võtab, aga näe, muudki neelavad aina kuuks ja kuuks!»

Kustas heitis käega.

«Eks aja ära, nad ju su oma toa taga.»

«Kõigesama pärast ma tulingi,» selgitas Oinu kärmelt. «See on lihtne ja närvesööv amet, palju selle eest normipäevi annad? Ma mõtlen ühe pika varestepeletamise päeva eest, kui mitu?»

Kustas vangutas pead, koguni naeris.

«On sul alles ettepanekud ja tahtmised... Ime, et sa oma kallist Kadrit linnuhirmutiseks ei paku?»

Sulle teeb see millegipärast nalja, aga sa ei naeraks suu-... mis kole asi, maisipõllul toimub. Mis Kadri puutub, siis loomulikult ehmatab ka tema neid usinasti. Igaüks, sa oled jõe vintske vend, tegid mind ülekohtuselt brigaadist lahti, ja ainult tola võiks loota, et lüüad asutada varestepeletamise brigaadi. Aga lüü teeme küll, asi on aus. Meie... oleme valmis priisööjaid ehmatama, ainult et kuidas...»

«Kontorisse loba ajama tulla on sul aega ülearu, aga tööd tola ei viitsi, lasksite Kadriga jälle päeva raisku.»

«Kuidas ei viitsi? Arvad, et on lihtne mütata ühest põllu-... teise? Jookse nende neetud värganägude kannul kui lollimeelne ja tee koledat häält, et nad natukenegi kartma lööks ja minema lendaks. Ega neid pole üks ega kaks, ja nad on võivad kohe tagasi tulema. Nii et mitu normipäeva sa ühe täis-... päeva eest annad? Pea silmas, töö on tülikast tülikam.»

«Küllap tahad täis tööpäeva kirja varese ootamise eest, teise... kui teda silmad, kolmanda toob linnu vaatamine, neljanda tema peletamine, mis? Eks iga üksiku varese puhul peaks kukkuma normipäev või paar, jah? Töö on ju ütlemata raske, ise kinnitasid.»

«Sinu naljatamine pole sünnis,» sõnas Oinu etteheitvalt. «Mina ei tulnud siia tühja jobu ajama.»

«Õhtu juba käes, mine koju tagasi,» soovitas Kustas. «Ja mõtle sellele, et normipäevi on Kallaku perel kõvasti puudu.» Ta ei jäänud ootama, mida Oinul veel öelda on. Käivitas ratta ja heitis väravast välja pöörates korra pilgu seljataha. Oinu sõrkis mõne sammu talle järele, vehkis kätega ja jahvatas ikka veel kärmesti rääkida.

Kustas püüdis Oinu juttu unustada, sõitis paraja kiirusega ja tundis mõnu ilusast süvisest loodusest. Juuni alguspoolel on päevad imeliselt pikad. Päike oli veel parajas kõrges, ja ometi oli hilisõhtu käes. Kui nüüd õnnistaks sooja vihmaga — külvid ootavad seda pikisilmi. Ja kartul saaks hea hoo sisse, täna mulda saanud kapsataimed samuti. Taevast oli aga siniselge;

vihmaasjad pole kahjuks inimese teha ega seada, ei keelata ega käskida.

Huvitav, kaugel ollakse, arutles Kustas kapsapõllule lähenedes. Imede ime, näha pole ühtki inimest...? Tähepab, jõutigi valmis?

Ta sõitis põlluveerde, peatas ratta. Vaatas — ja ei tahtnud silmi uskuda. Mis see ometi on? Ja üle kogu põllu?

Jah, nii kaugelt kui silm ulatas, oli pilt ühtlaselt kurb. Istutamise ajal erksalt päid püsti hoidnud heterohelised taimekesed olid alandlikult longu vajunud, oma mudasesse kastmislohu päris lootusetult pikali heitnud. Nad olid kahvatud, lõpmata armatud.

Esmahetkel tundas Kustasele, et kogu hugelpõllu tehti terve päik päev asjata töö — taimed on hukkunud, viimse otsas. Masendav! Siis aga taja paranes pisut. Loomulikult oli tänane päev kapsahakkistele ülejõu raske, lausa vapustav, ja alasti taimekesed ei oska ega jaksa veel õigesti haarduda ega püsida juba muld-põuest ei toitu ega tugevast hankida. Päev oli soe ja päikseline, see närtsitas taimi omajagu. Ime siis, et nad nüüd kurvalt külitavad ja näo teevad, et neid enam miski virgutada ei suuda.

Küllap õine karge õhk turgutab taimekesed erksaks, niiskust jaksab. Homme hommikul on nad loodetavasti kenasti kikkis ega näetagi enam, et täna õhtul haledalt lesisid oma porises istutamispesas.

Kustase pilk libses aegapidi üle ladiste, jõuetute taimede. Ometi nägu «Sotsialismi Võit», mõtles Kustas mornilt. Ne nad sin ehk ajavad hommikuks pead pusti, võib vahemalt loota. Kas aga ka kolhoos kunagi jalgule tõuseb? Millal? Mida ka aeg selleks aega kulub, seda valusamini sööbib inimeste mõtetesse, südametesse ja malu eelne ja tänane trööstitu viletsus, äikekohtaselt kaela saanud hädad ja vaevad...

Ja anilaupäevane rõõmurokkes loodus oma meelisegevate lõhna leega multis Mari-Eltsu südame eriti raskeks. Hing peaks olema homse ootel õnnerevusest tulvil — aga ei, mida tund edasi, seda hullem. Ta kartis. Viimastel päevadel rändas mõtetes eriti ähvardavalt ringi halb rahutus, kippus varjutama meelast igatsust Rolandi järele. Lämmatab selle hoopis?

Kui ta seni oli arvanud, et valedekoormat kandes ja alatuse meevavalgele tulemist kartes on elu peaaegu talumatu, siis alles nüüd teadis ta tõelise muretaakami kaalu. Ta püüdis end rahustada, julgustada. Jah, pole ju tegelikult muud vaja, kui ootada Kustasele tõtt. On see siis nii keeruline? Tõtt rääkida on ju võrreldamatult meeldivam kui petta...?

Jah, muidugi. Aga määrava tähtsusega on tõe nägu. Ja veri — kellele seda tuleb öelda. Tema tõde on inetu, räpane, halastamatu. Ta teeb oma tööga Kustasele ränka valu — ja jääb sellega toime tulema veel täna õhtul. Juba homme on lummipäev! Rolandi ja tema päev...

Peale kohtumist metsateel kuulis ta Rolandit vaid korra, kui ta filmiga läheb hästi, votete juures pole enam vaja. Kodu Linnupetel on valmis, tulgu Mari-Elts otsekõle.

«On igatsusest hullumaas,» sosistas Roland, «paha sind, tule!»

Mari-Elts peaaegu tundis Rolandi tugevat embust, talle meeldis eraldalt kunagised meeleatud suudlused, kire kuum hing. Ta oli lummatud. Unus hirm kõneluse ees Kustasega, oli üksnes helge õnneigatsus, armastuse soojus. Hetkega tekkis tundes soov senisega viivitamatult lõpp teha. Milleks veel vaevelda, vähem valusaid sõnu otsida?

Ta pidi juba kinnitama, et tuleb tõepoolest kohe — ent kusa- jättis vaatasid Kustase silmad, karmilt küsivad, rängalt etteheit- va pilgeni täis ahastust. Mari-Elts püüdis neist vabaneda, tõmmestunud. Kohutav on talle öelda, et... ei, veel ei jätka armastust ega halastamatust...

«Me ju leppisime kokku,» sonas ta pelglikult, «et ootame teid kõige ilusama päevani...»

«Sinu otsustada, mu kallis,» Rolandi haakes kolis pettumus. «Minu osaks on ja jääb oodata, oodata, oodata.»

Kohtume oma vaikesel metsateel, nagu vaimati. Tulen koos Marikesega täpselt keskpäeval...»

«On sul meeles, et ma sind väga armastan?»

«Roland...»

Mari-Elts jättis endale nädala. Terve pika nädala, et piisad jõudu leida. Rahunski esialgu pisut, ajavaru tekitas tunde, et kõik meeldiv saabub õige pea, ebameeldiv aga vajub isemest kuhugi peitu, aega ju on. Veel...

Ei vajunud.

Täna, jaanilaupäeval, kihutas see kõik vastiku pöörisena talle kallale. Hommikuse laudakorra tegi küll mingil moel ära,

muretses homseks koguni asendaja. Aga edasi? Kust leiab Kustas uue vasikatalitaja, pealegi üleöö?

Mari-Elts püüdis südame hästi kõvaks teha. Ukski töö ei jät- tegemata, väikeste loomahingede eest hoolitsetakse kindlasti. Täna õhtupoolikul oli tal aga vasikate juures pidevalt tunne, et viimane kord üks neist talle etteheitevlt nakku vaatas. Reedad, naised, need tahvad öelda; sa ei hooli meist sugagi, aga me ootame sind igal varahommikul ja õhtuhakul, et tule ilma sinu abita kuidagi toime, saame hukka...

Rumal, lapsik sentimentaalsus, sõitles Mari-Elts ennast, aga laudast lõplikult lahkudes silmitses ta oma väikesi armsaid hüvastijätuks seni, kuni pilk nii pisarateuduseks muutus, et nende kenad näokesed kadusid, ja ta tormas jooksupalu minema.

Mari-Elts märkas, et Kustas teda tublipeanekult silmitses.

«Tundub, et sul on nagu raske mure südamel,» sõnas mees soojalt. «Saan ma sind aidata?»

«Ei ole mul häda midagi,» tõrjus Mari-Elts imelikult katkeval häälel.

«Ehk on vasikatega halvasti?»

«Nüüd, kus loodus juba heldeks muutus, on kõik hästi.»

«Mulle siiski näib juba mõnda aega, et miski sind vaevab,» ütlenud Kustas järele. «Koos leiame kindlasti lahenduse.»

Mari-Eltsul kippusid käed värisema. Öelda...? Ei, veel mitte... ei! Ja polegi võimalik, sõnad on kõik kuhugi peitu pugenud.

Pliidil hakkas kann laia vilet ajama, vesi kees, pritsmed süüsisid. Mari-Elts tõmbas kanni tulelt.

Marika oli nagu ennatusti ikka Kustase juures, ta hoolis lastest, nautis rohkem kui kaimast.

Isast... Taevast... Kustas armastab Marikast lõpuni. Tähtselt, loob teda kuuimet, tegeleb lapsega igal vabal hetkel.

Marika on alles väike, ta harjub oma õige isaga kindlasti kiiresti. Aga kuidas elab Kustas ihuüksi, kaaslaseks vaid masendav teadmine, et tal pole tütart olnudki?

Mari-Eltsul oli valus ja häbi. Esmakordselt küsis ta endalt, kas armastus Rolandi vastu on ikka sedavõrd jägatu ja tugev, et kustutab hingest süütunde Kustase ees? Viimaks jääb see pidevalt elu varjutama?

«...mu kallid, armastan sind üle kõige maailmas...»

Roland!

kõigil on vaid üksainus elu... elagem seda nii õnneli- kolt kui vähegi võimalik...»

ind...

me kuulume kokku — sina ja Marika ja mina... mu Mari-Elts, ma armastan sind...»

Marikese rõõmus naer tõi Mari-Eltsu tõelisusse tagasi.

«Lisul midagi selle vastu pole,» kõlasid Kustase sõnad vastu? Taevake, ta ja ei kuulnudki, mida Kustas rääkis.

«Banda, ma... ma vist ei pannud hästi tähele...»

«Küsisin, kas oled nõus jaanitulele sõitma,» kordas Kustas sel imestunult. «Mitme kolhoosi rahvas on koos, esimehed ootavad. Mul ei kõlba eemale jääda.»

«Jah,» nõustus Mari-Elts, «muidugi tuleb minna.» Mida teinud inimesi ümber ringi, seda kergem. Veel mõned tunnid ja...»

«Mulle on tubli tükk maad,» sõnas Kustas. «Mul pole kah- maku mugavamat sõiduvõimalust pakkuda kui mootorratta agasle.»

«Ka selle vastu pole mul midagi, Kustas.»

Aasta kõige lühemat ööd tule ääres mööda saatma kogunes laupoolsest palju inimesi, ja neid tuli aina juurde. Ohtu oli soe, nautis pilveudemeta, tuuletut.

Suurt jaanikut pole siinkandis enam väga kaua tehtud. Jaanilaupäev laks teise järel, aastast aastasse — ja sume- kesse oosse kerkisid vaid suusool mone üksiku tulla ärg- horredad suitsuhüügid. Ei ansalt torvatõmmist või luigel- et paaskuvat piksu mustjashalli saamast põlunud tootsnast. Kõik latvade ega põludelageda kohale, mis katsunust lahvast- ku pidu pilvama. Ei lubatud, loeti kahjulikuks gaudiks. Ei viimaks on need miski sedavõrd muutunud, et inimesed lohtivad sellel imepärasel süveööl põlise kombe kohaselt kogu-

Jaik jaanikuks oli tore. Kunagi väga ammu, päris ennemuist- sel ajal tegi Hallajõgi endale sāngi uuristades palju isemeel- seid käänakuid ja kummalisi keerde. Nagu uudishimust aetuna lookles ta vongeldes läbi mitme valla, ühest maakonnast teise. Siin aga oli ta lausa silmusesse haaranud paraja suure tüki mledat, sujuva tõusuga heinamaad. Puhast, hõbehelkjas vesi voolas selle ümber rõõmsa vulinaga, laia vallatu ringina.

Lõunapoolne kallas oli äkilise, järsu tõusuga. Mõned head

aastad enne sõda veeti siia hulk suuri tahutud palke ja meisterdati kindlad, kopsakad pingid. Ei ajahammas ega vahepeal sed rasked hävinguaastad olnud nende toekusest jagu saanud. Usna halliks olid nad pleekinud, seda jah, ja enamikule laiad lõhed sisse pakatanud, aga nad olid endiselt tugevad, igati asja eest.

Saarekese tagumisse serva oli meistri käega üles laotud uhke riit. Juba ette tore mõelda, millise laia leegiga see varsti põlema lahyab, kui kaugele ta helendus kumab ja kui kõrgele tõuseb suitsusammas. Siinpool, vaatajaile lähemal, on madal nelinurkne lava esinejate taryis. Otse jalge ees, sügaval, helgib aga puhas, põhjani selge vesi. Eemalt, Anneoja suudme kandist paistab salapärase Kerise kuusik. Teisele poole jõge, harvade kadakanuttidega kaetud künkale on aga toodud mõned kõhukad õllevaadid — juba praegu kostab sealt kõva jõurastmist.

Kustas jäi mootorratast ära pannes paari mehega juttu ajama, Mari-Elts eemaldus tujutult. Aina võõrad inimesed, vestlevad omavahel lõbusalt, hõikavad tervitusi. Hea, et tuttavaid pole, viimaks mõni märkaks, et tal miski meeletult hinge vaevab. Ta tõstis lõua õige pisut kõrgemale ja püüdis huultele meelitada väikest, vaevutavatavat naeratust.

Kustas kiirustas Mari-Eltsule järele, koos läksid nad üle väikese silla ja tõusid jämedatest pakkudest raiutud asimeid pidi ülespoole. Pikad pingiread olid istujaid tihedalt täis, tuli kõrgemalt kohta otsida.

Mari-Eltsul vääratas jalg, kohe leidis ta tuge Kustaselt. Püüdis talle naeratada, ehkki süda valutab ja peas tagus häiret halastamatu teadmine, et tunnid kaovad kiiresti — ees ootab töö tunnistamine, lahkumine Kustasest.

Anto jäi täna kibedasse ajahälta.

Tööpäeva lõpul sõitis ta põllult traktorijaama, kuna oli viimane aeg teha tehnilist hooldust. Tunde oli ta paraja, varuga arvestanud, aga alati ei lähe kaugelki nii, nagu loodetakse. Traktorijaama kontrollmehaanikul oli pidu kestnud, ilmselt juba keskpäevast saati, sest mees ise ja ta jutud olid nii õhised, et ta nõutud määrde asemel lahkesti viinapudeli valatas ja üsnagi pahaseks sai, kui Anto rüüpamast keeldus.

Pika seletamise peale mehele siiski kõitis, et Anto-kunagi ei loo, aga oli saamisel oli täna venitamist ja viina pakkumist. Iku filearu palju. Andis päris oodata, mis lõpuks tööd alustada sai, aeg aina läks.

Kilreminiil Võti, mis tavaliselt hästi peos seisis ja alati kindlalt mutripea kantide taha haakus, lendas korda paar kõlnal mootoriploki vahele. Andis kõvasti koukida, enne kui kätte sai, laul võtku! Tööd tuleb teha hoolikalt, rumal klirustamine mak- karem hiljem paratamatult kätte. Aga jaanilöö on ju ime- luke!

Kui Anto lõpuks jalgrattal tuhatnelja koju kihutas, olid õed- vennad juba ammu läinud. Ta võttis püstijalu paar mehise mutit kehakinnituseks, naksas saunakuuma ja vihtlemismõnu jaoks väheke aega — ja oligi jälle ratta seljas. Hindas vilk- kumisi uut valget särki, mille täna esimest korda selga pani, teravaid püksiviike. Ega rattasõit põlvekohti inetult kotti- kuita?

Kati vaatas talle õueväravalt pikalt järele, naeratas peh- kalt ja mõtles endamisi, et Anto kihutas jaanitulele nii hullu- tult rutates, nagu ootaks teda seal ei tea mis suur õnn ja kardab sellest ilma jääda, kui õigeaks ajaks kohale ei jõua. Mine sa tea, viimaks oligi just nimelt vajalik sedaviisi tor- mada — õnne on ilmas napilt, pealegi inimesed tihtilugu ise lõhuvad ja hävitavad seda. Annaks taevas, et rohkem jaguks, kaugele...

Kati heitis pilgu õrnalt roosatavale taevalaele, hanges suur illus. Temale on õnne antud kuhjaga... Robert on tubli mees, hea ja aus. Ja lapsed? Igaüks neist on selge õnn. Kahju ainult, et Eerit kodus ei ole. Aga nagu tellimise peale saabus temalt just täna kiri, ja ehkki seal midagi erilist lugeda pole, ridugi ainult mõned, on hea teada, et poiss koduseid ei unusta ja et teenistusaeg sõjaväes tasapisi lähemaks kulub.

Kati oli endale ammuilma selgeks teinud, et pojad, kui nad noormeesteks sirguvad, kutsutakse sõjaväkke. Jah, nii on alati olnud ja peabki olema. Aga ega ema südant saa käskkirjaga suuremest keelata, ja alls siis on kodu jälle päris õige, kui leri tagasi on. Hea, et Antot ei võetud, ehkki poiss seda vist lünni häbeneb. Siit perest lähevad paari aasta pärast veel kaks poissi aega teenima, kaksikud Jaan ja Kaarel — hull, et loodetakse ei tea kus ilma otsa, noored mehed võiks ju ikka kodumaal õppust saada, aga... Nende minekuni on õnneks veel tükk aega, liialt vara kurta.

Kati sulges aiavärava ja vaatas oma kodu. Teinekord argis-
tel päevadel ei tundunud maja just päris meeldiv, praegu ta
aga imestas, et vahel nii ülekohtune oskab olla. Ilusamat ja
armsamat paika ei olegi olemas, leidis ta. Isegi vana kõssitav
saun näis täna olevat nagu kikivarvule tõusnud, ja magus
suutsuvine lisas suveõhtu tuhandele lõhnale erilise, vürtsise
viiru.

Robert istus saunaukse kõrval pingil, kena ruuduline särk
seljas, kuumusest õhetav.

Nagu noor tüdruk läks Kati kergel sammul mehe juurde,
istus ta kõrvale. Robert silistas õrnalt ta kätt ja Kati jäi talle
säravil silmil vastu vaatama — nagu ei olekski uksest-aknast
sisse tunginud vaesust, alatist kibedat rahapuudust, suure pere
toitmise keerulisi muresid ega rasket kolhoositööd, mida tee-
peaaegu et Jumalamuidu. Aga omas kodus koos oma hea
mehega on ütle mata kena olla, argipäev taganes kuhugi õige
kaugele. Värsti süütavad nad tule ja Robert hoiab tal tuge-
vasti õlgade ümbert kinni... Jaaniöö on imeilus kõigi jaoks
ka siin, Hallajõe kauges vaikes käärus.

Juba mõnda aega kõndis Anto piduliste hulgas, astus nüüd
aegapidi ülespoole ja seisatas järsaku keskpaigas.

«Tere õhtust,» ütles keegi Anto kõrval vaikse, õige õrna hääl-
lega ja Anto tundis imestunult, et see oli määratud just nimelt
temale.

«Tere,» vastas ta veel enne, kui oli enda kõrval seisatanud
tütarlapse ära tundnud. «Oi, tere,» kordas ta rõõmsalt.

«Kardan, et te mind ei mäleta,» jätkas tüdruk. «Sellest on
hulk aega, kui kord meie õuele tulite... küsima teed oma
sünnikoju. Mina olen Siiri.»

Antol oli kõik hästi meeles. Ka lapseõhtu tüdruk, kellega ta
tookord kõneles. Siiri oli vahepeal pikemaks sirgunud, pisut
ümaramaks muutunud, aga silmad — sinised, pikkade tume-
date kaardus ripsmetega — on samad, ja pruunid tihedad juuk-
sed ka. Kui Siiri tookord jooksis tuppa vanaema otsima, puu-
dutasid tüdruku jalad vaevalt maad, juba siis näis ta nõtke ja
kaunis kui Murueide tütar.

«Jah, Siiri, ma tean,» kinnitas Anto.

«Lootsin, et tulete ehk veel kunagi...» Tüdruk vaikis, vaa-
tas siis aga julgelt Antole näkku, naeratas. «Ma kõne päris
ootasin. Meile satub haruharva inimesi, koht on väga kõrva-
line. Te pole meiekandis rohkem käinud?»

«Ei ole jah...» Anto ei osanud kuidagi juttu jätkata
enneks olid vahepeal lavale tulnud rahvatantsijad ja ta jälgis
neid, nagu oleks see mingi maailmaime, sõandas vaid aeg-ajalt
närgsi Siiri poole vaadata.

«Ma võib-olla segan, olite ehk kellegagi kokku leppinud?»
uuris tüdruk veidi aja pärast. «Mulle tundus, et vist otsite
kedagi, kui ma teie juurde tulin?»

«Ei sugugi, keda mul otsida...» Anto katsus, kas sargikrae
on ikka korras.

«Ahah... Mina tulin kah üksinda, vanaema jäi muretsema,
et kuidas ma siin ilma tuttavateta olen. Aga igatsesin kangesti
naha ehtsat jaanituld... esimest korda elus! Hea, et kokku
saime...» Jälle kena, sõbralik naeratus.

Anto tahtis öelda midagi eriti meeldivat, kogus julgust, kõhk-
les viivu ja lausus siis otsustavalt:

«Jah, ka minul on väga hea meel.»

Mari-Elts oli nii rahutu kui ei kunagi varem. Paariks vii-
si ta siiski huviga lavale vaatama, kui kostis särtsakas
akordionimäng ja kõlas tugev, meeldiv mehehääli. Jah, kes muu
kui Heik, ta oma tädipoeg — üle valla noormees niihästi väli-
muselt kui toreda esinemise poolest. Pole teda õige kaua näi-
nud, elu võõrutab isegi nii lähedasest sugulasest... Millal
oli üldse viimati kohtusid? Kas tõesti pulmas?

Mari-Elts hamustas huult. Nukramat mõrsjat pole vist
olnud ega saagi olemas. Aga kes teab? Suutis tema võltsilt nae-
ratada, eks tulevad sellega toime teisedki. Kes julgeks kinni-
tada, et kõik noorpaarid oma pulmapeol õhetavad siirast
armast? Küllap mõnedki alustavad abielu vale ja pettusega
«oleks, niihästi pruudid kui peidud. Tema oli kurb, ei lootnud
midagi meeldivat — Kustas aga säras, imetles teda, hoidis ja
hilitas... Sellest hoolimata olid mõtted aina Rolandi juures,
kolauaski. Ja Kustasega noorpaari-valssi tantsides. Ja pulma-
ool... jah, siis eriti.

Igatsuseta pole möödunud vist paevagi. Milline õnn, kui
Roland oleks praegu siin, embaks teda kuumalt, sosistaks
midagi kirklikku, suudleks värgsi...

Päike, kummaliselt suur ja tumekuldne, vajus metsalatvade
taha. Kõlas tuttav-unistav suvevalss — ja nüüd süttis rõkka-
vate hõisete saatel jaanituli. Tulekeeled püüdlesid aina kõrge-
male, loitsid järjest võimsamalt. Leegid löid mühama, sädeme-
pilv keerles õhetava, heleda jaaniöötaeva poole. Helises var-

judeta õõ, tulelõõm kinnitamas soojuse ja valguse ürgset jõudu.

Kustas puudutas Mari-Eltsu kätt.

«Ilus, eks?» küsis ta vaikselt ja Mari-Elts tabas ta silmis sära, mida ta seal enam kaua polnud märganud.

«Jah,» vastas ta tuhmilt, «tõepoolest imeline...» Ta tõusis, hakkas tagasi vaatamata allapoole minema, rohkem tundis kui nägi, et Kustas talle järgnes.

Mari-Elts tahtis siit ära, ent küsis endalt kohe: kuhu? Kõju? Taevas halasta, kas isegi veel täna mõtleb ta Hallikivist, sellest viletsast hütist kui oma kodust...?

«Soovid päris tule juurde minna, Mari-Elts?»

«Jah.»

Nad sammusid valkides üle väikese silla, mille alt jõgi oma allikselget vett lõbusalt vuliseda laskis. Tillukesed hõbeharjalised lained aina libisesid mööda — lakkamatult, lõputult.

«Head jaanilaupäeva,» hüüti eemalt.

Mari-Elts ei tabanud kohe, kellele see määratud oli, aga ta silmas Linda Pähklit ja nägi, et naine viipas. Jah, tõepoolest neile.

«Tere, Kustas Lokk, sina minu kõige kerdetavam rivaal esimeste pikas reas,» jätkas Linda Pähkel lustakalt.

Mari-Eltsule tundus selle naise hoiak liialdatult peremeheks, nagu oleks peopaik ja uhke jaanik üksnes tema omad. Ja Kustast rivaaliks nimetada oli üsna kohatu. Linda on rajooni parima kolhoosi esimees, Kustas aga peab rajooni viimast viletsat, õnnetut «Sotsialismi Võitu» katsuma ei tea mis väega kuidagi viisi jalgele turgutada.

Mõnigi kord astus Linda Pähkel möödaminnes Linnupette kauplusesse. Midagi eriti ei ostnud — või seal nii varaka proua jaoks ostmiseväärset oligi. Temaga vahetas vaid paar nappi sõna, rohkem ajas juttu Rolandiga.

Roland...

Linda Pähkel laskis vist midagi õige lõbusat lendu, sest naerdi valjusti, aga Mari-Elts ei püüdnudki sõnade mõtet tabada; rahutus aina kasvas. Ja hirm.

Nüüd tuli nende juurde traktorijaama uus direktor ja Linda ei jätanud juhusel kasutamata. Juba ta uuris, miks tema kolhoosis töötava brigaadi peamees pole kolm päeva nägu näidanud ja tõstis äkki häält: direktorihärral on viimane aeg olla mehed viinast võõrutada. Kustas Lokk jah ei tulnud sellega toime.

...aga kui hulga noorem ja tragim peab kõigega hakkama

Mari-Elts eemaldus aeglaselt. Ei taha enam kunagi kuulda, et vahetpidamata on midagi korrast ära, et alalõpmata tehakse rumalaid vigu, juuakse ohjeldamatult, viireldakse vaesuses, ollakse lohakad, ei saada hakkama. Elule tuleb nüüd hoopis uus ilme — rahulik, hea, jõukas, aus, ilus... ja juba hommel

Kummaline, kuhu on kadunud ärev ootusrõõm, igatsus? Selle asemel vaevab aina ängistavamalt teadmine, et hiljemalt luuni-paari pärast toimub ränk kõnelus. Peab üles tunnistama palju inetut, kogu enda alatuse... ja ema oma samuti. Hirm on, ja häbi.

Mari-Elts ei leidnud kusagil asu. Suure ringiga jõudis ta lõpuks sinna, kus seisis igat sorti sõidukid. Kas tuleks Kustale märku anda, lahkuda? Ei, taevas hoidku, veel mitte! Kuid — ega oma halva koormaga rõõmsate inimeste hulgas vabida polnud vähimatki tahtmist...

«Kas väsimus teeb liiga?» Kustas oli märganud, et Mari-Elts mootorratta poole liikus ja luges sellest välja kojumineku soovi, järgnes talle.

«Ei, üldse mitte,» tõrjus Mari-Elts, «vaatan niisama ringi... Sul on ju üle hulga aja mõnus vanade tuttavatega juttu vesta, ma ei tahtnud segada. Kiiret pole meil kuhugi, tõsi?»

«Jaaniõhtu võib jah kesta lähedalt hommikuni välja, küllap sinu nii lähebki. Kui nõus oled, võiksime rahumeeli kohe minema hakata. Olut ja kangematki kraami on hullupööra palju kokku toodud, mehed muutuvad aina lärmakamaks — sa tead, et vindised inimesed mulle ei meeldi. Pealegi on vaja Marike koju tuua, lapse uni niigi rikutud. Sõidame?»

Mari-Elts kõhkles hetke, sosistas siis alistunult:

«Sõidame.»

Istutigi mootorrattale. Ees ootas hulk kilomeetreid mööda põldudevahelist laugjate tõusude ja langustega teed, läbi parajalt tihedate metsafukkade, üle ääretutena tunduvate kiviklibu-
agedate.

Saravselges taevas hõõgus jaaniõine ehapuna, Hõmarik ootas igatsedes kohtumist Koiduga. Kõik ümberringi oli kirgas, ainukordne. Kustas imeles seda, Mari-Elts ei märganudki.

Jaanituli oli oma jõust ja hulgusest juba hulga kaotanud, põlesid veel vaid madalaks vajunud okslikud jämedad rondid. Ohus hõljuvaid halle tuhaebemeid, suitsuvinet ja leegikuma

jätkus veel küllaga, jaaniku võluküttes inimestering oli endalt tihe

Anto seisis Siiri kõrval tulele õige lähedal ja rõõmustas nagu ei kunagi varem. Nagus tütarlaps andis kogu õhtu nüüd juba ööle hingematva võlu. Kindlasti pole maapeal tundamat tuld, kuumemat leeki, heledamat õist taevast ega kaunimat ehavalgust.

Kerge tuulevine tõi silmadesse kibedat suitsuvingu, Siitõmbus kaugemale ja päris veidi ehmunult:

«Kell on vist juba väga palju?»

Anto ei teadnud täpselt, arvas aga, et südaöö jõuab õige peale kätte.

Tüdruk kohkus veelgi enam.

«Oi, pean kohe minema hakkama. Lubasin vanaemale, et ma kauemaks ei jää kui keskööni.» Ta ulatas Antole kätt. «Head aega. Ilusat jaanipäeval!»

Anto surus põgusalt tüdruku jahedaid, õrnu sõrmi.

«Kas ma ehk... hm... ehk tohin saatma tulla?» Ta ei jõudnud oma julgust ära imestada ja pelgas, et tüdruk keeldub.

«Aitah! Kui teil pole kahju minu pärast peolt ära tulla, siis tule. Ma seda tõnu metsa teed natuke kardan, kuid ma pole harjunud öösel ringi liikuma...»

Anto leidis rutaka otsimise järel oma jalgratta teiste hulga üles, lükkas seda käekõrval. Tüdruku samm oli kiire, kõnnimineku mure pani jalad karmesti liikuma.

Veidi maad kõndinud, arvas Anto, et Siiri peaks istuma ette raamile, sõites jõuab ju märksa kiiremini. Vanaema ootab pika silmi, tõsi?

Anto andis pingutada, et ratast teel nõida. Ometi, kes teab, ometi oskas tahtsi kasi pikad maad maha uhada ja suuta koguni selg ees sõites tasakaalu hoida. Selast reisi polnud aga kunagi varem ette tulnud. Mu dugu, vaike Meeri ja Levi ja teised on kordamööda sõitnud rattal samamoodi, aga see oli harilik asi, need olid omad vanaesed, punapaised oopaotlad. Siis aga näis olevat pärit muistsest muinasjutust, ja võib kahtluda, et ta hooletu sõidu puhul mingil seletamatul põhjusel äkki kaob. Jäljetult. Ei, päris jäljetult mitte, Tikerpuude talu ju teadab. Aga midagi imelist on lahti küll... Siiri juukseid lõhnavad metsarohtude järele, ta on imeõrn ja nõrke, habras. Ja silmad on kaunimad kui kellelgi teisel — sügavsinised ja väga, väga suured...»

Ratas kõikus, vänderdas ühest teeservast teise. Anto püüdis

arsti mõtteid sõidule koondada — aga ei, ta suutis kõigi oma meelega tajuda üksnes Siirit. Tüdrukust hoovav värske loogus varjutas müü, ja Anto soovis, et maa Tikerpuu tallu oleks lõputu. Ta muudkui sõidaks helendavat teelinti pidi, käärmakutel aga suruks tüdruku tugevasti käte vahele, et ta rattalt kogemata minema ei libiseks, tabamatuna õhku ei haihtuks.

Antot valdas ülimalt meeldiv ärevus ja talle tundus, et eelnevad päevad, kuud ja aastad toovad kaasa midagi seni olematut. Pakuvad tundmatuid, salapäraseid rõõme, peidavad endas soojust, hellust ja õnne. Seda kõike ja rohkematki on talajal ammu oodatud, nüüd on see vist käes...?

5

Enne istus lõkke ääres, milles veel vaid üksikud kitsad, lõhkad keegi keeled hõõgvel süsi lüpsisid. Aeg oli möödunud märkamatu, mõtted tulid ja läksid. Nii vargsi oli Hämarik oma õrnad huuled Koidule ulatanud, et Kustas seda viivu ei tabanud. Oigupoolest ei tulnud selle imehetke jälgimine talle meeldegi; kaunistele muistenditele mõtlevad üksnes väga õnnelikud inimesed.

Õobik hõiskas selle suve viimaseid viise. Juba ärkasid laulurastad, seadsid nokki laulule. Rõõmsad? Muidugi?

Tükk aega tagasi tuli uksele Mari-Elts, jäi piidale nõjatudes seisma, Kustas ei kutsunud teda tule juurde. Kui on vaja midagi endamisi mõelda, tehku seda segamatult.

Juba mõnda aega oli märgata, et Mari-Elts on muutunud. Vahepealne tasakaalus oli asendunud hootise terava närvitsemise, seletamatu ärevusega. Teda vaevas miski, Kustas mõistis vägagi selgesti; mida päev edasi, seda enam. Kahju, ilmselt on ta otsustanud vaikida, oma muredega ise toime tulla. Ometi tahaks väga aidata, talle abiks olla.

Mari-Elts teadis, et Kustas teda enda juurde ootab, kuid jalad tõrkusid astumast. Mõte homsest ei lunmanud enam sugugi, ohutunne hoiatas millegi ränga eest.

Aga jaaniöö muinasjutt? Ja sõnajalaõis, mille nad Rolandiga ehk leiavad...?

Mari-Elts toetas kukla vastu uksepiila, silmitses õhetavat laotust. Kõik kaunis ja helge lakkas tema jaoks olemast juba ammu — see oli siis, kui... Ei tohi halba meenutada! Mõtted

aga ei kuuletunud. Muinasjutt purunes siis, kui Roland ta ootamatult hülgas. Jah, Roland jättis ta maha, saatuse hooleks.

Ei, milleks nii mõelda? Inimesed eksivad ikka, teevad üksteisele valu. Kui veast aru saadakse, seda kogu hingest püütakse parandada, tuleb ainsa võimalus. Ka raske vea puhul. Jah, koguni raskes vea puhul. Armastus on see, mis otsustab. Tema armastus Rolandi vastu on nii tugev, et ta julges aminu suutis mõista ja andestada.

Jaaniöö... sõnajalaõis... õnn...?

Veel pole Roland talle sõnajalaõit ulatanud. Seni ongi tulnud elada ilma selle imelise õieta, seda pole talle keegi kinkinud.

Kuidas ei ole? Ehkki mitte sõna otseses mõttes, aga Kustas püüdis siiski muuta elu kauniks, tema küll tahtis kinkida sõnajalaõit — midagi imepärast, helisev-õrna. Ainult et Kustas pakutud muinasjuttu ega sõnajalaõit ei võetud vastu, igal hommikul esimene ja õhtul viimane mõte oli Roland.

Kustas on väärt head naist. Leiab ta kunagi sellise?

Mari-Elts ohkas sügavalt, see kandus läbi vaikse, selge õhu Kustaseni. Mees tõstis pea, muigas nukralt.

«Mis sulle ometi nii ränka muret teeb, Mari-Elts?» küsis ta vaikselt ja ei oodanudki vastust. Arvas vist, et ta sõnad Mari-Eltsuni ei jõua.

Enam viivitada ei tohi, otsustas Mari-Elts.

Ta astus õige aeglaselt üle tiheda kummelivaiba, peatus ärsna Kustase lähedal.

«Suudan sind ehk aidata, Mari-Elts?»

«Ei...» Mari-Elts raputas pead, püüdis jätkata, kuid ei leidnud sõnu — mitte ainsatki.

«Sul on midagi öelda, Mari-Elts?»

Millest Kustas seda ometi aimata oskab?

«Räägi,» soovitas Kustas, «ma ootan. Ja luban, et aitan sind.»

«Aidata... Mind...?» Mari-Elts langetas pilgu. «Küll on elu keeruline... ei oleks iial osanud arvata...»

«Ülejõu keeruliseks teeme selle enamasti meie ise,» sõnas Kustas. Ta pani paar halgu sütele ja vaatas lootavalt üles. «Üksinda koormat kanda pole mõtet, mina olen sul ju olemas.»

«Sina... minul...» Mari-Elts nuuksatas, suutis end hädavaevu veidi koguda. «See, mida sulle räägin, on... Oh, ma ei tea, kuidas alustada... Mul on sinu ees rängalt läbi ja ma

... et teen sulle valu... Usu, tahaksin väga, et elu oleks üldgi hea ja õnnelik!»

«Seda sooviksin minagi, Mari-Elts.»

«Ja et inimesed oleksid ausad. Aga mina... ma ei ole sinu jaoks olnud.»

«Is naine kummaliselt rahulik. Ta silmitses vaker, arg-tulekeelt, mis ikka veel ei julgenud halgudele läheneda. «See, mida ma sulle tunnistama pean, Kustas; on nii alatu ja lühike, sedavõrd räpane ja julm, et...»

«Tule siia,» kutsus Kustas. «Istu minu juurde... tule.»

«Ma pole seda väärt, et sinuga ühte õhku hingata, veel vähem loota ma sinu kõrvale istuda...»

«Palun, Mari-Elts,» sõnas Kustas nii sõbralikult, et Mari-Elts taunetas. Istus tõepoolest Kustase kõrvale, nagu häbist õheta. Ta tahtis jätkata, aga vaatas mehele otsa — ja ei suutnud. Kustase silmad olid head ja väga kurvad. Kas ta tervis selliselt hoobile üldse vastu peab?

Kui hilja see sulle meelde tuli, alles kaheistkümnendal tunnil, süüdistas Mari-Elts ennast. Nüüd, kus edasiseks on kõik lõplikult otsustatud, meenub sulle viimaks, et Kustasel võib tervisega midagi tõsist juhtuda. Hoolimatus, balastamine...

«Kustas, olen sinu ees sedavõrd süüdi, et isegi andestust paluda ei tohi. Ole nüüd hasti tugev, palun sind; mul on sulle midagi ääretult rasket vaja üles tunnistada ja ma ei oska leida sõnu, mis sulle vähem haiget teeksid. Pean inetu tõe...»

«Pole vaja midagi öelda. Ma tean.»

Mari-Elts ehmus.

«See pole ometi võimalik, keegi ju ei tea peale minu ja...»

«Tean kõike,» kordas Kustas valuliselt.

«Ei või olla... ei...»

Kustas vaikis. Nad istusid liikumatult kõrvu nagu kaks õige rasket, elumurede poolt tugevasti räsitud inimest — noruspäi, olad lägas, silmis valu ja lootusetus.

Viimaks küsis Mari-Elts vaikselt:

«Sa tead, ja ei tee mulle etteheiteid? Või tead sa ehk väga vähe, midagi õige lühist?»

Kustas ajas selja sirgu.

«Tean kõike, Mari-Elts,» ütles ta karmilt. «Tühine? Ei, vastu-
pidi — hoop oli mulle nii ränk, et ma ei suutnud end hulk-
nuga koguda.»

«Hulk aega...? Sa tead siis juba kaua?» Mari-Elts vaatas hirmunud Kustasele naku.

«Ole poole aasta, kui tapsust soovid»

Mari-Eltsule tundus, nagu oleks kõik ümberringi pööranud tantsus keerlema hakanud. Mõtete sasipundar tormas aina hüllemini segi.

«Sa tead Marikesest... tead sellest õhtust alates, kui sa näst tulid?»

«Jah, oktoobripühade laupäevast»

«Ja sa pole teinud mulle ainsatki etteheidet, ei nõudnud selgust, ei ajanud minema...? Suudad armastada Marikese, kui tead, et...» Mari-Elts vaatas Kustast sügava imetlusega. Pärast pisaraid tõrjuda, ei suutnud. Ta tahtnuks öelda mehele midagi head, aga taipas samas, et nii ranka kuritegu ei huvita ka kõige kaunimate sõnadega.

«Kardan, et sa oma süüme põhjas mind põlgad, Kustas»

«Ei. Mul on muidugi kahju, et sa meie koosel suure vale alustasid, aga olen kõige üle palju mõelnud — ma suudan sinust aru saada. Oled alles väga noor, kaotasid keerulise olukorras pinna jalge alt. Kahju, et sa mulle tõtt ei kõnelenud. Meil mõlemil oleks jäänud palju valu olemata, elul oleks rahu ja rõõmus nägu»

«Ka sina oleksid mu ju sinnapaika jätnud... Aga vallasid ilmale teada? Kornelite peres ei tohtinud seega juhtuda»

«Mina poleks sind jätnud. Ma armastan sind. Vaga»

«Saudad sa mulle kunagi andestada, Kustas?» Mari-Eltsu palve oli vaikne nagu hingus. Veel enne, kui mees vastata jättis, jätkas Mari-Elts: «Ei, ära ütle midagi. Julmemat ja imetumat kui see, millega ma toime tuln, pole maapeal olemas. Mul on enda pärast nii häbi, et enam eladagi ei taha...» Mari-Elts laskus mehe ette põlvili. «Mul on kahju, Kustas... mehel tult kahju... ja häbi» Ta peitis pea mehe sulle, nuttis südam põlvest oma ränka ahastusevalu. Nii õilsameelse inimese ta ütles ta mana jätta, uute hingepiinade kaes vaevlema panna?

«Mari-Elts...» Kustas tõstis Mari-Eltsu oma tugevate kätega üles ja pani ta kätte väikese tücruka tagasi pingile, end kõrvale. «Palun rahune.»

«Mari-Elts surus naos vastu mehe õlga»

«Ma ei jaksa niisuguse habikoormaga elada... ma ei suuda sulle liialt silma vaadata... M's küll saab?»

«Arvan, et ees ootab meid süski palju head. Sa ei pea jätma nüüd enam päevast päeva muretsema, et mõni kuuldus minun

... ligisind sind kõrvalt, viimasel ajal muutusid sedavõrd, et mul oli sinast toepoolsest väga kahju»

«Vaata, naita koguni kahju...?»

«Kustas... palun kogu südamest, anna mulle andeks! Andad...?»

«Kustas...» Kustas siltas hellalt ta juukseid. «Olen sulle... kõik andestanud»

«Mari-Elts ei julgenud päiku tõsta. «Kustas...»

... niks öelda, et mees on imetlusväärsest tugev ja hea, tult mehine, tahtnuks teda tänada, tema suuremeelsuse kõrvalt kummardada. Kustas on ära teeninud kõige sügavama armastuse! Ta tahtnuks öelda, et ta tegeleb... Kustas. Ja et ta ei jata Kustast kunagi, mitte... Sõnad... aga hetkel liiga hädalane, vietud, nannetud... ja nii... Mari-Eltsi mind, kui sosistas õige mitu korda järjest... Kustas... Kustas... Selles oli masendavat...

... glükku andekspalumis, valasat imetlust

... selgusegi kerkis vavuks mõne Rolandi. Ta ju...

«Ootab homme keskpäeval metsatööl»

«Mari-Elts tundis, et Kustas jättis talle ka õige hellalt imber...»

«Hoidis nii pisut aega, siis aga embas tugevast...»

«Kustas mulle väga armas, Mari-Elts...»

... de kohal heitses jaanöö vaku. Koit saatis igatsevaid...

... onia võluvale Hamarikule järele — alles pika, lõppema...

... tunduva aasta pärast kohtuvad nad taas imelühikeseks...

... vaks

... lavalatuse saras uue päeva alguse õrnas, pehmes valguses.

... nipaev...

... kaes ta ongi. Täna täpselt keskpäeval seisab Roland... nud metsatööl ja... ootab

... ilega ma olen saatus pahandanud, et ta minna nii meeles...

... olukordadesse pausim, käsits Mari-Elts endalt. Või olen...

... nud õnnetu tähe all ja j... ngi kogu eluks visklema ühest...

... usest teise, ühest h... last teise, heitanuna parajalt par...

... k... rendas samna, ehaki tahtnuks minna õige aegamööda,

... mi tagasi pöörduda

... peab ruttama, bussist maha jääda ei tchi. Aga minna ei...

... peab ruttama, bussist maha jääda ei tchi. Aga minna ei...

... peab ruttama, bussist maha jääda ei tchi. Aga minna ei...

... peab ruttama, bussist maha jääda ei tchi. Aga minna ei...

... peab ruttama, bussist maha jääda ei tchi. Aga minna ei...

... peab ruttama, bussist maha jääda ei tchi. Aga minna ei...

... peab ruttama, bussist maha jääda ei tchi. Aga minna ei...

... peab ruttama, bussist maha jääda ei tchi. Aga minna ei...

... peab ruttama, bussist maha jääda ei tchi. Aga minna ei...

... peab ruttama, bussist maha jääda ei tchi. Aga minna ei...

... peab ruttama, bussist maha jääda ei tchi. Aga minna ei...

Elts ootas õuel, tuli kiirustades vastu, sirutas juba ees käed Marikese poole.

«Tule, mu väike paasulind,» kutsus ta heldinult ja võttis lapse sülle. «Küll olen ma sinust puudust tundnud, paikenel!»

Marike võttis vanaemal tugevast kaela umbert kinni, suri oma tillukese näo vastu ta põske. Elts sulges silmad, et miski väline ei segaks tunnetamast Marikese pehmet soojust. Võinuks niiviisi lõputult seista, Mari-Elts aga ei malle oodata.

«Teie, ema,» sõnas ta nüüri voora haalega, et Elts ehitas.

Marike tajus niigi muutust, vaatas ema poole.

«Kas oli väga keeruline Kustasele öelda?» püüdis Elts. «Ma saanid paar viimastel ööl sõna silmale... Räägi ometi!»

«Ole hästi rahulik, ema! Hoi oma tervist, jätke mind maiseks ei ole... Tule, istu!» Ta aetis kätte pilgi kätte ja sammus majaseina ääres asetseva pingi poole.

Elts jäi paigale.

«Ütle kohe,» nõudis ta. «Ma tunnen, et õhus on õnnetu hõngu.»

Mari-Elts tuli tagasi ema juurde, pani talle käe piha ümber tõmbas endaga kaasa.

«Usu, kõik on hästi.» Ta viis ema istuma. Tahtis Marike oma sülle võtta, et emal mugavam oleks, aga Elts surus ta nii tugevasti enda vastu, nagu tahaks Mari-Elts ta temalt ära tiseks röövida.

«Räägi ometi...?»

«Palun ole nüüd hästi rahulik, jutustan sulle kõigest, ja mõistad, et...»

Elts tegi pahase liigutuse.

«Ma ei talu keerutamist. Ütle otse välja, mis juhtus.»

«Aga sinu tervis ometi...»

«Viivitamisega teed rohkem halba kui kiirelt välja ütlemisega, olgu see jutt mis nägu tahes.»

«Ma ei tea, ema... ei oskagi... Kustas... Eile ööhakul... ta kodus väikese jaanitule ja...»

«Kellelt oled sa küll pärinud sellise otsustusvõimetuse, kehtlemise, rumala sõnaohtruse?» Elts oli ärevil. «Kustas... temaga on?»

«Ta teab.»

«Ma ei mõista, milles as? Sa ju püüdk, talle kõik ära rääkida... Inimesega suiski hulk aega koos elatud, sõta lugu, mata ei kõiba lõplikult lahkuda.»

«Ei, ema, mina ei jõudnudki midagi öelda...»

Palun, võta end kokku ja kõnele selgemini,» ärritus Elts.

«Kustas on teadnud juba üle poole aasta, et Marike on dandi laps.»

«Kui see ollat?» Elts oli tõsiselt kohkunud. «Ei, see pole üldse võimalik!»

«Miks sa nii arvad?»

«Oleks sind ju otsekohe minema kihutanud, koos lapsega...»

«Kus see ja teinud! Ükski mees ei talu sellist hirmsat...»

«...nii sugust kolemat petmist.»

«Kunagi polenud ema nende koos valjanuputatud ja ellu...»

«...plaanid sel kombel, päris õige nimega nimetanud...»

«...süda mees ei suuda sellist lööki vaikes taluda,» kordas Elts.

«See käib üle jou!»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

«Kustas on tugev. Ta on väga hea, ja ta hoiab mind. Armis...»

kindlalt. Ja mõtle, mida kõike tema sulle pakub! Võrdle sellega, mis sul seal viiletsas kolhoosihurtsikus on. Kavatse alati laudanaiseks jääda, sõnnikuhark püsti peos!»

«Saame edaspidi parema eluaseme, Kustas üpitab kolle jalgele. Ja töö, mida teen, on mulle...»

«Jah?»

«Töö vasikalaudas ei ole raske, mul jääb Marikese ja k
jaaks piisavalt aega. Töö meeldib mulle.»

Els muigas kibedalt.

«Ah et töö hakkas lausa üleöö koguni kangesti meeldin. Ta ohkas sügavalt. «Oled imelikult rabe da meelega, mu l. Ja sa ei mõtle peaga, va'd aksnes sadamega. S. da aga, l dan, on sul praegusel hetkel sedavõre talvel unustust ja kohl tunnet Kustase vastu, et tõrjusid Rõlaadi kunagi kaup Võib-olla tänasel päeval koguni arvad, et sa teda enam armastagi.»

Mari-Ets vaatas emale chmunult otsa.

«Mida sa selega õelua taluu?»

«Ei muud, kui et suur armastus ei lase end ara ajada jaab alles ja hakaab õige varsti peale tõstma. Teeb haiget, p-nab. Igatsus kasvab aina suuremaks, jaksab...»

«Ema, ei tohi,» keelas Mar-Elts äge lalt «Mitte kure, enam ei peta ma Kustast, mitte ilalgi! Tahan oma edasise elu elada inimese kombel, vabade võimaliku dinstsuleku, pöördumise ja hooli tunnata. Ausalt, emma, mõistad? Kustast ei vaele kõlbab üksnes jäägtalt sarras inimene»

Eits noogutas mōtlīkult

«Ega sa vist kustasele ei öelnud, et niiselt tulla pid
temast lõpukatlահကုမ္ပဏီ»

«E., mudugi, mate M'leks talle jalle uut vala, hingep m
M'leks mulle uas hap,koorem, et misugaseks alatuses va
olin?»

• «Aga siiatulek?» tahtis Elts teada, «Ütlesid, et emale kulla

«Jah. Ta saatis meid bussipeatusse... ootab varsti tagasi»

«Küll on hea, et sa peale suurte töotuste andmist ken. ilma valedeta läbi saad, tütar» Elts muigas irooniliselt «A et sina ei peta enam mitte ilal? Ometi on iga sinu samm taga hoopis muu, kui pealtnäha paistab. Iga su sõna taga peab end paratamatult vähemalt ütlemata jätmise, mis võrd tegelikult ikkagi valega.»

«Sa oled halastamatu, ema. Miks? Mis sulle niinu ois-
juures ei meeldi?»

... ei meeldi see, et petad Rolandit. Ei meeldi ka see, et petad
... tema teadmata kohtud Rolandiga. Aga peamine —

... n, et sa petad ennast. Elu ilma armastuseta muutub
... vana hea inimese kõrval talumatuks koormaks, usu »

«Mina armastuseta...?» Mari-Elts imestas, et ema sõnad olid teravalt vastaka hoiaku tekitasid. «Kas sa arvad, et ma armasta oma meest?»

«Intreke, ära pahanda, aga mina näen eemalt asju hulga
hõlpsini kui sa ise. Ka seda, keda sa tõeliselt armastad.
Ootau hästi, et sa Kustase ees esimese hooga võid maani

...ei saanud küll ühegi sõnaga vastata. Aga mitte armastusest, ma laps, vaid lihtlusest ja hirmusest. Ka mina olen tema tagasihoidlikkusest ja suuremeelsusest lihtsalt hirmutatud. Aga elad sa? Mis saab homme? Aasta on küll siin jõudnud, kuid oma tühjast otsusest, kibe a't ei ole, ei hakka?»

... märkas, et ema muutus äkki vanaks, väsin ks, ...
... ta oli väsin, vanane, nagu jätke, katvatu, võõras.

...d'australe, dans la direction du sud-est, à l'est de la zone d'habitation humaine, jusqu'à un kilomètre, et au-delà, dans la direction du nord-ouest, jusqu'à la limite du territoire communal. Les zones d'habitation humaine sont situées à l'est de la zone d'habitation humaine, dans la direction du sud-est, à l'est de la zone d'habitation humaine, dans la direction du sud-est, à l'est de la zone d'habitation humaine.

...vargus kohe, võttis end kokku, ajas selja sirgeks, lükkas läänasesse,

et mulheres»

... et sa rind parseli ei mõista. Kokkade süla-
tule on vaja äga järele mõtlemiseks. Vest kriidid mu-
is õigeksiks».

„Kas lapsed, mis suretsid sinu armu sinu õnne pärast ega
hoidnud teid valel valikul?“

ma, e oska sand yemaa, e

«...d, mis on hetkel minu jaoks küllaltki kummaline? See
sind täiesti mõistan — ja nii see, et sinu asemel...
amuti toimuksin.»

«Tõesti, emakene?» Mari-Elts silitas tal käelt. «Ma ei
kunagi tegutseda sinu soovide ja nõuannete vastu, ma ei
sind pahandada...»

ah, tean Aga sa ei lasknud mul lõpetada. Teeksin jah võib-olla hetkel samuti — kui oleksin sama noor nagu sina ja sama väheste elukogemustega. Mul on elu elatud, kõik selja taha jäänud, tagantjärele tarkust muidugi palju... Kahet

sedat? -Jätame varanduse kaotuse kõrvale, selle viis meilt ras võim. Mul on kahju, et elasin oma elu ilma armastuseta. Kuigi inimese kõrval, kellest lugu pidasin, kelle arukust austanud olen. Tema armastas mind kogu elu, ma tean. On kombel armastab ehk veelgi, ei oska öelda. Aga sellest õigeks eluks vähe, kui abielus ainult üks armastab. Midagi väga ilusat jääb saamata, hing külmetab alatasa. Muutub lõpuks kalgiks, sageli ülekohtusekski.»

«Aga üeldakse omelt, et sügavast imetlusest ja suurest lapidamisest kasvab ajapikku õilis ja püsiv tunne. On see mis sina arvad?»

«Ei oska vastata.» Elts sulges korraks silmad, mõttes kenda. «Tee mu dugu, kuidas õigeks pead. Hülga Roland ja jääda Kustase juurde, kurvastan ma väga Rolandi poole. Kui aga jataksid Kustase?» Elts ohkas sügavalt. «Jah, siis on mul temast kahju. Kuigi tean, et ta mind põlgab, arvab olevat kõige taga. Ja ega mina teda kah seni eriti sallinud pole. Alati peaaegu et esimest korda mõllen temast kui heast, suu hingega menest.»

Mari-Elts vaatas kella.

«Peaaegu minema,» sosistas ta ärevalt, «otsekohel Roland viimaks ei maldanud oodata, sõidab mind koju otsima. Hei, Marikest hasti, jaa?»

«Sa veel küsid. Lapsuke on nulle lõpmata kallis.»

Mari-Elts astas paar sammu, jäi seisma, vaatas uuesti ettepoole.

«Kust leian juuguse ja jõe, et Rolandile öelda? Mul on meeletult raske, ema!» Ta nuuksatas ja tõttas minema.

Elts jäi talle loodana järele vaatama. Mis seda ilusat naise last küll ootab? Aides nii noorake, kõigest mõni aasta mehe kümne... ja juba peab tegema otsuse, mille langetamisel vägagi elukogenud inimene rängalt eksida võib...

7.

Niipea, kui Mari-Elts metsateel käänukohani jõudis, nägi ta Rolandit. Mees seisis keset teed, hulk kauneid orupunasid pikavarrelis roose. Teda silmates muutus Rolandi nägu nii rõõmsaks, et Mari-Eltsul terav valu südamest läbi kihutas. Roland ruttas talle vastu.

«Mu kallis, mu väike kallis,» hüüdis ta õnnelikuna. «Nüüd sa minu, alatiseks!»

Elts jäi ebaledeks seisma, juba oligi Roland ta juures. «Jääda Jaanipäeval, meie päeval, toon ma sulle purpurpunaseid roose... elu lõpuni,» töötas mees pidulikult. «Palun, ma olen sinu armastus haldjas!»

Mari-Elts võttis lilled kõheldes vastu, kuigi teadis, et õigem oleks keelduda. Jälle tekkis sama piinav tunne, mis teda viimastel aastatel pidevalt rõhus, ta ei oska leida sõnu halva ütlemiseks. Ainult et praegu oli see nii valus kui ei iial enne. Ta tõusis kaugemale, kui mees teda suudelda tahtis.

«Mari-Elts,» imestas Roland, «ikka tõrjud sa mind?»

«Roland, ma...»

«Mis juhtus? Miks Marikest kaasas pole? On midagi halba?»

«Ei, dan, et sinu jaoks jah.»

«Ei mõista?»

«Ei sa seletada. Usn, see on raske... ja keeruline.»

«Mida Marikesega? Jaa ta haige?» Ära muretse, lapsed ei ole palavikus, paranevad kiiresti. Kuhu sa ta jätsid?»

«Ma olen ena juures, terve ja rõõmus. Temaga pole midagi.»

«Kui lega siis on? Arusaamatu. Ole pai, ära riku meie sõprust algust sõnadega keerutamisega.»

«Meie minnasjuttu ei tulegi.»

«Ei, puha asjaga ei naljatata,» hoiatas Roland.

«Ei, naljatage,» sõnas Mari-Elts kurvalt.

«Kõikid vaimaks jalle mõeldes, nagu sul kenaks komistada.»

«Ei.»

«Jah? Jõudsid kohale lubatud ajal — tähendab, kõik on korras?»

«Ma ei tule sinu juurde-Linnupettele.»

Roland kohkus, hakkas siis äga naerma mingi väikest, imelikult tõsist naeru.

«Naljad on sul omapärased, pole midagi öelda.»

«Ma ju ei naljata...»

«Mis vigurid su kaunis peakeses küll keerlevad?» imestas Roland. «Tahad, et ma su metsmehe kombel väevõimuga sulle haaran, autosse viin ja kohutava kiirusega koju kihutan? Kui

sa tõesti rõövliromantikat ihkad, palun — olen ka selleks valmis!»

«Ole mõistlik, püüa mind kuulata,» anus Mari-Elts nii ralt, et Roland taltus.

«Muud vist üle ei jää, tõsi?» küsis ta kõheldes

«Jah... Täna õösel kodus lõkke ääres selgus ootamatult, Kustas teab. Teab juba õige kaua»

Roland kergitas kulme.

«Millist teadmist sa silmas pead?» küsis ta, ja taipas samal ajal

«Jah. Ta sai teada möödunud aasta hilissügisel, kui oli traktor, mis ei ole... Hingepein oli kindlasti naine, ometi ei öelnud ta mitte ühtegi sõna. Lõpuks, kui ta gaga märku, et mu alatuses teada ei oleks, ja ta selle esmakordsel kõnelel, ehk ta ei tuletanud meele, et see ei ole tema. Kui ta ei tuletanud meele, siis pidi ta, kindlasti, et on andke juba aru, et keegi ei tuletanud meele.»

Roland vaatas hülkalega, siiski ei tuletanud meele.

«Soovid vist, et imetleksin Kustas Loki kangelaslikust küsis ta viimaks ironiliselt.

«Sul pole õigust ennast sellisel toonil rääkida,» keelas Mari-Elts. «Ihk ütles, mis sa tema asemel oleksid teinud? Ainult rääkida, palun»

«Teeme esialgu nii, et mina küsin ja sina vastad. Mulle ei ole just mure, et see, kellega rääkisid, on tavaline. Võib-olla ei ole see. Antud olukorras ei suuda ma igat salpi kontrollida, olen lihtsalt...»

«Eksid muidugi, ma ju ei püüa sinu eest midagi varjata. Tulin, et sulle kõigest avame kõik, mis on...»

Roland tundis, et ei suuda end valitseda. Hirm Mari-Eltsi lõplikult tema jäädä kasvab, ja saameaks... see tõ mõnigi maigu huulte ja kibeduse sõnadesse.

«Kas nüüd lõpuks ometi on kõike piisavalt valgustatud?» küsis ta jäigalt.

«Jah»

«Mari-Elts, ma ei mõista sind. Ei mõista!»

«Inimesele, kes minu ja mu alatus pärast juba niigi on pidanud ülejõu rängalt kannatama, ei saagi ma midagi hoopis anda. Ega tal ole. Ta on ka...»

«Aga mina, Mari-Elts? Kas sa tõepoolest arvad, et mina olen halb? Olin seda, kanjaks. Aga enam kanjaks, ei ole tõe. Mu kallid, see on kohutav, mida sa teha kavatsed. Ma olen Linnupettel sinu tulekuks kõigis valmis, pidutsingi ka...»

Vaasides punased roosid... Kuidas ma üksinda suudan elada? Sa ometi lubasid, Mari-Elts...? Miks sa sõna ei...

Kustas Loki vastu ei raatsi sa karm olla, aga minu vastu ei lubastamatu, julm...»

«Mõhne, palun. Pole parata, elul on omad imelikud seadused, peame kuuletuma.»

«Kus sunnib?» Rolandi naeratus oli kuri. «Istu autosse, sõidone selle sinu kangelase juurde. Las tema ütleb, mis edasi tuleb. Usu, sinu õnne nimel saadab ta sind minuga kaasa — ometi imenimine, nagu ta on.»

«Ma vist juba ütlesin, et sinul ei sobi Kustase kohta halvasti...»

«Kus jalle julgesin? Enda arvates kasutasin Lokist kõnel-les alivõrdses valjendel.»

«Paremini kui mina, mis sa sõnade taga tegelikult on.»

«Antud olukorras ei suuda ma igat salpi kontrollida, olen lihtsalt...»

«Lähsti, lähen üksi. Sind pole tegelikult kaasa vajagi, teen oma meeste vahel lihtsalt selgeks. Räägin meie kindlasti kulepeest. Ja sellest, et mina pakun sulle luksuslikku elu, ometi temasugune oma upakil kolhoosis eluilmaski ei suuda. Lähem kohe, üle sinu keelu.»

«Vagivallale rajatu jookseb kindlalt karile,» holatas Mari-Elts.

«Kus sa siin vägivalda näed, kui ma asjalikult, rahulikult ligitan, et suudan oma naisele ja lapsele garanteerida häid elumusi?»

«Lapsele? Tead, Roland, mulle tundub, et sa Marikesest eriti hooligi. Kustas armastab teda väga, sina aga...»

Roland mõistis, et teeb tõe ütlemisega vea, kuid ei suutnud...»

«Tegelikult just Marikese pärast ma sinu kaotasingi.»

«Ei. Mitte et kaotasid, vaid jätsid mu maha. Ei tahtnud...»

«Sind olen ma alati tahtnud, ole aus!»

«Koos oma lapsega ei tahtnud»

«Olen ju sadamast kahju, et misugune lontrus olin. Kahju, et mul kahju! Lase mul ometi väga parandada, hellitan sind...»

«Uus jutt. Tule minuga, Mari-Elts! Tule, ma palun!»

«Alles nüüd jõulis tõe täie halastamatusse lõplikult, sest Rolandi naole tekkis ahastus, meelega. «Mari-...»

Elts, ära unusta peamist, mis meid alatiseks tugevasti seob armastust! Sa ei suuda elada mehe kõrval, keda ei armasta. Ja kuidas tohid sa mind hüljata? Tõelisele armastusele hüljatult selja pöörata?»

«Hüvasti, Roland. Soovin, et ka sina elus õnne leiaksid.»

Mees ei pööranud Mari-Eltsult pilku.

«Kas sina, rumaluke, arvad, et leidsid? Ei, kallis, see pole sul muud, kui paigas oletus» Roland rõhutas pingsalt sõnu, et nendele mõte kindlalt Mari-Eltsuni jõuaks. «Oled praegu tulnud imetlust Kustase vastu. Täpselt sama tema headusest liigutatud. Teie kõnelus toimus alles mõne tunni eest ja hetkel oled sa kõigest vapustatud, sinu tundemaailm löödi äsja täiesti segi. Praegu ainuõigena tunduvad otsused on aga ennatlikad. Usu, võib-olla juba homme, pisut rahunenuna, mõtled teinud viisi.»

«Ei, miski ei muutu.»

«Ent nädala pärast?» jätkas Roland endiselt. «Või kuu aega hiljem? Kas sinu ergas imetlus on sama veel ka poole aasta möödudes?»

«See jääb alatiseks püsima. Suurema hingega inimest kui Kustas pole olemas. Teda tuleb hoida, talle võimalikult sooja kodutunne luua...»

«Heategevus on ütlemata üllas ettevõtmine, aga arvesta heategijale endale ei ole õnn kaugeltki kindlustatud. Eriti kui süda hoopis mujal on.»

«Pea nüüd minema, Roland.»

«Ei, Mari-Elts, ei! Nüüd ei tohi et malle enam mingit lootust kütkestki e jätta. Ma helistan sulle, jah?»

«Ei, ei!» Mari-Elts oli tõselt hirmul. «Ma ei suuda elada, kui igatse telefonilina peale kokkupuud ja mõtlen, et kui pean ära sõla tee, kui minust vahegi, hoolid.»

Roland vaikis õige kaua.

«Ehk on sul minu vastu kübeke kaastunnet?» küsis ta viimaks. «Kui jah, siis helistad ehk sina mulle? Tohin ma loota?»

«Parem mitte. Usu, nii on õigem.»

«Selles on õige vähe möödas, kui siinsamas metsateel mulle kutsuitasid, et mind armastad. Kuhu see jäi? Ära ütlesid, et möödas ei ole, ni suur tunne on jääv. Töötasid, et enam kunagi ei valetaks. Reagisid ka malle tätt.»

«Ma ei ma suude ütleni peaksin?» parits Mari-Elts, ehkki teadis hästi, mida teine ootab.

«Tunnista, et sa mind armastad.»

mulle haiget, Roland...»

«See pole vastus. Jäagu mulle vähemalt kõrvu helisema sinu kõleilus, suur tõde — kuigi sa kokkusetundest kellegi võõra tunne mind hüljad.»

«Kustas ei ole võõras, sa eksid.»

«Minule küll. Ja lisaks vaenlane. Täna võttis ta minult elu.»

«Hüvasti.» Mari-Elts kõhkles, aga ulatas siis kae.

Roland võttis selle vastu kui kingituse, hoidis hellalt ja

Elts, see ei saa ju olla lõpp...?»

Is surus Rolandi kätt.

«Hüvasti,» sosistas ta vapralt. «Ela hästi!»

«Jah, ka, Mari-Elts... minu elu õnn — ja õnnetus...»

«Tul on kahju, Roland...» Mari-Elts suutis vaevu pisaraid peita. «Unusta mind, nii on kergem.»

Roland hoidis veel ikka ta kätt.

«Unustada? Mu kallis, kas sina suudad mind unustada?»

«... mitte kunagi...» Mari-Elts tundis, et kui ta nüüd selle ei lahku, polegi tal enam jõudu minna. Kuhu küll kippus elama mõte Kustasest? Roland... Roland!

«Elts vabastas sõnatuna oma kae, tagane. Roosid pudesid, akst, aval sülest, kuid ta ei märganud seda. Vaatas pimedusse, sümadesse — suurtesse, helladesse, ääretult kur-

«Mul on väga kahju,» sosistas ta veel kord ja pöördus minema. «Hüvasti.»

«Hüvasti...» Rolandi hääles olis meekheide kibedus, la-

«Hüvasti...» Mari-Elts, sa ei võid minna ometi

«See ei saa tõsi olla.»

Mari-Elts tundis end edasi minema, jalad aga ei tahtnud kuidagi sõna kuulata.

«Hüvasti.»

«Jah, sa metsateele parits üksi, väga õnnetune.»

«Hüvasti...?»

«Tule tagasi, mu armas,» palus mees. «Tule! Tule ometi...»

Mari-Elts sammus ja sammus. Mida kaugemale, seda valu-

«Hüvasti...»

Roland vaatas talle üksikult järele ja sosistas pünatult

teadis, et Mari-Elts teda enam ei kaule;

«Saad sind alati igatseda... armastan üle kõige maailmas... Ära mine, palun ära mine...»

Oli ju aasta kõige kaunim päev — Jaanipäev.

1

Hea, et paber pannaga tanaseks korras on. Nuta pole midagi
kui ratta selga ja ots Rebanurme poole. Miski on seal kõva ja
kiiva kiskunud, Kristjani olek oli tana varahommikul, läbi te
foniga tunda eriti morn. Eks oleks p danad kohe meiega, ja
tingimata oli vaja korraks Remma-Pauli brigaadis käia, kol

...kaob mõne aja pärast silmaparilt? Või kogub jõudu, ker-
...aegapidi jonnakalt ules ja lohiseb mõnuga, lautades ule

kogu kolhoosi, et krõbekuivad, kohevad heinavaalud hästi leotada?

M.s. ikka arutada, kuumal südasuvisel ajal ei riku üks rabin veel asja. Soe tuul kuivatab märjapahanduse kiiresti. Aga mis siis, kui löõb peale müristamist tükiks ajaks vihma ja viluks, seab koguni mitmeks päevaks tibutama?

Pole viha, kõigest saab üle.

Jah, kõigest!

Südamel oli hea soe tunne, et kipevalusad jutud said avameelselt aratagitud ja et just Mari-Elts sellega algust teinud. Tema ise poleks sõnakestki öelnud, mitte kunagi. Ei osanud arvata, et pettas Mari-Eltsule nii sügavat püha tegi. Aga üks valutamise haki ole tõesti raskem. Peale jaanipäeva Mari-Elts taas rahulik, armis ja tulelepanek, pilgus hõlme ja koguni imetus. Üle mitme aja leidis ta ules oma kauni eluratsuse, mõnel korral on ta silms vilksanud kuldseid soomusmedke.

Jah, elul on jälle õige nagu isegi kolhoosi maadaleis ei tunne enam na lootusetult nasendav. Omeda kummine suudab palj. Jah, kindel! Peab oskama rahvale selgeks teha, et kõige alus on hoolas töö. Läh hakkava linal senesse uuesti uskuma põlised põllamehed on ja targad, mõistavad elutõde. Suudab ehk vahepealsed hirmsad ajad kuidagiviisi unustada.?

Kustas märkas, et eemalt lahenes auto, lühetoimuse tag. Ohoo, tuttav «Pobeda»!

Juba pööritaski see õuele, peatas.

Kustas saunas hea tujuliselt vastu, ulatas tereka.

«Näed, kõrge ülemas kirutas isikult kohale» sõnas ta mõnusalt. «Ei tea, mis koleda pataga «Sotsialismi Voit», jalle toime on tulnud?»

Arno Pihlak naeris.

«Aga akki olete midagi silmapaistvalt head teinud? Või on sul hinge taga nii palju patte, et nende hulgast mõni harv tuba tegu väljagi ei paista?»

«Kisub jah sinna poole. Saab keegi meist üldse hakkama ilma et pattu teeks?»

Arno kehtas õlgu, ei vastanud. Teida tõi see mure tahak. Kustase pea kohale kerkiva larmi ja kurjustamise kuldag. Vi eemale lükata, ara hoida. Kõigepealt on midagi vaja oma kolhoosi väga täpselt kuulda, mida ja millistel kaalutlustel Kustas oma põikpäisuses jälle ette võttis — ega Aljas täna niisama hea

! poleks täitevkomitee ja rajoonikomitee inimestest väikse komisjoni koostanud, et homme Loki juurde ootamatult saadada. Kustas on äge, ei väli just alati sõnu ja Aljas talub tema peale ammust aega viltu. Traktoriijaama direktorina ei olnud Kustas kriitikaga kitsi, Aljas on aga mees, kes ei karda viha vinnutada. Nüüd käib tal võim Kustasest kõvasti üle. Ongi ime, et ta seda veel laialt kasutama pole hakanud. Hoolas, kuni hea tugev ots pihku jookseb...

Kauge äikesepilv andis endast jälle märku.

«Kuramuse vihm tuleb ikka siis, kui vaja pole,» kirus Kustas. «Peaksid rajoonikomitees muude kõvade korralduste hulka nassuguse kaiku laskma, m.s. meid ilma tujude eest kaitsmaks.»

«Ei pole aega, igasugu muid hädasid liiga palju,» naljatas Arno vastu ja otsis oma jutule parajat algust.

«Jah, ma jälle midagi teinud, mis sulle koledal kombel vastu käib?»

«Käib?» paris Kustas.

«Jah, mulje, et me sinuga muud ei teegi, kui oleme ühtlasi koos. Minu mäletamist mööda oli meil kõige suurem mõttevahetus hobuste parast.»

«Ole täna, ara hakka mulle uuesti sõnu peale lugema. Saan kull, et tegutsesin vastu kirjutatud keelde-käskke, aga peatsin sellega karja jaoks tööpoolest natuke sööta.»

«Ei midagi hobused tagasi kolhoositallidesse kogunud?»

Arno, ehkki teadis, et see na ei ole.

«Jah, kuidas ma seda teha saan?» pahandas Kustas. «Kas arvavad, et mul oleks heinaga asi sealmaal, kus see praegu

«Sõgu mis saab, aga iga moodus, mis vintsked inimesed te paneb, on kõlbulik.»

«Ka siis, kui see seaduste vastu käib?»

«Jah,» oli Kustas veendunud. «Mida ma hobuste laialijaotamisega kaotas? Mitte kõrge vahematki! Aga mida võitsin? «Jah, et ajan võimalikult vaheste traktoritega läbi. Ja rahvas on nagu veidi hakanud uskuma, et miski ehk pöörab tasapisi kuramuse poole. Hoiak on muutunud, usu.»

Kolhoosi hobused rügavad kuuendikkude peal, neid kasutatakse oma isiklikeks töödeks ja...»

Kulla sõber,» tuli Kustas vahele, «ka nende maatükkide vahetamisel on oma mõistlik eesmärk, sealgi kasvab ju toit. Praegi on suksud hästi hooldatud, sööda muretseb iga mees ise. Maamehele hobune — teame hästi, mida see tähendab.»

«Loed oma vagivaldsed sammud sedavõrd õigeks, et kavatsete nii jätkagi?»

«Juba ette on hirm mõelda, kui raske saab olema hobusteperedest kättesaamine...»

«Mida kauem viivitad, seda hullem.»

«Mida kauem, seda hullem jah,» kordas Kustas. «Niipea tule see aga kõne allagi, enne heinateo lõppu igatahes üld mitte.»

«Kas siis kindlalt?»

Kustas ei vastanud.

«Eks sügisepoole kuhjub ju jälle ridamisi pakilisi töid,» palus Arno, «kõva müdin läheb ühtejärke kartulivagude lahtiajamiseni välja, ja oma hobust on maamehel alati vaja. Tegutseda valesti, Kustas.»

«Jah, teadlikult. Saagu ma sinult nuhelda, heakene küll, aga tean, et olen midagi paigast nihutanud. Hulga hullem, kui kain täpp-tapilt seaduse ja kirjatahe järgi, ja inimesed kannavad kolhoosikorra vastu aina vaenulikumalt rusakat tasku. Esimest korda võtavad mul peaaegu kõik tööst osa, ka kõige kõvemad juurikad. Igatahes enne heinateo lõppu ma midagi ei muuda.»

«Oled kaelani jonni täis.»

«Tarkust võib ülekohtuselt ükskõik kuidas nimetada,» vastas Kustas edasest valdlust mõttetuks pidaval toonil. «Iga rohulible korjatakse mul praegu üles — loodan, et sa ikka mõistad, mida see tähendab? Meil, «Sotsialismi Võidus»?»

«Mis imerohtu sa neile sisse söötsid, et kõik vihuvad sõna kuulelikult neina teha?»

«Sa oled liiga kõrges ametis, pole sul vaja päris tapset teada,» põikles Kustas.

«Mida sa sellega mõtled?»

«Eks seda, et sa ei tohi üksikasju uurida. Pean silmas neid mis seadusega võib-olla päris kohaküti pole.»

«Neid tahan nimelt teada, keeran kiiresti otseks.»

«Kui sa inimesena selgesti taipad, et ma hetkel teisiti toimida ei saa, aga rajooni komtee esimese sekretarina pead nagi rauda seadusele toetuma ja kurjalt keelama, mis juanne siis on? Sellest hädast ma sind püüangi hoida. Asju, mida ma ei tea, pole meie jaoks olemas.»

«Mida paganat sa jälle kokku keerasid? Räägi, ja kohe. Hobustest juba oli juttu. Traktori jaamaga oled ühtelägu karvunud.»

«Kustas, sa ei saa jätta looma...»

«Ise teen, ise vastutan.» Kustas oli rahulik, enesekindel.

«Ii tõsta, keelata, käskida, veenda või manada — oma nimest ma ei tagane. Ei saagi taganeda, kuna on juba naha, et valisin ainuvõimaliku tee.»

«Oled endast ja oma võimetest üllatavalt heal arvamusel,»

«Oled,» vastas Kustas. «Oled,» kordas Kustas. «Oled,» kordas Kustas. «Oled,» kordas Kustas.

«Oled,» kordas Kustas. «Oled,» kordas Kustas. «Oled,» kordas Kustas. «Oled,» kordas Kustas.

«Ii ütleks. Lubasin iga kümne heinasoo pealt kaks kohe teha.»

«Ah et ainult kaks? Ja kohe? Kulla mees, see on ju viiendik kolhoosi heinast!»

«Näe,» vastas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

«Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas. «Näe,» kordas Kustas.

hulga hullemat ära, kui see sinu Aljas. Olen nõus laskma ennast või rattale tõmmata...» Kuslas naeris, tabas Aara morni pilgu ja jätkas kerge ohkega: «Sinust on kahju.»

«Milk, milk?»

[illegible]

Arno vaikis, silmitses Kustast. Juba homme seab Aljas ka kontrollijatega sammud siia poole. Lärm, mis tõuseb, kostab tõenäoliselt kaugele, õigemini kõrgele. Mida teha? Üle peale on Kustasel silmad rõõmsad, ta on sedavõrd täis tööga, et ei ole aega mõelda, et ta on noomituste-seeria või hukkamis- ja süüaegade seeria ühes ülekohas.

«Oled nii kange si isepähe,» sõnas Arno ja ulatas Kiisele
selle väikese peanõu, mis tundis rangelt korrale kutsuma — selle asemel
etgi, et ta ei oleks nii kange, mul on sinu üle tõesti hea meel
«Arno, Arno, Havar, leeva sulle!»

Arno Pihlak istus autosse ja sõitis koju. Wasklaas maksab, bürokraadist Aljas koos on kummalgi alad, ja mõlemad kinnitavad, et ka kulu ei ole liigne. Mõnikord kinnitab Aljas, et see on alati olnud nii. Kuid leiab mees, et tuleb tingimata leiutada, et kui tas Lokk saaks rahuldada, oleksid mõlemad

[illegible]

Konstas is een van de beste vrienden van Kostas en heeft
 er vanochtend vijf miljoen gewonnen. Kostas is nu dus helemaal
 rijk en zal nu een klein beetje meer plezier hebben. Hij heeft
 vanochtend dus vijf miljoen gewonnen en heeft nu dus
 vijf miljoen gewonnen en heeft nu dus vijf miljoen gewonnen.

eks siis nää, kuh' edaste

Lihnapette-teristilt pööras Kostas kättraks korvaki kaupmehe poole. Jalle on hulk aega mõttas, ku viimat Ma. guares ei käidud; praegu oleks patuasi moola sõna

Naapluseesine oli imelikult inimtühi ja poeruumis ukerdas
"peal vana naist leiba kotti toppida."

...märkas Kustast kohe. Kui tore, vennas on veelgi rõõm-
...võimati sun kaies — see oli, ta mäletas hästi, õige
...le jaan päeva. Tookord laaditi parajasti kaupa maha,
...oli murdu ja nad ei saanud omavahel vestelda, aga
...vatas teda oemalt n. suguste silmadega, milleid tal
...ilmaammu pole olnud.

«Peakid oma kaubamaja kinni panema ja kali heinale
«ma,» sõnas Kustas tere asemel.
«Tõled mu ostjad kõik viimseni meelitanud hanguvart hoidma,
da vägisi pakrotti...»

«Irekest, esimees,» kostis ettevõatlik ütlemine ja üks vana-
mees lähenes Kustasele. «Meil noorem rahvas ei seisa enam
hildse kodus, muudkui vihuvad aga heina teha.»

• Meie omad kah, kohe nagu ära nõiutud,» kinnitas teine ja ka ligemale.

«Tahaks kangesti midagi küsida, aga ei julge,» pomisesid nad
aegsasti korraka. «Ehk esimees ütleb isegi?»

«... Meie ükka vastab tõeale, et » Meie kõiis, kuigi tal

... vajadust ei tundunud olevat. «Ma ei tea, esimeses vii-
p. neb pahaks?»

10. „sedavisi, et. Õ. Kuule kas sa tõesti annad tehtud hei-

«Jah, kohe-rikka tervelt poole...?»

„nii jõukad me veel ei ole. Aga et iga viienda sa saab
otsekohe kätte, seda küll.»

...võeti neli kolhoosi ja üks omale... Jah? Meie tahaks veel
kõneda saada. Ega me ju nii vanad ja vaet d oie ku...

kant, me peaks heinale minema? Meil kodu ümbrases on

«Paikesed, seda küsige oma põllubrigadirilt.»

«Meie... ega meie ei usalda neid brigadir'sia ega kedagi muud ka mitte.» vastis üks vanamemm ettevaatlikult «Sa arad...»

Oleme kuulnud alusaid lubamisi, aga kui töö eest

... Olene kuulnud alusaid lubamisi, aga kui too ees-
 ... mune aeg kaes on, vajuvad tõotamised soss-soss kokku ja
 ... kolhoosnik on ikka purupaljast ...»

seid! Muudmoodi seda ju nimetada ei saa, et setukad talu meestele tagasi kinkisid, mis?»

Milleks selle mõrtsukast inimjätisega üldse aega raisata? Tegelikult paremgi, kui see mees kolhoostööst osa ei võta, oh, aa, murgitanata.

Kustas pöördus minekule, Joska Mügerikul oli aga veel midagi öelda. Ta järgnes Kustasele, suu liikus kui õlitatult. «Niipalju hobuste kohta. Heintega jääd ka vahele, kull tolgatakse kuhu vaja. Kasutad kavalaid valjapressimise nippe, lased oma suure lahkuse eest endale kenakesed summad tasku poeta või nõuad kerjusteks vaevatud kolhoosnikutele muud prisket meeleheade, mis? Teada puha need sinusugused marukõvad ja arstalaipantad kommunistid, ikka tsikliku kasti peale väljas, see annab kõigele vaeva. Ausad inimesed aga kiratsegu peaaegu näljas...»

Kustas käivitas ratta, hüppas sadulasse, võttis ägedalt pagast. Eemale sellest lurjusest, võimalikult kaugemale! Vägetõstis pead äge soov tagasi pöörata ja Mügerikule tema õla koht kätte näidata, aga oli arvata, et ta üksnes sõnadega ei piirdu, laseb viimaks rusikad käiku.

Kustas sõitis kiiresti, silme ees püsis Mügeriku vastik, jutunud nägu. Maapeal pole õigust — kurjategija elab mõnalt salt, vabana ja sülitab ausatele inimestele näkku, tema peale ei hakka kellegi hammas. Pole süütöendeid, ei saa vastutuse võtta ega karistada.

Kustas sõitis ägeda meelega Sikuraba teeristilt mürinat otsides, märkis alles siis viga ja pööras tagasi, et vasakule keerata.

Varsti paistsid Kallaku-pere hooned, küllaltki lähedal oli suur heinamaa ja nüüd hakkasid silma ka perenaine peremee. Näed, inimesed ei tõsta peadki töö juurest üles, märkis Kustas pisut rahunedes. Jah, kangesti usinasti ametis...

Kallaku Oinu ja tema teinepool Kadri lõpetasid parajasti suure hooga järjekordse saotegemist, ei vaadanud korraldusringi. Alles kui Kustas valjusti jõudu soovis, tõstis Oinu maha just eriti ehtsana tundava inimesega pea üles.

«Oh sa pimeloom, esimees kohe ise platsis? Aitäh, jõud muidugi, tarvis,» sõnas ta, koguni kummaldas aupaklikult.

Kustas hindas tööde järke. Heinamaa oli hea rohukasvuga ja võsast punas, hulk saadusid uhkeldas pikas ravis. Amult Oinu isiklikele künnile lähemal asuvad saod olid märksa kõrgemad ja kopsakamad kui need, mis eemale tee poole jäid.

Oinu jalgis Kustase pilku ja päris ettevaatlikult:

«Iluvitav, mida esimees ka arvab? Oleme kahekesi looma li tööd rüganud, kämmud on korralikud...»

«Jah, eriti need, mis sinu majapidamisele lähemal on.»

«Mis sa nüüd...» Oinu tammus veidi hädiselt jalalt jalale. «...on silmapete. Oleneb, mis kandist vaatad. Meie toa otsast tunduvad just need teepoolsed hulga priskemad, hakka või muu tege ma.»

«Sind ennast tuleks ümber teha. Nimetan Kristjanile, et kui ta töö vastu võtab, saad omale need saod, mis sulle kodu poolt vaadates ülearu suured tunduvad. Inimene peab hästi tehtud töö eest pasliku tasu saama.»

«Lausa pilkad, jah? Aga see sulle silma ei hakka, et nend, mida sina millegipärast koletusuureks hindad, on kogemata liiga kõrge alus tehtud. Kõrgitab vähemalt kolmandiku võrra mahukamaks...»

«Oinu, ära keeruta. Paremini tunnist, et ahnus on sul ausast, mõtlemisest kõvasti üle,» soovitas Kustas.

«Mina ja ahne?» käratas Oinu solvununa. «Oh sa viimane vanatühi ise, mismoodi ontlikule inimesele öeldakse! Eesti ajal ma ma selleltsamalt maatükilt poole rohkem ja ei pidanud mitte üht ainsamatki heinapepre jumalamuidu ära andma, kõik, mis oma talu kasvas ja sisse tõi, jäi mulle. Aga kui peale meese ja oma kolhoosi veel üht ahnepäitsu tahad kohata, tõrjutada paari kilomeetri jagu edasi, mine Parmu Juku juurde. Seal sa alles näed...»

«Mida?»

«Iks ikka sedasama sinu enese äranõutud ahnust.»

«Ja seda, et maapeal üldse õigust ei ole,» kätsatas Kadri vaatlas läbi paksude prilliklaaside Kustasele etteheitevalt.

«Meie vanamehega teeme palju jaksame, aga saadusid saame hulga vähem kui Parmu Juku. Ta vedas ei tea kust oma kurnase suguharu kokku, rabavad mis hirmus!»

«Mõttele jah, mis see välja teeb,» lisas Oinu omakorda, «näitaks kolmekümnest saab ta omale tervelt kuus! Ja heinast, tükid andis Rabanurme Kristjan talle kah hoopis etemad kui meile.»

«Kõed sina sama palju, ega sullegi vähem anta,» rahustas Kadri.

Oinu põrnitses altkulmu.

Arvesta, Juku on viimasel ajal kangesti laialt plaramaanud, ei karda teine vist kuradiki porgas ja kinnitab kohe

lausa, et kolhoosid lagunevad koost lahti ja talud antak tagasi.»

«Jah? Ei tea millal siis?»

«Eks ikka varsti, kolhoosikord kõõksub viimaseid hingetõbeid... seda ütleb Juku. Ta on võimuvastane mees, ei teaksid ja arvestaks.»

«Hea, et sina oma talu taga ei igatse,» muigas Kustas paljuütlevalt, et Oinu suu lahti vajus.

«Mh...» Isegi sõnakas Kadri vaikis viivu ega osanud naer kui keeras jutu uuesti Parmu-pere ülekohtuse tegevuse peal. «Jukul on oma tubli pool tosinat inimest tööd lõhkun. Mõelda ainult, mitu küünitait head heina ta sedaviisi kolhoosloomade eest omale kahmib!»

«Mulle on muidugi jah uudiseks, et tal ka võõraid tööl. Aga mida rohkem niidetakse ja kokku pannakse, seda parem.»

«Juku saab ju nii kuradima palju, et minu hing ei kannu pealt vaadata,» kurtis Oinu tõsimeeli. «Tead, esimees, sina temaga midagi ette ei võta, joon ennast veel täna silma läis ja ei keera enam kõrtki kõveraks!»

«Rumal jutt.»

«Kui sinust pole Parmu Juku ahnusele käe ette panna, lähem ja lõõn tal kulmu rulli,» ähvardas ta. «Annan nii, et tal lid taevast keelama hakkavad!»

«Karistust ei karda? Ega seda, et Juku võib ju ka vaata ätata?»

«Mh...»

«Soovitan sul mõistlik olla, ja ega kadetsemine sulle ka palju ei tee.»

«Pole meil kadeduse varjugi,» surtsus Kadri. «Mina ei oma suud mitte-vaiki hoida, kui kolhoosile kahju tehakse. Pea mul on see hirmus inetu komme, et tema virutab.»

«Mis sa nüüd? Ma ei usu.»

«Sina ei usu muidugi mitte kui midagi, ei jumalat ega kunidit ega ausate inimeste hoiatavaid sõnu,» tähnitas Oinu. «Vannun sulle, käsi piibli peal...» Oinu kõhatas millegipärast. «Vannun käsi südamele, et Juku varastab kolhoosi heina. Rabanurme Kristjan on vanaks jäänud, pealegi ei jõua ta meid kergil... see tähendab, Parmu Jukul kogu aeg kõrval, pas... Juku aga kõige paremat heina ei panegi saadu, vaid proovib igavese suure portsu otse oma lakaluugist sisse.»

«Süüdistad kohe tõsimeeli?»

«Aga muidugi,» kinnitas Oinu. «Mine ja vaata, veendud isegi»

kuudas sinu toapealse ja laudalakaga lugu on? Ja küün on igi ka veel päris tühi, jah?»

«Vahtis maha, nagu näeks ta seal midagi eriti huvitavat. Nohuses, sügas oma jamedat nina, pisikesed silmad hakkasid tihedalt pilkuma.»

«Meil jäi möödunudsuvis heina sugu alles,» tõttas Kadri ohutama. «Või mis ta tühi nüüd hein, mõned pebred küünitaval laiali... Aga Parmu Juku varastab tõesti, koos sugutestega. Ja mitte ükski tein. Igaühel on küüned oma poole, mis ühkel, see aral!»

Kustas uuris Kallaku Kadrit. Naine oli kõhnapoolne, pea-aga luine, tundus aga vägagi sitke ja tugev. Näo poolest näis ta päris kena, kui ilmes poleks võimutsenud ahnus ja kadedus.

«Lööd vastu võttes viskab brigadir pilgu igale poole. Kristjan... ilu tingimata vaadab mulle ja t. Mavuse heina vahel... et arvate teie teisiti?» Kustas püüdis kõnelda rahulikult, enesetundlalt. Ta ei tahtnud näidata, kui väga riivas teda mõte, et varastatakse. Ei usu, kohe mitte ei usu. Inimesed ei võinud alatud olla...

Kadri vaikis, Oinu nohises.

«Kuule, esimees,» ütles ta äkki üllatavalt mesiselt, «sa oled oma sõnaga, tark mees. Anna Rabanurmele korraldus, et meie ühtriga võiks juba hommepeäev Pähklimäe ristikuga pihta minna.»

«Ristikut ei niida me veel niipea.»

«Kas a-kuda?» imestas Oinu. «Lased heal põldheinal ära pui-»

«Nagu ol. kurjustest lipras»

«Kus Juku on osanud ette trügida, kullap esimees sokatas kogu ta ega Parmu pere kätte,» kadises ta öelalt. «Meie isja m ei jata!»

«Jah, kuda üht peret tohib teisele eelistada?» pahandas ka Oinu. «Kus siin see ütle mata kombel ärakiidetud nõukogude demokraatia on?»

«Ristikut ei puutu,» kordas Kustas. «Sealt saame seemet.»

«Mis jobutamine see peaks jälle olema? Kellel kuradil seda seemet vaja läheb? Mõttele, kui tore on talvel loomadele tulihead kuiva ristikut ette hanguda...»

«Pead silmas oma pere loomu? Jaab nii, nagu ütlesin.»

Oinu vaatas Kustasele altkulmu näkku, sülitas.

«Mis kuradi needus see ometi on, et meie kolhoosil esimees
tega sugugi ei vea? Sa teed ridamisi rumalaid otsuseid.»

«Eks mitmete õigete sekka võib vahel sattuda ka mõni nii
kõige etem»

Oinu muigas ühe suunurgaga.

«Vaata oma kuulsat maisi, nae...» Ta osutas üle tee suu-
rele põllule, mis siit hästi kätte paistis. Mais oli nirupoole
hõre, ebaühtlane — mõni taim pikem, teine kõrval hoopis
lühike ja rääbakas. Oinul oli ikka veel südamest kahju, et
kapsaid ei pandud, ja ta jätkas parastava irvega: «Sügisel
muidugi on pilt teine, iga varre otsas kõlgub kindla peal
vähemalt kolm täisküpsset tõlvikut... Kõrge käsk on ju sihuke.
Ta vandus nii mahlakalt, et Kadri talle halvaks panevalt pan-
müksu andis.

Kustas käivitas ratta, aga Oinu kime hääl ulatas põrin-
tublisti üle.

«Mõttele, missuguse kapsasaagi me oleksime siit saanud? S-
pole esimees, vaid kolhoosikorra vaenlane! Kahjur! Lask
selle kuradi maisi panna... kapsad... mu kapsad...»

Kustas jõudis kuuldekaugusest välja, kuid tundis, et Oinu
talle veel terve halga metuid ütlemisest selga virutas. Vastu-
aiata? Milleks, ega elu sõimlemisega õigetele rööbastele
lülkka. Niisuguse inimese sõnadest peaks mäekõrguselt
olema... aga näe, ei ole sugugi. Tuju keeras kehvaks; suu-
taob pahuralt ja kiiresti. Kas ollakse tõesti nii ahned, et mo-
likule tasule vaatamata kiputakse varastama...? Ja mis Pärnu
Juku juures ootab? Küll ei tahaks kuulda uut inetustelaviini
aga eks Jukul ole kah mõndagi hingeale kogunenud, ei se-
temagi suu lukus. Ja kui kätte võtta ja pered ridamisi
käia, muutuks pilt kindlasti aina kriimumaks, õelus järje-
okkalisemaks...

Ei tea, kuidas teistega, aga Parmu Juku oli ärevat tige-
tõesti kaelani täis. Kustas ei saanud õieti teretada ega ju-
dugi soovida, kui Juku sõnaohtralt pahandama hakkas, mil-
esimees lhtinimeste vastu ülekõhtune on, hoiab ja helitab oma
pailapsi. Jah, olevat nimelt teada, et Oinut-Kadrit on õnnep-
koos, kogu Pähklimäe väli anti neile teha. Taevalnikisend-
ülekohus! Mõelda vaid, ristik!

Andis tikk aega selgitada ja kinnitada, et just on taie-
alusetu ja et ristikut veel ei võeta, et sellega on teised pla-

Kallaku pööre e tobi sinna ligi minna, keegi e-
teat

Oinu Juku jäi mornilt pörnitsema, ehkki oli naha, et ta
u uskus. Ei tea, mis näo ta teeks, kui kuuleks, mida
tunn natukese aja eest tema kohta lendu laskis? Jutul polnud
olija ollagi, abivägi oli Parmul kangesti tagasihoidlik. Ainult
üks õige noorukest tüdrukut, Tallinnast onu juurde suvitama
tõlmut kiitsakat linnalast, kellele reha peoshoidmine paistis
võimas kunst olevat.

Andis end pikemale jutule, hakkas südamest põhjama-
mi Võidu» inimesi ja nende uskumatut ahnust.

S ei jäänud teda kuulama. Soovis lühidalt jõudu juurde,
alles hüvasti ja sõitis minema. Ei tahtnud enam Mügeriku
tõlmut mööduda, vahis tagasiminekuks kitsukese rabavahelise
te — pealegi oli see kõige otsem moodus Pähklimäe juurde
põuda, tahtmine oli korraks ristikule pilk peale heita

Teat, kuhj, gika leet ja samal ajal. Andis palas mot-
et naabrile võib sutsu lähedamalt minna, ei anna päeval asu-
t ei vist õõselgi sõba silmale.

Ometi pidi ühine töö ja võrdsed võimalused kaasa tooma
mõitu sõpruse ja ülima õnne, seda on kinnitatud juba aastaid
tõlmut — li esinduslikel koosolekutel ja ametlikus kirja-
Miks tegelikkuses kõik otse vastupidi kisub...?

3

Kõhtumaja hämarat jahedust tundus jänane pilvealu-
mgi ilm peaaegu päikeselisena. Sandy ei viibinud selles hoo-
nes kuigi kaua, ometi jõudis temasse haakuda ääretult eba-
mugav külmatunne. Vaevalt, et viirde ruumide pärast. Pigem
teadmises, et nüüd kohe tuleb Silvi ja algab lahutusprotsess.
Tundus ta käitub, kas saudab end vähemalt kohtulaua ees
põlurdada?

Mida lähemale osuti määratud ajale nihkus, seda halvemini
Sandy end tundis.

Ei aidanud kuigivõrd, et Silvi tulemata jättis ja istung
lakkus. Juba teist korda. Mida sellest välja lugeda? Kas
da, et ta keeldub lahutust andmast? Või viivitab meelega,
et teda pinge all hoida? Pooled kutsutakse mõne aja pärast
mõesti kohale, juba kolmandat korda.

Sandy lonkis aegapidi mööda Pärnu maanteed, mõtted tege-

lesid aga Silviga. Küllap ta seisab praegu elutoa akna all vaatab Meriväljalt pilklikult linna poole, rahulolev irve atel huultel. Kindlasti plaanitseb, kuidas teda võimalikult kergem ja valusamini piinata. Jah, nimelt piinata — ainult kohtumajja minek on kõike muud kui meeldiv. Raske on hõrata suurest vasksest käepidemest ja peab end väga kõrvotama, et kõrge uks lahti tõugata. Vastu hoopub röske ja dus, paratamatult kaasneb sellega vastik, ligane hirmutune

Sandy oli sedavõrd rusutud, et ei märganud kõnniteepi

But it is not a mere collection of facts. It is a
 book that tells the story of the lives of the people
 who lived in the old days. It is a book that tells
 the story of the lives of the people who lived in the
 old days. It is a book that tells the story of the
 lives of the people who lived in the old days.

John Decker, head of the 3-W team, took a full
house at the K. B. Lee on K. B. Lee's, leads Sandy
eksimatult.

Kunstihoone avali uksest' paiskus ninna «Ku-Ku» ülituttav lõhnadesülem. Selles keerles segi sigaretinging, rasvasuits, seepi- ja vee lõhn, viinade ja õlide aroom, mis kerkis ühest muhest. See oli kogu maailma lõhnade ja aroomide kokkujarele, ja juua laskuski ta kasavõitu repist alla. Kaadavate astmeid — nüüd paistsid poolpinedas, kõledavõitu riidevornad ja barjääri taga istuv unisepoolne šveitsler.

Sandy mõeldus temast, oli valmis tervituseks noogutama, . . .
neces mitte ei olnud unine, nagu ta hetke eest oletas, v.
lausa magas. Asjal.kult, selg sirge. Aga miks ta peakski . . .
vel olema? Suvi on tema jaoks samahästi kui varjusurmas . . .
mise aeg — ei ülerõivaid, ei jootraha. Hea, kui teinekord
vihmapäev vahele satub, siis on vahemalt mõnel toekal . . .
isandal või emandal vihmamantel üle barjääri ulatada ja pä.
vastu võtta.

Kiirelt lõunatada soovijate tulv oli möödas, enamik lauadest vabad. Hambara valgustusega, suitsuvineses saalis istusid vaid paari kolme laua ääres need, kel kuhugi jutata polnud.

Sandy val's laia vasakul tagumises nurgas, enne veenda

et kedagi ligiläheduseski ei oleks. Aga niipea, kui ta ja ettekandjat oodates baariruumi poole pilgu heitis, viipas seal vastu Roland. Juba ta lähenes purjus inimese pisut tühjal sammul ja vajus sõnalausumata laua äärde istuma, enttem joodud konjakiklaas sõrmede vahel ja nägu tuimalt sõnalik. Ta toetas selja vastu polstrit, uuris Sandyt.

«Mis jutustad mulle, sa koidiku tuul?» küsis ta deklameerides ja naeris, nagu oleks ei tea mis vaimukusega hakkama tulema.

dy ei vastanud

...on sind keegi päris tummaks ehmatanud, vanapo'iss? Mis

•Roland, sa oled purjus.»

« mul uudis, . . . avastasid oma meelest Ameerika, jahi? »
 « ja, enne raudtee ülesõitu on silt: tõkkepuude normaal-
 suletud. Roland Kriisa normaalseis — maani täis »

«... hea, mine ara,» palus Sandy vaikselt, «Mul on tuju,
«Tõhan omaette mõtiskleda»

«Usu, kohe mitte ei usu! Kui on kehv olla, siis otsib ainult
 ühe tolvan üksildust. Olen sügavalt veendunud, et just
 üksindus süvendab norutunnet, piinab vastikult, raspeldab
 lunge kallal. Aitab vaid mõnus seltskond ja see... Näed, seel»
 tõrkas klaasi Sandyle nina alla. «Nuusuta, kus on alles
 kõik maailma hädad upuvad sellesse... Oota, toon
 sulle kohe ühe hea klõmaka.» Ta püüdis tõusta, esmakordsel
 õnnestunud. Veel enne, kui ta end jõudis üles upitada,
 kas Sandy tal kaisest.

«Jäta ometi, mul pole vähimatki tahtmist.»

«Küll ta tuleb, kus ta pääseb,» kinnitas Roland purjus inise rumala kangekaelsusega. «Kes seal kõnnib kõrta mööda, leiab tuleb aia äärta mööda...» Järges mõttetut naer.

Andy hakkas Rolandist kahju. Kell on praegu alles natuke tolm läbi, ja juba on mees nii palju joonud, et ei kontrolli end enam pea üldse. Milline on ta paari tunni pärast? Aga hahisõhtul? Enda peale viltuyaatajaid on ta oma terava keelega jõudnud soetada üksjagu; mõnelgi neist on kombeks just ainult igal õhtul oma maailmamuret selgemaks arutleda — Roland tükitab kindlasti nende seltsi. Nad irvitavad tema üle, pole talle vast kainenagi erudiitidele vastast, rääkimata vintispäi väitlemisest. Teeb end narriks, laseb enese arvel õelat nalja teha, vajub lõpuks haledalt ära nagu viimane joodikurajakas.

«Tule,» kutsus Sandy. «Auto on väljas, ma nägin. Sõidan Linnupettele!»

«Jah...?» Viivuks tundis Roland tillukest huvi, vajus kohe longu. Pani klaasigi käest, toetas küünarnukid lauale, vajutas lõua rusikatele. «Linnupettele? Ei tea, mis kuramuse imeelukas mind seal ootab? Ei tule ma kuhugi, tahan pöörduda pidada.»

«Ole mõistlik. Pidutseda jõuab alati, aga selleks peab olema konkreetne põhjus — mingi saavutus, suur rõõm. Kas sinul on?»

Roland pomises midagi ebamäära, ta pilku kerkis ahast.

«Loomulikult on... istub hingel kui hiiglaske kaljupääl. Oled kena loksipäine poisu, sina ei tea elust ega vaevadest midagi.»

«Küllap tean. Meie vanusevahe on õige väike, kolmekümne aastal meestel aasta siia- või sinnapoole ei tähenda midagi.»

Roland kissitas silmi.

«Muidugi, ka sina oled vatti saanud, ma tean. Aga minu võrreldes...»

«On sul konjak kinni taotud?» päris Sandy asjalikult.

«Mina võlgu ei joo, peaksid teadma,» selvustas Roland.

Sale väikesekasvuline ettekandja, kena valge põlves ja talle geldatud tanu peas, tuli nende laua juurde.

«Palun, on soove?»

«Aitäh, esialgu mitte,» vastas Sandy enne, kui Roland pöörmel keelel midagi öelda jõudis. «Ega arve maksimata pole?»

«Ei, kõik on korras,» kinnitas ettekandja. «Kahju, kui te aega ei jätku — meie Juhani on tana suurepärase bistroo friikartulite ja röstitud sibulatega.»

«Tanan, meil on tõepoolest kure,» Sandy upitas energiliselt Rolandit, ja tal õnnestuski sundida teda pusti tõusma. Aga viitmata tõmbas ta Rolandi endaga kaasa, sikutas trepist alla ja veel enne, kui teine taipas vastupanu osutada, olid nad autajuures.

«Võtmed,» käsutas Sandy, kulekalt pani Roland käe püssi saku küljetasku. Leidiski võtmekimbu, ulatas Sandylle.

«Ma ei taha kuhugi sõita,» pöörises Roland, aga Sandy tõukas ta poolvägisi tagaistmele ja käivitas auto. Võttis kiirustades paigalt, keeras suure kaarega Pärnu maantee suunas.

Roland kaotas tasakaalu, vajus peaaegu külili.

«Mis sa kihutad nagu segane, ega me võidusõidul ole. Kuhu sa lähed? Miks mina kaasas olen?»

«Sind, kuhu vaja.»

«Ei tule. Pea see kuramuse loks kinni, lase välja!»

«Lisaks kiirust, sõitis Pärnu maanteed pidi rahumeeli alla poole.»

«on inimrööv, kidnappamine,» hädaldas Roland. «Sa võid minust! Võta auto ja kihuta üksinda, kuhu süda lükkab. Mina ei tule, saad aru?»

«Tuled küll, kus sa pääsed.»

«Sõida pörgul!»

«Kui vaja, kas või sinna, aga sind ma maha ei jäta,» vastas Sandy karmilt — ise aga imestas samas, miks ta nii tarmukalt vastu seega ametis on. Ei puutu temasse, kui purju end ei joobi.

«Kui just pörgusse viid, siis ehk tulen... seal on vähemalt murtu ja mürglit, tuld ja tõrva, möllu ja nalja...»

«Hästi, kihutame otse vanasarviku juurde!» Sandy teadis, miks ta püüab abiks olla — nad mõlemad on madalseisvad. Rolandile on rohkem kui selge, milliseid ebameeldivusi tal Silvi taltsutamatus, temale pole saladuseks Rolandi ümberkäimatus Mari-Eltsu vastu. Üksik, hüljatud, kõigest ilma jätud inimene mõistab omataolist...

«Enne, kui auto linna piirist välja jõudis, magas Roland kuni und. Paaril järsul pidurdamisel kostis pahast urisemist, ta ei virgunud. Magas rahumeeli, kuni nad Linnupettele jõudsid ja Sandy õrgesse tänavasse keeras, Rolandi peas peatus. Elamu oli tundmatuseeni muutunud, peaaegu tundmatu oma uhuue olekuga. Seda alevi serva — aga polnud praegu pikemalt uurida.»

«Tule, pois,» kutsus Sandy, kuigi oli Rolandi aratanud. «Näe su talle lere, sis jätan edasi.»

«Sa igavene peletis, miks sa mind linnast ära tõid?» pahan- Roland. «Vastu minu tahtmist, ole sa neetud! Ma ei talu seda maja... ei taha silmagagi näha... ma ei saa siin hingata... Istun rooli, pööran otsa ringi ja olen mõne aja pärast jälle «Ku-Kus» või «Glorias»... Linnupettele ma küll ei jää,»

Sandy püüdis teda autost välja tirida, Roland tõukles, hakkas jouga vastu.

«Näe, tädi ootab,» hoiatas Sandy vaikselt.

Tädi oli tõepoolest ukse avanud, hetkeks rõõmsalt uudistanud ja lähenes nüüd piki aiateed.

«Tere tulemast!» sõnas ta lahkelt. «Mul süda kangesti valutab, kuhu sa ometi jääd... nii kaua aega...»

«Mul oli viimastel päevadel neetult palju tegemist,» ponnitas Roland piinlikult. «Muudkui istu vahetpidamata koosolekutel...»

Tädi naeratas kurvalt.

«Jah, ma tean, mõistan hästi. Aga kodust puhkamist vägagi vaja, eks ole? Mul söök parajasti soe, palun teid minema lauda, pikk teereis ju seljataga...»

«Äitäh, aga kiirustan Sabatale, vanemad ootavad.» Sandy puudutas Rolandit käisest. «Ega sa ei pahanda, ma võtan ka Toon homme tagasi, ütle ainult kellaaeg.»

«Ah et masinat on kah veel vaja?» imestas Roland. «Sajaltumusel pole piire... Millega mina peale sööki Tallinnast saan?»

«Peamiselt sellepärast võtangi, et sa lollust ei teeks. Homme keskpäeval olen tagasi. Hüvasti.»

Roland jäi krudes Sandyle järele vaatama, kuni ta äkki ettevaatlikult käest võttis, vastu hakata ei sobinud. Taltumise kõndis ta aiasägavuses uhkeldava, pritskrohviga kaetud, mõneste värske puu ja puhtuse järgi lõhnava maja poole, ja tema jaoks oli vaid kõle, pettumus tulvil õobimispaik.

4

Sabata küla oli imelikult vaikne. Paari mahlaka haugatusi tervitas Sandyt suur, pikakarvaline Kaaru, kui auto Laanuse elamust möödus, aga ei Leenat ega Karlit polnud näha. Hamba-pere lastevägi oli koos isa-emaga kah nagu maa peal vajunud — ometi ei ole kordagi juhtunud, et nende õuel kedagi ei näeks. Kus nad kõik on?

Lausa kummaline, ka oma taati-memme ta ei leidnud. Õuelt ega toast, e. laudast ega aiaast. Koer haukus rõõmsalt kõlaltas ketti ja liputas kogu jõust saba, aga temalt ei saanud kuidagi teada, kuhu vanemad on läinud.

Ilm oli ilus ja soe, päike säras alles küllaltki kõrgel. Tõmmimber on emal alati latsamist ja ega isagi kenal suvisel peol lõunal kinnises ruumis taha olla, aina kõnnib memme kaitse ja k. pub tüütult õpetama. Huvitav, kuhu nad võisid minna?

Sandy tegi tiru Hallajõe kõrgel kaldal, uuris ümbrust. Vaikus.

«Kõik ja hea vaikus, ometi viimaks! Mõnus suvesoojus ja rahulik meeleolu. Pole ilmas tõepoolest paremat paika kui du. Kõik siin on tuttav, armas, looduski sõbralikult meelelooline.»

Sandy lonkis tagasi õuele, istus suure pärna alla kiisukesele ja mõnustas.

Temalt hakkas kostma mingi naging, tasapisi see valjenes. Sandy uuris veel ikka Sandyt, pööras aga ennast nüüd järsult ümber poole ja hakkas nii meeletu hooga sabaga vehkima, et ta hetk võib see tagant ära tulla. Jalgrattal läheneja kullap Jull.

Sandy imestas venna ootamatu tuleku üle ja tundus, et ta mõnustas. Vanemate kohta teadis öelda, et nad käivad ei jätä päevagi vahele. Töö? Jah, heinal.

«Kustas Lokk oskas õige nupu peale vajutada, ja näe, meie taati läksid kah lendu.»

«Võid viimaks tervisele liiga?» muretses Sandy. «Aastaid ei ole ju palju.»

«Mina ka keelan, aga nad ei kuula.» Sandy kellele paganale seda heina nii kangesti vaja on? Lehtlõunastele saab ju minna sotsiaalselt koduümbrusest ja murest kätte nagu seni.»

«Meie memmel on suured soovid. Tema nõuab, et olgu tugev, mina mine tea, kas tuleval aastal enam Lokki on, äkki ei tohi ühtki oma teha. Neid mitme aasta tagavarasid nad praegu hlvadki, vehklemist mis kole. Mina pean kah varsti appi minema, muidu on pärast pikalt pahandamist. Viitsid kaasa ka?»

Sandy kehtas õlgu. «Kas vast jah? Kaugele?» «Witte eriti Lahme sisse, mul lööb kõht marjaasi ja sul on ka, pikk sõit teeb kere heledaks. Võtame enne minevat ar suulat, siis toekam heinamaal hanguvart peos hoida. Kui seniks niusama ringi, sätin midagi lauade» Jull ruttas minna, Sandy jargnes talle.

Sandy tundus Sandyle veelgi madalam ja ahtakesem kui viimase kõik oli aga nii tuttav, et oleks võinud lausa kinnistada lukuda ja soovitud paika eksimatult välja jõuda. Lõnnatult kodune, ainsuomane just sellele majakesele — lapsest parit, lugutav.

Sandy libistas pilgu mannetule nelja ruuduga aknale, mis

valguse andmisega üsna tagasihoidlik oli ja silmitses tabanepanelikult kogu toa üle. Veider, et isa-ema ei tüdine — aastasse se savad kõik asjad rangelt oma kindlates paikades, nad kulu ega lagune, ainsatki neist ei asendata uuega. Eeselt uhkeldab akna kõrval igipõline kummut oma kuue suure raske laekaga, jämedast lõngast heegeldatud pitslina peal. Kummutil istseb kaks kitsast kõrget rohelisest klaasist vana Nende vanel tammub suuruse järgi ritta seatuna oma loojate rada elegantide rivi. Nagu ikka, pole nad eriti tolmused, aga ei mäleta, et nad ilal päris puhtad oleksid olnud. Nagu nad tatud kindlale paigale on kummutil matsakas album — ammu ilma oma kaante sametirohelise vahetanud võidunud-pleekia pruunika vastu. Kas seda keegi vahel ka vaatab?

Teises seinas on rudekapp, endistviisi, tuhmilt mustjas, vripakil ees, sest laauatki on alt servast õõnsaks kulunud. Hoia võlit enam korralikult pesas. Päevnäinud kitsal divanil on igiammune tunkikirju kate, mille varve ei mäleta vist keegi. Vähimagi läiketa lauake ümber ees põlnud nat kaunist midagi ilusat, on tuttavakult ilmetu, kaetud alatise halli pitslinaga. Kaks haledat tugitoolikõkatsit — needki on juba sada aastat samal kohal, ja neljakandiline söögilaud oma vana määrduv tootidega samuti. Nagu ikka, on laual kolliruuduline lina — ja laua otsas, kus isa vanasti alati istus, piibel, selle kõrval hästi käepärast traatraamiga prillid. Jah, miski ei muutu... Piibeigi on ülimalt tuttav — mustade kaanetega ja karm-tõsine, ainult et kunagine kuldne rist on aegjooksul vältel sära kaotanud, sõrmede ettevaatlikest puudutustest varemärkavaks kulunud.

Sandy mäletas, et poisikesena' pidi ta koos Meylaga lauaääres väga vagusi istuma ja kuulama, kui isa tollest püharaamatust ette luges. Nad ei taibanud suurt midagi ega meenud, milleks see üldse vajalik oli; pühilugemuse hommik, päris peljat. Ajap'kku isa vist siiski tüdis, ikka sagedasti jääd pühakirja keeldude ja käskudeta. Miks on piibel lauaääres päevani laual? Harjumusest? Või otsib keegi sellest veel ikk hingele tuge ja mõttele kindlust?

Lapsepõlve meenutamine pani südames midagi õrna hõltsema. Kui kaunis ja muretu oli elu! Ei osanud sügavalt pärast närviseda ega tehtu või tegemata jaanu pärast süda valutada.

Heldinult läks Sandy kummuti juurde, võttis ettevaatlikult albumi, aetas selle lauale ja istus. Avas kaane — esimesel

kleebitud vanaisa matusepilt. Sandy teda ei mäleta — liiis alles liiga väike. Jah, näe, siin ema süles ta luke pundar. Ja Meyla on pisike, kangesti ehmunud.

Isa polegi nagu laps olnud, ikka on tal asjalik kõrga olek tarkust täis.

Siin on mingi leeripilt, siis sugulaste fotod. Edasi — mitu pilt, temast üksinda — paar aastatena, aga mitu on suu ümber. Sin pisut suurem, hirmu-

ne! Ja veel... ikka pelglik?

Siis emast üksisilmi ega märganud, et vend ta kõrval seisis.

«Kasaga sinu tegeled?» uudistas Jüli ja istus. «Ei, olen natuke vanaselt paarikümnel aastal albumit olnud. Näe, parast huiatav!»

«Tähtis, pead laest ikku. Sandy juuksed on saanud sed, Jüli märksa heledamad, halliga segi. Aga, et ei peaks enam ammu piljakut katta»

«Võib,» ütles Jüli akna ootamatu soojusega, «sa käid väljas. Ja tak ei tuld viirid — ainult tund-paar, ja laud jälle.»

«Tõesti,» ütles Jüli, «peale, aega jääb aina vähe-

ma. Enda pärast, maitan päevad läbi traktoriga ringi — aga vanadest on kõhju. Sa ei oska ettegi kujutada, kui tihti läksid lahel ja tee poole vaatab, kas sind viimaks leiab. Jüli mõised ta silmad on, kui mone aja pärast kamb-ast tühj. Sina ja Meyla, teie olete tal mõlemad kogu aeg...»

«Kas...»

«Ei, sel moel mitte. Mina ju iga päev silma all, alati käe- all, nimmel terisemis- tuju, saan kindlalt saama. On veel hea, aga ta aina sinust ja Meylast, Meylast ja Eri sinust, kui aus olla. Ei tea miks, aga oled tal...»

«Kas sa leidsid, nähtavate tule mingi koolipilt, paljude lillukeste lapsenägudega.»

«Ei, olnud siinad enam päris need, mis varem. Hea ega tugi ta augega veel kollaltki, hasti, nat pille vaa-agi kambriaken oli väike ja allapaikest. Jüli tõusis, et läbi kõrvalt tommata. Ja ei osanud oodata, et laudlina lii laakunud tootipohjast valjaulatuva naelapea külge. «Kui ta teol, cemale lükkas, tah lina kaasa. Piibel ja

prillid lendasid põrandale, albumi jõudis Sandy vomasel
kel sülle püüda.

Jull laskis paar sarvilist lendu, nagu tal pahanduse pe-
alati kombeks, ja uuris, ega prillid ometi katki läinud. Oma
mittest! Isaga oleks muidu tõsiselt õiendamist olnud, ja ke-
hullem see, et uute prillide muretsemine on keerulisem
talvine traktori remont.

Piibel oli kukkudes kõvasti viga saanud, mitmeks eraldi
täieks pudenenud, kaaned küljest raputanud ja nende va-
peidus olnud hoolikalt kokkuvolditud laululehed laiali pu-
nud.

Sandy kohendas lina sirgu, Jull kogus pühakirja peatükke
laululehti kokku. Ta märkas, et piibli vahelt oli põrandale
pudenenud ka mingi kiri. Pidi see alles väärt sõnum olema.
Niisugusesse kohta hoiule torgati...?

Jull pani lagununud piibli lauale, astus kirja uurides akna
lähemale. Kiri oli mõnerealine, ta luges seda korda kolm. Vot-
tas siis vennale otsa, kurjusekurrud otsmikul.

«Tuleb välja, et sa valetasid mulle, Aleksander. Häbit!»

Sandy üritas piiblit korda seada, uuris lehekülje numbreid
ja oli sellega nii ametis, et ootamatusest võpatas. Kui Jull
talle Aleksander ütleb, peab lugu hull olema... Juba on
kümme aastat ei kasuta nad nimesid, mida ema-isa neile an-
sid. Sandy tahtmisel sai Juliusest Jull, Melaniest Meyla
Aleksandrist Sandy — moekas, kõlav, kaasaegne. Jull oli ku-
esialgu väga vastu, leppis läbi häda. Nüüd aga ütleb ta Ale-
sander, nimetas koguni midagi valetamisest?

«Mis viga, Jull?»

«Sa ära Jullit, vaid anna aru. Tead, mis selles kirjas sa-
sab?»

«Ega ma selgeltnägija ole.»

«Ah julged veel haukuda kah? Või selgeltnägija... Oh
paadunud petis, vaat mis!»

«Lubad endale liiga palju. Need sõnad võtad tagasi, kui
vend tahad olla.»

«Sinu vend? Ega ei taha küll,» käreatas Jull. «Minu vend
olgu kas aus ja korralik inimene või ärgu olgu teda üldse.»

«Milles asi?»

«Selles, mis mul peos on. Tükike fäiskritseldatud paberit, a-
üle mõistuse ränk. Lontrus!»

«Sõimata pole mõtet.»

«Mole. Ja kõva keretäis anda! Ainult et hilja, lootusetult»

«... y tahtis kirja kärke liigutusega Julli sõrmede vahelt
... mpsata, jäi aga pisut hiljaks.»

«... puutu, tõhki!» Jull oli tõepoolest kuri ja Sandy tõmbus
...

«... lk loed mulle ette?» küsis ta vaikselt.

«Kas sul endal meeles pole, mida sa neljakümne neljandal
... kirjutasid?»

«Miks peaksin mäletama mingit väikest tühist kirjakest?»

«Ah või väikest ja tühist? Ei, kallid noorhärred — see on
... muud kui tühine. Siin sa nimelt teatad emale-isale, et
... vabatahtlikult saksa sõjaväkke, oled SS-grenader. Vaba-
... tikult! Lurjus!»

«... vaiks.»

«... sa mulle laulsid, kui me pärast sõja lõppu siinsamas
... tuse all kokku saime?» nõudis Jull. «Oled ära kidunud
... vaata et vaike tuulehoog lükkab külili. Aina korruta-
... et sunniviisil võeti saksa sõjaväkke. Sunniviisil, kinnitasid
... sunniviisil!» Jull vandus paraja suutäie. «Mis parata, mõt-
... ma tookord — sunduse vastu sinusugune ju ei saanud,
... minutatud poisike. Kahetsesin, et sind jõuti minu vastu
... panna, sina aga muudkui väntasid, et sunniviisil võeti,
... hakata ei julgenud. Arg oled sa alati olnud... ja mul
... sinust hale. Miks sa valetasid?»

«... sul hale hakkaks.»

«Oled lollusi teinud, julge tunnista. Isasel inimesel peab
... mehesuda rinnus — aga sinul?»

«Kartsin, et lased rusikad käiku,» tunnistas Sandy. «Ingli
... pole sul ju kunagi olnud, tõsi? Aga vene soldati mund-
... tundusid mulle veel tigemad ja metsikum kui enne.»

«Sa, reo, kipud minu mundrit mõnitama?»

«... ma... ma ei väljendanud ennast vist päris õigesti,
... anda.»

Jull vaatas Sandyt, nagu näeks teda esmakordselt.

«Ah siis siisugune on see meie imetletud ja hellitatud
... mummipojukes? Häbitu valetaja... Miks sa üles ei tunnista-
... nud?»

«Ütlesin juba, et olin hirmul... ja näljane... ja kohutavalt
... vintsutatud... üdini vaevatud... Sa oleksid mulle kallale
... koranud, minust aga polnud vastuhakkajat.» Sandy kihutas

äge külmavärin üle selja, ehkki tal oli pööraselt kuum. «
sid mu maha löönud, kindel.»

«Sa ei arva, et võin seda ka praegu teha?» sõnas Jull
selt. «Teeksingi, ainult ei taha sinusugusega käsi mää-
»

«Liiga rängad sõnad, Jull. Vennaga nü ei kõnele.
«Sul pole õigust mind vennaks nimetada.»

«Miks ema seda ammust kirja üldse alles hoidis?» mõt-
Sandy poolhaal.

«Eks kõik, mis paupjukesega seotud, on kangesti ka-
muigas Jull õelalt. «Lausa ime, kui ausate nagudega
nemad valetada oskavad, ema ja isa. Kinnitasid küll
suust, et sind väevõimuga võeti -- ja ometi põlgavad nad
sugu valskust. Kas sina kaskisid neil valetada?»

«Jah, palusin. Ka ema kartis sind.»

«Ema...?» Jull vaikis tükk aega ja küsis siis tavaliselt
sa sakslaste poolele laasid? Maailmavaate sunnib?»

«Sina oled ju venelaste poolel kah veendumusest, eks?»
uud Sandy põlgata. «Enne seda polnud sa minna maletada
mööda mingi punane ja tean täpselt, et sind mobiliseer-
Tõttõelda oleme mõlemad nii võ. teisi. olukorra onvrid ja
olegi oluline, kummas kroonus teenisime.»

«Samastad oma Hitleri meelstust munitavõ maga?»

«Ei, kuid võrdlema peab. Võta võt nunnateod, mida see
kallis ja kiidetud võim Eestis tegi enne ja pärast sakslasi
seda sa ei näe? Milliseid jalma abinõusid ikka edasi ke-
takse, et...»

Jull raskas rusikaga lauale

«Mina võitlesin selle võimu eest ja võitlen jälle, kui po-
vaja olemas!»

«Küll sinagi kõike märkad ja mõistad, võib olla sad-
valutad, aga hoiad suu kõvasti koos ja teed näo, nagu
riigis asjad korras. Mina ja mu sõbrad — meie oleme
julgeme kõnelda eesti rahva vabaduse toorest jalge alla tal-
misest, jõhkruusest, ebainimlikkusest, mis päevast päeva
vohab.»

«Sina ja sinusugused vale poole mehed pole meie arvu-
jad ega hukkamõistjad. Jah, mullegi on mitmed asjad taga-
järele valusalt selgeks saanud — aga kindlasti leitakse
pääs, etule antakse õige nägu. Sina oma kabajanislikute
kiruma ja susimä olete kanged küll, aga kas keegi teie hul-
on mõne väärt ettepanekuga välja tulnud? Ainult väimute
vigisete, keerate teisi üles.»

uretseme oma väikese rahva saatuse pärast.»

metes maa ei saa üleöö küllust pakkuda.»

«mõttele taks kõhtu ega mugavaid elamistingimusi.
lmas eesti rahva kohtlemist. Kas seda oli? Kas seda
sed reb ti oma kodudest toorelt lahti, omast maast —
nniviisil ei tea kuhu pärapõrgusse surema. See oht
b tegelikult meid kõiki ikka edasi — esmajoones neid,
vab eittetherid teha.»

gusega sa küsimuse sedavisi üles sead?»

«...nu õigusega. Rõhutu õigusega.»

«Sina tuni kannatanud ja ei rõhva sind keegi.» Jull kee-
teaviku sihilikult üksnes Sandy peale. «Sind, pea-
oskest ei karistatud võimas vaes teenmise eest, sulle
õõl haridus. Elad nagu prints, e. vmsi meesterahvale
tootaki teha — jahvatad ainult oma loenguid pidada
ligasugu.» Jull vakatas viivuks. «Huvitav, mida
puustele raagid? Samasugust panna, nagu praegu
Vasta.»

«...tule kuulama. Raagin, mida õigeks pean.»

«...nu õigus paristab küll olema mudakarva sünge, sa
tal noori hing. Mustad nagu jaksad, jah?»
«...olenen tõtt.»

«...tõde on seitsel kanti keerdus ja kiivas, arusaamad
...Sa ei tohi neid levitada, kuuled?»

«...oma kaskude ja keeldudega naeruväärne,» leidis
kallaltki enesekindlalt. «Sinu enna arusaamad on kiv-
ol d xanas rapas kramplikult kinni, ei taha me'e rah-
iks saanud ülekohut tunnistada, kannad viha ausate,
nimesti vastu. Tead, kes sa oled? Tulpileine stalinist.»
...p...dis järjest suurenevast agedust talitseda, toekat vas-
ka siluda.

«...toorherra ei arva, et liialt kirustab igasugu uute ine-
lemiste kaikulaskmisega? Viskasid viimase sõna lenda
...ka alatooniga. Oled vist sellest, et Stalini mõni aeg
kõvasti maha materdati, kenasti hingedkinnitust saa-
Mina tegin suure sõja kaasa esimesest päevast viima-
...mul on omad kindlad arusaamad.» Jull otsis paberossi,
...ntas selle värisevi käsi. «Usu, minu kombel mõtleavad küm-
d tuhandet mehed.»

«...jas oletus, pealegi vale,» torkas Sandy vahele

«...ja, see on südamega tundmine,» kinnitas Jull veendunult.
«Aga miks su süda ei tunne mitte kui midagi kümnete

tuhandete küüditatute parast, hukatute pärast? Kuidas tulla sul olla tuim ja pime su oma rahva kannatuste vastu? Sa ei vaeva vist sugugi hinge, et inimesed rõhuti toore hirmu, mis ja vägivallaga kolhoosidesse, virelevad flüüd armu vaesuses? Meie oma vanemadki...»

«Poliitiline võitlus on tõsine ja ränk sõjapidamine, et kuuld ei vihise. Oleks huvitav teada, mida sina ja sinusugused igatsete ja plaanistete? Viimaks koguni relvatärina. Kuigi ka palja sõnaga võib rasket viga teha, inimese hing verele käristada, alatiseks põdema jätta.»

«Meie ei tee kellelegi kurja,» oli Sandy kindel. «Sinul sinutaolistel on vaja end rutinist vabaks raputada, õigesti neid lema hakata. Möödunud peab vaatama lahtiste silmadega, nagu pilguga - samuti tänasele, loomulikult ka homsele. Peate aru saama, et teie poolt paatosega omaksvõetud tõe tegelikult pseudotõe, iidoliks peetu aga despoot, julmjohtlik inimvaenulik. Muide, kui see sinu pühak Balti jaama ees postamendi otsast koristati, oli isu valjusti hurraa hüüda. Oma südames ma seda tegingi.»

«Surnud lõvi seljas hüplev varblasejüts oled, ärplev jakerdanud!»

Sandy naeris käästundlikult.

«Mõistmine käib sul kahjuks üle jõu. Ei aita, et Stalini kuriteod paljastati, tema pildid maha kistakse ja uhked skulptuurid upakile lükatakse, sulatusahju saadetakse - hingepöeljas on ta sul alles, jääb sinna küllap veel pikaks ajaks. Sinu aju on mass.psühhosiga tuimaks tambitud, mõte kammistatud üheülbaline.»

«Oskad lobedalt lõugu laksutada, püüad igasugu inetute ütlemistega urgitseda, lõhkuda.»

«Küll oled sa kangekaelselt oma dogmades kinni,» kahetses Sandy. «Pead ennast tont teab kui vägevaks nõukogude võim alustoeks, aga esimesel võimalusel on sul käsi pikal viimklaasi haarama. Jood vahel nii, et maa on must. Miks?» Sandy vaikis viivu, uuris vanda, püüdis tabada ta pilku. «Võtan omaküsimuse tagasi. Tean, sa jood meeleeheitest, sest sul on häbi, et see sinu jumaldatud võim tugineb halastamatusel, vägivallal...»

«Vait!» Jull ajas end sirgu, silmades kurbus ja valu. «Hoiatasin, et jätta võim rahule,» kähistas ta. «Kao mu silma alt. Lõplikult!»

... ja endale lubad? Tuleb seda mõista valjaviskam-

... milt. Mina võitlesin kodu vabaks, olen peremees ja

valetaja. Valel Sina ja sinusugused võitlesid meid impeeriumi kätte

... meid.

... mind mu sünnikodust peletada? Isamajast...? Vahe-
... kaua, kuni vanemad elavad, kuulun ma siia. Nad

... mind alati suure igatsusega, ise ütlesid...»

... neid ju kangesti tihti vaatamas, eks? Oled ka pojana
... tähelepanelik, südamelik ja aus, mis?» Jull püüdis end

... Ei tohi nii torm olla, pealegi on poisisaatanal pal-
... agas. Aga tont ja põrgu, kust võttis Sandy-sugune

... minn julguse talle raginal naku karata...? Häbitu kut-
... ja hellitatud mammapoeg, valetaja!

... tust paari raske sammuga ukse juurde, lükkas selle

... «Hakka astuma!»

... inetu tegu jääb sul surmatunnini hinge koormama,
... illa.

... Parema, kui sa enam iial ei tule, sa vabatahtlik fašistide
... arak... Kao!» Julli kortsuhne, krimmude tahmajuttidega

... oli kuri ja kurb ühtaegu. Ta tegi ähvardava liigutuse ja
... dy taganes tahtmatult, nagu hoopki kartes. Ta häbenes oma

... tundis et vihkab vanda kogu südamest - ja et õige on
... Aga Jull seisab otse ukse kõrval, viimaks lõõb? Kui

... is, tal pole selleks ju vähimatki õigust! Või enda arva-
... ki on, võitja õigus...?

... Jull hingas kõrraks sügavalt, heitis pea kuklasse ja möö-
... tullist, silmini tais vastikut, ligedat hirmu. Ta läks autosse,

... s, kihutas minema. Ei vaadanud tagasi, ent arvas kind-
... advat, et Jull ei saada teda isegi pilguga, vaid on põlg-

... selja keeranud, koduukse tagasikatt kinni lõõnud
... ndy eksis. Jull sammus aegapidi, noraspat üle oue, hin-

... tuane vaev, raske segadus, kibe kahetsusevirve. Alavara-
... val jäi ta seisma ega pööranud hulk aega silmi teekäänult,

... ta auto kadus.

Mõtted vasardasid valusalt.

Sandy ei küsinud endalt esialgu üldse, kuhu läheb, vaid gaasipedaalile; ei jätkunud tal pilku põldudele ega namaadele, ei inimestele ega vastutulevatele sõidukitele. Asteviida juures ta märkas, kui kaugele on vanematekõnnikihutanud — juba Linnupette mõis, traktorijaam... Mis nas edasi?

Ta ei peatunud, et kaaluda. Siitkandist pole tal midagi otsida, tuleb sõita alevisse. Aga kes teda sealgi ootab?

Viiruks kerkis silme ette Julli kaunis nagu te lõhnas tihedad juuksed ja nooke keha. Aga koos sellega jättis meenusopist kohale kogetud ebahõlme, ja ta jättis ta meenustamise sinnapaika.

Roland? Tema on puujus, ma rahu end rahuvalt välja. Pole leg, ei suuda sellises tolmases, hõrdal meeleus harjuma pärast nagu tema. Tema mõistab, et miski on viltu, hädas pärana. Valetada ei tala, toot raakua ei saa. Mitte keegi, Rolandile kõige vahem.

Tagasi Tallinna?

Mõtetu, kuna siis peab inimene inimikul augeta siia ühine Rolandile autot tooma.

Pikemalt arutlemata keeras Sandy esimest metsateed alla jõe poole. Ood on soojad, üksinda autos olla vähe, hea ja vaikne, keegi ei pöörata küsimastega. Täna on ette teid. Tahaks mõelda, palju ja põhjalikult...

Sandy peatas auto võnakaalt kolmasel, et vee rüüa ühtlane voolamine hõlme korru koskade. Üks maab ja tagasi?

Ta nõjatus tugevasti seljatoele, kohendas end mugavalt püüdis sügavalt hingata.

Kokkupõrge oli aärmiselt meel. Kanju et ta ta ise ei ole hoos sõnu ei valinud. Ent teisest küljest — kas peab teadma gitamiseks otsima vaguraid väljendeid, kui vastane räägib ründab? Aga... jah, kas sõandas ta Julli rannas? Või arusaamadele mehiselt vasti hakata? Laskis endale künni viletse nadikacla sünnikodust välja visata. No laad!

Süca tagasi agevalt, ohtlikult karesti. Kõhis paktses.

Sandy ei jõudnud kuidagi selgusele, mis ta laasises vabatahtlikult nii väga vapastas. Segased ajad on varemgi vabatahtlikult lähedasi inimesi lausa nugade peale, on teinud pereid.

venna vastu relvaga võitles. Imestada pole siin midagi, kuidagi ei suuda rahuneda, veider...

Kõige enam häirib? Järjekordselt ilmnenud argus sellest vallandunud häbi, et ikka ja jälle julgusest vajaka on.

Arvamus kumises venna vahkvihast kantud süüdistus — läks vabatahtlikult saksa sõjaväkel Jah, tõsi, just nimelt vabatahtlikult Julli-taolisele pole tagamaid mõtetki selgitada, talle meeldis tal pahe, et see toonane vabatahtlik oli oma sammu ees jäagitult veendunud, lausa hõõgus soovist võidelda võitlusele vene vägede vastu, isamaa vabaduse eest Jah, lootses sihiteadlikult ja oli tol ajal tänasega võrreldes hullu ja vapper, ei peljanud surmagi.

Lager... Kiire, põhjalik väljaõpe — verinoorele mehele kõike muud kui naljamang. Onneks oli Heldur Raag laskuse ja hea positsiooniga mitmeti abiks, muidu ta ei päägu sin autos istuks või natukesajaks eest Julli. Et da oleks olnud.

Ja Jull? Kaugu ta, kus...

Tameel venna vastu aina kasvas, koos sellega tõstis pead, argest kibedamini, uha vastikumalt torkiv okas. Arg oled, arg! Ta on varemgi sel kombel häbenenud, tagantjärele, tunneb alles siis teravat piinlikkust, kui oht kindlalt tõnuud on. Üksel seisvast vennast möödus ta püstipäi, püüda julge — kuid tegelikult? Hirmujudinad jooksevad veel, pikki selga ja etteheidete tulv ei lase peaaegu hingata — jalle olla tallukas!

Siis rebis kaelasideme ära, avas särginööbid. Ei, taolistest seljas ratsutades ei tule mahajahtumisest midagi. Arvamus ja vintske rahutus pigem kasvab. Palav... Aulatan midagi eriti meeldivat, otsustas ta kindlalt ja silmad, otsis ajusoppidesse talletunu hulgast parimat, ome pimedus, hilissügis. On soe, aga temal, külmakartlik, ta lapsest saadik oli, on frentšiväel siiski jahe. Või tekkis vilutunne ärevusest, koguni hirmust?

Ent võtaks, miks malu just selle ammuse pildi ette mändi? Liitaha neid kunagisi sündmusi, ei!

Sandy kirus, avas silmad. Kuidas õhtupoolik sel kombel otsa on, oo möödub?

Ta vaatas üles südasuve pehmelt õhetavale taevalaele, kungi ei tahtnud, nagi end uuesti hilissügisiseses Saksamaal, ja tal oli jalle kõhe. Karta polnud eriti midagi, kuna

paraja maa taga, täpselt väljamöödetud lõigul liikus sugune sõdurpoiss, automaat rihmapidi rinnal. Nad kõik noored SS-grenaderid, piisavalt õppust saanud. Ülesandeks valvata laskemoonaladu, ja nad tegid seda kindla juhi kohaselt. Pimedusega harjunud silmad näevad just niipaldu kui hädapärast vaja — mõnikümme sammu ühele pool silmside relvavennaga, siis sama teises suunas, ikka kindlalt rütmis. Ja äkki pöörane kohkumine — vasakul polnud teinud meest!

Viiv ärevat ootust. Ei, halvaendeline vaikus. Jalamaid tuleks anda alarm, otsekohe! Ja kiirustada sinna, kust teine tulemata jõi, appi. Aga selleasemel ta põgenees. Jah, tormas meeleletus hirmus valvepostilt minema. Oli kindel tunne, et ta ei kes ilmselt kõrvaldasid tunnimehe, hüppavad nüüd kohe kaugilt ülevalt pähe, löövad oimetuks, teevad relvituks, tapavad... tapavad!

Ta peatus alles siis, kui parempoolse naabri juurde jõudis. «Häire, häire,» kähises ta hädiselt.

Oli õnn, et teine tegi näo, nagu oleks ta tegutsenud tapamäärustiku kohaselt — ja tanu taevale, ei toiminud naaber rünnakut, tekkis vaid ajaline ebatäpsus. Aga nabi see ei kehtutanud, ja tal on siiani piinlik oma arguse pärast.

Heakene küll, tol ajal oli ta verisulis sõdur, hädine ja kartlik. Hirmud aga püsivad ju tänase päevani! Ta kardab Silvi, kartis täna kohtumaja. Kartis lahutusprotsessi käivitumist samal ajal peigas selle edasilükkumist. On hirm, et ei toime ülesannetega, mis talle Rootsimaal usaldati — ja viimane loll argpüks, ei julgenud jaada Stockholmil. Kartis Kristat ja tema tulipalavat, pööraselt erutavat armastust. Rootsimaalt tagasi jõudes kartis Joska Mügerikule kirja, kus oli hirmu küüsis kaua peale seda, kui teate üle andis. Tõesti au andes kardab ta vahel ka loengutel helladest Eestimaa tolmadest täiel häälel kõnelda, kuna ei tea, kes võib, saalis teda valesti mõista... see tähendab, õigesti mõista.

Argus ja hirm, kas jäätegi mulle saatjaks...?

Pruunikaskuldne rukis voogas sooja, pehmes tuules.

Tuul jalgrattalt maha. Lausa sinendas rukkililledest, ja korge suvetaevaga ühte varvi. Suri nimetas jaanilauendal, et armastab rukkililli üle kõige ja Anto otsustas kimbatada korjata.

Ta on möödunud terve kuu, rohkemgi — aga tüdruku õrn labras kuhu on nii selgelt mees, nagu olnuks nad alles eile.

See isu oli Siirit üles otsida kas või juba järgmisel päeval pealehakkamist jät napiks. Kui kohas minna, võib tüdrukest tont teab mida välja lugeda. Liialt pelgas ta sedagi, juhuksa kätte ei leia, sest niihästi tule ääres kui koduteel ei vestlus üsnagi konarlikult, suurivaevu. Kui Siiri ise ei ole teist pärinud või omaltpoolt midagi öelnud, oleks ta peagi hädas.

Siis, miks ma küll nii saamatu ja pelglik olen, mõtles ta üllatunud noppides. Jah, nagu viimane metslane! Ometi jätis juttu küllaga, teinekord peab memm koguni kehtima. Kui hilisel õhtutunnil, päris uneajal lobisemisele lõppu ei tulla. Siiri juuresolekul taganeb rääkimisvõime nagu ega, sellest kasvab välja järjest suurenev piinlikkuse- ja kohe ka hirm, et tüdruk jutukehvast kaaslasest õige kiiresti loob.

Tööpäeva-järgseil nädalail oli ta korduvalt mõelnud, et ta täna läheb Siirit otsima — aga ega see niisama lihtsalt kättevõtmise asi siiski polnud. Kõvasti segas töö, haaras kõik varavalgest hamarani omale. Kustas Lokk oli nähtavasti otsustanud viimase kui kesa ja mitmeaastased söödid hoida; hulga aja peale oli ette teada, kus kiire tööjärg oli. Kui põllul on vaja kõvasti ragistada, ega ei jäta siis teinud selgel tööpäeval kaudmist katki, südameetunnetus ei ole. Ohtul töölt olse ei kõlba üldse minna, enne tuleb ju korralikult pesta ja teised rüded panna. Aga see on üleliigne kehtimine, eriti kui tüdrukud juhtuvad markama.

Täna oli hea päev, põld sai varakult valmis. Järgmine söödi- ja lõunatükk, mis tuleb mustaks pöörata, oli kauge maa taga. Metsa- ja põldandis. Sinnasõit võttis palju aega ja vastu õhtut polnud aega mõtet alustada. Homme varahommikul on hea pihta hakata, traktor ootab truult põllunukat.

Siiri ja Tiit, kes peale jaanitulel käimist teda niigi hoopis

isemoodi pilguga vaatasid, luurasid täna vahelpidamata, põrgulised ja muudkui pärisid, miks ta end nii hoolikalt hoiab, miks oma kõige ilusama päevasärgi — selle säravvalge uhiuue — selga tõmbas, ja kellele ta külla läheb. Nad vaatasid paljuütlevaid pilke, itsitasid tobedalt ja ajasid ta sõnad võrd ähmi, et jätta või minekuplaan sinnapaika.

Onneks kutsus memm tüdrukud endale appi, ja Anto sead end tõtates korda. Peres polnud aga kombeks kodunt lahku ilma et ütleks, kuhu ja eriti seda, millal umbkaudu tagasi jõuad. Nii pidi ta tahes-tahmata Eevi ja Tiiu torkivate pilkude kätte minema, polnud parata.

Kati vaatas teda ka veidi imestunult, vähemalt Antole nii.

«Mis tähtis teereis sul ees on? Argipäeva õhtu, aga olennast nii toredaks ehtinud, nagu läheksid peole?»

«Mis sa nüüd, memm,» tõrjus Anto. «Lubasin, et... jaha, pean ühe olulise teate viima.»

Eevi noogutas paljutähendavalt, Tiiu turtsatas.

Väike Meeri, targa roheka silmad kavalad ja vallatud ütles selge, valju lapsehäälega:

«Mina arvan, et Anto läheb pruuti vaatama.»

Kati naeris. Ehkki Tiiu-Eevi talle jaanitulest, Antost ja mägist ilusast tüdrukust suure põnevusega rääkisid, oli ta Meeri sõnadest üllatunud. Mida teab üheksa aastane laps niisugustest asjadest?

«Antol pole ju pruuti,» arvas Kati. «Kust sa selle võtad?»

«Mis meie Antol siis viga on, et temal pruuti pole?» imestas Meeri. «Minuteada kõigil suurtel poistel on. Mõnel pidi kogu mitu olema. Ma arvangi, et mida vahvam poiss, seda rohkem pruute.» Ta silmitses korraks hindavalt Antot. «Ega sul viga ole, meeldid tüdrukutele küll. Ma jaanitule ajal ise nägin, kui kangesti üks õudselt ilus tüdruk sind vahtis, oli kogu aeg koh sinu kõrval ja...»

Anto ei jäänud kuulama, millega tüdrukutirts veel lagedale võib tuulla, ütles hüvasti ja hüppas ratta selga. Kui ta ükskord öö hakul tagasi jõuab, on ammu uineaeg, vähemalt õdede puhkuse hõim kätte ta ei satu. On aga memme ootama jäänud, nagu tal enamasti kombeks, kuuleb ta Siirist palju.

Lilli oli juba hulk, ta kinnitas kimbu juhtraua külge. Ei tea, kas tüdruk rõõmustab...?

Võttis tüki aega pedaalidele vajutamist, enne kui näha kaugel jõudis, et suurelt teelt ära sai pöörata.

Anto hakkas millegiparast aina kärmemini lööma. See siatulek oli muidugi hoopis teistsugune, ehkki ka juba tugevasti peksles — aga toekord tegi iga tukse aina mõneminutilise haiget. Ei osanud arvata, et selle masendava sõiduga kübekestki midagi helget võinuks olla. Ometi oli, sest Anto teed küsis just nimelt Siirilt. Tüdruk juhatas, kõnelemisega oma õrnal lapsehäälel sõbralikult, kaastundlikult. Antult et Siiri läks meelest. Unus seetõttu, et Tikerpuude õue-vaheast viis tee otse sünnikoju — väikesesse mahajäetud aia, mille uks ja aknad olid laudadega ristamisi kinni löö-
Anto lähedal märkas ta kuulidest puuriks täksitud seinak-
like. Siin tapeti tema vanemad, peaaegu ka teda ennast...
Anto oli emast ja isast meeletult kahju, leinavalu saatis teda
õudjal. Ikka ja jälle kerkis silme ette tühjana seisev majake,
kudama pani vanemate elamata jäänud elu... muule ruumi
jäänud

Anto pilk libises rukkililledele. Suri...
Anto ümbrust. Jah, ongi kasesalud ja kohe väike männik,
palukamaa. Suis natuke kartulipõldu, täkk otra. Nüüd
otsustame, keda läheda adalaga. Ees paistis leplik.
Anto mõeldud sügisel, kui ta siin esimest korda käis, oli
sadanud, tee sügavalt porine, kohati tuli ratast kaakör-
tuata. Tänavu hoidis ilmataat taevaaluigid kenasti koos,
aga sama moodi jätkuma.
Anto mõelmine, mõtiskles Anto, pooleteise-aasta tagust sõitu ja
ümbrust maletan hulga täpsemini kui jaan.öö siinmail.
Anto. Aga polnud ja vajadustki ringi vaadata, rattaraamil
Suri ja kuulekalt sai pööratud sinna, kuhugi tüdruk juha-
Anto pilk aga püsis vaid ta kohevatel juustel, ahtakestel
algadel.

Juba jai seljataba mattaline karjamaa, eemalt paistis hõre
leavosa. Nüüd aga vilksas puude vahelt vanadusest hall
andlikatus, heledad aknaraamidki olid näha. Veel veidi, ja...
Anto jättis ratta roigasaia najale, astus õuele. Elumaja oli väi-
stvõitu, paremal asus laut, kaugemal ait, keset õue seis-
suhke kask. Pääsukesed tiirulasid mitmekesi koos, häälit-
asid kiirel lennul rõõmsalt, valjusti.

«Anto...!» Siiri ulatas käe. «Tere...»

Tüdruk oli viist mingi tööga ametis olnud, miks ta põsed
muidu nii õhetasid? Anto oli imetlusest ja rõõmust peaaegu
lummin.

«Tere,» suutis ta läbi häda pomiseda.

Tüdruk naeratas häbelikult.

«Ma ei osanud arvata, et tuled... oleksin vähemalt ilusa kleidi selga pannud.»

«Oh, see on sama ilus kui jaanitulel,» leidis Anto, «vist ilusamgi...»

Siiri ei pööranud Antolt silmi — uuris nii tähelepanelikult, nagu naeks teda esimest korda.

Tingimata oleks vaja millestki kõnelda, teadis Anto, kui ei osanud. Tüdruku pilgust hakkas tal pööraselt kuum. Miks ta ometi sedaviisi...?

Onneks meenus, et sai lilli korjatud. Sõnagi lausumata läks Anto ratta juurde, paastis kimbukese lahti, ulatas oied vaikes Siirile.

«Armsad...» Tüdruku hääles helises õrnus. «Kuidas sa just rukkililli töid...? Aitäh.»

«Jaanitulel sa nimetasid, et need sulle kangesti meeldivad. Ja pihlamarjadega oasad ka, aga need pole veel punased.»

Siiri surus ninakese korraks lilledesse, naeratas.

Anto otsis kramplikult jutuotsa, kuna kartis, et oma kohmetu vaikusega paistab lootusetu nahekam, nagu mingi meelmimene.

«Kuidas vanaema elab?» uuris ta endalegi ootamatult.

«Hästi. Kuulab toas raadiot.»

Vaikus.

Anto ei osanud enam muud, kui ohkas sügavalt.

«Sul on miski mure?» Siiri silmad olid millegipärast pisut kelmikad.

«Ei, ma... niisama...» Anto imestas endamisi, kuidas terakese ajaga nii õudsalt leitsakuliseks jõudis minna — naha kuumas seljas, pea märg mis märg. Ime siis, et sihukese kang kuumaga mõtted peast ära auravad! Aga kuigi kaua siin sõna tuna kõõluda ei passi... tea, hakkaks õige tasapisi minema seadma? Aga alles sai ju tulnud... mh...

«Anto, mine istu kase alla, toon sulle head külma piima.» Siiri tõttas tare poole ja Anto jälgis teda võlutuna. Tüdruk liikus kergelt ja kaunit, jalad puudutasid vaevu maad — tap selt nagu nende esimesel kohtumisel, kui ta vanaema laski kutsuma.

Juba Siiri tuligi, ühes käes suure kõrvaga rohelised savikruusid, teises kõhukas valge piimakann, kaenlas vaas rukkililledega. Pani äsjad lauale ja lippas sõnagi lausumata taas majja. Huvitav, unustas vist midagi maha?

Muldugi ei unustnud, aga korraga tuua polnud lihtsalt või-

Jälle olid tal mõlemad käed täiesti vitskest panutud mudalaservalises korvis uhkeldasid parajalt paksud sepikuvii-

tsakas meepurgis ootas püstine lusikas

«Maiustame pisut, nõus? Minu meelet pole paremat asja sepik ja mesi ja piim. Mis sina arvad?»

«Hakkumast, aga kodus söin kõvasti...» Anto vaikis, mis ta nii tobedat valejuttu ajab — tulekulust oli suur, et ta ei võtnud kugi hamba alla. Aga muldugi,

üks kombekas on teistele mitte tüli teha ja igati välja näidata, et sina sööma pole tulnud.

«Hea asi mahub kõhutaie pealegi,» otsustas Siiri. «Ja võta teadmiseks, sepik on minu küpsetatud. Ole lahke, löö äga hambad sisse.»

Sepik oli pehme, lõhnav ja uskumatult maitsev, mesi tihe ja pum karskelt külm. Et endast võ malikult paremat maitsmatat, otsustas Anto vaid suutaiekesega järeldada. Aga Siiri teadatud sepik oli ennenagematult hea ja kõht nii rõõmsalt täis, et ühest tükist kuidagi ei jätkunud. Juba läks käiku teine, pea kolmaski. Kui piimakruus tunjaks sai, vaas Siiri

hõõtsenaid uuesti pilgen täis. Meega oli igavene tegu, kipus pikuservadelt igasse kanti vagisid üle valguma, aina keera ümber ja lüpsis, aga kõik edenes üle ootuste kenast, mitte üht tilka ei läinud raisku.

Anto ei pannud tähele, kas Siiri sõi ühe tüki või rohkem, nad lõpetasid korraga.

«Aitäh, küll oli nämmu!» Anto kohkus, see viimane jupike, mis küll pidanud ütle mata jääma. Aga kodus, kui meen midagi eriti head lauale tõi, sai alati niiviisi lapsemeelselt tunnetust avaldatud — eks Siiri peab teda selle imeliku sõna üst nüüd täitsa titaks?

«Nämmu jah,» noogutas tüdruk, nagu kuuluks selline tänu temagi igapäeva juttude hulka. «Peame veidi vahet, eks? Näe, parasteks jäi veel kah...»

Peasukesed tiirutasid vilkalt, potsakas mesimumm torises purgi ümber, vaevumärgatav tuulehoog sahistas kaselehtedes. Anto tundis, et viibib paradisis. Ta polnud seni juurelnud, millised mõnud inimesi seal ootavad, aga juba varasest lapsepolvest alates kuulis ta teinekord mõnda külatädi või koguni oma memme ohkavat ja imelikult pehme häälega paradisi elu kiitvat. Kus see on või mil kombel sinna pääseb, seda ta ei teadnud, aga midagi erilist ja kättesaamatut on see kindlasti.

Nüüd oli selgemast selgem — just nii otsatult ilus ja hea mõnus ja armas ja vahva saab olla vaid paradiisis — istu uhke kase all, söö heast paremat, ja sulle naeratab vastu selge ja kauni tüdruku näol...

«Arvasin, et oled mind unustanud, ja ei tulegi...»

Kuidas nii nukrale ütlemisele vastata? Õigemini, kust võtta julgust, et tunnistada — ma ei unusta sind kunagi, Siiri, ja sinu silmad on sul imeliselt sinised, rukkilille värvi, ja ripsmed pikad ja kaardus, ja su juuksed on kangesti ilusad, ja sa oled üleni lausa imetegu, ja sinu juures on lõpmata hea olla, nii tore pole kusagil mujal. Ja natuke on pinevil olekut ja terake hirmu, aga see kõik kokku on... oh, Siiri, sa oled küll Murueide tütar!

Anto vaagis tükike aega, mida öelda — ei tohi vist liiga avameelne olla, aga midagi peab mõista andma.

«Siiri...» Anto ohkas sügavalt. «Teil on kangesti palju pääsulinde.»

Siiri oli tõsine, langetas korraks pilgu.

«Ootasid sind väga, Anto.»

Pääsukesed tiirlesid veelgi vilkamalt. Laual lõhnas värsket sepi, mesi kumas kuldselt.

Kumbki ei pannud tähele, et vanaema viivuks uksele seisata ja nüüd aegapidi lähenes. Alles kui ta üsna nende juurde jõudis, märkas Anto silmanurgast, et keegi vist nagu liigub ja krapsas kärmelt püsti, otsekui pahateolt tabatu.

«Tere,» pomises ta ebaledes.

«Oi, vanaema? Tore, et sa õue tulid — näe, see ongi Anto.»

Vanaema tunnistas poissi vägagi hoolega.

«Anto, jah... tere.» Vanaema hääli oli õige tasane, värisveidi. «Anto...»

«Te vist ei mäleta mind, aga kunagi ma käisin teed kummas.»

«Mul on meeles. Olen sinu peale rohkem mõelnud, kui aimata oskad. Tule, istu õige siia minu ligidale...»

Eaka naise tühmunud silmades vilksas korraks rõõmubeiki. «Näh, tean koguni seda, et sa meie lapsega jaanitulel kokku said ja ta koju saatsid.»

Anto noogutas. Tundus, et Siiri vanaemal on midagi olnud öelda.

«Kahju, et ma ei märganud sind toekord kinni pidada aga sinu tulek oli väga ootamatu.»

«Kinni pidada?»

«Nimelt. Ma poleks tohtinud sind ei juhatada ega edasi lasta

sellest käigust ei tulnud sulle ju muud kui ränka alu, tõsi?»

«Kis mornilt tükk aega.»

«on õigus,» sõnas ta viimaks tuhmilt. «See saadab mind ootamatult kogu elu.»

Vanaema,» keelas Siiri, «miks sa...»

«Lata, lapseke. Mul on hinge peal vaev, millest ma pikkade aastate jooksul pole vabaks saanud.»

«Kas... minu vanematega seotud?»

«Nendega nimelt. Usu, mul on sellest raske rääkida ja ma ei ette arvata, kas sa mind päriselt mõistad. Kui ka siis on mu jutust sulle vast nii palju kasu, et püüad elu mitme kandi pealt, ka teiste inimeste silmadega. Üks ma tõde on alati üsna mitut karva, igaüks peab oma armist kõige õigemaks. Ja ometi pole see kellelgi kaugeltki talt ilma veata, ilma inetute kriimudeta.»

«Mulle tundub...» Anto takerdus viivuks, ta ei tahtnud Siiri vanaema oma sõnadega sugugi riivata. «Jah, tundub, nagu teeks teil midagi minu vanemate vastu olnud?»

«Nii sa küll mõelda ei tohi,» noomis Siiri, «vanaema on maailma kõige parem memmekel!»

«Ihjuks oli see just nõnda, nagu Anto ütles. Minu tubli ja tark tulust loigati neljakümneks aastaks uusmaasaajale armakas kõige paremat põldu — mis lugupidamist sai olla inimeste vastu, kes tulid ja võtsid väevõimuga teise oma...?»

«Lused olid niisugused.»

«Vaste seadused, mitte meie, Eesti omad! Õigemini — nad polnudki. Naabripere küüditati minema, väevõimajani Siberis, pereisa kustus sinna...»

Anto vaikis hulk aega.

«Kas te tõesti arvate, et minu isa ja ema oma elule alustades tegid nii ränga kuriteo, et nad tuli... mõrvata?» Anto noomis. «Te eksite, olete ülekohtune.»

«Istu mu juurde tagasi,» nõudis vanaema järsult, «ma just seda sulle selgitada tahtsingi, et hakkasin sinu vanemate lugu kõigest küljest vaatama alles siis, kui... oli juba hilja. Nende arm polnud tõesti nii suur, et selle eest tulnuks eluga maksta.»

«Neil ei olnudki mingit süüd, kuidas te seda ometi ei mõista?» Vannutas Anto ägedalt.

Karistajate silmis olid nad võõra võimu poole üle jooksnud, ponase lipu katusele torganud inimesed, vaenlased.»

«Siiri vanaema, kas te tõesti olete tapjate poolel?» ahast. Anto.

«Ei, oh ei, miks sa seda arvad...? Püüdsin sulle seletada kuidas ja miks kõik nii läks... Esiotsa olin nende vastu tõesti karm, hoidsin eemale — nüüd ei jõua ma seda ära kaotada seda... Mind vapustas hingepõhjani, et nad... oh... lialad tohi inimene teise elu vastu kätt tõsta, see on taevanikisene kuritegu. Leinan sinu vanemaid, nad olid tegelikult head inimesed. Ja mu südames on sügav leinavalu kõigi pärast, kellega nii juhtus või kes Siberisse saadeti ja seal hukka saadi. Ma aina vaevlen, annan õigust ja süüdistan nii üht kui teist poolt... pind jalge all kõigub. Oh halastust, metsik kurjus meie hulgas ja meie kohal ja meie sees... Kust ta tuli? Ma tean, kogu selle Eestimaal valla pääsenud ülekohtu ja õelu julmuse ja verevalamise tõi kaasa võõras võim. Vihavaen hakkas inimestele külge kui katk. Jah, just see ongi ajanud oma eestlased vastakuti, kihutanud üksteise kallal tapariista tarveta... see on kõige hirmsam, mis ühe rahvaga sünni saab...»

Pääsukesed söötsid ärevalt siia-sinna kui vilkad mustad varjud, valus-violetsed õhtupilved olid hiilunud päikese eest kalgilt jahe tuulevirve libises üle suvesooja taluõue.

Kolmas peatükk

1

Krauhh, krauhh, krauhh... Kõrgete maltsade puitunud varred ragisesid, vikatiga tuli lüüa suure hooga, tugevasti. Jämedad tuukad tõrkisid, kurjad kõrvenõgesed põletasid sääri ja saus oli nutumaik. Mitte harjumatust toost ega nõgesekirvusest, e hoopis pilkavatest sõnast, mida oleks tahtnud unustada, kuid mis alatasa kõrvus kajasid.

«... esimehe prouake ei viitsi nägi palja vikatit kätte võtta et koduümbruse korda teeks... umbroh... lakkab mis kole, lool katuscharja kohal varsti kokku...»

Lüpsmased pesid piimaplekasid, veesolin ja kolin olid kogu jutt seetõttu eriti vali. Nad ei osanud arvata, et ta just sel hetkel karjauta tuleb ja teravaid sõnu tahtmatult kuulab. Või vahvalt, et otse naku oleks nävis. Õeldud. Või mine tea. Mingi

l sõbralikkust tema vastu seni keegi ei ilmutanud, ehkki juba ligi pool aastat oli vasikatalitaja. Aga paljude ta lüps- kokku puutus, vasikalaut asub eemal. Ta sai piima kätte, ohumutukese ja heinasületäied kah, ja ongi kõik. Igal oma lüps töö, jutuaajamiseks mahti napilt. Pealegi tundus, et nad olid võorastavad, ja tema neid muidugi ka. Ainus, kellega vahel mõnelt sai räägitud, oli brigadir Hilda — keskealine, tuseda- naine, kellest lausa õhkus südameheadust ja hinge- ajust.

Teiselt parastava naeru sekka kostiski just nimelt tema vaigustav ütlemine, et Mari-Elts on pärit kaugelt, valla teisest ser- ast ja küllap ei oskagi siinsetele meele järgi olla.

Inetu oli pealt kuulata, aga räägiti ju temast.

«... Kortli-Jaagu talu ümbrus oli ilus kui klantspilt, mäletan selgesti. Teepervede rohigi madal kui samet, pane kogu maja- polamine või väljanäitusele...»

«... sulased-tüdrukud ju ees ja taga...»

jatke ometi, ta oli sel ajal ju alles lapsuke

noorproua lausa vati sees kasvatatud ja hoitud, võib-

ta tead hingestki aimata, mis elukas see vikat üldse on...»

«Pole ta nii hellik ühti, vasikatega saab hästi hakkama ja kevadel nägin oma silmaga, kui nad Lokiga kahekesi kartuleid panid...»

Mari-Elts taganes vaikselt uksest välja, ruttas minema.

«Lokiga palju tahes, sellest pole vaja hoolida, püüdis ta end ahustada — aga näe, õel näägutamine siiski mõjus, vikati- üht on tugevasti peos, maltsatihnik kukub jalapealt...»

Mari-Elts võttis võimalikult suured kaared, et ebameeldiv kaaremini tehtud saaks.

«... Vikat lõkkas sügavale eriti jämeda ohakavarre sisse, minna pidama Andis paris jõuga lahti tõmmata — ja tek- kunge tahtmine töö pooleli jätta, vikat käest visata.

Krauhh, krauhh, krauhh... Pilkajatel oli õigus, tuline õigus lõkkivil lokkas jah inetu ohakamets ja maltsad olid koletu- lised, nende jämedad hallid krobelised õisikud suured ja lop- tulised, aiaaared naate täis. Majaümbrusele polnud ta millegi- vana toesti pilku peale visanud ega sugugi mõelnud, mida ta temast ja ta kodust rääkida võivad.

Kodust...? Eks laudanaised muidugi arvavad, et Hallikivi kodu, mille eest perenaine sooja südamega hoolt peaks andma. Tegelikult on see vaid hadaparane eluase, veel ikka harjumatu ja ebameeldiv. Töö võtab päevast suure osa ara,

ehkki hommikuse ja õhtuse talitamise vahel on tubli tükk vahe aega. See kulub aga toiduvalmistamisele, Marikesele, alati tihti tuleb peenraid kitkuda. Jah, umbrohi vohab hullupõõs, porandipeased ega kaal kalched ei paistaks rohumaal välja. Aina küüruta ja katku, päris puhtaks ei saa neid ilga. Ja seda need kihvtised mutid ei märkinud, et eesõu on siiski kena ja puhas, lilledki õitsevad. Mis siis, et tema ise neid istutanud pole — umbrohu naksib sealt alati hoolikalt ära, kuuma ja kuivaga kastab...

Mütsti, läks vikat mättasse.

Mari-Elts nuuksatas, tundis siis, et keegi teda vaatab, heitis pilgu üleöla.

Poolenisti lagunenud roigasaia vahelt naeratasid talle vahepealselt kaks uudistavat nägu — üks õige madalal, tilluke ja imevõimas, teine aga kortsuline, pisut väsinud, sealjuures hästi sõbralik.

Ei oska mõistatada, mis siis saaks, kui tuleks läbi ajada ilma lahke naabritädi ja tema majapidamiseta. Nuud on Marike teadnud, hea rammus piim alati võtta, ja ükskõik mis mure ka poleks, kohe teada, kellelt abi otsida.

«Kulla laps, vikat on sul näri kui vana nõi,» sõnas naaber naisele. «Ma ütlesin kohe, kui oma niitmise-plaanist rääkisid, et enne suurt tööd peab vikatit tingimata lõikama — aga vaata, sul kannatust oodata... Too siia, ma proovin vähemalt tera lõigata.»

Mari-Elts ütles vikat, ronis läbi aiamulga, tõstis Marikesel korra kõrgele-kõrgele, laps kilkas rõõmust. Siinpool tara on rohi tihe ja madal, lambad pigasid selle ilma kasuta kenaks. Hakkaks ehk ka loomi pidama? Kustas on paaril korral riivimisi nimetanud, et lehm aitaks nende kehva majandust muuta, gatavalt kohendada. Rääkis isegi seapõrsast, ka lammastest. Jah, Kustasel on õigus, elu tuleks tõesti maainimese kombe mõistlikult sisse seada. Aga ei, töökoorem kasvab ülejõu rikkaks, loomahingedega on muret ja tegemist oi kui palju. Vana kalaudas maadlemist isegi küllaga, Hallikivi aitab esialpsel kanadestki. Eks näe, mis üldse edasi saab...

Kuidas nii, edasi? Ees pole oodata mingit muudatust, kõik jääb alatiiseks nii.

Taevake, alatiiseks...? Kas siis «Sotsialismi Võidust» nali ei pääse? Muidugi mitte, sest Kustas tegi kindla otsuse kolme kuuks üles töötada. Selleks kulub küll vist oma sada aastat või enamgi.

Mari-Elts pani Marikesse maha, istus hetkeks mättale. Laps ei osanud otsustada, kas pugeda ema süle või minna ligidalt vaatama, mis imet vanatädi teeb. Siis aga silma maas midagi huvitavat, uuris seda ja vaatas küsivalt.

«Näe, mis asi on?»

Õhukõrte vahel ukerdas kopsakas helkiva koorikuga põrnika.

«See on sitikas. Ära puutu.»

«Sitik, sitik,» kordas Marike huviga. «Ilus sitik...»

Mari-Elts jälgis imestusega, kui osavalt Luise-tädi vikatit teritab. Kindlasti oskab ta hästi niita, muidugi. Oleks ta vaid kummekond aastat noorem, paluks otsekohe, et tema selle ebatavalise töö ära teeks. Mitte laiskusest, ei sugugi — aga kerge polnud kahjuks kunagi õpetanud Kortli-Jaagu peretütart vikatit õigesti käes hoidma, ta lihtsalt ei osanud. Tõsi, kui nad oma talust ära tulid, oli ta küllalt suur; maailaps oskab kolme- neljateistkümnesealt juba kõike vajalikku. Aga temast ei kasvatatud inimest, kes omas talus peaks ise tööd tegema, veel vähem teenijatüdrukut. Ehkki Kortli-Jaagul hakkasid ravigõimu muutudes kohe väga vilud tuuled puhuma, mis kõik palgahsed ja vabast, polnud temal ikkagi vaja vikatit-reha pihku võtta.

Õppirase töö tegi ära senine ülemsulane Kondrat, kes kui vana sugulane õigel ajal pere liikmeks tunnistati, ja muidugi, istunud ka isa niisama jõude. Tema aga käis koolis, ja lühikesest vaba. Imelik, et ema oma suures tarkuses sugugi ei mõelnud, mis imelikku liiki naise ta oma tütrest kasvatab. Või ei jätkunud tal jõudu selle asjaga tegelda, kogu talus tõesti vaid kurtmisele ja muretsemisele, vihameel- lusele, elustamisele, et elu nii talumatuks keeras ja kusagilt ei nähtki valgusekiirt ei kuma? Hirm tuleviku ees kasvas, sellega kaasnes lootusetus ja kuri ahastus. Seda kõike jagas ema talle ottralt, kus sa siin veel maatööd õpetad või õpetad? Ja milleks? Pealegi polnud neil loomaravilas ju enam ei heinaid ega ühtegi aiamaalapikese ja mõned kõhnad kartulivaod hooldis üksi.

Mari-Elts heitis pilgu pooleli tööarjale. Nädetuo jagu näg- metu välja, märksa hullem kui enne. Kui sat pärast ga üle kaita, jaavad sirka-sorka tuuka l, gaiks isepikane, nende vahelt vaatab vastu must, ashall, kuiv muld. Pooleli jatta? Ei, see ei kõlba hoopiski. Mune tea, kelleks teda siis juba hommepäev tagaselja ristitakse... Muidugi,

Kustas niidab märksa paremini, ta on õuemurust mitmel korral vikatiga üle käinud, aga praegusel aastaajal on tal liialt pöördumist, kuidagi ei kõlba märku anda, et majaümbrus tuleb korra teha. Imelik, kuidas temasugune põline linnamees üle maatööd tunneb? Kustas küll kurdab sageli, et teadmiste koletusuured lüngad sees - aga toime ta ometi tuleb.

Mari-Elts kortsutas kulme. Näed, isegi seda ei tea on mehe kohta, kus ja millal ta näiteks vikatit on peos hoidnud selle raske töö selgeks saanud. Oleks pidanud tingimata juba ammu üht-teist parima ta varasemast elust, Kustasele kindlasti meeldiks. Aga ta on tark, tabab viimaks ara, et ta on teeseldud.

Kuidas nii, miks teeseldud...?

Luise-täd, sai vikati teravaks ja vaatas Marikese poole, hõlmas ehmunult. Mari-Elts polnud vahepeal last sugugi jalga tõstnud ja nagi nüüd, et tüdruk oli sitka pihku püüdnud ja proovis parajasti, mis maitse selle läikival koorikul võiks olla.

«Ei tohi, Mar. ke!» Mari-Elts heitis sitka suures kaastunnetega pahaselt minema, võimalikult kaugele. «Kuidas sa ometi rumal oled?»

Laps ehmus ema järsust toonist, pealegi võeti ära põrn ka munda ta enda omaks pidas. Vali nutt näitas, et ta sellisele olukohale leppida ei saa.

Täd! Luise pani vikati suure sarapuupõõsa najale ja ruttas Marikest rahustama. Võttis ta sülle, raakis vaigistavalt, aga see ei aidanud, kõndis ta pikkamööda oma kodu poole.

Vikat võttis nüüd hulga paremini, luskamisest oli kõva kasu.

Pole midagi, töö on töö, tuleb õppida ja harjuda, julgustas Mari-Elts ennast ja tundis, et niitmine polegi teab kui raske ega keeruline. Huvitav, kas Kustas õhtule tulles märkab, et miski on kenamaks saanud? Ta on erksa pilguga, paneb kindlasti tähele. Ja rõõmustab, et tal nii tubli naine on.

Mari-Eltsul oli oma mõtete pärast piinlik. Tema, ja tubli Hea naine poleks ju nal nii käitunud... kuid jaagu mööduma jaanil sa varasemale kriips peale tõmmatud. Uskumatu küll, aga Kustas suutis vist tõepoolest kõik halva unustada, sest muutus endiseks - peaaegu sama kuumaks nagu nende abielu alguses. Mehe hellus ja imelised valged suveööd laarid kaasa, kustutasid mõtetest Rolandi ahastavad silmad. Kui ta Jaanipäeval üksinda metsateele jäi. Tundus, et õnn on jõudnud Hallikvile, elu on tore ja rahuik - ei raskeid meenutusi.

mevalu ega lootusetut igatsust. Isegi maja tundus mõnda aega et kena, Kustas värvis selle pealegi üle, ilusaks kollaseks.

Pooraselt kahju, et see kaunis aeg kestma ei taha jääda. Tõugupoolest ei ole meeldiv kodurahu veel kuhugi kadunud, Kustas on ilmselt õnnelik. Ja ometi hiilis mõni aeg tagasi südamesse tilluke jahe viirg, suureneb tasahilju. Ei saa nõudagi, et kurg ja kiindumus läbi aegade püsiks kui muinasjutus -

aga liiga kiiresti kipub uuesti võimust võtma hall argipäev. Et lasevad nukrad mõtted end eemale peletada, aga nad liivad kohale aina tihemini. Elamu on tegelikult sama tüüpi ja sünge nagu ikka ja päikese kübetki ei leia selles unedavõitu kollases, mis seinu katab. Rahadega on rohkem

raha, elu kipub aina vaesemaks. Ikka sagedamini meenutatakse, et linnupettel on ilus, suunte akendega mõisamaja, et nad võinud elada muretult, jõukalt, ja...

Mari-Elts kokkus oma mõtetest nii, et pidi vikatiga ümber lööma. Elu tuleb võtta nagu ta on, mitte piinelda igatsusega, milline see olla võiks. Kustas on maailma parim inimene, hell ja tugev. Ta töötab kogu jõust, näeb kurja vaeva. Kõrval peab olema ausate mõtetega, elujulge naine, kes ta kogu südamest armastab, kõiges toetab.

Kustas naib uskuvat, et tal nimelt selline ongi. Kust küll meenutada jaksu, et ta ei pettuks? Kustas ei tohi tal märgata, et norgu, mõjutatava, püsivatu meelega inimese ta endale võinuks on saanud. Peab end kokku võtma, püüdma muutuda tugevaks ja paremaks, vajadusel või teeskleva.

Et tal küll - jalle teeskleva...? Aga kogu elu on alles ees, et taastad... ei, koguni aastakümned...

Kurja käraga vajus äikesehoog metsalatvade taha. Sadu tõi sama ootamatult kui oli alanud. Kogu päeva lukumaad paigal rippunud lambe õhukangas tundus värske kui varasemal, tugev vihm oli pesnud looduse tolmuhall. Nao meelid puhtaks.

Vesta sammus aeglaselt kodu poole, vältis loike ja kahetses, et päevad halastamatu kiirusega mööda libisevad. Paljudest meil siin põhjamaal ilusat aega üldse on, aga seegi vähene

puudeneb märkamatuks käest. Kevad on ilmaammu möödas, ja kipub suvi vägisi otsa saama. Kahju...

Nii üksluist, ilmetut roheluse-aega kui sel aastal pole varem ette tulnud. Kai paevast päeva töö, nae õhtuti. Joska naine sihverplaati — ja kõik. Vae korra, kui lumi veel täiesti sulanud ei olnud, tekkis iga-aastane kevade ootamise askumise hea ranutus, sai unistatud suve poorsusest sekkumistest — ei julutunud mitte kui midagi huvitavat. Kelle süü?

Esimene pahane mõte kippus Joska peale, aga pausalt paika ei pidanud. Joskaga on midagi toimunud, ta ei ole enam kannul, ei sega tegelikult üldse. Jah, kui tal kogu aeg nagu peadab end kellegi eest. Ilmselt vaevab teda tegelikult midagi, tal paistab üldse pööningul midagi korrast olevat. On ta kunagi päris normaalne olnudki? Annull ei võinud ei hakanud see nii silma. Võt on ta jälle millegi hirmusaga kama saanud? Lõi mõne maha?

Vesta oli muutunud kõigi ja kõige vastu sedavõrd ükskõhseks, et isegi nii kohutav oletus teda eriti ei vapustanud. Tehku see vastik Joska, mida tahes — jätku ainult hing rahule!

Aga siiski, millest see otsekui varjusurmes hukka minna tulnud suvi? Kas viimaks...

Ei, see mõte tuleb jätta mõtlemata. Olgu mis tahes, vaimu küll veel ei ole. Eks Joska õelus vintsutab sedavõrd rängalt igasugused isud vajuvad lõplikult ära, mis muud. Hirm suurem kui oodatav mõnu. Ja kui päris aus olla, ega püüdnudki huvitavat meest silmapiiril. Unistused Heldur R... sai animu maha maetud, see härra loeb end tema jaoks suureks ülikuks. Ta ju teisest maailmast, kõrgesti haritud kangesti peente kommetega... Kahju. Nurmelaide? Temaga vist liiga pirtsakas ja tõrjuv olnud, kuigi ega ta mingi ime-ole, pealegi kangesti kiire solvuma.

Issake, aga suvi saab varsti otsa, ja mida ilusat on meenutada sügisel ja lõikavkülmal talvel?

Kerge tuulevärve raputas puukstelt paskideshina õlgadele. Vesta lasas sammu. Ta läks näivesti tukikese maad, aga sealt ta süü. Kuhu ta ometi jooksupälu tõttab? Kas tõesti koju meel juurde, Joska kaenlasse...?

Vesta väristas end tülgaustundest vabamaks, jõi aeglaselt edasi. Järele on kuulata Joska rämedat juttu, ka peale suu muigele vedada, riiu vältimiseks leplikke sõnu.

Ohitud on äravahetamiseni sarnased, Joska ei luba talgi minna ja ükski hing neile külla ei tule. Aga temasugumisel pole kodusistuja hingelaadi, ta kidub sedaviisi varsti ära. Palju sellest enam puudubki? Oige pea on ta vimaliga, laia loperguse ahtri ja hallseguste juustega vana-kui miski jarsult ei muutu.

Liikumine virilalt. Ei saa muutuda, teadagi. Ehkki Joska oma lausa kannul ei traavi, valvab ta tegelikult ikka nagu peletis. Kevadised lauluproovid tuli ära jätta ja maipeole minna. Tahtagi, Joska ahvardas tingimata kaasa tulla, kes võib seal niasama suusoojaks krõbedapoolse nalja lasta või vargsi silma pilgutada — on seda pahandust vaja? Muidugi, rahva ees suudab Joska end valitseda, kuid kodu on marul seda hullem. Ka siis, kui põhjust

ta teadis, et temast sosistatakse kümme korda rohkem, ta kogu elus kokku on pattu teinud. Seiklusi on tegelikult vähe, loe või ühe kae sõrmel üles... hin, kahestki kipub pisut puudu jääma. Aga uhkeldada pole siiski millegagi, et vabadust on talle napilt jagunud. Peaaegu plikakesena panti Joska ta peale oma naise surma kohe tanu alla ja muudkui valvas, käskis ja kamandas algusest peale kui pörguline. Tuli küll ilus aeg, mil Joska trellide taha hoiule pandi, aga aega kargas uus nuhtlus — Kenamees. Temaga aeg-ajalt kohuda oli meeldiv, aga varsti asus ta luba küsimata majja, käima lausa peremehena. Kui ta oma setukaga sundsõite tegi, sai üldugi veidi maailma vaadata — aga liiga vähe ja läbi häda, lõngest mõnu ega täit vabadust. Nüüd on Joska kahjuks alasti — on ja jääb, enam pole pääsu. Aga ta imelik käitumine, alatine pahur olek, kuri ilme tüütab üdini ära, pigistab muuse kui elumahla piisakese välja, vaevab enneagu vanaks muumaks.

Joskast mõtlemine muutis kojumineku ülesaatmatult vastutavaks. Nügi oli ta mehe karmu kasu vastu patustanud — ei olnud nagu harilikult rabavahelist kitsukest otseteed pidi, kondis rahumeeli mööda suurt teed, mis tegi üsna pika viitis nimme aega. Praegu aga otsustas koguni, et keegi tõrjumise metsatuka vahelt alla jõe äärde ja istub seal ihu-ala või südaõni saagu parast mis saab.

Liisaski sammu, kummaliselt uhke oma hulljalge otsuse üle...

Seljatagant hakkas kostma mootoratta ühtlane pöörin.

Vesta seisatas teepeenral, et sõitjat mööda lasta — rataga peatati otse tema ees.

«Tere ja jõudul!»

«Oi...? Tere, ja eks jõudugi lähe vaja.» Vaatamata hülssu veale leidis Vesta otsekohe üles oma kevadergu naeratuse tundis, et silmadesse ilmus ualshimulik ootusesara.

«Miks nii kena proua jalgsi matkab?» päris mees. «Sama sugusel peaks iga päev uhke lümasu vastas ka ma.»

«Oled lahke meelitama,» muigas Vesta. «Pole ma mingi proua, ja eriti kena ka mitte. Harilik toonimene.»

«Imede ime, et nii ilus naine viitsib naftabaasis aega ristsata.»

«Keegi peab tööd ka tegema, pole parata. Aga sina — kuhu täd lausa oma lobaks ringi? Praegu ometi põllutöödega kiire, mehed ei saa traktoritelt töösekski mana.»

«Tahan, teen tööd — tahan, tulutan selle täitu müra peast ja kontidest välja. Ise peremees, ise otsustan.»

«Ajad müra pörinaga minema?» naeris Vesta. «Külla, lõhkusiid traktori ära, seelõttu said natuke aega.»

«Ei lõhkunud,» vaidles Nurmela. «Praegusaegsed mehed ei mää püüdnud ise poolul lausa. Tiriti teine jah terasvöö otsas traktorijaama, enne homset keskpäeva pole lootagi. Nurmela vangutas pead. «Ilus augustiõhtu pole ometi tühja tobecate töö ajaga arutamiseks, tõsi? Karga peale, kena proua, teeme õige ühe pöörase sõidu! Tunnen kontides, et oled ju sama masti nagu mina — aeg ajalt suurteks meeletusteks valmis. Tõsi ju?»

Vesta sulges viivuks silmad, noogutas sudamepõnjast.

Juba ta oligi kaksiti sadulas.

Mees käivitas ja tõmbas nii ägedalt paigalt, et sõiduk karraks tagarattale tõusis. Vesta kiljatas, aga mitte hirmust, vaid edevusest ja sulaselgest rõomust.

Nad sõitsid aha kiiremini ja kiiremini, tuul vihises kõrva. Mis parast kodu oodata võib, seda ei maletanud Vesta ka tagi, ja kui see taile hetkeks ka meenunud oleks, loõnuks ta käega. Kuniks elu!

Õige varsti pööras Nurmela kitsale, munajalt siledale, kaunilisele teele. Umbrus oli kaunis ja Nurmela aeglustas sõitu. Vesta, kes seni kramplikult ta ümbert kinni oli hoidnud, ei mitte maha püdneda, ei lõdvendanud haaret. Vastupidis, veelgi sitkemalt surus ta oma ümarad põlved mehe tuharate vastu.

mene on ju mootorrattal küllaltki kaitsetu, peab hästi tugekinni hoidma!

Vesta nõjatus rindadega pehmelt vastu mehe selga ja kaalus mida veel huvitavat teha võiks, et Nurmela ometi juba ei ole, kui mootor nagu tema soovi peale lakkaski töötamast. pidi veeres ratas teepeenralt alla, notkete kaskede vahelt. moodus osavalt paarist õige jamedast männitüvest ja vumaks tiheda lehestikuga, sobivalt kõrgete pöösaste

juures.

Vesta ei liigutanud end. Kleit oli kohe sõidu alguses taga- ja eespoole, vumse piirini. Ilma peadki pööramata silistas Nurmela tagasikalt Vesta põlve. Ettevaatlikult, kõheldes. Kuna ta ei jargnenud, siis järjest julgemini, järjest kaugemalt leidis teine käsi teise põlve, lükas energiliselt ülespoole. «En see noor, ilus, mehine mees... õige julge... oi!»

Vesta hingas katkendlikult, surus otsmiku vastu mehe tugekaela. Milline õnn tunda hetkest kirjeldamatut mõnu... «Õnn on, kui ei kummita ainuski mõte... Oh, kui tormahob... oh...»

Issake, ma ei tea ta eesnimegi, lipsas Vestal millegipärast labi pea — ja kohe meenus, et mees sai hädaga Andreseks. «Tud...»

Andres... Andres...!

Motted tulid robinal tagasi hulga kiiremini, kui Vesta tahtnud oleks. Oigemini, ega nad paris kadunudki. Lummas ja luba-õhtu ärikeseks, kõrghetke õnneim tabamatuks — ja Vesta is endalt kerge imestusega, miks ta üldse siia äikesevihti ei veitunud rohukamaral lamab. Seljaalune õhkus jahedat ja kust, kleit tundus vastikult ligane, abalau all torkis valu. «Midaagi teravat, vist mafinikabi. Kukul oli sattunud vahele se lohku, juuksed marjad. Isand võinuks enne vahemalt talle pilgu ringi visata, kuhu ja mil kombel...»

Katamine on üldse kurjast, Vestale meeldis kõige enam hing. Võimalikult pikk ja järjest tormulisemaks muutuv... juhatuse kutab õigesti kuumaks, ja kui meeletute suudluste vahele rüübatakse aeg-ajalt lonksuke head veini, on paradisi heulatuses.

Selle mehega toimus kõik aga nagu ägedal spordivõistlusel, naja meetri jooksu tempos. Ei kauneid sõnu, ei õrnu romanti- lisi embusi, hulluseni viivat armusosinat — rääkimata veinist ja kas või väikesestki mugavusest. Nurmela kihutas üle-

määra kiiresti, lausa nagu võidusõidul, jõudis liiga ruttu kohale, otsekui täpselt teades parajat pöösaalust, tormas na, sprinter, oli kõiges ja kõigega üllatavalt hoolimatu, mõtlematu ja... jah, ka oskamatu.

Vesta nihutas end veidi talutavamasse asendisse ja kinnitas pilgu mehe tugevale seljale. Imelik inimene, krapsas sigaretti, tule otsa ja imeb nüüd suitsu, nagu istuks ihuüksinda pool all. Ei ainsatki õrna sõna, ei imetlevat pilku... Sedagi vist taba ära, et seljaga ei sünni daami poole olla... Mühakas väliselt nii neetult mehine, et hing hakkab ahnelt väriseb, kui teda mõnda aega vaatad — tegelikult aga pole peale suu kasvu ja laiade õlgade temas midagi, mis meelde jääks. Ja peaaegu mitte midagi... igatahes haruldaselt kesine.

Vesta tõusis, seadis end korda. Mees suitsetas ikka veel. Vestal oli kange isu sõnalausumata lahkuda. Niisuguse kätava väärtusega ajaviite pärast poleks olnud mõtet rääkida...

Ta võpatas. Taevake, ja veel kuidas riskidal! Joska ju ootab vihast sinine ja sarved marukurjalt torkamisvalmis. Koju jõud suure hiline misega, kleit on seljatagant märg — jah, just ainult kleidiselg.

«Mis kell on?» päris Vesta ärevalt.

Vist ei kuulnud?

«Vasta ometi, Andres!»

«Auväärt neitsi, minu papa ja mamma panid mulle hoopis teistsuguse nime. Saame tuttavaks, mina olen Maanus. Arvasul oli sellega nii hirmus tulevalu taga, et ma ei jõudnud õige ajal oma nimegi öelda, veel vähem sina küsida.»

«Polegi oluline,» nähvas Vesta. «Ja kui kellelgi mingi asi on, oli, siis minul igatahes mitte.»

«Jah...?» Mees küünitas üleõla vaatama. «Sa oled imelikult tõre, ei saa mõnusest naljast aru. Või ei taha aru saada? Mida viga? Sahmerdamine ei meeldinud? Kui saatus meid mõnda teeotsal jälle juhtub kokku viima, eks pingutame siis pehmalt... Peaasi, et armuline rahule jääks.»

Tekkis tahtmine Nurmelaile lausa näkku paisata, et jät nud jah tuhkagi väärt kogu see äsjane ettevõtmine ja et siin istest mehest pole kunagi midagi efemat loota — et ta on tõ ralt tuima sorti ja kogukale kerele vaatamata mõne koha peal üsnagi niru. Ürgnäiselik headus aga keelas tal tõde ütlemist. Milleks meest tema suures kaasasündinud eneseimeetluses väta? Mis parata, et loodus on selle inimeselooma kehaosad

luva eduga loonud... Tema avameelsuse peale jääb Nurmela võib-olla oma hinges hulgaks ajaks, põdema, ja kopsa-
maks ei muutu sellest kindla peale mitte miski, pole lihtsalt võimalik

Küsisin kella. Pean kiiresti koju saama!»

«Kiiresti ja kiiresti... Ime veel, et sa lausa sel ajal mulle öale ei kätatanud, et tee ruttu? Kiirustades tuleb ainult kirpu ppa, oled kuulnud?» Nurmelaid naeris oma kulunud nalja. «Kas end Vesta jalge ette külili ja hakkas hoogsalt ta silutama. «Ega me iga päev kokku trehva... Sa oled kätatuse ilus... neetult ilus, Vesta-neitsi! Karga kaissu, pikutane veel veidi... Sa oled magus naine...» Mehe hääl oli kade.

Vesta astus ükskõiksena otse üle Nurmelaia, läks mootor-
olla juurde.

«Pane see tõrisakas käima, mul on siit jalgsi liiga pikk maa...» käsutas ta. «Mida kärmemini end liigutad, seda...»

Vesta keeras end kohalt, tõusis aegapidi käpakile, siis püsti. «Rõivastelt prahti, püüdis märjaks ja mullaseks hõõrdu-
maks põlvi puhtamaks nühkida. Alles kui Vesta käskis ka seljatagust vaadata, tuli ligi ja pühkis mõne korra käe-
ga rohmakalt üle Vesta kleidi.

«Ib küll.»

«S mitte midagi pole märgata?» nõudis Vesta.

«...kleit oleks nagu pikemat aega puu peal rippunud, koos
nuga. Ainult natuke märg, aga küll ta ära kuivab.»

«Inimene võiks veidigi ettenägelikum olla,» põmises Vesta
pohuralt. «Palja vihmamärja maa peal...? Mh...»
Maanus pahandas.

«...sinusuguse criilste nõudmistega donna jaoks peaks
muidugi türgi diivan küljealuseks kaasas olema, kui pöösa alla
nime,» irvitas ta õelalt. «Sa pole vist iial mitte millegagi
ahul.» Ta ronis rattale. Ootas, kuni Vesta tagaistmele asus,
kavitas kannatamatult ja sõitis minema. Ratas ei ajanud end
enam sugugi püstakile ja Vestal ei tulnud pähegi kiljatada.
Tänni hoidis ta mitte Maanusest, vaid sadula kaarjast, tugevast
keepidemest.

Mehe tihedad juuksed lehvisid tuules, Vesta heitis neile pet-
lunud pilgu. Küll on need salgud ikka ebameeldivalt hele-
dad... oh kui haledalt heledad!

Kustas oleks peaaegu hilineunud, sest elektrik oli töö lõ-
 nud ja kogus juba asju kokku, kavatsedes juht minna
 hakata.

«Kas tõesti valmis?» imestas Kustas. «Mina arvasin, et ei
 õhtut küll ei jõua.»

«Harjunud töö, iga liigutus ette teada — ei peamurda
 ega pikka rehendamist.»

Kustasele meeldis mehe enesekindlus ja et ta nii kaitse-
 on. Saab ehk ometi kõige hädalisemad elektritööd joonde, enne
 kui alevi ülemused tema järele kibedat puudust märkama
 tunda.

«Tõttõelda, ega ma sind niisama imetlema ega kiitma tul-
 nudki. Mul on sulle pakiline ülesanne.»

«Veel täna?»

«Nimelt, ja tõesti kiire. Sa tead kunagist Antsu-Juku
 talu — siin Sorguta küla servas?»

«Miks ei, aga see oli omal ajal nii heal järjel majapidan-
 et seal on elekter ammuilma sees.» Mees kratsis kukalt, mis
 ses natuke aega nagu aru pidades ja jätkas siis, ise altho-
 Kustast uurides: «Eks esimees tea paremini, aga minu meel-
 on pererahvas juba hulk aastaid sihukeses kauges ja koo-
 paigas, kus ümberringi ainult hundid uluvad.»

«Sa pole Antsu-Jukul vist tükil ajal käinud?»

«Või mul sinna asja.» Mees pühkis korraks taskurätiga
 oma pruuniks päevitanud paljaku, viskas kärke kõrval-
 Kustasele. «Pealegi ei istu mulle mitte üks raas kondama-
 õnnetute inimeste kunagises kodupaigas.»

Mehe toonis kõlas terav, varjatud süüdistus, ta hoiakus
 dus põlglikkust.

«Olid sa sealse rahvaga lähedane sõber või koguni su-
 lane?»

«Ei, ma ei tundnud neid. Aga talu tean hästi.»

«Tubli, siis leiad koha ilma juhatamata kätte. Meie kil-
 papi võttis mõni aeg tagasi kolm meest ehitusbrigaadiks koo-
 ja nad on seal kõvasti ragistanud.»

«Ehitate haarberi rahvamajaks või?» torkas mees. «Ruumi
 poolest lööb ette küll, ainult et eks ta ole vahepeal, sana-
 lagunema hakanud, mis? Majad ju surevad, kui inimesed
 ära viidud.»

«Seal elab kolm peret, kuuldavasti juba õige mitu lastat.

on minu meelest päris heas korras,» selgitas Kustas.

«Aga Kilk oma meestega lõpetab suure lauda kallal

...me noorkarja varsti sisse.»

Jahad mind Kilkile käealuseks saata?»

Oma asjadega tulevad nad ise lähedasti toime, aga sind
 minna kibedasti vaja küll, Kontrolli juhtimestik üksipulgi
 Kilk on tubli tistler, ise aga kipub arvama, et oskab ka
 teisi töid sama hästi. Ette õhtul rääkis, et kange isu on
 liini ümber tõsta. Tont ta elektritundmist teab, viimaks
 õnnetus. Lähed?»

«Tuleb minna muidugi. August on mõnus mees, kurb, kui
 koolimatsu saab.»

Kas minu loss on nüüd sealmaal, et keera ainult
 lühidelt?»

«Veel aega, aga pole tunni pärast küll. Loo, kui Antsu-
 talule lähen, lükkan alajaamas voolu sisse.»

«Tuled uuesti läbi?»

«Ei, miks?»

«Mõtle, et jäi ehk midagi nokitseda?»

«Minu loss on tehtud,» sõnas elektrik meistrimähe enese-
 ga. «Hüva päeval!»

«Nii,» tanas Kustas veeikord. «Aga kuidas sa Antsu-
 talule pääsed? Hüppa mu seljataha sadulasse, viin sind kõige-
 mull alajaama, sealt sõidame Kilgi meestele appi.»

«Pole muret, esimees.» Elektrik võttis oma suure puldan-
 tiffelli kaenlasse. «Mull selukas siinsamas kõies...» Mees
 paar pikka sammku, tõi nurga tagant lagedale jalg-
 kinnitas portfelli pakiraamile, istus sadulasse ja viipas.
 «Teaks — olen sõnapidajat tõugu. Ära muretse, Kilgil ei
 ole võimalust ennast löögi alla sättida. Ja vool on sul majas
 ajaselt poole tunni pärast, võid minu järgi kella õigeks seada.
 Hüva päeval!»

«Tegid meie perele kena kingituse,» hõikas Kustas elektri-
 kule järele ja läks uuris eeskojas elektrikilpi, mis täna värskelt
 oles pandi. Nii, see on pealühti. Kaitsekorgid? — Jah, selge
 ja lühine.

Juba eemalt oli näha, et Kustas ootab — mootorratas seis-
 varavaposti najal, ise uuris ta midagi eeskojas.

Mari-Elts teadis, miks Kustas vastu tava praegusel kella-
 ajal kodus on. Elektrimees pidi täna jälle mingeid traate
 vedama ja oli tahtnud, et peremees seekord ise juures oleks.

Loodetavasti töö ikka edeneb, jõuab ehk enne sügist vala. Veel on suur suvi, kogu maailm laia päikesepaistet pilgeni. Aga rehetoa nurgad on ikka halvaendeliselt hämarad, ta kogu pelgas neid pisut. Saaks ometi elektri põlema, küll siis ka ähvardavad varjud ka neist soppidest, kuhu päike oma keredamate kiirtega ei ulatu.

«Tere päevast, kullake,» hõikas Kustas juba siis, kui Mari-Elts alles tükk maad eemal oli. Ta tuli vastu, haaras Mari-Elts korraks tugevasti küssu, suudles teda põsele.

«Mis uudist?» päris Mari-Elts.

Kustas müigas mõnlasalt, võttis Mari-Eltsul õlgade ümber kinni, ja vnis ta eeskotta, osutas seinale. «Naed, elektrid! Põle on pealükti, sellest saab voolu maha võtta, kui kodumaine oleme. Ohutuse mõttes. Astume edasi...».

Suurest päevavalgusest talles näis rehetuba tavalisest veepimedam.

«Kustas, millal ometi see päev kätte jõuab, et võiksime tulla koju ja...» Tundus, nagu tahtuks Mari-Elts proovida kas vabalt viimaks meelkõnnele juba saanud pole.

Kustas võttis ta kae oma soojade pihkude vahele.

«Oot, me veel pisut...» Ta heitis pilgu kellale, mis akna all laual hästi selgesti näha oli. Kas elektrik on juba jõudnud? Jah, lubatud aeg on käes, möödaski.

«Kas kogu see jantade ja klapide ja lühitüüsi-asjandus meile väga kuluraks?» küsis Mari-Elts. «Ega me selle eest midagi maksma ei pea?»

«Täna-homme küll mitte, ja arve ei tule kaugi suurt. Me postis üleslühkamise ja keskusest traatide siia tõmbamise. Nüüd teab mis kaelamurdev töö, eriti kullake, lahe.»

Kustas oli kogu aeg hõlmanud Mari-Eltsu kätt. Nüüd pidi ta seale lülit juurde, ise roomus nagu varke poissi, ja sosistas:

«Mu kullake, säragu sinu ümber alati hea valgus! Oot, pane tuli põlema.»

«Kustas...?» Mari-Elts vaatas talle suuril silmil otsa, et ei oskaks ta oma mene sõnu tõeks arvata. Puudutas õige vaatlikult lõhki, veelkord küsiv pilk Kustasele. Kustas naeratas, ja keeras. Tugev elektripirn söõgilaua kohal hakkas pildakult särada, tuleheik ulatus tagumise seinani. Jah, seal neelas tume, tahnamust paksuse viimase külmuse raasu.

«Aitäh...» Mari-Elts puudutas huultega Kustase põske, et ei oska arvatagi, kui väga ma ootasin.»

... ja, et nii kaua läks. Lubasin kevadeks, praegu aga pole suve lõpp käega katsuda... Ara palranda, kullake!»

Elts vajutas otsmiku vastu Kustase õlga.

«Ma oled väga hea,» sosistas ta. «Uskumatult hea...»

Heik oli tulvil rõõmu, mõistmist, sügavat vastastikust soodsust. Kumbki ei raatsinud seda lõpetada, ja nad seisis nii päris kaua — mehe tugevad käed hoidsid hellalt Mari-Eltsu. Kõik laes aina säras ja säras...

Elts telefonihelid mure s sooja, helkjasse va kusse hooli saatult sisse.

«Tuleksit laks Kustas kuulama, mida soovitakse. Ega...

... ja, et esimest on lüüdi, kontorissee vana. Mita n meest...» Elts lahendada väga pikilised kismused.

«Tulen,» lubas Kustas ja pani toru hargile.

«Kas sul jääb aega lõunale tulla või võtad kohe paar suup...»

«Ma oelda, ara min l eriti küll oota...» Praegu aga pole...

«Kustas laheneb Mari-Eltsule, et talle hea päev...»

... ja märkas, et kõik pole kaugeltki hästi. «Kas su silmad...»

«Kas rõõm elektri üle jäi nii lühikeseks?»

Mari-Elts ei tahtnud seletada.

«Mee, Kustas, sind oodatakse...»

«Tule ma oma kuhugi, kui kuulen, mis sul sügamel on.»

«... pole kugi tahtis...» üks teine kore...»

... ja tagumata kaua, n s sulle t...»

«Kui leiame kindlasti nõu ja abi.»

«Selle vastu rohtu ei ole...» Mari-Elts teadis, et vaikimine...

... mõtetu, Kustas ei jäta. Ja rääkima peab, teistviisi edasi ei...

«Hea küll, ma ei hakka keerutama ega siledamaid sõnu...

... — meie rahavarud on kulunud nii väikeseks, et veel...

... päev ja mul on jälle näpud päris põhjas. Kui juhtud ale...

... minema, tuleks hoiukassast läbi astuda.»

Kustas alles kaalus, mida ja kuidas vastata, kui Mari-Elts...

... muustades lisas:

«Tea, meil on seal õige vähe alles jäänud, ja juurde tule...

... pole kusagilt. Püüan küll kokku hoida, aga...»

«Raiskasid palju mootorratta peale, see lõigi meie majandu...

... le suure augu sisse.»

«Kuidas sa ilma liikuda saaksid? Kahju muidugi, et kolhoos...

... suutnud tsikli muresemiseks raha leida...» Mari-Eltsu toon...

... li viivuks etteheitev. «Et sa siiski just siia, uskumatult vilet...

... se tulid...?»

«Sa ise vaistid, keegi ei sünninud lausa. Elu on imeb
ia e ütleks, et mulle traktori jaoks aspoisena loot
aga meeldis, aga alles tagantjärele oskan hinnata, k
eal siiski oli. Mõtles ometi, kaks korda kuus saime p
unnik raha laoti lauale, anna vaid allkiri. Ja osta kõ
aja.»

«Iga kopikat tuleb enne väljaannet si sõnmede vabed ka
orla keeratada, et aas kka tohib kulutada. Millal na
ore omet' ka la saame?»

«Ara, vahand, aga... jäh, vana meelest on küalt te...
nem, kes tervitsis... Miks sina oonast... vahapalg...
õtnud?»¹⁰

«Jal? Ütle, et l'issüg'sei hakkab rahk liikuma. Nii me küd lah'e tule, mis seid take, eks k... enalt»

«Ta on ju minu oma ema... Ja kui tal raha pole, võin... ehetekestist ükskõik millise hinnalise asja ja ära müüa... on tegelikult juba praegu kõik viimseni minu omad, ema neid ei kannu.»

Mehe! Inne oli sedavõrd, pingid, et Ma. -Häsul hakkas lo-
 aahja Ta naeratas peenelt, oskas samaldest meelitada
 sära ^{meelust} ja juba Kustas rahuneski.

«Head päeva, mu väike kullake!»

Pūgus saucās jāstule, ja kūsās kustas mēdī
jaurec Ka vīnas, vīpas ja lūnūd tā oīg.

486

... tuhatnelja pekslema.

Il est à noter que, dans ce cas, les arguments de la fonction ϕ sont

for the first time in the history of the world.

„... i dlatego nie uważam, żeby ja tego tułacz-

... a 'relative' capital, 'South pole' shift

[illegible]

1. $\mathcal{A} = \{A_1, A_2, \dots, A_n\}$ is a family of n subsets of X .
 2. \mathcal{A} is a σ -algebra if and only if \mathcal{A} is closed under countable unions and complements.

... ja joubu ega e olud

Stylocryptus sp. n., minute, reddish brown, abundant
in the soil of the forest.

... sellesit julmast, mis nendega toime panti, võib kur-

[illegible]

...et mahtunud pahe, et Kustas, kellel sellesama suure ja

[illegible]

1. The first column contains the names of the authors of the papers. The second column contains the titles of the papers. The third column contains the year of publication. The fourth column contains the volume number. The fifth column contains the page number. The sixth column contains the journal name. The seventh column contains the publisher name. The eighth column contains the city of publication. The ninth column contains the country of publication. The tenth column contains the language of publication. The eleventh column contains the subject area. The twelfth column contains the keywords. The thirteenth column contains the abstract. The fourteenth column contains the full text. The fifteenth column contains the references. The sixteenth column contains the notes. The seventeenth column contains the index. The eighteenth column contains the table of contents. The nineteenth column contains the list of figures. The twentieth column contains the list of tables. The twenty-first column contains the list of equations. The twenty-second column contains the list of symbols. The twenty-third column contains the list of abbreviations. The twenty-fourth column contains the list of acronyms. The twenty-fifth column contains the list of initialisms. The twenty-sixth column contains the list of contractions. The twenty-seventh column contains the list of colloquialisms. The twenty-eighth column contains the list of slang. The twenty-ninth column contains the list of idioms. The thirtieth column contains the list of proverbs. The thirty-first column contains the list of sayings. The thirty-second column contains the list of maxims. The thirty-third column contains the list of aphorisms. The thirty-fourth column contains the list of epigrams. The thirty-fifth column contains the list of epigrams. The thirty-sixth column contains the list of epigrams. The thirty-seventh column contains the list of epigrams. The thirty-eighth column contains the list of epigrams. The thirty-ninth column contains the list of epigrams. The fortieth column contains the list of epigrams. The forty-first column contains the list of epigrams. The forty-second column contains the list of epigrams. The forty-third column contains the list of epigrams. The forty-fourth column contains the list of epigrams. The forty-fifth column contains the list of epigrams. The forty-sixth column contains the list of epigrams. The forty-seventh column contains the list of epigrams. The forty-eighth column contains the list of epigrams. The forty-ninth column contains the list of epigrams. The fiftieth column contains the list of epigrams.

1. *Chlorophyll a* and *Chlorophyll b* contents (µg/g FW)

S. aureus strains were isolated from swabs taken from the nose, throat, skin, and wounds of patients admitted to the hospital during the study period.

4

1. *Chamaecrista* (L.) Link. *Chamaecrista* (L.) Link. *Chamaecrista* (L.) Link.

[illegible]

the 1990s, the number of people who have been infected with HIV has increased in almost every country in the world. In the United States, the number of people who have been infected with HIV has increased from about 100,000 in 1980 to about 1.5 million in 1995. In the United Kingdom, the number of people who have been infected with HIV has increased from about 10,000 in 1980 to about 100,000 in 1995. In the United States, the number of people who have died from AIDS has increased from about 10,000 in 1980 to about 100,000 in 1995. In the United Kingdom, the number of people who have died from AIDS has increased from about 1,000 in 1980 to about 10,000 in 1995.

[illegible]

...pudehit, klaase ja jameda tumepruuni praoga taldrikut,

ettevedesid leivatükid ja sibularõngad.

Alarne oli pikkade aastate jooksul küllap mõndagi

lood — nüüd poleud tal lilemüstrit enam müjal, kui allarip

puvstel maardunud servadel, niisatuseks oli ta kulunud, ja

[illegible]

1. A. T. 1990. *Methods and models in lake*

1. The first group of authors (e.g., [1, 2]) has shown that the use of a single, common, non-physical, reference frame for all the particles in a system is not only unphysical, but also leads to a violation of the principle of relativity. This is because the laws of physics are not the same in all reference frames. The laws of physics are only the same in reference frames that are moving with a constant velocity relative to each other. This is the principle of relativity. The use of a single, common, non-physical, reference frame for all the particles in a system is not only unphysical, but also leads to a violation of the principle of relativity. This is because the laws of physics are not the same in all reference frames. The laws of physics are only the same in reference frames that are moving with a constant velocity relative to each other. This is the principle of relativity.

... , ufoh n k katal umbue, rapane,

And all manner of little birds, like titlarks, larks,

... oma pikka le. osavate sõrmede vahel kerdinakk

• omia pikkade, osavate sõnede vahel kaardipakki

487

segas. Ta tegi seda meisterlikult, vilunult. Tundus, nagu pa-
sid kaardid mingi võlutr kiabi pika reana iseenesest ko-
õhus, et viivu pärast jälle tinedalt Mardi peos olla.

«Kas sa siibid, «älb küll,» mõnises keskealine habet-
mees. «Ära tüütab!»

«Jah,» toetas teda raamas välimasega naine. Tal olid va-
sed väsinud silmad, inetu lõtv suu ja tumedad salkus juuksed.
«Meil pole aega igavest, oodata...» Ta süttas sigaret, pe-
suitsupahvaku Mardiile näkku.

«Kuidas leedid ja kentlemannid soovivad,» nõustus Mart
kerge kummardusega. Ta jagas osavalt kaarte ja mõl-
tingimata peaks nüüd laskma paar ringi võita teistel. Ta
viimaks hakkavad valemängus süüdistama, vihastavad, va-
õige kurjaks minna ja talle tuttu kinni karata. Ruumi ei saa-
dagi lubada, sinne pelgupaik on selleks liiga nasti sisse
tatud. M's sellest, et lae keldrikorter, röske ja rapane, ja
päevaaja. Ei loe, et siia paasemiseks tuleb kimbeldada
mööda mähkl'ku muldpörandat, pealegi pimedas. Mart
katt on majaranna keldrid, vahetult valgustamist peeti
ülearuks laskuseks. Oust tultes peab korraks agedalt ja
trampina, et rotti peita jookseksid. Tühja nendega, ega naist
lale hüppa, ehkki on suured ja tigidailmelised. Muidugi, ku-
sihukesele kogemata saba peale astud, löön kindlasti hant-
saarce.

Mart mõlgis kaotada soovija hoiakuga, aga nagu needu
kaardipaki peale jooksis märgitud leht ja ta tundis vastu-
damatut isu laual olev pank ära lüüa.

Mõtles õige otsaga, mees, hoiatas ta ennast. Paremat varju-
mise paika on keeruline leida, ja oma ratskoo-kundesid peab
hinna eest hoidma. Peavari maksab oõpalevas rubla, aga
midagi hamba alla igatsed, sirutab perenaine oma pesu
korpas käe ootavalt välja. Laod moneeta talle peo peale,
ninaesise mõne aja pärast kätte. Raha on jah päevast p-
vaja, ilma ei suuda hinge sees hoida. Ei ole kellelgi muu-
nat, et keeruta ainult natuke värta ja rublad muudkui lö-
vad... Nii tulebki sellesama laua ääres oma igapäevast
ja leivakõrvast teenida kavaluse ja osavuse ja enda p-
mise abil. Ei tohi valemanguga vahele jääda ega mingil
ahneks minna, tingimata peab ka teisi laskma võita.

Marti ei huvitanud, kust ta kaaslased raha saavad, võ-
lega tegelevad. Lisaks perenaisele elas siin pidevalt neli
ja kaks naist, ülejaanud käisid juhuslikult. Kellelegi mõma-

lud, tarvitses vaid mõista anda, et täna-homme pole soo-
al nagu naidata. Ruumi jagus vahe, sest vaheseinaga
korter oli õige vahe. Ära süski mahuti. Ja kena
mitte küsida, isegi mitte uurivalt vaadata lõi usaldus-
kõnne kombel sobralikugi õhkkonna.

«Sa saatana silmamuna!» Hallipäine, kissis silmadega vana-
vurutas rusikaga raksti lauale. «Mis küradi nali see on,
kõlle sina võitsid?»

«Teased vandusid mahlakalt, kurjad silmad Mardi poole
õnnele.»

«Sohki teed, jah?» nõudis lõdva suuga naine selgitust.

«Jah, Maara, poisiklutt on jõe suller ja valemängija,»
is turjakas, punetava naoga mees otse Mardi kõrvalt.
«Võimalik, et kogu see aeg just temale õige-kaart pihku
Näita kallooda ette.»

«Jah, kui harrad soovivad...» Mart viskas kaardid lauale.
«Ei, vaadake või röntgeniga läbi. Mina pole elu seeski
st teinud.» Ta korjas võidetud raha karmesti laualt,
põksitasku.

«Kas sa muinas-juttu puhud?» torises vanapapi sapiselt.
«Mugune muud ei oskag, kui petta.»

«Lae, et te mind kõiges seitsmes surmapatus ei süüdistate,»
pahandas Mart solvunult, sest seekord võitis ta peaaegu ausalt,
muud ei vastu tahtmist ja oli ka ise hämmeldunud, et kaart
et imelikult ladusalt liikus.

«Pea meeles, naakmann, omade koorimine on keelatud,» kiu-
las Maara.

«Mis te jamatate, mulle endale meeldib see arusaamatult tihe-
dune tegelikult kõige vähem,» tunnistas Mart mornilt.

«Pada ajad!»

«On kaardimängus ülearu õnne, pakub armastus ainult
nelust,» tuli Mart kulunud ütleamisega välja. Nähes, et see
õnne mõja ei avallanud, jätkas ta kärmelt. «Kas on keegi
alagast na nud, et mõni lehtsaba viskaks või korrakski
minu poole? Või et mõni Mann mulle põlvele istuks, käe
number paneks? Olen sihukese näruse tahe all sündinud,
õnneadega mul sugugi ei vea. Eks selle eest siis ong. kaardi-
õnne pimedat õnne rohkem antud.»

Paar meest muigas üleolevalt, üks kehtas õlgu.

Kõhn keskealine naine, kes seni vaikides laua otsas istus ja
a vesiniku-valgeid, blondeerimisest takuseid juukseid suges,
s Marti hindavalt.

«Jah,» sõnas ta kalgi häälega, «ega ma sind kui mee tõesti kordagi vaadanud, ehkki me juba mõnda aega üh magame»

«Mardi jaoks oled sa ju jõe vana krohva, Senni, t vabalt su poeg olla,» leidis tüse mees naeruga poolleks.

Naine vedas näole põlgliku grimassi.

«Kurat põrgus on vana,» säutsus ta kurjalt. «Kui mõnel õöl mulle hakkad ligi tikkuma, saad solvamise e vega vidinate pihta säherduse matsu, et sul kerkukella vus kumisema hakkavad.»

«Ära mu egi,» ütles ta, «sa pead olema... lõpmata kuje... Mitte...»

«Ah ei nana...» ütles ta, «...»

«Sa pagan kui õige jutt, kohe päris teaduslik,» kinnitas Ma...
...
et varsti pudiseb kogu komplekt takka ära,» lisas ta ülepa...
...
mõne võimalikult rammusa ütlemise lendulaskmusega...
tud ära hoida. Olgu mis on, kakluselärmi sellest pesast k...
ei tohi — militsa tulekut ei himusta neist loomulikult kee...
... ise kõige vähem.

«Kui juba kiõh...» ütles ta, «...»
...
eriti meeltmööda. «Ometi oleksid võinud karja naisi õnn...
...

«Ära rope da, J...» ütles ta, «...»
...
aga m...
...
vaik...
kõverdatult, laskis äga siis kohe hoopis häledalt long.

Järka puhkis maruvhaselt ja Mart haaras jutuotsa oma kätte

arvate, mis hull viga see mul küljes peaks olema, et
nimene minust pole ilal hoolinud?» küsis ta kurvalt.
«e suurem mõnu jääb tundmata...»

... tühi just see kõige suurem mõnu ikka on,» kaalus
... Jürka sundis ta vaikima.

«Igaüks viimane vanatol,» irvitas ta, «sina kindlasti ei
... enam, mis see on või kudamoodi seda tehakse. Noh,
... meelde...?»

... olevalt pannilt kerkis lai juga kibedat musta suitsu.

«Sab,» hüüdis keegi. Perenaine, kes siiani kah laua
... jalgis ja parajasti oma poolhambutu
... naeru kokmas, ajas end ehmatada pusti. Ta
... tüse — suured lõdvad rinnad rippusid kõhuni, kõht

... kum paks naakne põl poole reide. Parajalt

... siskit ol ammu kitsas jäänud ja istumisega

... allunud, et jonnadad, la enenud veen koba-
... sadad tõrjad saadad hõsti naha olid. Polve-

... kumard, mis sel

... kleidisaba rasvamõhklike kintse, eg vist muudki,

... oma pilku näi ei pööranud.

... püüab püüa alla taha,» vingus end. «Pole

... sööks, sa issanda nuhtlus küll...»

... «kõikis vanapapa

... «et nõi võ, ahja vahelt s...»

... «perenaine ei leidnud midagi, mis sünniks kumma

... «re umber püüa, lannus haldades päigal, suitsu

... «Senni lükkas ukse ristochi, rapsas kleid saba p... ja lohes-

... «tossava panni poolenisti üle pliidsse vi

... «lelike aken lahti, lämbune ära,» hüüdis ta üleõla ja jook-

... «jooku püü minema, nüstas vingukihv...»

... «...» keelas perenaine enamuselt «Min

... «kannata üldse tuuletõmbust!»

Vanapapi vaatas talle vilksti otsa.

«Ara ole nii suureline... vaata kui mõni isane rotti öösel äkki su kaunale kärtsti hambad sisse ja enam lihtlasegi, mis häält sa siis teed?» Ta tõusis käbedalt, võttis n. gast pika varrega harja, laks ukse juurde ja müdistas lugevjalgadega — siis aga kõhis pikalt kõöksudes, õhku ahmides.

Suur suits kadus tuuletõmbuses kiiresti. Vanapapi süüuke ja tuli raskelt hinge vedades tagasi oma kohale. Ta äärde. Õhk polnud veel kaugeltki puhas, aga siinsetele tundele tundus see meeldivalt varske.

«Kui hea kerge on olla,» kiitis Maara ja ringutas «Ma sa aru, mis pagana pärast te vahetpidamata akent kinni hoiate? Ikkagi see aeg, inimene vajab värsket õhku... Jäta lahti, punkt.»

«Arvad, jah?» küsis turjaks mees Mart kõrvalt «Tore küll, kui koos hea luhvtiga torkab mõni miilitsamees oma mütsitärni aknast sisse, lööb kulpi ja tahab tulla välja saada...»

«Muid pole midagi karta,» vastas naine loult.

«Iga jah? Eriti sinu sisse kinnitumata, ja mitte sina üldse. Töö, karta? Ei. Karakut võtad? Alati, kui võimalik. Oigalt, mis?»

«Pole kellegi asi, kas võtan või mitte.»

«Kes ei tööta, see ei joo — oled kuulnud?»

«Sina ju kah ei tööta, aga jood nagu elevanti.»

«Kuidas ei tööta? Käin teistega koos sadamas kotte viinamas, nii et talle ei kisa, teinud päevapalga, danu asalt viinast. Sul on seal ise ees kinnitumiseks, sinu töö on selles praegu rügis kova seeliku all.»

«Mis sa sellega välja tahad?» Maara oli solvunud «Võta et mina olen kohē päris elukutseline?»

«Rahune, rahune, ei mina vihja midagi. Teame ju kõike, sina päris proff ei ole — sul käib töö ja lõbu käsikäes, ja vist paragrahvi alla ei mahu. Kollast passi pole nüüdsele aj kah enam kuskilt võtta.»

Perenaine tuli vaheuksele.

«Mis te nääklete, hullud? Kui rahus elada ei oska, ajateid kõiki oma ausast korterist välja.»

«Vaata aga vaata,» imestas vanapapi. «Millest armu maadam siis elama hakkab? Kojamehe näljapalk sinu praeguse kere ära ei toida, pealegi ei viitsi sa luuda-labidat kõigipalju h. gutada.»

võiks siiski ööpäev läbi lahti olla,» ei jätnud Maara

ning v. vingud, endal kardavad mitu asja päevavalgust,» tundas Jürka.

«Muu asjad jäta mu enda hooleks! Ega sul kah midagi kiita

«Näe ma just püüangi sulle selgeks teha. Meiesugused pead paratamatult paljutki kartma, alates politseist ja lõpetades sinu poolt soovitud värsket õhuga... Pane aken kinni, lülita välja.»

«Just nii, härra kapten,» vastas Mart kuulekalt. Ta sulges akna, tõmbas kardina hoolikalt ette. Kõrvalisid uudistajaid ega neid ei sissevaatajaid ei igatse neist tõepoolest keegi. «Nüüd tuli tagasi, tühi pann ripakil.»

«Kas sa pime, m. liha panid?» kirjutas perenaine «Ja hea

«Kas sa pime, m. liha panid?» kirjutas perenaine «Ja hea

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

«Kas see ikka päris kõrbenud oli...? Ma oleks sellest

See ring tuleb nüüd kindlalt kaotada, muidu läheb põrgu lahti, otsustas Mart ja leidis samas, et oma mitte pikas elus ta peamiselt kaotanud ongi. Juba varasest poisipõlvest peale eksles ta kui roolita kuunar mööda ilma, kuhu hoovus vaid kandis. Sattus karile, jooksis madalalt kinni. Loksus lahti, triivis eäsi.

Elus esimene korralik paik, kuhu ta ankrusse jäi, oli pette traktorijaam — aga ka seal oskas ta kaotada. Jah, võmata sellele, et vastu igasugu loodusseadusi võltis K. Lokk ta tööle. Ikkagi laks mõne aja pärast kõik lendu tatut polnud sugugi vähe. Ei, tema kohta uskumatult palju kõik kihutas otsejoones põrgusse ta enda süü läbi. Küllalt rasuv töö, marudad traktoristid, hea sõber Anto ja nagu raamatust maapeale astunud punapaine õbluke Eevi ja kõigist jäi ta ühe ropsuga ilma. Kui kaunid rohelised, vad silmad olid sellel tädrukul... paistis, et ta tema sugugi ükskõikne polnud. Unistas väikesest puhtast majakesest, sest põra, lüsti ja kütjaest volangilegi. La hirtelst

Kaardimäng ka si, aga Mart oli lajuv ehne, mõlt e hukk. Linnupette. Hariba petes oli ta linnu, emannu, nee, g ka teha nendega. Laagi Kõrbi ja Milla võtsid ta taga lae vangi lae vastu. Kõppusid koguni, nagu helitama, teha ei osanud, teha laskuse truks muudama, linnu ei s puid peetas lõbade, rita laadi. Vane võt, loom on laagri majas, vane linnu, tad, a k õlna uskumatat nasti ja kaardimäng. Milla vane suur ja lasta kaivane, eluusti ja viga, vane ja et linnu, kõrvatippudest sabaotsani täis...

Mardi mõtlesse lõikus kariv mure. Mis sai Ret, siin kuuks metsakokase. Te jättis ja kett neli, tubi sõlt, pogenes. Kas peremees, linnu, tala, nuga, linnu? Vane, linnu, mihksam, heli, linnu, kinni võtta, ja kett se, tala, vane, ket, ja lõp, ault, s, itase, looke? Kas ta oskas kaardimäng, kõrvade ära tõlmuta ja kuhagi inimeste juurde, oh, ots, minna? Ret mõstis, et ta nana kuuaga, tule, nati, vane, kaardimäng, jooas. Helle, nuutsid, et kaardimäng, kaugele, tema aga tormas ana, karema, et see on, kostaks. Robi nuttis, nuttis...

«Osta j, na, et saryk s, a park!»

Kelele see oli maratid? Tugev kuu, mükum, as, r, teg, asja selgeks

«Kas mang a, mimese, kombel, voi, m, ne, tusta, pel, as»

«Ja kiirusta, peremees,» vaigistas Mart. «Mõllen veidi, plaani, see pole ometi keelatud? Eks vist ostan jah...» la muris oma kaarte, vilistas vana valssi, nõogutas. Sai kaardi, mendas seda mööda lauda lähemale, pilus tembutades serva- talt, tegi edasise ostmise kohta tõrjuva liigutuse ja nak- ulas ilmekalt keelt, kiigutas end rahulolevalt tooliga. «Esi- one auhind — prii matusepaik Rahumäel, teine auhind — lõpõlenud praeahi, kolmas auhind — südamlük käepigistus.» «Kust sina nisukesed huvitavad ütlemised küll võtad?» imes- perenaine tunnustavalt, vajus latsakile toolile. «Mina pole ma elus nii osava suuvärgiga meesterahvast veel näinud...» «Kui räägitakse — hea raadio, siis öeldakse «Ret»-raadio,» Mart. «Olihead «Aivax» pliidirauad — ei paindu, ei ehke, ei lähe soojaks ka. Kõht kinni, kõht lahti — «Brand- ann» piimašokolaad!»

«Ind võiks kohe päris sõõmata kuulata,» kiitis perenaine julle

Vannapapi surus kaardid tihedalt uksteise taha, pettis pihu- andus kogu kehaga perenaise poole

«A sina muudkui kuulad ja imetled seda loll, möga,» ütles etiselt, «mul aga lõob kõht kõvemat marjaasi kui ma isel korralik lobi olla, ja kurest!»

«Millest ma enam teen,» vigises perenaine nutuselt ja sügas t oma rasvavoltides külge «Ära karssis ju...»

Heda võitise pannile. Oma raha eest pean ma saama süüa, naga koid ja kohus. Tõuse ometi, igavene aam! Laguta, li- guta...

«Vanasarvik sind juba ka maamunalt ära ei korista,» las perenaine, ajas end siiski agades pusti ja laks pliidi- tote. Lukkas muuli eest maritika korraks kõrvale, koogutas madalasse köögikappi vaalama «Puha lage, tule taevas,» ohkas ta tüdimult

«I ole teist jumalat peale seltsimees Alahi, ja Mart Par- on tema esimene prohvet,» teatas Mart valjusti «Vus korda on vuskümmend vus, kaks juurde kakskümmend setse, kaega üks nael, kahe kaega kaks naela, kokka kolm naela. Jumees!»

Kaardimäng jätkus häsartelt. Mart silmitses laua ääres laud inimesi, nende kottis silmaalustega nagust, kahtla- et punetavaid ninasid. Kui ta suit jalga ei lase, on ta mõne- parast samasugune Mülgas imeb endasse — aeglaselt ja

halastamatult, lõplikult. Ta tunnetas seda, kartis — ei osanud aga midagi ette võtta. Oli ta selle mone kuuga, mis ta siin konutas, juba sedavõrd läbi võtnud arka kleepja hinguse, et selle alateadlikult omaks võtnud ja neaks kutsunud, et enam lankuda ei suudagi?

Pole võimalik, ehmus ta. Ei saa ju omaks võtta inefekt, hah-sevat, koristamata salakoobast. Ei saa harjuda räpase/aluse ja õnukese, mustusest plingi padjaliistakaga, magamiskohaga põrandal, teiste vahele surutuna. Kuigi ei lepi joonikute ja lehaga ega vastiku teadmise, et mõni jultunud rott/sul õõsel üle näo ronib... Ennast põhja joonud naised on jälgid, mõnikord okupeerisid nad oma klientidega tagumise ruumi. Kui neil tööd liiga napilt oli, ei varjanud nad oma tihedust ega nabenend selles kõrgi järele ootul rannalada uskõik kelle oma korterikaaslastest. Õõd olid eriti ebameeldivad — tühjuse, hingematvat, haavat norkamust, ogeid, kõhmust, mõnede kihistamist jät...

Miks ei otsi ma tööd? Miks ei püüa ma inimese, konu-elada, miks seltsin kõntsaga...? Miks, miks ometi?

Veel paris ta endalt aru küllaltki lihtu, püüdis aga jätta kibealt torkivaid mõtteid aina harvemaks, mitte lasta neil pead tõsta. Vastus oli ju teada — ta ise oma lolluse ahmu ja läretu rumalusega on end urkasse mõistnud. Ta on tagasi otsitav, teda süüdistatakse suure rahasumma varguses. Ei loo, et rotid selle miljoniks tükk rehisid — kuritegu jääb kumiteoks. Just sellepärast ei saagi ta siit ligasest keldrist minna välja püüda, esimene vastutulev miits võib tal kraest kinni kammata. Istuma minna oleks aga kõige lõpp. Ta teadis kindlalt, et kui teda veel kord trellide taha pannakse, siis temast paadunud kurjategija. Ta on seda juba praegu, ent veel on pisut lootust kunagi ehk siiski õiget elu elada, vast Antoga kokku saada, näha oma vaikest punajuukseist pügata. Vanglasse kukkumine jatab talle aga elulõpuni kaaslaste viimased kaadakad, sama jalgid kui need sin — vargad, jadedikud, petised, prostituudid.

Kas toimepandud kuritega aegub, kui südalast ei taba? Kas Tõlasepalt raha varastamise test pannakse igal juhul vangis, minge mõõda või kümme aastat? Voi, koguni kakskümme? Siis ei saa küll ual mulkast välja, ta muutub ajapikku samasuguseks inimevareks, nagu need sin. Hakkab joonima nagu tursub, silmad paistetavad, kaed varisevad — ikka rohkem ja rohkem.

ometi on maapeal lilled ja linnud, päikesepaiste, rõõmsad naised... ilu jätkub igaühe jaoks. Miks küll tema teeb järmsuguseid tegusid, et heast ja kaunist eemale peab minema, peitu pugema ilgesse urgu? Miks on ta nii rängalt vastu kasvanud? Kas pole ilmas tõesti ainsatki inimest, kes teda aidata suudaks...? Või tahaks?

Neljas peatükk

1

Isa terve nädala järjest pidas kuiva. Liigselt märga saamata tahenes kiiresti, töö kaits jalle. Kõrgematelt põllulap- koristati sin-seal rukist, paaris kohas prooviti tasapisi maast otra, kuuldavasti hakati taliviljade alla minavat kesa üks poorama.

Isa ka Mugerikule oli see üksipuha, millises järgus kolhoosi- õud on, või kas keegi üldse kõrt kõveraks keerab. Ta ei hooli sellest tšepoolest, ja on et uuris nõudlikult pea igal õhtul, Vesta koju jõudis, kes ja kas misugust tööd parajasti teeb. Pahandas, et naine kolhoosvargist nii häbemata vihe- b. Hüvi jahi põlnud, aga ometi küsis. Miks? Igavusest, m... unud.

Isa ka seisis hetke oma elumaja veidi kalduvajunud, siledal al trepikivil, heitis harjunud kombel tähelepaneliku pilgu ümber ja tundis, kuidas leitsak kuuma haardega tal imbert kinni, et... Mõnus... utlemata mõnus! Kambris oligi. Minge jahe.

Isa kukkas sussid jalast, astus päikesesoojale õuemarule. The- rikamar nõtkus meeldivalt talle all, lõpmata kena kõn- dida...

Õueväraval rinnutades uuris Joska valvsalt imbrust, kaula- uurt vaikust. Ohutunne ei andnud endast enam hulk aega, kuigi aga ettevaatlik tuleb siiski olla. Luugid sai vanavisi- dikalt kinni pandud, augustikuu õhtud kiskusid eriti pilve- t... Imaga küllaltki hamaraks, õõd aga olid puhta pimedad. Kes jaanipäeva ringis oli ta Vesta meeleheaks paar kõrge- algemat nädalat aknad alles otse enne voodisseheitmist luu- kudega katnud; üks seisis aga alati kindlalt lukus, olgu õõ või päev. Tühja selle madalaks vajunud hirmuga — ka kõige väik- sem lohakus võib häda kaela tuua, ehkki tundub, et Anto on oma kättemaksuplaanid tõesti maha mainud, teda pole ei näha

ega kuulda. Aga ega nad kohtunud olegi — väljaarvatud üks kevadine kord, kui poisireo siinsamas talu maadel künn. Kui kunagi ikka päris silm silma vastu satuvad, lööb maha viha poisile kohe latva, kindel...

Ütle mata vastik on sedasi aina oletusi teha, juureldada karta, liikudagi ei julge. Või keerab ta ennast viimaks sisse üles ja põhjust pole ollagi? Ajab end pidevate hirmumõtete närvi, rikub oma selge mõtlemise — mine veel lõpuks ja tobedaks selle igavese paosolemise ja ettevaatusega!

Eks aeg suudab teravad nurgad tasapisi madalamaks hõlveldada küll, ja ometi oleks lapsik arvata, et Anto näitab viie aasta pärast enam sugugi vaenulik ei ole. Tema hump kobrutab õelus ja kättemaksuüha üle ääre ka viiskümneaastat hiljem, kindel. Aga elu saab ju otsa, kulub iga päev, aina lühemaks; vanadus hiilib vägisi kallale, sellest peab pääsu. Ometi tunduvad kõige paremad nooruseaastad veel ikka nagu siinsamas, otse käeulatuses. Ja teoks tegemist on veel, vahked kavatsused — upitada oma talu võimalikult haljaksale, kohendada elujärg nasti mõnusaks ja jõukaks, kõrgemates vastu taevast, pole enam peremehesuisust ega vaadust, ehkki põllumaad on silmaga vaadates alles ja maja see kindlana endises paigas, kõrvalhooneidki pusti. Kõige halvem, et ei ole enam kunagist Joskat — ehkki teisest küljest võtaks ju muidugi on, päris elus ja terve. Jah, aga mitte sugugi sedasuguse heleda, mehe ehituse eesti mees nagu enne neljakümne aastat sisse selja, julge suuame ja pahaste kattega. Selg on praegu sirge veel ainult näiliselt, süda üllatavalt kange kartuna ja kaed... hnn.

Kuramuse kahju, et pole käepärast uhtki mõistlikku mehe kellega saaks rääkida suamest südamesse. Üksi oma mõtte keerises rabeldes mine või segaseks — muidkui, ise kasi ja vastu. Kahjuks on mõttekaaslastega kontakti leida keeruline, paljud aasad mehed on enaale roosavõitu korba ümber kasvatanud, et mitte öelda päris punase Hirmust? Enesekindlaks? Karjaari tegemiseks? Tont neid teab. Igatahes ei oska kunagi ara mõistatada, kaugele see võigas varv neil sissepoole umbunud on. Vanglas oli selge sõtt — mitmekordne traataed kindlas paigas, valvurid kah, ümberringi oma ümbrused teada mehed. Tsoonist väljaspool, lausa oma kodu juures, taba üldse enam ära, kustkändist oht võib läheneda, kellel on mällal salahoobi saad — kas Antolt, julgeolekult või mõnest läbipunaseks vettinud tüübilt.

sügavalt. Neetud poisi hirmu pärast ei saa igi liikuda, ei sõanda enam poe juurde ega traktorigi minna. Ometi oleks vaja mõneste pudeli õle või mõne juures juttu ajada ja tasalolju välja selgitada, kes on kes... Ei saa ju ometi lõpuks kesta, et üks eestlane teist

kerukate, ebameeldivate mõtete tõrjumiseks otsis Joska kodale mingit või väikeski tegevust. Nae, kanade joog nõu on

Hea, et silma hakkasid... Vesta täitumist

isest liigulamisest hakkas hullasti pe... minna põlnud mullegipärast hoopis

õuevaravasse. Ei ainsaki hinge... tea, kuhu nad kõik kadunud on

l kunagi käinudki, ainult Parimu... algratta-naral moõja. Ja hommi-

ab ohtuti tabab... kui isand oma abimootoriga jalgrattal traktori

... ja suvel on seal päris kena

ispime das aga sant lumme — ig... reid on f...

ei pelga... di oma naftabaasi ja tagasi, ei vi tsi inime

oltleist rohkem astuda — suur tee pole ju kuigi kaugel. I... mis muud. Aga Parimu Juku lähed

kah ainult sama rada pidi, Vidrik Keldrist rääkinata... ih, temagi tuleb lähed üksnes raba kaudu, olgu talv

uvi, alati ju kange kiras peal, sealt saab otsesem maidugi... Joska heitis pilgu eemalt paisiva Suurekivi poole — teki

oll on varsti Vestat podata Oodra? Ega ta oma rai... ehkki eks terake seltsim muidugi on, ku... ses toimetab — aga tema ei kao kuhugi, jõuab ka

ata ikka täpsel ajal. Kes aga ei tule ega tule, vahit... on Ossi. Alevist sma on kahjuas tükk tüütut

paras astumine sedasama kitsukest rata... valedatele jalgadele ei ole see tegelik

niipalju, kui Joska mäletas, oli Vidrikul alati üks ja seesam mehekaunistus ümber kõri.

«Sul palavusest pea märg,» märkas Joska, «aga nää, ikka kõvasti kaela pitsitamas. Sa ei raatsi seda vist mingi deski ära võtta?»

Vidrikule tegi Joska ütlemine millegipärast nalja. Ta naeris paraja pika suutäie ja sõnas siis uhkelt:

«Ameerikas on igal viimasel külil lips kaelas, kas mina olen neist kehvem vend? Ametmees olgu korrektselt rietatud.»

«Eks kolhoosimatside peale mõjub muidugi, kui ülemus järele kidele alla ei anna. Vähemalt lipsuga oled sa nad juba kinni pühendanud ja vabata et mõõdagi po atanud,» kritiseeris Joska ja vahtus endale, et on sellele loolisele ikka juttu antud, plahvatuslikult ütles: «Sag oad vab ikasolnaga lipsutorikast!»

«Lühijoonelt sind otsata,» ütles Vidrik akk, asjakalt, sõltuvalt sellest, kui hoolikalt raseeritud loaga «kätt on tegel kuttant. Ma muretsen, et saare elanikkonnale»

«Jah? Jätad oma eide maha või?»

Vidrik lõi käega.

«Tühja see eit kugi, eks pika elu jooksul ole jõudnud üks juba aeg teie nää kall. Isalgu järele et sulle alles, ta me trugi tõotatud. Astun talitsa samana, jätin maha oma böge d rionet, koga selle luga-loga traktori jaama hakkab narvaks»

«Kõvad placcat, pole midagi, cehla. Maiega tegelda kavat sed, aia se salamus pok?»

«Ei, na, salalus — ja orge peo saksid ju akka teida. Olen kohan, tädina naisevenna ja ta perega ühe kaluse all eana est, ja traktori jaam ei istu enam ka sugugi. Äitab! Osta linnupette alevist korraliku häärberi — köetav kasvuhooa on eadantselt kogu ja teised kõvatuunid kah puha tipp lopp. Kungatamat ja lile taimet on aga teatagi se kullaauk.»

«Mismoodi mina sind selle juures aidata saan?» küsis Joska. Tahab, hull, viimaks raha laenata?»

«Sinu esimese naise öde elab selle vanatoiga kõrvuti, le oma majapidamise kõige täiega mulle müüb. Mina ei tea muud, kui et sa ausalt ütleks, kuidas sinu sugulased on naabritena, inimestena? On mees äkki igavene õiendaja, keda dat tõugu lõupoolik? Viimaks salakaebaja?»

«Tema, tühi? Mina nendega üldiselt tegemist ei tee, aga na palju tean küll, et mehel on tervis tõsiselt läbi. Helbib ja mul

«...i, on vagane kui tummahammas ja hõlab kõi-
...st. Kauaks teda üldse enam...»

«...hästi! Aga naine?»

«Ärbselegi kurja. Ja tal on üks arusaamatu oma-
la seelikukandjate juures just tihti ei kohta — suu-
... on kui kinni kleebitud.»

ole meheks. Mõista mind õigesti — olen oma eluga
aal, et on paras aeg astuda otsustav samm. Panen

lga raha mängu, hakkab eide ja poisiga rängalt tööd
i kõvasti moni tegema, ja ma ei taha, et mind sega-

pool on rüha tühja maad ja metsatukk, sealtkandist
... To el pool — ei heletu järele sinu sugu-

...
...

...
...

...
...

...
...

...
...

...
...

...
...

...
...

...
...

...
...

...
...

...
...

...
...

...
...

...
...

...
...

hüppas sadulasse E. hakanud käivitama, vaid sõtkus pedale ja veeres kergel kõrinal minema. Varsti turtsatas mootor peagi hädist plärtsu ja hakkas siis ühtlaselt vinisema.

Joska vaatas Vidrikule järele, kuni ta Suurekivi juurest möödas pööras, silmist kadus. Nad on enam-vähem üht harja ja saavad aastakäigu mehed, ainult et üks ei jõua oma nodi kuidagi kokku lugeda, teisel pole aga hinge taga mitte kui midagi, ei jaksa oma ainsale pojale korralikku taskurahagi anda, mingi kotsaka kingituse ostmisest rääkimata. Elu on ikka tõesti kummutuse ebaõiglane, et tont teda võtaks!

2

Muude pakiliste tööde-tegemiste vahelt naksas Kustas talle nii palju aega, et korraks Antsu-Jukult läbi sõita. Kas oleks rik tegi kõik korralikult ära, mis vaja? Millel Kilk noorkari lauda lõplikult juttu saab? Pole teda tükil ajal näha olnud, kuulda olnud, viimaks astus jälle kogemata korgi peale?

Kustasel oli oma mõtete pärast piinlik, kui ta Antsu-Jukult täiesti kaine Kilgiga kokku sai. Mis kommas see olgu tulnud inimest kahtlustada! Teine oli oma meestega kõvasti elanud jõudnud, loomad saab õige pea sisse. Ja talitajad on lausa siinsamas võtta, kunagises arvata vägagi uhkes haardes elav tervenisti kolm peret ja naised-noorikud lausa ootavad, mille peale saaks hakata. Ainult üle õue astuda, ja oledki kohal. Seda mõnu just paljudel ei ole. Praegu käivad nad põllutööd aga kurdavad, et laste pärast on mure ja kodu, kipub laotuma.

Kustas ei saanud pilgu rüüga E. le lakkas süüa, et hoolduse kätt pole tõesti märgata. Kõikjal vedades igasugu kila-kola alatehase oli torgatud roostetanud plekkanumaid, elanikkonnale aknad olid kardinateta ja kaua kasimata, suure veranda künkad klaasruudukesed enamuses katki. Isegi lai trepikivi, aastakümnetega sileläikivaks astutud, oli pragunenud, nagu oleks seal peal rauda taotud, ja kiiva vajunud üks rippus kurvalt katkest hingede küljes. Ei usu, et Antsu-Juku pererahvas oma kodu niiviisi oleks kaest lasknud, pole võimalik. Võõrast vara ei hoita, sellega käiakse ükskõikselt ümber, lagastatakse.

Ei tea, kus käugel Antsu-Juku pere võiks olla, mõtles Kustas, ehkki ta neid inimesi polnud ilal kohanud. Kuidas nad võhivõõras paigas hakkama saavad, on nad üldse enam, et

õis raske olla, kui neid minema viidi — kõik jai siia-koogu elu tuli hoobilt maha jätta...

Kustas keelas end sel moel mõtlemast. Kas on temal vaja mõnigile suurtalu omanikule kaasa tunda, ta suguvõsa pärast mõnemõtteid mõlgutada? Pealegi ei saa ta nende kasuks kõrtki tegulada, isegi kui tahaks.

August Kilk seisis ta kõrval, nohises endamisi ja oli sõnatahtv nagu ikka, kui piiska tulevett polnud neelanud. Ega Kustaselgi peale äsjaseid mõtteid erilist jutujooksu polnud. Nad taakisid selgeks paar tühisepoolset tööasja — Kustas nõuandjana ei kippunud; Kilk on puutöö kohta pealt ise kõva mees loadma ja oisustama.

Kustas loobumist se satas Kustas veel korra õuel, mõtetega elamas. Võs arvata, mis moodi see uude talu oma õitseajal on. Kilk ja Kullap oli heas korras veel peale sõda. Kilk oli hästi hooldatud, rohualas õitsesid kindlasti kümmed tuhat lilled, suur avar elumaja lõhnas jõukuse ja puhtuse järgi, lühioned viinased korras. Laadul oli kaetud õieõiega paar-kümmeend lüpsilehma, lisaks noorkari. Kullap vasti pidi viinases tõulava, tegi kõvasti aretustööd. Kilk ja Kullap olid tugevad, hästitoidetud tööhobused ja kindlasti ka eek, varisevate sapsudega kirikutäkk, aidas aga pungitasid kõhtu jahutündrid, astjates ootas puhta maitsega soolaliha, salvedes mihakas kuldne vili, rüulitel seisis meepurgid, laes rippus peale paar-suurt, lõhnavat suitsusinki.

Mis nagu on, tänased laudad ja aidad?

Või ei ehk muidu oleks veel üht-teist, aga kõik on puha keelu

... mida tohib, on naeruväärt napp — ime, et lehma lubatakse pidada! «Sotsialismi Võit» ei suuda toita inimesi ega loomi — piimakari vireles, häbemata kitsi söödaga ületalve, laugeltki kõik ei jõudnud kevadesse... Ja inimesed? On muide peresil, kellel sahris aidas mõndagi leiba, aga väga-väga paljudes kodudes vaatab igast nurgast vastu hale hüljus. Kolhoosiasjad ei taha põrmugi edeneda, ja ega see ametu rahakopik, mida sügisel ehk imekombel maksta õnnestub, veel rahvast haljale oksale aita. Ei, see pisku kukub küll kuumale kerisele — nagu poleks olnudki.

Kustas istus mootorrattale ja keeras gaasi hulga aeglaselt, nagu leida muidu. Vaesus on eriti viimastel aastatel kõvasti tõusnud, inimestel kunagise tagavaraga ammuma ära tarvilatud. Ja ega kõigil varusid olnudki, elatakse kuidagi viisi peost

sahu. Kehvasti küll, ka tal enesel pole midagi hinge sügiseni läbi ei tule. Peab astuma sammu, mida ma tahaks... Hädapärast võiks veel kuu-poolteist viivitada, mis mõttega?

Kustas sõitis otsejoones Linnupette kaupluse juurde.

Meestekamp nihkus aegapidi majanurga poole, viinapi külj helkis korra nagu ehmunult, enne kui see hõlmaga varjati ja tasku topiti. Ollejoomist võeti kui kõige loomulikum mat asja, neid pudeleid ei püütudki esimehe eest peitu pida.

«Jõudu juurde,» pilkas Kustas. «Tööpäev lõpeb meie kohtis ikka sama varasel tunnil kui eelmise esimehe ajal?»

Vastuseks mõnisketi midagi ebamäärast, aga Kallaku tõi juba sellega, et...

«Aga mis siis, kui sa ei taha,» ütles Kallaku. «Ma ei taha juua enam, ja Oinu on kogu aeg juba...»
«Brigadirid, ei oska ega viitsi asja ajada, inimesed vahetavad sunniviisil jõude. Kui mina brigadir olin...»

«Jah, eks see ole üle rajooni teada, kui targalt ja ausina igal tööl sarvist haarasid. Minge tööle tagasi, mehed!»

Mõned hakkasidki tee poole venima, paar-kolm päeva viitskelt paigale, Oinu muidugi ka.

«Mis kurat sa kamandad?» käratas ta tagedalt. «Mis töölistest sa pasundad, kui ise samamoodi tulid poe manna laski lööma?»

Parmu Juku, kes Oinut üldiselt sugugi ei sallinud, nootustest jõust kaasa.

«Eks esimees igatse ka keelekastet, mis muud,» naeris omakorda. «Ja et sa teaks, oleme priid kui linnukesed all, meile pole mingit töökäsku antud.»

«Ei usu,» vaidles Kustas. «Aga purjuspäi pole teist midagi asja.»

«Ah et purjus?» Juku oli pahane. «Sama hästi võid sinu kohta öelda, et oled maani täis Kainemat meest kui annab sul otsida!»

Kustasele tundus, et Juku vist ei valeta, aga tal polnud tahtmist ega aega nendega rohkem maid jagada. Lõpetas pahaselt käega ja astus kauplusse.

Kelluke ukse kohal helises nii ilusa puhta kõlaga, et oleks siin müügil vaid mesi ja linnupiim, koogid ja lõhnavad saiakesed. Aga ehkki ruum oli hämar, märkas ta kohe, et õllekastide virnad ulatusid laeni, et riulid kisisid haljaste pudelite pikad read. Ninasse tungis külm...

it lõhna, nagu ikka maakaupluses. Leib ja heeringad, a kummikud, juust ja lambiõli... Ollejoomist kaupluses Mai ei luba, muidu võimutseks siin hoopis ebameeldiv

lore,» sõnas Kustas. «Ma sulle jõudu ei soovi, sinu tegevus ei käi minu omaga üldsegi kokku.»

«Iga ma neid vägisi siia jooma meelita.»

Muidugi mitte, aga sa hoolitsed ennastsalgavalt, et paras kova magnet alati riulitel ja lausa ukse kõrval lademes võtta oleks. Kustas viipas õllekastide poole. «Kas ilma ei saaks?»
Ja see pudelitekari seal su seljataga — viimane nuhtlus! Nii, lasti kolhoosile kui traktorijaamale, tead seda vägagi hästi.»

«Olen sinuga ühel meelel — aga plaan tuleb täita.»

«Täiele meenus, et kunagi õige aeg, et sellest polegi midagi,» ütles Kustas, paar aastat varem, ütles ta sinu...

«Roland Kriisa.»

«Täide plaani ainult viinaga.»

Ja Kriisa vastas, et täidan jah, ja kas või ainult viinaga — aga riigi viinaga ja riigi plaani. Nüüd ütleb sama ta oma õde, ja vastu vaielda ei osanud siis ega nüüd.

Roland Kriisa meenutamisega seoses kerkis esile midagi väga mõruda, Kustas surus selle jõuga tagasi. Mis möödas, see läinud! Elu on ju jälle elamist väärt, milleks vanas valus tuldida.

«Aga loks jah veidi viltu, et sellise tooni valisin,» vabandas Kustas tõselt naljatades.

«Tegelikult oleksin pidanud seisma ukse juures ja mütsi peos keerutama, kuni sa mind kad ja letile lähemale kutsud.»

Mai kuulas venna veidrat juttu, pea veidi viltu ja tahtis selgust küsida, kui Oinu torkas ukse vahelt sisse oma ebameeldivalt punetava; vindise näo.

«Tulin kontrollima, kas poepreili lubab viimaks esimehel kaupluseruumis õlut juua,» sõnas ta riikakalt. «Seadus maksab kõigi jaoks ühtmoodi, ei loe kõrge amet ega lähedane sugulus... Meil ei lubata pudelit poes lahtigi teha, sinule tuuakse viimaks joomiseks klaas nina ette?»

«Oinu, melevaheline pahandus tuleb pikk ja kole,» hoiatas Kustas. «Mine ära, mul on oma õega tõsine jutt.»

Ahah? Ajad töö ajal isiklikke asju, esimees,» õiendas Oinu purjus inimese visadusega. «On see sinu «Sotsialismi Võit» nii õide puhkenud, et esimees enam ei peagi tööd vihtuma?»

«Palun, minge ära,» sekkus Mai.

«Ei lähe ma kuhugi. Tahan leiba osta.» Oinu astus kühkult leti äärde. «Kes mind keelata saab?»

«Purjus inimesi ma ei teeninda.» Mai toon oli sedavõrra range, et Oinul jutt järsku otsa sai. Ja kui tuli õige kurt ja jalamaid lahkuda, tõmbus mees ehmudes kühmu, põlvitas midagi endamisi ja taganes välja.

Kustas oli morn.

«Ega see töö sulle kerge ega sobiv küll ei ole,» kahetses.

«Kui aus olla, siis minu süü.»

Mai raputas äsjaase pahameele endast poolvägisi eemale.

«Keelan sul niiviisi kõnelda,» ütles ta rahulikult. «Jätku kombel mõelda ei tohi sa ka. Ise tahtsin traktorijaamast lahkuda, ise valisin Linnupette kaupluse.»

Nii mõeldi ta teha, et traktorijaamast lahkus. Mari-Eltsul ta ei jätaks oma asjadesse ahti, tema ei jätks. Kui ta leti paddele kätte ulatama läks, kas leiba või leiba, kas leiba või leiba, aga...

«Mul on kahju,» sõnas Kustas nii vaikselt, et seda võis hädavaevu kuulda oli. «Neetult kahju.»

«Kustas, ma ju tulen toime! Näed, vintis meestega kõige paremini kui sina. Minu sõna jäi peale, veendusid ise.»

«Inestan oma egoismi ja häbematus, et sind takistada julgusin, kui tahtsid Viljandisse elama asuda.»

«Hea, et keelasid.»

«Ei usu, kohe mitte ei usu...»

«Sa pole just sageli peale seda minu juurde sisse põrganud, aga suve algusest saadik tunnen iga meie kohtumise juures suurt rõõmu.» Mai vaatas vennale teraselt otsa. «Sageli ka poleks ma nägema ulatunud, et sul nüüd hästi läheb.»

«Olen joonameeste peale turris, kulnud kortsus, ja sinul pole kahju, et sa sõnast teen sulle oma rõõmu jah?»

«Kõrge Oinul peale vabanamine ja olla, et ta kõrge vabanamisel pahandamine on pinnapealne väheaus. Sügaval hingel oled sa just niisugune, nagu peab.»

Kustas naeratas imetledes, tänulikult.

«Lõpp öled, kulla õekene... ja soõja südamega.»

Mai rihitas korra Kustase kätt, peaaegu vargsi.

«Küll on hea, et sul kenasti läheb...»

«Jah, aga... mul on sulle suur palve.»

«Tore, ma pole tegelikult juba ilmaammu sinu heaks teha saanud... Olen ette nõus!»

«Kui tulen ei tea mis kaelamurdvate soovidega lagedale?»

«Lähe keerulisem, seda parem.» Mai näol oli sara, nagu ta seda miski eriti meeldiv. «Ole pai, ütles!»

«Olen hädas, püsti hädas. Rahapuudus. Piinlik küll, aga mõnendil pole enam kuigi palju hinge taga, pere eest tuleb aga hoolitseda — vähemalt korralik toit olgu laual.»

Mai tahtis midagi vahele öelda, aga Kustas palus tal vaikida.

«Kulutasin mootorratta ostmiseks küllaltki palju, ja paari nädala eest võtsin oma hoiuarvelt — mäletad, sellelt igivanalt, hoiurruaegselt? — viimase välja. Töötasu ei saa ma enne, kui lõpeb majandusaasta.»

«Kõhikult on vale, et sinu raha on minu nimel. Miks see mulle on jäänud on? See viga tuleb parandada, ja kilrest. Sõida või praegu alev'sse, hoiukassasse.»

«Kas oleks sinu raha minu nimel, ja see on isegi sinu raha,» ütles Kustas juures lug. Raha on ikkagi sinu oma, mina ei ga. «Piinlik küll, aga tagasi maksta saan arvatavasti alles talvel. Kahju, et nii pikaks ajaks, kuid varasemat tähtahta ei julge lubada.»

Kahkeksi koos elades ei kulunud meil ju kuigi palju, ülejääk on,» pahandas Mai. «Olen ju su oma õde... Ja raha, millest sa elad, on tõele au andes siiski hulga rohkem sinu kui minu.»

Kahkeksi koos elades ei kulunud meil ju kuigi palju, ülejääk on,» pahandas Mai. «Olen ju su oma õde... Ja raha, millest sa elad, on tõele au andes siiski hulga rohkem sinu kui minu.»

«Nii et annadki mulle laenu? Aitäh, ilma sinu abita jääksin usalt öeldes sänti seisu küll. Tore, et sa nõus oled!»

«Kustas, olen nõus sulle otsekohe raha peale andma, kui sa ellist imelikku tooni ei jäta,» naeris Mai. «Müllal me Linnupettele läheme?»

Mai ei vaja seda päevapealt, mõnda aega saan veel omal laulul. Kustasel oli piinlik, Mai tajus seda.

«Ära ole nii morn,» palus ta. «Usu, rahapuudus saadab inimesi väga sageli, ja see pole mingi häbi. Võid arvata, millist puudust ja vaesust ma siin leti taga olles näen. Meele teeb haigeks, kui naised kopikaid loevad, kas ikka saab leivale lisaks anda grammi odavat vorsti-osta või ei...» Mai hoidus ütlemast, et küllap Mari-Eltsul jääb kitsalt läbiajamise oskusest tugevasti puudu. Ta on ju teisiti harjunud, ja võib-olla ei tahagi hokuhoidlikult elada? Ta ei armastanud Mari-Eltsu sugugi, ei hokakgi armastama — oli aga Kustase hingerahu pärast.

«emgi vana nad. Mil... müüd sõnadele voli anda? rahapuudus pole kellelegi...» kinnitas ta veelkord.

«Selle ma praegu mõtlengi... mind haast välja. Aga mida te... kusagilt laenu saada pole ja üksnes normipäe loodavad, pealegi teadmata, millal seda saab antaksegi. Millest nad elada oskavad, miseks raha? Tean muidugi, et ma... dab ta oma... pidamine — kõigepealt lemm, ja e... niisama... parast võeta ega peeta. Aga raha on iga... in seda kindla sõnaga, kui...

ei tohi neid petta
kavatsen ja keeg

vaibus. «Naeruväärt v... Vast hakkab elu ometi tasapisi liikuma... vaimega, takerdudes — aga ehk natukenegi paremuse... Sa usid, Mai?»

«Olen s... üle unke...»

«Varavõitu. Oma linnamehe teadmiste... vehklen tei... nagu kot's, jooksen sageli peaga vastu müüri — oskainu asjatundmatusest. Aga küll ma toime tuleni!»

«Loomulikult»

«Ait in sulle, kõige eest.»

«Sulle aitäh, et sa mulle nii tubli oled! Mida parem läheb, seda õnnelikum ma olen.»

Kustas mõistis, mida öde kõige enam silmas pidas.

Kaks suurt varest loivas aeglaselt tiibu liigutades ma... üle Mägeriku talu katuse. Üks neist vist märkas kullaka... väljivat Joskat, sest ta kraaksatas valjusti, j... Teine oskas teha v... vaatatas korraks t'gedalt... Põlvealune -paev isegi... sünge, millek... ndelne kisa?

Joska pani ukse... dest pisut kõrgemal asetseval aval. In... e uksele tihti peale iust nimelt süda si... andusel sin pole südamega i...

«naabrimees,» kostis värava juurest.

«ka imestas, kuidas Parmu Juku oma rattarisuga nii vaik... luku oskas, et ta lähenemist kuulda ei olnud

«tere jah,» pomises Joska tõrksalt. Pole ta eluaeg tahtnud... kuga pikka juttu ajada, ehkki üleaedne; ainus lähedane naa... lüütu hing, suuvärk liigub kui õlitatult, sõnamulin ei lõpe

Juku sülitas vihaselt.

«Mul on kange isu see raibe jala pealt maha lüüa,» siunas... odameetäiega.

«loh-oh, kes?»

«Laanepüü-poiss ikka,» ägestus Juku veelgi. «Keva... lunisin, et ta ei tuleks minu söötis põldu kündma, lasin priske preemia — aga tuli nimelt, selgest õelusest. üks mu hea rohumaa mullaseks, kündis halastuseta üles, me lehmad-lambad või perega ühte lauda söögipoolist võtma. meie käsk on temasugusele püha ja pimesi täitmiseks — mul ei jäänud muud üle, kui hambaid kiristada. Ometi mu... ma maa, minu oma põld!»

«Kunagine,» parandas Joska ilkudes. «Sul läheb millegi... ast aina meelest, et meie oleme juba pikka aega suure... oma õnnelikud kolhoosnikud. Ei oma põldu ega tarbe... tu, ei mingit maist vara ega vähematki õigust omaenese... lu peale.»

Ilulk aega nohises Juku kurjalt, muutus siis aga hõrdaks. «Mis meil vanasti viga oli,» kahetses ta, «tee oma maaga... ida iganes tahad, keegi ei käinud torkimas ega norimas ega... midas ega õpetamas... Millal see neetud kolhoosikord... meti ükskord lõpeb?»

«Eks siis, kui võõras võim minema puksitakse,» vastas Joska... tult. Ta tajus teise imetlust, soojendas selles oma hinge. Jukul kerkisid krõbedad vanidesõnad uuesti suhu, ta sajatas kalt ja põhjalikult.

«Jah, eks kogu eesti rahvas ägab suure venna sõbralikus kai... luses... meilt aina võetakse ja võetakse,» toetas Joska...

Juku sai sellest ütlemisest hoogu juurde, manamine ei taht... miki lõppeda. Võttis tüki aega, enne kui ta järjega uuesti... nto juurde jõudis ja tema lolli kangekaelsust põhjama... kkas.

Joska noogutas mõnuga

«Laanepüü-poiss on teadagi viimane siga, olen täiesti nõus»

«Õiged sõnad! Ma just praegu noorhärja jutult tulen. Oli traktorijaamas, putitas mootorit. Kutsusin kenasti ja viiskalt, et ole tubli mees ja tule künnu mu kuuendik üles. Põlvast sin vürstlikku tasu.»

«Mis kündmisest sa jaurad, alles augustikuu?» ütles Joska. «Ega sa oma otra nii lollilt vara ole ära lõiganud?»

«Mul hea kiire valmimisega sort, ja kui tera küps, millega enam juulitada oli. Tark inimene teab täpselt, millal para on. Olen eluaeg olnud usin põllumees, peaksid mäletama.»

«Hea küll, õige muidugi,» rahutas Joska. «Sul jäi juttu poolleli?»

«Jah, nii et oder on mul võetud ja enne minu hing rahul jää, kui kõrrepõld saab mustaks. Ja maja taga ootab tükk kivi. Peab kohe laskma ära harida, ma ei taha kolhoosi sügisesele segadusele jalgu jääda.»

Joska nõõgutas lugupidavalt.

«Jah, maaharimise tarkust on sul küllaga... Mis poiss ole. Ei tule, ehkki head tasu töötasid?»

«See igavene tõhk naeris mu välja.»

«Vastik molkus!»

«Täpselt. Lokk olevat talle käsu andnud homme varahommikul suurema kesakünniga pihta hakata. Ütles, et jääb mitmeks päevaks. Lõi oma rauakolakale hääled sisse ja sõitis saatanahing müriinal minema.»

«Ei tea, kuhu kanti?» päris Joska. «Ei taha sellest roostetunõeldat mõeldagi, aga mõnas oleks teada, kui ta võimalikult kaugemal kondab.»

«Tondimetsa taha.»

«Sinna jah kõvasti maad... Aga kui talle oleks siinkaudis töötas ette tolgatud, eks siis oleks sinu juurde ikka tulnud.»

«Ära aja mullikesi,» põlastas Juku. «Ta on viimane kama kaelne mühakas. Kui keelad, tuleb tingimata— kui aga kutu jätab nimelt tulemata.»

«Linnupettel ju teisi traktoriste terve hulk. Narmelad tunnevad gatahes etem.»

«See vedas kahi lõusta üleolevalt viltu ja kobises nalt kolledast ajanappusest.»

«Kärbi Jull?»

«Seda panamats mina kere kull kummardama ei panna.»

«Moستان sind väga hästi. Pealegi ega sihuke viltu asunikutala haljaret meesuguseid jõukaid pole kunagi seenud... Aga mis santi sa mangid, käid masinaabi kerjama.»

«Muid Miira tallis, hobune on selleks valkeseks tööks iga kell.»

«Lural on kabjapõletik,» kurtis Juku. «Ei tea, kust see tal tuli, aga lonkab kõvasti. Ma ei raatsi teda tööle sundida, ja talver ei lubanud ka veel niipea. Igavene õnnetus, mul on tubast loomast kibedasti kahju.»

«Jah, jah.»

«Selle Laanepõu poisi kull maha lõon,» ahvardas Juku. «Jah!» Ta luristas vihaselt oma alat vesist nina. «Kuradi asi!»

«Kas hakkas pikkamööda tare poole minema. Antost kõnele, isegi tema maapõhja vandumine on kahe otsaga asi. Kui jaura, kuni viimaks ongi saatananahk mürtsti pttu!»

«Jatad jutu nii äkitselt poolleli?» imestas Juku poolpaha-

«Ma ei tohi kaua õues olla,» viskas Joska ütlela, oskas panna talde parasjagu väsimust.

«Ah soo, eks lähme siis pealegi tuppa,» oli Juku nõus. «Üle anti ongi imelik rääkida...» Ta ei jõudnud suure haagi avaks veel kättki sirutada, kui Joska peatus, kõhis hädiselt ja suutäit ja keelas kähisedes:

«Jata, ma ei tohi pikalt juttu ajada... ega jaksagi...» Tal peatus näole tõmmata lootusetult haige inimese nukker ilme. «Kopsudega on pahasti, aga eriti hull on see, et maos nüsib ka rida kaaridega.»

«Võimaks va' harali sõrgadega elukas kallal, mis?»

Joska oleks meelsasti Jukule tema rõõmsa tooni pärast kõrvaliku obaduse virutanud ja ta kuu peale saatnud, kehitas sellele aga hädiselt õlgu ja lausus alistunult:

«Olen ka ise seda mõelnud. Ega see ime olekski, peale kõiki need vintsutusi ja ülekohtuseid vangiaastaid.»

Juku naeris.

«Pole mina veel kuulnud, et keegi vangimajast oleks vähi saanud. Mul vennanaine pole otsi kardinate ega okstraadi kukkumist uneski näinud, kondis tasaselt eluaeg krikul ja t, aga vahk tuli mis marin. Matasest juba oma sõva pool aastat möödas, viis ruttu ära.»

«Head päeva sulle, naabrimees,» sõnas Joska toonil, nagu ta lõplikult hüvast. «Ma ei jaks enam, jala ei suuda tõsta kanda. Ela hästi...» Tagasi vaatamata sammus Joska ukseste, pödüra inimese ettevaatlike sammudega maja,

lukustas hoolikalt ukse — ja oli nagu väik aknast
Täna taevale, Juku ronis ratta selga ja väntas minema.

Vesta tuli korraks kõõgiuksele.

«Oli Parmu-isal asja ka?»

«Sellele on keegi vist lõuapäradesse küll riitsinust
et jutt nii lobinal jookseb...» Joska vajus toolile ja j
valt mõttesse.

Koputati.

Kas Juku tuli tagasi?

Joska küüritas vaatama, ruttas siis jooksupalu avama

«Tere, isa,» sõnas poiss hoopis teisel toonil kui tavahar
ja ta hõlpsalt oli mingi taustalüüsi eest läinud. Kõik t
r kist

«Tere, poeg,» vastas Joska sõnalt. «Tere, poeg,»
kõneldes vaatama talle.

Ossi rippas tulepluusi vana istas talle.

«Kuidas enäärg ka enä» päris Joska. «Kas k
kombes?»

«Jah.»

«Kogu suve jooksul said mahti ainult paaril kor
tulla,» sõnas Joska etteheitvalt. «Miks nii harva?»

«Oli tegemist.»

«Suvel? Praegu pole sul ju kooli ega mingit muud
Oma isakodus peab inimene nii tihti käima kui vähem
lik. Millega sa päevi õhtusse saadad?»

«Juba ütlesin — tegemist jätkub.»

«Aga siinkäimise kordadel pole sul kunagi muud
kui...» Joska vaikis. «Ta pidi ütleva, et poiss käib
lunnas ja et niipea kui selle kätte saab, viskab veel
õla hüvasti. Hea, et sa praegu sõnasabast kinni; selg
tunda, et täna pole etteheideks sobiv päev.»

«Pidid midagi vänget poetama?» küsis Ossi vaivsa

«Ei, mis mul ikka öelda... Sul jah jätkub aega al
tegemiseks, aga seda on oma lihase isa jaoks si
vähem.»

«Jah.»

Nii napsõnalisena polnud Joska oma poega varren

«Oled ehk haige?» küsis ta murelikult.

«Miks sa seda arvad?»

«Minu meelest oled hoopis teistsugune kui muide

vaikis.

Kand mind tõesti liiga harva vaatamas,» korrutas Joska,
mõistmata, mis Ossiga lahti on. «Mis sind küll keelab koju
tulemast?»

«Kuju?» Poiss oli väga mõtlik. «Tead, vana — minul polegi
tulu. See siin? Ei. Kui sind kinni rabati, saatis Vesta mind
et tulnast minema. Tädi juures oli minu jaoks ainult pea-
al, mitte kodu.»

«Ilen sind ju mitmel korral siia tagasi kutsunud. Ja arvesta,
ta leidis, et alevis on sul parem elada, kool ligidalt ja
muu... Halastuseta riigivõim hoidis mind kahjuks kodumailt
m eemal, ma ei saanud sinu heaks midagi teha, ehkki süda
põlvis verd... Olgu nad maa põhja neetud, sada korda, tuhat
korda! Nüüd aga on kõik hästi, tule ainult!»

«Kas kammne na pika maa tagant ei ole mõeldav?»

«Kui sel hakkad vaimast talve, lõpetad keskkooli ära. Siis
kui tuleb? Mina küll ootan ja loodan.»

«Mis on mul sin kolkas peale hakata? Kõrrehoos, põllutööli
anna? Minu elutee peab kõrgemale pöörama, milleks
mahtu kogu see lõputu õppimise-jama?»

«Kuidas arvad,» sõnas Joska leplikult. «Tee muidugi, kuidas
paremaks pead. Mis ala sind tõmbab?»

«Mitte ükski.» Oli tunda, et miski talle siiski huvi pakub ja
ta selle millegipärast nimetamata jättis.

«Mulle võiksid ikkagi rääkida, kellele muule kui oma isale sa
tulevikuplaanid usaldad, kelle teisega neid kaalud ja vaa-
da? Või on kohe nii suur saladus?»

«Mis saladust... Mulle pakuti juba nüüd tööd kultuur-
i, instruktoriks. Ma ei tahtnud suve tuksi panna, aga
kooli lõpetamist tuleval kevadel võtan vist koha vastu.
I tüütult peale...»

«Kas noogutas imetlusega, suu rõõnumuigelt.

«I oli hea meel, et isa ta valet uskuma jäi. Tuli jah
nasti välja, koguni nii ilusasti, et Ossi ka ise oma äsjast
llu peaaegu tõe pähe võttis. Mine tea, ehk täna-homme
kuvadki?»

Ossi vaatas käekella, kuulas, kas see ikka tiksus ja ohkas
igelt.

«Aega on vist vähe?» päris Joska.

«Jah, mul on täna õhtul esinemine.» Ossi hääles oli eriline
likus.

«Oh-hoo...? Sa pole mulle iitsatanudki, et näitemängu oled

tegema hakanud? Tead poeg, mul on selle üle pörgulike meel. Oled minult kaasa saanud kõik paremad omadused, näitlejaande — arvesta, minu hing ja veri kiskus alati. Ja kinnitati kui ühest suust, et mul on erilise talen. Keerati aga täitsa nassu ja karjäär läks... hm, moka.

«Eks seda väärt annet, ma mõlen näitleja oma, on alailma vaja läinud,» arvas Ossi elutargalt.

Joska kissitas silmi.

«Pilkad?»

«Ei, mitte sugugi. Alult ära ilmaiega rõõmusta, näitlejat ei saa. Ma ei taha, ei proovigi. Mul on muud huvit

«Nimetasid ometi, et esined. Kudas sellest aru saada, lukooris või?»

«Pähh...» Ossi sirutas end, lükkas kõhetu rinna ette on suur pidu, eeskavaga. Mina loen seal oma luuletus

«Jah?» Joska ei osanud esimese hooga uskudagi päris ise tegid? Luuletuse?»

«Mul on neid mitu, ette loen kõige parema.»

«Olen sinu üle ääretult uhke, Ossi!»

«Täna, isa.»

Joska rõõm oli tõepoolest suur. Selle üle, et poiss on m luua suutnud, aga veelgi enam tegi heameelt, et Ossi kord tasakaalukalt, inimese konobel juttu ajas. Ei viigisoni, ühet, metat alatoon. Mida aasta e lasi, sedi moostlikum muutub. Poiss ja ju õigest kasvatusest on see sunn ilma na'seõde, tüh, ei osanud ega oska tõrme tulla. hakkab Ossi menemõistus pahe tõasma, temast saab veel paustev inimesel

«Homme on mul erit. tähts. päev,» jtkas Ossi asja. «Rahvama ja kirjandus ngt kutsel kuastab meid, eks i eatne kirjamees, luuletaja. Noor, aga vagag. nimikas»

«Näita talle oma luuletusi?»

«Peamiselt selleks ta tulebki, et meid juhendada. Meil on kolm-neli plikat ja paar selli, kes midagi suudavad p t panna. See mees on erakordselt andekas, usun teda pin es

«Loodan, et ta ka sinu talenti õigesti hinnata oskab.»

«Selles olen ma veendunud.» Ossi hõitis jälle pidu kelli. «Peaa. varsti minema. Täna on esimene on minu uu. elu. h. l. neda ma e. tohi ega taha.» Ossi vaatas isale veidi habelt näkku. «Ma tuln ainult selleparast, et... et sulle kelle t gest raäkida. Tadi ja tadi mees on tulevõitja, neid ei ho ega rõõmusta miski. Minul on aga täna ühtaht s ja ho

mul on õudset hea meel. Ja ma tahtsin, et sina

Ossi, küll on seda liigutav kuulda...» Joska oli ääretult hõlunud. «Me kuulume raudselt ühte, sina ja mina. Tule ainult tenni, ma aina ootan päevast päeva...»

Ossi noogutas, kehtas end ärevalt.

«Tunc nii suurt sündmust peab midagi toekat hamba alla. Ilmtingimatal» Joska läks tõmbas kõõgiukse lahti. «Ikka veel pole valmis?»

nagi üle mehe õla, et keegi istub laua ääres

«Meil on kütlaline?» uuris ta huviga.

«Jah,» hõikas Ossi.

«Ma ei kuulnudki, millal tulid... Tere.» Vesta läks pliidi tagasi. «Ega mul enam kaua ei lähe.»

«Jah, Ossi pole aega.»

«Lukkas ukse kinni ja kiirustas sõna lausumata taga. «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

«Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

«Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

«Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

«Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

«Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

«Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

«Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

«Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

«Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

«Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

«Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

«Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit, «Nägi, et isa on voodi kõrval kummargil. Ta märkas Ossit,

omale tasku, toppis sinna ka jootepasta purgi. Ta ei kutsunud isa kooli, ta ei anna, kui ainult küsida. Aga jõuad sa kõik nimetada, viimaks läheb meelest ära...

Ossi peitaski vii koos jättnega tuuleplausi tasku ja tuli karmesti tagasi, hakkas tööriista kasti koguma. Peotähtselt naelapruug oli vastakult palja, nendele ülesnoppimise tuurid puhkis peoga naela aukka, viskas kast põhja. Juba jõudis tööriistade kätte, nendega oli lihtsam.

Mis imeküllik viigur see on? Käepärasele pidemele oli kullas meisterdatud mingi alus, e, noopis press, justnagu talle raud, millega saaks pehmesse materjali jalje siruda. Käsi teadis tapset, mis ristapuud ta peos hoiab - musta, pühkise rauda. Hämmastav... ei, mitte riist ise, vaid just otus.

Ossi laks akna juurde, ütles tähelepanelikult põlva kummalist kaju. Jah, andel, ta on see kummitatavate nime - nagu suur M. selles, vorstipidajate keertes W, mis joonelased võrva.

Vesta loostis köögis panniga, kostis vesolmat, kühvliidias. Ükski neist tavalistest hädadest ei jõudnud Ossi asu ei aegunud leadatehtine, kus ta masagust märki Millal?

4

Tagakambri uksele tuli Joska, parem käsi sügavalt peotaskus, heitis kõõgi poole luurava pilgu ja kutsus poisid juurde.

«Võta.» Ta ulatas Ossile mõned kokkukeeratud rahad. «Ära Vesta kuuldes moneetast räägi, meil on viimast paksu pahandust olnud. Miski kass jookse vahelt lae, mis tae? Kõh n on meil praegu karmalt eale?»

«Võtsid salaja Vesta tagant?»

«Ära par, elas on mõnigi kord seda kasulik, mida vana mõnest loost tead. Loomulikult olen mina majas peremees, aga tänasel erilisel päeval ei taha ma naisterahva kiledat tamist kuulata. Sellepärast ei hakanudki temaga õie Pane äre»

«Aitäh. Mul on valuutaga alati jõledam kitsikus.» Ta tõi raha puksitasku. «Tundub, et sul ka?»

Joska viivitas vastusega. Millise jutuga lagedale tulla poeg temast võimalikult hästi mõtleks? Näidelda rahame

viimane kui kopikas on sõrmede vahelt minema libisenud, jagib olukorra ara, võib narmi seisu jaada. Tõega lagedale tulla on vast kõige mõjusam?

«Jah, ajutiselt kuival,» ütles ta usaldavalt, sõbramehe. «Katsu mõnda aega labi ajada, kõige lähemas tulevikus jätan midagi välja. Sellest rahast aga, mis praegu said, annan sul osta homseks ilus vaike nahkkaantega kirjapioka või miski muu kena asi.»

«Milleks? Kellele?»

«Ütle, et homme tuleb kirjanik, eks temale. Jaad talle sõbrusega hästi meelde, ta suhtub sinu töödesse siis huuga. Tähelepanelikumalt. Aitab edaspidi võib olla rohkem kui arvata.»

Ossi vaatas isa imetlusega Tark, ettenägelik.

«Kas aga omakorda teritas pilku ja uuris, mida Ossi peos on?» Ta ei uskunud silmi. Kust kurat poiss selle märgi - lammise raua välja kookis? Tegelikult pole ju katki midagi, kindlasti ei maleta talu õuemärki ega tea sellega seotud loodest tuhkagi - aga ometi hakkas kasvama seletamatu, arevus, koputas aina teravamalt erkudele. Hadaoht, hada- hada oht!

Vesta kolistas köögis taldrikutega, kattis lauda.

«Viska kolu käest, poiss, lahme hakkame sooma,» soovitas Joska nagu muuseas, ise jälgis silmanurgast, kas Ossi teeb, nagu öeldud sai.

Poiss pidigi juba põletamisraua laskma kasti kakkada, keetava aga märgi veelkord ülespoole, uuris pingsalt. Kus selline, et oli?

Ossi silme eest kihutas labi raamatuid, agasugu esemeid, lau, hooneid. Kaes! Aidaukse kohal oli just seesama märk, le!

Ossi koguni võpatas. Ta oli seda lapsepõlves küll ja küll näinud, maletas nüüd ilmselgelt sillusepalki lõgatud suurt aldahte, selle üleskeeratud jalaotsi. Teda ei konutanud, et mark igivanast ajast alates omal kohal oli, vaid just see, et seda seal enam ei ole. Halastamatu selgusega meenus päev, mil ta nutamatult õuele tulles nägi, et isa raius kirvega aidaukse otsalt just seda märki maha. Ta ei pööranud isa tegevusele veelkord erilist tähelepanu. Imestas küll, ja mäletas oma muigemõtlemist, et vanamees on lihtsalt veidi põrunud. Jutt läks aga kohe tähtsamatele asjadele, isa närviline kirvega vehkimine unus.

Ossile tundus põletamisraud äkki väga oluline. Miks? Ehk sellepärast, et isa teda üksisilmi põrnitseb, kogu olemiselt imelikult ärev?

«Kuulsid, mida ma ütlesin?» Joska püüdis võimalikult kõlne näida. «Mis sa sest vanast rampsust uurid, toid sa mis...» Ta laks kôõa, Ossi jargnes aeglaselt.

Vesta tõstis parajasti savikausse lauale — ühes kenake kuu pruuniks praetud kotlette, teises aurasid kollased, jahused kaunad, kolmandas ootas kaste.

Joska istus, viipas kutsuvalt pojale.

«Vana, mis asi see on?»

«Anta, ma vaatan,» sonas Joska ja sirutas käe.

Ossi taganes, talle tundus millegipärast, et õigem on minna oma peos pidada.

«Näed niigi, vasta,» nõudis ta.

«Ei mina oska iga risu kohta öelda,» põikles Joska. «Näe, kui ma litan, pole mulle sihuke kolakas kunagi silma hakanud. Talle is Vestale hukkamõistva pilgu. «Minu kuurordis on aeglaselt siin, nagu sa tead, mingi kaltsukaupmees — ehk veelas igasugu rämpsude kokku. Tema oma, kindla peale sööma, muu sa tühja jäänd...»

Ossi peas pöörles terve hulk arveid. Isa on püüanud, juss, lõsutab laua ääres — aga kui kuulis, et Anto tahtis teha juttu, jättis ta ja ei Ossi tühjendama saats, hakkas poetama olemasolevate lusekütkeid. Jah, Antost, tema vanematest, nende mure. Pärimise peale ütles, et tunneb tapjat — siis aga juba vait, pani pea kätele, hakkas norskama.

Ja mis on selle taga peidus, kui vana Assmanni Ants varakevadisel päeval, varsti peale isa tagasitulekut, hakkas ja nad teel kohtusid, ja ta peaaegu jõeäärde kaasa pidi minna. Taevale tänu, et ei läinud. Õige varsti käis kõva kõmakas, selgus, lendas Ants ootamatult igavikku — kalade jaoks oodud granaat tegi väga äkilise töö. Kust sai see vanatõrjunaadi? Hea küll, oletada võib mitmeti. Aga miks isa näo letu jooksupähe jõe poole tormas, et pidi teda teekaanul järele paiskama? Eks arvas, et ta Antsuga koos oli — ja ka teada pisarsilmil kui manala eestost tagasitulnud. Kust võeti ette teada, et õnnetus toimub? Ilus tegu muidugi, et ta poega päästa... aga Ants? Kui mehike viimaks teadeti, palju?

Mõni aeg hiljem raius isa aidaukse kohalt õuemärki maha kiirustades, näost pühane, silmad kurjad ja kohkunud.

ahendab neid sündmusi? Eredalt sähvas meelde, kuidas keelas Antoga igasugused jutuaajamised. Mida ta pelgab? Kuidas rolli mängib see praegu leitud põletusraud, et vana ni...

«... et tõtt raagiksid,» nõudis Ossi jargult. «Sina enda...» «...st mina enam pines kku mängida ei kavatsen. Ütle, kas märki selle rauaga põletada saab?»

«Jah, loll pärimine, kuuled!»

«Aga sina, Vesta?» uuris Ossi ja näitas talle otsikut. «Ütle!» «...in kõhkles. Temalgi oli selgelt meeles, et Joska ühel heal...» «...val raius aidaukse kohalt õuemärgi maha ja mäletas mehe...» «...ommu, kui ta põhjast...» «Praegu...» Joska tera... «...sonatut keeldu.

«...mulle on see ääretult tähtis,» palus Ossi. «Räägi!» «...vihakas Joskat sedavõrd, et lausa tahtis talle halba...

«See märk kuulub meie talu juurde,» ütles ta jahulikult.

«Kas sinul, litsakal, on tõesti talu?» pilkas Joska, suunurgad... «...st allapoole kaalu...

«...ndust,» parandas Vesta. «Tähtsin öelda, et see märk...

«...vana, kuulub Mageriku talu juurde. Õuemärk...»

«Aida?» Ossi pilk oli vähe. «Miks sa õuemärgi aidaukse...» «...maha raiusid, vana?»

«...olen viimast korda, poiss, jätta nunnikaine. Ma annan...» «...mu rumala, lapsiku uudshinnu andeks. Rohkem me sel...» «...el teemal ei räägi, aru said?»

«...tegime küll. Sul ei tasu varjata ega keerutada, kindla...» «...an kõik teada. Mida enam sa salgad, seda selgem, et...» «...on kahtlaselt mäda.»

«...tule mul midagi varjata,» mõnises Joska kurjalt, vandus... «...murest. Igalt poolt otsis ta seda neetud märki — hävitas...» «...heesemeid, millele ta selle kunagi oma käega oli uhkustun...» «...peale põletanud. Suvisel sõiduvankri seljatoe lõhkus tükki...» «...ks ja viskas ahju, head kirvevarred läksid tuleroaks, samuti...» «...te kirjadega look. Ka aidaukse kohalt tuli õuemärk para...» «...matult välja raiuda, ehkki see oli lõhenenud palgi sisse pea...» «...gu ära kadunud ja tuhmhall, polnud nähagi. Ta tegi oma...» «...lus puhta töö ja oli kindel, et enam pole seda hukutajat...» «...agil mujal peale ühe pussi käepideme. Selle kallale ta kah...» «...ks ei pääse, see on Anto käes, küllap kodus Sabatal. Aga...» «...gu, mingi juhusliku jahinoa käepidemel olev vana õuemärk...» «...tle mitte kui midagi, kuna seda siin majapidamises ei...

esine — süüdistagu Anto palju tahes, aga Mügeriku talust leita seda ka kõige põhjalikumal otsimisel. Kuidas kurat le margiraud ununes? Ja mis pahad jõud selle praegu Ossi pihku torkasid? Ometi tundus just nimelt täna esimest korda et Ossi on hakanud temasse jälle hästi suhtuma, sama sümpaatlikult ja usaldavalt nagu laagrist tagasijõudmise päevil. Kõik see ilus hingus lendas olematuks mingi rauakolaka pata tema enda lohakusest allesjäänud põletusraua tõttu.

«Ma ootan, vanamees.»

Vanamees? Alles äsja, kui nad veel ilusti juttu ajasid, nüüd Ossi talle korduvalt — isa.

Joska vaikis.

«Midagi hakkab nagu koitma,» sõnas Ossi mõttelikult. «Kõik olid paanikas ja raiusid õuemärgi maha, küllap hävitatakse mujaltki, kui see kusagil olemas oli. Tähendab, kardad nad oma talu sümboleid? Millegagi on see sandisti seoses, jah?»

Joska vaikis.

«Nagu näha, ei kuule ma sinult ilmselt midagi. Aga arvesta vanamees, mul on, kellelt küsida.»

«Jäta lollused, pois!»

«Anto teab täpselt, milles asi, olen selles veendunud. Tema annab paikapidava seletuse ka õuemärgi kohta, mida sina üldpööraselt kardad.»

«Ei tea, mis seletusi sinusugusel ka taga ajada on, pole klutt?» küsis Joska rämedalt.

Ossi vaatas isale etteheitvalt otsa.

«Tahan teada, kes tappis Anto vanemad.»

«Sinu teadasaamisest ei ärka nemad enam hinge.»

«Ei, muidugi mitte. Aga sellest sõltub, kas sind pidada isal või hoopis... mõrtsukaks.»

«Sina, kutsikas, t tulcerid mind kurjategijaks?»

«Vee mitte, aga juba mõnda aega tunnen, et oled mulle jubedaga hakkama saanud. Küsimustele jaad vastuse võtta, keeratad ja valetad, vassid. Sa ei istunud kinni sugugi, kui saad tult, nagu kinnitasid, vaid kindlasti mingi jõleda teo eest.»

«Küll sul volksavad süüdistused kergesti suust,» oli Joska tõsiselt solvunud. «Teed oma vanale isale ranka ülekohut, Ossi. Ta manas naole trööstitu ilme ja lisas hardalt: «Oled mulle ahnus, pojake... Armastan sind väga ja tahan, et sul oleks hästi laheks.»

«Kurjategijä pojale ei saa hästi minna.»

«Tule, istu... Oleme mõlemad ühte masti, ehtsad Mügeri-

... ja tormakad.» Joska toon oli siidamlik. «Parem räägime asja selgeks. Kusagil on tingimata peidus midagi valesti mõistmine, ooliste momentide totter kokku arusaamatus.»

«Isa vaikselt ja ausameelset juttu kuulama. Vnrmaks miski õigus — miski on niisama natuke paigast ära, mis on millestki hoopis vääralt aru saanud, ei oska tege näha, kuidas ränkade otsuste tegemisel? Isa oli ehk siisk, süntult õige, ta ju lasti ootamatult vabaks... Ja Anto vanemate pruugi ta tõesti midagi teada, tal pole sellega üldse midagi pistmist. sest ametivõimud ei ole Laanepüüde pere hukkamise eest le karistust määranud. Kui aga pole karistatud, siis süüdi? Oleks see ometi nii... Ei taha isast ilma jääda, ta ei tohi temast lahti öelda. Aga mõrtsuka poeg ei taha eil Kes ütleb, mis nägu on tõde? Kui isa suud ei paota, ab Anto käest teada saama...»

Ossi pilk libises lauakellale ja ta kiirustas tulepluusi võtma, margiraud veel ikka tugevasti peos.

«Mul pole enam sekunditki aega. Tule tõega kohe lagedale, mu noian!»

«Poeg, mul pole sulle midagi...»

«Ma ei usu sind,» tuli Ossi järsult vahele. «Salgad, keerud, ajad udu... Pean praegu kogu tee nelja kihutama, et busse jõuda. Täna ma ei saa, homme ka mitte — aga teisipäeval tulin ma Anto kindla peale üles ja näitan talle selle märgi te. Kui ta midagi teab, siis tema räägib — enne ma ei jäta.»

«Kui ta viimseini pingul, suutis aga näida leplik ja rahulik. «Ma veel üksainus heik, Ossi,» palus ta tasasel toonil. «Muidugi võid sa Antolt küsida, mina ei keela sugugi. Enne aga, kui tema juurde lähed, peame omavahel ühest väga olulist loost kõnelema.»

«Ma ei vasta ühelegi küsimusele,» sõnas Ossi tugevalt. «Ma tahan teada, mis on tõde, ja ma ei jätaks seda kahtluse alla.»

«Poeg, ma palusin sind liiga noorukeseks. Arvasin, et oled juba mõnetest sandimustest teada saama, need mõistma veel ei oska.»

«Joska lisas sügavale ohkale vaikese ahvusevarju. «Ma ei sinust ei saanud noor, tugev ja tark mees, ja ma ei saanud sinu eest enam midagi.»

«Isa vaikis hetke ja küsis siis narvil selt, terava sosnaga.

«Anto vanemad hukkusid sinu käe läbi?»

Joska vangutas etteheitvalt pead.

«Ma olen ülekohtune. Ei tohi korrutada tuulest tõmmatu...

ränka valesüüdistust. Sõjapaevad olid täis igasugu traagi kokkusattumusi. Pead mind uskuma, ainult mind. Moista!

«Väinaks sa süüa valetada?»

«Ei, Ossi, mina ei valeta iial.» Joska võttis kogu oma meele jaande kokku ja kinnitas nii ausameelselt, et ka ise uskus järele: «Ma ei valeta sulle. Mehesõna selle peale!»

«Aga miks sa Antot pelgad?»

«Kust sa selle võtad? Miks peaksin mina teda kartma?»

«Tunned selle ees pöörast hirmu, et temalt õuemärgi kätte küsima lähen.»

Joska kaalus palavikukselt, kuidas Ossit veenda, et ta Antot juurde minema jätaks.

«Otsustad mu noore, tuike sõnamuga kõige üle kättes, peitlikult. Ma ei taha, et sa oma mitte jusa ta kätt pärimistega Antot ees rumalasse olukorda satud. Just sellepärast soovingi, et enne temaga kõnelemist omavahel kõigest peal kätt räägime. Ma rõhutan — kõigest. Üksipulgi.»

Ossi vaatas ehmunult kella.

«Pagar, kui mu nund kohe jarga, et see jutt on tõesti esimene selle jaoks,» hädaldas ta, ruttas ukse juurde, haaras lünga «Katastroofi!»

«Kas oleme kokku leppinud, et teie peate, enne kui Antot otsima lähed, ajama kõik sõda sügaks?» ütles Joska rõvedalt. «Ära tee midagi, mohlmatut. Lupa!»

Ossi vaatas isa toostesse, nure keskele silmaadesse. Ta viivuks ta aurda naga ja tundis äärmisest, et isa lüüepöörast üksnes head soovib. Miks siis mitte tema tühimööda tulla?

«Hei, kui isa — enne kui Antot otsima lähen, kuulatan sulle muu peale on.» Ossi viipas huvast juttuks ja üks mees satas ta seljalega kinni.

Joska kinnistas akna juurde ja nägi, et poiss kogu jõust jooksu pistis, õige pea Suurekivi taha kadus.

Hästi, et sai lubadus võetud, mõtles Joska. Poiss peab kogu lasti sõna, ta ja alles veremoor ja ausameelne.

Kuidas Ossi ütleski?

«Näitan märgi ette, tema raagib.»

Jah, üks mullugi raagib. Jutt veel juttaks, kuid põletis nakkas läheb Antol narmas verele, ta torkab otsesid ja noa Ossile naha — ja pussipidemel ilutseb sama mark. Marku talu olemark. Nuga ise aga vedeles uusmetsaaja Lõuna püü õuel; libises, saatahnanahk, rahmeldam, sega markant.

Olgu see kahejalgne neetud, kes jahinoa sealt üles pikki aastaid alles hoidis ja parajal momendil Antole lahkutas!

Antol tarvitseb vaid kõrva lahti hoida, Anto ei jäta midagi unada. Räägib palju, hävitavalt palju. Ei tohi lasta noort end kalgiks ja tooreks muutuda; oma isa mõningatest loost kuulmine oleks õrnale poisikesehingele ülejõu valuks loogiks. Hakkab teda vihkama, ütleb temast lahti.

Anto juures, et Ossi tõde teada saades teda enam tundagi

akis Joskal sülamesse terav valu. Ta taipas erilise kui väga ta oma poega armastab — üle kõige maailma — oma suu maanuna peal. Hellus, oma ainsa poja ees ahastamapaneva kartusega temast ilma jääda, et nakkas ta otsuna väljapaasu. Kuumaline, kui tuhe nurguse murega võrreldes see, mida ta peale kokkupõrget oma elu pärast tundis ja tunneb. Lükkab akendele luupaaegu päise päeva ajal ette, hoiab ust rangelt. Üks see pidev halva kartus koormab ja vasitab nakkas. Anto oma poja põlvajuseks saada, temast lõplikult lahti oli tunat korda hullem, talumatult ränk. Elu kaotuse üldise mõtte! Ossi ei tohi. Antolt sonakestki kuulda, et mida ette võtta, kuidas takistada?

Anto vangis oles kui ka koju tagasi jõudes andis ta süüa — mis ka ei juhtuks, nal ei pane ta enam kätt narmese elu külge. Iga kuriteo puhul on risk vahele võllitki suuri, tapmise paragrahviga võimude küünte sattuda oleks murendav. Aga naed, töota kuitahes ausa — ja kinnalt — elu, see balastamatu rõõpasaadja, juhü — ohmatult tupkusse, kust paaseb vaid sis, kui — Jah, Anto ei saanud lohiseema jätta — ja temaga üks — lihtsalt, granaadi lohise mine kalapiigal loeti omne — ükski koer ei haukunud.

Anto? Muidugi, neetult lihtne oleks kõndida Hallajõe — kookid seal kaldaservast ühe isearalikut pikerguse — üht, ümmeda raudkivi alt välja tubl. abimees, neid on seal — üks.

Anto jättis — jalgolekumened ei anna siis enam minna — su, aga tagasi palju tahes. Aga ehk loetakse kah omne — poiss vois ju mingi vana granaadi kallal nokitseda? Ei — te keerab neid neetud verekoorte kohe tema peale — nad ju arvavad suamaani, et ta oskas vaata et suurema — a relvalaost küünipõranda alt targu peitu toimetada...

Jah, peab leidma muu lahenduse, ja kuresti Peab leida peab!

Jõuliselt prahvas esile mõte, mis alles kevadel vintskelt järele surus. Ta oli selle poolvägisi minema peletanud kui ebameeldiva, küllaltki raskesti teostatava — praegu aga võttis jaagi omaks. Jah, ainus võimalus!

Kevadine plaan on kuldavaart — üldse mitte mingi labi tapmine. Ja peaaegu, kahtlusa ussid pole ainsatki. Uurjad loovad rahaliku kassi kurn kull, aga saatuse vastu ei saa. Noore mehe rumalusest või uljusest tingituna toimus «Sotade lism Võidus» raske, surmaga lõppenud tööõnnetus.

Lihne öelda — tööõnnetus. Aga mil moel? Lööks nad oma mingi jumalik valgus paneel. Õnnetus peab olema jaagult tuletav, selle elluvõime küllalt võimalik. Ja on kure, vastki kure... Tüna ja homme on tegelikult ainsad päevad, sest ju ülehommene läheb Ossi töö otsima, tormab Anto juurde. Lühike, enne kui labi tulla ja teada-ara kuulata, aga mine sa te mis tuhlin noorhännale pähe võib karata...

Aga kas tööõnnetuse kordasaatmine on üldse reaalne? Nõutult paljud seigad peavad omavahel ideaalselt haakuma: mis lal? kus? kuidas...?

Silme otte kerkis Parimu Juku viril nägu. Ta vandus Laanepüü-poissi ja nimetas vist, et va' reo põrutas kuhugi pärapi gusse pikemaks ajaks tööle. Kuhu? Juku ütles ju kohagi ära. Oige, Tondimetsa! See kauge kant pole küll kuigivõrd tuttav, aga poisi leiab kergesti kätte, ega mürisev traktorikolakas ole mõni väike, mõnusalt urisev meevurr.

Kuidas küll kombineerida läbinisti usutav, loogiline tööõnnetus? Kui selle süudab tänase õhtu ja eelseisva öö jooksul vaad nuputada, on hiljemalt homme hilisõhtuks kõik seljataga. Ja oht alatiseks möödas, ainsa teadja hingeke teel paremale rohumaa lele.

Vesta tool kiiksatas, Joska ehmus. Vale puha, teadjaid pole sugugi üks. Neid on kaks — Anto Laanepüü ja Vesta Müprik. Anto on ohtlik, väga. Vesta on aga tegelikult hulga ohtlikum, tema teab marka ronkem.

Joska hertis oma naisele vihkava pilgu Vesta muutub va masel aja. aina sonakehvemaks, mornimaks, on jultunud. Ja päine Jatta ei aja aina loeb mingeid tobedaid juturaamatuid. Täna ei kuulunud isegi keeldu, plag'ses poisile rahumeeli õun määrgist. Ei taha mitte mõeldagi, mida kõike Vesta oma pea

lalletanud on... Kuidas ta suuvärk vaikseks sundida?

...as valida? Ja millal? ...ka kordamööda, manitses Joska end tasa- ...tas julmalt Ikka kordamööda! Täna ei tasu ...me ...Antole Schega on kure, kuraduna

...Imelik, alles nüüd? ...kure kordamööda ja kure kordamööda ...Jatta ...kõige suure- ...kõige suure- ...võttis paar ...kõige suure- ...võttis paar ...kõige suure- ...võttis paar

...n ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar

...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar

...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar

...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar ...võttis paar

sutada, küpseks meelitada. Varakevadel ehmununa selga va-
mas hoidnud nigela orase oli suvi suutnud sirgeks ja tugevaks
kasvatada. Eks turgutas sõbralike vihmahoogudega, soojuse
valgusega, mis muud.

Kustas tõmbas ratta toele seisma ja astus üsna põlluses.
Rukis ootus vaevumargatavalt, valitses harras vaikus. Ilm
olutunnet süvendas õige kaugel traktorimüra, untlane ja rüü-
lik Anto töötab seal ühel õige vanal, vantskel söödlil — tahab
korraks laoti sõita. Kontrollima? Ei, mudugi mitte, poisid on
tallil, sonapidaia, usaldatav. Aga et suakant, oli asja, sad
tehtud väike ring sisse ja Antole korraks lihtsalt tere öelab.

Vih voogas kerges tuulehoos, nagu kummardus — mida ka-
tasele laiemale, seda sügavamalt, et siis kohe jälle vaarikas
saga toista. Veel korra.

Kustas libistas viljapea läbi peo. Tera on kõhnavõitu ja
korras, talub näkata hommepäev — vana tõde, et hõre vil-
ja on märksa kiiremini, kipub ratta varisema.

Õige peo on vaja alustada taliviljase võimusega ka teistel
põldudel. Korras muidumasinad on neli, inimesed neile teia-
Hobused on heas kenas, tublis jõas. Keerulisem on ymusiduga
tega, neid on iga n'lduki järele vaja paras tosta, töö on raske
nõuab vilumust ja karmast liigutamist. Aga nemateol naita,
rahvas end heast küljest, küllap tullakse ka rukisse. Muid
viljapea su ei ole, talub kolhoosis perele elatist teemata. Sõn-
ju peab, riidet selga ja saabast jalga on hadasti vaja, ilma ei
saa.

Kustas hingas sügavalt, sulges korra koguni silmad. Sel-
list magusat, kuldset hõngu tajus ta esmakordselt. Tundus, et
tema ees põllul lõhnab äsja ahjust võetud leib — kuumust
õhkuv, tumepruuni küpse koorikuga mehine maaleib. Leib on
püha nagu Eestimaa muld, mis viljad kivide nuhtlusest hoo-
mata kuldseks kasvatab. Nad on koos, muld ja leib — elu
põline alus.

Juba tükike aega seisis Kustas värskel künnivaol, jälgi-
Anto tööd ja tal on usamatult hea olla. Tuutud argimured
kannesid aina vaiksemaks; põgusaks viivaks näis, et kõik on
parimas korras. Kolhoosiasjad paranevad tasapisi, ilm on era-
kordselt ilus ja küllap jääbki tapselt selliseks nagu vaja, an-
sagi pahara vigarita.

Pikalt puhunud tihke muld oli läkvmust. Kivegi polnud
teab kui palju, vanemalt silma ei hakanud nad kuigivõrd. Kus

teadisi, et see mulje kipub olema petlik. Kividel ju praegu
tallid, selg ja kõhualune nuske mullaga koos ja kui eriti ei
võib, libiseb silm vähemalt väiksematest küll kergesti üle.

Kelge rõõm, jälle saab käiku lastud kaua kasutamata maa-
võimane aeg vanad söödid korralikult üles harida — ei
võib, et kunagistel põldudel võsa võimutsema hakkab,
et kurjast Iga vumane kui maalapp, mis kunagi on tra-
vaste poolt polluks raadatud ja saaki kasvatanud, peab
hvilja kandma.

Anto oli vahepeal jõudnud kaugemasse serva, keeras nüüd
tagasi. Kohe märkas ta Kustast, viipas tervituse.

Kustas hakkas Antole vastu sammuma. Mida lähemale nad
tulevad, seda naerusemaks mõlemal nägu muutus.
Anto vahemaa parajalt väikseks jäi, peatas Anto traktori, las-
ta tuurid madalaks ja ruttas Kustase juurde.

«Tere, esimees!» Poisi käepigistus oli erilisel tugev ja soe.
«Tere ja jõudu tööle, Anto!»

Veidi aega ei lausunud kumbki sõnakestki. Kustasele hakkas
hää, millise uhkusega Anto siimitses küntud põldu. Märkas
dagi, et poisist oli saanud noor mees. Pikk, tugev ja laia-
laine oli ta juba varemgi, aga nüüd oli temas parasjagu tõsi-
dust ja ka mingit tema ea kohta üllatavalt sügavat elutarkust.
Lihedate kulmude vahele oli tekkinud kurd — varavõitlul. Ots-
mik oli aga veel sile, nagu aastate karmist käest puutumata.

«Matus on selle noore inimese vastu olnud väga kuri, mõtles
Kustas. Oleks edasine ometi rõõmsam! Talle näis, et Anto suu-
on oli muutunud enesekindlaks, pisut jonnakakski, ja tal oli
ille üle hea meel.

«On sul muresid?» küsis Kustas, ehkki teadis, et saab eitava
vastuse. Kõrvaga ju kuulda, et traktor mõnusalt laulab ja sil-
maga näha, et töö edeneb mis mürin.

«Vtäh, tulen toime,» vastas Anto tagasihoidlikult. «Aga teie?
kann ehk abiks olla?»

«Täna, vennas, oledki mulle abiks. Suureks abiks.»

Anto kergitas pisut imestunult kulme.

«Oma tubli tööga, mis muud?» Oli margata, et see ütlemine
Kustas Antole heameelt.

«Teen täna hasti pika päeva,» sõnas ta ja sasis korra mil-
parast oma heledat turris juuksetukka. «Enne ma ei jäta,
et saan kogu põllu mustaks.»

«Kas on mõtet liiga pingutada?» kahtles Kustas ja mõötis

pilguga tegemata töö hulka. «Minu meelest on õigem, kui homseks jaab.»

«Müristan või kottipimedani välja, aga poolelijatmist tunnistata.» Nüüd oli Anto lõug kangekaelne, selg erifi sirg.

«Müts maha sellise mehise lubamise ees, mis, muud!» Kustas patsutas talle õlale, sai vastuseks siira naratuse.

«Umbes kilomeetri taga on veel üks samasugune vana kesa, eks te muidugi teate isegi.» ütles Anto töömehe tõsisel meel.

«Ma täna hommiku käisin uurisin seda korraks. Ohtul lõpetan siin ära, homme monas uues paigas pihla hakata.»

«Alati, Anto.» Kustas ulatas kae. «Mis muud kui jätkata. Anto kas oli tugev ja kare.

«Tule kühla eest vastupidamist. Kui ohtul koju jõuate, ei Mari-Eltsa terviseld... ja et mul läheb kenasti.»

«Annari edasi. Ta kindlasti rõõmustab.»

«Mul on hea meel, et te mind vaatama tulite,» sõnas Anto pisut häbelikult. Ta kõhkles vlivu, uuris hoolikalt oma heleda kulunud kummikute ninasid. «Ma kunagi ütlesin, et teist nli sugust nagu Mari-Elts pole maapeal olemas. Mäletate?»

«Jah, see oli sul väga ilusasti mõeldud.»

«Oli küll.»

«Kas arvad nüüd teisiti?» küsis Kustas ettevaatlikult, et po ssi mitte vaikima kohutada. Anto noogulas.

«Mitte et keegi just ilusam ja parem oleks, aga...»

«Jah?» julgustas Kustas.

«Ma tunnen üht tüdrukut, kes on peaaegu sama ilus kui Mari-Elts. Arvan, et ka sama hea. Ta nimi on Sari.»

«Sari?» kordas Kustas huviga. «Erakordselt ilus nimi.»

«Lks ole? Jan, Siiri. Tunnen teid juba mõnda aega. Eile õhtul olime peol koos. Tantsin ka. Saatsin teid koju. Anto pinastas, naeris aak poisikeseliku õhinaga, jooksis traktor juurde, hüppas roomikule ja lehvitas.

Kustas viipas vasta. «Ja juba tõusid mootorhaaled teie seama. Mõrakes tombas traktor paigast, adraholaide varust. Pööras must muld ennast rahulikult, kuulekalt päevavalgele.

Kustase süda oli soe. Mingu sul elus hästi, Anto. Võimlikult hästi!

Viies peatükk

1

Joska Mügerik kergitas oma takustvõitu pintsaku krae nii õigele kui vähegi andis ja seadis küüru paremini vastu kusetlive. Ei hoia see puuvibalik kuigivõrd kinni vastikult. «dat tuult, mis videviku laskudes visalt puhuma hakkas. Ei olnud ka midagi soojemat selga tõmmata, kirus ta endamist, vägisi poeb külmatunne kontidesse. Ja istumise all on hammugavalt niiske, kuigi sai valitud kuiv mätas. Muidugi, ilus ja samas paigas on kükitatud juba ilmatu pikalt, eks sellest paratamatult vilutunne. Või ärevusest?

Joska püüdis üleolevalt irvitada, Närvimängu on siin imevahe, kui üldse. Tark tegutsemisplaan on üksikasjaliselt läbi mõeldud, iga liigutus haakub teisega kindla, šniti järgi. Täpse arvestuse kohaselt hiilis ta juba tükk aega tagasi siia põllukorrede, peitis end kunagisele raiesmikule, pealekasvanud tiheda võsa serva. Teadis, et varitsemine venib pikale, aga koguni rõõm, et taas selle üle. Mida hilisema õhtutunni peale asi jääb, seda ei tea.

Istumiseks tuleb siiski parem paik valida, peaasi kuivem — naguots kiskus vägisi röskeks, nii võib veel tõve külge saada. Ta tõusiski juba küürakile, et samm-paar edasi ukerdada, aga vaibus endisse kohta tagasi ja vaatas ähmiga ringi. Ära parem tule, mees, ütles ta endale. Mine tea, kelle silm kusagil vilkub. «Chitahtsa ettevõtmise juures peab jätkuma yaprast üksikult kui suurt ebamugavust taluda. Ja selleasemel, et saaksiku napreih kombel istumisealuse pärast niheleda, tuleks hoopis uuse peale mõelda. Ossile «sai ju lubatud põhjalikku, ausa, elset kõnelust; peab mingi siiru-viirulise loo välja nuputama. Ah, tühja, nigelale tõejutule saab visatud kirevaid valeid, et umber, tilgutatud paar erksat varvipeotäit kukile ja käoki tseest. Kas Ossi ikka usub? Viimaks läheb peale jutuaajamist, et ki Antolt tõde otsima?

Mingu pealegi. Otsida võib alati, kui see lõbu pakub, aga on juba ette teada, et kõik läheb tühja. Inimestega juhtub nimelt allatavalt sageli raskeid äpardusi. Lähed, et kokku saada, aga poore mehega toimus vahepeal tööõnnetus. Jah, ootamatult tank, lausa masendav — surmaga lõppenud tööõnnetus. Hirmus kahju...

Joska sirutas korraks selga. Kõik muud mõtted käigu k see ja teine, otsemaid kogu tähelepanu tänasele!

Ta sülitas lõõgiriista, mis käeulatuses lebas. See tore ras madjakas on usaldatav, abivalmis sõber, tehtud parajasti ja dast voolikujupist. Sai talle kunagi hea hulk haavleid s valatut, otsad tamedalt kinni topitud ja isokerpael hoolik tle tommutatud. Sihukese rästapõlga lööb tle nooriga oad iuks ka kõrge vantskema mehe, lennutab ainsa naanetu matsa lõplikalt looja karja. Oga see Läänepuu Anto kaatanes sika materjalist tehtud, selle madjakaga saab temastki jagu. Nüüd pahitab, e jata margatavat jalgegi.

Traktor mõratas korraks agadalt. Joska võlutas ja vandus kohe rämedalt, et n. r. v. d. n. a. nokas on, k. i. l. a. g. a. v. a. l. e. valjemal häält!

Ta sülitas väikese vihase sutsaka.

Pole viga, trööstis ta ennast, hiljemalt tunni pärast on hoop teisem tunne, rahulik ja hea...

Kas ikka on? Noor mees saab toimetatud inglite karja — südametunnistus teeb hiljem viimaks niisugust trivoogat, tõmba end, le kahetsusväärne või noor kael?

Jah, võimale k. i. l. l. Sest üks põhiseloam ole ju a. o. m. a. n. e. eme vene valitsust ei tu nud p. a. n. e. g. i. et voiks kunagi m. o. teise ilma saata. Tegelikult jah, praegu, kui asi alles k. o. o. saadud, on noor imekalt sa. n. t. o. l. i. s. s. e. t. u. n. n. e. t. o. i. g. u. b. ja k. l. a. n. t. l. i. k. s. k. o. g. a. s. e. l. l. e. s. a. s. t. m. u. s. t. a. l. o. o. s. i. a. p. a. k. a. j. a. t. t. a. l. t. t. e. k. a. v. d. s. e. t. u. t. a. p. u. l. l. e. e. i. k. a. m. e. h. e. t. u. m. o. i. s. t. e. g. a. k. u. d. a. g. i. k. o. k. k. u.

Pea kinni, peremees, tegu on ja va. e. l. a. s. e. g. a. k. e. l. l. e. t. e. r. r. o. r. i. a. d. s. a. p. r. e. v. a. s. t. p. r. e. v. a. l. i. g. i. s. t. a. n. m. i. k. s. s. a. s. e. l. a. u. n. u. s. t. a. m. a. k. i. p. u. d. j. a. t. t. e. m. a. j. a. a. n. u. t. t. e. m. a. a. j. a. n. s. a. n. t. e. d. p. o. j. e. g. a. l. o. p. l. i. k. a. l. t. s. e. s. s. a. O. s. e. i. t. a. h. a. v. i. m. a. k. s. e. n. a. n. o. m. a. i. s. a. t. a. n. d. a. g. i. A. n. t. o. n. u. g. a. b. k. o. g. u. j. a. j. a. r. e. l. e. j. a. a. n. u. d. e. l. a. n. a. t. u. k. e. s. e. k. i. a. v. i. p. o. n. j. e. u. p. u. t. a. b. s. a. n. t. m. u. c. a. s. t. t. a. h. a. s. t. r. a. k. t. o. r. i. g. a. o. t. s. a. p. o. r. a. t. a. c. a. s. e. s. i. s. S. u. a. t. e. k. a. v. i. v. a. r. j. u. s. g. o. n. n. a. a. t. p. e. o. s. v. i. s. t. e. v. a. l. m. i. s. t. A. r. a. u. n. u. s. t. a. e. n. e. s. e. k. a. r. t. s. e. k. s. o. n. k. o. v. a. h. e. n. d. i. d. o. m. a. l. k. o. h. a. l. T. e. e. k. i. l. m. a. v. e. r. e. l. i. s. e. l. t. a. r. a. m. i. s. k. a. v. a. l. d. p. l. a. a. n. i. s. e. t. u. d. j. a. e. l. a. a. e. d. a. s. i. k. u. i. o. i. g. e. m. e. e. s. k. u. n. a. g. i. h. i. n. g. a. j. a. l. l. e. t. a. e. r. u. n. a. g. a.

Jah, aga kas ta oleks teinud sellise otsuse naiteks kolme kumme üheksandal aastal? Ei, kindlasti mitte; tol ajal ole arusaamad hoopis teistsugused, kellelegi rasket karja teha o tulnud mõttessegi.

Imelik, kuhu see aus ja tubli mees on jäänud? Kuhu o ometi kadus?

Ikka võõra võimu julmus tegi laastamistööd, sõda rikkus gu. Osa hukkus elu hoida püüdes metsatünnikutes, muist t. e. l. e. n. g. l. a. m. ü. r. i. d. e. v. a. h. e. l. J. a. m. i. l. l. e. p. o. o. l. e. s. t. p. r. a. e. g. u. s. e. d. k. i. p. ä. e. v. a. l. e. m. a. d. o. n. ? Ü. k. s. h. i. r. m. t. e. i. s. e. s. e. l. j. a. s. e. g. a. s. e. e. k. e. d. a. g. i. p. a. r. e. o. o. l. e. v. m. u. d. a. V. a. l. v. u. r. e. i. d. k. ü. l. l. ü. m. b. e. r. p. o. l. e. a. g. a. v. o. i. m. o. n. k. i. n. d. l. a. l. t. s. e. s. k. e. s. a. u. s. a. t. e. l. e. m. m. e. s. t. e. l. e. ü. k. s. n. e. s. h. a. l. b. a. s. o. o. v. v. a. d. J. a. h. j. a. p. u. h. a. l.

mis on, aga nal ei oleks osanud arvata, et talupere- t. a. n. n. e. s. O. s. k. a. r. M. ä. g. e. r. i. k. h. u. l. k. a. a. s. t. a. i. d. p. e. a. l. e. s. o. j. a. l. o. p. p. u. a. k. i. t. i. e. j. a. v. a. r. i. t. s. e. b. v. o. s. a. v. e. e. r. e. l. t. a. p. a. r. i. s. t. p. e. o. s. t. a. l. i. a. h. v. o. l. l. a. e. l. u. p. e. a. a. e. g. u. p. o. i. s. i. k. e. s. e. l. t. s. a. m. a. s. u. g. u. s. e. l. t. k. u. i. t. a. o. m. a. t. u. n. n. e.

Joska ajas selja jäigalt sirgu, vandus.

Vaenlase teise ilma saatmine pole kuritegu. Ei, Ei! Hale- n. e. l. s. e. d. h. i. n. g. e. l. i. i. g. u. t. u. s. e. d. k. a. i. g. u. k. u. s. k. u. r. a. t. m. o. t. t. e. d. l. i. i. k. u. g. u. j. ä. ä. t. u. l. t. v. a. i. d. o. i. g. e. l. t. e. e. l. — e. e. s. o. o. t. a. b. t. ä. h. t. i. s. t. e. g. u. k. o. i. k. p. e. a. b. t. o. i. t. o. m. a. t. ä. p. s. e. l. t. k. a. v. a. t. s. u. s. t. e. k. o. h. a. s. e. l. t.

Kaugel poiss tööjärjega on?

Traktor tegi parajasti pöörde, liikus müünil siia poole. Vao t. a. e. r. a. b. j. a. l. e. t. a. g. a. s. i. V. e. e. l. k. o. r. d. v. e. e. l. K. ü. n. d. m. u. t. a. m. a. a. d. n. a. n. k. u. i. g. i. p. a. l. j. u. j. a. e. g. a. e. r. i. s. t. k. i. r. e. t. o. l. e. V. i. d. e. v. a. v. a. l. g. u. s. t. a. n. a. n. a. p. i. m. a. k. s. j. a. m. u. d. a. h. ä. m. a. r. a. m. s. e. d. p. a. r. e. n. i. N. a. h. p. o. i. s. s. s. j. u. b. a. t. u. l. e. d. k. i. p. o. l. e. m. a. J. a. h. o. h. t. u. o. n. k. a. e. s. m. i. s. k. e. s. t. e. p. e. t. a. b. A. n. t. o. k. i. n. d. l. a. p. e. a. l. e. v. a. r. i. t. s. e. m. i. s. p. a. g. a. l. h. e. d. i. s. s. s. s. e. s. t. a. h. t. e. e. o. n. s. i. m. p. o. o. l. t. e. i. s. e. s. t. s. e. r. v. a. s. t. e. i. s. a. n. t. r. a. k. t. o. r. g. a. t. i. n. e. J. a. k. o. r. r. a. k. s. r. o. l. a. b. t. a. m. a. s. i. n. a. l. t. a. l. l. a. k. a. s. e. l. l. e. s. p. o. l. e. k. a. l. t. k. u. n. a. k. a. n. j. e. r. j. a. m. i. n. g. i. p. o. r. t. f. e. l. l. m. o. o. d. i. p. u. l. d. a. n. k. o. l. t. o. n. t. i. k. v. i. a. l. a. k. o. r. v. a. l. e. e. g. a. t. a. o. m. a. a. s. j. u. m. a. h. a. j. ä. t. a.

Et m. i. s. p. o. o. l. i. g. u. n. e. n. u. d. m. a. l. i. l. a. t. k. i. v. a. e. d. a. S. e. l. l. e. o. t. s. a. o. n. t. a. t. r. a. k. t. o. r. r. o. o. m. i. k. u. t. p. i. d. i. p. a. r. a. j. a. l. t. u. p. a. k. i. l. e. t. o. m. m. u. t. i. j. a. t. t. a. m. e. k. o. n. d. h. i. j. a. p. e. a. l. e. j. ä. n. u. d. v. a. r. e. s. t. k. r. u. s. a. s. m. a. a. t. i. l. t. u. l. e. v. o. s. e. r. i. k. u. ü. k. s. o. o. k. o. r. t. e. r. i. p. o. o. l. e. N. a. d. u. t. u. s. t. a. s. i. d. o. m. a. a. h. e. l. p. ä. e. v. a. s. t. e. s. t. s. ü. n. d. m. u. s. t. e. s. t. e. b. a. m. e. e. l. d. i. v. a. l. t. v. a. l. j. u. s. t. i. l. a. i. a. l. a. a. t. l. o. i. k. a. v. a. l. t. J. o. s. k. a. l. k. ä. i. s. k. a. r. t. l. i. k. j. o. n. k. s. a. t. u. s. s. ü. d. a. m. e. s. t. l. ä. b. i. a. u. s. u. v. a. d. r. e. o. d. v. i. m. a. k. s. h. a. l. b. a. H. o. i. a. t. a. v. a. d. ?

Kurjal ilmel vahtis ta tumenevasse taevasse kaduvatele t. e. j. a. r. e. l. e. s. i. s. a. g. a. m. u. g. a. s. o. m. a. h. i. r. m. u. ü. l. e. E. i. o. l. e. ü. k. s. t. i. k. t. e. i. s. e. s. t. l. u. l. l. e. m. l. o. o. d. u. s. e. s. o. n. a. o. i. k. o. i. g. l. a. s. e. l. t. k. o. r. r. a. l. a. a. N. e. m. a. d. e. l. a. v. a. d. o. m. a. t. u. v. u. l. i. s. t. e. l. u. j. a. l. a. l. a. v. a. d. i. g. a. l. k. s. o. m. a. l. r. o. o. m. u. l. a. l. u. M. i. k. s. p. e. a. k. s. j. u. s. t. v. ä. r. e. s. e. h. a. a. l. i. t. s. u. s. o. n. n. e. t. u. s. t. t. a. m. a. j. a. o. o. b. i. k. ü. k. s. n. e. s. l. u. s. t. i. t. o. o. m. a. r. K. a. k. o. g. e. k. e. n. n. a. m. a. t. a. m. i. s. t. k. u. u. l. a. t. e. s. v. o. i. b. m. i. n. n. e. s. t. t. a. b. a. d. a. r. a. n. k. h. o. o. p. k. i. n. d. e. l.

Asjased suurte, tugevate lindude hüüatused aga õhutavad ja nimelt mehistelegi tegudele ja kiinnitavad juba ette, et viimane plaan läheb ilmingimata korda.

Peaaegu terve öö ja kogu tanase ennelõuna sai a'na rehkendatud, kuidas ja mismoodi, et endale ei langeks kõige väiksema matki kahtlusevarju. Granaat tuli kahjuks kindlalt korvaja jätta, sellel moodusel oleks tema nime luga selgelt kuljes, ehk kuulamistele ja süüdistustele ei tuleks lõppu. Tööõnnetus on on seega liiki juttum, mida uurima ei nakatagi. Ei küsitust ega verekoortega jälgede otsimist, Hukkuu maetakse ilusate kade bade sõnade saatel maha, ja teistele olgu see valusaks õpetus seks, et peadpidi traktori alla ronida ei maksa. Ainult et tööõnnetus tuleb lavastada ülipeenelt, osavalt, liigseid jälgi jätmata. Jah, andis seitset kanti kaaluda, enne kui kõik viimane klappima hakkas.

Ehkki arvestused on nästi paigas, kordas Joska ikka ja jälle oma tegevusplaani Olga, kui pähe raiutud, et kõige sobivam moment tuleb kannatlikult ära oodata, tegutseda ei tohi sekundaarsetki varem ega hiljem. Täpselt õigel ajal tuleb madjakaga täiesti jõust poisile lagipähe virutada. Lajutada tohib vaid üks ainsam kord. Eksimatult. Täpselt. Täna hommikul, kui Veiko tööle läks, sai sauna taga puulohkumise paku peal karmid katsed proovitud, tipp-topi. Kujukub nagu nudetult, kindel. Edasi kiindad kätte tõmmata. Enne neid kasutada ei saa, paljas peo seisa haavlivantsakas kõige tihkemalt -- kindaga võib libiseda ja löök ei tule nii kõva, et hinge lõplikult välja põrutaks.

Edasi? Ei tohi unustada -- kindad peavad tingimata ka olema, kui kabiini karata, juhtkangidele jaavad minu selg ja näpud jäljed külge kui nimekaart.

Ja siis? Traktor saab actud roomikatpid, kiviaia peale, poolküllakile. Kiirelt maha hüpata, ometu või juba teise ilma kolinud rajakas lohistada traktor. juurde, saadada ja pea täpselt roomiku ette -- et niipea, kui uuesti kabiini hüpata ja piduri pealt lasta, vajutab raske masin poisi peanupu sõdaks. Ise kõige peenem ekspert, is ei leia madjaka loog jalge. Kõik!

Just nimelt kõik, matmes mõttes. Anto Laanepüü lakkab omelt viimaks olemast, enam pole vaja aknaid luukidega varjata ega hirmunult üst rükustada. Ja Ossi ei kuule ainsatki sõna.

Tööõnnetuse uurimisel letakse, et poiss talitas aarimiselt rumalalt. Tahtis, ilmselt midagi altpoolt uurida, ajas traktori upakile kiviaia otsa. Mootor jättis tööle, lohakusest ei kaotanud pidurit ega mingit takistust ja rappumise tõttu vajus

masin peale, poiss ei jõudnud oma tobedat kolu enam eest ära loomata. Ise süüdi, ainult ise!

Aeg astus oma täpset rada pikaldase sammuga.

Ind tuli traktor viimast vagu pidi. Viimast Varsti on Anto tõmb maha oma kila kola kokku korjama. Hehe Lappega ei eljataha, viivitamata valada madjakaga hea tahe hoop. pole midagi keerulist, vaja ainult tempot hoida. Ja mitte kartuda -- peale löömist kindad kätte, siis kabiini, traktori otsa kiviaia otsa, maha hüpata, poiss roomiku ette lohistada, pea õigesse kohta rõhuda, uuesti kabiini, pidur.

Ja ka laskis end viivuks täiesti lõdvaks. Mitte et puhata, ei. Vastupidi, nii sai jõudu koguda. Olgu su käsi tugev ja kindel, ütles ta endale. Virutad ennast ainsa raksakuga kõigist vaevadest vabaks!

Et me hamarus oli märkamatu jarjest tume maas tihedalt, paras sünkjaks. Ohtu eel raskelt pilve kiskumise taevast ja kelt kintud põld sulasid peaaegu kokku, taevakad kariasid ainult õige veidi heledamalt.

Traktor lähenes, Joska ei pööranud sellelt silmi. See on nüüd ta kõige viimasem vagu, mida neljakümne esimesel kord juba tõnud Anto Laanepüü oma maises eas kinnab. Jal, ta tuleb rahumeeli siia poole ega tea aimatagi, mis ees ootab. Joska loonetas oma vaimu tugevust, käe kindlust, raudset tegutseda, ületamatut soovi hirmudest vabaneda ja saada uuesti meheks, kes kunagi kellegi vastu kätt ei tõsta. See on ilmane kord, yjimanen!

Anto kergitas sahakorpuse üles, sõitis rohukammarale välja ja kukus aeglaselt edasi, kiviaiale aina lähemale, otsejoones teemas.

Joska kohkus. Mida see neetu plaanitseb? Sõidab lihtsalt minema? Kas tõesti lendab kõik kuradile? Näed, sa saatana sarvik, ei osanud üldse ette arvata, et töö lõpetamisel võiks ta kätte võtta ja jalapealt minema sõita, isegi oma nasvärgi maha unustada. Kuhu ta siit läheb? Mõne talu õuele, et ööks sinna jääda? Või järgmisele põllule? Olgu kuidas tahes, peab tal kannul hiilima, võib-olla tabab siiski õige momendi? Ossi tuleb ju homme, juba homme...

Joska vandus endamisi õige mahlakalt, aga jättis selle sõna pealt katki. Traktorimürin nagu muutus, oli akki hurga vald.

Anto võttis tõepoolest tuurid maha, jättis mootori vabaks.

gul popsuma. Ta ronis kabinist välja, roomikule. Seisis seal viivu, hüppas alla.

Mügerik luuras õige lähedal.

Poiss astus mõne pika sammu tagasi põllusera poole. Vastab tehtud tööd üle?

Joska ei viivitanud. Ta haaras madjaka tugevasti pihku, oli paari kiire, pika, madala hüppega tihedalt Anto selja taga ja virutas poissi kõigest jõust pähe.

Ei ainsatki häält, Anto vajus kokku, kukkus näoli rohtunud põllupeenralt.

Joska heitis äreva pilgu ringi. Ega ometi keegi kusagil... Kõneldas tal ne õhtu mustas liikumatult, silmituna.

Joska astus madjaka taga, et ka näha, et see kogutud põllule vedelena ei jääks ja rebis Antot kiviaia poole. Siin oli tohi tema selja taga, sel poleks tööõnnetuse loogilist nägu.

Poiss astus vastu, taaski Joska tundus, nagu hakkaks vastu, ei laseks end vabalt lohutada, hoiaks käte ja jalgade kogu kehaga rohukamarast kinni.

Joska kummardus Anto kohale, uuris ta nägu. Ei see talle liiguta enam sõrmegi, igaveseks ajaks oimetu.

Ta oli veendunud, et ränk hoop lõpetas Anto elu ja helketas, taab ta end mõttelt, et milleks siin üldse enam rabelda ja raskeda.

Aga nii oleks otsekohe selge, et keegi lõi Laanepüü Ant maha. Kes? Mille? Kellel oli temaga arveid klaarida? Ei, tööõnnetus, ainult tööõnnetus! See on sedavõrd puhas asi, et millets paneb veel enne oma kaustad kokku, kui ta neisse muud geid küsimusi kirjutama hakkabki.

Joska tõttas traktori juurde. Mitte unustada, kindad! Ta tõmbas need käte ja ronis jahi stmele. Uuris kiiruslades lüliteid, lükkas tuled maha ja kiitis pool-irooniliselt lahket suust, et talle okastraadi taga käsu korras mitmeid töid, k traktoristi ametit õpetati.

Traktor liikus kuulekalt kiviaiale hästi ligi ja ronis ühe roomikuga nii täpselt üles, nagu oleks ta seda vähemalt kümne korda harjutanud.

Hästi, äitab... Nii, nüüd tuurid uuesti tasasemaks.

Joska hüppas alla ja kummardus alla, kui parajalt teras lint kiviaia turjal istub; jäi rahule. Nüüd laip peadpidi roomikule ette ja pidur vabaks. Aga pagana pihta, miks kipub vaist hoida, et miski on viltu?

Joska taganes poolkääpakil traktori nina eest välja. Nii...

Kõik laheb nagu õhtatult. Närvid vigurdavad, mis muud — sarmavaentase teise ilma toimetamine lööb meeled paratamatult sassi.

Juba oli Joska põlvili, seadis paremat jalga tõusmisele jooks — ja tardus õudusest paigale. Vaevu helendava taeva- laotuse kuma vaarus tema poole hiiglaslik must mehekogu. Ta liigutas ta tohutuid lopendavaid hõlmu, tugevad jalad olid laiall harkis, käed liikusid aeglaselt ja kobamisi, tuge otsides, olid aga samas ka nagu haardevalmis. Mehe nagu polnud naha, ent Mügerik teadis selletagi täpselt, kes see on.

Lahendab, vähe said, raisk?! Kohe saab viinatatud uus hoop, seekord lõplik. Kiiremini, kiiremini!

Joska kobas rutuga enda ümbert maast vintsket kummitoru otsida. Ei ole... kurat, ei ole...?

Tundus, et nüüd kohe astub Anto järgmise sammu, tuleb oma ebainimlikus viirastuslikus suuruses üha lähemale, vajub peale, lammutab. Ta kasvas iga hetkega, kogu maailm Joska kohal oli leda täis. On see üldse inimene — või hoopis nõidusliku laeva ebardlik moonutis?

Joska tahtnuks kisendada — ahastades, võikast hirmust hullununa, kuid raske kramp rõhus hingamise kinni. Talle näis, et juba haaratakse kõrist ja... Põgeneda! Põgeneda!!

Talad värisesid, olid nõrgad ja tuimad nagu painajalikus maailmas. Poolkääpakil tormas Joska minema. Eemale, ruttu eemale sellest põrgusigistsest, keda tema juba teist korda tapab, aga kes sellest hoolimata ikka hinge jääb. Esimesel korral ei tulistanud nii täpselt nagu vaja. Nüüd ei löönud nii tugevasti, kui tarvis. Neetud! Neetud!

Joska prommis rusikatega uksele, tugevasti ja kannatamatult. Keda kuradit sel Vestal peale minu karta on, et üks lukustab. On ju lukus...?

Joska ahmis õhku, vajutas uuesti käepidemele; uks avanes. Oigus, ähmiga ei tulnud meelde, et link on uus ja kange, keel kulumata ja kergemal katsumisel näitab, nagu oleks lukus.

Ta virutas ukse tagantkätt kinni, kobas pimedas, kuni võime leidis ja keeras kaks valju plaksakat. Nii, lukus. Nuud loi ta jalaga kambriukse lahti ja tundis, et ränk jooks on jõuvarud lõpuni läbi kulutanud. Koduseinte kindel kaitses vähendas

paljud sõnavõtt, et jalad enam ei kandnud ja Joska komiit
lävel. Oleks rangalt kukkunudki, aga hetk enne seda näis talle
et Vesta pole ükski. Tuge otsides kaapas Joska harali sõna
dega seina suunas ja tabas ukse kõrval varnas rippuvā mant
haardus sellesse, suutis imekombel püsti jääda. Vandus
amedalt, lõõtsutas. Ei, jalad ei kuula kuidagi sõna, vajuvad
vägasi alt ära...

Joska rebis end ulma pingutusega seisma ja uuris verd talle
valgunud silmadega, kes pagan on ennast nii sobimatul hetkel
silia vedanud. Imelik, toas polnud peale Vesta ainsatki hinget

Sõrmed libisesid mantli küljest lahti, ta prantsatas
devarna alla põrandale istuli. Sirutas jalad välja, toetas
vastu seina, ahnus talle aega õhku. Nii kaua koguni, et Vesta
eemalt vaatamast tundis ja aegapidi lähenes, kummardus meele

«Mis sinuga on?»

Joska rehmas käega.

«Aita püsti.»

Vesta tegi seda märgatava vastumeelsusega. Ta püüdis
meest kättpidi üles sikutada, aga Joskal ei võtnud jalad veelgi

«Miks sa keset automa suve kannastega kald?» imestas Vesta

«Kurad... tiri ära! Kohel!»

Vesta tõmbas Joskal sõrmikud käest, uuris neid.

«Vasat moka! Aita pintsak seljast...» Ta ahmis õhku, loodi
silmade ees tühimaa taganeda

Vesta tundis, et mees oli üle kogu keha ligemargi h
likis vastikult. Ta pööras pea kõrvale, tegi põlastava
mõist. Vaatas korraks vilasti Joska poole, äge liveldus kippu
k. l. a, ta peaaegu hüppas eemale.

«Keraga sa nii hullumeelselt võidu jooksid?» küsis Vesta
k. l. a paar korda sugavalt hinganud, ja tühkis käed va
k. l. a p. l. t. a. s.

Joska ei vastanud. Ta andis Vestale kannatamatult märki
otsekohe appi tulla ja suutis end naise najal lõpuks pu
apitada. Raskelt jalgu vedades lähenes ta lauale, Vesta n
tas tooli õigesse paika ja Joska räntsatas istuma. Hingeld
mine hakkas nagu veidi tagasi andma, higi aga kippus
veel silmadesse valguma.

«Lõid mõne maha, et nii tulist traavi tegid?» pilkas Vesta

Joska kohkus. On sellel hirval aga vaheda mõtlemisega po
otsas, oskab rabada isegi huupi?

«Ks mi? Võib-olla taheti hoopis mind maha lüüa?» Ta
pöördus üleolevalt irvitada, enda arvates õnnestus see tal hästi.

Kui nii, siis ilmaaegu panid putku otsustas Vesta. «Inim
loomd oleks jätisest vabanenud.»

Joska raksas rusikaga lauale.

«Mida sa liitsinahk endale lubad? Lõuad kinni, või ma näi
lon sulle jätisti! Ah hakkad mind juba lausa mõnitama...?»

«Lõu oli melsikult vihanõ «Palu andeks Otsekohe!»

«Vesta vaikis.

Rutem! Ma ootan»

Vesta ei öelnud ikka veel ainsatki sõna, ja just see kange
kaelsus ajas Joskal harja eriti punaseks. Niikuinii lendas kõik
kuradile, meeletu jama võib kaela kukkuda, kuigi on loota, et
Anto teda ehk ära ei tundnud.

Aga mida rääkida homme Ossile? Poiss jookseb ju tõllerda
des Anto juurde, kui isa jutt on aukudega. Sa vana saatant!
Nüüd on veel Vesta omakorda tõrges, loobib inetus näkku, übe
meigasuguse piiri...?

«Palu andeks, või sa nead ära oma ilmaletuleku päeva,»
kõsis Joska.

Kui keegi teiselt peab andeks paluma, oled see sina. Alult
juba ette — paluda võid, minupoolest või põlvili, aga sa
oled nii tulgastav ja jälk, nii ülekohtune ja julm, et mina ei
saa sulle ilal andestada.»

Joska ei sunnud end vaos hoida. Alateadvus küll viivuks
võttas, aga juba ta tõusis valkkurelt ja lõi Vestat tugevasti.
Ta karjatas valust, lendas uperkuuti ukse alla.

Joska silme ette kerkis punakas udu. Talle tundus, et nimelt
Vesta on kõrges siin, ka selles, et hoop madjakaga jäi
nõrgaks.

Vesta labas oma mehe pilgus sedavõrd palju toorust ja viha,
et kangeistus hirmust. Näed küll tuleb ja tapab! Ta roomas
enda põrandat eemale, suutis end kuidagivisi püsti ajada,
juba sasis Joska tal rõvastest kinni, raputas kogu joust
ja heitis endast eemale. Vesta pörkus vastu kummutit, oli aga
nii kohkunud, et valu peaaegu ei tundud. Ta mõtles palaviku
liselt, kuidas pääseks Joskast mööda, saaks õuele joosta. Ees
kotta ehk jõuaks lipsata, aga uks on ju lukus, võti käib raskelt.
Lõu, kui selle lahti saab, on ta Joskal kindlasti käes.

Mees lähenes uuesti, nagu viha mõondunud.

Vesta hakkas valjusti appi karjuma.

«Ah nüüd on proual laul lahti, mis?» Joska haaras tal õlga-

dest, raputas toorelt. «Sina oled siis vait, kui mina ütlen piiksud ainult minu käsu peale. Aru said?»

«Lase lahti,» palus Vesta, «lase ometi lahti... sa teed mu valu...»

«Kas sina oled minu hingele vähe valu teinud?» küsis madala, käriseva häälega. «Oma ringihooamisega tegid mu elu ilusaks ja õnelikuks, mis?» Punane udu Joska silme muutus järjest tihedamaks, tumedamaks.

«Sa ei tohi mind peksta, see on seadusega keelatud,» kutsus Vesta. «Hommapäev lähen kaeban Kiitusele!»

«Ah sina, räpane litsikooruke, julged ähvardada Joska lõi naisele lahtise käega vastu nägu. «Sina ähvardad mind, mis?» Naise käed välgatasid korraks ohtlikult karmisvaimitena ta silmade lähedalt mööda. Joska hoidis kätt sajate eest kõrvale ja lõi jõhkralt veel korra. Uuesti, jõu säästmata. Ta peksis seni, kuni Vesta, selg ees, toanurka tules, seinalt tuge leidmata põrandale vajus ja seal jõuetult alandlikult kõssitades konutama jäi.

Joska virutas talle igaks juhuks veel ühe tugeva jalahoovuse vastu puusa ja astus siis rõvedalt vandudes eemale. Kurk lahus... Ta läks kõõl. Joogivee ämber oli tühi, kopsik kolmas vastu põnja.

Kirudes tõmbas Joska emailitud veekannu kolinal mööda külina pliiti lähemale. Jah, midagi siin sees loksus, ja ta sõlvis tila hammaste vahele, võttis paraja sõõmu. Eilne teevesi oli nii lilla maitsega, et ajas sülitama.

Joskale meenus liitrine veinipudel sahvriüülil ja ta laskis otse pudelisuust paraja pika janu. Hea lahe kraam lahjavõitu. See lürp sai toodud hulk aega tagasi, Vesta meeleheaks.

Joska vajus toolile Meeleheaks? Nii, sest kui Vesta klasti-paar pikamööda, vaikeste mõnolonksudega ara möönud, naeratab ta veidi ja ajab isegi juttu. Mitmel korral otsustatud, et naisega peab tingimata sõbralik olema, et ta läbi saama, tühiste asjade pärast mitte vihastuma. Välja poolt kaelasadvate hädade puhul tuleb alati kurjust talit ja pahameelt mitte oma noorikule kaela valada ega tema vastu kätt tõsta.

Joska silmad hakkasid selginema. Püha kurat, millega ta küll hakkama sai? Vesta ju teab minevikust üleliia palju, võib ta keelepaelad valla päästa, teda tohib ainult siidil, mis teda silmitada. Vein ja šokolaad...

Kambrist kostis vaikne ägamine, mis järsult katkes.

Joska jahmus. Ta tõstis pudeli suule, käsi värises ebameeldivalt. Võttis ahnelt veel ühe suure sõõmu, ei tundnud sellest enam mingit mõnu. Kuhu küll targad kavatsused kaovad? Vesta on saanud mitmel heal korral udjada päris ilmsüüta, just siis, kui temal endal miski viltu vedas või ta Laanepüü-poissi kartes möödunud sügisel ja talvel aina peitu pages. Aga täna? Muidugi, naine pruukis vägagi sündsusetult suud, aga kõva keeldu sai ta üksnes seepärast, et leidlik ja tark plaan luhta loks. Sa vanasarvik küll, oli see siis Vesta süü?

Joska pani pudeli käest, läks kambrisse.

Naine küürutas endistviisi hämaras nurgas — nii liikumatu ja vaikne, et Joskal hakkas hirm.

Vesta...? Ta lähenes, kuulatas. Taevale tänu, kostis katkendlikku hingamist.

«Vesta, sa kuuled mind?»

Naine vaatas ehmununa üles. Ta nägu olis surnukahvatu, noka ja suu tursunud, juuksed kahludeks pulstunud, silmad olid pärani huulenurgast nõrgus lõuale kitsas, valusalt punane verenire. Ta vajus kartlikult veelgi enam vastu põrandat, armetu ja haletsusväärne.

Joska haaras kätega peast. Mida ma tegin? Mida ma jälle tegin...?

«Vesta, suudad sa andestada? Ma ei tea, mis minuga toimub... see pole enam õige asi. Närvide tõrjumine mul vangimajas nagu rauasaega läbi... Olen hull, et sind sel kombel. Ma olen hea Vesta...»

Joska kummardus ja sirutas käe, et naise õlga silitada, Vesta aga tõmbus paanilises hirmus eemale, koguni karjatas õudusest.

Joska põlvitas sõnatuna ta kõrvale, vaikis hulk aega. Kuidas ta selgeks teha, et ta hinge põhjast kahetseb? Haid sõnu ei oska leida, veel vähem pehmeid, õrnu ütlemisi. Otsis, ja tundetas mõrkja kibedusega, et tal neid pole. Ei ole kunagi olnudki. Või kui, siis ennevanasti, paari aastakümne eest.

Ta vaatas Vestale pikalt näkku. Naine pööras pea ära, silmitses silmad. Hirmust? Põlgusest?

«Anna mulle andeks,» pomises Joska, «anna ometi andeks...» ja võttis naisel käest kinni, et teda üles aidata, aga Vesta õigas valjusti, rebis end lahti ja sisistas:

«Mõrtsukas!»

Joska püüdis end veenda, et kuulis valesti.

«Tõuse üles,» käsutas ta.

Vesta ei liigutanud.

«Kõrvad ei võta või? Aitab losutamisest!» Pahameel tõusis jälle vägisi pead. Ei sellele ilus jutt mõjul «Hakka oimerdama, kaua ma mangun? Maast üles, otsekohel!»

Vesta pilk oli vihkav. Ta ei vaadanud Joskale näkku rohke kui imelühikese viivu, oskas seda teha aga nii etteheitva ja kätusega, et mees tundis uut vihasööstu jõudu võtmas. Jah, ta madesse hakkas jälle valguma mingi punakas hägu ja Joska teadis veel viivuks väga täpselt, mis nüüd kindla peale jääb. Ei, ei tohi... ei tohil

Juba tõstis ta rusika, suutis end imekombel siiski peatada ja raksas ränga mürtsaka vastu seinale. Üle ümberkukkunud loomade komistades tormas ta köögiukse poole, lõi öla vastu pead valusalt ära. Kui Vesta praegu või ainsa hääletsuse loomilaseb, ei suuda ükski vägi teda kaitsta... Hetkel aitab ainult viin, suur hulk viina!

Ei, parjuspäi olen ma ju hoopis meeletu, seda praegu või... Ah, kuradile kogu kupatus! Hulluks ajab, hulluks!

Ta rebis sahvriukse lahti, köögi laelambist kumas piisavalt valgust. Pudel helkiski riiulil, haljas ja ligi tõmbav. Hea, et pealt oli veidi võetud, pole vaja korgi ärälöömisega aega võtta ega närvi rikkuda.

Vulk-vulk-vulk-vulk... teeklaas sai täis.

Joska tõmbas sügavalt hinge ja kummutas selle kõik kõnema. Parajalt jahedapoolne viin lõi rinna kuumaks. Ajas korraldama, ja ta vaatas ringi, mida peale hammustada. Teinud kord vedeles söömata jäänud toit mitu aega hooletult laual, täna oli Vesta nagu kiuste kõik ära koristanud, nõud pesnud ja kappi peitnud. Ei leivaviilakat, ei tillukestki liharaasu.

Ise sahvrist otsida? Mille kuradi pärast siis naine sai kätte võetud...?

Kuklasse jõudis mõnus surin...

«Vestale!»

Väikus. Võib-olla on ennast voodisse hiivanud?

Ei läinud, raibe. Konutas samas paigas toanurgas, kuhu ennist losutama jäi. Ei tõstnud peadki. Ainult võpatas, kui Joska tal tugevasti-käsivarrest haaras ja püsti püüdis surduda vantsus raputamisel jõuetult kogu kehaga kaasa. Joska vaatas jarsult ta kae, Vesta vajus lausa silmili põrandale.

«Vedele siin või kolm päeva,» pomises Joska tigidalt. Rae-
võttes vihasööst tormas jälle kallale, haaras üleni endasse.
Jagus napalju selget mõlemist, et viivitamatult peab
võitma inimese... naise sõnakulmatust, vastunäki
... maa. Hea, et mingit löögirista kaculatuses haa-
rit ei olnud, muidu...

Kulaks ära veel üks krõbe, mehine suutäis... jah, just
nii!

Pisut ebakindla sammuga läks Joska otsejoones köögipoolele
tagasi.

Vulk-vulk, vulk-vulk...

3

Telefon helises.

Kustas vaatas imestunudult kella ja pani ajalehe käest. Kes
on hilja? Juba kesköö ligi, tühja asja pärast ei võta keegi sel-
laval telefonitoru pihku. On midagi halba juhtunud?

... lüts arkas, tõusis sangiservale istuma. Põrandale va-
atas otsis ta kobamisi toatuhvli üles, murelik pilk tele-
fonil.

«Kustas, ma kardan, et... viimaks emaga?»

Ei, kõne ei tulnud loomaravilast. Helistas Vello Kask trak-
torijaamast ja teatas, et on toimunud ränk õnnetus. Hilja peale
pidama jäänud meestekamp sattus kuulma, et kusagil
... traktor madalatel tuuridel liinestati, sest ümbermüü-
laus süsimust pimedus ja mooforit ei jäeta ometi põllule kogu
... käima. Mindi kohale. Tõsi, traktor mürises omapead.

... tegid ringi ümber masina ja pidasid naljatades nõu, kas
... juhaskalt ettesattunud sõduristaga kuhagi edasi mõllu-
tama minna, kui üks neist akki ehmunult hüüatas... a oli
... lundunud üsna traktori lähedalt elutu mehe.

Kes see oli? küsis Kustas kannatamatult; pikk jutt muutis
ta aina ärevamaks. «Kes?»

Laanepüü.

«Anto...?»

«Tema jah.»

... tasel hakkas sõda tuhatnelja taguma

... lüpsimalt, mis Antoga on?»

... selpool vaikuti tükk aega. Viimaks lausub Kask vaikelt:
«surnud»

Kuuldu oli nii ränkraske, et Kustas ei suutnud end aega koguda.

«Ei või olla,» ütles ta viimaks katkeval häälel. «Sa ei saa ei saa tõi olla!»

Kask ohkas sügavalt.

«Mõtlesin, et sulle tuleb teatada... Ta töötab ju sinu hoosis, ja pealegi...»

Jah, mõtles Kustas, pealegi olen ma Antot algusest peale väga hoidnud, rohkem kui teist Aus, tubli, sõnapidaja, töömees. Need omadused pole temal siin just eriti tihti leidnud, das see võimalik on, et Anto kohta öeldakse — surnud?

Ei, teade kõlab uskumatult, siin on kindlasti tegemist tusega. Seda ta ütleski, ent sa vastuseks masendava ei

Kask rääkis, et kõigepealt helistati kiirabisse, siis juhiks miilitsale ja nüüd Kustasele.

«Tuled ehk õnnetuspaigale?» tegi Kask ettepaneku. «Tõenäoliselt enne teisi kohale. Rajoonikeskusest Tondimel igavene hulk maad...»

«Jah, tulen.»

Kustas istus hetke liikumatult paigal. Alles kui Mari-Elts teda ettevaatlikult ölast puudutas, tõstis ta jalgu.

«Antoga on midagi halba juhtunud?»

Kustas vaid noogutas.

«Sa ei taha mulle öelda? Miks?»

«Käin kohapeal ära. Näib, et õnnetus on ränk.»

«Antoga...?» Kohkununa, sõnatult jälgis Mari-Elts Kustas kes kiirustades riletus. Kui mees juba lahkumas oli, sõnata murelikult: «Palun sind, sõida ettevaatlikult. On ju kott ma kardan sinu pärast...»

«Aitäh, Mari-Elts.» Kustas püüdis hästi rahulik olla ja lood et suudab ehk naeratadagi, aga silmad olid imelikult udu nõudsid tihedat pilgutamist ja huuled ei kuulanud sõnu. Kustas vaid noogutas Mari-Eltsule, sulges enda järel vaikselt ukse ja ruttas mootorratast käivitama.

Juba eemalt oli näha, et kiirabiauto ja vist ka miilits kohal; autotuled olid suunatud traktorile, nende kuma valendas õige veidi ka ümbrust. Tontlikus helgis seisis üsna mitu inimest.

Kustas jõudis kohale, kui kiirabiauto just manema haka jooksu esiuksel juurde, jõudis koputada aknale; masin peatas

«Vabandage, mis Antoga on? Palun, doktor...?»

«Kes te olete? Tema isa?»

«Jah, aga ta on mulle tõepoolest nagu oma poeg. Mulle öeldi, et ta on...»

«Jah, meile teatati ka, et leiti surnud noor mees. Teade oli keldik, surnud ta õnneks ei ole.»

Kustas toetas käed ja otsmiku hetkeks vastu jahedat auto- ja tundis, et ei suuda pisaraid tagasi hoida.

«Ei oska arvata, doktor, kui suurt rõõmu te mulle oma teadega tegite... Suurt rõõmu!»

«Mul on kahju, aga... Tema seisund on ülimalt tõsine ja ei oska öelda, kas me suudame noormeest päästa. Sõidame kiiresti!»

Juht võttis auto sujuvalt paigalt, püüdis sügavate lohkudega, kividudega põlluvaheteel võimalikult ettevaatlikult liikuda.

Kustas jälgis üksisilmi järjest ähmasemaks muutuvaid puna- ja kollatulesid. Ei tea, kas me suudame päästa, ütles arst. «Kas nii? Peab suutma, tingimata peab! Teist niisugust nagu Antoga ei ole ju olemas! Kogu elu on tal alles ees... ta peab elama, peab! Elama, õnnelik olema... Nii noorena ei tohi elu lõppeda!»

Punakad täpid kadusid pikkamööda, Kustas langetas pea.

Ta oleks sel kombel seisnud vist õige kaua, aga tuttav hääl rikkis midagi, mis temani päriselt ei jõudnud, kuid kindlalt oli lii määratud.

«Jah?» Vaevalise valguskumas vaatas Kustas oma kõrval viie mehele näkku. «Sina, Kiitus?»

«Mina jah, tere.»

«Mis juhtus? Tead ehk täpsemini?»

Roman Kiitus laiutas kasi.

«Kahjuks mitte. Ta oli näoli traktori kõrval, õigemini pea-argu vasaku lindi ees kummuli. Mehed pöörasid ta ettevaatlikult selili, poiss ei avaldanud elumärki. Eks ta oli siin juba tükk aega lamanud, nägu ja käed maha jahtunud. Jõudsin kiirabiauto ühel ajal päralt, arst avastas nõrga südamegevuse. Pealtnäha mingeid vigastusi pole. Arusaamatu, mis temaga võis juhtuda.»

Nad sammusid traktori juurde, kiirabiauto lahkumisel oli ta vajunud pea täielikku pimedusse, mootorratta latern ei suutnud kuigivõrd valgustada.

«Mis sa arvad,» küsis Roman Kiitus, «mida ta võis plaanida, et traktori üht roomikut pidi on kiviaiale tõmmanud?»

«Ei oska öelda.»

«Tunned masinate-asjandust minust helga paremini. I traktori all mingi detail võiks puududa, mis tuleks sedaviisi toimida?»

«Eks midagi, kka... Nüüd jahu, mis tegi kaks teist masinat altpoolt aurida.»

Seni eemal arevalt vesteluti mõned telerisse, võttes esimesena

«Olete jõudnud nüüd traktori seadistada?» teist ehk tohime tulla?»

«Onnetuse avastamise ajal jooksid viis meest sinu nali ümber, naga oleks neid olnud rohkem, kuid üks tõukis jahedalt. «Jalgeest ei saa enam juttu.»»

«Ei teadnud ju a matagi, et sinu mees, Anto, on juba pahandas üks meestest. «Vabandus, et meesid jättis. Ta muud midagi.»»

«Onn, et me siia üldse sattusime ja poisi peale trehvasime. Ihtis teine. «Vaevalt tal linnakuvalgus ei olnud, oleks olnud.»»

«Jah, Anto oli näoli vastu hädad. Ja ei linnakuvalgust, me ta selili keerasime, mitte üks raas ei linnakuvalgust.»

«Hea küll, mähed,» lahastas Kiitus. «Segi midagi. Ta pole sinu enam midagi jaha. Vabandus, et meesid jättis. Ta muud midagi.»»

«Seletused? Tihendab, kaheldab, kuuleb?» Kustas. «Vabandus, et meesid jättis. Ta muud midagi.»»

Enne veel, kui Kiitus vastas, jõudis rahes omavahel arutlema hakata, et ega noor terve mees jah iseenesest tunda vusetult maha ei kuku. Tegutsesid oleksid, sest seni eemal seisva «Willise» poole

«Mis sa arvad, Kustas, ehk tal mõni vead on, mis juba ette teades jaatavat vastust.»

«Jah. Verivaenlane.»

«Mügerik?»

«Kes mahu. Ainult ei tahaks naga hõsti. «Jah, et mees poisi kõrvaldamiseks niisugast ette võttis.»»

«Peal teda liiga araks?»

«Ei, liiga targaks.»

«Nii targaks, et oskab ette näha karte, võimalikult tihedamist?»

«Täpselt.»

«Vaidlen vastu. Kui kõik kurjategijad oleksid juba ette,

hinnatud, et nende kuritegu avastatakse, jätaaks nad ju oma plaanid sinnapaika. Reeglina arvatakse endast just lahasti, hinnatakse oma tegutsemist sedavõrd osavaks ja targaks, et keegi ial jälile ei saa.»

«Ei kummalist, tead loomulikult paremini,» nõustus Kustas. «Mina pidasin silmas seda, et agedast kokkupõrkest Antoga juba varsti aasta möödas. Mügerikku ei kimbuta.»

«On tal siis mõtet ja vajadust riskida, poiss teise ilma...? Ta ju mõistab, et ta on esimene kahtlusalune.»

«Esimene?» küsis Kiitus valvsalt. «Kes on teine?» Kustas kõhkles.

«Olan tait avameelsust Anto pärast.»

«Eh... Arvesta, olen süüdistamisest väga kaugel, ainult liiga Pargase kohta pole midagi selgunud?»

«Vahju, ei. Ahah, vihjad Tõldsepa!»

«See mees on üllatavalt julm, karmas lööma. Neil oli Antoga kõva lahing.»

«Roman Kutus tõmbas kulmud kurjaks.»

«Miks mina sellest midagi ei tea?»

«Ammune asi, oma tubli kolmveerand aastat. Kui Tõldsepp ei kaebama ei tulnud, siis Anto aminugi mitte.»

«Situatsioon ei anna Pargase juhtumiga võrrelda, kättemaks akkviha ajendil lageb ara.»

«Jah, loomulikult. On vähe tõenäoline, et neil eile õhtul midagi uus pahandus võis tekkida, ja... Vabanda, ma isegi ei tea, miks Tõldsepp mulle meelde tuli. Aga keegi ometi selle looga taga seisab, tõsi?»

Roman Kiitus mõtiskles tubli tükk aega.

Vast ehk ruttame liigselt ette, otsime juba kurjategijat. Esimest peab uurima suksi küllaltki tõenäolist võimalust, tööõnnetust. Ta libistas taskulambi tugeva valgusvihu aegamisi üle künkute, uuris altpoolt traktori põhja, siis kivivaada ja peatus paigas, kus Anto oli lamanud.

Ei tea, viimaks nokitses ta siin all midagi, tõusis järsult üles, pea tugevasti ara?» mõtiskles Kiitus poolihääli.

«Võimalik.»

«Pimedus on nii tihe, et lõika või noaga...» Kiitus ajas end tagasi. «Tulen homme varavalges, ehk hakkab midagi silma...» Põlgu aga... mind oodatakse traktori jaamas. Head ööd!» Ta ajus tugevasti Kustase kätt. «Ehkki on teada, et ei tule ta ei ei sinul ega minul.»

«Homme peale haiglas käimist astun vast korraks lab oled m. dagi välja selgitanud?»

«Muidugi, tingimata.» Roman Kiitus käivitas ratta ja tis minema.

Kustas jäi üksinda raskesse ööpimedusse. Meenus kordne kontumine Antoga ja see, kui vaga ta tahtis traktoriks saada. Ja kuidas nad Mari Eltsu sünnipäeva pidasid. Silme ette kerkis Anto meeleheitlik nägu, kui Joska Mägi talle jultunult oli kinnitanud, et tappis Laanepüüde pere täna päeva hiljem tul' poiss, pani kirjutuslauale granaadi ja vapustav kohkumine. Sellest on möödas juba tubli kolmveer aastat, üks aeg lihvis ahastuse tuhmimaks, Anto oskas ka maksuühast jagu saada või selle õige sügavale matta; muu järjest mehisemaks, märgatavalt rõõmsamaks. Millal see, kui ta õhinal rääkis tüdrukust, kellel on ilus nimi, Sina, Millal? Uskumatu, see oli alles täna päeval — ja nüüd see seda tugevat, toredat noort meest kiirabiautoga haiglas vaevutukslevat elusädet mitte kustuda lasta...

Mis Antoga ometi juhtus? Ootamatu haigusehoog? Önnetus? Või jalg kallaletung, koguni tapmiskatse? Kas ta üldse jääb...?

Peab jääma, peab — teist ei ole mõeldav.

4

Õo möödas rahutult, vastuseta küsimused tormlesid läbi matult. Önnetus? Või kallaletung? Kas kallaletung, et maksta? Või kallaletung, et... tappa?

Korduvalt uuris Roman Kiitus, kaugel aeg on Jõuaks on kord hommik!

Ta helistas haiglasse väga varasel kellajal. Valvetohter operatsioonisaalis ja öde ei osanud muud öelda, et Ant Laanepüü on endiselt teadvuseta.

Tund hiljem õnnestus arstiga kõnelda, aga ei olnud muud uut. Anto Laanepüü on endiselt elu ja surma piiril, šokiseisundis, teadvuseta. Põhjus, ränk hoop pane.

Tööõnnetus?

Kallaletung?

Konsilium tuleb varsti kokku, siis kuuleb vast täpselt. Arst vabandas, teda ootas raske haige.

Võis ainult aimata, et päev kusagil õige kaugel arkas...

... Roman Kiitus juba välja sõitis. Ta tahtis kohal olla koos nendega hommikuga, paiga võimalikult täpselt üle vaadata.

... oli traktor parempoolse roomikuga kiviaia otsas. ... võis eksimatult lugeda kiirabiauto tuleku, ümber-

... arasõidu, samuti mootorrataste liikumise, «Willise» ... minneku. Saapajalgi leidis õige mitmes mõõdus ja

... palju, nagu oleks tubli tosin saajajalgset sin terve ööpäeva ... lammunud. Mis parata, mehed ei teadnud ettevaatlikud ... et osanud kahilustada kuritööd.

Roman Kiitus kortsutas kulme. Kuritööd? Vara öelda, et toi- ... ettekavatsetud kuritegu. Sel kombel mõtlema õhutas vaid ... et noor terve mees ei kuku jalapealt poolturnuna maha; ... aatloomise võimalus tundus Kiitusele väga küsitav.

... uuris traktorit altpoolt, tänu kiviaia otsa aetud roomikule ... et seda mingil moel teha. Ei ainsatki jälge! Ega ei peagi ... tuma, arst tegi juba eile öösel siinsamas kindlaks, et lahtist ... nava pole.

Vaatluse tulemusteta lõpetanud, ronis Roman Kiitus roomi- ... tas kabiini. Kunagi elus ei olnud ta traktoril istunud. ... e nistapuu kuugi kõrge, aga ometi tekkis tunne, et vaa ... sagilt ülevalt ja näe! õige kaugele.

... ta uuris kange, pedaale, silmitses armatuurilanda. Kohendas ... end pisut mugavamalt istuma ja märkas, et miski jala all vee- ... os kummardus vaatama. Jah, mingi kummivooliku jupp. ... ta tõukas seda kergelt jalaga, aga voolik jäi paigale. Mis, nii

... Kiitus otsis taskust räti, tõstis leiu üles. Tööriistade hulka ... kiüll ei kuulu, pigem on see oma küllaltki suure

... kaeparasusega paras kumminui. Akki just sellega viru- ... Aga kallaletungija ei ole ometi na. umal, et annab ... hviide löögi ja viskab. Kas madjaka kabiini? Seda ei

... segi kõige nemedum minene, asiõend puütakse võima- ... di kätgemale peita, lavitata. Igaks juhuks tuleb see mu- ... karsa võtta, laborirahva kätte anda.

... Vennõored mehed tegelevad sageli. Gasugu ootamatute asja- ... miks ei võnud Antol kabiinis selline loõg. r ist olla, ker

... uus mõte. Nipalju, kui ta teda tundis, ei kai see küll tema ... omu ja olekuga kokku. Aga mine tea? Samuti on, või-

... lk, et madjakas sattus Anto kätte juhushikult, on mõne ... e traktoristi oma. Ja veel tuhat muud ebatõenäolist, tarka, ... edat, usutavat või mõeldamatut versiooni. Nende hulgas ka

... mis õige

Peab ootama, kui Antolt endalt kuuleb täpse tõe. Antu on vaid oletuste varvarr, mis esialgu ilmselt kuhugi ei vii. Hetkel on varavõitu puuca avastada kuritegu, kui keegi pole võib-olla ülese kayatsenud, veel vähem tõendeid leidnud. Hea, kui see nii oleks.

Tagasisõidul põikas Roman Kiitus korraaks Linnupette ja andis loa traktori äratoomiseks. Ja nüüd — otsejoones linnupette lasset.

Konsiilium otsustas, et kannatanut on tabanud ränk lagipähe. Ajuvapurustus, raske kooma. Muid kehavigastusi ei ole leitud. Ollakse arvamusel, et tegemist on kallaletungiga. Kõik on küll põhjalikult võimalust, kas noormees end ise kogemata vigastanud, näiteks traktori alt välja ronides lõi pea tugevasse ära, aga see oletus loeti vähepädevaks; arstide arvates ei saa löök sel juhul nii tugev olla. Röntgen koljukahjustust ei näidanud, ajupõrutus on aga äärmiselt tõsine. Oletatavasti löödi ta neljasentimeetrilise labimööduga ümara esemega, pealööklis piklik vorp. Kannatanut püütakse meelemärgusele tuua, kuid tagajärjetult. Siin oodata? Ei, mõttetu. Loomulikult teatatakse kohe, kui pööre tekib.

Roman Kiitus ruttas tööle ja andis kabinist leitud maad uurimisele. Asitõend?

5

Joska ärkas ebamagavast külmatundest. Esialgu ta ei teadnud, mis on juhtunud ega suutnud sellestki aru saada, kui alles poolpime nonnalik või õige hainaraks kiskunud pooltõuna Luugile on laht tehtud või pole need veel kinni pandud? Mähkripärast oli ta nägama kõogilaua nurgal, pea alla koga keha oli kange ja seig viirus. Kaela ei saanud ligi, see tegi vastikult haiget. Mäks ta sin konitab?

Laual vedel tühi viinapudel ja teeklaas, mõlemad tühi. Mäks Kes sin jõis? Mäks uhest klaasist?

Suus oli vastik maitse, pea haugas. Ta tundis, et oli paigalt vintis amult et polnud kaetud neolatuunet, mis püüdis olekaga tavaliselt kaasnud. Vastupid., malus koputas ta ääretult ebameeldavalt ja Joska oli kindel, et kohe kargava laulu sed lood lagedale.

Kargasidki, salvasid toorelt, vapustasid. Tulid õiges korras, kummalise selgusega. Tapvast hoopst maha varustatud surnud Anto seisis ootamatult traktori kõrval ja püüdis

arata. Edasi tuli metsik põgenemine ja hingetuna tõrandale vajumine. Siis Vesta oma pealetükkivate ja inetute utlemustega, kohe ka löikav valakisa, kui tugevast löögist tasakaalu kaotas ja vastu uksepihta lennatas. Edasi meenus ikka tihedamaks muutuv punane vihanarv ja hoobid, hoobid, hoobid, mida ta Vestale virutas. Naruse, idiootliku tunniga lendas eile kõik kuradile, mis halb oleks jäänud tulemata, kui ta hülgavalt läbimõeldumõnnetuse oleks saanud rahulikult lõpule viia. Kojusaavõimalik vasimus ja Vesta õiendamise poleks teda vabanud, igatahes markimisväärselt mitte. Veidi jah, sest milleks naisel vaja imestada, kui tema mees kasagilt tühj ja alles pimedas koju jõuab. Pole tema asi küsida, miks augusti lõpus kindaid kantakse või miks püüdk on libi hõlstatud paraja fillemisega saab Vesta sin õnnel abu lakka otsimaid toob ta küsu peale madagi meeleparast lauale. Ootamise põhjus oleks olnud vägagi suur, küsu oleks olnud hulgas...

... ja oleks ja oleks — neetud!

Käed kiskusid rusikasse. Kus lipsas viga sisse? Kas lendas järele jõudu valesse ja hoop ja norgaks? Ometi kukkus positiivsed tunded, ei kostnud piuksugi. Kudas saad ta mõneminut hiljem akki ahvardavalt tema kohal seista, koguni ronnata — ise kohutavalt suur, kähkistamiseks valmis käed tees õieli...? Või vedasid närvid alt ja kangastus üksnes jutuspilt, paljas nägemus? Kah võimalik.

Joska vandus pikalt. Tähendab, ta tormas püüku võib-olla teha millegi eest, lausa olematu eest. Selle asemel et meele ja kavatsesu lõpule viia, plagas ta kabuhirmus minema, ka hullunana peaaegu hinge seest. Millal on argus kujutal tema peamiseks iseloomujooniks? Sest isegi kui Anto pooldest seisis vaarudes ta ees uus noor, ja ikka oleks ta võlnud korralikult paika pandud.

Kal oli nurjumise pärast nii tuline kahju, et ta end ägaltalt kaljelt kuljele kõigutas, silmad tugevasti kinni tohus ja kattega vastu oamukohti järske lööke tekkis. Põnsusteni lamkerdatud ettevõtmise ja tobedalt poolchi ometi olemast selgem, et haavlitega ta detud madjakas on jooks ja teinuks oma töö vajadusel teise löögiga lõplikult ära madjakas... Madjakas?

Joska kargas pusti. Sa püha kurat, see jai ju kabinist! Tema viimane juhmakas, võttis selle traktorroomikult pihku

panna? Usk peab saama nii tugev, et Ossi ei lähe enam Anna lisa pärima. Sest kui läheb, on tema oma pojast samahästi ilma. Masendav...

Kambrist kostis mingi õige nörk heli, nagu pleks ja pörandat tooli lükatud; Joska laks vaatama.

«Sina, Vesta?»

Naine seadis tõepoolest toole laua ümber, oli öisest sest juba peaaegu jagu saamas. Ta ei teinud Joskast välja ainult et ehmus sammu pealt paigale.

«Töotan sulle, ma ei tõsta enam kunagi kätt sinu vastu. Joska hääl oli sõbrahik, meeldivalt soe, usaldustarv. «Kahetsen. Väga.»

Vesta möödus temast, läks kõõki. Oli näha, et kõndimine talle haiget, pani koguni lonkama.

Joska tundis tõsist meelehärmi, sügavamalt kui kunagi varem. Endast nõrgemat lüüa on häbiväärne, inetu; aus mees ei tee. Ja kohetorkas järgmine mõttevälgatus — aga seljatas inimest tappa?

Jah, tunnistas ta endale kõhklematult, see on äärelult alatu — isegi verivaenlase puhul. Lausa masendav, et tema, aus ja tugev ja korralik, nii madalale on langenud. Või seadusloome ja jorikase mülkast välja rabelemiseks ümber värgis, endasse kipub neelama, lammutab lõplikult. Jot peab endast väga tõsiselt kasile võtma, muidu ootab ees pöördumatu lüü.

Õnne asi — Vestalt andeks paluda. Ilmtingimata
vaja, et naine talle pisutki sõbralikumalt vaataks, ta sõnu
pähe võtaks

«Ole hea, r. igime südamest südamesse...»

Vesta oli pliidi juures ja pidi just tule süütama, jäi ootele. Joska hääles on mingi senikuulmata, kummaline too. Kas ta tõepoolest kahetseb?

«Sina oled ainus, keda ma usaldan,» jätkas Joska vaikelt. «Sa pole mind reetnud ega reedagi, ma tean. Suudad sa mind andestada, kui ma väga palun?» Joska langetas pea, «ma ei taha aga enne seda, et Vesta teda jälgis ja et ta õlad õige pehmeid võinuksid.» «Kunagi varem pole ma nii selgesti oma jõhkraid tundeid tunustanud — ega nii valusalt kahetsenud. Ometi oled sa ainus sõber, kõige lähedasem ja kallim.»

Vestil oli lõpnata nalk olla, kogu keha valutas. Pea kummitas keeleserv pikalt katta, huuled puruks. Vasak naopoolt tegi hõõget, oli tugevas turses ja silma all sinendas verevalgu. Kõu

"Muis Vestale aga see, et ta kogu alanduse, väeva ja
 kes oli aaretult ükskõikne ja ei hoolinud sugugi, mis
 mis. Oosel taanurgas porandal konutades ta otsustas,
 "Juh varavalges hulu minema ja jookseb Kirtuse
 "kaitset paluma. Juba täkk aega enne esimest kodu
 "tulis ta aga arusaamisele, kui mõttetü see oleks;
 "perekonnatulidesse ei sekku. Ja kui sekku, on veelgi
 "sajab kaela uus ränk karistus, et ta kaebama julges

...eda, end kuhugi peita? Pole sugulasi ega sõpru, mitte
Ainus võimalus sõita huupi minema, kuhugi Baikali
... kaugele lõunakanti. Aga kes teda seal roosidega
Keelt ei oska, raha hange taga pole^h kohvriga kaasa
olla vaid mõni vilets hilp... Kahekümnesena? Jah, siis küll.
... kolmekümne viieselt on hilja mitte millestki alustada,
... võõrsil

...ja ma töotan sulle...»

...Ja ma töotan sulle...»
 Kes seal nii ilusaid sõnu poetab? Kas tõesti Johannes-Oskar
 Mangerik, taltumatu jõhkard? Ja kes neid tõe pähe peab
 võtma? Viimaks tema...?

"...pe kõverdas virilalt huuli. Töotab või mitte, ükspuha. Tasegi viha ja põlgus on otsa saanud. Ka kõik muud elamisviisid, mis meesest naise teevad, on hääbunud olematuks kohutavas pürguses, mida nimetatakse eluks, koguni abi-eluks... Täiesti ükspuha, mis edasi saab. Ah jaa, ah jaa..."

Abks ta sun seisab, palpal, stakid ja tikutoos käes? Ah jaa, tuli süüdata, kohvi teha. E. mungit kohvi, sees keerab vasti.

Aga Joskale tuleks ju hommikusöök valmistada?

Mrs. Joskale . . . ?

...ta lahkus köögist, suu kibedal muigel. Ta läks longates
...juurde, tõmbas selga kerge suvemantli.

...ka jälgis teda murelikult.

«Sa jälgis teda murelikult. Miks sa mulle ei vasta?» küsis ta. «Sa oled hea, pehme mees, suudad mõista ja andestada, tõsi?»

mega, suudad mõista ja andestada, tõsi-
vesta nõõpis mantli kinni, võttis lillaruudulise siidiräti,
kaputas selle lahti, seadis pähe.

«...нүүд?»

«I volc.»

«Loole.»
 «Kale ei meeldinud see sugugi. Vesta näol on üht-teist lii-
 selgesti kirjas, pole tal vaja inimeste ees tõlledada.
 Soovitan tana minemata jätta.»

Vesta tõmbas rätiotsad lõua all sõlme, kohendas otsmikud harjumuslikult juukseid, ja ta pilk oli tuim.

«Ega traktorijaam sellest külti kuku, kui paar päeva looled,» sõnas Joska. «Kinnitan veel kord — mu hing on pärast otsata kombel valu täis... Näen kui halb on sul. Jää koju!»

Vesta raputas pead, ehkki Joskal oli mõneti õigus. Iiv muutus tugevamaks ja tuli end kokku võtta, et mitte näljast rebida ja voodisse heita. Pea käib ringi, nagu tule valutada, külg ja puus teevad kõvasti haiget. Tervet päeva küll ei saata naftabaasis vastu padada. Aga koos Joskaga?

«Viin võtmed ära,» pomises Vesta. Isegi kõnelemine on raske, hääled sedavõrd paistes.

«On see ilmtingimata vajalik?» uuris Joska.

«Kas see on parem, kui keegi mind koju otsima tuleb?»

Joska kehitas õlgu. Mis ikka, vugu need võtmed siin pole ärgi ära.

«Sa tuled ruttu tagasi, eks?» päris ta murelikult. «Või te koguni, et sind saadaaksin?»

Vesta tegi kätte tõrjava loigutuse. Silmadesse vapas murepaks must pilv, tuli ihitaegu summalik poolt, muutus ahtlikumaks ja peas tagus ta ta valu. Tõel küll murest suuga oda... aga kuhu minna? Või võtmed ära, aga ega...

«Tõelba rask parem... üle põse, sis pole suurt määgata... õpetas Joska. «Kui keegi kasib, vasta, et sadast lakalubid koos lagunenud redeliga ülekaela alla. Kas ütled?»

Vestale oli halb, ta suutis hädavaevu ukse lukust lahti võtta. Õue, varake õnu kätte... kiretini.

Trepil järg vaaratas, ta pidi kiakama. Joska elam on koduski komistamata kõndida... Kodus? Kas see on ta kodu, mida pööraselt kardad ja kuhu tagas tulemise peate motegi tekitab larabum stance?

Joska seisis ukseel.

«Tee ruttu min ootan. Tahad, keedan sulle vanapeal kol. Ega sul üle tunni lähe, ütleme kõige rohkem poolteist?»

Vesta sammus üle õue, Joska küsimused kannul. Ta ei vaatanud, ei vaadanud tagasi. Isegi siis mitte, kui Joska teda mitlegipärast nimepidi valjusti hüüdis. Suudab ta enam sinu, mid ei tea... ei tea üldse mitte midagi. On vaid meeletu talupidamis, ükskõiksus... niisugune elu pole elamist väärt ole...

Roman Kiitus püüdis aega täita paberitööga, mida peab päev päeva paratamatult tegema, et sellesse mitte uppuda, aga tema ei edenenud asi üldse. Tihti tabas ta end põrmitsemas koloniparaati, nagu aitaks üksisilmi vaatamine kiiremini tule jõuda haiglapoolsetel teadatel.

Li helistatud. Tähendab, ei mingit pööret paremusele...

Enne keskpäeva ei suutnud Roman Kiitus enam tegeleda oodata. Haigla ei ole kaugel, ta ruttas kohale. Ei hakanud veel midagi pärima, kiirustas trepist üles arsti

koridoris istus pingil kaks inimest, üks neist ütles Jah, Kustas Lokk. Tema käest hoidis tugevasti kollapane naine. Lahenedes märkas Kiitus, et naise põlmete joontega nagu oli noorepoolne, peaaegu kortsumummaline vastuolu säravhallide juustega. Oma suurte, tumede silmadega vaatas ta kurb-ehmunult Roman Kiitusele, kumbus nagu kaitset otsides Kustasi Lokile veelgi lähemalt.

«Mulle miitsavolinik Kiitus,» tutvustas Kustas.

Kiitus ulatas oma tugevate sõrmedega töötinimese käre

«Mulle olen Anto ema,» sõnas ta vaikselt. Pidi midagi lisama, et jama pea Kustase öla najale ja hakkas lohutamatu

Kustas võltis ta õlgade ümbert kinni.

«Rahunege, hoidke ennast. Anto ju elab, peame ainult kaatlikud olema ja ootama, kuni ta toibub.»

«Ta on nii lõpmata hea poiss... Mis ometi juhtus?»

«See on meile kõigile mõistatus.»

Kiitus tõstis pea, pilgus ahastus.

«Ta jääb ju ellu? Te mõlenad usute, et ta ellu jääb...?»

«Loomulikult, teisiti pole mõeldavgi,» kinnitas Kustas.

«Anto on noor, tugev, terve,» lisas Roman. «Kindel, et ta juba õige pea jälle jalgele on.»

«Te ei räägi niiviisi üksnes seepärast, et mind trööstida, ega? Ise kohe päriselt usute seda, mida mulle praegu ütlesite?»

«Usume,» kinnitasid niihästi Kustas kui ka Roman.

Peale pikka, rasket vaikusit soovitas Kustas sõbralikult, et Anto ema koju lähaks — lapsed ootavad, nende hulgas on vahet kergem.

«Ei-ei,» kohkus Kati. «Ma ei lähe kuhugi, Antol on viinast... just minu abi vaja.»

«Ei, algu ei lubata kedagi tema juurde ja arstid-õed teie mis vänegi võimalik.»

«Jah, ma tean. Aga ehk lubab tohter mul siiski või korra oma kallist pojakest näha...?»

«Arvan, et pere ootab kodus kannatamatult, nad ei tea, mis sedagi vähest, mis teie — püüan leida sobiva sõiduriista, n... lega kiiresti Sabatale saate,» pakkus Kustas.

«Ei, te olete väga lahke, aga... Robert tuleb varsti... lastel keelasin haiglasse sõidu ära. Istume kahekesi kuigi kaua...»

Ei Kustasel ega Romanil polnud südant Katile seletada, et võib kesta huik aega, võib-olla koguni päev-paar, enne kui mingi pööre toimub, ja et õigem oleks tal siiski kodus olla.

Vaikiti, kuni arst tuli. Küsimatagi oli selge, et olukord on äärmiselt halb; tema nägu ütles seda sõnadeta. Ta ei olnud palatis kuigi kaua, ja valjuces polnud ta kripstu võrragi lootsusrikkam.

«Kas on natukenegi paremuse poole?» küsis Kati arevalt. Arst vaikus.

«Palun, kas ma tohiks või paariks minutiks...?»

«Haige vajab absoluutset rahu. Ode on tema juures.»

«Olge nii hea, ma vaataksin teda korraks temaltki palun teid, palun!»

Tohtril polnud südant keelduda. Ta läks Katiga kaasa, avas ettevaatlikult ukse, viipas rahustavalt valveõele ja laskis Kati lävele. Ta oli valmis naist tagasi hoidma, kui ta enesevaltsu kaotab ja poja juurde tahab sõosta.

Kati suutis end vaos hoida. Üksikuni vaatas ta Antot, oma head ja armsat Antot. Poiss lamas suletud silmil, tumedad varjud kahvatul näol. Ainsa õõga oli ta muutunud hulga kolmemaks ja veldi nagu võorakski, tundus olevat ääretult kauge — seal, kus ei ole sooja ega külma, ei rõõme ega kurbust. Seal, kus on tundetu maailm — pime, mälestusteta tühjus.

«Ära jäta meid maha, mu armas pojake,» sosistas Kati hääletult, üksnes huultega. «Tule tagasi... oled mulle lõpmata kallis, Anto...»

Arst salges pakkamööda ukse.

Vana logises ja vappus. Vestale tundus, et sellel... ja kuis, on need animulima... pudis nud või lihtsalt minema visatud. Murakimürts, hüples buss ühest august teise, raputas hoolima... kuulis seda vaevu taluda, kogu keha oli ju üksainus... Eriti tõsine näib lugu vasaku puusaga, astumine on... Viimaks mõni lugu mõranenud?

«A, see kõik on taluma, ütles Vesta endale juba mitu korda. Muu on hulga tähtsam! Miks see bussiloks küll... ei sõidab?»

«A, vaatas käekella. Keskpäev on käes, Joska ootab teda... aega. Istub tulivihasena akna all ja vannub kurja... lüüa ligedamaks, sest teda ei tule. Ja ei tulegi! Selle... Joska käsku kuulata ja kohe tagasi koju rutata,... lõngales bussipeatusse, trampis kan... Joska buss viimaks ometi kolinal saabus — ja... pole enam kuigi... õnneks!»

«Aga kui Joska sellest praegusest kaigust teada saab, kerkis... küsimus, mida ta siis teeb?»

«A, vaatas käekella. Keskpäev on käes, Joska ootab teda... aega. Istub tulivihasena akna all ja vannub kurja... lüüa ligedamaks, sest teda ei tule. Ja ei tulegi! Selle... Joska käsku kuulata ja kohe tagasi koju rutata,... lõngales bussipeatusse, trampis kan... Joska buss viimaks ometi kolinal saabus — ja... pole enam kuigi... õnneks!»

«A, vaatas käekella. Keskpäev on käes, Joska ootab teda... aega. Istub tulivihasena akna all ja vannub kurja... lüüa ligedamaks, sest teda ei tule. Ja ei tulegi! Selle... Joska käsku kuulata ja kohe tagasi koju rutata,... lõngales bussipeatusse, trampis kan... Joska buss viimaks ometi kolinal saabus — ja... pole enam kuigi... õnneks!»

«A, vaatas käekella. Keskpäev on käes, Joska ootab teda... aega. Istub tulivihasena akna all ja vannub kurja... lüüa ligedamaks, sest teda ei tule. Ja ei tulegi! Selle... Joska käsku kuulata ja kohe tagasi koju rutata,... lõngales bussipeatusse, trampis kan... Joska buss viimaks ometi kolinal saabus — ja... pole enam kuigi... õnneks!»

Vesta ajas selja sirgu, ehkki see talle valu tegi. Ta ei lasknud enda pärast! Kui ta traktorijaamas kuulis, et eile hiliselt oli keegi Anto Laanepuule kallale tunginud ja poisi peaaegu surnuks löönud, teadis ta täie selgusega süüdlase nime. Joska Mees tuli tormates ja metsikult lõõtsutades, nagu oleks teda süsimusta kuradi plinam. sristadega plagistades taga ajanud. Oli põrgulikult kuri nagu ikka, kui miski nii ei läinud, mis tema tahtis. Verd täis valgunud silmadega põrniises ta tõusis ringi, vahtis teda kui ohthikku vaenlast. Ja lõi — julmalt, pahkordiga... kätega, jalgadega...

Tapja jääb tapjaks, uskus Vesta kaljukindlalt. Ei õnnestunud Joskal seekord Antot teise ilma saata, teeb ta seda mõne aja pärast ikka. Ei see elajas jata, kui kord hambad sisse on löönud. Tapab Anto — ja tapab varem-hiljem ka tema.

Saagu mis saab, Anto pärast peab otsejoones mõistma, mis on tema, kõigest rääkima. Habivaarne ja alatu on vahetult enesest kohalejõudmist kartma lüüa. Ja ega senisest kuigivõrd hülmat ju Joska poolt enam tulla ei saa. Mitte et peksu ja löömuga harjuda oskaks, aga on tekkinud ääretu ükskõiksus... Ja soov, et vaev ometi kord lõpeks. Elu on möödas, midagi hoo oodata oleks lapsik. Ainuke väike lootus viyendas, et rüpe võim mõrtsuka ehk ometi viimaks oma hoole alla võtab.

Jutuajamine kestis kaua.

Vesta rääkis kõigest, mida teadis. Neljakümne esimese aastast sündmustest, Laanepuude pere hukkumisest. Rääkis, et Mügerik paaril korral pesi õues loomade joogikülas pikalt kaenlalt silmad peas veripunased ja näol võlgas irve. Kust ta tuli? Võib arvata...

Vesta rääkis ka sellest, et Mügeriku ja Anto vahel toimunud ringi äge kokkupõrge, ja et peale seda raius Joska aidauk kohalt maha igipõlise õuemargi, hakkas uksi lukastama ja muretses akendele rasked luugid.

Lõpuks jõudis Vesta eilse juurde. Ta kinnitas, et nägi, kuidas Joska lõuna paiku minema hulis. Nimelt huus, vaata kogu aeg uurvalt ringi, et keegi teda kodunt valjumas näeks. Ja ei läinud mitte teed pidi, vaid põikas kohe võssa. Oli häkul tagasi jõudes ahmis õhku, oli end oimetuks jooksnud. Oli suutnud kurjust talitseda, tormas maruvahasena kallale.

«Pange ta ometi kord trellide taha,» palus Vesta. «Ta tapab Anto, uskuge mind! Mina enne koju ei lahe, kui Mügerik on vahistatud. Kui teie mind ei aita, kes siis? Ja kui te räägid otsekohe, veel täna temaga midagi ette ei võta, tapab ta minu

kui Antole uuesti kallale pääseb. Jätke see meelde, mulle veel puhul te saadate ta ehk ometi kohtulaua ette? Teil on ju üks ohvri vahetult enne surma tehtud avaldus toeks, on ju...»

Vesta muutus kahvatuks, ta huuled värisesid ja näis, et kohe hakkab äge ahastusehoog. Aga ei, ta ei nakanud nutmag. Ta suurte silmadega, küsivalt — ja ootas. Ta tõusis, võttis kapist ettevaatlikult pikliku karbikaane, millel lebas varahommikul traktorikabunist leitud madjakas ja allulas Vestale vaatamiseks.

«Kuulub see teie mehele?»

Jah, Mügeriku oma,» kinnitas Vesta jahedalt. «Ta meisterdab ümber aastapäevad tagasi. Maletan täpselt, sest ta löönud ise üles jahipassi haavleid, nõudis minult. Mulle ei meeldi esimese hirmuga kuidagi meelde, kus need võiks olla. Ta surmaga leidsin üles, ta valas haavlid sellesama voodi sisse, panu otsad hoolikalt kinni. See oli tal alati kaetud. Enamasti voodi kõrval põlualal, sageli koguni padja all.»

«Sõrmejäljed on selged ja värsked.»

«Millal te ta ometi kinni võtate?» küsis Vesta ja ta huuled värisesid. «Millal...?»

«Palun minge arsti juurde, laske end läbi vaadata ja eilse avalduse kohta tõend kirjutada,» soovitas Kiitus. «Vajan seda teie kusse.»

«Lahen muidugi, kui see tarvilik on. Aga edasi? Ma tõesti ei ole koju minna, uskuge.»

«Ongi õigem, kui peale tohtirga kõnelemist veid, aega nüüd ringi vaadata,» arvas Kiitus. «Jalutage, söoge lõunat. Ja enne tunni pärast helstage. Palun, minu number.» Ta märkas telefoninumbri paberile, ulatas Vestale. «Kuulete täpselt, kõik õnnestus. Mis te arvate, on Mügerik praegu kodus?»

Jah, ta jai mind tagasi ootama.»

«Jah, et nii vapper olite ja siia tulite.»

«Oh, mis te nüüd...» Vesta püüdis nacrata, tõusis. «Mina tahan teid, juba ette. Paastate liisaks Antole ka minu elu...» Vesta tundus, et valu puusas polegi enam kuigi hull ja ta hakkas koguni suudaks jälle astuda oma ilusaid, terake edevaid sammeme.

Kell tiksus ebameeldivalt valjust, närvesööva jätja sega

Joska tõusis akna alt, kus ta võimase tunni lõikes tühjalt varavalt põrmitseles istunud oli, lukkas teeli kolinal kätt haalas laua t kella ja vis selle kooka. Viskes kella kätt kooka, karjati paha, nii väga näitis tema kuu se

Oskas en, vaos hõlma on lõplikult kadunud, tundis järele selge nime. Enam ei suuda santsaest ajale t järele olla. Eks pkk rodu aastaid trellitatud porgus se ta s naryld roadeks. Jalad lü lõplikult alt aga see et naga perikast kogu vaitaslik arstina, ak naga eliku nuhtlus ta vad olid orat alles, ke gi polnud neid pikke de naste v kobamaski kinnud, kõrk vauseni elin, naga te nist om ja, kaks tuugit tait kasti ja katusa aiki jabetud, naga naks maa mid neelunud. Just sellist õnneusest tait suuta emast etata valitseda isegi, vaikes e t tuste bul nids vee, suutest moodalaskumistest, oigemini moodaon rakkita. Hinges ja kees on tal ilge aevus ja munn, et naga või alluks

Poleks palanua. Lühana, et Vesta aetle metul v naga paitst tiberd, ma läks, aaretult kehv on üks naga kodus on. Ootaku seil naftabaars s õl võ kütust respina kes ka naga mone on haige, tohva ta rahumeel, kodus es, et haige? Lühanaas võtta

Kuni Vesta kodas oli, ei talunud Joska mitte sega. Anto võib juba sedavõel kosinud olla, et tleb kaiten, ta tunnes vinnaks se. Praegu aga trügi kalnaga naga naga hantatega naga tahenale, romp mooda selgõõgu taks. Wamelkast materjalist see Laanepua poss kull tehud naga temast kuldag jaga e saa? Ja kas ta naga on? lessab t tehar. Voi kaeba peiva n, pikutab kodus? Nij teela taga võib isegi. Kakevpoja ainsa hoobaga põgasse saata. Löögnist? Sa vanasarv kull?!

Joska lonkas uue t. akna alla, vaatas jälle välja. Isas n tuis toolikorjale, sulges silmad

Kõla on paigast aia, kogu elu. On vist tõesti, et t naga toon kaasa kurjuse, pulmas maksab tagasi sama mooduga. Eas varsti tuleb veel Ossi kah nuhtluseks oma põrmitsemas kahtlustustega, jätkab kangekadselt paranist. Mida tade

Poisi hing on jäigaks muutumas, ta on umbusklik ja muud, tühise jutuga ei lepi. Ainsatki usutavat, loogilist ei ei suuda leida, pea on praegu tühjemast tühj. Jatab tulemise hilisemaks, paeva teise poole sisse? Selle aja kullap tärkab midagi.

Tahni ometi kadus siiras kindumus, mida poisist lausa kiir- ant nad peale pikki aastaid esmakordselt kohtusid? Ossi taks teda imeiluse ja lugupidamusega nagu kangela, punta armastusega. Kes keeras teiseks Ossi õnosa usu ja aru- id? Anto, kes muu. Ei tule enne raha maa peale, kui sel- virdjale on lõpp tehtud. Asi kolmandat korda ette

Ja ka tundis, nagu oleks ta nagu riivanud jaine hingus. Jah, ta võikalt külm hõlis ligi kaelale, surus ennast labi saagi ulakehale. Ta ei suutnud end ligutada, õu rõms luk ja jäigaks. Pilukile praotatud silmad tabasid vahetus taksuses ebaloomulikult suure mehekogu, kes vaarudes tema kumardus, jopihõlmad imelikult aeglaselt lehvinas, tautud kamblad kag stamisvalmus. Appi!!

Joska kallutas end kõrvale nii palju kui suutis, pidi koos t naga umber kukkuma. Vajutas kae kärmesti vastu põrandat t tonkas end õigesse asendisse, veel ikka hirmust halvatud. t teadis, et kedagi pole, aga ometi kartis meeletult

kas tõesti tema karjus appi? Nõrk ja kähisev oli see hüüe, t dikult hale. Ja süda taob otse kurguaukus.

Joska jalestas end oma arguse pärast. Alandav, et ei suuda n mehe kombel häaltki teha. Ja app. hüuab palja näruse nupette ees, kujutluspildi ees. Tahendab, kenagine vägev marujulge Mügeriku Joska on siis nüüd jõudnud sunna- t naga, et rhaeb lausa selgel keskpäeval nägemusi ja vägiseb de jarele? Ahastus tõstis poad, rõhus südame ümber, rusus ngalt.

Muu ei aita, peab sunnivõel mõtlema millelegi meeldivale tavitav, mis või kes tema elus nii kenakene on, et tasuks mõt- t naga mõlgutada? Ossist on mõeldud juba küllalt, tema olemas- oli ja tulek süvendab praegu narvilisust. Vesta?

Jah, Vesta... Ta on kuldne, ei pea pikka viha. Vala kaob tontidest, puus paraneb, nagu ja huuled saavad korda. Küll taks unub solvumine, lahtub pahameel. Reagitakse, et naste- tava hing on vastuvõtlik, seda saab õrna katumise ja nu- te utlemistega helisema panna, ja naine taidab siis pimesi t k mehe soovid, on sõnakuulelik ja tru.

Joska tõmbas kulmud kortsu. Vesta, ja frau? Kui pidevalt ka kaga korval seista e saa, võrgutab see naisnimega telefonipost. Ara, tal on n suke melik meestemurdmise võim ja võim kuges. Paljalt hea sõnaga ei jõua tema juures-käia. kindel, Vesta muutuks siis nii jultunuks, et oma isulele eni. Hise piri ei pane. Ta võib mone kangest naiselamust silu nageinse kiotinud isasega tulla rahumeel, tema silma alla hakata. Ptui, kuhu mõte jookse!

Joska virutas jalaga vaikesele jarle tugeva hoobi ja hoi kohe aetales varbaid. Vesta tehtud rüdest sassia on juba luud, löö enlast või sandiks!

Vastu andis tagasi, hab rahutus mitte. Ei, hakkas aina ka memmi pa summa. Miks Vesta omi, ei tule? Kellegi ta lohve ab, kellele annab oma rasket e us, atast?

Ita me jätki kannatlikkust, peab otsukohe selgitama, kuhu ta jää ja kurelt koju kupatama.

Joska rüetis, kõhki, lukustas ukse ja se salas viivuks. Ää O! ku, maal selt va kne, isegi linnud ei lennanud. Varava laheda, uhkeldava põlse vahtra suured, tuhmrohelistes lened pisiid tardenuna paagal. Ei suvist ilusat tuuleõhku, ei ihiki haat Siski, kusaigilt hakkas kostma niigi rütmilise heli?

Joska teritas silmi ja kõrvu. Jah, see piri n e talle muudu tulav. silukest nigelat lümmi teeb ainult Vidrik Kelter. Ab mootoriga jalgratas. Tali kodunt, vurestab traktorijama poole.

On take kuramusel hura elu, vangutas Joska õelalt pead magas keskpöevan välja ja venib alles nüüd tööle.

Varavaposa otsa lendas narakas, ligutas oma pikka sabi ja tauris Joskat siravmustade silmadega. Huh, sa õnnetuse emu teja, püüas Joska katege veakides hõrakat peletada, lind aga istus rahumeel edas, ja a na vaatis.

Joska hakkas melikult kõne. Kas tõesti on veel vahe vlti ve anud, ei narakas tui panandustele lisa kuulutama? Olek vast õigem joja jenda?

Ei.

Anto visa henge, sõnakuulmatut Vestat, iseenast ja kogu ilmaelu maa põhja vandudes to. Joska rehealt ja gratta, ve retas selle varava juurde. Harakas laotas tibu alles sus, ku Joska täite õige lahedale jõudis. Vaatas veel kord oma tigas pilguga talle otse silma sisse, kädistas parastavalt ja lünnas m rema.

Joska rinnutas fukke aega varaval, ei olnud nagu õiget salt mst kodunt ära minna. Aga veel vahem on isu siin mitte te

qua kõõluda ja prouat oodata, v unaks ei tulegi. Eni

mooda pedaalidele vajutades sõitis Joska s nasse kihu latukese aja eest poristas Vidrik Kelter. Vesta last tootkamise teed pidi nasele vastu. Ei, teda ei na

9

s s kina katra tee viis mooda paarist korstajaga e ta hapõllust, suvelõpu vasmult rohelistest puadesalad. t, s vaikesest knakist, igal poõsatult tpuul nagi poõts d juureskahle.

e kalduis tee allmäge, arkaas tajuvlt vengerama ad lauv aareti reostepruun. La nats melikult te nats, atas edevalt omi laukisilm.

Vidrik Kelter teadis, miks see tale ni tunnus. Jos ootas g upis eelst. Jah, isegi vagn hakkaj t mimese elus e, rohist poevi rohkem kui üks. Vahemalt temal pidi ve t m mükordaks, sest nimelt t m ost, b ta endale varu a se tte majapiidamise, kus kõik on o enes. Kena ei muu ja

abiraunul, isegi laut ja aul, hastinaatud arana, ead d jõus viljapuuud, suur koeav kasvuhcone, puhta veega is kaev. Huid on soolane, seda küll. Rana tuleb selle

bu cest ara anda ebameeldivat pr ske humuk, para mndalt ead b terav kohjutamine. Rahast, sellest maa li a vahesest, puuetult gaske loobuua, eakki vastu saad kobeda de nse.

Vidrik vangutas oma vendrate mõtete üle pead. Olge n h t terve aluskoti tais, ega s e p halt oma okna solug n as e lumõnustel aima, toitu ega riid aserla, ei ka te pake e t. Anult ei mda rohkem teda on, seda l h e m p d p peoga võtta ja heast paremat vastu saada.

t aga rahal kui misugusest on oma emne volu, se e t j s Vidrik praegu eriti selgelt. Pakkale vasti alusa d sk d e m sajabst on usna ta lahedal, peaaegu sules, sest portfel

kinnitatud r hma abil rattarazim, kulge mu, et k g n e g abikult silma all oleks. Marunocast ohkub tööpuolest mu kurgast, põaved püüavad püevolt labi villaste püv egi tte varanduse sooja. Hava tunne, amilaadne mõnu. Ku

portfell nneb tana huuga teigem välja, pung tab k v l d t ai. Lal pole tal ni suurt summat hoida ja kanda end, mest ja arvata et v unast korda. Paar tunni parast saab

notari juures ostulepingule kas alla pandud, ranad lauale laetud — ja kott vajub kurvalt lonti.

Vidrik ohkas korras, leidis aga kone, et pole sunnitud lõplikult lahjaks saamisest juttugi, ega sõit seisma jää. Vastu pidi nüüd alles õige marini lahti laheb! Naa on naisega ootades kodus kõvad tööd rabama, salarahale kosub kasvuhooaeg hilede, varaste karkide-tomatite ja muu taolise naol uus da pöhi alla, kasvab järjest paisub üna kobedamaks. Looma peale on eit eriti hea lahtise käega, ja piimamüük pole sugugi lahta asi. Pealegi on loota, et ta ise leiab alevs mingi kaval ameti, mis parajat palka annab ega konti riku. Elu vab kena juure juurde, ja pakapeale saab vastpoissti asja. Mitte et ta loeks oma poega pärissussilainu tegade hulka, aga ta mehe mõttu ta kihjaks tõesti välja ei anna, ehkki aastad juba sealmaal. Kipub tihikalt pudelisse vaatama ise aupa autojuht. Ja veelgi hallem, ajab ligi verinoortele plikadele päris aacalitele — e hooldi paragrahivist ega karda vahet. Namust Tea, mis rumal kiik tal nahavahel istub või kellelt ta sihukese imeliku, ebaloomuliku tahtmise on pärinud. Naine on ju lootusetult taime, tallest kalaverrega. Tema eluõnn on see kui majapidamistööd on eeskujulult korras, loomad talitatud mehel ja pojal punktad rüües seljas ja kõht luva rooga kuhjaga täis. Ega ta oma mõnatannet, ka seda inimesel antud kõige suuremat, üldseg, vaaja e naita, vahib sel tähtsal minutil võtjalente. Ime, kuidas nemad kahekesi üldse mil kaugele jõudsid, et polsi muretsesid — sihukese värgi peale pole kummialg' erilist süteadmisega oskust. Teinekord muudugi juhtub, et saab unistades ja ilud mõne kena noorika dusaad ja vaaaid saar imetlema, aga ega ta mõte ja tegutsesmissoo põlveest suurt kõrgemale ei kera.

Vidrik kõstas lustlikult rattakella ja tundis, et uue mõnu elamisega koos võivad ka need asjad, milledest ta just praegu mõtteid mölgutas, akitselt huvitavamaks pöörata. Mine tea, et ometi? Pole ta ju veel miski vana mees, maailm aga matsakaid, ilusa pruntis tagumikuga naisi täis... Kuniks elul!

Esiratas hakkas imelikult vänderdama. Vidrik tuli ratta seljast maha ja teadis, ilma et oleks vaaданud — kummistata nas on tühi.

Keelele tükkisid päris prisked manamised ja ta ei hõidunud neid tagasi. Pidi see rattanäru just praegu tembutama! Tegelikult pole muudugi katki midagi, välja sai sõidetud paraja ajavaruga.

Valitas sõrmedele, proovis vent'li. Ei, see pidas. Igaks juuks pumpas ta kummile pisut hinge sisse; vajutas, kuulatas õhuga ebameeldivat, nõrka visinat. Otsis võtmed välja, võttis ratta alt, tris kumm' maha. Sisse katkise koha invapoberiga vajalikult karedaks, hakkama, kattis augumüruse ja paiga lim kihuga. Lühikese tõmmata, naga ette nähti. Tegutses asjalikult ja täpselt, mõtted aga ratsatasid roomsalt ringi.

juures toimuv telang on liusasti labi kaalutud, kõhale ette kokku raagitud. Et võimalikult vaiksena rüüvada ja tulla, öeldakse hind madal. Selle raha laob ta taga lepingu sõlmumise järele notari juuresolekul müüjale. Tei võtaks, kange ei oleks sellega jäitagi. Ütleks vanapapile, et lasku — panna. Said paberites niidatud kotte, antab sulle küll. Ülejäänud on ega õte kopsakas, kott loovis. Jätaks selle andmala, kõmiks vanamehe ühe kilomeetri kangusele. Oi, pidi selle järele jääva rahaga kõik teha saaks!

Vidrik sülitas. Ei tule välja, vanamees nakkab mõrgema. Kui tead, kun leitud u etusikutel tekib kange huv, uarica, ja en Vidrik Kelder üldse ja meepa misuguse portsu raha kannud. Hoidku taevas selle eest! Peab jääma rangelt endale, kui tasuv oli pikaajaline kõva koostöö kivikuningas Tõld- ja veel mitme sama masti mehega Linnupette traktor- jaama maaparanduse brigaadist.

Kõik on piganama kahju loogu se lahus portsu vanameest anda. Raha on elu alus, saude õnnele ainus kindel. Tema kogumine pole kerge, hoopis keeruline on aga kaitsta, alles hoida. Hõukassa? Heh, ei tule kõne allagi. Seda sa leitud ulhe peidupaik, isegi et ei teadnud ja poiss võimul end segaselt otsida — ega sada vaevast ikka. Kõik pandi ju aastapäevad tagasi hõugasumma pihta. Ei võeld, kui tema varandusega midagi seilist oleks juhtunud!

Oleks on kõik alles, suusasamas kaenlatuses, vanas suure, kinniseks kadunud portfellis. Iga üksik rahatahe servad on sirgeks nakitsetud, kõik ilusasti pealistikku ühtpidi lamama lapatud, pakkidesse korraldatud, mitut puhku üle loetud, tuhanded pakid kummiga eraldi kinni tõmmatud. Väga kenakesed leised, ja neid on palju... oi, kui paljul!

Vidrik ei suutnud kiusatusele vastu panna. Ta tegi rihma

rattaraami küljest lahti, võttis oma varanduse ettevaatlikult sülle, läks mööda laugjat künkanõlva paar sammu ülespoole istus mõnusesse päikeselaiku ja asetas alles siis kanda rõnalt enda kõrvale rohule.

Klõks-klõks, avanesid lukud peale kerget pusimist, ja Vidrik kallutas portfelli sedavõrd, et mõned rahapakid välja libisesid. Uhkustades ja edevalt nad tulidki, kellel külg, kellel pees. Ta silitas neid imetleva pilguga. Kui maja ei ostaks, saaks lõpmata palju ilusaid asju... Uhkeid riideid? Ei, kodinõu peale pole ta kunagi raatsinud raha kulutada. Autot tahab küll, see on üks elu suurtest eesmärkidest, aga praktiline mees keelab. Maja on inimesele hulga vajalikum — hea maja rammus maa selle ümber. Ja kasvahoone, kust saab kõva tulu. Alevi ostjaid jätkub, hinna võib soolata peaaegu et järgi. Kui aga väikegi tõrge tekib — asi see siis pole pealinnas turul äri teha!

Ega vanapapi seda kullaauku muidu müüski, aga tal teinud pool kustus mõne aja eest ära ja endal tervis üsnagi õhtul, ta tegijast kõvasti üle. Tütar elab Tallinnas, võtab rahaka paari meelsasti linnainimeseks; ise ei tahtvat ta kuuldagi Linnupele aleviserva elama asumises. Ah, võõras maa, pole temal nendega tegemist...

Vidrik laskis end päikesesoojas küünarnuki najale mugavalt poolküliti, sõrmitses mõnuga rahapakke ja ootas rahumassi kummiliimi tahenemise minuteid parajaks.

Kostis vaikne sahin, paar tühist löksatust ja enne, kui Vidrik mõistatada jõudis, mis selle põhjuseks võiks olla, ilmus pöösaste varjust nähtavale jalgratas. Joska Mügeriki!

Joska pidurdas järsult, ronis rattalt maha.

«Tere jõudul!»

Vidrik mühatas hädapärase vastuse ja kohmitses rahapakke kärmesti portfelli peita, mõned aga libisesid sõrmede vahelt vägisi tagasi rohule. Ta haaras neid turjast, toppis kiirustades silma alt ära, heitis portfelliga ruttu kaitseks üle. Põudlukke kinni rõhuda, aga need reod nõudsid täpset sihtimist ja käed kuramused ei tahtnud hästi sõna kuulata.

Vidrik nihutas portfelli võimalikult ükskõikse liigutusega kõrvale ja vaatas Joskale uurivalt näkku. Kas märkas, kas

tema pilgu eest nüüdsama ära torgati? Vist mitte, sest Joska ei vaadanud portfelli poolegi. Ta oli oma ratta pöosa najale tõelanud ja uuris liimikihi all olevat kummi.

«Imelikult suur lapp, kas kohe nii pikalt plärtsatas lõhki?»

«Mis? Ah jaa, auk on mehine.» Vidrik tõusis kärmelt ja astus lähemale, otse Mügeriku kõrvale. Ega Joskat ju tegelikult karta pole vaja, kellele tema rääkima läheb, aga ikkagi on temal, kui ükski hing ei tea, mida kott silmini täis on. Et see siinapoolse mitte kulmukarvagi ei liiguta, on hea märk. Joska künka tagant välja keerates paistis päike vist otse silma, punestas. Tänu taevale, ei märganud jah...

Märkas küll. Märkas sellele vaatamata, et päike tõepoolest eresahvatavad nooled näkku heitis. Aga Joska silmad on sellise hea ehitusega, et tema märkab või kõige valusama valgusevihu kiuste alati just seda, mida peita püütakse. Ja pole lihtsalt võimalik, et tema pilk ei tabaks rahatähte, kui see kusagilt kottist paistab. Lihtsalt veel matsakatesse pakkidesse seotud riskeid peotaisi.

Joska ei vaadanud jah portfelli poolegi, aga ometi hindas endamisi, palju seal sees võiks olla, kui kott on oma kõhu tõepoolest selgest rahast sedaviisi pungi ajanud. Mõni aeg tagasi kaais Kelder uurimas ühte-teist tema naiseõe ja ta mehe kohta, praalis oma suurte rahadega ja uhkustas, et kõige lähemal ajal ostab alevisse toeka maja. Kas tal ongi praegu see teereis jalge all, kogu varandus siinsamas kaasas, käeulatuses...?

Näib nii.

Saak on ääretult ahvatlev. Mida ette võtta? Otsustada tuleb valgukiirusel, tegutsema peab kohe. Onn, et seda kitsukest teed ei kasuta ükski võõras — ainult Parmu Juku, Vesta ja Ossi. Ossi...? Mida talle ometi rääkida, et ta pärimise lõplikult jäta...? Kurat, mõte kisub lausa lollilt kiiva — portfelliga raha on ju tähtsam kui miski muu!

«Kaua sul liim tõmmanud on?» päris Joska, enda peale pahane, et paremat jutujätku ei osanud leida. Kas Vidrik Kelder siia paika ära koksata, varandus kaenlasse haarata, tulistvalu põgeneda...?

«Ma kella täpselt ei vaadanud, aga eks nüüd peaks olema jah paras aeg teine kiht selga tõmmata...»

«Kus kaugemale sõit ka läheb?» päris Joska nagu muuseas. «Tööleminekuks na hiljavõitu?»

«Ma jah... hm, mul muud targematki teha kui tööd rügada. Sa ise ka, nagu näha, pole sugugi kange tuhinaga sotsiaals-

must chitamas. Kas sa ei kardad, et kolhoos päris otseti võidab, kui sa täiest jõust takka ei nūgi?»

Joska oli oma mõttega nii pingaalt tegevuses, et teise juurde ei kuulnudki. Noogatas igaks juhuks, ise aga ainsat pead leida lahendust. Ega Keldri-sugase mehe kaigapealt arata, samune pole olnud, tal on rammu või olgu koguta rohkem. Joska ei ena. Ole sinu ka poisike paigaste kattega, pealegi, ma maganata, pea haige, ara vantsutatad. Jämsis missug. Suurt mässamist ja rabelemist olla ei tohi, siis leitakse hiljem kuhjaga ja g. kardad ja varise veegi rohkem kui ol parast.

Kas ühest jamast on veel vähe? hoiatas sisehää. Mida plaanitsed, mees? Jälle tahad kae tõsta tapatööks?

Joska saatis arad mõttenirud otsejoones vanasarviku juurde ja astus paari aeglase sammuga väikese künka harjale. Sõrges viivuks silmad, sest miski läigatas otse jalgade keskele valguselahvatusega pimestavalt vastu. Pagan, et kohe peale ei tulnud — rabalaugas! Ise põline siitkandi mees, et Joska peas, varuks hoida nii väärt paika...

Joska volksas pilguga ringi, otsis mingit jämedat jõma. Kui sihukese leiaks, lajatakse Keldrile lagipähe — ja edasi on lihtne. Lühid ei leia muud, kui et mees lappis kuud. Tõelis ootamatult tõus ühisama ringi vahtides laukale liiga lühidale ja sulpsas ootamatult sisse. Raha ei osata otsidagi, selline ei tea tõenäoliselt amiski mingi. Ei, eks Keldri naine peaks ikka teadma? Ah, korviline as. Laugas mehe koka laud endasse, nii rana kui mehe. Tore, põnjata rabalaugas. Sa ei kalli ei mingeid teadust silma ei näga, mullega aita siaks!

Joska pidi just tagasi Keldri jama minema, kui kuulis teise lahendamist. On see võimalik, et mees ise kavatseb tulle lahendada kaculatusse? Ja juba ainult naasti tougata? Ei ole võimalik, et see võimalik olla!

Joska ei poornud pead, cotas kange-tunult, ühema ta paatiga.

Vidrik Keldri noostas lühis suurevõitu nina hingata rahulsiinsatades kaaval, puudutas korriky kogemata kuunarna Joska. Sedavõrd lähedale tal.

«Miks imet sa ütled, et nii vakka jaid?» päris Vidrik vake ja vaatas huviga ringi. «Mõni metsloom kuskil, ah?»

«Vaatan niusama loodust,» vastas Joska võimalikult ükskõikse, endal kõrkis süda otse kõris, ärevalt ja kurjalt. Ärev vaita, kannustas ta end, ära enam mitte viivita!

«Sjah see süvine maailm,» tõendas Vidrik «Harilik lahagi püüab pilku...»

«Kas noogutas, ise aga mõtles, et olgu igavesti kiidetud tühjased või põrguvaed, kes selle rahamehe suu künka-loometasid. Lõpp veeragute veeretamisele! Ta tundis, uskumatu, jaiselt hõõguv rahu teda ülen. haaras.

«Võib-olla on jah sinu kängesti kena,» mõmises Joska ja mailapilt, ühe suunurgaga.

Nuüdi!

Ta vedas kopsud õhku taist, astus uskumatu väledusega poolde poolde seljataha, loi ja lükkas korraka, kogu jõust Vidrik kaotas tasakaalu, pöördus kukkumise pealt Joska poole, rabas ühe käega lükkamise hoost ettepoole kookus Mäge-õhkul hõlmast, teisega rehmas tühjalt õhku.

Joska püüdis end lahti rapsata, aga hirm andis Vidrikule uskumatu jõu. Ta haaras Joska riietest mõlema käega kinni, tiris teda endaga koos allapoole. Nad prantsatasid maha, veeresid lahutamatu puntrana kallakut pidi üsna veepiirile.

Joska pingutas kogu väest, aga Vidrik rõhus kui pihtidega, kutsus ta käed tihedalt vastu külgi. Jalgade jõust ükski ei puksa, kuni Joska vajutas saapakontsad tuge otsides sügavalt mullasse. Kohkudes tundis ta, kuidas kaldaperv aegamööda lükkas järele andma.

«Kuradi Vidru, lase lahti... upume...!»

Juba oligi ümberringi üksnes vesi, raudkülm.

Kõjas meeletu, ebainimlik karje.

Ji veel kord, voikalt ja pikalt.

Joska sai kae vabaks, tegi huupi, pidet otsides laia kaare ja astus tühjalt vastu veepinda. Meeleheitlikult pingutades püüdis ta lahti rabelda ja tühise viivu vattel isegi tundus, et see tõl õnnestub — Vidrik raius jalgadega, viskles ägedalt kehaga, nina lõtvus pisut. Siis aga haakus ta uuesti Joska rõivastesse, teadis uppumishirmis, ebainimliku visadusega tal ümbert lüüsi, püüdis enda alla pressida, teda mööda ülespoole ronida loppus tuhande tonni raskusega Joska küljes, tiris endaga koos end allapoole, halastamatult sügavamale, ikka sügavamale.

Surmarahmeldamsest ägedalt loksuv vesi tungis juba suhu, nasse... läigatas üle silma... hingata ei saa... õhku...!

Appi!

Ap-pi...

Pärkesevõlgus on hele, Osa kassitas silmu Hea, et jlm
en kungi tege kult aspahe, amult eks ees ootavai r...
j... oleks viimalel'na soo tel veelgi süngem rakkoda

Et ardeus, sager kergete kilda ei kuuldi, selles võs juba ei
võinud olla. Huges nat si peale margirata leidmist eriti vi
t kuu tunded. Teadmatuse doorem on nurg 10 miind laga ka
kuude viisi vöögavee pees oktusea, kalitused ja lootas ko
tli tlluke, aga k nalaht okinas. Jaa, kusagi sudamesopis h
g, se on te veel ikke v salt ja temkere suatim kogani kop
k nalaht tustida

[illegible]

Ostsi and's teet kibi vüle vareske kivile paraja jalahoobi. I
tasu je d v evata, virsti on ta kohal ja kuuab tafelepameakoti
a, mis sel öö e. Tuleb valvas olla, et vanamees võimalik
hüste galega laseks et tomba.

1. Luuaelagidega? Inetu on oma isa juurde minna juba nii
 vaimu osusega, et ta tugi'mata vabtab, seda ei tohiks o-
 lega, jätal ahistane mark jures, mis parata. Onuks on ni-
 kes gal, ta al pahast tõtt kõneleb, Anto

Meie vanatüht oli Ossi. Čalind raba vaele Š'in seal kaipa
sõda peeskure, eiti terava tšuma vaikesed rabalaute
helkis edevall, muutsid unise raba tana'upelikult kirkas

Oss kiinitas endale, et ega erit. musti mõtteid he etaga pole
 mõist... aga meenus eiline ja kulin küskus k pra Kälalist, to
 p... otsat ja tunnistat... laletajat oodati kella kaheks...
 t... les napilt enne päeva lõppu, vabandus aga hilinem...
 pärast see võrd meelevali ja viisakalt, et teda pealegi ta...
 et ta ei oleks ajas ei j... nuu. Mees oli noorepõlvne, jätis igal
 hetkel... Riakis lühemat en ast, esitas mõned oma laul to
 see ja uuris siis k... andus, inga... kmete tõd'

Ossa ol, ette kindel, et tema loode puhul kirjanik ajab sel-
mad er t suureks ja teda ülivõrdeid kasutades kutma kkkk

Et tuki maad kõrgemale tõstab luuletused on ju klass

[illegible]

... ja ta astunud sinugi karme sammuga, nõud aeg mure
et julad hakkavad aina aeglasevalt kõndma Vastumeel-
e Mäkel.

... põhjus ole teada, ta lausa pelgas talist jutuaianust
... lappedes tal isa võib-olla enam ei ole Aga kas praegu

Nii see seisatas viivuks, hing ootamatult heid ja vahus. Olejõn
 on lahti oelda mimesest, kes on sinu isa ja keda sa pik
 aastate vältel oled sügavalt austanud. Imetleitud kui kan
 list, teda ülekohutuse karistuse kandmiselt tagasi igatsenu
 tagasi saanud. Ootamise-aastaid oli pikk rida, vaikselt pois
 elundumusest sai nooruk, sügav lugupidamine. Austus on
 võrd suur, et ta ei kohkunud tagasi vargusest. - pe
 et saaks isale pakke saata.

... tema oma kallis isa Öglüs võitis, isa vabastati, enne
ltaega Tahendab, polnud süüdi!

Isalgu oli muidugi rõõmu palju, puhast vaigistada hea-
delt isa ju kinnitas, et õige pea saabuvad rehabilitatsioonise-
berid; seda päeva ootas Ossi kannatamatult, lausa unistas,
et ta oma isa puhtad dokumendid ükskõik kellele võiks ette
ladada. Minu isa on labinisti aus mees, ta vangistati suutult,
oma südameel pole midagi kriminaalset; nüüete, talle anti selle
õnna kogum, vastav paber välja. Palun, siin see on!

Paaberle ootamine aina venis, aga ta püüdis nende kohale-
tulmisest vapralt uskuda. Sündis end uskuma veel ka siis,

kui salvavad kahtlused aina ägedamalt hakkasid pead tõsta. Jah, tollel perioodil sulges ta hulgaks ajaks koguni silmad kõrval. Iseäral ei tohi kõkuma lüüa, pjestaalil vankri hakata — prantsatab kogemata maha, puruneb miljoniks lüüks...

Puruneski. Mitte ainsa hetkega, vaid lagunes aegamööda tükhaaval. Ossi märkas, et isa valetab — tekkis mõra, hõnes, et ta midagi hullu varjab — uus pragu, endisest suurem. Isa ei vastanud küsimustele, sai kurjaks ja vassis saamatult kukkus usaldusekild. Üks teise järel, ikka sagedamini. Aus inimeseks tunnistamise pabereid ei oodanud Ossi juba enam. Ammu — neid ei anta inimesele, kes oli süüdi. Imestama panis, et vanamees suhteliselt vähe istus, amnestiaga välja tulles ilmselt ei teata teina kõige mustematest tegudest, karistamäärati mõne väiksema patu eest. Palju tapmine endaga ka toob?

Tee jõudis madalukese künkani, tegi selle ümber kuuleka kaare.

Mis see tähendama peaks? Isa jalgratas seisis põõsa najal ja kinkanõlval kütas kellegi abimootoriga sõidurist, esirattakummi veljelt maas. Paari sammu kaugusel natuke kõrgemal uuris julge, uudishimulik harakas mingit vana kõhukat pörfelli. Oigemini toksis nokaga selle poolroostes lukku, ikka koll ja kõlks. Vaatas korra oma saravate mustade silmanõopidega etteheitvalt Ossi poole, hindas ohtu küllalt suureks ja lendas pahaselt sajatades minema.

Kas isa on? Ja see teine, kellel kummitlappimine poolele?

Ossi tundus, et ta on niisugust riistapuud näinud. Jah, mu'dug' — sellega tõrtsutab ju Vidrik Kelder alalõpmata ring, see kõvade ranacega brigadir, kes neile alevis kuuldi, vasti naabriks kavatses nakata.

Kehvasti, et vanamees kodunt välja ronis, jaurab siin kuni g'il poosa taga tühja mulla ajada, ja võõra inimese juuresolekal ei saa oma tahtsate juttudega lagedale tulla. Aga pole viga, küll loba ajamise isu otsa saab ja ta koju tagasi keerab. Kui ta mitte nimelt koduteel praegu polnudki, jäi ammu teisele korraks seltsiks.

Ossi kõndis veidi edasi, vaatas ringi. Kummaline, et ammu satki hingelist. Kuulatas — vaikus.

Kuhu nad võisid minna? Teiselpool sedasama madalat lühikast on sinise raba kõige põhjatuum osa, suurte laugastega sinna pole kunagi kellelgi asja. Üle tee laiub aga hõre ve...

...peale koki väimsem kui peo peal. Ei, seal ei loogu...
Arvatakse!

...as igaks j hüks kumma turale ja uut s raba. Ikka...
...ruun, üks kute kumate, kengunud puudega, mat...
...pilkutasta oma selge a salmi, aga Ossi tea...
...on l hõlalt vaadates mustjad, praunika veega,

...sua...
...s maast kivikese ja viskas vette. Vaikne sulpsatus,
...jarjest suurenevad ringid...

...h juba pilgu kõrvalle pöörama, kui märkas, et kalda...
...võrskelt ära kistud. Järsk, samblajuureline serv irvi...
...alt vastu nagu lõtv, määrdunud suu. Oli mõni metsloom...
...p... ja jalgapidi laukasse vajuma hakkavad, end...
...teie oleem segi peista sumtnud? Või koguni... jah,

...se kukkumise...
...gones ettevali kult veepurle. Kas võib metsloom ni...
...maal olla?

...tunlus põis tükiks ajaks paigale, õudusest ja eln...
...k. Hele püksipaiste naites tükilauli veepurle alla,
...s... Ossi üle kena. Kas tõesti on seal inimene,
...time, lodea vees kammakalt suureks paisunud...? Miks...
...pole vajunud? Ommetusest ei ole vist veel kuigi palju...
...laugas lüh oia onvri agipoli sügavusse

...m... mote oli põgeneda, ses kartus labamulgaste ees oli...
...alvest peal ületamatult suur, ja uppanud peigas ta...
...t... aga tundus, et veesõlaja on millegipoolst tut...
...m...avaks? Kes omu...

...j... end veel a muut õge p... ettepoole kallutada,
...st... Ta nag, et laukasse vajunud ol, kaks... ja...
...amis... ees paunjas... o...vatest meestest üks...
...teine? Arvatakse Kelder.

...on... j... Kas nad laskis luga veepurle lähedale,
...j... kallas... k...nditud kahte meest, vajus ootamatult...
...Ag... e... aga... m...esed... ei... labe ohtlikule laukale omet...
...et... ee... r... andasse ahmida saaks!

...ja... olid vaid meeste lagipeal ja õlad, häguselt ka käsi...
...mu... ladus pimedasse, sünkjasse vette. Laugas nee...
...tal... pikkanõda oma põhjatuisse mudasse, ja ongi vägev...
...n... Oskar Mugerik laanud. Ei tahtnud üksi minna, võttis...
...se... seltsiks kaasa.

...si... kokkus, et ta... rahulkult, koguni küündiselt...
...omad... sa. Aga on see seal isa, keda leinama peaks? Või

lõpetas sin oma nurjatud elupaevad mõrvar? Kurjategija ometi taga natma ei hakka. Ei tohigi!

Nüüd teab tõde ainult Anto. Temalt parada? Ei, enam midagi. Mida vahem uurida, seda parem jaab mälestus. Üppagu koos isaga...

Ossi ei pööranud laukalt veelgi pilku ja talle naas, mis oleksid isa heledad juuksed õige pisut hõljuvad. Tahab hüvasti jätta midagi öelda?

Isa? Jah, kindlasti isa — veri on nelj ja üks. Ja kui ta kanagi eksis seaduste vastu, armastas ta teda, oma ainu poega, väga. Nüüd, kus isa enam pole, ei hooli temast ju midagi. Ükski inimene maapeal.

Poiss nuuksatas akki valjusti. Isa!

Jalg libises vereli, Ossi ajas end chimunult sirgu, taga. Tuleb rattu teataca... kuhu jõosta? Traktori jaama? Ei, laskes on kindla peale telefon, tüki maad lanem. Kuigi, ega kirustamises pole põhjust. Ellu ei arata neta kant enam keegi mitte keegi.

Ossi silmad olid õucusest ja kurbusest hagused. Ta vaatas veel korra lauka poole, noogutas nagu lõplikuks hüvasti jätta ja hakkas aegapidi rataste juurde minema. Ta ei jalgunud, kuni astub ja vaaratas, kaotas tasakaalu. Kukkus külili, sai haiget aga ainsa viivuga oli valu nagu pühitud. Ta oli komistanud portfelliile, ja nüüd ei uskunud oma silmi. Vana portfelliile pikil suust vajus välja rahapakke, koguni mitu. Kas tõesti, rööp?

Poiss tõmbas portfelli lahti, ja ta hing jäi jannatusest kinni. On see võimalik, sin on ju tuhane, mitmeid kümneid tulid deid! Kelle oma? Vanarahel nussugust mammonat hinge olla ei saanud, sel junul poleks tal ilma peal nii kitsa omm. Tähendab, Keldri varandus?

Ossile kasvas akki nagu kuür selga, ta oli vaike ja mado. Võimalikult maadli, ja väga pingua. Ega ometi keegi n... mas ei ole?

Ohneks ei, ümberringi laus ääretu vaikus, mida kaldas koo augustipake.

Ossi toppis kirustades raha portfelli tagasi ja vaatas laukalt üle kogu lähema ümbruse, kas pole mõni pakk vana kaugemale pudenenud. Ei, künkanõlv soojendas end ja oh kuna parkespaistes ja poolku vanud rohul polnud midagi nägata, koguni jälgi mitte. Kuidagi ei saanud lukke kinni. Ossi neid ägedalt plöksutas. Ta ei sõandanud rohkeid viita. Tõmbas portfelliilaka m... pikalt üle k... and...

... ja... tuldud teda tagasi. L... nait... jalg...

K... keegi... võsasse; sest p... ei toh...
... ja... Poõ...
... lehtedega, varju pole...

... meelitu...
... peale, kahmab noosi aral. Seda...

... sam...
... ei panda teda...

... kippusid...

... kasutasid...

... võimust?

... rahakoor...

... vastu...

... rah...

... kind...

... rah...

... meeldivalt...

... meeldivalt...

... meeldivalt...

Ei, tuleb olla äärmiselt tasakaalukas, väga ettenägelik, olevat olnud vagane, kangesti kannatliku meelega — mis peaks seda siis temalegi jätkuma? Aga isaks on, õigenametsik mees, kes tegi jõhkraid tegusid, andis käfele vana, äkiline ja taltsutamatu. Huvitav, kummasse tema on? Silme ette kerkis rabalaugas ja vees vaevumärgatavalt juvad hõredad, heledad juuksed.

Ossi võpatas. Ehk oli see tohutu varandus, mida ta kramplikult süles hoiab, isa viimane tervitus, temapoolne ühestiga hüvastijätt? Uputas ehk Vidrik Keldri ja temaga ka enda, et oma ainsale pojale pärandada arutu hulk? Tegi omal julmal viisil kingituse, millega vaid üksikud tuleksid, kui üldse.

Raha on kõige alus. On sul raha, oled kuningas.

Kes kunagi ammu nuvis, ütles? Ja kes küll seal mõis ja se veega rabalaugas Vidrik Keldriga kaefakuti koos ja mööda põhjatusse sügavusse vajub, kas kurjategija — või tema oma hea isa...?

NELJAS OSA

Esimene peatükk

1

Õhtupäikese langes, päevast sillerdamisest väsinud kiired idend unustanud punastele nelkidele, õied hõõgusid kuumalt. Elts ja Roland vaikisid. Mõtted olid neil erinevad, ja ometi üldgi samad — Mari-Eltsust; Ema muretses, mis saab tütre elust, Roland piinles ahastuse piiridel, et Mari-Elts kaotas.

Eltsule ei meeldinud, et Roland on tema juures, ja ometi ta seda väga. Miks ta tuli? Istub siin juba oma tubli arkiminutit, püüab näida rahulik ja lõbuski. Tõesti kaunid, lõhnavad nelgid ja küsis muidugi kohe Mari-Elts järele. Edasi kõneles niisama üht-teist Linnupette alevi ülevõitu uudistest — aga Elts teadis eksimatult, et see, mis pärast Roland tema juurde tuli, on veel ütlemata. Külm oleks parem, igatahes hulga kergem, kui jääkski sõnadesse ümbrmata.

Niipea, kui Roland sisenes, märkas Elts kohe, et mehega on toimunud suur muudatus. Koguni nii suur, et esmahetkel arvab tulija võõraks, kes on ainult väga Roland Kriisa sarnane. Ta on kõhnem, norgu vajunud — ei enam sirget selga ega võitu, püstist peahoiakut. Tavaliselt erksad terashallid silmad näisid tuhmid, vaade loid. Ta oli kahvatu, väsinud; tundus, et palju öid voodis vaevelnud.

Elts pidi kaastundlikult küsima, kas on viimaks mingi tõsine abi kallale tulnud, sai aga sõnasabast kinni. Kui Roland sellega teemal kõnelda soovib, küll räägib ise. Pärimine oleks pealelõkkiv ja taktitugi. Suur hingevalu kulutab inimest rohkem kui üks haigus. — Milleks uudistamisega teisele haiget teha!

«Te mõtlete kindlasti, et minu tulekul on mingi konkreetne põhjus,» sõnas Roland lõpuks peaaegu vastutahtmist.

«Meeldiv külaline on teretulnud ka siis, kui tal midagi erilist hinge peal pole,» ütles Elts sõbralikult, ise aga mõtles,

et õigem oleks talie suiatulek keelata, Mari-Eltsu jaanipäev otsus on ju lõplik

«Tanan, te olete hea»

Elts kergitas pisut kulme. Hea? Eks Roland tunneb, meeldib ja loeb seda ekslikult headuseks. Vaideld pole mul mõtet, on vägagi kena, kui keegi sinu kohta vahel ütleb — hea...

«Hingel on mul palju, ligagi palju.» Roland heitis kiire pilgu. «Tulin nõu küsima. Ei, pigem abi paluma. Haaras äkki pea käte vahele ja pomises võõra häälega on raske, neetult raske... päevad on ühtviisi hallid ja samad. Ütlesin hallid, jah? Nad kõik viimseni on vastikult tumeid, bulised ja inetud, õigupoolest... nõgised.»

«Ka kõige kibedamast hingepeinast saab üle,» julgustas kaastundlikult. «Tuleb end mehiselt kätte võtta.»

«Võitsingi,» tunnistas Roland ägedalt. «Püüdsin valu välja kõrvetada, aga ei õnnestunud. Selle asemel...»

Elts ootas pisut, aga kuna Roland ei jätkanud, küsis

«Teil on sellest vast halb kõnelda? Mõistan sõnadega»

«Tanan. Aga pean midagi küllaltki inetut üles tunnetama ja mul on juba ette häbi. Ka hirm, et hakkate minust õige vasti mõtlema.»

«Oleneb teie tegudest. Ega te oma taltsutamatusega, Mari-Eltsule jälle halba teinud?»

«Mina, ja Mari-Eltsule halba? Oh ei, ta on mulle loomaliis, kuidas siis halba? Peale jaanipäeva pole ma talles satki korda helistanud, ta keelas. Kodus põrnitsen ühe viisi telefoni — ja lausa loitsin, et nüüd-nüüd, just praegu annab keskjaam märgukella, ja ma kuulen Mari-Eltsu heli. Ei, asjatu ootus. Mind pole tema jaoks olemas. See mõeldav mahu mulle pähe, teeb metsikult haiget. Jah, mul on nii tõpööra valus, et... hakkasin jooma. Häbenen, aga joon.»

Ah sellest siis siisagune tokerjas, koltunud välimus, no Mari-Elts.

«Kahju, seda ei peaks te tegema. Tarkust see igatahes näita»

«Palun jätke, olen isegi õnnetu. Võtan aeg-ajalt joni ja olen alkoholitä terve päeva, kaks. Vahel õnnestub kolm kainen ööpäeva järele — aga ahastus rõhub aina rohkemini peale, ei lase hingata, rebib jälle vägisi pudeli poole.»

«Kas siis on kergem?»

«On hulga kergem,» tunnistas Roland. «Mida kõvemad peaks, seda tundetum on süda. Kahjuks need neetud ei püsi kuigi kaua, ja kohe annab valu endast jälle»

«Tuleb aina juurde valada... Olen endale vastik, lõpetaks pole aga jäksu. Mida teha, palun öelge teie?»

«Tuleb olla mehine ja tugev.»

«Mehine ja tugev?» kordas Roland kibedalt. «Seda ütles Mari-Elts väga veendunult kellegi kohta...? Muidugi, mehine ja tugev on ju see tema imemees Kustas Lokk.»

«Ilmsu hoiakusse tekkis mingi väike karm joon.»

Ka Kustasel oli ääretult raske,» sõnas ta jahedalt. «Ja ma arvan, et tal praegugi kerge oleks. Valus, teav tõde ei kulu, on ikka mõru ja torgib. Aga tema ei hakanud jooma.»

«Jah, sügav kummardus talle. Temasuguseid, arvan, on üksikuid. Minusuguseid lorusid on kogu ilm täis, ent ära elame meie... Ja muide, head joogid on tehtud maapeale nautimiseks, mitte mahavalamiseks.»

«Tulite oma autoga, aga ometi olete ka juba täna võtnud?»

«Ei, Elts etteheitvalt.»

«Oma autoga tulim, on õige. Aga et joonud olen — vale. Mul on täna juba kolmas päev pea selge.»

«Andke andeks, aga jutust see küll välja ei paista...» Elts ootas kergelt. «Mul on hea meel, et kolmas. Homme tuleb juba, siis viies ja...»

«Palun jätke,» keelas Roland. «Ilus on unistada, aga unistused peavad jääma siiski reaalsuse piiridesse. Kolm päeva, kummalgi pole ma seni suutnud vahet pidada. Kodus on napsideleid igas kapis. Mõnusalt käeulatuses, vajadusel kiire ja võtta. Täna avasin juba kapiukse, sirutasin sõrmed kaelast haarama — aga mul jätkus jõudu üks jalaga minna, autosse hüpata ja põgeneda.»

«Hea vähemalt, et autoga sõites joomisest hoidute.»

«Mitte alati. Kuigi eks natuke muidugi püüan mõelda, et õnn teha mõne rumala kõmaka või lubadest ilma jääda.» Ta naeris närviliselt. «Ega mul korraliku mürtsaka vastu suurt mõtet. See peab ainult olema nii vägev, et ingliskoorig alati üks laulma jääksid.»

«Ma ei luba teil rumalusi rääkida, noor mees!»

Maad võttis muremõtetest tulvil vaikus.

Päike oli oma kiired vargsi ära kutsunud, nelgid ei hõõgunud enam.

«Vabandan, armuline,» pomises Roland viimaks murelikult. «Niisugune ma olen, ja teisiti ei saa... Kes seda ütles? Ma olen ilmatuhtis ja tark mees... Ah, põrgusse kõik! Huvasti lähen.» Ta tõusis.

«Istuge,» käsutas Elts rangelt. «Sellises meeleolus ei tule ma teid kuhugi.»

«Jah...?»

«Aga muidugi,» kinnitas Elts. «Mul on tunne, et niipea kui koju jõuate, hakkate jälle jooma.»

«Hakkangi, kindel.»

«Habil!»

«Jah, häbi on mul küll, aga see ei loe. Purjuspäi tagasi koos südamevaluga ka häbi kuhugi ära, kaob peaaegu ohtu. Ehkki olen viimane loru, tahtejõuetu, saamatu ja kergekäeliselt uhkeid lubadusi, ei suuda neid aga täita.»

«Peate vist midagi niisugust silmas, mida ka mina tean.»

«Nimelt. Häbenen kohutavalt, aga olen sunnitud tunnistada, et Euroopa-reis, mida Mari-Eltsule tahtsin korraldada, ei teoks. Kindlasti mäletate, et sellest kõnelesin. Rõõmust väga.»

«Oh... See kavatsus oligi liiga ilus, et tõeks saada.»

«Ega te ometi Mari-Eltsule mingil moel märku ei andnud?»

«Ei. Lubasin ju, et ei räägi.»

«Vast järgmisel aastal õnnestub, tänavu oli kohti seda vähe, et...»

«Ei tule sellest kunagi midagi, tühja ei tasu kõnelda.»

«Näete, ka teie olete usu minusse kaotanud,» leidis Roland mornilt.

«Jah?» Eltsu naeratus oli valus. «Kuidas saab seda kaotada, mida pole?»

Rolandi silmadesse kerkis meeleheide, millegipärast ka makas solvumine.

«Mõistan. Mind pole kellelegi vaja, mina passin vaid peale kaelakuti.» Ta tõusis närviliselt. «Vabandage tülitama, proua Kornel.»

«Ma ei lasse teil praegu minna, Roland, liiati antud istuge Rannanege.»

Mees kuuletus.

«Jah? Muretsete minusuguse kaltsaka pärast?»

«Muretsen selle Roland Kriisa pärast, kes mulle alati öelnud on, vaatamata, et ta alatu oli. Mina olen juba kolm aastat, et sulgan ka alatust mõista. Koguni andis...

...muretsen selle Roland Kriisa pärast, kes on mu armsa väikese Mari-Eltse isa.»

«Mari-Eltse isa...?» kordas Roland õige tasa. «Ma ju ei ole, kuid ei lasta minu oma lapse ligigi. Tema isa on Kustas Lokk. Imelikud paberid kinnitavad nii, mis parata! Ja vahel mulle öeldakse, et Mari-Elts on midagi lootusetult segi ajanud, kõik lase unustanud ja peabki oma lapse isaks seda võõrast isast.»

Elts kaalutles viivu.

«Kas teil hakkab pisut kergem ja suudate viinast eemale hoida, kui pakun vastutasuks ilusa, vääramatu tõe?» Rolandi silmadesse tekkis lootus.

«Miks võiks see küll olla? Kui on midagi väga head, saab sellest kindlasti abi ja tuge. Kindlasti!»

«Minu arvates on see, mida teile usaldan, tõepoolest hea. Aga...»

«Jah?»

«Mari-Elts on teid alati armastanud.» Eltsu hääles helises natus. «Ja armastab ka praegu.» Rolandi nägu hakkas õhetama.

«Ta ütles seda? Millal?»

«Ei, ta pole seda mulle tükil ajal öelnud, aga ma ju näen.» Elts ohkas. «Ma ei saa öelda, et see mulle rõõmu teeks; inimesega, keda armastad, tuleks elada koos. Aga mõistan tema guviisi ja imetlen ta jõudu otsustada, sõna pidada. Arge ke ennast käest, Roland — Mari-Eltsu armastuse nimel, elan teid. Kas te tõesti arvate, et ta on elu lõpuks kiindunud hingisse joodikusse, tahtejõuetusse lakkekrantsi? Te rikute, mulle, määrite oma allakäiguga tema elu ainsa armastuse...»

«Ainsa?» kordas Roland poolsõninal. «Kas te usute, et tõesti ilma olen ja jään tema ainsaks armastuseks?»

«Ta on minu tütar, väga paljus jäagitult minusse. Mina aga...» Elts takerdus, otsis sõnu. «Ka minu elus on olnud ainult üks armastus. Ainult üks.»

Roland vaatas teda imetlusega, sõnatult.

Suur armastus annab jõudu, aitab tugev olla. Ka siis, kui elu oma hoolimatuses sind armastatust ilma jätab. Pidage meeles, Roland — ka siis!»

Raagite seda vaid selleks, et mulle natukenegi toeks olla.»

Jah, õigus. Aga ärge unustage, et kõik, mida ütlesin, on tõeline tõde. Võtke end kokku, Roland. Ma tean, te suudate

Mari-Eltsu pärast. Marikese pärast. Ja kui mina teile midagi tähendan — ka minu pärast. Palun...»

Roland suudles Eltsul kätt. Ta oli nii liigutatud, et ta tänumeeles Eltsu ette põlvitada, pea ta süle peita — ja tades nutta.

2

Elts seisis akna juures ja vaatas Rolandile järele, ehkki juba ammu enam näha polnud.

Küll mahub inimese hinge üksteisele lausa risti vastu vaid tundeid, imestas ta. Mõistus käsib suhtuda Rolandi terava põlgusega, kurja vihkamisega. Selle mehe pärast les Mari-Elts meeltult ja ka tema pidi taluma otsatult muret, häd, pina. Jah, Roland oma hoolimatusega viis kahte hea nime saurda ohtu, ainult tema on suud, et Mari ei leia elulõpuni tal südameraha ega vist õnnegi. Asja tal tunnistas, et on viimasel ajal alalima padetega kaelast kinni tähendanud, see inimene koosneb vaid pahedest.

Omet Roland meeldis talle, kõigele vaatamata. Meeldis talle avameelsus, ta südamlk jutt, kena välimus, tema heledad pilgused ja üllatavalt sageli ilmet muulvad targad silmad. Lest selline eriline soojus Rolandi vastu? Kas tütre armastus oli nii kuum, et ulatus voogama läbi emasüdame, pami hellalt kaasa helisema? Andis jõudu kõik halb kõrvale hea. Rolandi pärast koguni muretseda, teda mõista, peaaegu imetleda?

Aga Kustas...? Imetlust väärib ju üksnes tema oma suhtumise ja mehisusega. Hea suhtumine Rolandisse, on tase reetmine, seda ei tohi, neid kahte meest ei saa võrrelda. Just Kustase kõrval elab Mari-Elts kui müüri taga tunna, küllap hellitatuna, elu on tal hea ja rahulik. Aga Kas seda ikka on? Roland ei osanud Mari-Eltsule öelda, kuid millestki tundub, et Kustase poolt pakutut e Mari Elts vastu. Ta on Rolandist ilmajaamise pärast õnnetu, et vist ei märkagi Kustase suurt armastust hooli, ei taha? Ta küll kinnitab vapralt, et on ülimalt ent kuhu kadusid kuldseid sädemeid tüdruku silma? pole seal enam ammu. Viimaks kustusi lõplikult? Omet Kustase headus andma päevadele palju rõõme

Jah, olgu Kustas, pealegi oma arusaamade ja

de leeris, kes temale, Kortli-Jaagu talu perenaisele, on ja tal surmavaenlasteks — paremat meest oma tütrele ei ovi. Hingesuurus meie päevil on eiti hinnatav, seda hta otsideski. Sõda oma julmusega rikkus palju, ülekohtu vaevlemine ja vaesus ja tuhat muud häda on inimesed kahestanud, hirm on kõigil kaaslasteks, ollakse väsinud ja mood, hoolimatudki. Või võimukad, kaelani eneseuhkust täis, seljatagune on kindel ja pole muret ei eilse, tänase ega a pärast — mitmes mõttes...

Kustas ei teinud Mari-Eltsule ainsatki etteheidet, lausa omatu ime. Aga mis juhtub, kui Kustas ühel heal päeval muuavilasse sisse pöörab ja teda üles otsib? Peale jaanipole pole Kustast siin kordagi näha olnud ja tema omakorda ole sõandanud Hallikivile minna — aga kaua, sel moel da, eemale hoida? Ja süda aina kripeldab päevast päeva. tuleku ees on hirm, aga te neikord ta süski peaaegu tein. Saaks valusad jutud omet, konelduti! Eks Kustas on suudstab, esitab raskeid küsimusi, habistab, mõistab. Või halastab? Andestas Mari-Eltsule, vahest suudab ka te la ja jatab kõik halva ütle mata...?

Lis t lumpsivad sammud, hoolikult puhastati matil jalgu. Lavati õige tasa, ka sulgemise häält polnud peaaegu tunda.

«O ei pöördunud vaatama.

«O sa, valmis?»

«Kas korraks küll.» Ludvig muris vaas s uhkeljavaid õisi, tundu pilk pahur ja kärsitu, istus laua äärde, kehtas end, ütles «Sa ei taatsi mitte peadki keerata...»

«Lis ei uskunud oma kõrvu.

«Kas ma ei tohi aknast välja vaadata?»

«Või oleks vaja rääkida,» nõadis Ludvig.

«Lis kehtas õlgu, istus kergelt ohates laua äärde.

«On midagi halba juhtunud?»

«Ei, ska täpselt öelda, pole ise juures olnud.»

«Lis pilku tekkis rahutus. Sellisel toonil pole Ludvig kunagi olnud, nii jarsult ja pahaselt?»

«Sa ehk ütled, milles asi?» parus Elts ettevaatlikult.

«Või on selles noorharmas, kes sul praegu ara laks?»

«Või sul tema vastu on? Oled veidike nagu kurja moega?»

«Mulle ei meeldi, et ta meil kaib.»

«Lis vangutas pead.

«Oh sind ja sinu jutte... Meil käib? Jaab mulje, nagu oleks

ta mul ülepäeva külas. Tegelikult on neid kordi ühe kae medel üles lugeda. Ja ega mina ei pea ometi sulle aru anda, kui keegi minu juurde tuleb?»

«Pole ma jah kogu elu sinult su tegude üle aru parmanud. Ludvigi hääli oli imekult karune. «Kahjuks ei ole. See on, sind vist ära rikkunud, isepaiseks muutnud. Sa õhutad meest sin kaima. Mis plaane te haudute? Näe, lillgi ta sulle.»

Elts oli imestunud.

«Oleksin ma tubli paarkümmend aastat noorem, võiks teada, et sind ajab oakaliseks rumal armukadedus,» püüdis naljatada. «See kena noor mees on paras paariline Mari-Elts vanustele, mitte minule.»

«Nii just,» võttis Ludvig sõnast kinni, «eks Mari-Elts muidugi ilma küsimata tuli tõde päevavalgele.»

Elts muutus valvsaks. Kas tõesti on Ludvigile midagi kahakanud? Hirm õnnetuse avalikkustuleku ees oli nii suur, et sai seda hinge pidades varjatud kõigi eest, ka Ludvig ei teadnud midagi teada — tema oma lõputu aususe tagaajamisega oleks võinud kõik pea peale pöörata, otsejoones Kustase juurde minna.

«Ma ei saa sinust aru, Ludvig» Elts püüdis näida võimukult ükskõikne. «Kuhu sa oma veidra ütlemisega sihud?»

«See Kriisa-lugu kriibib mind juba mõnda aega. Mina ei nõus, et salaja midagi inetut plaanitsetakse.»

«Kust sa selle võtad? Kes neid salaplaane ometi haub?»

«Sina.»

«Oh sa kallis aeg,» naeris Elts võltsilt. «Huvitav, et vastu? Ei tea, mis surmapattudes sa mind veel süüdistad?»

Ludvig oli pahane.

«Katsud nagu naljatada, mis? Ütlen muidugi, kelle vastu aga lugu on naerust kaugel. Kustase vastu.»

Elts tegi haale sõbralikuks ja lahkeks.

«Rahune, kulla Ludvig. Miks sa omapead igasugu imelisi järeldusi kipud tegema?»

«Mulle ei meeldi, et sa keerutama hakkad» Ludvig vahtis murelikult oma naist. «Ole parem avameelne. Kõigest tuleb rääkida.»

Elts vaikis hulk aega.

«Me vist olemegi selle vee teinud, et aastast aastasse omavahel aina vähem kõneleme.»

«Mina arvan sedasama,» kinnitas Ludvig. «Aga mulle on

«...mumust ajast teada, et sinul on minu jaoks sõnu väga hea. Oigemini — nad tunduvad sul olemä üsna otsakorral.»

Elts ei osanud tõele vastu vaielda. Oige jah, ega nad omalhel küll kuigi palju ei vestle, enamasti pole juttu kummalgi.

«Sul on südamele midagi tõsist?»

Ludvig kõhkles, lausus siis aga rutakalt:

«Tõttusin olema Mari-Eltsu juures vasikalaudas, ja see

...sinu kallis Kriisa tuli sinna.»

«Ma tean, sellest on hulk aega möödas. Päris kevade oli.»

«Ahh, või koguni tead? Ja mulle ei võinud öelda?»

«Ma ju mulle ka ei raakinud, nii et küllap oleme tasa.»

«...ei pööranud Ludvigilt pilku. «Mis selles ni väga inetut

...tuba oli, et Roland korraks Mari-Eltsu vaatamas käis?»

«Vasate mõtetega inimene laheb abielus naisterahva juurde

...kulla, kui vaja. Ja tingmata ainult siis, kui mees kodus

«Nii arvan mina.»

«Vanaegne hoiak, enam see ei kehti. Nüüd käituvad nime-

...bulga vabamalt kui meie ajal.»

«Heakene küll, seda püüdsin minagi enda rahustamiseks

...teha, aga... Tüdruk laks kahtlaselt teist nägu, kui Krii-

...markas. See lugu ei meeldi mulle, ja mitte ei lähe meelest

«Mine tea, mis vahepeal kõik juba juhtunud on? Saavad

...tõhhi kokku?»

«Teed sa mulle etteheiteid? Mina ei saa ometi valvata, kes

...Eltsuga paar sõna juttu raagib, võ kus ta kaib. Tal oma

...otsas, aeg-ajalt ikka kohtutakse tuttavatega.»

«Mis tuttav see sihuke kangesti sileda väljundisega härra-

...Mari-Eltsule on?»

«Ludvig, ole ometi mõistlik. Nad ju töötasid tukk aega

...Linnupette kaupluses.»

«See oli aarimiselt rumal samm, et me tüdruku sinna luba-

...Kartsin kohe algusest peale paris tõsiselt, et mine tea,

...juhtub. Ja imestas, sinu ükskõikset hoiakut.»

«Ükskõikset?»

«Muidugi. Verinoor, piltilus, ainult oma seljataga kasvanud

...al tüdruk — ja niisugune südameetemuraja olekuga mees,

...seal kõik oleks võinud olla. Täna siamaani taevast,

...eliks nii nagu läks.»

«Mida sa sellega motled?»

«Minu meelest on ütlemata hea, et Kustas tüdrukule enne

...ole sai kui Kriisa. See kergats oleks plika n isama ära lört-

pärast kibedat valu tundnud. Juba hulk aastaid, ja sügav
anna tagasi — kripeldab, kriibib, küünistab.

«Palun sind, Ludvig.»

«Hea küll. Aga sa pead täit tõtt kõnelema. Isegi kui
haiget teed. Lubad?»

«Luban.»

Ludvig ei osanud alustada. Veeretas keerdunud lehekst
mede vahel, mõtiskles. Vaikis nii kaua, et Elts enam ood
mallanud.

«Ütlesid natukese aja eest päris selgesti välja, et kah
kas Mari-Elts üldse sinu tütar on. Millest nii inetu mõte?»

Ludvig ei tõstnud pead.

«Arvad sa sel kombel juba kaua?» päris Elts edasi.

«Jah,» pomises Ludvig. «Leheke ta sõrmede vahel
«Sellest päevast peale, kui Kondrat suri.»

«Mis puutub siia Kondrat või tema surm,» alustas
imestunult, kuid jäi ehmununa mõtlema. Kondrat...
surivoodil kõneles ta pikalt Ludvigiga, enne kui tema j
saatis. Mida ta võis öelda?

«Just Kondrat kõigesse puutubki. Mina, rumal ja pime, ei
sin sinu kõrval täies usus ja teadmises, et oled minu na
Ainult minu oma. Siis aga selgus, et olid hulga rohkem
pis tema naine... kuust kuusse, aastast aastasse, kogu
abielu aja.»

«Vale,» sosistas Elts, «hirmus ja alatu vale!»

«Ara kiirusta tagasi ajama. Surivoodil räägib inimene
tingimata sulatõtt, arvan mina.»

«Ei, ei!»

«Ei maksa valetamise-pattu enda peale võtta ainult
pärast, et sul on häbi üles tunnistada. Ja mingist haled
minu vastu pole ka mõtet kõike tagasi ajada — see ei tee
tud tegusid olematuks.» Ludvig oli end püüdnud aastate
sul korduvalt rahustada mõttega, et Kondrat enk valet
tal hakkaski vahel pisut kergem Varsti aga mardis kõik
nagu paisu tagant valla ja petetu sünge argipäev jätkus
muldugi suur õnn, kui Elts praegu Kondrati ütlemisi en
tõtt kõneleks. Ta silmad on ehmunud, ta on väga ärevil
solvumisest, et Kondrat valetas? Või tagantjärele masendu
et surmhaige mees kõneles viimsel eluhetkel tõtt...?

«Miks Kondrat küll nii alatu oli, miks ta ometi valeta
suutnud Elts mõista. «Tal pidi selleks tõsiné põhjus olem
ta tõepoolest ütles Mari-Eltsu kohta et...?»

«Jah. Tunnistas oma tütreks.»

«Inevad hoidku, ja sina uskusid? Miks ei tulnud sa minu
mõtle aru pärima?»

«Li olnud mahti. Kui Kondrat oli mulle kõik südamest ära
lõud, käskis ta sind kohe enda juurde saata. Nägin, et mees
kustumas, andsin surija soovi sulle edasi. Läksid jooksu-
«... Mäletad?»

«Aga hiljem, Ludvig? Miks sa siis kohe ei küsinud, kui
pasi tulid?»

«Olid tema juures õige kaua. Kui viimaks tulid, olid
«... sügavas leinas — mida mul sel hetkel uurida...»

«Sa poleks tohtinud vaikida!»

Ludvig tõstis pilgu.

«Kipud mind süüdistama? Ometi oli selge süütõend sul ene-
l küljes. Täpselt nii, nagu Kondrat ennustas.»

«Ma ei mõista... ole hea, räägi selgemini?»

«Egin rumala vea, et seda kõike üldse puudutasin,» kahet-
«Ludvig. «Sinul valus, mul enesel hirmus raske...» Ta tõu-
«... kavatses lahkuda.

«Ara mine,» palus Elts tungivalt. «Ma ei siuda taibata, miks
«... oletas — aga vannun Marikesel eluõnne nimel, Kondrati
mendes pole tõe raasugi. Ara mine...»

Ludvig tuli pikkamööda laua juurde tagasi, istus.

«Süütõend,» tahtis Elts kannatamatult teada, «sa ütlesid —
«... tõend?»

«Ma sõnade kinnituseks lubas ta anda sulle sõrmuse, härja-
«... sõrmuse. Ütles, et sa jätad selle omale teie suure ja sügava
«... tõenduseks. Mida mul enam küsida, kui see sõrmus sul
«... juurest tagasi tulles tõesti sõrmes oli. Tean, ta armastas
«... mind.»

Jah, Elts teadis seda ka ise. Kondrat armastas teda tõepoo-
lest, aga kuna oli vaid sulane, ehkki ülemsulane, ei sirutanud
«... midagi kätt tema järele. Surivoodil tunnistas, et ei tahtnud
«... niisket, head elu lõhkuda — ise poleks temasugune suutnu i
«... midagi asemele pakkuda. Enne kustumist, veel viimase jõuga
«... lus ta sõrmus vastu võtta ja puhta, suure armastuse mar-
«... ja mälestuseks alati kanda. Miks ta küll Ludvigi ees teja
«... oli omaks tunnistas? Ja koguni Mari-Eltsu? Mida ta selle
«... letu valega puudis saavutada? Või tegi ta seda sihilikult,
«... andla eesmärgiga?

«Ludvig,» sõnas Elts, «ma viist tabasin tõe ära, miks Kond-
rat valetas. Ta kadestas sind kõige pärast — et olid jõukas, ja

lõulavaga üks kolmest, ta kaalus... ja isegi lapse pärast!»

«Siis ajal polnud meil ju enam ei... Korti-Jaagust...»

«Aga enne seda? Kui palju aastat... vaatad kõike kõrvalt... välja öela kättemaksu...»

«Arvad sa tõesti, et kaedus ajas ta mee... Ludvig mõtles tükk aega, raputas... suure olnetuse; tema paistis... minusse haist, tõsi? Voi tegi ta mee... pärast, sest koos minuga...»

Eltsu silmad olid kinni.

«Pidasin teda heaks inimeseks, vana... jättis ühematti, millest tal kahja on, ja kui Ludvig... armastas head, tasebalekat, sest Kordrat... deid ansalgi korral ei püüanud... gus, et Kondrat oma elu... las. Kas misugune mees oli armastust... guks Ludvigi elu ja... edasi toimub. Looes ta, et Ludvig... solvatuna endesse tõmbub, punneb... tal eesmaigaks, et Ludvig loobib... romad rüüa, lendavad... rohkem oma meest poegama? Tõh... sügava, pa... Loois ta seega.

«Kas sa joad tõesti selle juurde, et Kordrat valetas?» kui Ludvig... t, et sa... seega eksimatult, kui... mest...»

Elts vaatas teda otsima jahedate... dega ja neis ei olnud vale varjuga.

«Ma pole sine nal petnud,» kumistas ta. «Mida kordagi... meie abielu jaoks!»

Aegamööda... kurna

«Aitah sulle. Ma usan. Ja tänan sind.» Ta naeratas...

...pidi ilmselt midagi väga hella lisama, kui äkki tõsines, lüüa pead vangutas

«...nüüd?» ehmus Elts. «Mis väga? Sa siiski kahtled minu...»

«...jaa muud üle... Maletad, palusin peale Kondrati... et sa tema sõrmuse, mida kogu aeg sõrmes pidasid, põhja viskaksid. Sa jaid nõasse, lubasid mu soovi... Võtsid suurräti õlgadele ja laksid.»

«...polnud midagi oelda, Ludvigil oli kõik täpselt meele... nais sõrmusest loobumine kerge olevat,» jätkas Lud- ja mina sain pisut tröösti, et Kondrati jutul pole ehk põhja all. Rohkem ma pärida ei sõandunud, ei jätkunud.

«...Sudames aina naris, aga hakkasin pikkamööda siiski...» Ludvig ohkas sügavalt.

«...ilmus see sõrmus, sinu armsa Kondrati kallid hārja... ootamatult ehetekestikesest välja. Mäletad, üle... mud jõulude ajal? Keerasid kasti Kustase ette ageda... kummuli. Sellest peale tean kindlalt, et Kondrati jutt... skis sulatõde.»

Eltsul hakkas ebameeldivalt kuum, otsmik kiskus niiskeks. Mäletas ta hästi, et sõrmus laadaku põhjast välja... ja kõrnal Ludvigi ette veeres. Ta oli kohkudes ooda... et mees midagi ütleb, aga Ludvig vaid tõusis meelikult... laust ja lahkus sõnalausumata toast. Ei raäkinud sõrmu- jargmisel ega ülejargmisel päeval; möödus nädal, teinegi... ei andnud oma võimalikust meelepahast millegagi... ja aegamööda sõrmuse-lugu unus.

Li tõstis pilgu ja märkas, et Ludvigil on halb. Mehe nägu hallkahu ja võõras, silmad suletud, pea nõjatunud tooli... Ta hingas raskelt, otsmikul parlendasid tillukesed higi-...

Ludvig...? Esmakordselt tormas Eltsul läbi pea ahastav... mis saab, kui Ludvigit ühel päeval enam ei ole? Kes... sus hoiab, aitab, alati truult ta kõrval on? Ikka on Lud- kaepärast, kui tuge vaja laheb, teisti ei saa ollagi. Alles... gu taipas ta taie selgusega, mida Ludvig talle tahendab... u lähedane ta on; usaldatav, kuulekas, abivalmis, hea. Mees avas silmad.

...aegamööda püüdsid keerutada... vandusid koguni valet Mari- eluõnne nimel. Kondrati sõrmus on veel ikka alles, eks? seal minu kingitud ehteasjade hulgas, jah?»

«On kull alles,» tunnistas Elts. «Aga palun kuula mind, ja

püüa mõista. Tõsi, ma ei täitnud su soovi, ei visanud sõrmu vette. Seisin tookord hilisügisel õhtupoolikul tükk aega Hallajõe kaldal hauakoha juures, sõrmus peopesal, aga ei visanud.»

«Ei raatsinud, ja ma saan sinust aru. Ma ainult ei tea, miks sa veidi aja eest mulle suu sisse valetasid, et truu oled olnud?»

«Kõnelesin tõtt. Puhast tõtt.»

«Aga sõrmus?»

«Seda oli mul kahju vette visata, sest Kondratist ei jäänud meile ju midagi mälestuseks, ei piltigi... ainult see kummiline sõrmus.»

«Oli meil teda siis ilmtingimata vaja nii väga meenutada?» küsis Ludvig tuhmilt. «Minul küll mitte.»

«Ega minulgi,» tõttas Elts selgitama. «Küllap siin on oma osa naiselik hahameelsus»

«Kas ainult?»

«Muudugi. Mul oli temast omal kombel vägagi kahju. Inimene elas poolikut elu. Tegi küll kõvasti tööd, kuid ei leidnud sega, mida iga mees ometi ootab ja otsib ja vajab — ei olnud tal naist ega lapsi, ei õnne ega lohutust. Suri üsna üksik, üheksena sulasjemaja katusekambris. Kustus — ja kaduski lõplikult.» Elts kõneles rahulikult, vaatas avala pilguga oma mehe näkku. Annaks taevast, et Ludvig usuks. Ja et ta rohkem ei püüaks. Ei taha talle valu teha, ei sõanda tunnistada, et sõrmus sai alles jäetud kui suure ja sügava kiindumuse märk. Mõnest sellest, et see armastus jäi kättehaamatuks unistuseks... ja võib-olla just selle pärast, oma puhtuse tõttu, oligi ta nii kummiline ja ilus?

Elts hakkas aina selgemini mõistma, miks Kondrat suri. Ta ei valetas. Temal kuus kogu elu eemalt igatsemisele — Ludvigil aga oli kõik olnud, mida inimene liigab. Lisaks kõvale tööl; ta elab rahameeli edasi, küllap kaua, pikki aastaid ega varandusest ilmajaamine pole maapeal veel see kõige hirmsam, sarm aga on loppude lõpp. Haigusest piinatud ajude mõtles Kondrat välja masendava karistuse, kättemaksu õnnelikult elatud elu eest — ja visas selle julmalt taide. Temale tuleb püüda aru saada. Milliseks me ise muutume, kui meil ilmaga peab hüvasti jätma? Eriti kui kellegi pärast on palju kannatatud, ja akki sähvab pähe võimetus, et saad talle ta mõõduga tasa teha, oma piinade eest nuhelda... Alatu? Kõht

hõnata. Inimene peaks igas olukorras suutma inimeseks jääda, ka elust lahkumise tunnil. Kas kõik suudavad?

Lõpinata kahju Kondratist, lootusetust armastusest, mis ei lõpkinud ainsatki õnneviivu, aastaid hingepeina käes vaevelnud Ludvigist...

Ludvig vaatas pingsalt Eltsule näkku — ootavalt, lootusega.

«Kallis sõber,» ütles Elts südamlikult, «kui ma milleski oleksin, kas jätnuks ma siis sõrmust oma ehete hulka? Oleksin peitnud ei tea mis salapaika, kuhu sinu silm ilalgi ulatada ei saa, ja käinud sellega vargsi juttu ajamas, õrnu valetusi heietamas. Mina hoidsin selle alles, kuna hindasin kõrgelt sõrmuse enda väärtust. See on ju päris õige kaugetest aegade, käest kätte ulatatud mitmete põlvkondade poolt. Millist ahelat katkestada, sadade aastate vanust sõrmust jökke ulatada?»

Ludvig vaikis õige kaua. Tõstis vaid korduvalt pilgu Eltsu silmet uurima; naine vaatas talle vastu rahulikuna, ausalt.

«Andsid mulle elu mõtte tagasi,» sõnas Ludvig lõpuks ja ta hääle värises pisut. «Olen küll juba aastates mees, aga olgu inimene või üsna hua äärel — ikka tahad, et sul oleks kõik selge ja puhas. Vist mõistad?»

«Muidugi, Ludvig.»

«Tegid mulle tähtsa ja ilusa kingituse. Seesugust pole ma saanud kogu elu jooksul... Tänan sind, Elts.» Üle pikkade aastate oli Ludvig rõõmus, õnnelikki. Ta tõusis, kummardus ümber Eltsu juurde ja silitas oma krobeline peoga ta põske — nii hellalt, nagu ta seda ilal varem polnud osanud.

Hallidel unevatistel päevadel polnud algust ega lõppu, ja Anto ei osanud arvata, palju neid vahepeal möödunud on. Aga ajalt oli peas terav valu, aga see oli ka kõik, mis üldse temani jõudis. Kusagil õige kaugel kumas midagi ärevat, kuid pidevalt vaevav unisus mattis selle endasse.

Ta magas niivõrd sügavalt, et ei suutnud päriselt mõista, mis on unes, mis ilmsi. Ema murelik nägu oli küll viivuks nagu siinsamas, ja ta head armsad käed silitasid õrnalt — või üht seegi uni? Ema rääkis midagi õige tasa, aga millegipärast ei meenunud ühtki sõna. Mida ema talle ütles? Ja miks ei tule ta uuesti?

Anto mõistis, et lamab haiglas. Miks ometi, ta pole ju haige...? Palatiõde vastab igale küsimusele, et küll arst räägib arst aga omakorda põikleb, püüab rahustada, palub millegipärast oodata.

Imelik. korraks seisis voodi aares vist Kiitus, kogus küsis midagi? Mida? Miks? Ei maleta... ei mäleta... Apkas Kustas Lokk käis tõesti sin? See ju oli ikka tema, kühk aega vaikides istus ja lahkumisel ta katt oma soojad tugevate peode vahel hoidis...?

Küll uni vaevab...

Tervelt kolm päeva ei lubanud arst Roman Kiitust Ant juurde. Esimene lühike küsitlus kulutas poisil napid jõuvarud miinimumini, seda viga korrata ei tohtinud. Alles kui Anto sautis juba vähemalt paar-kolm tundi järjest ärkvel pasid lubati uuesti tulla.

Kiitus palus, et Anto püüaks viimse kui piasasjani kallale tungi õhtut meenutada ja kõigest võimalikult täpselt kõnelda. Nende esimesel lühikesel jutuaajamisel ei jõutud rohkemat, kui läbi häda selgitada, et Anto midagi ei mäleta. Isegi seda mitte, et teda löödud oleks, veel vähem, kes seda teha võis.

«Oli vist hiljapoolne, kui töö lõpetasid?» küsis Roman Kiitus.

«Jah, hämar... ei, peaaegu pime. Ma ei jätnud enne, kui kogu põld küntud sai... viimase otsa tegin tuledega.»

«Aga edasi?»

Anto püüdis meenutada.

«Sõitsin rohukamarale välja ja pöörasin traktorina te poole. Kavatsesin minna veel saipal õhtul järgmisele soodil varahommikul hea alustada.»

«Sa ei läinud ühe hooga, peatumata?»

«Ei raatsinud.»

«Kuidas seda mõista — ei raatsinud?»

«Nüüd, kus omaette peremees olen... mul on misugune komme, et kui lõpetan suure töö, tahan selle tingimata ühe vaadata. See on eriline mõnu, sõnadega seletada vist pariski ei oskagi.»

«Mõistan sind hästi,» kinnitas Kiitus. «Vaatasid kabimist?»

«Ei, sealt ei tunne ju mulla lõhna...»

«Astusid roomikule?»

Anto meenutas pingsalt.

«Hüppasin maha. Jah, kindel. Läksin vist mõne sammu põlluserva poole...»

«Miks sa traktori upakile kiviala peale ajasid? Et midagi kontrollida?»

«Väga peale?» imestas Anto. «Ei, seda ma küll ei teinud. Miks te nii arvate?»

«Aga hiljem. Praegu aga ole tubli, meenuta iga ainsa samm, mida tegid.»

«Käisin künnimaa piiril... mul oli lahe olla... Ilngasin sügavat sõõmu mahedat suveõhku ja tundsin küntud maa lõhna.»

«Seisid niiviisi kaua?»

«Ei tea.» Anto muutus ärevaks. «Imelik, küll... ei maleta midagi, aga millestki tundub, et vist mitte.»

«Miks sa nii arvad?»

«Ei oska öelda... Ma nagu ei jõudnud nii pikalt vaadata, kui tahtsin ja...»

«Jah?» ergutas Kiitus.

«Mund polegi,» vastas Anto tuhmilt. «Mul on meeles, et käisin põlluserval, sirutasin korraks selga ja... ärkasin siin.»

Roman Kiitus patsutas Antõ kätt.

«Puhka nüüd kenasti, ma ei taha sulle liiga teha.»

«Ma ei tunne mingit väsimust.»

«Seda ei luba sind täna rohkem vaevata.»

«Uskuge, mul pole midagi häda. Te ju tahaksite veel teada?»

«Jah, me ei ole õigupoolest kuhugi välja jõudnud. Tean, et on ohtu risk ja halb, aga tuleta hasti meelde, kas ehk märkasid midagi liikumas?»

«Ei, mitte kedagi.»

«On sul vaenlasi? Ma mõtlen tõelist, ohtlikku vaenlast.»

«Oks on. Teate küll.»

«Mügerik?» küsis Kiitus, ehkki teadis.

«Jah.»

«Si ei näinud teda tol õhtul?»

«Ei. Kui haiglast pääsen, lähen parin temalt aru. Midagi ei ole mõtetu, see mees raagib ühe hingetõmbega musta valge ja valge mustaks. Ega teie teda küsitlenud pole?»

«Ei, sõbrake.» Kiitus nägi Anto silmades pettumust, mõtles, et ta ja sõnas siis otsustavalt: «Ma ei tea, viimaks kiristan muliste uudistega, aga... Sul on ju tervis juba märksa parem, tõsi?»

«Jah, pole mul enam häda midagi,» kinnitas Anto ja jäi lihviga ootama.

«Nimetasid, et kas ma Mügerikku olen küsitlenud. Et oh polnud võimalik. Tahtsin seda teha, sõitsin Mügerikku auto teerimale. Sinule tungiti kallale esmaspäeva hulisõhtul, teisipäeval aga Mügerik uppus. Rabalaukasse.»

Anto vaikis hulk aega.

«Kahju,» sosistas ta viimaks «Väga kahju!»

«Mügerikust?» imestas Kiitus.

«Sellest, et ta nii kergelt paisas. Tappis minu vanemad ja jaigi karistusele.»

Roman Kiitus ei osanud midagi öelda. Anto lamas sületud silmil ja hingas katkendlikult, põsenukkal ei ere puna

«Ole tubli rahane!» Kiitus tõusis «Mul on aeg minna, ma aga palika. Ja peaaegu, parane kiiresti!»

Anto ei vastanud, ei avanud silmi. Kiitus vaatas ukse tagasi ja nägi, et poisi auega lukusid. Ta rohkem ainas k kuulis teda sosistamas:

«Kahju... kahju...»

Murelikuna väljus Roman Kiitus haiglast, seisatas korra trepil. Ta mõstis hasti Anto nõrdimast, ja ometi polnud midagi parata. Elu oma ootamatustega tombas Mügeriku loole jameada masta kampsuilla Jattis vastuseid mitmed küsimused, samas keigitas tea uusi, ent needki jaavad vist ölla rippuma.

Aegamööda lonkides tuli majanurga tagant lagedale vibalt poiss. Ta märkas trepil seisvat Kiitust enne, kui mees tema poole vaadata jõudis ja tõmbus kiiresti tagasi. Ometi nägi Kiitus vaksamis, silmanurgast, et keegi end peita püüdis ja tundis poisi ära. Kummaline, mida on, Ossi Mügerikul peidat. Teda sai küsitletud lühidalt veel enne Mügeriku matust — miks tal ta viimati isaga kohtus, millest põhiliselt kõneldi. Vastused olid napid, aga rahuldased. Mügeriku ja Keldri uppumispäeval ei olnud Ossi kodus, aga poiss seda ei varjanud. Kuid oli, millega tegeles? Ossi kehtas õlgu ja kinnitas jultunult, et ei tegelnud millegagi, päev kulus, niisama ringilonkimise peale ära. Inimene tohib ju koolivaheajal hinge tõmmata, eks?

Poisi suhtumine isa hukkamisse oli Kiituse meelest võõravalt ükskõikne, hoolimatu. Aga eraldi nad elasid, mine teiste vahekordi tea. Võib-olla peletas Mügerik oma poja millegagi eemale?

Roman Kiitus vaatas kella. Aega polegi enam kuigi palju, poole tunni pärast tulevad tema juurde Vidrik Keldri lesk ja poeg. Nendega kohtumine ei kuulu meeldivate kilda, pealegi

ei vii see kuhugi. Juba on pikalt ja põhjalikult arutatud, püütud igati selgitada, aga nemad ei jäta. Nouavad, et militsi peaks täpselt välja, kuhu kadus matsakas portfelli majaostu raha, ja tagastaks varanduse õigele omanikule, hukkunu perekonnale.

Kahjuks ei saa muud teha, kui toetuda oletustele. On tõenäoline, et Kelder kummi lappides hoidis portfelli enam-vähem ulatuses, ja võib arvata, et Mügerik talle juhushikult peale kukkus. Millest nad omavahel kõnelesid, mis neid veepärile ajas ja laukasse kukutas, jääbki ükselt lõplikult välja selgitamata. Sündmuspaiga põhjalik ülevaatus ei näidanud rabelemise ega vargastiku vagivalla jalgi. Võib arvata, et Mügerik sai Keldri kätte olevast varandusest mingil moel aimu. Püüdis ehk portfelli jõuga endale haarata, Kelder hakkas vastu... ei, teep. Mitte unustada, et võitluse jaljed teepoolsel rohukamajas tuelikult puuduvad. Kas on aga mõeldav, et Kelder hoidis oma mammonat kõvasti kaenlas ja läks sellegi lauka servani? Võib-olla, ehkki inimesed toimivad sageli kõrvaltvaataja meelest vagagi ebaloogiliselt.

Uu kull, Kelder ehk taganes tõesti selg ees, hoidis kramp-olt raha, Mügerik tungis peale. Kumbki ei märganud ohtu portfelli lauka naol. Sisselibisemise koht oli väga selgelt näha, ottevajumine igati seadusparane; õõnes kaldaperv ei pidanud vastu kahe mehe raskusele. Vette kukkudes laskis Kelder portfelli lahti ja haaras uppumishirmus. Joska Mügerikust meeleportfelli kinni — paanikas inimene toimib vees nimelt nii. Portfelli oma kümnetesse tuhandetesse ulatuva sisuga vajus pikkamisi allapoole, laugas imes selle põhjatusse mudasüga-likku. Alatiseks.

Ei puudunud palju, ja mõlemad mehedki oleksid jäljetult mornasse kadunud. Rabalaugas on ahne ja täitmatu, tõmbab meelukurku sattunu halastamatult endasse, parajalt mõnusa meglusega.

Ümber samal ajal, kui Kelder ja Mügerik oma maise eksistentsi lõpetuseks pruuni rabavett kopsudesse ahmised, jõudis tema mootorrattal Mügeriku talu õuele. Koputas, hõikas, katkus kõrvalhoonete uksigi — kõik viimseni lukus, ei ainsatki inimest. Ootamisel polnud mõtet, sest kui Mügerik tema tulekut nägi ja otsustas end peita, ei tule ta mingil juhul lagedale.

Tuli minna naabrilt pärima. On ju kombeks iga teekäijat nudistada, vast on Mügerikku silmatud

Johannes Parm oli äärmiselt imestunud, aga suuvärk liikus

tal seda libedamalt. Joskat polevat ta peale pühapäeva kolinud, ega nad sõbrad ole, et iga issanda päev minad kokku torkavad. Aga just asja, napilt paarikümne minuti eest ma ganud ta teepeal väga imelikku asja. Nimelt siit mitte end kaugel, kitsukesel rabavahelisel teel, mida mööda autod üld ei sõida ja ainult omakandi inimesed liiguvad, pidavat põ najal seisma naabrimehe jalgratas. Ja mis veelgi veidra samas on ka Vidrik Keldri sääreväristaja. Kummilappim näib pooleli olevat, aga näha ei ole kumbagi. Tema oli kü valjusti hõiganud ja lähemas ümbruses ringi vaadanud, ku keda pole, seda pole. Kuhu kadusid kaks tursket meest pa päeva ajal? Temal oli kojutulekuga viimane kiirus peal, ja mul leks oleks ta pidanudki Joskat-Vidrikut otsima. Ilmselt kuu mutasid nad mõne põõsa taga lapikut ja koguni naersid te hülidmist.

Kiitus sõitis juhata tud suunas minema.

Ta leidis rattad, meestest polnud tõepoolest kihku ega kahku. Uuris ümbrust — näha polnud kedagi, ometi paistis õige ka gele. Ainult et varsti kihutas Parmu Juku ägeda lõgina saate kohale. Lõhub tormates või silmnäo segi, aga uudishimu teaddatahtmine ei andnud mehele kodus ilmselt asu. Ta tui Kiituse kannul tüütult kaasas, esitas sõnaohtlalt igasugu ot tust ja ehmus alles siis keeletuna paigale, kui Kiitus hukkunud mehed lõpuks rabalaukas avastas.

Rahaportfelli kaotsimineks selgus kahjuks alles paar päe hiljem. Mis parata, Vidrik Keldri naine oli mehe surmast vapustatud, et varandus talle esialgu meelde ei tulnud, ehk ta teadis, et Vidrik läks maja ostma, tohutusuur summa kaa

Võis muidugi oletada, et Johannes Parm õnnetuspaiga möödudes märkas portfelli, uuris selle sisu ja kihutas saaga koju — juhul, kui portfell oleks tõepoolest jäänud kuhu jalgrataste juurde rohule või enne meeste vette kukkum maha pudenenu. Parmu Juku aga vannub jumalakeeli, et ta nägi ainult rattaid — ei mehi ega portfelli. Lööge või maha tema muud ei tea. Pealegi, miks peetakse teda nii ütlemis tobedaks, et rahanoosi leidmise järel oleks hakanud uurima üksipulgi seletama, kus käis ja mida nagi, teda lausa rata juurde juhatama. Jah, mõneti usutav.

Kui aga Parm siiski raha omastas? Ei maksa loota, et ta seda tunnistaks — eriti veel nüüd, tagantjärele. Esimene kiitus on möödas, pealegi pole see mees nõrganärviliste ka

Keldri naine ja poeg nõuavad häälekalt, et miilits on

masolu õigustaks ja nendele varanduse tagastaks, võtku see välja kust tahes. Kavatsesvad nad sel kombel veel kaua jätkata? Ite tea, igatahes tühimuse märke nad kahjuks ei ilmuta.

Parmu-peremehel tuleb hoolsalt silm peal hoida, pikka aega, kui rahad tema käes on, laseb ta need varem-hiljem käiku. Peab varuma kannatlikku meelt, olema tähelepanelik. Võima lik, et juba enne Parmu sattus sinna veel keegi. Kes...?

4

Ossil andis ehmatus väga visalt tagasi. Ta oli enda peale maruvihane ja kinnitas korduvalt, et miilitsat pole vaja karta, aga ometi hüppas ta Kiitust märgates kui viimane tola haigla nurga taha varju. Önn, et mees teda ei näinud, hakkab igaugu oletusi tegema, juurdlema ja mõtlema, oma väljatreeni tud verekoera-ninaga viimaks rahade jälgi ajama. Ta ei leia muidugi midagi, varandus on ülihästi peidetud, aga nuuski mine on ebameeldiv ja hoiab närvid rumalalt pingul. Juba tühipaljas küsitlus ajas judinad üles, eriti kui Kiitus rangelt paris, kus ta oma isa hukkumise päeval oli ja seletust nõudis, mil kombel päeva õhtusse saatis. Tähendab, kahtlustab mil leski?

Ossi taganes läbi väikese pargi õige kiiresti minema, kee tas kõrvaltänayasse. Kõndis seal juba üsna rahulikult, mõtles oma mõtteid ja märkas äkki kohkudes, et on paraja kaarega uuesti jõudnud haigla vahetusse lähedusse. Miks karta, tont volku, inimene võib ju lonkida ükskõik kust. Teda ajas ärevile pigem see, et selles hoones oli nagu mingi magnet. Jah, miski otsekui tiris teda siia, tänane polnud sugugi esimest korda. Sellele tuleb teha järsk lõpp, mõni viimaks märkab. Endale tähelepanu tõmmata ei taha ega tohi, ka kõige tühisemat mitte.

Tegelikult tuleks minna haigete külastamise ajal kindlal sammul majja sisse, küsida, kus palatis Anto on ja klaarida lood selgeks.

Ei julge, mitte ei julge... Kuidas Anto temasse suhtub? Võib-olla ei taha sõnagi rääkida, ajab minema? Ta teab kindlasti, kes teda teise ilma püüdis saata. Igatahes kui tema kuulis Antoga toimunust, teadis ta kohe, et selle taga on isa, kes muu. Ei leppinud, et Anto elab, püüdis teda veel kord tappa.

Jah, nimelt. Esimene katse ebaõnnestus — Anto vanemad

küll hukkusid, ta ise jäi juhuslikult ellu. Ei loe, et sellest väga palju aastaid möödas; tapmine jääb tapmiseks, nii kuritegu ei aegu. Värske kallaletungiga Antole tungistas end Laanepüüde tapmises süüdi.

Eks tahtis kunagi alustatud lõpule viia, mõtles Ossi poelikult ja tundis; et ta oma isa jäägitult vihkab. Jah, olgugi, teda enam pole. Ei ole ta mingi isa, on hoopis julm kuritegija, kellel on juhuslikult sama perekonnanimi.

Ossi vaatas üles haigla akende poole. Millise taga on Anto. Kuidas tal tervis on? Peab ta teda läbinisti rikutud verega võimeks, tulevaseks kurjategijaks? Või suudab ta mõista, et poeg ei pea oma isa kohutavate tegude eest vastutama?

Kui isa alles sunnitöölaagris oli, ootasid nad teda pikki tagasi — uskusid kaljukindlalt, et ta oskab aidata, teab paljusid.

Ossi muigas kurjalt. Aidata...? Jah, aitaski. Aitas Ant surmaeelses seisundis haiglasse.

Kuidas seda julma tegu saaks hüvitada? Peidus on kümneid tuhandeid rublasid, veel pole olnud võimalust raha tagasi ülegi lugeda — igatahes meeletu varandus. Annaks või peab Antole, vast muutub siis veidi lahedamaks? Ehkki Anto pole seda sorti mees, kelle sõprust osta saab.

Kunagi sai käidud Hamba-peres, Antot otsimas. Vaesus ei taht seal vastu igast nurgast, kopsakas summa kuluks neid hädapärast ära. Ja sugugi poleks kahju anda, mitte sugugi. Aga ei tohi, sest kohe küsitakse, kust raha pärit on.

Ummik. Lootusetu ummik, sest see raha jääbki päevavalgeks kartma. Antus väljapaas — siitkandist jalga lasta Ant elama Tallinna või Tartu, kus teda keegi ei tunne ega teab. Seada uhke elujärg sisse, lüüa jalad semale. Nautida maailmaselt elu, põrgusse senine kiratsemine! Ja kui keegi mingil moel ikkuli põhjusel peaks äariveer, huvi tundma, kust rikkus pärit on, saab imelihtsalt vastata: isa pärandus.

Võiks arvata, et kui inimesel on kõva patakas raha, kaovad mured kui õised varjud ereda päikesevalguse ees. Aga ei, Antus vastupidiseks. Suur raha tõi kaasa tohutu mure. Kõigepealt oli hullupööra tegemist peitmisega, ja ega süda poelikugi rahul pole. Koduses majapidamises on asjad nii seadud, et pööningule pea kunagi ei minda, ei tädi ega tädi-mehe, kätigisevat redelt pidi sinna rohkem kui paar korda aastaks. Ant ega poleks midagi imestada, kui nad nagu lõhna peale jooksid, otse selsamal minutil krõbiks üles ja laheksid na...

poori mööda korstnajala kõrval asuva liivahunniku juurde. Paar korda peodega tõmmata, nendesugused tuiamid leiavad tingimata portfelli üles — see on elu suure nõogi seadus. Teelõttu ei sõanda kodunt kuigi kaua ära olla, muudku ei valva nad vahialuseid, et nad pööningu poole sihtima ei hakkaks.

Ühe talve oleks pidanud veel Linnupettel koolis käima, aga need lähevad paratamatult käiku teised plaanid. Juba sai tädi räägitud, et sinne kool on lahja — eriliste vaimuannetega inimene peab õpinguid tingimata pealinnas jätkama. Tädi ei vaieldud, sai aru. Muretses ainult, et kuidas Ossi-vaeseke rahadega läbi tuleb; lubas igal võimalikul juhul teda meelest pidada, katsuda mõne rubla kuidagiviisi kokku hoida ja toetuseks saata — pole ju enam isa, kes aitaks.

Ossi oleks tahtnud valjusti naerda seda haledat kopikakorvase juttu kuulates, aga vastu ei vaieldud ega hakanud innitama, et omal jõul toime tuleb. Saatku pealegi, ega küll kullale liiga tee.

Selgemast selgem, et Linnupettel rahadega lautada ei tohi. Siin ei julge talveks uusi kodinaidki osta. Tädi ja tädi-mehe on kõvad õiendama — kust sa raha said, viimaks panna jälle kullalt midagi pihta. Tont võtaks, elu viskas sulle vägeva õnnetuse, tegi lausa miljonäriks, ja ometi tuleb jätta tingimata ära, et oled viimane sant, a nuti paar viltsat korsumu rublast hinge taga. Oma varandusest on ta seni kulutanud õige pikese juuri vaid sõõgi peale. Tädi paneb lauale naolhaigele ohvat lurri, üks sinakalt vesine pinnasup teise seljas, pudrupeev on juba selge priiskamine. Temal on aga meesik isu liha peale, ta võiks seda vist küll terve kilo korraga kõhtu vajutada. Nii ongi ta poest sinki ja vorsti ostnud, varga kombel lausa mugunud, paaril korral ka sööklas kannud. Olgu niigugi, et hirmu eest saad kere korralikku lihakraami taas vajutada.

Olal avati aken. Ossi ootas, et Anto vaatab välja, viipab kutsuvalt. Hüüab koguni nimepidi, palub üles tulla. On mõistev ja sõbralik, peab teda heaks. semuks...

Aknale ei tulnud kedagi.

Telefon helises järsult, nõudlikult, pahuralt.

Kustas heitis pilgu Margitile. Ka tüdrukule ilmselt tundis nagu oleksid väljakutsesignaalid tavalisest äkilisemad, sest kergitas pisut kulme.

Kustas vastas:

Teiselpool oli Aljas, täitevkomitee aseesimees.

«Oled sa rukkilõikusega alustanud?» päris ta kärealt, tere ei öelnud.

«Veel paar päeva, siis on meie põllud parajalt küpsed viljavõtmiseks»

«Elivitat kunstlikult, sina tahad ikka sabas sörkida. Oled nõud juba ainuüksi sinu kolhoosi nimu teistele majakaks ja määra,» sõnas Aljas etteheitvalt. «Pane otsekohe töö käima.» Ta ootas hetke vastust, aga et seda ei tulnud, kordas nõudlikult: «Ütle sin, et töö tuleb jalamaid käima panna»

«Alustame siis, kui agronoom õigeks peab. Tema tunneb asja.»

«Mis loeb ühe plakatitsa arvamus?» pahandas Aljas. «On sul ju rumalalt nooruke, mida temasugune agronoom üldse teab? Tarkus tuleb ainult kogemustega; tööga, kuuleksid. Nii et hakka kohe täna rukkiga pihka, Lokk. Ja üks teie asi veel — mal on leitud konkreetne lahendus, kuidas tõhustada jõudlust tõsta. Ikka kurdetakse, et vihusidujaid ei jätka, tempo madal. Leidsin väljapääsu.»

«Oleks äärmiselt huvitav kuulda. Eks vist saadad meile siin paar kombaini?»

«Jäta pilkav toon, Lokk. Kust pagan mina kombainisid võtan. Traktorijaam jagab need kõige eesrindlikumatesse kolhoosidesse loomulikult. Kuula parem, milles on rukkilõikamine eduka töö võti.»

«Olen üksainus suur kõrv,» kinnitas Kustas.

Aljas luges selle ütlemise mitte küllalt aupaklikuks, mõeldas pahuralt, ent oli oma ideest sedavõrd väimustatud, et jättis innukalt:

«Lihtne nõks tegelikult, mina ei jõua ära imestada, et pole mehed pole ise selle peale tulnud. Rukkihakkidel tuleb jätta peavihk.»

Kustas oli keeletu.

«Mõttele, mis suur tööjõu kokkuhoid,» jätkas Aljas tagumikust. «Taipad? Kõiksepealt, peavihu sidumine on juba iseeneslikult

luga aegavõttev töö, kuna see tehakse teistest hulga suurem. Ja tema upitamine ja passitamine rukkihaki otsa on lubamatult toonahukas operatsioon.»

«Pole mina eluilmaski näinud ilma peata rukkihakke,» sõnas Kustas tõrjuvalt.

«Paljudest sina üldse põllumees oled, sinusugune ei peagi näinud olema. Tean sinu ankeeti, oled läbilõhki linnainimene.»

«See ei loe,» vaidles Kustas. «Küsi kellelt tanes, igaüks vaidleb vastu. Kogu Eestimaal.»

«Ja mis sellest? Tagurlusest tuleb vabaneda, uued agrotehnoloogilised võtted kiiresti käiku rakendada. Nii et oleme kokku pannud, veel tana lähed rukkisest ja hakkidele päid otsa top-
pida ei hakka. Anna sõna»

«Ei, mina ei ole nõus.»

Tuima mõistusega mees oled, Lokk,» pahandas Aljas. «Miks ei loe sulle päevaselget asja mitu raku ühe seletada? Raakimise suurest tööjõu kokkuhoiust on peavihu ärajätmisel veel palju tähtis eesmärk — villi kuivab siis hakis märgatavalt kiiremini. Milline aja võit!»

Iga väiksegi vihmahoog leotab ju viljapead märjaks, kui need kaitseta jäävad.»

«Ei tee väike ega suur vihm midagi,» jäi Aljas kindlaks. «Kui peavihku otsas pole, kuivab peale sadu seda rutemini.»

Margit oli kõrvalt kuulates taibanud, milles küsimus, ja muutus kärsituks.

Lubage, ma räägin paar sõna,» palus ta tasakesi.

Kustas kattis peopesaga membraani.

«See on Aljas,» hoiatas ta, «võib-olla sa ei taha temaga edlema hakata?»

Tahan küll»

«Agronoom on parajasti siin, annan telefoni üle,» sõnas Kustas ega jäänud kuulama, mida Aljas selle peale vastab.

«Tere, seltsimees Aljas,» alustas Margit viisakalt. Et vastuseks kostis vaid ebamäärane mühatüs, jätkas tüdruk asjalikult: «Jutt oli peavihkudest, täpsemini teie soovist need ära jätta. Vaidlen kategooriliselt vastu»

Mis kuramuse õigusega?» puhkis Aljas.

«Agronoomi õigusega. Ja rukkilõikust alustame paari päeva pärast, õige napilt enne tera küpseks saamist. Villi valmib lõpuni hakis, peavihu all. Just nimelt peavihk kaitseb teri liiga kiire kuivamise eest tuulisel, päikesepaistelisel ajal. Üksnes

parajalt aeglase kuivamisega saab tera õige raskuse. Niska mõõdukas vahenemisel toimuvad õiged sisse- ja väljavahetused, mis muudab see omakorral etendab hiljem tähtsat osa idanemisel ja kasvatamisel.

«Pea kinni,» hüüdis Aljas vahele, «mis sa nii hirmsasti jähvatad! Pole vaja, et sa mingist klikiaegsest iganenud õpiku mulle lehekülgede viisi teksti ette loed.»

«Ei ole mul mingit raamatut,» solvus Margit. «Palun küsida lake tähelepanelikult — kuna meile kombaini ei anta.»

«Mitte et ei anta,» raius Aljas, «aga ei jätku.»

«Hea küll, ei jätku. Me ju teie esimese soovi tegelikult tähtsustame, alustame veidi varem, kui kombainiga võttes oleksime teinud. Seda aga põhjusel, et kuumade ja kuivade ilmadest kuivab tera kõrrel ruttu, jääb peeneks. Paneme hakkid tihedamini peavihud kukile ja tera kosub kopsakamaks.»

«Utopia,» otsustas Aljas. «Mind jatab selline sõnapalearistamine üldse. Pealegi olen mina täitevkomitee esimees, mis tähendab, milleks tittleid lugeda, teada isegi täpselt, kes ma olen. Põllumajandust tunnen kui oma viit sõrme, mina ei eksin. Aljas, sina? Algaja agronoomike, plikatirts. Küsitava väärtusega raamatutarkust kaelani täis, praktilisest põllutööst teadmatust täis. Vahetage, kui mõni sulus rõhki koduloom pühapäevasesse paevikusse.»

Margiti näost oli näha, et midagi meeldivat talle ei olnud. Tüdruk alles kogus end, kui Kustas temalt toru ära võttis.

«Lelan, et agronoom põhjendas kõike küllalt veenvalt.»

«Sa ära lase oma inimestel üle pea kasvada,» hoiatas Aljas. «Teed nii, nagu mina ütlesin. Arvesta, ega ma seda tähtsust tuulest ei ole tõmmanud — meiekandis jäeti rukkihakid ilma peavihkudeta. Saak tuli kiiremini kätte ja mõttetu, töö lisatöö jäi ära.»

«Teiekandis?» kordas Kustas ja pidi peaaegu ütlema, mis seal selle nõndanimetatud säästetud ajaga peale hakati ja mis list saaki siiani saadakse, aga lõi mõttes käega. «Olgu teie kandiga, kuidas on, aga meie põldudel pole kunagi peata rukkihakke olnud ega saagi olema. See oleks vana maarahva mõnitamine.»

«Kõneled üllatavalt inetuid sõnu, Kustas Lokk,» salvas Aljas järsult. «Peavihkudega jändamine on teil mingi pagandite kommete täitmine, rahvusliku piiratuse ilming. Hoiate üldse kõigest vanu aegu meenutatavast küünest ja hammastest kaugel. Et mõni kogemata välja saatmata kulakuhing seda teeb, on mulle arusaadav. Et aga sina, Lokk? Arvesta, sõidan sinu

trilli. Ka «Sotsialismi Võidus». Heinakoristusega oma-õiged, tegid suure sigaduse, mille eest su nahk kõige lahe-õigal veel kõvasti süttseb. Peavahetage ma panna ei luba. Kuulsid, ei luba!»

Toru visati hargile.

6

Augustileitsak tõi kaasa suure vaikuse. Kuumus peletas inimesed tänavalt, haruharva eksis keegi juuksuri juurde. Arvestades, nagu jaaks tulipalavate ilmadega karvakaasv pidama, puhandas preili Grill endamisi. Jah, koguni tema kõige korralikumad kunded ei näidanud nägu. Kusjuures tööta vedelemine nendele veel see kõige hullem, aga vestluskaaslaste puudumine otse küll murekortsu otsmikule.

Preili Grill istus suure peegli ees toolil ja tegeles harjumuspäraselt iseenese peegelpildi imetlemisega. Tähtsustab, et hõbeblond soeng korras nagu alati, kulmukaared imepeenad ja kõrge, huulid karvitud, põskedele õrna ruužiga noortelikkust värskust parajasti juurde lisatud. Kelle jaoks? Eks igaks juhiks, mis muud üllatuses kipub viimasel ajal ülemisi lauge määrana, ja ta ei ole seda sugava murega. Kas tõesti annavad aastad endale selliselt tunda? Ometi on veel suitsu viiekümnest puudu — silmalaud ülekohtuselt lonti vajunud. Ei jää muud üle, kui tuleb kulme võimalikult kõrgele hoida. Seda aga teha ei saa, sest otsmikule tekivad otskohe sügavad vaod. Parajad kopsud on seal juba nugi, milleks neia suvendada. Nina kõrvalt ulatuvad kurvad vanadusejooned sumurkaetum, sealt saavad omakorda alguse voldid, mis lõpevad lõua all. Ja lõua all lüüakse ise? Onneks pole ta end kunagi nälgitanud, ta on parajasti ümar ja pehme, seetõttu pole kahekordne lõug inetult triilunud nagu kontlahjadel daamidel, vaid täidlane ja omal kommal armaski.

Il-trill, tegi kelluke välisukse kohal ja preili Grill pöördus tagasi uurima, kes tuli. Mingi ülemäärane tüse, mitte just esimene nooruses näine? Riidetatud hinnalisse kergesse kostüümileiti, kuid see rõivas ei sobinud kandjale sugugi. Paarkümme aastat nooremale ja sihvakale küll, mitte aga sellisele mudalale matsakale kerele. Jakinööbid olid kuumale ilmale vaatamata kõvasti kinni tiritud, vahed punnitasid inetult õieli. Mis on naisinimesel, pealegi sellisel käest ära potsakal, meeste kaalungi asja?

«Te vist ei märganud silti,» ütles preili Grill jahedalt, «minna teenindan üksnes härrasid. Daamide arv asub kohe majas».

Naine astus rahumeeli edasi. Ta kandis poolkõrge kont- valgeid kingi, mis olid talle ilmselt kitsavõitu, igatahes ka tagant tulev ristrihm pressis pungitama inetud voldid.

«Kas sa mind tõesti ära ei tunne, Mirry?» küsis võõras p solvunud ja seisatas. «Seda poleks ma sinust küll arva- osanud.»

Preili Grill tõusis.

Mirry? Nii nämetavad teda vaid üksikud, väga lähedased või olla, et...? Suski, küllap jah.

«Sina, Helvikene?» sädistas ta rõõmsalt. «Ära pahanda, meie viimasest kohtumisest on minu meelest varsti oma kümme aastat, ja sina oled...» Ta sai sõnasabast kinni. Pidi ütelda, et oled hirmsasti vormist välja laanud, aga hoopis naerata- imestunud. «Lase ma vaatan sind...? Jah, oled küll vahet- kümme aastat nooremaks muutunud. Tõepoolest ei tundnud esimesel pilgul, ainult kui nägin su ilusaid silmi...» Prei Grill vaikis, püüdes kusetunne tõstis vägisi pead. Ilusad silmad. Nee kaks väikest pragu, mis lootusetult rasvavoltidesse up- maina hädiselt pilguvad, on ilusad...?

Teine aga võttis kuuldu tõe pahe. Ta koguni muigas e- valt, heitis pilgu peeglisse, kohendas otsmikule vajut- juuksesalku ja ulatas käe.

«Tere, Mirry.»

«Suur rõõm sind näha, Helvi!»

Naine väanas jakinööbid valla, lõi hõlmad lahti, keha- puusade kohalt seelikut ja vajus istuma. Kintsud olid tal- võrd kopsakad, et ehkki ta puudis jalgu kombekalt koos ho- kippusid põlved ebavõrdselt laiade ja eemalt vaadates võim- nana, kuidas vaimseni pingul sukad olid ulalt valusalt n- kiskunud ja kadusid tuprunud, roosakatesse lihavollidesse.

Helvi ohkas sügavalt, ta suunurgad vajusid allapoole. «Võid, ja pisaradki on platsis?»

«Sa oled mullestki väga häiritud?» paris preili Grill k- tundlikult. Teda sidus selle naisega ühine saatus. Tugeva- valuliselt, alatiseks. Ühe olulise elujärgu olid nad ju kü- külje kõrval, kõndisid tugevasti käevangus pikki maid, k- malgi südames ahastus, pettumus ja hirm. Jah, ja es- labida väga palju trööstituid kolmeetreid. Ainult et nad mõlemad noored, ihaldusväarselt kaunid. Mitte küll en-

... lapsed, kuid naised parimaits aastais... pisut üle kolme- lopsakad ja elujanused. Ei aja poolt kurnud vagusid... ei ainsatki halli juust peas; jalad olid sihvakad ja sile- nendavad veenilaiendid ilmusid hulga hiljem. Jah, nad mõlemad kenad — ent elu tegi julma nalja, lausa irvitas nende üle.

Helvi nuuksus ja ta ümaratele, lotendama kippuvatele põs- dele tekkisid äkki pisarad. Nii väikestest silmadest nii suu- ja ümarad pisarad, imestas preili Grill ja taipas samas, et mure on kohatu. Mure pidi olema tõesti ränk, kui nuttu ei- jätud enam tagasi hoida.

«Lagi, mis sinuga on?» paris ta südamlukult. Imelik, tap- tavad sõnad olid esimesed, mida ta Helviga tutvumisel... Jah, ka siis nuttis Helvi kibedasti. Ainult et tookord oli... rohkem. Neid oli mitmest paigast kokku toodud, häda-... tubli poolsada. See toimus Saksamaal, sõja lõpul... ege haledamini kurtis Helvi, ja siis oligi ta just niiviisi... id raagi, mis sinuga on. Tegelikult mõtetu pärimine, ta... olukorda tapselt. Ainult et tema ei nutnud; kõik oli... verd lootusetu, et pisaraid enam ei jätkunud.

«Kui neist, muidugi omal viisil, oli sõja eest pakku tor-... jõudnud Saksamaale, mõttes ainus soov: võimalikult... male, hasti kindlasse ja jõukasse paika. Niisugusse kohta, to venelased eluilmaski järele ei jõua. Olgu kes tahes, ainult mitte nemad! Hirm oli meeletu.

Lüües sõda Linnupettel vene väeosa polnud, ja kui nad nelja-... esimese aasta hilissuvel mürinal läbi alevi taganesid,... ma keldris peidus, hoidis kateka kõrvu ja silmigi kinni. ... valj, alles siis, kui eesti mehed ringi kõndisid, valge lint... d. Neid ei kartnud ta loomulikult üldse, ehkki alevi täris-... automaate ja haigla põles lahinal.

Hoopis huvitavaks muutus elu aga siis, kui saabusid saks-... d. Neid karta? Mein lieber Gott, ei tule kõne a. lagi!

... venelaste ees ei kadunud. Vastupidi, muudkui kasvas... d. kui saksa väed aastat kolm hiljem illegaalselt taga-... hakkasid. Mida lähemale rinne nihkus, seda pöörasemaks... us kartus — tulevad, tapavad, saadavad Siberisse! E... d, kui peab nende eest põgenema. Reichi, kaugemaleg... ki tee ei tundunud liiga pikk ega ohtlik... paaseks vaid...

... lomal oli õnne, ta ei pidanud üksinda pagema. Teda võttis... inimene, kellesse ta oli sügavalt armunud. Lataõlgne,

pikakasvuline, shvakas ohvitser saksa mandris, mis talle repäraselt sobis, ja eriline volu — mees oli eestlane. Tõel harrasmees, heade kommetega, suudles kätt ja .

Age nuuksumine tõi preili Grilli tagasi tanasesse.

«Ära nuta,» trööstis ta «Hallemat asjade seisust kui kord, maletad, olla ju ei saa. Aga ka sealt tuleme peaaegu terve nahaga välja... Räägi ometi, mis sind vaevab?»

«Mina mees, jättis mind maha,» soigus Helvi vaevast.

«Anna andeks, aga ma ei mõista? Nagu ma läbi udu näitan, suri ta ju varsti peale seda, kui paari öhte läinud. Iga ometi tema järele ei kurvasta?»

Helvi turtsatas poolpahaselt, hakkas siis aga uuesti nuta.

«Mina armastan teda nii väga, ja tema... läks taga tagasi, selle litsikese juurde...»

Preili Grill rohkem ei püüdnud. Las nutab end välja, räägib ise. Täheleb, Helvit on elus hulga paremini läbi vähemalt vahepeal. Abellus kõne nende nutumaigulise, süütud tagasituleka järgi mingi joulka vanatoiga ja sai selge õige pea lahti. Ilmselt kukis elu talle uue mehe...

Lubamatu ülekohus! Temal ei ole millegipärast õnneatunud endale elukaaslast leida, ometi töötab niisuguses kohas, kus ainult mehed liiguvad. Nende hulgas on rida päris kobedaid kellega esimese väpe peale jookseks rõõmuga laulatama minna kahjuks ei viipa. Ah tuhja! Hulk roomu kull nagerd aga ka terve tiigitäis pisaraid nutmata.

Ta heitis korra pilgu peeglisse. Nad on Helviga üheksa sed, vanusevahe tundub olema aga oma tubli viisteist aastat kui mitte rohkem. Mingi meheroju pärast nagu lood, seks kurvastada? Milleks? Oksinda on küllaltki meeldinud vähemalt vabadus alles. Kuigi, mida selle kalli vabaduse peale hakata...?

Ühe korra elas on ta siiski peaaegu sama valu tundnud kui praegu Helvit näeb. See uhkes saksa mandris ohvitseri tore ja sarge eesti mees, kes töötas püvelosse ja kinnisvõtte kalliskive ja autosid, lipsas Saksamaal esimesel võnnu tema kõrvalt minema. Alles hiljem oli kuuldud, et jõudis venna Rootsi. Miks ta teda kaasa ei võtnud? Nad olid ka selgi õhtul, mil ta põgenes — suudles kätt, kõneles ka sõnu. Ise teadis, et see on viimane kord. Tal olid silmad... kas ikka teadis?

Preili Grill mõtles asju meelsasti tegelikkusest. Nii oli ta pikal teel Saksamaalt koju tagasi rännates. Hel

tinud traagilise loo oma peigmehest ülmajaamisest; kõik ootamatult kaela sadanud venelaste süü. Tegelikult kadus mees mitu päeva enne vene vagele konalejoudmist, aega kullalt teda kaasa võtta. Mehe ootamatu lahkumine oli andestamatu. Ei osanud ju sellise alatusega arvestada, ootatud puhtsüdamlikult ootama. Oleks pidanud tormates rahkima, minna polnud rohkem kui viiskümmend kilomeetrit sealt algas Ameerika tsoon oma miljoni võimaluse.

Karvaseid mehepäid ja igatahes poleks pidanud viisakalt pügama, endisse juuksuriametisse hakkas ta Linnupet-tagasi jõudes vagagi vastumeelselt. Parema ootusel oli ta toost võõrutanud, kujutlenud ennast uhke prouana, kellel muud muret, kui võimalikult kaunis välja näha ja ülima elegantiga riietuda. Selle asemel aga... Aitab, kõige vähem jääb ta meenutada kohutavat, alandavat tagasiteed Eestimaa poole. Aitab!

Li valas Helvile termosist kohvi, pani tassi kolm tükki suhkrut; magus on narvidele kasulik.

«Kuidas sina ka elad?» küsis Helvi ootamatult. «Oled sa mehele saanud?»

Tahtsid küsida, kas olen mehele läinud? Ei, kuigi võimalik on rohkem.

«Eks juuksuri ametis muidugi,» ei kahelnud Helvi hetkekski. «Luga kaua valida on lollus. Ja preili nimega hauda minna pole just eriline au!»

Ei kavatsegi. Veel ainult õige pisut kannatlikku meelt, ...»

«Ootad, et mõni mees ennast sinu pärast ära lähutaks?»

«Oh ei. Hoian ennast ühele ja ainsale, oma elu suurele kiinusele.»

«Sa mõtled Lange-Paaverit?»

Keda muud...»

Aga ta on ju Rootsis, mis see sinu ootamine mõikab. Ega ootata ara tule, et sind tanu alla panna.»

«Muidugi mitte, mu kallis,» sõnas preili Grill ja jätkas nüüdunult, et uskus viivuks ka ise: «Ta korraldab praegu mu pabereid, sellega on meeletult palju raskusi, aga ta tuleb ja ma lähen sinna. Jah, tema juurde Rootsi. Stockholmi. Iatseks. Pulmakleitki on tal juba minu jaoks tellitud, sealsest tugevaimast salongist. Ta kirjutab mulle peaaegu et iga päev, oleme puhta hullud üksteise järele...» Preili Grill hamustas huult. Oleks see noobel harrasmees visanud posti või

paar ridagi kõigi nende aastate vältel! Ei ainsatki sõna
nüüd mitte, ehkki Roland Kriisa soovitus peale sai saad
Rootsimaale Eesti Maja aadressil talle õrnusest tulvil k
vega kohe vastata, endast ometi kord elumärki anda. Ta
jutt jäi pooleli...?

«Jah, meie armastus kestab üle aegade,» kinnitas ta ol
des. «Võid arvata, et kui meie kaks kord kohtume, särab
kuma taevast virmalistest erksamana...»

Helvi unustas hetkeks oma mure, kuulas imetluse ja
dusega.

«Sa nimetasid, et pulmakleit ja puha...? Kuidas ta
selle sai tellida? Kas ta teab, kui paksuks sa oled läinud? Ta
tema mäletab sind sellisena, nagu olime neljakümne nelja
viieaastal.»

«Oled ennast mingi karvajala pärast vist poolpimedaks
nõinud, et minu figuuri ei märka?» Preili Grill püüdis sõna
maha suruda. «Need mõned juurdevõetud kilod ei loe üldse
kui ma sinu taktitusele samaga tahaksin vastata, ütlesin
sina ise oled lootusetult lõppis, vormist täitsa väljas. Ja
soid sa ilmselt ei pese rohkem kui kaks korda aastas, ja
näitad neile ainult suurte pühade puhul. Pole ime, et
maha jäeti. Missugune mees, ükskõik kui hale ta ise ka
sellist lotendavat tuusti tahab.»

Helvi vajus kõssi, kõht pundus veelgi suuremaks, paari
seelikut lausa rebenemiseni. Ta ei pahandanud teise tü
sõnade peale, kehtis vaid õlgu.

«Villu tahtis mind just niisugusena nagu ma olen, ta
ta väsinult. «Ei lubanud grammigi maha võtta, temale
dib soe ja pehme naine. Ja voodis ütles alati, et kole
pidi olema, kui otsimisega on kõva tegu. Kondisel naisel
kõik kui varre otsas ootama, liiga labane.» Helvi ohkas, v
tas pead. «Eks me sinuga olemine mõndagi nainud... ja p
vunud... Mäletad küll, sakslaste tulekuga hakkas see
mõll ju kõvasti pihta. Ja mis veel kõik koduteel paki
hm... Nojah, oli mis oli, aga niisugust nagu minu Villu
maapeal teist üldse olemas. Ma mõtlen mitte niipalju
ennast, kui tema... oh...»

«Ahah,» taipas preili Grill. «Ainult tolgu pärast jool
nuttes ringi?»

«Mis sina siis arvad? Ma võiksin oma ilusas väikeses
vägagi hästi ihuüksinda elada, häda poleks midagi. Aga

teab vaid mõttel sinnapoole liikuda, mis tunne on, kui Villu
mul kallistab ja silitab ja otsima hakkab, ja...»

«Ja leiab,» aitas preili Grill. «Aga miks sa tema järgi just
otsima tulid? Ise elad ju rajooni teises servas, ilmatu maa

«Jah, aga tema on oma ametilt väga liikuv, ja Linnupette
levisse on tal tihti asja.»

«Mina ei tunne küll kedagi, kelle nimi oleks Villu ja
ta oleks teada, et tal on miski väga erisorti vänderdis.

«Mööd ta teeb? Ütlesid, et liikuv — varustaja?»

«Ta, tema on... hm, sekundaarse tooraine koguja.»

«Kultsu-konti-vanarada? Peen amet, pole midagi öelda.»

«Kui mees. Amet aus ja riigile vajalik.»

«Hea küll, ei vaidle. Inimene ise on tähtis, siin on sul täiesti
gus. Villu Kenamees, eks?»

«Kuidas sina teda tunnud? Ta pole ju kunagi alevis elanud.»

«Jah, aga oma setukaga hakkab ta paratamatult tihtipeale
lma. Ah siis tema kannul sa tormadki? Küllalt udune ette
imine, kust sa üldse otsida kavatsed?»

«Linnupette traktorijaama kandist. Tulin just sellepärast
juurde, et oskad ehk teed juhutada.»

«Olse traktorijaama küll, aga sealset ümbrust ma peaaegu
tean, pole sinna sattunud.»

«Kas Mügeriku nimi sulle midagi ütleb?» Helvi oli põnevil.

«Kuidas siis, see kõmises õige hiljuti vist üle poole Eesti-
ma. Tema ja Kelder, ühekorraga uppus kaks meest. Veel ei
tean, kes nad uputas, aga olevat mingi kuritegelik jõuk, kes
juba kümmekond inimest tapnud. Viletsa paarikümne rubla
rast saadavad rahumeeli teise ilma. Ma õhtuti kohe päris
rdan, peaks vist hea suure koera võtma.»

«Mis sa koerast, kui varsti sõiduks läheb.»

«Kuhu mul vastu sügist sõita?» imestas preili Grill — ja
püüdis, et räagib end vägisi sisse. «Pean varuma hästi pikka
eelt, lõpliku lahkumise viisa saamine võtab kohutavalt aega.
Jardan, et enne kevadet ei jõuagi, ja praegu on alles august,
ahjuks... Aga pole viiga, suutsin siiani üksi elada — see mõni
uu veel, ja siis...»

«Paganama rõõvlid,» kirus Helvi, «uputanud kellegi teise,
üks just Mügerikul!»

«Mis sul temast? Tundsid või?»

«Minu Villu läks Mügeriku naise juurde.»

«Miks sa nii arvad?»

«Ta elas juba ennegi seal, aga vanamehe vangist tuleku tahtnud näägutamist ja irisemist kuulata, kuigi Mügeriku oli jumalakeeli manguvad, et ta ära ei läheks. Aga Villu minuga juba tükk aega tuttav, ta oli aeg-ajalt isegi minna juures olnud...»

Preili Grill noogutas mõistvalt.

«Millegipärast jõudis kõmu kohe meiekanti, et Mügeriku ots peal,» kurtis Helvi. «Sellest momendist alates läks Villu teiseks, ja täna hommikul ütles mulle otse suu sisse, et ta tagasi ei tule. Minu nuttu ei pidanud miskiks. Pani hobuse vankri ette, tõstis kodinad peale. Ise oma käega ladusid tühjaks puhtad päevasargid kohvrissi, ja aluspesud ja lipsud. Ma ei teinud, et olen tugev ja saan ehk sellest nadast üle. Aga ei...»

Vaikus kestis päris hulk aega.

«Kas sul on mõtet ennast alandama minna?» küsis preili Grill lõpuks ettevaatlikult. «Mina ei laheks.»

«Mis sul viga öelda, et ei laheks? Sina ju Villut ei hülga. Ja ise hakkad Rootsi seadma, elu puha ees. Mina ilma Villuta elada ei saa, usu. Ja minema pean ruttu, sest mu mees ei tea, milles seal juba jõutakse kokku leppida...»

«Jah, eks muidugi. Juhatada ma kahjuks rohkem ei oska. Et sõida bussiga Linnupette teeristi kaupluseni, sealt ei tule enam eriti palju maad olla. Eks käsi, inimesed teavad ka, et lasti Mügeriku talu.»

Helvi tõusis, kohendas seelikat, seadis jalkseid. Pinget nõõbid jalle kuidagivisi kinni, ohkas õige sügavalt ja võttis pikalt preili Grillile otsa.

«Soovin südamest, et sind ootaks ees tore elu. Sa jutustad oma ajal sellest ohvitserihärrast nii ilusasti, et ma teda ikka silme ees hoiari. Olen kade, aga see on sõbralik kadedus. Soovin sulle palju õnnet.»

«Ja mina sulle,» vastas preili Grill härdalt. Pole ju midagi head oodata, ohvitserimundris härrasmees osutus kõige laisemaks nahahoidjaks, egoistiks, petiseks. «Helvikene, sa oled väga armas ja naiselik, pehme ja soe, kindlasti tuleb Villu sinuga kaasa ja te elate kuumat, kirklikku elu...»

«Kirklikku?» Helvi sirgus nagu pisut pikemaks. «Aga sulle, Mirry. Kui Stockholmis oled, kirjuta tingimata.»

«Stockholmis? Jah, eks ikka.»

Nad embasid tugevasti, koguni meeleheitlikult. Ühel olid pisutki lootust, et Villu siiski ehk aru pahe võtab ja ta pesakesse tagasi tuleb — teisel polnud midagi, tühjaks

kobetki mitte. Tema sai täna vaid hetkeks olla õnnelik, uskudes oma ilusat valet härrasmehest, kes teda Rootsimaa pealinnas suure igatsusega ootab. Apartement, limusiin, tualetid... Ohvitserihärra Karl Lange-Paaver, sa ometi töotasid lõpuala paljut — ent isegi paar tühist kirjarida oma Mirryle laub sul ülejõu... Aga armastus ju ometi oli?

7

Paras tugev tuul pani nõõrile riputatud tekid õõtsuma, liigutas pikki triibulisi põrandaründeid.

Villu jõudis küürimisega eeskotta, tõstis sealt õuele paar vana, lombakat järi ja madala riivli. Ajast-aru kofil pole tema elus enam paika; puruks laguda, tulle heita!

Kadugu, et inimesele pole antud võimet tuhaks põletada kõike, mis ta jäänud ebameeldivat. Küll tahaks leida oma raskest, eilsest eilsest pilvedesse ulatuva rinda — halba jätkub seda palju, et kuhu kerkib taevani. Millise mõnuga torkaks vilele ja inetustele tule otsa! Jah, kadugu kõik jäljetult, kadugu lahvatavas leegis olematuks kogu senine närune elu. Pole hilja uut alustada, vabadus on ju kaes, aga enne kui hing tingimata puhastada vastikutest, võlgastest maledustest.

Kuidas saaks unustada Joska ja temaga koos elatud aastad? Pole enam ennast õnneks enam pole, ei. Tõsi, mis tõsi, kirst lasti alla, Joska jäi igaveseks kalmukünka alla. Ometi on sageli olnud, et just praegu tuleb ta tagakambri, on jälle tulid-viha olnud täis. Või et kobistab trepil, keerab ukse enda järele, kühk plaksakaga lukku ja astub raskelt tuppa — silmad kurnad, nägu sünged. Inetud sõnad ja julmad ähvardused paiskuvad laas lendu, katavad kõik vastiku, ligase räpakorraga. Ja ta virutab, lööb kuhu juhtub...

Kuidas selline arutu hirm püsib? On sellest üldse võimalik kunagi lõplikult vabaneda?

Veel enne matust kogus ta Joska paremad riided ja kingad — ripad kopsakaks pakiks ja saatis selle alevisse Ossile. Jätku kaitseks või muügu maha, üksipuha — peaaegu, et saaks kogu haisu majast välja. Ja et poisil poleks hiljem kurta mõnda, kuhu ta kalli isa asjad on jäänud.

Kogu elamine-olemine sai hoolikalt küüritud, tugeva harja ja kange pesusoodaga üle raspeldatud, kambreid vahetpida-

mata tuulutatud. Vesta tiris õue kõik mööblitükid, mille jõud kuidagi üle käis, kloppis ja harjas ja nühhis neid matult. Küll tahaks muretseda uue voodi, diivani, kogumid, lüli-lauad, riidekap. Aga raha ei jätaku, peab vanad läbi ajama, ehkki nad paratamatult tuletavad kogu aeg loomelmeelde, peidavad kiuslikult endas ta jälki hingust.

Risu ja rämps on aastatega palju kogunenud, kõige tuleb sellest jaga saada. Praht vürtseni minema, Joska... kodinad-kotad tulle — põlegu nad suure, laia leegiga. Ometi lendab siis koos suitsuga minema ka kartus, et kusagil hülides tuleb või teda arvakil ukse vahelt salaja kavalt jälgib. Jah, isegi päeva ajal, lausa laias valguses, tihti tunne, et Joska liigub tares ringi, on ofse siinsamas või — õõsiti seda enam. Vaikses majas kostis aeg-ajalt rüüraid, kummalisi hääli — põrand nagises, sein naksus, uks vajus seeneesest praokile või läks aken valju prõnni kinni, ehkki väljas oli soe ja vaikne, tuult polnud ollagi.

Ei tohi mõelda iga tühja asja ei tea milleks. Kodukas pole olemas; isegi selline kurjuse kehastus nagu Joska ei peo kalmu alt tulema. Ja hing peaks tal ju vägagi rahul olema veel hukkamiseelisel öhtul valas ta oma meeleto viha matult välja, peksis ja mõnitas, nii et küll sai...

Ah, põrgu põhja kogu vaev ja kartus, vandus Vesta ei mõi. Kõik halb on nüüd lõplikult seljataga, elul taest nagu. Tööle, käed karmesti käima!

Näi, ceskoda on nüüd korralikult üle kraabitud, järgi käes.

Kratsa-kratsa-kratsa, nühhisid tugevad harjased kiviselt, nalt aastakümnete kõntsakihti. Puhtaks Joskast ja tema astumistest, võimalikult puhtaks!

Suure tee poolt kostis hobusekapjade ühtlast mütsumist.

Vesta jäi seljatagust kuulutama. Kes siin vastu õhtut riga sõidab? Joska? Ei, olgu mööduja kes tahes, aga tule küll enam ilal, teda praetakse õnneks pikaldasel jootulel.

Vesta ei pööranud peadki. Vist on naabrimehel veel hiline teereis ees? Pahasti küll, et just praegu toob majast sai välja joutud, Parmu Juku vaevalt ilma jätta tamata raats. b teed jätkata. Praegu ei taha näha küll ühtki meest, Jukut hoopiski mitte.

Vesta korjas suure pehme lapiga seebivahu kokku, voolapi kuivaks, pühkis trepikivi veel kord karmesti üle ja...

... et tuppa peitu minna. Saaks ukse ruttu kinni, küll pesu-... jõuab pärast maja taha maha kallata.

Hobune jäi seisma, ehkki käsku polnud kuulda.

«Kest kah, Vesta!»

«Miks see võimalik? Kas tõesti Villu Kenamees?»

Vesta pöördus vaatama. Jah, tema.

«Mis viskas ohjad vankrile, ruttas lähemale

«Tall olen ma sind taga igatsenud,» sõnas ta tundeküllaselt,

«Mis soni peast «Katus taevavagedele, et Mügerik otsa

Tere, mu elu ja armastus!»

«Mee,» vastas Vesta jälgalt.

«Sa ei rõõmustagi?» imestas Villu.

«Mille üle mul hea meel peaks olema?»

«Noh, et mina tuln,» vastas mees enesekindlalt ja püüdis esial suudelda.

«Mida sa endale lubad? Hoia eemale!»

Villu oli siiralt hämmastunud.

«Aga me ju elasime tükk aega koos, olen samahästi kui sinu mees. Oled väga muutunud. Miks?»

«Ma ei pea vajalikuks sulle aru anda. Ja üldse, olid siin ajaks kaasüüriline lühikest aega. Ah, ei ole mul tahtmist lünga õjendada... põikasid sisse tere ütleva, heakene küll. üld aga hüvasti.» Vesta pöördus minekule, mees astus talle ette.

«Oled sa tõesti kõik unustanud? Meie suure kiindumuse, meie unmad ööd...?»

Vesta vaatas mehe vistrikulist nägu, silmitses ta tahapoole õigus otsmikku ja hõredaid juukseid. Mida see lõdva tüüp rää- b? Kiindumusest? Mingitest kuumadest öödest?

«Mis sinuga on, Vesta? Tuln tagasi sinu juurde, aga sa ei taid mind kui-võõrast külmalta vastu.»

«Pole mina sind siia kutsunud.»

«Enne Joska Siberist tulekut olid sa ju minu oma, see maja on meie kodu... Olen nüüd tagasi, alatiseks. Mõistad?»

Vesta alles otsis sõnu, millega teda peletada, kui Villu äre- lalt jätkas:

«Kogu vahepealse aja elasin nagu varjusurmas. Igal öhtul... tundsin sind oma käte vahel, aga kui silmad avasin, polnud kedagi.»

Vesta uuris veel kord Villu Kenameest ega suutnud kuidagi... Vesta, mil moel see onkel end kunagi tema majja, tema voo-... oskas toimetada. Villus pole peaaegu mitte midagi meel-

divat, pole vist kunagi olnud. Tol ajal olid ta oma arust ja isud muldugi teised, üksvahe ka is nagu mingi hullus peatõlvanuks peaaegu igauks, kes isasena ilma sündinud. Vesta klaas peos juttu puhuma oli Villu siiski küllalt mõnus, j. t. au andes — peale joomist vist eriti. ? Ainult et kuhu pea sus kadus, kui see tolgus ühel päeval kohvritega koologistas ja ennast majas rahumeeli sisse seadis? Hundituluks juba lävel pihku torgata, jalamaid minema saata? mad ööd...?

«Elad üksildast ja kurba elu, kui ma sind õigesti mõistan lausus Vesta, mõtetega möödunud.

«Mina ei tõsta ilal silmi ühegi teise naise poole,» kinnit Villu hardalt «Olen seda tõugu mees, kes armub vaid korra, kogu eluks.»

«Ja mida sa soovid?»

«Sinuga abielluda, musike,» vastas Villu õrnalt. «Ilus naist kui sina pole maamunal olemas. Mis meil siin viga kurutada, nüüd ei sega meid enam keegi...» Ta läks avas suu värava, võttis hobusel suukõrvalt, juhtis õuele. Juba tõsti kohvreid maha, kavatses neid majja kanda.

«Jäta,» keelas Vesta, «sisse ma sind ei lase. Ja oma k viska kärmesti vankrile tagasi.»

Villu näole kerkis inetu, vihane irve.

«Kas uus püksikandja on jõudnud juba tõesti sisse karada et nii suureline oled? Omal laulatatud abikaasa alles kirstu soe, aga sina ei malda oodata, va' hoorapurikasti!»

«Lase jalga,» käratas Vesta kurjalt. «Mine võimalikult kalli ja hästi kaugemale. Kuuled? Unusta, et niisugune paik nagu Luunupette üldse olemas on, aru said?»

«Nõuan seletust»

«Mida on sinul nõuda?»

«Olen sulle mitu aega meheks, see annab õiguse Jost ootamatu ilmumise oli vaike inetu vahepala, meie elu kestas edasi.»

«Ei. Kunagi trügisid sa poolvähgisi minu majja — kutsu mata, luba küsimata. Tulid ja jäid, ja jumala õnn, et Jost eest pakku pugesis, vähemalt nii palju oli tema lahtisaamisest käsu. Tegi su ahtrumi kallal naaskliga ilusa töö, mäetöö. Nüüd oled jälle millegipärast siin, aga seekord sa üle minu läve enam ei astu, ei hea ega kurjaga. Mine ära!»

Villu ei teadnud, mida oleks hetkel kõige õigem, mitte võtta

«Enk oled nii lahke ja räägid avameelselt, milles asi,» pala

to, et aega võita. Ega Vestal vahepeal Mügerikuga kerge olnud, tegi paratamatult närviliseks; tuleb lasta tal maha rahuneda. Praegu ilus jutt üks ei aita, aga kui saaks ainult majja, jookse klaasikese veini ja...

«Hea küll, ütlen» Vesta tõmbas sügavalt hinge. «Olen ometi tallesti vaba, ja seda ma enam kaest ei anna. Küürisin majja üle, ilge mehehaisu kõrvetan kadakaokstega lõp... et minema ja elan tulevikus head, rahulikku elu lühikesinda, mõistad?»

«Pikkadel kottipimedatel sügisõhtutel ja öödel ei julge sa mu ollagi, su vänge vanamees hakkab kollitamas käimal»

«Lollus, mina tonte ei karda.»

«Aga rõõvleid? Küll need, keda asi huvitab, teada saavad, et sind keegi ei kaitse... Ei, sa lausa vajad mind, hädasti.»

«Jäta, sind küll mitte. Paremini võtan koera.»

Villu neelas solvamise alla.

«Tegin vist vea, et tulekuga kiirustasin,» sõnas ta taltsalt. «Ilmselt soovid leinaaja kombe kohaselt vooruslikku daamet vangida, suksutamise kõrvalt hoida... vähemalt ümberaudse rahva silmis.»

«Millest sa arvad, et ma leinan?» Vesta naeris põlglikult. «Tuled sa kuu või kahe pärast, mingi või aasta mööda, ikka näitan ma sulle ust. Minu talu trepile, üle selle maja läve sa nam ei astu. Ma ei taha sind, aru said?»

«Keda sa siis tahad?»

«Kujuta ette, mitte kedagi.»

«Sinusugune vulkaan ilma meesterahvata hakkama ei saa,» teadis Villu kindlalt. «Võttis mul endalgi vahel päris võhma valja, et sinu...»

«Vabalt jäta mu hing rahule. Ela hästi» Vesta keeras selja.

Nii lihtsalt sa minust lahtu ei saa, hoiatan! Luuran ja uurin, kui naen, et mingi jaär sinu jõlkuma hakkab, v. skan aknad viga sisse, torkan su hagerikule tule raastasse,» ahvargas Villu, Vesta põlgust nähes muutis aga kohe tooni «Rikud mu elu ära, kallid... Ma ei taha uhtegi naist peale sinu. Pole ma ka kaugeltki mingi vana kand, saame voodimõnused priskelt last nautida... Üksinda aga piinlen, mu mehejõud kidub viimaks ära ja siis pole me kumbki midagi saanud.»

Vesta heitis pilgu tee poole. Kes sealt nii kiiruga tuleb?

Villu markas Vesta vaatamist ja volksas silmad kah korraks unnapoole. Ei suutnud ega tahtnud uskuda, mida nägi — aga mis tõi, see siiski tõi. Peaaegu veeredes lähenes tüse naine,

madal ja lai, inetult salkuspäine, jakinõõbid pingul. M
põrguvürst selle maugu siia juhatas?

«Villu,» hüüdis naine juba eemalt, «Villu...!»

Vesta läks vastu, nad kohtusid väravas.

Naine põrnitses altkulmu, vaenulikult.

«Tere,» sõnas Vesta huviga.

Naine vaid ähkis vastuseks, otsis taskuräti, pühkis leemi
davat nägu.

«Tulin sulle järele, Villu, lähme kohe koju,» ütles ta lõot
tamise vahele toonil, nagu käiks siin iga issanda päev ja ast
tänagi korra sisse mingi õige tühise asja pärast.

«Kes te olete?» tundis Vesta huvi, nagu naerul.

«Villu Kenamehe naine.»

«Jah? Kohe päris ametlik?»

«Ära vatra,» keelas Villu, «pole sa naine ega midagi. M
käib ainult hobune tema tallis magamas.»

Helvi vaatas mehele tehtud sõbralikkusega otsa.

«Riigi hobune käib jah maja taga tallis, sinu oma hobu
aga minu tallis...»

Vesta naeris lausa.

«Ega latrid tohi tühjad seista, minu poolest võite kogu
minema hakata. Seda rutem iga suksu õige paiga leiab.»

«Mina ei lähe omast kodust kuhugi,» keeldus Villu. «M
siin tühja jahvatada, hobune tuleb lahti rakendada, soot
joota... Viin kõigepealt kohvrid sisse, jalust ära.»

Vesta lippas ukse juurde, võttis seestpoolt võtme, lukka
ukse välja paugutusega kinni, keeras lukku.

«Pole siin kunagi sinu kodu olnud, olid ainult lühikest a
allüürnik. Mina sind ilalgi tagasi ei võta.»

Villu taipas, et Vestat tal enam tõesti ei ole. Ta silmits
naise kauneid kohevaid juukseid ja ilusaid suuri silmi, libistas
himura pilgu üle ta vormika keha ja sihvakate säärt. Sama
kõrval seisis Helvi — küll ainult kümnekond aastat vana
aga nagu Vesta vanaema. Hallid õhukesed juuksed olid kange
higistamisega peadligi kleepunud, vaikesed silmad uppu
rasvavoltidesse, jalad on tal lühikesed ja tõntsakad, kinnad
vägiši põidade otsa pressitud, ja keha... oh koledest, puude
sed tissid toetuvad kõhule, kõht omakorda pungitab napp
prunnakas jahukott... Ja ometi kannavad mõlemad naine
nime, niihästi Vesta kui Helvi!

«Võta oma proua ja tõmba kärmesti minema,» nõudis Vesta.

«Mul pole aega ega tahtmist terve õhtu sinuga siin
peeldada. Tee, et kaodi!»

«Miks lased sa ennast alandada mingil ärakäiatud lipakal,
Villu,» kiunatas Helvi ja haaras kohvrid. Ainsa liigutusega vis-
kas ta need laias kaares vankrile, juba ukerdas ka ise sinna
istuma. «Tule otsemaid, kuuled?»

Mees ei suutnud pilku Vestast lahti rebida.

«Hobune tahab joota,» ütles ta vaikselt

«Jevu leiame igast perest,» käratas Helvi ja haaras ohjad
sõrmeponsakate vahele. «Hüppa peale, mis sa mangud!»
Villu ei liikunud paigast isegi siis, kui Vesta aiavärvasse
minis ja seal paljuütlevalt ootama jäi.

«Villu, mis sa seisad nagu post,» kätsatas Helvi ärevalt.
«Naise ukse taga on õhtuti saba, usu mind, ta liiderlik
«...» kõiges välja. Vahi reod, kuidas ta silmi volksutab ja
«...» menti väänutab...» Tundus, et Helvi on peaaegu sama
«...» solvunud kui Villu, ja ometi pidanuks ta rõõmus
lema, et mehele kindlalt selg keerati.

«Õnnelikku reisi,» soovis Vesta kombekalt.

Helvi laksas ohje, juhtis hobuse teele, ja Vesta ruttas kohe
aravat sulgema. Alles nüüd raputas Villu end tardumusest
«...» tuli talle appi, nukker ja ehmunud. Ta tõstis väravapoo-
pauka, pami võru üle ja vaatas nii ahastavalt ringi, et
«...» tal temast hetkeks pisut halegi hakkas.

Pole midagi,» trööstis ta, «elasid ilma minuta päris hea
«...» aega, leidsid toreid proua ja kenad tallid... küll lähed
«...» kombel edasi kah. Hüvasti!»

Hüvasti, Vesta...» Mees kehtas kahetsedesõlgu, hüppas
«...» kõrvale vankrile. Piitsa polnud vaja, piisas ohjavarude
«...» tamisest — kuulekas hobune alustas pikka koduteed.

Vesta vaatas vankristujat seni järele, kuni nad silmist
kadusid.

Miks pole inimesed kunagi sellega rahul, mis neil on? Villu
«...» mehe cest hoolitsetakse kindlasti hästi, ilmselt on tal soe
«...» monus kodu, korralik toot alati ootamas ja naine, kes temast
«...» hoolib. Mida talle veel vaja?

Villu Kenamehe kohaletormamine tekitas ebameeldiva, määr-
«...» tund. Eilne hakkab päris mürinal uksest-aknast sisse
«...» tegema? Mõnigi mees võib ju peaaegu nagu õigusega tulla
«...» õigisi suhteid värskendama; jultunud ja ennasttäis, arva-
«...» end tont teab mis imeloomaks ja nõuavad, et neid lahke
«...» atusega vastu võetaks.

Aegapidi sammus Vesta tagasi maja poole, püüdis sõltu-
sest ja teravast pahameelest jagu saada. Ta keeras ukse la-
lahti, seisatas lavel. Vastu paiskus meeldiv puhtusehõng, teki-
tas hetkega mõnutunde Põrgusse kogu meestesugu, mil-
lasta tuju rikkuda! Parema vaibad-tekid tublisti läbi kloppida,
tuppa viia, õueõhk püsib neis kaua, teeb kambrid hubaseks ja
värseks. Elu peab ometi viimaks muutuma rahulikuks, muu-
tuks, ilusaks. Kas muutub?

Ei tea. Ei tea...

8

Taevakaar oli suvesinine, ühegi pilvetupsuta, silmapiiril
ajas küüru selga ähvardav, tume viirg. Ega ometi vihm ka
butama tule?

Rukkivihke siduvad naised vaatasid aeg-ajalt ärevalt suu-
poole, üks ja teine vangutas murelikult pead. Mine sa tea,
kuumab tõesti nagu enne kõva äikest. Hullusti küll, kui lõlga-
tud rukis saju kätte maha jääb. Kiiremini!

Elupõline traktorist Laagri Karla oli esimehe palvel roninud
rukkimäemasinale ja juhtis kümnete metalli kätetud lo-
jõudude asemel praegu vaid kaht, elusat, kangide asemel ohjad
peos. Kogu ümbritsev maailm lõhnas küpsest viljast, hõbe-
suvest, hobustest ja päikesest.

See kõik oli Karla jaoks peaaegu uudis, sest juba ammu-
hõljus ta ümberringi alat, vaid sinakas traktoriring, mis
maapeal muud poleks. Seega enam tundis ta praegu ei
mõnu, hingas ahnelt meeldivat, vürtsikat hõngu.

Imelik, pea kippus raskelt umaseks. Millest? Viimaks lo-
puhtast õhust? Või ehk harjumatu vaikusest, sest heedu-
lõgin oli traktorimüraga võrreldes õrn sosin?

Hobused astusid ühtlast, rahuakku sammu.

Karla tundis, et kangesti tahaks toetuda, aga nudumas
istmel seljatage ju pole. Mis see ometi olgu, maa ja taev
kippusid omavahel segi minema...

Kerge tuuleõhk tegi natuke paremaks, taevast nihkus jill
õigesse kohta. Juba varem silma hakanud kauge pilveserv
nagu kuremaks kerkinud? Ei tea, kas saabki õhtupäik
olla?

Vihusidujaid on vähevoitu, jõuavad hädavaevalt jalgaga o-
ära, tempot tuleb veidi lõdvemaks lasta. Tööpäeva lõpul po-

argu võtma ja traktorile pilgu peale viskama, teeb teine vahel
mõnigi imelikku kilksu... Ehk keerab vihm siiski mujale?

Sina-sinna: kõikuvad mõtted katkestas lähenev auto. Veel
kui mees masinast lagedale ronis, teadis Karla eksima-
tult, et see on Aljas, täitevkomitee esimehe asetäitja.

Issanda nuhtlus sadas kaela, kirus Karla endamisi. Temal
Aljasega midagi eriti hullu pole jagada olnud, aga üldiselt
see mees just sinna ilmuda, kus teda kõige vähem ooda-
takse, ja lõputult õiendada, kamandada, poriseda. Tea, mida
sant hammaste vahele leiab?

Karla hindas üsnagi pikka, kopsakate rukkihakkide rida.
Teised nagu sõdurid ilusas sirges, rivas, ühtlased ja
kõikil parajad matsakad pead otsas. Pilt oli ilus, Alja-
le küll millestki lõrinal kinni hakata.

Sel jaal korraks tulijat uudistama, tegid tere vastu ja
lõid karmesti tööd.

Karla oli tüki maad eemal, ei kuulnud sõnu, aga nägi, et
suuvark lugub juba kui üleskeeratult. Tahendab, ikkagi
mille kallal pahandada? Ta seisis Hamba Kati kõrval,
leelas õige ägedalt. Kati ei vaadanud tema poolegi, haaras
maast parajalt suure viljasülemi. Ta keeras selle osavalt püsti,
kõrval korda paar tiikaotstega vastu maad ja võttis valmis-
keeratud sideme. Kati tegi neid vihke, millest rukkihakkidele
pead said — suuremaid, tusedamaid. Ei tea, on need Aljase
meelest viimaks kõhetud, sellepärast pragab?

Karla silme ette kerkis ootamatult mingi ebameeldiv, tume-
hõlm kile, kõik ümberringi kippus järele kõrkuna ja het-
kega koguni kartis, et sajab nüüd kohe niidamas naistelt
kõrval. Kuigi õhusooja oli küllaga, ronis seljal ja olgudel, eriti
kõrkas ringi terav kulmatuue. Kust seda just olgu ometi
Alja peale puhub?

Karla jõudis juba nupalju lähemale, et kõrvu kostis sõna-
helus, mis järjest valjemaks tõusis, ja kui ta sum. teritas,
naha, et tõsisest ruust ei puudu kuigi palju. Naised olid
omasti töö sinnapaika jätanud, kogunenud Aljase ümber ja
taakisid kõik korraga. Isegi Hamba Kati, kes alati lahkelt nae-
tis ja kunagi ägedaks ei läinud, oli pahane ja püüdis Alja-
le midagi ärritunult selgitada.

Karla pidas hobused kinni ja ronis ettevaatlikult maha.
Pakad ajasid pindu, astumine oli imelikult võõras. Ongi vaja
vahepeal jalgu sirutada, jää harjumatu töö juures viimaks
paris kangeks.

Samm oli kobav ja raske, minna polnud aga kuigi palju. Juba saigi selgeks, miks pahandus järjest paisus. Aljas nime ei lubanud, et hakkidele päid otsa pannakse. Pidas seda mõtetuks ajakuluks, raiskamiseks ja tuhja töö tegemiseks. Et naised, raginal vastu hakkasid, seletas Aljas karmilt tooni, et vili ei saa normaalselt kasvada, kui talle peavihk selga tõukatakse. Oma sõnadele kaalukuse lisamiseks tuli ta lageda tarkusega, et tagurpidi haki otsa pandud saures vihus ripuvad viljapead alaspidi ja küps tera pugenud sel kombel vundist välja, kukub maha ja jääbki sinnasamasse haki ümber põllu Rumal tegul.

«Kas sina, tähtis ja tark mees, seilele ei mõtle,» küsis Remma perenaine salvavalt, «et peavihak just nimelt saju eest kaitsen on?»

«Jah,» toetas teda tragi vanamemm, «ilma peata rukkihi on ja selge jumalavilja teotamine!»

«Peavihk katab hakk, seatud viljavihud mu hasti kinnitavad vihmamärg üldse ligi ei pääse, jookseb kahju tegemata mööda kõrt alla,» seletas Hamba Kati kannatlikult nagu sõnakuulijale lapsele. «Ilakid võivad põllul või hilise stigisemise korral viljapeksuga mingi takistus peale tulema.»

«Takistus ei tohi tulla ega tule,» vaidles Aljas resoluutne ja ta priskel näol oli iseteadlik ilme.

«Flu on kindlalt nähtav, et maud polegi, kui aina takistused,» sekkus nüüd Karla omakorda. «Arvesta, ilma peata hakkide puhul jätaks isegi väike vihmahagar viljapeksu seisma – peavihuga hakkidest võib peale sadu kohe edasi masindada.»

«Jah,» kinnitas Remma Luule, «vettinud peavihk pannakse tahenema, ja tema alt võetud vili on täiesti kuiv.»

«Nimeit,» noogutas Karla. «Aruka põllumehe süda ei luba rukkihakki ilma peata jätta, meie mail oleks see ennekuulmatu ja väga loll tegu.»

«Pole siin teie mail mingi maailma naba,» käratas Aljas tooni veelgi teravam. «Mina olen maal sündinud ja kasvatan ja kinnitan, et meiekandis ei tehtud mõttetut tööd, haki ilma peata ja keegi kahju ei kandnud, ükski hing ei häädeldanud.»

«Mis vedelvorstidel viriseda, eks tõstmist ja sättumist juba vähemaks,» pilkas Karla. «Võta teadmiseks, et iga riist on oskagi parajat peavihku siduda ega seda õigesti otsa panna,» ütles ta. «Imelik, miks Aljas äkki kahele poole kõikus ja...»

...seks muutus, et teda peaaegu nähagi polnud? Pea on juba uimane, vaba sandist...»

«Eks teie kandi põllumehed olid nii jõukad, et ei hoolinud,» ütles jumalavilja rahumeeli ära,» arvas Remma perenaine. «Kena vaike pruntis suu kippus vagisi muutuma kitsaks,» ütles tribuks. «Meie teeme nii, nagu õigeks peame. Esi-...»

«Mis sin jah tuhja jaurata,» torkas vanamemm omalt poolt. «Kisub parasteks sajule, jõuame enne veel hulga hakkida panna.»

Hamba Kati kohendas pearatti, lükkas väljalibisenud särav-... haki junksed selle serva taha peitu, haaras suure viljavihu. «Astus toeka, nagu mõõdetud sammuga pead ootava haki poole.»

«Naisterahvas!» käratas Aljas ja võttis korraks ärritunult haki eest. «Kuulsid, mina ei luba! Kuuled?»

Kati oli juba üsna haki lähedal. Aljas vanus mahlakalt ja... talle ette, püüdis viljavihku kaest ära rebida. Kati ei... ad temast valjagi. Astus edasi, nagu poleks keegi takista-

«Ta jalg sattus Aljase varvastele ja küljega tõukas ta... st õige lugevasti, oma kuldse süleini aga keeras osavalt... le ja Aljas kaapas vaid tühjust.»

Kati tõstis raske viljavihu haki tubliks kaitsjaks, saputas... ned harjunud liigutusega umberringi ühtlaselt laiali.

«Ma sulle näitan,» ahjardas Aljas, võttis Katil kurjalt käsi-... rest, rebis teda eemale. «Või minu käsku ei peeta mil-... lekski...?»

Karla hing kärgas pahameelt ääretasa täis. Võilauusa kätega kallale?

Paari pika sammuga oli ta kohal, haaras Aljasel õlast.

Kui sa keretäit ei taha, keretäit otsemaid minema,» soovitas... la ägedalt. «Usu, olen kuramuse äkiline sell. Jäta tööini-... mesed rahule!»

«Sabotaažnik oled, igavene viimane vanamehekõnn,» sajatas Aljas, taganes aga siiski väheke eemale. «Oled räpane kulaku-... hing, sakslaste sabarakk... Tööd teha ei mõista, traktorit ei tunne, laiskvorst oled!»

Karla jäi hetkeks seisma kui sammus. Tõmbas siis millegi-... pärast peast oma väikese pleekinud soni ja vedas hinge, ise... niost tulipunane. Kael, niigi lühikestviitu ja rässakate õlgade... vahel rahulikult poolpeidus, vajus nüüd hoopis särgikrae varju, nagu oleks pea äkki ülearu raskeks muutunud. Ta püüdis

kätega vehkida, aga liigutused olid imelikult aeglased ja kõvad. Jõudu pingutades tõstis Karla korraks parema käe üles, nagu tahaks ta silitada oma läikivat pealage, haaras siis õõtsades viivuks kukla tagant kinni, vaarus nagu tuge võltsides ja vajus ohates külli maha.

Vanamemm pani chmunult käed kokku, naised jooksid hädades kohale, esimese ehmatusega ei osatud midagi ette võtta. Aljas trügis lähemale, näol ahne uudishimu.

«Mida te, hullud, inimese ümber rõhute,» tõreles Remma perenaine. «Karlal jäi vihast hing toppama, laske tal kõigepealt õhku saada.»

Naised taganesid kuulekalt kaugemale, Hamba Kati keeras Karla ettevaatlikult selja. Kraenööp oli lahti, aga Kati paas sargi igaks juhuks päris laialt valla. Ta patsutas Karla põsele.

«Naabri-isa, kuuled...? Tee silmad lahti... räägi meilegale!»

Karla lamas liumamatult, nagu võõras ja nina imelikult teinud. Ta oli väga kahvatu, valkjashall, käed jahedad.

Katil oli südamest kahju mõnusest naabrist, heast ja sõbralikust mehest, aga eriti kibeda selgusega kerkis talle praegu silme ette Anto. Ta oli just samasugune, kui esimest korda tema juurde lubati — silmad sulatud, näol ilme kui lõplikult araminejal. Nüüd on Anto juba peaaegu endist moodi, kipe kangesti koja... Aga Karla, mis temaga juhtus?

«Kuula, kas süda veel ikka lööb,» käskis keegi.

Kati vajutas kõrva vastu Karla rinda, jäi nii hulgaks ajaks.

«Ütle juba ometi, inimeselaps,» nõuti arevalt. «On ta üldse elus?»

«Hadavaevalt,» sõnas Kati murelikult ja tõstis pea. «Tuleb, mist pole peaaegu kuulda...» Ta surus sõrmed korraks vastu huuli ja kummardus siis uuesti Karla kohale. «Mina kätt kardan, et... Naabri-isa, tee või korrakski silmad lahti Karla...?»

Karla ei talnud teadvusele, ei avanud silmi. Temale oli ükspuha, mis ümberringi toimub ja kes ta juures on. Ei häirunud teda enam isegi Aljase kohalolek. Hetkel polnud tal ei kulu ega kuum, ei hea ega halb; ei tundnud ta pahameelt, rõõmu ega kahetsust. Teda ümbritses hääletu eimiski ja üksnes ta mitte enam noor, üsnagi väsinud süda püüdis tuhm, haige löögiga märku anda, et veel pole mees astunud üle Tooneta läve.

Aljas oli vaikseks kohkunud. Ta pidas naistega kiirustades mee, kas oleks õigem sõita Linnupette alevisse ja sealt kiirabi kohale saata, või katsuda Karla tema autosse kanda ja ta nii haiglasse toimetada.

«Ta on liiga rangalt haige, teda ei tohi liigutada ega vintida,» keelas Remma-ema.

«Jah, autosse kõverasse toppimine võib hullust paha teha,» lootati teda mitmehäälselt.

«Aga abi saaks sedavisi ikkagi rutemini,» arvas Aljas. «Muidu sõidan mina tuhjalt alevisse, otsin arsti üles, tema peab omakorda...»

«Mis tühja jahvatada,» tuli vanamemm mürgiselt vaalele. «Kas isand on nii lahke ja sõidab meie kontorisse, kõnetraadi juurde peaks ju nii kõrge ametisik oskama korraldusi ja teateid anda.»

«Ei,» otsustas Kati, «meie keskus jääb liiga kaugele, õigem on kutsuda traktorijaama helistama Kiiresti.»

Huupi tormata pole motet,» heietas Aljas. «Mitte kilomeetrid, vaid peaks olema traktorijaama...»

Vanamemm vaatas Aljasele tugevalt otsa.

«Said minne oma mehe ütlemisega vaata et sarnuks sõidada, ja veel ikka õiendad? Mene juba ometi, va' põrguame...»

Aljas jäi vaikseks, ruttas auto juurde. Mootor tõrkus, ei tahtnud käivituda. Ana-ana-ana, ana-ana-ana, i, kurtis aku ama hädisele, nõrgemini. Kustub akki sootuks, mis siis saab? Jalgsi postabi järele? Tohter ei jõua vnnaks enam õigeks ajaks tulla.

Õnneks võitis mootor lõpuks haaked sisse, ja Aljas kadus kiirabi suuna taha.

Naised korraldasid Karlale madala peaaluse, lehvitasid talle talle. Nad seadsid ta jalad, mis ootamatul matavarisemisel tugevalt konksu olid jaanud, tasahilju sirgu. Rukkihaki vari ei tulnud paikesel liiga tiheda ja ku. Karla nagu poleks olnud kumamatult vooras, lukumatu ja ebaloennulikkult kahvatu, võis arvata, et eakas mees on vilusse mõnasalt puhkama heitunud.

Kiirabi saabumist andis kaua oodata. Naised jäid haige juurde valvama, ehkki seda poleks tarvis olnud, sest Karla oli annanud ilmselt õige kaugale, abi ta ei nõudnud ja ega teda tegi ju aidata saanudki. Ometi ei raatsitud teda üksi jätta. Viimaks ehk tuleb siiski raskest minestusest välja, soovib ikkagi midagi?

Päike säras sama rõõmsalt kui enne, naised aga olid tõsised. Kuhu arst ometi jääb? Aeg aina läheb, abi ei tule ega tule. Suudab Karla süda vastu pidada...?

Lõpuks ometi jõudis kiirabiauto kohale.

Naised ootasid vaikides tohtri otsust. Arst kuulas südant, luges pulssi, mõõtis vererõhku, tegi paar süsti, — ja ei öelnud midagi. Areldi päriti, mis Karlal viga on.

«Oletatavasti insult,» vastas sõnakehv tohter.

Vanamemm ega teisedki ei mõistnud, mis töbi see võib olla.

«Kas see on südamerabandus?» küsis vanamemm ettevaatlikult.

«Ajurabandus.»

Autojuhi, tohtri ja naiste abil tõsteti Laagri Karla rässaka peaaegu elutu keha kanderahmale.

Naised vaatasid hulk aega autole järele, silmitsesid põldade vahelise tee kohal laisalt hajuvat tolmutinti. Nad olid veel ikka kohkunud ja Karlalt oli kõigil kahju; alles Hamba Kati vaikis, hääli tõi nad tänasesse tagasi, tööd jätkama.

Kati saatis Tiitu naabritädile halba uudist teatama. Opetaja tütrele lühidalt, kuidas temaga tuleb rääkida, et liiga ei ehmutaks. Nüüd läks Kati hobuste juurde, uuris korra ka, kas tunne on parvenud ja asus Karla asemele niidumasinale istuma. Seda muutus aeg raskemaks. Karla viiakse samasse haiglasse, kus lamab Anto. Alles enne õhtupooleks sai seal kaudud, aga kangesti kipuvad pisarad silma ja on niisugune tunne, nagu poleks Antot juba terve igavik aega näinud, ja et viimaks on vahepeal midagi halvemaks keeranud. Saab ta üldse terveks päris terveks...?

Hobused astusid harjunud sammu, kostis heedri vilgas lõpu. Küpsed rukkipead vajusid kokku ähmaseks müüriks. Oli tahtnud jooksuvalu rutata Anto juurde, jaga ei saa — peab paigale jääma, töö tahab tegemist.

Kati juhtis hobuseid, kuldsed viljasülemid vajusid vihuseid jate ette, päike püüdis kogu maailma hästi rõõmsaks säratada. Kati jaoks oli aga kõik tiinaselt murehall.

Halvad uudised liiguvad kiiresti. Juba tund aega hiljem jõudis Kustaseni, et Laagri Karla tervis oli otse põllul ootamatult ules öelnud.

Haiglast vastati, et tal on raske halvatus, kõnevõime täielik kaotus. Paranemislootused? Mees on just neis aastates, kus ta pole küll enam noor, kuid veel hoopiski mitte vana; Karla lünger ei ole veel kuuskümmendki täis. Mida vähem on aastad ja inimene ise oma organismi kulutanud, seda vapramini suudab ta haigusele vastu panna, sellest vast jagugi saada. Mõnda aega tuleb loomulikult haiglas olla, ja kõigepealt tehakse põhjalik läbivaatus. Alles edaspidi selgub, kui pikalt ta ravile jääb.

Üks tõsine mure jälle juures, ohkas Kustas. Ega Karla muidugi mingi ingel olnud, kippus teinekord, vinditama ja tegi kokkispäi vahel koledat ja valju hääit, aga mehel on kulda, väärt süda ja töökas oli ta. Täna hommikul poleks ta sugugi peetanud niidumasinale istuma — tema on traktorist, tal oma töö. Rukkiga on aga tuline kiire, Karla asus appi heast tahtmisest aidata. Tubli mees!

Onnetusi ongi olnud ridamisi, väga raskeid ja ülearu palju. Kõigepealt Antoga. Juba järgmisel päeval hukkusid rabalauas Mügerik ja Kelder. Nüüd omakorda vajus Laagri Karla koku... Paratamatult hakka pelgama, kes on järgmine.

Koputamata tõrmas Kustase juurde sisse Rabanurme Margit. Temagi oli õnnetusest kuulnud, ruttas abi pakkuma. Ent mida praegu Karla heaks teha saab? Aitama peab siis, kui halvatus tagasi ei anna ja ta lamaja haigena koju viiakse. Nad ju memmega ainult kahekesi... Aga Laagritel on head naabrid, kogu Hamba-pere Antost alates ja viie noorema õe-vennaga lõpetades, lisaks muidugi Kati ja Robert. Keegi neist on ikka käepärast, kõik tublid abistama.

«Margit, hea et tulid, peame veidi nõu,» sõnas Kustas, nähes et tüdruk minekule kibeleb. «Seemnepõld kutsus endale tüki aega varem kallale kui arvata võis. Timut hakkab tipust juba varisema, rukis aga hoiab inimesed kinni. Mida teha? Igal tunnil on kulla kaal, ristikuseeme on meie jaoks eluküsimus.»

Margit küll noogutas, aga ta ümar lõug muutus pisut iseladvamaks.

«Vara,» pillas ta enesekindlalt.

«Sa vist ei pannud tähele — ma just nüüdsama ütlesin, et seeme on varisemisohus. Sa pole vist vaatamas käinud?»

«Ristikupõllult just tulengi. Timuti pöörispea saab jah vana küpseks, aga seemet ei poeta ta veel sugugi. Roosa ja puna ristiku jaoks on palju päikesekuuma ja aega vaja.»

«V. maks sa eksid?»

«Ei» jai Margit kindlaks. «Kogu ta mik ei ole veel koristatav, miskups, ja ku. Lige vara näidame, ei joua ristik rõugus järele valmida. Peksmisel ei anna kogu seemet kätte. Ristikunuttide peab tubli kolmveerand pruun kaks tõmbuma, alles siis on paras aeg.»

«Aga üksainus liiga küpsele ristikule peale tulnud keskmine vihm võib kogu seemnesaagi ära nullida,» hoiatas Kustas. «Vast hakkame siski tasapisi pihata, ilm on praegu soodne. Mulle ei meeldi risk, eriti nii ültantsas asjas.»

«Mulle ka mitte. Kordan, veel on vara.»

«Oled sa veendunud, et koolitarkus ja tegelikkus ikka kaavad üksteist?» päris Kustas ettevaatlikult. «Ma ei taha sinu solvata, aga küllap mõistad, et meil on seemnepõldudega koht kaalul?»

«Loomulikult. Käin iga päev korra või paar vaatamas, aga muretsege. Mis aga solvumisse puutub — kui te ei uuriks üksteist päriks ja minu tööd pidevalt ei jälgiks, oleksin küll pahane. Koledal kombel!»

Rukkilõikusega ei edenenud sugugi nii, nagu vaja. Kustas märkas, et inimesed hakkasid tüdima, juba jai üks ja teine talemata. Ta oli lootnud, et heinateoga tekkinud huvi jätkub kestma, kuna ükselt mõisteti, mille nimel ja miks tuleb tuua vast. tööd muretseda. Ta teadis, et heinaajat pami kaegakatsuta ja silmaga nähtav kasu vihatid valkuma ja rehad liikuma; kõrgil oli kange tahtmine võimalikult palju head heina küüni alla ladakka nangua. Ei osanud arvata, et ainult see peamine oli. Näib, et kaajuks siski.

Õeldi lausa otse, et töönoog saaks marksa suurem, kui eelmees paneks ka rakkaga mingi uue sisemise seaduse kaasa, nagu heinateol.

Kustas selgitas, et leivaviljaga ei tule selline asi vähemalt esialgu kõne allagi, ja kohe kenitati pettunult õlgu, kulma kortsus. Taheti tingimata jätamaid teada, kuidas on lood siski seks töötatud rahapalgaga.

Ei jäänud muud üle, tuli varasemaid ilusaid lubadusi korrata.

ehkki Kustas seda kaugeltki rahuliku südamega ei teinud. Ta nimetas, et ristikupõllul nende peamine varandus praegu küpseb ja ootab õiget päeva, ja et jutuajamisele ei lohiks minutitki raisata; rukis peab koristatud saama. Ja kohe tuleb viljapeksuga alustada, selleks on kaks äärmiselt tähtsat põhjust: müügikohustus vaja täita, pole pääsu, ja talivilja ootavad varsti seemet. Kolhoosil pole ju salvedes rukki vugi, nii et masindamisega on tõesti tuli takus. Aeg libiseb kui imepeenike liiv sõrmede vahelt märkamatu minema, rukki-külviga hilineda aga ei tohi.

Kustas ei lootnud oma liialt ametlikuks kiskunud jutust suuremat tulu, aga mingi väike kasu sellest siiski näis kasvavat, sest rukis sai kokku. Jah, läbi häda viimasel minutil, sest lausa oleoõ pidi asuma ristiku kallale. Niideti kahe paari hobustega, hangujatel andis kõvasti pingutada. Margit oli neil kogu aeg kukil, nõudis täpset tööd. Ristik tuli kohe redelitele tõsta, ladavad rõugu sissepoole, tüükad välja.

Aeg-ajalt kergitasid tumedad pilvemürakad jälle oma suured kurjad küürud taevavarannale, mõmisesid pahaselt seemneheina kokkupanemise sekka, aga õnneks polnud neil jõudu tähtsat tööd segada.

Lausa ime, ristik koristati vägagi kiiresti, ja õnneks kuivaga. Jah, ei osanud nagu uskudagi — juba oli väärt kraam viimseri rõukudes. Võis loota korralikku seemnesaaki, anna ainult parajalt aega järelvalmimiseks ja kuivamiseks.

Selja sirutamiseks polnud mahti, tuli minna jälle kõigi jõudega vilja võtma, mis muud. Ojer ei kannatanud enam data, talumäe oli vahepeal jõudnud koristamisküpsiks, sega. Nõudis oma. Tingimata on vaja kohale võluda rehepeksu-õnne. See on tähtsamast tähtsam, sest uudsevilja kiire kättemõnse taga on järgmise aasta leivavili. Targad põllumehed mõnitavad, et nimelt septembris esimene nädal on rukkikülviks õige ja samas viimane aeg, augustikuu on aga karmem otsa oopema, kui arvata oskad. Masindamine tuleb käima panna, muud teed ei ole. Kustas otsustas, et tõrkagu käsuandjad traktorijaamas palju tahes, ta toob selle väärt riista või vägisi kohale.

Vastu ootusi ei vaieldud poole sõnagagi, ei põigeldud ega tülutatud. Telefoni juures oli uus peainsener, keda Kustas tundis. Polnud seni veel silmast silma näinudki sõbralik, ladusa jutuga mees.

«Esmaspäeva hommikul ootame,» lõpetas Kustas lühike juttu.

«Esmaspäeva hommikul on viljapeksumasin seal,» lubas kindlalt.

«Mehesõna?»

«Kuidas muidu, meeste vahel ikka mehesõna.»

10

Esmaspäeva varahommikuks olid inimesed kohal, ilm näis hea nagu. Platsi ettevalmistamine oli lihtne, läks kiiresti ja müürid vaadati ootavalt tee suunas, kust iga hetk pidi mõnede müürida saatel traktori seljataga lustakalt kohale veeretama rehepeksumasin.

Kulus tund, tükk teisestki. Kummaline, inimesed väsisid mitte midagi tegemisest hullust, ära Marksa rohkem kui heina kaarel vikatit välgutades või kärmesti rukkivihke sidudes. Ja väsinud inimene kipub õelaks; üks ja teine poetaski juba sõnu seid vihjeid.

Kustas kirus oma kergeusklikkust. Ka seda, et ta kohe hommikul vara traktorijaama ei helistanud, õigemini kohale töötanud. Tõsi, korra ta juha mõtleski seda teha, aga kõrvale kuulses peainseneri mõnus hääs ja mehesõnaga kinnitatul lubadus.

Oli viimane aeg sõita kontoris, helistama.

Kustas mõõdus sarast, kus traktorijaama mehed haakerustu holdsid. Veider, Nurmelaid nokitses seal rahumeeli külviku tal lal. Ometi oli just tema see, kes oma traktoriga masindamajuuress pidi olemal.

Küsimise peale ei vastanud ta ainsatki sõna, lõi vaid paljutanendavalt käega.

Kustas ei hakanud sõnakehvalt mehelt juttu ootamagi, sõnasedasi. Nurmelaid kas teadis kindlalt, et tekib takistus ja maanad ei saadeta, või oli ta traktorijaama kesistvõitu asjaajamisega sedavõrd harjunud, et igal juhul oletas tõrget. Otsustas juba ette, et ükski asi sealtkandist täpselt liikvele ei lahe.

Traktorijaamast ei vastanud ei direktor ega peainsener, isegi peazootennik mitte. Kontoris oli unise häälega noorik, kes püüdnud paigutamist lubas direktori või peainseneri siiski ühe otsida ja telefonile kutsuda.

Ooteaeg venis sedavõrd pikaks, et Kustas pahuralt huiata

manas silme ette pildi, kuidas ülemusi otsima läinud noorepoolne naine mõnusalt välistrepil suure samba najale toetudes kesesooja naudib, silmad poolkinni ja on ammu ilma unustanud, mida üldse tegema pidi.

Viimaks ometi kostsid sammud, ebamäärane kõnekõma ja tülis tülis, sõbralik mehehääs.

«Keegi andis nagu sõna,» ütles Kustas ilma sissejuhatusega.

«Veorihm plaksas pooleks.»

«Laske uus rihm peale panna või lappige katkine ära, tühine loo. Iga viivitatud tund on kurjast.»

«Saan teie murest hästi aru, aga...»

Kustas tabas põikleva tooni. Viimaks ei kõnele peainseneri tülil, on masina mõnda teise kolhoosi andnud?

«Õelge ausalt, milles asi,» tahtis Kustas teada. «Keerutamisel pole mõtet.»

Viivuke vaikust, kerge kõhatatus.

«Hea küll. Ausalt, põiklemata — Täht «Koidust» sai enne juule. Tal kasvas sel aastal rukis nagu müür, kõik on koristatud ja saak töötab tulla tublisti parem, kui teistel. Saatsime sinna.»

Nüüd vaikis Kustas omakorda. Mitte et tal sõnu poleks jätkunud — oli küll, koguni hulgi, aga liiga vänged. Tuli oodata, kuni kurjad ütlemised veidi viisakamatele ruumi annavad.

«Mis kuramuse arusaamad teil seal küll valitsevad?» nõudis ta ägedalt. «Tehke kõrvad lahti ja kuulake, mida ma räägin. Talirukki külv jõuab kätte, aga meil on salved täiesti tühjad. Tühjad, taipate? Järgmise aasta saak seisab ainult teie lahkuse taga, imelik küll. Kui te praegu toru ükskõiksena harpile viskate, annate sellega «Sotsialismi Võidule» vänge jalahoobi.»

«Süüdistada on kerge, te ei tea traktorijaama pingelisi olukordi» vastas peainsener, ja lisas kärmesti: «Vabandust, mul laks meelest, kellega kõnelen. Teie kui endine direktor muidugi teate.»

«Töötate Linnupettel alles lühikest aega, aga juba olete leiutanud mõjusad ütlemised pingelisest olukorrast ja pagan teie nallast veel. Haale jarg, otsustades pole teil eluaastaid just üht palju. Ärge juba nii noorelt bürokraadiks muutuge! Ja pidage meele, et kui antakse mehesõna, tuleb seda pidada. Kas, kui oled alles või udusulis mehehakats. Saan teilt ilmetle mehesõna, on nii?»

«Mis tõsi, see tõsi,» kinnitati häbelikult.

«Palun teid, pidage seda. Tana õhtul saadan traktori järele Arvestage, et oleme hädas. Palun!» Kustas ei oodanud vastust, lõpetas kõne.

Kui ta sarast uuesti mööda sõitis, istus Maandis Nurmela suurel kännul ja keerutas oma pikkade sõrmede vahel muna väikest, ogadega ketast.

Kustasele see mees eriti ei meeldinud. Põhjus? Ei oska öelda, sest Nurmelaid polnud viinamajas, töötas korralikult. Äkilise iseloom? Jah, aga see ju temasse ei puutu, samuti nagu Nurmelaide komme naisi ja noorikuid jahtida. Tehku mine vabal ajal, mida iganes soovib, esimehe asi see pole.

Kustas peatas ratta.

«Täna jääb meie ettevõtmine pooleli,» sõnas ta, «aga õhtul tuleb sul traktori jaama minna ja peksumasin taha võtta, on kindel, et homme saame pihta hakata.»

««Sotsialismi Võidule» plekikarlat praegu ei anta, ma tean, lausus Nurmelaid rahulikult. «Paremad kolhoosid saavad ennast. Minu sinnasõidul pole mingit mõtet.»

Kustas ei öelnud musta ega valget, aga miski ta pealt tundis Nurmelaide aegamööda tõusma, ebamääraselt olukorda kehitama.

«Keila kaheksa ajal on paras kohal olla,» soovitas Kustas. «Arvesta, et homme läheb meil viljapeks lahtile.»

«Tühi teereis,» ei andnud Nurmelaid alla. «Aga lõbus on vastu pole mul midagi...»

Järgmiseks hommikuks oli masin siiski kohal, koguni töö korda sätitud. Suure vaevaga saadi nii palju inimesi kokku, kui masindamise juurde hädapärast vaja.

Juba liikus pikk veorihm traktori ja ühtlaselt undava peksu masina vahel, kohad olid sisse võtnud yihkude kätteandjad, masinasse söötjad, aganate kühveldajad, teravõtjad ja peksu kuhja lükkajad. Hangud välkusid. Iga silmini täidetud viljakott tõsteti korraks kaalule ja potsatas siis plaanvankrile, ootamas teereis kuivatisse. Kogu ilm oli täis müra ja rünnakuid, hõikumist ja kätatsemist, lõhnavat tolmu ja päikeses helkivat sõkklaid. Viljateri sadas kui sulakulda...

Peaks nüüd ometi kuiya!

Hommikupoolne tööjärg hakkas lõppema. Ainult veel kolmele asemele turbapuru visata, ja ongi seks korraks kõik. Nüüd, lühissuvel, oli poegimisi harva ja töö seetõttu hulga lihtsam, muret vähem. Oksainus õige tilluke praegu ongi, eile toodi. Ülejäänud on vasikaseisusest juba välja jõudmas, nad on heal toidul, terved ja tugevad — nendega pole muud, kui et võimalikult palju mõnusat nosimist oleks. Täna tugeva saju laest laskis Mari-Elts nad lauta varju, jootis ja tõi hea hulga heina ette. Kui ilm paraneb, saavad nad jälle koplisse, siia-annasse lauda kõrvale; loomakesed vajavad tingimata päikesesooja ja värsket õhku. Suvi on selge õnnistus, kestku ta hästi kuu! Kevad-talvine kohutav toidupuudus on vajumas seljatuha, hakkab tuhmuma kui halb unenägu.

Nii, asemed ongi korras. Mida, täna vabade päevatundidega, peale hakata?

Ega muud, kui Marike naabritädi juurest kaenlasse ja karmesti koju, tuli pliidi alla torgata ja eilne supp sooja. Mõne aja pärast tuleb Kustas, sööb rutuga, ütleb paar head sõna ja läks minema. Peenrad peab üle vaatama, üks umbrohi on ille koleda hooga kasvanud. Ei, vihm pole veelgi üle jäänud, kõik on märg — jäägu peenrad täna kogu oma umbrohuga unnapaika... ei taha mitte mõeldagi, aina üks ja seesama.

Eemalt, söödaköögi ukse lähedalt kostis äkki vaevane kööksumine.

Mari-Elts kohkus, tõttas kohale. Vasikas, see eile toodud üsna tilluke, ei saanud ilmselt hingata. Jalgedega rapsiv loomake lebas jõuetuna asemel ja vaatas talle nii ahastaval pilgul näkku, et Mari-Eltsul süda tugevasti pekslema hakkas.

Abi otsida? Karjabrigadir vist on suures laudas — aga ei, nega pole. Näib, et veel võib-olla minut-paar ja vasikas lämbub. Hildat kutsuda ei jõua. Mida teha? Ja mis ometi juhtus?

Mari-Elts püüdis loomal suud lahti kangutada, see ei õnnestunud kuigivõrd. Ta nägi vaid, et keel on tumepruuni turbapuruga paksult koos. Taevaš halasta, väikseke tõmbas endale allapanu hinge kurkul!

Mari-Elts ei osanud muud kui hakkas kogu jõust vasikat raputama, jagas kopsude piirkonda hoope, püüdis suud puhutamaks koukida. Aina raputas ja kloppis, raputas ja kloppis.

Hakka ometi hingama, tilluke, hinga ometi, palus ta hirmunult, ei pidanud raputamise hetkekski vahet. Pingutusest

keerlesid silme ees suured punased ja rohelised rõngad, sekka sähv's valusheledaid pikki sädemeid. Püüa vähemalt kõhata, kui sa muud ei suuda!

Ei, hoopidest on vähe... Mari-Elts surus korraaks põlve järsult vasika rindkerele. Selle peale kostis tõesti korraldise kõhatamise sarnast häält, suust paiskus välja pöörturbasodi, seejärel tõmbas loomahakatis vaevaliselt kõõksude hinge tagasi. Kõhis uuesti, nüüd juba pisut pikemalt, vedas jälle vilinat õhku. Veel... Kui hingamise vahe uuesti ohtlikult pikaks kippus, raputas hirmunud Mari-Elts vasikat jälle kerge väest.

Võttis hulk aega, enne kui kõhimine harvemaks jäi ja hingamispause enam peaaegu ei olnud. Mari-Elts tundis alles ainult kui väsinud ta oli ja et käed ei kuulunud sõna, värisesid ja vajus loomakese kõrvale põlvili.

«Sa mu väikseke,» sosistas ta ja silitas vasikat, võttis ta kaela ümber kinni, suudles märjale ninakesele. Hingad ka veel kähinal, aga siiski järjest paremini ja elad kenasti oma oma tillukest vasika-elu. Kui hea, et õnnetusest jagu saad!

Vasikas surus end Mari-Eltsu vastu. Ta tõmbles üleni, jalgakesed vöbisesid ja kippusid alt ära vajuma. Eks jõuvaru surmaga võideldes viimseni otsa, ja paljudest seda nii tillukest üldse ongi.

Mari-Elts tõusis. Kas loomake suudab üksinda seista? Vasikas oli nõrk, Mari-Elts jõudis hädavaevalt käed abist sirutada ja teda raskelt kukkumast hoida. Valju ragiseva chkega vajus ta maha, kael lõtv ja silmad poolsuletud. Kuigi teda ometi aidata?

Mari-Elts jooksis söödakööki. Jootmisest jäi osa piima panna teks, ainult et see oli liiga külm, teeb kasu asemel kahju. Õnneks on kuuma vett... Kahju küll piima lahjendada, aga muud ei jaa üle. Jook sai paras soe. Kiiremini, kiiremini!

Taevas halasta, kas tõesti hulja...? Vasikas ei liigutanud end üldse, lamas täpselt nii, nagu ennist jai. Hingab ta veel?

Jah, hoolega kuulatades kostis kerget ragisemist. Ja kui Mari-Elts teda tasakesi silitas, avas vasikas koguni silmad.

Mari-Elts kõneles temaga rahuštavalt, vaikselt, trööstis teda. Tundus, et väike, loomahing mõistis iga viimast kui sõna. Mari-Elts meelitas teda tõusma, aitas kogu jõust kaasa, vaatas kas saigi püeti. Ta tuikas jalakepikestel, pidi peaaegu kukkuma, jai aga Mari-Eltsu tsel siiski seisma ja torkas ninake ämbrisse.

Mari-Elts hoidis hingamist tagasi. Mida vähemaks ämbri põhjas joogipoolist jai, seda rõõmsamaks ta muutus — ja aina usamin. Kippusid pisarad silma. Selleks ajaks, kui loomake hinge lõpetas ja talle tänulikult otsa vaatas, nuttis Mari-Elts hõsti. Suurest heameelest, et oskas ja suutis aidata, aga agilt sügavast hingesopist otsis väljapääsu ka mingi sõnuldamatu kibedus.

Vasikas surus end tugevasti vastu Mari-Eltsu jalgu, heitis tema najale toetudes pikkamööda maha. Mari-Elts põlvitas ta nurde, võttis töökitli seljast, laotas selle loomakesele peale — ja aina nuttis. Silitas vasikat, tahtis trööstida, aga sõnad lakerdusid nuuksetesse.

«Saan ehk abiks olla?» küsis keegi õige vaikselt, otse siinamas kõrval.

Mari-Elts tõstis ehmunult pea. Kes oskas nii märkamatul sammul tulla, kellel on siia asja?

Talle vaatas vastu murelik silmapaar.

«Küll on hea, et sa tulid, Hilda!» suutis Mari-Elts sosistada; seletas, mis asja juhtus.

Hilda mõistis teda poolelt sõnalt. Ka tema tõmbas kitli seljast ja pani vasikale soojaks, katsus loomakese nina ja proovis, kas ta väriseb. Ei, ainult et hingamine läks aeg-ajalt veel ikka raginaga ja sellele järgnesid halvad, sügavad kõhahood.

«Nutmiseks ei ole põhjust,» ütles Hilda vaikselt. «Rahune, kõige hullem on möödas.»

Mari-Elts suutiski end kokku võtta, koguni pisut naeratada.

«Need olid rõõmupisarad,» lausus ta poolikääli. Jättis enda teada, et nuttis ka mingist alatisest kurbusest, ja et hinges keerlevad läbisegi suur heameel ja ääretu nukrus.

«Andsid talle juua?»

«Jah, jõi päris hea hulga sooja piima. Ma ehk lähen toon veel?»

«Õigem on vahet pidada.»

«Mida ta vaesekehe heaks ometi teha saaks? Tahaksin ju kogu südamest aidata.»

«Kõige tähtsam on soojus ja rahu, nii saab ta jõu kiiresti tagasi. Tule, läheme tasahilju eemale.»

Mari-Elts tõusis ettevaatlikult, aga kohe ajas vasikas pea püsti, ragistas kõhida ja Mari-Eltsule tundus, et loomakese silmadesse tekkis hirm. Ta istus uuesti tihedalt vasika kõrvale, silitas teda, sosistas hellitussõnu. Just seda oligi vaja, sest kohe

sättis väikseke end magama, sulges rahulikult silmad, hingis ühtlaselt

«Olen ta juures või mitu tundi.»

Hilda naeratas soojalt

«Sul on väga ilus hing, Mari-Elts. Sellel, kes nii kena loomi kohtleb ja neid väga armastab, on eus palju onne.»

«Önne...?»

«Jah,» kinnitas Hilda tasa. «Olen juba hea hulga aega ma peal ringi vaadanud, näinud palju saatusi. Inimese kakk on oleneb suures osas temast endast. Heal läheb hästi, ma tean. Ehkki olen alles väga nooruke, on õnn sind juba üles leidnud ja ta jääb sinu juurde.»

Mari-Elts silmitses Hilda sõbralikku, ümaraposelist nägu, vaatas korra ta tarkadesse silmadesse ja pooras pilgu alla.

Õnn on sinu üles leidnud ja ta jääb sinu juurde, kord Mari-Elts mõttes. Ilusasti öeldud, ja milt et Hilda kahju eksib. Õnne pole seni küll olnud. Või on väga vähe. Seda ei oska seda näha, ära tunda, tabada.

Kustase päevad möödusid peamiselt põllul, kõigega oli põrpo kiire. Tööde loogiline järg rõhus aga järjest pakilisemalt põldu. Ei jõua ära kahetseda, et kolhoosil pole isegi rehepeksuunat — aja selle ainsaga läbi, mida traktorijaam suurest laadist vastu tahtmist andis. Ja hullusti küll, aga Margit nõudis et rukki masindamisele tuleb vahe sisse teha. Tüdruk käis aladalt peale, muutus tund-tunnilt närvilisemaks, kurjakski.

Kustas pidas põllubrigadiridega nõu, kutsus juhatuse liidmed kohale. Rukki peab katki jääma, ristik on vaja ka meste läbi lasta. Seda ei tohi enam päevagi rõukudes pidada, kui tahetakse seeme korralikult kätte saada. Loomulikult tahetakse, seega eest tuleb ju raha. Võiag koputavad järjest vahemini uksele, ja junatusel on hästi teada, et rahvas ootab rekord normipäeva eest ilmitingimata rahapalka. Võtame ristikust seemne kasile, jah?

Ei porisetudki palju, ehkki üks ja teine nimetas, et ükski ikka inetu patitega ole küll, kui rukki peab pooleli jätetud. Põllutööliste hulgas laks aga laul õige age ragin. On mu nüüd ikka ütlemata tore ja tark esimees, jatab levalatja ja

lule hakkidesse järke ootama mingi tühipalja põldheina pärast.

Lab kõige ilusamad ilmad rumalalt ära. Ei tohi, kohe mitte toh! Ristikut masindati õige pika hambaga, vastutahmist.

Alles siis hakkasid pilgud selgema, kui kaalukojast mõne pärast hingekosutavaid teateid kuuldi. Suurelt põllult saadi kaks sada kilo seemet hektari kohta. Uskumatu! Kilohind oma paarkümmend rubla, märkisid teadjad ja kohe läks ostendamiseks lahti. Paistab tulema üsna kenakene kopik, pole midagi öelda! Ehk annavad teised põllud sama suuregi, vümaks rohkemgi?

Andsid kahjuks hulga vähem, sest väetist oli ütle mata kit- lalt sipsutatud ja muld kõhnade kolhoosiaastatega vaeseks vaetud. Aga poolteist tsentnerit sai hektari kohta siiski, ja kõik juba tuleb tublisti üle paari tonni. Kus saaks alles kuhja idlasid, kui kogu seeme maha ärida!

See ei tulnud kõne allagi, Margit nõudis tulevaks aastaks muld kühkule kõvasti pinda juurde.

Li tea, palju preilil vaja oleks?

Vahemalt veerandsada hektarit, teatas Margit nii rahulikult, nagu oleks tegemist paari tühise kartulivaoga. Ja lisas, et seemet kulub hektarile kakskümmend kilo, külvikogus peab kindlasti alles jääma.

Ristikuseeme nõudis veel hulga tööd, tapset ja hoolikat. Rõukust võttes oli ristik küll mõnusalt krõbe, aga seemet tuli sellele vastamata kuivatada. Tähelepanelikult, õigete kraadide juures. Kind olemas ta oli — lootuste seeme. Rahaks saab see tehtud, alaselgeks rahaks! Võis juba tõsimeeli kaaluda, kellele ja milu seda müügiks pakkuda.

Kas ehk nimetada «Paala» Lauritsale? Pealegi naaber, pi- ruit jooksevad läänekaares kilomeetrite kaupa koos. Ainult et ühesamaal meest annab otsida, teadis Kustas. Ent ta küsis alalt kohe, kes kolhoosi esimeestest väga helde kaega on. F. teegi tema ise kõige vähem. Mida vaesem majand, seda kokk- kohoidlikum tuleb olla. Jõukaid pole siinkandis rohkem kui üks, Linda Pahkel oma «Avangardiga». Ja helde pole temagi, pigem vastupidine. Ent veel enne ristikuseemnele sobiva ostja otsimist tuleb viljapeksu jätkata, kuivatada peavad taie auruga lootama, varsti läheb talurukis maha. Peaks ometi kuiva! Aga õnnaste kuumade, tuuliste päevadega on kartulipealsed muu- nud üsnagi louks, vajuvad varsti paris norgu — korralikku- du on vajal. Ja adal saaks hea sooja vihmaagaraga kah- mubli eluvaimu uuesti sisse, nii et võks vist sutsu sadada

jah... Ei, taevamarga ei tohi praegu sugugi tulla, rukkipuul ju pooleli! Järge ootavad suviviljad...

Masindamine käis, rutates ja närviliselt. Esimehe sünnipäevakarbiti isegi uneaja otsast päris pikki juppe, müüdu osi paratamatult jänni jäädud.

Kustas Loki vastu kerkis vaigest vigisemist ja suuremaid ütlemissid. Ka traktorist Nurmelaid oli mõlksis olemisega, kui paev liiga pikaks venis; eks mõni kena pruut vist ootas kuskil. Aga ara ta ei läinud, tegi tintmusta pimedani välja. Pea platsile kombineeriti valgus, nii võeti ööstki lisa.

Kustas tundis, et põllumehe elu on tõesti väga erilise ühtaegu seletamatult ilus ja tapvalt raske. Iga hommik ulatub uue ime sulle lahkelt kätte, ja paev kukutab ootamatult kord järjekordse muretaakami...

Ühel õhtupoolikul ütles viljapeksumasin üles. Nurmelaid tegi küll, mis oskas, aga eluvaimu ta sellele rinstapuule enam ei saanud. Tema arvates saherdust vana risu ei tasugi lappida, on teine omadega täitsa otsas.

Jälle tuli Kustasel traktoriijaama helistada, direktor teatas juurde paluda. Anna korras rehepeksumasin asemele, kui täna!

Ei aidanud palumine ega veenmine, ei hea ega kuri juht. Kask oli viisakas nagu alati, tasakaalukas ja arusaaja, ta sedvõrd kategooriline, et pikal sõnasõjal polnud mõtet.

«Sul on rukist juba kõvasti läbi lastud,» teadis Kask. «Ma on andmed, et jätkub müügikohustuse täitmiseks ja külvamiseks.»

«Suur hulk ootab siiski veel hakkides,» muretses Kustas. «Tuline kahju, kui need sügisvihmade kätte vinduma jäävad.»

«Oma viga,» kostis jahe vastus. «Kiirustasid ristikutega, nega, minu arvates oleksid seda võinud alles talve hakul kasutada, gutama hakata.»

«Agronoom nõudis, juhatuse põlised põllumehed tahtsid nii. Sa ei tunne meie olukorda, ei tea meie muredest peaaegu midagi.»

«Muresid on kõigil kuhjaga. Meil on lepingud, mis nõuavad täitmist.»

«Kas «Sotsialismi Võiduga» sõlmitud leping on sinu arvates ainult kehtetu paberilipakas?» imestas Kustas. «Traktoriijaam kohustus oma masinapargiga tegema kõiki vajalikke töid.»

«Teemegi.»

«Oigeageselt,» rõhutas Kustas.

Jah, kuidas jõud vähegi kannab. Aga pikk kevad ja suur vihma on seljataga, rivist valjalangenud tehnikat kahjuks palju. Mul on vedanud, sinu juures töötav brigaad pole avariidega lihtsalt jäänud. Pean silmas masinaid, ehkki...»

Jah, ka kõige paremini korras traktor ei tee üksi midagi, kui inimest peal pole. Nagu tead, puudub mul praegu kaks meest.»

Kuulsin, et Anto pidi varsti koju saama.»

Seda jah. Eks ta tahaks muidugi kohe traktorile hüpata, kui haiglast paiseb, aga tean, et arsti kova keeld maksab veel mõnda aega.»

«Onn, et temaga kõik ilusti läks.»

«Tema mitte mõeldagi, et ta ei, ma ei suuda seda välja öelda, ma ei kõiki kaitsime.»

«Moistan.»

Kõrbi Jull ei saa enam traktorilt maha tulla, aga ta ei saa enam poistagi, teeb vinnaks tervisele lüha. Põuab ju mitme mehe eest tööd lõhkuda... Pead vana Laagri asemele kellegi andma, võimalikult pea.»

«Imestan juba mõnda aega, et sa siiani pole häält tõstnud.»

»

Kustas eelistas vaikida.

«Jääb Laager veel kauaks tohtrite hoole alla?»

«Vist mitte, saadetakse koju kui paranematu haige. See mees ei roni kahjuks enam iial traktorile. Nii et...»

«Tead samia hästi kui mina, et traktoriste põõsast ei leia ega kasva neid puu otsas. Tahaksin väga, et asjad edeneksid vipe-rusteta, tõrgeteta, õnnetusteta. Sa usud, jah? Kehvasti, et ma kindel päevapealt aidata ei saa. Koristustööde lõpul peksame sul järele kogu teravilja ära, ole mureta. Ja sügiskünnile leiame mehe Laagri-Karla asemele, minu sõna selle peale! Teisiti ei ole mõeldavgi.»

«Tõdame... Edu sulle, vanapoiss!»

Aitäh. Ole tubli, pea vastu!»

Kustas jäi mõttesse. Pea vastu, soovitas Kask. Tabas otse kummesse, pole midagi öelda. Kevadine tööde organiseerimine oli tundunud peadpöörítavalt rutakas, keeruline; igal sammul andis märku asjatundmatus. Nüüd, mil sügis sama hästi kui kaes, on veelgi raskem. Ja masendav mõistmine, kui vähe ta põllumehe tarkustega kursis on, teeb meele ärevaks.

Teadmised ja arukus kogunevad põllumehel aastatega. Mitte uude ega kahega, tänane kõva töö jõuab õiget kasu anda võib-

olla alles õige pika aja pära. Ebaõnnestumised on aga platsis, kui tarkusest vajaka jääb. Lisaks veeretab kivid teele maarnehe põline sõber ja üle aegade vaenlane ilmastik. Teinekord pöörab ta kõige paremad ettevõtmised tühjaks.

Kahu mõttejarg jäi? Jah, et oma tööga toime tulla tehase direktor tugevat kaadrit ja tarku alluvaid. Kolhoosimees veelgi enam, eriti kui ta on linnamees ja kogu kolhoosi koguma. Brigadirid on tublid, seda küll. Aga... Aga veel ikka pole kolhoosil zootehnikut, ei... imata. Ja ehitada on kibedasti vaja. Suur... nii naru, et hoonest kõlbaks alles jätta üksnes alusmüüningimata on vaja ehitada uu... kohendada, seinu tihendada. K... viljasalved oleks tulnud juba selleks sügiseks teha. Ehitusmehi pole kolhoosil kusagilt võtta... aga palka maksta ei ole. Nii... kolm meest. Raha on vaja... i vajal. Ja võlad kummitavad omasoodu. «Ma elekter» käib kanna peale — kandke raha kohe üle, vastasel korral jätame tööd pooleli.

Sellele päevale aga, mil tuleb traktorijaamaga arved... rida, ei taha mõeldagi. Küll oleks kuldne, kui saaks kolhoosmuretseda vajad... Alati õigel ajal käepärast võtta, ja mis kõige... haritud põllusüüa taga pole ahnet tasu nõudmist.

Oma traktorid, oma masinapark, — soov on liiga... saada, teadis Kustas. Aga ometi oli hea unistada... soovima kas võidustamatult, sest mida pöö... us, seda enam suudetakse korda saata. Inimene võib... vahepeal...

patjade sülle peitu. Tibus vihma, hämardus kiiresti.

Anto oli... pole põhjust kurvastada, koige huilem on ammu möödas» Sari ei suutnud end kuidagi koguda «Kuulsin alles tana,» nuuksus ta. «Anto, ma käisin vahepeal

oli nõne hõikega taiesti arkvel. Nüüd aga lamas ta une... hulk aega kinnisilmi, sest kirustav ringivaata... tegi veel ikka valu. Arstid kinnitavad, et haigasmahud... õige pea, muretsen, eks pole põhjust... kojuminekku... ukkavad illegiparast päevast päeva edasi.

Anto ei avanud veelgi silmi, kuigi oli näda taiesti arkvel... visinud, nagu oleks teinud ranka tööd päris jõe püü... saab ometi tekkida rampaske vasimus, kui inimene... voodamata voores pikutab?

Sunnivõimel laisklemine on aaretult tüütu. Kogu tahaks... tana ja ta palatisse üksinda. Voodid oli küll neli, aga üle... kolm tühjad. Tana keskpäeval lakkus viimane palati... Jah, tema laks, aga...

Pisut nukker oli teada, et keegi külastama ei tule, kuid ta... keelas. Sabatalt on laiglasse hulk kilomeetreid ja peale... veenmist suutis ta kodustele selgeks teha, et ta pole... üldse haige, saab tõenäoliselt tana homme koju. Mõtte... tult aega raiskavad edasi-tagasi sõnad on vaja otsimad lõpe... lada. Hea, kui keegi kodustest puhapagval viitsib korraks siia... soida — keset nägela ei lubanud ta neil tulla.

Ehendab, tana on ta päris üks. Ei kalalist, ant haiget ka... me. Ometi tundus talle, et keegi juba hulk aega istub ta... oli aares. Hingataist pole kuulda, aga aeg-ajalt tajas ta... tegit meeldivat, vaevutavatavat sooja viirvendast. Jah, praegu...?

Ta keeras ennast püü, aga pähe tuikas nii ootamatult äge... valu, et sundis vaikselt oigama. Anto surus silmad tugevasti... kinni. Mine ära, valu, mine ometi äral.

Kostis tagasihoitud nuuksatus.

Anto avas pikkamööda silmad.

Oh, väga hamar. Ta nägavaid, et keegi istus tõepoolest tihe... voodi aares, ja et istuja oli väike ja habras, ja et ta... nuttis.

Eevi see ei olnud, Tiiu ka mitte. Ega ometi...?

Anto haaras istujal tugevasti käest.

«Siiri! Oled see tõesti sina...?»

Tadruk silitas hellalt Anto kätt ja hakkas nüüd valjusti... nulma.

«Jata ometi,» palus Anto, endalgi pisarad hääles värele nas... Pole põhjust kurvastada, koige huilem on ammu möödas»

Sari ei suutnud end kuidagi koguda

«Kuulsin alles tana,» nuuksus ta. «Anto, ma käisin vahepeal

ekskursioonil, ja kuigi olen juba mitmendat päeva kodus teadnud siiani, et ... Oleksin kõik päevad sinu juures ... sind aidanud...»

«Aitäh, et nii ilusasti ütled. Mul läheb juba hästi, napp hoolitsemisega lausa ära hellitatud. Palun, ära nuta.»

«Jah, Anto... ega ma ju ei nutagi. Aga mul on see hirmus kahju, usud? Ütle, kas usud?»

«Muidugi, Siiri,» sõnas Anto veendunult.

Maad võttis vaikus murelik ja rõõmus, rahutu ja hea.

«Siiri,» ütles Anto viimaks õige tasa, «tahan sind nii...»

«Ma olen ju siin, üsna sinu lähedal.»

«Ei, tahan täpsemini vaadata. Palun pane tuli põlema.»

«Jah, kui sa nii soovid.» Tüdruk pühkis taskurätiga kumule põskede, kohendas juukseid ja vajutas voodi peatse vale lülile.

«Kui hea, et sa tuled,» sõnas Anto ja vaatas imetledes tüdrukut. Siiri tundus talle veel kenam kui enne. Ta rukkililleded silmad olid nukrad ja närsid tumedamatena. Naeratas oli võluv, tõsine Siiri aga eriti lähedane. «Hea, et sa tule,» Anto sulges silmad.

«Ega sul ometi halb ei ole? Valus, jah? Kutsun ehk arsti.»

«Ära muretse,» keelas Anto. «Ja arst pole üldse vajalik, juba terve.»

«Oh, Anto... Kus sa siis terve oled, kui sind veel ikka ei lubata... Ja valud on sul sageli.»

«Millest sa nii arvad?»

«Kui sul uni nakkas oisa saama, oigasid tugevasti. Ja mis ajale ka, mitu korda.»

«Oled juba kaua siin?»

«Arvan, et tund aega küll.»

«Miks sa mind ei äratanud?»

«Ma ei raatsinud! Vajad rahu, puhkust, sind ei tohi segada.»

«Sina tohid, Siiri.»

Tüdruk pani oma kitsa, sooja peo Anto käele.

«Soovin kogu südamest, et sa kiiresti paraneksid. Ma ei millega saaksin abiks olla, aga...»

Uks avaness vaikselt, õde vaatas sisse.

«Küllastamise aeg on läbi,» ütles ta pisut murelikult, teatatakse millestki mitte päris meeldivast.

«Jah, tanan.» Siiri tõusis, õde sulges ukse.

«Juba lähedki?» Anto oli pettunud.

«Kuulsid, kauem ei lubata.»

«Siiri, sa ehk...» Anto kogus julgust. «Sa ehk leiad aega veel tulla?»

«Muidugi, kui sa vaid tahad,» kirjutas tüdruk. «Kas tahad?»

«Siiri...»

Tüdruk ulatas Antole mahuka koti.

«Ounad, ema saatis sulle. Head ja mahlased valged klaaria.»

«Sinu ema? Ta ju ei tunnegi mind.»

«Raakis talle sinust juba peale peoõhtut nii põhjalikult, et vööras sa küll enam pole, isegi palus sind tervitada.»

«Aitäh,» sõnas Anto liigutatult. «Sa tuled jälle?»

Siiri noogutas tarmukalt.

«Jah, muidugi. Ja kui koju saad ja sind esialgu ehk suurt hõkuda ei lubata, tulen Sabatale ka. Tohib?»

«Sa veel küsid... Tule, ainult tule!»

Siiri ulatas Antole kae

«Parane hästi, saa ruttu terveks.»

«Jään sind ootama, Siiri.»

«Ma tulen, Anto.» Juba oligi ta uksele. «Head õhtut... head ööd... Näe ilusaid unenägusid!» Ta hoidis vaevu pisaraid tagasi, jooksis uuesti poisi juurde, sosistas talle kõrva: «Mulle öeldi, et sa oleksid peaaegu surnud... Anto!» Ta puudutas huultega Anto otsmikku, silistas ta juukseid; tüdruku põsed kuumasid. Nüüd ta eemaldus, taganes uksele, pilk ikka Anto silmade kinni. «Anto...»

Siiri... Selles oli kõik — ootus, imellus, kiindumus. Siiri...»

Teine peatükk

1

Ludvig astus ees trepile, ulatas Eltsule kae.

«Ettevaatust, aste...»

«Aitäh, aga see mul ju üsna peatuu sisse kulunud,» naeratas Elts. «Mõtle, kui kaua me juba siin elame.»

«Ega muud, kui et viimaks komistad.» Ludvigist lausa õhkus headust ja abivalmidust. «Pead äärmiselt ettevaatlik olema, et tervisega midagi ei juhtuks.» Ta hoidis veel ikka naisel käest, ja nad sammusid pikkamööda ümber majanurga, istusid sooja pealelõunase päikese kätte.

Eltsule meeldis, et mees nii hoolitsev oli. Vahepealsed pikad,

vägagi jahedad aastad hakkasid ununema ja tundus, et
vig on niisugune alati olnud. Ometi teadis Elts tapet
muudatus toimus alles hiljaaegu — sel korral, kui Re
viimati siin käis, nädalat paar tagasi. Just siis tuli elule
uus ilme, peale tõsist jutuajamist. Hirmus mõelda, kui l
pikka aega elas Ludvig raskes hingevaevas. Ääretult ka
Kondrati surmale järgnenud aastad jooksid tühjalt
Tagasi neid kahjuks ei saa... Jah, kogu selle ilmatu
elasid nad peaaegu kui võõrad. Ludvigi morni oleku t
harjumuseks ükskõiksest vaikida, teisest mitte hoolida,
mõtted ja tunned ei anna talle korda. Pealegi keeras
tuhmiks, et miski enama ei huvitanud, kellel ja m
rakkude püü, ka oma mehele mitte kõnet k
ges ja koka, vangi talgi surmusega. Just siis
anad. Kõik-Järga, et teaduste suurte omaduste
kaitstud olla. Lahkuda oma jõukast, heas korras talust — lo
mulikult polnud kummalgi jutuistu. Sel ajal jah Ludvig ei
kinud enam üldse, isegi ei vandunud ega mananud. Ometi
ka Ludvigil varandusest pööraselt kahju — ta oli ju
ritud jätma oma sünnikod ja loomad loobuma tolle
aretustööst, mida ta ääretult tähtsas pees.

«ma käisin eile vaatamas, öhtul enne pimedat. Mingel-
raid sibilis seal üksjagu, suuri ja väikesi.»

«Sa rääkisid nendega?» paris' Ludvig etlevaatlikult.

Anni raputas vaikides pead. Millest nendega kõneld

Ohus hõjus maguskirbe suitsuvine, lõpmata kodu
armas — jah, saun küdes. Seda pidi tingimata nägema
tud silmadega, et miski kõrvaline ei häiriks. Taevas küll, kui
ees pingil, seljas lahe linane nagu ja tugevad käs
pruuniks parkunud, pilgus rõõm ja
kui valus!

Möödunu südamega vaatamine oli talumatult raske. Avastas silmad, libistas uuesti pilgu üle kodutalu. Suured pärnad seisis liikumatult ega näidanud sugugi välja, kas teda enam mäletavadki. Sirelihekk oli kasvanud kõrgeks, ta ei paistis õunapuudel palju vilju küljes olema... Käevõtt tundus tavalikult, ämber mütsatas korra vastu raskust enne kui jahedasse sügavasse vajus. Kodu... kodu!

Ahastus tõi vee silma. Mis needus see ometi on, et inio
 f... ..
 dete kilomeetrite taha, sunnitakse elama vööra rahva hu
 kelle keeltki ei tunne. Ja kui sealt imekombel tagasi
 tulla, seisa kui vööras võsa vahel ja hilti vargsi, mis vah

[illegible]

...lad õpetasid kartma ja tegid jõhkrault selgeks, et kõrgemalt
...käsku ja seadust tuleb tõrkumata täita.

...võim ei osanud ära arvata, kas see seadus, mis teda pikaks
Juku vägisi võõrsile sundis, on nüüd ära kustutatud ja ole-
matuks tehtud, või on see veel ikka jõus. Siis vist ei tohigi
unustada midagi ette võtta, kõige vähem aga tema põlises päris-
muses elavate inimestelt küsida, miks nad siin on ja öelda,
et tema ise on Antsu-Juku perenaine. Jah, iga ainsamat kui
minu peab oskama ette hinnata — mine tea, kes võimumees-
d pahandab, karistused on varmad kaela sadama ...

Anni vaigis kaua, jõudis alles hulga aja pärast eilest õhtust
tööle. Enamasti, Eltsu ja Ludvigi juurde. Ta pilk ulatas ringi,
vaadates kõrgetel lopsakatel lillakaspunastel floksidel,
mangunud heid. Sii sallis ta ngenia'ko vat, Eltsu
jõulgu. Eltsu helepruunid lahtised suvekingad olid ilu-
u, taskid ja Anni tõmbas oma jalad pingiserva alla, nii
gavale kui võimalik. Häbi ju peegeldada teise uhkete jala-
... korval oma arvatud nin lega kõledalt saapakota
id... ja jämeda joonega puuvillaseid sukki, nõelutud ja ine-
tud...

«Õnn, et teie perega midagi ei juhtunud,» sõnas Anni
miks.

«Kuidas sa seda mõtled, et pole juhtunud? Vireleme juba kümmeaastat siin loomakliiniku tillukeses korteripüüdis, Ludvig peab tegeva sanitari tööd ja mina olen... koristaja.» Eltsu hääli kippus murduma. «Peaksid meie kodu ikka muutama? Kortli-Jaagu ei andnud sinu elamisele sugugi ahta. Et ka meie perega on juhtunud väga palju halba, meie on samuti otsas.»

«Mõistañ küll, sina pead silmas varandust,» ütles Anni karedalt. «Kust ometi see suur tarkus, et oskasite oma talu koos

... ja kogu selle aja jooksul ei ole ta kunagi ühtegi
... ja kogu selle aja jooksul ei ole ta kunagi ühtegi
... ja kogu selle aja jooksul ei ole ta kunagi ühtegi

«Eks tarku inimesi ole maapeal palju,» lausus Ludvig «Ütle
piris ausalt, ma ei oleks ise iial selle peale tulnud. Aga mu
oli Kortli-Jaagul hulk aastaid eestöötegiaks Kondrat, sinu
Juhan mäletaks teda küll. Tema soovitas, see meie sulane
Kondrat.» Ludvigi silmadest vilksas läbi tume vari. «Olgu
muld talle kerge.»

«Ise varandis kaest anda on masendavalt raske, võttis ehk isä aru, vaevab sünnitama,» tutvustas Elts.

«Jah, usin Aga see on siski midagi muud, kui ei sind ko-
tilukeste lastega kodunt laant. kistakse ja vagisi mitu-
vaksse. » Ann pilgas oli meelchele «Annaksin võ, kump
Antsu Jaku talu, ku a nult oma Juhami saaksin ellu a-
tala. »

«Jah, tore ja tühi, mees oli,» sõnas Lüdvig mornilt «d
tomasuguseid, ja sinu neetud Siberisse sadade viisi k
see pole sulle lohtus, ma tean»

«Iga muuagi Leina ja inuret on kestimaal igas kodus»,
Ann si gavi ohe kolasku nuuksuure. «Teiste valu on sama
rank kui enda oma».

«Trööstimiseks jätavad sõnad lüga tühjaks» Elts va
Anni korraks tugevast, õlgade ümber kanni «Mõni nõrge
vajaks loplikult kokku» Iks laste pärast tuleb ennast pingo
hoida, tõsi? On na l praeg i terv se jaures?»

Ann noogitas. Tä posetakkidele olid tekkinud erepunane laigud, n. ga aga jäi end seal hallkahuatuks. Võimaks ta ise

«Aga's na? Kas slauga on vāc ko rase» kasis Lits etleva d
hiku t.

«Sa pead siin, et t. e. na naitalt kõlmaks olen jaanud»

«Nojan, et was vumaks ming st hangasest »

«H. gusest?» koras Ann. möhikult. «Eks mundagi. Muu haiguse n. mu on... nalg»

Jälle ei öelnud keegi talle ega ainsatki sõna.

«Nalga, aolk nee pake jamaad aastae», kordas Anni pool
ses kōl.

«Sattas e vist erit vaesesse kart,» arvas Ludvig. «Moi-
kes müel tagasi on jõudnu, püü kogua kiitma, et sa so-
ne e järele, e raatsinu vaala et tages g. tulla»

«Kudis keeligi. Oleks mu Juhani elinud, kaaap sa ei ole peres ol, taeis toojous mees, po naid tõesti ni hull. Minul ei o lapseid ja vanaisa mureks. Anes n neile vaetitele, polp iganes suutsin.»

Litsul oli Anni veel raske kuulata Armas aeg, mida naised on pidanud kannatama äga tema sin, omal koostööd ja parimad otsused peavad kõik need aastad mitte millegi eest rahul, etta kurjustas ja manas Mks oge arusaamine elu ja nimesele ni' ütlema huija kaitse hakkab? Ja muudugi kuul et selgus tuleb tingimata teiste kannatuste najal... Parast sellest korda tekkis aimdas, et ta on oma loomult üha ha

peaasi, et teinai hea olks, langu teistest mis tahes! Võta
Ain t-Juhan t ja tunandoid te si sama ranga saatsesga

1 Oma mure tundus nii tohutu, suur, et teiste vaevade
tagu eriti e. rõõmudele. Kaulas ja nagi küll kohkumise
nuga, kui minest kutsutati ja rahunes mone aja
est nendele pere ja ju alles. Ta on tühit korda pahan
ja letsa korteri üle, ja et naigete loomade atrid olid otse
se na tagi, nad kippusid teinekord näit tegema, taüdis-
Ta kurtis, et nemale, Kornelia, tehti paljaks, taha k sti
t, neist said kerjusea. Ometi ja ju mõnagi alles. Olete
tuke hirmaliste vaarikavidega, kullest ja hõbedast sõrmuste
ssilega, kaalakeed, terve suur vööndus. Isegi kahis
l seisab pakituna suure sara all, see muat, ne l kodant
eele kaasa võtti. Ja ruded, pesud, õl kõrnast portselanist
sed, kristall, vaibad. Oh, mis sead üldse üls pu g üls
ei! Lahedaks elamiseks on kõik olemas, hulga. Akemgi
vaja. Aga kummal tuhanle l kummal, kummas nemale
n l toime tulla, paupaljal ja vähivooras pugi se. Mõtlis ta
tundis ta nende saatusse pärast suu mevalike. Vahel, hõbi-
et vahel. Nuttis sin kabeid sti taga oma taluperenaise sei-
t ja arvas, et elu on valjakann tamatult raske. Mida l küll
süd hunge hõõmatius ja ükskõiksus? Vo, on neea seal alati
seisnud?

«Üks, Anna, kas õie saime sind küidagiv si elk rüatav?»
 «S Ludwig si laubkult «Ükskõik, mis see ka ei oleks, äri
 mitte h bene küida.»

Vast on sul raha vaja, võ tõdupoolest?» ütles Eelis oma väiksemegi vahela. «Vahemalt esialgu on? sul muna ära-
arust nõuda kiil kõigest kibe puumis. aitan, kui ras-
kaks oskame. Olame ju hea eestlased, siin mune on ka mune

Armi silmsid helkis tammale, aga ta hõlks tammust — ingeks.
 Kui ma seni toime tulim saan sin, koomaleal, kuldasti ase
 kuma. Ärga arvake, et ma ainult stun ja püüand poetan
 värvastan. Või et ma otsas olen, et enam jalg alla ei võta
 ja, sarkust jätkub mul rohkem, kui olea la oskate!»

Ega me paha pärast, et ahi paamine » vabandus luuakse
 mul, sobivatki mõel «Sa pealegi m. etasid, et asja pärast
 ei ole!»

Jah, tul n sinu kui Juhani v, na hea sõbra poole maad kuu-
ma, sina tead kindlast nõu anda. Ma p an ju nuud kõ ge
võit minema kolhoosi esimehe juurde, nist oia peavarju

kui ka töö pärast. Ütlen ausalt, ma ei sõandanud minna. Ma arvab Kustas Loki kohta, et mehel pole viga, teine aga vanub või jumala nimel, et Loka on purupunane, vihkab jõukaid inimesi ja nende perekondi mis hirmus, ja et temast on parem eemale hoida. Imelikul kombel on Loka aga teile väimees, ja ma ei saa selles asjas kätte ei otsa ega äärt. Kui purupunane kuidas ta siis üldse tohtis Mari-Eltsu naiseks võtta? Kas ta ei kartnud, et visatakse parteist välja? Ta pani ju tanu alla üle valla kõige rikkamast talust pärit tüdruku... Ja kuidas ta ise sellega nõus olite?»

Ludvig kergitas kulme, maigutas pisut hämmeldunult. Elts ei mällanud mehe pikaldasevõitu sõnaseadmist oodata.

«Kustas Loka on jah meie tütreaga abielus, ja ma võin puhtalt südamest kinnitada, et paremat inimest kui Kustas anna ei otsida.» Elts kortsutas kulme. «Olgu, et kommunist.»

«Tähtis parteimees, ja sina kiidad?» imestas Anni.

Elts vaikis.

«Kustas on kindla sõnaga, lahke olekuga,» lisas Ludvig veendunult. «Teist sihukest annab tõesti otsida.»

«Ta on arusaaja, ei kipu ülekohut kätte maksma,» sõnas Elts tase.

«Ülistate kommunisti kohe nagu ühest süst?» Anni vaagnas pead. «Kui ma teid nii hästi ei tunneks, hakka või meelde, et olete vaenlase poole üle jooksnud. Varanduse kinksite neile lahkelt ära ja tagatippu andsite veel ka tütre...»

«Ära pahanda, aga niisuguseid sõnu ei taha ma kuulda, nagu hoiaks me punaste poole.» Eltsu huuled muutusid kitsaks triibuks, silmad kalgiks. «Ma vihkkan neid, kes meie rahvale sama õnnetuse tõid ja meid siiani toorelt käsutavad. Vihkkan hinge põhjast ja jäängi vihkama. Olgu nad igaüks eraldi ja kõrgi koos põrgu põhja neetud!»

Anni noogutas.

«Olen minagi neid maapõhja vandunud, võid arvata. Aga nende vastu ei saa, meid ju vaid käputäis...»

Ludvig märkas, et Elts on väga erutatud ja kavatses iluselt midagi eriti rasket öelda. Niisugused jutud on ta tervisele suureks ohuks, kasu pole neist karvavõrdki.

«Meil jäi Kustasest kõnelemine pooleli,» sõnas Ludvig hästasakaalukalt. «Annil tuleb temaga tingimata äru pidada, ja mida rutem, seda parem.»

«Sina arvad, et ma ikka julgen ta jutule minna?»

«Ega ta inimesesõõja ole, mida sul karta...»

Jumal taevast on tunnistaja, kui väga ma kõik need aastad elasin oma talu, oma kambrite järele... Laste ja vanaaegade meelde, saime sellest jõudu. Kogu aeg olid silme ees laudad ja loomad, ait oma salvede ja astjatega... Kui hea karge maitsega vesi on kodukaevust! Lõpmata õnnas ja mõnus on astuda üle oma õue, paljaste taldade all puhas, tihe, veidi vetrav kummelivaip...»

Jah, kodu on inimesele kõige armsam paik.» Elts ei püüdnudki varjata valu. «Igatsen kogu hingest tagasi Kortli-Jaajõe. Mul on isegi meie kodu lõhn veel selgelt mees... Ja mueti ei saa me sinna enam kunagi... mitte iial.»

Anni silmis sädelesid pisarad. Ta peletas need minema.

«Kas see teie väimees üldse tahab mind aidata?»

«Iks tema peab nii talitama, kuidas seadused ette näevad,» ütles Ludvig.

On kuulda, et niisugust seadust pole kusagil kirjast, mis keelaks kiuditatud inimestel oma endisesse kodusse tagasi minna,» teadis Anni. «Kui aga seadust pole, on õigus ju meie poolel?»

«Ma ei taha sind ette ära ehmatada, aga sa peaksid vägagi õigesti teadma, kelle poolel siin riigis õigus on,» sõnas Ludvig redalt. «Õigus või asi...»

Anni mõistis.

«Ma parem ei lähegi, mis ma ennast alandan.»

Ludvig kehtas õlgu.

Iks sa kohe alandamisest...»

Kuidas seda hirmsat tunnet nimetada, et mina pean minema niisuguse teab kust tulnud purupunase inimese juurde oma endise kodu endale tagasi paluma...? Tõsi, ega palumine polegi veel see kõige hullem. Alandav on, kui ära öeldakse.»

«Minna tuleb ikka,» soovitas Ludvig.

Anni kõhkles, vaatas küsivalt ühelt teiselt.

«Ei tohi sedaviisi ette mõelda, et sind Antsu-Jukule ei lubata,» pahandas Elts. «Mina usun, et sul läheb nimmelt hästi.»

«Ja arvesta, ise pakkuma ei tule küll keegi, see on selgest selgem,» lisas Ludvig.

«Minu vanamees ehmatas sind ilmaaegu oma juttudega seadustest ja teab millest,» püüdis Elts Anni julgustada. «Ära unusta, mida ma Kustase kohta ütlesin — ta on tõesti hea inimene. Ja ta on kolhoosi esimees, tema sõnal on kaalu.»

«Ahah.» Ei olnud päris selge, mida Anni selle ainsa sonaga

657

nüüd kohe ütleb Kustas Loka midagi tähtsat ja lõplikku. Kustas oma katuse alla!

Imelik, miks ta viivitab?

«Kas te olete kellegi juures peavarju leidnud?»

«Jah, eks ikka,» vastas Anni veidi imestunult, kuna ootus hoopis teistsuguseid sõnu. «Ainult et sinna, kus mõned on olnud, ei saa kauaks jääda — neil palju lapsi, ruumi omadele tarvis väga napilt.»

«Kuidas arvate, hakkate varsti ehk tööle?»

«Miks ei, kui võtate. Mina ise olen kahe eest väljas, ja teie on mul ka juba nii suured, et jaksavad peaaegu kõike teha. Anni igatses kannatamatult luba oma kodu uksest sisse astuda, esimeses mõttes millegipärast muudele asjadele.»

«Tublisid inimesi on kibedasti tarvis,» kinnitas Kustas. «Põlvkond tütardele eluaastaid on?»

«Ühel neliteist, teisel kaksteist.»

«Alles parajad kooliskäijad lapsed,» leidis Kustas. «Tööleamiseks vara, võivad tervisele viga teha.»

«Arvate, et seilest seal hoolida saate? Nemad on maast ja linast ülejõu tööga hõljunud... ja lastepõlv pole veel ootama.»

«Sõgus samahästi, kui kaes, tuleb koolipõlv,» ütles Anni.

«Seda küll. Aga naine annate tööle?»

«Hakake võõrastele, ehk pihta,» paskus Kustas. «Kui aga te ei lultes, kuhu see inimene kauge pätemani sobiks? — Põlvkond Karjalanta? Kasvavaid lapsi tahavad iga peavõõrastele jõe tema ootata, muidal ükskord norimisele eest saad...» «Kui las lausa töö peale vaatate?»

«Saad loomadele hõlgu, nakkama?»

«Tubli, lausa lastest parasjagu puudab. Nimet nime ande, otsige ta siit Sõrguta suurest lauasest, kui te ei leia, morn on Hõlgu, pidi ge tõi, mis ja kuidas?»

«Saur tema?» Anni vaatas viivut, onkas sisse. «Tervelt? Antsu-Juku?» Tahaksin sinna minna, ruttu tagasi kätte võtta. Tervelt kaheksa otsita, pake arvatud oleme, kodutad...»

Kustas märkas alles nüüd, mil naine talle pinevas ootuses otsa vaatas, kui melised silmad tal olid — suured, sinised, hallid, selged ja ausad.

«Antsu-Juku pole ruumi, seal elab hulk inimesi,» Tervelt kolm peret.»

«Kes neil sinna lubas asuda? Kas teie?»

«Ei, mina olen esimeheks alles lühikest aega. Nemad on juba kuuldavasti juba mitu head aastat.»

«Aga ikkagi, kes neil lubas?»

«Kui hooned tühjad, ega siis keegi keelagi. Pealegi laguneb elaniketa maja õige kiiresti.»

«Kas need, kes minu kodu omale võtsid, on hoolsad olnud?»

Kustasel oli piinlik tunnistada, et pärisperemehe puudumine viitab Antsu-Jukul tõesti igast nurgast ja unkaugust inetult vastu; hooned on lastud üsnagi liga-loga.

«Ega nad omapead võtnud, juhatus andis loa.»

«Jah? Et kohe ametlikult ja puha? Kas nad on kõike hästi leidnud?»

«Kes võõra vara pärast ikka eriti mureseb,» pomises Kustas.

«Võib arvata,» Anni oli väga kibestunud, ei suutnud end os hoida. «Kolhoosil on muidugi näpud kogu aeg põhjas, teie leie kulaku talust hoolitagi.»

«Korda kohendada pole me seal tõesti rohkem saanud kui mure lauda,» selgitas Kustas ja imestas samas, miks ta teisele vaatle sõnadele samaga ei sõanda vastata. Põlvab pigem on vabandada ja naadada, et vahepeal on süski ühte-teist ette tulnud, katsub vaata et koguni kütust välja meelitada. Miks tema ees seisab omeli inimene, kelle ringivõim tannistas eluks ja välja saatis. Klassivaenlasest ei maksaks eriti juurida, sõpra ei saa temast kunagi. Kuna on kaunud kindlalt teadlikkusele? Hinges peaks kobrutama leppimatu on toorahva kurnaja vastu — selle asemel tõstab hoopis pead üles, kui raske sellel inimesel on olnud ja on praegugi kummaline küll — temast on kahju. Uskumatu, et selle kohnukusel naisel jätkub jõudu rinnata, ja julgust. Ja et tema vaenu ei varja.

«Eks kambri on muidugi ruumid ja rāpased,» sõnas Anni hõlguvalt. «Neile pole keegi võtsinud kätt külge panna?»

«Jah, oska öelda, mma tegelesin ainult noorvarja laudaga. See juba mõni aeg tagasi joonde, loomade sees.»

Puhtatõuline, kõrge primaanniga kari oli Antsu Juku uhkus,»

«S Anni rohkem endale kui Kustasele. «Juhan andis sellele kogu jõu, et meie esimese klassi tõulava oma nimetust alati väärt oleks.»

Puhast tõugu kari, kõrge tõodang? Sellest süüst on «Sotsialismi Võidu» loomahinged küll täiesti priid, mõtles Kustas morni pilkega.

Anni vaatas talle oma seigete silmadega lootusärevalt ette.
«Vee, ikka ei ole te muie meagi tapset oelnud?»

Kustas viitas sihilikult vastusega, mõtted tegeliku traav. Ta ei olnud siiani istet pakkunud, peale pakka ei olnud seadnud juba milik tala. Nii nad seisidki, kummagi äärmiselt erinevad arusaamad ja tõekspidamised.

Anni ei mallanud oodata.

«Ma küsisin Antsu-Juku kohta, ja et tahaksin seal elada hakata. Oma perega, ilma võõrasteta.»

«Inimesed on enurist sisse saanud, peavad koduks,» ütles Kustas kahetseva alatooniga; halb on teisele pettumust tundmistada. «Naa tööavast korralikult, pealegi on kugist kolm perest naised karjatalitajad. Lauta hea ligi minna, astu ainit üle õue.»

«Üle minni?» ütles Anni, vaadates Kustasele etteheitega näkku. «Ma hakkasin noorukomase peale tööle, tütreid ei olnud. Te ju lubasite, tsite ja rvestage, minna elama minna. d tarmist ootas talis sisse, kogu elu. Aga nemad, need ei võõrad? Ärge unustage, Antsu-Juku on nannu ja ta pere peale kogu, meil jooks tants paak minamas. Pärake ometi minu igatsust — ja valu...»

Jälle poindud Kustasel sobivaid sõnu käepärast, ja ta ei nudki teid, seisis silme ükskõikseks. Olgu sel naisel enne arvates võitluse võit õigus, see ei pane Hailijõge ühele astpa võõram. Ja kes ta lõppade-lõpuks on, see Antsu-Juku suuta u ename perele ne? Silma vihkanust tõi.

Kustase hukkas silsselarjutatud sündmõtted vastu. Hõõnõsta on linnu — naine aga paus, et teda mõistetakse. Ja ta peale peab sisse antama. Tuleb leida mingi väljapääs, ilmalngimata. Jah, saagi hea mõtet sõbast kinnu. Aga et ta kohe selle peale ei tulnud!

«Meil seisab minna ap lanest taljalt. Mõned on Ombi kangis, siia ahjaks küllaltki kaugele. Üks asub aga Kuuasiku taga. Terve talu. Valge, mis rohkem meelhib!»

«Nendest talarist kinnitatu, ju ka inimesed vagivad,» ütles Anni etteheitega. «Mina ei saada enaale linnu teiste elu varemede.»

Naise utlemine meenutas Kustasele mescigese, et ta kopeaegu samamoodi oli mõelnud, kui «Sotsialismi» võitu ja elaset otsis. Teiste elu varemed.

«Meid tuleb Siberist tagasi veel küll ja kall,» jätkas Anni.

«Mõnelt. Ma ei taha, et mõni minu kaaskannatajatest saaks mu õnnetuse osaliseks nagu mina. Jõuab kalli kodumaale elamine on vahepeal võõrastele antud. E, minna koht on Antsu-Jukul, mitte kuskil mujal.»

Mul ei ole võimalik teid sinna lubada. Seadused on karimid, neid tuleb täita.»

«Praegused seadused on teiesuguste tehtud,» sõnas Anni kergelt solvununa. «Meie vastu.»

«Ei,» vaidles Kustas, «seadused on inimeste kaitseks, iga üksiku abistamiseks.»

Anni muigas pilkavalt.

Miks te siis mind ei aita? Või ma polegi teie meelest inimene?»

«Ärge sedaviisi küll mõelge, aga olukorrad...»

Kas te aru ei saa,» tuli Anni ägedalt vahele, «et olukorrad on muutunud? Künditatu lubatakse koju tagasi tulla — järelevalt on mul siiski õigus kõigega ühte õhku hingata. Ja uskuge, ma pole milleski süüdi. Püüdke ka seda mõista, kui kohutavalt kukohtune on lasta inimesel paluda, et ta tohiks jälle oma kodus elada. Omas kodus. Suudate te sellest alandusest aru saada?» Anni taipas, kui hulljulge ta oli, et sel kombel esimehega kõneles, teda koguni ründas. Aga kaotada pole elagi — kõik on juba minna kaotatud. Jumal halasta, saavad viimaks Siberisse tagasi?

Teie süüdistused on vagagi rasked,» sõnas Kustas rõnutatult. «Jah, võin rasked?» Anni ei hoohtunud enam millestki. «Aga raske on minul, kes ma saan elamiseks jõuda üksnes lootes, et kunagi võin jälle astuda oma talu väravast sisse, elada oma õuemurul, lükata oma kambrates...»

Vaga kahju, aga mul ei ole võimalik teid aidata.»

«Ei ole võimalik...?»

Helkega kadus ründav, süüdistav, püstipäine hõhk. Kustase ees seisis elu poolt rasked, äravaevatud naine, ennege vanaduse kortsud ja vaod kitsal naol veelgi sügavamad, õigetes silmades ahastus ja valu.

Kustas tundis uuesti, et tal on sellest võõrast inimesest kahju. Et vaga tahaks talle abiks olla. Aga ei saa ometi minna Antsu-Jukule ja tervet hulka tööinimesi nende kodust minema ajada, ei tea kuhu kaugele elama sundida. Ja kõike seda, et selleks, et kunagine kulakuproua saaks oma tallu tagasi omakandis ei olnud väljasaadetud kuigi palju, tanni polnud

«Te ei tahagi mind aidata, öelge parem otse välja,» sosinaine, pilgus etteheide ja otsatu vaen. «Teiesugune tavaline pimesi oma punaseid seadusi ja Kremli käske. Küllap ka ise inimesi küüditamas, lösi?»

rooni, hädles. «Teha' julgesite, rääkida kardate. Häbenele.»

«Ei, kui te seda teadmist nii tähtsaks peate.» Ta oli t

«Te ilmselt ei taha taibata, et meile, süütutele inimestele, sai osaks kohutav ülekohtus. Jah, kogu eesti rahvast tabas hävitav hoop!»

«Jumme ed oate te oswad, roagte die burger tot de
valgeks, ja vange trustaks» Aan hals k las polgers. Re

662

«Mä soome elasti saab?» sosistas Anni löödult. «Tulin teie
konnillas usus, et...»

asimus pole ju üksnes katuses ega neljas seinas. Mul on
nagu maadükki peenarde jaoks, lapikest põldu kartul.

...aga utlete ükskõikselt, et peavarjuta te meid ei jäta.» Anni
laulus kõlas rüüstus. «Antsu-lukule ei lähe, ta ründab kühkema-

... ja teavad ju kõige paremini, mis masti väimees neil on.
... kinnitas d kuu tšest suust, et olete julge ja kangesti hea

... oma atlemise-julgusest unestunud ja ehmunud, e. mõel-

... minimeste hadade ja õnnetuste vastu taiesti tuuma, julma
... meega. Inimest aga puustab olema ukumetult palju, täht

...eel enne kui Kustas midagi öelda jõudis, pöördus naine

ait ja lahkus süvasti jätmata

Hirm oli üllatavalt visa taganema. Joskat pole enam tõelavate kirjas, matustestki möödas juba tubli paar nädala, aga sageli tabas Vesta end pelglikult ukse poole vaatamas, et mis veel ikka ta tulekut.

Et kodas ärevusejüdnad selgipidi jooksevad, pole imestada. Majas ju ihuüksinda, ja vaatamata põnalikule karmisele ohutamisele mõljab karmides mingi ebameeldiv loomine, meenutab vägisi Joskat.

Harris aga krõb-n vahel naksas seinapalk, juhtus, et kassatas põrandalaud, mõnikord vajus toanurgas mingi rohvavõsalmaal teise asendisse — ja lamalid tekkis seos Joskaga, tõi lahedalolekut ol lausa tunda. Tuleksu pingeid et tea kindlalt, et siitkandist minema — aga ometi pidi leidma jõudu, et kogu võtta, koda ja inimesel üks ja ainumal, avasüli et keegi mitte kusagil. Ei jäänud muud üle kui julgast kogu ja uurida, mis see äsjane oli, ümtingimata selgitada, kui see setu ja meelavaime on pelg. Vaim pole olemas, et jõe tule enam katag, ei snagi tulla. Kõige ale vabutest pole rändajaid, see peaks olema seigemist seigem. Havastat mullapeotäied libistas Vesta hajanudelt läbi soomede, kolm. Neid pudenesid ükskõiksest saaga kanda, ja seda ta talitiski. Kuulgu Joska, kui see tal mingi katatguse tüü tõesid võimalk on, et tema nime ütleb talle nagu vchiv alaseks jaanalt jumalaga ega mitte zinsatki pisarat.

Alateadlik kartus tekkis juba karmistavaravas, pausis karm jonnakalt kannul. Ogi veel jah, et kogu — aga paus p ajal näitabaasis seda neetud põgu. Stakarta on seige rüü. Ometi ga ssand kord ku keegi snava tuga kas niki tades võt vastu plekksila kolades endast marku andis, v tas ta paratamatult ja tundis seljal vastikul, jaakulma out viirgu. Millal sellest ometi vabaneb? Või jääbki nii?

Hirm halvab pikkamööda tahtejõu, võtab järjest rohkem võimust, õõtsub kõikjal kaasas, muserdab. Isegi senist teemise monusat otserada ei julge pärast Joska uppuniist kasutada, vaid kõnnib päevast päeva mööda suurt teed, ringigä Raba vahelt läbi minema ei suuda sunnida vägi — seal on laugas, kunu Joska...

Pahh, jälle kribis jubedusevärin piki selga. Selliste mõtete küüsis on ütle mata raske töö oha, aaretult null koht, muda, halba tunnetades üks avaa, karmikalt kand

astuda. Kõige sandim aga on kogu õhtu ja pool ööd takkapihta oma pelglikult vaikust kuulatada, hirmunult ringi vaadata ja peaaegu oodata, et toimub jälle midagi seletamatut.

Tuline kahju, et ei õnnestu leida kutsikat, koerast oleks vägagi tublisti seltsi. Ja abi. Sai maad kuulatud, otsitud — ainsana on Kallaku peres just paras marakratt olemas, neljakuine ja suurt kasvu, aga Oinu ei ole nõus teda ära andma. Jättis pesakonnast kõige tragima endale, teised ammu mööda talusid laiali jagatud. Oinu tahab oma Printsist kasvatada kurja koera, emane olevat liialt sõber igaühega, kes ouele juhtub astuma. Ei aidanud ilus laia jutt, palumine ega taha pakkumine, pealegi on Kallaku Kadri selles küsimuses oma mehega täiesti samal arvamisel — Prints on ja jääb Kallakule. Mis parata, tuleb katsuda see masendav sügisene pikk pime aeg ja tige talv takkapihta kuidagiviisi ilma koerata üle elada, varakevadel on kutsikaid lausa valida. Kas närv peab seni vastu?

Vesi emailkannus väikesel elektripliidil hakkas keema ja Vesta rebis end süngetest mõtetest vägisi vabaks. Tass head kanget kohvi, ja maailm näeb hoopis meeldivam välja!

Kohv sai kiiresti valmis, Vesta limpsis seda mõnuga. Vaa ajaviiteks kella — kõigest napp tund on tööpäevast järele jäänud. Ei tule siia tana enam keegi, paberitele võib kokku kriipsu rühmmed alla tõmmata, kaustad raekasse torgata. Jätkanekuga pole muu lugi kiret, kuid üle õige aja sai abius kükitada pole kah mingit mõtet.

Tegelikult pole mõtet mitte millelgi, ei stin istumisel, ei kodus konutamisel. Kahju, et pole häid tuttavaid, kelle juurde minna või keda külla oodata, sõpradest rääkimata. Ja mis toomu inimestestki oleks?

Järjest enam võtab maad ükskõiksus, imelik tülpimus. Kas elust on põnev ja ergas osa lõplikult ära kulutatud, et enam mitte miski ei huvita? Ja ees on vaid hallide argipäevade lõputu jada — pühapäevadeta, päikeseta, rõõmuta. Isegi sellel pole enam tähtsust, kas meestesugu maapeal ringi kakerdab või ei. Viutsutatud, tüdinud, vaevatud... Kunagised ülikikkis tunded on kadunud, ja parem kui mehi üldse polekski. Ogemini, olgu nad tühjad pealegi, ainult et tema ei hooli neist karvavõrdki. Haledad vennikesed, tobealt unked, tegelikult üks narum kui teine.

Andres Narmela d... Ei, tal oli teistsugune eesnimi, piin-kali... j: h, meelde tuli Maanus. Arvab endast ei tea mida,

kaelast saadik eneseimetlust ta is. Tagantjärele kahetseda
maidagi mõtetu, aga kula, talu alandav ja ebameeldiv, et
kord sa. mingie seletamatule hetke talusele alla antud ja
ilmaime ootuses kaksiti mootorrattale karatud

Võlli Kenamees² See suvatses peale Joska ajal st. k. kolikoormaga ouele sõta ja kppus rauda vagis. kaela lange pâr s alatiseks. Eks arvab ennast teistest igas mõttes etou. Tuli pika maa tagant, kohvrid-kotid kaasas. Tenn. sâp võetakse hõsates vastu, pole kahtlustki!

Kenamene meenutamine andis kolvile mungi mõruda E. ma. tse. Kuidas ta julges tulla? Mis õigusega tahtis see jääle oma asjad tuppa lrida? Tagantjärele mõeldes on kindla peale kohale knutamise vägagi meitu, näb st. v. A. pagan mehi ja nende tahtmis!

Kostis terav klõksutamine, Vesta kolikas. Keegi on va
taga, kõhistab samamoodi järele ja kannatanutalt
Joska. Nagu Joska...?

Vesta hiilis hinge pidades oma uberiku ainsast tillu
aknast. Sissepääsemist ootas suurekasvuline mees, [linki](#).

Hirm taandus.

Vesta avas millegipärast oma töökl. ülemise nööb. ka
das kaeluse avaramaks ja naaras võime. Oh paris selge
seal seisis — ainult ei osanud öelda, tunneb ta tema
üle heameelt või mitte; viimasest kohtumisest on liiga p
aega möödas.

Vast oleks õigem seda inimest mitte sisse lastagi? Tõu-
ju kramplikult eemale. Eriti pärast seda, kui Joska ta
kalda istumas tabas ja Heldurile esmatervitusks ootam-
jalahoobi ribidesse virutas. Kartma lõi, mis muud. Nahale
Loomulikult.

Vesta oleks peaaegu minemata jätnud, aga mehel võis tulekuks mingi tööalane põhjus; rumala pirtsutamisega ei end ometi naeruväärseks teha. Inimene pole midagi tööta, kordagi ei ole lubanud endale kõige väiksema ki väärte. Mille üle pahandada, solvunud olla?

* «Tere päevast, Heldur,» ütles Vesta juba eemalt. Ta k
ukse lahti, laskis mehe sisse.

«Tere üle pika aja, Vesta.» Mees surus tal tugeva-
«Mul on kahju, et sa vahepeal lõpmata palju elame-
pidid läbi elama.»

«Aitäh.» Vesta mõtles nukralt, et oleksid võinud m...

...ola ja kas võt haruharvagi kusi la, ku las lahki, kas
...t ch viimaks luga Oh ei, se le asemel vaikus d kaude
...ega te mul tist nagi, kui mõnikord tööke, ast mõs

«En sú n. n. jaoks veidi æga?»

«Eks mindugi, kui sul endal ligi kure pole,» heitis Vesta
le, «Eks ees oma osma, au poole. Hoidur sammus ta kinnul-
enne, kui Vesta ukse avas, hõljus neile vastu imehea kolih-
e.

Suf on Kul. l. 10 2» mures Hel m.

«Миссия универсальна»

(b) the knowledge»

and little Miss! sell and his nose 12»

«...gu naftabalaris kinnab sumparase koly j...le»

Lõus ei ole just eriti palju meeluvat, muna roomustan
 istuga paev lea koha ga Olga vahtuult see ja naitu
 ole enale, mitte kungitele, niit se vana t sega kulalestele.
 ja siseses l, Vesti pakkus istet Otsu tere tase, vaks
 kovi, Ulatas suhkru ja kanetses, et seekord pole tal kovi
 juurde midagi pakkuda. Kui Heldur kunagi ammu tema kaval-
 tee peale sija sattus, olid laual leal küpsed ja konservi
 es paar kabaat mummeks. P teta, kas niit ole? Naita oli
 krammida, natuult tolmuga. Ah, ükspeha

Vaikus venis pikale.

«Oli midagi südapeel?» küsis Vesta lõpuks.

Heldur noogutas, ja see oligi kõik — jälle vaikus.

«Saan sulle ehk abiks olla?» päris Vesta, mõne aja pärast
«Kuigi ma ei oska mõistatada, mida sinu heaks teha saaksin.»

«Paljutki.»

«Jah?»

Heldur rüüpas kohvi, viivitas ikka veel.

«Suudad sa mulle andestada, et alles nüüd tulid?» küsis ta
nõrdsi.

«Loed end milleski suüdi?»

«Nimelt.» Heldur otsis sõnu. «Häbi küll, aga... hoidsin sinust eemale.»

«Peale seda, kui Joska sind jõe ääres...» Vesta pilk eksles ringi. «Vabandama pean tegelikult mina, tookordne inetu vahe-
õun oli minu süü»

Sugugi mitte. Tahtsin sind juba järgmisel päeval üles
tulla, aga... Lükkasin tulemise ajaks jünuks veidi edasi. Ja
veel. Ja veel... Ma ei salga, peigasin.»

«Jah? Naised armastavad üldiselt julgeid mehi.»

«Ka sina?»

«Loomul.kult.»

«Olin hirmul sinu pärast, ei tahtnud uut pahandust vältida; kaitsta ma sind ju ei saanud. Usud?»

Vesta vaikis.

«Toimisin valesti,» kahetses Heldur. «Ütle ausalt, sa oled sid?»

«Jah Väga. Hoolimata, mida Joska minuga hiljem ette võtab... Aga milleks vanu asju arutada? Kui täna ainult sel le pärast teekonna ette võtsid, et oma pikka eemalehoidmist vabandada, oli kõik asjatu. Me pole ju õieti tuttavadki, üks paaril-kolmel korral veidi juttu ajanud.»

«Vesta, sa mõistad hästi, miks ma siin olen. Tahan vaadata, kas mu tulek sind pisutki rõõmustas?»

«Jah.»

«Oige vähe?»

Vesta naeratas.

«Oige palju, ehkki ma seda sulle tunnistama ei peaks.»

«Südamelt veeres suur ja raske kivi...»

«Oled vahepeal kangesti luuleliseks muutunud, mis sinu jaoks on?»

«Ei maud, kui et aaretult meeldiv on sinuga koos olla.»

Vesta ei tahtnud midagi öelda, ehkki teadis, et Heldur mõeldis sõna ootas. Miks ta ometi varem ei tulnud? Kus oleks kogu möödunud hirmsügisel, pika talve, ilusa kevade ja kuu suve, mis nüüd juba paratamatult lõpule on jõudnud? Oleks ta või eemalt viibanud, jäänuks mõnigi samm astumata. Pole rüüroninud mootorratta tagaistmele, oh eil.

«Sul pole mulle midagi öelda?»

Minusugusel naisel ei ole õigust sinutaolise mehega kõnelda, mõtles Vesta kahetsedes, kergitas aga pisut kulme ja läks jahedalt:

«Peale nii lootusetult pikka vaheaega? Ei vist.»

«Vast tulin ebasobival ajal?» küsis Heldur vaikselt. «Sul on mõttes, et oled ehk hiljutistest sündmustest veel väsinud, oled murelunud, vaevatud. Millal ma tohin sind uuesti üles otsida?»

«On sellel mõtet?»

«Sa ometi ei keela?» Heldur oli imestunud. «Ei, ma ei keela.»

«Enesekiindlus on meeste üks vägagi hinnatavaid omadusi.»

«Sul on õigus tõre olla, kipun tegema vea vea otsa. Vabandust, palun, Vesta, elule tuleb nüüd keerata uus lehekülge!»

Helmiste lehekülgede kõntsa, eriti vastikult äraplätserdatud vaimast pole kuhugi peita, see lööb oma sopa puhastest kindlasti labi, mõtles Vesta nõrduvalt. Ta uuris meest pika altkõlmu pilguga ja pidi endale tahtmatult tunnistama, et suhtumine Heldurisse polnud muutunud. Mees meeldis talle ikka, varasemast võib-olla enamgi. Ei lugenud vahepealne vaikinne, ei rasked ajad ega seegi, et ta just täna, napilt enne Helduri tulekut kogu meestesoo maapõhja vandus. Mis tema juures eriti köitis? Oh, paljugi — aga seda välja näidata oleks imalus, pigem olematuid okkaid turritada. Enesekaitseks. Ja et Heldur mõistaks — pole sugugi, et ainult tule ja siruta käsi välja, nopi.

«Sul leht on mul juba mõnda aega ette pööratud, ma ainult veel ei tea, mida sinna kirjutada,» Vesta naeratas kibedalt.

«Arvan, et kõige õigem on tühjaks jätta.»

«Vaidlen vastu. Maalime sinna näiteks ilusate suurte tähtede, et tuled mulle pühapäeval külla, Oled talle otsustanud?»

Lhkki keeldumiseks põhjust peaaegu polnud, raputas Vesta d. Näed, isand ongi juba ette kindel, et ainult kerge viibe oma tahtmistega nõustutakse rõõmukiljatuse saatel. Heldur ja Villu Kenamees pole muidugi võrreldavad, aga mees-tele omast kõigutamatut enesemestlust on mõlemad küll silmini näinud ja endi meelest vastupandamatud.

«Tah kutsumast, ma ei tule,» sõnas Vesta jahedalt.

«Ei osanud arvata,» et keeldud,» pomises mees. «Sul on midagi meeldivamat ees?»

Vesta vaikis paljuütlevalt, nautis Helduri jahmatust.

Heldur jõi kohvi ära, pani tühja tassi ettevaatlikult lauale.

«Vabanda, ma ei tahtnud pealetükkiv olla,» sõnas ta varjatu solvumisega. «Arvasin, et sul oleks meeldiv kodu nelja seinaga vahelt välja pääseda.»

«Kena, et nii hoolitsev oled.»

Heldur kas ei tabanud tillukest pilkevirkendust Vesta häälel, või jättis selle sihilikult märkamata.

«Kuidas sa üldse toime tuled?» päris ta murelikult. «Ma pean silmas, et õhtud on juba pikad ja pimedad, sina aga majas ihuüksinda?»

Vesta naksas hammastega huult. Ohtud ja ööd on masendavad, üks hirm ajab teist taga, kardan veel ikka pööraselt Joskat, tahtnuks ta tunnistada — aga milleks, kuhu see viib? Pole mõtet end naeruvääristada, oma argust näidata. Ja rumalust, et pelgab midagi sellist, mida olemaski pole.

«Olgu valge või pime, omas kodus tunneb inimene end kodus. Linnupette-mail rõõvleid ei lugu, mida mul karta?»

«Oled üllatavalt vapper.»

Vesta kehtis kergelt õlgu, ei osanud midagi lisada, kinnitada pole mõtet, tõtt rääkida ei sõanda.

Heldur heitis pilgu kellale, tõusis.

«Aeg läheb, pean minema.»

«Jah, eks muidugi...»

Vesta saatis ta väravasse, avas ukse. Heldur vaatas pikalt otsa.

«Palun sind, ära ole pahane, et ma õigel ajal ei tulnud ütles mees tuhmilt. «Kõlab vist pisut õõnsalt, aga... ku peaks abi vaja olema, teen sinu heaks, mida iganes su Arvesta sellega, eks? Ja jäta mulle siiski väikegi lootus minu jaoks kunagi aega leida.»

«Aitäh soojade sõnade eest, Heldur. Küllap me teedavad, töötame ju lõppude-lõpuks ühes ja samas asutuses»

«Seda muidugi. Nägemiseni, Vesta?»

«Nägemiseni, Heldur.»

Mees kiirustas pikkade sammudega traktorijaama poole.

Vesta jälgis teda hulk aega. Ei loe midagi, et mõeldaks Linnupette traktorijaamas oma igapäevast tööd teevad. Kui viisi võib kuul silmitu oma teed käia, teist mitte märgata.

Südamesopis liigahtas kahetsuseviirg. Hiline pealelõuna, kuidus hall ja troostitu.

4

Külavahetec ol' mõnasalt sile, jalgratas veeres tore lase sahinaga. Tugevasti pilvealune õhtupoolik kiskus vahet haniaraks, ahvaidas sajuga — aga Rabanurme Kristjan ei oiganud seda, nii palju jätkus iseseisvle inimestamist. Ta mäletanud, millal vaimatu sellist erksat olekut tundis — selli pedaale lausa nagu poisike. Püüdis meenutada, aga näe, mitte ei tea — ja voi sel tähtsustki. Lõpmata hea on olla, ges võttis maad suur rõõm, aegv ootus, igatsus. Oma kuuskümmend on turjal, aga kontides sihuke kergus, mis hakkaks alles kanekümneseks saama.

Kas tõesti sauts ees ootav kohtumine aastatekoorma tui tõugata? Eks muidugi, mis muu. Olé sa kui vana lahese, elu esimest armastust otsima minnes muutud hoopis teine.

Tüti kui sa teda vahepeal oma kolm aastakümnet näinud pole — tüdruk on su mälestustes kaunis kui muinasjutt, ja sa ise astud üle pikkade aastate tagasi, saad samuti nooreks.

Kristiina

«Jah, ei osanud ennast ära kiita, et ta täna päeval kätte võttis ja korraks kauplusse läks. Tavaliselt tõi Margit kõik turviku koju, temal polnud peaaegu vajadustki poeuksest sisse astuda. Viimasel ajal on tütar aga järjest rohkem tujust ära ja vist väsinud. Arusaadav, agronoomi amet ajab teda aina tulistvalu mööda kolhoosi tiirutama, küll ühelt põllult teisele, küll brigadiride ja esimehega nõu pidama, lisaks veel alatu pahandused vägisi tegemata jäävate tööde pärast. Murend, jah, noore inimeselapse jaoks ülearu palju. Ime siis, et kisub närviliseks, ei taha kodus juttu ajada ega naera enam suutavtki. Seetõttu saigi juba mõni aeg tagasi toidukraami muretsemine enda peale võetud; rattaga poes käimine ju tühi asi, ja ega sinna tihti pea minema, aga Margitil ikkagi veidi parem.»

Täna juhtus sihuke imelik asi, et poest polnud midagi vaja, ja ometi kiskus kohe vägisi sinna.

Li lähe, otsustas ta, saia-leiba jätkub, paras jupp vorstigi alles. Aga miski sisemine tung aina sundis, ja sellele tuli järele anda. Ostab või topsi tikke, koju jääda mitte ei saa.

Esimene, keda ta hämaras kaupluseruumis silmas, oli Antsu-Juku perenaine Anni. Venemaa elu oli selle kena naisterahva üm ära vaevanud, et teda enam peaaegu olemas ei olnud, ainult hulle vari endisest — aga Kristjan oli hiljuti juhuslikult kuulnud, et Anni on tagasi, ja eks sellepärast otskas õigesti ära arvata.

«Anni, unustas ol' trippis hulk inimesi, igal sada poolihääli üld kasimust keelel — ta ei jõudnud kõigile korraga vastata.»

«Täht' lüginata teada, kes temaga koos koju jõudsid, ja mis teie mõnesid — ja nü sai Kristjan paris juhuslikult näha oma Kristinast.»

«Kristinast?»

«Kristjan vangutas pead. On ikka mõtlemised ja ütlemised, «Sa ei saa oma pole Kristina ja kunagi olnud, mulle see tundub korralik.»

«Või oleks võinud olla, vaadles ta endale vastu. Oleks ju?»

«Ei, muidugi. Kuid Kristina isa otsustas nii, nagu temale meeldis, ja kasulikum tundus. Ei andnud oma ilusat tütart Rabanurmele, pidas talu narrilt vaikeseks ja Kristjan kohta ütles

loogim, et viimane vanapoisikond. Ometi oli Kristjan tõeliselt aias kahekümne seitsmeline — on halastus, ainult kakskümmend seitse, ja et vana Kristina on aastaid muidugi ühe vahem, aga mitte vanusevahe ei marginud otustavat. Naabervalla kõige junkama talu aias parja oli just parajasevõtmise tühinas, tema isu kaas kaan kõleial komibel Kristiina järgi...

Tüdruk tõi k. E. sõandanud isa käsule vastu seista, Kristjan arvas, et tüdruk tahab ainult teda, ei kedagi teist. Eks Kristina oli sõnakuulelikas kasvatatud, talle ei tahtvisti pähegi, et võiks tuliselt vastu hakata, võidelda...

Heakula kuul, mis laenu, see laenu, tegemise olemine on eriti mõru maiguga. Ometi olid nad teineteise jaoks kui loodud, kõik on sõnakuulelik, selge Kristina ja Kristjan...

Teetee es kasvas hulk pihlakaid, eredavärvilised rasked kobara oksad, paljutamist. Jah, Anni muutis pulastada. Kõik ole tubli tükk naine, same kuni võrreva tükk, oskas nii selgelt juhatada, et kohale jõuab kui nõõri mööda.

Tamalt peats heleda mapochie pruuni maja, üsna vilpskiste aedilega, palpakutuse värsket parandamist, gestil näha. Hullusti küll, et Annil ei lubatud oma koju elama astuda. Kuidas nad siia üldse ära mahuvad, pererähuval puhul püüas naine lapsepõlvast tulla, mis veel kaasas lisaks...

Kristjan jõudis varvasse ja j. j. kui volutud vaatama, suure õuease all pingil istes keeg. Naine on end n. n. kombel suurräti sisse mähkinud, jaladki tekiga katnud ja oksad heitsid varju, Kristjan ei seletanud eemalt veel ta aga ometi teadis ilmeksimatult, et see ta on — tema noorus ja kuum, sügav kiindumus.

Kristjan pani ratta kiirustades aia, najale ja astus tuma õuele. Ootas, et talle vastu rutatakse, ent naine ja. Ei tõusnud ka siis, kui Kristjan üsna lähedal oli, aga nad hakkasid soojalt särama ja ta sirutas mehele mõle käd.

«Kristjan...»

«Kristina!» Mees hoidis ta käsi hulk aega oma pahade kude vahel ja aina vaatas. Viimaks istus, kuid ei veel ikka pilku naise näolt. Kristiina... Ta nägi n. n. must tütarlaest, imetles ta tumeda, erutavalt kuuma pilki silmi, ta kõrget siledat laupa, armsaid pehmeid huuli.

...tuna otsmikul olid elatud elu karmid jooned, ninajuurel püstine kurd, ilahuulel tillukesed kibedad kortsukesed. Las reas Jah, Kristjan oskas vaadata aastate taha hella, tuletava pilguga praegune ei lugenud midagi. Pole mis, et juuksed on hallid, siidjas nahk kare. Muinasjutus on kaksed alati kaunid ja noored, üle aegade. Mida õrnem ja nukram muinasjutt, seda ilusamad...

Ma tundsin selgesti, et sa tuled,» sõnas Kristiina, hääles toom ja tänumeel. «Anni rääkis, et ta sind täna nägi.»

Tundis? Tahendab, mõttes tema peale... Muidugi, eks Kristinul ole kõik meeles...

Mees oli liigutatud, ei suutnud kõnelda, üksnes noogutas vargsi.

Ma kohe päris ootasin,» tunnistas Kristiina naeratades.

Kristiina ootas...? Selle tänuks tuleks talle öelda maailma kõige ilusamaid sõnu.

Küll on mul hea meel, et sa tagasi oled,» Kristjani hääle oli ohkult kare. «Kui, eks kõik see raske ja paha oleks võinud olemata olla...»

Mis parata, saatus pole oma teha»

Kristjan mõtles, et mõndagi oleneb ka inimesest endast, ja et kui Kristiina oleks temale naiseks tulnud, siis... Aga ta ei poetanud sõnagi.

Flumaj üks kolksatas, kostis ärevat sosinat ja kihistamist, nurga tagant uudistas õige väike tüdruk. Juba tuli ta kõrvale tõne, pisut pikem, siis veel üks, kohe ka paar poisijõnglast. Nad seisid hüst, lahestikku, silmad veidi ehmunud, paljad jalad pogenemismärgis.

«Tulge-tulge, sõbrakesed,» kutsus Kristiina. «Õelge onule tere.»

Niipea, kui Kristjan nende poole käe sirutas, joosti kilgates minema, et hetk hiljem uuesti ükshaaval ettevaatlikult tagasi hiilida.

«Lapsed, kohe tuppa,» hüüti valjusti, aga ükski viiest ei teinud kuulmagi. Alles kui Anni tuli ja paaril väiksemal käest võttis, jooksid teised naerdes eemale.

«Tere veel kord,» sõnas Anni rõõmsalt.

«Tere jah... Kas mõni neist mudilastest sinu oma ka on?»

«Ei, mul tüdrukud ju nii suured, et titade vigurid ammu unustanud. Nad on toas ja tahaksid muidugi kangesti siia tulla, vist võtavad alles hoogu. Jaanus aga... näh, siin ta ongi.»

Siitpere lastest tublisti pikem linalakk poiss lähenes ja an-
Kristjanile kätt, ütles kenasti ja valju häälega tere. Tema
midagi liigutavalt vanainimeselikku; isegi silmad — suu
sinakashallid, väga selge pilguga — olid tõsised ja elutun-
veidi väsinud. Poiss seadis end Kristjani kõrvale, istuma, ja
oleks nimelt temal külla tulnud võõra mehega tõsine ja
ajada.

Anni vaatas teda soojalt, naeratas.

«Tule, Jaanus, mul on sulle toas midagi rääkida,» kutsus

«Midagi tähtsat?» küsis poiss asjalikult.

«Jah, muidugi.»

«Hea küll.» Jaanus tõusis ja sammus kuulekalt maja po-
Anni järgnes talle. Veel ikka hoidis ta kahel lapsel käest kinni
ülejäanud kolm vantsisid vastutahtmist kaasa. Üks tegi
mise ja sulgemise valju kriksu-kolksu — siis jäi kõik va-
vaikseks.»

«Ole hea, räägi mulle oma elust ja käekäigust,» palus Krist-
jan.

«Mis sind kõige enam huvitab?»

«Minu jaoks on viimane kui sinu sõna väga tähtis... juba
kõigest, ma ei tea ju peaaegu midagi...»

«Ma vist ei oska...» Kristiina ohkas. «Vannused kuni
aastat on vajunud tihealt üksteisest läbi, lütvusi rasked ja
vaevased... Ega ma tahaks, neid lahti harutada. Mõeldud
on vastumeelt, ja ometi tean, et nad saadavad mind paratamatu-
tult elu lõpuni...» Kristiina libistas peoga üle otsimiku, va-
tas kuhugi aastate taha. «Eks sa võib-olla mäletad, minu ema
oli ka tselutlane. Vist peamiselt eesvasest, et ilus mees, ja
püss, meestele sihuke vark kangesti meeldib. Heakene ja
kaitselitu loetakse rängaks süüks. Albert arreteeriti, mina ja
vanaperenaisega kahekesi. Kartsime esialgu väga, aga ta
sa ikka paged, oma kodu ju...»

«Oleksid võinud tagasi isa ja urde minna, sealt poleks
otsida osatud,» arvas Kristjan.

«Oh, kullake... Isa oli juba ämmu Liiva-Annuse juures
til, ja enne surma tegi ta kogu majapidamise rahaks
et minu lapsepõlvkodus elavad ilmaammu võhivõõrad.
Kuhu ma oma jutuga jäingi? Ah jah, et meil ämmaga oli...
Lõpuks otsustasime, et Albert vastutab oma tegude eest ja
meil pole mingit süüd. Talu oli väikseks lõigatud, normid
pandid koletusuured... ega peale tööügamise muud olnud...
dagi elasime siiski ära, sõjast jäime puutumata. Aastad ve-

tid... ei osanud enam eriti kartagi. Aga ikkagi sõitis ka meie
ouele sellel hirmsal märtsikuu ööl kõrge kastiga krusa, püssi-
mehed kargasid maha...» Kristiina jutustas konarlikult endi
annavast teekonnast, neile osaks saanud kannatustest. Ta rää-
kis Siberist, uskumatust vaesusest ja piinavast näljast, üle-
jõu raskest tööst, haigustest ja lõputust vaevast, surmast ja
lusast koduigatsusest.

Kristjan kuulas, südames valukramp. Järjest tugevamaks
kasvas viha ja põlgus nende vastu, kes eesti rahva kallal sel-
lise ääretult julma hoolimatusega tegutsesid — ja ometi on
selgemast selgem, et etteheidete ja süüdistustega pole kuhugi
minna. Imelik, nad olid siin kase all ainult kahekesi ja teadsid
hästi, et läheduses pole ainsatki hingelist, ent sellest hooli-
mata vaatas Kristiina aeg-ajalt hirmununa ringi, otsekui kar-
les, et keegi viimaks pealt kuulab.

Ta kõneles esimesest talvest, mis peaaegu pidi elu võtma
oma metsiku pakase ja viletsusega, ja katkestas. Ta põsed
hõõgusid, vaatamata soojale suurrätile riputas teda külma-
värin.

«Rahune, ära mulle praegu rohkem jutusta,» keelas Kristjan.
«Ma tegin üldse vea, et kohe pärima hakkasin. Kogu jõudu,
puhka. Eks edaspidi...»

«Olen tõesti imelikult väsinud. Aga rääkida on väga ja
väga palju. Jah, meid viidi järgmisel kevadel millegipärast
uude paika, seal sain Alberti kohta surmateate... Tema ema
oli selleks ajaks nii põdur ja otsas, et läks pojale järele...»

«Kulla sõbrake,» rahustas Kristjan, «rohkem tõesti ei tohi
meenutada...» Ta võttis Kristiinal korraks õlgade ümber
kinni, kohmetus oma julgusest, kohendas peiteks kärmesti
suurrätti. «Meil aega juttu vesta terve igavik!»

Kristiina pilk tümenes.

«Igavik, ütled sa...?»

«Nimelt. Tahan sind kuulata päevast päeva, nädalast nädalasse.»

«Oleks meil neid päevi ja nädalaid ainult võtta...»

Kristjan ei mõistnud, mida Kristiina sellega öelda tahtis.

«Ega sa siit ometi kavatse ära minna? Ma kuulsin, et sinu
kodu...»

«Jah, ainult korstnajaalg püsti. Aidast ja laudast üksnes
alusmüür järgi,» Kristiina sulges silmad, hingas katkendlikult.
Võttis siis jõu kokku, ajas selja sirgu. «Jätame selle. Jutusta
parem endast, oma kodust, tütredest.»

«Sa näid nagu teadvat, et elu lõi oma kurjad küüned mulle kõvasti turja?»

«Eks ikka. Olin ju sel ajal veel kodus, kui sinu poeg naine... Mul on sinust väga kahju.»

Ja minul sinust, tahtnuks Kristjan öelda, aga hää ei kuulnud sõna, valusad mälestused tormasid hinge. Kristiina hulga tugevam, suutis nii paljut meenutada — ja ometi tundus ta endistviisi üsna habras, õrnuke.

«Hea, et sul vähemalt tütar on,» jätkas Kristiina vaikse häälega. «Minul ei ole enam ainsatki hinge. Varem ma ei osanud eriti kahetseda, et mul lapsi pole. Ja Venemaal olles taimekoguni taevast, et üksik olin. Pole hirmsamat karistust, kui näed oma kallite vaeva ja aidata ei suuda... Jah, aga nüüd kus tagasi tohtisin tulla, tunnen kibedasti puudust, et mul ei ole lasteõnne antud. Üksindus on väga mõru koorem...»

«Tean ja mõistan,» kinnitas Kristjan. «Aga kas sa mind pea miskiks? Mina olen sul ju olemas, tõsi? Aitan kõigega, mis palju kui iganes oskan ja suudan. Küll näed, elu saab veel jälle päris kenakese jume juurde.»

Kristiina vaatas alniti kuhugi õige kaugele ja tundus, et jättis midagi ütlemata. Kristjan ootas. Tahtis juba küsida, jättis siiski pärimata.

«Minu elu on sama hästi kui elatud,» lausus Kristiina, mõtetega veel ikka eemal. «Ja üldse, sa vist ei tea, et kolme esimees ei andnud Annile luba oma kodu elama hakata. Siin peres on aga ütlemata kitsas, mina küll ei tohi lasta inimestele koormaks jääda — kuigi nad mind ära ei ajale. Tean... Kuhu mul minna? Mis üldse edasi saab?»

«Peavarju pärast pole sul vaja muretseda, meil Rabanul lähedalt ruumi, sinusugune nääpsuke mahub uhkesti ära.»

Kristiina tumedad silmad olid tulvil imestust.

«Kuidas sa seda mõtled? Et võtan kätte ja tulen sinu juurde elama, või mis?»

«Loomulikult.» Kristjan oli omakorda hämmeldunud. «Milles nii kangesti imelikku on? Mina ei lase sul mööda minna hulkuma jääda.»

«See pole sünnis, et üksik naisterahvas läheb võõra mehe juurde-manuliseks?»

«Kus pagan sul see võõras mees on?» Kristjan peatas pahandas. «Omal ajal tahtsin sinuga paari minna, ja nüüd äkki võõras? Sinu koht on Rabanurmel, ära vaidle.»

Kristiina vaatas mehele näkku, silmad suured ja nagu veelgi tumedamad.

«Praegu oli vist nii, et sa... kosisid mind?» Ta püüdis naerda, hakkas aga selleasemel nutma, vaikselt ja lohutamata.

«Jäta, Kristiina, ole hea... Kui Rabanurmele kutsumine sind pahandas, ega ma ei sunni...» Kristjan oli ehmunud, ta tõesti ei tahtnud halba. «Saan aru küll, ega nii ülepeakaela ei lohiks oma mõtetega lagedale tulla... Hiljavõitu on ennast sulle meheks pakkuda — kuivanud heina enam haljaks ei tee. Aga minu majas elada võiksid sa rahumeeli, põlised tuttavad nagu me oleme. Päev-päevalt jääme vanemaks, vajame aina rohkem teineteise seltsi... Tule, ma palun sind.»

Kristiina nuttis ikka veel.

«Ei... ei...»

«Olen ma sulle nii väga vastumeelt?»

«Oh ei, Kristjan, ei sugugi. Ainult et...»

Jälle oli Kristjanil tunne, et naine tema eest midagi varjab. «Miks ometi? Ja mida?»

«Küll oled sa hea,» sosistas Kristiina. «Kahju, et saatus meid kokku ei jätanud, kui õige aeg oli...»

«Kahju. Väga kahju. Ma ei osanud arvata, et sa mul veel ikka nii tugevasti südames oled. Olin kindel, et suutsin sind minema tõrjuda ja unustada, kui mehele läksid — aga ei.»

Kristiina pilk oli hell ja ääretult nukker.

«Hilja, lootusetult hilja.»

«Jah...? Eks sul ole muidugi õigus — mina olen üsna vana mees, oma eluaastatest hulga vanem, sina aga alles ilusas vanuses kraps naine... minust ju oma kaheksa aastat noorem, tõsi? Ma tunnen selgesti, et sa minu eest midagi salgad. Arvan, et sul on keegi olemas või vähemalt välja vaadatud, aga haletsed mind terake ja sellepärast keerutadki.» Kristjani kulmupuhmad olid tõusnud solvunult turri, varjasid silmi. «Peaaegu ma sinust tõesti veel kord ilma jääma?»

«Oled oma mõtetega eksiteel. Aga seda tunned sa õigesti — on jah midagi, millest ma sulle rääkida ei taha... ei jaksa. Vähemalt täna mitte.» Kristiina oli äkki nagu hulga vaiksemaks jäänud — ölad pisut longus, selg veidi kumeras. «Ma ei raatsi meie lõpmata ilusat kokkusaamist ära rikkuda.»

Kristjan mõistis, et teisel on tõesti raske mure südames, ja et ta on otsustanud praegu kindlalt vaikida. Kristiina oli kah-

vatu, tundus ääretult väsinud Kahju, aga tänaseks peab ju küll lõpetama.

«Sul tuleb otsekohe voodisse heita,» soovitas Kristjan, märkas alles nüüd, et vahepeal on hakanud seenevihma lüüa. «Tule, saad märjaks,» kutsus ta ja tõusis.

Kristiina jäi istuma, kohendas tekki tugevamini jalgu ümber.

«Tahan omaette mõtiskleda... sinust, meie kohtumisest kõigest sellest, mis möödas.»

«Sajab ju.»

«Kask on tihe, varjab ära. Aga sinul on küll vaja kaski sõnna hakata, jääd minu pärast veel pimedada peale. Mine-mine!»

«Ära sa kauaks küll siia vihma kätte jää, viimaks külmade muretses Kristjan ja sirutas kõheldes käe. «Hüva õhtu!»

«Jõua kenasti koju.» Kristiina käsi oli õrn ja soe, Kristjan ei raatsinud seda kuidagi lahti lasta.

«Täna õhtu on mulle kallis kingitus,» ütles ta. «Ole tänatud.»

«Sina ka, Kristjan, sina ka.»

«Tulen varsti jälle, tohib?»

«Miks ei, kui sul ainult aega ja tahtmist on.»

«Aega saab leitud, kindel. Ja tahtmine sinuga koos olla. Ausalt öelda nii suur, et ma ei lähekski minema...» Kristjan oli oma avameelsuse ja harjumatu juturohkuse pärast punnenud. «Ära pahanda, lobisen täna nagu poisike... Aga kõik, mis öelnud olen, on puhas tõde.»

«Lõpmata tore, et sa niisugune oled, ma ei osanud arvata. Kolmkümmend aastat tagasi oli sul suu kõvasti lukus.»

Kristjan kehtas õlgu.

«Kartsin ennast sinu ees naerualuseks teha... Jah, et sa ei saanud kõigest rääkida. Aga sa said ju niigi aru, kui kallis mulle olid ja et ma sind kogu eluks omaale tahan?»

«Aimamisi muidugi, seda küll... ja ometi kippusin paratamatult kõhklema, kas ma õigesti tunnen. Sõnad on siiski miselt tähtsad, eriti kui kaalul on kogu eesseisev elu.»

Kristjan mõtles tagasi kaugele noorusajale ja mõistis selgusega, et tegi toorkõrd oma vaikimisega, eemal hoidmisega suure vea.

«Sa oleksid mulle tulnud, Kristiina?»

«Jah.»

«Aga sinu isa...?»

«Tema keelule oleksin raginal vastu hakanud. Aga mis sellest kõigest enam, neid aegu ei saa me ilal tagasi...»

«Siiski, siiski,» nõudis Kristjan, «püüd oleme selles vanuses, et on vaja kõik viimseni selgeks rääkida, sest...»

«Sest muidu võib olla hilja.» Kristiina ei vaadanud Kristjanile silma, langetas pea.

«Küsisin sinu isalt sind endale naiseks, aga tema näitas mulle ust.»

«Isalt küsisid, minule ei hinganudki.»

«Sinule? Sa ju ometi mäletad, et ma simmanitel alati ainult sinuga tantsisin?»

Kristiina noogutas, huulenurgas valuvirve.

«Sul on meeles,» jätkas Kristjan, «kui me Hallajõe ääres kõndisime?»

«Kuidas võiks seda unustada? Sul oli helevalge särk seljas...»

«Ja sinul kangesti kirju kleit... Ma kirjutasin kaldaliva, misse meie nimed — Kristiina ja Kristjan. Kas sellest jäi veel väheks?»

«See oli imeilus... Aga liiva peal ei püsi ka kõige südamelikumad märgid, need kas astutakse tuhniks või uhub vihm, nad minema. Minu elu keeras just siis ootamatult tõsiseks, sest...» Kristiina vaatas otsekuul abi otsides Kristjanile näkku.

«Ahah, sa mõtled seda aega, kui Albert sulle kosja tuli?»

«Kadusid äkki nagu maa alla ja ma ei osanud muud arvata, kui et... jah, mõtlesin, et sa minust sugugi ei hooli.»

«Kuidas sa tohtisid sedaviisi otsustada? Just siis mu elu laadiga see tõsine jutt oligi. Ta tegi paari ränga ütlemisega mulle selgeks, et minusugune näljarott ei suuda sulle väärilist elu pakkuda. Ja eks tal oli mõndapidi õigus, Alberti kõrval polnud ma muud kui kõomes.»

«Miks sa ometi minuga ei rääkinud, Kristjan?»

«Mul ei passinud vahele segada. Jäin ootama.»

«Et võtan kätte ja tulen ise küsima, kas sa mind ehk tahad?»

«Uskusin, et jooksed ummisjalu minu kaenlasse. Ma just nimelt ei kutsunud, sa pidid saama ise rahulikult valida. Küsimuses oli ju sinu käekäik, kogu edasine elu.»

Kristiina ei märganud, et rätt õlgadelt maha libises. Ta pani käed südame kohale ja vajutas tugevasti, nagu püüaks äkilist tugevat valu minema rõhuda.

«Seda kõike on ühe päeva jaoks palju, liiga palju...»

Kristjan vaatas Kristiinat hoopis uue pilguga.

«Mina olen kogu aeg teanud, et ise kangesti Albertit tahab ja olid oma jõuka eluga väga rahul.»

«Taevast halasta... Inimesed võivad üksteisest lõpuks varesti aru saada, kui nad sõnadega ühelii kitsid on.»

Kristiina istus liikumatult, Kristjan seisis ta ees. Miks elu on nii seatud, et tarkus ja mõistmine tuleb inimesele hilja? Jõuab alles siis päralt, kui temaga enam midagi peale nakata. Saabub nagu üksnes õrritamiseks, paneb hirmu käärima kahetsuse, mis kord-korralt mõrkjaks muutub. Kõik lastud eluõnne ei saa ju ilal tagasi. Ei saa... ei.

Kristjan kummardus, võttis Kristiina kätest kinni. Käed olid nüüd imelikult jahedad ja nägu lausa võõras, surmkahvatu.

«Tule, on viimane aeg tuppa minna,» kutsus Kristjan ja tõi Kristiina püsti aidata.

Kummalise kohkumisega tõmbas naine end järsult lahti, ta jättis meest ärevalt eemale, jäi endistviisi istuma.

«Ei-ei, jata! Ütlesin, et tahan sinu kase alla jääda.»

«Minu süda ei luba, et sedasama hämaras ja vihma kaes, istuks üksi. Olen ehk seltsiks?»

«A tah, aga...»

«Tule, kõnnime parem veidi,» kutsus Kristjan, ulatas kätt. «Tule!»

Jälle tekkis Kristiina olekusse hirm, ta hoiak muutus jäigaks.

«Ei!»

Kristjanile tundus, et kõige õigem oleks hüvasti jätta.

«Pead sõna kuulama, tuppa minema ja puhkama heites sõna ta pehmelt, nagu vaevasele lapsele.»

«Jah...» Kristiina rahunes veidi, ainult et põskedele ei jäänud külm. «Oleks nagu päev otsa teab mis ra... tööd teinud...» Ta püüdis naeratada. «Otsekui saja aastane...»

«Sa ikka lubad, et sind vaatama tulen?»

«Ootan. Küll on mul kahju... kõigest...»

«Minul ka.»

«Jõua ilusti koju.»

«Mis sind ka ei vaevaks, koos saame kõigest jagu — vaadake sinu kõrval, aitan. Puhka hästi, Kristiina!»

«Head teed sulle, Kristjan.»

Mees sammus aeglaselt värava poole, väga aeglaselt. Ta oli kindel, et Kristiina talle järele tuleb, midagi hella ütleb, vaatab või veel korra otsa.

Asjata, Kristiina ei tulnud.

Kristjan jõudis ratta juurde, heitis pilgu tagasi, viipas. Vist tundis tihenend häämarus selle kadedalt enesele — Kristiina ei maaiganud, kaad jäid sülle paigale. Ta istus liikumatult, selja taga kõrge kase helendav tüvi, ja tundus kurb, otsatult kurb. Nii ta Kristjanile silme ette jäigi, tema esimene armastus — Kristiina.

5

Kristiina vaatas üksisilmi Kristjanile järele, ehkki pimedus mehe ahnelt endasse peitis, niipea kui ta väravast välja jõudis. Küll oleks tahtnud talle jooksujalu järele rutata, paar sooja sõna öelda, teda või vaikides vaadata. Olgugi, et aastad on Kristjanit kõvasti räsitud, oli temas siiski veel ikka seda noort, torejat meest, kes esimese armastuse õrna inimesena alatiseks südamesse jäi.

Kristiina tajus millestki seletamatust, et Kristjan teda värava juures ootas — aga minna ju ei saanud. Jah, ärgu Kristjan veel vähemalt tana teada saagu, et kunagist Kristiina pole enam olemas. Selleparast ta nii hoolikalt oma jalad tema sisse ei astus ja kepi peitis pingi alla, et Kristjan kogemata ei märkaks, mis juhtunud on. Ta ju tuletas meelde, kuidas nad noorvana sinimantel tantsisid — teadmata, et temast pole enam inimese kombel kõndijatki. Jah, liikumine oli raske ja tülikas. Vahe sellest, et Venemaale küüditamine hange ribadeks lõhkis, valne viletsus ja jõhker kulm pani igaveseks pitseri külge — võttis parema lahajala endale, tegi temast raskelt lonkava, vägase naise. Arst trööstis, et olgu ta rõõmus, elunatuke jäi ju alles. Kristiina tundis praegu eriti teravalt, et parem oleks olnud üleni ära külmuda, lõplikult kustuda, kui et nüüd Kristjanil silma all lombakana liikuda.

Kristjan ütles tõemeeli, et tulgu Kristiina tema juurde Raba-nurmele elama... Eks ta kutsus seda kunagist tantsujalgset tüdrukut, mitte aga... Muidugi, ega Kristjan teda ka niisuguseks, nagu ta praegu on, eemale ei tõrju, aga poolenisti sandina teisele koormaks minna ei või, süda ei luba.

Kristjan ei tohiks mitte kunagi näha, kui vaevaselt kõndimine läheb. Siitkandist peab jalamaid lahkuma, kuhugi niisugusesse paika, kust ta teda ilal ei oska leida — jäägu talle ilus mälestus noorusaegade Kristiinast. Aga maapeal pole ju kohta, kus teda keegi vastu võtaks, veel vähem et ootaks.

Uks käis. Tihe õuemuru summutas sammud, aga Kristiina teadis, et Anni tuleb teda tuppa kutsuma.

«Teil läks jutt kohe õige pikale...» Anni hääles oli mõniskamine ja nagu mingi eriline heameel. «Kristijan oli päeval arvul kui koolipoiss, muudkui uuris ja päris sinu kohta ja küsis kus me elame. Ma ei osanud arvatagi, et ta juba täna tuleb.»

«Aitäh, et sa talle teed juhataksid... ja et lasksid meil olla.»

Anni kummardus lähemale, uuris Kristiina ilmet.

«Sa vist polegi eriti rõõmus...?»

«Olen küll,» kinnitas Kristiina. «Väga õnnelik... ja uskumatult õnnetu...»

Anni ei küsinud põhjust, ta teadis. Kui palju oli ta püüdnud Kristinat trööstida, aga ikka vajus teine sügavasse masendusse. Lks peamiselt jala parast, aga muudugi tegi muretseda, see, et tal kevadtalvel ootamatalt süda üles ütles. Anni oli sel ajal hilisel õhtul juures, kui Kristiina õlas ja seljas ja rinnal valu kurtis, aga polnud ju ühtki rohtu kaeparast, ja esialgu ei osanud taibatagi, et süda ennast sel kombel äratada. Hädalaks a'na rängemaks, tingimata oleks arsti vaja olnud. Kust seal tohtrit saada — kallas polnud velskrõtki.

Sa joostud läbi kottipimedada õõ kontoris, seni klopitud ja taotlenud, kuni õõvaht lõpuks ärkas ja telefonil juurde laskis. Hume mene on surmhaige, abi on kiiresti vaja! Kiiresti, kuulete.

Ta jõudis tagasi just sel momendil, kui Kristiina ei suutnud ägedat valu välja kannatada, voodist üles tõusis ja samal põrandale varises. Laste abiga pandi ta uuesti asemele. Kõikidagi ei teinud ta silmi lahti ega vastanud ühtki sõna, ehk sai jumalakeeli palutud.

Arst tuli telse päeva lõuna paiku. Ütles, et südamega on lood väga pahad ja et tema kardab kõige hullemat. Viis Kristiina kaasa. Alles kuu aja pärast lasti haiglast välja — jõuetu otsa lõppenud, kahvatu ja kurb.

Kristiina oleks nagu koos Anniga kõigest mõelnud — ta vajus longu, peitis näo kättesse.

«Ära ennast nii kangesti ärrita,» palus Anni ehmuvalt. «Sina jät tead, et pead hant rahulik olema, mis ka ei juhtuks.»

«Rahulik?» kordas Kristiina ahastades. «Kas sina suudad rahulik olla? Peale kõike seda, mida me oleme üle elanud, praegune moment minu meelest kõige hullem... niihasti sinu kui minul. Vist meil kõigil, kes me tagasi tulime, Roomast...

me nagu lapsed, nutsime ja naersime, et saame koju — oli nii? Aga kuidas see igatsetud kodu meid vastu võtab? Ei õiget tunda, kuhu õhtul pea panna... Minu kodu sõid ära ahned tuleleegid. Aga sinu kodu on ju kah samahästi kui hävinud, lõplikult kadunud. Sinul on veelgi valusam — Antsu-Juku talu on alles, ja ometi pole teda sinu jaoks enam olemas, võhivõõraste kätte antud. Meie katsumused ei taha kuidagi lõppeda...»

Anni ohkas sügavalt.

«Kojusaamise suur rõõm on veel hinges, aga selle kõrval on asunud jah kiibe arusaamine, et õigusi pole meiesugustel illdse. Stalini surmaga küll miski muutus, eks seetõttu Siberist saadesimegi, aga... Need, kes meid ära küüditasid, ei ole kuhugi kadunud — ja nad vihkavad meid. Nüüd võib-olla rohkemgi kui tookord.»

«Pole meil lootust ei halastust ega arusaamist...» Kristiina nuuksatas. «Minu jõud on otsas. Olen kottipimedal ummteel, ei oska leida väljapääsu... jalg vigane...»

«Ei tohi sedaviisi muretseda,» rahustas Anni. «Kui Siberis hakkama saime, tuleme ka siin toime. Oma rahva hulgas on igal juhul kergem, ei saa võrreldagi.» Anni otsis keppi, leidis selle sügavalt pingi alt. «Tule, lahme ära tuppa. Vilu ja röske, vihma tjabab, külm ronib kallale.»

«Ära pahanda, aga tahaksin siin päris ihuüksinda veel mõnda aega istuda,» palus Kristiina. «Ega ma kauaks ei jää.»

«Kui sa viimaks nutma ei hakka?» muretses Anni. «Pimedas tulevad kõige hullemad mõtted, tean omast käest. Milleks ennast piinata?»

Kristiina suutis koguni naeratada.

«Ega mul siis ainuüksi kurvad mõtted peas liigu. Mul käis mu külas ikkagi kunagine peigmees... Uni ei tule niikuinii, ei ole mul olla.»

Anni küll kõhkles, jäi äga lõpuks nõusse.

«Pea meeles, pisaraid valada tõesti ei tohi.»

«Ei, kus sa sellega,» töötas Kristiina. Ta kuulatas hinge pidades, kuni Anni majja jõudis ja ukse sulges — ja hakkas lohutamata nutma. Ei suutnud peletada masendust, ei jaksanud ennast rahulikuks sundida, ahastas enda ja samas ka kõig teiste pärast.

Südame ümber rõhus kurjalt, hingamine kippus vaevaliseks. Siin ta istub kodutuna võõras õues, lootusteta ja vintsutatud. Mis inimest temast enam? Süda viletsaks rüüstatud, jalg viga-

seks tehtud. Jah, nimelt tehtud — nende poolt, kes an
äraviimise kasu. Ka hing on lõhutud, ta on üleni nõrgak
araks kulutatud.

Kristjan...?

Kristiinale näis, et mees on tasahilju tagasi tulnud ja sa
siinsamas, otse ta kõrval. Ta pidi juba käe sirutama, et t
puudutada, aga jättis selle tegemata. Viimaks ta ainult ku
leb, naatab vaid tühjust?

Miks terav valu sügaves aina rohkem kipub maad vetama.
Kas sellepärast, et Kristjanit pole?

Aga ei, Kristjan on siiski siin, ainult et ta on pintsaku l
võtnud ja tundub oma helevalges särgis hoopis laiaõlgsem ja
pikem ja sirgem, kui äsja... Jah, ta on vahepeal kogunisti l
seks muutunud, ei halli juustes ega möödalennanud aja p
kirja pandud aastaid näol. Kas ta tõesti nii väga rõõmus
nende kokkusaamise üle, et astus noorusesse tagasi...? J
Kristjan pööras aja tõepoolest kaugesse minevikku, muutis k
ilusaks ja rahulikuks ja heaks. Nad lähevad simmanile ja t
sivad kogu öö...

Tantsivad? Ei, see õnnetu jalg ju...

Kuidas? Jalad on terved, ja noored, ja tugevad. Nae, j
nad, kõnnivadki Kristjaniga kahekesi, ainult et hoopis H
jõe äärde. Kusagil kaugel, Linnupette mõisa kandis mar
keegi akordioni. On suvehaku imeline valge öö, päike v
aeglaselt metsalatvade taha, kogu laotus hõõgub soojas k
pääsukesed lendavad kõrgel-kõrgel...

Jõgi voolab kiiresti, ta viis endaga kaasa kurjad aast
Viiks ta ometi minema ka selle, tigea valu, mis rinnus
suuremaks ja halastamatumaks kasvab, otsekui rõhuks k
hoolimatult oma raudsed küüned talle pikkamööda s
messe

Kristjan hoiab tal käest, viib ta üsna ycepiirile. Seal on l
riba valkjaskollast liiva, vihmast veidi niisket...

Kui uimastavalt lõhnavad kased!

Olen kodus, oma armsal isamaal... Õnnetunne on nii pi
et kipub vägis hinge matma. Kodu...? Jah, peaaegu t
maja

Kristjan naeratab. Jumal küll, kui tore ja mehine ta on!

Mida ta liivale kirjutab? Ei näe, silme ette vajub m
tume, vatine pilv... kael ja kukal kisuvad kangek... kod
kipub vajuma sügavikku. Allapoole, aina allapoole... m
otsata pikk, sileda-seintega koridor...?

Aga Kristjan vaatab kutsuvalt — ja jälle on kodune ja hea,
kogu maailm täis päikest ja linnud siristavad... jõgi aina
voolab ja voolab...

Aga Kristjan ju ootab, et ta tingimata loeks? Kui noor ta
on... ja kui armas...

Kristiina naeratas talle vastu ja nägi akki imeselgesti, et
luvale on kirjutatud suurte, veidi kandiliste tähtedega hell ja
eilus toetus, mis jaab kestma üle aegade. Kristiina ja
Kristjan...

Mööda vaikset külavaheteed kõndis Rabanurme Kristjan,
suum tõnts ja pilk tuhm.

Pimmm... Pimmm... Pimmm...

Hingekella kumedad löögid olid talumatult valjud ja masen-
davad, tegid hullupööra haiget. Miks see ometi kord ei
lope...?

«...nullast oled sina võetud ja mullaks pead sa jälle
tama...»

Kristjan seisatas, vaatas koguni seljataha — sedavõrd sel-
gesti kõlasid kirikuõpetaja Lutzu sõnad tal kõrvus. Ei, mui-
dugi pole siin ainsatki inimest, Linnupette alev oma kiriku ja
õpetajaharraga on juba kaugel, tema jutt siamaani ei ulatu.
Või siiski? Ega kellalöögidki tohiks enam kosta, aga ometi...

Kiriku kõrval on igipõline surnuaed, hauad pikkades kurba-
des ridades. Iga rist märgib kunagi elanud inimest, kõneleb
tumma, jutukat keelt lõppenud elust.

Kristjan viis lilleõie oma naise hauale, langetas pea. Mäles-
lus temast on ilus, aastatega on leinavalust saanud elu halas-
tamatu seaduse vaikne mõistmine. Ilmume siia muredeorgu ei
kusagilt lühikeseks viivuks — ja kaome jälle eikuhugi, lõpli-
kult, igaveseks. Tuleb nõus olla...

Masendava selgusega kerkis silme ette poja nooruke nägu.
Ei, tema surmaga leppida ei saa. Temal jäi elu ju hoopis ela-
mata, sõda võttis ta seitsmeteistkümmeselt. Sellest on möödas
juba kolmeteistkümmend aastat, aga aeg ei halasta sugugi, ei
vaigista leina.

Pimmm...

Kui palju ahastust inimese südamesse üldse mahub? Valude

karikas oli juba enne pilgeni — aga täna ja Linnupette kolmist viimasesse kaugesse serva värske kääbas...

Rusuv ängistus võttis järsult võimust, pani pea ringi kamm kiskus silme eest mustaks. Kristjan astus teelt kõrvale, taht toetuda kiviaiale, kuid jalad ei kuulnud sõna ja ta vajus Linnupettele rohukamarale põlvili.

«...ka kõige kibedamas leinas oskame leida leevendust

Kas kirikhärra ise seda tõesti usub?

Valus on, hirmus valus.

Pimmm... Pimmm...

«...ja asugu meie südamesse sügav tänumeel Kõigevõimava targa helduse vastu. Tema piiritu arm aitas paljumeid naisterahva üheteistkümnendal tunnil kaugel võõrastele meele keskele tagasi, et ta saaks heita igavesele unele oma armastatud isamaa püha mulda...»

Kristjan ajas end vaevaliselt püsti. Tänumeel? Jah, just nii ütles õpetaja Lutz — tänumeel. Aga inimene ei tulnud oma koju surema, ta ihkas sila, et elada! Istus oma esimesel viimasel Kristjaniga koos veedetud öhtul suure kase all pilgus, noor nagu mälestustes. Kui tere tegi, olid käed lõpmatu soojad ja silmad sametised, rõõmsad. Nähju, heameelt ei jäänud kuigi pikalt, mured rõhusid peale. Aga neist oleks aega pikku jagu saanud, kindel.

Miks ta nii ägedalt Rabanurmele tuleku vastu oli? Elust ja kodust järel vaid ahervare... Ja mis raske koormateda piinas? Eks midagi õige ränka, rääkimiseks ei jatkunud jõuda. Jääbki teadmata — ja või sel enam tähtsust. Aga tagasihoidlik saamise üle rõõmustas ta väga, kogu südamest. Taevast hõlguvaks kustatas suur rõõm ta elu? Võib-olla jätakannatamatult koormaks kogunenud väsimus?

Oimukohtades hakkas teravalt taguma. Keegi nagu kõlalt otse Kristjani kõrval ja süüdistas teda ta oma häälega. Olid küsimistega väga pealetükkiv, muudkui pärisid. Pole tohtinud teda nii palju kõnelda lasta, eriti sellest, mida hirmus ta seal kaugel üle elas.

Ei osanud ma teda hellakesi hoida, kahetses Kristjan keldalt. Ei andnud armu ta väsinud, viimseni äraaevatud suu meele — aina tahtsin teada... Aga ta ju ei nimetanud pool sõnagagi, et tervisega nii halvasti on. Alles Anna raakis sellest, kui järgmisel hommikul kurva teatega Rabanurmele tuli pilgus masendus ja kaotusevalu.

«...istus vaeseke kase all, silmad kinni ja nagu lõpmatu

rahulik, nagu magaks ja näeks unes midagi õige head... Ilus hommik...»

Jumal hoidku, surm ei saa iial ilus olla!

Pimmm... Pimmm...

Inimene on loodud elamiseks. Teda ei tohi ülekohtuselt kohelda, sest siis kustub ta liiga vara, ammu enne määratud

Kristjani käed tõmbusid rasketeks rusikateks. Tuhanded eestlased on otsa saanud, tugevad täies elujõus mehed... ja naised, lapsedki. Mis süütegudega nad küll hakkama said, et neid kodudest jõhkralt eemale rebiti, minema küüditati, laagritesse panlema saadeti, surma mõisteti? Kas tohib inimest karistada selle eest, et ta on eestlane ja elanud oma vabas riigis, oma maa seaduste järgi? Kas tuleb ta tõesti selle pärast surnuks vintsutada, et ta kõvasti tööd tegi ja jõukusele püüdis...?

Hinges pööras kui oherdiga, raske lein segunes valusa ülekohtu tunnetamisega. Mustast sügavikust hakkas järelejätmatu jõuga aina ülespoole kerkima terav süüdistus, ahastav hukkamõist. Aga kellele sa ütleva lähed, kellelt nõuda õiglust ja mõistmist ja halastust...?

Pimmm... Pimmm...

«oh võta mind, mu Jumal, kae kõrvale...» Paar heledat lühikalt laulab kaua, pinnavalt kaua

hüvastijätuks kolm peotäit kodumaa mulda...»

Meeletus kaotusevalu pigistas Kristjan iga peotäie tihedaks, tumeda väikese mütsatusega langes kirstukaanele tema vanane tervitus. Sõmerjas, jahe, liivane muld hoiab sind igavesti oma süles...

Linnupette kirikata viimases kauges servas on üksildane keld...

...ja ometi istub keegi heledatüvelise kase all. Ta vaatab murelikult õuevärava poole oma armsate tumedate silmadega — see ränga ülekohtu poolt muserdatud küps naine, ja ta on jälle õhetav ja kaunis, nooruke õrn neiu.

Jää hüvasti, Kristiina...

Jumalaga.

Ole õige pika aja võttis Elts täna ette pika teereisi, tu. Hallikivile. Ühest küljest oleks seda käiku hea meelega võetud edasi lükanud; inimloomus on juba kord sedaviisi seatud, et halvast igati püüab eemale hoida. Aga eks teistpidi ole elu sine elu vast kergem, kui asjad selgeks saab, sest jaanipäev alates pole olnud päeva, mil habiseguse murega Kustase poolt ei mõtleks. Sai tõsiselt peljatud, et ta, loomaravilasse sisse astub ja ütleb robinat raskeid, teravaid sõnu, süüdistab talvgaalt. Kustas on tark, tabas pettusest teada saades kindlalt, kohe ära, kes suurte valede taga tegelikult on. Jah, jutustamine tuleb tõsine ja valus... aga lõputult viivitada ei saa, aeg pudeneb sõrmede vahelt nagu kuiv, sõre liiv.

Nüüd ta siis istus juba tükike aega hämarapoolses kambas. Marike põlvedel ja ootas, mis edasi saab. Hea muidugi, et tööpäev ja Kustast kodus polnud — sai veidi armuaga rahunemiseks. Aga küllap Ludvig ta keskusest kätte leiab, õige peal on nad ikkagi siin.

Kõhale jõudes märkas Elts otsemaid, et talvel jõetuseta viletsana tundunud elumaja on pisut kobedamaks muutunud, eks Kustas pani käed külge. Kahju, et talle mingit kenat värvi ette ei sattunud, seinad on imelikku tooni tumedad kollased. Muidugi, asi seegi — igal juhul nägusam, kui endine haledalt pleekinud-hall. Aknaraamid ja -lengidki on nüüd tõesti sasti helevalged, üldmuljel polnud eemalt vaadates vigade. Ainult et sindlikatus on aastatekoorma all nõgusse vajunud, tundub kangesti kahtlasevõitu, aga sellest Kustase jõud loomulikult üle ei käi. Hea, et laskis telefoni sisse panna, kõne hädapärased uudised ja tähtsad sõnumid sai niiviisi Mari-Eltsuga ära rääkida, kuigi mõistu ja ääriveeri, sest ahne kõrv paar keskjaamas võis alati kaasa kuulata. Ütle mata tori, et elektri majja sai. Nüüd on Mari-Eltsul veidigi kergem talvel vastu minna, lüliti pööramisega saab vähemalt ruumi valgust, ega pea sussitama suitsema kippuvat petroolilampi.

Marike hakkas tüdinult nihelema, Elts aga ei raatsinud tead sülest maha lasta! Ta süüdes tüdruku imepehmeid juukseid imetles ta suuri silmi, milles aeg-ajalt mänglesid kuldseid säde med. Nagu mitmel korral varemgi, ei saanud ta jälle vahet, on tal süles ikka Marike, või keris elu oma pikad aastaringid

uskumatu väledusega tagaspidi, muutis teda uuesti nooreks ja ta hoiab hellalt hoopis tillukest Mari-Eltsu.

Elts ehmus. Viimaks on see halb märk? Akki läheb Marikesel oma õnnetult kui tema emal? Kasvab väga kauniks — ja selle asemel, et elus suurt õnne leida, heidetakse temagi kurja saatuse poolt lõputusse, karmi pöörisesse. Mari-Eltsu õnnetused ei tohi Marikesel korduda, ei!

Elts silistas lapsel pead. Marike naeris talle helevalgete kikkide varades vastu. Eltsu südamesse tulvas kuum laine ja koos sellega ääretu hirm väikese tüdruku tuleviku pärast. Mis sinust küll saab, kullake? Oled suure armastuse ja otsatu õnnetuse laps. Kokku kuuluvad armastus ja õnn, Marikesega on aga seotud armastus ja õnnetus. Kuivõrd mõjutab see ta elukäiku?

Marike tüdis süles olemisest, siples, Elts pani ta põrandale, uuris salamisi tüdruku. Miks on Mari-Eltsul nii kurvad silmad? Kas pole ta ikkagi hingerahu leidnud? Lapsel on halb kasvada, kui ema vaevleb südamevalu käes, kahetseb tehtud otsust; munda õnnelikum oleks Mari-Elts, seda parem Marikesele.

Mari-Elts, ja õnnelik? Ehkki ta jaanipäevast alates kinnitab, et on eluga väga rahul, ei saa seda päriselt uskuda. Rahulolust ükski ei piisa suureks õnneks — olgugi, et Kustas on tubli mees. Küllap ta hoiab oma naist ja last nii hästi, kui neis nigelates tingimustes võimalik. Aga mida ütleb Mari-Eltsu hell süda? On ta suutnud unustada mehe, kes elab Linnupette alevis ja kõnnib ringi valust meeletute silmadega? Vaevalt küll, sest talle endalegi tikub Roland sageli mõtetesse, ja hoopis teistvõtti kui Kustas — ehkki Roland tuleks lõplikult unustada, võõraks lugeda. Praegu elab Mari-Elts vähemalt rahulikku elu, kaitsuna kõige halva eest, kuni ta on Kustase naine.

Kuidas üldse tohib sedaviisi mõtiskleda — kuni? Nagu oleks arvata, et ühel kenal päeval lendleb Mari-Elts siiski Hallikivilt minema? Kus sa sellega, ta tegi ju jaanipäeval lõpliku otsuse, ootamatu ja valusa. Kinnitas, et kuulab oma südame häält — pigem küll mõistuse soovitus. See otsus jääb alatiseks jõusse, töötas ta. Aga õnn? Kas ta leidis tee sellesse madalasse, igivanasse, hallvaesesse majja? Ja kui kauaks?

Mari-Elts istus liikumatult akna all, vaatas nukrana välja.

«Kuidas sul elu läheb, tütar?» päris Elts ettevaatlikult.

Mari-Elts kehtas õlgu.

«Hästi.»

«Tahaksin ausat vastust.»

Oues oli vist midagi, mis Mari-Eltsu väga huvitas. Istus sedavõrd, et ta ema sõnu tähelegi ei pannud.

«Sa ei räägi mulle?» uuris Elts. «Olen ometi sinu emminuga peaksid avameelne olema. Näen selgesti, et sul pole hea.»

Mari-Elts tuli ema juurde, istus ta vastu laua äärde.

«Ma ei oska sulle midagi öelda...» Ta võttis tühja lillekõrre kätte, nagu tahaks selle kuhugi ära viia, pani selle endisse paika tagasi. «Pean õigemaks oma elu üle võimalikult vähe mõelda, veel vähem rääkida.»

«On ehk töö liiga raske? Mulle ei meeldi mitte üks raas,» Kortli-Jaagu peretütar, Kornelite ainus laps on mingis naljas kolhoosis vasikatalitaja.»

Jah, vasikatalitaja, kordas Mari-Elts endamisi. See ei saa meeldida, aga... ei taha ema ärevile ajada. Tuleb veenvalt kinnitada, et töö pole üldse raske ja toob palju rõõmu ja et ei oska ettegi kujutada, kui ühel päeval äkki millegipärast tohiks enam oma armsate vasikate juurde minna. Kas ema usub?

«Sa vist otsid minu rahustamiseks võimalikult pehmeid sõnu et vastasega nii kaua vaitad? Pole vaja, ma tahan selgelt tunda, olgu see kuultahes koledat nagu.»

«Jätame sellised jutud,» palus Mari-Elts. «Sa vaatad kogu maailma ja pliguga, pealiskaudselt. Arritud mõne tuhuse sõnaga pärast, teed oma teisele asjalt halba. Ja minule haiget.»

«Jah? Kui haiget, siis on midagi viltu.»

«Ei tohi nii raskesti kõnelda, ema. Kordan — ma ei taha selles mis mina ümbritseb, üldse mõelda. Iian päev haaval ja ma pole väga vägagi. Töö oli jah alguses hirmus raske, eriti kevadel talvel ja õgupookest süveni välja, sest meil oli sõõta vahetada. Hulk vasikaid suri, kari on lausa naljas. Kohutav. Tänavune aasta tuleb hulga kergem, heina on varuks rohkem kui kunagi varem, ja Kustas loodab, et saab ka jõusõõta parajalt hulga.»

«Jata, Mari-Elts, see kõik on korvatu. Sinu olekus pole sugugi elurõõmu märgata. Sa vist... kahetsed?»

«Mul on palju patte hingel, mille pärast sadant valutab. Huvitav, mida sa hetkel silmas pead?»

«Eks ikka jaanipäevast äklist otsust, mis kõik paratamatult pea peale pööras. Sul on vahepeal olnud aega rahuneeda ja ta selgusega aru saada, et nii, nagu su päevad praegu veerevad, jääb alatiseks. Mõistad, Mari-Elts — alatiseks!» Elts vaatas

viivu ja kaalutles, kas poleks õigem jutt katki jätta. Aga Mari-Eltsul pole elutarkust ollagi, teda peab hoiatama, ilmtingimata!

«Ma ju tulen toime, ema.»

«Kulla laps, kui sa juba nüüd, päris alguses oled nii lõpmata nukker, mida ütleb su süda siis kümne aasta pärast? Kuidas suudad sa vastu pidada kakskümmend aastat? Ja aina lüsi, ikka edasi? Aga nii pudeneb elu käest, on kogu aeg tuhm ja süngene, niihästi sinul kui Kustasel. Vanas eas on hilja kahetseda, mis möödus, see lõplikult läinud.» Elts ohkas sügavalt ja jätkas millegipärast poolihääli: «Praegu oleks viimane aeg asjad õigetele rööbastele seada, kõhklustest jagu saada... Ihk sa siiski räägid, millega sa rahul pole, mis sind kõige hulmini häirib?»

Elts ootas avameelsust ja tõde, Mari-Elts otsis võimalust selle peitmiseks.

«Ma ei küsi uudishimust,» jätkas Elts südamlikult, «mure sunnib pärima, ei muu. Võib-olla oskan nõu anda, aidata?»

Mari-Eltsu silmad muutusid varjundi võrra tumedamaks, neisse tekkis trots. Mitte ema vastu, pigem iseenese heitlikkuse pärast.

«Kustas on maailma parim inimene, ema,» ütles Mari-Elts peaaegu masinlikult, nagu esitaks päheõpitud lugu.

Elts märkas seda.

«Kas sa sellesse enam päriselt ei usu, et nii imelikult rõhutada?»

«Ema, näed tonte seal, kus neid üldse pole...» Mari-Elts võttis end kokku, naeratas. «Mul läheb hästi ja olen jaanipäevase otsusega väga rahul,» kinnitas ta reipalt. «Alatiseks. Miks sa ometi kahtled?»

«Ma mitte ainult et tunnen, vaid ka näen selgesti, et õnnelik sa küll ei ole. Süda valutab sinu pärast, mu laps ja... Kustase pärast.»

«Jätal!» Mari-Elts peitis äkki näo kätte. «Püüan kogu jõust unustada, kui halb ma olin, sina aga tuletad seda mulle kohe nagu sihilikult meelde!»

Elts ohkas. Tütre sõnad tegid talle haiget, vägagi.

«Oleks vist vaja selgeks rääkida, kumb meist halvem on,» sõnas ta kibedalt. «Eks ikka see, kes suuremate elukogemusega, kavalam. Sinul pole tarvis ennast hukka mõista, kõige laga seisin mina.»

«Anna mulle andeks, ema,» palus Mari-Elts kohkunult,

«andesta... ma tõesti ei tahtnud sind riivata, ei! Ja ütle mulle, milleks halba meelde tuletada?»

«Ka mulle ei meeldi minevikus tuhlata. Annaks jumal, et
vähemalt Marikesel hasti läheks!»

Laps kuulis oma nime, tuli kähmesti vanaema poole. Pärast vis joosta, potsatas istuli. Elts võttis ta avasüli vastu, pöördus randmelt kella ja andis Marikese uurida; peaaegu, et laps talle matult süles püsiks. Marike oma armsuse ja soojusega muudis imelist elujõudu, ergutas kurnatud, väsima kippuvat südant.

«Ära pahanda, olen juba mõnda aega tahtnud küsida, kuidas teie peres raha-asjadega lood on. Viimaks pead kanpo kitsilt läbi ajama?»

Ema küsimus tuli ootamatult. Mari-Elts hammustas huuli ja ütles: «Kõik on korras!»

Võttis end aga kärmesti kokku, naeratas rõõmsalt ja ütles:

«Tuleme, tuleme, tuleme» Ta näksas veel kord huult k
ema jäi uskuma, et rahamured sugugi ei kimbuta? Pole t
vaja teada, et elu ka sellest kandist ammu kihvu näitab

Elts ei vaadanud tütre poolegi, imetles Marikest, mil temaga pikad jutud. Pärimiseisu sai õnneks vist otsa, are Mari-Elts kergendatult.

«Lga sa ometi nii rumal ole, et minu eest tegelikku olukorda
püüda varjata?» küsis Elts äkki nii tungivalt, et Mari lii-
võpatas.

«Mida mul siin varjata,» pomises ta ebalevalt.

«Kardan, et sa mung. ramala uhkuse tõttu ei räägi M. mammonavarad Kestasel oia saad? Ja eks te ole juba tul. aega neid väiksemaks kalutanud. Seda tean aga tema eni. tlemisest, et kolhoos. esimene ametis ta ennast rahapalgale. lasknud võtta. Tahendab. etate naga te. sedki, ma sissetu. kuta.»

«Sügisel makstakse no.mipaevalde eest kõigile, ka K. t. se.c»

«Jah?» Lits ei suutnud pikkest hoiduda. «Sis lõovad ja
dugi jõukustelained pea kohal kokku, pole rahahunnikuil
viljakormand kuhugi panna. Kalla tätreke, kolhoosid
võta ilal jalgu alla, saate hea-juhu! hadavaevu peost süü-
elada. Milleks sinul kitsalt läbi ajada? Arvesta, meil isagi
sinu jaoks kõik alles hoitud»

«Sa pead siinas uhteid ehteid? Ei, ema, need' kuuluvad sulle. Meie Rüstasega saame oma rahadega lab. Lähedalt!»

Elis heitis kaega*

«Süda on mul pilgemi valu, ta ei sa minuga kunagi p...

«ameelne ei ole. Ega ma ju paha pärast... silmad näevad mul vägagi selgesti. Ja ema süda tunnetab kurba tõe ja muudetut viirelemist ka siis, kui lausa ingliskeeli kinnitatakse, et elatakse kui paradisis»

Mari-Eltsul polnud jõudu vaielda.

Ta märkas, et ema hingamine sages ja silmad olid vased. Haigus jätkab laastamist, iga väikegi erutus kulutab — oma südamevalu ja muredega ei tohi sellele hoogu juurde anda. Ja kummaline, isegi kui tahaks avameelselt kõnelda, ei oska sonadesse panna, mis kõige enam piinab. Hinges rändab ringi kahetsus, sellega külge-külje kõrval pesitseb seletamatu, mõrudaalt valus ootus, et õige pea miski muutub, elu saab uue näo. Kusagil aga on peidus halvaendeline, rõhuv masendus, mis pidevalt otsib väljapääsu, tungleb lahenduse poole. Mida küll teha, et ebamääraste mõtete halastamatust ringmängust välja murda...?

2

Mari-Elts läbas ema uuriva, raske pilgu ja tundis, et õigem on eemalduda. Ta ei lausunud sõnagi, läks rehetuppa. Koldes hõõgusid suured sõed, oligi paras aeg lisada paar halgu. Ta nihutas kõhuka poti keset pliiti. Kehvasti küll, vanema tüdruku peale peale supi midagi, paakuda. Onati see, see kinnine, et olataks lähedalt. Aga, kõik küll, v. g. s. v. l. kile.

"Lõhe on luba, töösihvat võrreld. Aasta talve külmus
 talvele ei rööva ühtegi. Mäe ei mees viivuse pealt. Elu on
 otustas võit paljumele, aga aet ei lugu. Aet ei lugu
 ühtegi külm, hea soojus ei lugu. Aet ei lugu
 uuesti ära läheb, ei pea pikalt juttu ajama.

Maari Elts vaatas chimupilt ringi. Talle tundus vana ja kaugel, on otse ta kõrval ja kuni ta mõtles, teeb vana ühe
 kuu valusa lüpseluse. Ta, Simeks on te. Mar kesegi ei
 laps kallas rõõmsalt.

ku das ma kü li ona, achest naukskõ aselt järele, et
't tohin mõelda, kuis Mar I as endalt Ku las on, v
lea ja hell. Ja õnnelik on ta ka, peaaegu sama õnnelik kui
em. Aga mina ise! Ikka sama õnnetu, nagu abel, olg
veelgi õnnem.

Olen vastukuli hädäku hoomuga, otsustas Maarliits viia ka
saajandaf korda, teen järjest vugu Kabetsen sügavalt
sisamme, aga uk-ki vugu ei hoia mind neid jälle tegema st

Uhelgi päeval pole ma päris rahul, mitte kunagi täiesti ommik. Aga elada ometi tuleb, kuigi tanane sarnaneb aravahetamiseni eilsega, homme ja ülehommene on täpselt ühesugust tressitud, halli nagu. Emagi ütles: nii, nagu su elu praegu veedab, jääb alatiisiks.

Alat seks? Tuleb selg sugu ajada kurta pole ja tegelikult millegi üle. Tahtis, et Marike kasvaks rahulikus, kombekodus, ümbritsetuna oma vanemate sooja armastusega. Oma vanemate, ?

Mari-Eltsul ei sobinud kauem rehetõas olla. Ta läks varem meelselt kambrisse tagasi, ja et oma jalle küsimustega rääkida ei hakkaas, kavatseas. Teeskles huv. loomatohtri kaevandavastu, küsis Aagele proua tervise järele, uuris, kas ravil palju loom ja kuidas isa tööga hakkama saab.

Elts laskis end peaaegu ära petta; raakis kõigest, mis talle huvitas, et puudutanud Mari-Eltsu ega tema elu enam seotud.

Marike lades nüüd manguasju virna ja vadistas valju naeriselt. Akki jõi laps teraselt kuulatama, ukerdas end karmesti pästi ja tatsas kättesid ükstele.

«Kustas tuleb,» teatas Mari-Elts kohe. «Lahen kõõki, vana söõne lõunat.» Ta kadus rehetippa.

Elts tõmbas seesmiselt pinguli, valvsaks.

Teskojast kostsid Kustase saanud Taevase halasta, mis kohe astub ta kambrisse ja...

Kustas seisatas lävel, Marike süles. Mari-Elts oli rehetõukse enda järele sulgenud, Ludvig jõi vist õuele. Igatah ohtu, nahtuud segamatult silm silma vastu, ja see oli raski ka arvata võis.

«Tere üle pika aja,» sõnas Kustas, lahenes Eltsule.

«Tere,» Elts ootas, hing arevil. Peab tugev olema, tana töö kuulamise päev.

Miks Kustas ei alusta? Akki ei puuduta poole sonagagi kuni tegusid, on kõik häva lõplikult mana matnud? Ei, na uskuvalt hea ei suuda keegi olla. Peasüdaldest enda ees nahtes lohutab vana kinnast, lõkkele, kergitab pidurid pealt. Oleks vana targem ise phta hakata, end õigastada. mõllesin kõik kavatse lac plaanid välja oma ainsa tutre au paastmiseks, Roomulikult ei hoolinud sealjuures-kellestki muast! On see õige tee?

«Tore, et sa korra ometi ka meile tulid,» lausus Kustas sõbralikult. «Ega sa tervisega vimmaks liialt ei riski?»

Ei ainsatki etteheidet?

Tohtrid on mind heasse seisuga poputanud,» kinnitas Elts nii rahulikult häälele, kui väbegi suutis, Kustase suuremeelsuse üle aaretult tänulik.

Juba oli uksele ka Ludvig.

«Inimene peab olema hasti mõistlik ja ettevaatlik, ise arstidele kaasa aitama,» sõnas ta murelikult.

«Igavene häda Ludvigiga, ta on mul kangesti ähmi täis ega luba üksinda bussisõitugi ette võtta...» Elts, seesmiselt ikka veel hirmu piirimail, suutis siiski naeratada. «Igatsen ju kangesti Marikese järele, omatahtsi käiksin Hallikivil nii tihti, et tüütaksin teil kõigil hinge seest.»

«Mis jutt see olgu? Tean, et sa meie väikest Marikest väga armastad.»

Meie väikest Marikest, korras Elts on hirmu täis. Meie? Kustas on lõpmata hea.

Ludvig mõtles lapselast.

Kull on kena väike preilike, täpipeal, nagu meie oma tili. Mari-Elts kunagi oli,» kutsus ta. «Ja sind, Kustas, näkse vana hooldma. Eks tütarlapsed õelaksegi olema just isa taljes rohkem kinni.»

Elts otsis krapplikult võimalust juttu mujale suunata.

Näe, ilm kiskus akki imelikult pimedaks,» ütles ta ja küünitas aknast välja vaatama. «Ei tea, kas seeb sajule?»

Ka Ludvig hentis pilgu ära.

Iosi jah, püsad juba kukuvadki.»

«Teeb vist äikest.»

Aga hommik lubas eriti ilusat päeva, sa märkasid, Kustas?» Elts Ludivig.

Eks akka. Nüüd, kus ained poolest justkui põlamees olen, edgin ilma vagagi tahelkapanekult. Olen igatpidi taevataadi ilane, sõltun tema heatahtlikkusest.»

Tuline õigus, ma on paljuski peremees,» toenis Ludvig. «Viimasel ajal õeldakse sünkandis seda, et maailmehel rünnab õelid vaenlast. Kevad, suvi, sügis, talv ja...» Ludvig rõhutas, vaatas vilksamisi altkulinu Kustasele.

«Ja viies, see kõige kurjem, on kolhoosikord, tõsi?»

«Nimelt,» rõõmustas Ludvig. «Voi arvad sa teisiti?»

Kustas naeris ja Elts ei pooranud temalt silmi. Ei pannud mäele, mida ta Ludvigile vastas, vaid mõtles sellele, et Mari-Elts sündinud päeval istusid nad mitu tundi koos ja ta ei olnud amatagi, mis Kustase hinges mollab. Ja hulk aega olnud sedagi. Kuidas ta ometi suutis va kida?

Sähvas välk, raksas vali kärgatus ja otsekohe hakkas lada
sema laia vihma, tuba muutus üsna hämaraks. Tugev tuul
hoog heitis jämedaid piisku rabinale vastu akent, viiskas sekka
paar peotäit rahetki.

«Ei tea, kas mürgeldab nii ägedalt üle terve Linnupelte
muretses Ludvig. «Rikub sul mõndagi ära, mis?»

«Eks muidugi. Osa suviviljast alles koristamata, selle peab
sag paratamatult maha. Rukist on veel kah hakkides.»

«Taliviljadega said ikka ühele poole?» uuris Ludvig.

«Kuidagi moodi jah.»

«Jaagupipäev loetakse viimaseks tähtsaks, sa võib-olla
teagi?» Ludvig kõhatas tagasihoidlikult. «Ega ma paha pära
aga sa ju linnamees, sulle ei ütle sihukesed nimetused vist
suurt midagi.»

«Elu on juba üht-teist õpetanud. Jaagupipäev peaks olema
augusti lõpus, või kuidas?»

Sähvas pimestav välgunool, maruline kõuekõmin kannul.

«Meil Kõrtli-Jaagul oli selleks päevaks alati rukis kindlat
külitud,» meenutas Elts.

«Pean oma suureks häbiks tunnistama, et meil «Sotsialism
Võidus» kahjuks ei olnud. Venis kaugele septembri sisse.»

«Nojah, aga ega see töövärk sul päris oma teha ole,» arvas
Ludvig. «Inimesi ei saa ju lausa seljas põllule kanda, to
Aga kuule, üks asi on mul küll kangesti südamele — miks
Hallajõe luhad nii hullusti oled käest lasknud? Võsa loka
mis koke — ja ometi pole see aeg teab mis kaugel mineviku
kui sügiseti seisis seal igal talul oma viis-kuus uhket kuhja
talveteed ootamas. Mängid hulga head sööta kaest ära!»

«Kulla äiataat, see oli mu esimene suvi.»

«Ja-jah, seda muidugi... aga võta tingimata teadmiseks
Kõik, mida loodus kasvatab, tuleb ära kasutada, tõsi? Ega
üldiselt laita saa, isegi kui tahaks — paned mõndapidi
aegu et imetegusid toime. Jutt su heinte-märulist kõne
üle mitme valla.»

«Selleks talveks peaks loomadele jah nosimist jätkuma.»

«Loomatoit olgu nii rehkendatud, et ka pika ja külma kevade
vastu loob,» õpetas Ludvig. «Selle kandi pealt peab
olla ettenägelik.»

«Isegi minule ulatus kõrvu, et suutsid igasugu untantsaka
heinateole meelitada,» kinnitas Elts.

Kustas näeris, lõi käega, Elts aga oli ta sõbralikkusest tub
listi julgust saanud.

«Mul on hinges üks päris terav okas ja see kipub ühtelugu
lorkima,» sõnas ta pisut kõheldes, tabas kohe Ludvigi keelava
pilgu. «Sa ju ei oska aimatagi, millest rääkida kavatsen! Sul
enesel on kah sama küsimus südamele, ma tean. Ära pahanda,
Kustas, aga miks sa jätsid täitmata ühe väga tubli ja hea
inimese palve?»

«Ma ei oska mõistatada, kellest sa kõneled?»

«Eks Antsu-Juku perenaisest. Saatsid ta tühjade kätega
minema, ehkki teine südamest palus.»

«Mul ei olnud võimalik teda aidata,» sõnas Kustas. «Ütlesin
seda ka temale endale.»

«Julgustasin teda sinu poole pöörama ja kinnitasin, et
oled...»

Kustas kergitas kulme, ootas.

«Jah, et sa oled hea ja õiglane inimene,» aitas Ludvig takka.
«Seda rääkisime kui ühest suust.»

«Kehvasti küll, jäite Antsu-Juku perenaise ees valelikuks.»

Ei Elts ega Ludvig leidnud parajat ütlemist, kerges segadu
ses vaatasid nad Kustasele otsa. Peaks vist nagu vastu vaid
lema, et ega üks valesamm veel meest riku, aga mõlemale tun
dus, et teda nii lausa suu sisse kiita ei sünni.

Välgusähvak lõi toa hetkeks valgeks, mürin laskis end veidi
oodata ja polnud enam nii kõrvalukustav, jämedat vihma aga
rabistas õige tugevasti.

«Mis seal nüüd valelikuks või,» kohmas Ludvig viimaks, «eks
sul ju kindlad seadused, millest üle astuda vist ei tohi.»

«Mind ei takistanud niivõrd mingi paragrahv kui just konk
reetne olukord. Antsu-Jukul elab hulk inimesi, neid välja ajada
ei kõlba.»

«Küll on valus, kui inimest ta omaenese koju ei lubata,»
kahetses Elts. «Tean...»

«Pakkusin tühja talu.»

«Miks sa seda Antsu-Jukul pesitsejatele ei paku? Neil üks
puha, see ju sedasorti rahvas, et kus õhtu, seal öömaja,» arvas
Elts.

«Antsu-Juku häärber on ruumikas, kolm peret mahub lahe
dasti elama — midagi samaväärset mul vastu anda pole, tüh
jad talud on väikesed.»

Elts ohkas, vangutas pead.

«Sul on tema vastu vist kohe kõva vimm?» uuris ta.
Kustas muigas.

«Mine nüüd... Usu, ta meeldib mulle. Pealegi tubli lugu karjabrigadir kiidab väga.»

«Ega ta vanastigi käed rüpes istunud,» meenutas Luuk. «Kiirete tööde ajal lõi tugevasti kaasa, teda suurvalu perena seisus ei takistanud.»

«Kui abi vaja läks, ei hoidnud minagi eemale,» sõnas Luuk. «Ka minul on oma talu maad risti-põiki läbi töötatud...» Luuk mõtles viivu ja tunnistas ausalt: «Eks peamiselt muidugi kaugel ajal, kui ma Kortli-Jaagul alles tüdrukuks olin.»

«Just nimelt, hiljem olid enamasti minu uhke porua,» naeris Luuk. «Kui Mari-Elts ei jõudnud vastata, kuna Mari-Elts hukse lahti ja hüüatas imestunult:»

«Oi, peate päris videvikku?» Ta pani kandiku soõgnõude kasti, vaatas kätt, pigistas creda valguse kaes kätt silmi. «Sügis mis sügis, juba päris päise päeva ajal paneb põlema... Ongi käes pikk pime aeg, võtab tuju ära, teeb hahhaigeks...»

«Kah asi, mille üle muretseda,» imestas Ludvig. «Iga aeg on omastkohast ilus, nii nagu inimesel vanus. Tore on verinoor, aga keskealiselt leiab kah palju ilusat, ja ega nüüdki kurda, kui vägisi vanaduse poolt kisub — tõsi,»

Eltsu naeratus oli soe, ja ehkki see oli määratud Ludvigi märkas seda ka Kustas. Elts tundus talle äkki oma aastatuhulga noorem ja üllatavalt kaunis — niisugusena nägi ta teda küll päris esmakordselt.

«Ilusat kuldset sügisest aega jagub õnneks pikalt,» sõnas Kustas mõtlikult. «Niihästi looduses kui inimeste elus.»

Elts ja Ludvig noogutasid, Mari-Elts ohkas. Ta kattis resti laua, tõi supitirina ja leiva.

«Ma ei teadnud aimatagi, et meie külalised tulevad,» vaatas ta. «Oleksin tingimata midagi paremat valmistanud.»

«Tütreke, meie kohta ei tohiks öelda külalised. Ja kapsad on mulle väga meele järgi,» kinnitas Ludvig. «Mis sina arvas, Mari-Elts?»

«Sul on õigus, Ludvig.» Elts oleks väga tahtnud Mari-Elts oma süle, aga laps vaatas nii üksisilmi Kustasele otsa ja mõeldis teda seeyõrd hellalt, et Elts ei sõandanud segadust. Söödi vaikides. Vihm trummeldas aina ägedamalt.

T-i-i-l-ks!

Mida see tähendab?

T-i-i-l-ks! T-i-lks! Tilks!

Tugev vihm oli leidnud katuselt läbikõdunenud koha

kukutas nüüd laest jämedaid hallikas-pruune pisaraid otse supinõusse.

Kustas tõmbas tirina kõrvale, pani tuhatoosi tilka koguma ja vaatas kulme kortsutades üles. Ta pidi midagi väga ägedat lendu laskma, aga sai sõnasabast kinni.

Mari-Elts oli kokkunud.

«Katus sajab vist läbi...?» ahastas ta.

«Pole see meie katus esimene ega viimane, mis teinekord pisakese veit tuppä poetas,» rahustas Kustas. «Hea, et näitas juba nüüd oma vigurid ära. Ronin veel täna üles, panen katki-sele kohale paiga peale.»

«Täna jah teed selle korda, aga homme jookseb võib-olla luba mitmest teisest kohast läbi...» Mari-Eltsu pilku oli tekkinud lootusetus.

«Kes siis nii tühise asja juures pea longu laseb?» Kustas silistas Mari-Eltsu kätt. «Saame jagu, ära muretse.»

Eltsule ei meeldinud, et tütar nii elurõõr on, hakkab paari-veetilga pärast tõesti või nutma. Mari-Eltsul on ilme, nagu oleks toimunud ütlemata suur õnnetus, mis elult lõplikult mõtte võtab. Vaene laps, tal on selles kehvakeses tares tõesti raske harjuda.... Ei tea, kas Kustas kunagi peaks oma kolhoosiga nii kaugele jõudma, et laseb endale korraliku elumaja ehitada? Koduks ei hakka Mari-Elts Hallikivi küll eales pidama.

«Katki pole midagi, jätkame rahumeeli söömist,» soovitas Kustas.

«Pealegi on supp sul ütlemata hästi välja kukkunud,» kiitis Ludvig, «kohe nagu ema tehtud...»

Keegi ei jõudnud veel lusikat õieti suu juurde tõsta, kui Mari-Elts hädiselt hüüatas.

«Mis ometi on, kullake? Seda tühist viperust ei maksa nii kangesti südamesse võtta,» vaigistas Kustas.

Mari-Elts vaatas üksisilmi maha. Sinna oli piki ahjukülge valgunud tume, pigipruun loik, mis aeglaselt suurenes. Serva-pidi ulatus see juba tihedalt põrandavaiba kõrvale, pressis end vägisi selle alla. Laes, korstnajaala ümber oli pruun ligane rõngas.

Kustas pööras vaibaserva eemale, tõi köögist põrandalapi ja ämbri ning kõrjas loigu nii osavalt ära, nagu tegeleks päevast päeva üksnes põrandate pesemisega. Nüüd väanas ta lapi hästi kuivaks ja sättis selle vastu ahjuserva uut märga koguma.

«Olgu majaga veel, kuidas on,» sõnas Elts ja ta hääles ei olnud vähimatki etteheidet, «aga katus pole tõesti suurem asi.»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

3

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

lemisest, amelemisest, kasimatusest. Rappa oli varasemast roh-
kemgi, kuna juba tükk aega tagasi kadusid siinsed lõdva püksi-
kummiga litutajad. Nemed harisid vähemalt vahel harva
põranda puhtamaks ja äigasid lauad suurema sõnniku minema.

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

«Ma tuleks hea meelega appi,» pakkus Ludvig, «ütle aia...»

tuse kaasa tuua. Mehed igavlesid tunnist tundi. Kaarte taotlus reeglina üksnes raha peale — aga sissetulekutega oli viimastel ajal tekkinud tõsine paus. Viletsa taskumajanduse tõttu ei tahtnud atškoo kõne allagi, oldi küllalt targad viimast rubla määramängu panema.

Päev venis jah eriti uniselt, kuni mees üsna õhtu lühikohale jõudis — ja tõepoolest koos üllatusega, nagu lubatud oli. Tõi kaasa ilusa noore naise, õigemini tüdruku. Neiu oli kenas ruudulises sügismantlis ja kui ta selle ära võttis, tundus veelgi nägusam oma helerohelises nõõbitavas kleidis. Tal olid sihvakad jalad, parajalt pehme keha, kohevaks kannatõrjapunakaspruunid juuksed, meeldiv nägu. Ainult silmad tundusid kalgid ja suurevõitu suu ääretult julm, ehkki ta pidevalt kõigile naeratas.

Mees pani lauale pudeli veini, tutvustas noorikut kui lootsat ja lahket neitsit, laskis lendu paar rammusapoolset nalja ja viis plika tahatuppa. Pilgutask meelele ükselt silma, veinitoole paljalt ütleva irve.

«Me ajame omaette veidake juttu, ust ei maksa tulla lahkkama,» märkis ta. «Või kui keegi just kangesti tahab peale vaatamisest mõnu tunda — ei paha mina ega mu neid ka kahelda. Igatahes seadke end vahepeal järjekorda, tema leiab teilegi ära ei ütle...» Veel õrritav grimass, ja nüüd nad seisis mõllasid.

Aeg kulus tasapisi, mehed nihutasid end aina ärevamalt. Vaatama minna ei sõandanud keegi, kuigi mitme näost oli näha parajat pillumise isu.

Mart kallast veini, rüüpas ka ise sõõmu. Üldiselt hoidus alkoholist kurbade kogemuste tõttu, kartis isegi tühipalja veinilaket. Kunagi ammu oli ta korra lähedalt viina võtnud, tegi semudele priskeit välja, kuna tühise näppamise juures trehvas õnnekombel kätte suurem summa. Ta oli kavatsenud sellest rullist hulka aega rahulikult ja jõakalt elada — jõi et ei aga purju, ei maletanud pärast midagi, argates polnud ei lootskaaslast ega tengelpunga. Sõna saigi toetatud, et ennast enneaegselt kunagi kannuamblikuks ei joo, ja sellest on üldiselt ka kinnipeetud. Vahel lonks või paar peeti, kui keegi kogemata vahtkaustas, oli muidugi omal konal, aga peale kunagist valu ja kooliraha jatkus tal alati seloomukindlust pudelist mööda vaadata, eriti kaardimängu juures pakutud klaasist loobuda. Ta ei öelda — mida õksamad olid teised ja mida karmem tema, seda kergemini tulid võidurahad.

Iling oli tänä millegipärast eriti haige. Küllap lakkamatust sujust, hilissügisel mornist hallusest — ja elu lootusetust rappa-looksmisest. Talle tundus äkki, et praegu tooks mõni klaas veini ilmitingimata kergendust.

Kummaline, tõigi. Ja üsna kiiresti. Juba lõmpsiski ta rõvedalt naljatada ja võttis imetlushüüdega vastu tagatoast ometi kord välja ilmunud mehe, värske koopakaaslase.

Jürka kargas püsti, ilmselt oli temal kõige kiirem. Teised aga ei olnud nõus ootama, uksele tekkis kerge rüselemine. Tüdruk naeris, hõikas midagi. Tundus, et vist kutsus kogu kompanii korraga sisse, sest miks muidu kõik ühel meelel tagaluppa trügisid. Viimane lõi ukse rõõmsa mürtsuga kinni, nii et õhuke vahesein vabises.

«Sina ei tahagi?» küsis siilipea ja pühkis järelmõnuga käeseljaga laubalt higi. «Karga siva kampa, plika on selge kompul!»

Mart oli vahepeal veel veini valanud, jõi parajate lonkudega. Ta ei kavatsenudki vastata, aga et teine talle küsivalt nakku vaatas, tuli tõtt öelda.

«Mulle niivisi ei passi.»

Mees naeris ramedalt.

«Eks noorhännale meeldib ainult siis, kui süütu neitsike hõbekandikul ette sätitakse, ah?»

«Ei; mis sa nüüd... Ega ma üldiselt naistemaia ei ole... aga kui, siis tingimata ilusasti, õrnustega, kahekesi. Tüdruk peab olema ainult minu jaoks,» rõhutas ta. «Ja korralik, mitte mingi käest kätte käiv mõrd.»

«Mõistan, mõistan,» irvitas mees. «Oled ju aadliperekonna võsuke, nooblis smokingis härrasmees, peen seltskonnalõvi... Ja korter siin on luksuslik, puha pehmed vaibad ja pitskardinaad, peeglid maast laeni, teenrid ees ja taga...»

«Milleks pilgata,» sõnas Mart tujutult, «oleme ühest maslist.»

«Tõsi ikka või?»

«Selge see. Tulid siit peavarju saama — elu peab rängalt karil olema, et sellisesse jõledasse urkasse trügisid. Minu meelest pole tervel maailmal ilgemat kohta kui see meie keldrimülgas.» Mart sülitas tülgastusest.

Mees jäi teda huviga silmitsema.

«Sügavmõtteline jutt, pole midagi öelda,» kutsis ta. «Ainult ei paanud kergelt mööda. Jaan siia napilt nädalaks, ei rohkem. Mul on kihvt tantsu valja peil tulla, aga ta ei taha oma praegust

küljesoojendajat enne kuuse alla ajada, kui võtab mehike palgapäeval kamalutäie prisket pappi lahkelt vastu.»

Tagatoast kostis jõhkrat naeru.

Mart valas jälle veini, jõi, uuris altkulmu oma kaaslast

«Ära pahanda, aga ma ei saa hästi aru, miks sinusugune herra lõrtsitud kaupa kasutab. Või sulle kohe meeldib siin äralagastatud tuustak?»

Mees kehtitas end mugavamini istuma.

«Meeldib? Ei ütleks, aga elu on õpetanud, et väga pirtsakas tasu olla, võid jääda hoopistükki kuivale.»

«Eks ta ole...» Mart vaikis, kuna kõrvalruumis naerdi ja valjusti, mõnust kõõksudes. «Vehklemist paistab olema ühes lahedalt...»

Taas kostis himur naer.

«Kuuled, priima kaup,» kiitis mees. «Mina sinu asemel ei siin ei sitsiks. Tule, vaatame teiste saagimist vähemalt pealt.»

Mart keeldus. Ta jõi veiniklaasi tühjaks, nūri pilk enda laual, vaikis.

«Kuidas härrad soovivad,» sõnas mees mõningase pettumisega. «Nii värsket noort liha satub harukordadel ette, soovida siiski katsuda...»

Unesti vali naer, siis mungi mütsas, mis omakorda laulmonumõirgega vastu võeti.

«Mis su nimi on?» küsis Mart, ehkki see teda õigupoolest sugugi ei huvitanud.

Mees kõhkles vaid viivu.

«Semudele olen ma Juks,» teatas ta sõbralikult. «Sina oled Mart, ma juba tean. Perekonnanimedel pole tähtsust, ja minu nimi on üldse üks tühi ja mõttetu sõnakõlks. Inimeseloomal on kindlalt teada ainult ema, isa aga...? Paps on enamasti nõiakas, saba seljas... Tõsi?»

«Justament õige, Juks,» kiitis Mart. «Jutt on sul loogiline ja selge. Oled vist omal ajal tsipake paremaid päevi näinud?»

Juksi pilk tumenes.

«Tead mis, jorsu,» vastas ta kähedalt, «ma ei tahaks seda pluuksutada, haavad on veel kärnadeta. Muide, mulle kümab, et sinagi porusid s.ia võmmlast? Vast kah ajutiselt, nagu muudagi.»

«Kas seda on näoilmeist lugeda või?» Mart oli meelitatud. «Sul on jaa õudsel kombel õigus, kuramuse äärmiselt taba trumpassa ara.» Veinist oli ütlemata hea tunne, lisaks veel Juksi tunnustavad sõnad, ja ta heldis. «Rabelen siit sõnnik, varsti välja,» kinnitas ta ja uskus seda peaaegu ka ise. «Mulle

on tegelikult jõe kihvt rantšo olemas, kuhu mind jubedalt oodatakse, aga... Tead, üks mage-jama peab klaaruma, enne ma Linnupettele minna ei saa.»

«Linnupettele? Kes sul seal on? Vanemad?»

Kui Mart ootajat nimelas, oli tal mõttes Eevi; Juksi küsimus vanematest lõi talle aga millegipärast silme ette Laagri taadi-memme. Jah, veider küll, Karla ja Minna seisid äkki nagu otse siinsamas, käega katsuda.

«Nad on mulle tõesti isa-ema eest,» sõnas Mart pehmelt. «Head ja lahked inimesed, armastavad mind kui oma poega. Sõdisid kümne küünega vastu, kui ära tulid, tahavad mind lapsendada ja puha, kogu oma vara ja maja ja rahad mulle pärandada...» Mart teadis, et lialdab, õigemini valetab suure suuga, aga küllap joodud veini mõjul tundus äärmiselt tõesena, et just täpselt nii temast Laagri-peres mõeldaksegi. Ja et nad ta avasüli vastu võtaksid ja kas või vägisi Sabatale elama jätaksid.

«Kas kõbidel omal pole junne olnudki?» uuris Juks.

«Pojad said sõjas otsa, mõlemad. Majapidamine aga on ekstrapriima, elamine kui muinasjutus,» jätkas Mart unistades. «Tare lõhnab puhtusest, alati on laual võimas nimmeline. Mõnikord antakse praetud sealiha - oskad sa ette kujutada, ilus triibuline ja palju sibulaid juures? Teinekord on jälle kõiksugu šmooringud ja kissellid... Ja nad on jube helde käega, topivad kohe vägisi taskuraha...» Mardile meeldis väga, et Juks teda ahne imetlusega kuulas - mida uhkemaks Laagri-pere kutsuti, seda vaarikum ta ka ise välja paistab. «Aga üks jõe... on ju lihtne laia...» jätkas ta nagu muuseas. «Neil on fut-sat aastatega priskelt kukrusse kogunenud... Jah, toredad inimesed, selliseid leiab harva. Niisuguseid lihtsalt pole, et ilma lasteta ja rikkad ja head...»

«Sabatal, ütlesid?» päris Juks, kallas Mardit klaasi pilgeni täis. «Mul õn sealkandis üks priima jorss, viimaks kuskil ligidalt?»

«Ega tea, miks mitte? Laagri pappi marmud elavad Sabata küla sopis, Hallajõe ääres,» seletas Mart asjalikult ja kui Juks temaga sõbramehelikult kokku lõi, võttis mõnuga paar head klõnksu.

«Sabata,» kordas Juks, «Omapärane nimi... On see Linnupette alevi lähedal?»

«Oh ei, üsna kaugel. Üks asi on alev, rajoonikeskus. On ka

veel Linnupette traktorijaam, see on juba hea tüki S...
külale ligemal.»

«Küllaltki üksik koht vist see Sabata, eks?» uuris Juks...
jutu jätkuks.

«Jah, seal jõekäärus ainult kolm peret üldse ongi. I...
on neist kõige jõukam... näiteks naabrid Hamba-peres aj...
vägagi kitsalt läbi. Oot-oot, aga see sinu semu? Ma mu...
jahvatan... Kus tema elab?»

Juksi silmad tegid kiire ringi lagi-sein-põrand-sein-lag...
ta vastas ükskõikselt:

«Alevis. Olen sinna ainult korra sisse hüpanud, aga l...
teine pidevalt, et mõneks ajaks seltsiks läheksin. Jõledam k...
kolgas, uimane ja ajast-arust.»

«Ära ütle, elada on seal maruvahva. Alevi kohta ma mu...
ei tea, pole seal kanda kinnitanud. Aga Sabata on teistest...
eraldi ja loodus hiiglama ilus, suur jõgi ja puha... ümber...
rahu ja vaikus.»

«Mulle istub paremini äge lõhkumine ja traadi reb...
kinnitas Juks. «Väga üksikus kohas haiguta või lõuap...
koost lahti, tuim ja nõme jura.»

«Vale jutt puha, kulla mees. Kui ikka hing on kogu...
mõttetust unakarast ära viats tatud, igaselt kõigist...
Ja üks lahe elu, ma pean silmas priske, panna, on...
asi, mida tasub tahta.»

«Loomulikult,» nõustus Juks erksalt. «See on elus pean...
kõige alus. Kuule kärss, sul on kuratlikult näkanud, et...
Laagri-vanad on nii erakordselt kõva kapsaga!»

«Püsti rikkad jah,» suurustas Mart omalt poolt, ehkki...
et tõde on hoopis teist karva. Hing sügiveses positsio...
damistont ajas pea üha püstakamaks, selve...
libedust. «Nemad on ümbruskonna kõige jõukamad...
ise, papa Laager teenib traktori peal ränka raha ja...
Laagril pole seda millegi peale kulutada. Kaks vana ka...
mida neil vaja? Süüa ei jaksa ju kuigi palju... Karl...
tus jääb alles, kuhi kasvab kuust kuuse, aastast aastass...
eks lehm ja maatükk toovad muudkui lisa... Krabisevat...
neil lausa lademes. Vist juba märkisin, et nad on üldse...
käega. Vähemalt minu vastu küll, neil pole millestki kal...

«Mis viga priisata, kui ei jaksa seibihunnikut koka...
lugeda,» otsustas Juks ja Mart tabas ta toonis mürkk...
kadeduse.»

«Nemad on kohe oma loomult sellised, et aina tahavad...»

millegipärast eriti just mind. Nad on jah minu järele lausa...
hullud, pakuvad ei tea mida, et nende juurde elama läheksin.»
Mart vaikis ja mõtles endamisi, et vähemalt selle ütlemisega ta...
... ei huldanud. Laagri Karl pole küll lausa kutsunud,
Minna samuti mitte, aga ega nad teda minema ei saadaks, kui...
kas või hommepäev sinna läheks ja ulualust paluks. Maja on...
tõesti heas korras, ehkki väikestviitu. Aknadki kenasti värvi-
itud, põrandad alati puhtad, uhked triibulised pikad vaibad...
maas, iga asi omas paigas... Ja alati on seal mingi vapusta-
valt hea lõhn — kas maitsva supi, keedetud liha-kartulite või...
koguni pannkookide hõng. Pannkoogid...? Kui ta neile üks-
kord hulga puid ära saagis ja peeneks lõhkus, tegi Minna...
suure-suure kuhja pannkooke. Need olid ilusti pruunikaks prae-
tud, krõbedate servadega ja nii hea maitsega, et ega paradii-
siski paremaid anta... Küll tahaks ennast sopast vabaks rapu-
lada ja otsekohe Sabatale tuisata!

«Miks sa selles rokases peldikus konurad, kui nii kihvt värk...
vastu vilgub?» imestas Juks. «Peab ikka vänge massiiv olema,
mis sind sealt eemal hoiab. Mingi priske patsa hinge peal,
mis? Või äkki ongi plaanis Linnupettele hõljuda?»

Mart raputas kohkunult pead. Sinna ei tohi ta minna, mitte...
kunagi, sest... Ta pidi suures jutuhoos juba peaaegu sele-
tama, miks Linnupette talle lõplikult tabu on, aga hooplemise...
soov tõstis teda tõest hulga kõrgemale.

«Kunagi vast lähen,» pillas Mart üleolevalt. «Esiailgu olen...
äraootaval seisukohal, ja lugu ei lahene kahjuks niipea.»

«Sandisti küll,» oli Juks kaastundlik. «Milles asi, kui sala-
dus pole? Kardad õnge jäämist?»

«Ei, mis õnge...?» Mart tajus ehmudes, et ei oska midagi...
põrutavat välja mõelda, aga endalegi ootamatult lippasid sõnad...
kenas pikas reas, päris iseenesest: «Mul oli seal tõsine armu-
jama, jah. Üks noor naine hakkas jubedalt tunitsema. Metsikult.
Lubas ennast koletus noksihulluses heita Hallajõkke, kui ma...
leda tanu alla ei pane. Loomulikult tegin esimese ehmatusena...
pikad jäljed. Hiljem kuulasin ettevaatlikult järele ja sain...
teada, et kui mind silmapiiril pole, pidi teine päris mõnna...
olema. Korra proovisin, et on ehk vahepeal maha jahtunud,
pealegi Laagri-vanad nii tüütult mangusid... aga ei, jaksa-
sin ainult kaks päeva vastu pidada, ja jälle päkad. Mis pagan...
ta minus nii kangesti leiab? Nihvli-isust pime ja arust ära...
Mina temast ei hooli, ta ei istu mulle mitte üks kriips. Ja üldse

ei kavatse ma naist võtta; sunniviisil ei tule sellest hea midagi välja.»

«Sa ei saagi ju siis oma suure nutsu ega mõnusa elu ligi?»

«Vahin jah vesise suuga eemalt,» kahetses Mart süü põhjast. «Aga noorikul pole viga, küll mõni talle varsti kaalikult kannuseid annab, päitsed pahe lükkab. Siis on lahti...» Mart uuris silmanurgast, kas ta viimaks lii läinud. Teine ehk irvitab ta praalimise üle, sest mis hullumeelset armastust saab temataolise vastu olla. Aga ei, Juks oli tõsine, koguni sügavas mõttes.

«Elu on kuramuse siiruviiuriline,» sõnas ta viimaks kaastundlikult. «K. lütab oma ettepanekute otsust ilmaaegu hea ja viletsa vahel, sinulgi kes kemmeris...» Aga seal vanil kõvas lehes ootavad... Mõni siin mahk paneb vanaaks puhta vinga. «Või on kogu papp neil ikka kenasti lo ukassas, nad tulevad mõikajad inimesed olema?»

«Mõikanune mõikanuseks, aga kassasse on liiga kauge ja nad ei pea raamatut peale panemist vajalikuks, need on rahamehe kodus,» jutustas Mart teadja kombel ja lisas üldsegi. «Sabatal ja talle kogu Linnupette on inimesed, need sortid, ma mõtlen talunimesed. Seal ei võta keegi talt tükki, kui pole luba kutsunud. Päeval läbi läbi, kuni lahti, ja kui kogu aeg minnakse, jääb ma, nagu ei anna talle luua torgitakse vastu, istu murgiks, et pererahvast pole midagi. Juks. «Mina olen põlvkonnalt blutidega põrganud, see päst kuulangi suu ammal ja meste, ega tea, kas paksult pada või ulutad nina.»

«Iga sõna on tõde, punas tõde,» Mart tundis, et silmad ka valgavad, mis saaks selgest igatsusest — Linnupette, eriti Sabata kula Hallajõe kiarus tundus kõige ihaldusväärt paik maapeal.

4

Mehed tulid tagasi, kohendasid pükse, hoidusid Marti ka üksteisele näkku vaatamast. Kõik neli olid end kummit ajanud, tahtsid keelekastet. Veinipudel sai kohe tühjaks, igaühele jätkus vaid väike sõõm. Tavapärase vandumise asemel, mis marjukesel lõppemisel alati maruliselt väljendus, vahtses vaikus. Nohiseti, põrnitseti enda ette.

Tagatoast ilmus tüdruk, seisatas uksele — juuksed sassis, kleidinööbid valla, suu veel jultumaks vajunud kui tulles, nagu hallkahvatu.

«Raha lauale,» käskis ta kurjalt.

Mehed mõmisesid vastuseks midagi ebamäärast, kellelgi ei lükkunud käsi tasku poole.

«Raha,» käreatas tüdruk uuesti. «Jätke jokutamisel!»

«Ära lärma,» pahandas Jürka. «Palju su taks on? Kümnekas kipub nagu ülearu priske olema, sa peletis teed oma tööd ausalt öelda ludrilt.»

Tüdruk lõi kaed jultumult puusa, ajas jalad hark, lükkas kõhu ette.

«Lõntrus,» sisistas ta. «Laduge välja, aeg jookseb!»

Vastumeelselt otsit, kokku moned kortsunud rahatahed.

«Mida te, lohmanid, õige mõtlete?» Tüdruk oli äkki väga he. «Enne ma suit ei lugu, kui olete oma pumpa se korralikult kinni tagunud. Kaks tuhat, ja mitte üks kopik vähem.»

Mehed jahmusid keeletuks.

«Kaks tuhat, või muudu,» ahvardas tüdruk.

«Pole meie sind, sitavarest, kutsunud,» sõnas Jürka. «Võta vastu, mida lahkelt pakume, või jää hoopis ilma. Tuigu onema, tsirkus Barcelona on lõppenud!»

«Mmule lõppenud, teile alles algab,» õrendas tüdruk enesetundlalt. «Tanage jumalat, et nü vahesega välja tulete. Olu-kanda arvestades võksin ka mitu korda suurema portsu rouda, ja teie muudkui pleite rahad leiti.»

«Ara ara, hrva!»

«Kutsun miilitsa, kui te kohe moni lagedale ei too!»

Mart võpatas. Miilitsa?

«Kutsu või kümme,» naersid mehed. «Nad võtavad sind kohe kaasa, ja keeruline on sul ennast nende käest vabaks keerutada. Raha eest litsilõõmine on kõvasti keelatud, tead seda paremini kui meie.»

«Mida te, matsid, endale lubate? Ah nii inetult väljendute...? Tengelpungad lahti, või ma vihasitan.»

«Kes sinustuguse tatise plika viha kardab?»

«Ütlen, milku, et tirisite mind jõuga siia jõledasse urkasse ja vägistasite ära. Vägistasite, saate aru?»

«Seda ei usu keegi,» pomises Jürka ja vahetas oma kaastlastega pisut ehmunud pilgu. «Pole sul ühtki märki küljes, olid ju ise täitsa nõus, näitasid veel ette, et kuidas ja kudaspidi...»

«Vägistamine,» kordas tüdruk selgelt ja valjusti. «Grupi lüüa. Lanete kõik, kogu mansa, trellide taha... pikaks... Ütlen miilitsale, arst vaatab mind kohe läbi, teid kõik kinnalatakse ka. Analüüside jaoks on iga varre küljes sõlm...» Tüdruk viskas kleidi seljast, jäi päris ihualasti, võikalt. «Ootan veel minut-paar, siis tõmban mõned kraapsud kintsudele ja hakkan kogu jõust võmmet hüüdma.»

Meeste näod olid mornid, juba pisut kohkunudki.

«Mis kuradi mõrra sa meile kaela sokutasid...? Vae neetud!»

«Mina küll ei saa aru, mis pagan talle sisse kargas,» ütles Juks ilmsüütult õlgu. «Aga pääsu pole, peame selle iga liigutuse kinni taguma... rootsi kardinat taha ei tohi mitte üks raas.»

«Topime plikatirtsule mõnikümmend kulli tasku ja vii miilitsale,» soovitas Jürka. «Tiri hilbud kähku selga!» Ta ei tahtnud aegamööda, aga tüdruk ajas oma pikkade küüntega mehed konksu ja sirutas talle käed ähvardavalt vastu.

«Tule aga jah, krubin sulle ülima rõõmuga veritsevad näkku... tõendid vägistamise kohta, jõudis pärale, mis Jürka ja sammu pealt paigale»

«Teema kerkis t, va t,» karatas ta. «Tõmba kleit se kuu eest? Vast ja vaadata»

«An näe, on vastik? Aga mitakese ajast, mis sus ol Alasti tüdruk rüüas, tõmbas tooli kõrvalt lähemale, painas sellele ja lõi uuesti käed puusa. «Üks kõva trump on tal varrukas, käin selle ka välja. Olen nimeid alaealine napilt kuustest. Alaealise grupi viimane vägistamine on raske paragrahv, ja istuma lähete kõik. Viimane kui ikka väga, väga kauaks» Ta osutas sõrmega järgemööda mehed. «Sina, ja sina... ja sina, ja sina...» Nüüd jõudis Mardini. «Sina ka.»

«Aga mina ei talnud ja lüügi,» ehmunis Mart, «ei!»

«Maksad ikka. Või saad trellid, pole minul aega teid lo... Või vanda järgi liigutama hakata, igavesed küllid selad...»

Mart mõstis, et õht on suur... suurem, kui kunagi. Ta oli ainsa hüppega ukse juures, haaras varnast oma lühedaid vatjopi, renis ukse lahti ja põgenes paanikeses hirmu

Püha kurat, mine teiste ligase mättamängu pärast eluks ajaks sidimal

«Juks, keera uks siva lukku ja tõmba võti eest ära,» kostis tüdruku kriiskav hää.

Mart komistas pimedas keldrikäigus millegi ümara ja valjusti kääksatava otsa, lendas kähakile, oli aga kohe uuesti pästi. Minema siit, nii kiiresti ja nii kaugel, kui vähegi võimalik!

Juba jõudiski ta Tartu maanteele välja ja keeras kesklinna poole. Allamäge oli hea joosta, ja ta kihutas kogu jõust, nagu oleks sada sarvikut tihedalt kannul. Aeglustas tempot alles Kreutzwaldi nurgal, sõandas esimest korda tagasi vaadata. Keegi ei tõtanud järele, teadagi. Aga tunne oli küll niisugune, et nüüd otsekohe haaratakse tal kraest ja...

Haarab kraest? Kes? Neil endil seal ülearu tegemist, tema ei puutu ju asjasse. Aga millega lugu lõpeb? Kas tüdruk hakkab viimaks tõesti metsikult lõugama, tulevad miilitsad, plika on ihualasti ja lisaks veel alaealine. Tea, mis jõledusi ta siis veel tegema hakkab, kui ükskord täiskasvanuks saab...? Jube lugu, meestel soustimist kui palju. Nodi on neil praegu napimast napilt, hädavaevu hinge sees hoidmiseks, aga tüdruk peab neid millegipärast vist rahadega kuttideks. Ja plaan näib olevat tal kindlalt ette läbi mõeldud. Üksinda ta vaevalt julgeks uskuda, et juhtub, et abilisiks aga... ja, mõte läheb vägistamispaale. Juks! Teada ju tõi plika ka sa ja söötis... stabi ette. Pealegi vana, mis kuulda oli... tüdruk, kisas, ja Juks ukse lukku paneks, võtte ära võtiks. Oh seea alatist, olgu nad neetud!

Mart lonkis edasi ja vandus, kuidas vähegi oskas. Et nad kärna läheks ja kondid murraks, prima peigupaiga keerasid mokka! Teist sellist ei leia iial... Kõrvalises kohas, hästi peidus. Pikki nädalaid ja kuid oli ta endale ette heitnud, et kuidagi julgust ega jõudu ei leia urkast lahkumiseks. Vajun aina sügavamale, mõtles ta ju veel tänagi — aga nüüd, kus ta sellest vastikust, lehkavast mülkast minema tormas, igatses seda püha taga. Murege mitte ku teab mis lehedat ja kena paika, ja süüa kui kindlat kohta, kust teda ei leita. Ühtlasi külg oli ka see, et siinsed elanikud tegutsesid omaette, igaüks... teda ei kutsutud iial kaasa mitte kordagi, polnud andust õõ varjul mõnda korterisse või tont tead kuhu hülada ega talle koguda aut tšaka, nagu senisest veel vana oleks.

Seal elada oli muidugi koledamast kole — aga head pole!
jaoks ju kusagi, mitte kusagi!

Linnupettel, Linnupettel, Linnupettel on, hakkas õige
selt kostma nagu rütmikas, kutsuv kevadine siristamine.
Linnupettel!

Mardi süda muutus soojaks. Laagri-peres võetakse ta vastu
vastu kui kadunud poeg, kindel! Sabata küla on t...
mast õige tubli tükk maad eemal, teda ei näe keegi.
tuleb talle avasüli vastu, Kaaru hüppab suurest rõõmuga
koos putkaga puuvirna otsa ja Minna-tädi kiirustab jo
kõõki, et küpsetada ilusaid kuldseid pannkooke...

5

Kaugeltki mitte kõik oletused, koguni kindel teadmine
alati paika. Eriti siis, kui oled hulk aega eemal olnud.

Ainus, kes tõesti nii tegutses, nagu Mart lootis, oli ka
Tundis juba eemalt kaugelt ära, hakkas nii imelikult
häälega haukuma, nagu kipuks keegi talle nahapeale
Jah, heameel oli sedavõrd suur, et tõi loomahingele
vee silma, Kaaru naeris ja nuttis korraga. Oma kohevat
ta ei liputanud koera kombel, vaid keerutas seda kui prop
rit ja niisuguse tohutu jõuga, nagu tahaks lendu tõusta.

Varsti avanes uks. Ei tulnud aga Karla, nagu Mart
vaid Minna. Murelik ja hulga kleenukesemaks jäänud.
maks haige?

Minna püüdis naeratada, hakkas hoopis kärmesti
pühkima — ja Mart sai kuulda, mis peremehega
nud oli. Kaaru teadis, et lood on halvad, jättis metsiku
mise, teretas Marti nüüd üsna vagaselt. Suur koer
tagajalgadele, pani oma laiad käpad Mardi õlale, tõmbas
kareda, sooja keelega pehmelt ja pikalt üle näo. Siis
käsku ootamata kuudi kõrvale. Mart silistas teda, ise ki
Minnat.

Rukkilõikuse ajal juhtus raske õnnetus — Karla varises
lun ootamatult talle ja on sellest peale...
kõigest aru...
a'satki sõna pole ta kogu haiguseaja jooksul...
musta ega valget. Tohter püüab nagu lootist...
sõnaga kurja tõtt...
anult õige nakkavaaval oma...
712

marguanne, kui tal midagi vaja on. Ja silmad, nendega oskab
la eitada ja jah öelda...

Nüüd istuti juba hulk aega Karla voodi ääres, Mart ühel
pool, Minna teisel. Ta aina päris ja uuris, mismoodi Mart vahe-
peal elanud on, ja Karla jälgis neid oma arukate, mõistvate
silmadega.

«Me siin pikka aega muretsesime, et Tõldsepp tegi sulle vii-
maks tõesti otsa peale,» ütles Minna ootamatult. «Karla ise
oma kõrvaga kuulis, kui maruvihane Tõldsepp oli, et sa
tema...»

Mardil oli ebamugav. Minna küll vaikis sõna pealt, jättis
lõllemata, et kui sa tema rahad ära varastasid — aga ometi
oli see juba samahästi kui lendu lastud. Tähendab, peavad var-
gaks... Vaevalt, et üheks öökski peavarju annavad, sest kes
tahab kurjategijat oma katuse alla. Pole kuhugi minna, sügi-
kene õhtu on vinge ja udune, õõ tuleb kõle ja röske, ja ta on
surmani väsinud. Jäi üle ainus moodus — võimalikult ausad
silmad ja veenvad sõnad.

«Tean, tean,» noogutas ta rahulikult. «Ta kas kaotas oma
rahad ära või laristas maha, aga lärmi lõi mitme mehe eest,
see kõva ja uhke Kivikuningas. Ahvardas mind jah maha lüüa,
kellegi peale tuli ju oma pahameel valada. Mul ei jäänud muud
üle, kui Linnupetelt sääred teha.»

«Seda küll, aga...» Minna kõhkles veidi aega. «Pakkujooks-
misega võtsid sa ju süü omaks!»

Mart märkas, et Karla pilk oli valvas.

«Elu on minu vastu ennegi ülekohtune olnud,» sõnas Mart
nukralt. «Kipun teiste alatus tõttu alati rahutada saama,
kõvastigi. Mis muud, eks olen õnnetu tähe all sündinud, mul
polegi midagi head oodata. Mõelge nüüd, kulla inimesed —
oleksin mina rahad pihta pannud, ega ma siis paigale jääda
poleks tihanud. Kand ja varvas, mida kaugemale, seda eteml
Minul aga midagi südame peal ei olnud, elasin rahumeeli edasi,
käisin tööl ja puha. Arvasin, et eks Tõldsepa lähed see kole
viha mõne aja pärast üle. Ei läinud, mees muutus aina metsi-
maks...»

Minna uuris Marti, pea püst vilti.

Tähendab, sina keegi tõesti puhtad?»

Mart tegi solvunud näo.

Karla tõesti arvate, et olen varas?» Ta tõusis. «Sellisel
mul on mul õigem ära minna. Aga kinnitan puhtast suda-
713

mest — mina oma kätt Tõldsepa varanduse külge pannud ole. Head aega.»

Karla silmad muutusid rahutuks, ta sõrmed liikusid. Minna oli Mardile sellest laulumiskavatsusest lausunud.

«Kuhu nüüd, nii torm ei maksa olla,» keelas ta. «Meilase sind kuhugi, jaa, süa. Heti, et sa teise naise varandust ei pautunud. Me usume sind, Mart. Tõsi ju, Karla?»

Karla vaatas Mardile pikalt otsa, viimaks noogutas sõbraga.

«Istu parem uuesti, ära ärrita isa,» palus Minna.

Mart istuski, aga teda valdas ääretult nurjatu tunne. Või koguni eni rõõmsalt luksatad, sellega peaks olema ühine. Junud — aga kõnevõimetu, liikumatult lamava mehe eest äkki rängalt häbi.

«Räägi ometi, kuidas vahepeal käsi on käinud,» tahtis Minna teada. «Kus elad, mis teed?»

«Ega mul suurt midagi jutustada pole, aeg libiseb sõbraga vahelt märkamatu minema... Elan Tallinnas. Töötan... kaubanduses.»

«Palk on korralik, jah? Ja korter?»

«Korras, ei nurise. Tõsi, väiksepoolne, ühetoaline — aga mul mingit jooksupõlvi vaja.»

Minna ohkas.

«Kahju küll...» Ta vaatas Mardile paluvalt otsa. «Ega ometi kõne tina-homme pea tagasi minema? Ma, oleks ka dasti abi tarvis, nüüd kus meil isa...» Ta vangutas pead. «Olen omadega nii hädas, et ei oska kuskilt otsast abi hakata...»

«Aitan hea meelega.»

«Talveks kõik puha korraldamata,» ahastas Minna. «Sellest meenendist peale, kui Karla aeg hilvahi, olen laenukajaga võrd soelnud. Ja kui ta naalapeevad tagasi koju toodi, ja tüdriku kanti, pole ma muud teinud kui siin voodi veeres istunud ja nutnud.»

«Eks raske ole muidugi,» lausus Mart kaastundlikult. «Tea, see on pikakeene haigus — aga mina olen kinnel, et ta peab läbi.»

«Aitäh hea sõna eest,» sosistas Minna ja vaatas jälle Marti. «Sa siis ei lähe kohe ära, ega ju?»

«Ei, mul on päris pikalt aega.»

«Puhkus või? Ütle mata tore...»

«Puhkus? Jah, midagi sinnapoole tõesti... Jään aga ainult ohel tingimusel — et te mulle otsekohe märku annate, kui ma tuli teen.»

«Kuidas siis tülks?» Minna naeratas esimest korda Mardile sinviibimise jooksul. «Mul käib koguni üks salaplaan peas ringi... Ma ei tea, kas sulle ütelda või mitte...?»

«Mida avameelsemad inimesed on, seda kergem elada.»

«Jah, eks ta õige ole... Mina mõtlesin, et nuputan mingi niisuguse viguri välja, et sa ei raatsigi meie juurest lahkuda. Juba enne seda, kui see Tõldsepa... noh, kui sa ikka teinekord meiepool käisid, rääkisime papaga, et sul pole vanemaid ja meie jääme lastest ilma... Et võiksid, meile ehk poja eest olla... Aga enne, kui jõudsim meile märku anda, kadusid.»

Mart ei teadnud, mida öelda. Kuulis ta ikka õieti.

«Nüüd, kus sa tagasi tulid...» Minna vaatas küsivalt Karla poole, sai kinnitust. «Jah, sa jäagi siia. Papa soovib nii, ja mina ka. Meil pealegi kibedasti abi vaja, me ei tulegi ilma sinuta toime. Tahad sa oma elujärge nii korraldada? Ma saan hästi aru, et ega see sul lihtne ole, kui Tallinnas pealegi hea töö ja ilus elamine...»

Mardil oli kiusatus öelda, et kenamat elupaika pole maapeal olemaski, ja et ta on küll ja küll nende järele igatsenud. Aga kas tohib silajäämisele üldse mõeldagi? Minna ja Karla on head, ausad inimesed. Nende juurde kõlbab üksnes samaväärne — mitte aga tema, kes ta praegugi on jälle maad ja taevald kokku valetanud. Oma petise loomuga toob ta kaasa pahandusi; kõhe nagu ei oskagi päeva õhtusse saata, ilma et või natukenegi villast ei viskaks. Ja ometi, milline usumatult ilus väljavaade — esimest korda elus oléks Mart Pargasel kodu. Tõeline kodu heade, sõbralike inimeste juures. Ja naabrus, lausa siinsamas kõrval elab Hamba-pere — vahva sõber Anto, ja mis kõige tähtsam — Eevi...

Aga Tõldsepp?

Mart ohkas. Esialgu tuleb Sabatal varjul olla, nii kaua kui vahegi saab. Aeg on ehk kurja mehe meeletu viha väiksemaks käianud, ja ega tal pruugi ju Kivikuninga nina alla hüplema minna.

«Sa kohe päris ohkad...? Eks muidugi mõtle hästi läbi ja kaalu, kuidas sul parem on, linnaelu ju trilli-trilli kuhjaga täis, sa alles väga noor mees... Meie tahaks küll väga, et siia jääd. Alatiseks.»

«Aitäh,» pomises Mart liigutatult. «Suur aitäh!»

Minna silmad olid niisked. Ta naeratas heldinudlt, Karla kätt.

«Ehk isa paranebki, mis sa arvad? Kas võt natukene aga et lähaks paremuse poole...» Ta ei jaanud Marti ootama, tõusis käbedalt «Sa kallis aeg, olen mina ikka matu... Mart tuli, ja mina pole mitte küsinudki, kas koht on viimaks tühi? Mis seal uurida, leiab kohe hamba alla, kannata natukene aega...»

Mart jäi istuma. Kas tõesti keerab elu nüüd ette lehe...? Kus ta puhas on, ta ju vajutas sinna valeks inetud, määrdunud jäljed. Veel enne, kui uus leht pärj jõudiski...

Aga kas seda tõe rääkimisega parandada ei saaks? Taks ausalt, milline jõle mülgas see tema kiidetud korter tegelikult on ja kellega koos ta seal pesitses... sa enami!

Karla uuris teda ainiti, silmad väga erksad, koguni kud. Mida ta soovib?

«On ehk joogijanu?» küsis Mart abivalmilt.

Ei.

«Kas kutsun Minna-tädi?»

Ei.

Nüüd Mart taipas. Liikumatu, sõnatuna lamama haige mees tahab, et ta midagi eriti olulist ütleks. Mida? Jah, kindel — ta ootab tõe.

Karla silmades püsis tungiv küsimus.

Tark, elu näinud inimene — eks taipas, et ta mõnd poetas. Tuleks vist tõesti aus olla, siis ehk läheb eda maks hästigi? Ohus ripub aga ähvardav väljavaade kõik hinge tagant lagedale tuua, aetakse ta siit lõpliku see ja teine...

Nüüd liigutas Karla suure jõupingutusega õige vaate ja vaatas talle otsa sedvõrd erilise sündusega, et Mart Inud, mis hiljem saab. Jutt tuleb enda vastu halva ohtlikki — aga olgu, sellise pilgu ees ei valetata.

Mart kummardus, vaatas Karlale avalalt otsa.

«Anna mulle andeks, Laagri-isa, aga... Kõik, mida rääkisin, on otsast otsani kokku luisatud. Ei ole mul talu tööd, ei korterit. Kogu aja olen hirmul, et ma ei leiab... peitsin end paaris juhuslikus kohas, viimati p... aega ühes ilges urkas. Ma ei taha niisugust elu... aga ma ei rabele ilal välja. Ma ei tea isegi seda, ke...

...sisin emalt, temagi ei teadnud. Olen veendunud, et ta on kurjategija, sest kust need idud, muidu pärit on ja mulle on lugevasti sisse kasvasid? Sain oma juhuslikult isalt paran- duseks ta nigela välimuse ja hirmsa isu varastada, valetada,

Jah, Laagri-papa, mina võtsin Tõldsepa rahad ja peitsin nemata lolli kohta. Põgenen ühest paigast teise ja kardan tegelikult täiesti asja pärast, ehkki ma kopikatki endale ei saa- nud, rotiraisad rebisid varanduse ribadeks, närtsid tillukesteks lakkideks...» Mart vaikis. Kui halb, et Karla kõnelda ei nuda — ja kui hea. Ei tahaks etteheitvaid sõnu, kuigi need on kuhjaga ära teenitud. Ei taha, et ust näidatakse... aga see oleb paratamatult.

...Ilul seal jõledas pesas muutus nii tülgestavaks ja ohtlikuks, et ole ohtul olin sunnitud ära jooksuma. Saast ja sõnnik lööb mul igal sammul pea kohal kokku, ükskõik kuhu ma ka ei heks...»

Karla pilk oli muutunud tõsiseks, karmiks. Aga selles oli karmistu kõval mingi tülake pehme sära, mille tagamaad... e osanul endale par selt selgitada. Tahendab see, et... kosta mõistm... Viimaks andestam... Ei, nii suure... amega ja hea ei suudaks olla ükski inimene.

«Minust korralikku meest ei saa, Laagri-isa,» tunnistas Mart. Ja ma ei tohi siia jääda, kuigi väga tahaksin. Toon viimaks... perele mingi pahanduse või õnnetuse kacla. Mitte, et ma... dulikult tahan hajb olla, aga... Ma nüüd siis lähengi...

...pilgus oli ehmumine. Ta vasaku käe sõrmed värisesid aevumärkavatalt. Õige aeglaselt nihutas ta neid Marti poole. Millimeeter-haaval, aga lakkamatult. Kas soovib ta hüvasti- tuks kätt anda?

Mart ei julgenud end l...gutada. Ta käsi oli Karla oma kogu lähedal olnud, kui ta küünarnukile nõjatudes oma alatusest kones. Haige mehe kahvatud sõrmed ulatusidki juba Marti... ni puudutama. Veel tugev pingutus, ja Karla nihutas oma... õige pikkamööda Marti käe peale. Sõrmed olid jahedad, aga nende nõrk surve soe ja julgustav. Mõistan sind, näis ta... illeva... Mõistan... Ja kõigele vaatamata — jää meie juurde...

Kaaru hakkas ägedalt haukuma. Järjest valjemini, vahemalt.

Minna tuli imestunult kambriuksele.

«Kes see võiks olla? Hamba-perest küll mitte, nende Kaaru sedaviisi ei mõirga... Mine tea, viimaks tohter...» oli Minna välisuksel, uuris õuepimedat ja vaigistas Perenaise keelu peale jättis Kaaru haukumise, urises ajast just. Lõrises.

«Tere õhtust, mammi,» kostis kellegi vali, lõbus hõige see koletu lõukoer sööb mu nahka, või tohib ehk korrak tulla?»

Mart kuulatas. Kummaliselt tuttav hääl...?

«Tulge aga tulge,» kutsus Minna. «Ta meil ju ketis, jukseni ei ulata. Riputage mantel siia eeskotta varna»

Minna kannul sisenes tugev mees, silus oma pruunikaid juukseid. Marti nähes nõksatas ta viivuks paigale, Mart korda vaatas teda jahmunult. Juks, see napilt paaris tagune tuttav, kes eile rāpase plika-looga lagedale tuli — temal siit otsida?

Juks kogus end kärmesti.

«Hellõu, vanapoiss,» hüüatas ta reipalt, «süngelt maru näha... Terel»

«Tere muidugi, aga...» Mart ei jõudnud veel midagi p kui Juks talle juba õlale patsutas.

«Ütle mata mõnus trefunks! Millal sa laekusid?»

«Jätame minu käimised,» keelas Mart. «Selgita peale, kas sina siia sattusid...?»

«Mäletad kindla peale, ma nimetasin, et mul elab lüpettel hiiglamä hea semu,» seletas Juks häälekalt. «Ta kuhugi sõitnud, siit uksele, et tuleb homme. Mul siinkand tavaid pole, sina aga kiitsid Laagri papit-mammul laevant Ega nad ju sinu sõbrale ooma, a keela, mis?»

«Räzgi va ksemalt, peremees on raskesti haige»

«Andeks, ei osanud arvata. Midagi tõsist?»

«Havvat, mõn. aeg tagasi ära,» kartis Minna haledalt.

«Nä et kohe ta'esti li kamata?» uuris Juks tahet p...

«Hull lugu, vaga hull lugu!... Sadamlik kaastunne»

«Aitah,» lausis Minna hardalt «Aga mis me siin üks võõras võtku platsi»

«Akki teen täi?» par s Juks tagasihoidlikult.

«Olete meie Mardiga tuttavad, viimaks koguni sõbrad — kui siis tuli?» Minna tõmbas külaltse jaoks tooli laua äärest

«Olge lahke, puhake jalgu. Mul köögis toimetamine li, kohe katan laua. Mart alles söömata, ja eks hilisele

... kulub kah suutäis marjaks ära?» Vastust ootamata kustrustas Minna kööki

Juks vaatas uurivalt ringi, hindas pilguga tuba ja mööblit, lükkas irtakil uksest tagakambrisegi ja istus siis laua äärd.

«Mis see eileõhtune sinu meelest oli?» päris Mart tasa.

«Hulm süsteem, ettekavatsetud väljapressimine?»

«Aga pere elab tõesti kihvtilt,» kütis Juks, nagu poleks ta midagi ki sõna öelnud.

«Jah, in eilse kohta,» nõudis Mart ägedalt. «Omade laua toorelt raha välja petma, ähvardada vanglaga...»

«... tähendab?»

«Sina aga asju lihtsameelselt, poja,» sonas Juks üleolevalt. «Usud, et nii ongi, nagu pealt paistab? Võiksin olla hõigepõhjani solvunud, kuna sa mind täiesti alusetult süüdistad.»

«Oma kõrvaga kuulsin, plika käskis sul ukse lukku keerata ja võtme ära võtta.»

«Jah, võisid kuulda muidugi. Aga edasist? Arvan, et minut hiljem olid oma leekimisega juba kesklinnas väljas, millegi pärast hakkas sul imelikult kiire.»

«See on minu asi. Lase siit kohe jalga, kurjategijaga pole mul midagi õiendada.»

Juks ajas silmad suureks.

«Ah oled oma imepuhta hingega nii tugevasti seaduse poolel? Ainult et mõistmist, inimesest arusaamist on sul lubamatult vähe. Enne kuula, siis aja minema.»

«Vassid ja keerutad, oled üldse üks ohtlikult libe sell.»

Juks ei teinud väljagi.

«Jah, viskasid varvast, ja ootigi tegid. Minul käskis plika lukku keerata, kuna olin ju alus, keda ta veidi rohkem sa arvatavasti loots, et saab minult abi.»

«Jah,» Mart oli umbusklik. «Jobu ajada ära päalgi, tunnetab pealt lohnast ära, kus tööde otsa saab. Eil...»

«Jah,» lausis Minna sada protsenti süüdi ja kaasosaline kah»...» vaadles Juks teravalt, «minu süü on vaid selles, et...»

«...» lausis Minna sada protsenti süüdi ja kaasosaline kah»...» vaadles Juks teravalt, «minu süü on vaid selles, et...»

tujust ära, pooluimased, tõsi? Nägid, kui mõnus neil p...
oli — silmad selged, meel klaar ja rõõmus.»

«Jah, eriti siis, kui plika väljapressimisega lagedale...»

«Kuramus, mina ehmatasin küll kõige rohkem! Tumma...
tis. Ust ma tema käsu peale loomulikult lukku keerama e...
nud, ja ta vihastas selle üle hullupööra. Kukkus nii ja...
röökina ja sõimama, vaata et kisab kogu Tallinna...
Sikupilli kokku. Muudkui et alaealine ja grupiviisiline v...
mine, vägistamine ja alaealine... Mis kuradiga teha, p...
kõvasti taskuid kergendama. Mehed panid hinge tagant...
mase kui närtsinud rubla lauale.»

«Sina ka?» Mart ei uskanud. «Voi kui, siis pärast and...
litakas sulle sinu raha tagasi, ja kasud tegite pooleks.»

Juks vangutas pead.

«Kui saab ni noor ja heade silmadega poiss nagu...
Mart olla sellise kalgi hingega, et võtad kõike sünni...
Nivisi muutud sa a na halvemaks, tooremaks. Inimesi p...
hukke mõista on ohtlik asi. Jääd ihuüksinda, keegi ei...
sinust.»

Mart vaikis.

«Tead, semu,» jätkas Juks veenvalt, «annan ausõna...
lesin sulle puhast tõtt. Muide, imestasin algul veidi, et...
linnike lahkelt kaasa tuli, kui mõista andsin, et soovijaid p...
minu veel. Ja urgast nähes ta isegi ei kirtsutanud ni...
lik ju, eks? Tagantjärele arvan, et ta peamiselt seda sorti...
rihibki.»

«Kas Jürka mõtleb ka nii? Ja teised mehed?»

«Nüüd,» ajendas Juks kirelt «Tagusime ta kinni, v...
sime välja ja arutasime pärast poole ööni.»

«Ja sulle ta ei karatud?»

«Muidugi mitte, neil pead lõikavad. Aga mul on sant...
et selle õnnetuse neile kaela sokutasin. Nad ei süüdist...
üldse, kuid ei olnud sünnis täna õhtul jälle sinna...
minna... Kuhu sammud seada? Ainus paik on Linnup...
Naed, milline kummuline kokkusattumus? Kui sinul o...
maailma teed kurjalt püsti, ronid siia. Miks imestad...
mina just selle paiga valisin?»

«Alev on siit ilmatu kaugel.»

«Ja mis sellest? Bussisõiduks mul raha siiski leid...
Juks «Et sa teaks, ma olen paganama tagasihoidliku...
verivõõraste juurde-öömajale trügimine ei tule kõne...»

... siin on sul head tuttavad, mis? Näed pererahvast esimest...
... elus.»

«Sa ju rääkisid neist pikalt-laialt, väga südamlikult. Kui ma...
... semu juurde sisse ei saanud, keeras esimene mõte siia...
... astan ausalt, oleksin kasutanud sinu nime. Nüüd aga, oh...
... oonu, olid sa ise kohal ja minu jaoks on öömaja-mure mur-
... tud.» Juks sirutas end mõnuga, siis tõusis, uuris kummutil ole-
... vate fotosid, keeras paar albumilehte lahti. Astus sammukese...
... — ja kummuti ülemine laegas avanes pisut.

Juks lukkas selle kärmesti kinni ja vandus endamisi.

Pagan võtaks, kaepideme terav serv haakis ennast mu pint-
... aruka kulge... tea, kas rebis nüüd välja?» Ta uuris...
... maksas katkenud nudi ara «On majas palju ruume?»
... kustus ta hajameelselt, nagu jutujätkuks.

«Kas köök on,» vastas Mart ja kaalus veel ikka, kas Juksi...
... tõesti uskuda või mitte. Võib pealegi arvata, et ta raagib...
... Jätkunud plika vedas tedagi alt, taes... võimalik. Kui kan-
... da saanud mehed kurja nagu ei tee, mis siis temalgi öien-
... ei.

Söögi ajal ajasid nad sõbralikku juttu nagu vanad head tut-
... el kunagi, õhtu möödus kiiresti. Juks trööstis Minnat —
... miks nii kangesti muretseda, mõne aja pärast annab hal-
... kindlasti tagasi. Tema oma isiklik onu oli kah ühel heal...
... aeval maha langenud, kohe nagu kirvega löödult. Nüüd aga,
... astapäevad hiljem, kõnnib ringi. Küll kepiga, väga aeglaselt,
... ga ikkagi on jalul. Ja rääkimine tuli ka tagasi, teeb naljagi.
Karla Laager kuulas ja vaatas, tema olekust polnud aru...
... mada, kas Juksi sõnad talle kuigivõrd heameelt tegid. Minna...
... oh üle hulga aja pisut lohutust saanud Toi lahkest toitu...
... rade, otsis kulinast sügavast keldrist koguni suitsusingi vala,
... ikki oli otsustanud selle talveks hoida. Ta lõikas ilusaid õhu-
... esi viile, Mart ja Juks sõid ja kiitsid.

Minna sai varsti aru, et noored mehed on väsinud. Ta tegi...
... mille asemed valmis ja läks ise Karla juurde tagakambrisse.
... tige pea kustus seal tuli, ja Mart tundis, et temalgi on tõesti...
... imane aeg kulm looja lasta.

Ka Juks kinnitas, et on väsinud nagu viimane roju ja puhus...
... le surnuks. Oige varsti hakkas ta norskama. Mitte eriti val-
... usti, aga väga uhtlaselt ja Mardile tundus läbi une, et imeli-
... ult kenasti. Ikka norr ja nurr, norr ja nurr...

... lull on mõnus olemine! Koht on imehead toitu servani...
... des... Linad on säravpuhtad ja padjapüür uskumatult valge,

tekk kerge ja pehme, õhk harjumatult värske, kõik üm
lõhnab õudselgi hästi... Elu tegi ometi kord mõistliku
edasine oleneb nüüd ainult temast endast. Saab oldud at
malt aus nende tublide inimeste vastu, kes ta avasid
tunnistasid... Kui head nad on! Uskumatult head...

7

Kriiks, tegi põrandalaud vaikselt. Kriiks...

Mart tõstis pea. Mis on? Keegi vist liigub?

Ei, kõik oli vaikne. Ta arvas, et nägi juba und, keegi
külje. Hingas rahulikult, ühtlaselt ja pidi just inimest
tama, kui sama heli kordus. Ja kohe järgnes mingi ve
piv hää, nagu oleks sahtlit lahti tõmmatud. Võiks ar
Minna otsib midagi kapist, aga tagakambri uks oli
sealt nii väike liikumine siia ei kosta.

Mart hoidis viivuks hinge kinni, et kuulata, kas Juks
Ei, mõnusat nurrulöömist polnud, vaikus oli ohtlikult
Tont võtaks, viimaks kolab Juks sahtlite kallal? Kes
dugi tema!

Mart teeskles rahulikku magamist, katsus täpselt
See tuli tal ilmselt loomutruult välja, sest Juks k
taskulamp ja ta suunas valgusvihi Mardile. Jäi n
rahule, kuna nüüd langes valgus kummutsahtlisse. J
tis närviliselt pesude hulgas, ise hiirvaikne.

Mart taipas masendusega, et oma veiniuimas kõnel
tudega ahvatles ta selle jultunud varga ise siia. Sa
vani kiidetud, kui erakordselt jõukalt Laagri-pere el
on küllaga. Ja raha pidi neil tema enda jutu järgi ole
nii palju, et lugesidagi ei jõua... Kuidas ta tohtis mu
liku inimese ees niiviisi praalida? Kas tõesti klaas-p
laket tegid tal keelepaelad lollilt lõdvaks, panid
uhkustama, varandusi välja mõtlema? Jah, ja tulemus
Onnetused ja hädad käivad temaga nagu needus tihed
jal kaasas, astuvad kindlalt ühte sammu... Kurat j

Mida ette võtta?

Tikutoos jäi õhtul lauale, seda mäletas ta täpselt
süütamine võtab aga nii palju aega, et Juks jõuab
mida teha. Ta on osav ja ohtlik, kindlasti ka tugev

Juba avanes vaikse sahinaga järgmine laegas. J
otsimine, närviliselt hüplev valgusevihk abiks.

Mart tõusis üles.

Mida sa teed, lontrus?» käreatas ta tigidalt. «Tulid siia röö
vama, jah? Jäta heaga, või ma...»

«Vait,» kähistas Juks ja kustutas lambi. «Löön su räpased
lõund igaveseks lukku, kui sa veel piiksatad! Ütle parem, kus
on oma pappi hoiavad. Kohe, molkus!»

«Käi minema! Kao, neetud varganägu!»

Juks lähenes. Näitas Mardile taskulambiga vilksti valgust
olse silma ja hüppas üsna lähedale.

«Veel üks mokakobin, ja hakkad hambaid oksendama,» sisis
tas ta Mardile teravalt kõrva. «Kus rahad on? Räägi, või ma
teen sulle kõrioreli!»

«Lasen sulle koera kallale, sa... Ohh!» Hoop kõhtu oli tap
valt tugev, pööraselt valus. Hingatagi ei saanud, ja Mart tõm
bus oiales kõverasse.

«And maigu suhu ja tead nüüd, mis sind ootab,» ähvardas
Juks. «Ma sulle raisale veel...»

Minna tuli läidetud lambiga tagakambri uksele. Ruumi val
gus lai, hele valgussöör. Mart nägi, et Juks oli end sel ajal,
kui tema halba aimamata magas, riidesse pannud.

«Näe, noormehed puha ärkvel... Ma jah nagu kuulsin, et...»
Minna jättis jutu ehmunult katki ja lähenes Mardile, kes end
elt sirgu püüdis ajada. «Mis viga, Mart? Kõht haige?»

«Li, ära muretse,» suutis Mart läbi häda vastata, tõmbas ka
ndale kähku püksid jalga.

«Ahah...» Minna nagu kõhkles veidi. «Papa andis märku,
et... hädasti abi vaja. Öösel on kõige haigem, pole küsagi
gi võtta, püüan üksipäini teda toimetada... aga nüüd,
«sina meil kodus oled...»

Mart ei jõudnud veel vastata, kui Juks lähenes, võttis Min
nalt lambi ja läks tagakambrisse. Mart tormas talle järele.

«Lata, ei tohi!»

Juks naeris üleolevalt.

«Nisukestel vanadel muldadel on kombeks pebret põhukoti
li peita,» ütles ta ja lähenes voodile; Karla vaatas talle
silmi vastu. Juks rebis madratsi jõulise liigutusega. «Hest
sedavõrd kõrgele, et kui Mart appi poleks jõudnud,
oleks Karla põrandale prantsatanud.

«Ole inimene,» palus Mart, «jätka kohe järele!»

«Mis ometi on?» hädaldas Minna ehmununa, hirmusegaselt.
«Mart, mida see võõras mees tahab...?»

«Ütle heaga, vanamoor, kus raha on,» nõudis Juks ja hõlpsalt Minnal toorelt õlast, raputas.

«Mis raha? Miks?» Minna ei taibanud ikka veel.

«Kas teeme sulle kerge tule taldade alla, et meelde tuleks? Või lükkame sõrmed sahtli vahele, ah?»

Mart püüdis Minnat vabastada.

«Ära tee talle haiget, hull oled... jäta ometi!» Mart kindel, et Juks teda kohe uuesti lööb, aga ta eksis.

Juks laskis Minna lahti.

«Otsi nõõri,» käsutas ta. «Seome eide kinni.»

Mart seisis sõnatuna.

«Mis pigan sa põnnad,» rünnas Juks. «Minna kipp kokku, et ilma rauda aru ei lahe. Kui kõhva standid on tee, on meil ju mitu moodust, mis laulu lahti võlavad...» Ta naeris veergest, ainsa naeru «Liguta, ega me siia pöördumist võtama tulnud. Miks sa kokkuleppest kinni ei pea?»

«Mida sa ometi räägid? Pole meil mingit kokkulepet.»

«Ei osanud arvata, et ma ei saaks tõe olea. Jätku meid vana tüdemeid pelged. Talumaes arutamine kõne peensustest läbi, isegi siin meid sa meeldusid.»

«Valetad!»

Juks vandus rõvedalt ja läks rüeteki juurde, tõmbas ukse lahti, mis rüedele pörandale, kippas. «Kas kapil kogu põhja pole. Kobas rõivaste taskud läbi, rebis sahtlid välja, kuras kummuli; muutus järjest kurjemaks.»

«Tatikas oled, argpüks,» pööras ta Mardile. «Aita vana otsida, vahid nagu pulmatolal!»

Mart lähenes Juksile.

«Löön su mahal!» karjus ta ja püüdiski lüüa Juks pead varre ette, hoop sadas käe pihta ja ei teinud vist hargneda mees irtas.

«Tahad teatrit teha, jah? Püüad jätta muljet, et sa saad lestki ei tea? Kuule jorsu, üks poleks mä ju osanud suat nia ei jata konet. Muu ei aita, meil tuleb vanadelt jalg kõrvetada...»

Minna taganes, hoidis kättega pead kinni.

«Mart...» See oli ainus, mida ta osas suat.

«Jookse õuele, hüüa appi,» käskis Mart.

Juks haaras väkkiirelt Minnal juustest, sakutas, jalg Vanamemm olatas valust ja hirmust.

Kaaru haukatas paar korda.

«Rahal Kus sa seda peidad, vana nõid?»

Mart riputas end Juksi käsivarre külge, äigas rusikaga.

Hetkeks haare lõdvenes, Minna suutis end vabaks rebida, pöördus uksele, lõgistas hirmust oimetuna luku kallal.

Mart hoidis Juksi kogu jõust kinni, teadis aga, et ta seda enam kuigi kaua ei suuda. Saaks Minna vähemalt trepilegi, kui kuuleb keegi Hamba-perest hädahüüdu...?

Üks avanes, Minna jooksis appi karjudes välja ja Kaaru hakkas kogu jõust metsikult haukuma.

Juks andis tagasikäti Mardile kõva obaduse, rebis end vabaks. Astus juba sammu ukse poole, märkas aga voodi ääres loohl Minna käekotti, raputas selle sisu voodile. Peenraha ja mõned rublad. Juks kahmas need pihku, toppis vanadesse.

Tu Tormas süs eeskotta, haaras varnast mantli ja sõn ja kadus pimedusse.

Mart vaatas ahastades Karla Laagrile otsa.

«Naed, toon sinult õnnetust...» Ta kirjutas vatjopp võlma, ükselt pilgu tagasi. Nus, nagu oleks Karla oge veidi ligutanud, aga Mardil ei olnud enam aega. «Anna mulle...» palus ta, «anna andeks...»

Naabriperest kostis ärevaid hüüdeid ja Minna valju hirmust.

Mart seisatas uksele napi viivu ja jooksis süs ümber maja-ninga, keeras üle kartulimaa lahecase metsatuka poole. Ta ei kuulnud, et teda hõigati.

«Ma-a-rt...»

Hiljalt hõil oli väga nõrk, ei kostnud tagakambrist kaugel. Aga selles ahises sõnas oli mõistmine, andestamine, palitse — ja ahastus, et teda ei kuulda.

Kui Minna mõni minut hiljem koos Hamba pereisa ja pereaga tuppa tuli; vaatas Karla neile lootusetu pilguga vastu ja sosistas vaevaselt, ääretu pingutusega, kähinal:

«Mart...?»

Minna kohkus hetkeks sõnatuks, siis aga ruttas asemele, kummardus Karla lohale.

«Sa räägid, isa...? Sa räägid!»

Karla silmad olid erutusest pärani. Ta huuled lüüsid õige haletult, aga Minna mõstis, kelle nime Karla püüas korrata — kurvalt ja küsivalt.

Mart...?

Neljas peatükk

1

Tuul oli end väsinuks lootsunud, puhkas niid küs...

Veel üks jesa lahti tõmmata, magulad mullapõ...

Mari-Elts ajas end sirgu ja aetis tahtmatalt selg...

Pole midagi, peaasi, et hästi edeneb.

Mari-Elts oli elevil, ei jõudnud ennast ega oma ettevõtte...

Ellisõutul end eesates tekkis mõte saur töö üksik...

...õhtune laudakord tuleb enne kätte. Ega muud, peab...

Mari-Elts valas korvid tühjaks ja ruttas tagasi, kummardas...

...üks korv saigi täis, teine ootas tuki maad eemal. Ilma...

Mari-Elts kõhkles viivu, kas ta ehk üle jõu käivat töö...

...korv hakkab ka täis saama.

...õhtu naabritadi juurest laoti. Mari-Elts päeva koju viia...

Mari-Elts ladus korvidele kõrged kuhjad peale, viis kärvesti...

Mari-Elts heitis korra pilgu ette ja uuris, mis melk...

Puhh, tublisti üle poole öötab veel noppimist!

memini ega tule pähegi vaadata, kas vao lõppu ometi näha pole.

Ilusale...?

Viivuks kerkis silme ette Marikese armas näoke, süda tulvas hellus. Aga juba lisandus sinna piiskhaaval meelust, et laps peab üles kasvama vanas viletsas hütis ega et ta esimesed elukuud möödusid (praegusega võrreldes) lossis. Ruumid Linnupette mõisa härrastemajas olid a valged, soojad. Ja vannituba? Heledad kahhelseinad, sinikkelkraanid, kuum vesi...

Jälle tuli minna korve tühjendama. Järgmistel tulepeilt vajaka jätta, kipuvad lüga taskeks... ja kelder on gest. kaugel.

Mari-Elts sammus üle pollunaka, ei vaadanud järele. Seal polnudki midagi näha, vaod olid korralikult tühjaks tühjendatud, maas ainult pruunid pealsed. Pehme muld liikus kate all, jalad vajusid sugavale, kandam tundus tinane.

Jalg vaaratus libe kaal ka tulvate. Mari-Elts pöördus kaalu hoida, laskis korvid ehmanalt kaest — kuukus. Haiget ei saanud sugugi, aga paar kopekat pisarat liivavägis, silmanurka, sest korvid olid upak... ja kartulid veerenud.

Mari-Elts ajas end tujutult püsti ja hakkas hambad uuesti korve täitma. Viskas iga kartuli kui vaenlase juurde — kõige hullem on üle teha kord juba valmis tööd. Ainsa hetkega asus hinge masendus ja enesehalet... nädalad vist kogu aeg olnud lausa küübituses, ootades parajat hetke.

Kes ma se... ne üldse olen, kuis ta encaali? Kas t... Jaagu peret... kellest p... kasvama joukuse ja... üle valla neia? Ema... senas talle juba maast madala... saab olema sädelev ja oli veendunud, et Mari-Elts... maale. Just nimelt, tuleb muinasjutuprints ja viib ta uhkesse suurde linnamajja, ja teenijad on tal ees ja taga lava kasvab ja Kortli-Jaagu kosub aina rikkamaks, aga järele valvavad palgalised. Siia tullakse vaid suvil... välisreisidest isu täis saab. Ema käis Tallinnas ühel... ballil, ta pidas seda oma elu kõige tähtsamaks... ega väsinud kordamast, et viibis seal ministrite ja... gete härrade hulgas, ümberringi kaunid daamid... saab just selline imelisi tualette kandev seltskonn... ntas ema, sa oled selle jaoks kui loodud!

Mari-Elts muigas mõrult.

Seltskonnadaamil on parajasti käsil tegevus, mis selle seltskonnaga muidugi eriti hästi sobib. Ja tualeti üle ei saa ka nuri-veda, sest üks väljaveninud põlvedega treeningud, tuhmid porised kummisaapad ja maardunud vatijopp on ju küllaltki omapärane riietus nooblile prouale. Peas on pleekinud sitsitatti, see kuulub vaieldamatult komplekti. Samuti on omal kohal auklikuks kulunud mullased sõrmikud, et õrnad käed viga ei saaks. Käte püsiva kauniduse eest aga kannab hoolt vasikafarm oma ämbrite, kühvli-luua, harjade ja sõnnikuhar-uga — ja peent prantsuse parfüümi... endab laudalõhn, mil-lest päris priiks on võimatu saada.

Kluu-kluu, kluu-kluu... Kured?

Mari-Elts vaatas üles. Jah, seal nad lendavadki suures kolmnurgas, üks haru teisest tublisti pikemaks veninud, ja jätavad vaikselt, kurvalt häälitsehes hüvasti. Mingu teil pikal rännuteel hästi, armsad uhked linnud!

Kluu-kluu...

Hinge tormas sügisnukrus. Ihuüksinda seisab ta hāmarduma kippuvas hallis pealelõunas, tööjärg ei lõpe ega lõpe...

Ole aus, püüdis ta end noomida. Sind ei sunnitud, sa ise tulid. Ja ära unusta, et teed seda oma mehele üllatuseks, mee- leheaks, peaaegu et kingituseks!

Uue hooga kraapsas kabli, vilkalt potsatasid kartulid korvi. Mõtted aga ei lasknud end taltsutada, kihutasid omatahtsi.

... ja chisised aastaragid jäävadki seotuks ainult Halli- ja kartulivõtuga? Pole tulemas muudagi päeva e päeva kalau, selle korval muutud... keld...? Ainu enam... peak... rahajundus... Ei vist... ta, tuleb Kustase... nõusse... ja ja katsuda lehm... muretsela, kug... oh... chisaste... senel on vilets... väkete... akendega... majahutt... ja kaas... ts... vaid üksindus, järjest rohuvam, trööstitum Kustase töö- paevad venivad kord korralt pikemaks, raske ja kahjuks vist mõttetetu rabelemine ei lase tal koju tulla enne hilist õntutundi. ... oota, viata vahete vahel... knasilmast kott... me lale õuele... h... sook soojas... Nad ei ka... kusagi... isegi ema... juurde... rakk... kusse saab mindud haruharva, raak... mata... olevist. Ei... ei tultava... Jah, on vati... Marike... ja valus maha... tuse tunne.

Mari-Eltsul oli endast pööraselt kahju, aga ometi tundis ta samas kõrvetavat häbi. Sellisena ei kõlba ta Kustase kõrvale, pole nii head meest väärt. Püüab talle küll praegu salamisi

rõõmu valmistada, aga laseb inetutel mõtetel jõudsalt võtta. Heal meelel tegemise asemel tekib sel moel mingi määrdunud sundus. Kuhu puged peitu hommikune siiras, kavatsus?

Kluu-kluu, kluu-kluu...

Üns lurgederat lihas huvastijattu häädes lõuna pool

Kas jaksate tormituultele ja ohtudele vastu pidada, kevadel jälle kodutee?

Taevas hoidku — kevad...?

Küll lendaks koos rändlindudega minema siit viletsast sest argipäevast — aina kaugemale, päris maailma lõpuni

2

Kogu ümbrus oli tontjalt pime ja tee vastikult porine, ligane — Vesta ei näinud üldse, kuhu astuda. Aga tahtsust, kummisaabas võtab vee kinni, jätab jalad kinni. Taevataat loobus jämeda viimasabina sekka pahuralt kopsu peotist; villane pearditt andis juba ammu külma maad ja mantel mantas sajast järjest raskemaks, rõhus olgud, kuid seegi oli ükspuha. Muret tegi hoopis, et ees ootas veel tükk maad minemist läbi tigea, raskelt sombuse õhtu. Ajas see eriti ärevile, õudusevaev aina kasvas.

Selge rumalus on hirmu tunda, ja pealegi vantsub tõult kõrval, ei jää sammugi maha. Ehkki alles kuu pole veel poole aastanegi, annab ta järjest rohkem hundikoera mõõdu välja — kõrval juba ammu kikkis, ja turi tugev, käpad jämedad; kasvab kindlasti õige suure Printsiga koos on hulga julgem, olgu pime või valge.

Millest küll täna jälle seletamatu kartus rõhuni? Miski tõepoolest lausa ahvardab, püüa olla kuitahes

Ah, ega muud, kui et üks pikk porine sügis tegi mõruks, pimedus näib endas peitvat teab mis ohte. Ometi kord sinnamaani, et lumi maha tuleb — siis on näha, kui keegi kusagil liigub. Ega inimesi ei kardeta mitte. Kui aga vahel haruharva juhtus, et hämaruses mingi tume kogu paistma hakkas, ja koer valvsaks, käis kohe üle selja vastik, võigas judin: tulija on

Vesta pahandas oma rumalate mõtete üle. Selge, et selle mehe kõndimised siin maamunal on lõplikult

tema jääv peatuspaik on Linnupettel kirikuaia, seal ta puhkab.

Aga kas ikka puhkab? Nii vänge ja kuri inimene ei saa viimaks hauaski rahu, küllap tal jäi elus üksjagu sigadusi tegemata, lõpp tuli ju ootamatult ja äkki, nüüd vaevleb. Keegi meist ei tea, mis toimub teisel pool elu ja surma piiri, isegi lapsed teadusemehed mitte. Arvatakse, et seal valitseb lõplik vaikus, tundetu eimiski. Aga kummaline mõelda — inimene ol, olemas, käis ringi, toimetas oma igapäevaasju, rehkendas homse ja ülehomse peale kõiksugu ettevõtmisi — ja prauhh!, enam teda pole. Kas kaduvik on ikka täielik, süsimust ja otsatu...?

Varem ei mõelnud ta neile asjadele üldse, aastakümneid pole surm teda lähedalt puudutanud. Kui isa õige ammu manasse varises, oli ta parajas koolilapse eas. Varsti võttis Liiva-Ammus ka ema — kõik see jäi aga nii kaugele seljataha, et Vesta oma toonaseid tundeid peaaegu ei mäletanud. Tõsi, ilma isata oli kurb, ta nuttis koos emaga palju, ja emast ilma... mine muutis elu hoopis tühjaks, lootusetuks. Kuidagi sai hakkama, lahked naabrid aitasid. Tol ajal oli ta alles päris plikake, ei osanudki hauataguse elu võimalikkuse üle juurelda, midagi peljata. Ja oma head isa ega armast ema ei pidanudki kartma — küll aga Joskat.

Ikka ja jälle see neetud Joska!

Mis parata, elu ju temaga seotud õige varasest noorusest peale, mil teda Mügeriku tallu karjatüdrukaks võeti. Ega jäänud peaaegu näinud olegi, ainult talutööd ja Johannes-Oskar Mügerikku ennast. Vahtis, saatanas, imelikult käivate silmadega — ja ei läinudki teab kui kaua; kui käskis tulla lühisel õhtutunnil sauna selga pesema. Häbitu lontrus, ei hoolnud sugugi, et ta naine, siis veel tervepoolne oli, päevast päeva tööd rühkis.

Peremehe käsku ei julgenud täitmata jätta, ja...

Ta isegi ei sõندانud vastu hakata, kui Joska tal kannatamatult rõivad seljast rebis. Hirm nõõris kõri kinni, halvas jõu ja peremees tegi jõhkra, mida tahtis. Taevas halasta, milleks seda ometi meenutada...?

Vesta peatus, kohendas pearätti, silitas koera. Prints vaatas tõõmsalt vastu, limpsis tal katt, silmad läikisid pimeduses

«Oled mul hästi tubli,» sosistas Vesta, ja nad sammusid karmesti edasi. Karvanõ sõber on rohkem toeks, kui lootavõis — ta on truu ja hea, temaga on rahulik ja julge olla. Kindel, et mingeid kodukäijaid pole olemas, lihtsalt ei saa olla,

aga enne koera võtmist toimus ridan si selliseid asju, kus
pus lausa hulluks ajama. Pealegi rabus pidevalt mõtles
võhivõõra vanamuti jutt. Ta tuli poes poolvagiselt, et
et Vesta temalt midagi kasinud oleks, horatas ütlevalt
tark olema. Peanaine, mis meelde tuli jätta. Aga ta
kalunukese rõivaid ega muid armsaid asju puutuda ei
taust magas, peab samuti seisma just nassugune, k
stama ajal. Nelikümmend päeva ja öö! Kaib lahikunu l
kocus. Teda ei tohi miski segada, mu du ei saa ta
maksab kogunisti kätte.

Vesta vaid noogutas tänuhulga. Esimene mõte oli, et
leparast sunnibki tuncokord mõnag arusaamatut
mend päeva põlud siis ja veel kaugelki mõodas, ap
one kambri hoop s te stukod, seatud, Joski parenat
pesu jalanõud pakiga alevisse. Ossile stadetud, ja la d
kocunad tuleroaks visatud. Ei teadnud ju, et poleks to
Aga ku dag, ei oleks suutnud l g, poolteist kuud
nagu. Joskast ja, ei. Ja loba puhja, pole mingeid vaine
lingide kocuskõimist.

Aga... vast sai siiski milt kiirustatud? Matusest po
ju veel nädalata, mõõdes, kui ta kog maja hoo d
mõnuga üle küüris, viimseini hävitada püüdis kõik Jo
seotu. Tõele au andes just siis see algaski — see, m
mese kohkumisega ei osanud mingit seletust anda
rahulikult üle mõeldes otsis ja leidis ta või vägis
malisele, hirmu valla päästnud nähtusele siiski põhjuse
endale selgeks, miks üks või teine asi toimus. Ja püüdis
lahendust uskuda, ehkki päriselt ei suutnud.

See, et haava eses majas süvriks äkki kogun
vajus, kohutas vaid hetkeks, seletus oli käepärast — ukse
ta muldugi ise lohakalt kokku lükanud, seetõttu avane
Imelik amult, et seda enne pole juhtunud. Tihkelt
ju, püsib igas seisus kindlalt paigal. Ah, üks kord on
mene; edaspidi peab haagi alati korralikult kinni pan

Aga milline seletus leida, kui tühi kopsik joogivee
äkki kergelt kõikuma hakkab, siis servaga vett rüütab ja
pid. ambripõhja vajub? Paratamatult läheb mõte selle
viimaks Joska... Ei usu, pole võimalik — aga teise
kopsik ju iseenesest liikuma hakata ei saa?

Paratamatult jooksid judinad üle selja, kui kenal p
sel õhtupoolikul otse oma silma all elektrilüliti v
sisse läks ja laelamp lõi särama. Kuidagi ei oska

kuiki sai valgus hooletult kustutatud, lühti kulgag' poolde
ja ja praegu o gesse seisu kargas. Alles nüüd, halk
hiljem? Vaevalt küll. Aga ei saa ju olla, ei mingi kuri
Joskale lõepoolest aia hoogu annab ennast äka ja jalle
et ta kogun tule põlema paneb. Ei
ag. kambri veed, es lahti rietades tundis Vesta ühel
m kuklas rasket jaist hügust, ehkki tuba oli soe ja akse
nad suletud. Ta poordus kohkunult, tõst's kaitseks kaed
rahikult põlud kedagi, amult et paljaid kasivars, riivas
asjane lai, vastik külmaviirg — aga sel ajal oli alles suve
lopp, õhk õueski pehme ja leebe.

Õnne võtt's võimust, ehkki ta püüdis end veenda, et õhk
male vahel ju ikka l gub, ja pealegi põlud tagakambri
jars kuni. Aga nassugast võngast aauakalmust ei saa
tekkida, pealegi pole seda kunagi varem märgata olnud.
Vesta sega nassugast asja ara ei seleta. Ei osanud muud ette
ot, kui sai paamaas idepea toki alla poetud. Tule jätt's
polema, nii oli pisutki julgem.

Tekki ja parast sõandas ta jaa teki alt ettevaatlikult välja
võtta, vaatas arevalt ringi, kuulitas. Ei midagi iserahikku,
vaikne ja igapäevane. Peaks magama jääma... Ei, uni ei tule
niipea. Ehk aitab juturaamat? Viib mõtted teisale ja...

Kahjuks ei aidanud, silmad libisesid midagi haaramata üle
ridade. Vesta kinnitas endale ikka ja uuesti, et mingeid kodu-
kajaid ei ole olemas, ei saagi olla. Närvid on ribadeks rebi-
tud, ime siis, kui mitte miski jubedusevärinad selga kergitab.
Kahu ja meelekindlust, kõik on korras.

Käää-ää-äääks.

Õnne Vesta silma all vajus kinnutat' alundale laegas imel-
kult aegapidi irvakile.

Mis see ometi olgu...

Umm matus hing, la se. Kas siiski viimaks...?

Ei, ei! Kapilogu on igivana, sahtlid liiguvad lobedalt, miks
ei või mõni neist lihtsalt heast peast veidi lahtimale tulla? Ja
mida olekski sel jõledal õelusekotil linade-padjapüüride hulgas

õnne judin tormas üle selja. Ega ta põrguline vajagi midagi,
tahab ehmatada ja punata, kurjemat inimest kui... ei, parem
nime mitte nimetada, äkki ei jätagi oma ringikondamist!

Nädalapäevad hiljem oli Vestal lakapealsele asja. Talle
nimelt meenus, et seal vedelevad Joska ammused kalakäimise
nided — pahasti küll, et suure puhtaksrookimise ajal unust

Viivitamatult tulle kõik, mida selle julma inimese käed on
dutanud!

Ta leidiski rebenenud käisega, hatuse pintsaku ja
katkised püksid, mingid saapakotad ja särkirabala, ja
need kuhja lakaluugi ette. Uuris põhjalikult iga viimase
nurga läbi, kas tõesti on kõik, ja hakkas siis alla tule.
Pani jala redeli ülemisele pulgale — ja tundis, et vastas
õhkus jälle midagi masendavalt jäist, ja et teda nagu
vasti rindu tõugati. Hädavaevalt suutis ta redelile
jääda, ennast ühe käega kuidagiviisi kinni hoida — teine
rebiti lahti.

Vesta ei mäletanud, kuidas ta alla sai — istus äkki
trepil, selg kõvasti vastu ust, ja süda tagus meelelt.

Mis või kes see seal lakaluugi serval oli? Joska?

Ei-ei, teda pole olemas, temaga on alatiseks lõpp
ennast kokku, rahune!

Aga ikkagi — kuidas seda äsjast seletada?

Ah, ei muud kui tervisehäire, otsustas ta. Ülepinge.
Närvast.

Aga mis haigus annab endast märku mingi imeliku
muse moodi?

Joska?

Põrgusse kõik, ei mingit Joskat!

Üles lakaluugile ronis ta siiski alles järgmisel päeval
ettevaatlikult. Ei raisanud aega isegi ainsa pilgu ringi
peale, haates kiiruga vastikud vanad rõivad kaenlasse ja
aegu kukitas ennast alla, et aga jalad rutem maapinnale
sacks. Kõhnud ei tahtnud kuidagi tuld võtta, suitsesid
seda, ehkki Vesta petrooli kokku ei nõidunud ja rüüa
a na tõstis ja aergas, et nad kiiremini põleksid.

Õõsel nargises eestois põrand, naga astaks raske, tüüri
pikkamööda tagakamari poole. Hommikul aga ootas uus
tuis — köögiks oli parani lahti, ehkki eelmisel õhtul
naga alat korraldult kinni pandud, ja taevast tule appi
kohal põles tuli.

Vestale sai mõõn tuis. Peale tööd kirustas ta uuesti ka
Oonu juurde, hommikul targa kääsa võetud metsakolnaga
lid kanceaolis koksumas. Ei a danu Kadri vastupanu
ega pahameel. Oonu ei pööranud pilku korakas-halgide
mujoogilt, ei kaubelnud sagugi ega küsinud ainsata. Nii
Vesta läks koju, Prints kaasas.

Siinkandis põlnud ühtki peret, kellel koer majas elak

Vesta küll ei teinud oma Printsist õuevalvurit, vaid võttis ta
laesse. Väljas pole midagi kaitsta, varaste-kartus on tühine;
ust tupp on vaja hingelist, kes kõik halvad mõtted ja hul-
ud hirmud minema peletaks.

Juba esimesel õhtul tunnistas kutsikaõhtu koer uue kodu rahu-
meeli omaks. Sõi köögis suure kausitäie head rammusat suppi
üle jutiga ära ja uuris siis kambrites iga viimase kui nurga
põhjalikult läbi, samal ajal pidas aga Vestat hooliga sil-
mas, et ta kuhugi ei kaoks. Peale pikka nuuskimist tuli, istus
Vesta ette maha, kratsis ennast mõnuga, raputas, haugatas
mõnalt ja jooksis veel korraks tagakambrisse. Tuli kohe

Vesta tootuhvel hambus. Ta viskas selle õnku, püüdis
jooksis tormakalt ringi ja vallatles nii südamest, et
Vesta ei raatsinud tuhvrit tagasi nõuda. Kogu õhtu olid nad
molemad lõpmata heas tujus, ja kui Vesta lõpuks teki alla
puges, heitis Prints rahumeeli voodi ette vaibale, nagu oleks
ta oma sada aastat igal ööl just sellel kohal maganud. Vesta
mõnus naeratusena, ärkas hommikul aga sellest, et Prints oli
kopad voodile pannud ja püüdis tal pägu lakkuda. Hakkame

ma, tule!
Aga ei saadki nund pidevalt koos — hommikul töök, pike
töötab, kus Prints ealgu õmbrusega põhjalikult
tutvust tegi, siis aga enamasti ikka Vesta lähedal oma koera-
õnne rehendas, ja õhtul ühel meelel koju. Ei oleks ilal osanud
ta, et loomahingest on nii palju seltsi, kindlusetunnet, hea-
tunnet. Iial kummaline, et täna viirastuvad millegipärast
alle endised hirmud...

Tormituul kogus jõudu, mõiratas korraks eriti tugevalt, pani
puude ladvad kurjalt mühisema, rebis rõivaid.

Prints jäi seisma, surus end ärevalt vastu Vesta jalga,
koguni urises vaikselt.

Püha looja, käis Vestale mõte läbi pea, ei hooli see neetud
hiska enam koerastki, hakkab mul viimaks veel ka tööl vastas
kaama...

Rumalus. Lollus. Pole mingit Joskat, ei!

«Mis viga, sõbrake?»

Koer haugatas vaikselt, tõusis Vesta najale püsti, nagu
tahaks süfle. Eks külmas poris vantsimine tüütab ära, mis

«Hommik aga kenasti, edasi,» rahustas Vesta, patsutas
Printsi märga turja. «Ma ei jaksa sind ometi kaenlasse võtta...
Ole tubli kutsa, lähme ruttu koju!»

Pimedus tundus senisest veelgi tihkem, kleepjas. Kui tee poleks nii selgeks kaidud, võib silmitu õhtu teada eksitada.

Nüüd jäi Prints lüüsti seisma, astus poolkultsi teele, sirutas koonu pikaks, nausutas naga kihugi, kaugele ometi? Mis see tana küll olgu?

Tule taevast appi, lõl! akki selgus pähe, tana on ju sünnipäev! Harra ootas viimaks, et tallakse lillesaia, hauakünka juurde, valatakse kuu leinapisaraid? Ml.

Mis see sünnipäev sinu puutub, Prints seda ju ei mõista.

Kas Joska võlgas valm luurab tõesti läheduses, ettehoitud tuld-viha kaelani taas?

Vesta ruttas pooleldi jooksa-jalu edasi, koer sorkis kaud kõrval — ühe hooga koduakseni välja. Otsis hingeldades kae kippusid varisema. Ta keeraski narveldades luku vastu lõl! tattav, see, pisut sumbunud õhk. Rattu tuli põlvkambri, tagakambri, köök. — na.

Alles kui kõik ruumid olid valged, libistas Vesta mõniti seljast, tõmbas vett näd rati peast. Ja vilksas, nägast Printsi, kas koer oma terava vaistuga tabab midagi võõrast. Ei, Prints oli õnneks rahulik, raputas ennast korra paar õige põhjal kult, kohe viimast sabakarva lennata, lontas ennast köök. Kelistas oma tühja kaussi, tuli uksele, tahtis ootavalt Vesta poole ja uuesti õige paljuütlevalt sel, köök, suunas.

Vesta hingas kergendatult. Printsiga koos on vahemalt maja nelja seina vahel hea ja rahulik. Nüüd ruttu tuli alla ja supp sooja — tait köht annab mõnusa kodutunde.

A!l

Esimese ehmatusega suskas Vesta sõrme suhu, su pahandas iseenda peale. Nagu mingi arahelitatud lepre, ei kannata tühjaljast nõelatorgetat välja!

Vasaku kae nimetissorme otsa kerkis tilluke verepiss, kuivatas selle ettevaatlikult sinna, kus õmblesime pooli pooleli ja.

Selle seelikuga veab mul märuliselt, kinnitas ta veetud eriti ägedalt! Kui nõel kogemata pooleks pröksab võõraste enne lõppu otsa saab, on oodata paha, kohe seda kõige madal mat. Pisake verd toob aga õnne, ammu teada asi.

Naputöö Vestale ei meeldinud, ta pole sellest kunagi meeldinud.

1. Praegugi õmbles hada sunnil, kuna hea paks talvine töö on ulearu trammilt uniber, kuidagi ei kõlba enam selga minna. Ahter on suurest istumisest lõperguseks vajunud, muu.

Vesta endamisi ja kubeke mõrudat oli sellel hulgas. Vara ennast kaest lasta ja priskekeseks minna, see toob kaasa hea oleku, vedelemise soovi, kiire vananemise. Mehed ei peera sellisele enam üldse tahelepanu. Tõsi, mõnedele siiski meeldivad just hasti matsakad naised, aga naisaguseid ei oska otsida. Jah, olgu see seelik esimene ja viimane, mida laiemas saab kohendatud! Lugsöömine tuleb maha jätta ja magu.

1. taie sti loobuda, kui edaspidi veel kunagi soovid ahvatleda, notkel sammul mõnest huvitavast vuntsist mööda kõndida minnuga, et ta sind seljatagant silmadega ahnelt neelab.

Vesta võttis kausikesest hajameelselt kompveki, torkas suhu, ohikas. Millegiparast ei hooli enam kobavatest pilkudest, jalla see kunagi valmistab põrgulikke mõnu. Kas tõesti viimased poolteist aastat, millal jalle Joskaga koos tuli elada, on tised tunded nuriks, tekitasid tülpimuse, meessoost lõpliku verdumise?

Joska hetkeline meenutamine kergitas otsukohe uuesti erksaks tana koduteel kogetud hirmu, aga Vesta suutis end kokku võtta, rahulikuks sundida; püüdis asjase mõtte sabantsast kinni hoida, edasi heietada. Kuhu ta jäigi? Ah jaa, meelde tuli.

Edu Joskaga oli tõesti hullemast hull igas mõttes, hirmu ja vastusega pooleks, aga see ei võinud ringivaatamise isu siiski jätta murest, kuni viimase ajani mitte. Suvel, veel Joska eluajal, sai ju rõõmsa ootusega karatud ühe kena mehe mootorratta tagaistmele ja kihutatud... hm, võsas.

Neetud, jalle mung. vastik mälestus. Kuidas need just tana meelde trugivad? Maanus Nurmela on pealtnaha poiss missu-pune, kena naolapiga ja laiaõlgne ja tugev ja isuaratav, aga tegelikult polnud talt asja ollagi. Rabe, kurnustav, hoolmatu, vastatais mehike. Kehvasti, et sai end sellisega armustatud. Ja armunud. See üks länike mõnuhetk, mis pealegi üsna pooli pooli oleks osanud arvata Jan, tekitas mingi passiiva pasusetunde, sundis Helder Raagile turtsakalt selga pöörama, kullakutsest keelduma. Mis parata, teravalt tuli meelde mootorrattareis, silme ette kerkis marjavoitu pöosaalune — ja tulgi ei öelda. Et vanasarvik selle Maanuse kasile võtaks ja kange naisteisu igaveseks ära lõpetaks!

Vesta uuris tahelepanelikult, et viimaks valesti ei traagelda.

Ta oli seda tõugu, et kuidagi ei tahtnud tehtud tööd üle tunda ega ümber teha, olgu see või jupike tühist õmbles. Kohe mitte ei taha! Onneks oli kõik joones, võis rahun. karta. Paremini muidugi, kui ei lase mõtteid omatahtsi. sest eriti ägedate mälestuste puhul võib miski kergesti minna.

Muuhh muuhh-muuhh, tegi Prints imelikku haalt, aga ei kohkunud sugugi, koguni naeratas mõistvalt. Kutsa ääretas täis, nüüd magab siinsamas kõrval pehmele riidile ja vaatab oma ilusaid kärvasid unenägusid. Või unes kassi taga, käpad siblivad hoolega? Või haugub võõrast? Küllap lihtsalt elustist, sest koer lõi paari tugevasti sabaga, nagu oleks kokku saanud ei tea kelle sõbraga.

Vesta pani nõclale taha uue niidi, õmbles edasi.

Silme ette kerkis Heldur Raagi mõtlik nägu, tõus ta solvunud. Eks ta pahandas muidugi — temasugusele ei vaieldi vastu, ei olnud nõus Orbutale minema.

Kahju, et untsu keeras. Oleks pidanud Helduri kodu mata üle vaatama, külastäik pole ju taevas teab mis erakordsus või toht teab millele järele anda. Juhul juhul klaas-paar veini, aetakse mõnusalt juttu, tore ja aga edasi?

Vesta naeratas pilkavalt iseenda üle. Kardad oma liikkust kaotada, mis? Orbutal poleks küll edasi tulnud kui midagi. Heldur elab ju koos oma emaga, kes tõesti oleks kogu aeg nende juures istunud või vähemalt igal tuppä võinuks astuda.

Ent järgmine samm? Tuleb Heldur tingimata vastu kaigule kutsuda, omakorda pakkuda midagi maitsvat. Või siis mõnuga head veini, ja kui klaasid saavad tühjaks, Heldur need uuesti täis. Veel kord, ja veel... Juttu ei kuba. See mees erineb kõigist teistest, käitub alati kummaliselt. Jah, temaga on meeldiv koos aega veeta — saabki tehtud, las ta närvitseb mõnda aega, küll jõuab poolest peaks teda tihti laskma külla tulla — ei siis. Joska võimalikku ringikooserdamist — aega vana, ennastki...

Ei tea, millal Heldur uuesti naftabaasi ukse taga. Viimaks ei tulegi enam? Kahju, ise rikkus asjad ära.

Ah, olgu peale — tagantjärele kurta pole mõtet, see see läinud. Peaks kunagi tekkima kange vallatlei.

...mingi kobeda meeshingegi leiaks — aga sellist tahtmist ei tule ilal. Liiga palju on nähtud elu pahupoole, hall argipäev on neetult trööstitu... aitab neist looduse isandatest, alatiseks.

Vesta pani töö korraks käest, sirutas selga, nõjatus toolile. Oli vaikne, rahulik. Tuul on vist vaibunud, vihmased viiks korraks lõppenud. Öhtu on hiline, väljas ei liigu ainsatki hingelist, igaüks oma soojas pesas...

Peaks korraks tõusma ja raadio mängima panema; hulga sellisim, kui inimese häält kuuled — aga ei viitsi. Ja ega eriti huvitagi, teada puha, mis juttu sealt räägitakse. Kõik on täna veelgi paremini kui eile, ehkki ka eile oli juba väga hästi — hurraa, edasi uutele töövõitudele!

Vesta ei pannud tähele, et koer oleks tõusnud, aga tundis akki, et loom surub end tugevasti tema jalgade vastu.

Mis viga, Prints?»

Koer oli pingul, varises veidi ja aegamööda tõusid tal turjapinnad püsti, aina rohkem ja rohkem, nüüd juba piki kogu keha. Ta vahtis üksisilmi kambrinurka, ei teinud häält, ei pööranud pead, nagu oleks ta kivist. Prints oli meeletu hirmu võimuses ja kohe kandus see ka Vestale. Ta ei osanud muud, kui huaras koeral ümbert kinni ja ootas ehmunult, mis edasi saab.

Vaikus. Ääretu vaikus.

Prauhhh!

Kummutilt kukkus maha paks album, jäi inetult upakile, kõveralt seisma, mõned pildid paiskusid laiali.

Vesta võpatas, Prints astus kangete jalgadega paar sammu, peatus, lõrises.

«Pole midagi, kutsa,» rahutas Vesta, ise ehmunud ja ärev.

«Ma vist panin selle hooletult liiga serva peale...»

Vist...?

Li mäleta, et albumit üldse oleks puudutanudki, teinekord ehk ainult tolmulapiga kergelt üle käidud. Tuline kahju, et Joska asju hävitades läksid pildid hoopis meelest!

Vesta kiirustas albumit üles korjama. Kummutus, sirutas — ja tardus paigale. Soojas kambris, otse kummuti ees — is jääkülma hingus nagu mingi kurikalk sein. Nüüd kerkis ülespoole, puudutas haudjäiselt kaela, nägu...

Vesta ajas end karmesti sirgu ja taganes, pilk põrandas ehmunult kinni — talle vaatas sealt vastu tuttav, kohutavalt ebameeldiv mehenägu, silmad õelad ja ähvardavad.

Mööda külavaheteed sai mootorrattaga teha päris sõitu, ainult et vastuvuhisev tuul tundus seetõttu eriti külm. Sügis on käes mis käes, päevad ühtkarvā hallid ja viivad järjest lühemaks, kogu maailm vihmamärjast. Töödega oleks vaja tõsiselt kiirustada, aga seni pole inimesi veel kuigivõrd virgutamas kaimud. Soojad ilmad teevad vägisi hooletuks, töid kiputakse aina eda kama — jõuab, aega küll, pakane veel mägede taga.

Selge vedamine, et seni pole kurjalt viluvingeks pöördumõttes. Kustas ei tea kui mitmendat korda. Vahepealne vihmakallamine ja lobjakaloopimine sai päev-paar taga ehk tõmbab põldudelt liigvee ometi ära, saaks kuidagi ühele poole.

Tee muutus järjest äuklikumaks, tuli mootorrattast vaguramaks taltsutada. Jah, tegemata töid ei jõua arvata. Hoiatav aimdus närib juba mõnda aega: rabele tahes, kõike ikka korda ei saa. Pealegi võib tänase hakata uuesti vihma ladistama — see paneb elu seisma enam tuleks rahval varasest hommikuhämarusest hakuni põllul olla — aga kus sellega? Kartulivõtt ei ikka täishoogu sisse, longerdab üsna hädaselt. Kopsakad sapead tukuvad põllul, viimane aeg koristada. Tõsi, nad ei ole veel tasapisi suurust juurde — aga millal saab kogu tuli üles ja nii palju inimesi kokku, et kapsale jõudsa minna? Järge ootavad sõodajuurikad, neid ei tohi ju ka alla jätta, aga tegemist saab olema kõvasti, et rõskust jaheda tuule kätte tööle tuldaks.

Eemalt hakkas paistma üksik teeline. Tundub nagu tuttav.

Ilulga enne, kui nad kohakuli jõudsid, astus naine tal hoidlikult teepeenrale. Kustas vähendas veidi kiirust, end sõidu pealt teretama, peatas aga järsult ratta. Tükk pole kokku trehvanud, tingimata on vaja küsida, kas lähed — inimene ju äärmiselt keerukas olukorras.

«Tere päevast.»

Naine kergitas kulme ja vaatas oma sinakashallide silmadega Kustasele pisut imestunult otsa.

«Tere, esimees.»

Kustas tuli fattalt maha, sättis toe alla, kontrollis, ega ümber ei vaju.

«Kuhu te kadusite? Tõtt-öelda, ma päris ootasin.»

«Ootasite? Mind?»

«Meil jäi jutt tookord kontoris lausa sõna pealt katki ja mul on kogu aeg meeles, et teil oli kibedasti abi vaja.»

«Teie ju ei tahtnud aidata,» sõnas Anni õige vaikselt. «Esimehe otsus on lõplik, eks peabki olema. Polnud mõtet rohkem tulla — abi pole loota ei palumisest ega nõudmisest. Pisaradki ei mõju, tõsi?»

«Teil on õigus okkiline olla, ja ei ole ka.»

Anni langetas pilgu.

«Teame mõlemad vägagi hästi, et minusuguselt on kõik õigused võetud. Ärge arvake, nuruma ma ei hakka. Ja pisarad on mul ammuilma otsas. Olekohtuga, veider küll, olen ajapikku peaaegu harjunud. Nii võtsingi teadmiseks, et teie mulle vastu ei tule.»

Kustas ei tabanud naise sõnades öelust ega pimedat viha. Vast ehk talitsetud etteheidet, aga mõneti oli ta selle ju äragi teeninud, eriti kui asja vaadata Antsu-Juku kunagise perenaise poolt.

«Mäletate, tegin teile pakkumise. Kahjuks keeldusite. Loomulikult saan ma teie hoiakust hästi aru, ja seda enam tõstab pead süütunne, et ma teid sugugi aidata ei osanud... ega saanud.»

Anni vaikus.

«Kuidas te oma perega talvele vastu lähete? Võin ehk midagi teie heaks teha?»

Nüüd vaatas Anni Kustast üksisilmi.

«Minu heaks?» kordas ta mõtlikult. «Ei vist. Töö üle ma ei kurda, ja...»

«Tean, et laudas toredasti hakkama saate, loomi holate. Iilda kiidab teid.»

Anni väreles korraks huulenurgas vaevutabatav naeratus, ta langetas vaikides pilgu.

«Mul tuli praegu päris kaval mõte...» Kustas kaalus vilvu, kas ta midagi ehk uisapäisa ei ütle, aga tundis, et on päris hea lahenduse leidnud ja rõõmustas. «Mul on naabriks üksik vanainimene, lapsed tal mööda ilma laiali, Sorgutal nad kuigi tihti ei käi. Vast teate Naki talu?»

«Jah, perenaine on mulle vanast ajast tuttav.»

«Elumaja on ruumikas, mutike tatsab seal aga ihuüksinda ringi, hoiab ajaviiteks minu tütreirtsu. Mis te arvate, ehk kuuln maad? Kas te oleksite nõus seal elama?»

«Kas mina nõus olen?» Anni imetles tahtmatult esimehe sõb-

ralikkust, vägagi ootamatu tundus ta peaaegu poist-
õh.n. Suutis vist unustada teravad sõnad, mida talle mee-
tega öeldud sai? Tuleb välja, et Kustas Lokk pole vihapu-
ega himusta kätte maksta. Huvitav, kaugele ta heasoovli-
ulatub?

«Räägin Naki memmega veel täna,» lubas Kustas.

«Vaevalt ta tahab oma rahulikkku, mõnusat elu lasta
pere poolt segi lüüa.»

«Mina küll ei usu, et tal teie vastu midagi oleks. Tundub
ta arvab ja homme varahommikul tulen laudast läbi
del, et heade uudistega.»

Näed, kui abivalmist! Hakka või purupunasest esimest
midagi pidama?

«Aitäh, aga mul on katus pea kohal.»

«Solli! ei saa ju pikalt elutseda, pärs üksteise kukil.»

«Ei, meil on nüüd lahe — oleme juba teist nadalat
Kerise külas, Tiigil. Aiapapa sai koguni eraldi väikese koi-
ja esimest korda üle pikkade aastate hakkab ta rahum-
Teinekord kulub koguni terve päev, ilma et Antsu-Jukust
leks. Rääkimata lastest, nad ei jõua uut elupaika
mustada. Perenaine on kuldaväärt...»

«Jah, tean teda. Tore, et rahul olete.»

«Satute sinnakanti, astute ehk sisse? Melidel oleks kum-
hea meel... ja minul ka.»

«Tõsi? Ometi ma ei aidanud.»

«Teie seadused ei lubagi minusugusele abiks olla,»
Anni

«Miks te nii? Järgmisel juhatuse koosolekul on aeg
nis anda teie perele avanssi. Saate muretseda vähemalt
pärased riided-jalanõud, lapsed ju oma rõvastest sad-
välja kasvanud.»

«Suur aitäh, saan hakkama. Rabanurme peremees
et mul oli viimane kitsikas käes ja... See tabli minema
neb mind juba aastakümneid. Seda enam paneb unustada
teie nii lahke olete, me ju puha võõrad... ja pealegi
lised.»

«Peate mind vaenlaseks?»

«Teid isiklikult? Ei tea, vist mitte. Kuulute nende kilda
lega mul ilal pole sõprust olnud ega saagi olema. Jah, ja
vaenlaste hulka.»

«Kahju, et nii mõtlete. Riigil on omad seadused, mis
tuleb arvestada.»

«Kui riigi seadused lubavad vägivalda, siis on seadusetege-
lise ja kogu nende riik takkapihta ülekohtused, ebaõigla-
sed.»

«Ülekohut peaks ju ehk mingil moel saama heaks teha? Elu
laheb edasi, halvad asjad ununevad pikkamööda.»

«Kes on raskelt kannatanud, ei suuda ilal unustada.»

«Jah, ei vaidle.» Kustase kulmude vahele tekkis sügav kurd
on tõesti mõndagi, mida aeg maha ei lihvi. Kahjuks on üldse
olgu kurjust, pettust, valet.»

Anni noogutas mõtlikult.

Kustas soovis lühidalt head päeva, istus mootorrattale ja
vuras minema.

Anni vaatas talle hulk aega järele. Elts Kornelil oli oma
murest kutes vist lõepoolest õigus. Kuidas ta ütleski?

paremat inimest kui Kustas annab otsida... olgugi, et
loomunust.»

4

Kitsukesest kohviku uksest Vanaturukaelas lendles sedavõrd
meldivat aroomi, et Roland peatus. Mis nii hästi lõhnab? Vist
dijasoosjad, krõbedad võiroosid?

Roland sisenes. Mitte vastupandamatust maustamise isust,
oli vaja osta kooke-küpsiseid tädi jaoks.

Kohvitaroom oli siin võrdselt kui suurtes kohvikutes. Kas
on oad paremat sorti, kohvikeetja vilunum või kontsentreeru-
sid lõhnad väikeses ruumis eriti tugevaks?

Vitriinis uhkeldasid mitut sorti koogid, moorapeadest moka-
bundeni, ilutsesid ümarate pruunikate põskedega brišid,
tallisuhrus hüpitatud kreemisaiakesed ja isuäratavad, mahla-
d rummibaabad, mida tädi eriti armastas.

Roland otsustas enne tee asumist kohvi juua, rummibaaba
võist polnud ka tal endal kunagi midagi.

Ettekanajat oodates libises pilk vitriini aares seisvale sihva-
male naisele, süda hakkas ärevalt pekslema. Mari-Elts...? Jah,
lõepoolest!

Roland tõusis, et tema juurde rutata, vajus aga kohe pettu-
musele — ei olnud Mari-Elts, kahju...

Keegi tõmbas Rolandi laua äärest kerge viini tooli veidi
emale, istus. Nihutas end lauale lähemale, tooli peened jalad
krüksusid väikestest kiviplaatidest põrandal.

«Ära pahanda, ma ei küsinud luba,» pomises Sandy, ja närviline. «Sa ei aja mind ara, ei? Tahaks pisut juttu inimlikku juttu . . .»

«Mis vestleja mina olen,» vastas Roland tõrksalt. Ta oli viimasel ajal eriti selgesti tunnetanud, et kipub Sandy, raks jääma. Kümme süü? Selle üle ei vaevunud ta juuri. Sandy oli kahvatu, silmaservad punetasid. Viimaks ta haige?

«Mis viga?» küsis Roland osavõtlikult.

«Pea valutab. Ah, mis seal 'salata' — olen kuristikku ja
mäs,» tunnistas Sandy peale kõhkluseviivu.

«Põhjused»

«Ära parem küsi...» Sandy vajus imelikult kõssi

«Küll annab tagasi,» arvas Roland. «Hilne sügis on
keste sombuste päevadega teeb kõiki nukraks ja pahuraks»

«See pole sügisest.» Sandy põrnitses laua marmorplaat-
lest jooksis üle kitsas, tihedate sakkidega pragu. Ta ved-
mega mõõca sakke «Nagu minu elu... rahutu, ebakindel...
süüa-sinna, süüa-sinna...»

Roland ei väitelnud vastu, ehkki selgesti tundis, et tema ootas. Ta rüüpas head kuuma kohvi, vaikas.

«Nägin eemalt, et siia tul.d.» jatkas Sandy «Tahan...
juttu ajada.»

«Me mujal ei kohtugi, kui ainult kohvikutes — ja alati, kas sina mind seal näinema, või mina sind.»

Sandy vajus veel rohkem norgu

«On midagi juhtunud?» uuris Roland.

«Ei midagi märkimisväärsed,» pöikles Sandy ja tänane päev tõepoolest eri-kategoorias.

* see mees on alatu ja toores, julm sadist. *

Peaa ilmtingimata mõtlema millelegi muule, püüdis end Silvi sõnadest eemale rebida. Ta vaatas ootavalt kätt ja imestas, et teine nü sõnakehv on. Raakigu omad rahu ükskõik millest — peaasi, et Silvi hääle jälle kargaks!

«...teda tuleb karistada täie rangusega minu elu
mise pärast, te peate ta vanglasse moistma...»

Jah, Silvi ütles ka seda. Saalitäis inimesi, rõhuvaid ühte
ses eakamaid naised, kuulas hinge pidades ja Sandyle lüües
et kahjuröömas kõhin võogas korraks seinast seina. Mis
täna nii arvukalt siia kokku ajas? Eelmine kord, kui Silvi
ilmunud ja asja arutamine edasi lükkus, kükitas saalis vaid

kolin-neli uudishimulikku mutikest. Kas toimub täna mingi
n. protsess?

«nuga on midagi õige hallu,» arvas Roland. «Saan vast
«luks olla?»

Pole midagi olulist,» valetas Sandy ja tundis, et kullaltki matult. Mida lisada? «Viga ongi n. m. melt selles, et mitte kui midagi ei toimu. Hingele kasvab selga inetu samblakord, kui n. m. ambar kõrk uimaselt vaikne on. Ma ei talu seda, lähen

» Sandy imestas, miks ta keerutab, tegelikkusele vastu-
 t kõneleb. «Ma ei leia enam paika, kus tahaksin olla. Elu
 labi Aastad ka juba sealmaal, tuleb paratamatult hakata
 kokku tõmbama.»

„Ah, ilmtingimata!“ Roland naeris. «Oleme ju kõrges eas ja aeg on aeg, keda enam ükski maine mõnu ei huvita. Kõva kolm-veemend turjal, mis rõõmu sa elust enam loodad...»

Sul on hea irvitada, sina lendad õieit õiele ja aina naudid,»
justas Sandy

Roland tōsines.

Tead sama hästi kui ma ise, et londlemise loll aeg järele
 minu seljataha. Ei taha mõeldagi, milliseid tobedasi sai teh-
 ta, kui rumalalt end kulutatud... Punkt. Punkt hädaldami-
 de! Kahetsemine on kõige haledam tegevus, mida inimene on
 ilja nuputanud. Tehtut ei saa olematuks muuta, ja kibeda
 tulemussega vaid mürgilame oma hinge ja edasist elu. Miski
 ei vab sind rängalt, tõsi?»

Umberringi on tühjus. . Kulm ja tundetu... Kardan, et
 abun selles. .»

kehtusaal annab igale lausunud sõnale kõlava kaja, inetu
televist koguni mitmekordse?

«...see mees oma jõhkra käitumisega on süüdi, et minu üksikud pojad surnult sündisid»

Saalisvõibijate hukkamõistetv pomin võimendus tugevaks, kor
mu Sandy kohale ja vajus talumatu koormana õlgadele
Välja? Püüda selgitada, et Silvi oma sagedaste raevuhoogu
laga ilmselt ise mõistis veel sündimata lapsed surma? Kaks
võikst tulevast inimest, kes ilma valgust ei näinudki...

Võksid oma murekoormaga lagedale tulla,» kostis Roland. Ta ei kusagilt õige kaugelt ja Sandy tundis, et teine teda õlas ümbritsetas. «Ma ei küsi uudishimust, vaid soovist aidata.»

Ma ei jaksa hingata,» kurtis Sandy, «mul on uskumatult halb... lambun...» Ta pan. küünarnukid lauale, toetas peadaskelt kätele.

Tibatillukeses kohvikus võttis maad vaikus. Laudu olid vähe ja seinast teise astuda ainult mõni paras pikk samm. Terav, ahastav sosin aratas tähelepanu. Kohvijoojad, peamiselt naissoost, olid delikaatsed, istusid rõhutatult korrektsete vaadanud Sandy poolegi. Või kui, siis vaid korraks silma kaudu, vilksamisi. Seda enam olid nende kõrvakesed tema suunas välja peilitud, et ühtki sõna kaotsi ei läinud. Huvitav ju, mis on sellel noorel kenal mehel südames? Mõni nägus neiu ke pettis teda? On ta õnnetult armunud? Huvitav, ääretult huvitav...

«Pea veidi vastu, Sandy, kohe läheme välja vaatama kätte.» Roland laskis kaasavõtmiseks teha kopsaka pakki, mis sisaldas kopsa ja koputas Sandyle õlale. «Tule.»

Sandyle tundus viivuks, et ta on veel ikka kohtus tema poole vaatavad ahnelt uudishimulikud inimesed. «Naod, naod... Mis pagan on teil minu eluga asja?»

«...tunnistan teie abiellu kehtetuks... Olete lahutatud. Lahutatud? Tähendab vaba? Peaks rõõmust hõiskama, ei vägisi tükib nait peale. Miks ometi? Kullap, selgest kohutoldest, et elu nii sandisti nassu laks. Määravaks osutus piduöö, üksainuke juhusliku tudrukuga voodis vallatlenemine, oleks tohtinud ilma armastuseta abielluda, sealt algasid niiste otsatu rodu. Aga abielluma pidi, sest Silvi kinnitas ootab last. Ta ei lasknud temast enam lahti, preilike sooviga hinna eest tanu alla saada, valetas omale lapse külge, tookord polnudki tulems... Neetud! Elu on rikunud...»

Väljas keeras enesetunne veelgi halvemaks. Kuklasse terav valu, haaras lagipea ja oli nii tugev, et tekitas jivul tunde.

«Tahad, viin su koju?» pakkus Roland. «Näib, et oled tõselt haige.»

Mida Roland pakkus — koju? Valusalt puudutatuna keht Sandy endalt, kus see asub ja vastas kibedalt: mul pole kodu. On vaid hale peavari tillukese toa näol pörgulikult uudishimuliku vanadaami juures, kes iga su kõhatamistki huvitatakse ja sensatsiooninälasena alalõpmata uudiseid meenutab.

«Ei ole mul häda midagi,» pomises Sandy, ainult ma...

laha praegu miski hinna eest üksinda jääda. Ei täna ega homme ülehommegi...»

Roland valkis nõutult.

«Kuhu kanti sa lähed?» päris Sandy mõne aja pärast üksikult, ainult selleks, et midagi öelda.

«Linnupettele.»

Näed, Rolandil on kodu, kuhu minna. Miks minul ei ole, miks? Peas vasardab vastikult.

«Hakkad varsti sõitma?»

«Otsekohe. Tulin täna varahommikul, oli vaja õiendada paar kiiret asja — nüüd pöritan kähku tagasi. Seal on mu peamine pesapaik, hea vaikne töötada.»

«Töötada,» kordas Sandy masinlikult.

«Nime! Mul on näidend samahästi kui valmis, Jändrik luges läbi ja näitas vead kätte.»

Sandy kergitas kulme.

«Purjetadkuulekalt tema kiiluvees?»

«Miks sa nii arvad?»

«Ise just praegu tunnistasid, et tema su näitemängu uuris. Leete kirvesuppi?»

Roland silmitses teda huviga.

«Kena, sisukas sõna. Olgu öeldud, ei tema ega mina sellele teele ei lähe.»

«Miks sa minule lugeda ei andnud?» päris Sandy solvunult. «Eelmise vaatasime Osramiga läbi, aga selle uue hindamiseks valisid äkki Jändriku? Põhjus?»

«Lehitsesite jah seda mu esimest näitemängu, irvitasite ja mõnitasite ja lõpuks ütlesite, et ei kõlba. Jändrik aga näitas asjalikult, milles viga. Mis sul tema vastu on, et ainuüksi ta nime kuuldes karvad turri ajad?»

Sandy viivitas, mõtles.

«Sellel mehel on sedavõrd keeruline karakter, et jään sulle vastuse võlgu,» sõnas ta viimaks. «Ei oskagi hinnata, mida lemas rohkem on, halba või head. Ta võib hetkel panna ennast kõigavalt imetlema — järgmisel viivul aga tunned, et vastikumat inimest on raske leida.»

«Andekuse kraad?»

«Tugev,» oli Sandy pikemata veendunud. «Ta võib veel midagi õige ägedat kirjutada, tegelikult ta ju alles alustab. Pean silmas dramaturgiat.»

«Näed, jõudsimegi ringiga tagasi küsimuse juurde, miks ma just tema juurde läksin. Abi saama andekalt inimeselt, mis

muud. Nüüd sõidan Linnupettele ja Tallinna enne ei tule
vead parandatud. Lõpuga on tõsist maadlemist, aga v
ennast kokku ja ...»

«Kadestamisväärtne sihikindlus,» nentis Sandy, ja ta
äkki valusat igatsust sünnikodu järele. «Ole täitsa, võta
kaasal!»

«Muidugi, õige mõtel Auto on lähedal, Raekoja plat
Lähed Sabatale?»

«Jah. Taati-memme alati pahandavad, et käin liiga
Nad ei jaga ära, et olen loengutega küllaltki seotud.»

«Aga kust sa täna, keset nädalat, aega võtad? Kas
maks hetke meeleolus midagi tähtsat tegemata ei jata,
unusta?»

«Tulen homme õhtuks tagasi,» Sandy uuris Rolandi
kulmu. «Kui sa ei taha, et sinuga koos sõidan, lähen rongi
bussiga. Pean siit võimalikult kaugemale kihutama
muidu ...»

Roland ei jäänud kuulama, mis muidu kõik juhtuda võib
hakkas rutates ees minema; Sandy ei jäänud sammugi
Väljavaade kuulata kogu tee teise heitlikke, katkendlikke
teid ei meeldinud eriti, üksinda oluku toekam. Aga kind
ära ütled? Tundub, et tal on juhtunud midagi väga halb
pealegi sai auto kohta antud lubadus, et kummal vaja on
masinasse istub.

Sandy kiirustas küll Rolandi kannul, aga juba kahetses
asjast otsust. Sabatale ei saa ju minna, Jull on kui met
koduväravas ees, ei luba sissegi astuda. Ei, nii hull see
siiski ei ole. Jull on vastikult, äkiline, aga tal annab v
resti tagasi. Kokkupõrkest on tükk aega möödas, pah
ammuilma lahtunud. Küllap kahetseb oma inetut ka
palub ehk andeks. Lõpumatult ei saa inimlaps oma isakod
eemale hoida, vanemad igatsevad ja potavad ...

Vaikides istuti autosse.

Sandy ei rääkinud linnavahele peaaegu üldse, kurtis
korra, et pea lõnub valutada järjest hullemini

Juba keris end lahti lõputult pikk, hall maanteelint; Rol
lisas kiirust. Ta vilksas vaadata, kas teine ta kõrval ehk
tab. Ei, Sandy olid silmad lahti. Tõsised, erksadki, ainu
ta põrnitses ühte punkti ja ilmselt ei märganud möödali
vaid puid, põõsaid, ei maju ega põlde. Jah, mured mure
meest ... Aga kes meist nendeta elada saab? Isegi kui
imekombel tõesti midagi ebameeldivat hingel poleks, o

me endale üht-teist rasket kas või välja mõelda. Sageli aga
teeme tahtmatult midagi sellist, mis tingimata toob kaasa
keskmises suurusjärgus pahanduse — ja muretseme, aina
muretseme.

Oli juba tumehall õhtupoolik, kui Linnupette alevisse jõuti.

Roland peatus koduvärava ees, kutsus Sandy sisse. Tädi tuli
teretama, märkas tagaistmel paljutöötavat pakki, uudistas seda
merusui ja lubas head-paremat lauale panna — aga Sandy
keeldus.

«Eks kodus on sul kindlasti kõige parem,» nõustus Roland
mõistvalt. «Suudad sa nii ränga peavaluga roolis olla?»

«Loomulikult,» vastas Sandy tujutult. «Homme lõunaks toon
auto sulle treppi.»

«Bussi või rongiga on tülikas Tallinna sõita, eriti kui tervis
kehv. Jään hulgaks ajaks paigale, võta auto oma kätte,» pak
kas Roland, kuid Sandy keeldus kindlalt.

«Olen jalamehe seisusega juba harjunud, mulle see koguni
meeldib. Ainult et Sabatale oleks praegu tõesti räbal bussiga
logistada, lisaks lahmakas jalgsi marssida. Aitäh, Roland.»

Auto libises kui vari hilissügise tuhmi, vaevu hingitsevasse
hämarusse.

Sandy mõtles soojalt isast-emast, tundis südames taas igat
susevirvet. Nad on kahjuks juba ammu selles eas, kus kustu
mine on peaaegu et loomulik, kuivõrd seda elu jäist seadust
üldse loomulikuks pidada. Kunagi ei tea, kas hüvastijätul pole
ikki päris viimane kord, kui ...

Jah, tingimata peab vanemate jaoks tihemini aega võtma,
otsustas Sandy. Aga Jull ...?

Ta pidurdas napilt enne teeristi, silme ette kerkis lüheldane
räsakas mees ja ta kuri, kortsuline kõhn nägu. Tal on tugev
kandiline lõug ja iseloom täpselt sellele vastav — tugev, kan
diline, halastamatu. Paar tühist kirjarida ... Aga ei mingit
soovi püüda mõista teise äpardusi, vennaarmust pole jälgegi.
Laks kibeda vahkviha käes nagu hulluks, viskas isakodust
välja. Isakodust!

Aga kes ta ise on, see enda arvates otsatult tark ja üdini
aus vanem vend? Ei muud, kui jäiga hoiakuga stalinist, vale
tõdede pimesi kummardaja.

Lai tuim valu peas aina suureneb ...

Sandy häbenes oma ägedaid, raskelt süüdistavaid mõtteid.

Jull on pehme südamega, küllap lebib. Vendade vahel ei ometi vaen hõõguma jääda!

Aga kui Jull nõuab pikka ja põhjalikku andekspaluu sügavat patukahetsust?

Ei tule kõne allagi, alandlikult koogutajat temast pole, dimisest kasvab uus pahanõus. Pole kahtlustki, Jull võtaks seda — jääb alati vihkama...

Sandy istus hulk aega, pilk kui naelutatult teeviidal ja pas järjest valusama selgusega, et pole kuhugi minna. Jull koduüksel vastas, silmad kurjusest püsti peas — ei taha tohi vanemaid häirida. Rolandi juurde öömajale? Ei, hõõgavat arusaamade haakumist temaga ei ole ega vist t... Aga Heldur? Jah, Orbutal elab ju Heldur Raag, tema k... gine vaimne isa!

Sandy elavnes viivuks, leidis siis aga pettunult, et ka... ei kõlba, vähemalt tänases meeleolus üldse mitte. Nende... mane kohtumine näitas selgelt, et ta on aravõitu, oma... hoidev kõrvaltvaataja. Hingitseb elu ääremaadel, nutab... dalt taga nurjunud lootust ja vist ei saagi enam jalgu k... maha. Kas tasub sellelt tuge oodata, kes ise vaid tuimalt ol... leb, ennast täismehe kombel energiliselt sirgu ajada ei saa.

Esiälgu tasahilju, siis järjest tugevamini hakkasid k... jälle kumisema lausekatked. Range, kõle saal paiskas... kajana tagasi, järjest kriiskavamalt, sulatas lõpuks lõikav... kimedahäälseks lärmiks. Ootamatult hargnesid sellest m... vad, masendavad sõnad:

«... see mees oma jõhkra kaatumisega on süüdi, et m... kaksikud pojad surnult sündisid,»

Etteheited kõmavad millegiparast aina tugevamini, a... valusamalt, põrgulikult valjusti...

Kes istuvad esimeses pingireas? Papa Magus oma tumeda piduülikonnas, tõsine ja hukkamõistev. Ja mamma Magus üll... kirjus siidkleid, muudkui noogutab ja pühib silmi, nagu ol... iga viimane sõna, mida tütreke lendu laseb, puhas tõde.

Valu haaras halastamatute tangidega kukiast ja otsust... ümbert, rõhus pane liiga vaikese raudkubara. Sugavamale... sügavamale.

Ei taha üksinda olla! Kusagi peab ju ometi leiduma ke... kes halba ei soovi?

Ots Tallinna poole keerata, tagasi kihutada? Päralt jõe... ulatab parajalt hiline kellaaeg ahvatlevalt käe ja tihb ta k...

lasti mingisse suitsuvingusesse, rõõmudeorgu napsiklaasi... de, vahem rohkem arevate juttude sekka. Ei taha...

Küll pea valutab, aina rängemalt.

Kui pole siis a... p... maad, kus õhtu inimlikult... da saatat? Ta tead, et kui kohe vastust ei leia, võtab must... leheide lõplikult maad. Kuhu minna?

... ajas selja otsuseks üldalt sirgu. Kävilas, sõitis rütmikule...

... pooras autonoma tagasi aleva poole ja vajutas tugevasti...

... ipedaalile. Siiski on üks inimene, kellega ta tahab koos...

... kes pärimislega ei häiri, teise nõrdimust sõnadetagi mõis...

... tab — hea, taktitundeline, sõbralik.

Aga viimaks pole ta koduski, lõpetab töö alles hommiku...

... le ööd?

Vis ikka, vestlemiseks on ju aega homme keskpäevani.

... olla nad ei raagiga? Kui sõnad tunduvad konarlikud ja...

... on oigem vaikida. Tüdruk on malbe, tunnetab lennult...

... tihkku natusolekut ja oskab intuitiivselt valida ainsõige...

... looliku.

Läbi paksu aknaeesriide kumas pehme, punakas valgus.

Sandy jättis auto värava juurde, koputas. Juba keeratigi...

üks lukust lahti, tõmmati rõõmsalt pärani.

Sandy oli sunnitud kolmandat korda, aga tundis, et kõik on...

... etud kodune ja tuttav... naeratav noor naine ja ta rone...

... n... juuksed, võrrat kobviaroom, kogu hubane, mõnusalt...

... pesake...

... tundub oh nii tubli, et ei mõistnudki Sandy tuleku üle ega...

... nud, miks, tema nii kaua pole näha olnud. Ilmnatav oma...

... Sandy vaatas teda varasemast erineva pilguga. Kui ta...

... rakordselt Tuuli akna taga koputas, oli õine aeg ja üks...

... ti alles tähtsaja pärast... tüdruk oli paljajalu, katmata...

... lega, ümber keha sülikumust froteeralt. Tookordsel tuusel...

... ch ka meelest raske, kuidagi ei suutnud üksinda olla...

... st sellel õhtupoolel sandis d surnult kaks väikest poissi...

... see mees oma jõhkra kaatumisega on süüdi.

Silvi, kalk-lõikav hukkamõist rebis hinge järjest meeletumalt...

... kama. Jumal hoia, kas sellest enam ial ei vabane?

Sandy puudis kramplikult mõelda millelegi muule.

... tuesti Silvi haal, kajast võimendatuna aina kurjem ja kime...

Miks Tuuli vaikib? Aidaku ometi, et see neetud fuuria on süüdistustega vahetpidamata ei kummitaks! Aga Tuulil ei nudki toas. Kuhu ta kadus?

Millegipärast meenus suvekuum, kaunis Stockholm. Sellele taganes Silvi, erkselgena seisis nüüd ta ees kui Juba on möödas rohkem kui aasta, ent veel ikka on peeneni meeles kõik temaga seotu. Ta soovis siiralt, et ta Roland jääks, pakkus hiilgavat tulevikku...

Ei, ka sellele pole vaja mõelda, sest kohe hüilis lagend kibedapoolne kahetsus, ja keegi sosistas mürkjalalt, oleks pidanud jääma, näed ise, et kodumail ei ole sinu jaoks midagi head, mitte kui midagi!

Krista...? Mu jumal, milline naine! Väikest hotellituba, nad kahekesi olid, ta peaaegu ei mäletanud. See-eest on ka muu detailselt meeles, ei unune ilal. Toimunu polnud mõniseega haaratav ei siis ega praegu — mingi ebainimlikult pöörane, kõrdumatu kiresööst, lummus...

Miski kõlksus tasa. Ah jaa, Tuuli on nüüd kaenlatuses valas kohvi, naeratas küsivalt, kui suhkrut tõstis — üks, ka lusikatait? —, ja istus Sandy vastu diivanile. Võttis kohvitäp rüüpas lonksukese ja ootas kannatlikult, millal ootamatu küline midagi ütleb.

Sandy silmitses teda ja püüdis koondada oma hajali mõtteid. «Tuuli,» sõnas ta endalegi ootamatult, «ma jään tänaseks ööks siia.»

Tuuli raputas aegamisi pead.

«Mina ei usu.»

«Mina usun küll,» oli Sandy kindel. «Inimesele ju antakse öömaja, kui ta seda palub ja hädasti vajab? Eriti kui see inimene on lootusetus seisundis, meeleheitel, oma elu varem teinud...»

«Elu varemetel?» kordas Tuuli nukralt. «Eks peaksin trootima, jah? Kinnitama, et asi pole sugugi nii hull, kui esialgu näib ja et mingitest varemetest pole üldse mõtet kõnelda. Ma ei taha valetada. On asju, millest üle ei saa.»

Sandy tahtis uurida, mida Tuuli oma ütlemisega täpselt silmas peab, kas leinab veel ikka Rolandit, aga valuhoope peatunud murtis uue jõuga läbi, sundis silmi sulgema ja ta vajutas sõrmed tugevasti põlmudele.

«Peavalu?» taipas Tuuli. «Mul on head tabletid — kohe...» Ta avas öökapi laeka, võttis sealt karbikese.

Sandy noogutas tänades. Ta ei vaadanud etiketti, kalluta-

neli tabletti kannatamatult peopesale ja torkas suhu enne, kui Tuuli keelata jõudis.

«Miks nii palju? Tugevatoimelised, neli on liiga, ei tohi!» Sandy naris tabletid raginal peeneks, neelas kohviga alla.

«Piin on talumatu, oleksin pidanud terve karbitaie nahka pistma.» Ta toetus kinnisilmi toolikorjule, ootas valu vaibumist.

Tuuli silmitses Sandy kahvatut, meeldivat nägu ja kahetses, et ta sugugi aidata ei suuda. Sandy polnud küll nii mehine kui Roland, ent temastki õhkus mingi eriline võlu. Ta tundus peenekoelisem, õrnem, kaitsetum.

Sandy oigas tasa.

«Tuuli...?» Ta ei avanud silmi, kuulatas aga pingsalt, kas lödruk on veel ikka lähedal. Läks viimaks vargsi minema?

«Jah, Sandy?»

«Ma jään igal juhul siia, hommikuni.»

«Minu juures ei käida öömajal.» Tuuli hammustas huult. Eks Sandy küsib nüüd lausa, et mis asjus siin siis käiakse ja lisab veendunult, et kindlasti venib mõnigi külaskäik järgmisesse päeva.

Sandy ei morganud, et Tuulil keel vääratas. Ta ei avanud silmi, ei söandanud end liigutada.

«Mul pole kuhugi minna.»

«Aga vanematekodu? Ja minu teada elab Orbutal sinu südames?»

«On põhjusi, miks ma isa-ema juurde minna ei saa. Aga miks? Minu jaoks peaaegu tuhi koht, vähemalt täna. Mul on tunne, et kui sina minust ei hooli ja mu minema ajad, jätub mul digi hirmsat. Palun, luba mul jääda!»

Tuuli oli segaduses. Miks kõneleb ta halvast endest?

«Mõista mind sõnasõnalt, lödruk,» jätkas Sandy väsnult, pilk ekslemas mööda tuba, piki seinu, üle põranda. «Ma ei vaja muud, kui sinu seltsi. Ära vaata mind selliste kokkuvuud silmadega, pole ma mingi metsaline. Mul on hetkel vääramatuteadmine, et seletamatu, kuri jõud on kogu maailma minu vastu üles keeranud, mind ahvardab oht. Hommikuks on see kindlasti möödas, hetkel aga ei suuda ega tohi ma üksinda olla. Olen väga õnnetu...»

Viimased sõnad olid öeldud sosinal, aga Tuulile tundus, nagu hüüdnuks Sandy neid valjusti. Õnnetu, õnnetu!

«Mina ka,» tunnistas Tuuli õige tasa. «Kas otsin konjaki-pudeli?»

«Ei,» vaidles Sandy, «ei ole tarvis. Olen oma heitle-
püüdnud viinaga arstida, aga tänase meeleolu puhul on
lootusetu ettevõtmine»

«Ka kõige rängemad mured pidid hõlpsasti alkoholi
kuulen seda kõrtsis iga issanda õhtu,» sõnas Tuuli,
mõnikord proovinud, südamevalu muutub tõepoolest ko-
hulga tuhmimaks. Ma ehk siiski toon?»

«Ma ei tulnud selleks siia, et jooma hakata. Vajan ve-
kaaslast, sõpra, inimest — muud ei midagi. Inimest!»

«Vaevalt sa minust tuge leiad,» kahtles Tuuli puhtsüd-
kult. «Ega sina üksi pole omadega lootusetult sassi
olen ka.»

«Rolandi pärast? Ära vasta, kui sa ei taha, ma ei
mata.»

Tuuli naeratas nutuselt.

«Jah, sellest meeletusest ei vabane ma vist iial. Ma
ometi?»

«Ei oska öelda, mina pole kunagi kedagi nii väga armu-
nud. Sa pead leidma kellegi teise, muidu piinled elu lõp-
ni.»

«Pakud ennast?» pilkas Tuuli. «Ma ei taha, mõistad? Ei
ega üldse mitte kedagi.»

«Igal õhtul on sul kari huvitavaid mehi,» arvas Sandy
tehtud löbususega. «Ega sind kauaks üksi ei jäeta, nõi
või vägisi murdma»

«Proovigu ainult! Oskan end kaitsta, ma pole mingi
guke.» Tuuli vaikis viivu, uuris Sandyt. «Ära pahanda,
miski on mulle jäänud segaseks...»

Sandy pidi end tugevasti kokku võtma, et silmi lahti h-
Valu kahanes aegapidi, pea oli nüüd raskelt uimane. Kui
tunnigi magada, oleks maailm argates hulga talutava

«Tuuli, palun ära küsi praegu midagi... Mul tuli
vähemus kallale, mingi jõuetus rõhub peale, silmad ei
lahti...»

«Ole mees, võta end kokku.»

«Mees...?» Sandy oli irooniline. «Mis mees ma olen
kõik nurjub? Vigu on tehtud lubamatult palju, ja kes ütles
ma nende tegemist ei jatka? Nad on tingitud rumalusest
argusest. Jah, olen vägagi eluarg, nõrk... otsustusvõime
Tuuli, ma ei suuda sinuga rääkida... uni vaevab... pe-
neetult uimane... vist tabletid...»

Sandy ajas end tugitoolist vaevalt üles, nagu üks
vähemalt sada elatud aastat turjal. Magada... magada

Ta laskis pintsaku õlgadelt alla vajuda, tõmbas käed mär-
gitava pingutusega käitstest välja. Võttis kaelasideme ära, avas
poolkõbamisi särgnööbid. Päevasugi seljast tõmmanud, p-
dis ta seda toolile heita, aga särk libises pintsaku juurde
põrandale. Nüüd lükkas ta kingad jalast, võttis sokil varbaot-
ast kinni, tiris ära, ka teise.

Ma ei tee sulle mingit tüli, olen ainult pool tunnikest
pikali, valu hakkab tagasi andma... Suurepärased tabletid,
ainult et neli oli vist jah paljuvõitu...» Ta läks magamisdi-
vani poole. «Hiljem räägime... kõigest...»

Keegi koputas uksele, valjusti ja kannatamatult.

Sandy võpatas, ka Tuuli kohkus hetkeks paigale.

«Ootasid kedagi? Oleksid võinud märku anda, ma poleks
ju...»

«Ma ei oota kedagi,» kinnitas Tuuli ja pidi midagi lisama,
kuid koputati uuesti, veelgi tungivamalt. «Kes nii hilisel
ajal...?»

Viivu pärast taoti metallraha servaga vastu akent.

«Tee lahti, Tuuli,» nõudis tuttav meheh...»

Tuuli tõmbas sagavalt hinge, vaugutas pahaselt pead. Ta
tõstis maast Sandy pintsaku ja päevasargi, viskas need maga-
shivanile ja läks soovimatut külalist sisse laskma.

Välisukse lukk ei avanenud iga kord sugugi kergesti, võit-
tuli enne mitu korda edasi-tagasi logistada, kui luku lahti sai.

Ukse taga seisnud mees lükkas Tuuli kõrvale, tormas tuppa.

«Ma tahan näha, kelle kuradiga sa ameled, et ust lahti ei
saa,» käreles ta ärevalt.

«Sul pole vahimatki õigust mind kontrollida, Armin,» hüüa-
tas Tuuli talle järele ja oli sedavõrd kohkunud, et unustas kor-
teriukse oma seljataga pärani.

«Kus see kollanokk sul on?» mõiratas Armin Tõldsepp ja
vahtis maruvihase ringi. «Ahaa, kohe päris õiges kohas, tor-
miliseks rautamiseks valmis. Tulin vist viimasel minutil, on
teine juba üsna paljas...»

«Mida sa endale lubad?» särtsatas Tuuli «Kes sa misugune
üldse oled, et minu kodus käretseda julged?»

«Sinu tulevane mees,» teatas Armin enesekindlalt. Ta võttis
mantli seljast, kohendas oma triibulist kaelasidet, avas pint-

sakunööbid, torkas käed püksitasku. «Olgu muuseas margid et pruugitud kaup mulle ei meki.»

«Lontrus!»

Armin ei vaevunud vastama. Ta märkas oma tümerohelise ülikonna pükstel imevalkest niiditsakest, nipsas selle maha. Heitis korraks Tuulile süüdistava pilgu ja uuris hammasnõel seisvat Sandyt. «Pane suurem valgus, Tuuli. Tahan seda kogu silmast silma näha!»

«Mine ära, Armin. Kohe. Jalamaid!»

«Tean hästi, kelle sa oma le tõi tänaseks kulge soojendama lüüsid. «BMW»-loks ju ukse taga, sellega sõidab Kriisale lisaks tihtiluga ka Kärbi Julli krussis peaga vennake. Vaatame siis lähemalt, mis nägu see linnavurle üldse on?» Armin vajutis lülile, laetuli lõi helendama.

«Viska ta ometi välja, Sandy!» palus Tuuli.

«Näeme kohe, kes keda viskab,» öelutses Armin ja lähenes Sandyle. «See vabisev argpüks ei seisa hirmust enam paigas. Oled viimane alatu tõhk, sina Kärbi-kutsikas! Nii et kui selja pööran, on mõni isane platsis...»

Tuuli oli kohkunud, solvunud, kuri.

«Sinu viimasest käimisest on palju aega möödunud. Ma koguni ei mäleta, millal see oli, ega tahagi teada. Ma pole sulle midagi lubanud, ja seetõttu...»

«Lubasid küll,» lõikas Armin teise jutu hoolimatult poolde.

«Lubasid, et tuled mulle naiseks, kui ma kõvasti raha kokku löön. Oli nii?»

«Tuhanded on sul muidugi jälle kotiga kaasas, eks?» küsis Tuuli jultunult vastu. «Ükskord juha tulid pungil portfelli, rääkisid sametisi sõnu majast ja autost ja uhketest kassidest... Lontrus, rahapatakatel asemel oli sul pakkuda vaid viisi ainult rapaseid ajalehetükke... Vagev üllatus!»

«Rõõvli eest pole ka kõige ettenagelikum inimene kaitsnud pomises Armin nõrdinult.

«Lasksid suure varanduse lihtlabaselt pihta panna, ei osanud korralikku peidukohtagi välja mõelda. Minule pole sellist hädavarest vaja.»

«See poolalasti kurvakuju rüütel siin on minust etem vana. Mida sa temas leiad, ah? Palju temal kapitali hinge taga on et sulle voodisse passib?»

«Pole mulle kedagi vaja, ei sind, ei teda, ei ühtegi teist. Tõlgust!»

«Valetad suisa, mu kassike — ta ju puha paljas, jonn

hadaga ainult püksid kuidagiviisi rebadele kiskuda... Näe, sokkegi pole jalas... Kurat!»

«Ma palusin õõmaja, tervis kehtas kehvaks,» sõnas Sandy rahustavalt, tuli keset tuba. «Mul on ränk peavalu...»

«Kas pealinnas on sihuke kena komme, et peavalu puhul aetakse püksid maha?» irvitas Armin vihkavalt.

«Jata ometi, teed mulle häbi,» palus Tuuli.

«Häbi? Kas sa, liiderdaja, üldse tead, mis häbi on? Võiksin su praegu maha lüüa kui viimase kiimas kassiroju...»

«Talitse oma suud,» nõudis Tuuli ärritunult. «Mine ära! Kaol!»

Armin istus peremehelekuult laintades tugitooli.

«Mina suit ei lugu, naita või laula. Loll olin, et sind nii kauaks üksinda niheldama jatsin. Sellel on nüüd lõpp, mõis tal!» Ta kallutas end veidi ettepoole, uuris Sandyt rõhutatud tahelepanuga.

«Mida sa vahid?» küsis Sandy närviliselt, otsis magamisdiivanilt kobamisi paevasarika.

«Huivitav, kumma kaenla all sul see kuulus kärbes peaks olema? Vahiselt paistad mitte just kõige lolliina sihveriga, aga ronisid sinna Hitleri armeesse,» sõnas Armin põlastades.

Sandy silmitses nüüd omakorda Arminit.

«Sinugi nagu ei paista eriti rumal, aga minu teada lasksid meie poolelt jalga, ronisid Stalini armeesse.»

«Meie võitsime,» mentis Armin ja sirutas end teeseldud mõnuga.

«Selles see asi sinu puhul ongi. Kahjuks ei osanud mina õigel ajal armeed vahetada.»

«Jah, sul vennikesel pea ei jaganud. Aga nüüd asja juurde. Olen suuremeelne ja jätan su nahatäiest ilma, lasen tervete kontidega minna — ainult haara kähku oma kodinad kaenlasse, ja tee seda poole kiiremini, kui neid ära võttes. Tegutse siva, see on su skeletile ääretult kasulik.» Armin ajas huuled torru ja hakkas vilistama.

Tuuli juhtus vaatama avatud ukse poole põrandale — ja karjatas. Valjusti, heledalt, pööraselt hirmununa.

Sandy märkas kohe, mis Tuulil nii hullusti kohutas. Avali uksest oli sisse loivanud suur rotivolask, ajas korraks nuusutades nina veidi püstakile nagu aru pidades, kas ikka tasub edasi tulla, ja hakkas siis kärmesti voodialuse poole liikuma.

Sandy jälestas rotte vist peaaegu samamoodi kui Tuuli ja oleks tahtnud vastikustundest röögatada, ent mingi imelik,

ootamatu mehelikkusesööst sundis teda tegutsema. Rott
nüüd väga lähedal, ja Sandy astus talle väkkiirelt, osava
otse selga. Ta vajutas looma ümara, vetruva keha kogu rask
sega vastu põrandat.

«Ahjuroop,» kahises ta, «või tuletangid. ruttul!»

Tuuli laipas, tormas hadaldades käsku tartma.

Ilge elukas kiinus ja rabeles, vaanles jõnkshaaval kehale.
Suuts iga korraga ikka pikemalt pea tagasi keerata ja
lõpuks hambad Sandy jalatalda. Veel korra - aga Sandy
kus jõuda hirmusegane valu maha suruda ja rott veel tupe
vampi vastu põrandat pressida. Looma pikad kolakad
hambad välkusid jälle päris lähedal... Tuuli, kuhu sa ometi
jääd?

Tuuli ulatas eemalt ahjuroobi ja jooksis kiljudes ukse juure.

Sandy püüdis tabada roti pead, kuid pelgas, et lööb end
jala pihta. Ta andis hädise, ettevaatliku hoobi, aga rott min
tus sellest ainult metsikumaks, rabeles veelgi ägedamalt ja
Sandy tundis, et kohe volksab vastik elukas jala alt minema.

Armin haaras Sandylt roobi, sihtis, aga temagi ei söand
nud lüüa; Sandy paljas jalg oli kaitsetu ja pealegi liikus pih
valt, sest suur rott võitles kogu jõust.

«Rute! Kohe pääseb jooksu...»

Armin kaalutles viivu, mida teha ja vajutas siis roobitall
tihedalt Sandy jala kõrvalt roti peale, rõhus tugevasti. Rott
võlgas kisa ja kohe ka vastik koljuluu purunemise ragin.

«Vaata raibet, või inimeste juurde tuppa trügima,» kuu
Armin ja lisas tülgaustusega: «Jõledam priske hobune, ausõn
Pritsis põranda verd ja sodi puha täis...»

«Vii see jubedus kohe välja, Armin,» hädaldas Tuuli. «O
hea, ma palun...» Ta läks tihedalt seinaäärde hoidudes uk
juurest ära, toa tagumisse nurka, ikka veel pooraselt hirmu

Sandy oli nahk märg, alles nüüd hakkasid kerkima vastiku
vabinad. Ta vajus jõuetult laia magamisdivani nurgale, tu
dis tugevat liiveldust ja märkas, et käed värisevad.

«Mis sa seal enam palvetad, Armin?» Tuuli hääl oli kat
«Näed ju, et ma koledasti kardan. Viska õue, kuuled!»

«Aga kui ma ütlen, et viska ise? Oled tegelikult ära tenn
nud, et selle rammusa roti sulle põue torkan...»

Tuuli kiljatas.

«Sinu tõttu ta tuppa pääses, sa jätsid tulles ukse lahti.
Sinu rotti! Mis sa vead oma jõletisi korraliku inimese kogu
Sinu rotti jah!»

Vihastumise asemel hakkas Armin naerma.

«Kui minu siis minu...» Ta tõstis surnud roti sabapidi üles,
läks õue.

«Vii võimalikult kaugemale, viska üle aia,» hüüdis Tuuli.
«Ja pane uks korralikult kinni, muidu kargab mõni jälle
sisse!»

Sandy kiirustas Tuuli käsku täitma, sest Töldsepp oli pime
dusse kadunud. Ta ei jõudnud veel õieti tuppagi, kui kostsid
Armini rasked sammud ja juba raksatas lukk. Ta võttis
põrandalt roobi, pani selle ahju kõrvale tagasi. Tõi siis koo
gist ajalehe ja põrandalapi, haris põhjalikult tapajälgi. Pesi
lõpuks tükk aega käsi, vilistas mingit lõbusat viisikest ja tuli
tuppa, üks kulm tavapäraselt teisest pisut kõrgemale kergita
tud, huulenurgas irooniline muie.

Alles nüüd tegi ka Tuuli mõned arglikud sammud. Ta oli
veel ikka sedavõrd endast välja, et ei julgnud sinnapoolegi
vaadata, kus rott oma elupäevad lõpetas. Küll aga silmitses ta
Sandy paljaid jalgu ja tabas parema jala tallaõones väikesed
veritsevad haavad.

«Hammustas? Issake... Istu rahulikult, ma kohe...» Juba
ruttas Tuuli öökapi juurde, otsis sealt kölniveepudeli ja sideme
rulli.

«Lõhnaveega ei maksa haava torkida,» keelas Armin. «Jood
on õigem, ja kui seda ei juhtu olema, siis viin.»

«Jah, muidugi.» Tuuli tõi joodipudeli, tõstis Sandy jala
endale põlvele, pühkis marliga verepiisad ära ja tupsutas joo
dise pudelikorgiga teravate hammaste poolt vajutatud süga
vad, kitsad haavad hoolikalt üle. Veel kord, veel.

«Peale pane viinakompress,» soovitas Armin.

«Jah, viinakompress,» kordas Tuuli kuulekalt.

Alles kui Sandy jalg oli korralikult seotud ja pandud puh
kama tugitooli ette nihutatud tumbale, sirutas Tuuli selga ja
vaatas Sandyle imetlusega näkku.

«Küll oled sa julge ja mehine, Sandy! Suur aitäh... Tore
damat meest kui sina pole maapeal olemas... Kuidas sa ometi
sõandasid elusale rotile palja jalaga peale astuda?»

«Tühine asi,» püüdis Sandy ükskõikne näida, «ta oleks ju
peitu kihutanud. Mis tundega sa õhtul pikali heidaksid, kui
selline jõe vooster aseme all vuntse liibib ja hambaid teritab?»

«Ära räägi niiviisi, ma ei julge enam eluaeg voodisse minna,»
ahastas Tuuli, silmis tõeline hirm ja jälestus.

«Ei võta sinusugusel ükski ehmatas mõne muu voostriiga

armastuse altarile ronimise himu ära,» arvas Armin. «Või ku
siis ehk see, et ma selle kärvanud jõmmi õuest üles otsin,
sulle teki alla torkan.»

Tuuli hakkas nutma — ehmatuses, vastikustundest ja hea
meelest, et jälgist elukast jagu saadi.

Arminil läks süda haledaks. Ta võttis Tuulil ettevaatlikult
õlgade ümbert kinni, viis diivani juurde ja pani istuma. Vaju
ise tema kõrvale, hoidis Tuulit kaisus.

«Ära karda, kiisuke... kõik on õnnelikult möödas, jala
nuti.»

«Aga mõni võib ju jalle tulla,» nuuksus Tuuli.

«Hiline sügis, eks need peletised kipuvad muidugi, nuu
majja sooja, toiduile lähemale,» nõustus Armin. «Hoiu üks alati
korraldalt kinni, ei sis tule keegi. Ja enne eeskotta minema
ko. sta — see peaks küll paris jõukoer olema, kes müdinat
karda ja ikka mina kiisukese juurde tikub. Ära nuta, ol
tubli tüdruk! Näed, kui paha on üksinda elada, tõsi?»

Tuuli hakkas pikkamööga rahunema, vaatas akki kusivat
Arminile otsa.

«Miks sa alevis oled? Kust sa nii hilja tulid?»

«Käisin paari mõistliku mehega nõu pidamas,» sõnas Armin
paljutähendavalt ja silistas Tuuli õlga. «Tulen traktorijaama
ära.»

«Miks? Seal teenib ju hästi.»

«Need ajad on möödas,» Armin heitis Sandy poole viltu
pilgu, aga tunnistas avameelselt: «Uus mees pole raasne
etem, kui Lokk. Vaata et hulga hullem. Ja peamine õnnetus on
muidugi selles, et Kelder inglite juurde kargas.»

«Kes tema asemel uus brigadir on?» küsis Tuuli, kuna ta
teadis Armini juttude põhjal eksimatult, et just nimelt bri
dir on sissetulekute jaures määrava tähtsusega.

«On üks gavene vastik molkus, vümane vilets tanenar
Ega etemat kui Kelder ei saagi olla ega tulla. Ja miski mu
sisemuses ütleb vaju ja selge haalega, et traktorijaamas po
enam üldse midagi teha. Oleni kahilane vark, minu meele
logiseb õige kõvasti igast otsast. Tulen ära, enne kui minema
lühakse. Rotidki lasevad laevalt jalga, kui see on uppum
määratud.»

Tuuli võpatas.

«Rotid...?» Ta ohkas kergelt. «Ei usu, et keegi sind volla
daks. Oled Kivikuningas, ja su pilt oli ju ilmatukaua me
alevis autahvilil.»

«Mõnused ajad on möödas, kolhoosid lähevad aina targe
maks ja nende hädakisa suuremaks. Ei oska üldse öelda, mis
edasi saab. Ootan aasta kokkuvõtteid ära, torkan tasu tasku...
Hakkan arvatavasti autojuhiks, ETKVL-i meestega sai nõu
peetud. Kui vähegi annab juurde joonistada, ei teeni krusa peal
kah kehvasti, pluss haltuura.»

Sandy liigutas kogemata jalga, oli valus. Ta vist koguni
aietas, sest Tuuli ja Armin vaatasid korraga tema poole. Tuuli
silmaades helkis imetus ja kaastunne, Armini omades põlguse
kõrval mingi väike tunnustuseraas.

«Teeb haiget, jah?» muretses Tuuli. «Peaks vist minema toht
rit otsima?»

«Rotid on jah ühed kõige kihvtisemad elukad maapeal,» tõen
das Armin.

«Viimaks tuleb veremürgitus?» ehmus Tuuli.

«Või marutõbi,» oletas Armin, väike mõnus irve suunurgas.

«Mul ükspuha,» sõnas Sandy rahulikult. Tal oli märksa ker
gem. Peavalu oli roti-madinaga kadunud, Silvi ja kohtumaja
tundusid kaugete ja lõplikult tühistena, Armin Tõldsepp ei
mõiranud enam, Tuuli jättis nutmise. Aga mis kõige täht
sam — täna, nüüdsama, oli ta saanud hakkama esimese tõe
lise meheteoga küllap kogu oma kolmekümne-aastase elu jook
sul. Ta polegi mingi vedel, vilets vennikel Tehku jalga häda
palju tahes, iga valutuige valmistab hoopis rõõmu, kuna mee
nutab ikka uuesti vaprust. Ja julgust. Ja ägedat, mehist peale
hakkamist. Ta ju astus palja jalaga peale jälgile elusale rotile,
suurele ja kurjale, ääretult tülgastavale. Vähe sellest, ta suu
tis ilget elukat tükk aega paigal hoida, et asi laheneks. Vähe
sellest, ta ei lasknud rotivolaskit isegi siis minema, kui see
peletis hambad sisse löi. Valu oli kibe ja hirm suur, aga jalga
ei tõmmanud ta ikkagi tagasi. Nii mehiselt ei tegutse ometi
mingi saamatu, hale kõhkleja...?»

Kiirelt hämarduvas õhtupoolikus kõndis hulk inimesi. Nende
astumine näitas väsimust. Vihma hakkas aina tihedamalt tibu
tama, kõik ümberringi oli hall ja sügisnukker — ent ometi kos
tis aeg-ajalt naljatamist ja naerugi. Pea igal teotsal keeras
keegi ära, sammujaid jäi ühtelugu vähemaks. Sadu sai tuge
vust juurde, kraed tõmmati kõrgemale, seljad kippusid vägisi

vimma vajuma — aga ikka heideti vastamisi mõnusaid ütlusi. Mis neid sedaviisi rõõmustas?

Nüüd jõuti nii kaugel, et Kustase käes oli kord hüva õhtu soovida. Ta ei jõudnud veel õieti suudki lahti teha, kui taeva luugid äkki lausa valla päästeti. Raske paduvihm langes raskel kaela, ei näinud enam kümne sammu kauguselegi.

«Läheme minu juurde varjule,» hüüdis Kustas läbi tugeva mühina ja ruttas ees minema. Uks vaja lukust lahti teha, tule põlema panna!

Jooksupälu tõtati elamu poole, mis läbi vihmamüüri hädavajavalt paistis. Tormati robinal ulualla, jäädi aga tihedalt üksteise vastu kiilutuna seisma väikeses eeskojas — vaid paar sõakamat julges veidi kaugemale astuda. Riidetelt sorises vihmavett, jalanõud paksu mudaga koos — heledatriibuline põrandariie aga oli nii kenasti puhas, et lausa keelas edasiminemast.

«Tulge ometi tahapoole,» kutsus Kustas.

«Sihukesed läbimärjad ja porised külalised määrivad kohe elamise sopaga kokku,» arvas keegi naistest. «Me nõrgume siinsamas väheke...»

«Põranda saab pärast kerge vaevaga korda, aga selle teeme hoopis nii...» Margit rullis vaiba kärmesti kokku, vaugema seinale äärde.

«Me ju kõik nagu vette kastetud, ega vihmavarjus oleme polegi mõtet,» arvas August Kilk. «Üks sorin ees või taga jätame esimehe parem õhturahule.»

«Ära aja hullu juttu,» pahandas Kustas naeruselt. «Selle metsiku saju kätte ma teid ei lase, kohe mitte ei lase. Vihmavammused kärmesti maha, soemüür peaks veel leige olema. Margit, puud on valmis pandud, torka tuli otsa. Ajame teeväkeema, kuum jook kulub kõigile ära.» Ta astus kolde juurde tõmbas siibri lahti. Margit leidis tikud, ja juba tantsiskles ta gike kasetohu küljes, haaras isukalt halge.

Naised nihkusid sammu-paari võrra edasi, sosistasid omavahel ja uurisid vilksamisi, kas ehk kambriuks ometi avaneb. Üks neist ei mällanud oodata.

«Noorik mitte ei tulegi meile tere üttelema?» küsis ta uudishimulikult.

«Kartulis polnud teda kah margata,» torkas keegi kõrvale.

«Me pole temaga jõudnud veel õieti tuttavakski saada,» ütles teiste seljatagant.

«Mari-Elts on sellel kellaajal alati laudas, ta ei tule mu

pea,» sõnas Kustas, lastes õelayõitu ütlemissed rahulikult kõrvust mööda libiseda. «Põllule polnud tal mahti tulla, ta saatis läna osa noorkarja Antsu-Jukule.»

«Jajah, eks tegemist ole kõigil palju,» pomiseti veidi nagu liäbenedes. «On kuulda küll, et noorproua vasikate peal hästi hakkama saab... Ega me paha pärast, tuli niisama juhuslikult jutuks...»

Mari-Elts on tublim, kui arvaata osatakse, mõtles Kustas endamisi. Teeb jah laudatöö päevast päeva korralikult ära, hiljuti aga noppis ihuüksinda, liiati, salamisi toa taga kogu kartuli üles.

«Tahtsin sind rõõmustada, Kustas,» tunnistas Mari-Elts naerusui, kui ühel hommikul sai otsustatud muu rabelemise kõrvalt nii palju aega võtta, et see töö tuhatnelja ära teha — ja vaatama minnes tühi põld ees ootas. «Oled minuga rahul, tõsi?» Mari-Elts ei kurtnud seljavalu ega väsimust, ometi oli tüütult pikki kartulivagusid terve hulk ja neid pesahaaval kabliga lahti tõmmata üsnagi raske töö.

Kustas haaras Mari-Eltsu süle, hoidis teda hellalt, ei raatsinud hulk aega maha panna. Oli pisut piinlik, liigutav ja kahju, et Mari-Elts nii palju vaeva nägi, aga seda tugevamaks põimused imetus ja heameel. Elu on ilus, sõbralik nagu...»

Kilgi Augusti vali kõhahoog tõi Kustase tänasesse tagasi. Rabanurme Kristjan tõmbas esimesena vatijopi seljast, pani ahjumüüri külge rippuma. Käsku ootamata tuli nüüd üks ja teine, märgade riiete hulk aina kasvamas.

«Arge nii palju kah ülestikkü toppige,» keelas Margit. «Näete, seinas on ridamisi naelu, ma võtan asjad eest ära...» Ta tõstis põrandale mõned viltest pununud korvid ja paar külimittu.

Kristjan jälgis oma tütar, Margit on praegu hulga etem, kui mitmel viimasel nädalal kokku. Eks sellest, et just enne ränka vihma saadi hiigelsuurelt põllult üles viimane kartul. Agronoomile see ju ütlema tähtis, et kogu saak salve jõuaks! Tänane läks üle noatera, kaugel talvetaat enam... Ja Kustas Lokil kah nagu rõõmus ja tuju hea. Pole teda tükil ajal nii rahulolevana näinud...

Kaval mees, pole midagi öelda, mõtles Kristjan endamisi. Nimelt kaval, sest muidu oleks töö jäänud tegemata. Inimesed olid venima hakanud viljakoristusest ja hilja peale jäänud kartulinoppimisest tülpinud. Toodi aina haiguslehti või kaevati niisama, et radikuliit ei lase enam kuidagi põllul küürutada

ega üle ukse õuelegi astuda. Kustas aga, näe, leidis abi lubas korraliku preemia. Jah, paraja portsu ülesvõetud kartulitest saab igaüks endale, "ja see pani tervised paugupeal korda, käed-jalad siblimas. Ei kardetud enam rasket äma e, hilissügisest ebameeldivat jahedust. Inimene on kord juba nii viisi seatud, et mõtleb kõigepealt ikka iseene ja oma ta peale, olgu muuga kuidas tahes. Juhtub, et oma perel paaril viimase päevaga väljatõenenud kartuleid vaja, saab nendest linnaturul kenakese rähakopika, mis eriti marjaks kulub.

Kristjanil oli talvekartul juba ammu salves, tal polnud suurt häda ka lisateenistuse järele, palju neil kahekesi ikka kuhil. Margit on tubli perenaine, oskab üsnagi kitsilt läbi ajada. Ja üks oma väike majapidamine annab nii palju lisa küll, nad hakkama saavad. Mesilästest on muidugi suur abi ja loom toob oma osa. Tüdrukul on hea haridus, oskab kasvatada varast kurki ja tomatit, see on samuti tulus. Aga kodunt ilmas kaugele kartuleid võtma sai siiski tulnud, sest üksinda naise seina vahel olla on ülearu ränk. Hing on haige, meel mõtted kisuvad aina Kristiina juurde. Juba üle kahe kuu on möödas, aga leinavalu ei tagane...

Kõik Annil veidi kahedavõitu hää, ta nagu hüüdis midagi. Jah, seal ta seisab kolde lähedal, kutsus praegu tütreid end juurde. Mõistlik inimene, et vihmavarju tuli — ehkki esimene majja, vaevalt see tal päris lihtne oli. Tugev okas ju hing, seda ei võta sealt keegi, jääb alatiseks. Targasti leitud, pidanud paljaks koos tütardega põllule tulla. Eks teenisid kolde peale päris ilusa hulga kartuleid, ja saavad veel juurde tulla. Ta oli nimelt juba ette ära otsustanud, et oma osa tingimata neile annab — kas või vägisi, kui Anni millegipärast tõkuma hakkab. Aga ei ta hakka, tark inimene abist ära ei ütle.

Jalgu järgi vedades tuli nüüd ka August Kilk, pani oma plekkmantli seina äärde maha. Mantel oli vihmast must ja tõmbunud, külm ja märg tegid kummeeritud riide sedavõrd jäigaks, et eemalt näis, nagu oleks lühikest kasvu mees jonnakalt mantli sees, ainult et peanupu on alla tõmmanud ja kindlalt seisib mantel iseenesest püsti.

Kustas soovitas istet võtta, kuhu keegi koha leiab. Ta istus äärde, seina veeres olevatele kitsastele pikkadele pinkadele kolde ette pakkudele.

Kristjan tegi ruumi, kutsus Anni enda kõrvale. Naine naeratas tänulikult, oli aga vist liiga väsinud, et midagi öelda.

Ta istus, toetas oma ahta selja vastu mustjaid seinapalke, sirutas jalad välja. Ja imede ime, naeratas Kristjanile veel kord, nagu endal nii erk, nagu poleks ta üldse tüütult pikki päevi kartulvagude kohal küürutanud. Nüüd aga libises ta pilk Kustas Lokile — ja kohe muutus Anni tõsiseks. Põhjust ju kül-laga, teadagi... Kristjan otsis Antsu-Juku perenaise silmist rasket vaenu, ei osanud seda millegipärast tabada. Anni oli vaid õige sügavas mõttes, jälgis Kustast üksisilmi.

August Kilk tõmbas tooli kolinal istumise alla, kõhistas naerda ja hõõrus peopesi vastakuti.

«Sai nüüd ikka paganama vägevalt küll seda va' tööd raba-tud!»

«Mina korra kartsin, et inimesed löövad käega ja jätavad pooleli,» sõnas Remma Paul.

«Ole jah rõõmus, et nii palju rahvast sulle ja su brigaadile appi tuli,» torkas Margit. «Sinu poolest oleks kartul võinud rahumeeli järgmist kevadet oodata.»

Paul lõi pahaselt käega, tema nalja ei mõistnud — ja ega Margiti ütlemisses peale tõe muud olnudki.

«Hea, et enamus inimesi hobustega minema said, nemad vist selle kõige suurema saju kätte ei jäänud,» arvas Kustas. «Peaasi, et keegi ennast haigeks ei külmeta.»

«Külmetamine on jah kurjast, siin on sul tuline õigus, esimeest!» August Kilk lõi paar korda käsi vaheliti, nagu kipuks kange pakane ligi, ja ta vilkad silmad olid kavalust kuhjaga täis. «Minule poeb just praegu kole haigusevimm keresse, värinad jooksevad kribinal-krabinal selgapidi üles ja alla...» Ta tuultest pargitud näole tekkis huvi ja lootus. «Miski muu selle häda vastu ei aita, kui tubli sööm korraliku külma-rohtu...» Ta koletusuur kõrisõlm klõnksas isukalt.

«Mina arvasin, et August Kilk ei võta enam elu sees viinalilka suhu,» imestas Margit.

«Kulla laps, miks sa minust nii inetult arvad?» tõrjus Kilk. «Oled sa oma kõrvaga kuulnud, et karsklaseks töötasin hakata?»

«Teame sinu enda jutu järgi, et esimehe ametikoht pani sind vägisi jooma. Nüüd oled nendest muredest prii, viinaklaasi poleks enam vaja pihku võtta?»

«Jälle valesti arvatud,» õiendas Kilk. «On see siis patt, kui inimene tahab nahavahe soojaks loomiseks väikese klõmaka hinge alla visata?»

«Mina ei jõua sind tõesti ära kiita, Lokk,» tegi Remma

Luule teist juttu ja ta ümaral näol oli rõõmus imestada. «Oskad inimesed kohe nagu magnetiga tööle tõmmata. Ja just siis, kui miski on kangesti pakiline ja kõige suurem hädakäes.»

«Jah, nimelt,» hõigati eemalt eriti hakkajalt. Poolkahu eidekese asemel, kes vihmast tilkudes pliidi ääres end ruet vabamaks oli kohmitsenud, seisis nüüd krapsakas keskealine naine, kelle kohta vana küll öelda ei saanud. Ta tõmbas kinniga paar korda läbi oma tihedate juuste ja naeratas. «Minul on sinu sisse tekkinud imelikult kõva usk, esimees. Ei ole mina eluilmaski arvanud, et ma kolhoositööd tegema läheksin — aga näe, sina said mu sellel suvel ja sügisel kõpu liikvele.»

«Selge ime jah,» noogutas August Kilk. «Minu ajal ei ole arvanud sa tõesti kõrtki kõveraks. Jooksid või jalad lühikest et kusagilt mingeid arstipabereid kookida. Olid looder nunn ükste!»

«Arukas inimene ei liiguta palja aitäh eest lillegi, aga looder pole ma sugugi olnud,» pahandas naine. «Mul oli sel ajal tervisega tõesti...»

«Lõpuks muidugi,» naeris Kilk. «Imelikult kombel said teid kaast ka lahti, kui tuli Kustas Loka ja hakkas nagu kaup rahakõlinal kuulutama.»

«Sa natuke eksid, Kilgi-papi,» vaidles Remma vanaperemees. «Minu arvates kostab meile kõrvu hoopis kena krabin, peab raha ilus kõhin, mitte mingi vilets kopikate kõlksumine. Vime ime on see igal juhul, juba hulk aastaid pole meist leppunast pennigi näinud...»

Kustas tuli sahyrist, pudel peos. Ta pani selle keset lauda ja ei August Kilk ega vana Remma saanud haljalt võrgutada enam silmi lahti.

Kustas märkas seda, muigas. Ta otsis klaasid, kaskis Margitil leiba loogata. Pani lauale võid, tõi vorstrõnga ja peab herringat, andis Anni tütarde kätte noad-kahvlid ja tõi laiali jagada. Pikk päev kartulivagude kallal küürutatud inimesed tuule ja vihma käes hullusti vindunud, suutäis soola on omal kohal.

Seni vaikides teiste juttu kuulanud kuivetu vanamemmi ütles ennast koldele hasti ligidale, soojendas selga. Ta näis tähelepanelikult Kustast; temagi hoiakus tundus lugupidamine esimehe vastu.

«Minul kipub südamesse müre,» sõnas ta vanainimese pisut värisema kippuval häälel.

«Ehk räägid meile ka, miks?» tundis Kustas huvi.

«Sinu pärast, esimees. Ma ei oska ära imestada, kuidas sa julgesid tervelt veerandi meile preemiaks lubada!»

«Kes nende koerailmadega muidu oleks tööle tulnud? Iga-vene hulk kartuleid kippus vägisi jääma põllule mädanema, keegi poleks kildugi kasu saanud. Preemia on heaks tugevaks hoovaks, lükkab liikuma.»

«Ega mina kah niisama harilikus korras poleks nagu näidanud,» tunnistas vanamemm. «Lisatasu meelitas, mis salata. Aga kas sulle on selleks riigi poolt ikka voli antud?»

Kustas vaikis.

«Nad võivad sind ju sedaviisi kohtu kätte anda?» ehmus memm.

«Kohtu kätte?» kordas Margit. «Ma ei tulnud selle pealegi, kui me kartulite päästmise plaani pidasime. Muudkui õhutasin...»

«Eks anname koos vastust, kui asi tõsiseks kipub,» naljatas Kustas.

«Jah, rõõmuga nõust. Tegelikult saame selle ettevõtmise eest kesnes kiita. Kuulete ju, kuidas väljas valab. Tõenäoliselt on juba homme hommikuks jälle nii kõrge, et põllule enam ei pääsekski.»

«Mina läheks iga kell jälle ükskõik mida üles sikutama, kui aga hästi hea hulga omale saab,» lubas tragi naine. «Ainult et mida kehvem ilm, seda suurem peaks olema preemia, või kuidas?»

«Jah, tingimata,» tõendas August Kilk nõõgates, «eks sulle tuleb anda saagist kolmveerand, kolhoos aga leppigu sellega, mis üle jääb.»

Vanamemm uuris korra seljatagust, et see kuuma käes kogemata kärssama ei läheks, ja kõhatas hääle selgeks.

«Esimees, ma tahaks sulle midagi ütelda.»

Kustas jäi huviga ootama.

«Kuigi mulle kolhoosivärk on alati olnud vastumeelt nagu meile kõigile,» sõnas vanamemm mõtlikult, «tunnen esimest korda üle pikkade aastate, et võib-olla siiski tuleb kunagi aeg, kus aus maainimene saab ehk ka selle riigikorra ajal kuidagi viisi ära elada.»

«Viletsusest peab välja rabelema, ja seda me ka teeme,» kinnitas Kustas veendunult.

«Esimehest oleneb vägagi palju,» arvas vana Remma. Paul noogutas isa ütlemisele kaasa.

«Tänavune suvi ja sügis on seda näidanud,» ütles ta. «Oma õige nupu peale vajutada.»

Kustas ohkas kergelt ja mõtles, et ega viletsuses vaevata rahvas ei hakanud tööle sugugi paljast patriotismist — rüü on ülitähtis hooandja. Kust neid rublasid aga sellisel hoo võtta, et lubatud rahapalk inimestele peo peale laduda? Raha viidud normivilja eest maksti kitsilt, samuti tuli liha ja muu kohustuslik kaup pea jumalamuidu käest anda, kokkuostetud nad on häbemata madalad. Ainus, mis sisse tõi, oli riie seeme. Täna selle müügile ollakse ometi kord sealmaal vähemalt väike kopik on hinge taga. Aga uskumatult peha haigutab ahneid ammulisui auke, kuhu need vaevaga saadud rublad torgata tuleks!

Täna-honime on vaja maksta selle aasta traktoritööde eest ja summa ei ole kaugeltki väike, enkki targu sai nende töö nii napilt kasutatud kui vaheteg võimalik. Kanakasvatus tuli kiiresti ja hooga käima liikata — raha! Sgadega ei saanud m. lagi tõhusamat ette võtta, kui kerkib uus sigala — raha! Iga asi maksab hünupööra, iga viimane kui tellis see tühine riutmeeter kanavörku, iga lauajupp ja nael, iga loom datud või usnalt tehtud töötund.

Ühkustada pole kahjuks millegagi. Mais jäi kängu, selle sai ainult väheke silo. Osa jäi vihmade tõttu koristamata, loo vesil ei lasknud. Kui vahepeal tahendamaks tõmbas, ei tulnud see teiste tööde ägeda müdina sees enam ei temale ega Maale tile meeldegi — aga esimene tühine öökülm märkas kevade unustatud maisi kohe, naksas kõik ahnelt ära. Täna see kartuli viimse pabulani üles, päris ime. Ja rukis jõudis kuidagi viisi maha, kahjuks suure hilinemisega. Longates käima läinud viljapeks aina venib, lõppu ei tule ega tule. Häbiasi, kapten alles koristamata. Ka söödajuurikad ootavad alles põllul ja ilmad mõistlikumaks ei pööra, peab neid lageda laussajaga laia lörtsi käes üles kiskuma — lume alla jätta ei tohi muidagi, see oleks kuritegu!

Heinaga vedas kah veidi kiiva. Lõplik arvelevõtmine näib et kokku sai vähem kui oodati. Põhjus? Eks isiklikud lakapad sed ja küünid trübiti vist ülemäära pungile täis. Ei lepitut sellega, mida preemiaks lubati võtta, vaid... Brigadiit agronoom igaühe kõrval seista ei jõua, ja inimesi peaks omalt tohtima usaldada...?

Traktoribrigaadi neljast mehest on tööl ainult kaks. Osa sügiskünni jääb paratamatult tegemata, ehkki Kärbi Jull ei tule vist enam uneajakski masinalt maha — kui ainult põld liiga ligunud ei ole. Ka Nurmelaid murrab visalt tööd, ei anna Jullile kuigivõrd alla. Aga Karla Laager enam tõvevoodist ei tõuse, ehkki oli kuulda, et ta pidi vähehaaval vist nagu paratama, igatahes mõne üksiku sõna suudab juba öelda. Ja Antol traktor seisab ka, kuigi poiss liigub ringi ja näeb jälle terve välja ja kipub või kurjaga tööle. Arstide keeldu peab kuulama, pole parata. Suvel sai lastud Antol õnneks iga viimane kui vaba tund vanu vintskeid sööte mustaks pöörata — see lubab kevadele veidigi kergema südamega vastu minna...

Kill-kill-kill!

Kustas virgus mõtetest, vaatas küsivalt üles.

August Kilk oli tõusnud, kahvel peos, ja kõlistas sellega pidulikult vastu pudelikaela.

«Lubage minul, päevi näinud mehel, öelda paar sõna. Ma vahepeal otsustasin endamisi, et minu poolest jääb täna sellele uksele pudelile punn kindlalt peale, ega ma nii põrgulikult viinamajas kah ei ole, nagu arvatakse. Vilutunne andis juba tagasi ja külmarohu mangumine oli niisama räägitud, rohkem suusoojaks. Aga meie esimehe terviseks tahaks ma siiski võtta ühe kotraliku punnsuutäie, kogu südamest. Arvan, et teised kah?»

«Jah, mina toetan küll,» rõõmustas Remma vanaperemees. «Sina, Lokk, oled meie põhja vajuva laeva viimane kapten. Kui sina ei juhi meid niisugusesse randa, kus oleks võimalik enam-vähem inimese moodi elada, ei tee seda keegi. Mitte keegi!»

«Arvesta, kapten,» hoiatas Kilk, «meie oleme omadega seda-võrd kehvas seisus, et kardame ka kõige nirumat kari.»

«Mis sa siin veel karisid nimetad,» lisas vana Remma, «selle pehkinud, lekkiva «Sotsialismi Võiduga» on üldse suur kunst vee peal püsida. Peab kõva mees olema, kes sihukese parsaga veel loovida kah suudab!»

«Seda minagi,» tõendas Kilk. «Olgu meie kapten selge pilguga, tugev ja terve. Head nina karide vahel ja vastutuult! Ta sirutas juba pudelit haarama, aga uksele koputati õige jäsult ja Kilk tõmbas kae kui kõrvetada saanult tagasi.

Tulija oli Jull Kärp.

«Tere veel kord, ja jõudu.»

«Viska jopp seljast, soojus pääseb paremini ligi,» soovis Kustas, kuid Jull raputas pead.

«Pean koju kiirustama, taadi tervis pole viimasel ajal... ja ta kangesti ootab. Aga tagasi keerasin asja pärast... torkas käe tasku, otsis midagi ja tõmbas välja pikliku, pununud-roheka ümbriku. «Näed, Lokk, sulle mingi tähtis kiri... ma kontori ligi jõudsin, tuli mulle vastu raamatupidaja vanapapi oli kangesti kõõkus ja hale, vihm ju lausa... sadada. Küsisin, et kuhu minek nii sandi ilmaga, ja tema... et peab sulle selle kirja tingimata veel tana kätte toimetama. Tema meelest on sul seda kohe tarvis lugeda. Mina olen... läbimarg, suits maad Halikivile tulla tühjast. Nae, sinu...»

Kustas võttis kirja vastu ja nägi, et ümbrik on avatud.

«Sa tead, milles asi?»

«Ei. Aga raamatupidaja ütles, et see on väga paha kiri... Inimesed vaikisid, olid ootel.

Kustas luges, ja ta nägu muutus kahvatuks. Käsi kurnavajus pikkamööda rippu — tundus, nagu oleks õhuke poltkurjusest raske.

«Tohin ma vaadata?» palus Margit.

Kustas ulatas talle kirja.

«Kahju küll,» ütles ta, «uudis on tõesti äärmiselt halb... et kõik kuuleksid.»

«Kohtukutse?» ehmus Margit. Kuigi sõnad poolsosmal ületasid hualte veeresid, kõlasid need halastamatu teravusega ja kurnavalt valjusti. «Linnupette masina traktorijaama hagi... hoosi «Sotsialismi Võit» vastu. Kivide koristamise arve... sest, 1956. aastast, mille traktorijaam sisse nouab, on kokkümmeend kaks tuhat rubla.»

Kustasele meenus raamatupidaja Kuke pahameel, et kolhooside kohtusse kaebamine edasi lükkus. Nüüd sai ta sosnatahtmise, uus direktor pani kae alla ja eestas nagi «Sotsialismi Võidu» ja küllap ka teiste kolhooside vastu, nouab... võla karmilt kätte, olgugi tegemist valeldavalt akteeritud kivikoristusega. Tööde maht on kõvasti üle pausutatud, ja allkirjad tõenevõrre, et kõik arvestused on tapp-tapilt õiged. Kohas asub traktorijaama poolele, kindel, ja summa... takse -valja. Ristkuseemne müügist saadud rahast ei... midagi järele. Kus sellega, võla tasumiseks ei jatkugi. Aga... lubatud, et nimestele makstakse normaevade eest üle... näljase aasta ükskord ometi rahapalka, ja seda... kibeda igatsusega kui ilmaimet. Aktid on kinnitatud ja...

võetud ajal, mil tema oli traktorijaama eesotsas. Tähendab, kunagine direktor Lokk löikas praegusel kolhoosi esimehel Lokil rahvale antud mehesõna julma hoolimatusega läbi.

«Teada lugu varesest ja tõrvatud katusest,» pomises August Kilk ja tõmbus kõssi, nagu oleks keegi teda valusalt löönud ja ta kardab uut hoopi. «Nokk ja saba, saba ja nokk... Puruvaesel on vähemalt mingi ähmane lootus paremale elule välja rabelda, ehkki see on keeruline. Kui see puruvaene on aga lisaks üle kõrvade võlgades, ei tasu küll enam midagi loota...» Vastnult, tõntsilt astudes läks Kilk oma sirguhoidva mantli juurde, tiris selle pahuralt selga; mantel on endiselt märg... kobises. Ka mitmed teised hakkasid rõvaid otsima.

Vanamemm tuli pliidi juurest eemale, jäi üsna Kustase lähedale seisma.

«Nagu ma aru saan,» lausus ta karedalt, «nõutakse kolhoosilt kohtu teel suured summad sisse? Meilt võetakse uuesti vaevõnnuga viimane küll, kopik hinge tagant, jah? Aga rahval pole ju leivarahagi...» Ta luges Kustase ja kõigi teiste vaikimisest kibeda tõe lõplikult välja, see pani ta sügavalt ohkama. «Alles ma siin ütlesin, et võib-olla saab siiski ka selle riigikorra ajal läbi häda elama hakata. Liiga kärmelt otsustasin. Oskasite mind jälle ära petta.»

Vanamemm võttis pliidi juurest sooja kae aurama hakanud vatkuue. Tuli seisatas uuesti Kustase kõrval, laskis pilgul porandil pidi midagi ja mõtles millegi üle väga tõselt järele, enne kui pea tõstis ja Kustasele naku vaatatas.

«Arvesta, üle kogu Eestimaa on minusuguseid väga ja väga palju,» lausus ta orge tase. «Ma ei raagi vanadusest, mina... silmas viletsust. Vaesust, mille kae vaeleline. Ütleksin, et... hullemaks läheb...» Vana naise tüheda kortsuraguga kaetud kõhnal naol võttis maad etteheide. «Eks meie, lihtsad maanimesed, katsusime uskuda ja ootame kannatlikult juba hulk aastaid seda maapealset paradusi, mida teie lahkel kael lubasite, kui me Siberi hirmul kolhoosispõrguga algust pidime tegema. Jah, Kustas Lokk... sina ja sinutaol sed purupunased olate igal pool eesotsas, just nimelt teie töotasite meile heast paremat. Lootsime tõesti, et annate meile leiba... aga teie...» Memme haal murdus, selles ol. vana inimese kibe, pisarateta nutt. «Teie annate meile ikka ja jälle leiva asemel... kivi.»

Veel enne, kui Kustas midagi öelda mõistis, tombas vanamemm labivettunud villase pearati sügavalt silmide, heitis lootusetult kaega — ja laks.

Inimesed lahkusid kiirustades, sõnatuna kadusid nad pöördusse vihmamüüri.

Viimastena valjusid Antsu-Juku endine perenaine oma tütredega ja Rabanurme Kristjan, nende kannul Margit. Tütreid et Kristjan tahab midagi öelda — võib-olla lohutada, julgustada? Ei, ta vaikis mornilt. Margit järgnes isale noruõlad longu vajunud nagu ülearu rasket elukoormat kannal inimesel.

Hulk aega seisis Kustas uksele ja vaatas neile järele, et peale halastamatult piitsutava sügisraju polnud sünges pimeduses midagi kuulda ega näha.

Leiva asemel kivi... ikka ja jälle kivi...

Kui valusad sõnad! Ja kui... õiged.

9

Rabanurme talu ruumikas rehetuba oli hämar, mõnusalt soe. Koldes hõõgusid suured sööed, sinakas vinguleek tantsis nende turjadel, kõhukas veekatel nurrus rahulikku õhtu.

Kristjan istus käsipõsakil akna all laua ääres. Aeg polnud kuigi hiline, aga juba oli maad võtnud sügispimedus, näha ei olnud midagi. Ega Kristjan aknatagust õue näinudki. Teada ju, ei liigu sealt ainsatki hingelist... ja teada pole kedagi oodata. Mitte kedagi...

...ja ometi istub Sollil suure õuekase all pingil keegi, tumedad silmad säravad soojalt, nüüd sirutab ta kutsu käed... Kristiina!

Kristjan surus küüned peopessa. Ei-ei, peab mõtlema midagi muust. Kas või sellest, et november saab alles pool peale, kuid ööd on juba lõpmata pikad, iga uus päev valge sega aina kitsim. Kõige pimedam aeg on aga alles ees, talv pööripäev mägede taga. Jah, nädalate viisi käi omaenese ootepaia ees ja käsikaudu. Alles kui talvetaat ükskord kohale jõuab ja lund hakkab puistama, seletab silm õhtuti ja kenadel kael valgusega öödel päris kauge maa taha, tabab ka õige hõõgutaja.

Keda sa ometi ootad, et sel kombel igatsed? Tema ju tulla ei saa, ta jäi sinust Linnupettele... kiriku kõrgeist tornist kaja, mis kumedad hingekella löögid...

Miks valu tuimemaks ei vaju? Juba peaaegu kolm kuud on mööda, aga Kristiina seisab vahetpidamata silma ees, kogu

772

kahetsus raspeldab hinge ja piinab tunnist tundi, päevast päeva...

Li tohi jõude istuda, tuleb otsida mingit tegevust.

Kristjan pani laelambi põlema, see andis lauale hea suure valguse. Madalal tööriistade kapil ootas eile poolelijäänud töö. Tehtud sai seda mitte tarbe pärast, vaid südamevalu peletamiseks. Uue sedelgarihma järele pole ju vajadust, hobuseriistad on kõik viimseni korras, aga...

Kristjan seadis äratähtsuse, risti rasti löikehaavadega kaetud paksul puuplaadil nahatüki käepäraseks. Puss ei tahtnud sobivalt võtma hakata, tundus nürivõitu.

Luiske heitis pussiteraga kaelakuti ja kohe tegid nad omavahel jõudu katsudes kraapivat, teravkurja häält. Kõvasi oli see karedas tugevuses kindel, ja pussi pikk, õhuke, hästi karistatud tera samuti. Kumbki ei tahtnud end sugugi kulumada lasta, ei raasugi ära anda — sellest siis pahur, kõrvu lüütav heli.

Tagakambri uks liikus ja Kristjan jättis teritamise katki, jäi ootama; Margit oli just sellise asjaliku olekuga, nagu kavatses ta otsekohe midagi tähtsat öelda. Aga ei, tüdruk läks kolde juurde, liigutas roobiga süsi, lükkas siibri veidi koomale — ega teinud suudki lahti. Nüüd tõstis ta kirstukaane üles, otsis midagi. Mida?

Juba leidiski, sest ta istus isa lähedale laua äärde ja pani enda ette paar kalendrit. Ei tea, mida ta neist uurida mõtleb? Kristjan austas kalendritarkusi, tal olid kõik tähtsamatud olemas, mis viimasel kolmekümne viiel aastal on ilmunud, ja ta hoidis neid kui kallist vara. Ei lubanud kambriisse teiste raamatute hulka viia, lähevad segi ja viimaks kaotsi.

«Ei tea, mida tarvilikku asja sa otsid?» päris Kristjan, kui tüdruk möödunudaastast kalendrit lehitses ja midagi ei öelnud.

«Mesilaste kohta.»

«Kuda nii? Võiksid pafem minult küsida, ma tean ju mesilindudest ikka põhjalikumalt, kui raamatutes kirjas. Aga mis mure sul nende pärast hakkas? Meil pered toidetud, tarud talvitumiseks valmis?»

«Ega ma meie omade pärast. Lubasin mõned tähtsamad löidgid välja kirjutada.»

Kristjan oleks hea meelega teada tahtnud, kellele ja miks, pealegi nii imelikul hilisel aastaajal, otse vastu talve, aga ta ei küsinud Margiti hoiak oli täna eriti tõrges, niigi kisu päevast päeva sõnu või tangidega kätte. Pahasti muidugi, kui

773

tütar on isast sedavõrd võõrdumas, et juttugi ei aja. Jah, oli veel ikka muredest ja vaevast vähe, koormale tuli pärast kaalu tublisti juurde. Oli Margit enne, mis ta oli, sellest ränga paduvihmaga õhtust peale, kui kolhoosi ka üles sai ja esimehele kohtukutse kätte toodi, läks ta lõpliku tujust ära. Muidugi, eks see lõi kõigil meeleolu alla, et torijaam ammused võlad nii kange kurjaga ja kohe nõuab. Summad ju suured...

Sellest alates, kui Kustas Loka esimeheks tuli, sai tema tihtipeale nõu peetud ja kitsikusest väljapääsu otsitud. Otsides Kristjan küll mõtles, et tehku Loka või kümme inimest töö, liiva jookseb see nii või teisiti, aga ta ei olnud kunagi välja. Tublist mehest oli kahju, võttis teine kolhoosi juhtimist täie hingega ja näis kangesti uskuvat ilusasse tulevikku.

Tema küll ei uskunud. Seesugust larakat nagu «Sotsialismi Võit» peale kõiki neid käsukorras liitmisi oli, ei päästa võitlemisest ega hädadest muu, kui ütlemata suur ime. Tema põlvne maamees ja teadis hästi, et vaeseks kurnatud põlvkond jäävad järjest armetumaks ja et imesid, pealegi suuri, ei ole olemas. Väiksemat sorti kolhoos ehk saaks mingil moel jaotada, kui inimesed asjast tõesti hoolima hakkavad ja ei kõvasti tööd teevad. Praegu on majand aga liiga laialt lehvitanud, eriti kaugemad servad kippusid lõdvaks, enamasti lapped, kuidas juhtus.

Margit lehitses tajutult kalendrit. Nüüd vist leidis, mis otsis, sest võttis paber ja kirjutas paar rida. Viskas pliiatsi pahuralt käest ja jäi tühjal pilgul silmitsema mustadavak aknatagust.

Kristjan turtis selgesti, et tütarit miski väga vaevab.

«Kas sa oma muret minuga jagada ei taha?» küsis ta kaudselt tundlikult.

Margit heitis isale ehmunud pilgu, pidi midagi ägedalt vastutama, aga arvas õigemaks vaid lüüdnult õlgu kehitada.

«Tüdruk, sul on üks paha asi mõtetes?»

Margit istus liikumatult, pilk ekslemas ühest hämarast mehest teise. Valitses vaikus, tagasihoidud sõnadest tulvil.

«Miks sa mind ometi pelgad?» küsis Kristjan tüki aja pärast.

Tüdruk kortsutas kulme.

«Ei pelga,» põikles ta. «Ma pole suutnud veel kõike päris lõpuni läbi kaaluda, otsus on pooleldi tegemata. Ja see peab olema ainult mind.»

«Kuidas sa sedasi võid öelda, et ainult sind?» Kristjan oli solvunud. «Kõik, mis on sinuga seotud, käib läbi minu südame, niihästi hea kui halb.»

«Jah, isa.»

«Astud viimaks omapead otsustades mõne kõvereti sammu? Minu meelest tuleks meil kahel alati aru pidada, ükskõik kui sant asi hinge peal on. Ütle ometi, mis lahti?»

Margit raputas pead.

«Tähendab, sa kohe mitte ei räägi?» Kristjani väikestvõitu silmad puhmaskulmude all olid väga lõssised. «Ise alles noor, õrnuke tütarlaps — kust sul ometi see kolé kangekaelsus?»

«Sinult.»

Kristjan hõõrus korra oma habemeokkas lõuga.

«Tead, mida mina arvan? See rahutu ja torssis ja turtsakas olek on sul mõne poisi tõttu.»

«Poisi...?»

«Peigmehe pärast, just nimelt,» otsustas Kristjan veendunult ja uuris, kas Margitil ehk kisuvad põsed kuumama või löövad silmad särama. Ei üht ega teist, tüdruk jäi täpselt selliseks nagu alati.

«Pole mul mingit peigmeest,» kinnitas ta jahedalt.

«Peaks nagu ikka olema, sa ju mõnda aega juba selles eas,» ei jätnud Kristjan jonn. «Kuidas siis minu ilusa näolapiga tütar nii kehvast seisusest on? Kavatsed vanatüdrukuks jääda, et endale kedagi ei leiä? Eks otsid teab mis uhket printsipi...»

«Huvitav, kus sul «Sotsialismi Võidus» need tublid ja tore-dad noored mehed on? Kõik ju näevad, et elu on viletsamast vilets, nad on tasapisi ära läinud. Linna, seal on hulga lahe-dam.»

«Need, kes jalga lasevad, on argpüksid,» sõnas Kristjan jär-sult. «Sihukesega ma ei lasekski sind paari minna.»

«Eksid. Just need on hakkajad ja julged. Kui ma kunagi sellise lollusega nagu mehelemine üldse hakkama saan, valin just nimelt niisuguse.»

Kristjan ei uskunud oma kõrvu.

«Toh-hoo tontil! Aga kust sa sihukese kätte leiad? Nagu ütlesid, neid kangesti tragisid ju siinmail enam pole.»

«Muidugi ei ole,» kinnitas Margit ägedalt. «Nemad saavad linnas jalad alla, elavad head kerget elu, ja ega keegi siia laulatatud ole. Ma aina mõtlen nende asjade peale ja...» Margit sai sõnasabast kinni. Ta jäi kokkunult vait, endal

niisugune nagu peas, nagu oleks just nüüdsama reet
saladuse

«Sina ära raiska aega ega jõudu igasugu totruste rehk
damisega,» pahandas Kristjan. «See ongi sind vist selles
emelikult panuraks teinud.»

«Mõtlemine teeb inimese hulga targemaks.»

«Jah? Eks muidugi, aga ainult siis, kui tarku asju va
takse. Sa oled juba pikka aega kangesti heitliku olekug
taha enam minuga sugugi rääkida...»

«Räägin ju.»

«Moka otsast. Ja veel ikka pole sa öelnud, mis sind va
et sa nii kurb oled.»

«Sina ei ole ju ka rõõmus, isa.»

Kristjani pea vajus rinnale.

«Mul ei ole heaks meeleoluks põhjust... ega jaksu.»

«Minul ka mitte.»

«Sina, mu laps, oled alles verinoor. Selles vanuses tüdru
peaks lausa lõõritama... Nii on minu meelest iidsetest aeg
dest peale olnud, see on elu ilus seadus.»

«Eestimaal ei maksa enam ammu need seadused, mis si
noorlajal, tead seda minust paremini, isa.»

Nüüd oli Kristjani kord vaikida. Tüdrukul on õigus, tule
õigust. Pole tal vaeseskesel olnud rõõmsat lapsepõlve, ja ka
ilusamad aastad kaovad vägisi käest murede ja mornide me
tega. Jah, elule keerati väevõimuga tige nagu ette.

«Saatus on meie kõigiga juba pikka aega hullusti ka
pomises Kristjan. «Aga meie ise ei tohi aina kinnisemaks ja
tuimemaks muutuda, olgu ümberringi kui tahes palju m
kohut. Ja oma isa peab inimeselaps usaldama, ilmtingimata»

«Asi pole usaldamatuses.» Margit vaikis viivu. «Ma ei ta
sulle valu teha, isa.»

Valu...? Kristjan rohkem ei pärinud, vaatas üksisilmu Ma
gitit. On selgesti tunda, et tüdruk jätab raakimata, mis ta
vaevab. Nimetas põhjusegi — ei taha haiget teha. A
saaks ehk aidata, toeks olla? Kipume luga palju ütlenud
jätma ja kaugeltki alati ei too see kasu. Vastupidi, te
hoopis halba. Ka Kristina jättis midagi väga tasket ra
mata. Oleks ta kõnelenud, südame kergemaks saanud, ta ma
tea, viimaks...?

Kristjan ei tahtnud mõelda, mis kõik oleks võinud teist
olla. Üksildane kaabas kalmistu kauges servas kõneleb son
deta, et miski enam ei muutu, lahkumine on lõplik. Kristina

Ei, otsekohe peab mingi tegevuse leidma, mis tähelepanu
endale tõmbab. Aga mida, mida? Ah näe, nahatükk ju ootab
lõikumist, sedelgarihma kibedasti vaja!

Kristjan võttis pussi uuesti pihku ja hakkas hoolikalt pihta —
serv olgu puhas ja sirge. Pagan küll, kisub kõvasti kuiva, käsi
pole kaugeltki nii kindel kui harilikult. Või on puss veel ikka
nürri?

Kristjan otsis luisu kätte, heitis korraks pilgu tütrele.

Margit ei vaadanud isa poolegi, lehitses hajameelselt kalend
rit. Ta hallid silmad tundusid tavalisest tumedamad, huulenur
gas hiilis kibe kortsuke, lõuajoon oli võõralt jonnakas.

Puss ja kõvasi said uuesti kokku, krigistid jälle kiusakalt.

Ouest kostis paar pahast haugatust. Kristjan jättis terita
mise, kuulatas. Keegi vist tuleb?

Jah, tugeva keti lülid jooksid kiire kõrinaga kuudiava serva
pidi, kui koer välja uudistama ronis. Haukumine muutus val
juks, äkiliseks.

Koputati üsnagi järsult, tugevasti.

Rabanurm ei käinud just tihti külalisi, liiati kottipimedas.
Kristjan kergitas imestunult kulme ja hakkas end veidi vastu
tahtmist jalgele ajama, aga juba krapsas Margit püsti ja rut
las eeskotta, avas ukse.

«Oi, sina? Imede ime...» Tüdruku hääle tundus rõõmus.

Sisse astus pikk, laiaõlgne noor mees. Ta oli mütsi peast
tõmmanud ja seisatas ukse lähedal, hele püstakas juuksetukk
suurte, erksate silmade kohal.

«Tere,» sõnas ta veidi nagu äreval toonil.

«Tere jah,» vastas Kristjan sõbralikult. «Viiska vammus sel
jast, tule võta istet. Ei juhtu kaugeltki iga päev, et Laanepüü
Anto meile külla tuleb.»

Anto jäi paigale.

«Ega ma külla tulnudki.»

«Jalgu puhkama peab ikka,» sundis Kristjan lahkesti. Ehkki
teda huvitas põhjus, mis Antot läbi pilkase õhtu küllaltki pika
maa tagant Rabanurmele tõi, ei hakanud ta seda pärima.
Siinkandis oli kombeks, et külaline istub ja ajab maast-ilmast
juttu ning alles hea tüki aja pärast, kui juba peaaegu et mine
kule seab, nimetab muuseas, miks tulnud sai.

«Mis Sabatal ka uuemat peaks olema?» küsis Kristjan, et
teisele mõnus jutuots kätte torgata.

Anto ei vastanud, ei pööranud Margitilt silmi. Kristjan mär

kas selgesti, et miski ajas tüdruku turri. Asjane heame Anto tuleku üle oli asendunud tõrjuva, okkalse hoiaku. Ta ei vaadanud enam poisi poolegi, istus poolehmununa end sele kohale tagasi. Haaras koguni kalendri, uuetsi pihku, lehitses seda usinalt, nagu otsiks sealt ei tea mis talle hingepidet.

«Kas kodused on kõik ikka kenasti terved?» uuris Kristjan viisakalt.

«Jah.»

«Oled na vähese jutuga ja kargesti äkilise moega. Kas sa midagi hullast?»

«Jah, peaaegu, sest...» Anto ei leidnud jätkuks ilmselt paratamatult sobivat sõnu, jättis edasise ütlemata.

«Mina ei saa kuidagi otsa peale,» püüdis Kristjan hästi rahulik ja mõnus olla, ehkki teda haaras halb rahunus. «Minu meelest mingi paha asja saab kas juhtuda või mitte juhtuda, aga et peaaegu...? Viimaks kodus Hamba-peres mõni õnnetu või?»

«Ongi. Ja siin Rabanurmel, teie peres kah. Peaaegu.»

«Kuidas ometi nii, et peaaegu? Ja õnnetus?» Kristjan toetusele ei mõistnud, mis nende sõnade taga võis olla, ja poetas seda.

«Päristab, et teie vist ei teagi, Rabanurme-isa, mida plaanib setakse? Meil polnud kah aimu, kuulsime alles tänu õhtul tund aega tagasi.»

«Siia jooksmiseks sul küll põhjust polnud,» torkas Margit. «Iga pere mureseb omad mured ise.»

Kristjan vangutas pead.

«Olete pahuksis või? Minu teada pole te iljal tülitsevad, ega kooli ajal ega hiljem. Mis plaanipidamisest sa raagid, Anto?»

«Ei tohi minu asjadesse sekkuda,» keelas Margit ärevalt. «Rohkem mitte ühtegi sõna, kuuled?»

Kristjan ajas selja sirgu.

«Sina, tüdruk, pole mitu aega suud praotanud ja mina enam pimesikku mängida ei taha. Oelga Anto otse-valja, mis see sinu ka oleks, ükskõik kui halb.»

«Ei-ei!» Margit oli kohkunud. «Nii ootamatult...»

«Olen kõikisugused rängad hoobid jaksanud kuidagi ära kannatada, eluvaim on mul veel ikka päris kõvasti sees. Tahab lagedale, noorhärrale!»

«Margit läheb kolhoosist ära, linna elama,» sõnas Anto süüdistades, etteheitvalt. «Meelitas meie Eevi kah kampa, temalt see uhke uudis täna õhtul tuligi.»

Kristjan ei saanud sõna suust, Margit aga pahvatas pahaselt:

«Pole mina kedagi meelitanud!»

«Kui ka otse ei meelitanud, aga koos tegite kindla otsuse. Oli nii?» Et vastust ei tulnud, kordas Anto nõudlikult: «Oli nii?»

Margit istus nüüd rõhutatult sirgena, pea veidi kuklas.

«Mingit mõtet pole siin lõputus viletsuses ja vaesuses vielda. Lähen jah. Mida varem, seda parem. Kas või otsekohe!»

«Täpselt nagu meie Eevi — see surtsub kah sädemeid pilveda, ja kui noomima hakkasime, tiris kohvri lagedale, pakib asju. Ainult et tema on plikatirts, igavene tuulepea alles, pole veel viieteistkümneneagi — aga sina, Margit? Tule mõistusele. Ei tohi ära minna!»

«Kavatsed sa tõesti põgeneda, tüdruk?» Kristjan püüdis rahulik näida, häälel aga kippus reetlikult värisema ja käed tõmbusid vägisi rusikasse, nii sügavalt puudutas Margiti võimalik lahkumine ta hinge.

Margit lehitses aina kalendrit, kiirustades ja kannatamatult. Näis, nagu oleks talle täpselt teadaoleval leheküljel midagi ääretult olulist kirjas, ainult et kuidagi ei leia õiget kohta üles.

Tähendab, kellegi meelest on mul vaeva veel ikka vähe, mõttes Kristjan loodult. On see hoop siis nüüd viimane? Mis kurja ma ometi olen teinud, et mind muudkui karistatakse? Tagantjärele ei oska nagu enam hästi uskuvadagi, et elu oli kunagi õnnelik ja rahulik, tulevik selge ja kindel. Talupidamine edenes hästi, loodus oli lahke, poeg ja tütar kasvasid... jah, see oli Eesti ajal. Siis aga saabus päev, kui suur, kuri ja tugev viiskas pilgu sinu poole. Mitte üksi Rabanurmele ei tulnud õnnetused, oh ei. Tervet eesti rahvast on sellest peale pikade aastate jooksul rangalt vintsutatud — hädad ja mured, vaev ja lein on alatiseks koha leidnud lõpmata paljudes peredes.

«...kas sa selleks õppisid agronoomiks, et nüüd minema jooksed ja meid hädasse jääd...? Reetur...» Anto etteheide kostis nagu kusagilt õige kaugelt.

«...«Sotsialismi Võit» jääb igavesti upakile... paljud on juba läinud, ja mitte üksi meilt... aina lähuvad, sest noored

on aru saanud, et kolhoosis pole mingit mõtet lasta elul raisk minna...»

Margit ütles nii, jah? Aga pole ju võimalik, et inimene oma isamaja maha jätab, vabatahtlikult ja ilma sunduseta süü kodust lahkub...? Või on tal ehk viimaks siiski mingi sünd peal? Vist jah, sest elu on tõepoolest räbal. Viletsuse taga aga sellesama suure ja võimsa ääretu hoolimatus ja kurnus. Ja verejanuline on ta, see vägev käsutaja — kümned tuhanded eestlased viidi minema. Seesama suur ja julm andis käsu tuli taludest loobuda, vara ja loomad kodant välja viia, varu ja vastu tantrimist oma põline maa ara anda, koletu maksude koorma käes ägades ja hirmu all kolhoosid teha. Läbi vaevalise vade ja kannatuste tulevad küüditatud tagasi — need, kes elu jäid... aga mis neid ees ootab? Jaksavad nad uuesti otsustada? Nalle on ju hukkamõistmise märk külge pandud, ka see pestakse kunagi maha? Ei oska loota, ehkki miski on näpp teistmoodi, justkui veidi julgem või... Ei tea, ei sõanda nad uskuda.

«...viimasel aastal, nüüd kus Kustas Loka on esimeheks hakkab ju natukemaaval ülemage minema...»

Ülemäge? Tegelikult peab kõvasti pingutama, et elu enam sügavamale rappa ei vajuks. Aga Anto on noor ja keevaim, tema usub vist veel tõesti kogu hingest, et elu on elamine väärt, ja et kõik läheb ehk siiski paremuse poole. Ja eks need sugused mehed nagu Loka arvavad küllap kah, et suudetakse viletsusest välja rabelda?

Mis seal imestada, muidugi usuvad, kinnitas Kristjan enda misi. Mina igatsen ju kõigele vaatamata südame põhjas ka isegi, et nii kehvaks ei jääks. Ei saa jääda, ei tohi jääda, miski peab sündima. Milleks ma muidu aastast aastasse kolhoos tööle rügan, kui ma enam sugugi ei usuks? Margiti minnak lõhub aga kõik lootused, lõplikult. Ometi sai tüdruk agronoomiks õppima saadetud sellesama peaaegu arutu lootuse pärast, et elu ehk kunagi jälle endiseks keerab.

«...traktorijaam võtab meilt viimase jõu, normipaeva eest ei saa ka sel aastal rahapalka maksta, ehkki esimees kindlasti sõnaga lubas...» Margiti hää katkes imelikult, nagu oleks tüdruk nutma hakanud. Kohe rääkis Anto midagi väga aegedalt, aga jutu tuum libises Kristjanist mööda, mõte kippus millegi pärast vägisi tulevikku.

«...kohtukutse lõi mul lõplikult jalad alt...»

Kristjan istus, pea käte vahel. Oigus, kohtukutse lõi jalad alt ka Kustas Lokil, kõigil teistelgi.

«Mina siia hallitama ei jää, saagu või sandim!»

Taevas hoidku, tüdrukul on tõesti tõsi taga?

«Kus su mõistus on, Margit?» Kristjan vaatas tütrele masendunult otsa. «Sa tead sama hästi kui mina, et tühjaks jäänud talud lagunevad. Kas sina tõesti tahad, et meie Rabanurme kaob koos minuga?»

«On ta ikka meie, see Rabanurme...? Isa, sa ei püüagi mind mõista... Saa aru, noored peavad leidma võimaluse paremini elada!»

«Kui maainimesed oma kodudest ära lähevad, saab eesti rahvas hukka,» ütles Kristjan etteheitvalt. «Pollud ei tohi sõõti jaada, ei. Sinu kohus on oma suguseid mõistusele kutsuda, minemast keelata, kui nad põgeneda kavatsevad. Just noortel inimestel tuleb selle eest hea seista, et võsa ei võtaks kunagistel põldudel ja heinamaadel päriselt võimust.»

«Jäta, isa, ara parem keela,» palus Margit. «Ma ei jaksa ega taha elada «Sotsialismi Võidus», ma ei suuda mõttetut tööd teha... Ma ei jää siia, ei!»

Margiti käed kippusid värisema, kalender vajus tal avatuna kaest lauale. Tihedas trükikirjas lehed pöördusid kui nahtamatutest sõrmedest libistatuna aegapidi oma õigesse paika, üks teine jarel. Alalisest lugemisest oli kaanele murdekoht sisse pressitud, see ei pööranud ennast kaasa ja kalender jäi lahti suure pildi kohalt. Sellel oli tihedate halliseguste üle pea kammitud juuslega mees — kõrge aukandja, vägevate õlakutega uhkes mundris, kuldtäht rinnal. Tema terav pilk oli kaugusse suunatud, lopsakad vurrud peitsid julma süüjoont.

Kristjan ei saanud silmi pildist lahti. Jah, just see mees võttis elult mõtte — hukkus poeg, kustus naine, kadus Kristina, ja nüüd kisub ta kodutalust lahti tütre. Seda hirmsat inimest pole ometi tervelt neli aastat enam elavate kirjas, tema tegude kohta kostab kõrgemaltki poolt tõsist hukkamõistmist — aga naine, ta võimurikas on nüsama jõhker kui vareml. Jah, veel ikka hoiab ta inimesi raudses haardes; tema kasud, mis jäävad kestina vist küll üle aegade, laastavad hoolimatult maad, rõhuvad rahvast, räsivad hinge.

Kristjan ei näinud enam muud kui halastamatut irvet ja tumeda pilkavaid silmi. Ta südames möllas talumatu valu, meeletu ahastus. Käsi liikus pidepunkti otsides kobamisi laual.

leidis tuliteravaks ihutud pussi. Veel enne kui mõte järele jäidis, lõi ta selle tugeva, kitsa tera pildil olevale suurele kurvile näkku. Südamepõhjast tulvava vihkamisega, kogu jõust, lõi silmade vahele.

Pikkamööda tõmbas Kristjan käe tagasi.

Puss vajus aeglaselt külili, irvitav haav kärises viluselt ninajuure, üleolev muie moondus inetuks, mõnitavaks grimassiks.

Maad võtnud tinane vaikus oli täis valusat kohkumist, ehmunud imestust, ääretult sügavat põlgust.

10

Mitme raskelt vihmase, aeg-ajalt lojakasegi päeva järel näitas november veel korraks lahket nägu. Paras tuul suutis laiali lükata mornilt paigal rippunud tumehallid kõhukad pilved kuhilad, ja kohe naeratas päike, ehkki jahedalt, väsinult.

Ulakad tuulesellid olid jõudnud puud juba ammu päris alaste rebida. Uksnes hiigelkõrged lehised, milledest päevi näinud veoauto just praegu mööda logistas, polnud veel lõplikult andunud, hõõgusid kuldrugetena.

Kustas oli end sisse seadnud veokastis, tugev presentimatu tel tuule kaitseks tihedalt ümber tõmmatud, Mari-Elts istu juhi kõrval kabiinis. Ta tahtis Linnupettele tingimata kaasa tulla — ehk leiab midagi Marikese tarvis; Sorguta tilluke külapood varustab ainult hädavajaliku toidukraamiga, ei rohkemat.

Peatuti alevi südames.

Mari-Elts tõttas kauplustesse, autojuht sõitis raadteejaami jõusõota peale võtma. Kustasel oli asja Arno Pihlaku juurde. Lepiti kindlalt kokku, et täpselt kahe tunni pärast ollakse samas paigas ja asutakse kärmesti koduteele. Siis jätkus aega korraldaks loomaravilasse sisse keerata ja Mari-Eltsu vanematega veidi juttu puhuda — Sorgutale tagasi jõudes on aga loope vast veel tubli tükk alles.

Mida lähemale Kustas rajoonikomiteele jõudis, seda aeglasemaks muutus samm. Kas on üldse mõtet minna? Esimesel sekretäril on väga suured õigused, aga kui lähedalt ja lahkelt ta neid on nõus kasutama? Ja kui pikalt ja põljalikult kohe selgitama peab?

Ei, kindlasti piisab, kui kuuleb hakatuseks ühtainukest rasket ütlemist: kohtukutse. Aga kas Arno taipab tagamaad, asjade ülimalt santi seisu? Ja aidata...?

Ja ega see pole veel kõik. Elu on teinud pööraseid saltosid, mustavöödihäbi muresid kihutab peas aina kurjemini, üha marulisemalt. Mitmedki seni vääramatuks peetud töed vanguard, mõranevad, padenevad tükkhaaval põrmu. Harjumuslikud arusaamad võbelevad narviliselt, tanane nõuab lähenemist marksa teises võtmes. Mõtteaparaadi kuullaagrite vahele on kellegi karm kasi puistanud jamedat liiva. Ei, hoopiski teravat kruusa, sedavõrd raskel kräiginal, kriiksa-krääksa pöördub miski aegapidi uude suunda.

Vast peaks juttu alustama just neil helladel teemadel? Ega see lihtsam lahendada ole, kui kohtuasi — ehkki mõttetu on suuri, valusaid muresid piingerilt seada. Kõik on esmatähtis, kõike tuleb olla nalastamatult avameelne, muud teed ei ole.

Kust jõudu ammutada?

Lühisaamine Arnoga pole just laita. Kuid möödalaskmistest on suiski kehv kõnelda. Ometi peaks pedagi ausalt tunnustama, kui ühheaks suhtlejaks ta on end alati pidanud — ja kuhu see viis. Arvas jah, et on imeinimene, kes oskab end alati kaasvestleja lamapikkusele seada, mõistab teist poolelt sõnalt. Tõsi, kivimurrus tootades klappis kõik nagu vaja, õhkkond oli sõbralik. Ja ega traktorijamaski polnud eriti kurta, ehkki masinamehed on mõrksa karusemad, ägedamad. Kargasid teinekord usinagi karedalt oma kandidistvõitu tõdedega lausa silmle, aga tuli ei pausunud pea kunagi suureks ega ülesaamatult kurjaks. Sai tabatud õige toon, kiivakiskunud lood pöördusid parajal nalja ja ladusa jutu abil õigele kursile, etu laks lähedalt edasi — ei villuvahtimist, vintsket vimma, salaviha.

Esimeheks sai hakata vähemalt selles mõttes küll rahuliku südamega, et inimestega saab kenasti toime. Ta tunnetas talumeeste igipõlvi tasakaalukust, arvas neid sõnapidajaks, aru kaks, tugevaks. Nendega leiab kergesti ühise keele ja meele, koos liigutatakse või mäed paigast, pole kahtlust!

Eksitus.

Mitte et nad poleks targad, elukogenud, sihikindlad. Kus sa sellega, jõudu ja mõistust on neil rohkem, kui aimata oskad. Aga enamus neist olid jäigad, kiirgasid vastuhakku, sallimatust, põlgust — ja kõik jõudis valusalt päralt. Nad on end ümbritsenud vihkamise nahtamatu rüüga, millest kuidagi läbi ei pääse — kiidetud suhtlemisoskus pörkus nüridalt selle

vastu, vajus jõuetuna kolinal hunnikusse. Osati sõnadeta õl-
et esimees on ja jääb võõraks, võhivõõraks. Eluaeg linnas-
tist lihvinud inimene ei mõista talurahva muresid, peak-
ta nende meelest ju otsejoones selliste hulga- kes, kol-
õnnetustes süüdi on ja kes mitte millestki hoolides vaid su-
ülemuste kurje käske lihtinimestele selga laovad.

Eks sunniviisil kolhoosi ajamine maksab kätte. Ja küüda-
miste põrgulikult valusad vermed ei parane... andestust po-
loota.

Inimesed on mornid, elu ütle mata hall.

Kas Arno aitab...?

Kustas astus trepist üles, tervitas sekretäri, küsis ülemu-
järele.

Noorik vastas kiire masinal tippimise vahele, et peremehel
on kaugekõne, palus viivuks istet võtta.

Kustas läks akna alla, vaatas välja ja molgutas kaugel-
mitte roosilisi mõtteid. Aken oli allapöörast, teiselpool tänavat
kõndjad ereda valguse käes. Inimesi liikus palju. Kas meel-
tas ilus ilm välja? Või on alevi-elu üldse selle vahe sees vi-
kamaks muutunud, kui sin viimati sai ringi vaadatud?

Arno peab oskama nõu anda, mõtles Kustas vist küll juba
kümneks korda. Ei taha oma inimeste ees sõnamurdjaks
jääda, ei taha ega tohi!

Kustas trummeldas sõrmedega aknalauale, hajameelne pilk
libises mööduva autoga kaasa ja tuli siis uuesti tagasi, leid-
mata pidepunkti. Inimesed tänaval on võhivõõrad, ei ainsatki
tuttavat... Aga kes see on, kes praegu pikkamööda sõidate
ületas ja nüüd edasi läheb? Näib, et vist mitte päris võ-
ras...?

Kustas teritas pilku ja viivuks kihvatas vaenusööst. Aga
ainult hetkeks. Pole temal sellega asja, et Roland Kriisa
liigub Linnupette alevi ringi. Ta vist jalutab — just see
logelemismaiku sammumine oligi, mis tähelepanu endale
tõmbas. Aga kiirustagu või lonkigu, seisku paigal või jooksku,
ei huvita.

«Sina, Kustas?» kõlas seljataga Arno Pihlaku imestunud
hüüatus. «Ei osanud oodata, tõsijutt!»

«Tere, kõrge ülemus. Ei tea, kas minusugune ette teatamata
üldse jutule pääseb?»

«Kui lubad, et ainult häid uudiseid tood, peab ivakese aega
leidma,» nõokas Arno vastu. Ta surus Kustasel mehiselt kätt,

patsutas talle sõbralikult turjale ja kutsus istuma enda kõr-
vale diivanile.

«Kas sissejuhatusega või ilma?» küsis Kustas.

«Ilma, kui võimalik.»

«Kõik lendab kuradile,» sõnas Kustas järsult. «Suhtumine
kolhoositöösse, mida suutsin veidigi erksamaks ärgitada, vajub
nüüd lõplikult tuimuse ja õeluse sohu.»

«Põhjus?»

«Sõnamurdmine. Lubasin rahvale kindlalt rahapalka ja nägin
kurja vaeva, et neid seda uskuma panna; hakatigi mingil
moel tööle. Nüüd aga ei jaa mul kopikatki hinge taha ja olen
paratamatult üksnes suur lubaja. Petis!»

«Kes sõnapidamise võimaluse nahka keerab?»

«Traktorijaam, kes muu.»

«Direktorina tegid kurja häält, kui kolhoosid maksta ei
tahtnud.»

«Jah, ja esimehena tulen sinu juurde nimelt traktorijaama
peale kaebama, rusikad püsti.»

«Olukord on sant,» nõustus Arno! «ja mitte ükski sinul. Tõsi,
«Sotsialismi Võit» on eriti viletsal järjel, seetõttu annab
mõnigi nüke sulle hulga valusamalt tunda, kui teistele.» Arno
uuris Kustast altkulmu. «Vello Kase andmetel oled sina trak-
torijaama masinapargi kõige tagasihoidlikum kasutaja. Millega
seda seletada?»

«Vastan üheainsa, aga väga valusa sõnaga: vaesus. Linnu-
pette isandad on oma logiseva rauakõlu seljas usumatult
ahneks läinud, et vanasarvik neid võtaks... ma ei leia küllalt
vängeid sõnu nende põhjamiseks. Tean täpselt, küllap pare-
mini kui teiste kolhooside esimehed, mida tähendab traktori-
jaama ja kolhooside suhe — seetõttu olin äärmiselt ettevaat-
lik. Kasutasin hobuseid nii palju, kui vähegi võimalik ja trak-
torijaamast võtsin ainult hädapärast, ilma milleta kuidagi ei
saanud. Aga värsked äktid-arved on ikka ootamatult rammu-
sad, löövad hinge kinni. Vastikult suur hunnik rublasid rän-
dab nende põhjatusse kukrusse, sõna otseses mõttes. Lisaks
naturaaltasu — sedagi nõutakse nii hullumeelselt palju, et
tõmbavad meid tühjaks nagu tolmuimejaga... rõõvlid!» Kus-
tas vandus, ei kahetsenud sugugi oma ägedust.

«Teised esimehed kaebavad sama,» kinnitas Arno mornilt.

«Viimane aeg on need kuramuse traktorijaamad laiali
peksta,» káratas Kustas südametäiega.

Arno uuris teda, sügav kurd kulmude vahel.

«Ah et kohe nii maruliselt? Tahaksid võib-olla sama hoo ja hoobiga ka kolhoosid maapealt ara kaotada, mis?»

Niud uuris Kustas omakorda Arnot, pidi midagi ränk lendu laskma, hoitis end süski tagasi ja heitis vaid vihaselt käega.

Mõnda aega polnud kummalgi su kõnelda.

«Kurja juured ulatuvad paratamatult jah traktorijaama, tunnistas Arno lõpuks tujutult. «Aga me ei saa ilma temata ega ka tema vastu. Masinate ja meeste töö eest peab maksma, nende seljataga ju rik ja seadus.»

«On aeg teha kõva häält, et rik oma ülekohtuste seadustega midagi ette võtaks. Minusuguse jutt ei kosta sinust kõrgemale. Aga kui ehk kõigi rajoonide sekretärid meie mure edasi annaksid? Asjad pole halvasti mitte üks. Linnupettel, viga on üldine.»

«Olen kõigest rääkinud. Nii kõrgel, kui mina iganes ulatun.»

«Kas seal jääb viimaks toppama?» kahtles Kustas. «Ega ebameeldivaid asja pole lhtne teatavaks teha. Kuigi rikkalik jutt ja rikkalik mure, aga selle ehitaja võib sattuda ulemuse silma kergesti ebasoosinguusse. Tulid paha jutuga, sant vari jääb sulle endale paratamatult külge.»

«Vast on sul ka midagi meeleivat varuks?» Arno muigas kitsilt. «Et sant vari juurde ei jääks.»

Kustas kehitas tujutult õlgu.

«Sadudega tuli vaike vahe sisse, saime kartulid kõik kätte.»

«Näed, ongi positiivne laeng.»

«Saab kohe otsa. Ootamatult sadas meile selga lootusetult ränk hoop. Lõi kere kuumaks ja pea aurama, yõttis eluisu ära, ajab südamest vanduma.»

«Tule lagedale.»

«Meile tuli kohtukutse, eelmise aasta kivide koristamise arved on siiani tasumata. Ma ei paista häbikoorma alt enam väljagi.»

«Kui maksmisega on nii kaua viivitatud, et kohtuga tuleb nõuda, pole muidugi millegi üle rõõmustada. Aga et lausa häbi?»

«Need matsakad rahanõudmise aktid on minu aja jaoks koostatud, rida esimehi tõrkus maksmast.»

«Jah, õige mitmel tuleb koos sinuga kohtukulli ette astuda.» Kustas trummeldas närviliselt sõrmedega.

«Kogu see vahene raha, mille tänaseks läbi häda kokku saime ja mis oli mõeldud normipäevade tasuks, läheb nüüd vana võla kattuks. Aga inimesed pole mitmel-setmel aastal kopkatki saanud! Suudad sa sellist olukorda üldse ette kujutada? Tead paremini, kui mina, kuidas neil kolhoosi astumisega oli ja nagu sellest oleks veel vahe, et läheb aina allamäge, lausa musta viletsusse. Pikki aastaid kestnud mõnitamist lõitu on inimesed viakamise piiril. Ei, üle selle!»

«Peaksin sisseharjutatud kombe kohaselt sind braviuurselt julgustama — selg sirgu, pea uhkelt püsti. Aga on viimane aeg jätta libedate loosungitega lehvitamise. Tänapan olukorra tõsidust, kuid...»

«Kuid väljapaasu ei nae, jah? Põhjan ennast üldse päevast päeva, et olen viimane vilets valetaja.»

«Ma millegipärast ei usu, et sa mulle oleksid valetanud.»

«Peamiselt jah endale, aga... kahjuks ka sinule.»

«Ma ei mõista sind, Kustas.»

«Mina ise ka mitte. Kust pagan võisin ma teadmise, et kolhoosi juhtimisega lähedalt toime tulen? Traktorijaama tegevuses tabasin hulga ebakõlasid, ei osanud leist jagu saada — parkonnas pealegi viisteist kolhoosi, üks lombakam kui teine. Otsustasin, et direktori amet kaib mul ülejõu, liiga keeruline. Kinnitasin endale, et kolhoosi esotsas olla on lapsemäng, viieteistkümne asemel mureks ju üksainus; kõnelesin sellest tões ja vanus ka sulle, mäletad? Uskusin seda luiskeugu päris tükk aega. Viimaks sinagi?»

«Egasid kohtukutse sind oneti nii lumist lahti raputanud?»

«Tean armetult vähe põllutööst, maaharimisest, karjakasvatusest. Ja veel vähem inimestest — omal on mul iga kolhoosi pere isemoodi õnnetu, vaevatud, solvatud, virelemas... ma ei oska aidata. Töö ei liigu nagu peaks, kõik on kui kannu taga kinni.»

«Seljataha hakkab sul jääma alles esimene kolhoosiaasta, ara tana võimatut. Sul on tablid brigadirid, tragi noor agroom.»

«Piinlik, et teised peavad minna saamatase oma tööga tasa tegema.»

«Enesekriitika on alati omal konal, ent üksus teatad piirini.»

«Ega sa mu sõnu tühjaks hädaldamiseks ei pea?» pahandas Kustas. «Nä polnud see küll mõeldud, ei. Ja ametit ei kavatse ma kah maha panna, kui sa mu jutust akki sellise mõtte arva-

süd tabavat Vastapidi, teen, mis iganes suudan. Aga on erid
n. rime tühi. Kui oma enese vea tõe selgusega kätte paa-
tava, oigemini, kätte maksavad»

«Veade» korras Arno mõtlikalt «Kes meist neid ei tee
Kustas noogatas

Vaikus kestis hulk aega. Koguni nii kaua, et niks, nagu
oleks Kustasel kõik aeg juba raagitud. Aga ei, ta vaatas
Arnole korras üksleval pigul nakka ja tunnistas:

«Mind väevab veel miski; par'selt kolhoosi-asju see ei paa-
luta ja on sellega omel seotud. Teen nimeit endale etteber-
teid oma ükskõksuse pärast, et ma inimesele oigel ajal abi ei
ei ole»

«Kellele?»

«Utlele näsele. Tal on kolm last ja vanadusepõdur aru ulat-
p daa. Tegemata tegu kripeldab teravalt südamele, ma ei te-
ma kätset ei nõi peavarijui muretseda.»

«Nende senise kauga juhtas õnnetus?»

«Õnnetus? Jaa, küllap tuleb seda just nii nimetada. Nad
võidi neljakümne üheksandal aia, nende talus elavad juba
anmuu nina esukid. Kunagi ne Antsu-Juku - aga väevab see
nagu suhe meagi tleb»

«Rõõkum, kui arvata oskad» Arno naol vareles mõni muu
«Elul on kummalised pöagnad, mind pillutas ti paris kõvas-
iühes, armusest tege, saatis usnagi ei nevalisse pa kadess-
Värsi pärast sõda oli mal mõnelgi korral tegemist ka suu,
Linnupöle kandis Antsu-Juku talu maetan hasti, toulava ja
kogu uhke majapõõsanne andis kulaku mõõdud lähedast
valja»

«Kulaku mõõdu?» kordas Kustas vaikselt, Arnoil see vist
ei jäänud.

«Ega see pere nusa põõsa all ju pole, tõsi?» kusus ta asja-
likult

«Ei, üks lahke südamega mees võttis nad oma tiiva alla»

«Tänuandab nendega on asi joones. Ma ei ole vaamatki
põhjust muretsmiseks»

«Jah...?» Kustas onkas «Saatus on väga paljusid rangalt
vintsutan ka»

«Saatus?»

Selles ninsas sõnas kolas peaaegu tabamatu mõõdu, Kus-
tas heitis Arnole vilksa silgu

«Valisin pehmema ütlemise, ei tea isegi, miks. Mitte saa-
tus, vaid meele ise. Kui soovid tapsemini - nõukogude võim»

«Kuhu si oma jutuga ahid?»

«Ma ei oska oelda, kas mõjutas mind paar kohtumist Antsu-
Juku kunag se perenaisega või on viimaks tasahilju, marka-
matult oma töö teinud see, et nüüd kulurahvaga tihedalt kokku
puutun. Igatahes vaatam elu nagu silmadega ja k paa-
ama sagedamini vaagima, kas me ei vea pole mitte hulga
suuremad ja kujukamad, kui tunnista la tahame»

«Meie vead?» kordas Arno, hääles võõras alatoon «Vast
isikukultuse vead, naga nüüd on tavaks oelda? Sellest teada-
saamine, mil la meie cest kramplikult varjati, jättis vare dataa-
tult väga tugeva jalje. Pani t. gantjärele tõsiselt hindama,
kas kunagi õigete põhie tehtud teod olid üldse vajalikud, kar-
mus omal kohal. Habi tunnustada, aga taha enam mõista,
kui vahe ma neli aastatel oma peaga mõtlesin. Kask kõrge-
malt poolt oli mulle kui sõjaväelasele püha ja kõigutamatu,
tuli kindlalt tunda, kõhklematult»

«Oma vigade t. arusaamine on keeruline. Ja raske»

«Lüti kui peid ena küllagi paraneda ei auna. Tõttu ole-
matuks ei muuda. Ja õnneti esitan epdile üha sagedamini küsi-
musi. Mõne lele oskan n. ngil mel vastata, teiste e mitte.
Nende viimaste hulgas üks jahitab mind kõikjal, ei auna kuu-
dag, rahu. Kuna ma kobe peale sõda meestega padakuid ja
tühikuid kummisin, oli n veendunud, et muu tegevus on a n-
muselt vajalik. Ma ei kahtle selles ka praegu, ainult et ma
pole sugugi kindel, keda tol ajal armutult jahitasin. Kas ikka
elut, bandite, või... v. miks metsavendi?»

«Lismese hooga kumitaksin, et neil pole vahet»

«Tol ajal mõtlesin minagi nii, aga ei meenus on n. m. Ban-
dite leigus tugaadute hugas üksikuid, p. h. liselt olid n. a
laantes varju, ots n. d. mehed, sõna otseses mõttes metsaveni-
nad. Nad ei tahtnud n. m. d, kui elu jaada, omas kodus, oma
pere juures elada. Enamiku polnud rohkem suid, kui et olla
chk sakslaste ajal kusagil silvalves, valge l. nt käise ämber.
Karstused olid rangad. Keegi ei taha ju aastateks, loogu-
aastakümneks vangilaagrisse sattuda. Saksa sõjaväes või
omakaitstes olemise cest - kaks kum. iend viis pluss viis! Hirn-
seis. Igatheid seljataga, kartus võimude kätte sattada ja
hukka saada. N. nad recutasidki, ootasid paremaid aegu. Ma
ei taibanud siis, et enamus ne st vaikeste pattudega või pea-
aegu paris süütutest meestest ajasime metsa meele se»

«Elus on komistamise võimalusi palju» pomises Kustas,
üllatunud Arno avameelsusest. «Minulgi keerlevad peas vas-

takad mõtted, arutlen süüst ja ülekohtust. Inimesed rebiti oma kodudest väevõimuga lahti, veeti tuhandete kilomeetrite taha, sunniti elama võõrast elu. Tähendab, nad olid kurja teinud? Millal, kellele? Mida riigivastast olid teinud aastatekoorma all ilmaammu küüru vajunud raugad, tillukesed lapseammutud või nende emad?»

Arno ei vastanud.

«Nendel teemadel ei kõnela,» jätkas Kustas «Vaikime veel ikka maha ka selle, et Siberist juba tagas tulakse. Ometi oleks vaja neid inimesi aidata, neil on tühe õigus elule uuesti põhi alla saada. Kas suhtuda neisse kui süüdlastesse, kes on karistuse ara kandnud ja vabanenud? Voi tunnistab riigivõim äravõetute kojalubamisega oma eksisammu, tõstis viga, vägivalda ja ülekohtu?»

«Olen selle probleemiga juba mõnda aega silmitsi,» tunnistas Arno. «Mul on rajoonis tagasitulnuid terve hulk, kuid vastata ma sulle ei oska.»

«Küüditatuid tembeldati kulakuteks, klassivaenlasteks. Aga alles paari päeva eest jõudis pikalt sunnireisilt tagasi kõvasti näguripäevi näinud mees — ja tema puhul pole tegemist isegi mitte keskuikuga, vaid päris varanduseta inimesega, pigem sauniku kui taluomanikuga.»

«Miks ta ära viidi? Mingi süü pidi olema.»

«Ei muud, kui et õnnetul kombel sattusid julgeolekumehed kohale, kui metsast oli värskelt käidud toitu võtmas. Peremehele käratati, et oled bandiitide käsilane, sidepidaja ja abistaja, ehkki ta kinnitas jumalakeeli ja vannub kõige puha nimel ka praegu, et metsavennad olid koledasti nalginud ja haarasid poolvägisi, mis sahnas ja aidas vähegi võtta sündis.»

«Jah?» Arno oli millegipärast äkki eriti pingul. «Edasi?»

«Metsamehed olid võhivõõrad, näod nälgjast mustad, nad tulid ja nõudsid, kadasid nelja tuule poole. Julgeolek pinnis aga peremeest pikalt ja kõvasti, eriti nende ülemus, eestlasest ohvitser.»

«Jätka.»

«Otseseid süütõendeid ei olnud, asi jäi seki. Kui aga Siberisse sõidutamiseks läks, oli ka see pere nimel. Kes nad sinna torkas? Miks? Meest ju ei tunnistatud süüdi. Ütle, kes ta sinu silmis on — kas vaenlane? Hea vahemalt, et pea varjuga muret pole — ta asus uuesti oma koju, hoopis seisid kõik need aastad tühjad.»

«On ta elamine tõesti nii naru, et seda keegi ei tahtnud?» küsis Arno, mõtted hajali.

«Vilets ja vaene värk jah, kiita pole seal midagi — ja vahepealsete aastatega üksjagu lagunenud, päris hõre... Võib-olla ehk tead Tähve talu, Kerise suure kuusiku taga?»

«Tähve?» kordas Arno puudutatuna

«Viimaks tunned peremeest kah, Tähve Matteust?»

Arno ei vastanud. Ei taha Kustasele öelda, et... Ei. Ta tõusis, astu akna juurde ja jäi sinna sõnatuna seisma. Kulmud tugevasti kipras, nagu surmõsine, vaatas ta üksisilmis kuhugi aastate taha — plk tüme ja tulterav, kummaliselt sissepoole pööratud.

Mari-Elts käis kõigepealt paaris toidupoes ja ostis suure kändekoti päris silmini täis, sest Sorgu poekesest polnud peagi kunagi ei kaerahelbeid ega mannat, riisist rääkimata. Suhkuritki oli harva, jahu juhuslikult. Toidukraami kogus palju ja ta mõtles nõrdinult, et nüüd on käimised käidud, kuna kõhukat kotti igale poole kaasa vedada pole mõtet, ei jaksagi.

Mari-Elts kaalus hetke ja leidis enda arvates hea lahenduse — viib koti rajoonikomiteesse, jätab sekretäri hoole alla. Kui Kustas oma jutud aetud saab, küll talle kott siis kätte torgatakse. Seni aga jõuab otsida Marikesele saapai ja karupükse, talveks on tingimata vaja sooje rõivaid.

Ta oli juba üsna rajoonikomitee lähedal, kui märkas, et nende kolhoosi auto seisab kohtumispaigal. Jah, juht oli üleootuste kiiresti hakkama saanud, kenake koorem paistis autokastist. Ta võttis kändekoti enda juurde kabiini; tema kuhugi minna ei kavatsenud, tahtis hoopis, nagu ta ütles, kulmu natukeseks looja lasta. Oli öösel kehvasti maganud, nüüd teeb sun puudujaagi taha. Noorik mingi rahumeeli ja käigu oma käike, aega on.

Tõlkal sammul astudes möödus Mari-Elts väikesest puudesalust, mis suurustledes pargi nime kandis — ja peatus akki. Ta vist koguni ei hinganud — jah, tõepoolest mitte, kuna kartis, et see, kes praegu ta lähedal seisab, viimaks hahtub.

Mari-Eltsule vaatasid vastu hallid, väga tuttavad silmad. Esmahetkel üllatunud, siis rõõmsalt, nüüd erilise soojusega.

Nad olid väga lähestikku, Mari-Elts ja Roland, haaratud imepärasest lummusest. Jääks see hell viiv sajandiks kestma!

«Mu kallis...»

Mari-Elts ulatas mõlemad käed, Roland hoidis neid hulk aega.

«Tule,» kutsus ta viimaks — ja Mari-Elts ei küsinud, kuhu. Nad sammusid kõrvu, nagu ilmaammu kokku leppinud, et lähevad koos. Roland lisas sammu, Mari-Elts samuti ja kumbki ei öelnud ainsatki sõna.

Mööduti restoranist, veidi hiljem kiriklast, pöörati ikka väiksematele ja vaiksematele kõrvaltänavatele — ja siis lükkas Roland koduvärava Mari-Eltsu ees lahti.

Maja oli naabruses asuvaist märksa suurem. Ah jaa, meenus Mari-Eltsule, Roland laskis teha uhke juurdeehitise... kellegi jaoks... Elamu oli kaetud helehalli pritskrohviga, aknaraamid helevalged, ääristatud kitsa punase triibuga, katus uhkeldas puhtatooniliste oranžpunaste kividega. Kui ilus!

Aed oli sügislehtedest puhtaks riisutud, teeservas õitsesid veel mõned hilised tumepunased astrid.

Juba avas Roland ukse. Enne, kui Mari-Elts jõudis üle läve astuda, haaras Roland ta ootamatult kätele ja viis süles majja. Pärast esikus nii ettevaatlikult maha, nagu oleks Mari-Elts õhknast portselanist ja võiks iga hetk puruneda.

«Tere tulemast koju, Mari-Elts.»

«Miks sa niiviisi, Roland...?»

«Tahtsin seda teha päeval, mil tulla lubasid ja tulemata jätsid — Jaanipäeval. Elu on palju õnnelikum, kui mees oma naise süles tuppä toob.»

«Täna see ju ei sobinud hoopiski.»

«Siiski, mu kallis. Tulid esmakordselt, mina aga pean kinni vanadest headest kommetest. Ja siin on, sinu kodu, kuhu sa võid igal hetkel tulla — et jääda.»

«Oh... Ma pean kohe ära minema... ma ei...»

«Jah, ma tean,» rahustas Roland ja püüdis naeratada, aga veel oli ta ootamatust kohtumisest sedavõrd õnnelik ja vapustatud, et huulenurgad ei kuulnud sõna, kippusid võbelema. «Palun vaid, et sa, oma kodu... et sa meie kodu...»

Mari-Elts tõstis keelayalt käe, Roland taltus.

«Vabanda.» Roland võttis kähku mantli seljast, aitas Mari-Eltsu, riputas rõivad seinakappi riidepuule. «Vaata ehk maja üle, annad oma hinnangu?»

Esik oli hästi rõõmus oma heledate seinte, suure peegli ja kena ovaalse lauakesega.

«Vasakule jääb tädi elamine-olemine, endisaegne osa,» selgitas Roland.

«Tahaksin tädi tere öelda.»

«Ta läks tohtri juurde, küllap tuleb õige pea. Otse on köök, edasi vannituba... neid uurime hiljem. Kõigepealt tahaksin sulle näidata uut tiiba, mille ma ehitasin, kui lootsin, et...» Ta lükkas lahti paremale viiva laia, kiiskavvalgeks lakitud ukse. «Palun!»

Mari-Elts seisatas künnisel. Midagi nii ilusat polnud ta kunagi varem näinud. Suurest, peaaegu põrandani ulatuvast aknast paistis päike sisse, muutis avara ruumi eriti säravaks ja pidulikuks. Lagi oli kreemikas, seinad paar tooni tumedamad. Imepeente, üksikute kuldsete lehtedega tapeet oli erakordselt kaunis, suurepäraselt sobisid sellega paar kullatud raamis õlimaali — aga neid polnud mahti pikemalt silmitseda, sest Roland võttis tal ettevaatlikult käest ja viis endaga kaasa.

Teine tuba oli eelmisest väiksem, aga samuti heledates toonides ja tundus eriti hubane. Pruuni pehmemustrilise riidega kaetud kušett, põrandal suur samblaroheline vaip, akna all kirjutuslaud, selle kõrval madalam kitsas lauake kirjutusmasinaga. Paar kušetiga sobivat tugitooli, akna ees rikkalikes voltides hele kardin, seintel maalid, nurgas-tumepruun läikiv kõrge vitriinkapp raamatutega... Kui ilus, imeilus!

«Sellest pidi saama meie magamistuba, aga...» Roland ohkas. «Jah, sina õnnetuseks ei tulnud. Nüüd on see mul tööruumiks ja siin ma ka magan. Kogu mu tegevus on koondunud siia, nimelt siia...»

Mari-Elts püüdis end koguda ja läks tagasi elutuppa, istus suurde mugavasse tugitooli. Kornelite pere au ja uhkus, hinnaline toretsev mööbel, mis nüüd jälle kastidesse pakituna oma aega ootab — millist aega?, jõudis Mari-Elts endalt küsida —, jah, see ei saanud siinsele ligilähedalegi. Elutoas hõljus mingi tabamatu õrn-kreemikas soojus. Neli tugitooli ja diivan olid heledad, pressitud mustriaga. Diivanilaua saledad jalad hoidsid paksu klaasplaati ja Mari-Elts märkas, et Roland läbi selle teda silmitses — kleit oli põlvedelt õige kõrgele taganenud. Kärmesti tõmbas Mari-Elts kleidiserva allapoole, punastas.

«Tohin ma sulle midagi pakkuda?» küsis Roland. «Võib-olla klaasi veini?»

«Ei, aitäh,» tõrjus Mari-Elts peaaegu hirmunult. «Ma pean minema, mul pole üldse aega...»

«Ma ju ei sunni, mu kallis.» Roland istus Mari-Eltsu vastu, ei pööranud temalt pilku. «Vabanda mu avameelsust, aga sa oled veelgi kaunimaks muutunud. Millega seda seletada? Sa ei tööta enam?»

«Kõik on vanaviisi. Elan endiselt Hallikivil, töotan vasikalaudas. Sa eksid, olen nagu ikka — igapäevane, harilik.»

Vaikus.

Mari-Elts imetles suure vaiba kõrvalt paistvat põrandat. Parkett, hele ja puhas, läikima poonitud... Hallikivil on kambripõrand inetust laudadest, laiad praod vahel, ja kaetud on see koleda tumepruuni värviga. Seni polnud veel viga, vaip peitis inetuse enda alla. Kui aga katus hakkas läbi sadama, tuli vaip kokku rullida, et see hoopis hukka ei läheks. Ja põrandalt pidi ikka ja jälle korjama roostepruuni vett, mis maha ladises... Korstna kõrvalt imbus kah sisse ja mööda ahjukülge nõrgus vastik, nätske, pigipruun vedelik, kleepus käte ja põrandalapi külge ja... Hea, et Kustas katuse parandamisega enam-vähem toime tuli, pani kiirustades mingid plekitükid kahtlastele kohtadele peale, sindleid polnud nii äkki kusagilt võtta. Aga veel ei julge vaipa maha laotada, ikka on tunne, et kohe kuuled jälle tüütut, hingsalvavat heli — tilks, tilks, tilks...

Siin ei hakka katus ilal läbi jooksuma, oh ei.

Lausa uskumatu, kui heledad ja rõõmsad on toad... Ja päikegi paistab?

Hallikivil on päevast päeva pime ja sünge, niiskuse ja läpaleha vastu ei oska midagi ette võtta. Kõetud saab palju, kuid abi on sellest vähe. Ja et tuppä päike paistaks? Ei. Sorguta külas on paksu sitke poriga sügis, pime ja trööstitu, päike oma kiirtega nende juurde ei ulatu. Hea, et Kustas elektri sisse tõi, vähemalt seegi...

Kustas...?

«Räägi endast,» palus Roland. «Põhjalikult, mind huvitab iga pisiasia.»

«Ei, pigem sina,» vaidles Mari-Elts. «Läheb sul hästi? Töö edeneb?»

«Elan halvasti. Sellele vaatamata olen ma suutnud end tööle sundida, imelik küll.»

«Edukalt, tagajärjekalt?»

«Vara on midagi öelda, minu viimast tööd praegu loetakse.»

«Jutustus? Või jälle filmistsenaarium?»

«Ei, näidend.»

«Oi, soovin õnnel!» Mari-Elts tajus mingit imelikku, seletamatut peptumuseviirgu. Roland ei leinagi teda eriti, kui suudab hästi töötada?

«Vara, mu kallis...» Ta nagu luges Mari-Eltsu mõtteid. «Ega see kergelt ei tulnud. Mõtlesin, et ma ei tõuse enam kunagi jalgele, kui sa mu Jaanipäeval hoolimatult metsateele jätsid...»

«Muud võimalust ei olnud, Roland.»

«Jah, tagantjärele suudan ma sind isegi juba veidi mõista. Kuigi jään selle juurde, et ma ei pea õigeks sinu vaprat eneseohverdamist, sest sa lõhkusid ju...»

«Tean,» katkestas Mari-Elts. «Pare, kui me sellest ei räägi.»

«Ma ei ole sind kuude viisi näinud, ja nüüd ei luba sa midagi öelda, ehkki mul hinges vahetpidamata närib... Teda sa hoiad, aga mind? Miks pean mina piinlema?»

Mari-Elts ei vastanud.

«Sa näed, millise rõõmuga meie pesakest ehitasin, kui väga ma sind ootas. Ootan veelgi,» lisas Roland, hää kummalt madal. «Ma ei jäta lootust, et ühel päeval siiski tuled. Sa ju tuled, jah...?»

Mari-Elts teadis hästi, et peab vastu vaidlema, otsustas kohe tõusta ja lahkuda — aga ei öelnud ainsatki sõna, ja istus edasi tugitoolis, mis teda mõnusalt oma pehmes süles hoidis. Ei taha mõeldagi, et peab minema...

Kuhu...? Miks? Jälle sellesse inetusse hütti, kus täna jah vesi põrandale ei saja, sest pole vihmane ilm — aga keegi ei ütle, et parandatud koha kõrvalt homme uue sajuga jälle räpased nired tuppä ei tüki...

Ta silmitses vargsi Rolandit. Tundus, et mees on kõhne- maks jäänud. Kurvastusest?

«Olid sa vahepeal haige?»

«Ei, miks sa nii arvad?»

«Tundud nagu pisut väsinud.»

«Ei, haige ma ei olnud. Aga jöin. Meeleheitest. Jah, päris mitu aega järjest, nädalate viisi.»

«See vist ei aita.»

«Polnud vigagi, kui kõvad kraadid sees. Kippusid need lahtuma, valasin kohe uued asemele. Ja oleksin seda teinud vist tänase päevani, kui üks hea hing mind mõistusele poleks raputanud. Ma ei tea, kas minust üldse asja saab — aga kui, siis üksnes tänu sellele targale, südamlikule inimesele.»

«Hea, et ta sind aidata suutis... ja oskas. Näed, Roland, elu läheb sul kenasti edasi, maailm ei varisenud kokku. Tuleb ainult mõistlik olla.»

«Jah, seda me ju vapralt olemegi — niihästi mina kui ka sina. Aga mida me sellega võidame? Kaotame, mu kallis, ainult kaotame. Päevad ilma sinuta on raisatud aeg, tühjalt elatud. Olerne alles noored, tõsi — ent homme siiski jälle päeva võrra vanemad, ja ülehomm... Ajalt ei saa iial midagi tagasi, oled sa sellele mõelnud? Elu on kõigil ainus, ka sinul ja minul. On meil õigust selle otsast rahumeeli tükke lõigata — teiste heaks? Endile jääb ju aina vähem ja vähem...»

Mari-Elts vaatas veel kord Rolandit, hellitas pilguga ta tihedaid juukseid, tarku kuumat pilguga silmi, mehist enesekindlat lõuga, ilusa lõikega huuli... ja tõusis. Kauem ei tohi siin olla, Rolandit näha — ei tohi!

Ka mees tõusis.

«Juba?» küsis ta pettunult. «Miks sa kiirustad? Viia su hiljem autoga Sorgutale, meile jääks natukenegi veel aega koos olla. Tohib?»

«Ei. Kustasel oli, asjaajamist, nüüd ta ootab mind. Ma ei taha, et ta muretsema hakkab.»

«Kustas, aina Kustas!» Rolandi hääl oli solvumisest kare. «Aga mina, Mari-Elts? Mis saab minust? Ja veel tähtsam, palju tähtsam — mis saab sinust, väikesest Marikesest, meie armastusest? Mille nimel, sa kõik ohverdad?»

Mari-Elts seisatas uksele ja silmitses elutuba erilise, pika pilguga, et kõike täpselt meelde jätta, üksikasjadeni — ta ei näe seda ju enam kunagi.

Roland tunnetas Mari-Eltsu sõnatut nukrust.

«Ära vaata sel kombel, nagu jätaksid meie koduga hüvasti,» palus ta. «Tee näoke rõõmsaks, kallis. Tuled ju õige pea, et jääda? Siia, oma koju...?»

«Roland...» Mari-Eltsu hääl oli õrn nagu hingus. «Küll teed sa meie lahkumise jälle raskeks...»

«Miks lahkumise? Kandsin su kätel üle künnise — usu, sellel on võlujõud, mis sind siia jätab, alati... mu armas, mu väike haldjas...»

Mari-Elts sulges silmad, et viibida veel hetkeks muinasjutus, mille järele ta ikka ja alati igatsema jääb, elu lõpuni. Kui ei avakski enam silmi? Ei mõtlekski lohustustele, ei lähemski...

Taevas halasta!

Mari-Elts raputas end mõistusele. Ta haaras Rolandilt abi ootamata mantli, tõmbas selga, otsis kübara ja kindad, võttis käekoti ja kiirustas ukse juurde, avas selle. Tahtis väljuda, ent ei raatsinud. Ta nõjatus uksepiidale, silmad poolsuletud.

«Armastan sind meeletult, kallis...» Roland lähenes, oli juba üsna tema juures, sosistas talle ärevalt kõrva: «Armastan...»

Mari-Elts teadis, et peaks otsekohe ummisjalu põgenema — aga oli imeliselt meeldiv, kui Roland teda õrnalt põsele suudles.

«Kallis,» sosistas mees kuumalt, «Mari-Elts...?»

Mari-Elts raputas pead.

Ma lähen kohe ära, ütles ta endale. Lähen otsekohe ja ei tule siia enam kunagi. Ei tohigi tulla, see on ohtlik, rangelt keelatud, toob kaasa suure õnnetuse. Ma lähen, mind oodatakse. Mind... oodatakse...

Jah, Kustas on auto juures, vaatab murelikult ringi. Ta on hea, talle ei tohi haiget teha. Kustas...

«Oled mulle kõik, Mari-Elts — armastus, õnn, elu! Mu väike haldjas...» Rolandi embus oli imehell — ja pööraselt tugev.

«Roland...?» Meeletu uim kasvas, kippus jäägitult oma võimuse haarama.

Mari-Elts võpatas. Kuidas siis, ma olen veel ikka Rolandi juures? Aga Kustas... ootab...

«Armastan sind... armastan...»

Ei tohi ju ometi... ei...?

Kustas jalutas auto juures edasi-tagasi. Juht tukkus kabii-
nis, suur kandekott kõrval — Mari-Eltsu aga ei olnud. Kuhu ta ometi jääb? Kokkulepitud aeg on juba ammu möödas. Ta pidi vaid paaris kaupluses käima, ei muud. Vast unustas, et lubas täpselt kohal olla? Ei usu, Mari-Elts on sõnapidaja.

Miks ta ometi ei tule...?

Kustase mõtetes vilksasid äsjased jutukatked. Tähve Matteuse tagasijõudmisest kuuldes muutus Arno millegipärast nii sõna-
ahtraks ja süngeks, et tundus õigem head päeva soovida ja ta

üksinda jätta. Arupidamine jäi poolikuks, lahenduste otsimine lausa õhku rippuma. Mõru ummiku tunnetus aina süvenes, peas raiusid kui marupolkat trampides tänase-homse piinavalt rasked mured. Juba nädala pärast tuleb astuda kohtulaua ette. Võlg tahab tasumist — ja järgi ei jää rublatki. Mis näoga ta inimestele silma vaatab? Ja nemad talle...? Kas Arno leiab lähemal päevil lahenduse, suudab ta aidata?

Mõttepiltide hulka sügenes hetkeks kui väikvalgel Roland Kriisa, jalutas pikkamööda üle tänava, lonkis kuhugi. Nüüd aga kerkis silme ette August Kilgi pidulik nägu; mees püüdis kartulite päästmise õhtul rõõmsalt kõnet pidada. Remma pere-mehe nimetas vist midagi tublist kaptenist ja kinnitas, et kolhoosi-laev kipub vägisi põhja vajuma.

Aga kes vaatab süüdistaval, etteheitval pilgul? Eks tragi vanamemm oma tarkade, elu näinud silmadega...

...inimesed ootavad leiba, teie aga annate kivi... ikka ja jälle kivi...

Kui valusad sõnad — ja kui õiged.

Kustas uuris ärevalt kella ja heitis otsiva pilgu piki tänavat taas nii kaugele, kui silm vähegi ulatus.

Mari-Eltu ei olnud.

Ja ehkki Kustas seda kogu jõust tõrjuda püüdis, hakkas kusagi südamesopis tasapisi pead tõstma seletamatu ängistus, masendavalt valus hirm, nagu jääks ta õige pea millestki väga väärtuslikust lõplikult ilma.

Millest ometi? Ja lõplikult...?

Kolmanda raamatu lõpp.

Välja antud autori kulu ja kirjadega.